

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Stanford University Libraries

6105 015 722 718

871.5
JB477

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY

M. MANILII
ASTRONOMICON.

VOL. II.

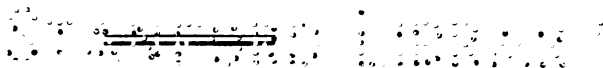
Delph. et Var. Clas.

Manil.

a

M. MANILII
ASTRONOMICON
EX EDITIONE BENTLEIANA
CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE
IN USUM DELPHINI
VARIIS LECTIONIBUS
NOTIS VARIORUM
RECENSU EDITIONUM ET CODICUM
ET
INDICE LOCUPLETISSIMO
ACCURATE RECENSITUM.

VOLUMEN SECUNDUM.

T

LONDINI:
CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.
1828.

S.

246672

Y9A98L1 0907M4T2

MARCI MANILII

ASTRONOMICON

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

PRÆMISSE proœmio de variis hominum curis in opibus comparandis, quasi victuros agerent semper, i. Variis argumentis probat et asserit fatum, fatique rationem immutabilem, e qua pendeant et opes, et artes, et mores, et vita morsque hominis. ii. Quæ studia, quos mores, quæque artes sub se natis quæque signa tribuant, eleganti carminum serie recenset, docetque sub ariete nasci lanifices, vestiarios, et mercatores eos, qui quasi lucrum inter et damnum perpetuo sint; similiter et timidos, et inconstantes, et laudibus venales homines. Sub tanro creari vult agricolas, laudis amatores, taciturnos, robustos, et Cupidinem ipsum sub fronte gerentes. Sub geminis vero musicos, cantores, hilares, et astronomos. Sub cancro sœnatores, et lueri cupidos. Sub leone venatores, ferarum confectores, minime dolosos, ad iram pronos, sed placari faciles. Sub virgine doctos, oratores, scribas, notarios, moderatos in utroque genere virtutis et vitii. Sub libra menses, ponderatores, calculones, jurisperitos, legislatores, legum interpretes, prætores et iudices. Sub scorpiione bellicosos, venatores etiam, gladiatores, et quos belli simulachra ludique delectant. Sub sagittario rhedarios, equorum domitores, mansuetarios, acuta mente viros, atque corpore robustos et veloces. Sub capricorno fusores, conflatores, artifices, fabros ferrarios, metallarios, pistores, vestium institores, inconstantes etiam animos, et per juventutem Veneri deditos. Sub aquario creari putat eos, qui ductibus aquarum, expressionibus, elicibus, et naumachiæ studeant; et dociles, ac prodigios. Sub piscibus denique nautas, nauceros, remiges, prole fecundos, et animo leves. iii. Decanorum rationem omnem per duodecim quæque zodiaci signa rite explicat. iv. Recenset quæ cuiusque signi partes noxiæ sint, quæve salubres. v. Docet sub primis signorum ortibus varios oriri partus ab iis, qui sub totis signis oriuntur: cuius rei censum agit integrum. vi. Totius orbis terrarum et aquarum descriptionem exactam instituit, notatque quas terræ regiones sibi quæque signa in tutelam vin-

dicant. VII. Docet quæ signa dicantur eclipica, et qua ratione snos patiantur labores ac defectus. VIII. Proponit objectionem, quæ contra hanc siderum notitiam fieri solet, quasi vis animi sit impar his rebus cælestibus, atque nostris, quam ut et cælorum faciem, et interiora jura possit percipere. Hanc autem validis argumentis ac præclaris comparationibus solvit.

QUID tam sollicitis vitam consumimus annis ?
Torquemurque metu, cæcæque cupidine rerum ?
Æternisque senes curis, dum quærimus ævum,
Perdimus; et nullo votorum fine beati
Victuros agimus semper, nec vivimus unquam ? 5
Pauperiorque bonis quisque est, quo plura pararit ?
Nec quod habet, numerat: tantum quod non habet, optat ?
Cumque sibi parvos usus natura reposcat,

Cur conterimus vitam in annis adeo anxii? et cur vexamur timore et amore insano rerum? et cur confecti senio amittimus tempus in perpetuis sollicitudinibus, dum quærimus illud? et cur nulla expletione desideriorum nostrorum felices, agimus habituros vitam in perpetuum, nec vitam fruimur unquam? et cur unusquisque nostrum eo magis est egens opibus, quo cupit plures opes; neque computat id quod possidet, sed solum desiderat id quod non possidet? et cur cum natura exigat bre-

3 'Senes dicit, quasi minutos, maeros, incurvatos ad instar eorum, qui senio sunt confecti. Senium Latini Poëtæ ponunt pro dolore, tædio, ægitudine. Vide Non. Marcell. ipso libri principio. Adde Gronov. Lect. Plaut. p. 103. et Casaub. ad Pers. vi. 16. Regiomontanus dedit, *Æternisque senum curis* (?) Quænam vero sint illæ senum curæ, cum nemo non intelligit, tum quæ sequuntur verba, uberius declarant.' *Stoeb.*—6 Scal. Delph. et vulg. *requirit*. 'Repone quo plura pararit. Probant hoc sequentia: 'Nec quod habet, numerat.' *Bent*. 'Regiom. et impressi ceteri, adstipulantibus Codd. Lips. et Paris. qui plura requirit. Seneca 'Pauper est,' ait, 'non qui parum habet, sed qui plura cupit.' *Stoeb.*—8 Scal. Delph. et vulg. *sui*. 'Scribe sibi.'

NOTÆ

1 *Quid tam sollicitis, &c.*] His 11. vsa. conqueritur Poëta vanas hominum in vita curas ac solitudines, qui, quasi victuri semper, divitiis comparandis toti incumbunt, nec quod habent, eo contenti fruuntur; exindeque est ut inter ipsas occupationes, spemque metumque, perdant ævum, dum quæruntil illud.

5 *Victuros agimus*] Metaphora. Verbum enim *agere* tribuitur cunctis humanis actibus, poniturque pro fin-

gere, repræsentare, fungi, &c. Sic dicimus, *agere bonum civem, agere dominum, agere histrionem, &c.*

8 *Sibi parvos usus, &c.*] I. e. cum brevis sit usus vitæ, nec natura sinat aut reposcat, ut diu vivamus. Scilicet ut ait Horat. Carm. i. 4. 15. 'Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.' Unde fit, ut quo plura bona comparamus, eo majorem ruinæ materiam struamus, cum bonis tandem nostris cadere necesse sit.

Materiam struimus magnæ per vota ruinæ ?
 Luxuriamque lucris emimus, luxuque rapinas ? 10
 Et summum census pretium est effundere censum ?
 Solvite, mortales, animos, curasque levate,
 Totque supervacuis vitam deplete querelis.
 Fata regunt orbem, certa stant omnia lege,
 Singula per proprios signantur tempora casus. 15

ves sui usus, construimus tamen per nostra desideria materiam ingentis cladis; et emimus quæstibus luxum opum, et luxuria latrocinia? et cur extremum præmium opum est profundere opes? Igitur, o homines, liberate mentes vestras, et allevate sollicitudines vestras, et eximite vitam vestram ex tot quæstibus superfluis. Scitote quod fata gubernant mundum, et quod cuncta vadant certo tramite, et quod diurna vitæ tempora notentur per certas fatales leges. Dum nascimur, certæ morti

Bent. 'Restitue ex scriptis editisque libris, sui. Scilicet brevis est vitæ usus; nec natura sinit aut poscit ut diu vivamus. Horat. Carm. 1. 4. 'Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.' Unde fit, ut quo plura bona comparamus, eo majorem ruinæ materiam struamus (vs. 9.), cum bonis tandem cadere necesse sit.' Stoeb.—12 'Barth. ad Achil. 1. 8. legi vult *curisque*, quod equidem, inivitis præsertim libris, alteri præferre nolim. Infra quidem Noster v. 309. 'Et pariter juvenem somnoque ac morte levavit.' Sed alterum quoque loquendi genus obtinet, non apud Nostrum modo, sed et alios primi ordinis poetas. Ennius apud Ciceronem in Catone, ab init. 'O Tite, si quid ego adjuero, curamve levasso,' &c. Confer, si placet, notam infra vs. 683.' Idem.—13 Rom. et vulg. *deplete*. 'Lege deplete querelis, hoc est, exhaurite. 'Pierios latices digno deplevimus haustu.' Papinius. Tralatitæ a vasis: et τὸ *supervacuis* quum dicit, in eadem tralatione persistit. Nam vasa supervacua sunt, quæ Græci *ὄρερχεσθαι*. Scal. Et sic Delph. 'Vitam deplete] id est, evacuate, exhaurite. Optime. Statius Achil. 1. 8. 'Tu modo, si veteres digno deplevimus haustu, Da fontes mihi, Phœbe, novos,' &c. Sic medicis *deplere* est, vena sanguinem mittere.' Libri nostri, præter nexum et sensum, *deplere*. Stoeb.—15 Rom. et vulg. *Longaque per certos s. t. cursus*. 'Repone casus ex Gemblac. Sic in Sphæra Mundi: 'Singula nam proprio signarunt tempora casu.' Scal. Et sic Delph. 'Alii *cursus*: nec improba lectio.' 'Gemb. et Voss. *casus*, non *cursus*. Putide autem *certos*, statim post *certa*. Nec *longa* quicquam huc facit, cum vitæ humanæ breve sit curriculum. Repone *Singula p. proprios s. t. casus*. Ut Noster 1. 53. 'Singula nam proprio signarunt tempora casu.' Bent. 'Editi veteres, quos secutus

NOTÆ

11 *Census*] Divitiarum, ut monui 1. 12.

12 *Solvite, mortales, &c.*] His 11. Vss. interim monet mortales, ut vanas istas curas animis deponant, atque fatorum leges sequantur, quibus totus orbis regitur, et quas sollicitæ enæ mutare nusquam valent. Sic Senec. 'Fatis agimur: ceditte fatis.

Non sollicitæ possunt curæ Mutare rati stamina fusi, &c. . . Dura resoluta manu Omnia certo tramite vadunt,' &c.

14 *Fata regunt orbem, &c.*] Ethnici namque fatum vocabant inevitabilem rerum omnium necessitatem, cni et Deos, et homines, et res cunctas subijci credebant, ut fusi monui 1. 1.

Nascentes morimur, finisque ab origine pendet.
 Hinc et opes et regna fluunt, et sæpius orta
 Paupertas; artesque datæ, moresque creatis,
 Et vitia, et clades, damna, et compendia rerum.
 Nemo carere dato poterit, nec habere negatum; 20

obnoxii finis, et terminus vitæ nostræ dependet ab hora nativitatæ nostræ: et ab ea quoque hora nativitatæ veniunt et divitiæ, et imperia, et egestas sæpe oritur, et artes traduntur, et mores habentur, et vitia, et strages, et jactura, et lucra bonorum nascuntur. Nullus est qui non faciat damnum, si semel datum sit; nec ullus est qui possit in vitâ habere, quod ipsi negatum fuerit in nativitate; aut tene-

~~~~~

est quoque Rhodig. Lect. Ant. x. 20. versum ita representant, *Longaque per certos s. t. cursus*. Cod. quidem Paris. habet *casus*: rectius autem *cursus*. Certos enim *cursus* factorum, legem orbis et omnium rerum jungit ex re ipsa Manilius. *Longos* vocat, quos æternos debebat. Poëtis enim ista duo æqui ponderis non raro habentur. *Stoeb.*—17 Scal. Delph. et vulg. *Tunc*; et sic Paris. et Regiom. 'Immo *hinc*; a fati, a lege, ab origine. Vidit et Huetius.' *Bent.*—18 Scal. Delph. et vulg. *creati*. Recte Vossianus *creatis*, i. e. natis, ut infra 534. 'geminamque creatis Mortem fata dabunt.' et v. 199. 'Venatus non ille quidem, verum arma creatis Venandi tribuet.' *Bent.* 'Moresque creatis' scil. dati sunt. Sed *creatis* pro hominibus vix alibi apud Nostrium legas. Malim ergo retinere *creati mores*, quasi innati cuicumque affectus. Conf. Casaub. ad Pers. vi. 18. *Stoeb.*—19 Vulg. *compendia vitæ*. Scal. ex Gemb. *rerum*. Et sic Delph. 'Gemb. bene, i. e. bonorum. Alii *vitæ*, minus bene ad mentem Manilii.' 'Hoc Scaliger dedit ex Gembl. cui consentit Lips. *compendia vitæ* habent Cod. Paris. Regiom. et ceteri recentiores. *Compendia rerum* vel *vitæ* sunt, hoc quidem loci, lucra, commoda. Tibull. i. 3. 39. 'Nec vagus ignotis repetens compendia terris, Presserat externa navita merce ratem.' Vide sis quæ diximus ad iii. 277. *Stoeb.*—20 Scal. Delph. et vulg. *N. c. damno*. 'Inepte Bonincontrius, *N. c. dando*. stolidè interpolatum sequentia satis aperiunt.' *Scal.* 'Falsum hoc; cum ex Auctoris doctrina, quidam nascantur felices. Deinde nullum hic antitheton est, quod disjunctivum nec postulat. Repone, *Nemo carere dato*. Quod fato cuique datum est, nemo carere potest, nec, quod negatum est, habere.' *Bent.* 'Libri Ms. et

NOTE

16 *Nascentes morimur, &c.*] Sic Senec. lib. de Provid. v. 'Fata nos ducunt, et quantum cuique restet, prima nascentum hora disposuit.' Igitur finis vitæ nostræ pendet ab hora nativitatæ.

17 *Hinc*] I. e. ab hora nativitatæ. Itaque præclara inductione docet non solum vitæ nostræ cursum ab ipsa nativitatæ nostræ hora pendere: sed et opes, regna, paupertatem, artes, mores, vitia, clades, damna, et lucra oriri. Scilicet talis est rerum

eventus in vita hominum, qualem fata promittunt ex sideribus, dum quisque nascitur; 'e quibus,' ut ait Manilius lib. i. 161. 'ratio factorum ducitur omnis.'

19 *Compendia rerum*] *Lucra*. Est enim *compendium* id quod parsimonia servatur: unde pro ipso lucro aut utilitate usurpatur. Tibull. i. El. 3. 39. 'Nec vagus ignotis repetens compendia terris, Presserat externa navita merce ratem.'

Fortunamve suis invitam prendere votis,
 Aut fugere instantem. Sors est sua cuique ferenda.
 An, nisi fata darent leges vitæque necisque,
 Fugissent ignes Æneam? Troja sub uno
 Non eversa viro fatis-vicisset in ipsis?

25

re fortunam suis desideriis, si semel ipsa fortuna repugnet, vel contra effugere illam, si sibi aliquando ea urgeat. Fortuna scilicet sua cuique est ferenda. Peto ego v. g. utrum flammæ pepercissent Æneæ, si fata non præscriberent regulas et vitæ et mortis? vel an ipsa Troja sub uno homine sospite non diruta, victrix tandem

Editi Veteres, N. c. damno. Puta latere mendum in hoc caret, pro quo si legeris cavet, vel unius literulæ mutatione locus integritati suæ erit restitutus: Nemo cavet damno, pro a damno. Sic Plautus Menæchm. II. 1. 24. 'Dictum facessas doctum, et discaveas malo.' Pariter Terentius Eunuch. IV. 7. 12. 'Illuc est sapere! ut hosce instruxit; ipsus sibi cavet loco.' Sensus hinc nostræ lectioni constat aptissimus. Nemo, inquit, a damno sibi cavet vel præcavet, nisi monente fato, nec poterit habere id quod fatum ipsi negaverit. Eleganter in hanc sententiam Horat. II. Carm. 13. 13. 'Quid quisque vitet, nunquam homini satis Cautum est in horas.' Stoeb.—21 Regiom. *Fortunanque*. Ibid. vulg. *pendere votis*. Correx. Scal. ex Gemb.—22 Rom. et vulg. *sua culpa ferenda*. 'Et cæco patet legendum *sors est sua cuique f.* Approbatur a Gemb.' Scal. 'Recte sic Scaliger, approbante Gemblac. cui addimus Paris. et Lips. Perperam Regiom. Ald. et Rom. *sors est (:)* *sua culpa ferenda*. Sic interpungit Regiom.' Stoeb.—23 Scal. Delph. et vulg. *At*. 'Gemb. Aut, Voss. Ad, Venet. Id. Repone *An, n. f. d.* An ignes fugissent Æneam?' Bent. 'Libri omnes, præter editum Fail, absque interrogatione legunt, *At nisi, &c.* Ubi, omnia distinctionis nota, hoc *At* continuandæ servit orationi. Quod quidem pluribus, e Cicerone præsertim, exemplis firmat Tursell. p. m. 176.' Stoeb.—24 'Non probo lectionem Gembl. *Fulissent ignes*. Hic ignes de Palladio, quod ferebat Æneas, intelligendum.'

NOTE

22 *Sors est sua cuique ferenda*] 'Fata quippe,' ut ait Seneca Nat. Q. II. 5. 'jus suum peragunt, nec ulla commoventur prece; non misericordia flecentur; non gratia: servant cursum irrevocabilem: ex destinato fluunt: quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superveniens præcipitat; sic ordinem rerum fati series rotat, cujus hæc prima lex est STARE DECRETO. Non igitur aut effugere fortunam instantem poterit, aut invitam votis prendere.' Impia sane et hæretica sententia.

23 *An, nisi fata darent, &c.*] His 70. vss. seqq. varia profert exempla, qui-

bis et fati rationem et ordinem certum asserat. Itaque prioribus hisce 3. vss. probat ab exemplo Æneæ, qui ex Trojano incendio salvus extiterit, ex fati decretis ac legibus omnia fieri.

24 *Sub uno Non eversa viro*] Nempe sub Æneæ, quo salvo et incolumi a flammis dici potest ipsa Troja tandem non eversa fuisse, sed in eo victrix extitisse etiam in ipsis fatis; dum scilicet ipse Æneas in Italiam profugus Romæ sedem posuerit, quæ urbs totius orbis imperium postea tenuit, vs. 29. Adulatur sane Romanis Poëta.

25 *Fatis in ipsis*] In ipsa sui ruina, fatalique casu.

An lupa projectos nutrisset Martia fratres?
 Roma casis enata foret? pecudumque magistri
 In Capitolinos duxissent fulmina montes?

fuisse in ipsa sui fatali ruina? Vel an Lupa Mavortia aluisset geminos fratres, qui expositi fuerant aquis? Et Roma esset exorta sicut orta est? armentorumque custodes amplificavissent cacumina domorum supra colles Capitolinos? et Jupiter po-

~~~~~

Scal.—26 Scal. Delph. et vulg. Aut: et sic Paris. et Regiom. 'Iterum repone, An.' Bent.—27 Rom. et vulg. *Romaque sic enata foret.* Et sic Delph. 'Alii, *Roma casis et nata foret*; nec male; ab exiguis enim Remi et Romuli casis Roma surrexit in summas ædes, ac in urbem potentissimam.' Et sic Scal. 'Optime. Sed alter Ms. habebat *casus enata*.' Scal. 'Recte Lips. et alii, *enata*.' Bent.—28 Rom. et vulg. *auxissent fulmina.* 'Legendum, *culmina montes*: construxissent aream Capitolinam in Tarpeio monte? Hoc enim auget montem. Ineptum est in Gembl. *flumina*. Sequentia probant: 'Include sua potuisset Jupiter arce?' Nam de fulmine Jovis, quod somniat Bonincontrius, non persuadebit nisi similibus sui. Est autem enallage, *auxissent culmina in Capitolinos montes*, pro, *auxissent Capitolinos montes in culmina*, hoc est, arcem, et ædem Jovis Capitolini. Nisi forte quis putarit legendum, *In C. sanxissent culmina m.* Scal. 'Libri scripti et editi *fulmina*. Lege *verissent fulmina*; vel juxta conjecturam Francisci Junii *duxissent*. *Fulmina* pro Jove.' Huet. 'Pro *culmina*, quod Scal. est, recentiores libri *fulmina*; veteres tres *flumina*. Repone, quod et Huet. vidit, *duxissent fulmina*. De Numa accipe et de Jove Elicio. Historiam habes in Ovidii Fast. III. a versu 285. *Duxissent*, ut Ovid. versu 321. 'Juppiter huc venit valida deductus ab arte.' Bent. 'Pro *duxissent*, Libri omnes *auxissent*, recte. *fulmina* quibusdam legitur *flumina*, quod diserte Cod. Lips. Lege audacter, cum Scaligero, *culmina*. Non, ait Noster, nisi fati vi altioris, pastorum culmina in Capitolinas arces aucta essent ab armentariis et opilionibus. Cul-

NOTÆ

26 *An lupa*, &c.] His 11. vss. iterum ab exemplis probat et asserit fati certum et inevitabilem ordinem. Tribuit enim fati et Remi ac Romuli educationem, qui lupa nutriti ambo Romam tandem considerint. Tribuit et Capitolium Jovi sacratum; et imperium totius orbis terrarum, quod penes Romanos fuit, qui tamen in Trojanis victi fuerant a Græcis. Tribuit et Mutii Scævolaë audax facinus; et Horatii Coelitis miram virtutem; et Clæliæ virginis ausum; et trigeminorum Horatorum victoriam, quorum ab uno pendeat tota Roma, scilicet ut aut jugum subiret, aut imperium summum teneret.

Lupa . . . *Martia*] Laurentia, Faustuli pastoris uxor, quæ Remum et

Romulum nutriti. Quia vero Laurentia meretrix fuit, Lupa dicta est; quæ vox et pro meretrice accipitur, Cicer. pro Milon. Plant. &c. Martia autem dicta est, tum quia in Martis luco admissum fuit stuprum Iliaë, ex qua Mars Remum et Romulum suscepisse creditur; tum quia vetus gens ethnica lupos tutelæ Martis asseruit. Hinc fabulæ locus datus, ut a lupa Remus et Romulus nutriti crederentur.

27 *Pecudumque magistri*] Remus enim et Romulus pastores fuerant, donec de sua gente edocti, collecta pastorum manu, novam urbem in Palatino monte condiderunt, quam de nomine suo Romam dixit Romulus.

28 *Capitolinos montes*] Capitolinus

Includive sua potuisset Jupiter arce?

Captus et a captis orbis foret igne sepulto?

30

tuisset includi in suis ædibus Capitolii? Et an terrarum orbis captus fuisset ab iis

*****

mina casis esse pastorum æquivoca, notum ex illo Maronis Ecl. i. 69. 'Pauperis et tuguri congestum cespitem culmen.' Stob.—30 Rom. et vulg. Captus, vel caput his o. f. 'Semper suspectus mihi fuit locus hic. Gemblacensis, C. et captis o. f. Deest literula, C. et a c. o. f. Egregia sententia: orbis victores Romani prius victi sunt a Græcis. Sunt enim a Trojanis oriundi, qui a Græcis olim capti, ipsi rursus et Græcos, et orbem ipsum ceperunt. Virgilius, 'Num capti potuere capi?' Scal. 'Male hæc distinguuntur; quid enim est igne vulneribus sepulto? Quin et male accipiuntur illa, C. et a c. o. f. Romanos scilicet, qui orbem ceperint, prius ipsos a Græcis captos esse. Atqui nondum locus erat de orbe victo dicendi: parva adhuc civitatis initia ordine persequitur. Distinguo, C. et a c. o. f. i. s.? Orbis, mundus, nostro est Juppiter: et ille captus est a captis Fauno et Pico: quos Numa, ex Egeriæ nymphæ consilio, vino soporatos vinculis constrinxerat. Ovidius Fast. III. 291. 'Sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi Prodere, Romani numen uterque soli. Nec sine vi tradent: adhibeto vincula captis.' et mox, versu 305. 'Vina quies sequitur: gelido Numa prodit ab antro, Vinculaque sopitas addit in arta manus,' et iterum 317. de Jove: 'Hunc tu non poteris per te deducere cælo: At poteris nostra forsitan usus opè,' et denique 323. 'Emissi quid agant laqueis, quæ carmina dicant, Quaque trahant superis sedibus arte Jovem, Scire nefas homini.' Vide ibi plura. Igne autem sepulto, est fulmine in Capitolinum montem jacto et condito. Captus orbis, ut i. 27. 'Cepisset furto mundum.' Bent. 'Varie legunt ac distinguunt hæc prisca Editores. Cod. Paris. et Regiom. Captus vel caput hic orbis foret. Quos equidem sequi non hæsitaverim, præsertim cum de Jove accipi commodè verba possint, qui captus quasi in arce Capitolina continetur. Magis vero placet vulgata, eaque omnibus recepta, Captus et a captis orbis foret. Egregia, Scaligeri iudicio, sententia: 'Orbis victores Romani prius victi sunt a Græcis. Sunt enim illi a Trojanis oriundi, qui a Græcis olim capti, ipsi rursus et Græcos et orbem ipsum ceperunt. Virgil. Æneid. VII. 295. 'Num capti potuere capi?' Pari quoque sermonis ele-

NOTE

nons tribus fuit insignitus nomini-
bus, Capitolinus, Tarpeius, et Satur-
nius. Saturnius a Saturno, qui hunc
montem coluisse dicitur priscis tem-
poribus. Tarpeius a Tarpeia Vestali
virgine, quæ a Sabinis necata fuit et
sepulta. Capitolinus a capite homi-
nis aut equi, ut quidam volunt, quod
in eo monte fuit repertum, cum fun-
damenta ædis Jovis jacerentur. In
hoc autem monte prima Romæ fun-
damenta jecerant Remus et Romu-
lus.

Fulmina [Culmina] Suppl. domorum,
quas in eo monte primum extruxe-

runt Remus et Romulus. Nisi id quo-
que fuerit interpretatus de Jovis
arce.

29. *Arce*] I. e. in Capitolio, quod
templum Jovis erat.

30 *Captus et a captis, &c.*] Romani
enim olim in Trojanis victi et capti a
Græcis tandem rerum potiti sunt, ac
totius orbis terrarum imperium ten-
uerunt. Sic Virg. Æn. VII. 293.
'Heu stirpem invisam, et fatis con-
traria nostris Fata Phrygum! num
Sigæis occumbere campis? Num
capti potuere capi? num incensa cre-
mavit Troja viros?' &c.

Vulneribus victor repetisset Mucius urbem?
 Solus et oppositis clausisset Horatius armis
 Pontem urbemque simul? rupisset foedera virgo?
 Tresque sub unius fratres virtute jacerent?
 Nulla acies tantum vicit: pendebat ab uno
 Roma viro, regnumque orbis sortita jacebat.

35

qui fuerant capti? An Mutius Scævola reversus esset in urbem victor extincto igne per suas plagas? Et an Horatius solus objectis suis armis interclausisset una et pontem et urbem? An virgo Clælia violasset sancita pacta? Et an trigemini fratres prostrati essent sub viribus unius? nullum unquam agmen superavit tantum. Roma dependebat ab hoc uno homine, et manebat potita imperii to-

*****

gantia Rutil. i. 398. de Christianis ac Judæis: 'Victoresque suos natio victa premit.' Stoeb.—31 'Vulneribus manifeste mendosum. Gevartius conjece- rat, *Vulnere bis victor*: semel, opinor, cum Porsenæ scribam obruncavit, iterum cum dextram suam in foco torreret. Potuisset Auctor sic dicere, *Clade sua victor*, vel *Clade manus victor*. Verum a libris hæc nimium aber- rant.' Bent. 'Cod. Lips. orbem. Sensus fastui Romano conveniente. Ean- dem confusionem sæpe alias in Mss. offendimus, ubi nullo excusari pacto possit. Sententia sic concipienda: *igne sepulto Vulneribus victor* r. M. u. Notissima C. Mucii Scævolæ sive historia sive fabula, quam luculentius ex- posuit Livius ii. 12. et lepido epigrammate complexus est Martial. i. epigr. 22. Quibus adde, quos Savaro Auctores excitavit ad Sidon. Apoll. Carm. 23. p. m. 183. Hoc loci Gevartius et Barthius tentaverunt *Vulneribus bis victor*. Sed nihil isthac mutatione opus. Potuit Auctor dicere *Vulneribus*, vel per enallagen numeri, vel, quia tum scribæ regis Porsenæ tum sibimetipsi vul- nera gravissima, et illi quidem lethiferum, inflixit. Quibus quidem tan- tum effecit, non constantia magis quam minis potentior, ut Urbem obsi- dione liberaret. Hinc illum Noster 'trunco nobiliorem' dixit supra i. 777. quod majorem consecutus est laudem, cum dextra amissa hostem vicit, quam si armata eum occidisset.' Stoeb.—32 Rom. et vulg. *appositis*. 'Scribendum *oppositis*. Objecto umbone.' Scal.—35 Rom. et vulg. *N. a. tunc evicit*. 'Multum discrepat a vero. Gemblacensis optime, *N. a. tantum vicit*. Nulla acies tantum vicit, quantum tres illi fratres, imo quantum tertius du- obus superstes. Sequentia confirmant.' Scal.—36 'Frustra est Barthius, qui mavult legere *tacebat*. Omni enim auspicionem caret vulgatum *jacebat*, quod non eadem, in altero versu, notione venit. Hoc loci poëticè dictum pro *erat* vel *extabat*. Sic Virgilius de Rhodope, Thraciæ monte, Georg. iii.

NOTE

31 *Mucius*] Cognomine Scævola, qui Porsennæ castra eo animo ingres- sus est, ut eum occideret: sed occiso, pro rege, uno ex illius purpuratis, comprehensus est, atque coram Por- senna dextram, quæ in cæde aberas- set, igne subjecto exussit, i. 777.

32 *Horatius*] Cognomine Cocles, de quo i. 779.

33 *Virgo*] Clælia, de qua i. 778.

34 *Tresque . . . fratres*] Trigemini Horatii, de quibus i. 777. et Liv. i.

35 *Ab uno . . . viro*] Suppl. Horatio superstiti et victore. Cujus a victo- ria Roma pendebat ex icto fœdere Romanos inter et Albanos, ut cñjus partis victores extiterint Horatii aut Curiatii, ea victrix foret, Liv. i.

Quid referam Cannas, admotaque mœnibus arma?
Varronemque fuga magnum (quod vivere possit

tius orbis terræ. Quorsum autem memorem Cannas, et bella illata usque ad muros Romæ? Quid memorem magnum Varronem fuisse, tamen ignavum, quod vivere adhuc

354. 'Sed jacet aggeribus niveis informis,' &c.' Stoeb.—38 Vulg. *Varronemque pigrum magnum q. v. posset.* et sic Delph. Vid. not. inf. 'Pigrumne, qui celebritate fugæ se cladi Cannensi eripuit? Deformatissimus est hic versiculus: neque vero integrior in Gemblacensi: *Varronemque pigrum m. quam v. posset.* Proculdubio *pigrum* ex *pfugum* conflatum, id est *profugum*. Itaque lego: *Varronem profugum, m. quam v. posse, Postque tuos, Th., lacus.* Varronem fuga vitæ consulentem, quem mirum post tantam cladem vivere potuisse, idque post cladem ad Thrasymentum. *Magnum quam:* alii dicerent *magnum quantum:* utrumque dicitur, *magnum* quam, *magnum* quantum: immane quam, immane quantum. Græcum θαυμαστόν ὄσων. Scal. et mox 39. Scal. Delph. et Vulg. pro *morando, morantem.* 'Profugum a Scaligero est; vetusti omnes, *Varronemque pigrum;* Gemblacensis *vincere possit;* ceteri *vivere possit.* Repone, *Varronemque fuga m. (quod v. possit Postque tuos, Th., lacus) Fabiumque morando.* Varronem fuga magnum, Fabium morando magnum. De Varrone Livius; 'Et gratiæ actæ quod de republica non desperasset.' De Fabio Ennius, 'Unus homo nobis cunctando restituit.' Bent. 'Cod. Gembl. et Lips. *pigrum,* ex quo Scaliger fecit *profugum.* Ms. Paris. Regiom. et ceteri, *pigrum.* Ita autem dici Varronem pro futile, ignavo, et timido mori, non tam est absouum, quam quod Bentleius eum *fuga magnum* dici, et cum Fabio Cunctatore componit. *Pigrum* sane facinus, viroque strenuo fortique indignum ille commisit, qui suæ consulens salutem tantas ipsius vecordia clades peperit. Magnus tamen ex eo, quod post unam alteramque acceptam cladem, vivere etiamnum

NOTE

37 *Quid referam Cannas, &c.*] His 6. vers. tertio probat ab exemplis et asserit fati rationem, cui tribuit cladem Romanorum apud Cannas et Thrasymentum lacum; arma mœnibus Romæ ab Hannibale admota; Fabii prudentiam, qui cunctando rem Romanis restituit; Carthaginis obsidionem; Hannibalisque fugam ac mortem. Cannæ igitur vicus est in Apulia, Romanorum clade notissimus; apud hunc enim vicum Hannibal P. Æmilium et Tit. Varronem Coss. Romanos superavit, Liv. xxii.

Admotaque mœnibus arma] Quantum non admota quidem, licet id Hannibali Maharbal ejus equitum præfectus suaserit, si Livio credimus xxii.

38 *Varronemque [pigrum], &c.*] Ita Vulg. et Rom. bene; namque Teren-

tius Varro post cladem apud Cannas acceptam, iterum apud Thrasymentum victus est, Liv. xxii. Itaque Manilius vocat eum magnum, quippe qui post istas clades animam non abjecerit, nec de Rep. desperavit; unde redeunti obviam itum est, actæque gratiæ ab omnibus ordinibus, Liv. xxii. *Pigrum* autem vocat eum, qui post istas clades adhuc tamen vivere potnerit; quasi Poëta illi ignaviam exprobraret. Scaliger autem legendum putat: *Varronem profugum, magnum quam vivere posse.* Quia, inquit, fuga vitæ consuluit in Cannensi clade: *magnum* igitur *quam,* i. e. magnum quantum vivere poterit, idque post cladem apud Thrasymentum acceptam. Durior sane verborum interpretatio.

Postque tuos, Thrásimene, lacus) Fabiumque morando?

Accepisse jugum victas Carthaginis arces?

40

Speratum Hannibalem nostris cecidisse catenis

Exilium regi furtiva morte luisse?

posset etiam post tuos lacus, o Thrásymene? Quid referam Fabium Cunctatorem? Quid dicam urbem Carthaginis devictam fuisse, et tulisse jugum Romanorum? Quid dicam Hannibalem expectatum venisse in nostra vincula, et solvisse exilium

potnit, nec abstracto animo de Republica desperavit: unde redeunti obviam itum est, actæque gratiæ ab omnibus ordinibus: Auctor Livius xii. 39. morando] Cod. Paris. et Regiôm. morantem, quod admittas necessum est, si vs. præc. legeris pigrum, magnum. Stœb.—40* Libri veteres, victas; ut infra 780. Inferius victæ sidds Carthaginis arces. Sed hic spurcius est. Populi enim jugum accipiunt, non arces. Bent.—41 Rom. et vulg. Spectatum Hannibalem. Melius Gemblacensis, et textus Bonincontrii, Speratum H. nostris cecidisse catenis. Frustra enim legatione Romana a rege Prusia petitus catenas veneno hausto prævenit. Bonincontrii textus habet Speratum, quum tamen interea ipse Spectatum legat. Haud dubie interpolatio est ab illo: cecidisse catenis, cecidisse in catenas, ut supra 'trahere morti,' trahere in mortem. 'Immatura trahent natales corpora morti.' Scal. 'Alii Spectatum, quod sonat quandoque expectatum: et hoc quidem hujus loci est.' Stœb.—42 Rom. et vulg. Exilium rogi. 'Quid est exilium rogi? Quam inepte hoc conceptum est. Legebamus olim: Spectatum H. n. c. c. E. regi f. m. l. nisi quod nunc legimus Speratum. Hannibal, quem Romani sperabant casurum in catenas suas, hausto veneno ignominiam antevertit. Gemblacensis habet: Speratum H. n. c. c. Exiliumque rei f. m. l. poterat tolerari. Nam tanquam exul reus, non profugus latuit apud Prusiam: quia a Romanis petebatur. Itaque luit exilium rei furtiva morte: tanquam reus exilio damnatus obiit. Sed hoc sententiæ tenor non patitur, quia priorem versus disjungit a posteriore, quum prior per se constare non possit. Scal. [Vide inter notas Huetii huic editioni appensas.] 'Gemblacensis Exiliumque rei; Lipsiensis, Exiliumque regi; Vossianus, Exiliumque rogi. Spurius sunt, barbarique. Speratum cecidisse; hæc temporibus pugnant: sperare de futuro dicitur, cecidisse præteritum est. Quid porro est cadere catenis? cur nostris? quasi Auctor ab atavis Romanus esset. Jam vero luisse exilium rei, vel regi, vel rogi, quocumque legeris modo, nihil egeris. Quid dicere conaretur tenebrius, conjectare poteris; sed conan-tem sermo destituebat. Apud Silium xvii. 368. Juno ad Jovem de Hannibale, 'Neve sinas captum Ausonias perferre catenas.' Bent. 'Cuiam vero regi?

NOTÆ

39 Thrásimene] Thrásymenus lacus est in agro Perusino, Hannibalis victoria, Flaminique Consulis Romani, ac T. Varronis clade nobilitatus, Liv. xxii.

Fabium] Quintum Fabium Maximum, de quo i. 788.

40 Accepisse jugum, &c.] Victi enim tandem Carthaginenses apud Zama, Africæ oppidum, durissimas pacis condiciones pro victoris Scipio-

nus arbitrio coacti sunt accipere.

41 Speratum Hannibalem, &c.] Hannibal enim a Scipione victus ad Antiochum regem confugit, cujus opem imploravit: sed, debellato quoque Antiocho, Romani petierunt sibi tradi Hannibalem captivum: quod Hannibal timens ad Bithyniæ regem se contulit, sed iterum petitus a Romanis in vincula, hausto veneno, mortem sibi conscivit.

Adde et utrimque Italas acies, Romamque suismet
Pugnante[m] membris. Adice et civilia bella;
Et Cinnam in Mario, Mariumque in Cæsare victum: 45

*sui criminis morte clam præventa? Adjunge quoque vires Italorum, et Romam de-
certantem cum propriis suis civibus? Adde etiam civiles Romanorum motus? Adde
et Cimbrum debellatum in Mario, et Marium in custodia; adde quod hic fuit toties*

Prusie fortassis, apud quem Hannibal quasi exul latuit. Nugæ. Hunc enim de hospite penas sumpsisse, quæ, quæso, credi ratione potest? Quapropter videndum, an non sententiæ magis conveniat hoc rogi, quod cum Cod. Vossiano Region. et ceteri nostri impressi agnoscent. Quo quidem admissio, facile tibi persuadebis, Maniliam, si modo hi sex versus e legitima ejus sunt familia, dedisse non *Exiliumque regi*, quæ lectionis veræ vestigia præbent Codd. Paris. et Lips. sed *Exitiumque regi*. Quo pateat, quale *exitium* seu supplicium Hannibal furtiva morte luerit, seu potius præverterit. Et hoc erat in fatis. *Stoeb. Delph. Exiliumque rei.* 'Rei, i. e. criminis. Namque, ut ait Cic. pro Milone, 'Res est crimen in communi: crimen, actio criminosa suis circumstantiis adornata.' Itaque Hannibal tanquam reus exul latebat apud Prusiæ Bithyniæ regem: furtiva autem morte exilium laus suum.'—43 Rom. et vulg. *etiam Italicas vires*. Gemb. *etiam vires Italas*. Et sic Scal. et Delph. 'Venetus omittit vires; et Lipsiensis superne inter lineas habet. Sane vires Italæ parum hic conveniunt: quæ æquæ in externo, ac in domestico bello ostenduntur. Vossianus, *Adde etiam Italas acies, Romamque*. Repone, *Adde et utrimque Italas acies, Romamque suismet Pugnante[m] membris*. Intelligit bellum sociale; sive, ut Paternus vocat, 'bellum Italicum': mox dicturus de bellis civilibus. *Bent.* 'Hoc acies e Cod. Vossiano commode dedit Bentleius. Malim retinisset integram illius Cod. lectionem: *Adde etiam Italas acies, Romamque*, &c. Codd. Lips. Paris. et impressi nostri habent, *Adde etiam Italicas vires*, pro quo forte legendum *rices*. belli scil. Italici: sed neutrum magis est concinne dictum, quam *acies*.' *Stoeb.*—45 Scal. Delph. et vulg. *Cimbrum in M. M. q. in carcere v.* 'Sic scripti omnes editique; neque miror, si lectio fronte prima speciosa tamdiu fucum interpretibus fecit. Cimbrum enim a Mario victi sunt, et Marius Minturnis in carcere jactatus. Sed dic modo verum, An bellum Cimbricum, duce Mario gestum, civile fuit, ut sententia hic postulat? an Marius victus est in carcere; qui inde dimissus, victis adversis partibus, consulatum septimum adeptus est? Restituo tibi verissimam lectionem, *adice et c. b.; Et Cinnam in M. M. que in Cæsare v.* Cinna, Marius, Cæsar, omnes in iisdem partibus. Ut Cinna potentiam excessit Marius, ita Marii Cæsar. Notum illud Syllæ dictum, 'Cæsari multos Marios

NOTÆ

43 *Adde et utrimque, &c.*] His 7. vs. quarto probat ab exemplis et asserit fatorem inevitabilem rationem, hisque tribuit civilia Romanorum bella; Cimbrorum cladem; Marii consulatum, exilium, carcerem, et victoriam adversus Carthaginienses.

45 *Cinnam [Cimbrum] in Mario, &c.*] Cimber gentile nomen est. Cimbrum

autem populi fuere septentrionales, quos hodie Danos vocant. Illi autem Saxonici maris peninsulam incolentes, quæ ab ipsis dicta est Cimbrica Chersonesus, an. U. C. DCXL. una cum uxoribus et liberis Narbonensem provinciam ingressi a C. Mario Romano deleti sunt apud Aquas Sextias. Plutarch.

Delph. et Var. Clus.

Manil.

2 K

Quod consul totiens, exul; quod de exule consul;
 Quod jacuit Libycis compar jactura ruinis,
 Eque crepidinibus cepit Carthaginis orbem;

consul et exul factus, et iterum ex exule factus consul; et quod idem fuit clades conveniens cladibus Libycis, et quod e saxis, quibus ille jacebat, occupavit urbem Car-

inesse.' *Victum in Mario*, ut v. 572. 'victorque Medusæ Victus in Andromeda est.' *Bent.* 'Vulgata nostris libris lectio habet, *Et Cimbrum in M., M. que in carcere v.* Quæ quidem cum veritate non pugnant, sed cum sententia Manilii; siquidem bellum Cimbricum ad civilia bella, de quibus hic sermo, non pertinet.' *Stoeb.*—46 *Scal. Delph.* et vulg. *exulque ex exule.* 'Lipsiensis cum Vossiano, *exul quod exule consul; Venetus, exul quod consul et exul; Gemblacensis, exul quodque exule consul.* Repone, *Quod c. totiens, exul; quod de ex. c.* Vident et acutissimus Gronovius, *Observ. iv. 20.* *Bent.* 'Cod. Paris. hunc versum ita legendum præbet: *Qui consul totiens exulque et in exule consul.* Rectior Regiom. lectio, cum hac interpunctione: *Quod consul totiens exul (:)* *quod ex exule consul.* Vulgatum, *de exule*, tñetur Gronovius *Observ. iv. 20.* *Tottiens]* Hanc scribendi rationem, (quam omnibus in hoc carmine locis Bentleius servavit, præterquam i. 183.) probat et confirmat Castalio ad *Rutil. i. 5.* Secus autem Barth. ad eund. loc.' *Stoeb.*—47 *Scal. Delph.* et vulg. *Et jacuit.* 'Vetusti codices *adjacuit.* Neutrum placet: sequeretur enim, ut post exilium consul factus tum adjacuerit: quod falsum est. Repone, *Quod jacuit, &c.* Pendet oratio usque vs. 49. Nisi fata hoc darent, quod ex consule exul, &c. *At et quod litera tantum in scriptis differunt, ad, qd.* *Bent.* 'Cod. Paris. et Regiom. cum impressis recentioribus, *Et jacuit.* Cod. Lips. et, recensente quidem Gronovio l. c. Gemblac. ac Venetus, *Adjacuit*, quod legendum fortassis, *At jacuit.* Notandum autem, *jacturam*, a jacendo quippe, non jaciendo, hoc loco æquipollens esse ruina. Est idem jacere quod apud Poëtam: 'jacere Uno non potuit tanta ruina loco.' Sic eadem voce *jactura* usus est Lucanus viii. 'Una nota est Magno capitis jactura revulsi.' q. d. caput jacens modo, &c. Ceterum ab eodem Lucano ista Marii cum Carthagine collatio adumbrata ii. 91. sqq. 'solatia fati Carthago Mariusque tulit, pariterque jacentes Ignovere Deis; Libycas ibi colligit iras Ut primum Fortuna redit, &c.' *Stoeb.*—48 *Vulg. Atque cr.* Hic *Scal.* 'Eque cr. Ibid. cepit C. orbem] Recte olim conjiciebamus *rd orbem vobis.* Gemblacensis veram lectionem apernit, *C. arces: lege ergo, urbem.* Et sic *Delph.* 'Vetusti quattuor *seque: Gemb. Lips. Venet. Carthaginis arces: quod et Scal.*

NOTÆ

Mariumque in Cæsare [carcere] victum] C. Marius, qui septies consul factus fuit, ac multoties exul, Cimbrus in Gallia, Teutonesque in Italia vicit; Jugurtham captum ante currum egit; a Sylla victus, et in carcerem missus est. Plutarch.

47 *Libycis compar jactura ruinis]* Carthaginensibus cladibus ipse Marius clades fuit et exitium. Sicut enim Scipio Hannibalem, ita Marius Jugurtham debellavit. Uterque igitur

horror, clades, ac fatum Carthaginis fuit, i. 790.

48 *Eque crepidinibus, &c.]* Crepidosaxum est in quo mēdici considerare solent. Marius autem, quia ignobili loco natus, e crepidinibus factus est consul, ac Carthaginienses expugnavit. Senec. 'Quis crederet jacentem super crepidinem Marium aut fuisse, aut futurum consulem?' Id sane fata quoque dedisse fatendum est.

Hoc nisi fata darent, nunquam fortuna tulisset.

Quis te Niliaco perituro littore, Magne, 50

Post victas Mithridatis opes, pelagusque receptum,

Et tres emenso meritos ex orbe triumphos,

Cum jam etiam posses alium componere Magnum,

thaginis? Sane nisi fata tribuerent istud, nunquam fortuna permisisset. Quis pariter crederet te, o Magne Pompei, post superatas a te vires Mithridatis, et post mare recuperatum a te, et post tres triumphos, quos dignus egisti propter orbem terrarum a te peragratum, quando etiam adhuc poteras agnoscere alium magnum orbem

probat, quamquam in textu urbem dederit. Neutrum tamen recte: quippe illa tum constructio foret, *urbem*, vel *arces Carthaginis*; non, quod sententia poscit, *crepidinibus Carthaginis*. Voss. et recentiores orbem habent. Recte. *Cepit orbem*: quicumque enim rebus tum Romanis præerat, orbis erat dominus. *Bent.* 'Regiom. et ejus poster, *Atque cr.* Cod. Lips. cui addit Gro-nov. l. m. c. Gembl. et Venet. *Seque.* Hoc Paris. in margine pro var. lect. in versu, *Atque.* Hic vero mox *urbem*, pro quo Regiom. ceterique rectius, *orbem*. Qui enim Romam caperet, eo ævo orbem capere dicebatur. Marius redux e Carthagini crepidinibus et ruinis, Romam cepit, omnem Italiam cædibus implevit, proceres plerosque ferro ignique exstinxit. Vide Florum. Hoc eleganter Manilius orbem ex ruinis Carthaginis cepisse dicit, ut depressione contrariarum partium totum, quod molitur, admirabilius faceret. *Stoeb.* —53 Scal. Delph. et vulg. *Cognoscere.* 'Quid sit alium magnum cognoscere, dissimulant interpretes. *Posses cognoscere*, de Cnæo filio dici non potest. Sin de alio quoquam, quam filio, dicitur, potentia aut socium aut æmulum indicat; neque anget miraculum talis postea exitii, sed minuit. Vetusti quatuor recte, *componere magnum*. Cum tanta potentia esses, ut etiam alium, cuicumque favere velles, posses magnum efficere. Simile est illud Senecæ de Angusto. Brev. Vit. c. 5. 'Hoc votum erat ejus, qui voti compotes facere poterat.' *Bent.* 'Gemblac. legente Scaligero, *Cum jam et jam*; quod dictum ut, magis magisque. Minus dure sonat lectio Regiom. et cet. impr. *Cumque etiam possis*, &c. non posset, nec possent, quod maluit Barthius; utrumque enim filum apostrophes *Quis te* (vs. 50.) abruptit. *Componere*, sic Codd. Paris. Lips. et cusi vett. recte. Qui enim maluit *cognoscere*, illustres duumviri Scaliger et Barthius, sententia vim et acumen non augent, sed im-

NOTÆ

50 *Quis te Niliaco, &c.*] His 7. vs. quinto idem confirmat ab exemplo Pompeii Magni, qui post triumphos actos, post victum Mithridatem Ponti regem, post pelagus receptum et a piratis liberatum, post peragratum totum terrarum orbem, tandem cæsus fuerit apud littora Ægypti, et corpus ejus crematum. 'Hoc nisi fata darent nusquam fortuna tulisset.'

Niliaco] Ægyptiaco. Nilus enim Ægypti fluvius est notissimus.

Magne] Suppl. Pompei, qui cogno-

minatus est Magnus propter rerum ab eo gestarum magnitudinem.

51 *Mithridatis*] Regis Ponti, quem Sylla fudit, Lucullus superavit, fre-git Pompeius.

Pelagusque receptum] Prædonibus enim mare liberavit Pompeius, clausumque mercatoribus reclusit.

52 *Tres . . . triumphos*] 1. De Iarba. 2. de Mithridate. 3. de Antiocho Judæorum rege.

53 *Alium magnum*] Sup. orbem terrarum.

Crederet, ut corpus sepeliret naufragus ignis,
 Ejectæque rogam facerent fragmenta carinæ?
 Quis tantum mutare potest sine numine fati?
 Ille etiam cœlo genitus, cœloque receptus,
 Cum bene compositis victor civilibus armis
 Jura togæ regeret, totiens prædicta cavere
 Vulnera non potuit: toto spectante senatu,

55

60

terrarum, quis crederet, inquam, ut ignis accensus ex navi naufraga inhumaret corpus tuum, et segmenta navis ad littus aliis componerent rogam tibi? Quis valet variare tantam rem sine potestate fati? Ille quoque oriundus in cœlo, et relatus in cælum, postquam, bellis civilibus rite sedatis, victor diceret jus in foro, non potuit evitare vulnera sibi prænuntiata, in conspectu totius senatus, et pro-

~~~~~

minuunt. Quorum alter sui oblitus quasi, ad Rutilium notavit: 'Romani scriptores hoc verbo, *componere*, de iis utuntur, qui sua velut morte cum suis, inque suis penatibus diem ultimum clausurunt.' Atque sic omnino vox accipienda in illo quem V. D. declarat Rutilii exemplo, l. 161. 'patriis vitam componere terris.' Et, 'diem componere' quid aliud apud Virgil. *Æneid.* l. 378. quam finire? quemadmodum dies quoque dicuntur nasci et mori, v. g. 'jam moriente die' Stat. iv. *Silv.* 6. 3. Videtur autem illud *componere* sumi pro *efferre*, q. e. *sepelire*. Aliter enim intelligi nequit Horatius, a Barthio quoque excitatus, l. *Serm.* 9. 28. 'est tibi mater? Cognati, quæis te salvo est opus? haud mihi quisquam: Omnes composui. Felices! nunc ego resto.' Hinc perspicua Manilii mens est: Cum etiamnum potuisses sepelire alium magnum, i. e. quemcunque tuæ potentiaæ æmulum, tu ipse ad littora Ægypti in rogam tumulumque elatus es. 55. *Ejectæque* Magis proprie Cod. Paris. et Region. *Et collecta rog. fac. fragmenta car.* Stob.—55 Rom. et vulg. *Et collecta rogam.* 'Unius literulæ mutatione legimus ex Geinb. *Ejectæque rogam f. f. c.* Ejectam carinam dixit, quæ ex naufragio in litus a mari ejecta fuerat ex qua rogam constructus, quemadmodum rogam ipsum vocat naufragum ignem. Sed vulgaris lectio videtur interpolata ex Lucano: 'summas dimovit arenas, Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ Exigua trepidus

NOTE

54 *Naufragus ignis*] Qui ex naufraga navi accensus Pompeii corpus combussit in ipso littore Ægyptiaco.

55 *Carinæ*] Navis; pars pro toto. Est enim carina trabs ingens, quæ in navibus locum tenet fundamenti.

57 *Ille etiam, &c.*] His 6. vs. sexto probat ab exemplo J. Cæsaris et asserit ipsi fati numen. Is enim non potuit vitare vulnera, quibus in ipsa curia confossus est, licet ipsi prædicta fuissent per literas, quas legere fata non dederunt, antequam in senatum veniret.

Cælo genitus] Julius enim Cæsar ab Iulo, Æneæ ex Venere filio, originem duxisse dicitur. Virg. *Æneid.* l. 286. 'Nascetur pulchra Trojanus origine Cæsar, Imperium oceano, famam qui terminet astra; Julius, a magno dimissum nomen Iulo.'

Cæloque receptus] Inter Deos relatus, l. 9.

59 *Jura togæ regeret*] Jus diceret ac describeret. Fuit enim toga prætextata vestis magistratuum ac senatorum Romanorum, cujus color albus, sed ora inferior purpura prætextata.

Indicium dextra retinens nomenque, cruore
Delevit proprio; possent ut vincere fata.
Quid numerem eversas urbes, rerumque ruinas?
Inque rogo Cræsum; Priamumque in littore truncum,
Cui nec Troja rogos? quid Xerxem, majus et ipso 65

prio sanguine diluit nomen percussorum futurorum et chartam indicem, quam dextra tenebat, scilicet ut fata possent superare. Quorsum referam civitates dirutas, et clades regum? et Cræsum impositum rogo, et Priamum necatum in littore, cui neque ipsius Trojæ incendium rogos fuit? Quid memorem Xerxem, qui ipse fecit

posuit scrobe.” *Scal.*—61 ‘Fortasse, omenque cruore. Legendum monimen: idem est cum indicio. Delevit cruore indicium et monimen, quod dextra retinebat.’ *Scal.* [Vide inter notas Huetii huic editioni appensas.] ‘Recte Cod. Paris. indicium, non iudicium, quod habet Regiom. in hoc ab omnibus desertus. Innuvit autem epistolam, quæ Cæsari tradita fuit An senatum eunti, de qua Sueton. Cæsare: ‘Libellum insidiarum indicem ab obvio quodam porrectum libellis ceteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus commiscuit.’ Quocirca differt Suetonius a Nostro, qui *dextra* enim tenuisse libellum dicit. Notanter autem addit, eum errore proprio delevisse nomen scil. percussorum, quod literis erat significatum. Confer Gronov. Lect. Plant. p. 30.’ *Stoeb.*—63 *Scal.* Delph. et vulg. *regumque*. ‘Immo potius reponere *rerumque*; ut i. 902. ‘Nec mirere graves rerumque hominumque ruinas.’ Virg. *Æn.* xi. 310. ‘Cetera qua rerum jaceant percussa ruina.’ *Bent.* ‘Restituendum ex libris nostris, *regumque*. Neque enim Cræsus, Priamus, Xerxes, quorum exempla statim profert, rebus, sed *regibus* omnino sunt accensendi.’ *Stoeb.*—65 ‘Profecto Manil. scripsit, *quid Xerxæ majus*. Nam dixit *regumque ruinas*: ergo et Xerxæ ruinam et naufragium dicit. Tantum naufragium, ut ne ipso quidem pelago capi posset.’ *Scal.* Vid. Not. inf.

NOTE

Aliquando vel pro ipso senatu seu curia, vel pro magistratu usurpatur.

61 *Indicium*] Epistolam indicem, quæ Cæsari reddita fuit, cum in senatum iret, in qua nomen percussorum suorum scriptum, nexque sibi prædicebatur; sed quam legere sibi fata non dederunt, ut vincere possent.

63 *Quid numerem, &c.*] His 6. vs. septimo probat et asserit fatum ab exemplis præsertim Cræsi, Priami, Xerxis, Servii Tullii, et Metelli, quibus quæ contigerunt, non nisi ex factis contigerunt.

64 *Inque rogo Cræsum*] Cræsus enim Lydorum rex ditissimus a Cyro victus, captus, atque vivus rogo impositus fuit; ex quo tamen liberavit eum

Cyrus humanæ vicissitudinis memor. Plutarch. in vita Solonis, et Herod. i.

Priamumque in littore truncum] Priamus enim Trojanorum rex a Pyrrho Achillis filio cæsus fuit, ejusque caput amputatum a reliquo corpore jacevit in littore, adeo ut nec cum ceteris Trojanis in ipso Trojæ incendio crematum fuerit.

65 *Cui nec Troja rogos*] Qui nec in ipso Trojano incendio fuit crematus.

Quid Xerxem, &c.] Suppl. memorem. Scaliger, *quid Xerxis majus, &c.* Quasi de solo Xerxis naufragio loquatur Poëta. Utraque lectio probatur. Tantum autem naufragium fecit Xerxes, ut vix in ipso pelago capi posset; mille enim navibus et amplius mare

Naufragium pelago? quid Graio sanguine regem
Romanis positum? raptosque ex ignibus ignes,
Cedentemque viro flammam, quæ templa ferebat?

*naufragium majus ipso mari? Quid referam regem olim datum Romanis ex stirpe
captiva? Quid dicam quoque flammam ereptas flammis, et ignem parcentem homi-*

*****

—66 'Rom. et vulg. *quid captos agmine reges Romanis positos*. Hæc monstra non possunt confici sine Hercule, h. e. Gemb. libro. Is habet, *quid capto sanguine regem Romanis positum*. Pro *quid* tantum quod scriptum erat. Servium Tullum natum capto sanguine, nimirum captiva Ocrisia Ocriculana, aliis Corniculana, Romanis regem impositum fuisse nemo nescit. Captum sanguinem pro captivo eo modo dixit quo Catullus et Horat. 'maritam' pro maritali. De vulg. lect. et Bonincontrii interpretatione dicerem, si horas perdere vellem.' Scal. 'Capto sanguine de Servio rege interpretantur. Sed locutio ista, capto sanguine, et sine exemplo et sine ratione est. Repone, *quid Graio*, &c. Tarquinium Priscum intelligit, prius Lucumonem dictum, filium Demarati Corinthii; Liv. i. 34. Atque hoc ut mirabile narrat, ut Romani Trojanano sanguine haberent regem Graio sanguine. Sic Virg. 'Italo sanguine.' Graio autem in capto mutatum est, pari fere errore, ac iii. 630. *gravis in campus*.' Bent. 'Qui hæc ex ingenio suo dedit, Bentleius, Tarquinium Priscum intelligit, prius Lucumonem dictum, filium Demarati Corinthii. Liv. i. 34. Sed Cod. Paris. et Regiom. alium, eumque commodiorem huic loco sensum tribuunt hæc luculenta lectione cum interpunctione Regiom. *quid captos agmine reges Romanis (?) positos raptosque*, &c. Romanis pro a Romanis, *positos* scil. ignes Vestæ templo, raptosque ignes Palladios sive Vestales, quos Metellus ex ipso templi incendio eripuit. Liv. iii.' Stoeb.—68 Scal. Delph. et vulg. *qui t. f.* 'De Metello recte accipiunt; sed quomodo is ferebat templa? collo an manu? Repone *flammam quæ t. f.*' Bent. 'Illud *quæ* a Barthio olim tentatum, et a Cod. Paris. præstitum, Bentleius in textum recepit. Cui quidem ille facit fidem, reconditiorem ait voci *ferre* usum esse, quem depromit ex illo Virgilii Æn. ii. 374. 'Alii rapiunt incensa feruntque Pergama,' id est, vastant. Servius autem sensum ad receptam vocis notionem flectens, putat, illud *ferunt* *ἑμπαρῶν* dictum, 'quasi ipsam funditus urbem in victoriam suam transferunt.' Nulla autem, ut a vulgari vocis usu recedamus, nos urget necessitas. Proinde, nisi Poëta dederit, *quæ in templa ferebat*, vetus Regiomontano posterisque ejus vulgata lectio bona retineri fide potest: *qui templa ferebat*. Cavesis autem *templa* pro ipsis sacris ædificiis accipias. Alia suppetit

NOTÆ

straverat, sed a Themistocle victus una parvula cymba mortem effugit. Justin. ii.

66 *Quid Graio [capto] sanguine, &c.* Notat Servium Tullium sextum Romanorum regem, qui ex captiva licet, seu serva, Ocrisia Ocriculana, vel, ut aliis placet, Corniculana oriundus, Romanorum tamen rex fuit, Liv. i.

67 *Raptosque ex ignibus ignes* Vestales ignes raptos seu surreptos a Cæcilio Metello Pontifice Maximo

ex flammis, dum Vestæ templum arderet. Liv. iii. Sunt qui hæc interpretantur de Palladio, quod Aeneas Trojanis flammis eripuit.

68 *Cedentem viro flammam* Igne quidem non extinctus est Metellus, sed visu tantum orbatus.

Templa Vel sacra, sacros ignes, Vestam ipsam, Vestales ignes; vel Palladium. Continens scilicet pro contento. Quanquam res sacra 'templa' quoque vocantur.

Quot subitæ veniunt validorum in corpora mortes ?
 Seque ipsæ rursus fugiunt, errantque per omnes. 70
 Ex ipsis quidam elati rediere sepulchris :
 Atque his vita duplex, illis vix contigit una.
 Ecce levis perimit morbus, graviorque remittit :
 Succumbunt artes, rationis vincitur usus.
 Cura nocet, cessare juvat : mora sæpe malorum 75
 Dat causas ; læduntque cibi, parcuntque venena.

ni, qui portabat sacra Deorum? Quot repentina mortes accidunt in corpore hominum firmorum? et iterum mortes ipsæ sese effugiunt, et vagantur per flammam? Sunt qui ex ipsis tumultis surrecti reversi sunt: et gemina vita data est aliis, aliis vero vix una concessa fuit: en minor morbus interimit, en major parcit: artes medica deficiunt, et ipsa ratio superatur; hic cura morbi obest, illic præstat desinere curare morbum: plerumque dilatio curæ causa est morborum: et sæpe

hujus vocis significatio. Sunt enim *templa* id quod *tigna*, quæ in sacro ædificio transversa ponuntur: Auctor Festus apud Gothofr. col. m. 464. pr. Hoc sensu Vitruvius semel iterumque vocem usurpavit. v. c. iv. 2. 'Column et canterii prominentes ad extremam subgrundinationem. Supra canterios, templa: deinde insuper sub tegulas, asseres, &c.' Idem iv. 7. med. ubi vide notam. Jam vero quid magis facti opus ad flammam infringendam, quam extorquere ejus furori tigna eaque auferre? Hinc igitur miraculi ratio petenda, quod ea flamma quæ sacræ sedi nec propter religionem nec propter amplitudinem et materiam parcebat, viro tamen, Metello scilicet, non unum saltem sed plura tigna trabesque auferenti, pepercit, neque eum devoravit, sed visu tantum privavit. *Stoeb.*—70 Scal. Delph. et vulg. *per ignes*. 'Illud *per ignes* sensu vacuum est; nec conatus est quisquam interpretari. Repono *errantque per omnes*. Sic infra 97. de fortuna, 'Sed vaga per cunctos nullo discrimine fertur.' et iii. 529. de eadem, 'Amisitque fidem variando cuncta per omnes.' *Bent.* 'Libri scripti pariter ac cusi omnes, *per ignes*. Vitiata autem interpunctio sensum turbat. Legendum videtur et distinguendum: *Seque i. r. f. e. que (.) per ignes Ex i. q. e. r. s.* Itaque disjunctim hæc cape: Quidam per ignes rediere, quidam elati ex ipsis sepulchris, scil. rediere. Non enim de una gente, sed de omnibus in universum sermo est Poëtæ, quorum in cadaveribus tractandis varii omnino mores, varia instituta. *Stoeb.*—72 'Redde, quasi scriptum esset, *aliis vix cont.* Loquitur de illis, qui statim ut nati, moriuntur. *Regiom.* *Atque iis vita duplex: illis vix, &c.* Sic 'per illum,' 'ex illo' mox va. 78. sq. pro, per alium, ex altero.' *Idem.*—74 'Opponit arti medendi usum rationis, qui subinde plus valet ad ægrum relevandum. Itaque præstat legere usu, in hunc sensum: Morbus, cui artes succumbunt, sæpe solo rationis

NOTÆ

69 *Quot subitæ, &c.*] His 8. vs. octavo probat et asserit fati vires ex vario mortis ac morborum genere. Quot enim subitæ mortes; quot mortis errores etiam in ipsis flammis; quot mortuorum resurrectiones; quot

morbi leves, mortiferi tamen; quot graviore, non letiferi; quot curæ morborum inutiles, quotve utiles; quot alimentorum usus nocentes, aut venenorum haustus parentes, tot, inquit, sunt argumenta fati potentis,

Degenerant nati patribus, vincuntque parentes,
 Ingeniumque suum retinent. Transitque per illum,
 Ex illo fortuna venit. Furit alter amore,
 Et pontum tranare potest, et vertere Trojam : 80
 Alterius sors est scribendis legibus apta.
 Ecce patrem nati perimunt, natosque parentes :
 Mutuaque armati coeunt in vulnera fratres.
 Non hominum hoc scelus est : coguntur tanta moveri,

alimenta nocent et venena non nocent. Filii aliquando degeneres sunt parentibus, aliquando superant patres suos, et servant eorum indolem ac mores: et fortuna aliquando praeerit per hunc, aliquando venit ab illo: alter insanit amore, et potest trajicere mare, et destruere Trojam: alter vero aptus est ad leges faciendas: ex filiis interficiunt patrem suum, et patres suos filios, et fratres arma gerentes concurrunt ad mutuas plagas. Haec autem pugna non est nostra: homines impelluntur ad excitandas tales pugnas, et ad agendum in sua supplicia, et in dilanian-

usn vincitur.' *Idem.*—81 'Cod. Lips. cumque hoc Paris. et Regiom. rectius legunt *frons*, pro quo alter dixerit *ingenium*.' *Idem.*—84 *Scal. Delph. et vulg. nostrum hoc bellum.* 'Si nostrum recte se haberet; dixisset utique *cogimur*, non *coguntur*. Quid autem? An bellum est, si natus patrem, aut natum pater, aut frater fratrem occidat? Repone, *Non hominum hoc scelus est: c. t. moveri*. Astria haec scelera ascribit, non hominum malitiae. Quod et insequentibus porro agit, ut versu 98. 'Scilicet est aliud quod nos cogatque regatque.' et 108. 'Nec tamen haec ratio facinus defendere pergit.' et 117. 'Nec refert, scelus nunc cadat, scelus esse fatendum.' *Hnum, nrum*; error ex compendiiis natus.' *Bent.* 'Regiom. et ceteri impressi juxta cum scriptis Gembl. Paris. et Lips. *Non nostrum hoc bellum est*. Loquitur ex ore Epieteti: Non nostrum, *rd oñk ep' hñiv*, in nostra potestate situm non est vel inferre hoc bellum, vel defugere. *Bellum* autem quævis violenta contentio.' *Stoeb. Ibid. Rom.* et vulg. *C. t. movere*. 'In Gemblac. est Hellenismus: *c. t. moveri*. Neque dubium est scripturam veram esse. Sic Lucanus: 'Jupiter est, quodcumque vides, quodcumque moveris.' ut habent bonæ notæ codices.' *Scal.* 'Illud *coguntur* impersonaliter accipiendum. Pro *moveri* legendum *movere*, quod disertè

NOTE

77 *Degenerant nati, &c.*] His 9. vers. nono probat fati rationem immutabilem ex majori, aut ex degeneri filiorum virtute a parentibus; ex felici aut infelici cuiusque sorte; ex vario hominum studio aut affectu; ex patricidiis aut fratricidiis.

78 *Transitque per illum, &c.*] I. e. ille infelix et infans est.

79 *Ex illo fortuna venit*] I. e. ille felix et faustus est.

80 *Et pontum tranare potest, &c.*] Paridem sane notat Trojanum, qui in Græciam vela fecit, insanoque

amore Helenæ, Menelai uxoris, captus, eam rapuit, inque causa fuit, cur Græci Trojanis bellum intulerint, Trojamque incenderint. Scaliger autem interpretari mavult de Leandro, qui ex Abydo, Asiæ minoris urbe, in Sestum urbem, Hellus puellæ amore captus, natato Hellesponto mari tranavit. Unde hæc verba 'et vertere Trojam' interpretatur, mutare, deserere, relinquere Trojam. Quasi vero! Non Trojam sane, sed Abydum reliquit Lysander, ut in Sestum tranaret.

Inque suas ferri poenas, lacerandaque membra. 85
 Quod Decios non omne tulit, non omne Camillos
 Tempus, et invicta devictum mente Catonem;
 Materies in rem superat, res lege repugnat.
 Et neque paupertas breviores excipit annos,
 Nec sunt immensis opibus venalia fata. 90

dos suos proprios artus. Præterea, si omne sæculum non habuit Decios, aut Camillos, aut Catonem invincibilem, qui mortem vicit, materia quidem abundat in hanc rem, verum reluctatur ex decreto fati. Neque etiam pauperies habet breviores annos, nec mortes venduntur etiam ingentibus divitiis: sed sors fatalis ducit

prodit Cod. Paris. et libris nostris editum. Cod. Lips. *moventur. male.* Stœb. —85 'Ut Erysichthon apud Ovid. Met. viii. 875. 'Vis tamen illa mali postquam consumpserat omnem Materiam, deerantque gravi nova pabula morbo; Ipse suos artus lacero divellere morsu Cœpit, et infelix minuendo corpus alebat.' *Deerant*, inquam, hic lege; non, ut scripti editique, *dederat.* Bent. —86 Vulg. *Et Decios non omne tulit.* 'Totam hanc periochen longe melius concepit Gemblacensis: *Quod Decios non omne tulit, non omne Camillos Tempus, et invictum devicta morte Catonem, Materies in rem superat, sed lege repugnat.* Non deerat quidem materia nascendis Catonum similibus, sed lex fati repngnat.' Scal. 'Quod D.] Sic ex Gembl. Scaliger. Consentit Lips. Et D. quod est etiam, Cod. Paris. Regiom. ceterique vulgati.' Stœb.—87 Scal. Delph. et vulg. *invictum devicta morte.* 'Male Gembl. et invicta devictum morte.' Scal. 'Gemblacensis, Lipsiensis, et Vossianus invicta devictum. Repone, et invicta devictum mente C. Catonis partes devictæ erant, ipsius mens invicta. Horat. Carm. ii. 1. 23. 'Et cuncta terrarum subacta Præter atrocem animum Catonis.' Bent. 'Ita Bentleius, cui trium Codd. Ms. lectio favet in his, *invicta devictum*; illud vero *mente* nullus agnoscit, *morte* vero legunt omnes. Multo certe probabilior lectio, quam post Regiom. et ceteros Scaliger dedit, et *invictum devicta morte C.* Ille enim vere dicitur invictus, qui mortem quæque digna tanto heroe constantia devicit. Hæc vero quamquam satis pulcre junguntur *invictum devicta morte Caton.* potuit tamen Auctor, quæ Marklandi conjectura est, dare et *invita d. morte C.* Ubi *invita* est ante tempus, et cum fata adhuc annos deberent, uti est apud Lucanum vi. 529. de saga Thessala: 'Viventes animas et adhuc sua membra regentes Infodit busto: fatis debentibus annos Mors invita subit,' &c.' Stœb.—88 Scal. Delph. et vulg. *sed lege r.* 'Repone *res lege repugnat.*' Bent. 'Nostri omnes, *sed lege repugn.* Sensus: Non deerat quidem materia nascendis Catonum similibus, sed fati lege

NOTE

86 *Quod Decios, &c.*] His 3. vs. decimo probat et asserit duram fati necessitatem ex eo, quod non omne tempus inlerit Decios, non omne Metellos, non omne Catones. Qui omnes viri præstantes et virtute præditi fuerunt. Tres autem fuere Decii apud Romanos, pater, filius, et nepos, l. 187.

Camillos] l. 782. not.
 89 *Et neque paupertas, &c.*] His 5. vs. undecimo probat et asserit fatum Poëta ex eo, quod pauper non breviores vivat annos, quam dives; morsque regias regum et pauperum casas æquo pede pulset ac intret, ut bene cecinit Horat. Carm. i. 4.

Sed rapit ex tecto funus fortuna superbo,
 Indicitque rogum summis, statuitque sepulchrum.
 Quantum est hoc regnum, quod regibus imperat ipsis?
 Quin etiam infelix virtus, et noxia felix:
 Et male consultis pretium est, prudentia fallit: 95
 Nec fortuna probat causas, sequiturque merentes;
 Sed vaga per cunctos nullo discrimine fertur.
 Scilicet est aliud, quod nos cogatque regatque,

funebres pompas æque ex sceptro venerando, paratque rogum, ac decernit tumultum potentioribus. Quam potens est igitur illud imperium fati, quod imperat etiam imperatoribus! Similiter sæpe virtus manet infortunata, crimen vero fortunatum est: et sæpe sua merces est rebus male provis; providentia vero decipit: nec semper fortuna comprobat causas, comitaturque dignos viros, sed incerta vagatur per omnes homines sine ulla differentia. Nimirum est aliquid potentius, quod et

id fieri non potest.' Stœb.—91 Vnlg. *Sed rapit exceptos f. f. superbos.* 'Interpretetur Œdipus. Neque distinctio, quam olim apposueramus, hilum juvat. vera lectio, *Sed r. ex sceptro f. f. superbo.* Opes et regna, inquit, non redimunt fata regum; sed e medio sceptro et regno fortuna rapit funus. Ut paupertas non accelerat mortem, ita nec opes vitam prorogant. *Funus*, cadaver, quod sepulcro infertur, dici et pueri sciunt. Sequentia suffragantur. Statius iv. Thebaidos: 'Æoliden humero jactantem funus onusto:' id est, Learchum a se interfectum. Itaque *funus* vocat, quod Ovidius 'corpus inane.' Scal. Sic Delph. 'Gemb. bene: ita enim verborum antithesis, ac ratio postulat. Vnlg. mendose. Quis enim verborum ordo sensusve?' 'Vestusti codices mendose, *Sed r. exceptos f. f. superbos.* Ex his Scaliger sua dedit ex conjectura: sed quomodo funus rapi possit ex sceptro, sive ligueo sive eburno, quod nihil intus habet, non video. Repono, *Sed r. ex tecto f. f. superbo.* *Tecto superbo*, ut Virgilius, *Æn.* vii. 12. 'tectisque superbis Urit odoratam nocturna in lumina cedrum.' Jam vero *ex tecto* rapi aliquid potest, ex sceptro nihil; sed ipsum rapietur sceptrum. Seneca Consol. ad Polybium: 'Nihil sacrum intactumque fortunæ: quæ ex his penetrabilibus ausa est funus ducere; ex quibus erat Deos petitura.' Bent. 'Codd. Paris. Lips. et Gemblac. *exceptos . . . superbos.* Sic vulgarent quoque Regiom. et qui eum insecuti sunt, Editores. Optime ad sensum interpunctio Regiom. quam suo calculo approbavit Barthius: *Sed r. exceptos f. (:) f. superbos (:) Exceptos* vero, quanta est elegantia dictum, de iis qui se putant mortalitatis lege, propter divitias vel eminentiorem dignitatem, exemptos! Et hos *rapi*, vel, si mavis, *capit fu-*

NOTE

- 91 *Funus*] Funebres pompas, i. e. inductione prosequitur Firmic. ii. mortem. 98 *Scilicet est aliud, &c.*] His 3. vs. cum dimidio concludit hæc omnia nobis in vita contingere ex fati decreto, quod nos cogat regatque per omnia. Sed quam impia et falsa sit hæc sententia nemo Christianus nescit: nisi per fatum intellexeris Deum ipsum, ut monui i. 1. not.
- 93 *Hoc regnum*] Suppl. fati, i. e. fatum ipsum.
- 94 *Quin etiam infelix virtus, &c.*] His 4. vs. duodecimo asserit fati necessitatem ex eo, quod plerumque sua mercede virtus, suaque pœna crimen careat. Quod longa, sed præclara

Majus; et in proprias ducat mortalia leges;
 Attribuatque suos ex se nascentibus annos, 100
 Fortunæque vices. Permiscet sæpe ferarum
 Corpora cum membris hominum: non seminis ille
 Partus erit; quid enim nobis commune, ferisque?
 Quisve in portenti noxam peccarit adulter?
 Astra novant formas, cœlumque interpolat ora. 105
 Denique si non est, fati cur traditur ordo,
 Cunctaque temporibus certis ventura canuntur?
 Nec tamen hæc ratio facinus defendere pergit,

eogat, et gubernet nos, et quod trahat res creatas in sua propria jura, et quod ex seipso asserat suos certos vitæ annos, et vicissitudines fortunæ hominibus, dum nascuntur. Præterea illud aliud majus plerumque interserit corpora bestiarum, cum artubus hominum; sætus ejusmodi non erit quidem ex semine, (quid enim nobis et bestiis commune? aut quis mæchus deliquerit, ut in pœnam sui peccati, suscipiat monstrum?) Sed talia partus venit ex eo quod sidera dent figuras corporum, et quod cœlum intermiscet vultum. Tandem, nisi lex aliqua fati sit, cur ergo datur? Et cur res omnes prædicuntur futuræ certis temporibus? Neque tamen istud ar-

.....
 nus, i. e. funebris hora, sepulchrale punctum.' *Stoeb.*—104 'Hunc versum, satis quippe adulterinum, Regiom. non legit. Servat eum Cod. Paris.' *Idem.*—105 Scal. Delph. et vulg. *interserit.* 'Ut in centauro,' inquit Scal. 'homo interseritur equo.' 'Immo non *interseritur*, sed *connectitur*. Repone, *interpolat.* Nonius: 'Interpolare, est novam formam e vetere fingere; ut Plautus Amphitryone, 'Ille homo me interpolabit, meumque os finget denuo.' Ecce hic habes *interpolare* et *os*. Vide nos, si curæ est, ad Terentii Heautont. II. 3. 48. *Bent.* 'Libri omnes constanter, *interserit*, i. e. alia aliis interseminat. Alteri forte magis placet illud *interpolat*, quod ex felicissimo Bentleii ingenio

NOTÆ

100 *Ex se*] Si voces istæ referantur ad verbum *attribuat*, significant ex seipso, sup. fato, i. e. sine alterius numine. Si vero cadant in vocem *nascentibus*, significant per se, per fati ipsius legem ac decretum.

101 *Permiscet sæpe ferarum, &c.*] His 14. vs. cum dimidio probat et, asserit tredecimo fati rationem, ex monstruosis partibus, qui partim cum ferinis, partim cum humanis membris nascuntur; quæ monstra fato uni tribuit Poëta, ac sideribus.

106 *Denique si non est, &c.*] His 2. vs. denique probat et asserit fatum ex eo, quod cuncta futura prædicun-

tur certis temporibus ex siderum motu ac concursu. Argumentum sane validissimum, si quæ ventura præcuntur, ea certo evenirent: sed sæpe sæpino fallunt ac fallunt sidera, ex quibus prædici solent res futuræ.

108 *Nec tamen hæc ratio, &c.*] His 11. vs. solvit objectionem, quæ adversus fati necessitatem fieri solet. Si enim fata cogant regantque omnia mortalia, jam nec virtuti suum præmium, nec vitio sua pœna danda erunt, sed utrumque in fati necessitatem rejiciendum. Præclara autem comparatione rem solvit; sicut enim, inquit, non minus quisque oderit her-

Virtutemve suis fraudare in præmia donis.

Nam neque mortiferas quisquam magis ederit herbas, 110

Quod non arbitrio veniunt, sed semine certo :

Gratia nec levior tribuetur dulcibus escis,

Quod natura dedit fruges, non nostra voluntas.

Sic hominum meritis tanto sit gratia major,

Quod cælo gaudente venit : rursusque nocentes 115

gumentum ideo excusat crimen, aut privat virtutem suis muneribus, quæ sibi in mercedem redduntur. Etenim sicut aliquis non minus odio habebit letiferas herbas, quod non crescant ex nostro nutu, sed ex certo semine; et sicut non dulcior suavitas dabitur cibis jucundis, quod natura tulit fructus, non autem ullum alicujus arbitrium; ita eo major honor redditur animæ hominum, quod oritur e cælo lætan-

est.' Stoeb.—106 'Hi duo versus a mala manu sunt.' Bent.—110 Scal. Delph. et vulg. minus oderit. 'Odisse herbas, quæ natura tales sunt, neque sua culpa peccant, cujus est hominis? Amet quis lactucam; non tamen odit brassicam, sed spernit. Vetusti omnes magis oderit. Repone, magis ederit.' Bent. 'Cod. Paris. cum Lips. ac vulgati omnes, sensu satis congruo, magis oderit herb. Ita mox, 'Gratia nec levior tribuetur dulcibus escis,' &c. Et paulo infra 'nocentes oderimus magis.' Stoeb.—113 Scal. Delph. et vulg. ulla. 'Immo lege, nostra. Error ex vetere scriptura, ulla, nra.' Bent. 'Significantius ulla, quod habent Paris. et Regiom.' Stoeb.—114 Scal. Delph. et vulg. menti tanto fit gloria. 'Libri veteres pro menti habent meritis; præ fit, sit. Repone, S. h. meritis t. sit gratia major. Gratia et gloria, sive, ut in membranis scribuntur, gtia, glia passim confunduntur.' Bent. 'Sic, sub-obscurè tamen, Cod. Lips. At Paris. et Regiom. cum impressis ceteris, menti sit gloria maj. non gratia.' Stoeb.—115 'Gemb. Quo cælo. Manilianum Quo, pro quo magis. Sed nihil muto: quod gaudente est suspectum.'

NOTÆ

bas mortiferas, quia certo semine crescant, non arbitrio; et sicut non levior gratia dabitur cibis dulcibus, quia non arbitrium, sed natura ipsa dedit illos: ita tanto major menti hominum gloria fiet, quod e cælo orta venit; nihilominus tamen oderimus semper vitium, undecumque cadat. Semper enim acelus est acelus, atque ideo illud odio est habendum: virtusque laudabitur, quia virtus semper est virtus, atque ideo laude digna. Eorum quippe opinionem secutus est Manilius, qui docuerint fati volentem duci, nolentemque trahi. Quod præclarissime explicat Seneca II. Nat. Q. 35. Scilicet qui fati necessitatem

induxerunt, iis mentium humanarum ingenia vel per naturam primitus, ut ait A. Gellius VI. 2. salubriter utiliterque sunt ficta, unde vim omnem, quæ de fato extrinsecus ingruit, inoffensius transmittunt: vel aspera sunt, inscita, rudia, nullisque artium bonarum adminiculis fulta: unde, licet nullo vel parvo fati conflictu urgeantur, sua tamen levitate et voluntario impetu in assidua delicta et in errores ruunt.

111 *Arbitrio*] Voluntate et nutu hominis, vs. 113.

115 *Quod cælo gaudente venit*] Animam enim humanam e cælis ortam crediderunt veteres.

Oderimus magis, in culpam poenasque creatos.
 Nec refert, scelus unde cadat : scelus esse fatendum.
 Hoc quoque fatale est, sic ipsum expendere fatum.
 Quod quoniam docui, superest nunc ordine certo
 Cælestes fabricare gradus, qui ducere flexo
 Tramite prudentem valeant ad sidera vatem.

120

Nunc tibi signorum mores, summumque colorem;
 Et studia et varias artes, ex ordine reddam.
 Dives fœcundis aries in vellera lanis,
 Exuviisque novus rursus, spem semper habebit :

125

te ; et contra magis odio habere debebimus fontes natos in crimen patrandum, et in supplicia ferenda. Neque interest, unde crimen veniat ; confitendum est esse crimen. Itu autem explicare fatum ipsum, id etiam a fato datur. Cum igitur hæc de fato docuerim, restat nunc mihi facere cælestes gradus ex certo ordine, qui queant conducere per obliquam viam vatem sapientem ad cognitionem astrorum. Itaque jam referam tibi per ordinem mores, extremamque perfectionem, et diversas disciplinas ac studia, quæ dantur a sideribus. Primo aries, qui locuples est lanis uberioribus in vellera, non solum sub se nascentibus dabit spem perpetuo iterum in res novas,

Scal.—119 'Atqui nihil novi hic docnit: nam fato omnia regi ubique docuit, etiam in libro primo. Quare hos tres pro aptiis habeo. Sane non discipulum, sed vatem, per gradus et scalas ad sidera usque ducere, facetum commentum est.' Bent.—123 Scal. Delph. et vulg. studii varias. Et sic Paris. et Regiom. 'Artes studii quid sint, vel quis sic locutus sit, quæro? Repone, Et studia et varias, &c. Sic III. 148. 'et quæ sibi quisque suisque Proponit studia atque artes.' et IV. 137. 'Hæc studia et similes dicit nascentibus artes.' et 527. 'dabit studia et doctas producet ad artes.' Genitivos hos duplice i, studii, imperii, nusquam Auctor usurpat.' Bent.—125 Scal. Delph. et

NOTÆ

118 *Fatale est*] I. e. a fato datur.
 119 *Quod quoniam docui, &c.*] His 3. vs. concludit Poëta satis superque disputasse de fato: nunc autem sibi gradus esse tradendos ait, quibus vatem ad sidera ducat.
 122 *Nunc tibi signorum, &c.*] His 2. vs. præmonet se varios mores, studia, artesque explicaturum, quæ nascentibus quæque signa zodiaci largiantur. Hos autem mores, studia, artesque ducit ex convenientia quadam naturæ animalium, quæ singulas signorum figuras adornant.
Summumque colorem] Proverbialiter; ducta loquendi ratio ab artificibus, sed præsertim pictoribus, qui,

dum extremam operi manum afferunt, extremum colorem addere dicuntur.

124 *Dives fœcundis aries, &c.*] His 16. vs. explicat quos mores, quæ studia, quasque artes det aries sub se nascentibus. Igitur quia lanas fert aries, quibus spoliatus, semper in novas ferendas spem habet, ideo et lanifices creare dicitur, et vestiariam agentes, et mercatores qui rem faciant, reque iterum cadant; atque ita inter damna censusque perpetuo ferantur. Creat quoque sollicitos et inconstantes animo viros, timidos, atque vanæ gloriæ cupidos.

125 *Exuviisque novus* [*Exutusque*

Naufragiumque inter subitum censusque beatos
 Crescendo cadet, et votis in damna feretur :
 In jugulumque dabit fructus, et mille per artes
 Vellera diversos ex se parientia quæstus :
 Nunc glomerare rudes, nunc rursus solvere lanas, 130
 Nunc tenuare levi filo, nunc ducere tela :

*sicut ipse spoliatus novis lanis sperat novas semper ; sed etiam augendo inter recens
 damnum et felices opes, ita ipse decidet et erit in detrimenta nascentibus sub se ; et
 largietur quidem ad necem quæstus, et lanas, quæ per mille artes reddant ex seipsis
 varia lucra : dabit enim modo conglomerare in glomum lanas nondum carptas, mo-
 do iterum explicare illas, modo minuire illas in tenue filum, modo ordiri in telas ;*

vulg. *Exutusque novis rursus.* 'Veteres universi rursus, sed hoc parvi interest. Quid illud *exutus novis lanis*? certe exutus veteribus : si enim exuuntur, non sunt novæ. Repone, *Exutisque novus rursus*, &c. Quia exuviis novus fit, ideo spem semper habebit. Virg. Æn. II. 471. de colubro : 'Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus Nunc positis novus exuviis nitidusque juvena.' Bent. 'Libri nostri omnes, *Exutusque novis rursus*, &c. Non novus exuit, quod æque nobis ac Benteio videtur absurdum. Sed habet spem novis lanis, exutus scilicet veteres. Hujus ad instar mercatores, qui sub hoc signo nascuntur, ut momento rem facient, sic et momento facultatibus labentur.' Stoeb.—127 Rom. et vulg. et notis in d. f. Quemadmodum antea dixit, spem semper habebit. Sed reclamat Gemblacensis, et natis in d. f. Quid est crescendo cadet? hoc est, natis opibus in damna feretur. Sic apud Catullum 'Natum æs.' τὸ γινόμενον. Scal. 'Gemb. natis: Lips. vatis; Voss. votis, et sic quoque recentiores. Recte : crescendo cadet, et successibus suis in damna feretur. Ita supra IV. 9. 'Materiam struimus magnæ per vota ruinæ.' Stoeb.—128 Rom. et vulg. In vulgumque d. fr. 'Ineptum. Gemblacensis, In jugulumque d. fr. Fructus gregis sunt agni et lana. Quoties id dicunt Jurisconsulti! Agni ad jugulationem et macello dantur, lanæ lanificio. Itaque uno versu utrunque comprehendit, quod nomine fructus venit, agnos et lanam.' Scal. 'Ms. Paris. impressi veteres, In vulgumque dab. fruct. quod ineptum videtur Scaligero; non item nobis. Ipsa enim ovis, de cujus fructu sermo, lanificium non tractat.' Stoeb.—131 Scal. Delph. et vulg. telas. 'Repone tela. Lanæ glomerare, solvere, tennare, ducere. Commu-

NOTE

novis, &c.] Suppl. lanis. Alludit Poëta ad oves, quæ quotannis lanam exuunt, et iterum ferunt.

126 *Census*] Lucrum, quæstus, fructus, v. 11.

127 *Crescendo*] Sup. opibus, lucrum scilicet faciendo.

128 *In jugulum*] In rimam, in jacturam summam, vel in necem; mer-

catores enim sæpe vitæ periculo rem faciunt.

130 *Glomerare rudes . . . lanas*] Nondum pectas nec carptas lanas in glomos ac cumulos cogere. Rudis lana, Gallice, la laine comme elle vient de la brebis, sans être escardée.

Solvere lanas] Carpere, pectere; Gallice, escarder la laine.

Nunc emere, et varias in quæstum vendere vestes,
 Quis sine non poterant ullæ subsistere gentes :
 Vel sine luxuriâ tantum est opus. Ipsa suismet
 Asseruit Pallas manibus, dignumque putavit, 135
 Seque in Arachnea magnum portasse triumphum.
 Hæc studia et similes dicet nascentibus artes ;
 Sed dubia in trepido præcordia pectore finget,
 Seque sua semper cupientia vendere laude.

modo emere et vendere diversa vestimenta lanea ad lucrum faciendum, sine quibus ullæ nationes non possent vivere commode, aut saltem sine luxu, adeo istud opus est necessarium ; quod et ipsa Minerva indicavit, et iudicavit esse dignum suis manibus, et existimavit se magnum esse tropæum in Arachneæ. Aries igitur reddet natis sub se ejusmodi studia et ejusmodi artes, et formabit animos timidos in pectore timido, et qui semper quærunt vendere se pro laudibus sibi tributis.

nis omnibus substantivis. Ovid. Metam. iv. 34. ' Aut ducunt lanas, aut stamina pollice versant.' Bent. ' Scribendum omnino telas. Sic Paris. et Region.' Stob. —132 Vulg. Nunc gemere. ' Una litera minus scripsit Manil. Nunc emere. Interpolatores vestimentorum faciet: qui emunt vetera vestimenta et interpolata pro novis vendunt. Græci vocant ἐκρυπαφείς.' Scal. —133 Paris. et Region. poterunt. —134 Vide inter notas Huetii baic editioni appensas. —136 Scal. Delph. et vulg. putat esse; et sic Paris. et Region. ' Pallas,' inquit Scal. ' dicitur triumphus, h. e. triumphatrix.' Merito hoc rejectit Huet. ipse autem ordine immutato ' feliciter,' ut putat, restituit: *magnumque putavit, Seque in Arachneæ dignum putat esse triumphum.* Triumphum se dignum. Illud interim uterque dissimulat, *putavit* et statim *putat*; quod ab Auctore venisse prorsus incredibile est. Repono *dignumque p. . . . portasse triumphum.* Bent. —137 Delph. *ducat.* ' Gemb. bene, i. e. reddet, dabit. Vulg. *dicet,* minus eleganter.' —138 Rom. et vulg. *Et dubia in trepido.* ' Dele *τὸ in:* Et dubia tr. pr. pectore finget. Positio fit in sequenti syllaba; ut supra: ' Ne magna brevibus careant compendia dictis.' Ibid. pr. pectore finget] Gemblac. fortasse non male, pr. pectore signum; ἀρὸ κοῦω *dicet.* Scal. ' Finget bene, i. e. formabit, dabit. Alii *figet.* Gemb. signum, supp. arietis, minus bene.' Delph. ' Pro *finget* Gemb. Lips. Venet. signum: Voss. *figum.* Bene habet *finget*; ut v. 61. ' Solertes animos, velocia corpora finget.' et 220. ' Effrenos animos violentaque pectora finget.' Scripti quoque omnes in *trepido.* Lege tamen *Sed* vel *At*, non *Et*. Est exceptio ad superiorem laudem.' Bent. ' Ino potius *figet*, id est, confirmabit dubium pectus, ut aliquid audere, et vel damno quærere lucrum possit. *Et figet* libri nostri, non *Sed fing.* pro quo Cod. Lips. cum Gemblac. signum: sed

NOTÆ

135 *Pallas*] Minerva, artium Dea.
 136 *Seque in Arachneæ, &c.*] Notat illud vulgare certamen Arachnes cum Minerva. Ausa enim fuit Arachne cum Minerva de lanificio contendere. Quod Minerva ægre ferens A-

rachnen vicit, victrixque radio percussit eam; quam injuriam non ferens Arachne laqueo se suffocavit. Cujus tamen miseram sortem miserata Pallas, eam in araneam mutavit. Ovid. Met. vi.

Taurus simplicibus dictabit rura colonis ; 140
Pacatique labor veniet : nec præmia laudis,
Sed terræ tribuet partus. Summittit in astris
Colla, jugumque suis poscit cervicibus ipse.
Ille, suis Phœbi portat cum cornibus orbem,

Taurus vero dabit agros agricolis rudibus, et erit in laborem iis qui vident in pace : neque dabit mercedem laudis, sed tantum fructus et factus terræ : ipse enim taurus subjicit cervices aratro, et ipsemet postulat jugum collo suo. Is quando refert glo-

correxit in illo altera manus *agunt.* Stoeb.—140 Rom. et vulg. *donavit.* Scal. et Delph. *donabit.* 'Sic Lips. Sed Voss. et Venet. *dotavit,* Gemb. *dotabit.* Repone, *dictabit.* ut supra, 137. 'dicet nascentibus artes.' et inf. 177. 'Quasque suo dictet signo nascentibus artes,' et 571. 'Militiam ponto dictat.' Bent. 'Dictura jura, artes, &c. recte dicitur, sed rura dictabit, minus bene. Mallin ergo legere *dotavit* cum Cod. Lips. vel potius *dotabit*, quod est in Gemblac. uti mox tribuet vs. seq. *donavit* Cod. Paris. Regiom. et impressi ceteri. Taurus enim agricolis dux sociusque laborum, (vs. 146.) ejus ope largos agrorum fructus percipiunt.' Stoeb.—141 Delph. et vulg. *Pacatisque.* 'Vitiolissime, ut paret. Gemblacensis recte : *Pacatique l. v., nec præmia laudis, Sed t. tr. p.* Si retines *Pacati*, erit *pacati* soli. Utroque recidit sententia. Natis sub tauro continget labor quidem, sed in pacato, et fructus, non gloria.' Scal. 'Libri veteres *Pacatique*, hoc est, soli, arvi : quod et Scaligero placuit. Horatius, Epist. 1. 2. 45. 'incultæ pacantur vomere silvæ.' Bent. 'Sic Gemblac. et Lips. quod si retines, erit *pacati* soli. Atenim Cod. Paris. Regiom. ejusque posterii legunt *Pacatisque*, uti modo *simplicibus*. Dicuntur *pacati* coloni, dum vacui a laboribus belli tuta pace fruuntur.' Stoeb. Ibid. 'Ald. Rom. et Pruckn. *patientia laudis.* Regiom. longe ceteris accuratior, *nec pectora laudi, Sed t. tr. p.* Quæ quidem, nisi omnia fallunt, eo sunt interpretanda : Taurus natos suos non tam laudis et gloriæ, quam terræ proventuum cupidos reddet.' Idem.—142 Scal. Delph. et vulg. *aratriis.* 'Si submittit colla aratriis, serum est poscere jugum, cum jam jugum acceperit. Et quot simul aratriis unus taurus colla submittat? Veteres tres submittit in aratriis : in Vossiano lacuna est. Repone, s. in aratriis.' Bent. 'Cod. Lips. in aratriis. Paris. Regiom. et ceteri, *aratriis.* Illa, quæ Bentleio debetur lectio astrothesiæ, hæc ipsi rei et sententiæ rationi convenit magis. Frustra vero est V. C. dicens : 'Si submittit colla aratriis, serum est poscere jugum, cum jam jugum acceperit.' Cum enim aratrum et jugum sint rei vehicularis species Nostro distinctæ, primum est existimare, illum de duplici labore loqui, quo taurus colonos juvare suevit. Alter, aratrum scilicet, ad agros vertendos, sulcosque duccendos pertinet; alter vero, jugum, ad currus veliendos, stercore, pnta,

NOTE

140 *Taurus simplicibus, &c.*] His 12. vs. enumerat quos mores, quas artes, quæve studia reddat taurus. Huic autem asserit agricolas laboriosos, laudis amantes, taciturnos, robustos, atque amoris deditos. Scilicet quia quo tempore tanri sidus perlustrat sol, revocat agricolas ad

agrorum cultum, tauros ad aratrum, omnesque ad hilaritatem; ideo hæc studia, moresque ac artes a tauro venire finguntur.

141 *Pacati*] A bello vacui: vel hartenus otiosi, et a labore cessantes ob hyemale tempus.

Militiam dicit terris, et segnia rura 145
 In veteres revocat cultus, dux ipse laboris;
 Nec jacet in sulcis, volvitque in pulvere pectus.
 Serranos Curiosque tulit, fascesque per arva
 Tradidit; eque suo dictator venit aratro.
 Laudis amor, tacitæ mentes, et corpora tarda 150

bum solis intra cornua sua, denuntiat culturam terris esse agendam, et ipse ductor operis reducit agros otiosos in pristinas suas culturas; neque quiescit in sulcis, aut explicat artus in arena. Progenit autem ipsamet taurus Serranos et Curios, et dedit pariter fasces inter agros, et dictator distractus est ex aratro suo. Gloria cupido, taciturni animi, corporaque gravia præ magnitudinis vigent ab eo, et puer

frumento vel fructibus aliis onustos.' *Stoeb.*—145 Scal. Delph. et vulg. indicit. 'Repone, *M. dicit t.* ut infra versu 571. 'Militiam ponto dicitat.' Vide ad versum 140.' *Bent.* 'Libri omnes indicit, quod, ut magis solemne propriumque bello ac militiæ, retinendum. Cod. Paris. indicit, et superne, 'vel induc.' Pro *militiam terræ* supra Noster 'militiam soli' II. 20. ubi vide not. Vocis proprietatem Noster infra adhuc servat v. 370. 'bellum indicere mundo.' *Stoeb.*—147 Scal. Delph. et vulg. *solvitque.* 'Quid sit solvere pectus in pulvere, nec docent interpretes, neque ipse concipere possum. Repone, *volutque.* Terent. *Andr.* IV. 4. 37. 'Nisi puerum tollis, jam ego hunc in mediam viam Provolvam, teque ibidem pervolvam in luto.' Seneca Agam. I. 76. alio sensu: 'non curarum Somnus domitor pectora solvit.' *Bent.* 'Non est hujus pecoris volvere se, quod sribus magis aliisque convenit. Deest quoque Codicum fides, qui consensu habent *solvitque*, scil. somno pectus, vel proprie ossa præcordiorum, quod fit anticis cruribus expansis; vel artus et membra per synecdochen partis pro toto. Seneca Agam. I. 76. 'Non curarum Somnus domitor pectora solvit.' *Stoeb.*—148 Rom. et vulg. *facilisque per a.* 'Vere bubulcorum fuerit non videre legendum *fasces*, ut olim correximus, et Gemblacensis retinet, et sequentia probant.' *Scal.*—149 Vulg. *aque suo.* Correxist Scal. ex Gemb.—150 'Quomodo *tacitæ mentes* convenire possunt *simplicibus colonis* (vs. 140.)? Simplicibus enim homines dicuntur puri, aperti,

NOTE

144 *Phabi*] Solis, qui taurum ingreditur circa 21. diem Aprilis nostri, eumque relinquit circa 22. diem Maii, quo geminos ingreditur.

145 *Militiam*] Culturam, cultum, II. 20.

148 *Serranos Curiosque, &c.*] Serranus quippe, sic dictus a serendo, ab aratro ad dictaturam vocatus fuit, bellumque adversus Samnites feliciter gessit. Hunc autem sub tauro natum vult Manilius. Similiter M. Curium Dentatum sub tauro natum putat, quia is totus in agris capiendis, colendis, ac dividendis fuit. Samni-

tes enim debellavit, tantumque agri cepit, ut solitudo fuerit futura, nisi tantum hominum cepisset: tantum autem hominum cepit, ut fame essent perituri, nisi tantum agri cepisset, ut ipse ait in concione, quam reversus ad Populum Romanum habuit. Idem quaterna agri jugera viritum populo divisit, sibi non plura; dicens, neminem esse debere, cui tantum agri non sufficeret. Plotarch. in Cæton.

149 *Dictator*] Nempe Serranus, vs. 148. not.

Delph. et Var. Clas.

Manil.

2 L

Mole valent, habitatque puer sub fronte Cupido.

Mollius e geminis studium est, et mitior ætas ;

Per varios cantus, modulataque vocibus ora,

Et graciles calamos, et nervis insita verba,

Ingenitumque sonum : labor est etiam ipsa voluptas. 155

Arma procul, lituosque volunt, tristemque senectam :

Otia et æternam peragunt in amore juventam.

Amor manet in cultu. Studium minus durum est a geminis, atque vita hilarior, nimirum per diversa modulamina, et per ora canentia vocibus, et per tenues arundines, et per voces ingenitas, innatumque sonitum fribus : ita ut labor quoque sit ipsa oblectatio. Gemini enim volunt bella, et tubas, et mætam senectutem longe abesse: dant sub se natis vitam quietam et perpetuam juventutem etiam in morien-

~~~~~

nihil tectum, nihil simulatum habentes, omnia et loquentes et facientes quæ sentiunt et recte judicant. Vide Lambin. ad Horat. i. Sat. p. m. 28. pr. Barthius, summo nimis suo ingenio fisis, emendandum putavit: *Laudis amore citæ m.*; at c. t. M. v. &c. quasi laudis amor omnem illis paginam faceret; eoque non tacitæ, sed citæ et præpetes illis mentes essent. Sed plane contrarium docet Auctor vs. 141. cui, ut sua constet sententia, Regiomontanus rectissima interpunctione curavit: *Laudis amor tacitæ (:) m. et c. t. M. v. (:) h. que p. &c.* Itaque non omnem illi coloni laudem aversantur, quod vilissimi est animi, sed *tacitæ laudis* sunt studiosi, i. e. quam ipsi ex laboribus suis tacite concipiunt. Contenti propria laude minus sunt studiosi elogiis, quibus alii eos ornare velint debeantque.' *Stoeb.*—152 'Cod. Paris. *est gem. stud. est et mit. at.*' Idem.—155 Rom. et vulg. *Ingentemque s.* 'Absurde. Recte Gemblacensis, *Ingenitumque s. nervis verba insita, et nervis ingenitum sonum.* Nugandum absque ope codicis fuisset.' *Scal.* 'Nervis non tam sonus ingenitus est, quam habitus ad sonum edendum aptus. Solet autem quod cuiquam a natura inest, proprie *ingenitum* dici. Noster supra i. 815. 'terra ingenitum' spirante vaporem.' Et Rutil. i. 8. 'Qui, Romanorum procerum generosa propago, Ingenitam cumulant urbis honore decus.' Ad quem locum vide Castal. p. m. 32. Cod. Paris. et Regiom. *Ingentemque son.*' *Stoeb.*—157 *Scal.* Delph. et vulg. *in morte.* 'Quo sensu hoc aliquis accipiat, nequeo

NOTE

151 *Cupido*] Mascul. Amor, amoris Deus, qui sub pueri speciosi forma pingi solet, fingiturque Jovis ex Venere natus.

152 *Mollius e geminis, &c.*] His 10. vs. explicat Poëta, quos mores, quæ studia, quasve artes reddant gemini sub se natis. Docet autem sub geminis nasci mollius hominum genus, nempe musicos, cantores, genio suo indulgentes, otii amantes, laborum belli non patientes, et ipsos etiam astronomos.

154 *Nervis*] Chordis, quæ ex ner-

vis fieri solent.

Insita verba] I. e. sonos vocem imitantes; quos nervi sen chordæ redere solent. Sunt enim natura canori nervi.

155 *Labor est etiam ipsa voluptas*] I. e. licet musici ac tibicines aliquando insudent vocem modulando aut fidibus utendo, nihilominus is labor ipsis est voluptas, iisque rebus delectantur. Vel sic interpretari licet: musici adeo gravantur musices laborem, ut ipsa voluptas ipsis sit oneri.

Inveniunt et in astra vias, numerisque modisque
Consummant orbem, postque ipsos sidera linquunt.

Natura ingenio minor est, perque omnia servit. 160

In tot foecundi gemini commenta feruntur.

Cancer ad ardentem fulgens in cardine metam,

do: dant ut et reperiant iter ad sidera cognoscenda, et ubi astra deserunt illos, perficiunt globum caelestem per suos numeros et mensuras. Natura quidem in iis minor est ingenio, et sequitur illud in omnibus. Gemini ergo dicuntur fertiles in tot artes ac studia. Cancer vero, qui lucet in cardine aestivo juxta zonam calidam,

divinare. *Peragere*, hoc est, ducere, transigere, consumere, *juventam in morte*, est τὴν ἀδωδωτὴν; nec ulla subest verbis sententia. Repono, in amore. Senectam procul esse jubent, æternam juventam in amoribus peragunt; ut v. 111. 'vario ducunt in amore juventam.' *Bent.* 'Cod. Paris. et editi nostri cum Scaligero faciunt, qui dedit in morte juventam. Quod vere omnino dicitur de geminis zodiaci, qui Castorem referentes atque Pollucem, non modo puerorum ad instar picti conspiciuntur, verum etiam alternis mortibus vivere creduntur: Macrob. Saturn. i. 21. Hinc Minucius p. m. 23. fin. 'Castores alternis moriuntur, ut vivant.' Ex quo vel tacite concludit Auctor, natos sub geminis non tam florem atque vigorem quam ingenium morisque juventutis servare. Proinde quietam degentes vitam, jucundis eos artibus oblectari; læto hilarique animo, qua Musicos decet, ad extremum usque halitum esse; lubentesque mori, ut ipsorum vita vel morte renovetur.' *Stoeb.*—159 Scal. Delph. et vulg. *Postquam.* 'Repone *Postque ipsos.* *Post ipsos*, hoc est, post se linquunt; ut Auctor ubique loquitur: post astronomiam perceptam ad ulteriora se studia conferunt.' *Bent.* 'Libri omnes, postquam ipsos sid. ling. id est, cum jam sidera visum fugientia persequi nequeunt, quod de austrina potissimum orbis parte valet, illi numeris modisque, i. e. calculando et figurando consummant orbem, q. d. caelestem orbem conficiunt, vel meditando emetiuntur.' *Stoeb.*—162 Scal. Delph. et vulg. *vittam.* 'Vitium latere in hac lectione putavimus olim non injuria. Sed Gemblacensis mendosior prodiit, quam suspicari sumus: C. ad a. f. in c. vitam, Quam, &c. Vitam antiquitus pro vittam scriptum accipimus: id est ἴσχυρ. Ita vocat, ut Lucanus loquitur, circulum alti solstitii.' *Scal.* 'Vestusti tres victam. Venet. vitam. Unde Scal. vittam excogitavit. Repone metam. Sic i. 570. de eodem cancro, 'Temporis et titulo potitur; metamque volantis Solis et extremos designat fervidus axes.' et 197. 'Cum suspensus eat Phœbus, currusque reflectat Huc illuc agiles, et servet in æthere metas.' Virg. Æn. v. 835. 'Jamque fere mediam cæli nox humida metam

NOTÆ

168 *Inveniunt et in astra vias, &c.*] His 2. vs. notat astronomos, qui, postquam siderum notitiam assecuti sunt, globos ac circulos describunt, sphaeras fabricant, quas suis numeris et modis notant. Hinc quia numerus pertinet ad arithmeticam, modus ad geometriam, nonnulli volunt arithmeticos et geometras quoque nasci sub geminis. *Firmic.*

159 *Ipsos sidera linquunt*] Pro ipsi

sidera linquunt: dum scilicet ab astronomia ad geometriam et arithmeticam revocantur.

162 *Cancer ad ardentem, &c.*] His 14. vs. docet Poëta quæ studia, quos mores, et quas artes dictet cancer. Huic autem ascribit mercatores et fœneratores.

Ad ardentem metam [vittam] Ad circulum æstivum cancri, qui in modum vittæ aut fasciæ cælum ambit.

Quam Phœbus summis revocatus curribus ambit,
 Articulum mundi retinet, lūcesque reflectit.
 Ille tenax animi, nullosque effusus in usus, 165
 Attribuit varios quæstus artemque lucrorum:
 Merce peregrina fortunam ferre per urbes,
 Et gravia annonæ speculantem incendia ventis
 Credere opes, orbique orbis bona vendere posse,
 Totque per ignotas commercia jungere terras, 170
 Atque alio sub sole novas exquirere prædas,
 Et rerum pretio subitos componere census.
 Navigat, et celeres optando sortibus annos,

quam sol reductus circuit extremo suo curru, et qui coercet illum cæli nodum, et remittit dies: is, inquam, qui non manifestat naturam suam, et in nulla beneficia utilis videtur, dicat diversa lucra, et modum faciendi lucrum: scilicet portare rem suam et opes per civitates ad exteram mercem faciendam, et facit ut homo prævidens duram caritatem cibariorum committat ventis divitias, et ut queat vendere opes unius regionis alteri regioni, et faciat commercia in tot terris incognitis, et comparat sibi lucro novas opes sub novo sole, et acquirat promptos redditus et fructus ex pretio suarum opum. Natus sub canero navigat quoque, et cupiendo annos

*****

Contigerat.' Lucret. v. 616. 'Canceris ut vertat metas se ad solstitiales.' et iterum, v. 688. 'Nam medio cursu flatus aquilonis et austri Distinet æquato cælum discrimine metas.' Inde est vs. seq. *revocatus*, nam et hoc a circo desumptum. Ovid. Amor. iii. 2. 'Me miserum! metam spatioso circuit orbe. Quid facis? admoto proximus axe subit. Favimus ignavo: sed enim revocate, Quirites; Et date jactatis undique signa togis. En revocant.' Bent. 'Cod. Paris. et Regiom. pro *ad ardentem, et ardentem*. In fine pro *metam*, iidem legunt *victum*.' Stoeb.—163 Vulg. Paris. et Regiom. *Quem*. Correxerit Scal. ex Gemb. vittam, scil.—165 Vulg. Paris. et Regiom. *infusus*. 'Lege, ut olim, *effusus*. Confirmat Gemb.' Scal.—166 Paris. et Regiom. *questus*.—168 Paris. et Regiom. *gravida*. Regiom. *annosæ*. Idem *vitis* pro *ventis*.—169 Scal. Delph. et vulg. *orbisque orbi*. Et sic Paris. et Regiom. 'Immo potius *orbique orbis*.' Bent.—173 Rom. et vulg. *N. et steriles o. s. a.* 'Quid? optat steriles annos sortibus?

NOTÆ

163 *Phæbus*] Sol, l. 19.

164 *Articulum mundi*] Punctum cardinale æstivum. Cardines enim cæli a Manilio dicuntur 'articuli,' 'nodi,' 'compagines,' &c. lib. ii.

165 *Tenax animi*] Naturæ suæ doctæ non manifestans. Ignoratur enim quæ sit natura cancri, et ad quos usus sit. Totus scilicet testa sua contractus.

167 *Fortunam*] Opes, merces, &c.

168 *Gravia*] Gemb. bene. 'Gra-

vis enim annona urit populum,' inquit Velleius Patere.

Annona speculantem incendia] Notat eum Poëta, qui annonæ caritatem peregrinis in regionibus prævidens, frumenta undique cogit, quæ in eas regiones vectet atque portet, lucri majoris causa.

171 *Novas prædas*] Novas pecunias lucro partas, Cic. Verr. vii.

172 *Census*] Redditus bonorum, fructus, opes, &c. l. 12.

Dulcibus usuris, æquo quoque, tempora vendit.

Ingenium solers, suaque in compendia pugnax.

175

Quis dubitet vasti quæ sit natura leonis?

Quasque suo dictet signo nascentibus artes?

Ille novas semper pugnas, nova bella ferarum

Apparat, et spoliis vivit pecorumque rapinis:

Hic labor, hoc studium, postes ornare superbos

180

breves fluere pro suis creditis pecuniis, vendit etiam tempora pro certa sorte fœnoribus jucundis. Nascitur et mens sagax, et acris ad sua commoda facienda. Quis ambigit, quæ sit vis ingenita leonis immanis? Et quæ studia det iis, qui nascuntur sub suo sidere? Alter scilicet parat perpetuo nova certamina novasque pugnas ferarum, et vivit exuviis pecudum et prædis. Alterius hoc est studium et amor, ex-

O illepidum caput, cujus hæc interpolatio fuit! Gemblacensis, N. et *celerēs* o. s. a. Profecto fœneratores nihil prius in votis habent, quam ut quam primum sors æquetur fœnori. Hoc est, quod dicit, optare celeres annos sortibus. Inde Ansonius velocem usuram vocat: 'et velox inopes usura trucidat.' Scal. 'Fœnerator, qui pecuniam usura nautica locabat, ipse una cum debitore sæpe navigabat. 'Celeres annos,' ut Ovid. Remed. Am. 561. 'Qui Puteal Janumque timet celeresque calendæ, Torqueat hunc æris mutua summa sui.' *Æquo quoque*, hoc est, usura quæ sortem æquet, quod *cent per cent* dicimus. Bent. 'Fœneratores enim nil prius in votis habent, quam ut quamprimum sors æquetur fœnori. Hoc est, quod dicit, optare celeres annos sortibus. Cod. vero Paris. et Regiom. *steriles pro celerēs*. Stoeb.—179 Scal. Delph. et vulg. *Et pecorum spolio vivitque*. 'Vossianus, et *spolio nunc pecorumque rapinis: nunc mendose totidem literarum ductibus pro vivit*. Repone, et *spolio vivit pecorumque r*. Bent. 'Hæc in utroque libro sic disposita leguntur, et *pecorum spolio vivitque rapinis; pro rapinisque vivit*. Conf. de transpositione voc. quæ infr. not. ad vs. 190. sq.' Stoeb.—180 Scal. et vulg.

NOTE

173 *Navigat, et celerēs, &c.*] His 2. vss. notat illud fœneratorum genus, qui vel navigant, vel navigantibus pecuniam fœnori dant: vel immani fœnore merces ac pecunias in novos terrarum orbes trajiciunt aut vectant, licet neque exercitores sint, neque institores. Hujusmodi autem omnes optant celeres fluere annos et dies suis fœnoribus; venduntque tempora usuris, dum in certos annos, in certa anni tempora pecunias fœnerantur.

Celerēs] Nihil enim prius in votis habent fœneratores, quam ut breves fluant anni.

Sortibus] I. e. vel pecuniis creditis

in fœnora. Sors enim est summa principalis credita debitoribus; fœnus vero usura, quæ creditoribus solvenda erat.

174 *Æquo*] Suppl. pretio; i. e. pro rata, ut aiunt, seu pro rata parte, aut habita proportionis parte, quod vulgus æquipollentiam dicit.

175 *Compendia*] Lucra, vs. 19. Et Sueton. in Cland.

176 *Quis dubitet, &c.*] His 13. vss. docet leonem asserere sibi venatores, confectoresque ferarum; simplices, et ad iracundiam pronos, sed placari faciles.

178 *Ille*] I. e. alter, alius.

**Pellibus, et captas domibus præfigere prædas,
Et pacare metu sylvas, et vivere rapto.**

ornare sua limina exuviis ferarum, et appendere ædibus suis feras quas prædatus est, et liberare sylvas timore, et vivere quoque feris captis. Alii sunt, quorum similia stu-

~~~~~

Hoc habet hoc studium. Delph. *H. h. hic s.* 'Sic restituo. Male enim Scal. et omnes. Igitur *hic*, i. e. alter, seu alius.' 'Ex repetitione pronomini mendum apparet. Quid repones? an *Hic labor, hoc studium?* an *Hoc opus, hoc studium?* Virgilius *Æn.* vi. 128. 'Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras, Hoc opus, hic labor est.' Horatius *Epist.* i. 3. 28. 'Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli.' An mavis, *Hic amor, hoc studium?* ut Ovid. *Metam.* xiv. 634. de Pomona, 'Hic amor, hoc studium: Veneris quoque nulla cupido.' et i. 573. de Peneo, 'Hæc domus, hæc sedes: hæc sunt penetralia magni Amnis.' Bent. 'Ita Marklandus ante Bentleium tentavit ad Stat. *Sily.* i. 3. p. 43. Pontanus ad Macrob. *Saturn.* i. p. m. 211. putat, illud *habet* fuisse *habet*; quod clarius expressit Doct. Heringa, qui credit, Manilium scripsisse *Hoc ævet, hoc studium, est, &c.* Vetus autem est scriptura: *Hoc habet hoc studium postes o. superbos, &c.* Hanc tenent Cod. Paris. Regiom. et ceteri. Quæ quidem tam est pura et emaculata lectio, præsertim deleta, quæ illam vitaret, interpunctione, ut non nisi exercendi ingenii causa tantis viris sollicitata videatur. En tibi planum et commodum verborum sensum: *Hoc venandi studium habet*, i. e. capit *hos*, quicquid est, vel emolumenti, vel laudis, vel delectamenti (:) *postes ornare, &c.* Hoc nimirum illud studium *habet*, quæ vox a gladiatoribus desumpta, huic loco propria, adeoque haudquaquam mutanda est. Vide pluribus Commentar. ad Terent. *Andr.* l. 1. 56. Confer etiam not. nostr. ad ii. 890.' *Stoeb.* 'Ibid. Rom. et vulg. *Postis o. superbos.* Melius *Gemblac. superbis.* Postes illi veteres ornabant spoliis ferarum, item armis: 'postibus arma refigo.' Val. Flaccus iii. 'Et nunc ille jubas, captivæque postibus ora Imposuit, spoliū infelix, Divæque pudenda.' Scal. 'Si Marklandum audiamus l. c. legendum foret ex *Gemblac. superbis*, quod magis poeticeum et Virgilianum. Vide *Æneid.* viii. 721. Neque nos valde repugnans, quod Lips. quoque Codex eam lectionem, tametsi partim vitiose, tenet, *positis o. superbis*; ubi pro *positis* omnino legendum *postis*, antiqua terminatione, pro *postes*. Vulgatam vero si retinere malis, recte omnino illud *superbos* reddes, superbum in modum. De variis extra venationem exornandi postes occasionibus et moribus vide Sitzman. ad *Rutil.* vs. 424.' *Stoeb.* —181 Rom. et vulg. *configere.* Correxerit Scal. ex *Gemb.* —182 Vulg. *parare.* Scal. et Delph. ex *Gemb. pacare.* 'Qui hanc admittunt lectionem, interprete, sicubi opus, utantur Barth. ad *Theb.* iv. 20. Libri autem nostri, præter Paris. omnes, *parare.* Ald. *metum.* Legam ergo, *Et pacare metum silvis, &c.* Quod, sive de venatoribus, sive de leone intelligas, vero consonum erit. De leone quidem interpretatur Pontanus ad Macrob. p. m. 211. *Silvas* nemo pro arboribus accipiet: quid enim his a feris metuum? nec nisi inusitata figura pro hominibus per silvas iter facientibus capi possunt. Multo autem infrequentior ipsa phrasis, *metu pacare*, pro liberare. Quapropter Marklandus, propria magis quam ullius Codicis auctoritate, substituit *areæ*. At quis non videt, vel parum oculatus, *silvas* sensu, Poëti præsertim, usitatissimo, pro feris silvestribus venire? Hæc autem in venatione metu non liberantur, sed percelluntur. Sic ipse venator Leo apud Phædrum i. 11. admonit asellum comitem, ut 'insueta voce terreret feras. Quæ dum paventes exitus notos petunt, &c.' *Stoeb.* Ibid. 'Gemb. et vivere victor. Non se-

NOTÆ

182 Rapto] Sic Ovid. *Met.* i. 'vivitur ex rapto.' *

Sunt quorum similes animos nec mœnia frænent,
Sed pecudum in mortes media grassantur in urbe,
Ut laceros artus suspendant fronte tabernæ, 185
Luxuriæque parent cœnam, moresque lucrentur.

dia ne vel muri quidem retinere possint, sed in ipsa media civitate irrumpant in artus ferarum dilaniandos, et appendant membra dilaniata ferarum in qditu tabernæ e qua educuntur, et apparent venationes ferarum ad luxum sumtuosiores, et ex cœdibus fe-

quimur. Nisi sit *vivere victo*; hoc est, feris domitis.' Scal. 'Statius, a Scalligero citatus, de Atalanta, Theb. iv. 250. 'tunc saltus forte remotos Pacabat cornu, gelidique aversa Lycei.' Cornu, id est, aren; ut hic *metu*, formidine, sive rubra penna, qua feras venatores terrebant; ut docte explicat Huetius. Noster v. 185. 'ducuntur et ipsi Retibus, et claudunt vastos formidine montes.' Ceterum pro *vivere raptu*, vetustil quattuor *vivere victor*; recentiores duo, *victo*: ut Plautus Rudente iii. 2. 'Facite, hic lege potius liceat, quam vi victo vivere.' Sed jam habuimus, vivit spolio et rapinis; ut hic versus apurius videri possit.' Bent. 'Sic Regiom. et impressi ceteri. Gemblac. autem et Lips. *victor*, pro quo malunt Scaliger et Markl. *victo*, quod diserte refert Ms. Paris. i. e. feris victis. Pontanus ad Macrob. p. m. 211. putat, in scriptis esse *victo*, sed ridet ei magis hoc *vivere victor*. Plautus: 'virtute dixit vos victores vivere.' Sed et *raptu* bene habet, quod *rap* præda æquivocum est, et pro *capta fera* ponitur. Stœb.—184 Scal. Delph. et vulg. *Sed pecorum membris m. grassentur in u.* 'Vossianus *pecudum*: recte; nam *pecorum* paulo ante, versu 179. Gemblacensis *grassantur*: id quoque recte, nisi pro *sed* legas *quin*. Quid vero est *grassari membris*? an ut vi, ferro, veneno *grassari*? hoc absurdum: et quorsum hic *membris*, et in proximo versu *artus*? Repono, *Sed pecudum in mortes m. grassantur in u. Mortia pro mortes* ubique in veteribus membranis.' Bent. 'Libri universi, *pecorum membris*, pro *cum membris*, scil. ferarum vel pecoris bubuli, quæ vel dilaniando ceperunt, vel aliis eripuerunt.' Stœb.—185 Scal. Delph. et vulg. *Et laceros*. Et sic Paris. et Regiom. 'Repono, *Ut laceros*.' Bent. —186 Scal. Delph. et vulg. *cædem mortesque*. 'Gemblacensis, Lipsiensis,

NOTE

183 *Sunt quorum, &c.*] His 4. vs. notat ferarum confectores, de quibus Sueton. passim. Igitur olim apud Romanos varia præbebantur populo spectacula ad auram popularem captandam, et ad summos honores obtinendos. Hoc autem spectaculi genus, quo de agitur, venatio dicebatur. Feræ educebantur e tabernis, certoque venabulo, aut sagitta premebantur; lacerique artus fronte tabernæ appendebantur ad gloriam cædentis. Scaliger hos versus interpretatur non de iis qui luxuriæ cædem hanc ferarum parabant, sed de iis qui auctorati apud Romanos erant, operamque locabant feris cædendis et

vincendis; quos, inquit, Claudianus vocat 'audaces.' De Mall. Theod. Cons. 294. 'Audaces legat ipsa viros, qui colla ferarum Arte ligent, certoque premant venabula nisu.' Verum sat indicat vs. 186. non audaces istiusmodi auctoratos homines, sed eos intelligi, qui venationes istas suis sumtibus parabant, ut inde auram popularem captarent, quæstum ex cædibus ac mortibus caperent, 'Luxuriæque parent cædem, mortesque lucrentur.' Adde quod Poëta venationes istas cædesque ferarum intra mœnia comparat cum venatione ferarum in sylvis, de qua locutus est vs. superioribus.

Ingenium ad subitas iras facilesque receptus
Æquale; et puro sententia pectore simplex.

At quibus Erigone dixit nascentibus ævum,

Apta magisterio, nodoque coërcita virgo,

190

Ab studio ducet mores, et pectora doctis

spiritum quantum capiant. Aliis etiam est mens prompta ad iracundiam, et ad subitos reditus, et qualis est puero. Aliis mens simplex et sincera in corde est. Verum virgo, quæ composita est ad modestiam vultu, et ministerio officii, habitum informat ad studia literarum, et instruit doctis disciplinis mentes eorum, quibus dedit vitæ tempus dum

et Venetus, moresque. Sed quid est *cadem parare luxuriæ*? an occidere luxuriam? ut dicunt 'parare necem,' letum, 'interitum.' Repono, *L. que p. cænæ, moresque* l. Ex moribus publicis, cum cænæ luxuriôsæ inhumanibus impensis pararentur, lucrum faciunt. De laniis autem loquitur, ut ex fronte tabernæ constat; non, ut Scaliger, de ferarum in circo confectoribus. Bent. 'Lege et distingue cum libris nostris: *L. que parent* (.) *cadem moresque* l. Luxuriantibus oculis vel palatis illos artus parant. Laniões autem illi invidiosa contentione a verbis ad verbera properantes, vulnera non raro mortemque lucrantur.' Stœb.—187. 188 Scal. Delph. et vulg. recessus *Ac quale est puero*. 'Hoc vero non apte commodeque confictum est, ut ingenium quale puero est, sub leone nascatur. Libri universi, *Æquale et puero*. Repono, *receptus Æquale; et puro, &c.* ingenium æquale ad iras et receptus; parvo momento huc [vel illuc] impellitur. Ex leonis natura hoc apotelesma ducitur; cui ex omnibus feris generositas inest, et in supplices et prostratos clementia. *Receptus* ab ira ad clementiam. *Puro pectore*, ut Horatius, Sermon. 1. 6. 64. 'Non patre præclaro, sed vita et pectore puro.' et Epist. 1. 11. 67. 'nunc adhibe puro Pectore verba, puer.' Bent. 'Hæc Bentileii est scriptura; non Manilii. Huius autem manum optime omnium expressit Regiomontanus. En tibi: *recessus Quales et puero: sententia pectore simplex*. Quibus expediendis Cædipo conjectore opus non est. Codex Paris. discrepat in his: *Æquale et pueris, sent. pect. fallax*.' Stœb.—190. 191 Rom. et vulg. Ore. Scal. ex Gemb. *Ora m. nudosque c. v. Ad studium ducit, et mox instituit*. Delph. *nodoque*: vid. Not. inf. 'Ordo erit, narrante Scaligero, Virgo coërcita ducit magisterio in studium et mores nudos. Verum hæc nimis intricata sunt, *ἐλευθερὰ καὶ ὁδοὶν διδάσκει*.

NOTÆ

189 *At quibus Erigone, &c.*] His 14. vs. asserit virginis sideri studiosos, facundos, oratores, notarios, scribas, singulares scriptores, doctos, in ipso vitio moderatos, et quos pudor in prima ætate cohibeat, ne magnas naturæ dotes promant. Dabit et prole facundos.

Erigone] Virginis sidus, 1. vs. 366.

190 *Apta* [Ore,] *magisterio, nodoque, &c.*] J. Bitur. bene. Id est, vultu, officio, et habitu composita ad modestiam.

Vulg. Ore, *magisterio, nodosque, &c.* Sed *nodos* male, pro *nodo*. Alii, *Ora magisterio, nudosque, &c.* quasi vox *nudos* referatur ad vocem *mores*: *nudos* autem mores dixerit primam puerorum ætatem. Quam lectionem tuetur ita Scaliger, ut interpretetur sic: Virgo coërcita ducit magisterio ora, et nudos mores. Ora quidem, quia eloquentiam edocet: nudos mores, quia pueros moribus imbuunt. Quanquam præferre ait vocem *nodoque*: ita ut *magisterio, nodoque* sit ma-

Artibus instituet: nec tam compendia census,
Quam causas viresque dabit perquirere rerum.

nascuntur: neque tam dictabit querere commoda et opes, quam prima principia, et

~~~~~

Idem igitur mavult *nodoque*, quod in priore editione ex conjectura dederat. Esto ut *nodoque* admittendum sit: quid ea quæ restant? Cur ora virgini coërcetur, quæ 'Ipsa decus linguæ faciet regnumque loquendi?' Cur ipsa magisterio coërcetur, quæ aliis magistra est? ut infra 382. 'Nec leo venator veniet, nec virgo magistra, Mensuris aut libra potens, aut scorpios armis.' Codex Vossianus pro ora habet *opta*. Repone, *Apta m., nodoque c. v. Apta magisterio*, ut contra Horatius, Epist. II. 2. 6. 'Verna ministeriis ad nutus aptus heriles.' Quo autem sensu *nodo coërcita*? an ob vestem, vel crines? ut Horatius Carm. II. 19. 19. 'Nodo coërces viperino Bistonidum sine fraude crines:' non placet: quippe virgo ipsa coërcita est, non ejus vestia; ut Virgilius *Æn.* I. 324. 'Venatrix, nodoque sinus collecta fluentes.' An *nodo* erit laqueo, ex historia? quia Erigone, patre a pastoribus occiso, suspendio se necavit; ob eam pietatem in cælum translata. Mihi ideo *nodo coërcita* est, quia coërcetur et terminatur libra, quæ cum reliquis cardinibus nodus et articulus anni vocatur; Lucret. v. 687. de sole: 'Donec ad id signum cæli pervenit, ubi anni Nodus nocturnas exæquat lucibus umbras.' Noster III. 622. 'Quæ tropica appellant, quod in illis quattuor anni Tempora vertuntur signis, nodosque resolvunt.' Coërcita quoque proprie dictum, ut III. 647. 'Namque aries Phæbum repetentem sidera cancri Inter principium reditus finemque coërcet.' Nodo coërcita, ideoque et magisterio aptior; quia qui alios coërcet, et se quoque debet; exemploque suo discipulis præire. *Bent.* — 191 Immo *ducat*, et mox pro *instituit*, *instituet*; ut cum sequentibus congruant *dabit* et *faciet*. Sed quid illud est, *ducat mores ad studium*? cum contra a studiis mores ducantur. Ovid. Her. xv. 83. 'Sive abeunt studia in mores, artesque magistræ.' et Art. An. III. 545. 'Scilicet ingenium placida mollitur arte; Et studio mores convenienter eunt.' Repone igitur, *Ab studio ducet mores*. Idem. 'Quam hæc sunt a mente manauque Auctoris aliena! Veterem et genuinam læctionem, non alterius magis quam Regiomontani studio, beneficioque Codicis Paris. lectori restituiimus. Sic autem illa habet: Ore magisterio nudosque c. v. Ad studium ducit (.) m. et p. d. A. instituit (.) nec tam, &c. Innumeris edocti sumus exemplis, Nostrum juxta cum aliis Poëtis, vel nulla prorsus vel metri urgente necessitate, voculam que non legitime voci jungere. Exemplum paulo supra occurrit vs. 179. Equis sibi h. l. religioni ducat illam hinc magisterio jungere, ad quam ex mente Nostri omnino pertinet? Ordo est: Coërcita virgo ducit nudos ad studium, ore magisterioque, &c. Sensus: Virgo illa bene nata et curatius educata nudos, i. e. vacuos scil. literis, adeoque arte rudes, ore et magisterio, q. d. verbis, institutione et disciplina, (quemadmodum magistram decet, uti infra Nostro salutatur vs. 382.) ad studium scil. literarum ducit, aut si mavis *ducat*, et deinceps

NOTÆ

gisterii nodo, non quidem coërcita, sed ducat. Vtrum quid est ducere ad studium nodo magisterii? Malnerim ego referre hos ablativos ore, magisterio, nodoque ad vocem coërcita. Decet enim virginem oris, habitus, et

ministerii compositio.

192 *Compendia census*] Opes habendi modum, vel lucrum, et divitias: compendium enim est lucrum, vs. 175. Census sunt opes, I. 22.

Illa decus linguæ faciet, regnumque loquendi ;
 Atque oculos mentis, qui possint cernere cuncta, 195
 Quamvis occultis naturæ condita causis.
 Hic et scriptor erit velox, cui litera verbum est,
 Quique notis linguam superet, cursimque loquentis
 Excipiat longas nova per compendia voces.

effecta naturalia rerum. Illa faciet alterum ornamentum eloquentiæ, et imperium bene dicendi, et dabit oculos mentis, quæ valeat videre res omnes, licet absconditæ sint in abditis principiis naturæ. Alter quoque erit celer scriba, cui litera una erit dictio, et qui notis suis vincat loquentem, et qui excerptat per novos modos abbreviandi longas orationes oratoris celeriter perorantis. Alius erit modestus in ipso

instituet, quæ cum hoc dabit (vs. 193.) aptius cohærent.' Stœb.—194 Sic Cod. Paris. Ille Regiom. Delph. Illa. Vid. Not. inf.—195 Scal. Delph. et vulg. quæ possit. 'Gemb. Venet. et Lips. A. o. menti qua p. Voss. mentis qui possit. Vel illud prius adscisce, vel hoc, A. o. m. qui possint c. c.' Bent. 'Cod. Lips. cum Paris. Regiom. et ejus posteriores, qua possit, scil. mentis perspicacia.' Stœb.—197 Vulg. felix. 'Gemb. velox. Inde ταχὺν δάποι dicuntur, qui et notarii.' Scal. 'Sic ex Gemblac. dedit Scaliger. Cod. Lips. non abire videtur. Membrana Paris. Regiom. et impressi recentiores, scriptor felix, quod non valde improbamus. Hoc enim felix omnia complectitur, quæ in boni scriptoris laude ponuntur. Quocirca si velox Auctor dedit, stupidum sibi finxisse lectorem oportet, cui multis insuper verbis exposuit, quid ad velocitatem scribendi pertineat.' Stœb.—198 'Paris. et Regiom. cursumque, scil.

NOTE

194 *Ille*] Scaliger ; bene, sup. virgo, quæ dat eloquentiam. Alii *ille*, i. e. alter, vel alius : quæ lectio bene quidem congrueret cum altera voce *hic*, vs. 197. si bene congrueret cum vocibus vs. seq. *atque oculos mentis*. Non enim sub virgine natus, sed ipsa virgo, dat oculos mentis, qui arcana rerum secreta intuentur.

197 *Scriptor velox, &c.*] His 3. vs. notat illud scriptorum duplex genus, qui notis et literis singulariis scribunt. Literis igitur singulariis scribere est primam tantum ejusque vocabuli literam compendii causa scribere : sic *S. P. Q. R.* pro *Senatus, Populusque Romanus*. Ita Justinianus Imperator suas Institutiones scripsit. Ita scripsit epistolas J. Cæsar ; namque A. Gell. de notis Cæsar's habet : 'In epistolis Cæsar's inveniuntur literæ singulariæ sine coagmentis syllabarum, ex quibus verba confici nulla

possunt.' Ita sunt et apud nos scriptores amanuenses, quibus id genus scribendi familiare est. Gallice, *écrire en chiffre*. Notis autem scribere est compendioso scribendi genere uti inter excipiendas orationes oratorum, sententias judicum, conciones prædicatorum : verum quæ sit illa compendii nota et ratio non satis constat. Alii enim aliam sibi fingunt. Quânquam olim ejusmodi notas ac signa pueri edoceri solebant. Namque teste Prudentio Cassianus martyr magister literarum sedebat, 'Verba notis brevibus comprehendere cuncta peritus.' Sic notis excipere velocissime solebat verba loquentis Titus, teste Suet. in Tit. 3. Sic apud nos quoque sunt scriptores, qui conciones prædicatorum velocissime notis excipiant.

199 *Per compendia*] Per abbreviationes.

Ingenio bonus : at teneros pudor impedit annos, 200

Magnaque naturæ cohibendo munera frænat.

Nec fœcundus erit (quid mirum in virgine ?) partus.

Librantes noctem chelæ cum tempore lucis,

vitio : et pudor retinet primos pueri annos, et coercendo magnas dotes naturæ, impedit quominus in lucem promantur. Ex eadem virgine fœcunda proles veniet, quod mirum est in virgine. Chelæ, quæ æquant noctem cum tempore diei, in novis tempo-

*****

superat, et vs. 199. iidem libri, *Excipiet.* Idem.—200 Scal. Delph. et vulg. *In vitio bonus.* ‘*In vitio bonus, δέσµωρον,*’ inquit Scaliger ; ‘vitium, subrusticus ille pudor.’ Mihi vero non δέσµωρον, sed plane *µωρον* videtur, *bonus in vitio*, hoc est, bonus in malo. Vossianus, *innicio bonus ut.* Repone, *Ingenio bonus* ; at t. p. i. a. *Ingenio*, sive natura et indole.’ Bent. ‘Codd. Paris. et Lips. cum Editis præstantioribus legunt, *in vitio bonus* ; quod acute potius, quam fatue, uti Scaligero Bentleioque videtur, dictum putamus. *In vitio bonus*, vel aliorum, ut illis facile indulgeat : hoc autem ut accipiamus sensu, per ea quæ statim sequuntur, non licet. Bonus autem in vitio dicitur proprio, qui non est in vitium, libidinis puta, pronus, et ne prava cupido in actum procedat, omni qua par est ratione cavet. Habes hic in *vitio bonum*. Vin’ optimum nosse ? Audi Horatium : ‘Vitiis nemo sine nascitur. Optimus est ille, qui minimis urgetur.’ At teneros] Cod. Lips. ut teneros, i. e. prout : non male. Paris. et Regiom. cum ceteris nostris, et *ten. &c.* Explicat, quomodo sub virgine natus a teneris annis in vitio, libidinis scilicet, bonus sit.’ Stœb. —202 Scal. Delph. et vulg. *Hinc f. e. quod m. i. v. p.* ‘Fecundi,’ inquit Scal. ‘etiam sub virgine nascuntur, quod mirum.’ At qui hanc vanissimam artem primi condiderunt, non mira, sed probabilia secuti sunt. Pro *hinc* tres vetusti nec ; Venet. *hæc.* Voss. autem pro *quod* habet *quid.* Repone igitur, *Nec f. e. (quid m. i. v. ?) p.* Bent. ‘Illud nec, tametsi tribus vetustis, quos inter Lips. firmatum, contra naturam et sententiæ rationem fertur. Cod. Paris. Regiom. et ceteri, *Hinc fec. erit.* Hinc, quia magna naturæ munera, ad procreandam sobolem data, cohibendo frenavit, seu continentiam curatius exercuit, Hinc f. e. Vaga enim et libidinosa Venus infirma propere ac effœta reddit corpora. *Quid mirum in virgine*] Cod. Lips. delet hoc in. Legit autem cum Paris. et nostris impressis *quod m.* Rectissime. Mirum enim, sub Erigone natum esse fecundum : cum virginis, ex Auctoris quidem sensu, non sit partum edere. Totum itaque hunc versum sic constitnimus : *Hinc f.*

NOTÆ

200 *Ingenio [In vitio] bonus*] I. e. qui nascetur sub virgine, etiam in vitio bonus erit, motusque libidinis cohibere sciet. 202 *Nec [Hinc]* I. e. ex virginis si- dere.

203 *Librantes noctem, &c.*] His 4. vs. docet quæ studia, quos mores, quasve artes det libra. Hinc autem ascribit mensores, ponderatores, calculones, jurisperitos, legislatores, legum interpretes, et ejusmodi homines. *Chelæ*] Libra, i. 606.

At teneros pudor, &c.] I. e. qui nascetur sub virgine, pudore non promet in lucem magnas naturæ dotes, quamdiu teneros adhuc aget annos. Pudor quippe in pueris quidam est timor, qui coercet eos, quominus libere agant, aut loquantur.

Cum nova maturi gustamus munera Bacchi,
 Mensuræ tribuent usus, ac pondera rerum, 205
 Et Palamedeis certantem viribus ortum,
 Qui primus numeros rebus, qui nomina summis

ribus vini, quod maturescit post annum, dabunt et usum mensuræ, et pondus rerum, et partum contententem viribus ipsius Palamedis, qui primus dedit numeros rebus,

erit (,) quod m. (,) *virgine p.* Stoeb.—204 Rom. et vulg. *Per n. m. post addunt.* 'Inepte. Gembl. et textus Bonincontrii *post annum.* Chelæ librantes noctem cum luce per nova munera maturi Bacchi: hoc est, vindemiali tempore. *post annum, περιλαμβόνον ἐνιαυτοῦ.* Scal. Scal. et Delph. *Per n. m. post annum tempora B.* 'Vulgatæ editiones habebant, *Per nova maturi post addunt munera Bacchi.* De hoc Scaliger in prior editione, 'Versus est, inquit, 'non solum irreptitius, sed et ridiculus et barbarus, ac nullam sententiam efficit;' et e textu prorsus ablegavit. At in posteriore, 'Inepte:' inquit, 'Gemblacensis *post annum:* Chelæ, &c. Suspectus versiculus.' Et merito, quidem: nisi emendari posset. Sed vir magnus, nimium festinans, *tempora* in textu posuit; cum libri omnes haberent, et ipse vellet, *munera.* Repono, *Cum n. m. gustamus munera B.* Sic Ovidius Art. Am. i. 565. 'Ergo ubi contigerint positi tibi munera Bacchi.' Sub libra, cum nova musta gustamus: sub eadem enim, III. 662. 'Tum Liber gravis descendit lenis ab ulmo, Pinguiusque o pressis expumant musta racemis.' Juvenalis x. 250. de Nestore, 'Quique novum toties mustum bibit.' Vel uvas maturas. Martial. VIII. 68. 'Invida purpureos urat ne bruma racemos, Et gelidum Bacchi munera frigus edat.' *Gustamus, post annum:* talia erratorum portenta in uno alterove codice, et interdum in omnibus, singulis fere paginis occurrunt. Bent. 'Manilii scripturam, quam servant Gemblac. et Paris. Regiom. cum Bonincontr. expressit: *Per n. m. post annum munera B.* Ordo: Chelæ librantes noctem cum luce per nova munera Bacchi maturi post annum. Hoc est, vindemiali tempore, cum vinum Bacchus novum largitur, quod anno post bibendo maturum est.' Stoeb.—205 Scal. Delph. et vulg. *M. et t. u. et p. r.* Et sic Paris. et Regiom. 'Libri veteres, *M. t. u. ac p. r.*' Bent.—207 Vulg. *qui munera s. I.* 'Non solum locum vitiosum olim indicavimus, sed etiam nomina pro *munera* legendum esse monuimus. Conjecturæ nostræ favet Gemblacensis codex, qui habet *nomina.* Recte etiam indicavimus *munina* scriptum fuisse, unde factum *munera.*' Scal. 'Iterum sua *nomina* induxit Scaliger; numquam felice successu; quam ob rem Huetio hic vapulat. [Vide inter notas huic editioni appensas.] Vetusti omnes *nomina summis:* quod recte se habere vel Sophoclis de Palamede versus indicant, ab ipso Scaligero citati: *πρωτος ἐξ ἑνὸς δέκα, καὶ τὰν δέκα' ἀδὲς εἴπε πεντηκοντάρδας, καὶ χίλι' ἀδὲς.* Certe qui summas, decem, quinquaginta, mille primus invenit; idem summis istis primus nomina imposuit. Nec summa enim sine nominibus esse poterant, nec nomina sine summis.' Bent. 'Recte *nomina*, non *munina*, quod Scaligero in deliciis est; nec *munera*, uti legere est in Cod. Paris. et Regiom. ceterique vulgarant; nisi possis hæc accipere pro valore numerorum compositorum seu summarum, quem certo quo-

NOTÆ

204 Bacchi] Vini, vindemiæ, II. 20. III. 153.

206 Et Palamedeis, &c.] Palamedes enim Naulpii Eubææ regis filius, calculorum ludum, mensuras, et pon-

dera rerum, numeri figuras, numerosque rerum excogitasse fertur. Enripid. in Palamede. Quanquam Prometheus numerorum saltem primus inventor creditur.

Imposuit, certumque modum, propriasque figuras.
 Hic etiam legum tabulas, et condita jura
 Noverit, aque notis levibus pendentia verba ; 210
 Et licitum sciet, et vetitum quæ poena sequatur,
 Perpetuus populi privato in limine prætor.
 Non alio potius genitus sit Servius astro,
 Qui leges proprias posuit, cum jura retexit.
 Denique in ambiguo fuerit quodcumque locatum, 215
 Et rectoris egens, diriment examina libræ.
 Scorpios armatæ metuendus cuspide caudæ,

et nomina numeris, et certas mensuras, et proprias figuras. Idem quoque sciet tabulas legum, et leges scriptas, et voces quæ dependent ab exiguis figuris: noverit etiam ea supplicia, quæ manebunt fas et nefas; quippe qui æternus iudex plebis sedebit in privata sua domo. Oportuit ut Servius, qui magis fecit leges, quam condita jura solvit, natus non fuerit sub alio signo. Tandem aquamenta libræ discernent quicquid positum fuerit in dubio, et quicquid opus habebit interpretis, legum. Scorpius, qui (dum trahit circulum solis per suas stel-

que nomine definivit.' *Stoeb.*—209 Rom. et vulg. *Hinc.* Correxist Scal. ex Gemb.—210 Scal. Delph. et vulg. *atque.* 'Immo, aque notis.' Bent.—214 Scal. Delph. et vulg. *potius p. quam j. r.* 'Sententia satis obscura. Vossianus cum jura; neque aliter Gemblacensis et Lipsiensis, nisi quod superne habeant quam pro lectione varia. Illud potius inconcinne hic venit; cum in præcedente versu et eodem versus loco venerit, *Non alio potius.* Repono, *Qui l. proprias p., cum j. r.* Servius Sulpitius, vel quivis jurisconsultorum princeps, dum jura prius condita et incognita reteggit, non minus facit, quam si proprias leges poneret, earum lator non interpret.' Bent. 'Ms. Paris. Regiom. cum ceteris, *l. potius pos. quam, &c.* l. e. qui legum magis latorem, quam interpretem, egit.' *Stoeb.*—216 'Duo principes libri Paris. et Regiom. *dirimunt.*' Idem.—217 Scal. Delph. et vulg. *S. armata violenta c. cauda.* 'Vide modo ista *δμοιοτέλευτα, armata, violenta, cauda.* Elegantior est Noster, et poetici juris peritior, quam ut talia effutiat. Quid quod *violenta* mox iterum habemus, vs. 224. ? Ne diffidas emendationi quam daturus sum veneratione librariorum; scias hic veteres universos habere *Scorpion*; Voss. insuper *armati.* An ulla talibus reverentia debetur? Repono, *S. armatæ metuendus c. cauda.*

NOTE

208 *Propriasque figuras*] Proprios numerorum characteres.

210 *Notis levibus*] Qualibus Justinianæ Institutiones scribuntur. Quas tamen notas ut e libris juris Latinis Justinianus, ita e Græcis Basiliius imperator sustulit. Cedren. 467.

212 *Prætor*] Judiciorum et litium populi arbiter ac moderator voluntarius.

213 *Non alio*] Sup. quam sub libræ sidere.

Servius] Sulpitius Servius, Juris antistes, Ciceroni familiaris, qui missus a senatu ad Antonium, qui reipub. bellum inferebat, in legatione periit, Cic. ix. Philipp.

216 *Rectoris*] Interpretis, directoris, judicis.

217 *Scorpios armatæ, &c.*] His 13.

Qua, sua cum Phoebi currum per sidera ducit,
 Rimatur terras, et sulcis semina miscet,
 In bellum ardentis animos, et Martia corda 220
 Efficit, et multo gaudentem sanguine Syllam :
 Nec præda, quam cæde magis. Quin ipsa sub armis

las) effodit terras cauda sua, quæ armatur gravi aculeo, et qui confundit segetes in sulcis, scorpius, inquam, reddit mentes ad pugnam et ad castra Mavortia, et reddit civem delectantem se multo cruore, nec magis lætantem spolio, quam necesse : et quan-

~~~~~

Metuendus, ut Noster II. 559. de scorpio : ' Erigonen libramque fugit, metuendus et ipse.' Horat. Carm. II. 17. 17. ' Seu libra seu me scorpius aspexit Formidosus.' Ovid. Fast. IV. 163. ' Dum loquor, elatæ metuendus acuminæ caudæ Scorpions in virides præcipitatur aquas.' Bent. ' Vetus lectio Cod. Paris. Regiom. et ceterorum bonæ notæ librorum : *Scorpius armata violenta cuspidæ cauda*. Quæ si delicatis auribus tuis duriuscule sonant, age, me tamen non auctore, legas *Scorpions armatus violenta cuspidæ caudam*. Stoeb.—218 Rom. et vulg. *Qua sua*. ' Inepte. Lege *Qui sua*. Scal. et sic Delph. ' Libri universi, *Qua sua*. Hic Scaliger, ' *Qua sua*] Inepte. Lege *Qui sua*. Bona tua venia, & *δαυδαίς*, non inepte, sed eleganter et vere, *Qua* : *Qua caudæ cuspidæ rimatur terras*. Neque enim toto corpore, sed cuspidæ, tamquam vomere, terram vertere fingitur.' Bent.—220 Scal. Delph. et vulg. *Martia castra*. ' Et sic libri omnes.' Stoeb. ' *Martia castra efficit*?' putide et inepte. Cum *efficit* dicit, ingenium et indolem hominum, non hominum ipsorum opera dicit. Repone, *Martia corda*. *Animos et corda*, ut infra 529. ' Nec triste ingenium, sed dulci tincta lepore Corda creat : ' et v. 63. ' Solertes animos finget, curasque per omnes Indelassato properantia corda vigore : ' et 135. ' Hinc timidæ mentes, tremebundaque corda creantur.' Bent.—221 Scal. Delph. et vulg. pro *Syllam, civem*. ' Cui civem magis quam regem aut tyrannum? Quid quod civis relativum et τῶν πρὸς τῇ ; si scorpius efficit civem, ipsius scorpii civis erit. Repone, *E. e. m. g. sanguine Syllam*. *Syllam*; ut supra Palamedem, Servium, et infra Hannibalem, Tiphyn, Bellerophontem, Eumæum, Sybolen, &c. *Syllam*; notum ex historia. Lucanus II. 139. ' Sylla quoque immensis accessit cladibus ultor, Ille, quod exiguum restabat sanguinis urbi, Hausit; dumque nimis jam putrida membra recidit, Excessit medicina modum,' &c. Stat. Silv. IV. 6. ' nec barbarus umquam Hannibal, aut sævi poterit vox horrida Syllæ.' Bent. ' Mitte hunc unde venit, et repone ex Cod. Paris. quocum Regiom. et ceteri, *civem*, quemvis scilicet qui in civili societate vivens, multo gaudet sanguine. Sublato dein (:) sequentia ita necte, *Nec præda quam cæde magis* (.) scilicet gaudentem civem : i. e. qui non tam spoliis de hoste trahendis inhiat, quam sanguini, adeoque vel sola internectione delectatur.' Stoeb.—222 Scal. Delph. et vulg. *cumque i. s. a.* ' Vetus omnes, *quin ipsa*. Quod cum Scaliger in Gemblacensi vidisset, non recepissem miror.' Bent. ' *Quin ipsa sub armis Pax agitur* (:) Pro *quin* scribe *cumque*. Distinctio adhuc expungenda, ut sensu ista meliore potian-

NOTE

vss. docet natos sub scorpione teneri studio belli cum hominibus, tum ferarum; gaudere multo sanguine, multaque præda; gladiatores fore; belli simulacris delectari, atque inter ipsa

pacis otia bellum discere.

218 *Cum Phoebi, &c.*] I. e. cum sol perlustrat ipsum. Tunc enim potissimum scorpius in terris furit, rimatur terras, et acri ferit ictu, Plin.

Pax agitur : capiunt saltus, sylvasque pererrant.
 Nunc hominum, nunc bella gerunt violenta ferarum :
 Nunc caput in mortem vendunt, et funus arenæ : 225
 Atque hostem sibi quisque parat, cum bella quiescunt.,
 Sunt quibus et simulacra placent, et ludus in armis ;
 Tantus amor pugnae ; discuntque per otia bellum,
 Et quodcumque nepæ studium producit astro.

do pax ipsa est inter arma, recipiunt se in sylvas, et vagantur per nemora ; et sic modo faciunt cruenta bella hominibus, modo feris : modo dant venale caput suum ad necem, et ad eadem palæstræ : et quisque facit sibi hostem, quando bella cessant. Alii sunt quibus exhibitiones pugnarum et ludus in bellis placent, adeo magna est illis aviditas pugnae, et ediscunt bellum inter ipsa otia belli, et omnem aliam disci-

tur. Libri nostri sane quam concinne, cumque i. s. a. P. agitur, c. saltus, &c. Nulla illis armorum cessatio. Ab hominum cæde ad feras properant capiendas, necandas. Quæ sententia vs. seq. declaratur amplius. Notandum autem, pluralia ista capiunt, pererrant, gerunt, vendunt eundem illum civem vs. 221. respicere, sed collective sumptum.' *Stoeb.*—225 'Sic codices : sed acutissimus Nic. Heinsius ad Claudianum et Ovidium sic mavult, Nunc c. ad Martem vendunt, et munus a. Munus arenæ satis bene ; Martem non æque. Retinemus utrumque, et mortem et funus. Horatius Serm. II. 7. 58. 'Quid refert, uri virgis ferroque necari Auctoratus eas?' Ergo ad mortem se vendebant ; et funus arenæ, ut i. 883. 'Extulit antiquas per funera pacis Athenas.' *Bent.* 'Non aliter ullus Codex, nisi Lips. qui inepte, et finis aren. Magis se nobis probat Heinsii emendatio, et munus ar. quo certamen gladiatorum intelligitur, quod, uti cetera spectacula, muneris nomine venit. Vide Heins. ad Ovid. Art. Amat. i. 170. Si vulgatam sequi malis, sentias necesse est, illos homines jacere insepultos velle ; quod uti semper in supplicii habitum maxime ignominiosus, ita in loco præsentis eo foret absurdus, quod illi liberrima voluntate caput seu vitam in mortem vendunt, non in Martem, quod audacius tentavit idem ille V. C. ad Claudian. II. in Rufin. 395. Vendunt autem munus arenæ gladiatores illi, qui summa liberalitate munificentiaque conducti, populum recreabant.' *Stoeb.*—228 Scal. Delph. et vulg. pugna est. 'Est a Gemblacensi abest. Sic Virgilius, Georg. II. 301. 'Tantus amor terræ : ' et Georg. III. 112. 'Tantus amor laudum : ' et Georg. IV. 205. 'Tantus amor florum.' ubique sine verbo substantivo.' *Bent.*—229 Scal. Delph. et vulg. E. q. pari s. p. arte. 'Atqui non studium arte, sed ars studio producit. Repone, Et q. nepæ st. p. astro. Nepa idem est quod scorpius. Sic II. 32. et alibi.' *Bent.* 'Siccine quodvis aliud studium,

NOTE

223 Capiunt saltus, &c.] Suppl. ad feras inter venandum occidendas.

225 Caput in mortem vendunt, &c.] I. e. gladiatorum munus agunt, et vitam suam ob alienæ gratiæ voluntatem, nundinati sanguinis jactura, ad mortis spectaculum vendunt, ut ait Firmic. v.

Arenæ] Palæstræ, i. e. campi in quo

gladiatores ad spectaculum pugnant. Dictus igitur talis locus arena, ab arena et pulvere quibus sternebatur.

227 Simulacra, et ludus in armis] Gallice, *Revues*, Virg. *Æn.* v. 674. 'Quo ludo indutus belli simulacra ciebat.'

At quis semifero centauri in corpore sors est 230
 Nascendi concessa, libet subjungere currus,
 Ardentes et equos ad mollia ducere fræna,
 Et totis armenta sequi pascentia campis,

plianam, quæ simili arte progignitur. Verum iis, quibus sors data est nascendi sub duplici corpore sagittarii, placet subicere currus equis, et tractare equos feroces ad flexiles habenas, subsequi greges illorum, dum pascant per cunotos agros, domare

præter rem bellicam, scorpius natis suis tribuit? Falsum hoc. Ergo retineamus inveteratam scriptorum pariter ac impressorum lectionem, *Et q. pari st. pr. arte. Producit* non est perficitur, sed idem quod oritur, et origini est cognatum. Omne illud studium complectitur, quod armis tractandis exercetur.' *Stoeb.*—230 *Scal. Delph. et vulg. At quibus in bifero centauri corpore s. e.* 'Sic quidem librarii; sed quo jure dispiciamus. *Bifero corpore?* quale illud est corpus? *Semiferos* alii appellant centauros, Læretias, Cicero, Virgilius, quis non? Si, ut sunt, semiferi sunt, quo sensu erant *biferi*? Si *biferi*, tunc toti sunt equini, et non centauri. *Biferum* est, quod bis in anno fructus ferat, ut Virgilius *Georg. iv. 119.* '*biferique rosaria Præsti.*' nullo alio sensu fertur, nec ferri potest. Semibos, semideus, semihomo, semifer, hæc recte: bibos, bideus, absurdissime. Repono, *At quis semifero c. in c. s. e.* Bent. 'Redde Auctori *bifero*, quod, contra omnium librorum fidem, Bentleius mutavit. *Biferum* autem dicit centaurum, quod duobus ille animalibus, tametsi non utique feris, constat. Sic infra v. 15. 'Et biferam cetum,' &c. Hic ergo sic legas, *At quibus in bifero c. c. s. e.*' *Stoeb.*—231 *Rom. et vulg. conjungere c.* 'Lege, ut vetus *Gemb. subjungere c.* Coniungantur duo currus; subjungitur equis currus. Longe differant.' *Scal.* 'Qui hanc lectionem ex *Gemblac.* protulit, illustris Scaliger, alterum ejus exemplum, rarissimum scilicet, indicare omisit. 'Curru subjungere tigres' Virgil. *Eclog. v. 29.* ubi *curru* pro currui vel in curru. Quemadmodum idem *Æn. v. 817.* 'Jungit equos curru genitor,' &c. i. e. currui v. ad curram. Solennis hæc formula 'jungere equos.' Conf. Scheffer de *Re Vehic. i. 12.* *Subjungere* autem *currus* suppl. equis, nullibi lectum nobis. Libet ergo *conjungere currus.* Hæc vetus lectio, *Cod. Paris. et Editorum antiquorum* miro consensu firmata. Eam vel de certamine curuli possis intelligere, quo duobus junctis curribus, nonnullos decertasse videtur. Certe plures uni curru tribuit Silius, *Punic. xvi. 322.* '*ore sequuntur Quisque suos currus,*' &c. Ubi quidem *Cod. Colon. legente Heinsio, currus*, quod cum altero sæpius commutatum. At nulla ibi enallage numeri locum habet, cum sine metri detrimento scribere potuisset, *suum currum*, et plures *currus* uni agonistæ agendi non essent. Quapropter retinendum ibi *suos currus*, et de duobus saltem accipiendum putamus. Quæ si ad præsentem Manilii locum minus apte referri putes, alteram en! accipe vocis *conjungere* notionem, qua valet inter se committere, ejus exempla certatim Lexicographi præstabunt. Erit igitur *conjungere currus* dictum pro, certamine curuli decertare.' *Stoeb.*—

NOTE

230 *At quis semifero, &c.*] His 13. vs. ait natos sub sagittario fore rhedarios, domitores equorum, mansuetarios, robustos corpore, mente acutos, cursaque veloces et agiles.

Semifero [bifero] corpore] I. e. quod

duplici forma constat. Sagittarius autem constat equina et humana forma, i. 270.

231 *Subjungere currus*] Suppl. equis: i. e. subjungere equos curru.

233 *Armenta*] Suppl. equorum, i. e.

Quadrupedum omne genus positis domitare magistris,
 Exarmare tigres, rabiemque auferre leoni, 235
 Cumque elephante loqui, tantamque aptare docendo
 Artibus humanis varia ad spectacula molem.
 Quippe feræ mixtum est hominis per sidera corpus,
 Impositumque manet : quocirca regnat in illas.

genus omne equorum per magistros, qui sedeant in illis, mitigare tigres, tollere etiam leoni suum furorem, et loqui cum elephante, et loquendo instruere tam ingen- tem animalis massam, per artes humanas, ad diversas res, quæ admirationem rapi- ant. Scilicet in sagittario corpus hominis conjunctum est et positum stat corpori ferino inter sidera ; quamobrem tenet imperium in illis duobus corporibus. Quod

*****

234 Rom. et vulg. Q. omne g. 'Videndum an scripserit, Quadrupedum genus impositis domitare magistris. Nam impositus pro equo vehens dicitur. Vir- gilius : 'Frena Pelethronii Lapithæ, gyrosque dedere Impositi dorso.' Et Manilius ipse, 'imposito pareret tota magistro.' Non aliter scripsit Nos- ter, quanquam receptæ lectioni favere videtur illud, 'quid capto sanguine Regem Romanis positum?' hoc est, impositum.' Scal.—235 Scal. Delph. et vulg. Exorare. 'Codd. omnes exorare ; etiam Gemb. quem Scal. falso cre- didit exunglare præferre. Lego exarmare ; potius quam et cicurare. Lampri- dius : 'Leones et leopardos exarmatos.' Calpurnius Eclog. v. de serpente, 'et obtuso jacet exarmata veneno.' Bent. 'Libri nostri omnes, exorare : quod elegantissime de mansuetariis dictum. Quemadmodum et infra v. 707. 'Ille tigrim rabie solvet, pacique domabit.' Non enim vult, illos ra- biem tigridi, sed rabiei vim nocendi auferre. Unde rectius conjunguntur exorare et rabiem auferre. Altero Martialis in eadem re usus l. 7. 3. 'Nunc sua Cæsareos exorat præda leones.' Vide Not. Eruditor. ad Flacc. vii. 597.' Stoeb.—236 Scal. Delph. et vulg. et sic Paris. et Region. loquendo. 'Non placet loqui et loquendo. Repone docendo.' Bent.—238 'Hi duo spurii viden- tur ; certe infra Auctoris elegantiam.' Bent.—239 Rom. et vulg. in illos. Scal. ex Gemb. illas. 'Quocirca regnat in illas (.) scil. feras, minus placet. Nullum enim ingenii vel imperii discrimen intercederet his, et qui sub leone

NOTÆ

equos. Armentum enim grex est ma- jorum pecudum, v. g. boum, equorum, &c. Verum hic agitur tantum de equis : unde per armenta intellige equos.

234 Quadrupedum] I. e. equorum. Licet enim quadrupes dicatur de omni animali quod quatuor pedes habet, hic tamen significat solos equos, quos domant nati sub sagittario. Et pas- sim apud poetas usurpatur tantum pro equis : sic Virg. Æn. xi. 714. 'Quadrupedemque citum ferrata cal- ce fatigat.'

235 Exarmare [Exorare] tigres, &c.]

Delph. et Var. Clas.

Manil.

Mansuetarios notat, qui tigres, leo- nes, et feras ferociores mitigare so- lent. Sed de his fusiuss v. 502.

236 Cumque elephante loqui, &c.] No- tat eos qui elephantos loqui docent. Est enim illud ingens animal maxime docile, de cuius disciplina mira nar- rat Plinius. Martial. l. 105. 'Et mol- les dare jussa quod choreas, Nigro bellua nil negat magistro.'

239 Impositumque manet] Corpus enim hominis quasi insitum est cor- pori equi in sagittario. Pars quippe anterior pars est hominis ; posterior vero, equi, l. 270.

2 M

Quodque intenta gerit curvato spicula cornu; 240
 Et nervos tribuit membris, et acumina cordi,
 Et celeres motus, nec delassabile pectus.

Vesta tuos, capricorne, fovet penetralibus ignes :
 Hinc artes studiumque trahis. Nam quicquid in usus

autem sagittarius fert sagittam intentam arcu retorto, ideo dat nascentibus sub se et vires per artus, et stimulos in animo, et cursus veloces in corpore, et pectus, quod nequeat anhelando fatigari. Vesta conservat in sacrariis tuas flammæ, o capricorne: inde ducis disciplinas et studia, quæ dictas. Etenim illud omne,

.....

atque scorpio nati feruntur. Ms. Paris. Regiom. et ceteri impressi, in illos, quod est vel, principatum tenet inter illos ferarum domitores et mansuetarios, vel regnat, i. e. dominatur in illos, scil. elephantas, de quibus proxime, et junguntur statim vs. seq. (nulla enim Regiom. distinctio (.) post illos.)' Stoeb. —240 'Solutus Regiom. pro intenta legit in terra. Non male.' Idem.—243 Vulg. Festinus c. 'Gemblacensis et alter codex, Vesta tuos c. Totus igitur ita legendus erit: Vesta tuos, capricorne, fovet p. i. Capricorni sidus dicatum Vestæ. Supra in tutelâ Deorum: 'Atque angusta fovet capricorni sidera Vesta.' Ignis, qui dicatus est Vestæ, et ad capricornum quoque pertinet, et omne opus ex igne.' Scal. 'Vesta capricornum sua dignatur tutela, quod constat ex II. 445. At quid capricorno cum igne Vestali? Quoniam inde modo artes studiumque tradit? Tacent Scaliger atque Bentleius, qui sola Gemblac. auctoritate ista vulgarent. Tu forte malis ex conjectura, Vestales ignes, pro perpetuos; vel, cum Cod. Paris. et Fornerio Rer. Quotid. II. 6. Festinos. Sed cum, præ ceteris astricæ scientiæ scriptoribus, Manethoni II. Apotelesm. 93. tropicus capricorni dictus est κύκλος θοὸν αἰγιοκρίτης, quod recte redditur, festini capricorni: tum vero prævalet apud nos interpretum vetustiorum lectio: Festinos, c. fovet p. i. Festinos, i. e. celeres et ad aliquid audendum agendumque jūgiter instigantes: penetralibus non innuntur statim 'canæ penetralia Vestæ,' ceu canit Virgil. Æn. v. 744. sed penetralibus suppl. tuis capric. i. e. in intimis cordis tui recessibus. Sic A. Gellius IX. 9. extr. 'quod Homerica λῆρος gaudium gaudeat genuinum et intimum, atque in ipso adeo penetrali cordis et animæ vigens.' Stoeb.—244 'Recte Hinc, non Nunc, quod dedit, nescio quo sensu, Regiom. Huc legit Ms. Paris. Hinc, inquit, quoniam agilem ignem in pectoris quasi foco alis, hinc artes metallurgicas studiumque in vestes (vs. 252.) trahis, ob brumale frigus, cui in ordine sig-

NOTE

243 Vesta tuos, &c.] His 16. vs. asserit capricorno fusores, conflatores, flaturarios, aurifices, fabros, ferrarios, inconstantes animos, Veneri deditos juvenilibus in annis tantum.

Vesta] Sidus capricorni in tutela est Vestæ, II. 445. Fuit autem Vesta Romanæ Dea, unaque ex penatibus Diis quos Æneas in Italiam advexit, Virg. Æn. II. 293. et 296. et Macrobr. Hanc autem sub ignis forma colne-

runt Romani, Ovid. Fast. VI. et Propert. de bello Persico II. Hunc ignem sacratum dixerunt, quem virginibus Vestalibus servandum tradiderunt. Ignis religio fuit Chaldeis: Persis, Dens. Agath. Hist. II.

Penetralibus] In interioribus sacrarii partibus, in quibus sacra Vestæ fiebant.

244 Hinc] I. e. ex hac re: ex eo quod Vesta foveat sidus capricorni.

Ignis eget, poscitque novas ad munia flammæ,
Sub te censendum est: scrutari cæca metalla,
Depositæ et opes terrarum exquirere venis,
Materiamque manu certa duplicarier arte:

quod ignis facit in usus nostros, et quod petit novos ignes ad opera facienda, id, inquam, omne reponendum est sub tuo jure: v. g. effodere metalla abscondita, et divitius occultas in visceribus terræ, et coquere venas terræ, et dilatare malleo ma-

norm expositus es.' *Idem.*—245 Scal. Delph. et vulg. *I. agit p. q. n. ad munera f.* 'Ita Gemb. et editio Lugdun. non autem sidera, ut aliæ editiones.' Scal. 'Ordo erit, Nam quicquid ignis agit in usus. Sed melius veteres, *ignis eget*: eget ignis, sive igne. Pro munera, Venet. et Lips. *flumina*. Repone igitur, *I. eget, p. q. n. ad munia f.* Infra 276. 'Quicquid et in proprios pelagus desiderat usus.' Bent. '*Ignis eget*'] Sic in Cod. Lips. legitur, sed ab altera manu correctum. Libri omnes, *agit*, i. e. quicquid igne ad certum usum præparatur. *Novas ad munia flammæ*] Illud munia Bentleii ingenio debetur. Gemblac. Paris. et vulgati Regiom. Ald. Rom. *munera*. Cod. Lips. et Venetus, legente Bentleio, *flumina*, quod arti fusoriæ cunprimis convenit. Metalla enim fusa ignei fluminis instar foco emittuntur.' Stoeb.—247 Scal. Delph. et vulg. *terræque exurere venas*. Gemb. *terramque exurere venis*. 'Scribe, *terrarum exquirere venis*.' Bent. 'Codd. omnes, *exurere* in ceteris variant. Paris. et Regiom. ejusque posteriores, *terræque exurere venas*. Ubi *venæ* sunt continens pro contento. Eadem figura Tibull. II. 3. 9. 'Nec quererer, quod sol graciles exneret artus.' Et Noster iterum, multoque clarius, v. 533. 'Et coquet argenti glebas, venamque latentem Eruet.' Stoeb.—248 'Versus ab homine alchymista infarctus. Saltem debebat loqui Latine non alchymistice, si nobis persuadere volebat hanc fœtutam esse Manili. Nam profecto nunquam *exurere* et *duplicari* activum et passivum simul conjunxisset, nulla alia distinctione facta: et præterea, quod caput est, nunquam *duplicarier* pro *duplicari* dixisset. Deinde abrupta est sententia. Postremo est *ἀνιστορομένη καὶ ἀναχρονισμός*. Illis enim temporibus alchymix neque nomen neque res nota, ne audita quidem Romanis auribus. Non habemus antiquiorem Firmico, qui ejus mentionem fecerit. Nam lib. III. in decretis lunæ in nona domo: 'Si,' inquit, 'Saturni hæc domus fuerit, scientiam alchymix (dabit), si solis, providentiam in quadrupedibus.' Suidas de vellere aureo Colchorum: *τοῦτο δ' οὐχ ὡς ποιητικῶς φέρεται· ἀλλὰ βιβλόν ἦν ἐν δέρμασι γεγραμμένον, περιέχον ὅπως δεῖ γίνεσθαι διὰ χημέλας χρυσόν· εἰκότως οὖν οἱ τότε χρυσὸν ἀνέμαζον αὐτὸ δέρας διὰ τὴν ἐνέργειαν ἐξ αὐτοῦ*. Alibi: *χημέλα ἡ τοῦ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ κατασκευή, ἥς τὰ βιβλία διερευνησάμενος ὁ Διοκλήτριάδης ἔκαστος, διὰ τὰ νεωτερισθέντα Αἰγυπτίοις Διοκλήτριάδῃ τοῖς ἀνημέροις καὶ φονικῶς*

NOTE

245 *Ad munia*] I. e. ad opera, ad officia, qualia sunt opera fabri ferrarii, quæ iterum novum postulant ignem ad molliendam rursus ferrum in omnem artem.

246 *Scrutari cæca metalla, &c.*] Metallarios seu metallicos notat, qui effodiendis metallis, auro, argento, ære, ferro, plumbo, stanno, &c. dant

operam. *Cæca* autem, i. e. abscondita in intimis terræ visceribus.

247 *Exquirere* [*exurere*] Coquere, fundere, liquefacere igne.

Terrarum venis] Metalla, arenas miniarias, &c.

248 *Manu duplicarier*] Malleo dilatari, diduci. Quæ nisi sic interpretatus fueris, Scaligero assentias necesse

Quicquid et argento fabricetur, quicquid et auro :

Quod ferrum calidi solvant atque æra camini,

250

teriam per certam artem : deinde id omne, quod efficitur ex argento, et quod conflatur ex auro : præterea tua dona erunt, quod ardentis fornaces liquefaciant, et sepa-

ἐχρήσατο. ὅτε δὴ καὶ τὰ περὶ χημείας χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τοῖς παλαιῶις γεγραμμένα βιβλία διερευνησάμενος ἔκαυσε πρὸς τὸ μηκέτι πλοῦτον Αἰγυπτίῳ ἐκ τῆς τοιαύτης προσγίνεσθαι τέχνης, μηδὲ χρημάτων αὐτοῦς θαρρόντας περιουσίᾳ τοῦ λοιποῦ Ῥωμαίοις ἀνταλεῖν. Ex istis potes colligere, quamvis inventum vetustissimum est, tamen sero ad Romanos pervenisse. Nam a quibus temporibus Arabes eam popularibus suis vulgarunt, ex eo sero tandem barbare et insolenter exposita ad nos traducta est. Dolebat nimirum homini alchymistæ, qui sciebat populares artis suæ sub hoc signo nasci, id negligenter a Manilio præteritum esse. Sed nulla fornax ciniflorum ita recoquere hunc versum poterit, ut purum putum Manilianum efficere possit. Quid verbis opus est? Versus est alchymista dignus.' Scal. 'Ego cum Scaligero sentio: neque versum agnosco, nisi et ordine mutatum, et velut ex alchymistæ furno sic recoctum, ut pene alius videatur. Libri veteres universi duplicari et arte. An sic placebit? *M. que rudem cara duplicaverit arte.* Ovid. Met. II. 5. 'Materiam superabat opus.' Noster III. 28. 'Auroque atque ebori decus addere, cum rudis ipsa Materies niteat:' et v. 502. 'Artifices auri faciet, qui mille figuris Vertere opus possint, caræque acquirere dotem Materiam.' Bent. 'Sic legunt scripti pariter ac cusi omnes. Equidem lubenter accedimus Salmasio, qui ad Hist. August. pag. 919. hunc, sic uti vulgatus est, versum Manilio dignissimum iudicat. Et sane repetit ejusdem artis studium infra v. 529. sqq. Neque adeo nos offendit illud duplicarier, ut ejus causa vel apicem mutari necesse videatur. Solent enim oratores pariter ac poetæ verbis passive terminatis activam servare significationem. Quod in hoc duplicarier metri causa factum. Probatissima ejus rei exempla collegit Auson. Popma de Usu Ant. Locut. I. 11. Quapropter ne Marklandi quidem, tametsi non incommodam, recipimus emendationem: *M. que manus certam duplicare per artem.* Verbum illud duplicare non modo significat augere, verum etiam componere, conjungere. Cic. Att. v. 15. 'Exercitum nos,' inquit, 'Deiotari adventu, cum suis copiis duplicatari eramus.' id dubio procul est conjuncturi. Plura in hanc rem exempla congegit Cl. Vierschrot I. c. qui proinde Manilianum versum, si nostro standum iudicio, rectissime accipit de compositione metallorum, quæ efficit electrum et alia mixta metalla. Cujusmodi Romanis uti notissima, ita usu maxime fuerunt recepta. Quod addit Noster, manu illam fieri compositionem, intelligendum ex oppositione metallorum naturalium, et ex usu loquendi, quo ejusmodi effecta signate manu dicuntur facta. Liv. II. 5. 4. 'Insulam factam; postea, credo, additas moles, manneque adjutam.' Non autem conjungenda manu certa, quod placuit V. C., sed arte certa, i. e. minus fallaci, neque tamen in vulgus nota. Contrarium 'incertus,' pro quo Noster 'infidas artes' dixit supra II. 110. coll. not.'

NOTÆ

est, qui putat hunc versum non esse Manilianum fœtum, sed ab alchymista quodam insertum, qui sciens alchymistas partus esse capricorni, a Manilio tamen non censeri dolebat. Nec abnuerim. Alchymistæ enim cer-

ta arte materiam duplicare seu augere posse jactitant.

250 *Solvant*] Separent, liquefaciant, fundant. Ignis enim heterogeneas partes separat, homogeneas vero coagulat, ut aiunt.

Consummentque foci Cererem, tua munera surgent.
 Addis et in vestes studium, mercemque fugacem,
 Frigore brumalem servans per sæcula sortem,
 Qua retrahis ductas summa ad fastigia noctes,
 Nascentemque foves revocatis lucibus annum. 255
 Hinc et mobilitas rerum, mutataque sæpe
 Mens natat. At melior juncta sub priste senecta est:

rent ferrum, et æra, et quod furni concoquant panem. Adjungis etiam amorem erga vestimenta, et erga mercem, quæ pellat frigus, retinens inter astra hybernæ sortem, quæ reducitur noctes, quæ promotæ fuerunt ad suprema sua culmina, et reddit annuum incipientem a diebus reductis. Inde inconstantia rerum nascitur, et animus sæpe mutatus titubat. Verum melior est senectus sub pisce, qui subnectitur ca-

*****

Stoeb.—251 Scal. Delph. et vulg. *Consumantque*. 'Codd. veterrimi, Gemb. et Lipsiensis, *Consumentque*. Unde liquido emendandum *Consummentque*. Consummatio frumenti est panificium in furno. Vidit et Huetius. [Vide inter notas huic editioni appensas.]' *Bent.*—252 seq. Delph. *fugantem Frigora*. 'Ita restituendum. Vestes enim fugant et pellunt frigus. Nisi *mercemque fugacem Frigore*, interpreteris mercem, quæ velociter hyeme venundentur. Quæ tamen interpretatio vocis *fugax* pro voce venalis, non arridet.'—253 Scal. Delph. et vulg. *per sidera*. 'Gemb. et Lips. *per sæcula*. Quod hic restituendum.' *Bent.* 'Sic Gemblac. et, si quidem recte legitur, Lips. Sed admitti lectio non debuit. Melior Cod. Paris. cum quo *Regiom.* dedit *per sydera*, i. e. inter sidera. Hanc lectionem Editorum quique præstantiores ferunt, et sequentia firmant egregie.' *Stoeb.*—255 Scal. Delph. et vulg. *facis*. Et sic Paris. et *Regiom.* 'Gemblacensis a manu prima *focis*. Unde legerim *foves*. Vide supra versum 243.' *Bent.*—257 Scal. Delph. et vulg.

NOTÆ

251 *Cererem*] Cereris munera, panem, II. 21. III. 152.

252 *Addis et in vestes, &c.*] I. e. vestimentorum pretium auges et accendis, o capricorne. Quia cum sol capricornum tenet, frigus asperius esse solet, quo fit ut quisque sibi vestimenta quærat. Itaque, quo sensu Plinius vocat sidus vergiliarum institorem vestium, eodem Manilius vocat capricornum. Institor autem vestis Plinio dicitur sidus vergiliarum, quod mense Novembri, cum earum occasus est, frigus fore conjicitur ex hoc sidere, si earum occasus fuerit serenus: pluvia vero prædicitur, si pluviosus occasus. Ideo negotiatores statim augent lacernarum pretia, quibus uti-

mur tempore pluvioso: aut aliarum vestium, quibus frigora pellimus. Idem dic de capricorni sidere. Et vero jam antea sub sidere arietis vestiarios reposuit Poëta.

254 *Summa ad fastigia, &c.*] Noctes enim sub initio capricorni sunt maximæ: dies vero brevissimi. Unde a capricorno cadunt noctes, dies crescunt, annus revertitur ad lucem diebus revocatam.

256 *Hinc*] I. e. ab eodem capricorno.

257 *Juncta sub priste, &c.*] Inferior quippe pars capricorni desinit in piscem, II. 232. Pars vero anterior caprina est. Unde qua parte piscis est, melius est sidus: qua vero parte

Pars prior at Veneri mixto cum crimine servit.

Ille quoque, inflexa fontem qui projicit urna,

Cognatas tribuit juvenilis aquarius artes.

260

Cernere sub terris undas, inducere terris,

Ipsaque conversis aspergere fluctibus astra,

pricornio. Sed pars anterior capricorni indulget Veneri per scelus admixtum. Ille etiam puer aquarius, qui effundit rivum aquarum ex amphora inversa, dat disciplinas, quæ sibi similes sint: dat v. g. agnoscere aquas sub terris, inferre aquas terris, et perfundere ipsa sidera aquis emissis sursum, et per luxuriam ludere

*****

*juncto sub pisce. 'Tres veterrimi codices juncta. Dedit Anctor juncta sub priate.' Bent. 'Libri nostri cum Codd. Paris. et Lips. et melior. juncta sub priate' Sic Ms. Lips. At Regiom. et ceteri, juncto: omnes, sub pisce. Pristis alind sidus. Hoc loco junctus piscis pars est posterior capricorni, quam tribuit hominis senectæ. Vult dicere: Qui nascitur sub capricorno, libidinosem aget juventutem (vs. sq.), senex autem resipiscet.' Stob.—258 'Mixto cum crimine' Quid rei, cur hoc addat? cum, qui Veneri, vagæ præsertim ac libidinose, servit, crimine vacuus esse non possit. Restituendum ergo *carmine*, quod soli servant Paris. et Regiom. *mixto cum carmine*, i. e. cum incantatione, cujus in arte amatoria non vanum fuisse usum tradit Virgil. Ecl. VIII. 68. 70. coll. antecedd. 'Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Carminibus Circe socios mutavit Ulyssæi.' Idem.—261 'In versu bis posuit *terris*, si hanc vulgatam lectionem sequimur. Non dubium est posterius corruptum esse. Qui dubitat, aut contradicit, imperite facit, neque audiendus est. Quid substituam nescio, nisi, quod verum puto, *tectis* pro *terris* legamus. Significat expressiones aquarum, quæ epitoniis versis, salientibus suis excussæ sursum emicant.' Scal. Vide inter notas Huetii huic editioni appensas. 'Frustra h. l. magnus est Salmasius, qui conjungit *artes Cernere* (:). Non adeo laborandum in distinctione, quæ rectius omnino sic habet, *Cernere sub terris undas* (:). Cod. Paris. *sub terras*, quasi *cernere* esset *secernere*, i. e. derivare aquas sub terram. Sed nolim eo*

NOTÆ

capra est, libidinibus indulget. Pars autem inferior tribuitur hominis senectæ: anterior vero juvenilibus annis. Quasi dixerit Poëta; qui nascitur sub capricorno, ejus libidinosa est juvenus, senecta vero melior.

258 *Veneri*] Libidini, amoris lascivo. Venus enim amoris Dea creditur, et sæpius a poëtis usurpatur pro amore libidinoso, seu pro ipsa lascivia.

259 *Ille quoque, &c.*] His 4. vs. ascribit Poëta sideri aquarii eos, qui ductibus, expressionibus, elicibusque aquarum, et naumachiz student. Eadem dat eos, qui sphaeræ cœlestis faciem, siderumque motus varios observant. Dat et mites, et dociles, et

liberales, et prodigos, quibus nec deest, nec superest census.

261 *Cernere sub terris undas*] Notat eos, qui scaturigines aquarum sub terris detegunt certis ex indiciis.

Inducere terris] Sup. undas. Notat eos, qui aquæductus aut per enniculos, aut per opus arcuatum, aut per fossas, aut per tubos fabricant, quibus aquæ terris huc illuc inducantur. His enim modis aquæductus fiebant olim apud Romanos. Frontin. de Aquæd. Rom.

262 *Aspergere fluctibus astra*] Notat eos, qui aquarum expressiones agunt, Gallice *des jets d'eau*: sive expressiones illæ aquarum fierent aut

Littoribusque novis per luxum illudere ponto,
 Et varios fabricare lacus, et flumina ficta,
 Et peregrinantes domibus suspendere rivos. 265
 Mille sub hoc habitant artes, quas temperat unda.
Quæ per aquas veniunt operum, pontesque sequuntur.

mari, quod claudatur intra novas oras: et facere diversa stagna aquarum, et fluvios fallaces, et suspendere supra ædificia fluvios vagantes extra ripas suas. Mille disciplinæ manent sub hoc signo aquarii, quas aqua per artem moderatur, et quæ dantur per aquas, et quæ sequuntur ex aquæductibus. Scilicet, qui nasci-

sententiam deduci. Aquileges signat, sen aquarum indagatores, a legenda aqua dictos, qui scaturigines aquarum sub terris detegunt certis iudiciis.' *Stoeb.*—263 Scal. Delph. et vulg. *ludere*. 'Veteres universi, *intudere*. Recte.' *Bent.* 'Sic Cod. Lips. Calculum addit Pontanus ad Macrob. Saturn. iv. p. m. 297. Cod. Paris. habet *ludere*, quod descripserunt Regiom. et Editores ceteri. Nec aliter legisse Scaliger videtur.' *Stoeb.*—267 'Versus ineptus et spurcius. In Mss. habetur post vs. 269.' *Bent.* 'Edit. Ald. Rom. Pruckn. *pontisq.* Cod. Paris. et Regiom. *pontisq.* (pro *es*) sequuntur. Omnes hunc versum duobus sequentibus postponunt. Salmasius legendum putat *sontesque sequuntur*. His enim tribus versibus intelligere Poëtam putat horologiorum

NOTE

ex ipsis aquæ jactibus, aut per hydraulas, quibus aqua detruderetur; Gallice, *par des pompes*. Neque enim Vitruvius, neque Horatius, qui de aquarum jactibus meminere, hæc tamen varia genera distinxerunt. Ovid. *Metam.* iv. meminit harum ejaculationum aquarum.

263 *Littoribusque novis, &c.*] Hoc vs. notat naumachiam, qua Romani olim Imperatores per luxum ponto ludebant. Effossis enim late terris lacus adornabant, quos aut aquis, aut etiam vino replebant. Sueton. in *Jul. Cæs.* 39. 'Navali prælio, in morem cochleæ defosso lacu, biremes triremes quadriremesque Tyræ et Ægyptiæ classes magno pugnatorum apparatu confixerunt.' Et alibi passim.

264 *Flumina ficta*] Emissarios fluvios, quos et Romani Enripas et Nilos appellarunt. Euripi autem canales erant minores, quibus aquæ in subli-

me salientes per prata ducerentur Romam in singulas cujusque domos. Nili vero canales erant minores, quibus aquæ pariter ducerentur. Desumptis nominibus ab Euripo, quod fretum est Bæotiæ; et ab Nilo, qui fluvius est Ægypti. Unde Cicero i. *Leg.* 'Ductus aquarum, quos isti Nilos Enripasque vocant, quis cum viderit, non irriserit?' Erant et Enripi flumina emissaria in circo, ad quæ spectacula agebantur. Virg. *Georg.* iii. 17. 'Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.'

265 *Domibus suspendere*] I. e. super arenata opera et ædificia flectere rivos aquarum ab nno colle in alium: vel notat pensilia receptacula aquarum, quibus supra domos aquæ longe defluentes reciperebantur in usus domesticos.

267 *Operum pontes*] Arcus operum: aquæductus pontium arcubus impositos.

Quippe etiam mundi faciem, sedesque movebit
 Sidereas, cœlumque novum versabit in orbem.
 Mite genus, dulcesque fluunt ab sidere partus : 270
 Pectora nec sordent : faciles in damna feruntur :
 Nec deest, nec superest census. Sic profluit urna.

Ultima quos gemini producant sidera pisces,
 His erit in pontum studium, vitamque profundo
 Credent, et puppes, aut puppibus arma parabant, 275
 Quicquid et in proprios pelagus desiderat usus.
 Innumeræ veniunt artes. Vix nomina rebus
 Sufficiunt. Tot sunt parvæ quoque membra carinæ.

tur sub aquario, is etiam mutabit vultum cœli, et stationes siderum, et volvet cœlos in novum gyrum. Mansueta gens hominum, et proles docilis manat ab hoc signo: manant et quibus corda non vilesunt; et qui faciles labuntur in dispendia: et quibus redditus donorum nec deficiunt, nec supersunt. Ita amphora aquarii fluit. Quos denique generant duo pisces, quæ sunt postrema signa zodiaci, illis amor erit in mare, et committent vitam suam pelago, et præparabunt naves, vel instrumenta navibus, et id omne quod mare postulat ad suos usus. Infinitæ autem sunt artes, et vix sunt nomina quibus res illæ omnes nominentur. Tot enim sunt artes, quot sunt partes navis exiguæ. Adjunge amorem regendi na-

=====

ex aqua faciendorum artem, quæ hydraulicis rationibus explicabantur. Quo artificio Ctesibius Alexandrinus olim inclarnit. Ea horologia aquaria ad solis rationem composita sidereas sedes movent, et cœlum versant in novum orbem, propter versationes tympanorum versatiliū, quæ in huiusmodi aquariis horologiis fiebant, et per aquam movebantur. De quibus videndus Vitruv. ix. 9. Quare subjicit Noster, *Quæ operum*, i. e. quæ opera, solaria nempe aquaria, *per aquas veniunt, fontesque sequuntur.* Stœb.—270 Scal. Delph. et vulg. *docilesque.* ‘Omnes scripti habent *dulcesque.* Quod cur mutaverint nescio.’ Bent. Ibid. ‘Codd. Lips. et Paris. ad sidera. Sic Regiom. quoque et impressi ceteri. Malim alteram sequi, tametsi hæc non ineptam admittit interpretationem. Alludere enim videtur Auctor ad undas aquarii, quæ a pisce excipiuntur. Itaque dicere potuit, illius partus Diis esse amatos, cœloque receptos aliquando fore.’ Stœb.—278 Rom. et

NOTE

268 *Quippe etiam mundi faciem, &c.*]

His 2. vss. notat eos, qui novas siderum conversiones, novamque cœli faciem instituerunt; i. e. qui calendarios aut adinvenerunt aut reformarunt. Qualis fuit Meton ille Atheniensis astrologiæ peritissimus, qui ad solis lunæque cursus certos habendos novemdecennalem rationem invenit.

271 *Pectora nec sordent*] I. e. liberales. Avari enim et nimium parci

sordescere dicuntur.

Faciles in damna] Sumtuosi, qui patrimonia facile effundunt.

272 *Sic profluit urna*] I. e. hæc est sors aquarii, cujus urna perpetuas effundit aquas.

273 *Ultima quos, &c.*] His 19. vss. denique tribuit piscibus nautas, nauceros, gubernatores navium, remiges, rei nauticæ artifices; piscatores, fœcundos prole, et Veneri nimium in-

Adde gubernandi studium. Pervenit in astra,
Et pontum cœlo conjunxit. Noverit orbem 280
Fluminaque et portus mundi ventosque, necesse est.
Jamque huc atque illuc agilem convertere clavum,
Et frænare ratem, fluctusque effindere rectos;
Aut remos agitare, et lentas flectere tonsas:

ves. Natus sub piscibus ascendit usque ad sidera, et bene junxit mare cum cœlo. Oportet etiam ut bene noscat globum terrarum, et fluvios, et portus mundi, et ventos. Pisces quoque dant etiam circumagere mobile gubernaculum navis in hanc et in illam partem, et coercere navem, et proscindere æquatos fluctus, vel agere remos, et

vulg. parvæ quoque. Scal. et Delph. parvæ quot. 'Liquido emendandum est, parvæ quoque. Et sic scripti fere omnes.' Bent.—280 'Pro conjunxit, Cod. Lips. vincit et n. o. Vincit, pro jungit, Nostro familiare, uti 1. 58.' Stœb.—282 Vulg. Jamque h. a. i. caligine vertere cl. 'Quis hæc probaverit? Gembl. aliquem convertere. Susius recte agilem convertere. Susii manibus igitur hujus emendationis habenda gratia.' Scal. 'Illud agilem Scaligero Susius suggestit. Et hac quidem emendatione, tanto ingenio digna, opus fuisset, si omnes Codd. tam vitiose legissent aliquem convert. quod est in Gemblac. Mirum autem, qui probare se non potuit oculatis viris inveterata lectio, cujus vestigia monstrat Cod. Lips. Jamq. huc atque huc caliginem convert. clav. Curatius autem expresserunt Cod. Paris. et impressi Regiom. Ald. &c. Quibus accedit Stewech. ad Veget. iv. p. 491. Jamque h. a. i. caligine vertere cl. Caligine, pro in caligine, scil. aquarum, vel etiam noctis; quod tamen alteri præferre nolim.' Stœb.—283 Vulg. rectos. 'Aio rectam lectionem esse, fluctusque effindere rector. rō frænare ratem id ostendit: item sequentia. Nam dicit, ut rector stabit ad clavum, aut remex remioaget navem. Vera est ea lectio.' Scal.—284 Rom. et vulg. Aut remis agere. 'Scribo hæc omnia ex fide Gemblac. Jamque h. a. i. agilem convertere clavum, Aut remos agitare, et lentas flectere tonsas.' Scal. 'Ita Scaliger ad fidem Gemblac. Nostri Codd. Lips. et Paris. cum impress. vetustior. Aut remis agere, scil. ratem, quam vs. præced. frenari dixit insigni elegantia, cum vehitur velis, quæ frenorum in modum gubernator pro venti ratione moderatur. Itaque dicit, nunc velis nunc remis, vel modo utrisque, opus esse, quod ex ponti ventique ingenio collignat nauticæ rei periti, ad navem recto cursu vehendam. et lentas flectere tonsas] Dicti libri, scripti pariter ac impressi, et lentos inflectere tonsos, præter Cod. Paris. qui rectius tonsas lentas. Festus, 'Tonsum Ennius significat remum, quasi tondeatur ferro. Ut cum ait, 'pone petunt, exin refe-

NOTE

dulgentes; atque leves animi motus.

279 Pervenit in astra, &c.] Quippe ars nautica maxime famulatur siderali scientiæ. Virg. Æn. v. 852. 'clavumque affixus et hærens Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.' Et III. 'Palinurus et omnes Explorat ventos, atque auribus aëra captat: Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,' &c.

280 Noverit orbem, &c.] Noscat bene chartam, ut aiunt, i. e. utrisque globi, terrestri et aquei descriptionem.

283 Rectos] I. e. æquatos. Notat peritiam naucleri, qui recto cursu et invariabili navim per mare ducit.

284 Lentas... tonsas] Flexiles remi palmas, le plat de la rame. Lentus, a, um, aliquando sumitur pro tardus, a,

Et placidum inductis everrere retibus æquor, 285
 Littoribusque suis populos exponere captos;
 Aut uncis celare cibis, aut carcere fraudem:
 Navales etiam pugnās, pendentia bella
 Attribuunt, pelagique infectos sanguine fluctus.
 Fœcundum genus est natis, et amica voluptas, 290
 Et celeres motus, mutataque cuncta per ævum.
 Hos tribuunt mores, atque has nascentibus artes
 Bis sex natura propria pollentia signa.

vertere flexiles remorum palmas. Dant et verrere tranquillum mare retibus injectis, et projicere pisces captos supra littora ipsius maris: vel occultare hamos sub escis, aut parare dolum in retibus clausis. Tribuunt quoque navalia prœlia, et bella, quæ mari suspenduntur, et undas maris, quæ sanguine casorum tinguntur. Qui nascuntur sub piscibus, iis est fertilis in prolem natura, libido familiaris, et prompti motus, et omnia mutabilia per totam vitam. Duodecim signa zodiaci, in quantum valent aliquid seorsum, dant has disciplinas et hæc studia iis, qui sub

runt ad pectora tonsas." Vide pluribus Barth. ad Stat. Theb. v. 340. et Voss. Etymol. in voce.' *Stoeb.*—285 Vulg. *evertere*. 'Scribe inductis *everrere*. Etiam infra dixit 'inductis retibus... Everrere,' *κυριολόγος*. Nam inde *everriculum*.' Scal. 'Eodem sensu dare Noster potuit *ductis evertere*, quod consensu ferunt Codd. Lips. Paris. et impressi veteres omnes. *Evertere æquora* Maronianum; nec tam usitatum illud *everrere*, quam quod ab hoc venit *everriculum*, retis genus, quod Græcis *σάβην* dicitur. Vide Festum in voce. *Evertere retibus æquor* est bonis spoliare. Quod Plautus, Cicero, alii-que conjunctim, 'evertere bonis,' 'fundis,' &c.' *Stoeb.*—290 Vulg. *nautis*. 'Ridicule. Scribe, *natis*. Qui hinc nascuntur, secundi sunt, *καὶ γονιμώδεις*. Sunt etiam voluptarii.' Scal. 'Sic Cod. Lips. ab altera manu. Paris. vero diserte, *nautis*, quod nullus non Editorum veterum adscivit.' *Stoeb.*—293 Scal. Delph. et vulg. *materia*. 'Ita codices universi: sed legendum *natura*. Ut infra vs. 318. 'natura per astrum Stat tamen et proprias mis-

NOTÆ

um; aliquando pro viscosus, a, um;
 aliquando pro flexilis, e, ut hic.
 Quod epithetum tribuitur potissimum remis, hastilibus, et vimini.

285 *Everrere retibus æquor*] Everriculis fundum maris agere, ut pisces capiantur. Unde everriculum, *filet de pêcheur, seine*.

286 *Populos*] Pisciculos. *Peuple de poisson*.

287 *Carcere*] Retibus vimine contextis, in quibus escas appendunt piscatores, et quæ in aquas demer-

gunt, *hoiderots, louves, &c.*

288 *Pendentia bella*] Navalia bella, ut monui I. 915.

290 *Fœcundum est, &c.*] Quippe quia pisces prole fœcundiores sunt, sub his natos homines prole quoque fœcundos prædicat.

Natis] Nascentibus hominibus.

292 *Hos tribuunt mores, &c.*] His 2. vss. concludit igitur hos mores, hæc studia, hasque artes, de quibus hactenus est disputatum, a signis duodecim tribui.

Sed nihil in semet totum valet. Omnia vires
Cum certis sociant signis sub sortibus æquis,
Et velut hospitio, mundi commercia jungunt,
Conceduntque suas partes retinentibus astris.
Quapropter Graiæ dixere decania gentes.

295

ipsis singulis nascuntur. At nullum signum pollet totum in seipso. Cuncta signa jungunt suas vires cum certis signis per partes æquales, et veluti per fœdus hospitii faciunt commercia cœli, et dant in seipsis certos gradus aliis signis, quæ conservant suos quoque gradus in semet. Hanc autem partem, quæ decima est cujus-

cet per singula vires.' Bent.—295 Scal. Delph. et vulg. *partibus*. 'Legendum sub sortibus, ut infra sæpius.' Bent. 'Codices scripti editique omnes *partibus*, quod nolim a Bentleio, hic et sæpius infra, mutatum. Neque enim ubique valet, quod tradit ad vs. 328. 'Pars est tricesima pars signi: at *sors* in omnibus locis est tertia pars signi, sive partes ex triginta decem.' Ita enim vs. 362. 'sortis pars ultima' non essent ultimi decem gradus, seu tertia pars divisionis in ter decem sortes, quod tamen Auctor diserte confirmat.' Stœb.—297 'Nemo, quod sciam, adhuc dixit, nec dicere fortasse potest, qua notione hoc loco *retinentibus* competat *astris*. Equidem, nisi Codicum obstaret auctoritas, scriberem *redeuntibus*, quod vel de signis zodiaci, vel de planetis, quos decanos constituit Firmicus, eodem sensu dicitur, quo mox vs. 301. 'in se coëuntibus astris.' Idem.—298 Rom. et vulg. *Quam partem decimæ dixere Decania gentes*. 'et *decimæ* depravatam. Non possum opem adferre. Tolerabiliter legeris *decimam*.' Scal. et sic Delph. 'Scripti vetustiores non *decimam* habent, sed *decanæ* et *degane*. Lega certissime *Quapropter Graiæ dixere d. g.* Ut Noster l. 751. 'quapropter lacteus orbis Dicitur, et nomen causa descendit ab ipsa.' Bent. 'Scaliger dedit, *Quam partem decimam d. Decania gentes*. Majori veritatis specie gaudet hæc Salmasii lectio Exerc. Plin. pag. 460. *Quin parte in decima d. decanon agentem*. Omnes autem istæ in vocibus *dekavla* et *dekavdy* laborant, quarum neutra formari ab hoc *deka* per analogiam potest; sicuti nec *πετραὺς* aut *ἐτραὺς* Græco ore dicitur. Quod etsi admitteremus, syllaba tamen *ka* non longa, ut in *ἀππιαὺς*, sed brevis origine foret. Præterea nunquam Noster *decanæ*, nedum *decani*, sed *domini*, nomen usurpavit. Puritatis enim linguæ studiosissimus nullum Noster ex idiomate Græco vocabulum, nisi deficiente Latino, in carmen admisit. Accedit, quod hanc Genethliacæ doctrinam non Græcorum magis quam Chaldæorum institutis, majoris utique dignitatis et fidei causa, acceptam refert, et ad eorum maxime placita rationes suas subduxit. Hæc partim suis Noster indicat verbis l. 41. sqq. partim pluribus exemplis probat Jul. Pontedera in sua ad Andr. Maranum epistola, De Manilii Astrologia, &c. Quæ cum ita sint, certo videmus colligere, per *gentes* intelligi

NOTÆ

294 *Sed nihil in semet, &c.*] His autem 9. vs. monet interim Poëta non solum ex seipsis et seorsum pollere singula signa, sed ex commercio, et quasi hospitio mutuo valere, scilicet ex decaniis. Dicitur autem decania, æ, et decanium, ii. Decania igitur est decima signi cujusque pars, seu potius decem signi artes.

Inde, quia quodlibet signum constat ex triginta partibus, quos gradus vocant, tres sunt tantum in uno quoque signo decaniæ; quibus alia aliis signa dominantur, viresque suas concedunt. Rem totam explicat Poëta a vs. 312. ad vs. 362. Sic n. 688. monuit nullius signum in semet sibi totum servire.

296 *Mundi*] Cœli, l. 9.

A numero nomen positum est, quod partibus astra
 Condita tricenis triplici sub sorte feruntur, 300
 Et tribuunt denas in se coëuntibus astris,
 Inque vicem ternis habitantur singula signis.

que signi pars, populi vocant decania : scilicet nomen impositum est illi a numero, quia signa composita sunt ex triginta gradibus sub sua quæque ratione, et dant decem gradus signis, quæ sibi sociantur; et quæque signa vicissim possidentur a

*****

non debere Græcos, quos nunquam Noster *gentes*, absolute, salutavit; sed Chaldæos potius atque Ægyptios, e quorum scriptis ipsa quam modo tractat doctrina, cum propriis ei vocabulis, ad Græcos, inde ad Romanos, adeoque *decani* et *decaniæ* nomina ex Astrologorum scholis ad Martia transiisse castra videntur. Adeoque non est, cur horreas, Lector, ad lectionem Cod. Paris. quæ sic habet, *Quam partem degane dixere de caruca gentes*. Satis ista barbaræ, metro quoque vitiatæ, sonant. Sed Cod. quoque Lips. vocem *degane* agnoscit, pro quo altera manus superne, *decane*. Idem pro *de caruca*, quod nihili prorsus, legit *decanica*. Equidem sic legendum putamus: *Quam partem decan dixere, decuria, gentes*. Illud *decan* priorem habet origine longam: est enim natum ex hoc *dik* (cum *chirek* magno), quod Rabbini, idiomate Chaldæo Syriaco usis, significat *decem*. Vide Buxtorf. sub voce. Quod substituimus, *decuria*, scriptæ lectioni quam proxime accedit, et ad loci declarationem omnino facit. Sensus quippe, Gentes eam partem, quæ nobis *decuria* vocatur, suo idiomate *decan* dixere. Emendationi vel ultro suffragium addit suum Jov. Pontanus, qui libri 1. Rer. Cælest. caput 22. inscripsit, ‘De Decuriis seu Decaniis.’ In quorum expositione inter alia: ‘Singula signa distribui placuit in regiones treis, ut singulæ decem essent graduum, unde sunt *dekavol* a Græcis appellati. Nobis placet appellare *Decurias*, tum ne peregrino utamur nomine, cum habeamus nostrum, quanquam et illud videri nostrum potest, tum ut civilem constitutionem sequamur. Nam et urbs Roma non in centurias modo, verum etiam Decurias fuit divisa, unde a Decuriis dicti Decuriones. Singula igitur signa cum sint in treis Decurias distributa, singulæ quoque Decuriæ habebunt Decurionem suum.’ Hactenus Pontanus. Mallem vero, vir ille Romanarum æque ac cælestium rerum peritissimus, *Decuriæ* originem a constitutione militari potius quam civili deduxisset. Proprium enim est *turmarum* vocabulum, quarum quæque fuit triginta equitum, qui in ter denos divisi, tres Decurias constituebant, quibus singulis Decurio præfuit. Hinc est, quod Vegetius 1. 6. in qualibet, post primam, cohorte collocat 66. equites, scilicet duas turmas cum sex Decurionibus. Proinde, cum *Decuria* proprie ac præciue denotet decem et triginta, pulcre, ni fallor, vides, quam sit vox illa rationi Manilianæ convenientissimam.’ Stœb.—299 ‘Recte. Sic enim certo certius intelligitur, Nostrum *Decurias* illas respicere, quarum tres sunt in signo quovis. Conf. vs. seqq. In diversum abijt lectio Cod. Paris. *An numero numen p. &c.* et pro variante habet *numeri*, quod altero non certe melius. Legendum foret, *Ad numerum numen p. est, &c.* Hoc disertius docet Firmicus 11. 4. cujus instituta in snos *de Decanis* commentarios retulere Rhodiginus, Salmasius, Vossius; quorum alter alteri sua quasi verba commodavit.’ *Idem*.—300 Vulg. *propria sub sorte*. Correxijt Scal. ex Gemb.—302 Scal. Delph. et vulg. *sidera*. ‘Apage battologiam istam *astra, astris, sidera*. Dedit Auctor *habitantur singula*

NOTÆ

301 *Denas*] Sup. partes, seu gradus.

Sic altis natura manet consepta tenebris,
 Et verum in cæco est, multaque ambagine rerum.
 Nec brevis est usus, nec amat compendia cælum. 305
 Verum aliis alia opposita est et fallit imago,
 Mentiturque suas vires, et munia celat:
 Quæ tibi non oculis, alta sed mente fuganda est
 Caligo; penitusque Deus, non fronte notandus.

tribus signis. Ita mundus jacet obvolutus profundis caliginibus, et veritas rerum latet in cælo cum magna ambage. Nec compendiosa est methodus illius inve- niendi, nec cælum amat brevitatem: sed alia figura signorum contraria est aliis figuris, et decipit, et obtegit suas virtutes, et occultat suam potentiam. Quæ tenebræ tibi discutiendæ sunt, non quidem luce oculorum, sed magna luce mentis, et cælum observandum est tibi non ex facie, sed intrinsecus. Jam vero

~~~~~

signis.' Bent. 'Retinenda vetus librorum omnium lectio, habit. sidera signa. Unum enim quoddam signum a tribus aliis, sive signis sive planetis, occupa- tur. Hæc quoque fusius tractat Firmicus suo loco.' Stœb.—304 Vulg. in cælo e. 'Correximus olin in cæco e. Neque debet nos sententiæ pœnitere. Gemblacensis habebat in ceno e. id est in cæno, in voragine; non male. Sed Manilius scripsit in cæco.' Scal. 'Conjiciebat Scal. in cæco, quod non im- probo. Sed quoniam conjecturis agitur, quid si legamus ἐν κοῦφῳ, propter illa commercia siderum quæ prædicat? Certe Plantus, Lucilius, Lucretius, Martialis, Juvenalis, alique carminibus suis Græca intexere non dubitarunt.' Bent. 'Hoc cæco Scaligeri ingenio debetur. Cui tamen non plane displicuit in ceno vel cæno, i. e. in voragine. Illud Gemblac. hoc Lips. Cod. habet. Re- gius autem Paris. legit in cælo, quod Regiom. et ceteri impressi omnes reti- nuerunt. Rectissime. Quæ enim statim sequuntur, illud in cælo non fir- mant tantum, verum omnino postulant. Verum, inquit, i. e. veritas, in cælo est, cum multa ambagine rerum. Quod non exterior modo illius facies obser- vanda, verum interiora quoque perspicienda, quæ quidem rerum cælestium meditatio compendia non admittit.' Stœb.—307 Vulg. nomina. Scal. nomina. Delph. numina. 'Ita legendum, i. e. vires, jura. Gemb. nomina, male. Scal. nomina, minus bene.' 'Libri scripti, nomina. Lege vel numina, vel munia.'

NOTÆ

303 Sic altis, &c.] His 7. vss. docet Poëta verum in cælo esse multa cum ambagine, nec una ant altera via, sed multiplici reperiendum. Neque enim sola exterior cæli facies est obser- vanda, sed interior penitus perspic- enda. Quod cuique non ita facile est; nam ut ait 1. 25. 'Quem primum in- terius licuit cognoscere cælum Mu- nere cælestium? Quis enim nolenti- bus illis Cepisset furto mundum, quo cuncta reguntur?' &c. Sic 11. 721. et seqq. Consule locum.

304 In cæco [cælo] Bene omnes. Scaliger, in cæco, male.

306 Imago] Figura, signum.

309 Penitusque Deus, non fronte, &c.] I. e. non sola facies cæli exterior, sed et interior, seu superior, ut ait Poëta 1. 29. est observanda: 'et muni- di facies, cælumque supernum.' Ita- que facies cæli exterior, figuræ sunt ac imagines siderum, quas oculis cer- nere possumus: facies vero interior, Deus est ipse, seu cælum ipsum, vel, ut ipse se explicat Poëta passim, ve-

Nunc quæ sint conjuncta quibus quoque ordine reddam; 310
 Ne lateant aliæ vires aliena per astra.
 Namque aries primam sortem sibi vindicat ipsi :
 Altera sors tauro, geminis sors tertia cedit.
 Sic inter trinos divisum ducitur astrum ;
 Totque dabit vires, dominos quocumque recepit. 315
 Diversa in tauro ratio est, nec sorte sub ulla

referam tibi quæ signa sint consociata, quibus signis sint sociata, et quo ordine, ne scilicet aliæ vires occultentur in aliis signis. Igitur aries, qui dux est signorum, retinet sibi primam sui decimam partem: secunda pars decima datur tauro: tertia vero sors decima geminis datur. Ita totum signum arietis dividitur in tres decimas sortes. Assumit autem tot vires quot accipit decanos seu dominos. Similis modus non servatur in tauro, neque ipse asserit ullam sui partem deciman:

*****

Bent.—312 Scal. Delph. et vulg. *partem*, et mox 313. *pars*. ‘Pro *partem* et *pars*, emendandum est *sortem* et *sors*. *Sors* hic valet decem partes. Ut supra versu 300. ‘quod partibus astra Condita tricenis triplici sorte feruntur.’ Bent. ‘Hunc vs. Cod. Paris. et editi Ald. Rom. Pruckn. non legunt. Regiom. vero sic: *Astrorum princeps primam servat sibi partem*.’ Stoeb.—314 Vulg. *Sic i. denas*. ‘*Sic in ter denas*. Et dicitur habet Gembl. pro *ducitur*.’ Scal. ‘Libri vett. inter uno verbo, non in *ter*. Neque enim hoc nunc docemur, signum dividi in partes 30.: id tralatitium est. Corrige, *Sic inter trinos*; hoc est, tres dominos; ut mox, vs. seq. ‘dominos quocumque recepit.’ Bent.—315 Vulg. *Tot ducit vires*. et sic Delph. ‘Vulg. bene; singuli enim decani seu domini suas afferunt vires iis signorum decaniis, quibus præsent. Scal. ex Gembl. *Totque dabit vires*, minus bene, licet sit idem sensus.’ ‘Cum vs. præced. est *ducitur*, minus recte hoc *dabit* cum illo copulabis. Satius est participialem continuari constructionem, quemadmodum in Cod. Paris. *Tot ducens vires*, d. quotquotque r. Poteris etiam legere cum Regiom. et impressis ceteris, *Totque ducit vires, &c.*’ Stoeb.—316 Scal. Delph. et vulg. *parte sub illa*. ‘Ita nullo sensu tam scripti quam editi. Legendum, *nec sorte sub ulla*. Taurus primam sortem sive decem partes dat cancro, alteram leoni, tertiam virgini: ipse nulla hic sorte fruitur.’ Bent. ‘Atqui partibus omnibus suas taurum vires miscere mox dicit vs. 319. Restituenda igitur vetus lectio, *nec parte sub illa*, scil. prima, quam aries in suo signo sibi ipse vindicat, coll. vs.

NOTE

ritas ipsa, quam in cælo Dii abscon-
 diderunt, dum illud condiderunt.

Deus] Cælum, vires cæli, vs. 389.

310 *Nunc quæ sint conjuncta, &c.*]

His 2. vss. præmonet se explicaturum varias signorum decanias, easque per singula signa recensurum ex ordine.

312 *Namque aries, &c.*] His igitur 4. vss. incipit ab ariete; atque arietem primam sui decaniam sibi retinere: secundam vero concedere tau-

ro; tertiam geminis.

315 *Dominos*] Decanos.

316 *Diversa in tauro est ratio, &c.*] His 4. vss. docet primæ tauri decaniæ præesse cancrum; secundæ leonem; tertiæ virginem. Sed ita tamen ut ipse taurus per singula suas vires misceat; quod nui tauro peculiare est.

Nec sorte [parte] sub ulla] Sup. decima, i. e. decania.

Censetur : cancro primam, mediamque leoni,
 Extremam Erigonæ tribuit. Natura per astrum
 Stat tamen, et proprias miscet per singula vires.
 Libra decem partes geminorum prima capessit; 320
 Scorpios adjunctas: centauri tertia sors est.
 Nec quisquam numero discernitur : ordine cedit.
 Cancer in adversum capricorni dirigit astrum,
 Bis quinas primum partes dignatus in illo
 Temporis articulo, sub quo censetur et ipse; 325
 Quod facit æquales luces brumalibus umbris,
 Cognatamque gerit diverso in cardine legem.
 Alterius sortis perfundit aquarius ignes,

sed Deus dedit primam sortem hujus signi cancro, secundum leoni, et ultimam virgini. Manet tamen, et miscet suas vires in singulis illis tribus. Libra prior capit decem primas partes geminorum: scorpius capit decem sequentes: tertia decima sors pertinet ad sagittarium. Neque ullus distrahitur e suo numero: sed it ex ordine suo. Cancer, qui regit sidus capricorni, quod est sibi oppositum e regione, bene concedit primas decem sui partes illi capricorno; (eo quod cancer reddit dies æstivæ æquales noctibus hybernis in illo cardine temporis sub quo ipse continetur, et fert legem similem in adverso cardine.) Aquarius autem aspergit flammam secun-

312.' Stoeb.—321 Vulg. *Scorpius adjuncta*. 'Lege, *Scorpius adjunctam*. C. tertia pars est. Ibid. *Centauri tertia parte*] Gembl. *partes*. Omnino legendum *pars est*.' Scal. 'Lege *S. adjunctas, c. t. sors est*, hoc est, alias decem partes.' Bent. et sic Delph. 'Ita restituendum: supp. partes decem, i. e. secundam decaniam.' 'Cod. Paris. et Lips. editique tres vetusti, *Scorpius adjuncta c. tertia parte*. Regiomontano sic vulgare visum: *Scorpius adjuncta (?) centaurus tertia poscit*.' Stoeb.—323 Delph. *Cancer*, qui. Vid. Not. inf.—324 Gembl. *dignatus*.—328 Scal. Delph. et vulg. *partis*, et mox 332. *pars*, 335. *partem*, 336. *pars*, 343. *partem*, et 344. *parte*. 'Iterum emendandum est *sortis*, et sic in sequentibus. Nimirum *pars* est tricesima pars signi: at *sors* in omnibus

NOTE

318 *Erigonæ*] Virgini, i. 266.

Natura] Dens, auctor naturæ.

320 *Libra decem partes geminorum, &c.*] His 3. vs. ait primæ geminorum decaniæ, dominari libram; secundæ scorpionem; tertiæ sagittarium.

322 *Nec quisquam, &c.*] Hoc vs. monet hunc inter decanias signorum esse ordinem, quem in cælo signa tenent. Cum igitur in singulis signis tres sint decaniæ, quatuor prima signa, aries, taurus, gemini, et cancer, per suas decanias adimplent totum

signorum duodecim numerum. Quatuor sequentia, leo, virgo, libra, et scorpius, iterum totum signorum censum consummant. Quatuor reliqua, sagittarius, capricornus, aquarius, et pisces, tertio totam signorum summam absorbent, præter capricornum et aquarium, quorum illius loco aries, hujus loco taurus dominantur in piscibus, scilicet aries primæ, taurus secundæ decaniæ. Res patet in tabella seq. in qua dominatur.

Quem subeunt pisces extremo sidere cancri.

de decimæ partis cancri: quem aquarium pisces sequuntur in ultima parte de-

NOTÆ

DECANIÆ SIGNORUM.

Arietis Decaniæ	{ Primæ Aries. Secundæ Taurus. Tertiæ Gemini.
Tauri Decaniæ	{ Primæ Cancer. Secundæ Leo. Tertiæ Virgo.
Geminorum Decaniæ	{ Primæ Libra. Secundæ Scorpius. Tertiæ Sagittarius.
Cancris Decaniæ	{ Primæ Capricornus. Secundæ Aquarius. Tertiæ Pisces.
Leonis Decaniæ	{ Primæ Aries. Secundæ Taurus. Tertiæ Gemini.
Virginis Decaniæ	{ Primæ Cancer. Secundæ Leo. Tertiæ Virgo.
Libræ Decaniæ	{ Primæ Libra. Secundæ Scorpius. Tertiæ Sagittarius.
Scorpiouis Decaniæ	{ Primæ Capricornus. Secundæ Aquarius. Tertiæ Pisces.
Sagittarii Decaniæ	{ Primæ Aries. Secundæ Taurus. Tertiæ Gemini.
Capricorni Decaniæ	{ Primæ Cancer. Secundæ Leo. Tertiæ Virgo.
Aquarii Decaniæ	{ Primæ Libra. Secundæ Scorpius. Tertiæ Sagittarius.
Piscium Decaniæ	{ Primæ Aries. Secundæ Taurus. Tertiæ Pisces.

323 *Cancer [qui] in adversum, &c.]* His 7. vss. docet primæ cancri decaniæ præesse capricornum; secundæ aquarium; tertiæ pisces.

Qui] Ita restituendum fuit: male enim omnes *in*. In quem errorem delabi facile fuit, ex eo, quod l. 269. legitur, 'In ejus caudam contentum dirigit arcum.' Et II. 170. 'Ut

capricornus et hic qui tentum dirigit arcum.' Quibus in locis in eosdem quoque errores cecidi, quia hunc locum nondum satis expenderam. Verum ratio et sensus postulant ut non *in*, sed *qui* legamus. Ea enim mens est Manilii, ut asserat primam cancri decaniam capricorno; cujus vicissim primam decaniam cancro

At leo consortis meminit, sub lege trigoni, 330
 Lanigerumque ducem recipit; taurumque quadrato
 Coniunctum sibi: sub geminis sors tertia fertur:
 Hos quoque coniungit per senos linea flexus.
 Præcipuum Erigone cancro concedit honorem,
 Cui primam tribuit sortem. Vicina relicta est 335
 Vicino, Nemeæ, tibi. Sors ipsius ima est,

cima signi cancri. Leo vero recordatur sui socii in iure trianguli: et accipit arietem principem dominum aut decanum sui: accipit in secunda parte sui taurum, qui sibi sociatur ex lege quadrati: tertia pars leonis datur geminis. Ductus per sex flexuras jungit etiam illos geminos cum leone. Virgo cedit primum sui locum cancro, cui dat priorem decimam sortem: proxima sors decima reservata est proximo tibi, o leo: ultima vero sors decima pertinet ad ipsam vir-

locis est tertia pars signi, sive partes ex triginta decem.' *Bent.*—333 *Vulg. Hos q. coniungit.* 'Ita melius puto, quam quod extat in Gemb. *Hic quoque contingit.* Ut leo tauro quadratus est, ita geminis sextilis. Hoc vult. Bonincontris enim *δνειροπολεῖ.*' *Scal.* 'Anctoribus libris universalis legendum *contingit* pro *attingit*. Sensus: Linea hexagoni pertingit ad geminos, quos sibi dominos adsciscit.' *Stoeb.*—336 'Sic Regiom. quoque vulgavit.

NOTÆ

tribnet v. 350. et seqq. Itaque, 'Cancer, qui adversum capricorni dirigit astrum;' i. e. cancer, qui regit capricornum, seu primam capricorni decaniam sibi asserit; 'Bis quinas primum partes dignatur in illo:' i. e. bene concedit primam sui decaniam illi capricorno. Cujus rei rationem aliquam reddere videtur ex eo, quod cancer in eo sit temporis articulo, quo maximos æstivos dies maximis hybernis noctibus adæquet. Qua in re totam cognationis legem, quam gerit cancer, reponit.

324 *Dignatus [dignatur] in illo]* Sup. esse; in illo, i. e. capricorno.

328 *Alterius sortis]* I. e. secundæ decaniæ.

Ignes] Stellæ, sidera, I. 466.

329 *Extremo sidere]* I. e. tertia decania.

330 *At leo consortis, &c.]* His 4. vs. docet primæ leonis decaniæ præesse arietem; secundæ taurum; tertiæ geminos.

Consortis] Nimirum arietis, qui *Delph. et Var. Clus.*

leoni consors est in lege trianguli. Etenim aries, leo, et sagittarius primum adornant trigonum, II. 279. et pag. 266. fig.

331 *Lanigerumque ducem recipit]* I. e. primæ suæ decaniæ leo præficit arietem.

Taurumque quadrato, &c.] I. e. et suæ secundæ decaniæ leo præficit taurum, qui consors est sibi in lege quadrati. Scilicet taurus, leo, scorpius, et aquarius secundum quadratum efficiunt, II. 284. not. et p. 273. fig.

333 *Hos quoque, &c.]* I. e. gemini quoque junguntur cum leone ex lege hexagoni; scilicet in secundo hexagonorum ductu continentur gemini et leo, et a geminis in leonem linea sextilis flectitur, II. 358. not. et pag. 284. fig.

334 *Præcipuum Erigone, &c.]* His 4. vs. docet virginis decaniæ primæ præesse cancrum; secundæ leonem; tertiæ virginem ipsam.

336 *Nemeæ]* Leo, II. 623.

2 N

Quæ fastidito concessa est jure potiri.
 Sed libra exemplo gaudet, pariterque regentem
 Noctes atque dies diverso in tempore secum
 Lanigerum sequitur. Veris juga temperat ille : 340
 Hæc autumnales componit lucibus horas.
 Nulli concedit primam, traditque sequenti
 Vicinam sortem. Centauri tertia summa est.
 Scorpios in prima capricornum sorte locavit :
 Alterius dominum fecit, cui nomen ab undis : 345
 Extremas voluit partes sub piscibus esse.
 At qui contento minitatur spicula nervo,
 Lanigero primas tradit sub jure trigoni,

ginem, cui permissum est frui dominio, quod alii contemserunt. At libra lata utitur exemplo, et imitatur arietem, qui similiter cum ipsa ducit noctes et dies æquales in alio temporis articulo. Ille aries moderatur examina summa veris, hæc vero temperat statera horas autumnales. Libra igitur nulli cedit primam sui decimam partem: et dat proximam sortem decimam vicino scorpioni: tertia autem sors pertinet ad sagittarium. Scorpius posuit capricornum in priori sua decima sorte: posuit vero ducem secundæ sortis illum, qui ducit nomen suum ab aquis: jussit autem ultimam sui sortem decimam subijci piscibus. Sed qui minatur sagittas ex arcu tento, dat primas sui sortes decimas arieti, cui jungitur ex jure trianguli:

Codd. vero Lips. et Paris. cumque his editi Ald. Rom. et Pryn. *pars ipsius una est. Regiom. quoque tenet pars, non sors.* Idem.—340 *Vulg. illa. 'Immo ille: contra in sequenti hæc, non hic, et lucibus, non lucidus. rð lucidus imposuit Bonincontrio. Itaque satis stolidè lucidus in lancibus innovavit.' Scal.—345 Scal. Delph. et vulg. qui nomen fecit. 'Libri veteres magno numero cui,*

NOTE

Ipsius] Nempe virginis.

338 *Sed libra, &c.]* His 6. vs. docet libræ decaniam primam concessam esse ipsi libræ; secundam scorpioni; tertiam sagittario.

Exemplo gaudet, &c.] Scilicet, sicut aries, qui puncto æquinoctiali verno dies æquat noctibus, primam sui decaniam sibi retinet regendam; ita libra, quæ in articulo temporis autumnalis noctes pariter æquat diebus, primam sui decaniam regit.]

339 *Diverso in tempore] Nimirum in æquinoctio verno.*

Secum] I. e. æque ac ipsa libra.

340 *Juga] Summa examina, quasi*

æqua lance dies ac noctes libret aries.

342 *Sequenti] Nempe scorpioni, qui libram sequitur.*

343 *Centauri] Sagittarii, l. 270.*

344 *Scorpios in prima, &c.]* His 3. vs. ait primæ decaniæ scorpionis præesse capricornum; secundæ aquarium; tertiæ pisces.

345 *Alterius] Secundæ decaniæ.*

Cui nomen ab undis] I. e. aquarius.

347 *At qui contento, &c.]* His 3. vs. ait sagittarii primam decaniam tribui arieti; secundam tauro; tertiam geminis.

Et medias tauro partes, geminisque supremas.
 Nec manet ingratus capricornus crimine turpi, 350
 Sed munus reddit cancro, recipitque receptus,
 Principiumque sui donat. Conjuncta leonis
 Regna ferunt, summas partes at virginis esse.
 Fontibus æternis gaudens urnaque fluenti
 Jura sui libræ permittit prima regenda: 355
 Hærentesque decem partes nepa vindicat ipsi:
 Summas centaurus retinet juvenile per astrum.
 Jam superant gemini pisces, qui sidera claudunt.
 Lanigero primos tradunt in finibus usus.
 Perque decem medias partes tu, taure, receptus. 360
 Quod superest, ipsi sumunt: utque orbe feruntur

et dat secundas sortes decimas tauro; et geminis extremas. Nec capricornus immemor est beneficii ex dedecore probroso; sed refert beneficium cancro, et recipit illum, a quo fuerat receptus, traditque initium sui cancro. Dicunt proxima dominia capricorni pertinere ad leonem; extremas vero sortes ad virginem. Qui autem fruitor perpetuis aquis, et amphora, quæ perpetuas effundit aquas, tradit prima sui regna gubernanda libræ: et scorpius asserit sibi proximam decimam sortem: sagittarius assumit sibi postremas partes signi puerilis. Jam duo pisces supersunt, qui terminant signorum orbem. Hi autem tribuunt arieti priora jura in suis regnis: et tu, o taure, reciperis in decem sequentibus sortibus. Quod vero restat, ipsi

non qui. Repone ex Voss. A. d. fecit, cui n. a. u.' Bent.—361 Scal. Delph.

NOTÆ

348 *Sub jure trigoni*] Aries enim et sagittarius cum leone primum trigonum adornant, vs. 330. not.

350 *Nec manet ingratus capric.* &c.] His 4. vs. ait capricorni primam decaniam regendam tradi cancro; secundam leoni; tertiam virgini. Ideo autem, inquit, capricornus concedit primam sui decaniam cancro, quia cancer primam sui decaniam capricorno concessit, vs. 323. Hinc satis patet quam feliciter interpretati fuerimus vs. 323. et seqq. de cancro.

352 *Conjuncta regna*] I. e. secundam capricorni decaniam, quæ sequitur primam.

354 *Fontibus æternis, &c.*] His 4. vs. docet aquarii decaniam primam esse penes libram; secundam penes

scorpionem; tertiam penes sagittarium. Fontibus enim gaudens et urna, i. e. aquarius, lib. 1.

356 *Hærentes decem partes*] Secundam aquarii decaniam.

Nepa] Scorpius, II. 32.

357 *Centaurus*] Sagittarius, I. 272.
Juvenile per astrum] I. e. per aquarium.

358 *Jam superant . . . pisces, &c.*] His 5. vs. scribit Poëta primam piscium decaniam dari arieti; secundam tauro; tertiam ipsis permitti piscibus: cum tamen ex ordine naturali prima decania piscium tribuenda fuerit capricorno; secunda aquario,

359 *In finibus*] In suis regnis, in suis limitibus.

361 *Utque orbe, &c.*] I. e. ita pis-

Extremo, sic et sortis pars ultima cedit.
 Hæc ratio reteggit latitantis robora mundi,
 In pluresque modos repetitaque munia cælum
 Dividit, et melius sociat, quo sæpius, orbem. 365
 Nec tua sub titulis fallantur pectora notis :
 Dissimulant, non se ostentant mortalibus astra.

pisces sibi illud vindicant : et sicut ultimo circulo continentur, ita etiam ultima pars decaniæ contingit ipsis. Hæc via aperit vires cæli reconditi, et distinguit cælum in multas partes, et in titulos iteratos, atque etiam conjungit illud melius. Plerumque, ne tua mens decipiatur sub nominibus tibi cognitis, sidera celant, vel non manifestant hominibus mundum. Oportet ut acumen ingenii perspicacis penitus ingre-

~~~~~

et vulg. atque o. f. 'Certissime dedit Auctor, utque o. f. Alterum alteri respondet, ut, sic.' Bent.—364 Scal. Delph. et vulg. nomina. 'Gemblacensis et alii habent *repetit* atque *omina*. Lege, *repetitaque munia c. Dividit. Dividit munia*, ut Horatius Serm. II. 2. 67. 'dum munia didit.' *Didit* id ipsum est quo *dividit*.' Bent.—365 Vulg. *sociat quoque sæpius o.* 'De vitio satia constat. De remedio consulendus Gemblacensis, *sociat, quo sæpius; o.* idem est, quod paulo ante dixit, 'repetitaque nomina,' vel 'momina.' Utrunque enim admittere potest.' Scal. Delph. *sociat quoque. Sæpius orbem*. Vid. Not. inf. 'Cod. Paris. et editi veteres universi, s. *quoque sæpius o.* Non ea Manilii mens est, eo melius cælum sociari, quo sæpius dividatur in nomina repetita.' Stoeb.—366 Scal. Delph. et vulg. Ne. 'Mutata distinctione post orbem, rescribendum est *nec*, ut omnes codices manuscripti.' Bent.—367 Scal. Delph. et vulg. *non ostendunt*. 'Tituli scilicet non ostendunt qualia sunt ipsa astra, sed dissimulant. Hic corruptus est Gemb. Habet enim *ostentur*. An dicendum Manilium scripsisse, *non ostentum m. a.?* Astra dissimulant non ostentum, quod nolunt ostendere. Sed cur vulgatam lectionem rejiciamus?' Scal. 'Gemblacensis et alii veteres habent *ostentur*. Lego, *non se ostentant*.' Bent. 'Libri nostri omnes, *non ostendunt*. Ipsi illi tituli, noti alias, *dissimulant* quandoque

NOTÆ

ces ultimæ suæ decaniæ præsumt ipsi, sicut ipsi sunt ultimi in circulo signorum.

362 *Sortis pars ultima*] Ultima sua decania.

363 *Hæc ratio reteggit, &c.*] His 10. vs. concludit hac ratione retegendas esse cæli ac signorum latitantes vires. Neque enim satis est nosse proprias cujusque signi vires, sed penitus leges cujusque signi per aliena signa sunt dignoscendæ. Sæpius enim partus sortiuntur mores ac studia illius signi, cujus in parte nascuntur. Itaque decaniæ signorum dili-

genter sunt observandæ in genituris.

365 *Sociat, quo sæpius, orbem [sociat quoque. Sæpius orbem, &c.]* Ita interpungunt Gemb. et vulg. bene, ut ex ipsa interpretatione satis patet. Male ergo Scaliger, *Dividit, et melius sociat, quo sæpius, orbem, &c.* Nimirum explicat Poëta modum, quo ratio decaniarum reteggit latitantes cæli vires, quas ipsa sidera dissimulant sæpius, aut non ostendunt. Non autem ea mens est Manilii, ut velit eo melius sociari cælum, quo sæpius dividatur in nomina repetita.

Altius est acies animi mittenda sagacis ;
 Inque alio quærenda manent, junctisque sequentum
 Viribus : et cujus signi quis sorte creatur, 370
 Ejus habet mores, atque illo nascitur astro.
 Talis per denas sortes natura feretur.
 Testis erit varius sub eodem sidere fœtus,
 Quodque in tam multis animantium millibus, uno
 Quæ veniunt signo, tot sunt, quot corpora, mores ; 375
 Et genus externum referunt aliena per astra,
 Confusique fluunt partus hominum atque ferarum.
 Scilicet in sortes junguntur condita plures,

diatur : et quæ sunt inveniendæ, ea sunt investiganda in recondito loco, et insectandum est per socias virtutes siderum. Et in cujus signi sorte decima quis nascitur, illius retinet studia, et in illo sidere progignitur. Itaque hæc erit natura per partes decimas, seu decanias. Partus, qui nascitur diversus sub eodem signo, erit in testimonium hujus rei, et quia inter tot millia animalium, quæ nascuntur sub eodem sidere, eorum tot sunt diversa studia, quot habent corpora, et ducunt alienam naturam per aliena signa, et fœtus hominum et ferarum pariter promiscui veniunt. Nimirum singula signa ponuntur et sociantur in plures ac diversas sortes, et habent diversa

//////////

astra, non ostendunt scil. ut penitus perspicui possint. Stœb.—369 *Inque alio.* Scal. et Delph. *Inque alto q. m. j. q. sequendum.* 'alto, abstruso, recondito, ut supra 'in cæco.' Scal. 'Malim sequentum. Ratio patet.' Huet. 'Pro alto libri scripti alio. Recte: hoc est, alio signo: et insuper, quod et alii jam viderunt, reponendum est, sequentum. Sequentium nempe signorum. Deinde, versu sequente, pro parte lege sorte ut supra.' Bent. 'Codicum fide legendum manet junct. sequendum Virib. Illud manent sola Scaligeri auctoritate nititur. Supplet astra. Quis autem sensus? Astra quærenda manent in alio astro. Si legis manet, aut referes hoc ad aciem animi, quæ manet quærenda in alio scil. astro. Per hypallagen dictum pro acies animi quærere debet: aut, quod omnino rectius, supple veritas, ratio, vel series cansarum, quæ manet quærenda in alio scil. signo. Junctisque sequentum Viribus] Hoc sequentum Huetius tentavit. Libri omnes, sequendum. Itaque junctis viribus non tertio, sed ultimo casu accipiendum. Cf. Not. ad III. 151. et Nostr. v. 42. Sensus: et insectandum est veritatem vel effectuum rationem per junctas vires scil. signorum, quorum subinde vires sociatæ miscentur (vs. 386.) Vel intelliges junctas vires plurium sortium et dominorum vs. 387. sq. ubi tamen scripti et editi nostri partes, non sortes, habent.' Stœb.—378 Scal. Delph. et vulg. partes.

NOTÆ

370 *Sorte*] Suppl. decima, decania. De his enim decaniis agitur.

372 *Natura*] Mundus, vel cælum.

373 *Testis erit, &c.*] His 5. vs. prædictæ rationis argumentum dat, contenditque varios mores hominum atque animalium sub eodem signo

nascentium, variosque hominum ac ferarum partus promiscuos in signorum decanias esse referendos. Sic II. 707. et seqq.

378 *Scilicet in sortes, &c.*] His 9. vs. docet signa sociari in plures partes, diversasque referre leges ex de-

Diversasque ferunt proprio sub nomine leges.
 Nec tantum lanas aries, nec taurus aratra, 380
 Nec gemini musas, nec merces cancer amabit,
 Nec leo venator veniet, nec virgo magistra,
 Mensuris aut libra potens, aut scorpios armis,
 Centaurusque feris, igni capricornus, et undis
 Ipse suis juvenis, geminique per æquora pisces; 385
 Mixta sed in plures sociantur sidera vires.
 Multum, inquis, tenuemque jubes me ferre laborem,
 Rursus et in magna mergis caligine mentem;
 Cernere cum facili lucem ratione viderer.
 Quod quæris, Deus est. Conaris scandere cœlum, 390

jura sub proprio titulo: neque aries amabit solum vellera, nec taurus aratra, nec gemini Musas, nec cancer mercimonia, nec leo erit tantum venator, nec virgo docens erit literas, vel libra dominabitur ponderibus, vel scorpius bellis, et sagittarius feris, capricornus igni, et puer ipse suis aquis, et duo pisces æquoribus: sed signa cuncta junguntur in multas leges. At, ais, imperas me sustinere ingens et vix oculis perceptibile opus, cum jam credebam videre lucem facili modo. Fateor, sed quod investigas, illud est Deus. Oportet

‘Etiam hic eisdem de causis rescribendum est *sortes*.’ Bent.—387 ‘Huic versus subnectendus est ille alter, ‘Rursus et in,’ &c. qui ex suo loco in alienum prorsus, post vs. nempe 396. detrusus, sensum omnino ibi perturbat: hic vero satis commode venit.’ Bent. Vide inter notas Huetii huic editioni ap-

NOTE

canis: neque v. g. arietem amare tantum lanas, aut taurum aratra, &c. sed sociatas signorum esse vires per singula.

380 *Lanas*] Lanificia, vs. 124. et seqq.

Aratra] Agriculturam, vs. 140. et seqq.

381 *Musas*] Musicam, vs. 152. et seqq.

Merces] Mercaturas, vs. 162. et seqq.

382 *Magistra*] I. e. artes et literas docebit, vs. 189. et seqq.

385 *Juvenis*] Aquarius, vs. 357.

387 *Multum, inquis, &c.*] His 3. vss. objectio continetur. Quasi quis diceret, cum viderer assequi mente diversas leges, variasque vires cujusque signi, jam rem difficillimam pro-

ponis, et quam nonnisi labor improbus, aut mentis sagacis acies vincere et assequi possit. Quis enim tot diversas signorum leges, quis tot varias vires, decanias, partes, jura mutas, &c. possit concipere?

Tenuemque] Suppl. visu. Sic 11. 693. Vel difficilem, præ minusculis illis signorum partibus, quas observare necesse est.

390 *Quod quæris, Deus est, &c.*] His 6. vss. continetur 1. ad objectionem responsio. Quasi respondeat: non est cur tantum hunc laborem abnuas; divinum est, quod quæris: suum præmium habet hic labor; quid enim laude dignius, quam hanc divinam ac cœlestem artem assequi?

Deus est] Divinum est; vel ipsa Dei notitia est: vel, cœlestis ratiois

Fataque fatali genitus cognoscere lege,
 Et transire tuum pectus, mundoque potiri?
 Pro pretio labor est, nec sunt immunia tanta.
 Nec mirere viæ flexus, rerumque catenas.
 Admitti potuisse sat est. Sint cetera nostra.
 At nisi perfossis fugiet te montibus aurum,
 Obstabitque suis opibus superaddita tellus.
 Ut veniant gemmæ, totus transibitur orbis.

395

igitur ut enitaris ascendere in cælum, et noscere fata, licet natus sis sub mortali sorte, et exire extra tuum corpus, et frui cælo. Labor loco mercedis est, neque tanta ausa sunt vacua labore. Nec admireris circuitus varios itineris, et nexus rerum inter se. Satis enim est semel recipi ad hæc munia cognoscenda: cetera sunt nostræ facultatis. Et vero aurum v. g. effugiet te, nisi semel et iterum immergas animum in montibus effossis, et in altis latebris terrarum, et terra, quæ interim decedit et replet fossas, impedit quominus suæ eruantur. Sic etiam ut pretiosi lapides habeantur, totus terrarum orbis trajicitur: nec quenquam penitebit se

pensas.—395 Scal. Delphi. et vulg. sunt. Omnes veteres sint. et recte.' Bent. —396 'At nisi, &c.] Hunc vs. in libris nostris excipit ille, quem Bentleius, Huetio præmonente, post vs. 387. posnit; quasi hoc loci sensum omnino perturbaret: Rursus et in magna mergis caligine mentem. Atqui vel ipsum Rursus eum vs. huc reponi jubet, quod certe repetitionem actionis vel accidentis innuit, nec de eo, quod primum fit, dici cum ratione potest. Verba vero non sunt h. l. lectoris, uti vs. 387. et 389. sed Poëtæ, qui proinde illum hoc argumento convellit injuste querentem de magno tenuique labore, quo caligo quasi oculis offunditur, cum facili ratione cernere interiora cæli videre. Quocirca Noster ait, non hoc tantum in negotio versanti tale quid tibi accidit, verum nbi terram perfodiens aurum quæris, tum vero tu ipse rursus magna in caligine mergis mentem tuam, et quo minus sine

NOTÆ

est opus, ut ait l. 3. Sic infra vs. 407.

391 *Fata*] Fatales rerum eventus; vel potius æterna Dei decreta, l. l. not.

Fatali lege] I. e. mortali lege, vel fatorum decreto. Namque, ut ait vs. 14. 'Fata regunt orbem, certant omnia lege.' Et vs. 118. 'Hoc quoque fatale est sic ipsum expendere fatum.'

396 *At nisi perfossis, &c.*] His 14. vs. continetur II. ad objectionem præmissam responsio. Validum autem est hoc argumentum; quasi dixerit: piget te modici laboris ad side-

ralem scientiam comparandam; nec immodici laboris te pigebit unquam in eruendo auro e terræ visceribus; in tranando mari ad gemmas habendas; in colendis agris, qui sæpe votorum fallaces sunt; in castris sequendis ad prædas faciendas; in effundendis patrimoniis, ut luxuriæ indulgeas; in parcendo gulæ, ut bona cumules. 'Pudeat tanto bona velle caduca,' et totum teipsum non impendere, Deus esse ut possit in teipso, dum cælorum ac siderum notitiam nullo labore adipisci cupis. Argumentum sane a minori ad majus.

Nec lapidum pretio pelagus cepisse pigebit.

Annua solliciti consummant vota coloni :

400

Et quantæ mercedis erunt fallacia rura ?

Quæremus lucrum navi, Martemque sequemur

In prædas ? pudeat tanto bona velle caduca :

Luxuriæ quoque militia est, vigilatque culinis

Venter : et, ut pereant, suspirant sæpe nepotes.

405

mari commisisse pro præmio gemmarum. Agricola anxii peragunt preces per totum annum, et tamen quanti fructus fallaces erunt agri? Perquiremus quæstu navibus, et sequemur bellum ad prædandum? Ah! erubescamus quærere tanto labore opes perituras. Similiter labor est sollicitus circa gulam et circa damna; et posteri nostri plerumque laborant, ut venter studeat parimoniam. Quid ergo da-

~~~~~

labore montium opes ernas, venis superaddita tellus obatabit.' Stoeb.—398 'Versus κακοῦ κόμματος.' Bent.—402 Vulg. *mortemque*. Scal. ex Gemb. *Martemque*, et sic Delph. 'Cod. Paris. *Quæ. lucr. majus*, et pro varia lectione interlineari navis, quod Regiom. quoque agnoscit. Cod. Lips. et ceteri vulgati naves. minus recte. Mox, pro *martemque* libri omnes *mortemque* sequemur. Quam lectionem veritati asserere videtur hoc tanto, quod statim sequitur vs. 403. *Tanto bona velle caduca*] Ubi tanto, anpple pretio, mortis scilicet, non Martis, *periculo*.' Stoeb.—404 Scal. Delph. et vulg. *vigil atque ruinis*. 'Omnes scripti *vigilatque* nnico verbo. Corrige et distingue, *L. q. militia est, vigilatque culinis* V.' Bent. 'Quænam militia? Aut quibus armis ventrem ut luxuriantem voles? 'Solicitudo,' inquit Scaliger, 'circa gulam et ventrem altera militia est.' Scilicet his circumveniri insidiis oportet, qui vs. 402. temere magis quam scite, *Martem sequuntur*. Cod. quidem Paris. h. l. diserte *militia*. Cod. Lips. pro varia lectione; prior manus dedit *malitia*. Quod sequitur, *vigilatque culinis*, longe infelicans a Bentleio mutatum. Libri omnes rectissime *ruinis*, i. e. rebus, cibis, ventri perniciosis, quæque adeo *ruinæ* sunt eis invigilanti vel avidius eas adpetenti. Proinde sententia, ducibus Regiomontano et Puknero, sic videtur concipienda: *L. q. pernix est vigilatque ruinis*

NOTE

402 *Martemque sequemur*] I. e. castraque sequemur. Mars enim Deus est belli, qui pro bello usurpatur.

403 *Tanto*] Suppl. periculo, labore, pretio, &c.

404 *Luxuriæ quoque, &c.*] Ita restituendi fuerunt hi duo versus: *Lux. q. m. e. vigil, atque ruinis: Venter et u. percat, s. s. n.* Male enim Rom. *Luxuriæ quoque militia est, vigilatque ruinis Venter, et ut parcat, suspirant sæpe nepotes*. Male vulg. *Luxuriæ quoque militia est pernix vigil atque ruinis Venter, &c.*.... Male Scalig. *Luxuriæ quoque militia est vigil atque ruinis Venter, et ut parcant, suspirant sæpe nepotes*. Itaque ea mens est Ma-

nili, ut a minori ad majus argumentetur, ut monui vs. 396. not. Laboratur, inquit, et non solum militia est in castris, sed etiam sollicitudo est circa gulam, et circa bonorum profusiones, immo circa parsimoniam, quæ res sunt caducæ, et minimi pretii; cur ergo non laboretur, immo totus homo non impendatur, ut habeatur id, quo venerit omne? i. e. ut habeatur Deus per ipsam siderum notitiam, quod enim quæritur, Deus est. Itaque *luxuriæ*, i. e. gulæ: *Militia est vigil*, i. e. laboratur. *Ruinis*, i. e. bonorum profusionibus.

405 *Venter: et, ut pereant, [Venter et ut percat] &c.*] Quasi dixerit, majores

Quid cœlo dabimus? quantum est, quo veneat omne?

Impendendus homo est, Deus esse ut possit in ipso.

Hac tibi nascentum mores sunt lege notandi.

Nec satis est signis dominantia discere signa

Per denos numeros, et quæ sint insita cuique; 410

Sed proprias partes ipsas spectare memento,

Vel glacie rigidas, vel quas exusserit ignis,

Et steriles utroque modo, quæ largior humor,

Quisve minor justo nocuit. Namque omnia mixtis

bimus cœlo? Quam magnum est illud, quo res omnis vendenda est! Totus homo se debet dare, ut Deus queat esse in ipso. Studia nascentium sunt tibi observanda sub hoc ordine. Non autem sufficit nosse quæ sidera dominantur sideribus per sortes decimas, et quæ sint immixta cuique signo; sed recordare observare ipsos proprios gradus cuiusque signi, qui scilicet sunt vel frigore horrentes, vel quos ignis adusserit; et quos aqua uberior, et quos humor nimis copiosus circumaluit, licet infœcundi sint ex utroque hoc humore. Etenim cuncta signa conduntur

~~~~~

V.; et ut pereant, &c.' Stœb. Delph. L. q. m. e. vigil, atque ruinis: Venter et ut pereat, s. s. n. Vid. not. inf.—406 Vulg. q. est; quod v. o. 'Lege quo v. o.? auro scilicet.' Scal.—413. 14 Scal. Delph. et vulg. E. s. u. tamen quas l. h. Quasque minor jam succus obit. 'Hæc plane portenta sunt. Duo præstantissimi codices, Gemb. et Lipsiensis, pro istis jam succus obit lacunam habent hoc modo, Quaque minor. . . . namque. Vossianus: Quaque minor ibi tonit. namque. Si hariolandum est, faciamus periculum. Lego igitur, Et st. u. modo: quis l. h., Quisve m. justo nocuit.' Bent. 'Libri nostri cum Ms. Paris. utroque tamen; scil. tum glacie frigoris, tum solis ardore steriles, &c. Quæ largior humor, &c.] Cod. Paris. et Regiom. Quas l. h. Quasque minor jam succus obit. Quaque minor Ald. Rom. Pruckn. Quaque in moribus, et in margine 'al. minoribus (novit) obit,' quæ omnia nullius sunt saporis, sicuti lectio quoque Cod. Lips. Quaque

NOTÆ

laborant ut luxuriæ suæ indulgeant; nepotes vero ut parsimoniæ studeant. Hinc undique labor, et in gula et in parsimonia.

406 *Quo veneat omne*] Pro quo sunt omnia vendenda et danda. Cælum enim seu Deus, hoc est, cælorum Dei-que notitia, præstat rebus omnibus. Laudat in hoc astronomiam, quam rebus ceteris præfert.

407 *Deus esse ut possit in ipso*] I. e. ut Dei notitiam adipiscatur homo, quam Deus ipse sideribus appendit, i. 25. et seqq.

409 *Nec satis est, &c.*] His 7. vss.

monet non satis fuisse decanias signorum per signa observasse, sed observandas quoque esse, quæ partes in signis dicuntur frigidæ, quæ calidæ, quæ humidæ, et quæ siccæ; quippe quæ sint noxiæ. Namque ut ait vs. 498. 'Hæ partes sterilem ducunt et frigore et igni Aëra, vel sicco, vel quod superaverit humor,' &c.

410 *Per denos numeros*] Per decanias.

412 *Glacie rigidas*] Frigidas.

Quas exusserit ignis] Calidas.

413 *Utroque*] Scilicet largiori humore et minori succo.

Viribus, et vario consurgunt sidera textu. 415
 Est æquale nihil. Terrenos aspice tractus,
 Et maris, et pronis fugientia flumina rivis.
 Crimen ubique frequens, et laudi noxia juncta est.
 Sic sterilis lætis rubigo intervenit arvis,
 Ac subito perimit parvos discrimine foetus : 420
 Et modo portus erat pelagi, jam vasta Charybdis,

viribus intermixtis, et diversa textura. Scilicet nihil est in rerum natura, quod sit æquatum. Vide v. g. terrestres textus et textus pelagi, et fluvios, qui fluunt extra litora sibi assueta: creber est ubique defectus, et vitium est annexum æquationi illorum. Ita enim annus infæcundus intercedit agris sæcundis, et interruptit fructus intra paucum tempus, quos jamjam progignerat: et hic erat jam portus maris, illic

~~~~~

minoribus ovit namque, &c. Stoeb.—417 Scal. Delph. et vulg. *notis f. f. ripis.* 'Pro notis quattuor optimi, Gemblacensis, Lipsiensis, Venetus, et Vossianus, habent partis. Quis non videat corrigendum esse, *Et maris, et pronis fugientia flumina rivis?*' Bent. 'Restituendum ex Cod. Paris. *notis ripis*, quod et Regiom. ceterique omnes cum Scaligero teneantur. *notis fugientia flumina ripis* sunt, quæ vel eas excedunt, vel aliorum vada ducunt. Conf. infr. vs. 423. sq.' Stoeb.—419 Scal. Delph. et vulg. *S. s. terris lætis i. annus.* 'Pro terris Lips. *terra*, et pro annus Veteres universi *arvis*. Si divinare licet, legerim, *S. s. l. rubigo i. arvis.*' Bent. 'Hoc *arvis* est in Cod. Lips. *terra* nobis ex eodem non indicavit Vir doctus. Cod. Paris. vulgatam omnibus lectionem tueretur, *S. s. terris lætis i. annus. Terris lætis* uti 'frugibus lætis' Georg. 1. 69. ubi prata virent, messisque in herba, *annus sterilis intervenit*, i. e. anni tempus ob pluviam, vel excessu vel defectu peccantem, intercedit.' Stoeb.—420 Scal. Delph. et vulg. *Ac subito rumpit parvo d. f.* 'Rumpit factus, quid sit nescio. Pro *subitos* vetusti omnes *subito*. Repone, *Ac subito perimit parvos d. f.*' Bent. 'Codex Parisin. *Ac subito rumpit parvo d. f.* Sic editi veteres, præter Regiom. cui placuit *subito*, quod non multum differt a *parvo discrimine*, sen *exiguo temporis intervallo*, ideoque non admittendum *rumpit* pro *corrumpit*. *Subitos factus*] scil. terræ, qui jam aliquantum excreverunt. *Subire pro ascendere*, a quo *subitus* etiam passive legi Lexicographi fidem faciunt, et Plin. Hist. Nat. 1v. p. m. 203. 19. 'Hæmi excelsitas sex mil. passuum subitur.' Stoeb.—421 Scal. Delph. et vulg. *facta.* 'Melius Codex Voss. *jam vasta C.* Sic Virg.

NOTE

416 *Est æquale nihil, &c.*] His 14. vs. præclara inductione probat nihil esse in rerum natura, quod æquale sit, quodque æquali textu feratur. Unde nil mirum si hæc partium inæqualitas etiam reperiat in sidera.

418 *Crimen ubique*] Nimirum in agris, in mari, et in fluvii. Agri enim non quotannis fertiles, sed sterilis annus lætis aliquando intervenit agris: non æquali semper littore æ-

stuat mare, sed modo portum efficit, modo Charybdis: fluvii non æqualibus ripis fluunt, sed nunc per scopulos, nunc per campos labuntur.

420 *Subito [parvo] discrimine*] Post paulum temporis.

421 *Charybdis*] Gurgis, abyssus, in quo naufragium frequens est. Charybdis enim gurgis est verticosus in mari Siculo, Calabrim inter et Siciliam, contrariis fluctuum concursionibus assurgens, et obvia quæque absor-

Laudatique cadit post paulum gratia ponti :
 Et nunc per scopulos, nunc campis labitur amnis ;
 Aut faciens iter, aut quærens curritve reditve.
 Sic etiam cœli partes variantur in astris. 425
 Ut signum a signo, sic a se discrepat ipsum ;
 Mementoque negat vires, auramque salubrem.
 Quodque per has geritur partes, sine fruge creatur ;
 Aut cadit, aut multis sentit bona mixta querelis.

modo facta est Charybdis, et decus maris celebrati jam paulo post concidit : et modo flumen fluit per saxa, modo per planities, vel aperiens sibi viam, vel quærens, it aut revertitur. Similiter quoque gradus in signis cœli diversi sunt : et sicut signum differt ab alio signo, ita ipsum differt a seipso, et in instanti temporis denegat virtutem et affectionem salutiferam. Et quod fit per hos gradus, id producitur absque ullo fructu, etenim vel perit, vel experitur bona intermixta pluribus

ÆN. VII. 302. 'Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis Profruit?' Bent.—422 'Librarius Monachus, dum semisomnis hæc scribit, in jocularem errorem incidit : gratia xpi. sic plane Gemblacensis : xpi plenis literis est Christi. Neque aliter Lipsiensis ; sed superne habet ponti. Venetus librarius, offensus, credo, lectione tam scelestâ, totum versum omisit. Vossianus in ipso textu, ponti.' Bent. 'Sic diserte Cod. Paris. Ex quo colligere licet, eum a peritioe manu profectum, quam vel Gemblac. vel Lipsiens. qui habent xpi, i. e. Christi. Absit blasphemia verbis ! Compendiariam huius vocis scriptionem evoluit Stewech. ad Veget. II. p. 192.' Stoeb.—423 Scal. Delph. et vulg. campos. 'Vetusti quattuor melius, nunc campis l. a. ut Horat. Carm. I. 2. 18. 'vagus et sinistra labitur ripa.' Bent. 'Libri universi campos, ubi præcedens per repetendum.' Stoeb.—424 'Suspectus versus. Gemb. habet writve reditve. Sed profecto est πομπὴ κόμπωτος.' Scal. Delph. venitve reditve. 'Rom. bene. Dum enim flumen labitur per pratorum campos, serpit, itque reditque. Gemb. writque. At quid est amnis writ ?' 'Hunc versum Scaliger pro adulterino habet ; Huertius sic corrigit, transitve reditve. Ego sic malim, curritve reditve : quod et Barthio in mentem venit.' Bent. 'Per campos currit, a scopulis redit. Sic Barthius suam hanc emendationem explanavit. At Regiom. et impr. cet. venitve reditve. minus bene. Codd. Paris. et Lips. cum Gembl. writve reditve, ubi sensu commodissimo legere possis, urgetve reditve.' Stoeb.—427 Vulg. utroque salubres. Delph. usumque. 'Præferimus lect. Gemb. victumque salubrem. Sequentia adtestantur. Scal. 'Sic Gemb. sed Voss. usumque, Lips. et Venet. utrumque. Repone auramque. 'Salubris aura,' saluber aquilo,' 'zephyrus' passim. Noster inf. 465. 'salubri caret cælo.' Contra 483. 'metuendus aër ;' et 499. 'sterilem aëra ;' et II. 357. 'Aëraque infectum nostras demittit ad auras.' Bent. 'Hoc auram Bentleii ingenio debetur. Cod. Gembl. victumque, quod Scaliger probavit, adscivit. Cod. Lips. et Venetus utrumque, ex quo Cl. Heringa fecit utcumque. Nihil opus. Vero proximam, quin imo genuinam, lectionem præferunt Codd. Paris. et, legente ipso Bentleio, Vossianus,

NOTÆ

bens, iterumque evomens. Hinc a Scyllam. Unde vulgatum illud, 'In Manilio pro quovis gurgite maris sumitur. Huic autem Charybdi alter gurgis est oppositus, quem dixerunt

Hæ mihi signandæ proprio sunt ordine partes.
Sed quis tot numeros totiens sub lege referre,
Tot partes iterare queat, tot dicere summas,
Proque artis causis faciem mutare loquendi?
Incipimus si verba, piget; quod gratia deerit:

430

questibus. Hi autem gradus in signis sunt mihi notandi peculiari carmine. At quis valeat toties recensere sub ordine tot summas? Quis repetere tot gradus? Quis dicere tot numeros per diversos casus? Quis denique possit variare toties formam loquendi? Ita tamen concinimus voces, cujus rei me pœnitet. At, inquires, venustas non erit

~~~~~

usumque, scil. virium salubrem.' Stoeb.—430 Scal. Delph. et vulg. carmine. 'Repone ordine, ut II. 750. 'Verum hæc posterius proprio cuncta ordine reddam.' et 700. 'Quos reddant motus proprio venit ordine rerum.' Vide Nosttrum ad III. 35.' Bent. 'Proprio ordine' Sic quidem Noster aliis locis, v. c. II. 750. et III. 35. sed hoc loco constanti Codd. fide scripsit, proprio carmine. Cf. mox vs. 436.' Stoeb.—432 'Codd. Paris. et Lips. cumque illis impressi omnes, tot discere summa. pro quo V. D. maluit, ducere summa. Utraque lectio melior vulgata.' Idem.—433 Vulg. Per varias causas. 'Melius Gemblac. Per partis causas. Unde ridicule, ut solet, Bonincontrius novavit, Per parvas causas. Per partis causas, per singularum partium causas.' Scal. 'Gemblacensis partis; Venetus partes; Vossianus patris; Lipsiensis patris, et superne partis. Repono, Proque artis causis. Pro necessitatibus, requisitis artis.' Bent. 'Cod. Paris. et Editi præstantiores, Per varias causas.' Stoeb. Delph. per varios casus. 'J. Bitur. bene; i. e. per tot diversos declinandi casus.'—434 Scal. et vulg. Incidimus s. v. p. Sed g. d. 'Locus pessime acceptus. Opem ferre non possum. Nescio, an legendum Incidi. Hoc est, si piget nos verborum inflexionis in hac ξενοφωνία et egestate sermonis Latini. Nam nove impersonale cum verbo non transitivo posuit. Sic in Sphæra barbarica: 'Ardentem medios animum libet ire per ignes.' Eodem modo dictum fuerit hic, incidi verba piget, ut illic 'animum ire libet.' Incidi verba, ut dolari. Aliud est 'verba cedere' apud Terentium, pro verba facere, quod Attici dicebant λογοκρίειν. unde ῥήτορες λογοκρίτοι, et κόπις orator. Nam apud Priscianum legitur λόγους κόπτειν. Quamobrem 'incidere verba' fuerit nova incude recudere; quod faciendum necessario in paupertate eloquii Romani. Si ponamus ita legendum: ergo totus locus ita concipiendus: Sed q. t. n. t. s. l. r., Tot p. i. q. tot diceres. Per partis causas f. m. l., Incidi si verba piget? Sed gratia deerit. Quomodo, inquit, ξενοφωνίας expressero, nisi verba ipsa quomodocunque inflectam? nisi nova incude verba procudam?'

NOTE

430 Hæ mihi signandæ, &c.] His 13. vs. ait se relaturum istas omnes partes, quæ in signis damndæ sunt et noxiæ. Verum cum id operis arduum sit et difficile, monet se vix aliqua cum venustate verborum posse tot numeros, tot partes, totve summas per varios casus flectere, formamque loquendi mutare. Itaque id sibi satis fore si partes illas bene notaverit, si Deum ostenderit, qui

sibi ipsi pondus et auctoritatem faciet.

431 Sed quis tot numeros, &c.] His 3. vs. objectio est, quam jam solvet.

433 Faciem loquendi] Formam loquendi.

434 Incipimus si [Incipimus sic] verba] Ita restituendum. Respondet enim propositæ objectioni. Quasi diceret, Non facile quidem est variare tot numeros, totve partes signorum,

In vanumque labor cedit, quem despicit auris.

435

ulla, et illud opus abit in cassum, quod auris contemnit. Fateor. Sed oportet ut

~~~~~  
*Scal. Delph. Incinimus sic verba, piget. Sed g. d. Vid. not. inf. 'Gemb. si; Lips. sit; Voss. sic. Hæc unica in hoc vs. variatio est. Scal. conjiciebat Incidi si verba piget? 'Incidi,' ait, 'dolari, recudi.' Hnet. sic: Incidim si verba piger. [Vide inter notas huic editioni appensas.] 'Incidim,' inquit, 'pro incidam, ut edim olim pro edam. Si piger incidim verba si contrahere et recidere velim verba.' Utrumque durum et contractum. Repono, Incipimus si v., p.; quod g. d. Queritur de sequentis argumenti jejunitate, qua per versus 60. damnandæ in XII. signis partes enumerandæ veniunt. Miror equidem tam aridam sterilemque partem non ab eo præteritam esse: sed maluit siccus et ligneus poeta videri quam imperitus astrologus. Necessitate tamen se excusat: non licuit ei relinquere quod tractatum posse nitescere desperavit. Et tamen admiratione dignum est quot modis in eadem re narranda variaverit faciem loquendi.' Bent. 'Locus variis modis sollicitatus viris doctis, nec tamen adhuc omni depravatæ lectionis nota exemptus. Quam Bentleius hic sequitur, lectio est Fr. Junii, in qua ille, non quidem sensu meliore, adscivit si pro sic, et quod pro sed, in membro posteriore. Non minus scite Fayus tentavit, Incinimus sic verba, &c. in hunc sensum: 'Sic voces istas canendo composuimus et conteximus; utcumque potuimus. Piget, h. e. dolemus. Utinam enim melius et venustius canere potuerimus.' Hæc autem Interpretis potius quam Auctoris mens esse videtur. Longius a vera lectione atque adeo ab Auctoris intellectu discedit, eoque minus se nobis probavit emendatio, quam instituere conatus est Vir doctus in Observat. Miscell. a D'Orville collectis Tom. I. pag. 122. Dici eadem si verba piget? sed gr. d. Quibus id Poëtam velle putat: Quis tot res ac numeros toties recurrentes identidem exprimere, mutata licet forma, poterit, si eadem verba dici et usurpari piget? Quod ultimum si fiat, deerit quidem gratia, quam iterata tam sæpe eadem vocabula non habent, sed mihi loquendum est materiæ ipsius, non meo arbitrio. Quid ad hæc Codices Ms. ? Quid Editi Vetusti? Gemblac. Incidimus si v. Paris. et Regiom. Incidimus sic v. Hæc vero parum aut nihil ad sensum, et vel ab ipso metro vitii damnantur. In Cod. Lips. alter quidem doctorum Lectorum nihil prorsus diversi ab edita lectione notavit; alter vero in margine posuit sit, et supra vocem Incidimus minutissimis literulis aliud quid indicasse videtur, quod ne hæriolando quidem assequi valeamus. Quicquid autem sit, non ejusmodi esse omnino putamus, ut vel lectionem emaculare, vel sensus sarcire ruinam possit. Neque vero deserenda prorsus illa veræ lectionis vestigia, quæ quidem*

#### NOTÆ

propter verborum inopiam; attamen sic incinimus verba, i. e. sic voces istas omnes canendo composuimus et conteximus, utcumque potuimus. Piget, i. e. quod quidem dolemus. Utinam enim melius et venustius cecinisse potuerimus. Ms. Incidi si verba piget? corrupte. Rom. Incidimus sic verba, piget. Et Scal. Incidimus si verba, piget. Quasi, pigeat si verba cudimus. Utraque posterior

hæc lectio non probatur. J. Bitur. Incipimus sic verba. Quasi institui-mus exponere. Nec probatur mihi.

Quod gratia deerit, &c.] Hoc dimidio versu, cum sequenti, altera continetur objectio. Quasi quis objecerit; verum si ita partes illas aut numeros flexeris per tot diversas loquendi formas, vix aliqua erit verbia ac carminibus venustas, sine qua carmina despicit auris.

Sed mihi per carmen fatalia jura ferenti,  
Et sacros cœli monitus, ad jussa loquendum est:  
Nec fingenda datur, tantum monstranda figura.

*ego, qui deduco in carmina leges fati, et sacros motus cœli, loquar juxta præscriptas leges; nec mihi permittitur fingere siderum figuras, sed tantum notare il-*

~~~~~

nobis insistentibus ad probabilem emendationem, nisi omnia fallunt, viam munivere. Videat enim æquus et peritus Lector, annon facilius pariter ac melius foret legere *Insecimus*, pro *Indicimus* vel *Incidimus*; cui quidem mutationi tum literarum similitudo, tum vocis probata Latinitas cum auctoritate conjuncta, tum etiam significatus ejusdem mirum in modum favet. Illud *insecimus* formari legitime videtur ab *insece*, quo usi Ennius et Livius Andronicus apud A. Gellium XVIII. 9. Utriusque verba huc transcribere consultum erit, ut cum de antepenultimæ quantitate, tum de vocabuli notione tibi constet. Prior ille sic: 'Inseque, Musa, manu Romanorum induperator Quod quisque in bello gessit cum rege Philippo.' Ubi Velii Longi, non hominis indocti, fide affirmat Gellius, non *inseque* legendum, sed *insece*, 'ideoque,' sic pergit Literator, 'a Veteribus quas *narrationes* dicimus, *sectiones* esse appellatas.' Alter Poëtarum, Livius Andronicus, cujus itidem verba recitat Gellius, ita scripsit, 'Virum mihi Camœna insece versutum.' Quem versum ille factum dicit ex hoc Homeri: "Ἀνδρὰ μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον. Et esse, ait, qui putant, illud "Ἐσπερε νῦν μοι, Μοῦσαι, dictum, quod Latine *inseque* vel *insece* dicitur. Ex quibus locis certo videmur colligere, illud *insece* vocabulum esse probæ genuinæque Latinitatis, et valere dic, indica, memora, et oretenus trade, quæ quidem notio apud M. Catonem obtinere videtur, cujus verba l. c. sunt: 'ejusmodi scelera, quæ neque insecendo, neque legendo audivimus,' &c. Unde simul discimus, alia quoque illius verbi themata superesse, quæ in prima belli grammaticalis acie non ceciderunt. Quidni ergo Manilius dare *Insecimus* potuit? quod quippe versui non minus ac sententiæ apprime conveniens est. Fac itaque locum integritati suæ restituamus: *Insecimus sic v. (:) p. (:) sed gr. d.* Interpunctio Regionmontani est; periphrasis nostra hæc: Nos equidem, inquit, sic verba proferimus, quemadmodum rebus conveniunt et nostra sunt arte recepta: quæ quidem te piget legere toties repetita, nec variata fere loquendi forma; sed non est, ut ægre feram te ad ista nauseare, qui probe intelligo, culpam esse non Poëtæ, sed lectoris: nam semper gratia deerit verbis, et labor quicunque in vanum cedit, quem despicit auris, puta, lectoris. Confer quæ porro sequuntur, videbis omnia constare sibi certissime, illaque, *sed gratia deerit*, &c. a Poëtæ, sui vel excusandi vel consolandi gratia, eas scripta. *Stoeb.*—437 Scal. Delph. et vulg. *motus*. 'Repono, *monitus*. Sic 'monitus deorum,' 'pecudum,' 'avium,' 'fulgurum.' Ovid. Met. VII. 600. 'Fibra quoque ægra notas veri monitusque Deorum Perdiderat.' *Bent*. 'Libri omnes, *motus*; quos Auctor dixit *sacros*, quia divini et arcani quid habent. Ita I. 715. de galaxiam contemplantibus: 'Inquiruntque sacras humano pectore causas,' i. e. arcanas.' *Stoeb.*—438 'Non placet lect. Gemb. *Nec*

NOTÆ

436 *Sed mihi per carmen, &c.*] Respondet objectioni; quasi dixerit, non est in hisce rebus mihi quærenda verborum gratia: jura fero fatalia, sacrosque cœli motus; unde mihi ad jussa loquendum: nec licet verborum figuras fingere. Deinde quod

signatur a me, Deus esse, qui sibi pondera faciet. Nec parva erit gratia sermonis nostri, si hæc canendo bene signaverimus.

Fatalia jura ferenti] *Leges fati* præscribenti.

438 *Figura*] Sup. siderum.

Ostendisse Deum nimis est: dabit ipse sibimet
 Pondera. Nec fas est verbis splendescere mundum: 440
 Rebus erit major. Nec parva est gratia nostri
 Oris, si tantum poterit signare cavenda.
 Accipe, damnandæ quæ sint per sidera partes.

las. Nimum est monstrasse Deum; ipse faciet sibi auctoritatem. Nec licet alligare cælum verbis nostris; etenim supra res est. Deinde nec minima erit venustas nostræ linguæ, si interea poterit cantando notare has res quæ tantam perspicacitatem postulant. Igitur audi qui sint illi gradus, qui noxii sunt in signis. In ariete

signanda; et pro dabit, dedit. Scal. 'Cod. Lips. *signanda*: non male.' Stœb. —440 Scal. Delph. et vulg. *suspendere*. 'Quid sodes illud est, *suspendere mundum verbis*? Si roges; nihil respondeant viri magni, qui tamen hoc sicco pede transilierunt. Ex nullo sensu elegantissimum repono, *splendescere m.*; *Rebus erit major. Splendescere verbis*, amplificari oratione. Hoc est, quod alibi dicit III. 59. 'Ornari res ipsa negat, contenta doceri.' 'Verborum splendor,' et 'verba splendida' passim. Cicero, initio Paradox. 'Nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione, et tamquam excolatur.' Bent. 'Universi Libri *suspendere*, quod cape sis pro alligare quasi et appendere vocibus, mundumque verbis librare, vel aliquid ponderis ei addere. Hoc fas non esse dicit, quoniam Deus ipse, qui et mundus, sibi pondera *dabit*, vel potius *dedit*, quod præstant Cod. Paris. et vulgati vetustiores.' Stœb. —441 Scal. Delph. et vulg. *pro erit, enim*. 'Vetusti quattuor *erit*.' Bent. 'Sic, legente Bentleio, vetusti quatuor. In quorum tamen numero censeandi non sunt Cod. Paris. et Lips. qui ferunt *Reb. enim maj.* nec aliter Scaligero in Gemblac. lectum videtur.' Stœb. —442 Scal. Delph. et vulg. *si tamen hæc p. s. canendo*. 'Tò tamen abundat, ut Horat. 'si tamen Non invisa rates transiliiunt freta.' Sed Gembl. habebat *si tantum poterit*.' Scal. 'Libri veteres, *si tantum poterit signare cavenda*. Repone, *si tantum p. s. cavenda*. *Cavenda*: quippe damnandas XII. signorum partes jam dicere aggreditur. Sic v. 101. 'His erat Heniochi surgentis forma *cavenda*.' ubi veteres *canenda*, *cananda*. IV. 481. 'Si te fata sinant, quartam ne selige partem Centauri.' et 575. 'Ne vero sit te primos producere pisces.' Bent. 'Cavenda, quippe damnandas XII. signorum partes jam dicere aggreditur. Sic v. 101. 'His erit Heniochi surgentis forma *cavenda*.' Hæc suæ lectionis interpres, Bentleius. Cl. Vierschrot. mavult: *si tamen hunc pot. sign. canendo*. Cod. Paris. habet *canenda*. Lips. *canendi*, et superne *canenda*. Sic fere impressi veteres, præter Regiom. qui

NOTE

439 *Ostendisse Deum*] Notasse cælorum partes, e quibus veritas ipsa deducatur, quam in iis latere voluit Deus. Sic vs. 399. 'Quod quæris, Deus est.'

440 *Verbis splendescere* [*suspendere*] Alligare, appendere vocibus, ad nuntium movere, aut signare.

442 *Oria*] Linguæ, sermonis, eloquentiæ.

443 *Accipe, damnandæ, &c.*] Com-

memoraturus est igitur quæ partes per quæque signa noxiæ sint, vel, ut ait supra, frigidæ, calidæ, humidæ, et siccæ. Ejusmodi quippe partes noxiæ sunt et damnandæ. Incipit autem ab ariete, sexque vss. seqq. docet in ariete gradus istos esse noxios IV. VI. XII. XIV. XVII. XVIII. XX. XXI. XXV. XXVII. Interim miram ingenii fecunditatem, ne dicam felicitatem, mireris.

Lanigeri pars quarta nocet, nec sexta salubris.
 Septima par illi ac decima est, decimæque secunda, 445
 Quæque duas duplicat summas septemque novemque,
 Unaque viginti numeris pars addita lædit,
 Et quinta, et duram consummans septima partem.
 Tauri nona mala est, similis quoque tertia pars est
 Post decimam, nec non decimæ pars septima juncta: 450
 Bisque undena nocens, et bis duodena nocentes,
 Quæque decem tresque ingeminat, fraudatque duobus

gradus quartus lædit, neque sextus est salutiferus: similiter qui gradus est illi arieti septimus post decimum, et secundus post decimum; et qui geminat istos duos numeros, nimirum et septem et novem; et qui gradus superadditus est numeris viginti, nocet; quintus pariter nocet; et septimus supra viginti terminat gradum malignum. Nonus gradus tauri noxius est: tertius etiam gradus post decimum par est illi, atque etiam gradus qui septimus additur decimo: est etiam noxius gradus vicesimus secundus: est et noxius vicesimus quartus gradus: et ille, qui duplicat decem et

*****

maxime opportune dedit, si causam p. s. canendo.' Stoeb.—445 Scal. Delph. et vulg. *S. pars illi a decima decimæque.* 'Hæc mendosa sunt; prius enim xvii. partem narrant, quam xii. Pro a decima libri omnes ac decima. Repone, *S. par illi, ac decima est, decimæque* s. hoc est, vii. x. xii.' Bent. 'Recte: non pars, quod sine sensu fertur in Cod. Paris. Mox, pro decimæque secunda legere malim cum Heringa, a decimæque s. i. e. duodecima. Sic vs. 462. 'septima post decimam.' Stoeb.—447 Vulg. Lips. et Paris. laudet. 'Lego, pars addita lædit. Gemb. gaudet. Vera lectio quam restituimus. Sic infra, 'vicesima et altera lædit.' Scal. Regiom. languet.—448 Vulg. et quintam. 'Melius Gemb. quinta.' Scal. 'Paris. consentiente Lips. Et quintam et d. consumat s. p. Regiom. Et quinta (:) et d. consummat, &c.' Stoeb.—450 'Juncta] Addeis est, ex utroque Codice. 451. Regiom. sic distinguit, et bis duodena (:) n. Quæ (non Quæque) decem tresque ingem. &c.' Idem.—452 'Codd. Paris. et

NOTÆ

445 *Illi*] Suppl. arieti: i. e. quam ille aries septimam habet post decimam, hoc est, decimam septimam, nocet.

Decimæque secunda] I. e. xii. grad. Secunda enim post decimam pars est duodecima.

446 *Quæque duas duplicat, &c.*] I. e. xiv. et xviii. grad. namque his 7. dant 14. similiter bis 9. dant 18.

447 *Unaque viginti, &c.*] I. e. xxi. grad.

448 *Et quinta*] Suppl. viginti numeris pars addita; i. e. xxv. grad.

Septima] Suppl. pariter, viginti numeris pars addita: i. e. xxvii. grad. qui ultimus est noxius in ariete, unde ait Poëta, 'duram consummans septima partem.' Consummans, i. e. terminans, claudens.

449 *Tauri nona mala, &c.*] His 5. vs. docet qui gradus noxii sint in tauro, nempe ix. xiii. xvii. xxii. xxiv. xxvi. xxviii. xxx.

452 *Quæque decem tresque ingeminat*] I. e. xxvi. grad. bis enim 10. et bis 3. sunt 26.

Triginta numeros, et tum tricesima summa.

Pestifera in geminis pars prima et tertia signis.

Septima non melior : ter quinae noxia par est. 455

Unaque bis denis brevior nocet, unaque major :

Et similis noxæ veniet vicesima quinta :

Cumque duæ subeunt, vel cum se quatuor addunt.

Nec cancri prima immunis, nec tertia pars est,

Nec sexta : octava est similis : decimaque peracta 460

Prima rabit : nec ter quinae clementior usus.

tres ; et ille qui frustrat duobus numeris tricesimam summam ; et tu, o tricesime numere, nocens es. Prior gradus et tertius in signis geminorum nocent : septimus non est utilior : decimus quoque quintus gradus nocens est : et ille, qui est unus minor de viginti, lædit : et is qui superat uno vicesimum numerum : et vicesimus quintus erit ejusdem malignitatis : et ille, quando duo gradus superadduntur vicesimo illi quinto ; aut ille, quando quatuor gradus accedunt ipsi. Neque cancri gradus prior, neque tertius vacuus est a noxa : neque sextus, qui par est octavo : et primus post decimum absolutum lædit ; neque sors decimæ quintæ mitior est : decimus septimus

Lips. subscribente Regiom. *fraudata duobus.* Idem.—453 Scal. Delph. et vulg. *T. numeris ; et tu t. s.* ‘Gemb. *T. numero sextum.* Quæ profecto sunt vestigia nostræ emendationis.’ Scal. ‘*Libri veteres numeros : et Gemb. Venetusque, et tum, et tunc. Repone T. numeros, et tum t. s.*’ Bent. ‘*Sic Cod. Lips. pro numeris, quod est in Ms. Paris. et Regiom. quoque probavit. Cod. Paris. et Regiom. et tu tricesima summa es. Cod. Lips. est.*’ Stoeb.—455 Vulg. *ter quinta et noxia per se.* ‘*Depravatissima sunt. Gemb. ter quina et noxia pars est. Noli dubitare quin vera sit lectio, ter quina noxia par est.*’ Scal. ‘*Cod. Paris. tot quina et noxia per se. Lips. ter quina et noxia pars est. Sic etiam Regiom. nisi quod in fine legit per se.*’ Stoeb.—460. 461 Scal. Delph. et vulg. *octavæ similis decimæque peractæ Prima rapit.* ‘*Libri veteres peracta. Repone, Nec sexta : octava est similis : decimaque peracta Prima rabit. Decima peracta prima, hoc est, xi. ut mox 475. ‘Quartaque bis denis actis,’ xxiv. Rabit, furit æstu, in cancro scil. Sic infra de canicula v. 208. ‘Et rabit igne suo, geminatque incendia solis.’ et 224. ‘et lingua rabit latratque loquendo.*

NOTÆ

454 *Pestifera in geminis, &c.]* His 5. vss. explicat qui gradus in geminis sint noxii, nimirum i. iii. vii. xv. xix. xxi. xxv. xxvii. xxix.

456 *Unaque bis denis brevior] I. e.* xix. grad. Qui enim numerus unus est minor viginti, is nonus est decimus.

Unaqueque major] I. e. xxi. grad.

458 *Cumque duæ subeunt] I. e. cum* duæ partes superaddunt ad vigesimam quintam partem. Hoc est, xxvii. grad.

Delph. et Var. Clas.

Vel cum se quatuor addunt] Suppl. ad eandem vigesimam quintam partem. Hoc est, xxix. grad.

459 *Nec cancri prima immunis, &c.]* His 5. vss. ostendit qui gradus in cancro noxii censeantur, nempe i. iii. vi. viii. xi. xv. xvii. xx. xxv. xxvii. xxix.

Immunis] Sup. a noxa et malitia.

460 *Octava est similis] Nempe in* noxa.

461 *Rabit [rapit] Ferit, lædit, nocet.*

Manil.

2 O

Septima post decimam luctum, et vicesima, portat :
Et quinta accedens, et septima, nonaque summa.

Tu quoque contactu primo, Nemeæe, timendus :
Et quarta sub parte premis. Bis quina salubri 465
Terque caret cœlo: vicesima et altera lædit :
Et tribus appositis vitium est, totidemque secutis :
Ultima nec prima melior tricesima pars est.

Erigones nec pars prima est, nec sexta, nec una
Ad decimam, nec quarta, nec octava utilis unquam. 470
Proxima viginti numeris, et quarta timenda est ;

et vicesimus grad. ferunt noxam : et quintus numerus superadditus vicesimo, et septimus superadditus vicesimo, et nonus superadditus vicesimo portant luctum. Tu etiam metuendus es, o leo, in priori tuo attactu : et sub quarto gradu opprimis : decimus et decimus tertius gradus non habent salutiferum aërem : et vicesimus secundus nocet : nocet etiam ille qui fit ex tribus numeris simul superadditis vicesimo secundo, et qui ex tot sequentibus fit : neque gradus postremus melior est primo gradu. Neque primus gradus virginis, neque sextus ; neque undecimus, neque decimus quartus, neque decimus octavus usquam est benignus : gradus vicinus post summam vicesimam, et vicesimus quartus sunt metuendi : et metuenda pars est illa, quæ termi-

*****

ubi codices vetusti in utroque loco *rapit*.’ Bent. ‘Codd. Paris. et Lips. subscribente Regiom. *N. s. octavæ similis decumæque p. P. rapit, &c.* Mox, pro *quinæ* dicti Ms. et Regiom. *quintæ*.’ Stoeb.—464 Scal. et vulg. *summo*. ‘Repone ex libris omnibus *primo* ; hoc est, parte prima : *summo* esset parte ultima. Casu hoc in Scal. editiones irrepsit.’ Bent. ‘Sic vero Regiom. Paris. et Lips. *contractu* minus bene.’ Stoeb.—465 Vulg. *prima sub parte*. Reposuit Scal. *quarta* ex Gemb. et sic Delph. et mox *quinta*. ‘Immo *quina*, ut supra ‘bis undenis,’ ‘bis denis,’ et 461. ‘ter *quinæ*.’ Bent. ‘Consentire videtur Cod. Lips. Et *prima* legunt Cod. Paris. atque Regiom. *bis quina salubri*] Non refragari Cod. Lips. videtur. Cod. vero Paris. *est quinta salubris*. Regiom. et *quinta salubri*.’ Stoeb.—467 Vulg. Et t. a. *junctum est*. ‘Lego, Et t. a. *junctim, t. quæ s.*’ Scal. et sic Delph. ‘Voss. *junctum est*. Gemb. et Lips. *victum est*. Repone, *vitium est*.’ Bent. ‘Sic diserte Regiom. At Lips. *junctum est*. Paris.

NOTÆ

463 *Et quinta accedens*] Suppl. ad vicesimam : i. e. xxv. grad.

Et septima] Suppl. accedens ad vigesimam : i. e. xxvii. grad.

Nonaque summa] Sup. accedens ad vigesimam : i. e. xxix. grad.

464 *Tu quoque contactu primo, &c.*] His 5. vss. docet in leone gradus esse noxios, i. iv. x. xiii. xxii. xxv. xxviii. xxx.

Nemeæe] Leo, ii. 178.

467 *Et tribus appositis vitium [junctim]* Sup. summæ vigesimæ secundæ :

i. e. xxv. grad.

Totidemque secutis] Sup. ad summam vigesimam quintam : i. e. xxviii. grad.

469 *Erigones nec pars prima, &c.*] His 4. vss. explicat in virgine noxios esse gradus istos, nimirum i. vi. xi. xiv. xviii. xxi. xxiv. xxx.

470 *Nec quarta*] Sup. ad decimam : i. e. xiv. grad.

Nec octava] Sup. ad decimam : i. e. xviii. grad.

471 *Proxima viginti*] I. e. xxi.

Et quæ ter decimam claudit sors ultima partem.

At quinta in chelis, et septima inutilis æstu.

Tertia et undecimæ, decimæque et septima juncta :

Quartaque bis denis actis, et septima; et ambæ 475

Quæ numerum claudunt nona et tricesima partes.

Scorpius in prima reus est, cui tertia par est,

Ut sexta, et decima est, et quæ ter quina notatur :

Undecimam et geminans, et quæ vicesima quinta est,

nat tricesimam summam. In libra quintus et septimus gradus sunt noxii: et qui septimus jungitur cum undecimo, et qui tertius jungitur cum decimo: et quartus post peractos viginti, et septimus post eosdem viginti actos: et duo gradus, nimirum nonus post viginti, et tricesimus, qui terminant summam graduum libræ. Scorpius noxius est in priori suo gradu, cui gradui tertius est similis, et sextus, et decimus, et qui etiam signatur decimus quintus: et qui duplicat undecimum: et qui numero est vicesimus quintus, et qui vicesimus est cum octavo numero, qui vic-

*****

vinculum est. Stoeb.—473 Scal. Delph. et vulg. *Et . . . esto.* 'Esto a Scal. venit: libri omnes æstu. At Venet. at quinta. Repone ergo: At q. i. c. e. s. i. æstu. Æstu; scil. una ex illis, quas (vss. 412. et 499.) 'ignis exusserit: alia vel frigore, vel humore aut siccitate percant.' Bent. 'Cod. Paris. et Regiom. Et. Addit Paris. actis, qui etiam hunc vs. sequenti postponit.' Stoeb.—474 Vulg. *Septima et undecima est.* 'Scribe: Septima et undecimæ, decimæque et tertia juncta. Etiam fere ita Gemblac.' Scal. et sic Delph. 'Hæc lectio numerat partem xviii. ante xiiii. Repone igitur mutato ordine Tertia e. u. d. q. e. septima j.' Bent. 'Cod. Paris. et Lips. itemque Regiom. Septima et undecima est decimæque et tertia juncta. Cod. Lips. et Regiom. in fine repetunt est.' Stoeb.—476 Vulg. *nec non tricesima.* Correxerit Scal. ex Gemb. Lips. *non ex tricesima.* Paris. et Regiom. *nec non tricesima.*—477 Vulg. *pars est.* Correxerit Scal. ex Gemb.—478 Scal. Delph. et vulg. *Et sexta et decima et quæ ter quoque q. n.* 'Ab omnibus libris abest quoque; quod Scal. induxit: non admodum concinne quoque quina. Malim hiatus in cæsura relinquere quam sic supplere. Lego, Ut sexta, et decima est, et q. t. q. n.' Bent. 'Cod. Paris. et Regiom. qui cum Lips. vs. præced. legunt pars pro par, h. l. pergunt, Et sexta. Mox iidem ter quinta, pro quina. Cod. vero Lips. quater quina vel quinta.' Stoeb.—479 Scal. Delph. et vulg. et sic Paris. et Regiom. *Undecimam gemi-*

NOTÆ

grad. Is enim proxime sequitur post viginti.

Et quarta Suppl. proxima viginti; i. e. xxiv. grad.

473 *At quinta in chelis, &c.* His 4. vss. docet in libra noxios esse gradus, v. vii. xiii. xviii. xxiv. xxvii. xxix. xxx.

Chelis Libra, l. 178.

474 *Tertia [Septima] et undecimæ . . . juncta* I. e. xviii. grad.

475 *Quartaque bis denis actis* I. e. xxiv. grad.

Et septima Suppl. bis denis actis: i. e. xxvii. grad.

476 *Nona* Suppl. bis denis actis: i. e. xxix. grad.

477 *Scorpius in prima, &c.* His 4. vss. ait in scorpiione noxios esse gradus istos, i. iiii. vi. x. xv. xxii. xxv. xxviii. xxix.

Octavoque manet numero, nonumque capessit.

480

Si te fata sinant, quartam ne selige partem
Centauri, fuge et octavam: bis sexque peractis,
Octo bis aut denis metucendus ducitur aër.

Cumque iterum duodena refert, aut terna decemque,
Aut septena quater, vel cum ter dena figurat.

485

Nec pars optanda est capricorni septima: nona
Consentit, decimamque sequens quam tertia signat:
Et tribus, aut una quæ te, vicesima, fraudat:

simus tenet præterea nonum numerum. Si fata tibi permittant, ne eligas quartum gradum sagittarii: evita etiam octavum: cælum quoque timendum fertur in gradibus sagittarii qui sunt duodecimi absoluti, vel sexti decimi, vel vicesimi: et quando sagittarius reddit gradum vicesimum quartum; vel bis tres, et bis decem; vel viginti octo: vel quando format triginta gradus. Neque septimus gradus capricorni est exoptandus; nonus est huic similis: atque ille qui sequitur decimum, quem tertius insuper notat: et qui frustret te, o vicesime gradus, vel

*****

nans. 'Melius Undecimam et geminans.' Bent.—480 Vulg. Paris. et Regiom. rotumque capessit. Correxist Scal. ex Gemb. 'Cod. Lips. notumque.' Stoeb.—481 Scal. Delph. et vulg. delige. 'Lege ex tribus vetustis selige. Voss. ut solet, mendose vel elige, pro ne selige.' Bent. 'Ne selige Cod. Lips. ne dilige Cod. Paris. et Regiom. Idem vs. seq. Centauri: recte: non Centaurum, quod vitiose fertur in Ms. Paris.' Stoeb.—483 Scal. Delph. et vulg. dicitur. 'Repone ducitur, ut inf. 499. 'Hæ partes sterilem ducunt et frigore et igni Aëra.' Bent. 'Omnium librorum consensu legere poteris dicitur. Nec te ejus pœnitebit.' Stoeb.—485 'ter dena figurat] Sic plane Regiom. duodena Cod. Paris. figurant Cod. Lips.' Idem.—486 Scal. et vulg. nona. 'Immo nona consentit septimæ. Lege ergo et distingue, Nec p. o. est c. septima: nona Consentit.' Bent.—488 'Sic omniino Regiom. quoque legit. Codd. Paris. et

NOTÆ

480 Octavoque manet numero] Sup. vicesima: i. e. xxviii. grad. Qui enim gradus vicesimus est cum octavo numero, is est xxviii.

Nonumque capessit] Sup. vicesima: i. e. xxix. grad. Quæ enim pars vicesima tenet adhuc nonum numerum, ea pars est vicesima nona.

481 Si te fata sinant, &c.] His 5. vs. docet in sagittario gradus esse noxios istos, iv. viii. xii. xvi. xx. xxiv. xxvi. xxviii. xxx.

482 Centauri] Sagittarii, i. 270.

Bis sexque peractis] I. e. in duodecimo gradu.

483 Octo bis] I. e. in sextodecimo gradu.

Aut denis] Sup. bis: i. e. in vicesimo gradu.

484 Iterum duodena] I. e. xxiv. grad.

Aut terna decemque] Sup. iterum: i. e. xxvi. grad. Bis enim 10. et bis 3. sunt 26.

486 Nec pars optanda est, &c.] His 4. vs. recenset qui gradus in capricorno sint noxii; notatque istos, vii. ix. xiii. xvii. xix. xxv. xxvi.

487 Decimamque sequens, quam tertia signat] I. e. xiii. grad.

Quæve auget quinta, numero vel sexta feretur.

Pars est prima nocens humentis semper aquari: 490

Damnanda et decimæ succedens prima peractæ,

Tertiaque et quinta, et numero quæ condita nono est:

Et post viginti prima, et vicesima quinta;

Cumque illa quartam accumulans vicesima nona.

Tertia per geminos et quinta et septima pisces, 495

Undecima, et decimæ metuenda est septima juncta,

Et quinta in quinos numeros revocata, duasque

tribus, vel uno: vel qui te augeat quinque gradibus: vel quæ erit sexta loco post viginti. * * * Gradus qui primus sequitur decimum absolutum est noxius, et qui tertius succedit decimo, et qui quintus succedit decimo, et qui nono loco positus succedit decimo: et primus post vicesimum: et vicesimus quintus: et vicesimus nonus, qui cum illo vicesimo quinto superaddit quatuor gradus. Tertius gradus piscium, et quintus, et septimus, undecimus, et septimus additus decimo est timendus: atque etiam ille, qui quinquies in quinque ducitur; et qui insuper capit adhuc duos nume-

*****

Lips. aut unam quæ, &c.' Stoeb.—489 'Sic Gemblacensis: at Venetus sexta refertur. Lipsiensis vero et Vossianus, vel septima fertur. Quis in his nugis veram lectionem scire vel curet vel possit?' Bent. 'Quinta] Sic Cod. Lips. quinto Paris. et Regiom. Mox, libri omnes, vel septima fertur.' Stoeb.—490 'In scriptis editisque deerat versus aquarii nomen notans, et relicta erat cum asterisque lacuna. Nos forte fortuna in illum incidimus, et reduximus in sedem antiquam. Deerraverat post versum libri secundi 232. sed prodigiose depravatus in omnibus scriptis, Parsque marina nitens fundentis s. a. Repone, Pars est prima nocens humentis s. a. Humentis, ut v. 444. 'Sed regione means Cepheus humentis aquari.' Aptissime vero hic humentis; ut sci-amus hujus partes damnandas non siccitate, sed humore peccare. Vide ver-sus 413. et 500.' Bent. 'Magis opportune hoc loci versus iste legitur, quam supra II. 232. Regiom. nti jam ibi observavimus, lacuna defec- tum versus notat. In Cod. Paris. nullum prorsus indicium defectus.' Stoeb.—491 Scal. Delph. et vulg. Damnanda est. 'Reperto vs. superiore, apparet jam legendum esse Damnanda et decimæ.' Bent.—492 'Codd. Paris. et Lips. est num. Regiom. utrumque delet. Terni iidem consensu legunt non est.' Stoeb.—494 'Cod. Lips. accumulans. Cod. Paris. et Regiom. accumulat.' Idem.—

NOTÆ

491 *Damnanda et, &c.*] His 4. vss. docet in aquario gradus esse noxios, XI. XIII. XV. XIX. XXI. XXV. XXIX. Porro ante hunc versum desideratur unus aut alter versus, qui primas ali- quas aquarii noxias partes notet, ip- sumque designet aquarium, cñjus ce- teras partes noxias recenset his 4. vss. Stellulas apposuimus in ejus loco.

492 *Tertiaque*] Suppl. succedens de-

cimæ: i. e. XIII. grad.

Et quinta] Suppl. succedens deci- mæ: i. e. XV.

Numero quæ condita nono est] Suppl. succedens decimæ: i. e. XIX. grad.

495 *Tertia per geminos, &c.*] His 4. vss. enumerat denique quos gra- dus noxios habeant pisces, scilicet istos, III. V. VII. XI. XVII. XXV. XXVII.

497 *Et quinta in quinos, &c.*] I. e.

Accipiens ultra summas, metuenda feretur.

Hæ partes sterilem ducunt et frigore et igni

Aëra, vel sicco, vel quod superaverit humor

500

Seu rapidos Mavors ignes jaculatur in illum,

Saturnusve suam glaciem, Phœbusve vapores.

Nec te perceptis signorum cura relinquat

Partibus: in tempus quædam mutantur, et ortu

ros erit quoque timendus. Hi gradus reddunt cælum infœcundum vel glacie, vel igne, vel eo quod siccitas vel aqua vicerit. * * * Neque oportet ut labor deserat te, postquam observaveris gradus omnes signorum; sunt enim quædam signa, quæ variantur in certum tempus, et quæ in prima sua ascensione ducunt peculiares

*****

496 Scal. Delph. et vulg. *metuenda et.* 'Libri omnes est.' Bent.—500 Vulg. et sic Paris. et Regiom. *vel siccum.* et sic Delph. Vid. Not. inf. 'Gemb. recte, *vel sicco*, i. e. siccitate: sterilem siccitate; vel humore.' Scal.—501. 502 Scal. Delph. et vulg. *Si rapidus Mavors i. j. i. i. Saturnus sumet glaciem Phœbusque calores.* 'rd sumet,' inquit Scal. 'suspectum. Quin et hi duo de planetis versiculi, ut ingenue loquar, non sunt Manilii.' 'Sumet quidem jure suspectum; sententiam enim ita conturbat, ut tota sine sensu sit. Intercedo tamen, quo minus pro spuris e textu abjiciantur, quod a Fayo factum est. Libri veteres *Phœbusve*, et Voss. *labores*. Repono: *Seu rapidos M. i. j. i. i. Saturnusve suam g. Phœbusve vapores*. Dico hos Auctoris esse, et illos liberali causa manu assero. Aër, inquit, in his partibus damnandis vel igni vel frigore vel sicco vel humore peccat: seu in illum aëra Mars jaculetur suos ignes, seu Saturnus suam glaciem, seu Phœbus suos vapores, qui et humidi et sicci sunt. Quippe vocabulum *apor*, cum humorem significat, tum sæpius apud veteres calorem et siccitatem. Exemplis nihil opus est. Ergo ignis harum partium a Marte venit, frigus a Saturno, siccitas et humor a Sole.' Bent. 'Cod. Paris. consentiente Lips. *Si rapidus Mav.* Regiom. *Sed rapidus M.* Cod. Paris. accedente Lips. et Regiom. *Saturnus sumet glac.* Quod sequitur, *Ph. que vapores.* Cod. Lips. *Ph. ve colores.* Cod. Paris. et Regiom. *Ph. qua*

NOTÆ

xxv. grad. Quinques enim 5. dant 25.

498 *Ultra*] Sup. viginti quinque: i. e. xxvii. grad.

499 *Hæ partes, &c.*] His 2. vss. concludit hos esse gradus per singula signa noxios: quippe qui vel frigore, vel igne, vel siccitate, vel humore suo male afficiant cælum et aëra. Sic supra vs. 412. et seqq. Interim observabis me post hos duos versus apposuisse stellulas, loco duorum versuum, quos aut Manilianos non asperseris, aut ad rem, qua de agitur, nihil facientes. Æquus sedeas ju-

dex. Hi sunt: *Si rapidus Mavors ignes jaculatur in illum, Saturnus sumet glaciem, Phœbusque calores.*

500 *Sicco* [siccum] Gemb. bene. Suppl. quod: i. e. vel quod siccum, vel quod humor superaverit. Scalig. *sicco*, in ablativo; minus bene.

503 *Nec te perceptis, &c.*] His 3. vss. monet non satis esse noxias in signis partes observasse: sed operæ pretium quoque esse varios signorum ortus annotare. Alia enim primo suo exortu alias dotes referunt. Quæ omnia sigillatim observanda sunt in signis singulis.

Accipiant proprias vires, ultraque remittunt. 505
 Namque ubi se summis aries extollit ab undis,
 Et cervice prior flexa, quam cornibus ibit;
 Non contenta suo generabit pectora censu,
 Et dabit in prædas animos, solvetque pudorem.
 Tantum audere juvat. Sic ipse in cornua fertur, 510

virtutes, et deponunt eas extra illam. Etenim cum aries v. g. assurgit ab imis aquis, et cum prius vadet a collo curvato, quam a cornibus, progignet tunc corda, quæ non solis suis dotibus gaudere satis habebunt; sed creabit mentes in rapinas, et tollet omnem verecundiam timidam. Placet audere tantas res. Ita ipse aries

calores. Stoeb.—505 Vulg. *ultraque*. 'Et sic Paris. et Regiom. ut II. 859. 'accipiunt vires ultroque remittunt.' Stoeb. 'Gemb. et textus Bonincontrii recte, *ultraque*.' Scal.—507 Vulg. *Ex c. prior flexis quoque*. 'Interpolata sunt. Legendum ex Gemblacensi, Et c. prior flexa, quam c. i. Arietis σχεδιωγραφία sua terga respicientis. Alibi: 'Et sua respiciens aurato vellere terga.' Ergo flexa cervix prior oritur, quam cornua.' Scal. Et sic Delph. Vid. Not. inf. 'Cod. Paris. prius, et in margine, 'alii prior.' pro flexa, quam Cod. Paris. flexaque a cornibus. Regiom. flexis quoque corn. ib.' Stoeb.—510 Vulg. *Tantum audere j.* 'Gemblac. Tanta. Legendum vero audere: est ἐπιφώρῃα. Bonin-

NOTÆ

505 *Ultraque*] Sup. ortum suum.
 506 *Namque ubi se summis aries,* &c.] His 13. vss. notat quas dotes proprias in proximo suo exortu dat aries. Scilicet supra vs. 124. et seqq. docuit quos mores quæve studia reddidit aries per se et ex natura sua: hic autem docet quos præterea in mores, quæve in studia ducat idem, cum primum ascendere in cælum, et exoriri terris incipit. Quia vero exoritur aries prior cervice flexa, quam cornibus, ideo dabit etiam animos in prædas; primumque solvet pudorem, qui nos retinere solet, ne quid insolitum audeamus. Sic enim ruit ipse ferturque in cornua. Dabit et studium peregrinandi, novumque mare scrutandi. Sic enim olim aurato vellere vexit per Hellespontum in Colchida Phryxum, lib. II. 34. Igitur in primo suo exortu aries dat audaces, impudentes, inconstantes, prædandi, peregrinandi, navigandique

cupidos: dat et otiosos inter placidas curas.

Summis ab undis] Veteres enim solem et sidera e mari emergere fabulati sunt, dum terris oriuntur.

507 *Cervice prior flexa, quam,* &c.] Aries inter sidera caput obvertit ad taurum, sicque prior cervice flexa exoritur, quam cornibus, II. 245. Quod videre est in fig. pag. 82. Quod et Manilius satis notat I. 263. et II. vs. 212. Male ergo vulg. *Et cervice prior, flexis quoque cornibus ibit*. Porro aries, leo, virgo, libra, scorpius, sagittarius, capricornus, aquarius, et pisces, oriuntur ab anterioribus partibus: taurus vero, gemini, et cancer, a posterioribus, lib. II. 198. 199. 200.

508 *Suo . . . censu*] I. e. dotibus illis, quas per se dat, vs. 124. not. *census* autem, i. e. opes, bona, divitiæ, I. 12.

Ut ruat aut vincat. Non illos sedibus isdem
 Mollia per placidam delectant otia vitam;
 Sed juvat ignotas semper transire per urbes,
 Scrutarique novum pelagus, totius et esse
 Orbis in hospitio. Testis sibi laniger ipse, 515
 Cum vitreum findens tranavit pectore pontum;

ferit cornibus, et impetu fertur, et variat, nec manet idem in ullis locis. Desidia quidem iners placet inter tranquillas solitudines: sed placet peregrinari perpetuo per diversas civitates incognitas, et tentare novum mare, et versari in hospitio totius orbis terrarum. Aries ipse tibi dat exemplum, quando scindens Hellespontum

contritii textus *Tantum haurire. Quod ipse innovavit.* Scal. 'Vetusti quidem tres, *Tanta*: sed Voss. cum recentioribus, *Tantum*. Omnino recte: *Tantum juvat tō audere*: non vapide *jurat audere tanta*.' Bent. 'Hoc audire ceteri omnes habent.' Stoeb.—511. 512 Scal. Delph. et vulg. *Et ruit et mutat non ullis sedibus idem. M. p. placidas deludunt otia curas.* 'Gemb. cum Lips. et Venet. *Ut ruat et vincat*: Voss. *ut vincat*. Repone, *Ut ruat aut vincat*. Ut aut vincatur, aut vincat: nihil est medium. Tot verbis misere corruptis accessit prava distinctio. Aries, aiunt, mutat non illis sedibus idem. Qualis ergo est, si non *idem*: an pro ariete hircus sit? *Deludunt otia*: quid hoc? est ἀπομαλίσσασθαι Græcorum. Ergo *deludere otia*, est cæsus hominum fugere. Atqui nec verba hunc sensum efficiunt, nec sensus cum verbis sequentibus consentit. Pro *idem* Vossianus *isdem*: mox Venetus *placidam*. Pro *deludunt*, Gemblacensis *deludant*; Vossianus *delectant*, et pro varia lectione Lipsiensis. Denique Gemblacensis, Venetus, et Lipsiensis, *curam*. Repone et distingue, *Ut ruat aut vincat. Non illos s. isdem M. p. placidam delectant o. vitam: Sed juvat ignotas, &c.* Sententia clara. Non juvat in iisdem sedibus placidam vitam degere, sed semper peregrinari et solum mutare. *Vita* et *cura* ob totidem utrimque ductus non raro in scriptis permutantur. Lucretius v. 1121. et alibi: 'Ut fundamento stabili fortuna maneret, Et placidam possent opulenti degere vitam.' Bent. 'Cod. Paris. et Regiom. *Et ruit et mutat*. Cod. Lips. *Et ruat (supern. ruit) et vincat*. Cod. Paris. et Regiom. versum sic legunt, *M. p. placidas delectant o. curas*.' Stoeb.—513 'Sic ex Cod. Gemblac. Scaliger. Tutius erit sequi Cod. Paris. et Regiom. qui legunt, *S. j. ignotum s. t. per orbem*.' Idem.—515 Scal. Delph. et vulg. *tibi*. 'Placet Gemb. *sibi*.' Bent. 'Cod. Paris. et Regiom. connivente Ms. Lips. Scaligero patrocinantur, qui vulgavit *tibi*.' Stoeb.—516 C. v. f. *aurato vellere p.* 'Gemb. vitiose *auravit*. Tanquam luce aurei velleris etiam ipsum mare efficeret. Sed vulgata lectio ut melior, ita longe elegantior.' Scal. 'Alteruter ex his sine dubio mendosus est: *Que* enim post *orbatum* redundat. Unde est, quod vetusti quattuor habent, *auravit vellere*. Quasi effluvis sui velleris totum mare inauraverit. Sane *auro*, *auras* Prisciano memoratur, et onomastico veteri. Sed et verbum obsoletum, et hyperbola nimis audax. Neque quicquam ad sententiam præsentem confert, *auratum* necne fuerit vellus; cum de peregrinatione tantum, non divitiis agatur. Repone, *tranavit pectore p. Cum tranavit vitreum pontum, findens pectore*. Noster iv. 80. 'Et pontum tra-

NOTÆ

516 Cum vitreum findens, &c.] Hanc Pontum] Hellespontum, i. 263.
 fabulam retulimus i. 263. not. not.

Orbatumque sua Phrixum per fata sorore
Phasidos ad ripas et Colchida tergo vexit.

At quos prima creant nascentis sidera tauri,
Fœminei incedunt. Nec longe causa petenda est, 520
Si modo per causas naturam quærere fas est.
Aversus venit in cœlum, divesque puellis,

crystallinum portavit ad littora Phasidis, et in Colchida supra dorsum suum, et supra lanam suam auream, Phryxum, qui amisit sororem suam in medio mari. Sed oportet ut ii, quos prima pars signi tauri exorientis generant, sint effœminati. Neque ratio altius repetenda est, (si tamen licitum est investigare naturam per suas causas.) Etenim ascendit in cœlum a posterioribus partibus, et locuples est virgi-

*****

nare potest.' et v. 43. 'totumque volet tranare profundum.' *Findens pectore*; id enim faciunt natantes. Virgilius *Æn.* ix. 102. 'qualis Nereia Doto Et Galatea secant spumantem pectore pontum.' Boni vero librarii nec arietem sine vellere, nec vellus sine auro memorari volebant.' *Bent.*—518 *Vulg. regna reverxit.* 'Innovatum ex alia vitiosa scriptura, et Colchida tergo reverxit. Facili errore: nam scripsit Poëta, *tergo vexit.* Semper hic poëta dicit *tergus* pro *tergo*; quod tamen negarent grammatici, qui *tergum, v̄aror, tergus* rō *v̄aror* *d̄ēp̄a* interpretantur. Sane vero est *tergus* et *terginum* pro corio usurpari, ut Lucilio: 'dum salvo tergo et tergino licet.' Sed et *tergus* pro tergo vetus Sotadens versiculus dixit: 'Galli timidi semineces tergora vertunt.' *Scal.*—520 *Scal. Delph. et vulg. jaceant.* 'Mendosa et absurda lectio. Gemblacensis sic, *Feminea iace* . . . nec: Lipsiensis, *Feminea iaceat* nec: Venetus, *iacet* nec: Vossianus, *Feminea inceat.* Repono, *Feminei incedunt. Inceat, incedit*; sic compendio scribere solent. *Incedunt* autem idem est quod *sunt*: sic Virgilius *Æn.* i. 50. 'Ast ego quæ Divum incedo regina:' et *Æn.* v. 68. 'Ant jaculo incedit melior levibusve sagittis.' Sed et proprie dictum *incedunt* de his cinædis; ut v. 152. 'Femineæ vestes; nec possunt tegmina plantis, Sed speciem: fractique placent in mollia gressus: Naturæ pu-

NOTÆ

517 *Sua . . . sorore*] Helle scilicet, i. 263. not.

518 *Phasidos*] Phasis, -idos, fluvius est Colchorum, de quo Lucan. iii. 'Colchorum qui rura facit ditissima Phasis.'

Colchida] Colchis, -idos, regio est Asiæ juxta Pontum, Mediæ patria, Ætæ regis olim regnum; clauditur Corace monte ad septemtrionem; Iberia ad ortum; Phaside fluvio ad meridiem; Euxino ponto ad occasum.

519 *At quos prima creant, &c.*] His 7. vs. docet taurum ia primo suo exortu dare cinædos, effœminatos, et

agricolas, præter ceteras dotes quas per se dat, vs. 140. et seqq. not.

522 *Aversus venit in cœlum*] I. e. exoritur a posterioribus partibus, quod videre est in fig. pag. 82. quod et notat Poëta, i. 264. et præsertim ii. 198.

Divesque puellis] Nimirum taurus in armis suo refert pleiades, in vultu vero hyades, ut bene notatum est i. 371. quod et videre est in eadem fig. pag. 82. in qua pleiadum sidus glomerabile notavimus in armis tauri, litera P. hyades vero in vultu et ore, litera H. Quas pleiades et hyades virgines fuisse fabulantur. Ibidem.

Pleiadum parvo referens glomeramine sidus.

Accedunt et ruris opes ; propriaque juvenum

Doto per inversos exercent vomere campos.

525

Sed geminos æqua cum profert unda tegitque

nibus, portans constellationem Pleiadum conglobatam in exiguo spatio. Fruges etiam agrorum adduntur ; et ornat bovem peculiari munere inter agros eversos aratro. At quando aqua maris ostendit et occultat ex æquali parte duos geminos, tri-

~~~~~

det.' Bent.—523 Scal. Delph. et vulg. *glomerabile*. 'Deest τῶ parvo suum substantivum. Scribe cum acutissimo Fred. Gronovio, *glomeramine*. Vide ad i. 221.' Bent. 'Vetus et constans omnium librorum lectio est *glomerabile*. Est autem *glomerabile* id quod glomeratum : sicut *pars habitabilis* dicitur pro *habitato*, i. 238. Videsis etiam not. ad i. 221. *parvo*, supple. spatio.' Stob.—524 Scal. Delph. et vulg. *Accedunt*. 'Melius Gemb. *Accedunt*.' Bent.—525 Scal. Delph. et vulg. *exornat*. 'Quid, malum ! vel quis *exornat* juvenum ? saltem oportebat *exornant*. Sed lectio mendosa est. Repone, *exercent*. *Exercent*, qui sub hujus sideris ortu nascuntur, *juvenum propria dote, per campos vomere inversos*. *Exercent*, ut Virgilius Georg. i. 210. 'Exercete, viri, tauros : serite hordea campis.' Bent. 'Libri omnes *exornat*, scil. juvenum, non *campos*, quos dicit *vomere inversos*. Flaccus simpliciter 'campos eversos' Argon. vii. 75.' Stob.—526 Vulg. *Sed geminos æqua profert cum vincula cogit Parte*. 'Quam multa delirare cogimur, ubi sine ope manuscriptorum profligatos locos, cujusmodi iste est, emaculare volumus. Gemblacensis diversam lectionem ostendit ab ea, quam olim proferebamus. Habet enim, *quum vincla tegitque Parte* : quæ proxime absunt a vero. Lege ergo, *Sed geminos æqua quum profert unda tegitque Parte*. In hoc scriptore, ut in aliis codicibus, non raro literæ cl coaluerunt, et contra litera d divulsa ; quare *unda*, *vincla* invicem commutantur apud hunc, et item *sedis*, *seclis*. Hoc in omnibus manuscriptis accidere sciunt, qui in illorum lectione accurate versantur.' Scal. 'Cod. Paris. *æqua profert cum undat egitque*. Sic alia manus unum forte vitium corrigens, peperit alterum. Legendum omnino *unda tegitque*. Region. alio plane sensu, *Sed geminus æqua profert cum vincula legis*. Sed legum peritiam sub libra natis tribuit supra vs. 219. Quapropter malim sequi lectionem a Bentleio vulgatam, quam Cod. Paris. ex nostra emendatione, præ reliquis tnetur : *æqua cum profert unda tegitque Parte*, id est, cum æqualiter uterque geminorum oriri incipit, *unda profert et tegit*, q. d. cum prima pars geminorum oritur ab oceano, et reliqua eorum corpora teguntur. Scilicet utriusque pedes primi oriuntur æquali partu, i. e. æqua-

NOTÆ

526 *Sed geminos æqua, &c.*] His 5. vs. docet geminos in primo suo exortu dare literatos, studiosos, facetos, cantores, fidicines, acres et acutos. Hinc vix alias artes, non alios mores aut alia studia dat in primo suo exortu, quam per se et ex natura sua tribuit, vs. 152. et seqq. not.

Æqua cum profert, &c.] Cum æqualiter ambo gemini oriri incipiunt. Itaque cum unda profert et tegit,

i. e. cum prima pars geminorum oritur ab oceano, et reliqua eorum corpora teguntur. Scilicet amborum geminorum pedes primi oriuntur æquali partu, i. e. æqualiter : non autem capita, ut male notat hic Scaliger. Sic enim Poëta ii. 199. 'et geminos pedibus, testudine cancrum Surge-re,' &c.

Unda] Ita castigandum. Male enim alii, *vitta*. Pessime J. Bitur. *vincula*

Parte, dabit studia, et doctas producet ad artes.
 Nec triste ingenium, sed dulci tincta lepore
 Corda creat : vocisque bonis citharæque sonantis
 Instruit, et dotem cantus cum pectine jungit.
 At niger obscura cancer cum nube feretur,

530

buet amorem literarum, et generabit homines ad doctas disciplinas. Nec generat mæstam mentem, sed dat pectora imbuta suavi venustate; et ornat natos tunc temporis dotibus vocis et lyræ sonoræ, et marital voces cum læta mente. Sed quando cancer subobscurus ascendet a parte suæ opacæ nebulae, quæ languescit quasi stella

~~~~~

liter; non autem ambo capita. Cf. Nostr. II. 199.' *Stoeb.*—529 *Vulg.* et voce bonos citharæque sonanti. Interpolatitia sunt. Correxerit Scal. ex Gemb. 'Cod. Paris. et Regiom. et voce bonos citharæque sonanti Instruit, &c. Plane sic Ovidius Metam. XI. 316. 'Nascitur e Phœbo (namque est enixa gemellos) Carmine vocali clarus citharæque Philammon.' *Stoeb.*—530 Scal. et *vulg.* et *notes alto cum pectore jungit.* Delph. *Voces læto.* 'Vulg. bene. Notat enim facetos et urbanos.' 'Non sanus est locus. Gemb. lectio etiam exulcerata est, et *notes saltus.* Fortasse, et *notes salium cum pectore jungit* : urbanos, et salibus abundantes : ut supra, 'tincta lepore corda.' In *vulg.* fortasse latet veritas, et *voces læto cum pectore jungit.* Quod putamus verum esse.' Scal. 'Quomodo alto pectore? hoc reliquis dotibus repugnat. Vidit hoc Scal. et locum non sanum esse pronuntiat. Gemb. Venet. Lipsiensis, *notes saltus.* Unde Scaliger, et *notes salium cum pectore jungit.* *Salium*, jocularum, facetiarum. Sed quid erit *pectore* nude positum? Idem aliter tentat; et *notes læto cum pectore jungit.* Sed hoc et a vetustis nimium aberrat, et prioribus nihil novi addit. Repono, *vocisque bonis citharæque sonantis Instruit, et dotem cantus cum pectine jungit.* Bonis vocis et citharæ; ut Ovid. Met. x. 563. 'Laude pedum, formæque bono præstantior esset : ' et Art. Am. II. 112. 'Ingenii doctes corporis adde bonis.' Variat sententiam, ut ubique in his solet; et bis eandem rem cum incremento dicit; quale illud Virgilii *Æn.* VI. 165. 'Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.' *Voci* hic respondet *cantus*, *citharæ pecten.* *Jungit*; nam et voce et cithara simul canere solebant. *Dotem cantus*, ut Ovid. de Sirenibus, Met. v. 562. 'Ne tamen ille canor mulcendas

NOTÆ

cohi, pro *unda tegitque.* Et *vulg.* *vincula cogit.* Quis enim sensus?

531 *At niger obscura cancer, &c.]* His 5. vs. docet cancrum in primo suo exortu generare cæcos, atque ita natis sub se dare duplicem mortem; alteram, quæ cum ceteris mortalibus est ipsis communis; alteram, qua vitæ usu præcipuo privantur, dum oculorum lumine orbantur. Cujus rei aliquam reddidit rationem, II. 259. scilicet quia, 'Lumina cancro desunt.'

Obscura cum nube feretur, &c.] I. e. cum a testudine exoriatur, quæ, quia stellis clarioribus non micat, nubes obscura dicitur, quæ Phœbeis ignibus orba est, et totum cancri sidus quasi caligine fuscet. Scilicet cancri sidus constat quidem stellis 32. quorum tamen nulla est primæ ac secundæ magnitudinis; tertiæ mag. sunt tantum duæ, quarum altera in articulo forcipis sinistri anterioris; altera in minori forcipe sinistro posteriore est; quartæ mag. sunt qua-

Quæ velut extinctus Phœbeis ignibus ignis
Deficit, et multa fuscatur caligine sidus;
Lumina deficient partus, geminamque creatis

quæ privaretur solaribus flammis, et quæ obscuratur signum illud cancri magnis tenebris, oculi deerunt tunc temporis nascentibus, et fata dabunt duplicem mortem iis,

*****

natus ad anres, Tantaque dos oris linguæ deperderet usum.' Silius xi. 435. 'Imprimis dulcem, Pæno lætante, per aures Nunc voce infundit Teuthras, nunc pectine cantum.' Val. Flac. v. 100. 'mixtoque sonantem Percutit ore lyram.' Bent. 'Cod. Paris. ac Regiom. et dotes alto cum pectore jung. Poteris altum pectus de affectu amoris accipere, quicum illas musicæ dotes jungit. Amor enim docet musicam. Tale pectus Maro tribuit illi Tityo, qui amavit Latonam, ideoque Apollinis sagittis confixus est, Æn. vi. 590. 'Habitatque sub alto Pectore,' &c. Aliter Statius i. Silv. 4. 48. 'sic itur in alta Pectora, sic mixto reverentia fidit amori.' Ubi *alta pectora* sunt profunda, humilia. De pectine, musicæ instrumento, vide pluribus Barth. ad Stat. Theb. v. 341. p. m. 177. fin. Pro alto Cod. Lips. *saltus*, retento tamen *pectore*. Quod ineptum et absurdum, nisi legas cum Heringa, *Et dotes saltus cum pectine jungit*. Per *dotes saltus* intelligit V. C. artem saltandi, uti per *vocis dotes*, artem cantandi. Illamque putat recte cantui citharæque a Manilio addi, cum saltatio *ἐρρυθμος* æque ac altera ad musicos pertineat.' Stoeb.—532 Vulg. Q. v. *extinctis*. 'Qui hæc sine codice emaculare voluerit, cæcior erit, quam ii, quos hæc nubes producere dicitur. Gemblacensis: Q. v. *exutus Ph. i. i. Ignis exutus Phæbeis ignibus* est luna deficiens privata solis lumine, quo illustratur. Idem ad verbum de eadem re Aratus: *Ὀλον ἀμαλδαύοντα, ὅτε σκιάροι κατ' ἰδὸν ἵσταμένη γαίης τε καὶ ἡελίοιο σελήρης*; quæ haud dubium in animo habebat Manilius.' Scal. 'Sic tres vetusti; et Vossianus *exutus*. Repone, *extinctus*. Fugit autem Scal. ratio, cum *exutus* adscivit, et sic explicavit: '*Ignis exutus Phæbeis ignibus*, est luna deficiens,' inquit, '*privata solis lumine* quo illustratur.' Hoc enim sine exemplo, ut *ignis* absolute positum lunam notet; tum præsertim cum deficit, neque ignem aut lucem in se habet. *Ignem* hic de foco accipe; qui solis radiis verberatus ita deficit, ut statim lumine privetur. Hoc quotidie experimur omnes. Ovid. Art. Am. ii. 440. 'Ut levis absumptis paulatim viribus ignis Ipse latet, summo canet in igne cinis. Sed tamen extinctas admoto sulfure flammæ Invenit, et lumen quod fuit ante redit.' Extinctus dicitur ignis, cum lucere desiit; etsi sub cinere adhuc vivat.' Bent. 'Recte habet *Quæ velut*, scil. nubes, quacum testudo comparatur, ex qua cancer oritur. (vid. ii. 199.) Quæ quia stellis clarioribus non micat, *nubes obscura* dicitur, quæ Phæbeis ignibus orba est, et totum cancri sidus quasi caligine fuscatur.' Stoeb.—533 '*Deficit*' Recte, non *defuit*, ut in Gemblacens. Quæ nubes, inquit, deficit, velut deficere solet ignis exutus ignibus solis, luna privata fraterno lumine.' Scal.—534 Vulg. *artus*. 'Lego *ortus*, hoc est, partus; vel *ortos*, quod melius. In cancri nebula orti cæci

NOTÆ

tuor; quintæ, sex; sextæ, viginti. At in ipsa testudine, qua terris exoritur primum, nulla est, nisi una quintæ aut sextæ magnitudinis. Hinc testudo cancri, seu camera, quæ a parte posteriori clauditur, et qua parte posteriori tota clauditur, et qua

parte eadem nullis micat stellis clarioribus, a Manilio vocatur '*nubes obscura*, Quæ velut exutus Phæbeis ignibus ignis Deficit,' &c. Quod autem a testudine exoritur, jam docuit ii. 199.

534 Lumina deficient, &c.] Cancer

Mortem fata dabunt : se quisque, et vivit, et effert. 535

Sed cui per summas avidus produxerit undas
Ora leo, et scandat malis hiscentibus orbem,
Ille patri natisque reus, quas ceperit ipse,
Non legabit opes, censumque immerget in ipso :
Tanta fames animumque cibi tam dira cupido 540

qui tunc nascentur. Etenim qui tunc natus est et vixit, et celebrat funus suum. Si leo vorax protulerit rictus suos supra superiores aquas oceani dum quis nascitur, et ascendat in terras ore hiantē; is, inquam, qui tunc nascetur, ingratus erit et parenti suo et liberis suis, nec relinquet divitias, quas ipse perceperit, et absorbebit totum suum patrimonium. Adeo magna fames, et tam sæva avaritia epularum tenet

erunt. Veteres etiam astrologi in genitura Œdipodis prodiderunt, eo nascente horoscopus et lunam in cancri *νεφέλιον* incidisse. Nam τὰ νεφέλοειδῇ in signis sunt *ὄντρια*, hoc est, *συνώδη, καὶ τοῦ σώματος κηρωτικά*. Græci : τοῖς νεφέλοειδέσι συνάπτουσα σελήνη ὀφθαλμὸν κηροῖ. Scal. 'Gemb. artus, ceteri tres arctus. Lege *partus*, ut passim.' Bent.—535 Scal. Delph. et vulg. *et vivit*. 'Libri omnes *et vivit*. Sententia quidem constat, cæcum hominem esse vivum funus, sibi superstitem. Œdipus apud Senecam, Œd. 950. se excæcaturus, 'quærat via, Qua nec sepultis mixtus, et visis tamen Exemptus erres.' Bent. 'Hoc *effert* sensu solemnī de sepultura intelligendum : Cæcus et vivit et effert se funus quotidie. Mortuus enim vivens est. Propterea ait, *cæcis genitis geminam mortem dari*. Nam et vita quam vivunt mors est, quia sine luce : et mors altera, omnibus communis, eos quoque manet. *malis hiscentibus*] dictum pro ore leonis hiantē.' Stœb.—536 Vulg. *Si quis*. 'Lego, *Si quoi*. Gemb. *Si qui*, quæ sunt vestigia veri.' Scal. 'Immo *Sed cui*: nt 519. 'at quos;' et 526. 'sed geminos.' Bent.—537 Scal. Delph. et vulg. *scandet*. 'Libri omnes *scandat*, ut 'produxerit.' *Scandet* in Scal. editionem incuria irrepsit.' Bent.—539 'Censumque immergit in ipso] Lege, *censumque immerget in ipso*, ut etiam habet Gemb. lac. *In ipso*, in se ipso. Manilianum.' Scal.—540 'Tanta fames animumque sibi] Lege, *animumque cibi*.' Idem. 'Tanta fames et tam dira cupido cibi: hoc est, fames famesque. Corripit, loco *τοῦ corripiet*, ut ante 'legabit,' 'immerget.' *Animumque*: illud que loco alieno est; nec exemplo ullo excusari potest. Quid vero est *cupiet semet*? Ex-

NOTE

enim cæcos creat. Igitur *ortos*, i. e. natos. Rom. *artus*, i. e. corporis membra. Idem sensus.

Geminam mortem, &c.] Ut explicavi vs. 531. not.

535 *Se quisque, et vivit, et effert*] Verbum *effero* dicitur de funere; est enim *efferrī*, celebrari funus, dum cadaver sepelitur, quasi extra urbem ferri. Solebant enim veteres extra urbem sepeliri, nisi qui magistratus gessissent: viri tamen honestiores se-

peliebantur circa vias. Liv. Itaque *se efferre*, vel *efferrī*, i. e. mori. Cæci autem quia lumine orbati, luceque privati, vivunt quasi mortui jam essent.

536 *Sed cui per summas, &c.*] His 7. vs. ait Poëta leonem in primo suo exortu creare belluones, prodigos, gulosos. Oritur autem leo ab ore, vs. 507. not.

539 *Censumque immerget in ipso*] I. e. patrimonium omne suum deglutiet et absorbebit. *Censum* enim, i. e.

*Corripit, ut capiat semet, neque compleat unquam,
Inque epulas funus rediget pretiumque sepulcri.*

ejus mentem, ut absorbeat seipsum, neque tamen unquam satiet se; et ut reducat pompam suam funebrem, et pretium suæ sepulturæ in cibos. Cum virgo, quæ gu-

*****

plicet hoc qui audebit. Nimirum hi versus irreptitii sunt, et inficeti. Aliud voluit Auctor; non ut fame canina et bulimia suas opes abligurriat, sed luxuria et profunda gula.' *Bent.* 'Codices Mss. et impressi veteres sibi. Si alterum malis, dic quæso, quonam sensu vel tropo *fames* ventrem torquens ad animum referatur. Quid item discriminis inter *famem* et *cibi cupidinem*? Retinendum omnino sibi, et verborum ordo ita concinnandus: *Tanta fames sibi*, scil. est, *animumque tam dira cupido* scil. rerum *corripit, ut, &c.* Sibi dictum pro *ipsi*, non metri magis quam varietatis causa, quod hæc, *ipse* et in *ipso*, proximis versibus præcedunt. Quam quidem alternandi veniam si tam es rigidus, ut optimo scriptori negare velis, in te latam esse putes sententiam Barthii *Advers.* xii. 13. Cf. *Laur. Vallam de Recip.* cap. 8. *Dira cupido*, Servio interprete ad *Æneid.* vi. 373. est, 'Deorum ex ira veniens, aut certe magna.' *Stoeb.*—541 'Cod. Paris. *et capiat*; dictum videtur pro, et licet capiat. Ita prior sententia, *Tanta fames...corripit*, epicrisis erit præcedentis *censumque immerget in ipso*. Putamus autem legendum esse, *ut capiat semper, neque* (vel *nec* Cod. Lips.) *compleat unquam*. Duplex erit antithesis, eoque fortior atque elegantior, *capiat, nec compleat*: *semper* et *numquam*. Sed dederit sane Poëta *semet*. hoc tamen admodum inepte *et capiat* jungi videtur: quin distinctione (,) transposita, quæ non Auctoris sed imperiti librarii est, versum ita constituendum existimamus: *tam d. c. Corripit, ut capiat* (,) *semet neque compleat unquam*. Sensus non minus facilis et apertus, quam acutus, si quidem *et capiat* vel tacite addas *quantumvis*, vel, quod hoc *unquam* validius reposcit, *semper*, ac si dedisset Auctor: ut *semper capiat, semet tamen non compleat unquam*, sive animum spectes, sive corpus. His compara, quæ de Erisichthone cecinit Ovidius *Metam.* viii. 838. sqq. 'Quo copia major... Est data, plura petit; turbaque voracior ipsa est. Sic epulas omnes Erisichthonis ora profani Accipiunt, poscuntque simul. Cibus omnis in illo Causa cibi est: semperque locus fit inanis edendo.' *Stoeb.*—542 *Scal. Delph.* et vulg. *revocet*. 'Pro *revocet*, Gemb. *retitet*: ut et Lips. qui pro var. lect. *revocat*: Voss. *revocat*. Repono, *rediget*. *Rediget* in epulas pecuniam, quæ funeris et sepulcri impensis erat servanda. Vide nos, si vacat, ad *Horat. Epod.* ii. 69.' *Bent.* 'Non admittendus hic Cod. Lips. qui tenet, *epula, fumus, reticet*, hem portenta lectionis! Nec *Gemblac.* qui, legente *Bentleio*, non item *Scaligero*, habet *retitet*. Cod. *Vossianus* legit *revocat*, pro quo rectius omnino *Scaliger* vulgavit *revocet*, quod Cod. quoque *Paris.* et impressi præstantiores tuentur universi. Latinitatem vocis, vel hac etiam in constructione, nemo erit fortasse qui in dubium revocabit. Conf. *Nostr.* ii. 900. et alibi passim. Quin eam ad filium orationis ejusque dignitatem pertinere, illa, genuina nimirum *Manilii* verba, *ut capiat, neque compleat*, uno quasi ore loquuntur. Sensus eodem redit. *Bentleium* si audias, 'rediget ille

NOTÆ

patrimonium, reditum, ii. 12.

541 *Ut capiat semet, &c.*] Alludit ad Erisichthonis gulam, qui, bonis omnibus consumtis, venditæque propria filia, ipsum se vivum devoravit membratim, adeo fame premebatur. *Ovid.*

Metam. viii.

542 *Inque funus, &c.*] Alludit pariter ad eos gulosos homines, qui vivi suas opes ita funditus deglantunt, ut nihil sibi mortuus supersit ad pompam fueris.

Erigone surgens, quæ rexit sæcula prisca
 Justitia, rursusque eadem labentia fugit,
 Alta per imperium tribuit fastigia summum : 545
 Rectoremque dabit legum jurisque sacrati,
 Sancta pudicitia Divorum templa colentem.
 Sed cum autumnales cœperunt surgere chelæ,
 Felix æquato genitus sub pondere libræ,
 Judex examen sistet vitæque necisque ; 550

bernavit æquitate antiqua tempora, et quæ iterum deseruit ea, cum corrupta essent, incipit exoriri per summum caput, dat supremam potestatem in alios : dabit etiam conditorem legum et juris sacri, qui veneretur sacras aedes Deorum sua puritate. Sed quando libra autumnalis incipit oriri, natus sub justo examine libræ fortunatus erit, et sedebit arbiter ultimæ vitæ et mortis ; et dabit grave jugum servitutis

*****

gulo in epulas pecuniam, quæ funeris et sepulcri impensis erat servanda.' Pluribus ille videndus in suis ad Horat. notis Epod. II. 69. Cf. Scaliger ad loc. præf. At quonam jure illud *servare pecuniam in funus* ab homine postulatur, cui omnis in gula voluptas, et cui de funere tumultoque in mentem venire nunquam potest? Quocirca cum modo dixit Auctor, 'Non legabit opes,' &c. nonne jam significavit, helnonem suum ne assem quidem relicturum? Nonne otiosa foret ejusdem sententiæ, mutatis tantum verbis repetitio? Quapropter id potius dicere Poëtam voluisse putamus: Tam furit in illo epulandi ardor, ut eadem cum pecuniæ profusione epulas instruat, qua alii funeris pompam suis, sepulcrique ornamenta, procurant.' *Stoeb.*—547 'Hæc quo minus ablative casu efferantur, metri ratio intercedit. Cod. Paris. Regiom. ceterique, *Sancta pudicitiam, &c.* quorum illud ad *templa*, hoc ad *colentem* omnino referendum. Dixit Auctor per metonymiam adjuncti pro subiecto: dabit juris sacrati pudicitiam, colentem sancta Divorum templa, i. e. sacerdotes castos atque pudicos.' *Idem.*—550 Scal. Delph. et vulg. *extrema.*

NOTÆ

543 *Erigone surgens, &c.*] His 5. vss. tradit virginem in primo suo exortu creare magistratus, legum interpretes, et sacerdotes. Oritur autem a capite virgo, vs. 507. not.

Quæ rexit sæcula prisca, &c.] Ad Hesiodi et Arati mentem; quorum ille Erigonen Jovis ex Themide; hic Astræi ex Anroa natam scripsit. Fabulati sunt autem poëtæ hanc anreo sæculo e cœlis in terram delapsam rexisse populos justitia; sed e terris in cœlos tandem sceleribus mortalium indignatam rediisse, I. 266. Ovid. Metam. I.

545 *Alta per . . . fastigia*] Sup. sur-

gens. I. e. dum exoritur a capite. Ita enim in cœlis conditur virginis sidus, ut caput ejus prius attollatur, quam reliquum corpus.

547 *Pudicitia templa colentem*] Castum pudicumque sacerdotem.

548 *Sed cum autumnales . . . chelæ, &c.*] His 6. vss. docet sub primo libræ exortu creari iudices, vitæ ac necis arbitros, imperatores, legislatores, &c. Adulatur autem Augusto Cæsari, quem natum diximus II. 509. IX. Kalendas Octob. In quod tempus cadit libræ initium.

Chelæ] Libra, I. 267. 609.

Imponetque jugum terris, legesque rogabit.
 Illum urbes et regna tremant, nutuque regentur
 Unius, et cœli post terras jura manebunt.
 Scorpions extremæ cum tollit lumina caudæ,

regionibus, et feret leges. Civitates et provincia metuent illum, et gubernabuntur ex ejus unius arbitrio, et munera cœli tribuentur ei post terras. Quando scor-

~~~~~

'Quid, quæso, est *extrema vitæ necisque*? Certe '*extrema vita*' idem est quod nex. Quid autem *sistet* absolute? 'Erit,' inquit, 'stabit.' Immo re-
 pone, J. *examen* s. v. q. n. q. *Sistet*, ponet, *examen*, trutinam, vitæ et necis.' Bent. 'Pro hoc *examen* Codices nostri constanter *extrema*, nec nisi Lips. in diversum abit, legendo *extranea*, quod nullius saporis. Editi Ald. et Rom. interpunctione sensum omni, si qua est, difficultate liberant: *Judex extrema sistet* (,) v. q. n. que. *Extrema* scilicet causæ, quæ est vitæ ac necis. *sistet*, vox ad judicia proprie pertinens, hunc complecti sensum videtur: Judex erit, qui sistet suo judicio extremæ causæ reos, et statuet de capite plectendis vel absolvendis. Scaliger ad h. l., et totidem verbis Taubmannus ad Plaut. Capt. iv. 2. 13. illud *sistet* absolute dici putant pro *erit*, cujus exemplum petunt e lib. iii. 533. 'Tempora quod sistunt,' &c. et Cæcul. ii. 3. 8. 'capite sistet in via de semita.' At in priore loco meliores Codd. legunt *Tempora consistunt*, &c. Et, si vel maxime genuina lectio Gemblac. esset, a Scaligero vulgata, nihil sani nobis diceret interpretis his: Tempora sunt carentia propriis signis. Cf. quæ supra diximus ad illum locum. Magis sinistra viris summis accipitur illud Plauti dictum, 'capite sistat,' quod est, cervice deorsum suspendatur, prout ipse Taubmannus, quasi se revocaturus, ex Laberio docet. Alterum e Capt. iv. 2. 13. locum produxit Scaliger, quem sic potius reddas, 'cadet in os, a me valide pugnus cæsus.' Plenius Terent. Adelph. iii. 2. 18. 'Sublimem medium arripere, et capite primum in terram statuerem.' Stoeb.—553 'Hæc de apotheosi Angusti intelligunt Interpretes fere omnes. Quibus sane non inviti accederemus, si ad libram illius referri genitura posset, quam capricorno Noster adscripsit supra, ii. 509. Itaque rectius de quovis alio iudice et legislatore ista accipies, de quo venusta quidem allusione canere Vates potuit, cæli eum jura manere. Sed non minus probabilis videtur nobis lectio Cod. Paris. *Et c. p. t. vita manebit*.' Idem.—554 'Dixisse potuit pro *lumina*, *acumina*; ut Ovid. Fast. iv. 163. 'Scorpions elatæ metuendus acumine caudæ.' Cum tamen Hyginus dicat 'scorpion in acumine ipso duas stellas habere,' non sollicito illud *lumina*; præsertim cum mox in capricorno 'acumine caudæ' habeamus.'

NOTÆ

551 *Imponetque jugum terris*] Imperabit.

Legesque rogabit] Legesque statuet. Solebat enim apud Romanos rogari populus, utrum ratam vellet legem, quæ ab senatu, aut consule, aut imperatore statueretur, A. Gell. i.

553 *Cæli post terras jura manebunt*] Apotheosis sane Cæsaris Angusti, quæ, teste Scaligero, contigit annum circiter quartum post hunc librum

scriptum. Sic i. 446. 'Cæsar nunc terris, post cælo maximus auctor.'

554 *Scorpions extrema, &c.*] His 7. vs. tradit Poëta sub primo scorpionis exortu nasci urbium conditores pariter et destructores. Porro scorpio non oritur a cauda, sed a chelis: sed quia pars prima scorpionis, quas chelas vocant, libræ sidus constituit, hinc cum loquatur Poëta de sidere scorpionis, dixit, 'extremæ cum tol-

Si quis erit stellis tum suffragantibus ortus, 555
 Urbibus augebit terras; junctisque juvenis
 Moenia succinctus curvo describet aratro:
 Aut sternet positas urbes, inque arva reducet
 Oppida, et in domibus maturas reddet aristas.
 Tanta erit et virtus, et cum virtute potestas. 560
 Nec non arcitenens prima cum veste resurgit,
 Pectora clara dabit bello, magnisque triumphis
 Conspicuum patrias victorem ducet ad arces:
 Altaque nunc statuet, nunc idem mœnia vertet.

pius attollit stellas ultimæ suæ partis, quæ cauda est, si quis tunc erit natus sub faventibus illis stellis, is amplificabit terras oppidis, et cinctus togam junget tauros jugo, et signabit curvato vomere muros urbium, vel destruet condita oppida, et rediget urbes in agros, et restituet spicas maturas in loco domorum. Adeo magna potestas illius erit, et cum potestate potentia. Sagittarius etiam, quando ascendit a prima sua chlamyde, creabit corda insignia bello, et conducet ad arces patrias victorem insignem magnis triumphis: et modo condet magnos muros urbium, modo

Bent.—564 Scal. Delph. et vulg. nunc condita m. v. 'Rectius vetnsti quatuor, nunc idem m. v. Certe et alta et condita pueri foret, non poëtæ.' *Bent.*

NOTÆ

lit lumina caudæ: i. e. cum incipit oriri cauda scorpionis, quæ totum condit et format sidus ipsum scorpionis. Scilicet scorpius in duo sidera totus extenditur, ut bene notavi i. 268. 609. et alibi.

557 *Mœnia succinctus describet aratro*] Notat modum condendi urbes apud Romam. *Succinctus* igitur, i. e. rejecta in tergum toga, ut una lacinia revocata cingeret hominem, more scilicet Gabino. Quo habitu induebantur ii, qui mœnia urbis novæ designarent. Induebantur et ad bellum ituri Consules Romani. Virg. *Æn.* vii. 612. Luc. i. et Liv. viii. *Aratro*, eo quippe describebatur ambitus urbium condendarum. Describebatur autem in orbem, unde urbs dicta fuit ab orbe: vel ab urbe aratri, quæ pars est aratri, quo muri designabantur, inquit Isidor. xv. etym. 2. Sic Virgil. *Æn.* v. 755.

Delph. et Var. Clas.

558 *Inque arva reducet Oppida*] Sic Isidor. Etym. xv. 2. 'urbs aratro conditur, aratro evertitur.' Sic Horat. i. Od. 16. Propert. ii. El. 9. Ovid. Her. i. 61. 'Diruta sunt aliis, uni mihi Pergama restant, Incola captivo quæ bove victor aret. Jam seges est ubi Troja fuit,' &c.

561 *Nec non arcitenens, &c.*] His 8. vs. docet sagittarium in primo suo exortu creare bellatores, victores, triumphatores, atque urbium pariter conditores et eversores: sed quos omnes manet dura sors infelixque fortuna.

Prima veste] Prima chlamyde. Oritur quippe sagittarius a parte anteriori, quæ hominis est chlamyde induti. Quæ quidem chlamys duplices alarum appendices imitatur, quarum altera borealis, quæ ad Boream; altera meridionalis, quæ ad meridiem spectat: borealis autem secunda est; meridionalis

Manil.

2 P

Sed nimium indulgens rebus fortuna secundis, 555
 Invidet in facie, sævitque asperrima fronti.
 Horrendus bello Trebiam, Cannasque, Lacumque
 Ante fugam tali pensabat imagine ductor.

condita destruet. Verum fortuna, quæ nimis fœvet rebus prosperis, tandem invidet capiti, et crudelissima furit in vultum. Sic Hannibal ille victor timendus in bello representabat sibi in animo sub tali specie fallaci fortunæ Trebiam, Cannas, et

*****

568 Vulg. *talis pensabat in agmine*. 'Ineptissimam hanc lectionem eludit fides Gemblacensis codicis, *tali pensabat imagine victor*. Et olim ita edidimus. Tali exitu, inquit, compensavit clades Cannensem et Trebianam Annibal antequam fugeret a patria. Horrenda nimirum erat species et imago fortunæ ejus, quæ tantum ab illa veteri mutaverat.' Scal. 'Male J. Bitur. *magmine*, quasi *magmento*, quod sacrificii genus est, quo Diis mactatur.' Delph. 'Hoc vero inusitatum, ut *victor* dicatur, qui *fugerit*. *Horrendus bello victor*: sic Scaliger accipit; quasi Hannibal ob fugam et adversam fortunam exemplo esset aliis, et ob id horrendus. Huc adactus est vir magnus; quia recepta lectio erat *victor*. Repone, *pensabat imagine ductor*. *Ductor horrendus bello*, qui, quod boni ducis est, victoriis potitur; *victor horrendus bello*, qui partis victoriis crudeliter et inhumane utitur. *Ductor et victor* sæpe a librariis immutata sunt. *Ductor* de Hannibale passim, Silius Italicus.' Bent. 'Editum antiquis, *talis pensabat in agmine victor*. Nec aliter Cod. Paris. Alteram vero Gemblac. et, quod videtur, Lips. Codd. tenentur, nisi quod his quoque rectius legitur *victor pro ductor*. Tertium enim victor Hannibal fuit *ante fugam*, i. e. ante *exilium*, qui Sempronium Longum apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum lacum, Paulum et Varronem apud Cannas superavit, parique fortuna usus adversus P. Scipionem apud Ticinum. Vide Plinium de Viris Illustr. cap. 42. p. m. 32. Hanc autem fortunam *tali imagine*, nimirum in-

NOTÆ

malis prima. Igitur per *primam vestem* intellige meridiālem chlamydis partem, qua exoritur sagittarius.

566 *Invidet in facie, &c.*] Notat victores illos, et fatalem sortem eorum, quos tandem sors infortunata manet. Cujus rei jam dat in exemplum Hannibalem, vers. seqq.

567 *Horrendus bello, &c.*] His itaque 2. vs. notat Hannibalem, qui licet antea victor, tamen nescio quo fato fortuna invidit victorias ejus antectas. Is enim 1. apud Trebiam fluvium in Gallia Cisalpina, ex Apennino monte in Padum fluentem, profigavit occurrentem sibi T. Sempronium Coss. 11. Fudit Flaminium Cos. ad lacum Thrasymenum, cæsis 15000.

Romanorum. 111. Devicit Coss. P. Æmilium et Tit. Varronem apud Cannas, cæsis Romanorum pedituæ 40000. equitum Rom. 2500. Sed tandem a P. Scipione victus apud Zamam Africæ oppidum, fugit ad Antiochum regem, deinde ad Prusiam Bithyniæ regem confugit, ejus levitatem suspectam habens, hausto veneno mortem sibi concevit. Hunc scilicet sors hæc infortunata manebat. Porro jam supra mentio facta est de Trebia, Cannis, et Thrasymeno lacu, 37. 38. &c.

568 *Tali pensabat imagine*] I. e. vel sub tali specie fortunæ mutata sibi fingeat in animo: vel, interprete Scaligero, compensabat tali infortu-

Ultimus in caudæ capricornus acumine summo
 Militiam ponto dictat, puppisque colendæ 570
 Dura ministeria, et vitæ discrimen inertis.
 Quod si quem sanctumque velis, castumque, probumque,
 Hic tibi nascatur cum primus aquarius exit.
 Ne vero sit te primos producere pisces.

lacum Thrasymentum, ante fugam suam. Extrema pars capricorni, quæ est in supremo aculeo suæ caudæ, indicat bellum in mari, et laboriosa munera regendæ navis, et periculum vitæ desidiosæ. At si cupis aliquem virum et sanctum, et pudicum, et bonum, is orietur tibi, cum prima pars aquarii surgit terris. Neque autem cupias

videntis ac savientis, compensavit.' Stoeb.—570 Vulg. *M. in p. d.* 'Totum hunc locum ita legit Gembl. *M. ponto dictat, puppisque colendæ Dira ministeria.* Quæ sequimur.' Scal. 'puppisque colendæ] Ita Gemblac. *pubesque Cod. Lips. puppisque colendas Cod. Paris. et Editi vetusti, qui etiam addunt (.) Illud autem puppis, antiqua terminatione pro puppes, cum additur colendas, scil. dictat, naves præcipue bellicas instruere et regere.* Stoeb.—571 'Sic Cod. Paris. et Region. cum Editis ceteris. Scaliger ex Gemblac. *Dira*, cui Lips. subscribit, varians tamen in voce *ministerio*. De sensu vocis *dura* vide Serv. supra ad vs. 540. nobis excitatum, et statues an hujus loci ille sit, necne. Sensus, salvo rectiore judicio, sic cape: Militiam sequi in ponto, puppesque colere *dura* sunt *ministeria*, et quæ longissime distant a vita inerti.' Idem.—573 Scal. Delph. et vulg. *nascetur.* 'Cum si quem velis dixerit, sequitur ut dicat *nascetur.*' Bent. 'Libri omnes, *nascetur*, quod retineri citra solæcismum potest. Quod enim præcedit *si velis* perinde est ac *Quodsi vis*, illud autem frequentius pariter ac *venustius.*' Stoeb.—574 Scal. Delph. et vulg. *Neve sit in primos animus procedere pisces.* Hæc absurda sunt. *Neve*; hoc rite venit post aliud quid ejusdem generis, vel virtutis vel vitii. Atqui sub primo aquario nasci, optimum: sub primis piscibus, pessimum. Quid ergo hic facit *neve*? Quale vero illud, *ne sit animus procedere*? Qni sensus?

NOTÆ

nio. Ita autem Gemb. bene. Sed male vulg. *tali pensabat in agmine.* Male et J. Bit. *magmine*, quasi *magmento*, quod sacrificii genus est, quo Diis mactatur.

569 *Ultimus in caudæ capricornus, &c.*] His 3. vss. tradit sub primo capricorni ortu nasci eos, quos navalis pugnæ, navaliumque rerum studium tenet. Itaque, 'ultimus capricornus in summo cacumine caudæ,' id est pars anterior capricorni, qua oritur. Quæ enim pars capricorni ultima seu extrema est in suprema seu superiori parte illius caudæ, pars est anterior ipsius capricorni, quæ in asterismis dicitur *ἄρπουρον*, quasi extra cau-

dam. Verum pars posterior potius capricorni, quæ in piscem desinit, hos mores, hæcve studia belli navalis deberet dare. Sed ita datum est a fati. Hæc igitur ita necesse fuit interpretari. Loquitur enim Poëta tantum de primo cujusque signi exortu. *Ultimus, a, um*, promiscue sumitur pro quavis cujusque rei extrema parte. Itaque hic ultimus capricornus, i. e. pars anterior capricorni.

572 *Quod si quem, &c.*] His 2. vss. docet sub primo aquarii exortu nasci sanctos, castos, virosque probos.

574 *Ne vero sit te primos, &c.*] His 12. vss. tandem docet sub primo pia-

Garrulitas odiosa datur, linguæque venenum 575
 Verba maligna novas mussantis semper ad aures.
 Crimina per populum populi seret ore bilinguū.
 Nulla fides inerit natis, sed summa libido
 Ardentem medios animum jubet ire per ignes.
 Scilicet in piscem sese Cytherea novavit, 580

nāsci sub prima parte piscium: invisa enim loquacitas tribuitur, et virus linguæ, quæ suggerat continuo sermones maledicos ad novas aures: et qui serat ore iniquo per populum scelera ipsius populi: neque genitis sub ea piscium parte ulla erit fides, sed libidinosa voluptas: juvat scilicet mentem flagrantem libidine vadere per medias flammās libidinis. Nimirum Venus mutavit seipsam in piscem, quando projiciens

~~~~~

Quis possit procedere in pisces, si animus ita ferret? Gemblacensis veterri-
 mus cum Veneto, *Neve sit et primis producere p.* Lipsiensis cum Vossiano,
Neve sit et primis animus procedere p. Vides illud *animus* ab interpolatore
 profectum esse, quo versus pede mutilus fulciretur. Dabo tibi Auctoris
 manum; *Ne vero sit te primos producere p.* Lectorem, ut passim alias, allo-
 quitur; *Ne vero sit primos pisces producere te;* absit, ut tu sub primis piscibus
 nascaris. *Ne vero recte versum inchoat: ut i. 292. 'Nec vero solidus stat.'*
et i. 194. 'Nec vero tibi natura admiranda videri.' Bent. Cod. Paris.
Ne te sit ut primos animus procedere pisc. Lips. *et primis anim. proced.* Regiom.
 omnium optime: *Neve sit ut primos aveas procedere p.* *Neve sit ut aveas dic-
 tum pro Ne vero aveas,* cum paulo ante *si velis*, h. l. elocutionis variandæ
 causa dicere voluit, *Noli vero cupere,* &c. Stoeb.—576 '*mussantis*' Sic Re-
 giom. qui tamen *mus.* Reliqui impressi *mussantis.* Codd. vero Gemblac.
 Paris. et Lips. constanter *mutantis*, i. e. qui *mutat sermonem* cum ad alias
 atque alias aures ipsi loquendum est. *Idem.*—577 Scal. Delph. et vulg. *feret
 ore maligno.* 'Non est Manilii. Est ineptissimus.' Scal. 'Scaliger hunc
 pro spurio habuit: et ex priorē quidem editione delevit; in alteram recepit
 tandem, sed incuria et festinatione corruptum; omnes enim libri *bilingui*
 habent, non *maligno*: iidem quoque *ferre pro fert.* Repone, *seret ore bilingui.*
Seret, inquam, proprie hic dictum. Virg. *Æn.* vii. 339. 'Disjice compositam
 pacem, sere crimina belli.' Tacit. *Annal.* xii. 4. 'Serere crimina in Sila-
 num.' Crimina populi per populum, hoc est, omnium per omnes seret, com-
 munitis accusator et delator. Bent. Codd. Paris. et Lips. *ferre, scil. datur,*
ex vs. 575. Malim vero sequi Regiom. qui dedit *feret*, sensu minime incon-
 gruo, nedum obscuro. Aliud est *serere crimina* in locis a Bentleio excitatis,
 Virgil. *Æneid.* vii. 339. 'sere crimina belli,' i. e. causas belli suborna, pace
 rupta. Ita nec Tacitus eam quæ in præsentī loco ei tribuitur notionem
 admittit: 'Serere crimina in Silanum.' *Ann.* xii. 4. Stoeb.—579 Scal.
 Delph. et vulg. *libet.* '*Libet animum ire,* prorsus barbarum. *Lege jubet.*'
 Bent. 'Libidini magis convenire videtur hoc *libet*, quod Codd. Ms. pariter
 ac impressi omnes tuentur. Absolute positum, nec tam barbare jungendum,
 ac voluit Bentleius, *animum lubet,* &c. Quis vero excusaverit hunc nexum,
inerit sed jubet pro jubebit? Stoeb.—580 *novavit*] 'Hoc magis probō, ac illud

NOTÆ

cium exortu creari garrulos, maledi-
 cos, susurroneos, infidos, libidinosos,
 gemellos, gemellas, et gemellorum
 partuum parentes.

579 *Ardentem*] Suppl. libidine.
Medios per ignes] Sup. amoris libi-
 dinosi.

580 *Scilicet in piscem sese Cytherea,*

Cum Babyloniacas summersa profugit in undas,
 Anguipedem alatis humeris Typhona furentem,
 Inseruitque suos squamosis piscibus ignes.
 Nec solus fuerit, geminis sub piscibus ortus :
 Frater erit, dulcisve soror, materve duorum.
 Nunc age diversis dominantia sidera terris

585

se in aquas Babyloniacas evitavit Typhona furentem, qui habebat pedes serpentis, et humeros pennatos; et immiscuit suas flammās cum piscibus squammeis. Neque autem unicus erit partus sub duobus piscibus, sed aut frater erit, aut grata soror, aut genitrix gemellorum. Jam vero agendum, accipe quæ signa præsent variis terra-

notavit, quod est in Mss. Lips. et Paris. ac Editis vetustis. Est enim novare Latinitatis probæ Auctoribus mutare. Ovid. Metam. xv. 185. 'Fitque quod non fuerat: momentaque cuncta novantur.' Adde Virgil. Æn. v. 604. 'Idem.—581 'Cod. Paris. ad und. Sic de eadem Ovid. Fast. ii. 463. 'Venit ad Euphratem comitata Cupidine parvo.' Sed illud *submersa* requirit in undas.' Idem.—582 Vulg. *alatos unguis*. 'Falsum alatos unguis habuisse: immo jocularē. Gemb. legit *alatis humeris*: quod reponendum. 'Titaneis, gigantes, et Saturnus alatis humeris; pingebantur: quod nemo nescit.' Scal. 'Libri veteres, *Anguipedem alatos humeros T. ferentem*. Sed spurius est, et ex vs. 802. sumptus, 'Cum fugeret Typhona Venus.' Sed 'fugere Typhona' recte dicitur; at 'profugere Typhona in undas, prorsus barbare. Nec Typhon aut gigantes *alatis humeris* erant: frustra enim montes montibus imposuissent, si recta illuc evolare potuissent.' Bent. 'Cod. Lips. *Anguip. alatos humeros Typh. ferentem*. Cod. Paris. *allatos* (pro *alato*.) *anguis typh. ferentem*. Regiom. et excusi ceteri, *Anguip. alatos unguis Typh. ferentem*. Putamus verba sic esse legenda et disponenda: *profugit Typhona ferentem alatos humeros*. In quibus nihil est certe, quod Latinas lædere aures possit. Neque enim Columella scribere dubitavit l. 3. 'sedes suas profugiunt.' Nec Mela de Situ Orbis iii. 9. prope med. 'Et Endoxus quidam avorum nostrorum temporibus cum Lathurum regem Alexandriæ profugeret, Arabico sinu egressus,' &c. Quin et alia id genus verba transitive, Poëtis præsertim, usurpantur. Virgil. Æn. v. 438. 'Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.' Id est, adnotante Servio, *vitat, declinat*. Idem xi. 750. 'vim viribus exit.' Vide Macrob. Saturn. vi. 6. 'Stoeb.—584 Sublata distinctione (,) sensus optime constabit tibi. Male Cod. Paris. *fuerat*, et mox, Lips. quoque, a manu licet secunda, *erat*. Ceterum ad has genituras, quas exposuit hactenus Poëta, conferre omnino juvat, quæ Viri Docti notarunt ad

NOTÆ

&c.] Alludit ad fabulam Veneris. Fabulati sunt enim Venerem, ut Typhonis gigantis furorem fugeret, in Euphratem, Babylonis fluvium, se immersisse, atque in piscem se mutasse. Hygin. ii. Vide quæ supra de his annotavimus, ii. 874. 879.
 Cytherea] Venus, ii. 38.
 581 Babyloniacas] Euphratis scilicet aquas, qui Babylonis fluvius est.

582 Anguipedem Typhona, &c.] Cujus pedes in draconum volumina desinebant, i. 874.
 583 Sui ignes] Sup. libidinosi amoris.
 585 Frater erit, &c.] Sub piscium enim exortu primo nascuntur gemelli, aut gemellæ, gemellorumque parentes.
 586 Nunc age diversis, &c.] His 2. vs.

Percipe. Sed summa est rerum referenda figura.
 Quatuor in partes cœli describitur orbis,
 Nascentem lapsumque diem mediosque calores
 Teque, helice. Totidem venti de partibus isdem 590
 Erumpunt, cœcumque gerunt per inania bellum.
 Asper ab axe ruit Boreas; furit Euris ab ortu;

rum partibus. Sed ut hoc capias, exhibenda est prius brevis imago rerum. Globus terrarum vulgo partitur in quatuor partes cœli, scilicet in diem orientem, et in occasum, et in meridianos ardores, et in te, o helice. Totidem venti exeunt ex iisdem illis partibus, et faciunt sibi inimicem bellum per aëra. Ferox Aquilo erumpit ab

Petron. Satyr. c. 39. versus finem.' *Idem.*—587 'Summa figura rerum, ut summa cutis. Sed Gemb. *sed summa est rerum referenda figuris.* Nihil mutandum. Sic in secunda Institutione dixit, 'summumque colorem,' in eundem sensum.' *Scal.*—589 Vulg. *Nascentemque ipsumque d.* 'Andreas Melvinus Scotus eximie doctus ante viginti sex annos ita legebat, *Nascentem lapsumque d.* Quod laudamus et sequimur.' *Scal.* 'Codd. manu exarati atque typis descripti hanc referunt lectionem: *Nascentemque (,) ipsumque d. &c.* ubi ipsum valet perfectum, absolutum. Quodsi vero corrigendum, legere malim *ictumque diem*, quod magis Manilianum, et Codicum scripturæ propius accedit. Advertendum autem, optimum Regiomontani exemplar lacuna hic esse notatum, luculento certe indicio, verum excidisse, aut legi tum non potuisse, quem tamen sequentia, *Teque, Helice*, omnino requirunt.' *Stoeb.*—591 *Scal.* Delph. et vulg. *secumque.* 'Repone *cœcumque.* Virg. *Æn.* ix. 518. 'nec curant cæco contendere Marte Amplius audaces Rutuli.' *Bent.* 'Restituenda vetus et proba lectio: *secumque gerunt per inania bella.* Per inania, i. e. in regione aëris, quam dixit 'inania mundi,' i. 200. Conf. observata ad i. 153. et v. 444.' *Stoeb.*—592 *Scal.* Delph. et vulg. *fugit.* 'Quo-

NOTÆ

monet se jam disputaturum de variis terræ regionibus, quibus signa singula præsumunt. Quod ut præstet, prius brevem totius orbis terrarum descriptionem instituit.

587 *Rerum*] I. e. totius orbis terræ.

588 *Quatuor in partes, &c.*] His 8. vs. primum docet totum terrarum orbem in quatuor cœli partes dividi, in ortum, occasum, meridiem, et septentrionem. Deinde monet ab hisce quatuor parentibus erumpi totidem ventos, scilicet ab ortu Eurum; ab occasu Zephyrum; a meridie Austrum; a septentrione Boream: interque hos quatuor præcipuos ventos ait binas auras seu binos ventos expirare, quorum tamen nomina silet; sed nos ea referemus jam. Interea

notabis alia sortiri nomina quatuor illos cardinales ventos apud nautas. Is enim qui ab ortu fiat dicitur, non Euris, sed Solanus; qui ab occasu, non Zephyrus, sed Favonius; qui a meridie, Auster; quique a septentrione, Boreas pariter. Hinc intermedii venti octo sunt, scilicet inter Solanum et Austrum Euris et Notus; inter Austrum et Favonium Africus et Zephyrus; inter Favonium et Boream Circius et Caurus; inter Boream et Solanum Aquilo et Vulturius.

589 *Nascentem . . . diem*] Ortum.

Lapsumque diem] Occasum.

Mediosque calores] Meridiem.

590 *Te, Helice*] Septentrionem. Est enim *Helice* ursæ major, quam versat circum se axis septentrionalis, i. 218. 296.

Auster amat medium solem, Zephyrusque profectum.

Hos inter binæ mediis e partibus auræ

Expirant, similes mutato nomine flatus.

595 .

Ipsa natat tellus pelagi lustrata corona,

Cingentis medium liquidis amplexibus orbem :

Inque sinus pontum recipit, qui vespere ab atro

arctico polo: Eurus autem venit ab oriente: Auster amat meridianum solem; et Zephyrus solem occiduum. Inter hos quatuor quosque ventos, duo venti efflant ex mediis partibus, et pares sunt venti, immutato solum nomine. Terra autem ipsa fluctuat cincta ambitu oceani, qui circumdat fluidis suis amplexibus globum terrarum, qui jacet in medio: et ipsa terra excipit in sua viscera mare illud, quod

modo *fugit* ab ortu qui inde spirat? Repone *furit*.' Bent. 'Hoc nusquam Auctorum legeris. Repone, *fugit Eurus ab ortu*. Ita versum quoque recitat Stewech. ad Veget. iv. p. 478. *Fugit, i. e. non continet se in latibulis; sed vel leni spiramine in auras profugit.* Stœb.—596. Vulg. *notat*. 'Legebamus olim *natat*, haud absurda sententia. Terram enim in medio oceani, magni navigii instar, vectari et agitari veterum quosdam scripsisse et memineram, et alibi annotaveram. Sed alio nos vocat Gembl. qui habet *Ipsa vacat tellus*: longe melius. Ipsa tellus nuda est et extans in medio oceani.' Scal. 'Olim editum est *Ipsa notat*; unde Scaliger in priore editione fecerat *natat*: in altera *vacat* substituit, Gemblacensis auctoritate inductus. Atqui recte prius coniecerat *natat*; et sic plane Venetus, Lipsiensis, et Vossianus.' Bent. 'Optima hæc est lectio, quam ipsissimis ferunt literis Codd. Paris. et Lips. *vacat*, quod est in Gembl. magis probatum Scalig. *notat* im-

NOTÆ

592 *Ab axe*] Sup. septemtrionali. Sic Ovid. 'Qui gelidam sparsit ab axe nivem.'

Boreas] Sic dictus ἀπὸ τοῦ βοᾶν καὶ βῆν, i. e. propter ejus violentiam. Vel ἀπὸ τῆς βοᾶς, a nutrimento, quippe qui corpora sanet et alat, A. Gell. ii. 2. Dicitur et *Aquilo*, quasi instar aquilæ feratur.

Eurus] Græcis sic dicitur; Latinis vero *Vulturnus*: siccus est ventus, æstate calidus, hyeme frigidus.

593 *Auster*] Alio nomine *Notus*.

Zephyrus] Latinis *Favonius*: Græcis *Zephyrus*.

594 *Binæ . . . auræ, &c.*] Intermedii duo venti. Quanquam non desunt, qui unicum collateralem ventum inter hos quatuor cardinales interse-runt. Alii non duo solum, sed et

septem. Hinc ventos numero 32. statuunt diversos, quos nautæ præcipue observant, et quorum hæc sunt nomina. *Eurus*, *Hyperæurns*, *Subsolanus*, *Hypæurns*, *Syriacus*, *Hyperphœnicias*, *Phœnicias*, *Hypophœnicias*. *Auster*, *Hyperlibonotus*, *Libonotus*, *Hypolibonotus*, *Garbinus*, *Hyperafricus*, *Africus*, *Hypafricus*. *Zephyrus*, *Hypercaurus*, *Caurus*, *Hypocaurus*, *Mæstrus*, *Hypercircius*, *Circius*, *Hypocircius*. *Boreas*, *Hyperaquilo*, *Aquilo*, *Hypaquilo*, *Græcus*, *Hypercæcias*, *Cæcias*, *Hypocæcias*.

596 *Ipsa natat tellus, &c.*] His 2. vs. monet terram undique cingi oceano, atque natate aquis.

Pelagi] Oceani.

598 *Inque sinus pontum recipit, qui,*

Admissus, dextra Numidas Libyamque calentem
 Alluit, et magnæ quondam Carthaginis arces ; 600
 Littoraque in Syrtes revocans sinuata vadosas,
 Rursum usque ad Nilum directis fluctibus exit.
 Læva freti cædunt Hispanas æquora gentes ;
 Teque in vicinis hærentem, Gallia, terris ;

ingrediens ab nigro occasu irrigat a parte dextra Numidas, et Libyam ardentem, et arces Carthaginis, quæ olim magna fuit : et quod reducit oras suas in syrtes plenæ brevibus, et iterum erumpit inde impulsis undis suis versus Nilum. Sinistra pars illius maris verberat fluctibus suis æquatis nationes Hispanas : et te, o

pressis nostris Vett. minus apte legitnr.' *Stoeb.*—600 Scal. Delph. et vulg. *Abluit.* 'Immo cum Voss. *Alluit.* Virg. *Æn.* viii. 149. 'Et mare quod supra, teneant, quodque alluit infra.' *Bent.*—602 Scal. Delph. et vulg. *Rursumque.* 'Redundat illud que. Repone, *Rursum usque.*' *Bent.*—603 Scal. Delph. et vulg. *æquora.* 'Immo cum Voss. *æquora.* 'Æquora freti,' ut *Lucret.* Virg. alique, 'æquora ponti.' *Bent.* 'Libri nostri omnes, *æquora*, quod

NOTE

§c.] His 5. vss. prioribus recenset terras, quas mare Mediterraneum alluit ad dextram, habita scilicet ratione occasus, qua parte in medias terras erumpit illa pars oceani, quod vulgo mare Mediterraneum vocamus. Alluit autem hoc mare ad dextram totius Africæ littora ab Herculeo freto, ad Ægypti extrema littora.

Pontum, qui vespere ab atro, §c.] Mare Mediterraneum, quod ab occasu per fretum Herculeum admittitur in medias terras.

599 *Dextra]* Habita quippe ratione partis, qua irrumpit in medios terræ sinus, ut monui.

Numidas] Africæ populos, Græcis *Nomades*, vulgo, *Royaume d'Alger*: quæ pars est Africæ, quæ inter Mauritaniam Cæsariensem et Carthaginiensem includitur.

Libyamque] Africæ regionem, quæ nonnunquam pro tota Africa sumitur.

600 *Carthaginis]* Africæ urbis olim celeberrimæ.

601 *Littoraque in Syrtes, §c.]* Duo

sunt Syrtes in mari Mediterraneo ad oras Libycas: altera Carthagini propior, quæ minor est Syrtis, vulgo *Golphe de Capes*: altera in Cyrenaicam vergens, quæ major est, vulgo, *Golphe de Sydra*, ou *Seiches de Barbarie*. Sunt autem duo sinus periculossimi, propter arenas et brevia.

Sinuata] Quippe a Tuneto ad Nili ostia mare flectitur quasi recta ad meridiem semel aut bis, ubi duas illas syrtes efficit.

602 *Nilum]* Ægypti fluvium notissimum, qui per septem ostia in mare Mediterraneum influit, i. 44.

603 *Læva freti, §c.]* His 28. vss. explicat Poëta quas terras alluit Mediterraneum mare ad sinistram partem, scilicet ab Herculeo freto ad ipsam Asiam. Alluit autem 1. Hispaniam, 2. Galliam, 3. Italiam fere totam hinc inde, 4. Dalmatiam, 5. Peloponnesi urbes, 6. Ponti Euxini oras, 7. Asiæ minoris populos maritimos; denique Asiæ majoris gentes nonnullas, donec ad Nilum pervenerit.

Italiaeque urbes, dextram sinuantis in undam
Usque canes ad, Scylla, tuos, avidamque Charybdin.
Hac ubi se primum porta mare fudit, aperto
Emicat Ionio, laxasque vagatur in undas.
Et prius in levam se effundens circuit omnem

605

Gallia, quæ adjaces in proximis terris: et oppida Italiae, quæ excurrit paulatim in aquam dextram maris usque ad canes tuos, o Scylla, et usque ad voracem Charybdim. Sed postquam illud mare pulsavit se ab ea porta, fluctuat in mari Ionio, et dilabitur in amplas aquas: et expandens se primum in sinistram partem circum-

~~~~~

Scal. etiam magis placuit.' *Stoeb.*—605 'Sinuare non legitur absolute. Sed Manil. scripsit *insinuantis*.' Scal. Et sic Delph. Reposuit Bent. ex vulg. *sinuantis*.—607. 608 Scal. et Delph. *Ac . . . ab illa Enatat, &c.* Vulg. *Et natat*. 'Gemb. *Enatat*, ut etiam nos olim: exspatiatur libere, cum tamen revera pontus non natet, sed in eo natetur. Sic Tertull. 'ignis coquitur.' *Scal.* 'Ab illa in vetustis omnibus desunt. Pro ac Vossianus hac. Repone, *Huc . . . aperto Emicat, &c.* ubi hac porta prorupit, emicat sive ostendit se, exultat in aperto Ionio. *Emicat* eo sensu passim *Virgilius*.' Bent. 'Hoc de stellis valet, non de mari. Lege ex Codd. Gembl. et Paris. *Enatat*. Sic etiam Regiom. et eo posteriores. Cod. Lips. *Et natat*, cui consentit utique Cod. Venet. legente Gronov. Observ. III. 15. pag. 563.' *Stoeb.*—609 Scal. Delph. et vulg. in *leva se fundens*. 'Veteres omnes, in *levas effundens*. Repone, in *levam se effundens*.' Bent. 'Gembl. legente Scalig. in *leva se fundens*. Paris. et Lips. in *levas effundens*, pro quo lubuit aliquando legere *exundans*: sed nihil immutandum nunc existumo. *Effundens*, absolute positum, Maronianum est ex *Aeneid.* VI. 245. 'Talis sese halitus atria faucibus effundens supera ad convexa ferebat.' Ubi certe illud *sese* non ad hoc *effundens*, sed ad hoc *ferebat* pertinet. Neque tamen altera phrasia Auctoribus probis est inusitata. Pomp. Mela de Pado, II. 4. 'mox aliis annibus adeo augecit atque alitur, ut se per

NOTÆ

605 *Dextram sinuantis in undam*] Habita quippe ratione Italiae, quæ quasi in mare extremam suam ocream, quam vocant, immergit versus meridiem, usque ad Siciliam.

606 *Usque canes ad, Scylla, &c.*] I. e. usque ad Pelorum, dictum vulgo *Farv*. Scylla enim saxum est in mari Siculo oppositum Charybdi gurgiti, naufragii infame, quod præcul visentibus muliebrem formam exhibet, inferius vero speluncas habet monstris maximis refertas: ad cujus saxi rupes allisi maris fluctus fremunt, et canum latratum imitantur. Hinc fabulatæ sunt Scyllam fuisse Porci filiam, cujus inferiores partes a Circe incantatrice mutatae fuerint in

rictus caninos. Virg. Ovid. Met. VII. *Charybdin*] Supra vs. 421.

607 *Porta*] A Petoro: ab eo fretto, quo Siciliam inter et Italiam extremam erumpit mare. Hac enim sibi fecit portam mare, cum antea Sicilia Italiae adhæreret. Virg. Æn. III. 414. et seqq.

608 *Ionio*] Sup. mari. Ionium enim mare pars est ea Mediterranei maris, quæ supra fauces Adriatici Siciliam inter et Cretam expanditur. Plin. IV. 11. Alii utriusque maris, Ionii et Adriatici, terminum ponunt Peloponnesum. Alii Ionium mare terminant Pylicyno fluvio et urbe Dyrrachio.

Italiam, Adriaco mutatum nomina ponto, 610
 Eridanique bibit fluctus : dehinc æquore lævum
 Illyricum, Epironque lavat, claramque Corinthon,

cingit universam Italiam, et sequitur mare Adriam de nomine, et epotat undas Eridani, et aquis suis planis scindit partem sinistram Illyrii, et alluit Epirum; et

~~~~~

septem ad postremum ostia effundat.' in *lævas*] supple partes vel oras.' *Stoeb.* —610 Scal. Delph. et vulg. *atque Adriam comitatur nomine pontum.* 'Vetusti quattuor ponto. A Veneto et Vossiano abest *atque*. Totum sic Vossianus, *Italiam Adriâ comutatus nomine ponto.* Unde sponte exsurgit vera emendatio, quam Gronovius præripuit, *Observ. III. 15. Adriaco mutatum nomina ponto.*' Bent. 'Vide quid de hac mutatione præceperit Gronov. *Observ.* loco ad vs. 608. citato. Cod. Paris. cumque illo Regiom. et impressi Vett. *Adriam comitatus nomine pontum.* Ubi si scriptum esset *Adrio* vel *Adriâ comitatur*, non video quid in hac lectione magno sit opere desiderandum. *Adria* mox oppidum ejusque regionem notat, uti Pomp. Melæ loco modo cit. p. m. 37. 'Hucusque *Adria*, hucusque *Italix* latus alterum pertinet.' Mox pro *Adriaco* mari ponitur. *Lucan. II. 625.* 'Cum totas *Adria* vires Movit,' &c. *Conf. Cellar. Geogr. Antiq. II. 9. pag. 637.* *Stoeb.*—611 Vulg. *secat æquore velum.* 'Lege, *secat æquore lævum Illyrium.* Similem mendam olim in *Tibullo* sustulimus, 'Permisit læva ministro.' Nos, *Permisit vela ministro.* *Gemblacensis* habet *secat æquore bellum.* Nihil aliud est quam *bellum* pro *lebum*, et *lebum* pro *lævum*, id est, lævum.' *Scal.* 'Secat sine nexu *Illyrium*, larat *Epirum*; iners verborum turba, cum unum sufficiat. Denique si *secat Illyrium*, intrat et medium dividit; quod falsum. Sagacissimus Gronovius, ad versum 609. *Et prius in lævam*, Cnr, inquit, *Et prius*, cum nihil posterius inferitur? Legit ergo, *Ut prius.* Sed alibi mendum latebat. Repone, *dehinc æ. lævum Illyricum Epironque l. cl. que Corinthon. Epiron, Corinthon*; quia versu 690. vetusti omnes habent *Epiros*. Sed pro *lævum Illyrium*, vetusti omnes *bellum Illyricum*. Accipimus *Illyricum*: sic enim Latini scriptores de regione ipsa.' Bent. 'Malo Codicis Paris. lectionem sequi: *secat æ. velum Illyricum* (.) *Epirumque lavat claramque Corinthum.* Ita fere legunt atque distinguunt Editi Ald. Rom. Prunck. A quibus non longe, rectius tamen, abire videtur Regiom. *secat æquora velum*, &c. *Velum* pro nave instructa tam est usitatum Poëtis, quam *secare æquor*, et per enallagen *æquora*, pro ipsa navigatione. *Conf. infra vs. 620. sqq.* Vult ergo dicere Auctor: mare Ionium quod ab *Adria* nomen assumit *Adriacum*, maxime frequentari navibus *Illyricis*, quod 'Adria-

NOTE

610 *Adriaco*] I. e. mare Adriaticum, Pomp. Mela I. II. *Lucan. I. v.* Quod mare dictum est olim Romanis Mare Superum. Protenditur autem a Lacinio Italix promontorio ad Venetias, Italiam inter et Dalmatiam.

611 *Eridani*] Eridanus Italix fluvius est, alio nomine Padus dicitur, vulgo *le Po*, qui in Adriaticum mare se exonerat.

Lævum Illyricum] I. e. a læva parte alluit Illyrium, quæ regio est Euro-

pæ satis ampla, hodie *Dalmatia* dicitur. Sic Ovid. *Trist. I. 4. 19.* 'Nam procul Illyriis læva de parte relictis.'

612 *Epironque lavat*] Est enim Epirus Græciæ regio, quæ I. Molossia. II. Chaonia. III. Epirus. IV. Denique jam Albania dicta est, mari Ionio adjacens.

Corinthon] Achaix oppidum in medio Peloponnesi olim clarissimum.

Et Peloponnesi patulas circumvolat oras.

Rursus et in lævum refluit, vastoque recessu

Thessaliæ fines, et Achaica præterit arva.

615

Hinc intra juvenisque fretum mersæque puellæ

Truditur invitum, faucesque Propontidos arctas

circuit insigne Corinthum et lata littora Peloponnesi. Et iterum recurrit in sinistram partem, et per longum secessum præterlabitur terminos Thessaliæ, et campos Achaicos. Ibi Hellespontus et mare adolescentis et puellæ demersæ protruditur quasi per

*****

tici latus Illyris occupat,' ut scribit Mela l. 3.' *Stoeb.*—613 'Sanus nullus poëta dixit mare circumvolare terram, sed circumluere. Malim igitur circumluere. Sed nihil mutandum. Sic enim Priscianus Dionysii interpres: 'Finibus a Siculis Cretæum provolat æquor.' *Scal.*—616 *Scal.* Delph. et vulg. *Hic pontus*, et sic *Regiom.* Cod. Paris. *Hic pontum*. 'Quid hic pontus faciat, aut quo referatur, concipere non possum. Repono, *Hinc intra juvenisque, &c.* *Hinc mare* (a vs. 607.) invitum truditur intra fretum Phryxi et Helles, sive Hellespontum.' *Bent.*—617 *Vulg.* *Traditur invisum*. 'Lego, *Truditur invitum f. q. P. arctæ*. Sed et Gemblacensis habet diserte *Truditur*. Neque multum laborandum fuit ad hæc divinanda. Sed et textus Bonincontrii habet *invitum*, ut nos olim emendavimus.' *Scal.*—'Pro *arctæ* libri veteres *apto*. Lego *fauces arctas*, ut mox *angustas*.' *Bent.* 'Gemb. *Truditur*, consentiente, uti videtur, Lips. *Traditur* est in Cod. Paris. a *Regiom.* quoque et ceteris Editoribus adoptatum, quos sequi nolim. Mox, pro *arctas*, vel, quod Scaligero visum, *arctæ*, Codd. Paris. et Lips. *apto*, Euxino ponto, sic dicto postquam hospitalior fac-

NOTÆ

613 *Peloponnesi*] Peloponnesus totius Europæ nobilissima insula est, Ægæum inter et Ionium mare; Gallice *la Morée*.

614 *Rursus et in lævum, &c.*] His 6. vs. seqq. notat illas oras, quas iterum ad lævum partem reflexum mare a Peloponneso alluit, donec ad paludes Mæotidos pervenerit. Alluit autem Achaïam, Thessaliam; deinde per Hellespontum, quem vulgo vocant *le détroit de Gallipoli*, ou *le bras de S. George*, decurrit in Propontidem, vulgo *mer de Marmara*; postea per Bosphorum Thracium, vulgo *le détroit de Constantinople*, intruditur in pontum Euxinum, Gallice *le Pont Euxin*, ou *Mer Noire*: denique a ponto Euxino per Bosphorum Cimmerium, quem vulgo dicunt *le détroit de Caffa*, delabitur in paludes Mæotidos. Hoc videre est in mappis.

615 *Thessaliæ*] Ea est Græciæ regio, quæ Peneum fluvium inter et Thermopylas ad Ægæum mare extenditur.

Achaica .... arva] Achaia regio est Peloponnesi, cujus caput est Corinthus.

616 *Hinc*] Scilicet ubi has præteriiit oras, et ad Hellespontum pervenit.

Juvenisque fretum, &c.] I. e. Hellespontus, qui ab Helle Phryxi sorore in illud fretum delapsa nomen habet, ut monui vs. 515.

617 *Truditur invitum*] Namque quasi invitum truditur mare in Propontidem per Hellesponti fauces.

Fauces Propontidos] Nempe Bosphorum Thracium, qui quasi porta est ponti Euxini.

Propontidos] Propontis illud est mare, quod Archipelagum inter et

Euxino jungit ponto, et Mæotidos undis,
 Quæ tergo conjuncta manet, pontumque ministrat.
 Inde, ubi in angustas revocatus navita fauces 620
 Hellespontiacis iterum se fluctibus effert,
 Icarium Ægæumque secat, lævaque nitentes

vim in terras, et conjungit ostia angustæ Propontidos cum ponto Euxino, et cum aquis Mæotidos, quæ a tergo connexa est cum ponto Euxino, et format mare alterum. Hinc postquam nauta reductus ex undis Hellesponti confert se rursus in arctas angustias maris illius, scindit mare Icarium et Ægæum, et ad sinistram partem admiratur

*****

tus, cum ante Axenus audiret. Auctor gravissimus Mela l. 19. fin. 'Olim ex colentium sævo admodum ingenio Axenus, post, commercio aliarum gentium mollitis aliquantum moribus, dictus Euxinus.' Adde sis Plin. Hist. Nat. l. v. 24. cujus verba recitabimus infra ad vs. 626. et Ovid. Trist. v. 10. ubi totus est in asperimis Scytharum moribus describendis, vs. 13. sq. ait: 'Quem tenet Euxini mendax cognomine littus, Et Scythici vere terra sinistra freti.' Stœb.—618 Vulg. *jungi*. Correx. Scal. ibid. Scal. Delph. et vulg. *Mæotis et undis*. 'Mæotis casu genitivo. Hoc vero incredibile est; ut, cum vs. priore dixerit *Propontidos*, non hoc dicat *Mæotidos* sed *Mæotis*. Repone E. j. p. et *Mæotidos undis*. Sane vero infra vs. 680. iterum casu patrio venit 'Mæotis-que lacus.' Sed is vs. spurius reperiatur.' Bent.—620 Vulg. *Inde ubi in angustas iterum se navita partes*. Scal. ex Gemb. et Delph. *navita fauces*. 'Quid portentosi hoc est, *effert se in angustas fauces*? Immo potius *infert*. Mitto alia, quæ jure culpanda sunt. Ter quaterque tentatus hic locus me frustrabatur; tandem bona horæ parte consumpta, nequissimum mendum deprehendi. Repono, inverso duorum verborum ordine, *I. ubi in a. revocatus n. fauces H. iterum se fl. e. Inde ubi mercator*, qui Euxinum intraverat, *revocatus in Propontidem*, utpote domum rediturus, *iterum se effert ex Hellesponti faucibus*, Icarium et Ægeum secat. Librarius, memoris fidens, et versus modulo utrimque recto deceptus, versus hos jugulavit.' Bent. 'Ex optimis Codd. sic videntur restituendi: *I. ubi in a. iterum se n. partes H. revocatus fl. e. Pro partes*,

NOTE

Pontum Euxinum jacet, ut monui vs. 614. not.

618 *Euxino*] Mari Nigro, quod a Bosphoro Thracio ad Mæotidos paludes extenditur. Primum dictus pontus Axenus, Græcis *Ἀξενος*, i. e. *inhospitalis*, propter incolarum immanitates et latrocinia. Deinde *Euxinus*, Græcis *Εὐξενος*, id est, *bene hospitalis*. Ovid. Trist. l. v. 54. 'Frigida me cohibent Euxini littora ponti, Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.'

Mæotidos] Palus est Scythiæ, quam ab Euxino ponto discernit Bosphorus Cimmerius, et in quam Tanais fluvijs recipitur.

619 *Quæ tergo conjuncta*] Ita enim sita est palus Mæotidos, ut quasi a tergo Euxini ponti jaceat.

Pontumque ministrat] Palus enim illa ad instar maris extenditur.

620 *Inde, ubi in angustas, &c.*] His 11. vs. reliquis pergit Poëta notare ceteras maris Mediterranei oras ab ipso Bosphoro Thracio, ad ipsius Nili ostia per Asiatica littora.

622 *Icarium*] Sup. mare, quod est pars Ægæi maris, sic dictum vel ab Icaria ejusdem maris insula non procul a Chio; Samum inter et Myconum sita, unaque e Cycladibus; vel, si fabulis credere est, ab ipso Icaro Dæ-

Miratur campos Asiæ, totidemque tropæa
Quot loca, et innumeras gentes, taurumque minantem
Fluctibus, et Cilicum populos, Syriamque perustam, 625
Ingentique sinu fugientes æquora terras;

claras gentes Asiæ minoris, et tot tropæa huic mari adjacentia, quot sunt loca, et nationes infinitas, et oras formatas in arcum, quæ minitentur undis maris; et gentes Cilicum, et Syriam calidam, et terras, quæ per vastum fretum recedunt ab ipso

Gembl. fauces, quod malim.' Stœb.—623 Scal. Delph. et vulg. *populos Asiæ*. 'Cur nitentes populos? quis sic loquatur? an ob vestim nitorem? Sed cur populos, cum, versu sequente, habeamus *gentes*, et tertio rursus *populos*? Repone, *M. campos A.* Sic Virgilius Georg. i. 153. 'interque nitentia culta Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.' et Æn. vi. 677. 'ante tulit gressum, camposque nitentes Desuper ostentat.' *Campus et populus* sæpe confunduntur. Vide nos ad Horatium Epist. i. 6. 69. *Bent.* 'Libri omnes clamant populos. 'Cur autem nitentes? Quis sic loquatur? An ob vestim nitorem?' Audisti ipsum Bentleium. Quasi vero canis ille perpastus apud Phædr. iii. Fab. 7. veste indutus nitente fuisset, cui macie confectus lupus: 'Unde sic, quæso, nites? Aut quo cibo fecisti tantum corporis?' Vides vim atque usum vocabuli *nitere*. Plura non addo.' Stœb.—624 Scal. Delph. et vulg. *arcumque m.* 'Codex Vossianus *Aurum m.* Unde Vossius ipse ad Catullum, *Taurumque m. Fl.* Rectissime. Promontorium Tauri montis pelago ibi impendit.' *Bent.* 'Sic emendandum olim putavit Vossius e vestigiis codicis sui, qui habet *aurumque*. Sed ex iisdem vestigiis alter, multo forte facilis, legeret *arcumque*, quod posterius Codd. Paris. et Lips. cumque his probatissimum Regiom. exemplar ceterique vett. impr. tuentur. Jam vero ex Tabb. Geograph. constat, Taurum, sive montem sive promontorium, tametsi arcus formam satis lucide refert, non tamen adeo prope mari adjacere, ut ejus fluctibus minari, vel eos morari aut coercere videatur. Quapropter satius erit inveteratam retinere lectionem, *arcumque* maris intelligere, qui sinuoso flexu arcum format, *fluctibusque* suis terræ adjacenti, montiumque adeo jugis ruinam minari videtur. Hic autem *arcus maris* vel parum oculato se ostendit ad Pylas Syrias, quo snm Auctor lectorem manu quasi ducit.' Stœb.—626 Vulg. *fulgentes æquore*. 'Nos olim, *fugientes æquora*. Ita etiam Gemb.'

NOTÆ

dali filio, qui e Creta ceratis alis evolare tentans in illud mare cecidit. Ovid. Trist. iii. 4. 22. 'Icarus immensas nomine signet aquas.'

Ægæum] Archipelagum, qui sinus est maris Mediterranei ab Isthmo Corinthiaco ad Hellespontum extensus.

623 *Campos Asiæ*] Sup. minoris; huic enim littori adjacent Troja, Smyrna, Halicarnassus, &c. quæ Asiæ minoris sunt urbes.

Totidemque tropæa] Quæ scilicet Romani post victorias in iis littoribus

Asiaticis exerexant.

624 *Taurumque [arcumque] minantem Fluctibus*] Notat illam terrarum partem, quæ quasi rectum angulum signat in mari Halicarnassum inter et Rhodum. Longius enim in mare terra protruditur.

625 *Cilicum populos*] Cilicia regio est in Asia minori, proxima Syriæ, ad radices Tauri montis.

Syriamque perustam] Syria minoris quoque Asiæ regio est quæ ad ortum Euphrate; ad occasum Mediterræneo mari; ad septentrionem Cilicia; ad

Donec in Ægyptum redeunt curvata per undas
 Littora, Niliacis iterum morientia ripis.
 Hæc medium terris circumdat linea pontum,
 Atque his undarum tractum constringit habenis. 630
 Mille jacent mediæ diffusa per æquora terræ.
 Sardiniam in Libyco signant vestigia plantæ:
 Trinacria Italia tantum præcisa recessit:

mari, usquedum oræ iterum sinuatæ in dextram revertantur per aquas ad Ægyptum, ubi rursus desinant in littoribus Nili. Hic ambitus circumcingit mare quod medium est in terris, et quasi his loris coercet effusiones aquarum istarum. Mille insulæ sunt mediæ in hoc extenso mari. Calceamenta pedum formant Sardiniam in mari Africo: Sicilia recedit solum ab Italia quatenus ab ea separata est: Græ-

Scal. 'Sic ex Gemblac. Scaliger restituit. Minus enim recte nostri *fulgentes* legunt. Similem in modum Plin. Hist. Nat. iv. 24. de Ponto Euxino: 'Dein vastum mare, Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras, magnoque litorum flexu, retro curvatus in cornua, ab his utrimque porrigitur, ut sit plane arcus Scythici forma.' Cur quondam Axenus? docet Gabbem. ad Catull. iv. 9. qui 'trucem Ponticum sinum' appellat. Cf. not. ad vs. 616.' *Stoeb.*—627 *Scal.* Delph. et vulg. *redeant*. 'Immo *redeunt*, cum vetustis quattuor.' *Bent.*—628 *Vulg.* *verum*. 'Lege *iterum morientia*. Et ita *Gemb.* *Scal.* 'Hoc *iterum* ex Gemblacensi est. Non refragatur Lips. At forte lectoris, non librarii scribæ, errori tribuendum. Sive enim illud *iterum* pro *rursus* vel *altera vice* accipias, elegans illa metaphora vereor ne futura sit admodum insulsa. Nonne satis est vel semel moriendo vivere desiisse? Neque etiam de illis litoribus constat, ubi locorum primum moriantur. Rectius itaque cum nostris libris legeris: *Niliacis, verum, morientia ripis*. Sic autem distinguendum illud *cerum* putamus, positum quippe pro, *quod verum est*. Non enim modo res ita *vere* se habet, verum etiam *æquum est*, ut maris litora, fortissima illa naturæ repugnacula, quæ undarum tractum arenis constringunt (vs. 630. coll. not. ad loc.) cum in Nili terminantur ripis pariter ac hæc, Nilo exundante, moriantur, et aquis submersa quasi sepeliantur.' *Stoeb.*—630 *Vulg.* *harenis*. 'Lege *haben*. Sæpe apud auctores hæc mutantur *harenis, habenis*. Vera lectio hæc.' *Scal.* 'Libri nostri, scripti juxta cum impressis principibus *harenis* vel *arenis*, quibus sane magis ac *haben*is ntuntur litora, ad æstuantes maris fluctus coercendos. *Arenis*, numero multitudinis prolatum, pluribus exemplis contra Gellii sententiam xix. 8. defendit Cas-

NOTÆ

meridiem Arabia terminatur. Hanc autem *perustam* dicit, quia vicina est Arabiæ, et ad æquinoctialem lineam magis accedit.

629 *Medium terris pontum*] Mare Mediterraneum.

631 *Mille jacent mediæ, &c.*] His 12. vs. notat insulas fere omnes, quæ sunt ubique per mare Mediterraneum dispersæ.

Per æquora] Per mare Mediterraneum, quo de agitur hactenus.

632 *Sardiniam in Libyco*] Sardinia est in ea maris Mediterranei parte, quæ Libyco mare dicitur. Dicta olim fuit *Sandaliatis* ab effigie solæ, quam imitatur: Græcis *σανδάλιον* *calceamentum*. Dicta fuit et *Ichnya* ab voce Græca *ἵχνη*, *vestigium pedis*.

633 *Trinacria*] Sicilia. *Trinacria* dic-

Adversa Euboicos miratur Græcia montes,
Et genetrix Crete civem sortita Tonantem: 635
Ægypti Cypros pulsatur fluctibus amnis.
Totque minora sola, et tamen emergentia ponto,

cia e regione posita stupet montes Euboicos, et Creta parens, quæ dignata est habere Jovem incolam, miratur quoque illos montes: tota insula Cypro verberatur ab undis Ægypti. * * * Quid memorem et tot oras, quæ inferiores terræ con-

tal. in Rutil. i. 181.' Stob.—635 'Rectius eum secunda vocali *genetrix* scribitur, quam cum tertia, tametsi hoc ferunt Cod. Paris. et Regiom. Sic Lucet. edente Creechio, in ipso limine carminis: 'Æneadum *genetrix*, alma Venus.' Consule de prisca et vera illius vocis descriptione modo laudatum Castal. pag. 41. *Crete*, Græca forma, *genetrix* dicitur *Jovis*, quem ibi natum finxerunt. Audiendus hac de re Ovid. Amor. iii. 10. 19. sq. 'Cretes erunt testes, (nec fugant omnia Cretes,) Cretes, nutrito terra superba Jove, Illic, sideream mundi qui temperat arcem, Exiguus tenero lac bibit ore puer.' Idem.—636 Vulg. *Pulsatur Cypros Ægyptia*. 'Non frustra de vitio suspectus nobis olim locus iste. Gemb. *Ægyptia Cypros pulsatur*. Lege, *Ægypti Cypros p. ß. omnis*.' Scal. 'Quid hoc est? *omnis Cypros*, an *omnis Ægypti*? Quidve illud *fluctibus Ægypti*? Repone, *Æ. C. p. f. amnis. Ægypti amnis*, id est, Nili; ex Homero Αἰγύπτῳ δῆκερος ποταμῷ. Vide Plinium aliosque. Cypros, inquit, opposita est Nili ostiis, et ejus fluctibus pulsatur.' Bent. 'Restituenda vetus scripta pariter ac vulgata, lectio, *P. Cypros Ægyptia ß. omnis*. *Cypros Ægyptia*, non eo quod e regione ostiorum Nili posita, id enim justo longius petiit; sed quia Cyprus *Ægyptiorum* fuit, ex quo eam Jul. Cæsar Arsinœ largitus est. Vide Meurs. in Cypro ii. 20. Hinc Arsinœ nomen reginæ *Ægyptiæ*, idemque urbis in septentrionali latere Cypro sitæ. Consule Cellar. tom. ii. p. 267. *Cyprus omnis*, i. e. tota qua patet. Hoc non tibi, sed magno Bentleio, curiosius sciscitanti: 'Quid hoc est? *omnis Cypros*, an *omnis Ægypti*?' Cyprus autem tota, qua insula, *pulsatur fluctibus*, vel circumfluvione teneatur, non *amnis Ægypti* seu *Nili*, qui centum fere miliaria Germ. distat, nec unius solum *maris Ægyptii*, in quo falsus est Meursius, qui corrupta seductus lectione, illam in Nostro opinionem reprehendit i. Cypr. 6. Circumfluit autem illam mare Mediterraneum hinc inde varia nomina sortitum, quæ ex Veterum descriptione tradit Meurs. l. c. quocum confer, si videtur, Tab. Geogr. Cellar. T. c. paginæ 2. annexam.' Stob.—637 'Deesse versum ante hunc et pueri fatebuntur, nedum doctiores, qui in hanc sententiam concipiendus vide-

NOTÆ

ta a vocibus Græcis *τρία τρία*, et *ἄκρα promontoria*. Scilicet quæ tribus suis angulis tria notissima habeat promontoria, Pachynum, Lilybæum, et Pelorum. Dicitur et *Τριquetra*, ab triangulari sua figura; sed de his fusius vs. 792. ubi dicitur qua ratione præcisa fuerit ab Italia.

634 *Adversa*] Sup. Siciliæ.

Euboicos montes] Insulas ipsas in *Ægæo* mari assurgentes, scilicet *Eubœam* ipsam et *Cycladas* omnes, at-

que alias *Ægæi* maris insulas.

635 *Genetrix Crete*] Candia, in qua natus fingitur Jupiter. Virg. *Æn.* iii. 104. 'Creta Jovis magni medio jacet insula ponto, Mons Idæus ubi, et gentis cunabula nostræ,' &c.

Tonantem] Jovem.

636 *Ægypti Cypros, &c.*] *Cypros* insula est in extremo Mediterraneo mari, e regione ostiorum Nili posita. Hæc autem *Veneri* sacra fuit.

637 *Totque minora, &c.*] Ante hunc

Prætereo; Ægæas Cycladas, Delonque, Rhodonque, Aulidaque, et Tenedon, vicinaque Corsica tristi

tinenti exsurgunt tamen e mari; et Cycladas æquatas in orbem, et Delon et Rhodon, et Aulida, et Tenedon, et oras Corsicæ, quæ proxima hærent terræ Sar-

~~~~~

tur: Quid loquar tot urbes? Qui hoc negarit, ineptissime negarit.' Scal.—637. 638 Scal. Delph. et vulg. *Totque m. solo tamen e. p. Litora et æquales C. D. q. R. q.* 'Deest,' inquit Scal. 'versus in hanc sententiam: Quid loquar tot urbes?' Insulas, opinor, voluit. Et sane, aut hæc mendosa sunt, aut deesse aliquid necesse est. Quid ergo est *litora minora solo*? An *litora* sunt insulæ? Quid quod *litora* alterum abhinc versum inchoat? Repono: *Totque m. sola, et tamen e. p. Prætereo; Ægæus Cycladas, D. q. R. q. Gemb. et Lips. sola. Prætereo tot sola minora et tamen emergentia ponto, ut insulæ sint.* Sic i. 165. 'Emergere fretis montes, orbisque per undas Exiliit.' Ovid. Trist. i. 11. 8. 'Cycladas Ægæus obstupuisse puto.' Bent. 'Hæc in scriptis et vulgatis exemplaribus uno protelo antecedentibus junguntur. Nec factu opus, ut vel integer versus, quod Scaligero visum, vel hoc *Prætereo* suppleatur, quod de suo largitus est Bentleius, quemadmodum illa quoque et *tamen*, quæ præter rem addita. Lips. quidem Codex et, Bentleio legente, Gemb. habent *sola*. In hoc autem Scaliger non tam obsequentem sibi habuit variarum Indicem lectionum, quam Bentleius (neuter autem horum illustrium virorum ipsum Codicem oculis usurpavit). Ille enim legit *solo*, quod uti metro convenit magis, ita alterum, *sola*, crassioris vitii arguit. Itaque Cl. D'Orvillius cum ad Charitonem vere suum pag. 283. Nostri hunc locum sub examen revocaret, priore versu *tamen* mutavit *taceo*, et pro *æquales*, substituit *inaequales*. Quæ quidem emendatio tametsi majori veritatis specie gaudet, nec tam licentiosa est, quam Bentleiana, Codicum tamen Ms. fide destituta, nobis quidem eo minus probare se potuit, quo rectior et ad intelligendum facilius visa est vetus et constans lectio Cod. Paris. et Exempl. Regiom. cum quibus editi ceteri ad amussim conveniunt. Sic enim habet: *Totque m. solo tamen emergentia ponto Litora, et æqualis Cyclades (pro æquales Cycladas), &c.* Cum metri legibus obtemperans Vates et variandæ locutionis gratia accusativis titur, interpreti minus grave erit, quam fastidioso correctori, verbum modo præcedens, quod activæ formæ, vel tacite repetere: *Pulsat fluctibus æquor, seu mare Ægæum, etiam tot alia litora*, vel insulas, easque longe minores *solo*, i. e. terræ spatio, supple *quam Cyprum*, quæ *tamen emergentia ponto* navigantibus visuntur. Recenset eas Mela ii. 7. In hac cum Cypro instituta comparatione pergens Auctor dicere omnino potuit *et æquales Cycladas*, quæ quidem simul sumptæ, vel in unam, si fieri posset, insulam coactæ, Cyprum spatii magnitudine æquant: vel, Cycladas salutare visum *æquales*, quod sibi invicem, maximo certe numero, æquales sunt.' Stoeb.—639 Scal.

NOTE

vs. desideratur unus aut alter. Id enim satis indicant accusativi casus æquentes. Hinc in ipsa interpretatione nostra addidimus 'quid memorem,' ut aliqua verborum constructio maneret. Quæ igitur vocat littora *minora solo*, ipæ sunt omnes Ægæi maris insulæ, quæ ita multæ sunt, ut non insulæ interciscæ, sed quasi continens solum, seu terra videantur.

638 *Cycladas*] Cyclades insulæ sunt numero 53. sic dictæ quia in orbem sitæ sunt. Strabo x. Plin. iv. 12.

Delonque] Insulam Ægæi maris, Cycladum omnium clarissimam, in qua Latona Dianam et Apollinem enixa fertur. Cic. in Verr.

Rhodon] Insulam Carpathii maris, Caricæ adjacentem.

639 *Aulidaque*] Aulis, -idos, regiun-

Littora Sardiniaë, primumque intrantis in orbem

640

Oceani victricem Ebusum, et Balearica rura.

Innumeri surgunt scopuli, montesque per altum.

Nec tantum ex una pontus sibi parte reclusit

diniae ; et Ebusum insulam, quæ prima victrix est oceani, qui intrat in terras, et insulas Baleares. Infiniti scopuli et montes eminent per mare Mediterraneum. Neque solum ex una parte mare aperuit sibi terras aditibus abscissis. Etenim

*****

Delph. et vulg. *Corsica terræ*. 'Terræ dedit Scal. 'Terra,' inquit, 'Sardinia, ut terra Gallia, terra Italia.' An et poëtis sic loqui concessum est? Libri omnes *terris*; quod sic scribitur in membranis, *tris*. Repone, *tristi*. *Tristis Sardinia*, infamis scilicet ob insalubre et pestilens cælum. Respicit quoque Auctor ad Sardonium risum proverbio notatum. Silius XII. 37. de eadem, 'Sed tristis cælo, et multa vitiata palude.' *Bent*. 'Hæc quidem dici *tristis* eatenus potest, quod Mela scribit: 'Sardinia Africum pelagus attingens . . . ut fecunda, ita pene pestilens.' Sed de hoc non videtur Auctor cogitasse, qui luculentis testibus Libris Mss. dedit *terris*, quod mutatum esse nolim. Tabula Geographica veritatem lectionis et rei ad oculum demonstrat. Vide et Melam II. extrem.' *Stoeb*.—640 Vulg. *primaque intrantis in orbem*. 'Lege *primamque*.' Scal. Et sic Delph. et recentiores. 'Vetusti omnes, *primumque*. Recte. *Primum intrantis*; ut I. 266. 'primumque canentur Quæ medium;' et alibi.' *Bent*. 'Cod. Lips. *primumque intr. in orbe*. Paris. et Editi omnes *primamque*, respiciens Ebusum, quæ Cod. Paris. vocatur *ebusus*, Ptolemæo 'Εβουρος, aliis 'Εβουρος. Est Pityusarum major, quæ cum Oceanus, Atlantis opus, claustra, scilicet montium, ad fretum Herculeum perrupisset, et terras inter Africam et Europam, ubi nunc Mare est Mediterraneum submersisset, ab Oceano vinci aut submergi non potuit. Hinc Nostro illa dicitur *prima victrix Oceani intrantis in orbem* scil. terrarum. Conf. mox vs. 644.' *Stoeb*.—641 Scal. Delph. et vulg. *regna*. 'Vetusti quattuor melius, *rura*. Ut infra vs. 767. 'Dorica rura.' *Bent*. 'Hoc *rura* defendunt Codd. Gembl. et Lips. quorum tamen posterior vitiose *Balearica* legit. Cod. Paris. *Balearia regna*, sed et *Balearica regna* recte vulgatum Regiom. et ceteris. Sicuti 'Balearica funda' apud Ovid. Metam. II. 725. ita b. l. *regna Balearica* legit Gevart. ad Stat. Silv. I. pag. 184. Idem *Ecosum* pro *Ebusum*, et illius penult. corripit ex Servio notat *ibid*.' *Stoeb*.—643-4 Vulg. *sibi parte reclusus Faucibus abruptis orbem*. 'Lego: *Nec tantum ex una pontus sibi parte*

NOTÆ

cula est Bæotiaë, in qua oppidum est ejusdem nominis, et portus, in quem Græcorum classis convenit olim Trojanis bellum illatura. Virg. Æn. IV.

Tenedon] Tenedos Ægæi maris insula, Lesbum inter et Hellespontum. Virg. Æn. II.

Corsica . . . littora] Corsica insula est maris Ligustici, quæ nunc pertinet ad Remp. Genuensem; non procul a Sardinia sita est.

640 *Sardinia*] Quæ insula est in mari Libyco vicina Corsicæ.

Delph. et Var. Clas.

Manil.

641 *Ebusum*] Ebusus insula est in Balearico mari, altera scilicet Pityusarum: quæ duæ sunt primæ insulæ a freto Gaditano, infra Hispanias, quas vulgo dicunt *Majorque* et *Minorque*, aut *Iles, Baléariques*.

642 *Per altum*] Per mare Mediterraneum.

643 *Nec tantum ex una, &c.*] His 4. vss. præfatür Poëta non in unum mare Mediterraneum infundi oceanum; sed et in alia maria, sinusque alios.

2 Q

Objicibus ruptis orbem (nam littora plura
Impulit oceano) potius sed montibus altis 645
Est vetitus, totam ne mergeret æquore terram.
Namque inter borean ortumque æstate nitentem,

mare induxit in oceanum ipsum plures oras: (attamen impeditum est per excelsos montes, ne suis aquis superaret totum orbem terrarum.) Namque inter aquilonem

reclusis Faucibus abruptit orbem. Scal. 'Sic locus a Scal. constitutus est; nam libri universi: *Reclusus Faucibus abreptis orbem. Abruptit orbem* nec sensui nec metro satisfacit. Repono: *N. t. e. u. p. s. p. reclusit Objicibus ruptis orbem.* Virg. Georg. II. 479. 'Unde tremor terris: qua vi maria alta tamescant Objicibus ruptis, rursusque in se ipsa resident.' Non ex una tantum parte, freto Gaditano, aperuit sibi orbem, ruptis objicibus, sed et freto Caspio, Persico, Arabico.' Bent. 'Cod. Paris. ex ima: qua confusione sæpius peccatum. Idem vero cum Lips. et Editis omnibus, *reclusus Faucibus abreptis*: pro quo solus Paris. *arrepitis orbem.* Male mutavit urbem Ed. Rom. sed nec orbem satq. bene. Legendum forte *orbe* vel *orbi abruptis.* Nisi conjungere fas sit *reclusus orbem* pro *in vel per orbem*: aut passiva extremitate activam significationem habet, cuius rei plura exempla recitavit Popma de Usu Art. Loc. I. 11. Restituendum omnino *Faucibus*, quod temere mutatum. *Fauces* enim sunt terræ arctæ et breves, quibus peninsulæ terræ coherent. Livius XLV. 28. 'Isthmus, duo maria ab occasu et ortu Solis finitima, arctis faucibus dirimens.' Et Cicero de Lege Agrar. XXXII. 'Corinthus erat posita in angustiis atque in faucibus Græciæ, sic, ut terra claustra locorum teneret, et duo maria maxime navigationi diversa pæne conjungeret, cum pertenui discrimine separentur.' Stoeb.—645 Vulg. *potius.* 'Sane legendum: *Impulit Oceano Pontus.* Est elegans repetitio *roû pontus.*' Scal. et sic Delph. et mox 646. *pro mergeret*, Scal. Delph. et vulg. *vinceret.* 'Pontus a Scaligero est. 'Sic legendum,' inquit, 'et est elegans repetitio *roû pontus.*' Hæccine elegans? Haud vidi magis. Libri universi *potius.* Repone et distingue, *Nec tantum ex una pontus sibi parte reclusit Objicibus ruptis orbem (nam littora plura Impulit oceano) potius sed montibus altis Est vetitus, totam ne mergeret æquore terram.* Ne mireris, inquit, quod pontus ruptis objicibus penetraverit in terras tribus quattuorve locis: hoc potius mirandum, quod non totam terram mererit; mersurus utique, nisi montes alti obstitissent. *Vinceret* aliquo modo ferri potest. Verum in auctore tam prodigiose a librariis corrupto, non prodest timide agere vel superstitiose. Quod melius est, id et verius existimemus. Repone igitur, *totam ne mergeret æquore terram.* Vide quantum in scriptura veteri intersit, *uiceret, mgeret.* Noster infra de oceano versu 832. 'sic quondam merserat urbes.' Bent. 'nam littora plura Impulit oceano potius (:)' Sic distinguunt Editi meliores. Scaliger et Fayus malunt legere *pontus.* *potius* quod in Ms. et vulgatis anterioribus, idem ac *potentius* apud Perott. in voce. *Mergeret*] Libri omnes *vinceret*, quod elegantius. Quemadmodum paulo supra Ebusum vicissim oceani *victicem* dixit, quæ submersa non est.' Stoeb.—647 Vulg. *pontumque.* 'Merito hanc lectionem olim improbavimus. Gemb. certe, *ortumque. Ortum æstate nitentem, ortum*

NOTE

647 Namque inter borean, &c.] His medias terras, scilicet meridiem et septentrionem. Hoc autem mare a Mer Morte, quod oceanus intulit in meridie habet Persidem; a septem

In Corum angusto penetrabilis æquore fluctus
Pervenit, et patulis tum demum funditur arvis,
Caspiaque Euxini pelage facit æmula ponti.
Altera sub medium solem duo bella per undas

650

et orientem æstivum, unda maris, quæ facile trajici potest præ arcto tractu aquarum, perducitur in longum, et tandem expanditur in amplios campos, et æqualis ponto Euxino format mare Caspium. Oceanus indicit terris duo alia bella per

*****

æstivum. Sane Caspium est inter Borean et ortum æstivum.' *Scal.* 'Sic Scalig. ex Gemblac. cui subscribere Lips. videtur. Cod. Paris. diserte portum, ex quo Editores veteres fecere pontumque. Optime correxerit Regiom. Namque inter boream partemque æstate nitentem; h. e. inter septentrionalem et australem terræ partem.' *Stoeb.*—648 *Scal.* Delph. et vulg. *In longum.* 'Inter borean, inquit, et ortum solstitialem, sive æstivum (ut enim II. 236. exortum absolute nitentem appellat, ita hic per æstate nitentem designat ortum æstivum) fluctus pervenit in longum. Quid sibi vult in longum? Quo versus pervenit? Hoc dici oportebat. Unde vero scire Auctor potuit, utrum in longum an breve? cum regiones istæ ignotæ essent; et falsum postea inventum sit, Caspium ab oceano procedere. Repono, *In Corum a.* *In Corum*, hoc est versus occidentem. *Silius* IX. 493. 'Enrique et Boreæ parent, Corique Notique.' *Virgilius Georg.* III. 277. 'Diffugiant (non, Enre, tuos, neque solis ad ortus) In Borean Caurumve.' *Bent.* 'Scripti nostri vulgatique omnes, *In longo ang.* *Scaliger* ex Gemblac. *In longum, &c.*' *Stoeb.*—650 *Scal.* ex Gemblac. et Delph. *Caspiaque Euxini similis f. æquora ponti.* *Vulg. C. q. exiguit.* 'Recte. Nam comparatione Mediterranei est exiguum. Sed Gemblac. lectio anteferenda Euxini. Instar Enxini esse ait. Imo Clitarchus dixit esse non minus Euxino mari, et fances efficere instar Cimmerici Bosphori, et dilatari, instar Mæotidos paludis. Quare merito Manil. dixit esse instar Euxini ponti.' *Scal.* 'Multa hic peccantur. *Æquore* vs. abhinc secundo habuimus; neque Auctor hic repetisset *æquora*. Quæ deinde constructio? *Fluctus similis Euxini ponti facit Caspia æquora*. Hoc volebat interpolator, Facitque Caspia æquora similia ponto Euxino. Repone *C. q. Euxini pelage facit æmula ponti.* *Pelage* plurale neutrum, ut *Virg.* 'Frigida Tempe,' 'Immania cete,' *Lucret.* 'pelageque severa,' *Catull.* 'trunculentaque pelage.' Cum semel negligens librarius *æquora* scripsisset pro *æmula*, consequens

NOTÆ

trione, Tartariam desertam; ab ortu, Tartariam majorem; ab occasu, Armeniam.

Borean] Aquilonem, qui ventus pro ipso septentrione sumitur.

Ortum æstate nitentem] Non ortum cæli, non meridiem, sed eam cæli partem quæ ortum inter et meridiem intercedit, qua parte scilicet sol terris oritur sub caucro.

650 *Euxini pelage, &c.*] Quanquam mare Caspium latius extenditur, quam pontus Euxinus; neque ullo Bospho-

ro jungitur, aut cum mari Mediterraneo; sed medium jacet terris.

651 *Altera sub medium, &c.*] His 8. vs. seqq. notat duos illos sinus, quos oceanus infundit terris Persicis et Arabicis. Hinc alter sinus Persicus, alter Arabicus dicitur. Primis 4. vs. sinus Persicus, vulgo *Golfe de Basora*: 4. vs. posterioribus sinus Arabicus, vulgo *Mer Rouge*, notatur.

Sub medium solem] Versus meridiem, scilicet sub ipso æquatore.

Intulit oceanus terris. Nam Persica fluctus
 Arva tenet, titulum pelagi prædatus ab isdem
 Quæ rigat ipse locis, latoque infunditur ore.
 Nec procul in molles Arabas, terramque ferentem 655
 Delicias variæque novos radices odores,
 Leniter affundit gemmantia littora pontus;
 Et terræ mare nomen habet: media illa duobus.

MULTA DESUNT.

Quondam Carthago regnum sortita sub armis,

suas aquas versus meridiem. Etenim unda occupat agros Persicos, assumens sibi nomen maris ab iisdem regionibus, quas ipsa alluit, et intruditur in amplas terras. Nec longe, mare infert leniter oras coruscantes gemmis in effeminatos Arabes, et in terram, quæ fert delicias, et novos odores variarum herbarum, et istud mare ducit nomen ab illa terra. Quæ terra jacet inter duos sinus maris. * * * Carthago olim arma gerens assecuta erat regnum illius terrarum partis, quando ardens

*****

erat ut barbarus aliquis *similis* sententiæ donaret.' *Bent.* 'Vetus est scriptura: C. que exigui similis, &c. pro, *similes*. *exigui* tametsi probavit Scaliger in notis, tamen Gemblac. auctoritas potior ipsi fuit, qui legit *Euxini*. Longius autem distat similitudo *exigui* ponti, et *Euxini*.' *Stoeb.*—654 *Vulg.* *Quæ regit.* 'Lege, *Quæ rigat*. Sed et Gemb. habet *regat*, vestigium veri.' *Scal.* 'Quum dixit Noster oceanum *vicisse* terram, (vs. 646. coll. not.) par est credamus, eum continuata metaphora h. l. dedisse, *Quæ regit*, i. e. quibus locis ceu victor dominatur. Huic lectioni Codd. omnes patrocinantur.' *Stoeb.* *ibid.* *Scal.* *Delph.* et *vulg.* *orbi*. Et sic *Paris.* et *Regiom.* 'Doctissimus Huet. sic mavult, *lato qua infunditur orbi*. Sed vetustii omnes, *orbe*: unde facilis correctio, *latoque infunditur ore*. *Lato ore*, contra ac Caspium quod angusto. *Virg. Æn.* II. 482. 'et ingentem lato dedit ore fenestram.' *Bent.*—657 *Vulg.* *geminantia*. Correxerit *Scal.* ex Gemb. 'Unius hæc lectio Gemblacensis fide et auctoritate nititur. Ceteri omnes *geminantia* pro *geminata*. Litus enim utrumque latus tenet: *geminantia* id quod *radiantia* infra vs. 806.' *Stoeb.*—659 'Deest versus ante hunc, qui

NOTE

655 *Arabas*] Populi sunt Asiæ Judæam inter et Egyptum. Triplex autem distinguitur Arabia, Felix, Petræa, Deserta. Petræa vicina est Egypto: Deserta ad Euphratem extenditur: Felix mari Indico adjacet.

658 *Terræ nomen habet*] Scilicet ab Arabia dicitur Arabicus sinus, vel mare Arabicum. Quanquam vulgo dicitur mare rubrum, *Mer rouge*.

Media illa duobus] I. e. terra illa, scilicet Arabia, continetur inter duos illos sinus. Ita interpretari libuit

has voces, quæ cum sequentibus nullam habent concordiam. Scilicet desunt unus aut alter versus, aut plures, quibus et alios sinus maris, et ipsius terræ partes aliquas notaret Poëta. Videtur enim vs. seqq. Africam ipsam describere: quæ una pars est e veteribus tribus terræ partibus; et quam tamen non nominat, cum postea et Asiam et Europam notet, 672. 682.

659 *Carthago*] Vetus Africæ urbs, quæ olim totius Africæ tenuit impe-

Ignibus Alpinas cum contudit Hannibal arces,
Fecit et æternum Trebiam, Cannasque sepulcris
Obruit, et Libyen Italas infudit in urbes.

660

Hannibal percussit Albanas turres, et reddidit Trebiam immortalem nomine, et operuit Cannas tumulis, et intulit quasi totam Africam in civitates Italas. Auctor

continebat nomen Libyæ. Manifesta est lacuna. Bonincontrius dicit Carthaginem esse mediam inter mare Mediterraneum et Indicum. Pro-
pinqua sane loca, quæ una Carthagine disjungantur. Tam vicina esse pu-
tavit Indum mare et Mediterraneum. Acute. Non carebit tamen sectatori-
bus, neque admiratoribus. Scal. 'Sic explicant: Illa, h. e. Arabia, media est
duobus sinibus, Persico et Arabico, de quibus modo loquebatur. Nimirum
putarunt V. D. post hæc verba unum vel alterum versum deesse, cujus tamen
defectus indicium plane nullum apparet. Quin potius videtur nobis, hæc
cum sequentibus esse connectenda. Et ab hac sententia, nec precibus nec
minis movemur, ut abeamus. Etenim provocabulum ille non semper respicit
antecedens, sed de persona, vel loco, vel re insigni, et cujus pervagata est dig-
nitas, usurpatur. Sic Cicero in Verr. i. 66. 'M. Catonem illum sapientem,
clarissimum virum, &c.' Nepos Aristid. i. 2. 'a Themistocle labefactatus
testula illa exilio decem annorum mulctatus est.' Male utatur otio, qui plu-
res hujus rei producere testes velit. Itaque, deleta post hoc duobus inter-
punctione, non inconcinne verba sic nectes: *Carthago illa, nostræ hem! ur-
bis æmula, media duobus, sortita quondam regnum, &c.* Dicitur autem Carthago
media duobus non maribus, sed promontoriis, quibus interjecta est, vel quod
hinc mari, inde lacu maxima sui parte cingitur. Vide Strabonem apud Cel-
lar. Geogr. Antiq. vi. De Africa propria cap. 4. pag. 152. et 156. Stœb.—
660 Delph. *Igneus*. 'Sic restituendum: i. e. ardens, bellicosus. Vulg. *Igni-
bus*, minus bene.' Dein Scal. Delph. et vulg. *Albanas*. 'Venet. et Lips.
Albinas. Voss. recte *Alpinas*; ex historiæ ordine, ante Trebiam et Cannas.
Horat. Carm. iv. 24. 12. 'et arces Alpinas impositas tremendis.' Bent.—
661 Vulg. *æternis*. Scal. et Delph. ex Gemb. *æternam*. 'Immo æternum; ut
lucri faciamus *δυναστεύειν*. Trebia, *Τρεβίας*, genere masculino. Silius iv.
645. 'Magnas, o Trebia, et meritis mihi, perfide, pœnas Exsolves, inquit;
lacerum per Gallica rivis Dispergam rura.' *Æternum*; ut idem xi. 140. 'Ut
Trebias ripas æterno nomine famæ Tradiderit.' Bent. 'Legendum utique
æternam, i. e. Trebiæ memoriam, insigni notatam clade, æternitati mandavit.
Itaque prævalent, adstipulante sententia, Gemblacensis et Lips. Codicibus
ceteris, qui legunt *æternis*, quod cum hoc *sepulcris* necti posset, nisi duo illa
verba, *fecit et obruit*, impedimento essent.' Stœb.—662 Scal. ex Gemb.

NOTÆ

rium, Romæ æmula. Satis igitur constat Poëtam Africæ descriptionem instituisse.

660 *Alpinas* [*Albanas*] *arces*] Roma-
nas, aut a Romanis conditas. *Alba*
enim antiqua in Latio fuit urbs, ad Al-
bani montis radices, ab Ascanio con-
dita, quæ 300. an. regni fuit caput.
Justin. XLIII. Hinc orti Romani. Virg.
Æn. i. 6. 'Inferretque Deos Latio:
genus unde Latinum, Albanique pa-
tres, atque altæ mœnia Romæ.'

Hannibal] Hamilcaris filius, dux
Carthaginienſis, qui Romanos tribus
in præliis vicit, ut dictum est vsa. 37.
38.

661 *Fecit et æternum Trebiam*] Vic-
toria scilicet, quam apud hunc flu-
vium de Romanis retulit, vsa. 37. 38.
660.

Cannasque, &c.] Apud quas vicit
quoque Romanos, vsa. 37. 38. 660.

662 *Libyen*] Africam.

Huic varias pestes diversaque monstra ferarum
 Concessit sæclis natura infesta futuris.
 Horrendos angues, habitataque membra veneno, 665
 Et mortis pastu viventia, crimina terræ,
Et vastos elephantas habet, sævosque leones
 In pœnas foecunda suas parit horrida tellus;

naturæ dedit huic parti terrarum diversos partus, et varia portenta ferarum, quæ futura erant noxia in bellis venturis: scilicet habet immanes serpentes, et artus animalium plenos veneno, et sævus leti, et viventia vitia terræ, et ingentes elephantos; et illa terra, fertilis in sua supplicia, generat crudeles leones, et ludit in

Delph. et vulg. *Lybian*. 'Immo *Libyen*: quod et Huet. vidit.' Bent. Vett. Edd. *Italicæ*.—663 Vulg. *Hic varias species*. 'Cod. Lips. *Huc* var. Paris. et Impressi Vett. *Hic concessit* scil. *esse*. Scaliger, superstitiose magis ac vere, *Huic* scil. parti terrarum *concessit* var. *pestes*, quo nomine Manilio omne noxium et cum maxime lethiferum venit.' Stœb.—664 Scal. Delph. et vulg. *bellis*. 'Quid illud est *infesta bellis futuris*? nullus, quantum video, subest sensus. Repone. *Concessit sæclis n. i. f.*' Bent. 'Lege cum Codd. *bellis futuris*, i. e. quæ contra Romanos Pœni erant suscepturi, et sequentibus etiam temporibus gesserunt.' Stœb.—666 Scal. Delph. et vulg. *partus*. 'Male hic *partus*, cum *parit* mox sequatur. Quid vero est *mortis partus*? cur *viventia crimina*? Libri omnes *partu*. Repone et distingue, *Et m. pastu v., cr. t. Viventia pastu mortis*, argute, ut ubique solet; hoc est, *viventia pastu venenosarum herbarum*, quæ aliis animalibus mortem inferrent. Virgilius *Æn.* II. 471. 'Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus.' Plin. *Hist.* VIII. 41. 'Testudo, cunilæ pastu, vires contra serpentes refovet, mustela rutæ.' Vide supra III. 655. *nbi pastumque* dedimus, cum libri omnes, ut hic, habuerint *partum*.' Bent. 'Huic insipidæ correctioni omnes Libri adversantur. Lege absque interpunctione, *Et mortis partus v. cr. t. i. e.* fera atque venenata animantia, quæ *mors ipsa peperit*, sibi quasi ministra, quæ cum moribunda deberent esse, *vivunt* tamen illa *crimina terræ*. Vides antitheseos vim et elegantiam, quam ubivis fere Noster venatur. Ceterum uti *siderum partus* supra, et Titanes *terræ partus*, ita hæc animalia *partus mortis*.' Stœb.—667 'Versus spinrius. *Habet*, et mox *parit*, ignave et otiose. Elephanti et leones etiam alibi nascuntur.' Bent.—668 Vulg. *h. bella*. 'Legendum vel: *h. tellus*: vel *bello*. Quis non videt vitiosam esse lectionem vulgatam? Apollonius lib. IV. dixit *Λιβὴν θηροπόφον*. Quod Varro Atacinus vertit: *Fæta feris Libye*.' Scal. Et sic Delph. 'Scal. bene *h. tellus*; desiderabatur enim nominativi casus. Rom. *horrida bella*: sed sic interpungit: *I. p. f. suas: p. h. b.*' 'Magis placet scriptum et anti-

NOTÆ

663 *Huic*] Sup. terrarum parti, nempe Africae, quam describit Poëta.

Monstra ferarum, &c.] Elephantos et serpentes, quos fert præsertim Africa. His autem feris, elephantis scilicet, primo usus est Pyrrhus in prælio adversus Romanos; nempe, contra Valerium Lævinum Cos. Ro-

manum, dum Tarentinis adversus Romanos suppetias ferret, Justin. XVIII. 1. Secundo serpentibus pariter novo commento usus est idem Pyrrhus adversus Eumenem, quos fictiles lagenas vivos conjici jusserrat, ut inter præliandum mitterentur a suis in hostium naves. Justin. XXIII.

Et portentosos cercopum ludit in ortus,
Ac sterili pejor siccas incestat arenas,

670

fætus monstrosos cercopum, et deterior, cum sterilis est, inficit arenas suas aridas, us-

~~~~~

quitus vulgatum *bella*, eaque non elephantibus et leonibus, sed Carthagini asserenda. Videtur ludere in voce *pænas*, ob affinitatem cum nomine *Pæni*.
Stoeb.—669 Vulg. *Cyclopum*. 'Itane Africa mater Cyclopum, quæ homines vescos et exutos producit, quæ, ut ipse Manilius dicit, suo pulvere execat populos? Sane neque Cyclopas et immania corpora parere, est ludere, (hoc enim majus est, quam ludere,) neque Africa ullos unquam Cyclopas tulit, sed angues, scorpiones, et feras, de quibus omnibus jam dixit. Gembl. non *Cyclopum*, sed *Cecropum* habet, pro *Cercopum*: *Et portentosos Cercopum ludit in ortus*. Cercopes sunt simiarum genus omnium turpissimarum. Cercopas homines fraudulentos in simias conversos Pithecusis insulæ nomen dedisse habes apud Ovidium, item Eustathium Ὀδυσσ. τ. Non solam, inquit, sævit Libya gignendo feras noxias et serpentes, sed etiam ludit producendo ridicula animalium portenta simias, et Cercopas. Apud Festum quoque potest legi: 'Cercops, genus simiarum;' et verum est, ut et vera lectio Maniliana, quam reposuimus. In Glossis legitur nomen mihi ignarum Κέρκωψ ὄϊον, *Hasder*. Nam constat esse ὄϊον, et quidem simiam. Inde Cercopes hominunciones turpes, quales ut plurimum Libyes. Marcellin. lib. xxii. de Imp. Juliano. 'Ridebatur enim, ut Cercops, homo brevis, &c.' Sane Cyclops verus erat, qui illum egregium locum contaminaverat. Quod si poëtæ finxissent etiam in Libya Cyclopas nasci, tamen non de fabulis, sed de natura hic sermo est.' Scal. Et sic Delph. Vid. not. inf. 'Quidnam ergo portenti habet *cercopum ortus*? Hoc dicere magnus Scaliger debuit, qui primus mutavit hoc *Cyclopum*, quod Libri nostri simul omnes teneant. Solus Cod. Lips. illius favere correctioni videtur, qui habet *Cecropum* et superne *Cicr*. Illud vero *portentosos* majus quid ac cercopas innuit. Nec modo queritur adhuc, quoniam animantium fætus Africa ferat aliatque; sed *Cyclopum* mentionem fecit Auctor, vel quod fabricam ærariam invenisse et Vulcani in Sicilia ministri dicuntur; vel ob confinitatem quandam terrarum, licet non admodum propinquam. Hanc Na-onis calamo describere lubet, ut clarius pateat, quomodo ad Africæ delineationem Cyclopum mentio pertineat. Pastor. iv. 287. sqq. verba hæc sunt: 'Hinc mare Trinacrium, candens ubi tingere ferrum Brontes et Steropes Acmonidesque solent: Æquoraque Afra legit, Sardoaque regna sinistris Prospicit a remis, Ansoniamque tenet.' Stoeb.—670 Huet. *Ac sterilis p. s. incestat a*. 'Libri omnes, *Ac sterili pejor*: quod secutus est Scal. sed sensum non cepit. Postquam dixit Manil. tam noxia monstra Africam ferre, addit, non tantum sterilem esse, sed sterili pejorem, ut quæ siccās suas ac infecundas arenas feris illis et damnosis serpentibus infestas reddat.' Scal. Delph. et vulg. *incestat*. '*Infestat*,' inquit Huetius, 'hoc est, infestas reddit.' Atqui *incestare* non illud est; sed vexare, molestia, damno afficere: nec video, quo pacto arenæ possint infestari. Repone, *incestat*. *Incestat* sic-

NOTÆ

669 *Cercopum*] Cercopes enim sunt simiarum genus omnium turpissimarum. Ovid. Met. xiv. Vulg. *Cyclopum*, male; neque enim Africa fert Cyclopas. Deinde verba sequentia non ferant, ut de Cyclopum partu in-

telligantur. Quis enim crederet Africam ludere in ortus Cyclopum, quorum sunt immania corpora? Bene autem ludere dicitur in ortus simiarum, quarum tota vita ludere est.

Donec ad Ægypti ponat sua jura colonos.
 Inde Asiæ populi, divesque per omnia tellus,
 Auratique fluunt amnes, gemmisque relucet
 Pontus: odoratæ spirant medicamina sylvæ.
 India notitia major, Parthisque vel orbis 675
 Alter, et in cœlum surgentis culmina Tauri.
 Totque illum circa diverso nomine gentes
 Ad Tanaim Scythicis dirimentem fluctibus orbes:

que dum collocet sua imperia ad incolas Ægypti. Deinde sunt gentes Asiæ, et terra locuples in omnibus rebus, et fluvii aurei labuntur, et mare micat lapillis preciosis: sylvæ odoriferæ exhalant medicamenta. Est et India notissima omnium; sunt Parthi, qui fuerunt quasi alter orbis terrarum ab orbe Romanorum; sunt et alti muri montis Tauri, qui ascendit in cœlum: et tot populi diverso nomine circa illum habitantes. Porro ad Tanaim fluvium, qui dividit oppida Scythica suis aquis,

cas arenas, influxu nefario fecundas reddit; ideoque pejor, quam si esset sterilis. Virgilius Æn. x. 389. 'Anchemolum thalamos ausum incestare novercæ.' Bent. 'Repone, meliorum consensu Librorum, infestat, non armis, sed pedum plantis.' Silius xvi. 505. 'Hesperon infestat sua per vestigia pressum.' Stœb.—675 Scal. Delph. et vulg. Parthique. 'Immo Parthis, ἡ Παρθία, ut infra versu 803. 'Magna jacet tellus, magnis circumdata ripis, Parthis, et, &c.' ubi iterum codices, Parthi sed. Sic versu 750. Persis, et Virgilius Persidis.' Bent.—676 Scal. Delph. et vulg. mœnia. 'Quænam ista mœnia? Repono, culmina. Statius Silv. i. 1. 'Quæ super ingesti portaret culmina montis.' Bent.—677 Scal. Delph. et vulg. divisæ. 'Divisæ nomine vix quid sit intelligo. Vetusti quattuor diviso. Repone, diverso. Diverso nomine, id ipsum est, quod diversis nominibus.' Bent.—678 Vulg. At tantum. 'Non potest esse locus mendosior. Lege: Ad Tanaim Scythicas dirimentem fluctibus

NOTE

672 *Inde Asiæ populi, &c.*] His 10. vss. seqq. descriptionem Asiæ instituit: superioribus autem vss. descripsit Africam.

673 *Aurati amnes*] Puta Gangetem in India, qui volvit aureas arenas.

674 *Pontus*] Oceanus scilicet Arabicus et Indicus, cujus utriusque littoribus arenæ nitent quasi gemmæ: immo gemmæ veræ micant.

Odoratæ sylvæ] Quales sunt in Sabæa et Arabia.

675 *India*] Totius Asiæ regio notissima ad ortum.

Parthisque vel orbis alter] Parthia enim Assyriæ regio amplissima, de qua sic Justin. xli. 'Parthi, penes

quos, vel divisione orbis cum Romanis facta, nunc orientis imperium est,' &c.

676 *Culmina Tauri*] Taurus mons altissimus in Asia, qui varia sortitur nomina pro variis regionibus, quibus late respondet. Plin. v. 2. et 27. Scilicet mons iste pertinet ab insulis Chelidoniis in mari Pamphylico ad Indicum mare, totamque Asiam in duas partes secat, quorum quæ ad septemtrionem dicitur Asia intra Taurum: quæ ad meridiem Asia extra Taurum vocatur.

678 *Ad Tanaim, &c.*] His 4. vss. postremis notat terminos Asiæ ab Europa. Tanais igitur fluvius est,

*Maotisque lacus, Euxinique aspera ponti
Æquora, et extremum Propontidos Hellespontum*

680

et ad paludes Maotidos, et ad frigidas aquas ponti Euxini, et ad ultimum Hellespon-

urbes. Etiam Gemb. habet *dirimentem*. Scal. Et sic Delph. 'Quanam illæ sunt *Scythicae urbes*; cum Scythæ non urbibus, sed agris et campis diversi degerent? Voss. et alter *orbes*. Repono, *Ad Tanaim Scythicis dirimentem fl. orbes*. Orbes, Asiæ scilicet et Europæ; ut Virg. *Æn.* vii. 223. 'quibus actus uterque Europæ atque Asiæ fatis concurrerit orbis.' Bent. 'Hunc vs. ita repræsentant Codd. nostri: *Ac tantum scythicas dirimentes fl. urbes*. Descriptionis compendium tm in errorem duxisse librariorum videtur, ut darent *tantum* pro *Tanaim*, quod omnino probandum. Pro *urbes* Cod. Lips. *orbes*, retento tamen *scythicas*, quod nequaquam congruum. Eiusdem mendii nobis est suspectus Vossianus Cod. ex quo uti et altero (Lipsiensi forte) hoc *orbes* Bentleius produxit. Ceterum cum, recte V. C. monente, frustra quæsieris *urbes* apud Scythas, 'quibus nulla collimitia, nullæ domus, qui pabulo et pecori, non arvo student, et in plaustis agunt fere, unde et Hamaxobiorum appellatio prorepsit;' quæ et alia gentis instituta copiosius exposuit Rhodig. *Lect. Ant.* xviii. 24. tum vero antequam in pejus verba mutes, videndum, annon saniores concipere sensum possis ex hac lectione: *Ac Tanaim Scythicas dirimentes fl. urbes*. Præsertim ubi cum Scaligero ad vs. 718. *Scythicas urbes* capias pro *Scythia*, quemadmodum *Italicas urbes* pro *Italia*. Vel ad hanc quoque sententiam revocari verba possunt: *Ac Tanaim circa sunt multæ urbes dirimentes (pro diremptæ) fluctibus Scythicas gentes (quod ex vs. præced. repetendum). Quodsi magis placeat dirimentem, sensus minus erit impeditus ut intelligas, Tanaim dirimere Asiaticas urbes ab Europæis. Sic Dionys. Perieg. vs. 14. Εὐρώπην δ' Ἀσίαν Τάναϊς διὰ μέσσον διλῆει. ubi vide Enstathium. Stoeb.—679. 680. 'Posteriorem ex his versum eiecit ex textu Scaliger, ut adulterinum. Nempe hic Propontis primam producit; cum, ut ubique apud alios, ita et apud Nostrum bis alibi corripiat. Recte. Huetius tamen, Scaligero semper iniquus, in textum revocat, hac correctione, *Æquoris extremumque Propontidos Hellespontum*. Vide, invidia aut favor quam transversos agat viros cetera egregios! Hac lectione, aut *ponti æquoris junctim* habemus; aut *æquoris Propontidos*, conjunctione etiam *que alieno loco posita*. Ego vero, non posteriore modo, sed utrumque spurium puto; ut proximo versiculo ostendetur. Nec enim *Maotis* casu patrio, nec *Euxinique aspera ponti* absolute, ut Scaliger accipit, conquire possum.' Bent. 'Ita ad verbum uterque versus legitur in scriptis pariter ac veteribus impressis. Habes optimos eorum interpretes Enstath. ad Dionys. l. c. Paullum Oros. apud Cellar. Geogr. *Ant.* iii. 1. qui, 'Asia,' inquit, 'regio, vel, ut proprie dicam, Asia minor absque orientali parte, qua ad Capadociam Syriamque progreditur, undique circumdata est mari: a septentrione Ponto Euxino, ab occasu Propontide atque Hellesponto, a meridie mari*

NOTÆ

qui decurrens in Mæotidos paludes Asiam dirimit ab Europa. Sic Lucan. iii. 'qua vertice lapsus Riphæo Tanais diversi nomina mundi Imposuit ripas, Asiæque et terminus idem Europæ, mediæ dirimens compendia terræ,' &c. Male igitur Vulg. *tantum* pro *Tanaim* habet.

Scythicis] Scythia enim media dirimitur a Tanaide fluvio in duas partes, Europæam et Asiaticam.

679 *Maotisque lacus*] Paludes Mæotidos, vs. 617.

Euxini ponti] Vs. 620.

680 *Propontidos*] Vs. 619.

Hellespontum] Vs. 619.

Hunc Asiæ metam posuit natura potentis.
 Quod superest Europa tenet, quæ prima natantem
 Fluctibus excepitque Jovem, taurumque resolvit,

tum Propontidos, ad hæc, inquam, loca auctor naturæ collocavit finem Asiæ potentissimæ. Quod autem restat, Europa occupat illud, quæ quidem prima et recepit Jovem tranantem aquas maris, et detexit illum latitantem sub forma tauri, dum

*****

nostro.' Adde his, qui suo ceteros antecedit jure, Melam 1. 3.' *Stoeb.*—681 Scal. Delph. et vulg. *Hic.* 'Gemblacensis et Lipsiensis hanc. Junge versum abhinc tertium, et reponere, *Ad Tanaim Scythicis dirimentem fluctibus orbes: Hunc, &c.* Hunc, nempe Tanaim. Dionysius Periegetes; *Εὐρώπῃ Ἀσίης Τάναις διὰ μέσσοις ὁρίσει.* Possis etiam legere hanc, eodem sensu. Tanaim Europæ atque Asiæ terminum a veteribus plerisque poni, quis nescit? Etsi alii Mæotida et pontum ei addiderint, ut Mela 1. 3.' *Bent.*—683 'In codicibus sequitur hic vs. *Pondere passa suo signi onerique juvavit.* Jure, opinor, hunc versiculum ejecit Scal. Nam Voss. in imo margine habet, non in contextu. Interdicit iterum Huet. et sic reformat, *taurumque resolvens Quærere passa sibi est ignis-que onerisque juvamen.* Sed medicina fit mortuo; et quot alii sunt irreptitii, quos Scal. intactos reliquit.' *Bent.* 'Et hic quoque versus non est, nisi Cercopis alicujus, et cujus nisi ejusdem, qui superiorem infarserat? Nam et hic quoque putavit imperfectam esse orationem. Putavit, inquam, *τὸ resolveit* suspensum esse, nisi adderetur nomen in sexto casu. At *resolvere pondere* quis unquam Latine sciens dixerit? Quid denique volunt illa *σοκούσθησα, signi onerisque juvavit?* Editio Lugdunensis agnoscit barbarismum quidem: sed pro eo supposuit *juvamen* non meliori sententia, neque emendatione locutione. At bene Manilio dictum, *resolvit taurum*, hoc est, Jovem exiit taurina forma: quemadmodum in prima institutione taurus indutus Jovem dicebatur. Non est cujusvis notas versibus spuris apponere: non cujusvis agnoscere.' *Scal.* 'His subjicitur, omissa post hoc *resolvit* interpunctione, versus, quem Cod. Paris. ita legit: *Pondere passa suo signoque onerisque juvavit.* Qui quidem, tametsi prima facie minus bene se commendat, non tamen illico tamquam cercopis alicujus fœtus erat eliminandus. Vide antem quam illi vindicando et emaculando opem ferant libri vetusti, postque illos interpretes recentiores. Cod. Lips. *signi (.) onerisque juvavit.* Regiom. *sui signique onerisque juvavit.* Ald. Rom. Prukn. *signo (.) signique (.) on. juvav.* Fayus tentavit: *Condere passa sibi signisque humerisque juvantem.* Quæ sic ille *ῥαπαρδῆσαι*, 'dum scilicet permisit illum monentem et signis et humeris subjicere sibi.' Nihil dicit. Molinius sic locum constituit: *Taurumque resolvit Pondere passa suo, signique onerisque juvamen.* Huetius tan-

NOTÆ

681 *Natura*] Dens, auctor naturæ.

682 *Quod superest Europa tenet, &c.*] His 15. vs. seqq. describit Europam, et ejus varias regiones notat. Hæc autem tertia pars est veteris orbis; nomenque duxit ab Agenoris filia Europa de nomine, quam Jupiter in taurum mutatus rapuit dorso suo, et in Cretam vexit per æquora. Ovid. *Metam.* 11. et 111.

Prima] Suppl. pars orbis terrarum. Alludit autem Poëta ad fabulam de Europa. Jupiter enim sub forma tauri rapiens Europam Agenoris filiam, vexit eam per medium mare, primumque appulit in Europam, scilicet in Cretam, quæ pars est Europæ.

683 *Taurumque resolvit*] I. e. retextit formam tauri in ipsum Jovem. Jupiter quippe formam tauri depo-

Ille puellari donavit nomine fluctus,

scilicet permisit illum monentem et signis et humeris subjicere sibi; Jupiter autem

*****

dem Scaligerum ad interdictum venire iubens, sic ivit emendatum: *Taurumque resolvens, Quærere passa sibi est ignisque onerisque juvamen.* Eodem Interprete, 'Europa terra Jovem excipiens, et taurina forma exuens, passa est hunc sibi amoris et oneris, quod per mare gestaverat, levamen quærere.' Rectissime quidem statuit V. D. ultima præcedentis versus verba cum hoc qui in controversia est, arctissimo sententiæ vinculo esse conjuncta. Nec injuste fecit corrigendo illud *juvavit*, quod non est, ut ullo exemplo, quod quidem meminimus, excusari, nedum defendi possit. In ceteris vero longius a veteri scriptura discedit V. D. nec sensum Auctoris videtur assecutus. Age, nostri quoque ingenii periculum faciamus. Erit fortasse, ut deficiente meliorum Codicum ope, locus adhuc pessime habitus nostra conjectura sublevetur. Audaces fortuna pariter juvat. Putamus, salvo rectiore tno iudicio, sic esse legendum: *taurumque resolvit Pondere passa suo* (.) *Sidonis onusque levavit.* Hujus certissimæ, ni fallor, emendationis haud dubius mihi Auctor est Ovidius Fastor. v. 605. sqq. ubi pariter ac Manilius supra II. 489. sqq. in recitanda illa fabula Europæ Agenoris fecit mentionem, sine qua mutila certe narratio foret. Illam igitur, Tyriam utpote puellam, 'Sidonim' Ovidius salutavit. Anacreon *Σιδωνίην γυναικα*, Od. 35. 556. ubi vide Barnes. Hujus autem 'Sidonis' penultimam nostri esse communem. Ovidius corripuit in his: 'te, Sidoni, Jupiter implet.' Subobscurum illius indicium est hoc *signoque*, cui recipiendo librarii scribæ tanto se præbuer faciliores, quanto frequentius hoc Nostro, alterum vero numquam alias usurpatum. Præterquam vero quod vs. seq. Noster ait, mare illud puellari nomine donatum a Jove fuisse, quæ absque hoc *Sidonis* nomine foret frustra explicaveris, uti mox videbimus: favet etiam nostræ conjecturæ, quod ibidem voce *puellari* titulus, quæ Nasoni fere propria, eique citato loco usitata vs. 611. Quid inde? Hinc saltem videtur rectius conficere, utrumque vatem eodem fuisse numine affiatum, id est, uno ex fonte cum fabulæ sensu verba etiam ipsamque adeo loquendi genus hausisse. Quod præcedit, *passa*, non equidem a *pattor* h. l. derivare malim, quam a *pando*, ut *Europa* terra intelligatur *Jovem excepisse*, qua decet, *passa*, i. e. *παραρριπύκας*, *brachiis passis*. Vel simpliciter *passa* pro distenta, extensa, Europa qua late patuit, Jovi se facilem præbuit excipiendo. Quocirca notare juvat, ne quid expurgando præsentī loco nostræ saltem operæ desit, in Cod. Paris. rectius legi *excepit*, quam *excepitque*. Europa, Noster inquit, *passa resolvit taurum pondere*, id est Jove, quo erat indutus, supra II. 491. Quod ad unguem exponit Ovidius l. c. vs. 615. sq. 'Littoribus tactis stabat sine cornibus ullis Juppiter: inque Deum de hove versus erat.' *Sidonis onusque levavit*, pro levavitque taurum onere Sidonis: quod 'virgineum onus' diserte dixit Rutil. I. 262. in eadem fabula. Alibi *levare* est minuere: hoc autem loco valet liberare, uti v. 618. 'pelagusque levavit,' i. e. liberavit, scil. monstro. Vel, *levare* est tollere, cujus notiois exempla plura dedit Non. Marcell. in voce. Ex quibus insinuat disce, nisi jam ante notum, illi *levare* nomen rei non quarto tantum casu, sed et sexto jungi solere. Noster supra vs. 12. 'curasque levate:' et Ennius nobis excitatus in Not. ad hunc loc. qui-

NOTÆ

suit, ut ea potiretur. Ovid. Met. II. metu demto, modo cornua sertis Impedienda novis,' &c.
684 *Puellari nomine, &c.*] Quanneum deponit arenis, Paulatimque, quam non *Europæum* ab Europa vo-

Et monumenta sui titulo sacravit amoris.

685

Princeps illa domus Trojani Græcia belli,

Maxima terra viris, et foecundissima doctis

vocavit undas de nomine illius puellæ, et sub hoc nomine consecravit monumenta sui amoris. Est autem Europa potentissima hominibus, et abundantissima doctis civi-

bus exemplis locupletare Nonium Marcell. possis.' *Stoeb.*—684–686 'Et hi quoque tres spurii sunt; quod orationis series, his semotis, ipsa per se ostendit. Quod superest Europa tenet, quæ prima natantem Fluctibus excepitque Jovem taurumque resolvit, Maxima terra viris, &c. Si illa Maxima terra Europa est, ut ipsa clamat sententia, jam constat versus interjectos ab aliena manu esse. Nani ne ad Græciam hoc referas, vetant codices universi, qui illum ponunt post versum 689. et rege vel uno Princeps illa domus Trojani gratia belli. Gratia vetusti codices, non Græcia. Pro gra (gratia) ab interpolatore datum puto glā, hoc est, Trojani gloria belli; ut de Achille dictum sit. In prioribus versibus, quid sodes illud est fluctus? An fluctus totam Europam significant? An fluctus aliqui Europæi dicti sunt? Gemblacensis pro fluctus habet luctus, et Vossianus litus. Sed neque hoc juvat. Litus enim Cræte erat: neque ea insula nunquam dicta est Europa. Pro amoris Gemblacensis honoris. Mea nihil interest, qui pro spuris hos habeo: tutetur qui volet. Ovid. Met. viii. 163. 'egressus ratibus Curetida terram Contigit.' *Kouphris, Creta.* Vide Heinsium et Steph. in *Kῆρην*, et Hesych. in *Kouphres. Bent.*—'Totidem hæc verbis apicibusque leguntur in Cod. Paris. et vulgato Regiom. Illa . . . luctus perperam in Ms. Lips. Hæret ad illos fluctus aqua Interpretibus, qui vs. præced. Sidonis nomen non agnoscunt. Scilicet alii Europam terram hinc putant nomen accepisse. Quod diserte affirmat Ovidius l. c. vs. 618. 'Parsque tuum terræ tertia nomen (Europa) habet.' Huetii ingenio Creta potissimum insula insedit, cujus opinioni accessit Bentleius. At Fayus Bosphorum Thracium in suam sententiam vocat. Quid autem huic cum nomine Europa commune? Dic tandem fluctus illos, puellari nomine a Jove donatos, esse mare Rhodium, auctore Apollod. iii. pr. quod 'Sidonium' diserte vocat Papinius Thebaid. viii. 230. fabulam tangens, de qua hic agitur: 'Hic mare Sidonium, manibusque attrita tonantis Cornua, et ingenti sulcatum Neæra tauro (canunt).' Ad hæc verba, 'mare Sidonium,' Vetust Scholiastes: 'Quod transnavit Jupiter in speciem tauri datus.' Confer Achill. Tatium *Eroticor.* i. sub init. ubi hanc fabulam ad vivum depictam exponit.' *Stoeb.*—685 *Vulg. Et m. sub hoc.* 'Longe melius Gemblacensis, Et m. sui t. s. a. Post hunc versum retrahere illum: Princeps illa domus Trojani maxima belli. Quæ est egregia restitutio. Europæ, inquit, princeps ac primaria Græcia.' *Scal.* 'Malim cum Paris. Lips. Regiom. et cet. vett. legere sub hoc titulo, i. e. sub nomine hoc, Europa, ex vs. 682. coll. Ovidii loco modo citato.' *Stoeb.*—686 'Qui hunc vs. sede movit illustris Scaliger, ex complacito addit: 'Est egregia restitutio.' Nonnemo, pace tanti viri, dixerit potius, 'insignis hem! confusio.' Scripti pariter ac editi omnes illum legunt post vs. 689. quo loco nobis erit recensendus.' *Idem.*—687 'Hæc non de Græcia solum, sed de universa, qua patet, Europa dicuntur. Alioquin statuas oportet, quo nihil absurdius, Germaniam, Hispaniam, Galliam, Italiam denique inter Græciæ provincias Nostro referri. Vides adeo, contra Manilii mentem hunc vs. altero, Princeps illa domus, &c. fuisse interpolatum. Qui si

NOTE

catum est illud fretum, quod sciam: pars orbis Europa dicta est ab Europa Bosphorus Thracius: tertia vero pa Agenoris filia.

Urbibus. In regnum florentes oris Athenæ;
Sparta manu, Thebæ Divis, et rege vel uno

tatibus: sunt enim Athenæ, quæ claruerunt imperio linguæ; Sparta, quæ claruit armis; Thebæ, quæ claruerunt Diis: est etiam illa gens Græca (quæ auctor fuit

*****

Græciæ principatū tribuisset, civibus certe suis injuriarum fuisset postulandus.' Idem.—689 Vulg. *Thebas divisit rege vel uno.* 'Successit bene correctio, nisi fallor: *Thebæ Divis, et rege vel uno Thessalia Epirusque potens.* Thebarum urbs Deorum nutricula Bacchi, et Melicertæ, et Herculis.' Scal. et sic Delph. qui 'Sic restituendum,' inquit: 'male enim vulg. et Rom. *Thebas divisit.* Bitur. *Thebæ divisæ.*' Scaligeri correctio, cui inprimis favere videtur Cod. Lips. qui habet *diviset*, aperto sane vitio, nisi vel legas sejunctim *divis et*, vel *divisit*. Ita ei cum ceteris omnibus conveniet. De Thebarum urbe Plinius Hist. Nat. iv. 7. 'nec cedentes Athenis claritate, quæ cognominantur Bæotiæ Thebæ, duorum numinum, Liberi atque Herculis, ut volunt, patria.' Multo quam ille confidentius Seneca, loco in causæ patrociniū a Scalig. excitato, Suasor. II. 'Athenæ,' ait, 'eloquentia inclytæ, Thebæ sacris, Sparta armis.' Quibus quidem ad loci præsentis interpretationem nihil dici accommodatius posset. Accedit et illud, quod Seneca Herc. Fur. 'Thebas' terram 'Deorum feracem' laudavit. Hæc utut veritati sunt consentanea, nobis tamen, nisi explorato prius veteris scripturæ habitu, mutationem admittere non licet. Cod. Paris. Regiom. Editique ante Scalig. omnes ita legunt: *Sp. manu* (: *Thebas divisit* r. v. u. Tollamus priorem illam distinctionem, et sensus erit minime impeditus: *Sparta manu*, seu exercitu, sub *rege*, i. e. duce, vel h. e. nonnisi, tantum, *uno divisit Thebas*. Quæ quidem ita sunt comparata, ut non nemini revocare in mentem facile possint illud Phœbidæ Lacedæmonii factum, qui, memorante Nepote Pelop. 1. 'exercitum Olynthum ducens, iterque per Thebas faciens, arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur, occupavit.' Nonne ita *Thebas Sparta divisit*? Etenim urbe Thebanis relicta, Lacedæmonii arcem per longum satis tempus sub potestate sua retinuerunt.' Stœb. 'Jam vero huc referendus vs. 686. in quo exhibendo nullus a ceteris abit Codex, nisi Lipsiensis. Bini nobis sunt ad manus indices variarum hujus membranæ lectionum, illique a duobus viris doctis, tempore diverso constructi. Horum quidem alter versum istum laudati Codicis auctoritate delet. Hoc autem, quod præfiscine dixerim, ad Lectoris improvidam festinationem puto esse referendum, qua factum, ut præposteram versuum transpositionem, a Scaligero susceptam, non animadverteret. Quo majorem apud nos fidem alter lectorum meretur,

NOTÆ

688 *Athenæ*] Urbs fuit totius Græciæ clarissima, Musarum domus, Minervæ sacra, studiis inclyta, omnium doctrinarum inventrix, et in qua, ut ait Cic. 1. Orat. summa dicendi vis et inventa et perfecta est.

689 *Sparta manu*] Urbs Peloponnesi armis potens, dicta olim Lacedæmon.

Thebæ Divis] Thebæ autem terra fuit Deorum ferax, in qua nati Hercules, Bacchus, &c. Sic Senec. in Herc. Furent. 'quis satis Thebas

fleat? Ferax Deorum terra, quam dominum timuit,' &c. Sic Senec. Philos. Suas. II. 'Athenæ eloquentia inclytæ sunt; Thebæ sacris; Sparta armis,' &c. Quæ quasi ipsius Manilii sunt verba. Non est igitur cur etiam Scaliger ordinem horum versuum immutet, et legat, *Princeps illa domus Trojanti Græcia belli Maxima terra viris*, &c. Rem enim bene non cepit ad mentem Manilii, ut ex ipsa nostra interpretatione satis constat. *Rege vel uno Illa domus*] Sic resti-

Thessalia Epirosque potens; vicinaque Cadmum 690

belli Trojani) quæ claruit vel uno rege; est et Thessalia; et potens Epirus; et

*****

qui inde a vs. 685. usque ad 690. literis a . . § versuum ordinem curatius indicavit, ita quidem, ut is, qui in dubio nobis versatur, lit. e, adeoque locum 689. sortiretur. Quocirca V. D. notat, inibi pro *Græcia* legi *gracia*, quod certe, ut deinceps videbis, altero præstat longissime. Qualis enim ista locutio, quæ Libris ceteroquin omnibus fertur? *Princeps illu domus Græcia Trojani belli*. Huc si criticas Scaliger advertisset aures, non certe fecisset, ut alieni sensus consocium haberemus Nostrum, ac si dicere voluisset: Europæ princeps ac primaria regio Græcia. Itaque hæc, *Trojani belli*, nihil ad sensum? Ergo amplissima regio, qualis Græcia, satis apte Latineque dici *domus* potest, eodem forte sensu, quo tractus cæli, *templum*? Mirandum sane, Hætiæ atque Bentiæum, viros *κρυκάρδρους*, æquo ista ferre animo potuisse, præsertim cum horum posteriori diversarum Cod. Lips. lectionum copia fuerit. Illis proinde malis primus, quod sciam, contra audentior ivit Cl. Fayus, qui, versu ad pristinum locum revocato, tentavit *Graia*, [vid. not. infra.] quod tamen dubito, an alteri cuiquam *τριουλλάδης* usurpatum. Ceterum rectissime idem observavit, tota hac periphrasi celebrari Mycenæ, Agamemnonis scilicet regiam, vel hoc nomine clarissimis Græciæ urbibus accensendam. Quodsi vero grave sit *domum* pro *regia* accipere, rectius, eodem Cl. Viro docente, statueris, ipsum innui Agamemnonem, quo *vel uno* florente, *illa domus* seu familia *princeps* universi fere Peloponnesi fuit. Proinde locum ita putamus constituendum: *et r. v. u. Pr. i. d. (.) Tr. gratia b.* Quocirca hæc, *rege vel uno* spectare Agamemnonem, nulli dubitamus. Si quidem hunc, *καὶ ἑξοχὴν unum*, iisdem verbis innuit Papin. Achil. i. 658. in eodem argumento: 'tum primum Græcia vires Contemplata suas: tunc sparsa ac dissona moles In corpus vultumque coit, et rege sub uno Disposita est.' Ille Nostro non tantum *princeps suæ domus* dicitur, verum etiam *Trojani gratia belli*. Rectissime h. l. casu quippe primo, Cod. habet Lips. *gratia*, quod per antiphrasin dictum pro pœna, ultio, vel, uti solent loqui, fulmen belli. Frequens enim illa scriptoribus, non pœtis modo sed oratoribus quoque, figura. E multis unum exemplum. Cicero apud Perott. h. v. ait: 'ut pro injuria tam gravi parem ei gratiam referret.' *Idem*.—690 Scal. Delph. et vulg. *Vicinaque ripis*. 'Vicinam Epiro Illyrida, sciunt omnes: sed quis scit quibus *ripis* vicina sit? aut cur non hic nominentur? Si hoc plane absurdum est; et jam satis notum, quam miseris modis hic auctor a librariis tractatus sit; favebis conjecturæ, licet a recepta lectione nimium

NOTÆ

tuendum. Scilicet per domum Graiam, quæ auctor fuit belli Trojani, intelligit Mycenæ, quæ vel uno rege Agamemnone floruerunt, utpote cujus unius nomine et imperio tota Græcia bellum Trojanum suscepit, et Trojam evertit. Nisi per *domum* intelligi malueris, non Mycenæ, sed familiam ipsam Agamemnonis, quæ vel uno Agamemnone satis floruit. Scaliger autem rem aliter interpretatur; sed male, meo quidem judi-

cio.

690 *Thessalia*] Regio Græciæ, ex una parte Bæotiam, ex altera Macedoniam habens, ad mare inter Peneum amnem et Thermopylas extensa; in qua mons Olympus.

Epirosque] Regio Græciæ, in qua olim regnavit Pyrrhus: a septentrione Macedoniam, ab oriente Achaïam, ab occidente Ionium mare habet.

Illyris, et Thrace Martem sortita colonum;
Et stupefacta suos inter Germania partus:
Gallia per census; Hispania maxima belli;

Illyris, quæ adjacet litoribus maris; et Thracia, quæ habuit Martem incolam; et Germania, quæ attonita hæret inter suos ingentes factus; et Gallia, quæ claret opibus; et Hispania, quæ potentissima est armis; et Italia denique, quam Roma

~~~~~

quantum abeunt. Repono: vicinæque Cadmum *Illyris*, &c. *Illyris* sortita Cadmum colonum, et Thracia Martem. De Cadmo ex Bœotia in Illyricum profecto, et coloniam condente, notæ sunt veterum historiæ. Nota seriem orationis, Sparta manu insignis; Thebæ Divis, Baccho, Hercule; Thessalia Achille; Epirus Pyrrho; Illyricum, Cadmo; Thracia Marte. *Bent.* 'Restitue, Codd. omnium auctoritate, vicin. ripis *Illyris*. Sic Græca terminatione *Illyricum* audit, quod littori maris Adriatici adjacet. Mela 1. 3. 'Adriatici latus (forte *littus*, hoc illud omnino sonat) *Illyris* occupat.' *Stoeb.*—693 *Vulg. G. prætensis Italia m. bellis.* 'Plane integer est ap. Gembl. *G. per census, Hispania maxima belli. Gallia per census*] Gallia dives, ut Hispania bellicosa. Gallia per census nobilis, Hispania belli laude. Infra: 'et quod fert Gallia dives.' Poëtæ ὁλοδορεῖσα. *Hispania maxima belli*] Sic Gemblacensis. Etiam nos olim pro *Italia*, divinavimus legendum *Hispania. Maxima belli* Ἑλληνισμός. *Scal.* 'Lectio hæc, docente Scaligero, est Cod. Gemblacensis. Dixerim, inventum potius esse glossatoris. Noster enim scripsisset certe *censu*, quemadmodum supra vs. 689 sq. 'Sparta manu, Thebæ Divis potens,' &c. et vs. 388. 'Mensuris Libra potens,' &c. Cod. Lips. legit *præcensus*. Paris. *præcensis*. Regiom. *prætensis*, quod correcturi Ald. et Rom. dederunt *Prætensis*, littera majuscula initiali, quasi Gallia intelligenda esset hoc cognomine definita. Nolim præterea factum, ut in Vulgatis nonnullis extaret *Italia maxima bell.* cum uno mox protelo sequatur *Italia in summ.* Neque hi qui rectius vulgarunt *Hispania*, quod, præter ceteros, Codex Parisiens. et Regiom. agnoscunt, intentatum et intactum relinquere debuissent illud epitheton *maxima*: quod, sive diverso sive eodem id sensu capias, quam sequens, 'maxima Roma,' valde incongruum est. Porro, quem in voce *belli* Scaliger, ejusque verbis Fayus, statuunt, hellenismus, nec talis est qui possit sano sensu explicari, neque adeo nobis admittendus magis, quam in vitiis sermonis Latini suo merito ponendus. Itaque Stewech. ad Veget. 1. 1. pr. ubi Galliam ab equitatu celeberrimam fuisse memorasset, in hujus commenti fidem præter decantatum Juvenalis locum Sat. viii. præsentem quoque Manilii verum sic recitat: *Gallia prætensis, Hispania maxima bellis.* Interpretationis loco addit: *prætentas* dici, quas Annius et alii 'præten-

NOTE

691 *Illyris*] Regio Europæ ad mare Adriaticum, in qua urbs Ragusiæ, quæ olim Dyrrhachium dictum fuit.

Thrace] Vel Thracia, vulgo Romania, Europæ regio: sic dicta a Thracæ Martis filio. Mars autem in ea regione natus fingitur. Virg. *Æn.* iii.

692 *Germania*] Vulgo *l'Allemagne*, regio Europæ notissima, quæ ingen-

tes ac proceros fert homines, ut iterum notat vs. 715.

693 *Gallia per census*] I. e. nobilis suis opibus. Sic vs. 791. 'et quod fert Gallia dives.' *Census* enim pro divitiis sumitur 1. 12.

Hispania maxima belli] Hellenismus, i. e. nobilis laude belli; scilicet plura et magna gesta sunt a Romanis aut contra Romanos bella in Hispaniis.

Italia in summa, quam rerum maxima Roma
Imposuit terris, cœloque adjungitur ipsa.

695

rerum potita constituit dominam terris omnibus; et quæ ipsa Roma in cælum re.

turas' vocant, a prætendendo. Equites exploratores quidam vocarunt, sed de his, inquit, alibi, &c. Videtur sane non aptior alter Ammiano testis, si obscurum reddere velis obscurius. Quid? quod Gallia non equitatu saltem, sed omni re militari et facundia est illustris. Auctor M. Cato Origin. II. apud Charisium, qui 'Pleraque,' inquit, 'Gallia duas res industriosissime persequitur, rem militarem, et argute loqui.' Quare, si quid conjectura assequi valemus, longe nobis videntur aliter accipienda Manilii verba, quam statuerunt hactenus Viri harum quidem rerum nobis multo peritiores. Illi nimirum antecedentia modo consuluerunt, sequentibus fere neglectis. Nos autem, in præsentii quidem negotio, non illa potius quam hæc putamus respicienda. Memorat enim Auctor, inde a vs. 690. provincias imperio Romanæ subjectas, easque potissimum Pompeii, Cæsaris et Augusti victoriis illustratas. A remotioribus ad vicinas progressus, Galliam notat atque Hispaniam, quæ in jus civitatis Romanæ, vel saltem Italiæ Latique, transierunt. Has vero solenni formula, tametsi poetica, in *summam* ait *Italian* adjungi. Ita enim melior Codicum pars, Paris. puta et Lips. editique ante Scalig. omnes consensu legunt. Et quo minus dubites illud *adjungitur* commodare præcedentibus, tum ipsa sententiæ ratio facit, tum vero copula *que*, voci *cælo* adjecta, multo id validius flagitare videtur. *Summam* autem pro imperio vel potestate dici, si quis est qui ignorat, ne grave sit ei adire Burmann. ad Gratii Cyneget. vs. 368. In quem sensum legere, nostra quidem pace, possis *Italicam* vel *Italiam* in *summam*, &c. Jam vero Galliam fere omnem Jul. Cæsar novem annorum bello subegit. Quæ quidem qua ceterior, audit 'Togata,' quod sumpta toga ad Romanorum societatem, mores et instituta se vel ultro applicavit. Illa vero toga, nobilioribus sane ordinibus propria, vocatur 'prætexta.' Unde in hoc, qui in dubium plane merito venit, loco legendum putamus *prætextis*, e vestigiis priscae scripturæ *præcensis* vel *prætextis*. Hispania vero bellis, intra ducentos et ultra annos fere perpetuis, Romanorum tandem imperio subjecta fuit. Cujus rei causa rescribendum in Nostro *bellis*, ut casu ablativo, *quæ prætextis* respondeat, et utrumque cum seq. *adjungitur* necti commode possit. Operæ pretium erit ad hæc conferre Tacit. Annal. XI. 23. 24. Itaque totum locum, donec probatorum Codd. auctoritate nostra conjectura vel firmari vel corrigi possit, cape sis ita constitutum: *Gallia prætextis, Hispania maxime bellis Italiam in summam, quam rerum maxima Roma Imposuit terris, cæloque adjungitur ipsa.* Sensus, opinor, ex iis quæ disputata nobis sunt hactenus, satis liquidus. Illud *maxime*, si velis, ad utrumque licebit membrum referre. *rerum max.* scil. publicarum, cujus exempla ubivis fere obvia. Ausonio Gallo: 'Caput rerum Roma.' *imposuit terris*] Præclare Rutil. I. 77. sq. summis Romam laudibus exornans, inter alia: 'Tu, quoque legiferis mundum complexa triumphis Fædere communi vivere cuncta facis.' *cæloque adscribitur ipsa*] cum Julii Cæsaris nomine, Divis jam tum adscripti, tum Cæsaris Augusti, cælo olim recipiendi. Ipsam dicit Urbem Divis adscriptam. *cælum* pro Diis: vid. not. ad I. 764. Diserte Martialis XII. 8. 1. 'Terrarum Dea gentiumque, Roma.' Inscriptiones Veteres apud Scaligerum: *DEA. ROMA. SACERDOS. DEÆ. ROMÆ.* His adde Rutil. I. 48. cni 'Inter sidereos Roma recepta polos.' Idem mox vs. 79. ad Urbem: 'Te, Dea, te celebrat Romanus ubique recessus.' *Stoeb.*—694 'Sic Gemb. et

NOTÆ

695 *Imposuit terris*] I. e. totius universi dominam fecit.

Hos erit in fines orbis pontusque notandus,
 Quem Deus in partes per singula dividit astra,
 Ac sua cuique dedit tutelæ regna per orbem,
 Et proprias gentes atque urbes addidit altas,
 In quibus exercent præstantes sidera vires. 700
 Ac velut humana est signis descripta figura;
 Et, quanquam communis eat tutela per omne

fertur. Terra et mare erunt describenda in hos terminos, quem utriusque globum Deus distinctit sic in suas partes, et in sua quæque signa, et tribuit unicuique tutamini sua imperia per terrarum orbem, adjunxit et suos populos et suas civitates insignes cuique sideri, in quibus signa tribuerent præcipuas suas virtutes et affectiones. Et sicut forma corporis humani distributa est suis signis, ita ut, quamvis

*****

Voss. *summa*. Lips. in *summam*; quod magis placet Huetio. *Bent.*—696 Vulg. *Hic e. in f. 'Hoc legebat Gembl.* Sed alia manu erasum, et *Hos* super scriptum, ut et nos olim emendabamus. *Scal.* 'Paris. et Region. *Hic . . . vocandus.* Gemblac. et Lips. *Hoc.* In illo tamen, notante Scalig. erasum, et alia manu superscriptum *Hos*, quod alteris merito præferendum. Malim vero *vocandus*, vel Auctoris optimi causa, cui hæc *vocare* et *revocare* in deliciis. Vide saltem II. 47. 244. 900. III. 486. *Stoeb.*—697 'Pro per, Libri omnes, et sing. div. quod omnino reponendum.' *Idem.*—700 Scal. Delph. et vulg. *exercent.* 'Gemb. *assererent.* Sed puto Maniliū scripsisse *exsererent.*' *Scal.* 'Vetusti quattuor, *assererent.* Mavult Scal. *exsererent.* Repone, *exercent.* Ita II. 455. 'In quibus præcipuas toto de corpore vires Exercent.' et Virg. Georg. III. 229. 'Ergo omni cura vires exercet.' *Bent.* 'Paris. et Region. *exferrent*, quod forte est ostenderent, uti *serens*, auctoritate Veterum, reddidimus ostentans, I. 779. Cod. vero Lips. et, quos Bentleius recenset, alii nonnulli legunt *adererent.* Sic quoque Gemblac. legente Scaligero, qui proinde maluit *exsererent.* Præstat vero ceteris illud *exercent*, cuius geminum habuimus supra II. 455.' *Stoeb.*—702 Vulg. *Et quanquam.* 'Lege, *Ut tanquam.* Platice enim omnia signa in totum corpus humanum exercent imperium, et partiliter aliud alii membro. Supra in prima Institutione *περὶ μελοθεσιῶν* satis dixit: quæ tamen hic necessario repetuntur: quia ut corporis humani, sic orbis terrarum quædam quasi *μελοθεσία* est, et signorum tutelæ. Sed si *ἀναλογίαν* servare volebat, oportebat prius orbem terrarum in membra tanquam humana tribuere, ut ejus esset *μελοθεσία* quædam, et secundum illam τὰ ζῷα suis membris redderentur. Puta si India, verbi gratia, esset caput orbis, ei attribueretur aries; si Arabia, aut quæcunque alia regio

NOTÆ

Ipsa] Snp. Roma, non Italia. Romanam enim suam Romani divinitate donarunt. Hinc in veteribus inscriptionibus legitur 'Roma Dea:' 'Romæ Deæ sacerdos.'

696 *Hos erit in fines, &c.*] His 5. vs. concludit hos esse terminos ac fines globi terrarum et aquarum, qui-

Delph. et Var. Clas.

bns singulis sua sidera dominantur per regiones et per urbes.

701 *Ac velut humana, &c.*] His 10. vs. rem exemplo confirmat. Sicut enim, inquit, sua singulis corporis humani membris signa dominantur; ita sua signa singulis regionibus præ-

Manil.

2 R

Corpus, et in proprium divisis artubus exit:
 Namque aries capiti, taurus cervicibus hæret;
 Brachia sub geminis censentur, pectora cancro; 705
 Te scapulæ, Nemeæe, vocant, teque ilia, virgo;
 Libra colit clunes; et scorpios inguine regnat;
 At femina arcitenens, genua et capricornus amavit;

commune tutamen cadat per totum corpus, sit tamen membris singulis distributis in suas peculiares sortes: etenim aries tribuitur capiti; taurus collo; brachia ponuntur sub geminis, præcordia sub cancro; humeri agnoscunt te, o leo; et intestina te, o virgo; libra curat nates; et scorpius dominatur inguini; et sagittarius dilexit

*****

essent brachia, geminis subjicerentur. Eodem modo Minerva Indiæ, Apollo Arabiæ esset tutela. Ita enim esset quædam ratio. Nam τὰ δώδεκα ζώδια Ægyptii et Chaldæi θεὸς βουλευφόρος vocarunt, qui simpliciter dicuntur Græcis δώδεκα θεοί, suntque ii, quos disticho comprehendit Ennius, ut habes in iis, quæ in librum secundum notavimus. Atque ut duodecim zodia θεὸς βουλευφόρος, ita et planetas βαρδοφόρος, quasi apparitores magistratum duodecim appellabant. Sed a Manilio nulla hic analogia, nulla mundi μελοθεσία observata, ut infra dicitur. Scal. 'A Scal. hoc est. Repone cum libris omnibus, Et quamquam. et mox 703. pro extet, exit. Ordo est, Et tutela, quamquam eat communis per omne corpus, et (etiam) exit in proprium divisio artubus. Exit, Lips. Venet. et Voss.' Bent. 'Et (,) quamquam, &c.] Ita prorsus, omisso tamen signo distinctionis, Codd. Paris. Lipsiens. forte etiam Gemblac. cumque his Editi Ald. et Pruckn. Ut quamquam vulgarent Regionem. et Fayus. At Scaliger, Ut tamquam: quia, inquit V. D. ut corporis humani, sic orbis terrarum quædam quasi μελοθεσία est, et signorum tutelæ. Nos equidem recipimus lectionem, et quamquam, ceu unice veram. Hoc autem quamquam, apodosi propria destitutum, sequente et, quod valet etiam vel quoque, Latine dicitur pro præterea quod vel præterquam quod. Geminus huic locus apud Tacitum Annal. ii. 34. ubi 'commotus est,' inquit, 'Tiberius, et quamquam mitibus verbis Pisonem permulisset, propinquos quoque ejus impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent.' Stob. — 703 'exit] non significat oritur, uti i. 836. et iv. 573. sed extenditur vel extendit se. coll. iii. 261. Illud exit Cod. Lips. servat et Venet. ac Vossianus, legente Bentl. Cod. vero Paris. et Editi vetust. extat, quod nolum.' Idem. — 704–709 'Hos sex vs. in parenthesis legendos omnino pntamus, quod magno quoque Scaligero visum est. Quamquam ægre nobis persuademus, eos a Poëta huic insertos loco fuisse. Quid enim, quæso, rei, cur eandem telam in transitu quasi resumat, quam ii. 456. sqq. loco scilicet magis idoneo, pertexnit? Non tam erat certe Noster otii verborumque profusus. Quocirca non nos fugit, Andromedæ fabulam Nostro plus iterata vice tactam, copiosissime demum expositam esse v. 538. sqq. Id vero, quis non videt? ingenii non exercendi magis quam probandi causa factum, utque se Astrologum pariter ac Poëtam exinium præstaret.' Idem. 'Compara hos vs. cum ii. 456. &c. et miraberis poëtæ ingenium cum facilitate et copia.' Bent. — 708 Vulg. femur. Scal. femina ex Genib. Et ita

NOTÆ

704 Namque aries capiti, &c.] Quod
 hic summam memorat de tutela
 membrorum corporis humani, id fu-
 sius explicuit ii. 454.
 706 Nemeæe] Leo.
 708 Arcitenens] Sagittarius.

Cruraque defendit juvenis, vestigia pisces :

Sic alias aliud terras sibi vindicat astrum.

710

Idcirco in varias leges, variasque figuras

Dispositum genus est hominum ; proprioque colore

Formantur gentes ; sociataque jura per artus

Materiamque parem privato foedere signant.

Flava per ingentes surgit Germania partus.

715

Gallia vicino minus est infecta rubore.

Asperior solidos Hispania contrahit artus.

Martia Romanis urbis pater induit ora,

cozas, et capricornus poplites ; et aquarius tutatur tibias ; pisces plantas pedum : ita aliud sidus assumit sibi alias regiones. Ideo gens humana composita est in tot diversas agendi rationes, et in tot diversas formas, et populi tinguntur suo peculiari colore ; et concordēs leges insunt inter membra cujusque gentis ; et notant materiam similem peculiari tamen cognatione. Germania tincta flavo colore crescit in immanes fetus ; Gallia minus est perfusa colore, qui cognatus sit illi : Hispania rigidior inducit membra dura : Genitor mundi dedit vultus Martiales Romanis : et

semper, ubi femora in editionibus.' 'Libri nostri, excepto Cod. Lips. Et femur Arcit. Hoc declarat alterum, quod in priore etiam institutione Noster usurpavit, II. 463.' *Stoeb.*—716 *Vulg. G. v. nimis est. 'Gembl. minus est. Minus torrida est solis rubore vicino, id est, quia vicinus minus est sol Galliae, quam Hispaniae, propterea Gallis Hispani sicciores, atque ideo asperiores. Contra οι Κελτοι ὑπότροποι.' Scal. 'Sic Cod. Gembl. omnino ex rei veritate, quam firmat Petron. cni Barth. ad locum his Manilii verbis subscribit. Non ergo admittendi Cod. Paris. et Regiom. qui legunt nimis.' Stoeb.*—718 *Scal. Delph. et vulg. orbis. 'Nihil muto. Indicabo lectionem scriptam in Gemblacensi, M. Romanas urbes p. i. o. eodem sensu. Nam Romanæ urbes Italia. Sic supra 'Italix urbes' dixit, et 'Scythicas urbes,' pro Italia et Scythia ; et in Sphæra mundi 'nigras urbes,' id est Æthiopas. Græcorum poetarum est ἡστέρα Κελτῶν, id est, Κελτοί item δῆμος, ἀντὶ πόλεως.' Scal. 'Quid est orbis pater? Gembl. urbes. Lips. et Voss. urbis ; quod repone. Urbis pater, Mars, Gradivus. Juvenal. II. 126. 'O pater urbis, Unde nefas tantum Latiis pastoribus? unde Hæc tetigit,*

NOTÆ

709 *Juvenis*] Sagittarius, ut sæpe monui.

711 *Idcirco in varias, &c.]* His 20. vs. seqq. varios cujusque populi colores, varias formas, ac leges refert Poëta in has proprias siderum tutelās. Rem autem longa inductione explicat et firmat.

715 *Flava per ingentes, &c.]* Dicit flavos esse Germanos et proceros.

716 *Gallia vicino, &c.]* Dicit Gallos minus esse flavos quam Germanos.

Scilicet quia magis ad solem accedit Gallia. Quo magis ad septemtrionem accedunt populi, eo magis flavescunt eorum capilli.

717 *Asperior . . . Hispania, &c.]* Dicit Hispanos asperiores esse, minusque delicatos. Scilicet quia magis, quam Galli accedunt ad solem, cujus calore populi subrubescent, et asperiores fiunt.

718 *Martia Romanis, &c.]* In laudem Romanorum dicit iis a Jove da-

Gradivumque Venus miscens bene temperat artus.

intermiscens suum Martem rite temperat membra Romanorum, et agilis Græcia os-

Gradive, tuos urtica nepotes." *Bent.* 'Codex Gemblac. legente Scaligero, verum sic refert: *M. Romanas urbes p. i. o.* Ubi pater intelligitur Jupiter, qui 'Deorum genitor atque hominum sator' audit Phædro III. Fab. 18. Unde non adeo improbanda lectio Cod. Paris. et Regiom. qui habent *orbis pater*; quos ceteri sunt Editores secuti. Cod. Lips. *urbis*, sed literæ u superscriptum o, quod curatius annotavit Vierschrotus. Non est ergo, cur snam hujus rei conscientiam dissimulans Bentleius, quærat, Quid est *orbis pater*? Vere quidem Mars Gradivus salntatur 'pater urbis' Juvenali, loco a V. D. producto Sat. II. 126. Quominus autem hic illum admittamus, obstat, quod terna Martis mentio una hac periodo fieret, cujusmodi repetitionibus alias minime indulgere Vir ille criticus solet. *Martia ora*, subadnsta, colorem referentia chalybis vel ferri, quod chymici artifices *Martia* nomine signare sueverunt. Simul autem oris gravitatem notat, cum robusta corporis mole conjunctam.' *Stoeb.*—719 Scal. Delph. et vulg. *Gradivumque suum m. b. t. a.* 'Suum,' inquit Scaliger, 'recte: Gemblacensis *genus*, male.' Sed vetusti quoque reliqui *genus* habent. Repono, *Gr.que Venus, &c.* Romani a Marte et Venere ducunt originem; ab illo per Romulum, ab hac per Æneam. *Martial.* v. 7. de Romanis, 'Parce: sumus Martis turba, sed et Veneris.' *Miscens*: ut Seneca Hippol. 659. 'Est genitor in te totus: et torvæ tamen Pars aliqua matris miscet ex æquo decus.' *Bent.* 'Non incommode mutasse videtur Bentleius *suum* vel *genus*, quod præ se ferunt Libri vetusti: illud quidem impressi, hoc manu exarati omnes. Romani, quod conjecturam viri docti firmare omnino videtur, a Marte et Venere ducunt originem: ab illo per Romulum, ab hac per Æneam. *Miscens*] uti Seneca Hippol. vs. 659. [vide sup.] Hæc tametsi bene sunt constituta, tamen, cum cogito, nihil quicquam absurdi vetus lectio habet, præsertim si verum est, ut esse potest, versu præcedente *orbis patrem* seu *Jovem* Nostro memorari. Quapropter rescribendum puto, *Gr.que suum miscens, &c.* Quod dictum videtur pro, *Gradivum suumque miscens*. Particula enim *que* metri causa locum mutat sæpissime. Sensus est: Et Jupiter addens de suo scilicet genere vel elemento, igne puta, martiale illud corporis ingenium, mobilius et ad gradiendum facilius, i. e. agilius reddit. Hoc est quod dicit Auctor, *bene temperat artus*. Ferrum enim igne temperatur. In eandem fere sententiam Vitruvius VI. I. scripsit: 'Quemadmodum Jovis stella inter Martis ferventissimam et Saturni frigidissimam media currens temperatur, eadem ratione Italia inter Septentrionalem meridianamque ab utraque parte mixtionibus temperatas et invictas habet laudes.' Quomodo autem *temperatas* tribuit *laudes* Italiæ, cui summæ ab Auctore debentur Romano? Quanam item ratione *temperatas et invictas laudes* conjungit? Aut omnia fallunt, aut dedit certe politissimus scriptor, *Italia temperata est et invictas habet laudes*. Idem plane et geminum mendum loco insedit infra cit. ad vs. 731. sq. Ceterum quod nostri Mss. ferunt, *genus*, videtur esse glossatoris: qui cum intelligeret, voci *suum* non aliam aptari

NOTÆ

tos vulnus, non flavos, ut Germanis, non subflavos, ut Gallis, non minus adustos, ut Hispanis, sed Martios, et subadustos.

719 *Gradivum*] Martem. Gradivus enim cognomen est Martis, vel a gra-

diendo, quia per gradus itur ad bellum, vel ἀπὸ τοῦ ὑπαδεύειν, a *vibrando hastam*: vel, quod verius crediderim, a voce Thraca, quæ bellicosum et fortem significat.

Perque coloratas subtilis Græcia gentes 720
Gymnasium præfert vultu, fortesque palæstras.
Et Syriam produnt torti per tempora crines.
Æthiopes maculant orbem tenebrisque figurant
Per fuscas hominum gentes. Minus India tostas

tendit in vultu suorum populorum coloratorum gymnasium et robustas suas palæstras: capilli autem crispi circum tempora manifestant Syriam: Æthiopes vero contaminant orbem terrarum et genus hominum, qui maculati sunt nigris coloribus:

posse commodius, hanc forte sui codicis oræ adlevit, quæ postea in verum recepta τὸ suum loco deturbavit. Quocirca observare juvat, hoc *Gradius*, quod a *gradiendo* communiter, et, uti videtur, rectius derivant, proprie adjectivis accensendum esse, sicut *Mulciber*, i. e. *Vulcanus*. Quo nomine *Macrobios Saturn.* vi. 5. ea recenset tanquam 'epitheta, quæ a *Virgilio* ficta creduntur, sed a veteribus sunt tracta.' Exemplum quod in *Macrobio* desideras, occurrit *Eneid.* iii. 35. 'Gradivumque Patrem,' ubi vide *Servium*. *Stoeb.*—723 'Ita *Scaliger* ex *Gemblac.* cui hic merito postferendus *Lips.* qui legit *urbem*. *Cod. Paris.* *terrisque figuris*: lege *tetrisque*, quod *Fayus* ex ingenio feliciter restituit. *Regiom.* *terrasque figuris*. *Vulgati ceteri, terrasque figurant.*' *Idem.*—724 *Scal.* *Delph.* et *vulg.* *Perfusas*. 'Quænam illæ *perfusæ gentes*? Repone, *Per fuscas hominum gentes*. Æthiopes maculant orbem *per fuscas gentes*; ut versu 720. 'Græcia gymnasium præfert per coloratas gentes.' *Bent.* *Ibid.* *Scal.* et *vulg.* *minus India tostis Pr.* 'India progenerat homines non tostos, ut Æthiops, sed minus tostis. Hunc colorem Galli et Itali olivastrum vocant, medium quidem inter fuscum, qualis est Hispanorum et Afrorum, et tostum, qualis Æthiopum: ideo subjicit, *mediumque facit moderata tenorem.*' *Scal.* 'Vetusti sane quatuor, *tostis*. 'Elegantissime,' inquit *Scaliger*; 'non tostos progenerat, sed minus tostis.' Si hoc ex animo dixit, quid credas, aut cui credas? Repone cum recentioribus libris, *tostas Pr. minus tostas gentes*, quam fuscæ illæ Æthiopum sunt.' *Bent.* 'Gemblac. legente *Scalig.* et *Lips.* *Perfusas hominum gentes*; quos reliqui editores sunt secuti, præter *Regiom.* qui cum *Cod. Paris.* *Perfusos homines*

NOTE

720 *Perque coloratos, &c.*] His 2. vss. ait Græcos esse adustos ex solis ardore, et ex pulvere gymnastico. Græci quippe olim in genere palæstrarum præcipue excellere. Pugiles etiam apud illos ungebant se ad solem, ut oleo et solis ardore corpus imbiberetur. *Juvenal. Sat. xi. 203.* 'Nostra bibat vernum contracta cuticula solem.'

721 *Gymnasium*] Locus erat, in quo fiebat exercitium, sed in quo præsertim nudi palæstritæ exercebantur.

Palæstras] Palæstra vel luctatio est, vel locus in quo luctationibus, cursu, aliisque ludis adolescentes ex-

ercebantur præsertim apud Græcos.

722 *Et Syriam, &c.*] Docet Syrios, qui populi sunt Asiæ inter Euphratem, Arabiam, Ægyptum, et mare Mediterraneum, crines habere crispas, præ nimio solis æstu, cui subjacent.

723 *Æthiopes maculant orbem, &c.*] Dicit Æthiops Africæ populos esse nigro colore. Toti quippe nigrescunt; unde illud proverbium, *Ἀἰθίοψ οὐ λευκαίεται, Æthiops non albescit.*

724 *Minus India tostas*] Indi minus sunt adusti, sed fuscum inter et tostum olivastrum, quem vocant, habent colorem, quia minus sub sole jacent.

Progenerat; mediumque facit moderata tenorem. 725
 Jam proprio tellus gaudens Ægyptia Nilo
 Lenius irriguis infuscat corpora campis.
 Phœbus arenosis Afrorum pulvere terris
 Exsiccat populos. Et Mauritania nomen

India procreat gentes minus adustas, et quia temperata est reddit medium colorem: at terra Ægyptia, quæ vicinior est, et quæ irrigatur Nilo, minus adhuc maculat corpora hominum, qui degunt in agris illis irrigatis a Nilo: Carthaginiensis adurit suo pulvere gentes in campis arenosis Africorum; et Mauritania ducit nomen a

gentes, &c. Sana erit lectio, si hæc cum præcedentibus jungas. Neque aliter discrepantes illæ lectiones conciliari videntur posse, nisi distinctione hunc in modum disposita: *Æt. m. o.: tetrisque figuris Perfusus homines, gentes minus India tostas Pr. &c.* Ad signandos nigro colore Æthiopes satis est dixisse, eos maculare orbem, similem fere in modum, quo maculæ, quæ in luna, vel in solis orbe observari dicuntur. Quæ autem sequuntur, hoc sibi ordine jungenda: India progenerat homines tetrīs figuris perfusus, i. e. permixtos, et gentes minus tostas, scil. quam Æthiopes. Hujus interpretationis auctor apud nos est Plinius, qui VII. 2. ex veterum commentis varia hominum monstra prodicit, quæ in montibus Indiæ aluntur. *Stoeb.—726 Scal. Delph. et vulg. Jam propior tellusque natans Æ. N.* ‘Hæc corrupta sunt. Propior: cui regioni propior? cur hoc tacetur? Tellusque: ne in puero quidem ferendum est que ultra suam sedem trajectum, pro Jamque propior tellus. Vossianus, propior. Repone, Jam proprio tellus gaudens Æ. N. Jure quidem gaudens Nilo, qui Ægypto propior est, nec ullam aliam regionem rigat. Noster de aquario, IV. 354. ‘Fontibus æternis gaudens urnaque fluenti.’ Bent. ‘Vetus et constans est lectio, Jam propior tellusque natans Æ. N. Quæ quidem longe aptius sunt concinnata, quam quæ ad ea confutanda disputat Bentleius. ‘Hæc,’ inquit, ‘corrupta sunt. ‘Propior: cui regioni propior? cur hoc tacetur?’ Atqui respondet vs. seq. ubi, ‘Lenius infuscat corpora,’ ex quibus oppido liquide, nobis quidem, adparet, comparative loqui Poëtam de India et Ægypto, quarum hanc illi dicit propiorem esse, i. e. propius accedere, non situ, sed colore hominum. Mutavit Bentleius tellusque natans, idque vel ob solam trajectionem voculæ que, cujus tamen exempla in Nostro et aliis Poëtis extant plurima, nisi illam prorsus otiosam hoc loci putes. Quo quidem tantum ille fecit, ut insigni Noster elegantia privaretur, quam summo jure reposcit vs. 752. ubi ‘et tellus Ægypti jussa natare.’ Nilus enim in terram redundans facit ut segetes et terra ab inundatione libera innare flumini videantur. Pari venustate Virgil. Æneid. VIII. 691. ‘pelago credas innare revulsas Cycladas,’ &c.’ *Stoeb.—728 Scal. Delph. et vulg. Pænus.* ‘Portentum hoc est; Pænus, populus Carthaginiensis, exsiccat populos Afrorum. O dura ilia, quæ hoc concoquere potuerunt. Repone, Phæbus.’ Bent.—729 ‘Nihil muto. Mallem

NOTÆ

726 Tellus Ægyptia, &c.] Ægyptios ait esse minus nigros, quam Æthiopes. Ægyptum autem irrigat quotannis Nilus, ut monui I. 44. et III. 272.

728 Phæbus [Pænus] arenosis, &c.] Afros ait esse tostos et adustos, cum ardore solis, tum arenis siccis. Pæ-

nus igitur, seu Phœnus, i. e. Carthaginiensis. Carthaginienses enim orti dicuntur a Phœnicibus Tyriæ populis, qui duce Didone in Africam apulerunt, et urbem Cartlaginis considerunt.

729 Mauritania] Africæ regio ex-

Oris habet, titulumque suo fert ipsa colore. 730
 Adde sonos totidem vocum, totidem insere linguas,
 Et mores pro sorte pares, ritusque locorum.
 Adde genus proprium simili sub semine frugum,
 Et Cererem varia redeuntem messe per urbes,
 Nec paribus siliquas referentem viribus omnes : 735
 Nec te, Bacche, pari donantem munere terras,

vultu suorum, et ipsa habet nomen suum a colore gentium suarum. Adjunge totidem diversos sonitus vocum, et immisce totidem diversas loquelas, et similia studia, pro ratione loci et habitus regionum. Adjunge peculiarem speciem fructuum sub pari tamen semine, et Cererem frugum Deam, quæ redeat per orbem terrarum sub diversa messe, et quæ non reddat cunctas siliquas frugum cum similibus roboribus : et te, o Bacche, qui non omnes terras ubique simili dono, et qui reddas diversos recemos diversis jugis

tamen, si Codicum auctoritate liceret, *Exurit pop.* Quæ vox parili ratione Vitruvio usurpatur vi. 1. ubi de populis meridionalibus : 'simul ad fortitudinem ingrediuntur, ibi succumbunt, quod habent exutas ab sole animorum virtutes.' Equidem vero de hujus conjecturæ veritate tecum contendere nolim ; tametsi non obscura ejus vestigia legere licet in Cod. Paris. qui in contextu habet *exicat*, in margine, pro varia lectione, *exurat*, utrumque mendose. Hoc autem *exurat* a Librario in locum illius *exurit*, quod minus obvium, substitui facile potuit. Quocirca certior nobis suboritur suspicio, scriptum in prisco quodam Codice fuisse *exurit*, quod rei et sententiæ pariter ac illud, *exurit*, conveniens est, et Phædro usitatum i. 6. ubi rana de Sole : 'Nunc omnes unns exurit lacus.' Et *Mauritania nomen Oris habet*] Cod. Lips. scribit *Mauretanea*. Secundam vocalem in secunda hujus vocis syllaba defendit Pierius, ex numo Adriani, ad Æneid. iv. 206. quocum conferre possis Corv. ad Sallust. Catil. cap. 21. Innuit Noster Mauritaniam dici a *μαυρος*, q. e. *niger*. Stoeb.—731 et sq. 'In Cod. Lipsiensi non leguntur. Utrumque tamen agnoscit Ms. Paris. et cum Regiom. Editi vetusti omnes. Ad rem plane Vitruvius v. 1. 'Non minus,' inquit, 'sonus vocis in generibus gentium disparis et varias habet qualitates.' Minus heic venuste legi videtur, *disparis et varias*. Videndum an non oporteat sic : *dispar est et varias, &c.* Idem.—734 Scal. Delph. et vulg. *orbem*. 'Melius vetusti quattuor, *urbes*.' Bent. 'Sic Cod. Lips. *per orbem* Cod. Paris. Regiom. alique, quibus equidem non dubito accedere. Redit enim messis *per orbem* scil. anni, nec tamen quovis

NOTÆ

trema versus Gaditanum fretum, a voce Græca *μαυρος*, *niger*. Nigros enim habet colonos. Dividitur nunc in hæc tria regna, 1. *de Dara*. 2. *de Fez*. 3. *de Maroc*.

731 *Adde sonos totidem vocum, &c.*] His 11. vss. referendas quoque ait diversas gentium voces ac loquelas, diversos mores, diversa frugum genera, diversas vias, diversos arborum fructus, diversas pecudum ac ferarum

facies, atque alia ejusmodi in hæce siderum tutelas per diversa terrarum loca.

734 *Cererem*] Frugum Deam, quæ pro ipsa messe ac segete sumitur, ii. 22. Quod autem Poëta noster refert hic de varia frugum messe, id eleganter et Virg. Georg. i. 54. et seqq. et Sidon. Apoll. paneg. ad major. Aug.

736 *Bacche*] Bacchus vini Deus

Atque alias aliis fundentem collibus uvas :
 Cinnama nec totis passim nascentia campis :
 Diversas pecudum facies, propriasque ferarum,
 Et duplici clausos elephantas carcere terræ.
 Quot partes orbis, totidem sub partibus ora ;
 Ut certis descripta nitent regionibus astra,
 Perfunduntque suo subjectas æthere gentes.

740

montium : nec cinnama crescentia ubique in omnibus agris : et varias formas pecorum, et peculiare figuras belluarum, et elephantas, qui reperiantur tantum in duabus partibus terræ. Denique tot videntur esse diversi orbis in singulis partibus, quot sunt partes orbis : et sidera distributa lucent per suas quæque regiones, et imbunt aquis suarum affectionum populos, qui sub ipsis jacent. Aries v. g. quia hu-

anno eadem se commendat ubertate, vel frugum bonitate.' Stoeb.—741 Scal. Delph. et vulg. *totidem sub partibus orbis*. 'Ænigma sane hoc : quod nemo tamen explicare aggressus est. Ego, cum non sim Œdipus, sic potius repono, *totidem sub partibus ora*. Qnot partes orbis sunt, totidem ora, facies, colores hominum. Sic commodè hæc cum superioribus cohærent.' Bent. 'Libri omnes reclamant *orbis*, scil. astrorum, quorum regimini singulæ terrarum orbis partes sunt subjectæ. Hunc sibi expetunt nexum ea quæ statim sequuntur : 'Ut certis descripta nitent regionibus astra, &c. Abque enim illo nexu esset, ex abrupto quasi sequens tractatio subjiceretur. Quamobrem malim hoc loci pro *Ut* legere *Et*, quod Libri omnes agnoscunt.' Stoeb.—742 Scal. Delph. et vulg. *Et certis*. 'Immo *Ut certis* : ora hominum variantur, ut, prout regiones certis astris subjectæ sunt.' Bent. Ibid. vulg. *rationibus*, 'Scribe *regionibus*. Error a veteri scriptura *re*cionibus. Nam τὴν χωρογραφικὴν hic iunui fidem fecerit τὸ καθόλου τῆς κοσμογραφικῆς, quod præmisit : cuius pars *χωρογραφία*.' Scal. 'Non repugnat sententiæ, sed librorum scripturæ, qui ferunt consensu, *rationibus*, non autem *re*cionibus, quem errorem Scaliger finxit emendandi causa. Pro *descripta* Membranæ Lips. ferunt *discripta*. Hæc autem scriptio nihil ad sensum. Est enim pro *divisa, distributa*, uti supra vs. 701. Conf. Cort. ad Plin. Epist. II. 62.' Stoeb.—743 Scal. Delph. et vulg. *æquore*. 'Doctissimus Hnetius, 'Quod *æquor*, inquit, 'Manilius ; Firmicus *influxus* dixit ; nos vernacule *influentias* dicimus.' Sane huc ducit ipsa sententiâ ; sed verbum eo pertingere nequit. Quo enim exemplo, qua imagine vel metaphora, *æquor* erit *influxus* ? Repone, *æthere*. Æthere, vel aëre. Noster II. 357. de signis trigonis, 'Aëraque

NOTE

creditur. Hinc et pro vino et vinemia usurpatur, II. 20. et 21.

738 *Cinnama*] Cinnamum, vel cinnamomum, præstans est aroma, quod præsertim in Panchaia Arabiæ regione nascitur. Gallice, *de la cannelle*.

740 *Duplici carcere terræ*] Nimirum in Africa et Asia. Nulli enim in Europa nascuntur elephantes, Quint. Curt. VIII.

742 *Ut certis descripta, &c.*] His 2. vss. docet igitur certis quæque suis terrarum regionibus præesse signa, quæ suis affectionibus, quas influentias vocant, regiones illas afficiunt.

743 *Perfundunt suo æthere* [*æquore*] Metaphora ab aquarum infusione desumpta. I. e. suis affectionibus donant et afficiunt. Ptolem. II. quad. c. 2.

Laniger in medio sortitus sidera mundo
Cancrum inter gelidumque caprum per tempora veris 745

bet stellas suas in medio mundo inter frigidum Caurum in tempore veris tepentis, vindicat in sua jura mare, quod ipse superaverat, quando detulit ad oras fratrem,

~~~~~

infectum nostras demittit ad auras.' Bent. 'Metaphora ab aquarum infusione desumpta. Ejusmodi enim naturæ aër est, qui pro diversa cæli inclinatione vario homines modo afficit, corporisque pariter et animi ingenium sua, ut dicam, influentia format. Ad hanc vero rationem ista referunt οἱ φυσιογῶντες, qui missis Astrologorum ineptiis, in rei veritatem inquisivere. Cicero de Nat. Deor. II. 6. 'Anne hoc quidem,' inquit, 'intelligimus, omnia supra esse meliora? terram autem esse infimam, quam crassissimus circumfundat aër? ut ob eam ipsam causam, quod etiam quibusdam regionibus atque urbibus contingere videmus, hebetiora ut sint hominum ingenia propter cæli plenioram naturam, hoc idem generi humano eveniret, quod in terra, hoc est, in crassissima regione mundi, collocati sint.' De his autem fusius, et pro instituti ratione curatius egit Vitruvius loco hactenus sæpe citato.' Stoeb.—744 'Cod. Paris. cumque hoc Region. et reliqui Editores, sortitur. Non male. Neque enim contra Nostri est scripturam, ut tria verba finita, totidemque periodi, absque ulla copula se excipiant.' Idem.—745 Vulg. *Cancrum inter*. 'Non leve mendum, neque cuivis manifestum, nedum emendandum. Vera lectio, *Caurum inter gelidum tepidi p. t. v.* [et sic Delph.] Hic non excusamus audaciam Bonincontri, qui textum hunc ita depravit: *Cancrum inter gelidum per tempora vertitur axis*. Scal. 'Pro *cancrum* dedit Scal. *caurum*. Mirifica sane conjectura. *Inter caurum* et quem ventum alium? Nullum. Sensit hoc Huetius; ideoque explicat *inter caurum*, flante cauro; quasi cum dicimus 'inter epulas,' 'inter cenam,' 'inter opus.' Atqui repugnat usus et mos loquendi. Quid sententia ipsa? negat arietem medium orbem non tenere, nisi si caurus flaverit. Illud *tepidi* ab interpolatore est. Gembl. sic: *Cancrum inter gelidumque p. t. v.* Sic plane Lipsiensis et Vossianus: nisi quod ille pro *veris* habet *verxis*, hic *versis*. Repone, *Cancrum inter gelidumque caprum p. t. v.* Pro capricorno, nota scribebatur ♄, qua capricornus significatur. Hanc cum vel omitterent librarii, vel *capricornum*, non *caprum*, substituerent, versus hoc respuebat; et idcirco lacuna relicta est. At capricornus etiam *caper* appellatus est, ut II. 179. 'Bina ut lanigero, chelis, cancroque, caproque.' et 659. 'Ver aries, Cererem cancer, Bacchumque ministrans Libra, caper brumam geni-

NOTÆ

744 *Laniger in medio, &c.*] His 9. versibus docet arietem dominari Hellesponto mari, ac Propontidi, Syriæ, Persidi, et Ægypto. De arietis autem tutela ista non consentiunt auctores. Namque Ptolemæus II. quad. c. 2. sub arietis tutelam ponit Britanniam, Galliam, Germaniam, et Palæstinam: Hipparchus, teste Scaligero, Thraciam, Babyloniam, et Armeniam.

In medio sortitus sidera mundo, &c.] Loquitur Manilius ad eorum opinio-

nem, qui mundi primam genitram retractantes medium cæli sub ariete positum esse voluerunt, dum conditus est mundus. Hinc sub æquinoctio verno conditum mundum crediderunt multi tum sacri tum profani scriptores.

745 *Cancrum [Caurum] inter gelidum*] Caurus ventus est, ut monui vs. 588. ab occasu flans, inter Favonium et Boream. Hic autem versus inutilis esse videtur, aut omnino corruptus. Ut enim explicaret Poëta

Assertit in vires pontum, quem vicerat ipse,
Virgine delapsa cum fratrem ad littora vexit;

cujus soror puella cecidit in mare, et flevit pondus suum diminui, et dorsum suum

~~~~~

tosque ad frigora menses.' Et sic Lucanus alique.' *Bent.* 'Hæc tam sunt ab Auctoris sensu aliena, quam ab ejus scriptione diversa. Vin' ipsam ejus manum exhibeam tibi? Cod. Paris. et impressi principes universi eam referunt his: *Cancrum inter gelidum (per tempora vertitur axis.)* Eandem fideliter descripsit bonus Bonincontrius, quem eapropter ab injusta Scaligeri criminatione cupimus solutum, quasi textum ille depravasset. Quin maxime vereor, ut summus ille Vir aliorum reprehensionem detrectare, suamque non nimis licentiosam mutationem excusare, nedum defendere ulla ratione possit. Ille enim, quasi mentem Auctoris minus recte percepisset, ita vulgavit: *Caurum inter gelidum tepidi p. t. veris.* Quorum quidem tædio, forsân et indignatione, commotus Cl. Bentleius, et ipse præconceptæ magis opinioni suæ, quam veræ lectioni studiosus, unam interpretationem altera caprum puta, commutavit. Bene est, quod in subsidium vocavit Gemblac. Codicem, cujus hæc est lectio, *Cancrum inter gelidumque per t. v.* Quæ quidem utut a metro, ex duplici potissimum capite, damnetur, illi tamen, vel ob solam vocem *veris*, suæ nimirum opinioni maxime faventem, non omnino displicuit: præsertim, quod consensus Cod. Lips. et Vossiani nonnihil auctoritatis illi conciliare videbatur. Ipso autem V. C. connotante, Cod. Lips. habet *veris* pro *veris*, (fidem facit Vierschrotus; at vel tacendo negat alter Vir doctus, cujus indice juvamus.) Vossianus item non *veris* legit, sed *veris*. Quodsi dedisset Auctor, vel si Codicis ullius fide legere liceret: *Cancrum interque gelu per signa et t. v.* haberent sane Viri docti dilucide expressam, quam hic quærent sententiam suam: Arietem medium tenere, uti signi positione, sic æris quoque temperie, inter hibernum frigus et fervorem æstivum. At enim hæc opinio, utut vero maxime consentanea, et alibi Nostro tradita, hujus loci non est. Neque enim illud *gelidumque* protinus *capricornum* requirit, quem ingeniosissimus ille scripturæ compendiorum artifex, non nobis, at sibi figuravit. Sed hoc *gelidum* ad ipsum cancrum referri potest, et omnino debet. Hic enim suapte natura tam est gelidus, quam 'nati ad frigora pisces.' Quod habent nonnulli Codices, *que*, non Auctoris est, sed scoli cujusdam glossatoris, in eadem cum ceteris opinione versati. Indicavit autem doctiss. Scaliger, nostro cum maxime commodo, Manilium pariter ac Ptolemæum *την οἰκουμένην* in quatuor tetrantes describere, sed diverso instituto. Hic enim per trigona signa distribuit regiones: ille autem per signorum consequentiam. Quæ quidem verissime sunt disputata Scaligero: verum addere non debuisset V. D. quod contra Nostri est institutum et rationem, ipsum per tetrantes signa, orbemque signis distribuere; quin potius per trientem, qui quatuor signa comprehendit, hoc aperte lectio notat, quam nostrorum librorum beneficio reddimus tibi: *L. in m. sortitur s. m. Cancrum inter gelidum (per tempora vertitur axis.)* Ordo et sensus: Laniger sortitur, i. e. in tutelæ societatem adsciscit sidera in mundo medio, q. d. a zodiaci signa (coll. not. præced.) quæ sunt inter cancrum gelidum, supplexis,

NOTÆ

bene sortitum esse arietem suas stellas in medio mundo inter gelidum Canrum, debuit addidisse et *Vulturum*, qui ventus est Cauro oppositus ab ortu spirans. Sic enim bene no-

taret medium mundum.

746 *Pontum, quem vicerat, &c.*] Hellespontum; alludit enim Poëta ad fabulam quam retulimus II. 34.

747 *Virgine delapsa*] Nimirum Hel-

Et minui deflevit onus, dorsumque levare.
 Illum etiam venerata colit vicina Propontis,
 Et Syriæ gentes, et laxo Persis amictu, 750
 Vestibus ipsa suis hærens, Nilusque tumescens
 In cancrum, et tellus Ægypti jussa natare.

exonerari. Propontis contermina venerabunda veneratur quoque illum; et populi Syriæ; et Persis ipsa quæ amplam gerit togam, et quæ ipsa stat suis vestimentis; et Nilus exundans sub cancro; et terra Ægypti, cui datum est innatare aquis Nili.

et ipsum arietem. Primum ergo trientem constituunt aries, taurns, gemini, cancer. Hunc vero cancrum ad eandem pertinere rationem, nobis quidem certo persuademus, tum quod Noster statim Nili mentionem facit, qui sub cancro et ejus confini sidere cane intumescit; tum vero quod subluce addit, *per tempora vertitur axis*; quæ quidem verba, quod citra sententiæ incommodum abesse possent, uncis parentheses includenda putamus. His autem accuratius definit consequentiam signorum. Quapropter ita sunt tibi accipienda: *Ax̄is* scil. illorum signorum, seu motus quo feruntur, *vertitur*, i. e. tendit *per Tempora*, quod majuscula litera, more quidem hodierno, scribendum. Quænam autem illa *Tempora*? Circuli Nostro his notantur æquinotialis et tropicus cancri. De hoc quidem disertissime 1. 570. 'Æstivi medio nomen sibi sumit ab æstu Temporis et titulo potitur,' &c. Alterum autem non minus clare signat paulo post hunc, in quo nostra versatur disputatio, locum, versu nimirum 772. ubi de libra, quæ alterum æquinotiale punctum occupat in æquatore: 'Tempora quo pendent, coëunt quo noxque diesque.' Siquidem hic Bentleianæ lectioni satis fidei constat, quod suo loco dispiciemus. *Stoeb.*—746 'Cod. Paris. et Regiom. in *vices*, pro vicissim. Quæ autem in his Libb. sequuntur, *positumque evicerat ipsa*, nulli plane bono sunt. Retinendum utique *pontum*; siquidem ab Helle, Phryxi sorore in illo demersæ, nomen est adeptus Hellespont. De quo Ovid. *Heroid. Epist. xix.* 161. sqq. et Noster his, quæ statim subjicit vs. 747. sq. 'Virgine delapsa cum fratrem ad littora vexit, Et minui deflevit onus, dorsumque levare.' *Idem.*—750 'Recte, *laxo*. Nam quod habet Cod. Paris. *lapso*, tametsi pro demisso sumi posset, suo tamen jure in vitio ponendum. *Laxo* videtur hic sonare *prolixo*. Quales omnino Persarum tunice manicatæ, quas Græci *χεῖριδωτός* vocant. De his Brissonius de Reg. Pers. princ. pag. 80.

NOTE

le Phryxi sorore, vs. 520. 618. et 11. 34.

Fratrem] Phryxum Helles fratrem, vs. 618. et 11. 34.

749 *Propontis*] Vs. 619.

750 *Syriæ gentes*] Syria Asiæ regio, vs. 724. Hanc autem regionem arieti subjicit Poëta, propter Tyrum et Sidonem ejusdem regionis oppida, quæ conchylio et purpura, lanarumque tinctura celebrantur.

Persis] Vel Persia, Asiæ regio ce-

leberrima, cujus populi lanificii et vestificii studiosi sunt. Hi autem longas togas gerunt, unde ait Poëta illos quasi suis vestibus stare.

751 *Nilusque tumescens In cancrum*] Sic 111. 634. 'Nilusque tumescit in arva, Hic rerum status est, cancri cum sidere Phæbus Solstitium facit,' &c.

752 *Tellus Ægypti jussa natare*] Sic vs. 726. 'Tellusque gaudens Ægyptia Nilo.'

Taurus habet Scythiæ montes, Asiamque potentem,
Et molles Arabas, sylvarum ditia regna.

Euxinus Scythicos pontus sinuatus in arcus 755

Sub geminis te, Phœbe, colit post brachia fratris ;

Ultimus et colit hos Ganges et decolor Indus.

Taurus assumit sibi colles Scythiæ, et potentem Asiam, et effeminatos Arabes, et regiones divites sylvis odoriferis. Pontus Euxinus, qui curvatur in arcus Scythicos, veneratur te, o Apollo, sub ipsis geminis : Gangiis vero pars prima sita est extra brachia tui fratris, o Apollo. India veneratur cancrum : Æthiopes adurantur a

*****

§ 60. et quos ibi excitavit, Strabo xv. et A. Gell. vii. 12.' *Idem.*—755 sq. 'Huc sensus usque loci pertinet. Quis autem non miretur, castissimas Bentleii aures illa ferre *ὑποστρέφειν* potuisse, *Euxinus, pontus, sinuatus, arcus?* Quæ si ita reliquit Auctor, eum certe dormitasse, cum D. Heringa, confitemur. Cum autem Nostro enallage numeri non fere nisi urgente metri necessitate usurpata, neque illa hoc loci ad elocutionis dignitatem facere videtur, illum, fas est, credamus dedisse: *E. Scythicum p. s. in arcum.* Consimiliter Plinius, cujus modo verba recitavimus ad vs. 626. et Flaccus iv. 'Atque hoc Europam curvis anfractibus urget, Hæc Asiam, Scythicum specie sinuatur in arcum.' Quod porro Noster ait: *Sub geminis te Phæbe colit* (.) sic concipiendum, colit te, sol, versantem sub principio geminorum. Navigatores enim Euxinum frequentantes pontum, Castorem venerantur et Pollucem, non vero Apollinem, quem vel maxime invitum in scenam h. l. Scaliger producit. Ita quidem pessime accepto hactenus loco succurrendum videtur.' *Idem.*—757 Vulg. *Ultimus et solitus Ganges. colit India Cancrum.* 'Ubi est Ganges, ibi proculdubio et India. Quomodo igitur Ganges et India diversis signis attribuuntur? Sane *τὸ Ganges* est infarctum, et in Gemb. versus est *ἄντρεμπος* uno pede integro: *Ultimus et solidos Ganges et transcolit India Cancrum.* Tolle *Ganges*, importune huc infultum. In reliquis videbis veram lectionem minima immutatione: *Ultimus ex solido tetrans. Colit India Cancrum.* Euxinus igitur alteri geminorum: ultima pars reliqui tetrantis ex solido datur alteri. Ultimam tetrantem dixit, quomodo primus aquarius, primi gemini, hoc est, prima pars aquarii, geminorum. Sic Jurisconsultus primum, secundum

NOTÆ

753 *Taurus habet Scythiæ, &c.*] His 2. vs. ait sub tauro jacere Scythiam, Asiam, et Arabiam. Scythia septentrionalis est regio, quæ nunc *Tartaria* dicitur, cujus coloni, teste Justin. ii. armenta aut pecora semper pascant, aut per incultas solitudines errare solent. Hinc tauro subjici vult illos Manilius.

754 *Molles Arabas*] Arabia Asiæ est regio, de qua vs. 655.

755 *Euxinus Scythicos, &c.*] His 2. vs. cum dimidio docet sub altero geminorum jacere pontum Euxinum;

sub altero Gangetem fluvium. De ponto Euxino diximus vs. 518. 618.

Scythicos in arcus, &c.] Duo quippe sunt Euxini ponti promontoria ad oras Scythiæ, quæ in mare ita reducuntur, ut arcus similitudinem videantur imitari.

756 *Phæbe*] Apollo. Duo enim gemini quibusdam dicuntur, Apollo et Hercules: alii vero Castor et Pollux, ut monui i. 165. not.

757 *Ultimus et colit* [est positus] *Ganges*] Sic restituendum fuit. Recite enim ultimus Ganges ponitur sub

Ardent Æthiopes cancro, cui plurimus ignis:

cancro, qui plurimum habet calorem, quod color Æthiopum indicat satis. Tu, o leo,

edictum, hoc est, primam, secundam partem edicti. Quod igitur in subsicivis illius quadrantis est nulli alii signo vindicatum, id totum assignatur alteri geminorum. Omnino prima pars τοῦ τετραρτημορίου arietis, secunda tauro, tertia geminis, cujus pars alteri geminorum, pars reliqua ex solido alteri datur. Et sane Euxinum et Clima sextum geminis subjicit Firmicus libro primo. *ultimus ex solido tetrans*] τὸ λοιπὸν τοῦ τετραρτημορίου δολέληρον. Nam tetrans τετραρτημόριον. Vitruvio vox Sicula, ut in libello de re nummaria ostendimus. In hac felici restitutione Gemblacensis fuit θὲς ἀπὸ μηχανῆς. Ab Hipparcho autem, ut puto, habet illos tetrantes, in quos cælum et terram divisit, ut ostenderet cui tetranti terræ quis cæli tetrans imperaret. Strabo de Hipparcho: ἀνέγραψε γὰρ, ὡς αὐτὸς φησι, τὰς γινόμενας ἐν τοῖς οὐρανῶν διαφορὰς, καθ' ἕκαστον τῆς γῆς τόπον τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς τετραρτημορίων τεταγμένων. Scal. Delph. *Ultimus est positus Ganges. C. I. c.* Vid. Not. inf. 'Dabimus vetustorum codicem lectionem: post de conjecturis videbimus. Vetusti quattuor sic: *Ultimus et solidos Ganges et transcolit India cancer.* Ex his Scal. suum illud excudit; *Ultimus ex solido tetrans. Colit India cancerum.* Infelice sane et a vero abhorrente conjectura. *Tetrans*, quis hoc in poetâ ferat? *Ultimus tetrans ex solido*; hoc est, quarta pars ex integro signo. Quis hoc in astrologo? Cum cetera duodecim tota et integra regionibus suis assignet, cur geminos dividit in quadrantes? Illud quoque quale est, *colit India cancerum*; cum sequente versu de cancro loqui incipiat, *Ardent Æthiopes cancro*? In eodem luto hæret Huetius, [vide inter notas huic Editioni appensas,] sic locum interpolatus, *p. br. fr. Ultimus ex solido Ganges. c. I. c.* Nihil, inquam, de cancro hic dici, sequens versus ostendit. Sed mirifice cetera interpretatur; 'Ex geminis unum fratrem Apollinem Euxinus colit, alterum (brachia Herculis) Ganges, sive India orientalis; cancerum autem India (tu benigne adde) occidentalis.' Quid de his dicemus? Et Scaliger et Huetius inter primarios poetâs merito suo nomen habent. Si tales versus ipsi vellent scribere et in publicum dare; tum de his conjecturis sibi plaudant: talia interim ne donent auctori, qualia ipsi aspernentur. Jam dixi illud *cancer* nihil loci hic habere posse: venit hic, opinor, ex asterisco in

NOTÆ

altero geminorum, cum sub altero ponatur pontus Euxinus. Quippe ultimus Ganges, i. e. Gangetis pars prima, et origo, quæ incipit a fontibus Scythicis. Unde a Plinio v. 27. vocatur Scythicus. Cujus veræ lectionis vestigia habet Vulg. *Ultimus est solitus Ganges.* Valeat ergo Scaligeri castigatio, *ultimus ex solido tetrans*: quasi ultima pars reliqui tetrantis ex solido detur alteri geminorum. Quæ interpretatio non ad Manilii mentem, sed ad Ptolemæi rationem potius fieret. Aliter enim Ptolemæus, aliter Manilius signorum tutelas per varias regiones explicuerunt. Ille quidem per trigona; hic

autem per signa. Quasi vero, licet India ponatur sub cancro, prima pars Gangetis non possit jacere sub altero geminorum, cum oriatur e fontibus Scythicis, teste Plinio v. 27. Vox autem *ultimus, a, um*, sumitur promiscue pro utraque rei extrema parte, ut sæpe monui. Ganges igitur Indiæ fluvius est notissimus, de quo multi multa extra fidem scripserunt. Virg. Æn. III. 30. Strab. xv. et alii.

757 *Et decolor Indus, &c.*] His 2. vs. ait sub cancro positam esse Indiam et Æthiopiam. De quibus 676. et 725.

758 *Cui plurimus ignis*] Tunc enim,

Hoc color ipse docet. Phrygia, Nemeæe, potiris,

marginē, qui pro nota cancri librarium fallebat. Reliqua in membranīs sic habent, *Ultimus et solidos Ganges et transcolit India*. Repono et distinguo, *Sub geminis te, Phæbe, colit post brachia fratris; Ultimus et colit hos Ganges et decolor Indus*. Ovid. Metam. iv. 21. 'Decolor extremo qua cingitur India Gange.' Trist. v. 3. 'Persidaque, et lato spatiantem flumine Gangem, Et quascumque bibit decolor Indus aquas.' Seneca Hippol. 345. 'tunc virgatas India tigres decolor horret.' Bent. 'Hæc ita sunt a Benteleio deformata, ut suam Poëta manum agnoscere nullo pacto possit. Quod cum animadvertisset Heringa V. C. non potuit, quin ægerrime laboranti sententiæ suam ipse medicam manum adhiberet. Itaque docta non minus et subtili conjectura ductus, pro *brachia fratris* legit *Thracia fratrem*, et hoc *Ganges* mutat in *Tanaïs*. Quibus præmissis, ille locum putat sic constituendum: *post Thracia fratrem Ultimus et colit hos Tanaïs*. C. I. c. Equidem vero viri amicissimi sententiā emendandique rationem probare nullo modo possum. Sit sane unus et alter librorum sua vel oscitantia vel negligentia lapsus; habeas hunc vel illum codicem corruptum, misereque depravatam: non tamen illico omnes et singuli eodem sunt nobis loco habendi. Nolim ergo illud tentatum *Tanaïs*, eo quod omnes, scripti pariter ac vulgati, libri consensu tenent *Ganges*. Neque *Thraciam* malim, ex hoc *brachia* ingeniose magis ac vere confictum. Quin huic emendationi omnino supersedere potuisset V. C. si felici sidere vel sola hæc ipsi observatio subvenisset, Auctorem nostrum nullas continentes adscribere Castori et Polluci, sed pontum et flumen, quorum præsidium et tutela ad illos constanti mythologiæ fide refertur. Quapropter cum in ceteris sub signa collocandis regionibus non tam veram et geographicam, quam ingeniose fictam et subinde lubricam est secutus rationem, eoque magis a Ptolemæo diversus; quis, quæso, mirabitur, illum Indiæ mentionem modo facturum, Euxino jungere Gangetem, qui pariter ac ille, vel solius navigationis causa, ad geminorum tutelam pertinet? Vides adeo, locum istum non tam exscriptorum quam interpretum vitio adhuc laborare. Hujus autem veniam eo illi facilius a nobis sunt impetraturi, quod nemini hactenus oculis usurpare licuit sinceriores illum Cod. Paris. et castigatus vulgatum exemplar Regiomontani. Quorum quidem lectionem, cum nostra interpunctionis dispositione, nemo non oculatior unice veram et geminam iudicabit. En Tibi: *Post (,) brachia fratris Ultimus et solitus Ganges (:)* *colit I. c.* Ita omnino Cod. Paris. nisi quod in fine legit *cancer*, aperto vitio. Regiom. dedit *cancrum*. Idem vicissim minus recte, sive metri sive sententiæ rationem spectes: *et solitum gange colit Ind.* Age vero, quonam ista sensu nobis accipiantur, exponamus paucissimis. Illud *post* adverbii, non prævocabuli, vicem sustinet, ideoque distinctione separavimus ab his, *brachia fratris*, quæ geminorum conjunctionem signant, coll. ii. 163. sq. *Ultimus* (scil. *colit*) *Ganges* pro *extremus*. Ita fere semper Romani de India, scil. longissime ab ipsis dissita. Horatius i. Epist. 1. 45. 'Impiger extremos curris mercator ad Indos.' Et Ovidius loco quem Benteleius quoque reci-

NOTÆ

i. e. sub cancro, sol maxime ardet. Loquitur autem habita ratione nostri, neque enim Æthiopiis calidior est sol sub cancro, quam sub aliis signis, cum jaceant sub æquatore.

759 *Phrygia, Nemeæe, &c.*] His 3. vers. cum dimidio docet sub leone ja-

cere Phrygiam, Cappadociam, Armeniam, Bithyniam, et Macedoniam. Phrygia autem regio est minoris Asiæ, ubi Troja fuit, et Ida mons, qui leonibus abundat.

Nemeæe] Leo.

Idææ matris famulus, regnoque feroci

760

Cappadocum, Armeniæque jugis: Bithynia dives

Te colit, et Macetum tellus, quæ vicerat orbem.

frueris Phrygia; quippe qui sis alumnus matris Idææ, et regionis barbaræ Cappadocum, et Armeniæ; Bithynia, quæ locuples est montibus, veneratur quoque te, et ipsa terra Macedonum, quæ olim superaverat totum orbem terrarum. Tu, o

~~~~~

tavit, Metam. iv. 21. 'Oriens tibi virtus ad usque Decolor extremo quæ cingitur India Gange.' Additur, et *solitus*, i. e. ni fallor, assuetus. Hoc autem epitheton parum aut nihil hic definit. Quare malim legere *solidus*, quod, vitiose licet, offert Cod. Lips. qui habet *solidos Ganges*. Est autem Nostro *solidus* id quod totus, completus; signidem de numero agitur, uti i. 547. et 565. At apud Terent. Andr. iv. 1. 23. '*solidum gaudium*' Pareus, Donati verbis, interpretatur magnum et insigne, sive plenum et integrum. Hinc vero dilucide adparet, Nostro totum qua labitur insigne flumen, Gangen, adscribi geminis, scilicet ob navigationem. India vero ipsa, qua continens, et solis adusta radiis cedit cancro. Equidem enim legere mallet *Cedit India Cancro*, nisi Codicum obstaret auctoritas, videremque Nostro hoc *colit* esse solenne, quo connotet, hæc terræ loca venerari signa tanquam numina tutelaria.' *Stoeb.*—760 Scal. Delph. et vulg. *regnique ferocis*. 'Interpunge, *regnique ferocis*. *Cappadocum, Armeniæque. Jugis Bithynia dives Te colit.*' Scal. 'Hæc et verbis et distinctione laborant. Leo Cybeles quidem famulus est, sed an Cappadocum et Armeniæ famulus? Astra has regiones regunt, non iis famulantur. Quid *dices jugis*? Ditiore certe esset arvis et pratis. Lege et interpunge, *Idææ matris famulus, regnoque feroci Cappadocum, Armeniæque jugis*. Phrygia et regno Cappadocum et jugis Armeniæ potiris.' *Bent.* 'Libri scripti pariter ac editi omnes, *regnique ferocis*; quod cum hoc *famulus*, i. e. alumnus, nectendum. Leones enim Matri Idææ sacri, quorum magna vis in Ida Phrygiæ monte.' *Stoeb.*—762 Vulg. *Macedum tellus*. Et sic Delph. 'Placet lectio textus Bonincontrii *Macetum*. Non enim est commentum Bonincontrii. Vide Lectiones Ansonianas.' *Scal.* 'Variant libri in scriptione prioris vocis. Cum quarto elemento profert Cod. Paris. a ceteris fere omnibus in hoc desertus. Rutil. i. 85. '*Macetumque tyranni.*' Ubi vide Barth. p. 187. qui sic scribi vocem debere testimoniis probat Græcorum pariter ac Latinorum Auctorum, quibus addere merito debuisset hunc e Statio suo locum Achil. i. 202. '*Nec Macetum gens dura placet,*' &c. Eadem 'Pellæi gens fortunata Canopi' audit divino Maroni Georg. iv. 287.

NOTÆ

760 *Idææ matris*] Cybeles. Cybele enim Magna Dea vocatur ab aliis *montana*; ab aliis, *Phrygia*: ab aliis *Idæa*, &c. Scilicet quæ in montibus coleretur, sed præsertim in Ida monte Phrygiæ: quo in monte leones multi vagantur. Leones autem sacri sunt Magnæ Matri.

761 *Cappadocum*] Cappadocia regio est Pontica, ab Armenia per Euphratem divisa, in qua leones multi nascuntur.

Armeniæque] Regionis Taurum montem inter et Cancasum a Cappadocia ad mare Caspium protensæ. In qua et leones multi reperiuntur.

Bithynia] Asiæ minoris regio, montibus et sylvis abundans.

762 *Macetum* [*Macedum*] Macedonum, qui populi sunt Europæ, quibus olim imperaverunt Philippus et Alexander Magnus; quorum hic totius orbis imperium tenuit.

Virgine sub casta felix terraque marique
 Est Rhodos, hospitium recturi principis orbem;
 Tumque domus vere solis, cui tota sacrata est, 765
 Cum caperet lumen magni sub Cæsare mundi:

Rhodos, juces sub pudica virgine, fortunata scilicet terra et mari, tu quæ es domus imperatoris, qui recturus est totum orbem terrarum, et tu, quæ es vere habitaculum solis, cui tota consecrata es, cum omnes optarent lucem magni mundi in ipso Cæ-

*****

quo loco mendose legitur apud Servium, fuisse Alexandrum de civitate Macedoniæ, quæ Appella nominatur. Scribendum enim *Pella*, de qua nos supra ad l. 768. *Stoeb.*—764 Scal. Delph. et vulg. *Es Rhodos.* 'Libri omnes, *Est Rhodos.*' Bent.—765 Scal. Delph. et vulg. *Tumque . . . es.* 'Inde editores *es* et mox *caperes*. Sed repone, *Tumque . . . est.* Tum vere domus solis, cum caperet Tiberium, lumen mundi sub Cæsare Augusto. Codices quamquam *tuque* habeant, etiam hic tamen *est*, non *es.*' Bent. 'Libri vetusti cum Scaligero, *Tuque dom. sacrata es.* Sic quoque Barth. ad Rutil. pag. 178. qui ad totum hunc Nostri locum omnino videndus.' *Stoeb.*—766 Scal. et vulg. *caperes.* 'Voss. habet *caperet*, quod et melius; ceteri *caperēt.*' Bent. Delph. *cuperent.* Vid. Not. inf. 'Cod. Gembl. Lips. et Paris. cumque his Regiom. *cuperent*, ex quo Fayus, prælucente Romano Editore, fecit *cuperent*, scil. homines, i. e. cum Tiberius inde rediturus *cuperetur*: quasi ille foret lux et lumen magni mundi, vel sol alter, qui terris luceret. Minus adeo ipsi probatur Scaligeri lectio, qui dedit *caperes*, ad instar vulgatæ Ald. et Pruckn. *Tuque domus sacrata es, cum caperet, &c.* Hæc sane quam aptissime respon-

NOTÆ

763 *Virgine sub casta, &c.*] His 6. vsa. docet sub virginis sidere jacere Rhodum, Ionix urbes, Doridem, Arcadium, et Cariam.

764 *Rhodos*] Vel Rhodus, insula est Mediterranei maris, quam olim tenerant Equites nostri Hierosolymitani, qui an. 1522. ab ea insula pulsi a Solymano in Melitensem insulam secesserunt, a qua dicti Equites Melitenses, *Chevaliers de Malthe.* In Rhodo autem insula urbs est notissima ejusdem nominis, in qua claruit olim ille solis colossus ex ære, altitudine LXX. cubitorum. Unde vocatur a Manilio 'domus solis,' cui sacra fuit. Vocatur et 'hospitium recturi principis orbem,' i. e. Tiberii, qui successit Augusto Cæsari. Tiberius enim, teste Sueton. 10. 11. 12. in Tiber. Rhodum in insulam secessit, vel uxoris vel reipublicæ tædio affec-

tus, ubi per an. VIII. quasi exul remansit. Is enim licet Augusti non filius sed privignus tantum, ut qui natus erat ex Livia Augusta, filius tamen Augusti dictus est ex adoptione, et imperii tandem hæres factus. Mortuis enim Germanico et Agrippa, in unum Tiberius omnes ora et oculos converterunt, quem ad imperium vocarent. Quo ex hoc uno loco facile colligere est Manilium Oct. Augusti Cæsaris temporibus scripsisse.

766 *Cum caperet* [*cuperent.*] &c.] Scilicet notat quæ ratione domus solis sit Rhodus, vel eo nomine, quod omnium votis sacrata fuerit, cum Tiberius inde rediturus *cuperetur*: quasi Tiberius foret lux et lumen magni mundi, i. e. sol alter, qui terris luceret. Alludit autem etiam Poëta et ad illud, quod de Rhodo dicitur, nimirum quod nunquam in Rhodo ita nu-

Ionix quoque sunt urbes, et Dorica rura,
 Arcades antiqui, celebrataque Caria fama.
 Quod potius colat Italiam, si seligis, astrum
 Quam quod cuncta regit, quod rerum pondera novit, 770
 Designat summas, et iniquum separat æquo,
 Tempora quo pendent, coeunt quo noxque diesque?
 Hesperiam sua libra tenet, qua condita Roma

sare Tiberio: civitates etiam Ionix jacent sub virgine, et agri Dorici, et veteres Arcades, et Caria nobilis fama sua. Quodnam autem sidus, si eligis, gubernet magis præcipue Italiam, quam illud, quod gubernat omnia, quod novit pondera rerum, quod notat summas, et quod dirimit injustum a justo, et quo ponderantur tempora dierum ac noctium, et quo nox ac dies similes sunt? Libra sua habet Hesper-

*****

dent sibi.' *Stoeb.*—767 'Cod. Paris. quæ, pro quo Regiom. quæ, librarii vitio, quod correxerunt Ald. et Pruckn. edendo, *Ionix quæ sunt urbes, &c.*' Idem.—768 'Arcades antiqui] Ita omnino ex optimis libris legendum. Non vero, *Arcas et antiquus*, quam lectionem, a metro licet damnatam, publicare non dubitavit cl. D'Orvill. ad Charit. p. 4.' Idem.—769 Scal. Delph. et vulg. regat. 'Gemb. habebat *colat*, et ita videtur. Nam *rd regit* est in sequenti versiculo. Nihil tamen muto. Nam eleganter dictum, Quod astrum regat Italiam, nisi id quod regit omnia?' Scal. 'Melius vetusti omnes *colat*.' Bent.—772 Vulg. *cedunt*. 'Optime Gemb. *coeunt quo noxque diesque*: i. e. quo fit æquinoctium.' Scal. 'Cod. Paris et Regiom. *cedunt*. Sic quoque Ald. et Pruckn. Malim tamen alterum, quod fide codicis Gemblac. firmat Scaliger. Est quoque illud longe venustius, tametsi res, utrumvis legas, eodem reddit.' *Stoeb.*—773 'Codex Ms. Lips. *sub libra*. minus bene.

NOTÆ

bilum sit cælum, quin sol aliquando in die non conspiciatur. Minus ergo mihi probatur Scaligeri castigatio, *Cum caperes*. Quasi ideo solis domus sacrata fuerit Rhodus, quod in ea moram fecerit Tiberius Cæsar.

767 *Ionix urbes*] Ionia regio est Asiæ minoris, cujus præcipuæ sunt urbes Miletus, Ephesus, Colophon, Erythræa, &c.

Dorica rura] Doris, -idis, regio est Græciæ.

768 *Arcades*] Arcadia regio est Peloponnesi, ab Arcade Jovis filio ex Calisto. Unde *Arcades* dicuntur a Manilio antiqui.

Caria] Minoris Asiæ regio; cujus populi despectissimi fuerunt. Unde Cic. pro Flacc. 'Quid de tota Caria?

Delph. et Var. Clas.

Manil.

Nonne hoc vestra voce vulgatum est, si quid cum periculo experiri velia, in Caria potissimum est faciendum?' Scilicet hanc multitudinem imperatorum perdidit. Unde vox *fama* debet sumi hic in malam partem.

769 *Quod potius colat Italiam, &c.*] His 9. vs. docet sub libra esse Italiam. Scilicet quia Italia regina est omnium gentium, omnibus imperat, et quasi lancibus tollit aut premit singulas gentes: ideo sub libra jacere voluit eam Manilius. Adulatoria sane sententia.

770 *Quam quod cuncta regit*] I. e. quam libra, quæ regit omnia.

772 *Tempora quo pendent, &c.*] Etenim libra dies noctibus pares reddit.

773 *Hesperiam*] Italiam. Hesperia

2 S

Urbis in imperio retinet discrimina rerum,
 Lancibus et positis gentes tollitve premitve; 775
 Qua genitus cum fratre Remus hanc condidit urbem.

riam, sub qua Roma posita, et coercet totum orbem terrarum, qui dependet a suis legibus; et tenet imperium totius orbis; et dirimit discordias rerum suis lancibus; attollit et deprimit iidem lancibus populos sibi subjectos; sub qua natus Remus

sua pro ejus dictum putat cl. Vierschrot. quemadmodum apud Terent. Hec. IV. 4. 38. 'mater quod suasit sua adolescens mulier fecit.' Sed hic locus nihil ad rem. Quapropter malim illud *sua libra* exponere per, propria et quasi connata: quo sensu hoc *sua* putamus dictum elegantissime; pariter ac in illo Valer. Flacci lib. II. 'Mox somno cessere, regunt sua sidera puppim.' Compara sis quæ supra diximus ad I. 758. Idem.—774. 775 Scal. Delph. et vulg. *Orbis et imperium r. d. r. L. e. positas g. tollitque premitque.* 'Hæc vitiose et leguntur et distinguuntur. Gembl. in priore versu *imperia*, in altero *positis*. Repone, qua c. R. *Urbis in imperio r. d. r., L. et positis gentes tollitve premitve. Urbis*, non *orbis*; nam statim habemus *orbem*. Imperium urbis, quo illa imperat, non quo imperatur.' Bent. 'Parum hoc *urbis* congruit majestati Romanæ. Malim ergo retinere lectionem codicis Paris. et vulgatorum veterum librorum: *Orbis et imperium ret. discr. rerum Lancibus* (.) *Orbis imperium* est respublica Romana, sub imperatore Augusto. Conf. mox vs. 777. In hanc sententiam Ovid. Fast. II. 138. 'Quodcumque est alto sub Jove, Cæsar habet.' Eadem ex ratione supra quoque hoc *orbis* pro *urbis* Nostro restituisimus III. 24. ubi dicta, si velis, vide. Lege cum libris nostris, et *positas gentes*, i. e. subjectas.' Stœb.—776 'Versus spurius, et barbarus, et ineptissimus. Hoc ordine venit in codicibus universis; sed Scaliger eum subjecit versui nunc 775. et versum nunc 777. anteposuit versui nunc 774. Tanta mutatio facta est, ut locus commodior tam lepido tenebrionis dono pararetur. Quid vero profecit? vi ipsius constructionis, non qua *libra* supplendum erit, sed qua *Roma* genitus Remus hanc urbem (Romam) condidit. Belle vero dictum *hanc urbem*: sed *δευρυνός*, inquit, dictum: quippe scribebat Anctor Romæ. Ita; si hic versus fidem invenit; sed negabit Flaccus, Epist. II. 2. 65. 'me Romæne poemata censes Scribere posse inter tot curas totque labo-

NOTÆ

enim commune nomen Italiæ et Hispaniæ. Quamquam Hispania, non Hesperia simpliciter, sed Hesperia extrema, vel ultima dicta est; Horat. I. Carm. At Virg. cum per Hesperiam notat Italiam, dixit simpliciter Hesperiam; Æn. II. Sic igitur per *Hesperiam* hic notat Poëta Italiam. Et vero jam infra vs. 793. et seqq. reponit Hispaniam sub capricorno.

Qua condita Roma] I. e. sub qua libra posita est Roma; sic enim vs. 788. 'Sub eodem condita signo,' i. e. sita et posita. Neque enim notat hic Manilius Romæ natalitium.

775 *Tollitve*] Hoc verbum dupli-

cis verbi vicem gerit. Refertur enim et ad voces, *discrimina rerum tollit*; i. e. dirimit: et ad istos, *positas gentes tollit*; i. e. attollit, *elevet*; premitque, et *abaisse*, sup. Roma.

776 *Qua genitus cum fratre Remus*] Natalem diem Remi et Romuli refert Poëta ad libræ sidus. Multi tamen multa de natalitio Remi et Romuli scribunt. Alii enim natos illos volunt XIX. die Decemb. Alii XXX. Novemb. Alii mense Octob. Alii mense Septembri, quæ vulgi est opinio recepta. De Remo autem et Romulo disputatum est fusius vs. 26.

Et propriis frænat pendentem nutibus orbem.
Inferius victæ sidus Carthaginis arces,
Et Libyam, Ægyptique latus, donataque rura
Tyrrhenas lacrymis radiatus scorpios arces

780

cum fratre suo Romulo construxit hanc urbem Romam. Signum, quod est infra libram, deligit sibi turres Carthaginis devictæ, et Libyam, et latus Ægypti, et re-

*****

res? Sed esto, ut Romæ scripserit; non eo minus ob ineptiam vapulabit. Nec vero Anctoris mos est, ut brevem syllabam *Remus* hanc in cæsura producat. Vossianus sic habet, *Qua genitus Cæsariæ meus nunc condidit orbem.* Dignum certe patella operculum.' Bent. 'Ita hunc versum, eodemque loco, referunt libri omnes. Quo quidem non firmius telum expetit ad eludendam Bentleii criminationem. Scaliger citra rationem eum transposuit. Est enim in parenthesi legendus, quod clarius indicavit Regiom. Dubia et incerta est lectio cod. Lips. quam prodit cl. Vierschrot. Ibi prima littera *roû Remus* in rasura, et ab altera manu, forte ex alio libro, adscriptum legitur: cum fratre meus nunc cond. Illud qua respicit libram, sub qua, non modo Urbs condita (vs. 573.), verum etiam gemini fratres, ejus conditores, in lucem editi sunt. Ita quidem Manilio visum. Quocum confer Plutarch. in Romulo p. 14. et quæ de hujus genitura, illius potissimum Anctoris verbis, disputat Scaliger ad loc. præ. De origine urbis Romæ varias aliorum opiniones prodidit Solinus Polyhist. cap. 1. Stob.—777 'Iste versiculus debet subijci ei, qui supra illum quartus est: qua condita Roma Et propriis frænat pendentem nutibus orbem, Orbis et imperium retinet.' Scal. Et sic Delph.—779 Scal. Delph. et vulg. regna. 'Gem. donataque rura. Sequemur vulgarem lect.' Scal. 'Codex Paris. regna, quod vulgarunt Regiom. Ald. Pruckn. et ceteri, præter Scaligerum, omnes. Utrumvis recipias, parum interesse videtur. Nobis alterum magis placet. Donata rura dicit, quod Ægyptus Nili donum. Vide Scalig. ad h. l. et Grotium ad German. p. m. 48. fin. Barthius, quem lege sis Advers. p. 1207. suspicatur Manilium reliquisse: Ægyptique latus, damnataque rura Æternis lacrymis. Æternæ lacrymæ unicum Ægypti signaculum sunt; quæ Osirim suum solemnem et perpetuo cantu celebrat. Mox, vs. 780. idem vir doctus pro radiatus mavult Sardoas. Vulgatum

NOTÆ

778 *Inferius victæ sidus, &c.*] His 5. vs. docet scorpionem subijci Carthaginem, Libyam, Corenam, Cyrenaicam provinciam, Hetruriam, Sardiniam, et vicinas in ea parte maris insulas.

Inferius sidus] I. e. scorpius, qui infra seu post libram sequitur.

Carthaginis] Urbis Africæ, vs. 659.

779 *Libyam*] Africæ regionem, vel Africam ipsam, vs. 659.

Ægyptique latus] Puta eam Africæ partem, quæ Ægypto contermina est, scilicet Cyrenæa, in qua Jupiter Ammon olim colebatur.

Donataque rura] Scaliger putat esse

Ægyptum, quam Herodotus vocat δῶρον ποταμοῦ, 'donum fluminis;' et Lucan. 'donatum regnum:' scilicet a senatu Romano restituta est Ægyptus Auleti Ptolemæo pænultimo. Verum, non sub scorpione, sed sub ariete ponitur Ægyptus, vs. 752. Itaque per donata rura intelligit Manilius Cyrenaicam ipsam, quam populo Romano dedit Appio Ptolemæus. Bonincontris intelligit Numidiam, quam Massinissæ regi dedit populus Romanus: verum cum Numidia sit ipsa Libya, iterum Poëta rem notare videretur.

Eligit; Italïæque tamen respectat ad undas;
Sardiniamque tenet, fusasque per æquora terras:
Non ita Trinacriam; quæ dantem jura sororem

giones datas Romanis; et tamen respicit ad aquas Italïæ; scorpius enim micans quasi guttulis aquarum occupat turres Tyrrhenas, et Sardiniam insulam, et insulas dispersas per has maris partes. Terra Gnosia, quæ cingitur undique mari, subjicitur

*****

libri nostri tumentur universi.' *Stoeb.*—780 'Preciosum hoc emblemata huc insertum ab illepidio homine, qui putavit deesse nomen scorpii. atqui apposuit, quum dixit, 'Inferius victæ sidus,' &c. scorpius scilicet, qui est libra inferior. Deinde quod hoc monstrum loquutionis, *radius lacrimatus?* Denique quam bene coherent antecedentia cum consequentibus, si hunc spurium versum admittamus. Postremo quid hoc est? *eligit Tyrrhenas arces, et tamen spectat ad undas Italïæ.* Perinde ac si dicas: Eligit Libyam, et tamen spectat ad Africam. Et erunt, qui ejusmodi quisquilias legant? *ἡναυτο τῆς κρηκῆς.* *Scal.* 'Quid hic facit scorpius? ab interpolatore venit, nesciente scilicet 'inferius sidus' versu 778. satis designare scorpiem. Cetera portenta sunt, et jure a Scaligero pro spuris rejecta. Siquid tamen tentandum sit, hoc vide; *Et Cyrenæas imis radicibus herbas Eruit.* Silphion forte sive laserpitium intelligit; unde 'laserpitiferæ Cyrenæ' Catullo dictæ. Sub Auctoris enim temporibus Silphion illud Cyrenis extinctum est. Plinius Hist. xix. 15. 'Multis jam annis in ea terra non invenitur.' Sed hoc joco dictum accipe. *Erui* (sic Scal. et vulg.) enim mendosum est. Repone *eligit*, hoc est, vindicat sibi, asserit.' *Bent.* Sic et Delph. Vid. Not. inf. 'Scaliger, quocum Cod. Paris. et veteres impressi omnes, *Erui*. minus bene.' *Stoeb.* 'Italique' Sic legendum ex vulg. et Rom. At J. Bitur. *Italia* qua. Vox autem qua pro quæ, in recto casu.' *Delph.*—782—786 *Scal.* Delph. *Insula Trinacriæ fluitantem ad jura s. S. Creten, sub e. c. s.: Pr. que I. et t. d. p. Ora, pares sequitur leges, nec sidere ruptas.* Vulg. *fl. adjuta s. 'fl. ad jura s.*

NOTE

780 *Tyrrhenas arces*] *Hetruscas urbes.* Hetrusci enim dicti sunt Tyrreni a Tyrrenho Atyos filio, qui e Lydia colonos in hanc Italïæ partem diduxerat.

Lacrymis radiatus scorpius] Alludit Poëta ad figuram scorpionis, cujus cauda, propter guttulas aquarum, quas habet, micare et luminis aliquos radios emittere videtur. Neque est quod Scaliger arguat hunc versum non esse Manilianum fœtum, quod notatum sit hoc sidus satis, cum dixerit Poëta vs. 778. 'Inferius sidus.' Sic enim infra vs. 797. notat aquarii sidus per vocem 'juvenis.'

781 *Eligit*] Ita restitunt Bonin-

cont. et J. Bitur. bene. Male enim Vulg. et Rom. *Erui*. Porro ita hunc versum sequenti anteposendum censui. Sic enim et ratio et sensus postulant. Hinc non mirum si versum sequentem Scaliger repudiat tanquam non Manilianum fœtum. Itaque non solam Africam regit scorpius, sed et eas insulas quæ ad Italiam spectant, puta Sardiniam, Corsicam, &c. immo et ipsam Hetruriam, Gallicæ Toscanæ, quæ ad primam usque Tiberis ripam protenditur, cujus metropolis est Florentia.

782 *Sardiniam*] *Maris Ligustici insulam, vs. 628.*

Subsequitur gaudens, sub eodem condita signo ;
Proximaque Italiæ et tenui divisa profundo
Ora, pares sequitur leges, nec sidere rupta est.

785

sagittario ; et ipse filius Minois, qui biformis est, cadit in biforme sidus sagittarii. Candia consecrat huic eidem sagittario veloces suas sagittas, et sequitur arcum hujus signi contentum. Insula Sicilia sequitur in his dominiis sororem suam Can-

*****

Gemblacensis, et nos olim: *Insula Trinacria fl. ad jura s. S. Creten.* Ora par-
tris sequitur] Contaminatissima sunt. Lege: *Ora pares sequitur leges, nec*
sidere ruptas. S. Creten] In Gemblac. *S. Cremen.* Cretem eidem signo
nempe sagittario subjicit, cui et Siciliam. Nam sagittarius est Minotaurus,
ut habes apud Hyginum, et Minos tam Cretæ quam Siciliæ imperavit. Nota
Dædali in Siciliam fuga, et Minois in eam Dædalum persequentis adventus.
Quin et numismata oræ Tarentinæ et Siculæ hodieque inveniuntur Minotauri
imagine signata.' *Scal.* 'Hi quattuor in scriptis editisque sequuntur vs. qui
nunc est 790. nempe interpolator aliquis cum hæc legeret *Sicilia subsequitur*
Creten, acute providebat curabatque ut etiam ordine versuum Cretam subse-
queretur. Inscipiamus quid, ut nunc scribuntur et collocantur, narrent.
Sicilia, aiunt, *soror est Creta.* Itane? tam longe remota, et tamen soror?
Dicant, qui sit vel germana vel cognata. 'Minos,' inquit vir magnus, 'tam
Cretæ quam Siciliæ imperavit: et nota est Dædali a Creta in Siciliam fuga.'
Atqui eodem jure et reliquis insulis soror erit; nam Auctoris ætate Romani
omnibus imperabant. Quid vero est, *fluitantem sororem?* an Creta, ut quon-
dam Delos, erratica tum erat, et nabat in pelago? Quid *fluitantem ad jura?*
Hoc sensu omni cassum est, quod tamen pede tacito prætereunt. Sequentes
vero versiculi magis sententiam conturbant. Quippe si proxima
Italiæ Sicilia pares sequitur leges, sub eodem quo Italia signo erit, nempe li-
bra: at paulo ante sub eodem quo Creta signo, nempe centauro, condita erat.
Hæc pugnantia et *discordata* sunt. Videamus, si quid opis hic afferre possit
nostra collocatio: sed primo id indicandum, pro *Creten* Gemblacensem ha-
bere *Cremen*, Venetum et Lipsiensem *Cretens*, Vossianum *Crentens*: pro *rup-
tas* autem, omnes *rupta est*. De scorpio Auctor jam dixerat: 'Italiæque
tamen respectat ad undas, Sardiniamque tenet, fusasque per æquora terras.'
Sardiniam, inquit, tenet centaurus, et alias insulas, Corsicam scilicet, Gaulos,
Melitam, Cosuram, aliasque inter Africam et Tyrrhenum pelagus sitas: tum
subjungit, ut nunc reponimus: *Non ita Trinacriam; quæ dantem jura s. S. gau-
dens, s. e. c. s.; Pr. quæ I. et t. d. p. Ora, pares sequitur leges, nec sidere rupta est.*
Reliquas, inquit, propinquas insulas centaurus tenet: at non Siciliam; ut-
pote quæ olim ab Italia vi fluctuum dissociata sequitur sororem: et proxima
Italiæ ora pares leges sequitur, nec *sidere* ab ea *rupta est*, quanquam olim
mari. *Dantem jura sororem*, hoc est, Italiam orbis dominam; ut Virgilius
passim, 'Per populos dat jura.' 'Jura dabat legesque viris,' patribus dat
jura vocatis.' 'Remo cum fratre Quirinus Jura dabunt.' Certe *insula Tri-
nacria* ignave dictum. Cum supra versu 631. *Trinacriam* simpliciter appel-
lasset, quod opus erat hic *insulam Trinacriæ?* An quo sæpius memoratur,
eo est ignotior? *Bent.* 'Vs. 783. cum tribus sequentibus, in codice Paris.
et cuspis vetustis legere est post versum Bentleii 790. *Non ita Trinacriam]*
Laudati libri vetusti cum Scalig. sic: Insula Trinacria fluitantem adjecta s.
S. Creten. Sicilia et Candia sorores Manilio dicuntur, quia utrique simul im-

NOTÆ

785 *Proximaque Italiæ, &c.]* Siciliæ parantur ab Italia, vs. 635. et Virg.
quippe littora nonnisi exiguo freto se- Æn. 111.

Gnosia centauro tellus, circumdata ponto,
 Paret, et in geminum Minois filius astrum
 Ipse venit geminus: celeres hinc Creta sagittas
 Asserit, intentosque imitatur sideris arcus. 790
Tu, capricorne, regis, quicquid sub sole cadente
Expositum, gelidamque helicen quod tangit ab illo.

diam, quæ natat etiam aquis; quippe quæ sit sub eodem sidere: et littus ejus, quod vicinum est Italiæ, et quod ab ea separatur exiguo freto, subsequitur similia jura, nec a Creta separatur in ratione signi. Tu, o capricorne, gubernas id omne, quod

*****

peravit rex Minos. Unde et sub eodem signo positæ. Vs. 786. *pares sequitur leges*] Editi præstantiores cum Ms. patris seq. In fine, *rupta est*, quod solus cod. Lips. tnetur; ceteri legunt *raptâ est*. Hoc vulgavit quoque Molin. Stœb.—788 *Vulg. et ingenuum M.* 'Desperandus locus erat sine ope codicis. Gembl. recte: *Cnossia c. t. c. p. Paret, et in geminum M. f. a. Ipse v. g. Centaurus est geminus, διφῡς, qui et Minotaurus.* Scal.—789 Scal. et Delph. *huic.* 'Recte Gembl. *hinc.*' Bent. 'Scaliger *huic*, quem sequuntur Fayus. Ceteri omnes *celeris hinc*, præter Meursium, quem vide, præsertim si nosse cupias, cur *celeris*, in Creta cap. 11. fin.' Stœb.—791. 792 'Hi versiculi, tamquam sorices, suo se indicio prodiderunt. Abeant hinc, adulterini et spurii. Ut supra versu 778. 'Inferius' libra 'sidus' scorpion notavit; et tamen stolidus interpolator vs. addidit, quo scorprios suo nomine diceretur; sic et hic, cum *sidus ambiguum terræque marisque capricornum* satis designaret, hos duos addidit, ne capricornus suo nomine fraudaretur. Videamus vero sententiam: *Capricornus*, ait, *tenet quicquid sub occasu est, et quicquid helicen*, sive septentrionem, *tangit*. Quomodo, quæso, septentrio sub capricorno, cum prius fuerit Scythia sub tauro, et Euxinus sub geminis? Non Scythia et Pontus a veteribus inter septentrionales regiones numerabantur.' Bent.—792 '*gelidamque helicen*] Regiom. addito (:): sic pergit: *quod tangit ab illa*

NOTÆ

786 *Ora, pares, &c.*] Sicilia enim, licet ab Italia separata sit exiguo freto, longo vero maris tractu a Candia, sequitur tamen Candia leges, nec sidere rupta est aut separata. Rom. *Ora patris sequitur leges, nec sidere raptâ est*. Quasi vox patris sit Saturni, inquit J. Bitur. qui cessit Jovi. Minus sane probata lectio.

787 *Gnosia centauro, &c.*] His vs. ait sagittario subijci Candiam. Cur autem Candia seu Creta vocata sit *Gnossica* tellus dictum est i. 323.

Centaurus] Sagittario, i. 270.

788 *In geminum . . . astrum*] Sagittarium scilicet, qui biforme sidus est; constat enim ex equina et humana

forma, i. 270.

Minois filius . . . geminus] Minotaurus, biforme monstrum ex humana et taurina forma constans. Scilicet fabulantur poëtæ Minotaurum natum ex Pasiphaë et tauro in Creta; Virg. *Æn.* vi. et alii.

789 *Creta sagittas Asserit, &c.*] Scilicet Cretenses olim periti admodum erant in emittendis sagittis.

791 *Tu, capricorne, regis, &c.*] His 6. vs. docet capricorno subijci Hispaniam, Galliam, et Germaniam, aliasque occidentales regiones.

792 *Helicen*] Ursam majorem, i. vs. 218. i. e. septemtrionem.

Hispanas gentes, et quot fert Gallia dives,
Teque feris dignam tantum, Germania, matrem,
Asserit ambiguum sidus terræque marisque, 795
Æstibus assiduus pontum terrasque tenentem.
Sed juvenis nudos formatus mollior artus
Ægyptum tepidam Tyriasque recedit ad arces,

situm est sub occiduo sole, et quod ab illo sole occiduo pertinet ad frigidam ursam majorem; scilicet Hispanos populos, et quod Gallia locuples habet; et hoc signum terræ et maris, vindicat sibi te, o Germania, quæ tantum digna es gignere belluas, et quæ habes terram et mare obnoxia perpetuis æstibus. At puer aquarius delicatior, et constans nudo corpore, secedit ab Ægypto usque ad turres Clydas et Tyrias, et

Hispanas gentes, &c. illa pro illo est quoque in cod. Paris. Est autem illa distinctionis nota Regiomontano signum parentheses, quæ post vocem asserit (vs. 795.) terminatur. Stob. — 793 Vulg. seu quod fert. Gemb. et quod fert. Scal. et sic Delph. Quod in membranis passim pro quot. Lege ergo quot. Quot gentes. Ut in Hispania plures gentes ponit, ita in Gallia. Bent. — 796 Scal. Delph. et vulg. terram pontumque. Lege ex libris veteribus, Æ. a. pontum terrasque t. Bent. — 797 Vulg. Sed j. nudo f. m. arcu. Et sic Paris. et editi præstantiores. Stob. Lege: Sed j. nudos f. m. artus. At Gembl. Sed j. nudo f. m. actu. Nescio an actum vocet filum corporis, ut Lucilius et Arnobius loquuntur. Scal. — 798 Scal. Ægyptum ad, Leptimque. Delph. Ægypto ad Clydasque arces T. r. Vide not. inf. Versus scaber et

NOTE

Ab illo Sup. sole cadente, i. e. ab occasu.

793 *Hispanas gentes, &c.* Nec mirum si sub capricorno ambiguo maris et terræ sidere reposuit has regiones, quæ oceani æstibus assiduus sunt obnoxia, quasi dubia et ambigua littora. Sic Lucan. de Hispania, loquitur lib. II. Quaque jacet littus dubium, quod terra fretumque Vindicat, alterius vicibus cum funditur ingens Oceanus, vel cum refugis se fluctibus aufert, &c. Idem dici potest de Gallia et Germania.

794 *Feris dignam* Germania quippe informis est regio, aspera cœlo, tristis cultu aspectuque. Hinc Germani dicuntur Cæsari Comment. VIII. gens cui insita feritas. Et Ovid. Trist. IV. 2. 1. Jam fera Cæsaribus Germania, totus ut Orbis, Victa potest flexo succubuisse genu.

795 *Ambiguum sidus, &c.* Capri-

cornus enim parte superiori caper est, posteriori vero desinit in piscem, I. 271.

796 *Æstibus assiduus, &c.* Namque ex Cluver. vetus Germania ab occasu terminabatur oceano Germanico; ab ortu, mari Baltico; a septentrione, septentrionali oceano. Quæ autem Germaniæ pars oceano adjacet, ea Romanis notissima fuit, in qua quippe Q. Varus Legatus cum legionibus Romanis cæsus fuerit, et ipse Drusus, Livie Augustæ filius. Adulatur ergo Oct. Augusto Cæsari, dum Germaniam vocat feris tantum dignam matrem.

797 *Sed juvenis nudos, &c.* His 3. vs. ait aquario subijci Clydas insulas, Ciliciam, et Tyrum urbem in Phœnicia, i. e. Phœniciam ipsam.

Juvenis Aquarius, ut monui passim.

798 *Ægyptum* [Ægypto ad Clydasque] &c.] Hic vs. ita corruptus est, ut

Et Cilicum gentes, vicinaque Caridos arva.
Piscibus Euphrates datus est, ubi pisce sub atro, 800

ad nationes Cilicum, et ad campos qui illis sunt proximi. Euphrates attributus est

~~~~~

deformis. Et quomodo *Leptis* sub aquario, cum tota Libya sub scorpio sit vs. 779.? Gemb. totum vs. sic exhibet, *Ægyptum lepidam T. que r.* Ceteri tres sic, *Ægyptum a lepidam T. r.* Repono, *Ægyptum tepidam T. que r. ad arces.* Vides causam, cur aquarius *Ægyptum* sibi seligat; quia ipse molli corpore et nudus est, illa autem tepida. Sed quæ hæc vanitas et inconstantia? supra vs. 752. *Ægyptus* sub ariete erat: mox vs. 779. sub scorpio; nunc demum sub aquario? Bent. 'Codd. Lips. Paris. cum Region. *Ægypt. alepidam*; nullo sensu. Malim h. l. sequi Aldum, Prucknerum, et Molinium, qui vulgarunt, *Ægypto ad Leptimque arces T. que r.*' Stoeb.—799 Scal. Delph. et vulg. *vicina et aquarius arva.* 'Ut supra vs. 780. *scorpions* ab interpolatore intrusus est, ita hic *aquarius*: quasi non *Sed juvenis nudos formatus mollior artus* satis monstraverit aquarium. Aut dele hunc vs. aut sic repono, E. C. g. *vicinaque Caridos arva. Caria, Caris, Kapls: ut Persia, Persia, Parthia, Parthus, &c.*' Bent. 'Libri omnes constanter, *vicina et aquarius arva*, id est, aquarius non ad asperam modo Ciliciam, verum ad campestrum quoque recedit. Hanc Ciliciæ divisionem tradit Ptolem. v. 8.' Stoeb.—800 Scal. Delph. et vulg. *piscis amator.* 'Interpolatum est, ut et in textu Bonincontril *arator*. Gemblacensis habet *uruptor*. Querant studiosi. Fortase, *piscis, ut ultor*. Ubi *piscis*, tanquam ultor et vindex adversus Typhœa, subsedit in undis, ut Veneri opitularetur. Ovidius in Februario: 'succurrite Nymphæ, Et Diis auxilium ferte duobus, ait. Nec mora prosiluit. Pisces subiere gemelli.' Nam quod Ovidius dixit 'pisces subiere,' hic Noster, *piscis subsedit.*' Scal. 'Gemb. cum Lips. *piscis uruptor*. 'Querant,' inquit Scal. 'studiosi.' Venet. *piscis emptor*: Voss. *piscis uruptor*. Unde Vossius ad Catullum corrigit, *ubi pisce sub atro.*' Bent. 'Multo rectior, eademque venustior est lectio cod. Paris. Region. et ceterorum ante Scalig. editorum, *ubi piscis arator*. Dictus *piscis arator* ab arando maris æquora. Vide

NOTÆ

vix vera lectio haberi possit. Etenim Rom. habet, *Ægyptum Alepidam ad arces terrasque recedit.* Vulg. *Ægypto ad Leptimque arces terrasque recedit.* Scaliger, *Ægyptum ad, Leptimque, arces Tyriasque recedit.* J. Bitur. *Ægyptum, Alepilas arces, Tyriasque recedit.* Verum pace horum virorum dixerim, non hæc Maniliana lectio. Neque enim sub diverso signo reposuit duas aut plures regiones. At *Ægyptum* jam posuit sub ariete, vs. 754. ut monui vs. 779. not. Pariter *Leptim* posuit sub capricorno, vs. 779. cum *Leptis* utraque urbs sit in Africa, quam capricorno totam asseruit. Pariter cum per *Alepilas arces* Junius Bitur. intelligit Arabiam, Palæsti-

nam, et Idumæam, sub duplici quoque signo reponerentur, cum Arabia subjiçiat ur taur o, vs. 754. Bene ergo restituitur a nobis: *Ægypto ad Clydas, &c.* Clydæ enim insulæ duæ sunt in extremo mari Mediterraneo, ante Cyprum, contra *Ægyptum*, a Pyramo distantes stad. 700. Strab. lib. xiv. Tyrus pariter urbs est Phœniciæ, quæ regio est Syriæ, Mediterraneo mari adjacentis ab occætu, a septentrionē Ciliciam habentis. Hinc et ipsam Ciliciam aquario quoque subjiçit Poëta. Itaque sic omnia sane bene concordant.

799 Cilicum] Cilicia, vs. 625.

800 Piscibus Euphrates, &c.] His 7. vs. ait sub piscibus collocari Eu-

Cum fugeret Typhona, Venus subsedit in undis.
Magna jacet tellus, magnis circumdata ripis,
Parthis, et a Parthis domitæ per sæcula gentes,
Bactraque, et Hyrcani, Babylon, et Susa, Panosque,

piscibus, in quo scilicet piscis ille amabilis, nempe Venus, latuit sub aquis, quando fugiebat Typhona gigante. Magna illa terra, quæ circumcincta est magnis littoribus, subjicitur quoque piscibus; nempe Parthia, et populi qui olim superati sunt a Parthis; et Bactra, et Arii, et Babylonia, et Susa, et Paros, et infinita alia loca, quæ viz

*****

Serv. ad illa Virgil. Æneid. III. 495. 'nullum maris æquos arandum.' Stoeb.—803 Vulg. Parthi sed Parthia. Lege, Parthis, et a P. ἡ Παρθία καὶ τὰ τοῖς Παρθοῦς ὁρίκοι ἔθνη. Scal.—804 'Nescio, an scribendum, Bactraque et Arii Babylon et Susa Hypanisque. Sed suspecta omnia. Gembl. magis turbat: Bactraque ætherios Babylone et Sispiniosque. Versus est spurius, ni fallor.' Idem. Delph. Bactraque et Arii, Babylon, et Susa Parosque. Vide Nott. inf. 'Versus Scal. spurius. Lips. Bactraque ætherios Babylone et Susa pimosque. Voss. Bactraque ætherios Babylone et Susa apimosque. An legendum, Bactraque et Hyrcani, Babylon et Susa Panosque?' Bent. 'Malim, si per metrum liceret, Arii, quod dedit Fayus. Hoc enim propius accedit ad scriptam et vulgatam librorum nostrorum lectionem, Bactraque et Herios Babyl. quæ postrema Ald. et Pruckn. luculenter conjungunt. Et videtur sane illud Herios Persicum esse vocabulum, a librariis Latinis corruptum, quo distingui solebat hæc Babylon Ægypti ab altera, scilicet Chaldæa. Panosque] Paros secundo casu a Pan, Panis, insula in sinu Arabico, cum aliis Ptolemæo notata. Vide Cel-

NOTÆ

phratem, i. e. Mesopotamiam, cujus fluvius est Euphrates: Parthiam, Ariam, Bactram, Babyloniam, Susiam, Parum, et alias vicinas regiones.

Ubi pisce sub atro, &c.] Alludit Poëta ad fabulam Veneris, quæ cum Typhonis gigantis furorem timeret, in Euphratem se projecit, et in piscem mutata sic tranavit et fugit, ut fusius relatum est II. 33. not.

801 Typhona] I. 411. not. et supra vs. 582.

802 Magna... tellus, &c.] I. e. totus ille terrarum orientalis tractus, qui ab extremo mari Mediterraneo ad Caspium mare pertinet, et hinc utrimque ad Persicum sinum, in quo continetur Parthia, Aria, Bactra, Babylonia, Susa, &c.

803 Parthia] Dicitur Parthis, -idis, et Parthia, -æ. Vel legendum foret, Parthia; et a Parthis, &c. Est autem

Parthia Assyriæ regio.

A Parthis domitæ gentes] Scilicet, teste Justino XLII. 'Parthi domestic seditionibus Scythia pulsi, solitudines inter Hyrcaniam, et Dahas, et Areos, et Spartanos, et Maggianos furtim occupavere,' &c. Notat igitur Poëta hos populos, seu has quoque regiones esse sub piscibus.

804 Bactra] Plur. -orum. Scythica regio, quæ ad meridiem Arios, seu Areos habet. Strab. II.

Hyrcani [Arii] Vel Arei, Bactrianis populi vicini, Indos inter et Parthos, quorum regio Aria, vel Ariana dicitur, vulgo *Turquestra*. Strab. xv.

Babylon] Urbs ad Euphratem, totius Chaldææ olim caput, a qua Babylonia dicta. Strab. xv.

Susa] Urbs Susiæ clarissima. Susia autem, seu Susana regio, pars est Persidis. Strab. xv.

Nominaque innumeris vix amplectenda figuris, 805
 Et Tigris, et rubri radiantia littora ponti.
 Sic divisa manet tellus per sidera cuncta.
 E quibus in proprias partes sunt jura trahenda :
 Namque eadem, quæ sunt signis, commercia servant.
 Utque illa inter se coeunt, odiove repugnant; 810
 Nunc adversa polo, nunc et conjuncta trigono;

comprehendi possunt infinitis modis loquendi, et Tigris, et ora micantes maris Rubri. Hac igitur ratione terra distributa extat per singula signa, e quibus repetendæ sunt leges in singulas regiones; etenim singula regiones sortiuntur eadem fœdera, quæ sunt inter signa. Et quemadmodum illa signa concordant, aut inimicitia pugnant, prout scilicet modo sunt opposita in cælo, aut modo sociata ex trian-

*****

lar. in Africa p. 249.' Stoeb.—807 'Libri nostri, per secula. Vicissim secula pro sidera supra vs. 253. Malim tamen hic sidera ob ea quæ sequuntur: 'E quibus,' &c.' Idem.—810 Scal. Delph. et vulg. odioque. 'Immo odiove.' Bent.

NOTÆ

Paros [*Parosque*] J. Bitur. bene; i. e. non Paros insula Peloponnesi, nec Parium Troadis oppidum; sed Paros tractus continens juga Tauri vel Caucasi montis: quorum jugorum pars dicitur Paropamisus, vel potius Paropanisus, tanquam si frontem Pari dixeris. Hinc et Paropamisadæ, vel Paropanisadæ, populi ad radices Paropanisi: et Parosus fluvius, qui sic dicitur quasi Pari oculus, influens in Cophetem. Consulantur geographi. Scaliger autem legit *Parosque*, cnius vocis nec rationem nec notitiam reddit. Scilicet incognita vox est. Unde in posteriori editione legendum putat *Hypanisque*. Hypanis autem fluvius est Scythiæ, Ovid. Metam. xv. Quæ lectio satis probatur.

806 *Tigris*] Asiæ fluvius Mesopotamiam ab ortu alluens, et cum Euphrate ad Babylona confluens.

Rubri littora ponti] Regiones illæ omnes, quæ ab interiori parte sinus Persici oceano adjacent, quod et Rubrum mare dicitur. Neque enim hic rubrum pontum intelligit illud vulgare mare quod Rubrum vocant, quodque

Ægyptum ab Arabia separat; sed intelligit Poëta sinum Persicum, in quem Euphrates et Tigris exonerantur, et ipsum oceani Persici littus, quod a sinu Persico ad Indi fluvii ostia extenditur. Sic Virg. Georg. III. 358. mare occidentale dicitur 'mare Rubrum.' Sic mare Atlanticum ab Herodoto dicitur 'mare Rubrum.' Sic et a Cluverio totum Indicum mare, quod et Gangeticus, Persicus, Arabicus sinus dicitur, vocatur 'mare Rubrum.' Sic Herodotus lib. I. scribit Euphratem et Tigrim exonerare se in 'mare Rubrum,' cum tamen in sinum Persicum influant. Itaque Manilius per *littora rubri ponti* intelligit quoque ea sinus et oceani Persici littora, cum loquatur de iis regionibus quas alluunt Tigris et Euphrates.

807 *Sic divisa manet, &c.*] His 11. vs. concludit ita divisas esse singulas terræ regiones per quæque signa; atque ita gentes diversas sese aut odio aut amore prosequi, prout signa, quibus illæ subjiuntur, aut concordia sunt, aut inimica.

Quæve alia in varios affectus causa gubernat:

Sic terræ terris respondent, urbibus urbes,

Littora littoribus, regnis contraria regna.

Sic erit et sedes fugienda, petendave cuique;

815

Sic speranda fides, sic et metuenda pericla,

Ut genus in terram cœlo descendit ab alto.

Percipe nunc etiam, quæ sint ecliptica Graio

Nomine, quod certos quasi delassata per annos

820

Nonnunquam cessant sterili torpentia motu.

Scilicet immenso nihil est æquale sub ævo,

gulari aspectu, et prout alia ratio regit ea in diversos effectus; ita regiones terrarum respondent aliis regionibus, et civitates civitatibus, et oræ oris, et provinciæ sunt adversæ provinciis. Atque ita habitatio erit evitanda aut expetenda; et ita pericula timenda erunt, sicut ratio diversa venit e supremo cœlo in terras. Accipe nunc quoque quæ signa sint ecliptica vocabulo Græco, quæ scilicet quasi defatigata desinunt interdum per certos annos, languentia præ affectione infœcunda. Nimirum nihil est æquabile per longissimum tempus, nihilque servat æternos flores, aut

*****

—812 Scal. Delph. et vulg. *Quæque a. i. v. effectus c. g.* 'Veteres omnes affectus. Repone *Quæve*... affectus. Affectus, odium, amorem, &c. Sic 11. 476. 'Quod Deus, in leges mundum cum conderet omnem, Affectus quoque divisit variantibus astris.' Bent. 'Paris. et Region. effectus, sed præstat alterum, quod amoris odii que mentionem modo fecit.' Stoeb.—815 Scal. Delph. et vulg. *petendave*. 'Immo *petendave* cuique.' Bent.—819 Scal. Delph. et vulg. *quæ certos*. 'Recte vetusti omnes, quod certos.' Bent. 'Ms. Paris. et Lips. editique Region. Ald. Rom. Pruckn. et Molinii constanter ferunt *quæ cert*. Neque aliter recentiores. Vides adeo, quam nimis confi-

NOTÆ

817 *Ut genus ... descendit ab alto*] I. e. prout ratio amicitie aut inimicitie ducitur a sideribus ipsis.

818 *Percipe nunc etiam, &c.*] His 3. vs. monet observanda etiam esse signa ecliptica; I. e. quæ virium defectum aliquando patiuntur, et quasi defatigata motu torpent per certum temporis spatium, alia tamen aliis diutius, ut jam postea dicitur. Itaque sicut sol et luna suos defectus patiuntur, et suo nos lumine privant; ita signa zodiaci, quia diverso et opposito cœlo lucent, bina semper alternatim laborare dicuntur. Sed de his fusiis jam infra.

Ecliptica] Græca vox, a verbo *ἐκ*

λίσσω, I. e. deficere.

821 *Scilicet immenso, &c.*] His 20. vs. confirmat ab exemplis diversis non mirum esse, si suos quæque signa patiuntur defectus. Nihil enim æquabile in rerum natura. Sic arbores non perpetuo florent; sic agri non perpetuo fructus ferunt; sic tellus ipsa, solida licet, aliquando concutitur; sic mare, quod certo motu itaque reditque, aliquando tamen totum immergit orbem, quod contigit tempore Dencalionis; sic sol aliquando mutat viam suam per sidera, quod contigit tempore Phaëthontis. Sic de hac rerum inæquabilitate eleganter cecinit Poëta noster vs. 416. et seqq.

Perpetuosque tenet flores, unumque tenorem :
 Mutantur sed cuncta die, variantque per annos ;
 Et foecunda suis absistunt frugibus arva,
 Continuosque negant partus, effoeta creando. 825
 Rursus quæ fuerant steriles ad semina terræ,
 Post nova sufficiunt, nullo mandante, tributa.
 Concutitur tellus validis compagibus hærens,
 Subduciturque solum pedibus. Natat orbis in ipso,
 Et vomit oceanus pontum, sitiensque resorbet, 830

colorem vivacem suum ; sed omnia commutantur in dies, et variant per certos annos : sic et agri fertiles olim supersedent suis fructibus reddendis, et denegant perpetuos fatus, quippe qui jam exhausti sint procreando : contra, qui agri fuerant antea infæcundi ad semina recipienda, ii postea reddunt novos fructus nemine committente sibi semina : sic licet terra sit constans firmis compagibus, tamen aliquando quassatur, et subtrahit pedibus nostris solidam suam superficiem : sic aliquando terrarum orbis innatat in seipso : et licet perpetuo oceanus egerit ipsum mare, et sitibundus

*****

deuter ad 'vetustos omnes' provocet Bentleius,' Stoeb.—822 Scal. Delph. et vulg. *colorem*. 'Vetusti quattuor, *tenorem*. Vid. ad II. 428.' Bent. 'Perpetuosque tenet, &c.] Sic Codex Paris. *Perpetuumque tenent* Regiom. dictum pro in *perpet*. Mox, *unumque tenorem*. Fayus *vivumque colorem*. Vetusiores omnes cum Scalig. *unumque colorem*.' Stoeb.—823 Scal. Delph. et vulg. *diu*. 'Immo die, cum acutissimo Gronovio : *die*, tempore, ævo.' Bent. 'Regiom. *Permutant* scil. *colorem*. Reliqui omnes vulgatum tenent, præter Cod. Paris. qui legit *Mutantur* scil. *color*. Optime autem interpunxit Mollinius sic : *P. que t. flores, unumque colorem (:)* *Mutantur (:)* *sed c. diu variantur in orbe*. Unde satis liquide constat, illud *mutantur* ad *flores* spectare : quæ vero sequuntur, *sed cuncta*, &c. respondere his : 'nihil est æquale sub ævo' (vs. 821.) Ceterum in hac lectione, *sed cuncta diu variantur in orbe*, scriptus Paris. et editi ante Scaligerum omnes omnino conveniunt. Neque mutasset forte Gronov. aut minus Latinum judicasset hoc *diu* (Observ. I. 2. fin.) si integra hæc ei lectio fuisset oblata, vel saltem in mentem ei venissent illa Plauti exempla, quibus Non. Marcell. (apud Gothofr. p. 539.) probat, *diu* veteribus dictum esse pro *die*. Poteris etiam accipere pro tempore longo, quod infra Noster dedit vs. 838.' Stoeb.—824 Scal. Delph. et vulg. *subsistunt*. 'Subsistunt suis frugibus? Atqui Ancor vult, arva fecunditatem pristinam amittere. Corrigebat itaque Huetius, *nec f. s. subsistunt*. Immo reponendum potius, *Et f. s. absistunt f. Absistunt*, desinunt fruges dare.' Bent. 'Imo vero restituendum ex libris universis *subsistunt*, quod est quandoque quiescunt, uti *Æneid.* II. 243. Peradeo scite reddit Fayus : 'supersedent olim fructibus suis reddendis.' Conferas omnino vs. 819. et 845.' Stoeb.—828 Vulg. *variis*. Scal. et Delph. ex Gemb. *validis*. 'Hoc nullus veterum, nisi forte Gemb. agnoscit : *variis* omnes.' Stoeb.—830 'Turpiter hæc in Edd.

NOTE

'Terrenos aspice tractus, Et maris,
 et pronis fngientia flumina ripis,'
 &c.

830 Vomit oceanus pontum, sitiens.

que resorbet] Notat fluxum et refluxum maris, ut vocant, qui certo at perpetuo motu fiunt.

Nec sese ipse capit. Sic quondam merserat urbes,
 Humani generis cum solus constitit hæres
 Deucalion, scopuloque orbem possedit in uno.
 Necnon cum patrias Phaëthon tentavit habenas,
 Arserunt gentes, luit ipsum incendia cælum,
 Fulseruntque novis radiantia sidera flammis,

835

*deglutit iterum illud, aliquando tamen ipse non continet seipsum: sic olim summer-
 serat civiles, quando scilicet Deucalion superfuit unus hæres generis humani, et oc-
 cupavit totum orbem terrarum in unico saxo: sic etiam quando Phaëthon ausus est
 regere fræna equorum patris sui, populi conflagraverunt, et cælum ipsum metuit sibi*

*****

vulg. fœdاتا sunt. Legendum, Et vomit oceanus pontum, citiensque resor-
 bet. Asinum esse oportet, qui contradixerit. Intelligit labes, quas aut
 subitis inundationibus, aut recessibus oceanus facit.' Scal. 'Molin. ex anti-
 quo Cod. vehit. Ceteri omnes, cum Mss. Paris. et Lips. venit. In fine versus,
 pro resorbet iidem libri resolvit.' Stoeb.—831 'Gemb. merserat orbem; et pro-
 prius historiæ poëticæ de diluvio. Nos nihil mutamus.' Scal.—835. 836 Scal.
 Delph. et vulg. timuitque i. c. Fugeruntque novas ardentia s. flammis. 'An

NOTE

831 *Nec sese ipse capit*] I. e. ali-
 quando tamen oceanus ipse non se
 continet, sed in terras infundit seip-
 sum longius, quam solitus erat. Quod
 contigisse ait tempore Deucalionis.
 Hujus enim tempore diluvium ita in-
 gens contigisse fabulantur, ut totus
 terrarum orbis fuerit obrutus aquis,
 præter scopulum unum altissimum,
 in cuius cacumen sese recepit cum
 uxore Pyrrha, qui, post siccatas
 aquas, humanum genus reparavit ex
 lapidibus, quos oraculi jussu post ter-
 ga sua jaceret ipse cum uxore. Quos
 autem Deucalion jaciebat lapides, eos
 in mares crescere commenti sunt;
 quos vero Pyrrha projiciebat, eos in
 feminas converti voluerunt, Ovid.
 Met. i. Itaque vult Manilius id di-
 luvium Deucalionem contigisse ex
 oceani inundationibus; quanquam
 Plato in Tim. et Senec. iii. 17. et
 Lucret. v. contendunt ejusmodi ma-
 ris inundationes, non in omnem ter-
 rarum orbem esse grassatas, sed in
 aliquas tantum regiones ac civitates
 humiliores. Sed quod de Deucalio

neo diluvio finxerunt, id de Noëthico
 est intelligendum.

833 *Deucalion*] Promethei filius,
 Pyrrhæ conjux, et Thessaliæ rex
 fuit.

Scopulo] Scilicet in Parnasso mon-
 te, ut ait Pausan. x. quanquam Hy-
 ginus et Aratus volunt in Ætna, Lu-
 cianus in Lycore, qui mons est in
 Delphis.

834 *Phaëthon*] Solis ex Clymene fili-
 us, qui paternos equos regere tentans,
 qua tulit impetus equorum, eos per æ-
 thera excurrere sivit, atque ita cælum
 æstu incanduit, terra exaruit, flumi-
 naque ebullierunt, Ovid. Met. ii. Por-
 ro per Deucalionis diluvium, atque
 Phaëthontis incendium, notat Poëta
 duplicem mundi redintegrationem,
 quam modo per aquam, modo per ignem
 fieri certis annorum spatiis credi-
 dere veteres, Firmic. iii. 1. Scribit non
 longius contingere illam ἀνοικτάρων
 οὐρ, redintegrationem, quam post ann.
 300000. De Phaëthontis autem casu
 fusius Manilius i. 733. et seqq.

836 *Fulserunt novis* [Fugeruntque

Atque uno timuit condi natura sepulcro.
 In tantum longo mutantur tempore cuncta,
 Atque iterum in semet redeunt. Sic fœdere certo
 Signa quoque amittunt vires, sumuntque receptas. 840
 Causa patet, quod, luna quibus defecit in astris,
 Orba sui fratris noctisque immersa tenebris,
 Cum medius Phœbi radios intercipit orbis,

ignem, et stellæ flagrantēs evitaverunt novos ignes, et universum metuit involvi sub uno tumulto: sic pariter ipsa tempora variantur post diuturnum motum, et rursus revertuntur in seipsa: sic per certum temporis spatium ipsa quoque sidera perdunt vires suas, et iterum resumunt illas recuperatas. Cujus rei ratio manifesta est, quod ea signa, in quibus signis luna privata suo fratre, et involuta umbris noctis laboravit, quando scilicet globus terrarum interpositus subducit illi lumen solis, neque ipsa Delia deducit in seip-

~~~~~

timuit tantummodo? immo perpessus est incendia: et mox versu altero reddit illud *timuit*. Noster l. 745. de eodem Phaëthonte sic loquitur: 'Et cælum exustum est: luit ipse incendia mundus, Et vicina novis flagrant sidera flammis.' Ex istis sic hos restituo, *luit ipsum i. c. Fulseruntque novis radiantia s. flammis. Fugerunt hic pro fulserunt, ut contra, iv. 24. veteres aliquot fulsissent pro fugissent. Radiantia, non ardentia; quia præcessit arserunt.* Bent. 'Multo sanior sensus constat his: *timuitque i. c.* Ita cum Scaligero libri legunt universi. Conf. Nostrum supra l. 735. sqq. Mox sequens vs. 836. ex iisdem libris ita refingendus: *Fugeruntque necas ardentia s. flammæ.* Stoeb.—838 Scal. Delph. et vulg. *tempora cursu.* 'Scripti plerique et editi, *m. tempora cuncta.* Unde Scaliger dedit *cursu.* Verum haud de temporum mutatione hic agitur, sed rerum. Recte Vossianus, *In tantum longo m. tempore cuncta.* Bent.—839 Scal. Delph. et vulg. *tempore.* 'Tempore superiore vs. habuimus. Repone igitur *fœdere*; ut II. 478. 'Junxit amicitias horum sub fœdere certo.' Bent. 'Repetunt, nec invenuste, libri *tempore*, in quo nunc vertitur medium comparationis.' Stoeb.—841 Vulg. *quod luna suis.* 'quod luna quibus, sententia postulante, et Gemb. approbante.' Scal. 'Rectius veteres ad unum omnes, *suis.*' Stoeb.—843 Scal. Delph. et vulg.

NOTE

noras], &c.] Sic l. 739. 'nec signa insueta tulisse Errantes meta flammæ,' &c.

837 *Atque uno timuit*, &c.] Sic l. 732.

841 *Causa patet*, &c.] His 7. vs. probat a pari signa quæque laborare per certa temporis spatia. Sicut enim luna patitur suos labores ex eo, quod per interpositionem terræ solem inter et ipsam non recipit lumen a sole; ita signa ipsa, quia in adverso et opposito cælo sunt posita, et quasi ex interpositione terræ sese aspicere non possint, laborare ac deficere dicun-

tur. Ita scilicet languentia ac squalentia videntur, quasi lunam, quam ut sidus suum venerantur, extinctam ac elatam lugerent: poetica phrasis. Porro ejusmodi eclipsis inter signa non contingit nisi inter bina semper, scilicet inter ea duo, quæ sunt in adverso cælo.

842 *Orba sui fratris*] Privata lumine solis. Etenim luna suum lumen mutuatur a sole, l. 221. et seqq.

843 *Phæbi*] Solis, l. 19.

Intercipit orbis] Eclipsis enim lunæ, ut monui, contingit ex interposi-

Nec trahit in se tum, quo fulget, Delia lumen;
 Hæc quoque signa suo pariter cum sidere languent 845
 Incurvata simul, solitoque exuta vigore,
 Et velut elatam Phœben in funere lugent.
 Ipse docet titulus causas: ecliptica signa
 Dixere antiqui. Pariter sed bina laborant;

sam tunc lumen, quo lucet; ea, inquam, signa lugentia et intercepta sua consuela vi languescunt æque ac suum sidus, quod est luna, et desunt Phœben, quasi mortua portaretur in tumultum. Ipsa autem signa, quæ olim veteres astronomi appellaverunt ecliptica, bina simul laborant, nec ea deficiunt, quæ sunt proxima ratione sedis, sed quæ opposita lu-

*****

medios. 'Immo medius. Cum orbis terræ, medius et solem inter et lunam, radios solis intercipit.' Bent. 'Quis non malit ex Codd. nostris medios? Idem vero sensus.' Stoeb.—844 'Versus iners et supervacuus: nihil addit sententiæ; constructionem autem turbat. In se tum a Scal. est; vetusti ad cæcum, ad cætum; et plerique, Delia luna.' Bent. 'Molin, ad se tum: cetera eodem quo Bentl. tenore dedit. In aliis vulgatis, sensu minus commodo, fertur ad cæcum vel cætum. itemque luna pro lumen.' Stoeb.—846 Scal. Delph. et vulg. excepta. 'Quid est excepta vigore? Vetusti omnes exempta. Repone, exuta. Sic 'exutus bonis,' 'fortunis,' 'prædiis,' &c. id est, privatus, spoliatus.' Bent. 'Magis placet excepta, quod habent libri nostri, præter Cod. Lips. qui legit exempta. Utrumque, interprete quidem Fayō, valet intercepta.' Stoeb.—848 Scal. Delph. et vulg. Ipsa, d. t. causæ, quæ e. s. 'Hæc scabra et invenusta sunt. Gemb. et Lips. Ipsa docet titulos causæ quæ e. s. Voss. Ipse docet titulos causæ ecliptica s. Repone, Ipse docet titulus causas: e. s. D. a. Sic II. 695. 'Dodecatemoria, in titulo signantia causas.' Bent.—849 Scal. Delph. et vulg. subbina. 'Subbina mihi eleganter dictum videtur, quod bina alternis laborent. Sed Gemb. legit sed bina. Sunt autem bina signa ecliptica: nempe ἡ φωσφορία, in qua contingit deliquium, et ei oppositum partili-

NOTE

tione terræ solem inter et lunam.
 Solis vero defectus ex interpositione
 lunæ solem inter et nos.

844 *Delia*] Luna, I. 231.

845 *Suo ... sidere*] Luna, quæ sidus est ceterorum siderum, non quod ab ipsa lumen suum mutuatur, sed quia sicut sol sidus est diei; ita luna sidus est noctis, qua sidera cetera lucent.

846 *Incurvata*] Alludit Poëta ad luctum lugentium et atratorum. Horum enim mos est incurvari et inclinare caput, ut luctum suum magis notent et significant. *Incurvata* igitur, i. e. debilia, deficientia, laborantia.

847 *Phœben*] Lunam, II. 911.

848 *Ipse docet titulus, &c.*] His 5. vs., primum ait ea dici ecliptica signa, quæ laborant ac deficiunt eo, quo diximus, modo vs. 818. et 841. Deinde monet bina simul signa deficere per certum temporis spatium, alia tamen aliis diutius aut minus diu: ubi vero illa bina signa pristinum suum et vigorem et colorem resumunt, tunc bina alia sequentia hinc inde laborare ac deficere per certum suum spatium: et ita alternatim de reliquis.

Docet titulus causas] Ecliptica enim vox est Græca, quæ laborantia significat vs. 818.

Nec vicina loco, sed quæ contraria fulgent : 850
 Sicut luna suo tunc tantum deficit orbe,
 Cum Phœbum adversis currentem non videt astris.
 Nec tamen æquali languescunt tempore cuncta :
 Sed modo in affectus totus producit annus,
 Nunc brevius lassata manent, nunc longius astra, 855
 Exceduntque suo Phœbeia tempora casu.
 Atque ubi perfectum est spatium quod cuique dicatur,

cent; veluti tunc solum luna laborat suo disco quando ex interpositione terræ non aspicit solem euntem per sidera opposita. Neque tamen omnia signa deficiunt per æqualia temporis spatia; etenim nunc integer annus protrahitur, quo signa deficiunt, modo vero signa defatigata jacent minus diu, modo diutius, et sæpe superant suo defectu tempora annua solis. At vero cum illud spatium temporis, quod datur cuique est

*****

ter dodecatemorion. Igitur subbina vocat, ut diximus, i. e. alterna bina.' Scal. 'Priscæ editiones subbina: et retinuit Scal. Barbarum tamen est; et sine exemplo. Vetusti quattuor recte, pariter sed bina laborant.' Bent. 'Molin. omnium rectissime sic: Ipsa (d. t. causæque) e. s. D. a. p. sub bina l. Codex quoque Paris. Ald. et Pruckn. sub bina. Cod. Lips. sed bin. Regiom. sub luna.' Stœb.—851 'Et hi duo spurii videntur: infra Anctoris genium sunt; nihil dicunt, nisi quod melius sit dictum antea: et frustra orationis seriem interrumpunt.' Bent.—854 Scal. Delph. et vulg. Namque modo infectus. 'Sic alibi dixerat: 'Eraque inficiunt.' Gemb. tamen variat: Sed modo in affectus. Ego vulgatam lectionem præfero.' Scal. 'Sic veteres editiones: sed veteres membranæ aliud habent, Sed modo in affectus. Cui vulgatam interpolationem prætulisse Scaligerum, sane miror.' Bent. 'Ita diæerte Codex Lips. Dedit autem Manilius, Namque modo infectus. Hanc referunt lectionem Codex Paris. Regiom. et ceteri omnes vulgati. infectus annus, quasi privatus lumine illorum signorum, ac tenebris obvolutus. Pari modo Noster l. 226. ad lunam defectu laborantem: 'Ultima ad Hesperios infectis volveris alia.' Stœb.—855 Vulg. nec l. a. 'Corrige nunc l. a. Et

NOTÆ

851 *Sicut luna suo, &c.*] Sicut, inquit, luna laborat, quando solem non videt euntem per adversum cælum, quia terra intercipit illius aspectum; ita signa deficiunt ac laborant, quia sese videre non possunt, dum sunt in adverso cælo.

853 *Nec tamen æquali, &c.*] His 4. vs. docet non æquali temporis spatium quæque signa deficere, sed alia per annum, alia minus, alia diutius.

854 *Affectus [infectus]* Quasi privatus lumine illorum signorum, ac tenebris obvolutus.

856 *Phæbeia tempora*] Solarem annum.

857 *Atque ubi perfectum est, &c.*] His 9. vs. docet alternatim bina signa opposita laborare atque deficere. Sed ejusmodi signorum labores ac defectus non ita contingunt ut soli signorum globi oppositi sint; sed ut et qua parte alterum oritur, et qua parte alterum occidit, vires deneget, quas antea reddebat, aut damna paria non referat. Locus enim cæli mutat omnia.

Impleruntque suos certa statione labores .
 Bina per adversum cœlum fulgentia signa ;
 Tum vicina labant ipsis hærentia signa, 860
 Quæ prius in terras veniunt, terrasque relinquunt :
 Sidereo non ut pugnet contrarius orbis ;
 Sed, qua mundus agit cursus, inclinât et ipse,
 Amissasque negat vires ; nec munera tanta,
 Nec similes reddit noxas. Locus omnia vertit. 865
 Sed quid tam tenui prodest ratione nitentem
 Scrutari mundum, si mens sua cuique repugnat,
 Spemque timor tollit, prohibetque a limine cœli ?
 Condit enim se, inquit, vasto natura recessu,

absolutum, et cum bina signa lucentia per contrarium cœlum absolverunt hos defectus per certam moram temporis, tunc ea signa laborant, quæ proxima sunt illis signis, et quæ scilicet prima assurgunt supra terras ex una parte, et deserunt terras ex alia. Non quidem ut globus ipse oppositus signi adversetur tantum opposito globo alterius signi ; sed qua parte cœlum incipit suos motus et ipsum delabatur, sidereus uterque ille globus et denegat virtutes quas amisit, nec refert tantas dotes quantas antea, nec paria damna. Scilicet sors cœli mutat cuncta. At, inquires, quid juvat perscrutari tam subtili mente cœlum, si animus cuiusque aversatur istud, et si metus aufert omnem spem, et arcet nos ab aditu ipso cœli? Namque id omne, quod natura tegit sub im-

ita quoque Gemb.' Scal.—860 Scal. Delph. et vulg. *signis*. 'Immo signa, Quæ prius in terras veniunt ; hoc est, quæ illis proxima ad occasum sita sunt.' Bent.—863 Vulg. Sed quia m. a. 'Sed qua m. a. . . ipse, orbis terrarum.' Scal.—869 Scal. Delph. et vulg. C. e. quicquid v. n. r. 'Nullus orationis exi-

NOTÆ

861 *Quæ prius in terras, &c.*] Explicat situm illorum duorum signorum, quæ deficere incipiunt post alia duo, quæ suum defectus tempus adimplerunt. Cum enim opposita tantum signa bina laborent, sequitur ut alterum jam ascensurum sit supra terras, alterum vero ex opposito descensurum sit infra terras. Ejusmodi enim duo signa sunt ea, quæ in defectum succedunt aliis binis hinc inde.

862 *Sidereo*] Sup. globo, corpori ipsi signorum.

863 *Qua mundus agit cursus*] I. e. qua parte exoritur alterum ex illis binis signis.

Inclinat et ipse] I. e. qua parte alterum e binis illis signis cadit. His

Delph. et Var. Clas.

Manil.

enim verbis notat ortum et occasum cœli, cum quo exoriuntur aut cadunt sidera.

866 *Sed quid tam tenui, &c.*] His 16. vs. objectionem proponit adversus illam siderum notitiam, quasi supervacanea foret, tum quia nec illam assequi valet mens humana; cum quia non sit cur non æque datum sit videre cœli penetralia, ac faciem ejus exteriorem videmus. Hæc obiectio sanè non mediocre pondus videtur habere. Sed eam jam infra rite solvit, vs. 877. Eandem fere objectionem proposuit et solvit jam antea vs. 387. et seqq.

867 *Mundum*] Cœlum, i. 9.

2 T

Mortalesque fugit visus, et pectora nostra : 870
 Nec prodesse potest, quod fatis cuncta reguntur,
 Cum fatum nulla possit ratione videri.
 Quid juvat in semet sua per convicia ferri?
 Et fraudare bonis, quæ nec Deus invidet ipse?
 Quosque dedit natura, oculos deponere mentis? 875
 Perspicimus cælum : cur non est munere cœli
 Quanto at pars superest rationem discere noctis?

menso recessu, et latet oculos hominum, et mentes nostras : neque potest juvare, quod omnia gubernantur a fatis, quoniam fatum nequit ullo modo perspicere. Igitur quid prodest sibi ipsi agere in suas exprobrationes, et privare bonis, quæ nos habere Deus ipse non dolet, et privare se illis oculis animi, quos ipsa natura nobis dedit? Videmus quidem cælum, quare igitur non videmus etiam dotes cœli? Cur non datur etiam

~~~~~

tus est : Quicquid condit natura, fugitque visus nostros ; quid tum postea ? mutila, ut vides, sententia est. Vetusti omnes quod vel quid pro quicquid. Gemblacensis lacunam habet inter enim et quid. Repone, Condit enim se, inquit. Inquit pro inquit, ut quod pro quot passim in membranis. Inquit, ponit aliquem contra loqui, desperantem se hæc posse perspicere ; cui statim respondet, Quid juvat in semet, &c. Ita supra vs. 387. 'Multum, inquis, tenuemque jubes me ferre laborem.' Bent. 'Regiom. Condit enim verum : et hæc unice vera lectio, sensuique Auctoris maxime consentanea. Confer supra vs. 303. sqq. vasto recessu] Sui Noster optimus interpres supra vs. 196. 'qui possint cernere cuncta, Quamvis occultis naturæ condita causis.' Stoeb. —870 Vulg. *M. que hebetat.* 'Gembl. *M. que fugit.* Quicquid natura abdidit, id fugit et visus nostros et pectora nostra. Verissima lectio. Nam rō hebetat repositum ex Virgilio : et quidem nihil ad rem.' Scal. 'Codex Paris. piget. Regiom. cum ceteris, hebetat ; quod sentiunt oculi solem intuentes. quod fatis cuncta reguntur] Horum imitatione Sidon. Paneg. Avit. vs. 123. 'Fatum, quo cuncta reguntur, Quoquo ego, non licuit frangi.' Confer Nostrium supra vs. 14.' Stoeb.—873 'Pro videri Cod. Paris. moveri, quod est frangi apud Sidon. l. m. c.' Idem.—876 Scal. Delph. et vulg. et munera. 'Post hunc versum repone illum : Quanta at pars superest rationem discere noctis? Quanta et] Lege, Quanta at. At quid difficultatis superest ad discendum causas latentes ? quasi dicat, nihil. Sic Lucanus, ut Suetonius scripsit in ejus vita, dicebat : 'Et quantum mihi superest ad Maronis culicem ?' —876-878 'Versum medium, qui in libris post vs. 882. venit, huc excitavit

NOTE

873 *In semet sua per convicia ferri]* Agere in seipsum ad sum dedecus ; quatenus scilicet cœli notitiam assequi non valemus, quicquid tentemus.

874 *Fraudare bonis, quæ, &c.]* Quasi bonum sit aliquod cœli notitiam assequi non tentare ; qua notitia nos privari Dens voluit, cum eam nobis non dederit.

875 *Oculos deponere mentis, &c.]* Scilicet eam notitiam deponere, quam natura dedit nobis, ad aliam assequendam, quam non dedit. Hi enim oculi mentis sunt nobis a natura dati, qui ad cœlos perscrutandos nos ferunt. Hos autem deponere volumus, cum alios nobis quærimus, quibus ipsos cœlos penetremus.

877 *Pars]* I. e. difficultas, labor,

Inque ipsos penitus mundi descendere census;
Seminibusque suis tantam componere molem;
Et partum cœli sua per nutritia ferre; 880
Extremumque sequi pontum, terræque subire
Pendentis tractus, et toto vivere in orbe?
Jam nusquam natura latet: pervisimus omne,

penetrare in ipsas interiores opes cœli, et comparare tam ingentem machinam cum suis principiiis, et reddere cœlo suum valorem per sua cunabula, et progredi in ultimum usque portum, et intrare in omnes regiones terræ, quæ pendet in medio universi, et degere vitam in omni terra? Verum, quæso, quis labor jam superest ut penitus cognoscatur causa tenebrarum? Jam nullibi natura latitat, videmus eam totam: et frui-

~~~~~

Scal. eam, opinor, ob causam, quia nihil erat, quo referri posset illud *descendere*. Atqui vs. irreptitius et insulsus est, et neutri loco convenit. Difficile vero et magni faciendum, *noctis rationem discere*; quam vel in primo libro Auctor docuerat. Hoc sublato, sic ceteros reponere, *Perspicimus cælum: cur non est munere cœli Inque ipsos penitus mundi descendere census? Cur non est, non licet, penitus, &c.* Inque, cum binæ sequuntur conjunctiones, est etiam in *ipsis census. Munere cœli*, cœli ipsius ope et beneficio. Sic II. 115. 'Quis cælum posset, nisi cœli munere, nosse?' *Bent.* 'Ex rei veritate legendum, *Prospic.* quod vs. 885. pro vulgato *conspic.* habet cod. Lips. De hac voce nos supra ad II. 950. *cur non est munere cœli*] Legendum cum libris universis, *cur non et munera cœli* (?) Confer, si placet, notam ad II. 115. sq. *munera*] eodem loco vox intelligenda, quo supra III. 137. Denotat h. l. officia, quæ stellis sua singulis adscribebant veteres. vs. 877. in libris nostris legitur post 882. Pro at, illi et.' Stoeb.—878 Vulg. *sensus*.—879 'Malle, *Segminibus*.' Scal.—880 Vulg. *Et precium cœli*. 'Legendum, *cœlo. καὶ ἀντιπελαργεῖν τὸν οὐρανόν.* Cognoscere cælum hoc vocat *θρηνηρία τῷ οὐρανῷ ἀποτίσαι. Nutritia, τροφεία. Gembl. Et partem cœli. male.*' Scal. Et sic Delph. 'Cælo a Scal. est, quod explicat 'vices, pretium, *θρηνηρία*, cælo retribuere.' Rectius Gronov. Observ. I. 11. ex cod. Venet. *Et partem cœli sua per nutritia ferre. Partem cœli*, hominem scil. per ea ferre quibus maxime nutritur et alitur. Satis bene; nisi melius quid in parato esset, *Et partum cœli a. p. n. f. Partum cœli* habent Gembl. Lips. et Voss. Hominem, qui *partus cœli* est, et inde primum huc demissus, *ferre per sua nutritia*, per loca cælestia ubi initio factus, formatus, nutritus est.' *Bent.*—881 Scal. Delph. et vulg. *portum*. 'Quemnam vero *portum*? Repone *pontum*; hoc est, oceanum, horizontem; ut probant se-

NOTE

onus, &c.

878 *Census*] Munera, dotes, &c. I. 12. Male autem vulg. habet *sensus*, nisi *sensus* pro notitia et cognitione sumatur.

879 *Seminibus*] Gembl. bene, i. e. principiiis, ex quibus primis cælum constat, I. vs. 122. et seqq. Scaliger *Segminibus*, i. e. partibus. Quid juvat igitur penetrare cœlos, videre illos intus, resolvere illos in sua principia, et ipsos cum suis principiiis

conferre?

880 *Nutritia*] Prima cunabula, prima principia. *Nutritium* enim significat id omne, quod ad ortum, cunas, et nutritionem rerum pertinet. Metaphorica locutio.

881 *Extremum sequi pontum* [*portum*], &c.] I. e. pervadere in ultimos terræ ac maris tractus, ad habendam rerum omnium notitiam.

882 *Pendentis*] Sup. in medio universi, I. 179.

Et capto potimur mundo, nostrumque parentem
 Stirps sua perspicimus, genitique accedimus astris. 885
 An dubium est habitare Deum sub pectore nostro?
 In cœlumque redire animas, cœloque venire?
 Utque est ex omni constructus corpore mundus,
 Aëris, atque ignis summi, terræque, marisque;

mur cœlo, quod rite cognovimus, et novimus genitorem nostrum, cujus pars ipsi sumus, et jam pervenimus ad astra, e quibus nati sumus. An ambigitur Deum manere in mente nostra? et animas revertere in cœlum, et oriri de cœlo? Et sicut mundus compositus est ex omni corpore aëris, et ignis, qui sublimis est, et terræ,

quentia, terræ pendentis tractus. Pendentis, sub horizonte jam ituræ.' Bent. —883 Scal. et vulg. *pervidimus omnem.* Delph. *perspicimus.* 'Repone, pervisimus omne. Omne, τὸ πᾶν, ut supra. Pervisimus, præsentī tempore, ut sequentia, 'potimur,' 'perspicimus,' 'accedimus.' Ita mox 927. 'Parvula sic totum pervisit pupula cœlum.' Bent. 'Codex Paris. Regiom. et ceteri vulgati, *pervidimus omnem.*' Stœb.—885 Scal. Delph. et vulg. *Pars sua conspiciamus.* Gemb. *Pars sua perspicimus.* 'Vetusti omnes *perspicimus.* Repone, *Stirps sua perspicimus.* Sane cum parentem dixerit, stirps convenit, non pars. Sic I. 765. de Sarpedone Jovis filio, 'stirpemque Tonantis Rectorem Lyciæ.' Bent. 'Iisdem adhuc libris accedere malo, qui habent *Pars sua.* Ita Noster supra II. 116. Exquisita in eandem sententiam loca recitavit Schedius, quem operæ pretium est adire in de Diis German. p. 314. sq.' Stœb.—888 Scal. et vulg. *Utque sit.* Delph. *fit.* 'Immo, *Utque est.*' Bent. 'Libri omnes *sit*, pro quo Fayus *fit*, non male.' Stœb.—889 Vulg. *Ætheris atque ignis.* 'Æther

NOTE

883 *Jam nusquam, &c.*] His 58. vs. scilicet ad usque finem hujus libri, solvit propositam objectionem. Respondet igitur jam vix ullam superesse difficultatem cognoscendi cœlos ac sidera, rerumque causas, cum nullo libi jam natura latet: cœlum penetratur ubique: prima mundi principia innotescant: Deus necdum ignoretur. Nec est quod aut cœlum aut Deus ipse nos terreat, cum e cœlo descendamus et a Deo creati simus. Immo alterum ipsi sumus exemplar et Dei et universi: ipseque Deus ac cœlum nos vocat ad sidera. Deinde instat non magis esse prohibitum e signis cœlestibus ducere rationem, quam aut fibras pecudum, aut avium cantus attendere. Præterea non desunt nobis vires animi, mens quippe humana plurimum potest. Denique si homo jam Deos facit, et ad sidera

mittit nova numina, cum Oct. Augustum inter sidera collocat, non est cur ipsius cœli notitiam ipsi nobis denegemus.

884 *Nostrumque parentem*] Deum.

887 *In cœlumque redire animas, &c.*] Sic Virg. *Æn.* vi. Ovid. *Metam.* xv. Juvenal. *Sat.* xv. et alii complures poetæ.

888 *Utque est ex omni, &c.*] His 8. vs. argumentum ducit a pari. Sicut enim mundus constat ex quatuor elementis, terra, aqua, aëre, et igne; atque divina mente agitur: ita homo constat ex corpore, ex sanguine, et ex anima quæ totum regit hominem, atque agit. Unde cum homo sit parvus mundus, nil mirum si mundum ipsum possit cognoscere. Hæc autem ex doctrina Platonis. Sic etiam I. 136. et seqq.

Spiritus et toto rapido quæ jussa gubernans :

890

Sic esse et nobis terrenæ corpora sortis,

Æthereasque auras animo, qui cuncta gubernat,

et aquæ ; et sicut mens est divina, quæ regit ea quæ sunt mandata per universum, quod rapitur : ita certum est esse in nobis corpora naturæ terrestres, et animas sanguineas, et animum qui regit omnia in nobis, et qui distribuit totum hominem in

~~~~~

et ignis idem. Legendum *Æris* ; nisi dicamus *Æthera* quoque pro aëre usurpatum, quod nescio an concedere debeam.' *Scal.* 'Libri omnes *Ætheris* : sed *Æris* placet. Sic 1. 137. et alibi, 'Aut neque terra patrem novit, nec flamma, nec aër, Aut humor : ' et 249. *Æris* atque ignis, terræ pelagique jacentis.' Frustra hic cavillatur doctissimus Huetius.' *Bent.*—890 *Vulg.* *Spiritus et in toto.* 'Gembl. *Spiritus et toto rapido quæ j. gubernant.* Manu ducit ad veram lectionem : *Spiritus et toto rapido quæ j. gubernans.* Verissime. *Spiritus* est gubernans, quæ jussa sunt in toto hoc rapido, in tota hac mole rapida. *Stattius* vi. *Thebaidos* : 'quis fulmen agat, quis sidera ducat *Spiritus*?' Codici restitutionem hanc accepto referimus. *gubernant, movent* pro *gubernans, movens* sæpissime in Gembl. annotavimus.' *Scal.* Delph. *Spiritus et toto rapido qui jussa gubernat.* 'Ita castigandum. Male enim vulg. *Spiritus est toto r. qui j. gubernat.* Per vocem *toto* intellige universum. Sic enim *Lucret.* passim.' 'Versus spurius et barbarus. Libri vetusti, *Spiritus et toto rapido quæ j. gubernant.* Abeat nebulo, cum *toto suo rapido.* Quæ jussa gubernant ; et mox altero abhinc verum, *Qui cuncta gubernat.*' *Bent.* 'Cod. Paris. Regiom. ceterique impressi, *Spiritus et in toto rapido qui j. gubernat* : Rectius omnino *Fayus* v. c. dedit : *Spiritus et toto rapido qui, &c.* *Spiritus* est 'vis animæ divina,' 1. 250. Ille gubernat jussa seu fati decreta, in toto hoc universo rapido, quod celeri cursu movetur. Quod si veterem sequi scripturam velis, ita tibi verborum ordo concinnandus erit : An dubium est, esse et spiritum rapidum, id est, agilissimum et in agendo velocissimum (quo sensu rapidus venit ignis), qui jussa gubernat in toto scil. mundo ? quem vocat, 'hoc omne,' supra vs. 406.' *Stoeb.*—891 *Scal.* Delph. et vulg. *in nobis.* 'Immo repono, *Sic esse et nobis.*' *Bent.* 'Scribæ librarii et interpretes omnes, *in nobis.*' *Stoeb.*—892 *Scal.* Delph. et vulg. *Sanguineasque animas.* 'Gembl. *Sanguineasque animas animo.* Haud dubie rō *animas* conformatum ex sequenti. Sed quid reponendum sit, lubricum est statuere. Nam multa possumus comminisci. Vult enim dicere, ut sit spiritus quidam in tota hac rapida mole, qui jussa gbernet, sic esse sanguineam vim animo nostro, qui cuncta gubernet. Scio minas esse, quas poetæ dicunt *θυμὸς*, quibus instigantur bestię ad incessum tardiores, quod valde conveniret huic loco, ubi jussa facienda præscribuntur. Sed non ita temerarii sumus ut sine codicis auctoritate admittamus. Valde tamen arridet conjectura. *Festus Avienus* : 'instanti similis

NOTE

892 *Æthereasque auras animo* [*Sanguineas animas animum*] Distinguit itaque Poëta inter *animam* et *animum*. Sic *Juvenal.* Sat. xv. 147. docet brutiis animantibus animas esse datas a Deo ; hominibus vero animos. 'Mundi Principio indulsit communis conditor illis Tantum animas, nobis animum,' &c. Itaque loquitur ex Epi-

curi sententia, qui voluit animam esse corpoream, perque totum corpus diffusam. Sic *Lucret.* lib. iii. 144. 'Cetera pars animæ per totum dissoluta corpus.' Atque adeo brutis animantibus et hominibus communem esse. Animum vero voluit quoque esse corporeum, quia et agit corpora, et corporibus tangitur, ut ait ibidem

Dispensatque hominem? quid mirum, noscere mundum
 Si possunt homines, quibus est et mundus in ipsis;
 Exemplumque Dei quisque est in imagine parva? 895
 An quoquam genitos, nisi cœlo, credere fas est
 Esse homines? projecta jacent animalia muta

qua munia. Quid igitur mirandum est, si homines queant cognoscere universum, quoniam in ipsis universum est ipsum? et quoniam quisque homo est imago Dei ipsius in parvo exemplari? An licet credere homines esse procreatos ex alio, quam e cœlo? Cetera animalia prona jacent in terra, aut summersa sunt aquis, aut volitant

similisque miranti.' Ex illo Arati, *ἡλδορρι δοικας*. Sed de hoc alibi diximus. Porro hoc argumentum tractat Firmicus libro viii. *Scal.* 'Vide comparationem et antithesin; ut mundus partim gravibus constat aqua et terra, partim subtilibus aëre et igni; ita et hominibus sunt corpora terrenæ sortis, animi vero cælestis sortis. Ad hanc sententiam locuturus erat Auctor; si per interpolatores stetisset. Quid enim est *sanguineas animas animo*? Illud *animas* haud dubie mendosum pronuntiat Scaliger: sed quid reponendum sit, lubricum esse statuere. Tentat tamen, *sanguineasque minas animo*: *minasque* explicat *θυμικὰς*, sive voces, clamores, hortamina, quibus jumenta ad incessum tardiora instigantur. Nollem ego sic verborum apices captare, ut sententiam prorsus amitterem. Numquam credam *sanguineas animas* opponi *sorti terrenæ*. Quærendum aliquid subtilius, purius, cælestius. Repono, *Ætheriasque auras animo*. Dogma Stoicorum et Auctoris est, animas esse igneas sive ætherias. Virgilium imitatur, ut solet: *Æn.* i. 551. 'Quem si fata virum servant, si vescitur aura Ætheria, nec adhuc crudelibus occubat umbris.' Georg. iv. 220. 'His quidam signis, atque hæc exempla secuti; Esse apibus partem divinæ mentis et haustus Ætherios dixere:' et *Æn.* vi. 745. 'Donec longa dies perfecti temporis orbe Concretam exemit labem, purumque reliquit Ætherium sensum atque auræ simplicis ignem.' Ovid. *Fast.* i. 473. de vate Carmenta, 'Quæ simul ætherios animo conceperat ignes.' *Bent.* 'Vetus est lectio, *Sanguineasque animas animi*. Distinguit animam vitalem, quæ est *sanguinea*, (*Levit.* xvii. 4.) a *rationali*, qui dicitur *animus*. Illam brutis animantibus tantum; hominibus utramque disertius adsignat *Juven.* Sat. xv. 148. Principio indulsit communis conditor illis Tantum animas, nobis animum quoque.' *Stoeb.*—896 'Ita codex Paris. et editus Pruckn. *quiquam* Aldus, pro quo *cuiquam* Regiom. *quosquam* non minus bene legit Mo-

NOTE

Lucret. 'Corporeis quoniam telis ic-tuque gravatur.' Sed interim docet animum, quam mentem vocamus, sedem suam habere in solo pectore, et quasi caput esse totius hominis, et in toto corpore dominari. Sed de his nos fusius disputabimus in Lucretii nostri annotationibus.

895 *Exemplumque Dei, &c.*] Sic præclare Ovid. *Met.* i. 83. 'Finxit in effigiem moderantum cuncta Deorum, &c.

896 *An quoquam genitos, &c.*] His 15. vs. confirmat hominis mentem pertinere posse ad cœli notitiam, quia e cœlo genitus est homo; quia unus e ceteris animantibus vultum habet sublimem, et os erectum in cœlos; et quia illi uni ingenium est capax, et data mens, quæ non solum cœlorum faciem videre, sed et ipsa cœli præcordia perscrutari possit intrinsecus.

897 *Projecta jacent, &c.*] Sic præ-

In terra, vel mersa vadis, vel in aëre pendent :
 Et, quia consilium non est, et lingua remissa ;
 Omnibus una quies, venter somnusque per artus. 900
 Unus in inspectus rerum, viresque loquendi,
 Ingeniumque capax, variasque educitur artes
 Hic partus qui cuncta regit, secessit in urbes,

in aëre. Omnibus autem illis abdomen et sensus corporis est unica beatitudo, tum quia ratio deest illis, tum quia linguam habent imbecilem. Verum una rerum cognitio, et facultas loquendi, et mens docilis fert hominem in diversas disciplinas. Hæc proles humana, quæ gubernat omnia, habuit orbem terrarum in sortem suam, et subegit

~~~~~

linius. In eandem sententiam Juvenalis: 'Sensum ex cælesti demissum traximus arce.' *Idem.*—897 Scal. Delph. et vulg. *animalia cuncta.* 'Non cuncta: nam inter cuncta et homo ipse est. Repone, *a. muta.* Ita II. 99. 'Denique si pecudes et muta animalia terris.' Seneca ad Marciam, c. 7. 'Aspice mutorum animalium quam concitata sint desideria, et tamen quam brevita.' Recte vero hic *muta*, cui mox opponuntur *vires loquendi.* Bent. 'Hoc, rectius judicante D'Orville ad Charit. p. 663. tautologon foret, eo quod sequitur, *lingua remissa.* Rescribendum ergo, *animalia cuncta.* Sic scripti cusique omnes.' Stoeb.—'Va. 899. sequenti postpositus est in libb. scriptis et editis præstantioribus.' *Idem.*—900 Scal. Delph. et vulg. *sensusque.* 'Sensus male convenit cum quiete, cum sensus sopiuntur. Repone, *venter somnusque per artus:* ut Sallustius Cat. 2. 'Sed multi mortales, dediti ventri atque somno.' Tacitus Germ. c. 15. 'Per otium transigunt, dediti somno ciboque.' *Somnus per artus*, ut Virgilius Æn. VIII. 405. 'dulcemque petivit Conjugis infusus gremio per membra soporem.' Deinde versum priorem posteriori subijce, hoc modo, *Et, q. c. n. e., et l. r.; O. u. q., v. s. que per a.* Bent. 'Melius, *sensusque.* Sic editores ante Bentleium omnes. Cod. Lips. *censumque*, minus bene.' Stoeb.—901-2 Scal. Delph. et vulg. *Unus et inspectus*; et mox *varias educit in artes.* 'Mirifice hæc interpretatur Scaliger, 'Unus inspectus rerum, ἀνὸ κοινῶν non est brutis. *Ingenium capax educit*, hoc est per ellipsin *Ingenium*, quod *educit.* Contemnere potuisset Scioppios, Titios, et Petavios, si omnia sic dixisset. A Vossiano abest et; *Unus inspectus*: sed veteres universi habent, *variasque educitur artes.* Repone, *Unus in inspectus rerum, viresque loquendi, Ingeniumque capax, variasque educitur a.* Ex omnibus animalibus, unus, homo, partus, *educitur in inspectus rerum, &c.* Ovid. Met. VIII. 533. 'Non mihi si centum Deus ora sonantia linguis, Ingeniumque capax, totumque Helicon dedit.' Ubi perperam præstantissimus Heinsius ex paucis scriptis reponit *linguæ.* Bent. 'Libri cuncti, *et insp.* Non deservenda vetus scripta et vulgata lectio, *educit in art.* Stoeb.—903 Vulg. *Hic partus, qui cuncta r.* 'Hic partus, homo scilicet. Ita intelligemus, si hanc lectionem retinemus. Sed reclamant Gembl. *Hic partus quicunque r.* Nos non dubitamus Manilium scripsisse: *Hic artus quicunque r., s. in orbem.* Scal.

NOTE

clare Ovid. Met. I. 84. 'Pronaque cum spectent animalia cetera terram, Os homini sublime dedit: cælumque tueri Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.'

903 *Hic partus qui cuncta regit, &c.]*

Homo scilicet, qui rebus omnibus creatis dominatur. Ovid. Met. I. 74. 'Sanctius his animal, mentisque capax altæ Deerat adhuc, et quod dominari in cetera posset: Natus homo est,' &c.

Edomuit terram ad fruges, animalia cepit,
 Imposuitque viam ponto, stetit unus in arcem 905
 Erectus capitis, victorque ad sidera mittit
 Sidereos oculos, propiusque aspectat olympum,
 Inquirisque Jovem: nec sola fronte Deorum
 Contentus manet, at cæca scrutatur in alvo,
 Cognatumque sequens corpus se quærit in astris: 910

terram ad ferendos fructus, et domuit omnia animalia, et fecit sibi iter per mare, solus extitit elatus in rectum caput, et superior vibrat oculos stelliferos ad ipsas stellas, et inspicit cælum propinquius, et conatur cognoscere Jovem, nec satis habet cognoscere vultum exteriorem Deorum, sed etiam perscrutatur cælum usque in præcordia, et imitatus corpus, quod sibi est affine, investigat se in ipsis sideribus. Post

*****

‘*Artus* a Scal. est. *Hic*, subauditur spiritus, quicumque artus regit; ex Virgiliano illo scil. *Æn.* iv. 336. ‘dum spiritus hos reget artus.’ Atqui spiritus, si hic intelligitur, non subaudiri, sed exprimi debuit: et quid erit spiritus secessit in orbem? an in orbem capitis? Libri omnes *partus*; pro quicumque, recentiores duo et editiones primæ *qui cuncta*. Denique pro *orbem*, Gemb. *orbe*; Lips. et Voss. *orbes*. Repone, *Hic partus, qui cuncta r. s. in urbes*. *Hic partus*, cæli scil. ut supra 880. ‘Et partum cæli sua per nutricia ferre.’ Homo, inquit, cunctorum dominus, secessit in urbes; civilem et socialem vitam excoluit; non in silvis et desertis ferinam egit. Jam nihil opus est ut cum Huetio hunc vs. prioribus duobus anteponamus. *Bent.* ‘*Hic partus*’ Non totus homo, sed spiritus, quod declaratur his, *qui cuncta regit*. Coll. vs. 892. in *urbes*] Quæ tamen, homine vix creato, adhuc erant nullæ. Restituendum itaque in *orbem*, non in *orbes*, quod habet cod. Lips. *orbis* δ *μικρόκοσμος*, qui est homo. Dixerat enim (vs. 894. sq.) ‘est et mundus in ipsis, Exemplumque Dei,’ qui est *mundus*, uti supra i. 138. coll. nota. *Stoeb.*—904 Scal. Delph. et vulg. *Et domuit*. ‘Repone ex Gemb. et Voss. *Edomuit*. Si et *domuit* dixisset, addidisset utique et *animalia cepit*. Statius Theb. iii. 562. ‘silvas amor unus humanumque Edomuisse manu.’ *Bent.*—905 ‘Codd. Paris. et Lips. Regiom. ceteri, in *arce*.’ *Stoeb.*—907 ‘Cod. Paris. *primusque*.’ Idem.—909 Delph. et vulg. *et cælum s. in alvo*. ‘Malim in *alto*. Nam dicit ‘ad sidera mittit Sidereos oculos.’ *Scal.* ‘Repone, at *cæca scrutatur in alvo*. At lege, non et; *alvo* autem libri universi; *alto* a Scal. venit. Opponuntur hic frons exterior, alvus interior. Sic i. 17. ‘Scire juvat magni penitus præcordia mundi:’ et iii. 61. ‘Quæ quasi per mediam mundi præcordia partem.’ *Cæca scrutari in alvo*; ut iv. 246. ‘scrutari cæca metalla.’ *Virg. Æn.* ix. 152. ‘Ne timeant: nec equi cæca condemur in alvo.’ *Bent.* ‘Nullus non malit *et cælum*.’ *Stoeb.*—910 Vulg. *sic quærit*. Correxisset Scal.—911

NOTE

907 *Olympum*] Cælum, i. 178,

908 *Nec sola fronte Deorum, &c.*] Duplex enim a Manilio distinguitur cælorum facies, interior et exterior, i. 34. et seqq. Consule locum.

909 *In alvo*] I. e. intus. Ita omnes præter Scaligerum, qui legit in *alto*,

minus eleganter. Vox enim *alvus* bene notat notitiam Dei et cælorum interiorem: vox vero *frons* exterior.

910 *Cognatumque sequens corpus*] Scilicet quia e cælo oriundum dixit hominem supra 886. et 896.

Huic in fata fidem petimus, quam sæpe volucres
 Accipiunt, trepidæque boum sub pectore fibræ ?
 An minus est sacris rationem ducere signis,
 Quam pecudum mortes, aviumque attendere cantus ?
 Atque ideo faciem cœli non invidet orbi 915
 Ipse Deus ; vultusque suos corpusque recludit
 Semper volvendo, seque ipse inculcat et offert ;
 Ut bene cognosci possit, pateatque videndus,

hæc dubitamus dare fidem his tantis rebus, quam plerumque ipsæ aves, et pecudum fibræ tremulæ sub præcordiis recipiunt a vobis? An res est minoris momenti ducere cognitionem ex sacris sideribus, quam auscultare internectiones pecorum, et cantus volucrum? Et ideo Deus ipse permittit ut vultus exterior cœli pateat terrarum orbi; et aperit suam faciem, et corpus suum vertendo illud perpetuo, et ultro exhibet, et præbet seipsum, ut facile queat agnoscī, et ut indicet, dum inspicitur, qualis

Scal. Delph. et vulg. *Hinc in tanta.* 'Gembl. cum recentioribus aliquot huic. Repone, *Huic in fata.* *Huic*, homini, partui cœli, petimus fidem in fata ; ut ei fata prædicenti fides habeatur.' Bent. 'Editi Ald. Rom. Pruckn. et Molin. *Hinc*: pro *fata* omnes legunt *tanta*. Nec aliter Brisson. de Form. p. 22.' Stœb.—912 Scal. Delph. et vulg. *suo sub pectore.* 'Suo pectore esset volucrum, at in redditione versu 914. fibræ pecudum, volucrum vero cantus. Repone, *boum sub p. f.* Ovid. Met. xv. 136. de bove victima, 'Protinus ereptis viventi pectore fibras inspicunt; mentesque Deum scrutantur in illis.' Bent. 'Lege cum præstantissimis quibusque libris, *suo sub pect.* Confirmat a pari, nos posse noscere cœlos et sidera, eque illis rationem ducere, atque illis fidere, sicuti bene credimus et avium cantui, et pecorum fibris.' Stœb.—915 Vulg. *Atque adeo.* Scal. *Atqui adeo.* 'Recte libri universi *Atque adeo.* Ordo et series, Atque ideo non invidet faciem, ut possit bene cognosci.' Bent.—917 Scal. Delph. et vulg. *seque ipsam.* 'Immo, *seque ipse.*' Bent. 'Æque proba vetus est lectio.' Stœb.—918 Scal. Delph. et vulg. *doceatque videndo.* 'Vetusti quattuor *videndis.* Unde repono, *pateatque videndus*: sic t. 50. 'Inque Deum Deus ipse tulit, patuitque ministris.' Certe *doceat* haud dubie mendosum est; si modo sequente versu iteratur *doceat*: sed ibi Vossianus habet *cogat*.' Bent. 'Repetitionis fastidiosus editor Anglus mutavit hanc genuinam cod. Paris. Regiom. et ceterorum lectionem, *doceatque videndo.* Cur non potius ex Ms. Vossiano dedit versu seq. *cogatque suas attendere leges?* Huius lectionis indicium fecit cl. Heringa Observ. cap. 9. p. 77. *Cogatque* non vi, sed rerum argumentis, cui convenit illud ἀνάγκασον εἰσελθεῖν Lucæ. xiv. 23. Alterum vero, *doceatque videndo*, rectius quam *videntes*, quod v. c. ex conjectura loc. cit. Ceterum non indignæ sunt hæc Nostri rationes, quibus compares verba D. Pauli Actor. xvii. 27. sq. et Rom. i. 19. sq. Prævit nobis hac meditatione D. Melancthon in præfat. ad Regiomontani Tabulas,

NOTÆ

911 *Huic in fata fidem, &c.*] His 4. vss. confirmat a pari nos posse noscere cœlos et sidera, eque illis rationem ducere, atque illis fidere, sicut bene credimus et avium cantui, et pecorum fibris, ut dictum est i. 92.

915 *Atque ideo, &c.*] His 5. vss. concludit Deum ipsum non invidere faciem cœli hominibus, immo recludere illud, ac docere quale eat; dam certis motibus perpetuo volvitur ac recurrit.

Qualis eat, doceatque suas attendere leges.
 Ipse vocat nostros animos ad sidera mundos: 920
 Nec patitur, quia non condit, sua jura latere.
 Quis putet esse nefas nosci, quod cernere fas est?
 Nec contemne tuas quasi parvo in corpore vires:
 Quod valet, immensum est. Sic auri pondera parva
 Exsuperant pretio numerosos æris acervos. 925
 Sic adamas, punctum lapidis, pretiosior auro est.
 Parvula sic totum pervisit pupula cœlum;
 Quoque vident oculi, minimum est, cum maxima cernant.

incedat, et doceat homines auscultare sua jussa. Deinde cœlum invitat nostras mentes ad cognoscenda sidera, nec sinit suas dotes latitare, quia non abscondit illas. Quis credit non licitum esse cognosci illud, quod licet videre? Noli autem spernere tuas vires, quippe quæ sint clausæ in exiguo corpore; illud enim est infinitæ virtutis, quod valet in te. Ita pondera exigui auri vincunt valore ingentes cumulos æris; ita adamas, quæ portiomacula est lapidis, superat pretio aurum; ita pupilla oculi, licet minima sit, videt tamen omne cœlum: et ita illud, quo oculi vident, est minimum,

~~~~~  
 ubi quidem tecto vel ignorato Manilii nomine, versum hujus libri 895. ipsis-  
 simis Nostri verbis, recitavit. Parem omissionis errorem commisit Schone-  
 rus, in Præfat. ad snum librum de Nativitat. Judic. hunc versum ad ~~man-~~  
 rationes ducens: 'Ornari res ipsa negat,' &c. III. 19. quem nominatim  
 Nostro adseruit Leovitiis in Præfatione altera. Stœb.—922 Scal. Delph. et  
 vulg. *putat*. 'Immo *Quis putet*.' Bent.—923 Scal. Delph. et vulg. *Ne*; et  
 mox 924. pro *Quod, Quo.* et ibid. pro *parva, parvi*. '*Corpus valet immensum?*  
 immo inbecilium, mortale, nec magni æstimandum. Repone, *Nec contemne*  
*tuas quasi parvo in corpore vires: Quod valet, immensum est. S. a. p. parva. Nec*  
*et quod Gembl. et Lips.* Ceterum *quo valet* dedit Scaliger; cum vetusti  
 habeant *quod valet*: 'Sic,' inquit, 'Plinius: *Valet aureo nummo.*' At Var-  
 ro de Ling. Lat. IV. ex Scaligeri quoque editione, '*Denarii quod denos æris*  
*valebant; quinarii, quod quinos.*' Verum hoc loco *quod valet*, casus est  
 nominativi. Id quod valet, animus scilicet, immensum est.' Bent. '*Lege*  
*ex codicibus parvi.*' Stœb.—928 Vulg. *Quodque v. o.* '*Lege, Quoque v. o.*'

## NOTE

920 *Ipse vocat nostros, &c.*] His 3. vs. addit quod non alia de causa cœ-  
 lum se nobis offert ac patet, nisi ut  
 illud penitus cognoscamus.

923 *Nec contemne tuas, &c.*] His 10.  
 vs. objectionem occupat, ac præcla-  
 ris comparationibus solvit. Non est,  
 inquit, cur quisquam suis animi viri-  
 bus diffidat; licet enim mens hominis  
 in exiguo corpore concludatur, vim  
 tamen habet infinitam, nec rerum  
 omnium difficillimarum cognitioni

imparem; scilicet ratio omnia vincit.  
 Sic minus auri pondus pretiosius est  
 ingenti æris acervo: sic adamas pre-  
 tiosior est auro: sic pupilla oculi,  
 quæ minima est, cœlum ipsum totum  
 intueri potest: sic species impressa,  
 quæ rerum est vel maximarum ima-  
 go, tenuissima tamen est in oculo:  
 sic animus, licet sub angusto ipso  
 pectore sedem suam habeat, per to-  
 tum tamen corpus regnat.

Sic animi sedes tenui sub corde locata  
 Per totum angusto regnat de limite corpus. 930  
 Materiæ ne quære modum ; sed perspice vires,  
 Quas ratio, non pondus habet. Ratio omnia vincit.  
 Ne dubites homini divinos credere visus :  
 Jam facit ipse Deos, mittitque ad sidera numen,  
 Majus et Augusto crescit sub principe cælum. 935

*quanquam videant res maximas : ita sedes animi, posita sub exiguo pectore, dominatur tamen de arctis finibus per totum corpus. Igitur noli considerare magnitudinem materiæ, sed attende vires, quas animus, non moles corporis habet. Vis animi superat omnia. Tandem ne ambigas attribuere homini cognitionem rerum celestium, siquidem jam ipse facit Deos, et collocat inter astra divinitatem, et siquidem jam cælum amplius augecit ex imperatore suo Augusto Casare.*

~~~~~

Scal.—934 sq. 'Sensum turbat interpunctio, quæ ad normam meliorum librorum sic disponenda : *mittit ad sid. numen Majus* (:) Sic Regionem. Ita quoque distincta leguntur hæc verba in notis ad Lactant. i. p. 65. et 69. sq.' Stœb.—935 'In Gemb. *crescet*. Ita intelligendum fuerit de futura apotheosi Augusti. Sed nihil mutandum.' Scal.

NOTÆ

929 *Sub corde locata*] Loquitur ex Epicuri mente, ut monui vs. 894. not.

932 *Ratio omnia vincit*] Sic Lucret. i. 73. 'Ergo vivida vis animi pervicit, et extra Processit longe flammantia mœnia mundi ; Atque omne immensum peragravit mente animoque ; Unde refert nobis,' &c.

933 *Ne dubites homini, &c.*] Adulatorium sane argumentum. Scilicet vivo Augusto Cæsari redditi sunt honores divini, erectæ aræ, editi

Iudi, &c. Sneton. in Ang. Atque adeo quasi jam inter Deos relatus, ac inter sidera collocatus fuisset Augustus : ex adulatione loquitur Poëta. Sic etiam locutus est i. 797. 'Cælumque replevit, Quod regit Augustus socio per signa Tonante.'

935 *Majus . . . crescit cælum, &c.*] Scilicet veteres Romani volebant principum ac heroum animas inter sidera recipi in ea cæli parte, quam galaxiam, seu viam lacteam vocant, ut dictum est i. 756. et seqq.

MARCI MANILII

ASTRONOMICON

LIBER V.

ARGUMENTUM.

EXPLICATIS duodecim signorum zodiaci ortibus atque occasibus, ceterorum siderum cum australium, tum septentrionalium ortus atque occasus cum zodiaci signorum ortibus atque occasibus collatus est Poëta. I. Exorditur ab eo, quod alius hic operi huic finem fecisset, eque supremo cœlo descendisset, ut medios ignes planetarum per æthera observaret : ipse vero imperfectum opus relinquere non vult. II. Itaque docet cum arietis iv. grad. exoriri et navim argo, quæ procreet navium rectores, nauceros, navalia bella amantes : et orionem, qui det solertes animos, velocia corpora, mentes agiles officio, salutatores communes. Iterum cum ejusdem arietis xv. grad. surgere heniocum, qui generet aurigas, equorum domitores, curulium circensium agitadores, desultores, et ex equo arma tractantes. Tertio cum xx. grad. ejusdem arietis oriri hædos, qui luxuriosos ac pastores generent. Quarto cum ejusdem grad. xxviii. attolli hyades, quæ popularis auræ cupidos, seditiosos, bubulcos, et armentarios procreent. Denique cum ejusdem grad. xxx. ascendere oleniam, quæ timidas mentes, ac ignota visendi cupidos det. III. Cum vi. grad. auri surgere pleiades, quibus aspirantibus nascentur luxus ac cultus, amatores qui calamistratos capillos, artusque lævigatos gerere gestiant. IV. Tradit cum vii. grad. geminorum exoriri leporem, quo sub sidere gignantur stadiodromi, pycnomachi, pillulidii, saltatores, vigiles, industrier, et qui per varios lusus otia dulcia exerceant. V. Vult cum primis cancri partibus emergere jugulas, quos asellos cancri vocant, quibus suffragantibus procreentur venatores et piscatores. Pariter cum ejusdem cancri grad. xxvii. attolli procyonem, qui venandi arma atque instrumenta omnia ministret. VI. Tradit cum primis leonis gradibus exoriri canem majorem atque caniculam, quo sub sidere nati sæpissime sint violenti, iracundi, minaces, litigiosi, feroces, et impavidi. Similiter cum ejusdem leonis ultimis partibus

surgere craterem, quo sub sidere nati vitem colant, et merces mari committant. VII. Cum virginis xv. grad. scribit exoriri coronam Ariadnæ, qua micante nascantur, qui hortos ac flores colant, unguenta coquant, et munditiam cultumque quærant. Item cum ejusdem x. grad. surgere vult spicam, quæ suboriens det agricolas. VIII. Cum libræ grad. VIII. surgere et sagittam, quæ det sagittarum jaculatores: et hædum, qui procreet solertes animos. Deinde cum ejusdem libræ grad. xxvi. lyram, quæ det fidicines ac cantores. IX. Cum scorpionis vii. grad. ascendere aram, quæ creet sacerdotes et prophetas. Cum ejusdem scorpionis grad. XII. centaurum meridionalem, qui fugit aurigas, equorum nutritores et medicos, ac muliones. X. Cum sagittarii grad. v. cyenum, qui progignat aucupes. XI. Cum capricorni primis partibus ascendere serpentarium, qui generet mersos. Cum ejusdem vero capricorni partibus posterioribus exoriri fidem, seu fiduciam, quæ det viros summæ æquitatis, scelerum vindices: similiter delphinum, qui det urinatores et petauristas. XII. Cum aquario, surgere cepheum, qui generet viros moribus integros. At cum ejusdem aquarii XII. grad. attolli aquilam, quæ creet prædatores, et regum per bella ministros. Cum ejusdem vero grad. XX. assurgere Cassiopeam, quæ progignat artifices auri. XIII. Cum piscium XII. grad. oriri Andromedam, quæ det pœnarum publicarum ministros carcerum custodes. Cum eorundem vero XXI. grad. pegasus, qui rhedarios, equorum domitores procreet. Cum eorundem ultimis partibus exoriri ad dextram Herculem, qui det dolosos et mendaces: ad sinistram vero cetum, qui procreet piscatores. XIV. Denique docet, occidentibus leone et scorpione, oriri helicen et cynosuram, quæ dent mansuetarios.

Hic alius finisset iter; signisque relatis,

Alter poëta terminasset cursum suum in hoc loco, atque derelictis signis, per quæ

~~~~~

1 Vulg. Sic a. f. opus, s. q. relatis. 'Gemb. Hic alius f. iter, s. q. relictis, ut etiam nos olim. Multi, inquit, contenti illis quæ exposuimus, zodiaci sola apotelesmata sufficere dixissent non admixtis inerrantium auxiliis. Iter melius hic convenire, sequentia probant. Signis relictis, desistens in ipsis signis.' Scal. Et sic Delph. 'Gemb. relictis; ceteri omnes, relatis. Hoc placet. Signis zodiaci relatis, et enarratis. Sic I. 602. 'Inter se adversi, qui cunctos ante relatos Seque secant.' Bent. 'Non debuit sic corrumpi vetus et proba lectio: Sic al. fin. opus. Codex quoque Paris. Sic, et in margine His: pro quo

NOTÆ

1 Hic alius, &c.] His 31. vss. primis, præmii loco præmissis, ait Poëta se non solis zodiaci signorum apotelesmatis esse contentum; sed et siderum ceterorum, tum australium, cum septentrionalium, ortus et occasus, una cum ortibus et occasibus duodecim zodiaci signorum, ex Ægyptiorum doctrina esse collaturum, ut ex iis apotelesmata quoque sua deducantur. Habent enim suas proprias vires ortus et occasus horum

Quis adversa meant stellarum numina quinque,
Quadrijugis et Phœbus equis, et Delia bigis,
Non ultra struxisset opus, cœloque rediret.

Ac per descensum medios decurreret ignes

5

flammæ stellarum quinque vagantur, et sol, qui vehitur quatuor equis, et luna, quæ vehitur duobus tantum equis, moventur motu contrario, non ulterius composuisset opus, sed reverteretur e cœlo supremo, et descendendo lustraret medias flammæ

Turnebus Advers. p. 797. mavult Hic. Non valde obnitar, modo retineatur opus, h. e. materia ad elaborandum proposita, argumentum tractationis. Seneca Nat. Quæst. init. 'Nunc ad propositum veniam opus.' Et Plinius H. N. xxxvii. pr. 'Ut nihil instituto operi desit.' Stœb.—2 Scal. et Delph. lumina. 'Vetusti omnes, numina. Recte: Saturnus, Juppiter, Mars, Venus, Mercurius. Melius hic numina, cum mox sol et luna quadrigis et bigis, non ut lumina, sed ut numina vehantur.' Bent. 'stellarum numina quinque] Planetæ scilicet, Deorum nominibus insigniti, et tutelaria domorum cælestium numina. Vide III. 899. 967. &c. Præter rem Scaliger, lumina. Hæc correctio magis convenit versui 17. lib. II. ubi nos, si velis, vide. Sideribus autem cunctis divinitatem asserit Cicero de Nat. Deor. II. 15. pr.' Stœb.—

NOTÆ

siderum, utcumque cum zodiaci signis oriuntur et occidunt. Quas vires sigillatim ex ordine redditurus est Manilius. Itaque totus hic liber continet alteram apotelesmatum partem, quæ a stellis claris cum aliquo zodiaci signo surgentibus ducuntur: eaque vocantur prima apotelesmata sphæræ Barbaricæ. Duplex enim sphæra fuit veteribus: altera Græcanica, altera Barbarica. Illa structa fuit ad inclinationem cœli Græcanici: hæc ad inclinationem cœli Ægyptiaci. Barbarica solis Ægyptiis nota fuit, unde et Ægyptiaca dicta. Dicitur autem Barbarica ad discrimen Græcanicæ, quæ solis Græcis observata fuit. Scilicet, quæ signa ac sidera intra xxxvii. gradum a polo septentrionali continentur, ea nusquam in Græcia occidunt: at in Ægypto quandoque desiderantur. Jam vero quæ hoc in libro tradit Manilius de ortu et occasu clararum aliarum stellarum cum ortu et occasu signorum zodiaci, ea dixit ad sphæræ Barbaricæ seu Ægyptiacæ usum; et si quid ad alterius regionis clima-

ta scribit, id potius vel ex errore, vel ex abundantia doctrinæ subjecit, ut suo quæque loco nos observabimus atque annotabimus.

2 *Adversa . . . stellarum numina* [lumina,] &c.] Quinque stellæ erraticæ, Saturnus, Mars, Jupiter, Venus, et Mercurius, qui adverso cursu feruntur, I. 15. 309. 807.

3 *Quadrijugis et Phœbus, &c.*] Sol quippe quatuor equis vehi fingitur, Pyroënte, Eoo, Æthone, et Phlegone. Ovid. Met. II.

Delia bigis] Luna quippe, Delia dicta a Delo insula, in qua nata fertur, bigis tantum vehitur. Ovid. Virg.

5 *Medios . . . ignes Saturni, &c.*] I. e. septem stellæ erraticæ, quos planetas vocant, qui mediis inter cælum ac terram feruntur adverso motu per sidera zodiaci, I. 803. 'Sunt alia adverso pugnantis sidera mundo, Quæ cælum terramque inter volitantia pendent, Saturni, Jovis, et Martis, solisque: sub illis Mercurius Venerem inter agit lunamque locatus.' Consule notas ibid.

*Saturni, Jovis, et Martis, solisque sub illis:
 Post Venerem et Maia natum, te, luna, vagantem.
 Me superare viam mundus jubet omnia circum
 Sidera vectatum, et toto decurrere cœlo;
 Cum semel æthereos jussus conscendere currus 10
 Summum contigerim sua per fastigia culmen.
 Hinc vocat orion magni pars maxima cœli,
 Et ratis heroum quæ nunc quoque navigat astris,
 Fluminaque errantes late sinuantia flexus,
 Et biferum cetum squamis, atque ore tremendo, 15*

planetarum, Saturni, Jovis, Martis, et solis, et te, o luna, quæ discurreis infra illos (scilicet infra Venerem, et genitum Maia). At juvat me accelerare iter totius cœli; juvat me curru delatum vagari toto cœlo per cuncta sidera, quoniam semel imperatus ascendere currus cœlestes pervenerim jam ad supremum cœli verticem per sua culmina. Igitur ex una parte invitat me orion, qui maxima pars est cœli; et navis heroum, quæ nunc etiam quasi fluitans fertur inter sidera; et fluvii, qui flectunt suos gyros late vagantes; et semiferus; et cete, quod habet squamas, et rictus hor-

8 Vulg. *Me properare v. mundus jubet.* 'Gemb. lectio multum discrepat, et quidem non deterior vulgari: *Me properare v. mundi lubet.*' Scal. Et sic Delph. '*Libet me*, aut barbarum, aut obsoletum. Veteres omnes, *mundus libet*: unde recte recentiores *mundus jubet*. *Properare* vero non convenit: cum enim culpet quod *alius iter finisset*; sequitur ut ipse ultra iret, non ut *propere*. Repono, *Me superare v. mundus jubet.* Virg. Georg. III. 141. '*Non saltu superare viam sit passus.*' Bent. '*Sequi lubet* cod. Paris. et editos præstantiores, qui legunt *properare . . . jubet*; non *libet*, quod est in cod. Lips. nec *lubet*, quod Scaligero placuit.' Stoeb.—9 Scal. Delph. et vulg. *vectatum toto*. '*Conjunctio deest, quæ hiantia cola connectat: omnia circum Sidera vectatum et toto decurrere cœlo.*' Bent.—15 '*Sic consti-*

NOTE

7 *Maia natum*] Mercurium Jovis ex Maia filium, I. 34. II. 943.

8 *Me superare viam, &c.*] His 4. vs. ait igitur se viam suam per totum cœlum acceleraturum, cum jam ad summa cœli fastigia pervenerit; observaturumque ortus et occasus siderum aliorum cum australium, tum borealium cum ortu et occasu zodiaci signorum.

12 *Hinc vocat orion, &c.*] His 7. vs. monet quæ ex parte australi sidera vocent eum; nimirum hæc octo præcipua, orion, navis argo, effusiones aquarii, vel Eridanus, centaurus austrinus, cetus, hydra, canicula, et

ara.

Orion] Signum austrinum, cujus situm notavit I. 377. et seqq.

13 *Ratis heroum*] Argo navis, de qua I. 402.

14 *Fluminaque, &c.*] Effusiones aquarum, quas aquarius ex urna sua fundit in late vagantes gyros. Sic I. 446. '*qua fusa feruntur Flexa per ingentes stellarum flumina gyros*. Ulterius capiti conjungit aquarius undas Amnis, et in medium cœnunt,' &c. Vel Eridanum notat, de quo nos I. vs. 450. not. Immo notat et Eridanum et effusiones aquarii. Quidni? Utrumque enim sidus australe est.

Hesperidumque vigil custos et divitis horti,
Et canis in totum portans incendia mundum,
Araque Divorum cui votum solvit olympus.
Illinc per geminas anguis qui labitur arctos,

rendos; et vigilans custos Hesperidum et auri pretiosi; et canicula, quæ fert ignem in universum mundum; et altare Deorum, in quo cælum ipsum fecit sacra, quæ vocat. Ex altera parte invitat me draco, qui interlabitur inter duas ursas; et henio-

tuero, *Et bifer et cetus sq. a. o. tremendus.* Præcedit enim *Hinc vocat Orion, ratis, flumina: sequuntur Hesperidum custos, canis, ara. Biferum vocat Chironem centaurum sagittarium.* Reinesius. Scal. *Et biferum cetum squamis, atque ore tremendo.* Delph. *Semifer; et cetus s. a. o. t.* Vid. not. inf. *Versus barbarus et spurius. Biferum cetum. Cetum pro cetus. Biferum pro semiferum; cum cetus quoque non sit semifer.* Vide iv. 230. *Bent.* *Regiom. Et biferus cetus.* Huic lectioni subscribit Turnebus *Advers.* pag. 797. Cl. Vierschrotus maluit, *ad biferum cetum.* Cui quidem conjecturæ ipsum cælum mirifice favet. Latissima enim curvatura et anfractus Eridano cælesti est ad cetum; idque ex sententia nostrorum et antiquorum temporum. Hygin. Poët. *Astronom.* iii. 31. pag. 451. ed. Munk. *Eridannus a sinistro pede profestus Orionis et perveniens usque ad Pistricen.* Hoc nomine monstrum illud marinum venit, Nostro h. l. *biferus cetus*, quasi feris duobus compositus, pisce nimirum qua squamas, et vitulo marino, si os ejusdem spectaveris. Poteris etiam eo sensu vocem accipere, quem habet hoc *bifur*, i. e. plus quam fur. Perott. col. 859. Conf. Nostr. infra vs. 579. sqq. *Sloeb.*—16 Scal. Delph. et vulg. *auri.* *Divitis auri;* ut Tibullus i. 10. *‘nullo te divitis anri Pondere.’* Sed hic repone, *horti.* Seneca Herc. Fnr. ii. 238. *‘Post hæc adortus nemoris opulenti domos Aurifera vigilis spolia serpentis tulit.’* Sed nota, Nostrum de australi serpente hoc dicere, quod reliqui mythologi de boreali dicunt. *Bent.*—18 Vulg. *cui vota solvit.* *Gemb. votum, et nos olim.* Scal. *‘Lege, ne*

NOTÆ

15 *Et biferum* [*Semifer*] Ita restituendum. I. e. centaurus austrius, qui duplici constat forma, humana et equina, i. 425. not. et iv. 230. vocat eundem *Semiferum.* Male autem Scaliger et alii, *Et biferum cetum, &c.* Neque enim dicitur *cetum*, sed *cetus* et *cete*. Scilicet ordo verborum postulat non accusativum casum, sed nominativum. Hinc ante Scaligerum castigabat Thomas Reinesius, *Et bifer et cetus.* Deinde postea vs. 342. explicat ortum hujusce centauri cum 12. grad. scorpionis ascendentiæ.

Cetum [*cetus*] Vel cete, balena; monstrum marinum, de quo i. 440. not.

16 *Hesperidum custos*] Draco, vel hydra austrina, de qua i. 422. Hes-

perides autem dictæ sunt tres Hesperii filia, *Ægle, Aretbusa, et Hesperethusa*, quas poëtæ fabulantur hortos habuisse nemore aurifero pretiosos, quos draco vigil asservaret. Hunc autem interemit Hercules, aureaque poma sustulit.

Divitis horti] Anreorum pomorum.

17 *Canis*] Uterque, major et minor, i. e. Procyon et canicula. Hujus enim ortum cum ortu leonis, illius vero cum ortu cancri confert infra vs. 197. et 206. De utroque autem fusus dictum est i. 404. et 419.

18 *Araque Divorum*] Thuribulum, i. 428. et seqq.

Olympus] Cælum, seu potius cælicolæ omnes. Continens pro contento, i. 428.

Delph. et Var. Clas.

Manil.

2 U

Heniochusque memor currus, plaustrique bootēs, 20
 Atque Ariadnæ cœlestia dona coronæ,
 Victor et invisæ Perseus cum falce Medusæ,
 Andromedamque negans genitor cum conjuge Cepheus,
 Inque alas stellatus equus, celerique sagittæ
 Delphinus certans, et Jupiter alite tectus, 25

chus, qui recordatur sui currus; et bootēs, qui memor est quoque sui vehiculi; et cœlestia munera coronæ Ariadnæ, et Perseus, qui cum suo gladio vicit odiosam Medusam, et Cepheus pater, qui cum uxore sua jacet juxta Andromedam filiam suam, et equus qui stellas habens volitat inter astra, et delphinus qui adversatur veloci

vs. biet, cui vota exsolvit.' Reines.—23 Vulg. *A. que necat g.* 'Optime Gemb. *A. que negans g. negans* abdicans eam, utpote quam Ceto tanquam alienam exposnerit. Hinc Cicero in Arateis: 'Andromeda aufugiens aspectum mœsta parentis,' Scal. 'Nihil de interfecta a patre Andromeda habent fabulæ. Legam igitur, *A. que secus*, h. e. juxta, prope Andromedam.' Reines.—24 Scal. *Quaque volat.* Delph. *Quique volat.* 'Pegasus qui stellatus volitat inter astra, i. 348. Restitui autem *Quique*, quæ lectio erat vulg. et Rom.' 'Quid inter tot nominativos, qui ab uno vocabulo vocat versu 12. reguntur, insulse venit *Qua volat*? Quid? quod *stellatus*, absolute positum, ignavum est epitheton. Repone, *Inque alas st. e.* ut i. 348. de cygno; 'Nunc quoque deductas volitat stellatus in alas.' Bent. 'Codex Paris. et Regiom. sic: *Quaque volat st. aquis*; quæ cum sequentibus ad Delphinum pertinent. *volat* est movet se, vel non alatus. Sic i. 316. ii. 790. et alibi sæpissime. Et hoc *volare* magis proprie de Delphino, quam de equo alato, dici videtur. Est enim (auctore Plinio H. N. ix. 8.) 'velocissimum omnium animalium, non solum marinorum, ocyor volncre, acrior telo.' id est omnino quod Noster confirmat his, 'celeri sagittæ Delphinus certans,' qui utpote stellatus etiam sagittam cæleste si-

NOTE

19 *Illic per geminas, &c.*] His 8. vs. notat quæ sidera ex parte septentrionali vocent eum, ut eorum ortum cum zodiaci signis certis conferat. Hæc autem memorat draconem, heniochum seu aurigam; booten, seu arctophylacem, Ariadnæ coronam, Perseum, Andromedam, Cepheum, Cassiopem, pegasum, delphinum, sagittam, aquilam, et septentrionalia sidera cetera.

Anguis] Draco, de quo i. 313.

Geminas arctos] Helicen et cynosuram, i. 290. 303. et seqq.

20 *Heniochusque*] Auriga, i. 368.

Bootēs] Arctophylax, bubulus, i. 323.

21 *Ariadnæ . . . coronæ, &c.*] Co-

ronæ septentrionalis seu Gnoxiæ, de qua i. 326.

22 *Perseus*] Qui gladio caput Medusæ amputavit, i. 357. 366. et ii. 28.

Medusæ] i. 366.

23 *Andromedamque*] Cephei filiam ex Cassiope. De qua i. 363. et iterum infra a vs. 539. ad vs. 588.

Cum conjuge] Cum Cassiope, quæ Cephei uxor fuit, i. 361. ii. 28.

Cepheus] i. 361. ii. 29.

24 *Sagittæ*] Quæ ita inter astra sita est, quasi vibretur in delphinum, i. 349.

25 *Delphinus*] i. 353.

Jupiter alite] Aquila, quæ, ut ait

Ceteraque in toto passim labentia cœlo.
 Quæ mihi per proprias vires sunt cuncta canenda;
 Quid valeant ortu, quid cum merguntur in undas,
 Et quota de bis sex astris pars quodque reducat.

sagittæ, et Jupiter qui latet sub volucris, et reliqua sidera quæ ubique voluntur per totum cœlum. Quæ omnia sidera cantanda sunt a me secundum suas peculiare vires, scilicet, quid possint in exortu suo, quid valeant quando delabuntur in aquas oceani, et quid singula æquum sibi referant ex duodecim signis zodiaci. Conditor

~~~~~

duo, ortu situque antevertit.' *Stoeb.*—29 Vulg. *Et quod de bis sex astris par quodque reducat.* 'Contaminatissima. Gembl. habet, *par quemque reducat.* Lego: *Et quo de bis sex astris pars quemque reducat. Pars de bis sex astris: ἐνυμολογεί τὴν μονομοίαν.* Quo reducant quemque. qualem quemque efficiant at *μονομοίαν.* Nam hæc tractatio nihil aliud quam monomeriæ sphaera barbaricæ.' *Scal.* Delph. *Et quid d. b. s. a. per quæque reducant.* Vid. not. inf. 'Hæc corrupta sunt. Venetus, *Et quota e bis sex;* Vossianus, *Et quod adde bis sex.* Repone, *Et quota de bis sex astris pars quodque reducat.* Quota pars de XII. signis zodiaci reducat quodque astrum ex illis quæ extra zodiacum sunt. Hoc agit toto hoc quinto libro. Sic mox quartus gradus arietis reducit navem Argo.' *Bent.* 'Non inconcinne Turnebus, *Et quid de bis sex signis pars quæque reducat.* Cod. vero Paris. cum Lips. et qui hos typis descripsere; Regiom. et ceteri omnes, hanc referunt Manilii scripturam, *Et quod de bis sex astris par quodque reducat. Pars et Par sæpius commutata, uti supra IV. 445. quod pro quid, tentatum Turnebo, qui etiam mox, pars quæque. Sed melius par quodque, denotat enim bina astra, nimirum zodiacum quoddam cum astro vieio, uti mox vs. 36. sqq. 'Aries et Argo navis.' mox idem ille cum Orione vs. 57. quæ 'conjunctum aliquid habent aut contentiens,' cen loquitur Cicero, qui ad astrologicas hæc nas-*

NOTE

infra vs. 489. 'Fulgmina missa refert, et cœlo militat ales.' De qua I. 350.

27 *Quæ mihi per proprias, &c.*] His igitur 7. vs. proponit hujusce sui libri quinti argumentum; nimirum quid austrina, quidve borealia sidera valeant, cum in exortu suo, tum in occasu ad ortum et occasum duodecim zodiaci signorum. Verum pars hujusce argumenti desideratur, nec fortasse ab Manilio conscripta fuit. Docet enim in hoc libro tantum quid austrina borealiaque quædam sidera valent, dum exoriuntur cum certis partibus duodenorum zodiaci signorum: quid vero valeant dum occidunt, non memorat. Hinc colligitur alterum, qui sextus fuerit, librum edidisse, quem aut periisse,

aut in lucem non editum fuisse constat. Nec mirum id videri debet, cum aliud etiam opus de planetarum viribus per singula signa, quod non semel promittit in hoc opere astronomico, nec in lucem ediderit, aut si edidit jam perierit. Itaque jam explicaturus est tantum quid austrina borealiaque sidera reliqua valeant in exortu suo cum certis zodiaci signorum partibus exorientia. Præterea sub finem hujusce libri tradit aliquid Poëta de peculiari ortu siderum australium et septentrionalium, non habita ratione ortus signorum zodiaci.

29 *Et quota [quid] de bis sex, &c.*] Ita restituendus fuit hic versus. Male enim Scaliger, *Et quo de bis sex astris pars quemque reducat.* Vulg.

*Has stellis proprias vires et tempora rerum
Constituit magni quondam fabricator olympi.*

30

Vir gregis et ponti victor, cui parte relicta
Nomen onusque dedit, nec pelle immunis ab ipsa;
Colchidos et magicas artes qui visere Iolcon

magni cæli concessit olim has peculiares virtutes, et hæc momenta rerum sideribus cunctis. Dux armenti ovilis, et qui tranavit mare illud, cui fecit nomen ob relictam in eo oneris sui partem, et cui dedit pondus suum, et qui spoliatus est suo velere; et qui cœgit Medeam transferre magicas artes Colchidos in Iolcon, et sic

~~~~~  
cendi rationes quasi præfatus, omnino conferri meretur in de Divinat. II. 42. *reducat* quasi producat, vel secum aut post se ducat. Hoc sensu vox apud Maronem occurrit Georg. I. 249. et Æn. I. 147. *Stoeb.*—30 Vulg. *Ac stellis pr.* 'Lego, has stellis. Gembl. vitiose *Ab stellis.* Scal. 'Libri vetustiores ac præstantiores, *Ac stell.* Puto scriptum reliquisse Manilium *At stell.* quo præciperet lectori, se carmine non condere naturam, sed conditam a Jove sequi velle. *et tempora rerum*] i. e. certam dimetiendæ rerum existentia rationem. Nam cum Chaos esset, non erant tempora: siquidem tempus certa dimensio est, quæ ex cæli conversione colligitur. Vide Perott. col. 525. med. *Stoeb.* 'Versus spurii, qui orationem turbant, et nullum hic locum habent.' Bent.—34. 35 'Vulgata lectio mendosa est: Legimus: *Colchidis et m. a. qui vertere Iolcho Medeam j.* Medea mutavit

## NOTÆ

*Et quod de bis sex astris per quodque reducat.* Gemb. *Et quod de bis sex astris per quemque reducat.* Rom. *Et quid de bis sex astris, &c.* Scilicet sic apotelesmata ceterorum siderum instituit Poëta ad duodecim zodiaci signa. Itaque *quid par*, i. e. quam justam et æquam partem: *de bis sex*, i. e. de duodecim zodiaci signis: *quæque*, i. e. singula illa sidera austrina vel borealia: *reducant*, i. e. accipiant, referantve. Alia quippe oriuntur cum 10. gradu; alia cum 20. alia cum aliis gradibus signorum zodiaci, pro vario ejusque situ in cælis, habitusque sphaeræ, aut climate diverso.

31 *Olympi*] Cæli, de quo I. 178.

32 *Vir gregis, &c.*] Incipit ab ipso ariete, qui dux est ceterorum zodiaci signorum. Igitur his 108. vs. docet quæ sidera cum certis arietis partibus exoriuntur, eorundemque apotelesmata ducit, et variis exemplis confir-

mat. Hæc autem sidera exoriuntur cum ariete: argo navis et orion cum 4. grad. arietis: heniochus cum 15. grad. hædi cum 20. grad. hyades cum 27. gr. capella cum 30. grad. Hæc omnia sigillatim ex ordine sumus explicaturi. Itaque his 25. vs. prioribus docet argo navim oriri cum 4. grad. ipsius arietis; tuncque sub ea nascentes futuros esse vult rectores navis, bellum classibus paraturos, navibusque commercia juncturos, et novos orbes invisendi cupidos.

*Vir gregis*] Aries, qui vir dicitur ratione conjugii, sicut homo: sic Virg. Ecl. VII. 7. 'Vir gregis ipse caper,' &c.

*Ponti victor, &c.*] Qui Hellespontum tranavit, ut jam dictum est II. 34. 'Lanigerum victo ducentem sidera ponto.'

34 *Colchidos*] Colchis, idis, vel -idos, regio Asiæ fuit juxta Pontum, Me-

Medeæ jussit, movitque venena per orbem; 35  
Nunc quoque vicinam puppim, ceu naviget, argo  
A dextri lateris ducit regione per astra.  
Sed tum prima suos puppis consurgit in ignes,

*dispersit venena per totum orbem; jam nunc etiam, quasi naviget, regit puppim navis argo, quæ ipsi proxima est inter sidera a parte dextri lateris. At vero quando puppis navis argo incipit attollere suas stellas igneas, quando scilicet*

~~~~~

Colchon Iolcho. Utraque urbs clara veneficiis. Sic dicitur vertere solum, ut supra, 'et vertere Trojam.' et mutare terram terra. Infra: 'Mutabit pelago terras.' qui jussit Medeam magicas artes Colchidos vertere magis artibus Iolchi. Vera est lectio, quam edidimus.' Scal. Delph. *Iolchon*. Vid. not. inf. '*Iolcho* a Scal. est: libri omnes inepte *Colchon*. Sed *vertere artes Iolcho* quis ferat? Etiam ipse Scal. pro spurii hos duos habet. Juvat Voss. qui pro *vertere* habet *visere*. Repone *Colchidos e. m. a. qui visere Iolchon Medeæ jussit*. Qui jussit artes magicas Colchidos Medeæ visere Iolchon; atque inde per totum orbem, Corinthum, Athenas, &c. movit venena.' Bent. 'Codd. Paris. Lips. itemque Regiom. cum interpunctione Aldi, Pruck. et Molinii hos versus ita constituere: *nec pelle immunis ab ipsa Colchidis* (,) *et m. artes* (,) *qui vertere Colchon Medeam jussit* (,) &c. Pro *Colchon* legendum omnino *Jolchon*, vel *Jolcho*, quod Scaligero placuit. Vide Turneb. pag. 998. et Barthium Advers. pag. 130. qui versus illos ad hanc formavit sententiam: *Colchida sed m. a. quis vertere Jolchon Medeam jussit, movitque venena per orbem* (?) Hic, ait, est aries; vicit pontum, dedit freto nomen. At exsors ille est scelerum, quæ in repetitione velleris sui postea contigerunt?' Stoeb.—37 Vulg. *Ac dextri lateris*. 'Lege: *Nunc quoque vicinam puppim, seu naviget, Argo A d. l. ducit regione per astra*. Conjungenda vero sunt illa: *nec pelle immunis ab ipsa Nunc quoque vicinam puppim*, &c. Vult enim adhuc cum ipsa pelle aurata in cælo arietem collocatum esse. Supra: 'Et sua respiciens aurato vellere terra.' Versus ille, *Colchidia et magicas*, cum sequente, ut ingenue dicam quod sentio, suspecti sunt *δρυοδόχους*. Scal. 'Vetus nostrorum librorum, et duorum quos vidit Barthius, lectio, a qua primus, quem sciam, Scaliger discessit, ita habet: *Ac d. l. ducat*. Bene. Hæc enim cum præced. cohærent, *ceu naviget, ac ducat*, &c.' Stoeb.—38 Scal. Delph. et vulg. *Sed cum*. 'Immo tum. Tum consurgit, cum corniger ora extulit.' Bent. 'Legendum ex libris præstantioribus cum, uti mox vs. 39. 'cum corniger extulit ora.' Stoeb. Ibid. vulg. *consurgit*

NOTÆ

deæ patria, quam tamen ut desereret in causa fuit vellus aureum ipsius arietis: scilicet arte et ope Medeæ rapuit illud Jason, qui et Medeam ipsam, cujus amore captus est, secum e Colchide in Iolchon deduxit, ubi suas magicas artes exercuit, indeque per universum orbem terrarum venena sua movit.

Iolcon] Sup. in. Sic restituendum ex vulg. et Rom. in quibus legitur *Colchon*. Scaliger autem *Iolcho*, pro in Iolchon. Iolcho autem, seu Iolchos,

ut aliis placet, urbs fuit Thessaliæ, Jasonis patria, in quam appulit Jason cum Medea. Ovid. Met. vii. 158. 'Victor Iolchiacos tetigit cum conjuge portus,' &c.

36 *Argo A dextri, &c.*] Situm argo navis notavimus I. 419.

38 *Puppis*] Navis argo.

Suos in ignes] Suas in stellas, I. 132. Primos autem argo navis ignes vocat, non canopum, qui stringit horizontem Rhodi, emergitque supra horizontem Ægyptiacum: sed stellas eas, quæ

Quatuor in partes cum corniger extulit ora :
 Illa quisquis erit terris oriente creatus, 40
 Rector erit puppis, clavoque immobilis hærens
 Mutabit pelago terras, ventisque sequetur
 Fortunam, totumque volet tranare profundum
 Classibus, atque alios Minyas, aliumque videre
 Phasin, et in cautes Tiphyn superare trementem. 45

aries, qui cornua gerit, protulit suos vultus in quatuor gradus, quicumque homo fuerit genitus in terris, dum ille aries sic exoritur, erit gubernator navis, et incumbens immotus gubernaculo navis migrabit e regione sua in regiones alienas per mare, et insectabitur fortunam ventis, et cupiet trajicere totum mare navibus, et cernere alios menses, et alium Phasin, et vincere Tiphyn tremebundum intra saza.

*****

in undis. Corréxit Scal. ex Gemb.—39 Vulg. *extulit horas.* 'Lege extulit ora, ex Gemb. et nos ita olim. Virg. 'Extulit os sacrum cælo.' Scal. 'Lege oras vel ora.' Relnes.—40 Scal. Delph. et vulg. *Illo.* 'Immo, *Ille.* Argo scil. oriente, non ariete.' Bent. 'Mellorum librorum auctoritate reponendum *Illo*, scil. cornigero.' Stœb.—44 Scal. Delph. et vulg. *alios menses:* et mox 45. vulg. *trementem*, et sic Scal. et Delph. 'Genibl. s. *triremem.* Latet aliquod mendum. Latinum esset superare navem pro adigere; non dubitarem legere: et in cautes Tiphys s. *triremem.* tamquam Tiphys alter adigere navem per medias cautes Synplegadas. Sane Ennius *superare* usurpavit in ea notione? 'In altisono cæli clipeo temo sperat stellas.' Id est: Urso adigit stellas suas in meridianum. Sed hæc incerta, at vulgata lectio proba. Nam tremens in cautes bono gubernatori accommodum.' Scal. 'Gemb. *mendose triremem;* Venet. *tumentem.* Lips. et Voss. *trementem.* Recte: sed quid illud est, *alios menses videre?* Tolerabilius esset *alios soles, alium annum;* ut Valer. Flacc. iv. 324. ubi Scythia sic alloquitur Græcum: 'tu qui faciles hominumque putasti Has, Argive, domos; alium miser aspicias annum.' Sed reponé, atque *alios Minyas, aliumque videre Phasin.* *Minyas, Murbas, Argonantas* dictos, et pueri norunt.' Bent. 'Lego, *Hyphasin et cautes.* Hyphasis Indiæ fluvius terminus victoriarum Alexandri Magni.' Relnes. 'Scripta et vulgata vetus lectio reclamât *alios menses.* quod, interprete Tarnebo pag. 998. eleganter dicitur de regionis diversa tempestie, diversoque cælo. Nam qui menses

NOTÆ

sunt in aquilonari illius gubernaculo. Duo enim sunt argo navis gubernacula, australe et aquilonare. Ælian. ix. 40.

39 *Corniger*] Aries, cujus cum quarta parte exoritur argo navis ex Manilio; sed ex Firmico cum illius parte decima. Utrumque vero arguit Scaliger. Verum, ut dicam quod res est, alius pro alio sphaeræ situ loquitur.

41 *Rector erit puppis, &c.*] Eadem spotelesmata arguit Firmicus viii. 6. his verbis: 'In arietis parte decima

ortitur navis. Si quis ergo oriente hac parte natus fuerit, hoc est, si in ejus ortu partus eruperit, erit gubernator, nauclerus, et qui omne vitæ spatium maximis optet actibus implicare vel officiis,' &c.

44 *Minyas* [*Menses*] Intellige alias regiones, quibus alii sint menses, seu cursus solis. Quamquam mellus dixisset *montes*, seu terras.

45 *Phasin*] Colchidis fluvium, qui ex Armeniæ montibus in pontum Eu- xinum illabitur. Quo ex fluvio ad-

Tolle istos ortus hominum sub sidere tali,
Sustuleris bellum Trojæ, classemque solutam
Sanguine et appulsam terris: non invehet undis
Persida, nec pelagus Xerxes facietque tegetque:

Subtrahere istos ortus hominum sub tali signo, subtraxeris bellum Trojæ, et classem, quæ effuso sanguine commissa est mari, et admota ad terras: Xerxes non dabit fluctibus maris vela, nec faciet novum mare, nec operiet mare navibus: vera Salamis

~~~~~

æstuosi sunt in Thessalia, alii sunt in Colchide, nec ita fervent, sed leniter tantum tepescunt. *aliūque Phasin*] Colchidis fluvium. Vide Vossium Etymol. v. Phasianis. Legendum fortassis, *aliāque phasin* scil. lunæ.' *Stoeb.* —46 Scal. Delph. et vulg. *partus*. 'Lege cum Gemb. *ortus*: ceteri *portus*.' Bent. 'Quid impedit, quo minus retineamus *partus*? Consentiant in hoc libri universi.' *Stoeb.*—49 Vulg. non i. u. *Sidera*. 'Quid est *invehere undis Sidera*? Bonincontrius: 'Non quærent nautæ in mari Helicen aut Cynosuram.' Acute. *Invehere sidera* est quærere sidera? Et tamen ea interpretatio potest similibus Bonincontrii placere. Sed omissis nugis lege: non i. u.

NOTÆ

ducti sunt phasiani, *les phaisans*, qui ad Phasidos ostia frequentes ciborum causa conveniunt. Martial. de phasiano, XIII. 72. 'Argiva primum sum transportata carina; Ante mihi notum nil, nisi Phasis, erat.' Fabulantur enim primum ab argonautis in Græciam adductos phasianos.

Tiphyn] Vel navigii genus, vel argonautarum in Colchica expeditione navium gubernatorem peritissimum. Sidon. Apoll. i. epist. 'Tiphyn cursoriam, sic navigio nomen est, ascende.' Virg. Ecl. iv. 34. 'Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo Delectos heroas,' &c. Ovid. Art. i. 6. 'Tiphys in Hæmonia puppe magister erat.' Senec. in Med. 'Tiphysque inprimis domitor profundi.'

46 *Tolle istos ortus, &c.*] His 11. vs. rem ab exemplo confirmat. Quasi nati fuissent sub hoc sidere Agamemnon, Xerxes, Alcibiades, Nicias, et Antonius, quibus ducibus classes mari commissæ sunt, præliaque navalia notissima commissa.

47 *Classemque solutam Sanguine, &c.*] Scilicet antequam Græci classem sol-

verent adversus Trojanos ituri, dux eorum Agamemnon cervum Dianæ imprudens occiderat in Aulide: quæ cæde indignata Diana contrariis flatibus Græcorum navigationem est remorata, consultusque Apollo respondit Agamemnonio sanguine placandam esse Deam. Achilles igitur missus Iphigeniam Agamemnonis filiam astu a matre abduxit, simulans eam sibi nupturam, cum tamen mactandam accerserat pater. Verum cum jam gladio jugulum subjecturus erat, miserata ejus sortem, Diana cervam in ejus locum suffecit, Iphigeniam autem in Tauricam regionem transtulit. Ovid. Metam. xii. Rursus cum primum ad littora Trojana appulisset Græcorum classis, Protesilaus unus e principibus Græcis, primus omnium e navi in terram Trojanam ingressus ab Hectore Trojano duce fuit interceptus. Ovid. Met. xii. et Auson. 'Protesilaë tibi nomen sic fata dederunt, Victima quod Trojæ prima futurus eras.'

49 *Nec pelagus Xerxes, &c.*] Is enim Persarum rex Græcis bellum illatu-

Vera Syracusis Salamis non merget Athenas :

50

non summerget Athenas apud Syracusas : nec rostra Carthaginiensia natabunt toto

~~~~~

Sipara, nec p. *Xerxes f. que t. que*. Sustuleris istos partus : sustuleris omnem navigationem : neque Xerxes vela invehet undis, neque faciet pelagus, neque teget. Quia tam imperitus, ut tam felicem emendationem improbare audeat ? *Sipara* Rectissima lectio. Lucanus : 'Imaque pandens *Sipara* velorum, perituras accipit auras.' Festus Avienus : 'volitantia raptim *Sipara* convertunt.' Epictetus : *Βυθούμενου δὲ τοῦ πλοίου σύ μοι παρελθὼν ἐπαλπεῖ τοὺς σιφάρους.* Scal. Et sic Delph. 'Cum libri, quos norat, omnes habarent *sidera*, felici, ut ait, emendatione Scaliger reponit *Sipara*. Sed sine exemplo erat, *sipara* vel *suppara* velorum pro totis classibus poni. *Litem* sustulit codex Vossianus, qui hic habet *per sidera* ; unde facili et certa conjectura Vossius ad Catullum, non i. u. *Persida*. *Persida*, et compendiose *Per sidā* apice tantum differunt. Ceterum argute Auctor *Persida* invehet, quasi totam gentem : ut iv. 662. de Hannibale ; 'et Libyen Italas infudit in urbes : ' et Silius iii. 563. 'Alpibus imposuit Libyen, finemque minatur Imperio.' Bent. Cod. Lips. legente Vierschroto, *indis Sidera*. Hoc *sidera* ceteri omnes tuerunt. Cape sis pro *Sole*, (coll. iii. 18. not.) *Sol* autem Deus atque insigne Persarum, quod Xerxes India vel mari induxit. At cod. Paris. Regiom. ceterum vetusti editores pro *indis* legunt *undas*, quod non omnino repudiandum. *invehet undis Sidera* idem quod *vehet Sidera in undis*. Hæc quoque lectio duorum antiquorum codd. quos frequentavit Barthius, qui ad illustrandum locum addit : *Undis invehere sidera* poetice dixit omnem fortunam querere pelago, et instar Deorum illi dominari velle.' Stœb. Ibid. vulg. [et sic Delph.] nec p. *Xerxes f. que t. que*. 'Fecit pelagus in Atho. Catullus : 'Quum Medi irrupere novum mare.' *Teget*, classibus scilicet. Tamen valde placet, quod docti viri emendarunt, *ferietque tegetque* : *μαορῆς*. Vide Herod. Hic Gembl. male, meo iudicio, *Xerxen facietque tegetque*. Scal. Reines. *facietve tegetve*. 'Libri universi *facietque*, quod recte ibidem defendit Vossius. Catullus de coma Berenices : 'Cum Medi peperere novum mare ; cumque juvenus Per medium classi barbara navit Athon.' Bent.—50 Vulg. *Roma Syracusas*. 'Interpolatum. Gembl. *Vera Syracosis S. non merget A.* [et sic Delph. Vid. Not. inf.] Quæ mihi sunt tenebræ Cimmeriæ. Tantum abest, ut Salamis merserit Athenas, ut contra Athenienses Salamina vastarint. Sed male apud Syracusas rem gessisse Athenienses ducibus Nicia et Demosthene scimus, item Athenienses *ἐν Σικελίᾳ νῆας τεσσαράκοντα καὶ διακοσίας ἀπολέσαι*, testis Ælianus

NOTÆ

rus Hellespontum navibus opernit, et in Atho monte mare novum fecit, uti notatum est iii. 18.

50 *Vera Syracusis*, &c.] Vel hic locus est corruptus, vel alludit Poëta ad cladem, quam passi sunt Athenienses apud Syracusas ; quod ut intelligatur nonnulla sunt altius repetenda, si prius varias lectiones retulerimus. Gembl. habet, *Vera Syracusas Salamis non merget Athenas*. Rom. *Verre Syracusas Salamis non merget Athenas*. Junius Bitur. *Verre Syracu-*

sas Salami non merget Athenas. Scaliger : *Roma Syracusas, Salamis non merget Athenas*. Quæ ultima lectio facilis esset. Notaret enim Poëta cladem Syracusarum, cum a Marcello Cos. Romano captæ et eversæ fuerint ; et internecinum prope bellum Athenienses inter et Megarenses de Salaminis insulæ jure. Verum vulgaris lectio mihi magis probatur, nec immutanda videtur, *Vera Syracusis Salamis non merget Athenas*. Vera enim Salamis in causa fuit, cur Athenienses Sy-

Punica nec toto fluitabunt æquore transtra :

*****

Ποικιλ. c. 1. An huc referenda, quæ Silius XIV. canit, nescio, ubi de Syracusis agit. Sane mirum, ni eadem sit historia. Et de hac clade Atheniensium rursus infra repetit: 'Armaque fixa Deis, aut quæ Marathonius hostis Perdidit.' Quæ est historia, quam tangit Ælianus loco supra a nobis producto. Quicquid latet sub involucrio hujus versus, ad illud alluserit Lucanus III. 'Tresque petunt veram credi Salamina carinæ.' Nam tam hic, quam apud Lucanum, Salamis dicitur vera: et apud Senec. Troadib. 'Nunquid Ajacis Salamina veram:' ubi hodie legitur *veri*. Nam profecto hanc nostram historiam tangit. Scal. 'Pro mergit Vossianus mergat; ceteri vetusti *merget*. Recte; ut *invehit, faciet, fluitabunt, &c.* Quod autem loco dicto citat ex suo codice Vossius, *certa Syracusis*, id non ita est. Codex enim habet *utra*, mendose pro *vera*. Sic Lucanus III. 183. 'Tresque petunt veram credi Salamina carinæ.' Seneca Troad. 844. 'Numquid Ajacis Salamina veram:' et Horat. Carm. I. 7. 29. 'Ambiguam tellure nova Salamina futuram.' Hæc jam nota sunt. *Salamis vera* est insula prope Athenas, Ajacis; altera, urbs in Cyro, Teucro. Sententia hæc est: Gloria et superbia ob Salaminiam de Persis victoriam, non merget Athenas Syracusis; dum ultra vires Siciliam aggrediuntur. Silius XIV. 285. de re eadem: 'tercentum ante ora triremes Unum naufragium, mersasque impune profundo Clade pharetrigeri subnixas regis Athenas.' Bent. 'Qui veram hanc esse lectionem existimat, interpretes ejus habet locupletissimos, Barth. Advers. pag. 131. et Gronovium Observ. 1. 3. Nos equidem sequi Regiom. malumus, qui dedit, *Hiera Syracusas* (:) *S. non teget A.* Hæc enim tam videtur esse genuina et sincera lectio, quam si esset ex Auctoris autographo deprompta. *Hiera*, quod modulando pronunciabitis *Hira*, vel ipsam denotat urbem Athenarum, quam diserte *πόλιν ἱερὰν* salutavit Aristoph. Pace vs. 1036. vel, hoc quidem loco, signat

NOTÆ

racusis e 300. navibus amiserint 200. penitusque deleti fuerint. Quod ut manifestum fiat dicam primum cur *Salamis* dicatur *vera*: deinde, quo sensu *vera Salamis* Athenas summeriserit Syracusis.

I. Itaque triplex est distinguenda Salamis, insula, urbs, navis. Salamis insula jacet in Saronico sinu contra Atticam. Salamis urbs condita fuit a Teucro in Cypro. Salamis aut Salaminia navis apud Athenas dicta fuit, quæ ad res magnas usui erat. Tres enim fuere olim apud Athenas naves præcipuæ, quæ nominatim certo usui publico essent destinatæ, inquit Aristophanes in Avibus, quarum hæc sunt nomina, Iris, Paralus, Salaminia. Iris vehebat eos, qui religionis aut voti causa Delphos aut alio proficiscerentur: Paralus evocatos ad judicium Athenis alio avehe-

bat: Salaminia reos ad judicium Athenas undequaque subvehebat, teste Thucydide de bello Pelopon. VI.

II. Salamis insula dicta fuit *vera*, ad discrimen Salaminis urbis, quæ 'ambigua' vocatur ab Horat. I. Od. 7. Scilicet ex Justin. II. 7. et ex Plutarch. in Solon. cum Athenienses inter et Megarenses internecino prope bello diu certatum esset, res est ad Spartarum arbitrium ac judicium delata, qui Salaminem insulam Atheniensibus adjudicarunt. Quamobrem Athenienses tres naves in Pyrræo Salaminiorum portu reliquerunt, quæ Salaminiam insulam nondum ambiguam, sed veram juris Atheniensium esse testarentur. Salamis autem urbs, ut jam monui, vocata est 'ambigua,' ad illius discrimen, quasi juris Atheniensium non esset. Quamquam et eam capere conati sunt Athenien-

Actiacosve sinus inter suspensus utrimque

marī: nec totus orbis terrarum hærebit dubius ex utraque parte in fretis Actiacis,

*****

navem illam stupendæ mollis et armaturæ, quam graphice depinxit Thuc. vii. 25. med. ubi simul memorat, 'eam ab Atheniensibus Syracusas missam, ad valla expugnandum marina.' Vides adeo, quam sit hoc *Hiera* rei de qua Noster apprimè conveniens. Quo quidem ipse nobis se scriptorem probat ornatissimum pariter ac commodissimum, qui proprio rei vocabulo, adeoque non suo potius quam Attico uti sermone maluit. Præter enim ea quæ divino erant cultui dicata, sive res et loca sive personæ, alia quoque multa Græcis signate *lepâ* fuere dicta, propter eximiam illorum quæ magnitudinem, dignitatem, usumve præstantiam. Hinc *lepâs* Suidæ exponitur *μεγάλως*. Hesych. *ἑρὸς λόχος, ἐν τακτικοῖς, ἡ πρώτη ἀπολοχία*. Ultimam hujus glossæ vocem, in Lexicis desideratam, reddit Alberti v. c. in *cohortes distributionem*. Magis ad rem nostram facit, quod Suidæ memoratur *lepâ τρήρης*, quam dici posse putat *Patalum*, vel eam quæ quotannis *Delum* ibat, Athenis scil. ad deportandam forte pecuniam, quam auctore Aristide in commune illud ærarium Græciæ collatam fuisse scribit Nepos in Vita c. 3. pr. *ἑρὰ ὄγκυρα*, quæ non nisi in summa necessitate untuntur, est apud Poll. i. 93. qui etiam *ταύλας* dictos fuisse notat *τοὺς ἐν ταῖς ἑρῶς τρήρεσι λειτουργοῦντες*. unde discimus, plures fuisse, Atheniensibus saltem, naves sacras, quæ celerius navigabant ceteris, ob lectissimos remiges aliumque optimum apparatus, quod perquam scite observatum politissimo Kuhnio ad locum. Cui compara Gebhard. ad Nepotis Alcibi. c. 4. not. 8. Satis ergo dilucide apparet, ejusmodi Nostro *sacram* indigitari *triremem*, quæ post alias multas Syracusas missa victoriam peperit Atheniensibus. Vide iterum Thuc. loc. cit. *Hiera Syracusas*, supplè non merget. Est autem h. l. *mergere* non id quod delere et funditus perdere, sed idem ac obruere, occupare; quod est claudere. Conf. not. ad i. 339. quod alterius quoque membri sensum recludit. *Stoeb.*—51 Scal. Delph. et vulg. *rostra*. 'Cla-

NOTE

ses, teste Æliano v. 9. Salamis vero seu Salaminia navis, et hic a Manilio, et a Lucano ii. 177. et *vera* et *Salamis* dicta videtur: 'Exhausit totas quamvis delectus Athenas, Exiguæ Phœbea tenent navalia puppes, Tresque petunt credi veram Salamina carinæ.' Lucanus enim earum Græcarum civitatum, quæ Pompeio adversus Cæsarem auxilium miserint, catalogum contexens ait, vel, ut aliis interpretibus placet, Athenienses civibus jam prope exhaustos cum propter bellum Persicum, tum propter Syllæ et Marii civile bellum, navales tamen tantas copias misisse Pompeio, ut tres tantum relicta in portu certarent inter se de usu publico, cui Salamina navis erat destinata: vel, ut aliis inter-

pretibus magis arridet, Athenienses exhaustos delectu habito multoties antea tres tantum triremes Pompeio in auxilium misisse, quæ adeo celeres essent, adeoque peritis remigibus agerentur, ut quæque sibi veram Salaminiorum remigum gloriam vindicarent, veramque Salaminem, hoc est, unum et ultimum subsidium, esse prædicarent, in quo extrema Atheniensium salus, summaque libertas esset. Sic etiam apud Plutarch. in Pericli. Cratilaus vocatur *Σαλαμινία τρήρης*, *Salaminia navis*, quippe qui sese veluti Salaminiam navim in res magnas præberet. Hinc natum adagium 'Salamina navis,' inquit Erasmus Chiliad. 8. cent. 8. de re, in qua sit ultimum præsidium, extremaque salus.

Orbis, et in ponto cœli fortuna natabit.

nec fortuna cœli fluitabit in mari. Hisce hominibus ductoribus classes deducum-

~~~~~

dem Pœnorum navalem notat. Quomodo ergo *fluitantia rostra*? Certe *rostra*, ærata, aqua graviora, non fluitarent mari, sed siderent. Poteris ex Lucretio, cum naufragium describit, ita reponere; *P. nec toto fl. æ. apulstra*: sic enim ille II. 552. 'Sed quasi naufragiis multis magnisque coortis, Disiectare solet magnum mare transtra, gubernæ, Antennas, proram, malos, tonasque natantes, Per terfarum omnes oras fluitantia aplustra Ut videantur.' et Cicero in Arateis: 'Navibus amissis, fluitantia quærere aplustra.' Sed nota, inter partes navium fluitantes *transtra* poni: et sic Virgilius in Tarchontis nave naufraga, *En. x. 306.* 'Solvitur, atque viros mediis exponit in undis; Fragmina remorum quos et fluitantia transtra Impediunt; retrahitque pedes simul unda relabens.' Reponere igitur, *P. nec toto fl. æ. transtra*. Nam Virgilius passim et fere solum imitari solet Noster. Silius utrumque simul memorat, *x. 325.* 'jamque per undas Et transtra et mali laceroque aplustria velo, Ac miseri fluitant revomentes æquora nantæ.' Bent. 'Retinendum omnino hoc *rostra*, quod nemini ante displicuit quam Bentleio, causam asserenti memoratu, nobis quidem, minime dignam. *Rostra* magnificentius dictum, quam *transtra*. Illa enim bellicas naves certo indicant. *Rostratæ* Carthaginiensium triremes, et de iis navale tropæum C. Duilli, columna rostrata. Vide doct. D'Orville ad Charit. pag. 627.' *Stœb.*—52 Scal. Delph.

NOTÆ

His itaque rebus animadversis, quæritur quo sensu *vera Salamis* a Manilio dicatur summersisse Athenas Syracusis. Res est altius repetenda ex Thucyd. de bello Pelopon. vi. Scilicet cum olim de bello Syracusano divisæ diu fuissent sententiæ apud Athenas, Alcibiade quidem suadente, Nicia vero improbante, decretum est tandem bellum. Sed qua nocte solvenda erat classis, hermæ, quas Mercurii statuas religionis ergo servabant ad sacrarum ædium limina, omnes ad unam mutilatæ et deformatæ fuerunt. Cujus criminis non deprehensis auctoribus, sed cunctis id in malum omen interpretantibus, quæstio de sacrilegio instituitur. Interea solvitur classis, quæ ob æris intemperiem graves passa est tempestates, inque Catanzæ urbis portam in Sicilia hyematura tandem se recepit; constabat autem 300. navibus. Verum accusatum Alcibiadem, reosque nonnullos de hermis mutilatis *Salamina* navis evocans e Catanzæ portu Athenas

subvexit. Quamquam Alcibiades non Athenas vectus est, sed metuens se Thuriam in urbem recepit. Ceteris autem Athenas subvectis, unus sive nocens, sive innocens crimen confessus, atque ideo absolutus, in Alcibiadem, tanquam in primum facinoris auctorem culpam conjecit. Quod ut rescivit Alcibiades apud Lacedæmonios se contulit, iisque suasit, ut adversus Athenienses Syracusanis auxillium mitterent. Profecti sunt ergo Lacedæmonii cum navibus in Siciliam, atque eorum auxilio apud Syracusas Athenienses cæsi ac profugati omnino fuerunt; namque e 300. navibus, periere 200. *Ælian. Hist. v. 9.* Igitur non immerito dici potest *Salamis vera*, hoc est, navis Salaminia, quæ et *vera Salamis* dicta est, summersisse Athenas Syracusis, cum in causa fuerit cur Lacedæmonii venerint Syracusanis in auxilium adversus Athenienses. Si cui hæc interpretatio non probatur, doleo; nec invidio si rem melius capere potuerit.

His ducibus cæco discurrunt æquore classes,
 Et coit ipsa sibi tellus, totusque per usus
 Diversos rerum ventis arcessitur orbis.
 Sed decima lateris surgens de parte sinistri

55

tur in ignoto pelago, et terra ipsa sibi jungitur commercio, et totus orbis terrarum deducitur ope ventorum in varia rerum commoda. Sed ingentissimus orion;

—————

et vulg. *Actiacosque*. 'Immo *Actiacosve sinus*.' Bent. Ibid. vulg. *uterque*. 'Sed Gemb. *utrumque*. Lege *utrinque*. Manifesta sententia.' Scal. 'Cod. Lips. *utrumque*. Region. *utroque*.' Sic quoque Barth. l. c. ex Ms. et edito vet. Rectius cod. Paris. quocum faciant Ald. Pruckn. Molin. *uterque orbis*, scil. oriens et occidens, pro quo Rutilius pari sermonis elegantia dixit 'Phœbus uterque,' II. 28. Denotat Noster imperium Romanum, quod similibus Poëtarum exemplis illustrarunt viri docti ad Rutil. l. c. *cæli fortuna*] ob Romam cælo adscriptam, quod suo loco nobis observatum IV. 695.' Stœb.—54 Scal. Delph. et vulg. *ducuntur in æq.* 'His ducibus ducuntur? Horcine placet? Immo repone, *His d. c. discurrunt æq. cl.* Virg. *Æn.* v. 862. 'Currit iter tantum non secius æquore classis.' Bent. 'Non est classis bene ordinatæ ultro citroque currere, id quod discurrere Livio I. 9. ubi de raptu Sabinarum sic scribit: 'signoque dato, juventus Romana ad rapiendas virgines discurrit.' Quapropter magis placet inveterata lectio, *ducuntur in æq. class.* *His ducibus* pro, ab his duc.' Stœb.—57 Scal. Delph. et vulg. *Sed summa*. 'E Firmico fuerit legendum: *Sed decima*.' Reines. 'Pro *summa lateris* in Veneto lacuna est; signum mendii conclamati: in Vossiano *deus mala terris*. Unde repone, *Sed decima*. Sequitur enim post IV. partes in versu 39. mox versu 67. pars xv. et versu 102. xx. et versu 118. xxvii. et versu 128. ultima. Atqui *summa* pars id ipsum est quod ultima. Firmicus etiam *decima*, notante Scaligero. Inter IV. et xv. recte venit *decima*.' Bent. 'Libri omnes, *Sed summa lat. i. e.*

NOTÆ

51 *Punica nec, &c.*] Notat victorias, quas Romani adversus Carthaginienses retulerunt navalibus præliis, sed illa præsertim navali pugna apud Ægates insulas, in qua consule Lutatius Catulo tota quasi deleta fuit Carthago, primo scilicet Punico bello. Flor. II. 2.

52 *Actiacosque sinus, &c.*] Notat victoriam, quam navali prælio apud Actium Cæsar Augustus de Antonio et Cleopatra retulit, I. 912. et seqq. et Virgil. *Æn.* VIII. 675. et seqq.

Utrunque] Scaliger, non male; id est, ex utraque parte, Augusto scilicet et Antonio, qui de totius terrarum orbis imperio tum certabant. Vulg. *uterque*, sup. orbis, oriens scilicet et occidens, quo de utroque contende-

batnr.

53 *In ponto cæli fortuna natabit*] Sic I. 914. de eadem pugna: 'et in ponto quæsitus rector olympi.' Adulatoria sententia, ut ibi monui.

55 *Et coit ipsa tellus, &c.*] Notat navigationis usum, qui commercia utriusque orbis jungit. Sic I. 88. 'Fecit et ignotis iter in commercia terris.'

57 *Sed decima lateris, &c.*] His 10. vs. seqq. docet Poëta surgente suprema parte lateris sinistri orionis supra horizontem natos tunc fore solerti ingenio, mente agili, corpore robusto, inque civitatibus instar populi futuros, sæpe sedes mutaturos, communesque amicos divitibus dictos, qui per omnia limina verbum

Maximus orion, magnumque amplexus olympum ;
 (Quo fulgente super terras cœlumque trahente,
 Ementita diem nigras nox contrahit alas) 60
 Solertes animos, velocia corpora finget,
 Atque agilem officio mentem, curasque per omnes
 Indelassato properantia corda vigore.
 Instar erit populi, totaque habitabit in urbe

qui tenet maximam partem cœli, attollens se ex parte suprema lateris lævi, (quo quidem lucente supra terras ac ducente cœlum, nox imitata lucem diei comprimit pennas atras,) procreabit industrias mentes, et corpora rapida ad cursum, et animum promptum ad munus suum, et pectora, quæ cum vigore infatigabili accelerent per omnes solitudines rerum. Natus hoc sidere erit quasi totus populus, et versa-

~~~~~

suprema parte lateris sinistri Orionis.' Stoeb.—58 Scal. Delph. et vulg. magnum complexus: et sic Paris. et Region. 'Vetusti quattuor, magnumque amplexus.' Bent.—60 Vulg. Et mentita. Scal. et Delph. ex Gemb. Ementita. 'Sensus postulat Cum mentita.' Reines. 'Paris. et Region. Et mentita. Hoc est: Ipsa nox clarior erit cum Orion cœlum possidebit. Nihil suavius dici poterat. Ementita demit sententiæ et venustati.' Stoeb.—63 Vulg. Inde relaxato p. corde videri. 'Scribendum, ut olim edidimus, Indelassato p. corda vigore. Etiam Gemb. et textus Bonincontrii habet indelassato.' Scal. Delph. labore. 'Cod. Lips. et Region. In delassato. Turnebus mavult Inde lassato p. corda vigore. Sic omnino recte Region. non corde videre, quod habent codd. Paris. Lips. et editorum plurimi. Corda, ipse homo cordatus, qui quantuncunque est, cor merum est.' Stoeb.—64 Vulg. totoque h. in orbe. 'Profecto sequentia legendum præcipiunt, totaque h. in urbe. Simile de mercatore proximo libro: 'totius et esse Orbis in hospitio.' Scal. 'Sic Turnebus et Scaliger mutarunt antiquam lectionem, totoq. hab. in orbe. Toties videmus lapsos interpretes cum librariis imprudentibus, quoties illæ voces recurrunt, in toto orbe Noster dicere potuit aptissime, propter affluentiam, quæ Romæ fuit, hominum ex omnibus, qua patet, orbis partibus, quos ardeliones illi salutare, prensare et convenire sueverunt, ac si ad illorum familiares omnino

NOTÆ

unum saluandi portent. Porro suprema pars lateris sinistri orionis oritur cum 4. grad. arietis; hinc Poëta non repetit, quod supra docuit vs. 39. 'Quatuor in partes cum corniger extulit ora.' Quanquam Firmic. viii. 6. non cum quarto, sed cum decimo gradu arietis oriri scribit orionem. Ita autem situs est orion inter sidera, ut sinister humerus, quo surgit, vergat ad arietem, i. 399. ubi de hoc sidere fusius dictum est.

53 Olympum] Cœlum, i. 178.

60 Nox contrahit alas, &c.] Nox enim fuscas habens alas fugitur, quibus terras obvolvatur, lucemque terris eripiat; Virg. Æn. viii. Orion autem ita lucidum est sidus, ut lucem terris non minimam reddere videatur, tenebrasque noctis pellere. Hinc sub finem ejus libri docet Manilius, nonnisi remota luna ac orione lucidiore cerni posse vulgus stellarum.

62 Agilem officio mentem] I. e. per vigili cogitatione semper exæstuantem, variisque solitudinibus implicatam, inquit Firmic. viii. 6.

Limina pervolitans, unumque per omnia verbum 65
 Mane salutandi portans communis amicus.
 Sed cum se terris aries ter quinque peractis
 Partibus extollit, primum juga tollit ab undis
 Heniochus, clivoque rotas convellit ab imo,
 Qua gelidus boreas aquilonibus instat acutis. 70
 Ille dabit proprium studium, cœloque retentans,
 Quas prius in terris agitator amaverat, artes:
 Stare levi curru, moderantem quatuor ora
 Spumigeris frænata lupis, et flectere equorum

bitur in tota civitate, percurrrens omnia atria, et veluti communis amicus ferens apud omnes unum verbum salutationis matutino tempore. Verum ubi aries, confectis quindecim jam gradibus, assurgit supra terras, tunc primo heniochus attollit ex aquis juga suorum equorum, et extrahit rotas ab infimo valle versus eam partem, qua frigidus boreas emittit asperos aquilones. Is autem heniochus tribuet suam artem, et suas disciplinas quas conservat in cœlo, quasque antea in terris auriga amaverat: scilicet insidere veloci curriculo regentem ora quatuor equorum cœrcita frænis spumantibus, et moderari præpotentes vires illorum, et

~~~~~

pertinerent. Id genus homines ad vivum quoque depinxere Martial. II. Epigr. 7. et Phædr. II. Fab. 5. *Sloeb.*—71 Scal. et Delph. *retentans.* 'Vetusti et alii plerique, *retentans.* Naso Trist. v. 2. 'At puto si demens studium fatale retentem.' Scal. 'Mirum mihi est, virum magnum *retentans* de suo dedisse, cum in prius editis reperiaset *retentans.* *Heniochus et in cœlo retentans artes; ut*

NOTE

65 *Unumque per omnia verbum, &c.*] Notat Poëta communes amicos divitibus dictos, qui ad patronos quotidie ventitabant, et qui verbum *Ave*, seu *Salve*, prolocuti cuique transibant ad alios. Quæ salutationes mane fieri solebant apud Romanos, ut et patroni domi deprehenderentur et salutatores alii prævenirentur.

67 *Sed cum se terris, &c.*] His 35. vs. seqq. docet Poëta, surgente decimo quinto arietis gradu surgere heniochum: explicatque, atque exemplo duplici confirmat, quæ studia, quas artes, quosque mores sortiantur ii, qui tunc sub illo sidere nascuntur. Procreantur autem aurigæ, equorum domitores, curulium Circensium agitatores, desultores, qui salta trans-

eant equos, qui equorum dorso recti stent, iudant per terga equorum volantes, et qui arma tractare sciunt equis insidentes, ac in longo Circo præmia per cursus referant. Tali sub sidere natos vult Salmonem atque Bellerophontem, de quibus jam infra vs. 91. et 97.

68 *Juga*] Quasi equos iugo junctos in cœlis agitet heniochus.

69 *Heniochus*] i. 368. not.

Clivoque ab imo] Ab imo cœlo, quod nobis in clivum assurgit ea parte, qua terris exoritur.

70 *Qua Boreas, &c.*] Nimirum a septentrione, a quo boreas flat, qui ventus et aquilo dicitur, IV. 589. situs est quippe heniochus ad septentrionem, i. 368. not.

Prævalidas vires, ac torto stringere gyro : 75
 Aut, cum laxato frugerunt cardine claustra,
 Exagitare feros, pronumque anteire volantes,
 Vixque rotis levibus summum contingere campum,
 Vincentem pedibus ventos : vel prima tenentem
 Agmina in obliquum currus agitare malignos, 80
 Obstantemque mora totum præcludere circum,

flectere illos per orbem sinuosum : vel agitare equos, quando aperto carcere exierunt extra claustra, et incumbentem præcedere illos velociter currentes, et vix attingere rotis velocibus supremam campi superficiem, superantem ventos pedibus equorum ; aut occupantem primos ordines flectere in obliquum currus transversos, et obistentem toti agmini ludere per totum, aut per medium saltem circum : modo vadere

de Argo v. 13. 'quæ nunc quoque navigat astris.' *Bent.*—75 *Gemb. toto s. g.* 'Hanc ferunt lectionem editi Aldi, Frukn. et Molin. Eandem viri docti ad Silium vii. 412. et Barthius l. c. tuerunt. Codd. Ms. Gembl. Lips. et Paris. a secunda manu correctus, ferunt *toto gyr.* Nec aliter Regiom. Quodsi *tortum* malis, dic quæso, cui bono? cum vix sit tam imperitus lector, cui *gyrus* decircinandus fuerit, ne forte sibi alium, *non tortum* pnta, in certamine præsertim curuli, fingat. Vides autem, omnis ævi scriptores in hoc argumento versantes, illo epitheto, ne forte se ridiculos darent, consulto abstinuisse.' *Stoeb.*—76 *Vulg. At quum l. fugerunt c. cl. 'Laxatis carceribus. Melius, Aut quum.' Scal. Et sic Delph. 'Fugerunt claustra. Inepte. Repone frugerunt :* ut Virg. *Æn.* vii. 621. 'et cardine verso Belli ferratos rupit Saturnia postes.' *Lucret.* i. 71. 'confringere ut arta Naturæ primus portarum claustra cupiret.' *Bent.* 'Equine, an homines? Alterutrum enim subaudiendum, nisi contra sermonis usum hoc *frugerunt* intransitive sumi velit hujus lectionis ingeniosissimus auctor, Bentlejus. Multo nobis significantius sonat illud *fugerunt* vel *fugierunt*, quod vulgati omnes, scriptis omnino conspirantibus, tenent. *Fugere* patet *claustra* vel ostia duodecim carcerum, dum repentina motu se recipiunt, ut a nemine conspiciantur. 'Fugiant' pariter 'effusi,' quos dicit Virgilius, 'equi,' *Æn.* v. 145. Plura in hanc rem *Salmas. Exercit.* Plin. pag. 648. sqq. et D'Orvill. ad Charit. pag. 777. sq.' *Stoeb.*—79 *Scal. Delph. et vulg. V. pedibus v. 'Quis usus pedum stanti in curru? Vincit sane ventos pedibus equorum, non suis. At Latinitas postulat intelligi de ipsius aurigæ pedibus. Suspecta lectio. Fortasse, V. penitus v.' Scal. 'Frastra hic cavillatur Scal. Ineptum vero illud penitus, quod obtrudit pro pedibus.' Huet.*—81 *Vulg. t. præcludere c. 'Gembl. percludere. Lego percludere. ludere per totum circum.' Scal. Et sic Delph. 'Præcludere libri omnes: quo spreto, tantum virum percludere substituisse, quis non miretur? Omnia quæ præcedant, plane postulant præcludere. Cum auriga prima agmina teneret, artis erat, currus in obliquum agere, et obstantem sequentibus, ita*

NOTÆ

76 *Aut, cum laxato, &c.]* His 9. vsa. ludos Circenses præclare describit, de quibus pariter Virg. *Æn.* v.

77 *Feros]* Equos; sic v. 860. Sic Virg. *Æn.* ix. 818. 'spumantiaque addit fræna feris.'

80 *In obliquum currus agitare ma-*

lignos] I. e. couper pour empêcher les autres cochers de prendre le devant.

Malignos] Transversos. Sic 111. 839. Sic Virg. *Æn.* vi. 270.

81 *Circum]* Loca fuit Romæ in orbem exstructus, in quo spectacula populo dabantur. Tres autem fue-

Vel medium turbæ, nunc dextros ire per orbés
 Fidentem campo; nunc meta currere acuta,
 Spemque sub extremo dubiam suspendere calce.
 Necnon alterno desultor sidere dorso
 Quadrupedum, et stabiles poterit defigere plantas;
 Perque volabit equos, ludens per terga volantum:

85

per dextros gyros confidentem campo: modo circumire circa metam acutam, et tenere spem in dubio usque ad extremam finem: quin etiam desultor poterit credere se alternatim tergo equorum, et figere firma vestigia pedum supra equos, per quos desiliit: ludet per dorsa equorum velociter currentium; vel vectus uno equo, modo

præcludere circum, ut currus vel suis velociores præterire non possent. Silius xvi. 406. de auriga loquens: 'Donec confusus primævæ flore juventæ, Obliquum Durius conversis pronus habenis Opposuit currum, atque eversum propulit axem Atlantis senio invalidi.' *Bent.*—84 Scal. Delph. et vulg. *casu*. 'Non satis commode *casu*, cum de arte agatur. Repone, *suspendere calce*. *Calx* est meta, finis curriculi. Lucretius lib. vi. vs. 91. 'Tu mihi supremæ præscripta ad candida calcis Currenti spatium præmonstra, callida musa.' Alii, ut Varro, masculino genere, 'candidum ad calcem.' *Bent.*—

NOTÆ

runt Romæ circi: Maximus, inter Palatinum et Aventinum: Flaminius, qui et Apollinaris dicebatur; circus Neronis in Vaticano. Qui ludi in hisce circis fiebant, circenses dicebantur. Horum in extrema altera parte carceres erant, e quibus dato signo mittebantur quadrigæ: in altera posita erat meta, ad quam cum venissent quadrigæ, opus erat ut circum ipsam flecterent equos. Liv. i. Sueton. in J. Cæsare 30. Virg. *Æn.* v. 551. et seqq.

82 *Turbæ*] Ceteris quadrigis.

Nunc dextros, &c.] Duplex enim erat flexus, alter in dextram, alter in sinistram; ille exterior; hic interior vocabatur; exterior quidem, quia extra metam fiebat, et per medium campum; interior vero intra et circa metam. Senec. cap. 9. de Tranq. 'In circi spatiis interius est flectendum,' &c. Quod noster hic verbis notavit: 'meta currere acuta.' Sed de hisce curulis præclare Virg. *Æn.* v. 162. et seqq.

83 *Acuta*] Meta quippe in acutum turbinis instar inversi ponebatur; sic dicta vel quia meterentur eam quadrigæ, vel quia in dimenso spatio fiebatur.

84 *Calce* [*casu*] Fine; sic Virg. *Æn.* v. 328. 'Jamque fere spatio extremo, fessique sub ipsam Finem adventabant.'

85 *Desultor*] Cujus ars erat binos trahere equos, et alternatim ex uno in alterum mira celeritate transilire. Romani autem veteres, teste S. Pompeio, utebantur paribus, i. e. binis equis inter præliandum, ut ex altero sudante et anhelante transilirent in alterum siccum, et non defessum. Hinc pararium æs vocabatur id, quod equitibus duplex pro binis equis dabatur. At teste Firmico viii. 6. desultores quidem dicebantur qui ejusmodi equos binos et alebant et edocebant. Hinc et 'desultorius equus' ex quo et in quem desiliebatur facile.

68 *Quadrupedum*] Equorum, iv. 234.

Aut solo vectatus equo, nunc arma movebit ;

Nunc ciet in longo per cursus praelia circo :

Quicquid de tali studio formatur, habebit.

90

Hinc mihi Salmoneus (qui cœlum imitatus in urbe

tractabit arma, modo reportabit mercedem ex cursibus, quamvis fiant in magno circo, id omne quod instituitur de tali arte. Ex hoc sidere natus mihi videtur Sal-

87 Scal. Delphi. et vulg. *Per quos vadit equos, ludet p. t. v.* 'Hæc et corrupta sunt et prave interpuncta. Vetusti tres, *Per quos labit equos.* Repone, *Perque volabit equos, ludens p. t. v.* *Per quos labit et perq; volabit, una tantum litera differunt.* Voss. vero *Per quo labit*; quod ne una quidem.' Bent. 'Hæc lectio, si quidem ad veterum librorum normam exacta, et scriptio et punctuatione peccat. Legendum sic: *Per quos vadit equos* (:) i. e. per quos desilit. pro *ludens* cod. Paris. *ludit.* Regiom. et ceteri, *ludet.*' Stoeb.—89 Vulg. *Nunc licet in longo percussus p. c.* Scal. et Delph. *Nunc licet i. l. per cursus præmia c.* 'Puerilis error veterum percussus, pro per cursus. Ita olim emendavimus: ita etiam Gemb.' Scal. 'Sic evolvunt orationem: *Nunc* (desultor) *habebit præmia per cursus, licet in longo circo.* Me vero iudice nulla præmia habebit qui primus tam insulsam lectionem commentus est. Repone, *Nunc ciet i. l. p. c. prælia c.* Hoc est, Heniochus astrum surgens, *habebit*, dabit, creabit, quicquid ad aurigandi studium pertinet. Illa vero, *Nunc arma movebit, nunc ciet prælia*, de ludis Circensibus accipe; qualis Trojæ ludus, Virg. *Æn.* v. 580. 'Olli discurrere pares, atque agmina terni Diductis solvere choris; rursusque vocati Convertere vias, infestaque tela tuleræ. Inde alios inenit cursus aliosque recursus Adversis spatiis, alternosque orbibus orbes Impediunt, pugnaeque cient simulacra sub armis.' Omnia hæc fuse habes, quæ apud Nostrum breviter.' Bent. 'Non inscite coniecit Turnebus p. 797. *N. leget in l. per cursus præmia c.* Sed præstare nobis adhuc videtur inveterata codicum priscorum lectio: *N. licet in longo percussus, præmia, C. Quicquid de tali studio formatur, habebit.* Maluit Barth. *præcursus*: rectius autem de eo qui arma tractat dixeris *percussus*. Sensus: ictus, vulneratus licet, tamen, si longum decurrerit circum, id omne quicquid tali studio præmii loco propositum est, obtinebit.' Stoeb.—91 Scal. Delphi. et vulg. *H. m. Salmoneus, q. c. imitatur in orbe P. impositis, m. que per æ. q. E. s. m. s. visus, et i. A. J. t. de fulmine fingit, S. et immensos ignes, s. i. s. M. J. didicit, g. p. h.* 'Hyperbaton, sententia tamen aperta. Hinc Salmoneus possit videri generatus, qui cœlum in terra imitatur, et missis curribus per pontes æneos putabat se admovisse Jovem fulminantem terris, sed malo suo, quippe veros ignes Jovis sensit, et sequutus ipsum verum fulmen didicit et expertus est Jovem.' Scal. 'Hæc simul exscribenda erant, ut ex serie orationis de emendatione indicetur. Voss. vs. primo *imitatus in urbe*: [et sic

NOTÆ

91 *Hinc mihi Salmoneus, &c.*] His 6. vs. notat Salmonei genitricem, quem sub heniocho natum asserit. Is quippe divinos sibi querens honores currum agitabat armatus fulmine, Jovemque tonantem imitari voluit exstructo ponte æneo, per quem qua-

drigas agitabat, facemque ardentem jaculatus in obvium quemque occidi jubebat. Verum non impune tulit, ut ait Poëta noster: 'Morte Jovem didicit.' Namque fulmine percussus misere extinctus est. De quo præclare Virg. *Æn.* vi. 585. et seqq.

Delph. et Var. Clas.

Manil.

2 X

Pontibus impositis, missisque per æra quadrigis
Expressisse sonum mundi sibi visus, et ipsum
Admovisse Jovem terris; male fulmina fingi
Sensit, et immissos ignes super ipse secutus 95
Morte Jovem didicit) generatus possit haberi.
Hoc genitum credas de sidere Bellerophontem
Imposuisse viam mundo per signa volentem:
Cui cælum campus fuerat; terræque fretumque

moneus, qui imitatur cælum in terris, exstructis scilicet pontibus, et emissis quadrigis per pontes æneis, visus est sibi reddidisse sonitum cæli, et fingit attraxisse Jovem de suo fulmine in terras: verum ipse nimis imitatus ingentia fulmina sensit ea, et cum mortalis esset, expertus est nece sua quid sit velle videri Jovem: putes etiam velim Bellerophontem natum sub hoc signo fecisse iter in cælo volentem per sidera: sed cui cælum fuerat instar soli, et sub cujus pedibus terræ et

legendum vult Reines.] in ceteris scripti consentiunt. *H. m. S. (q. c. imitatus in urbe P. impositis, m. que per æ. q. E. s. m. s. visus, et i. A. J. t.; male fulmina fingi S., et immissos i. s. i. s., M. J. d.) g. p. h. Immissos ignes, ut et Gronovius Observ. III. 15. ubi et totum hunc de Salmoneo locum expendit. Sic infra versu 501. de aquila: 'Immissosque refert ignes, et fulmina reddit.' Ovid. Fast. II. 495. 'Hinc tonat: hinc missis abruptitur ignibus æther:' et III. 287. 'Non alias missi cecidere frequentius ignes.' Bent. in urbe] scil. Elidis. Virgil. Æn. VI. 588. Frustra nobis hic offerunt libri vetusti orbe: nisi quis accipiendum putaverit pro orbe factitio magni referente speciem Olympi, cujus ille sonitus imitabatur, quod ait Virgil. I. c. vs. 586. 93. Admovisse] Idem illi Admovisse Jovem terris (delent hic distinctionis notam) de fulmine fingit (.) 95. immissos] Ceteri omnes, immensos ignes super (:). Interpunctio Regiom. Vs. 96. generatus possit haberi] Sic omnino cod. Paris. et editus Regiom. Aliter recentiores tres, generatus quo sit habendus. Vide pluribus ad totum h. l. Gronov. Observ. III. 15. pag. 564. sqq. Stoeb. Pro fingit in vs. 93. Reines. legendum vult finxit: et 95. 'Emendo,' inquit, 'Sensit et immensos ignes superesse, seipsum Mortalem didicit: vel, Morte hominem didicit, vel morte Jovem eum didicit quo sit habendus generatus, i. e. ad quem originem suam referre debeat: nim. ad mortalem quendam Jovem.' ↗*

NOTÆ

93 *Mundi* Cæli. Sic Virg. 'Dum flammæ Jovis et sonitus imitatur olympi.'

94 *Male fulmina [de fulmine]* De sede sua cælesti, e qua fulmina vibrat.

95 *Super]* I. e. nimis, satis superque.

96 *Possit [quid sit]* Jun. Bitur. bene. Scaliger *possit*, minus bene.

97 *Hoc genitum . . . Bellerophon-*

ten, &c.] His 4. vss. notat et Bellerophontis genituram sub heniocchi sidere. Is quippe, superato chimære monstro, ausus est in cælum Pegaso equo alato insidens ascendere: verum immisso a Jove cæstro, Gallicæ un taon, qui Pegasum agitare, superbus eques ex equo excussus decidit in terras, ac interiit. Hinc concludit Poëta cavendum esse heniocchi sidus in genituras.

Sub pedibus: non ulla tulit vestigia cursor. 100
His erit heniochi surgens tibi forma notanda.
Cumque decem partes aries duplicaverit ortu,
Incipient hædi tremulum producere mentum,
Hirtaque tum demum terris promittere terga,
Qua dexter boreas spirat. Ne crede severæ 105

mare jacuerant; nullum solum portavit plantas pedum illius. Hoc autem heniochi sidus præcavendum erit tibi. At vero quando aries exortus geminaverit decem gradus, hædi incipient proferre mobile mentum, et tandem incipient porrigere supra terras hirsuta sua dorsa ex ea parte, qua boreas fluit ad dextram. Neque autem attribue huic

100 Scal. Delph. et vulg. *campus*. 'Campus male hic repetitur, cum in præcedente versu fuerit. Vossianus *cursor*; ceteri tres *cursor*. Repone, *cursor*. *Cursor* nulla vestigia campo sive stadio impressit. Cicero Tuscul. II. 22. 'In stadio cursores exclamant quam maxime possunt.' Bent. 'Cod. Lips. *cursor*. Paris. Regiom. editique ceteri, *campus*, scil. cælestis ille vs. præc. Ab hac lectione nos, ut discedamus, non movet auctoritas cl. Barthii, qui substituit ex conjectura, *tempus*. Vide Advers. p. 132.' Stoeb.—101 Vulg. *Hic erit*. 'Scribe, *Hæc erit*.... cavenda. [et sic Delph.] Sed Gemb. habet *His erit*. Fortasse bene. *Id cavere* hic est ex jure.' Scal. 'His erit codices vetustati. Pro *cavenda* Gemb. *cananda*, Lips. *cananda*, Voss. *cavanda*. Repone, *His*.... *notanda*.' Bent.—102 Scal. Delph. et vulg. *ortus*. 'Immo *ortu*.' Bent. 'Malim retinere *ortus* aries, quod dudum invaluit.' Stoeb.—105 Scal. Delph. et vulg. *Nec crede*. 'Voss. cum recentioribus, *Ne crede*; quod melius.' Bent. 'Scripti pariter ac impressi, *nec* pro neque vero, quod cum sequentibus ita vult necti: neque vero putes severos ad graves mores huic sideri esse asserendos.' Stoeb.—

NOTÆ

102 Cumque decem, &c.] His 16. vs. seqq. docet Poëta surgere hædos cum 20. gradn arietis. Hædi autem dnæ sunt stellæ quas in sinistra manu fert heniochus ad aquilonem, ut dictum I. vs. 372. Sub his autem exorientibus nascuntur non severi censores, qualis fuit Cato; non publicæ libertatis vindices et assertores, quales fuere Brutus et Torquatus et Horatius Cocles; sed petulantes, saltatores et agiles, quos capreolos vocant, et libidinosi. Nascuntur et pastores, qui fistula modulantes rustici carminis modos edant. Sic Firmic. VIII. 6.

104 Promittere] Proferre, Gallice *avancer, allonger*.

105 Quæ dexter boreas] Exorientes enim hædi ita versus aquilonem siti sunt, ut ad dextram intuentium as-

surgant. Boreas autem seu aquilo ventus est a septemtrione flans, qui et pro septemtrione usurpatur, I. vs. 321.

Ne crede, &c.] Sic IV. 933. 'Ne dubites homini divinos credere visus.' Sic infra vs. 299. 'Teve, Philoctete, cui malim credere parti?' Itaque Manilius vult sub hoc sidere non nasci severæ frontis viros; sed petulantes et lascivos. At Firmicus VIII. 6. aliter sentit; namque, ut ait, 'hoc sidere quicumque nati fuerint, aliud ex fronte pollicentur, aliud latenter in moribus celant. Sunt enim anstera facie, proluxa barba, obstinata fronte, ita ut Catonis institutum imitari videantur: sed totum hoc fucato mentinunt affectu.' Ad cujus mentem sic interpretari debueris hæc

Frontis opus signo, strictas in colla secures,
Abreptumque patri Torquatum, et Horatia facta.

sideri partum austeri vultus, nec severos Catones, aut Brutum, aut Torquatum simi-

*****

106. 107 Vulg. *structos*. 'Inepte. Lege, *strictos*. et mox pro *Tarquinium, Torquatum*. Manifesto legendum *Torquatum*, ut etiam Gemb. et nos in priore editione.' Scal. Scal. *strictos nec crede Catones Aut Brutum atque parem T. e. H. f.* Et sic Delph. vid. nott. inf. 'Hæc a libris veteribus nimium quantum abscedunt. Illi sic habent, *signi, strictos in coda Catonis, Abruptamque patri Torquatum et Horatia facta*. Voss. tamen, *strictosque in ceda, et abruptumque*. Repone, *ne crede severæ Frontis opus signo, strictus in colla secures, Abreptumque patri Torquatum, e. H. f.* *Securis*, semper libri pro *secures*: at non *Catonis* pro *Catonis*. *Strictas secures* proprie, ut *strictos enses, gladios, mucrones, cultros*. Noster inf. vs. 626. 'Accensosque rogos, et tinctas cæde secures.' Claudian. in Prob. et Olyb. Cons. 232. 'strictasque procul radiare secures:' et in Rufinum 1. 249. 'juvenum rorantia colla Ante patrum vultus stricta cecidere securi.' Silius 11. 622. 'Hic raptam librans dilectæ in colla securim Conjugis.' *Abruptum* autem pro *abreptum*. Sic 111. 355. libri omnes dederunt *Mensibus eruptis, pro ereptis*. *Abreptum patri* ad cædem: ut Terent. And. iv. 47. 'Hanc jam oportet in cruciatum hinc abripi.' Virg. Æn. vi. 825. 'Quin Decios, Drususque procul, sævnmque securi Aspicere Torquatum.' Nota hic non *severam frontem*, sed *severæ frontis opus*. *Opus* igitur patris Torquati, filius cervice abscisa; opus Horatii, soror pectore perfoeso. At si *Catonis* legas, non opus *frontis* habebis, sed ipsam tantum frontem. *Horatia facta*, ut Propert. 111. 2. de Ennio: 'Et cecinit Curios fratres et Horatia pila.' Bent. '106. *strictas in colla secures*] Cod. Paris. et Regiom. *structos nec crede Catones*, quæ lectio est ceterorum quoque veterum impressorum. *structos* capimus pro, natos et formatos. Cf. not. ad 1. 769. 107. *Abreptumque patri Torquatum, &c.*] Hujus lectionis vestigia non obscura tenet cod. Lips. in his: *Abruptumque patri Torq.* Cod. Paris. Regiom. cum editis posteris: *Aut Brutum atque parem Tarquinium*, pro quo Gemb. recte, *Torquatum*. Confirmat hoc Barthius Adversar. pag. 132.' Stœb. 'Omnino scribendum *patrem*

NOTE

verba Manilii: 'Nec crede severæ frontis opus,' &c. hoc modo: Noli credere severæ fronti natorum sub hoc sidere; quasi fronti nulla fides sit.

106 *Strictas* [*strictos*] Sic legendum ex ipso Manilio, 1. 769. 'Strictas pondere mentes.' Igitur *strictos* vocant rigidos ac severos, Gallice, *des gens entiers et severes*, quales olim apud Romanos fuerunt duo Catones, Censorinus et Minor, de quibus dictum est, 'Triste supercilium, duri que severa Catonis Fronis,' &c.

107 *Abreptum* [*Brutum*] L. Junium Brutum, qui stultitiam metu Tarquinii Superbi simulans, exactis re-

gibus Romam in libertatem vindicavit, primusque factus est consul. Itaque per *Brutum* intellige vindicem, ac publicæ libertatis assertorem, qualis fuerit ille vir, 1. 783.

Patri [*parem*] *Torquatum*] Notat enim Poëta viros austeræ disciplinæ, qualis olim fuit Titus Manlius Torquatus, sic cognominatus a torque, quem occiso Gallo detraxit. Is autem nec proprio filio victori pepercit, quod injussu suo, et contra rei militaris disciplinam hostem, a quo fuerat provocatus, interfecerit. Rom. *Tarquinium*; sed male, pro *Torquinium*, i. e. *Torquatum*.

Horatii facta] Notat et intrepidam

Majus onus signo est; hædis nec tanta petulcis
Conveniunt. Levibus gaudent, lascivaque signant
Pectora: et in cursus alacres, agilemque vigorem 110

lem, aut actiones Horatias. Munus est gravius huic sideri, neque tantum opus bene congruit petulantibus hædis; delectantur enim rebus agilibus, et notant libidinosæ corda: et nati sub his toti sudant in alacres lusos, et in robur alacre; et agunt ju-

*****

Torquatum: ut intelligatur cruenta illa ipsius in filium animadversio. Huet. —108 Vulg. *Majus onus signi est.* 'Gemb. signo. Ita etiam nos olim. Illud onus, inquit, est impar molli et lascivo signo.' Scal. 'Lege opus.' Reines.—110 Vulg. *lusus agiles.* 'Magis probo Gemb. lectionem, *lusus agiles.* 'L. *Lusus.* rā X et S vel SS apud veteres notarios alternabant. Manuscriptos Appuleii frequentissime habere X pro S annotavit Brantius. Hinc in eadem vocula corrige Coellum Aureliannum lib. i. tard. cap. 6. 'Si puerili luxu furentes adficiantur.' *Puerilis luxus est παιδαριώδης παλγριον.* Cicero in fragm. Arateorum: 'Neptunia pistrix;' al. pristrix, pristix, id est *πρῆστρις*. In vet. epigramm. 'Præsecuit tenerum lubrica texta caput,' i. e. testa, glacies. *Strigilis* apud Vitruvium lib. vii. pro *strigilis: naxa* pro *nassa* apud P. Crescent. lib. x. *Follex* in vet. Glossis est *θόλακος*, al. *follis*. *Exculentius edulium* apud Petrum Damian. lib. de contemptu sec. cap. 7. *idololatris religio*, apud Prudent. Hamartigen. v. 405. pro *ειδωλόλατρίς*: in notis Tironis, *Lucuplex; Aucupex;* *Scinifex*, pro *scinifex*, *σκνίπες*. Ab ista scribendi ratione manavit, ut 'Odusæus diceretur *Ulyxes*: Volusinus *Volux*, apud Silium v. Plura ejusmodi notavi in Variis III. 17. ad Festi *cercalopis*. Jam S quoque tam simplex quam duplex pinxere pro X: *Exussit* apud Tertull. lib. ad Martyres cap. 4. ubi de Heracliti hydropici cura, pro *exussit: assella*, pro *axilla* seu alæ: apud Gariop. v. 15. *Anaxilaus* pro *Anaxilaus* apud Macrum ubi de cicuta: *Gyneceæ testricum* apud Pet. Damian. epist. 26. *essiccata* apud Colnmell. pro *exiccata*: quod cum non intelligerent viri docti, varia cōmmentī sunt: *cornis* pro *cornis* apud Avien. in Phænom. Et in lapidibus MASSIMVS, EPITEVSIS, AVSENTIVS: in Nemaus. IAPVS LIB. pro IAPYX.' Reines. Et sic Delph. vid. not. inf. '*Agiles* et mox *agilem* non sicci solum et jejuni poëtæ est, sed inepti et ignavi. Repone, et in cursus alacres agilemque vigorem Desudant. Sic inf. vs. 442. sub Delfino, 'dabit natura vigorem Atque alacres cursus, campoque volantia membra.' *Lusus* enim sedendo aguntur, nec in eos desudare opus est.' Bent. 'Codicum auctoritate legendum, in *luxus agiles*. Gemb. in *lusus*. Malim de-

NOTE

virī mentem, qualis fuit Horatio Coclitī, qui unus hostium impetum sustinuit, donec a tergo pons, quo aditus in urbem hostibus includeretur, a sociis suis frangeretur, Liv. II. dec. 1. Vel qualis fuit mens tergeminorum Horatorum, qui tergeminos Curiatios interfecerunt, l. 776. et 779. Itaque videtur Manilius huic eidem heniochi signo asserere timidos, imbecillos, et ut ait Firmicus citat. 'ab omni virtutis officio separatos, et qui pugnarum periculum perhorrescant.'

110 In cursus [*lusus*] Quia saltatores et agiles, quos *capreolos* vulgo vocant, sub hædis recte nasci dicuntur. Quanquam capreoli quoque dicuntur luxuriantes. Hinc alii legunt, in *luxus*: verum bis eadem repeteret Poëta; nam sequenti versu addit *vario ducunt in amore juventam*; quibus verbis lascivos et luxuriosos notat. Deinde epithetum *agiles*, non *luxus*, sed *lusus* postulat.

Desudant. Vario ducunt in amore juventam.
 In vulnus nunquam virtus, sed sæpe libido
 Impellit; turpisque emitur vel morte voluptas.
Et minimum cecidisse malum est, sed crimine victum.
 Necnon et cultus pecorum nascentibus addunt, 115
 Pastoremque suum generant, cui fistula collo
 Hæreat, et voces alterna per oscula ducat.
 Sed cum bis denas augebit septima partes
 Lanigeri, surgent hyades: quo tempore natis
 Nulla quies placet; in nullo sunt otia fructu: 120
 Sed populum turbamque petunt, rerumque tumultus.
 Seditio clamorque juvat; Gracchosque tenentes

ventutem suam in diversa libidine. Nunquam tamen virtus inducit illos in eadem, sed sæpe amor libidinosus; et inhonesta voluptas etiam morte emitur: et minimum peccatum est deliquisse, sed superatur scelere. Quinetiam hædi dant natis sub se curam pecudum, et procreant suum pastorem, ac custodem gregis, cui fistula pendeat e collo, et qui edat modulamina sonoræ vocis per alterna foramina fistulæ. Verum ubi septimus gradus arietis excedet viginti gradus ejusdem, tunc hyades exoriuntur: quo in tempore nascentibus omnis pax displicet, et tranquillitas in nullo est usu: sed amant plebem, et multitudinem populi, et motus rerum; tumultus et contentio verborum placet illis, et petunt

~~~~~

disset in luctas, quod sequentia snadent, imo postulant.' *Stoeb.*—114 'Versus irreptitius et insulsus. Pro sed vetusti omnes quia.' Bent. 'Nolim hunc versum præproprio Bentleii judicio proscriptum. Quippe totidem verbis in nostris libris legitur, et ad sententiæ complementum omnino pertinet. Sensus: Et in majore malo habetur criminis exercitio ab altero victum esse, quam criminis pœnam vel occumbendo dedisse. His compara quæ ad ista verba commentatus est Barth. Adv. p. 159.' *Stoeb.*—119 Scal. Delph. et vulg.

NOTÆ

112 *In vulnus nunquam virtus, &c.*] Scilicet, ut ait Firmicus VIII. 6. 'hi præterea sub hædis nati frequenter libidinibus capti, et præposteri amoris studiis occupati, mortem sibi inferre coguntur: non autem virtus cogit illos in mortem consciscendam.

114 *Cecidisse*] In libidinem turpem abiisse.

Crimine] Scilicet, dum sibi mortem consciscunt.

117 *Oscula*] Parva foramina fistulæ, quam ad os admoventes voces per alterna oscula ducebant.

118 *Sed cum bis denas, &c.*] His 10.

vss. docet hyades oriri cum vigesimo gradu arietis, atque sub illis nasci popularis auræ cupidos, turbulentos, seditiosos, pacis ac quietis inimicos, bubulcos etiam et armentarios. Sic Firmic. VIII. 6.

119 *Hyades*] Stellæ sunt septem in capite tauri, 1. 371. Quod autem Manilius eas oriri vult cum 20. grad. arietis, id fit ex eo, quod eas non in fronte, sed in posterioribus tauri partibus collocet, ut jam dicitur va. 142.

122 *Gracchosque*] Notat auræ popularis nimium cupidos, quales olim

**Rostra volunt, montemque sacrum, rarosque Quirites :
Pacis bella probant ; furtimque alimenta ministrant.**

Gracchos, qui occupent rostra, et teneant sacros colles, et desiderant paucos Quirites ; approbant rixas et contentiones, quæ fiunt in tempore pacis, et

surgunt. 'Immo surgent legendum est cum Gemb. et Lips.' *Bent.*—123 *Vulg. montesque sacros.* 'Gemb. montemque sacrum. Prins magis poeticum. Hoc magis ad historiam. Unus enim est mons sacer. Male distinguitur vulgo. Ita interpunge, rarosque Quirites Pacis bella probant. Quirites raros pacis vocat seditiosos, ut quum in montem sacrum secesserunt.' *Scal.* Dissentit Delph. Vid. not. inf. 'Membranæ a Barthio excussæ, cum scriptis ac editis nostris, montesque sacros. Bene. Nam sacri montes veluti proverbio indicant secessus turbulentæ plebis, non aliter atque mox Gracchi homines seditiosissimos. rarosque Quirites] i. e. electos, quos noverunt ipsorum partibus studere. Vide Non. Marcell. in voce.' *Stoeb.*—124 *Scal.* Delph. et vulg. curaque a. m. 'Corrupit sententiam Scaliger distinctione prava, raros pacis Quirites. Immo raros absolute ; quia in montem sacrum ex urbe secesserant. Pacis bella, ut i. 883. 'Pacis funera :' illic seditiones, hic pestilentia. Sed non placet illud curæ. Repone, furtimque a. m. Amant seditiones, et clam, furtim, eas alunt.' *Bent.* 'Rectius habet inveterata librorum omnium lectio, curaque anim. ministr. scilicet iis, quibus prospiciendum, ne quid respublica detrimenti capiat. Itaque suspicio seditionis oriundæ, et consilia quæ capienda sunt,

NOTÆ

Romæ fuerunt Tiberius et Caius fratres, Tiberii Gracchi ex Cornelia nati, qui relictis optimatibus ad plebem se contulerunt, leges agrarias iterum reduxerunt tanquam perpetuos seditionis fomites ; nec antea quieverunt, quam senatum in suam necem armarunt. Tiberius igitur prior occisus fuit a Publio Nasica inter concionandum : Caius vero biennio post a Consule Opimio, cum Capitolinum montem occupasset. Plutarch. in Gracch. vita.

123 *Rostra*] Locus erat in foro, in quo conciones habebantur, ut monui III. 113. not.

Montemque sacrum] Capitolinum scilicet montem, quem cum occupasset Caius Gracchus, ut monebam jam, in eo fuit occisus.

Rarosque Quirites : Pacis, &c.] Ita interpretandum. Intelligit enim Poëta per raros Quirites, paucos cives, urbanos scilicet, nec milites. Sic, apud Suetonium, J. Cæsar cum mili-

tes exauctorat et dimittit, vocat eos Quirites, i. e. cives urbanos nec jam milites. Sic in concionibus ab oratoribus appellabantur Romani Quirites, quasi cives urbani, nec arma tractantes. Dicti sunt autem Romani Quirites a Curibus Sabinorum urbe ; Romulus quippe inito fœdere cum Sabinis, quos in portionem urbis recipi voluit, mixtam Sabinorum et Romanorum gentem uno nomine Quirites appellavit, Liv. i. Itaque per Gracchos, qui teneant raros Quirites, notat Poëta viros, qui seditionis ac novarum rerum cupidi petant non plurimos, sed paucos Quirites, i. e. viros pacis amantes, nec arma tractantes. Minus autem bene Scaliger legit : rarosque Quirites pacis : bella probant, &c. Quasi raros pacis Latine sit seditiosos. Immo, pacis bella probant, i. e. rixas amant, et jurgia, contentionesque, quæ fieri solent extra bella.

Immundosve greges agitant per sordida rura : 125
Et fidum Laërtiadæ genuere syboten.

suppeditant nutrimenta solitudinibus : deducunt etiam sordidos greges per sædos campos. Hyades generarunt etiam in terris alium fidelem booten. Hyades igitur

*****

ad illam amoliendam apta Nostro *alimenta curæ* dicuntur.' *Stoeb.*—125 Scal. Delph. et vulg. *Immundosque*. 'Immo potius, *Immundosve*.' Bent. '*Immundosve*' quasi vero præter istos seditiosos etiam pastoritiæ artis cultores hoc sidere nascerentur. Somniavit hæc Firmicus VIII. 6. At pessimæ sint, oportet, notæ, qui, quod notanter addit, immundum gregem agitant per sordida rura. Neque Noster quæstum unquam opilionibus sed navigatoribus tribuit. Itaque cum codicibus omnino legendum *Immundosque*, cuius ratio et sensus uberius reddetur nunc ad vs. 126.' *Stoeb.*—126 Vulg. *Et fidi interdum non alium g. Bootem*. 'Bootem sub hoc signo natum innui olim putabamus non futili argumento, quod Hyades sint in tauro. Sed et hoc modo sub Pleiadibus nati fuerint etiam bubulci. Monstrum lectionis præfert Gembl. *Et fidunt nerciadu genuere syboten*. non magni moliminis est veram lectionem ernere: *Et fidum Laërtiadæ g. syboten*. Hinc, inquit, subulcus, qui Græce *συβάτης*, Enmæus natus est Ulyssi. Dubitas esse veram lectionem? Dubitabunt sane quidam, quibus omnes nostræ felices conjecturæ sunt *ἀλγῆδὲς ὀφθαλμῶν*, neque eos dormire sinunt, non magis quam illum Miltiadis trophæa. Novimus aliquot horum et ridemus, quos Miltiadis trophæa excitent, quos prius oportebat esse Themistocles. Ibid. *Et fidum Laërtiadæ g. syboten*] *Εὐμαίης συβῶτα* quoties legitur in Odyssea? Vise locos. Suculæ igitur, quas Græci *ὄδας* vocant, subulcos faciunt ortu suo, qui nascuntur. Immerito Ciceronis libertus Tiro Latinos veteres reprehendit, qui *ὄδας* Suculas verterunt.' Scal. Delph. *Et fidum in terris alium genuere Booten*. Vid. not. inf. 'Emendatio hæc Scaligeri est, tam certa, quam facilis: jactantiam suam hic ei condonamus. Libri veteres, *Et fidunt nerciadu g. syboten*. Voss. adhuc deterius, *uernadu*.' Bent. '*Et fidum Laërtiadæ genuere syboten*] Hoc quidem pacto Scaliger se locum hactenus depravatissimum certa facillique conjectura restaurasse, non sibi tantum ipsi, verum etiam Barthio Benthleioque persuasit: nobis autem minime. Præterquam enim quod illud *Laërtiadæ* a vera, non ficta, codicum lectione justo longius recedit, sententiæ quoque structura Manilianæ rationi nequaquam est congrua. Quid enim fido Eumæo cum illis hominibus turbulentis, seditiosis: aut cum pravis ejusmodi pastoribus, qui *imundos greges agitant per sordida rura*? Quis item genethliacæ artis magister diversissimos mores uno eodemque astro progigni docuit? Accedit, quod duæ sententiæ sibi adversæ mediante vocula *Et* nectuntur, incommode prorsus. Videant ergo eruditi, quanam

NOTE

125 *Immundos greges*] Porcorum, hædorum, atque boum, &c.

126 *Et fidum, &c.*] Sic restituit J. Bitur. nec male. Namque ex Firmico VIII. 6. hyades progenerant bubulcos, opiliones, et armentarios. Bootes autem, ut monui I. 316. bubulcus est inter sidera. Igitur hyades quoque generant in terris booten alium a cælesti illo. Gembl. *Et fidunt veri*

dum genuere Booten. Rom. *Et fidi interdum non alium genuere Booten*. Scaliger, *Et fidum Laërtiadæ genuere Syboten*. Scilicet quia apud Hom. Odys. Enmæus subulcus, qui Græce *συβάτης* dicitur, natus est Ulyssi; ideo sic legendum vult apud Manilium. Quasi vero unum Enmæum bubulcum Ulyssi genuerint hyades, non alios bubulcos atque armentarios.

Hos generant hyades mores surgentibus astris.
Ultima lanigeri cum pars excluditur orbi,

procreant hæc studia, stellis illarum exorientibus. Denique quando ultimus gra-

commodiore emendandi ratione versum hiantem miserrimeque omnium laborantem sanare queant. Frustra vero hic Regiomontani requisiveris operam, qui vel in suo codice versum non legit, vel tam scabrum offendit atque corruptum, ut maluerit eum omittere, quam reddere non comptiorem. Et, si veteriores spectaveris libros, vix est, quod de ejus salute speres. In cod. quidem Gembl. Fayus hæc legit, quæ Barthius quoque suo ex Ms. prodidit, *Et fidunt veri dum g. booten*. Eodem vero Scaliger usus faventiore, hanc ibi invenit lectionem, quæ est in Lips. quoque, *Et fidunt nerciadu g. sybæten*. Benteleius tandem e Vossiano *vernadu* prodit, cetera silentio textit, sprexit. Membranæ Paris. lacuna defectum vocis indicantes, hæc scripta ferunt, *Et fadunt g. booten*. Editorum vett. piget referre conjecturas. Aldus, Pruknerus, Molinius, cum Romano, versum illum reddidere metro damnatum, vel sententiæ rationi adversum. Qualis est, quem cl. Fayus ex Junii Bitur. manu reddit, *Et fidum in terris alium g. booten*. Ne vero nos ἀσέμβολοι prorsus huc accessisse videamur, age, nostram quoque conjecturam proponamus, quæ tuo, B. L., æquiore judicio stabitque cadetve. Enimvero nobis facile persuademus, hunc versum, forte etiam præcedentem, e legitima Poëtæ familia non esse; sed vel e Firmici vel alterius cujusdam interpretis manu profectos. A qua opinione non dimovebimur, si quis fuerit codex, præter eam quo usus Regiomontanus, cui versus ille non legatur, qui citra sententiæ detrimentum abesse omnino potest. Quod si vero quid Noster ex abundanti ingenio adjecit, ad hanc ferè sententiam verba putamus esse collineanda: *Et findunt, quem Nereides genuere, booten*. Ita namque præter hoc quem, quod omnino supplendum, omnia veteri scripturæ quam proxime accedunt. Sensum quoque illa pandunt non minus aptum quam facilem, si antecedentia verba, *immundosque greges agitant per sordida rura* acceperis de seditiosæ plebis seductoribus, de quibus ad continuandam allegoriam addit: *Et findunt*, id est, dividunt, segregant booten sive armenti custodem, qualis Arcturus ille, booten, inquam, quem Nereides, Nymphæ Gratiis similes, genuere vel formavere, id est, ducem vel principem optimum. Has autem Nymphas dictas esse *Hyadas*, de quibus modo agitur, diserte tradit Hesiodus, cujus verba ex ejusdem astronomicis recitat Tzetzes ad *Epy. β. pag. 92.* et, satis tamen corrupte, Natal. Comes Mythol. iv. 7. pag. 326. *νύμφαι Χαρίτessin ὁμοῖαι Φαισώλη, ἥδὲ Κορωνίς . . .* *As 'Τάδας καλέουσιν ἐπὶ χθονὶ φύλ' ἀνθρώπων. De Hyadam etymo plura, literatore non indigna, Gellius xiii. 9. tot. *Stoeb.*—127 H. g. H. 'Interpunge: H. g. H. mores. *Surgentibus astris.*' Scal.—128 *Excluditur orbi.* 'Fortasse orti, non orbi. Utrunque probum.' Idem.

NOTÆ

127 *Surgentibus astris*] Ita interpungendum ex Gemb. et Rom. i. e. *surgentibus astris*, sup. illarum, pro surgentes, seu dum surgunt. Minus ergo bene Scaliger has voces jungit cum sequenti versu.

128 *Ultima lanigeri, &c.*] His 12. vs. posterioribus docet tandem cum ultimo arietis gradu exoriri Oleniam; quo sub sidere nascuntur nimia men-

tis trepidatione solliciti, ut Firmici verbis utar viii. 6. et quorum corpus assiduus tremor semper impugnet; quique levibus commotionibus opprimantur, et levibus etiam nuntiis gravi timoris incursione quassantur. Nascuntur et qui res novas visendi cupiditate teneantur, i. e. ut ait Firmicus citatus, rerum omnium cupidit, et qui quodcumque novum dictum fuerit, id

Quæ totum ostendit terris, atque eruit undis ;
 Olenie servans prægressos tollitur hædos, 130
E gelido stellata polo quæ dextera pars est,
 Officio magni mater Jovis. Illa Tonanti
 Nutrimenta dedit, pectusque implevit hiantis
 Lacte suo, dedit et dignas ad fulmina vires.
 Hinc timidæ mentes, tremebundaque corda creantur, 135
 Suspensa in strepitus, levibusque obnoxia causis.

duſ arietis emittitur terris, qui quidem gradus exhibit terris totum arietem, et extrahit totum ex aquis, tunc Olenie parens magni Jovis ex ministerio, custodiens hædos antecedentes, et micans stellis exsurgit e frigido polo, quæ pars est dextra. Illa autem præbuit fundamina potenti Jovi, et replevit suo lacte pectus illius patentis, præbuit et vires aptas ad fulmina. Sub hoc sidere pusillanimes et corda pavida generantur, quæ incerta hæreant in rebus dubiis, et quæ commoveantur parvis re-

~~~~~

—131 Vulg. *Et gelido.* ‘Scribo *E gelido*, aut *Ex gelido.*’ Scal. ‘Libri *Et gelido*, unde Scaliger *E gelido*. Sed versus ineptus est et irreptitius.’ Bent. ‘Ita constanter libri omnes, *stellata*, i. e. micans, fulgens in regione septentrionali, *quæ dextera pars est*, scil. vultui ad septentriones converso.’ Stoeb.—133 Scal. Delph. et vulg. *Fundamenta d.* ‘Nihil muto. Videndum tamen, an in archetypo fuerit, *Fidalimenta*; unde *Fundamenta* factum. Hæc dubitatio ratione non caret. imo vera est. Nam ita legit Firmicus: ‘Exoritur capra, quam fabulosi poetæ alimenta volunt Jovi infansulo præbuisse.’ Hæc subscribunt suspicioni nostræ.’ Scal. ‘Quis hic ferat *fundamenta*, quasi de arce, non de puero loqueretur? Repone, *illa Tonanti Nutrimenta*. Sic i. 373. ‘Nobilis et mundi nutrito rege capella.’ Unde et ‘nutrix Jovis’ mythologis dicitur. Virg. *Æn.* i. 179. ‘Suscepitque ignem foliis, atque arida circum Nutrimenta dedit.’ Bent. ‘Lege cum vetustis, *fundamenta*, nimirum vitæ, prima alimenta.’ Stoeb.—135 ‘Gemb. *Hinc fidæ mentes*. Non probō.’ Scal.—136 Vulg. et Delph. *Suspensa in trepidis.* ‘Dele *in*.’ Scal. *Trepidis* et *levibus* secum pugnant. *Trepidæ* enim res sunt periculosæ. Horat. *Carm.* iii. 2. 3. ‘et Parthos feroces Vexet eques metuendus hasta; Vitamque sub divo et trepidis agat In rebus.’ Vetusti tres, *suspensus trepidus*; Voss. *suspensus trepitus*. Unde liquido corrigendum, *S. in strepitus, l. que o. c.* Id timido peculiare est, strepitu terreri: unde Virg. *Georg.* iii. 79. ‘Nec vanos horret strepitus.’ Claudian. in iv. Honorii 280. ‘qui talia curat, inanes Horrebit strepitus, nulla non anxius hora.’ Bent. ‘Malim e libris

NOTÆ

impatienti cupiditate desiderant, ut semper nova quæque curiosa cupiditate sectentur, eaque intelligere studeant.

130 *Olenie*] Vel *Olenia*, capellæ sinus, i. 368. et ii. 30.

Hædos] Vs. 102. et i. 377.

131 *Dextera pars*] Converso enim vultu ad septentrionem capra exori-

tur ad dextram.

132 *Officio magni mater Jovis*] Sic i. 373. ‘Mundi nutrito rege capella.’ Sic ii. 30.

133 *Nutrimenta dedit, &c.*] Sic i. 374. ‘Cnjns ab uberibus magnum ille ascendit olympum, Lacte ferro crescens ad fulmina vimque tonandi.’

His tamen ingenita est visendi ignota cupido,
Ut nova per montes quærent arbusta capellæ,
Semper et ulterius pascentes tendere gaudent.

Taurus, in aversos præceps cum tollitur artus,

140

bus. Cupiditas quoque visendi res incognitas est illis ingenitum studium, sicut capræ quæritant semper per colles novas arbores pascendas, et gestiunt depascentes progredi longius. Cum taurus deorsum tendens caput assurgit in exortus a poste-

scriptis pariter ac impressis, in *trepidis*, quod recte Benteleus reddit *periculosus*, ex Horat. III. Carm. 2. 3. *levibus obnoxia causis*] id est, vel levis quoque causæ anxia. Justa gradatio, a majoris momenti causis ad leviores.' *Stoeb.* —137 *His etiam ingenium v. i. c.* 'Ingenium cupido est his visendi ignota. An qui sciunt Latine hoc probabunt? Recte olim emendavimus, *His etiam ingenitur v. i. c.* Nascentibus ingenitur quoque cupido ignota visendi.' *Scal.* Delph. vulg. tuetur lect. 'Ita omnes præter Scal. qui legit *ingenitur*. Verum cur hæc immutatio? Recte enim oratio congruit, cupido visendi ignota est illis. *ingenium*, i. e. ingenitum studium, innata inclinatio, ut aiunt.' 'Ingenitur a Scal. est, nimis antiquum et casum. *Gemb. ingenium*, Lips. *ingeniem*, Voss. *ingenies*. Venet. *His tamen ingentem*. Repone, *His tamen ingenita est v. i. c.* Recte *tamen*, non *etiam*. Quamquam timidi et meticulosi sunt, *tamen* (quod mirum) visere cupiunt regiones ignotas.' *Bent.* 'Suspectam immerito Scaliger reddidit priscam lectionem, a Benteleio demum non Auctoris, sed suo ingenio aptatam: *His etiam ingenium v. i. c. ingenium* dicitur, quidquid cuique rei est naturale et quasi ingenitum. Itaque sic reddes verba. Ad horum quoque naturam pertinet cupido visendi ignota. Nihil in his absurdi. Nec rō etiam aliquid monstri habere nobis saltem, ita videretur uti Barthio Animadv. pag. 159.' *Stoeb.* —138 *Scal.* Delph. et vulg. *Ut nova per, montesque ruunt a. c.* 'Gemb. et textus Bonincontri, *Ut n. per noctisque ruunt a. c.* Malim, *Ut n. per montes quærent a. c.* Sed nihil mutandum. His significat eos, qui sub capra nascentur, fore ejusmodi, ut quos *βέμβους* Græci vocant.' *Scal.* 'Abeat hinc odiosa et absurda collocatio, quam sic evolvunt, Ut capellæ ruunt per nova arbusta montesque. Recte conjecerat Scal. *U. n. p. montes quærent a. c.* [et sic Reines.] 'Sed nihil,' inquit, 'mutandum.' Quæ hæc inconstantia? Quam timidus hic et superstitiosus, qui alias quid inansum relinquit?' *Bent.* 'Cod. Paris. et Regiom. ignotam hactenus optimamque lectionem servant his Auctoris ipsius verbis conceptam: *Ut n. pernoctesque ruunt a. c.* In cod. Bonon. eandem reperit Barth. nisi quod per noctisque legitur pro *pernoctes*, i. e. pernoctantes. Quod additur *que*, valet etiam. De notione vocis *ruunt* non erit nobis cum quoquam magnopere disceptandum. Falsi sunt omnes hactenus, quotquot eam acceperunt pro, festinanter eunt, discurrunt, vagantur. Inde absurda illa verborum collocatio, quam merito castigavit Benteleus. Quin potius hoc *ruere* accusativis, *arbusta nova* junctum agentis eat, notatque *diruere*, quod revera capellæ faciunt cum pervadendo tum decerpando et comedendo virgulta. Cf. Servium ad illa Virgilii Georg. I. 105. 'cumulosque ruit male pinguis arenæ.' *Stoeb.* —140 Vulg.

NOTÆ

138 *Ut nova, &c.*] Rationem, ut vocant, conformitatis aliquam reddere conatur, quæ, quam impar sit, satis innotescit.

140 *Taurus, in aversos, &c.*] His 17.

vss. scribit cum sexta tauri parte oriiri pleiades, quibus ascendentibus nascantur vinolenti, luxuriosi, interdapes et mensas petulantes, urbani scurræ, frontis nitidæ et cultus sui

Sexta parte sui certantes luce sorores
 Pleiadas ducit: quibus aspirantibus, almam
 In lucem eduntur Bacchi Venerisque sequaces :

rioribus in sexto gradu, tunc trahit in oras luminis pleiades, quæ luctantur ascendendo; quibus ascendentibus sectatores Bacchi et Veneris proferuntur in claras

T. in adversos præceps attollitur ortus. 'Legimus, *T. in aversos præceps ut tollitur ortus.* [et sic Delph.] Taurus oritur posteriore sui parte, hoc est, τῇ ὑποτομῇ. Ita Pleiades oriebantur tunc. Nam Vergiliarum sidus constituit ἀποτομήν ταύρου, secundum veteres, quamvis posteriores hoc correxerint. Propterea dicitur aversus oriri, quod non τῷ βουκράνῳ, sed posteriore parte oriatur. Deinde præceps oritur, ut dicitur hic; quia nimirum προνευκῶς situs est in zodiaco; quo nomine πεπρωτα dicit Aratus, ut et alibi monemus. Minus prudenter Vitruvius candam illi attribuit. Unde enim cauda interciso? Sed habet auctores suos. Nam Calippus καὶ Ζυγῶνος scribit, τοῦ ταύρου κέρκος δίνει. Item: β' Ταυρῶνος: τοῦ ταύρου ἡ κέρκος ἐπιτέλλει. et Nicander in cauda Tauri Pleiadas collocat: αἵ δ' ὑπὸ ταύρου Ὀλκατὴν ψάλλουσαι.' Scal. 'Libri ceteri præcepsque attollitur. Voss. præceps compellitur. Quid vero est aversus ortus? Repono, *T. i. a. præceps cum tollitur artus. Aversus artus*, clunes scil. ut 11. 99. 'aspice taurum Clunibus, et geminos pedibus, testudine cancrum Surgere.' Bent.—141 Scal. Delph. et vulg. *lucis ad oras.* 'Quid est certantes ad oras lucis? Venet. *lucis odoras*, Gemb. et Lips. *lucis odores.* Repono cum Voss. *luce sorores Pleiadas ducit.* Pleiadas sorores certantes luce et forma. Sic 1. 304. 'Septem illam stellæ certantes lumine signant.' Bent. 'Nil dari melius potuerit, consentientibus præsertim optimis libris, Paris. Regiom. et quem Benteleius allegat, Vossiano. Reliqui vitiose, *odores Lips. lucis ad horas* Ald. et Pruken. in quibus corrigendis egregiam operam lussisse videtur cl. Burmann. ad Placc. III. 48. quod enim ille corrigit, *ad oras*, dum dederat Molin.' Stoeb.—143 Vulg. *In lucem educunt.* 'Lego, *eduntur.*' Scal. et sic Delph. 'Libri omnes, *educunt.* cujus gratia Barthius tentavit, *Bacchi Veneresque educunt sequaces suos.* Sed putamus impersonaliter positum hoc *educunt*, uti supra 1. 631. 'Hos volucres fecere,' supple, artis magistri.'

NOTE

amatores, calamistrati, volsi, resinati, lævigati, calvi, virtutis nomine morbum ambitionis jactantes; et qui ament et amare videri cupiant.

Aversos] Taurus enim a posterioribus exoritur, 1. 264.

141 *Certantes]* Quasi obnuctantes. Pleiades autem seorsim subobscuræ sunt stellæ; Cic. in Arat. 'Hæ tenues parvo labentes lumine lucent:' vel *certantes*, i. e. omnes simul conantes reddere lumen; namque ut ait Cicer. ibid. 'At magnum nomen signi clarumque vocatur.' et German. in Arat. 'Nec faciles cerni, quod cœuntia plura sidera communem ostendunt ex omni-bus ignem.'

148 *Pleiadas ducit]* De his diximus fusius 1. 378. ubi pleiades collocatas ostendimus in armo sinistro tauri, hyades vero in ejusdem fronte. Verum non ea videtur fuisse Manilii mens, qui pleiades oriri vult cum sexta tauri parte, hyadas vero cum vigesimo arietis gradu. Namque cum a posterioribus oriatur taurus, prius exoriri debent pleiades, quæ sunt in illius armo, quam hyades, quæ sunt in ejus fronte. Itaque alii alia in parte pleiades ponunt. Germanicus in Arat. ponit pleiades sub genna tauri: 'Poplite sub lævo tauri, certissima signa Pleiades subeunt.' Sic Servius in illud Virgil. Georg. 1.

Perque dapes, mensamque super petulantia corda;
Et sale mordaci dulces quærentia risus.
Illis cura sui cultus, frontisque decoræ
Semper erit: tortos in fluctum ponere crines,

145

oras luminis; et mentes petulantes inter epulas et mensas, et quæ mordaci sale verborum quærunt facetos cachinnos. Idem perpetuo habebunt curam sui cultus, et sui habitus, et nitidæ suæ faciei: scilicet componere capillos inflexos in undas,

~~~~~

Stoeb.—144 *Vulg. mensasque super.* ‘Malo mensaque.’ *Scal.* ‘Libri omnes mensasque super: si singularis numerus placeat, mensam repone, non mensa.’ *Bent.*—146 *Vulg. sui vultus.* ‘Magis placet lectio Gembl. sui cultus. nimirum φιλοκλήους, καὶ κομμητὰς intelligit, tam illa, quam hac lectione.’ *Scal.* Et sic Delph. ‘Gembl. bene. Alii vultus, minus bene; addit enim Poëta frontisque decoræ.’ *Bent.* ‘Hanc lectionem codicis Gemblac. et fortasse Lips. suam facere non dubitavit Lud. Carrio Ant. Lect. II. 9. pr. Barthii vero nostrique libri, melior illa scriptorum et editorum pars, legunt cultus. Hoc magis placet ac alterum, in re-præsentî. Cum enim cultus est ipsa cura vel studium quoddam in re vel persona colenda positum, otiosum profecto foret illud cura, quod additur huic cultus. Quæ autem Noster modo de corporis cultu, vel subsannando, tradit, ea quidem ad faciem vultumque referuntur. Quibus addere lubet Auson. Poppæ glossam, de notionis utriusque differentia, p. m. 141. qua oppido clare patebit, quam sit apposita vultus cura Poëtæ rationi. ‘Facies,’ inquit Glossator, ‘est naturalis oris species, quæ eadem semper manet: Vultus est habitus faciei adscititius, qui pro motu animi et voluntatis mutatur.’ ex quo longa aut lata facies, vultus lætus aut tristis dicitur. Cicero pro Cluent. ‘Recordamini faciem, atque illos ejus fictos simulatosque vultus.’ *Tacit.* XIII. ‘Non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur.’ Confer Nostrum infra vs. 483.’ *Stoeb.*—147 *Vulg. tortosque in flexum p. c.*

NOTÆ

‘Pleiades, Hyadesque,’ &c. Sic Aratus. Nicander vero in cauda tauri collocat illas. Licet enim vulgo tauris posterioribus carere fingatur, huic tamen Nicander, Calippus, et Vitruvius caudam tribuunt. Bene autem cum sexto tauri gradu exoriri possunt pleiades, sive in armo, sive in poplite, sive in cauda tauri sitæ sint: at vix mente concipio hyades, quæ in fronte sunt tauri, posse exoriri cum vigesimo septimo arietis gradu, ut voluit Manilius supra vs. 118. siquidem prius exoriri deberent hyades, quam pleiades; quod tamen falsum esse constat. Nodus sane rescindendus potus quam solvendus.

143 *Bacchi*] Vini, IV. 201.

Venerisque] Libidinis, III. 655.

144 *Petulantia corda*] Quos nimis vinolentiæ deditos petulantia vitia extollunt, inquit Firmicus supra citat. VIII. 7.

145 *Sale mordaci, &c.*] Non mimarios notat, sed scurras urbanos, ‘qui,’ teste Firmico citato, ‘falsi sermonis mordacibus dictis risus hominum assueverint concitare.’ Sal enim hic usurpatur pro joco, urbanitate, dictisque ad risum facietis. Sic Cicero de Clar. Orat. ‘P. Scipio omnes sale et facetiis superat.’ Scilicet quia, ut ait Seneca 17. de Consol. ad Hel. ‘Sicut sal suavitatem quandam cum mordacitate habet, ita etiam verborum joca.’

147 *In fluctum*] Gembl. bene. i. e. in undas; uudentem comam geren-

Aut vinclis revocare comas, et vertice denso
 Fingere, et appositis caput emutare capillis,
 Pumicibusque cavis horrentia membra polire, 150
 Atque odisse virum, sterilesque optare lacertos.

vel colligere crines nexibus, et aptare illos cacumine capitis condense; et commutare caput alienis crinibus additis: et concavis pumicibus radere corporis artus pilosos, et odio habere marem videri, et cupere membra carentia pilis. Vestimenta mulie-

*****

'Rectissime Gemb. *tortos in fluctum p. c.* Undantes crines calamistratos intelligit. recte, inquam. In *fluctum*. κυριολεξία. vocabatur enim ἀπόχρυμα. Canones nomine Clementis: οὐκ ἔξεστ' σοι τρέφειν τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, καὶ ποιεῖν εἰς ἐν, ὃ ἐστὶ σπαρτάλιον, καὶ ἀπόχρυμα, ἢ μεμερισμένην τηρεῖν. Ibid. *inflexum* ponere crines. Hanc lectionem videtur agnoscere Firmicus: 'quorum inflexi crines torqueantur.' Nobis magis placuit Gemb. lectio.' Scal. Et sic Delph. 'Cod. Paris. et Regiom. *tortosque inflexum*. Paris. *in flexum*. Hoc Turnebo probatum, Adv. pag. 797. Vulgatam Scaligeri secutus est Salmas. Exerc. Plin. p. 535. pr. et 637. qui secus ac ille explicat, de crinibus in morem fluctuum undantium tortis et inflexis, non autem de effusis et liberis, nullaque vitta ligatis, quorum habitus Græcis dicitur ἀπόχρυμα.' Stoeb.—148 Vulg. *Aut undis r.* 'Ineptissime. Demissi crines sunt undantes, et in fluctum positi; quomodo contrario modo, hoc est, revocati, possunt esse undantes? Non satis absurditas manifesta? Non solum in hoc auctore, sed in omnibus manuscriptis non raro hæc commutant, et alternant *vincla*, *unda*. ut jam vidimus supra. Sic infra 'Sanguineis vinclis' pro *undis* editum fuerat. Profecto et hic quoque legendum *vinclis*. Tæniis aut vittis crines revocare tam effeminatorum, quam in fluctum ponere. Utrunque enim feminæ faciunt. Totus vero locus reliquus ex Gemb. ita concipiendus: *tortos in fluctum p. crines, Aut vinclis r. comas*. Firmicus: *quorum inflexi crines torqueantur semper in ostro*. id est, purpureis vinclis, aut vittis. Nam et *diadhuata vincla* vocavit Seneca Thyeste: 'Imposita capiti vincla venerando gere.' quæ valde favent emendationi nostræ. Ibid. *Aut undis r.*] Quispiam etiam suspicari posset legendum *Aut vinnis revocare*. Nam *vinnus* cincinnus dicebatur, auctore Isidoro. Prior tamen lectio vera est.' Scal. 'Dicti libri, quibus hic accedunt Lips. Ald. Prunk. et Molin. *Aut undis revocare* (,) et rursus, &c. *undis* scil. odoratis seu unguentis, de quibus Junius in Comment. de Coma c. 7.' Stoeb.—149 'caput emutare'] Dictum pro *immutare*. usus voce Quinctil. Just. viii. 2. 'Quidam, emutatis in perversum dictis, de figuris idem vitium consequuntur.' Non respexit forte hunc locum Barthius, qui illud *emutare* tanquam plebeium ac nimis vile verbum repudiat, suamque, frustra tamen, nobis conjecturam commen-

NOTÆ

tes. Alii, in *flexum*.

150 *Pumicibusque cavis, &c.*] Notat eos, qui, ut ait Firmicus viii. 7. demittis pilis corpus in feminei corporis similitudinem transferant. Vetis quippe consuetudo fuit apud Romanos, ut pilos corporis resina aut pice vellerent, aut pumice raderent. Martial. Epig. iii. Contra quos Sen. vii. Quæst. Natur. 'Quicquid est boni

moris extinguimus lævitate et politura corporum: muliebres munditias antecessimus, colores meretricios matronis quidem non induendos viri sumimus: tenero et molli gressu suspendimus gradum; non ambulamus, sed incedimus.'

151 *Atque odisse virum*] Firm. citat. 'pœnitet eos, quod viri nati sint.'

Fœmineæ vestes; nec in usum tegmina plantis,
Sed speciem; fractique placent ad mollia gressus.
Naturæ pudet, atque habitat sub pectore cæca
Ambitio, et morbum virtutis nomine jactant. 155
Semper amare parum est: cupient et amare videri.
Jam vero geminis fraterna ferentibus astra

bria placent iis; nec habent velamina pedibus, sed delectantur specie, et incessu effecto ad teneros gradus. Paritet eos sui sexus; et superbia inest sub imo corde, et ostentant hunc animi morbum sub titulo virtutis. Parva res est illis perpetuo amore duci, volunt etiam videri amare. Nunc autem geminis attollentibus in car-

dat, caput emptum. Hæcine magis placeant?' Idem.—152. 153 Scal. Delph. et vulg. *Femineæ vestes: nec insunt t. p. Sed species; fictique p. ad m. g.* 'Locus depravatus. Vide an legendum præstet: *F. v. nec non sunt t. p. ἀνὸ κοινῶν, feminea.* Constat hanc Poëtæ mentem fuisse, et ita Stat. Theb. vii. 'Brachiaque in manicis et pictæ vincula plantæ.' Scal. 'Locus mendosus. Scal. conjiciebat, *necon sunt*; Huet. *nec desunt.* Utraque conjectura eodem recidit; utraque a sententia aberrat. Quid enim? an vitio vertendum, *tegmina plantis esse*? an tum nudis pedibus erant viri; soli cinædi calceis utebantur? Repone, et distingue, *Femineæ vestes; nec in usum t. p. Sed speciem; fractique p. in m. g.* Pro species, vetusti quattuor specie. Tegmina sunt plautis non in usum, sed speciem. Ita 11. 822. 'Effectu minor in speciem, sed major in usum.' Porro fracti lege, non ficti. Petronius: 'Scorta placent, fractique enervi corpore gressus.' D. Hieronymus: 'Qui gradum mollius incedendo frangunt.' Vide Heins. ad Claud. in Eutrop. 1. 262. et nos ad Horat. Carm. iii. 6. 22.' Bent. 'Plurimi nostrorum librorum, *Sed species fictique plac.* Hinc omnino pertinent illa Senecæ verba, quibus effeminatos suorum civium mores germanum in modum perstringit: 'adhuc quidquid est boni moris, extinguimus lævitate et politura corporum: muliebres munditias antecessimus (leg. forte *arcessimus*), colores meretricios matronis quidem non indueudos, viri sumimus: tenero et molli gressu suspendimus gradus; non ambulamus, sed incedimus.' Nat. Quæst. vii. 31. fin.' Stoeb.—154 Scal. Delph. et vulg. *cæco.* 'Immo cæca.' Bent. 'Signantius *cæco pectore*, quod libri omnes ferunt.' Stoeb.—155 Vulg. et m. v. n. vitant. 'Immo contrarium Gembl. prodidit vitium: *Et m. v. n. jactant.* Accedit metaphrastes Firmicus: 'Hos tamen sic ambitio sollicitat: quem morbum sic appetunt, ut hinc putent virtutem sibi, et maximum gaudium felicitatis accedere.' Satis castigatur vitium vulgaræ lectionis. Quod morbus in malam partem accipiatur, nemo nescit. Claudian. 'Quod turpem pateris jam cano podice morbum.' Firmicus refert ad ambitionem: neque illud male.' Scal. 'Jactant] Hoc cod. Paris. in margine, et Carrio A. L. ii. 9. Scriptum est et vulgatum veteribus *vitant*, pro quo malim, cum Turnebo, *velant.* Quamvis et alterum ferri possit, cum hac interpretatione: *Vitant morbum*, hoc est, fugiunt ne quis malum morbum dicere possit, dum pro re bona laudant, et virtutis illi nomen imponunt. Notatu sunt digna in hanc sententiam verba Senecæ Nat. Quæst. i. 15. 'Est aliqua etiam prostitutis modestia: et illa corpora, publico objecta ludibrio, aliquid quo infelix patientia lateat obtendant: adeo quodam modo lupanar quoque vere-

NOTÆ

157 Jam vero geminis, &c.] His 17. minorum oriri leporem, quo sub iussu. scribit cum septimo gradu gedere nati 'tanta erunt corporis levi-

In cœlum, summoque natantibus æquore ponti,
 Septima pars leporem tollit: quo sidere natis
 Vix alas natura negat volucrumque meatus; 160
 Tantus erit per membra vigor referentia ventos.
 Ille prius victor stadio, quam missus, abibit:
 Ille cito motu rigidos eludere cæstus;
 Nunc exire levis missas, nunc mittere palmas:

lum germanas suas stellas, et innatantibus supra supremum campum æquoris, septimus eorum gradus emittit leporem, quo sub astro nascentibus vix natura denegat pennas et celeres cursus, adeo magnum robur inerat eorum artubus imitantibus ventos. Namque alter exhibet triumphator e curriculo, antequam emittatur in illud: alter vero agili cursu poterit declinare cæstus feros sibi illatos: modo celer poterit evitare manus sibi inflictas, modo infligere aliis: alius poterit remittere agili pede

cundum est." *Stoeb.*—159 *Vulg.* *leporemque tulit.* 'Emenda ex Gemb. tollit. Ita etiam nostra editio prior.' *Scal.*—160 *Scal.* *Delph.* et *vulg.* *volucresque.* 'Libri omnes volucrisque. Repone, volucrumque m. Meatus proprie sunt siderum, piscium, avium. *Plin. Hist. xi.* 140. 'Piscium meatus gubernaculi modo regunt caudæ.' Idem, *x.* 54. 'Aves solæ vario meatu feruntur.'" *Bent.*—163 *Vulg.* *Ille cito monitus.* 'Scribe monitu, i. e. animadvertione; quod cito animadvertit imminentes ictus ceatuum et declinat. Sed valde placebat prior conjectura, cito motu, ut agilitas designetur.' *Scal.* *Delph.* *motu.* *Vid. not. inf.* 'Vetusti tres, cito moritur; Voss. cito motu: ut et *Scal.* coniecerat. Recte. *Virg.* de *Darete* et *Entello*, *Æn. v.* 430. 'Ille pedum melior motu, fretusque juvenia; Hic membris et mole valens.' *Stat. Theb. vi.* 791. in re simili: 'motu *Spartanus* acuto Mille cavet lapsas circum cava tempora mortes.'" *Bent.*—164 *Vulg.* *Nunc e. l. missos n. m. palmis.* 'Recte Gemb. *Nunc e. l.*

NOTÆ

tate, ut cum currere cœperint, velocitate sua agitati, aves superaré videantur.' Nascuntur et sub hoc sidere stadiodromi, i. e. qui stadio certent cursibus: pyctomachi, i. e. qui pugilatu agiles decertent: pililudii, i. e. qui pilotello ludant, pedibusque pariter ac manibus pilas reddant: vigiles, diligentes, et qui se variis ludis exercent, quos omnes his vers. complectitur *Plantus* in *Bacch.* 'Illi cursu luctando, hasta, disco, pugilatu, pila, saliendo se exercebant magis,' &c.

162 *Ille prius victor stadio, &c.*] Hoc vs. notat stadiodromos. Stadium autem locus erat *cxv.* pass. longus, in quo athletæ cursu certabant, sic dictus ἀπὸ τῆς ὁράσεως, a statione.

Hercules quippe par loci spatium uno spiritu emensus *Olympici* stadii curriculum clarissimum fecit. *Plutarch.*

163 *Ille cito motu, &c.*] Notat enim *Poëta* pyctomachos, qui tanta corporis levitate et agilitate valerent, ut inter certandum adversariorum palmas ac cæstus effugerent. *Virgil. Æn. v.* *Scaliger monitu*, aut *monitus*. Quasi animadvertens cito ictus ac cæstus. Ejusmodi autem pugiles nudi, sed oleo uncti, certabant cæstu, quod genus erat clavæ, cui pilæ plumbeæ loris bubulcis appenderentur. *Virg. Æn. v.*

164 *Exire*] Evitare, eludere, declinare, &c. *Virg. Æn. v.*

Ille pilam celeri fugientem reddere planta,
Et pedibus pensare manus, et ludere folle,
Mobilibusque citos ictus glomerare lacertis :
Ille potens turba perfundere membra pilarum,

165

globulum volitantem, et agilitate pedum compensare manus, et saliendo ludere, et agilibus brachiis ingeminare celeres ictus : alius poterit circumspargere multitudi-

*****

missas, nunc mittere, palmas. Scal. et sic Delph.—166 Scal. Delph. et vulg. *ludere saltu*, ‘Habeas apud Hom. pila ludentes saltare, et pedibus pilam reddere : quod hic dicitur ‘ludere saltu.’ Nam inepte in textu Bonincontrii legitur, *ludere fulcro* ; quod ipse commentus est.’ Scal. ‘In priore editione Scal. vs. 167. subjunxerat vs. 164. idem postea præcepit Huet. In secunda Scal. tacuit. Recte. *Cito enim motu*, et uno tantum vs. interveniente *citos ictus*, non satis venuste. Moverat viros egregios illud *saltu* ; quod ad alium prorsus ludum pertinet. Sed veteres libri *ludere fulco*, non *saltu* : Voss. vero *fulco*. Repone, *ludere folle*. *Follis* sæpe Martiali memoratus, ut xiv. 45. ‘Ite procul juvenes, mitis mihi convenit ætas : Folle decet pueros ludere, folle senes.’ Bent. ‘Nostri, et quos recenset Barth. Gembl. Ms. cum vulgata Bononiensi, *saltu*, quod ut restituamus, seqq. monent.’ Stœb.—168 Vulg. *Ille p. turbam*, p. certa p. ‘Repone ex Gembl. *membra pilarum*. Ille potens fundere per membra turbam pilarum. Corruptas utraque manu pilas, quot poterat, a tergo altera manu capiebat, quas ab ante altera projecerat : contra ab ante capiebat, quas a tergo projecerat : et ita per totum corpus pilis ludebat, tanquam duo essent, qui datatim pila luderent. Hoc est, quod dicit, per membra fundere

NOTÆ

165 *Ille pilam, &c.*] His 3. vs. notat pililudios, et antiquum pila ludendi genus. Quadruplex autem pilæ ludus fuit : trigonalis, paganica, folliis, harpastum. Trigonalis in Trigone agebatur, qui locus fuit in thermis a trigona figura sic dictus. Quo de ludo Martial. ii. 12. et 14. Paganica a pagis seu villis sic dicitur, quo pilæ ludo utebantur rustici. Ea autem pila crassior laxiorque erat, pluma plena, nec ad usum adeo agilis. Martial. xiv. 45. *Follis* genus est pilæ ex aluta vento inflata. Martial. xiv. 47. ‘Ite procul juvenes, mitis mihi convenit ætas : Folle decet pueros ludere, folle senes.’ Scilicet et lentius fertur, et tardius descendit, et magis resilit. Gallice, *un ballon*. Denique harpastum genus est pilæ grandioris, quæ non repercutitur, sed quam multi hinc inde in duas partes divisi conantur arripere, et extra certos limi-

tes transmittere : quod ludi genus laboriosum est. Martial. xiv. 46. Itaque per voces ‘reddere pilam’ notat primum pilæ genus : per ‘pedibus pensare manus,’ secundum ; per ‘ludere saltu,’ tertium : per ‘mobilibusque citos glomerare ictus,’ &c. quartum.

166 *Pedibus pensare manus*] Vel efficere ut agilitate pedum fugientem pilam assequatur ; vel pro manibus uti pedibus inter excipiendam pilam.

167 *Mobilibusque citos, &c.*] Sic de eodem pilæ genere Martialis xiv. 46. ‘Si me mobilibus acis expulsare sinistris,’ &c.

168 *Ille potens, &c.*] His 4. vs. aliud pilæ genus notat. Scilicet cum quis mira dexteritate corruptas utraque manu pilas, quot poterat, illas una manu post tergum projiciebat, quas excipiebat altera : et vicissim

Delph. et Var. Clas.

Manil.

2 Y

Per totumque vagas corpus disponere palmas,
 Ut teneat tantos orbes, sibi ipse reludat, 170
 Et velut edoctos jubeat volitare per ipsum.
 Invigilant curis: somnos industria vincit:

nem globulorum per artus suos, et agitare manus huc et illuc circa totum suum corpus, ut sustineat tot globos, et sibi ipse datatim reludat, et faciat illos quasi bene edoctos volare circa ipsum. Vigilat etiam inter dormiendum: solertia ejus superat

turbam pilarum: et quia per totum corpus ludebat, propterea dicit: *Per totumque vagas corpus disponere palmas*; et se sibi ludere, et sibi reludere. Hoc audio hodie Turcarum pililudios dexteritate mira facere, quod hic innuit Manilius. Hi sunt, quos vocabant pililudios. Non enim intelligit sphaeristas.' Scal. Et sic Delph. 'Barthii crate ingratum est, quippe ineptum huic loco maxime ob verbum *perfundere*. Præferam *rore*. Ros pilarum, i. e. crebra pilæ, continuus et densus pilarum jactus.' Reines. 'Quid est *turbam perfundere membra*? Sic scil. resolvunt, fundere turbam per membra. Puderet Auctorem talis auxilii. Repone ex vetustis omnibus, *Ille p. turba p. m. p.* Perfundere membra turba pilarum.' Bent. 'Mavult cl. Barthius pag. 162. *crate p.* nullius codicis fide vel auctoritate. Illi *certa p.* ferunt, uti Paris. Regiom. Ald. et Pruken. *cuncta p.* Molin. qui etiam legit *turba*, ceteri *turbam*. Versum sic puto constituendum: *Ille p. turbam per fundere certa p.* Alius, inquit, poterit fundere per turbam pilas certas, non vagas, sed certo tenore directas: *certa pilarum* Attica est elegantia dictum. Similiter Apuleius Metam. 1. 'Postquam ardua montium, et lubrica vallium, et roscida cespitum, et glebosa camporum emersi.' Sic Ephes. vi. 12. τὰ πνευματικὰ τῆς νομίας sunt *malitiæ spirituales*. Stoebe.—169 Vulg. *plantas*. 'Gembl. *palmas*, non *plantas*, et recte. Valde differunt qui *pila* ludunt et qui *pililudii* Firmico dicuntur. Pililudios jam descripsit. *Pila* ludentes, sunt *σφαίρισται*, qui *pila* datatim ludunt, quos pilicrepos vocat L. Seneca.' Scal.—170 Vulg. *recludat*. 'Repone *reludat*, ex Gembl. Nam pilas per totum corpus jacet et recipit, tanquam sibi ludat datatim, et reludat. Ego antea hunc locum non capiebam. Non erat spes intelligendi sine ope codicis. Nunc luce clarius.' Scal.—172 Scal. Delph. et vulg. *Invigilat somnis: curas i. v.* et mox 173. *pro exercent, exercet*. '“*Invigilat somnis*,” inquit Huet, “qui lepores apertis oculis dormire solent.” Ergone *invigilat somnis* idem erit quod *vigilat in somnis*. Quis hoc ferat? Quid porro est *industria vincit curas*? Anget certe, non vincit. Repone, mutato verborum ordine, *Invigilant curis: somnos i. v. O. p. v. exercent d. i. Invigilant, exercent*, nati scil. hoc sidere vs. 159. *Invigilant curis*, ut Silius x. 330. ‘Sed mens invigilant curis, noctisque quietem Ferre nequit. Stimulat dona inter tanta Deorum. Hortatur nondum portas intrasse Quirini.’ ubi obiter in doctiss. Drakenborchii gratiam locum conclamatum sic emendo, *st. d. i. t. Deorum Corda pudor, n. p. i. Q. Vincit autem somnos*, hoc est, pellit; ut Ovid. Met. 1. 685. ‘Ille tamen pugnat molles evincere somnos.’ Et ea ratio est, cur otia sua non somno et ignavia transigunt, sed per dulces lusus exercent.

NOTÆ

altera manu rejiciebat post frontem, alteraque excipiebat, atque ita sibi ipse ludebat et reludebat. Conjunctumodi pililudios, ætate sua apud Turcas fuisse scribit hic Scaliger.

170 *Tantos*] I. e. vel tot, vel tam diuturnos aut magnos gyros, a tergo in frontem, et a fronte in tergum, quasi in continnos orbes agitando manus.

Otia per varios exercent dulcia lusos.

Nunc cancro vicina canam, cui parte sinistra
 Consurgunt jugulæ: quibus aspirantibus orti
 Te, Meleagre, colunt flammis absentibus ustum,

175

omnes curas: agit jucundam vitæ quietem per diversas exercitationes. Jam vero cantabo sidera proxima cancro, cum quo ex parte læva jugulæ attolluntur, quibus suffragantibus nati amant te, o Meleagre, qui combustus ignibus latentibus periisti,

~~~~~  
 Quia lepus patentibus oculis dormire creditur, ideo vigilantes, industrios, et in otio etiam exercitos creat.' *Bent.* 'Constans est et proba librorum veterum lectio: *Invigilat somnis: curas i. v. Invigilat somnis* dictum pro, vigilat in somnis, scil. ipsius industria; quæ ne in somnis quidem cessat præstitutæ rei incumbere. Plane sic Statius 'curam,' ait, 'invigilare quiete' Theb. viii. 623. *curas industria vincit* Eadem omnium, quæ sollicitum athletam tenent curarum uti maxima est, ita effectum quoque potentissima.' *Stoeb.*—173 'Qui modo dedere libri *Invigilat*, iidem hoc loci legunt *exercent*, quod non mutandum.' *Idem.*—176 Scal. et vulg. *habitantibus.* 'Leg. *latitantibus.* Conjecto enim

NOTE

174 *Nunc cancro vicina canam, &c.*] His 23. vs. docet cum primis cancri partibus exoriri jugulas, quibus aspirantibus nascuntur venatores et piscatores.

175 *Jugulæ*] Aselli cancri. Hygin. Poët. Astron. ii. 'In cancri deformationis parte sunt quædam stellæ, quæ asini appellantur a Libero in testa cancri duabus stellis figurati.' Fabulantur autem Liberum patrem a Junone in furorem actum fugisse ad templum Jovis Dodonæi petiturum, qua ratione ad sanam mentem redire posset. Sed cum ad paludem quandam pervenisset, nec eam pedes transire posset, de duobus asinis, quos invenit, alterum ascendit, quo transvectus paludem trajecit. Cujus beneficii memor ambo asellos inter astra retulit. Addunt alii huic asino, quo vectus fuerat Liber, vocem humanam fuisse datam: sed cum is cum Priapo Deo ausus esset contendere, ab eo fuit victus et interfectus. Cujus mortem deffens Liber ejus formam inter astra supra cancrum collocavit. Eratosthenes rem aliter commentus est. Scribit enim, quo

tempore cum gigantibus pugnaverunt Dii, horum nonnullos, puta Liberum patrem, Vulcanum, Satyros, et Silenos asinis vectos adversus gigantes venisse: cum ad hostes accessissent, asinos metu perterritos edidisse clamorem, quo percussi gigantes fugam arripuerint. Cujus rei causa Dii asellos inter sidera collocarunt. Sunt autem qui per *jugas* intelligunt orionem. Namque ex Varrone et Scholiaste in Germanicum 'Jugula signum est cæleste, quem oriona vocant, sic dictus quod sit armatus ut gladius stellarum luce terribilis et clarissimus.' Verum Manilius supra vs. 57. dixit orionem oriri cum decima arietis parte. Quomodo ergo jam eundem oriri diceret cum prima cancri parte?

176 *Meleagre*] Meleagrus, vel Meleager, Enei Calydoniæ regis filius fuit ex Althæa Thestii filia. Quo nato parens sibi visa est vidisse tres Parcas, quæ cum ardenti stipite æqualem puero vitam assignarent; quibus recedentibus extinctum stipitem servavit Althæa. Ovid. Metam. viii. Adultus autem Meleagrus, collecta

Reddentemque tuæ post mortem mutua matri;  
Cujus et ante necem paulatim vita sepulta est:

et qui per interitum tuum retulisti officia parenti tuæ; et cujus vita identidem fuit

~~~~~

in ignem torre seu titione ardente, qui nato Meleagro in regia Cenei adparuerat, ab Althæa matre, interit. Hyginus fab. 171. 174. 239. 249. *Reines*. Et sic Delph. 'Scriptio isthæc est a Reines. cum libri omnes habeant *habitantibus*, hoc est, *ἐνοικοῦσι: intestinīs*.' Huet. 'Quomodo *habitantibus flammis*? an ut i. 132. 'flammæque micantes Quæ mundi fecere oculos, habitantque per omne Corpus, et in cælo vibrantia fulmina fingunt?' hoc sensu Meleager flammis sibi ingenitas, instar Caci, haberet: nec ab iis *ustus*, sed *tutus* esset. Probat tamen Huetius *habitantibus*; Reines. substituit *latitantibus*. Uterque frustra. Codex Vossianus, *flammis habentibus*. Unde certa sit Gronovii conjectura Observ. ii. 11. *absentibus*, quam ille ex Ovidii Metam. viii. 516. deducit, 'Inscius atque absens flamma Meleagros in illa Uritur.' Clarus petiisse potuit ex ejusdem Ibide, versu 603. 'Natus ut Althæa flammis absentibus arsit:' aut Fast. v. 305. 'Respice Thestiaden: flammis absentibus arsit:' Remed. versu 721. 'Thestias absentem succendit stipite natum:' vel ex Propertii iii. 21. 31. 'Nec cuiquam absentes arserunt in caput ignes, Exitium nato matre movente suo.' Bent. 'Libri scripti ac editi principes legant *habitantibus*, quod Nostro fere idem ac *latitantibus*, unde factum, ut quidam viri docti hoc *latitabat* substituere vellent huic *habitabat* i. 75. 'Tumque in desertis habitabat montibus aurum.' Stœb.—177 Scal. Delph. et vulg. *per mortem munera matri*. 'Legam *mutua*. Patiebatur enim Althæa idem quod filio fecerat.' Reines. 'Reddentem munera, hoc est, aiunt, vitam, animam: scilicet ex illis Ovidii Met. viii. 502. ubi mater deliberans sic secum loquitur, 'vixisti munere nostro, Nunc merito moriere tuo: cape præmia facti: Bisque datam, primum parta, mox stipite raptō, Redde animam.' Quæramus aliud melius. Ingeniose Reines. *mutua pro munera*: tu adde *post pro per*, et reponere *post mortem mutua m. Reddentem mutua*, reddentem vices, tuæ matri post tuam mortem. Quippe illa, æra pœnitentis, vel ut quidam narrant, mœrore contabuit, vel ut alii et Naso ibidem, gladio se transegit; Met. viii. 530. 'Nam de matre manus, diri sibi conscia facti, Exegit pœna, acto per viscera ferro.' Bent.—178 'Etiam hunc versum miris modis sollicitant. Gronovius de matre accipit, et sic interpolat, *Cujus et a. n. cum gnato v. sepulta est*. Reinesius itidem de matre, et substituit, *Illius a. n. paulatim v. secuta est*. Nos de Meleagro ipso interpretamur; nec ex verbis quicquam movemus. Vita paulatim extincta est,

NOTÆ

juvenum manu, Calydoniam aprum agros vastantem jussu Dianæ Ceneo missum interfecit: caput apri dedit Atalantæ filix Jasii regis Argivorum, quæ primavulneraverat aprum. Quod ægre ferentes Plexippus et Toxeus Althææ fratres, caput apri Atalantæ eripere conati sunt. Qua injuria indignatus Meleager illos interfecit, Atalantamque duxit in uxorem. Althæa autem, nuntiata fratrum nece, fatalem prædictum stipitem iterum

accendit, quo tandem exhausto et exusto Meleager quoque consumptis intestinīs interit. Ovid. ibid.

177 *Reddentemque tuæ, &c.*] Scilicet Meleagro quidem officia præstiterat mater, dum stipitem a Parcis accensum extinxerat: sed eadem munera reddidit matri Meleager, dum extinctus est per eundem stipitem, quem illa fratrum nece indignata in ignem conjecit, quo combusto extinctus est Meleager. Ovid. ibid.

Atque Atlanteos conatum ferre labores :
Et Calydonea bellantem rupe puellam, 180
Vincentemque viros ; et, quam potuisse videre

extincta ante mortem, et qui tentasti probare facta Atalantea, et virginem certantem in monte Calydonia, et superantem viros, et quam potuisse cerni deficientem humi

etiam ante mortem : cum ceteri heroës semel simulque morerentur. Ovidius ibidem de fatali torre et Meleagro, Met. viii. 524. 'simul est extinctus uterque, Inque levis abiit paulatim spiritus auras.' 'Vita sepulta est,' ut Lucretius iii. 1060. 'Tu vero dubitabis et indignahere obire, Mortua cui vita est prope jam vivo atque videnti.' *Idem.*—179 Scal. Delph. et vulg. *Atalanteos.* 'Versiculum hunc, qui in omnibus membranis hunc locum sortitus est, removit Scaliger supra versum 177. idque jure, si *Atalanteos* hic admittatur: nusquam enim alias collocari potest. Sed videamus, quo tibiae fulciatur ea lectio. Quinam, quæso, sunt isti *Atalantei labores*? Venatus, et nihil aliud. Anne hi tanti sunt, ut eos *conatus ferre* dicatur heroum post Herculem princeps? Gembl. *Athlanteos*, Lips. *Adlanteos*. Repone, *Atlanteos*. De Hercule accipe, qui Atlante fesso cælum humeris sustinuit, dum ille paulum respiraret. Nam et Hercules venator; nec monstra solum, sed feras in mensam domuit. Claudianus iv. Honorii, 530. 'Scis quo more Cydon, qua dirigat arte sagittas Armenius, refugo quæ sit fiducia Partho. Sic Amphionæ pulcher sudore palestræ Alcides pharetras Dircæaque tela solebat Prætentare feris; olim domitura gigantas, Et pacem latura polo: semperque cruentus Ibat, et Alcmenæ prædam referebat ovanti.' *Bent.*—180 Vulg. *Calydoniaca*. Correxist Scal. ex Gembl.—181. 182 Scal. Delph. et vulg. e. q. p. videri *V. m. e. sternerem v. p.* 'Gembl. vitiose habet *Virgine natus e. Malim primos*. Neque verisimile est aliter scripsisse Manilium.' *Scal.* 'Hæc mendosa sunt, in quibus hæsit aqua viro magno. Vossianus *videre*; quod et vidit Gronovii perspicacia. Repone, *Videre V. majus erat, stringentem v. primo. Quam feram, belluam* (vel si mavis *quem aprum, vel quod monstrum*) etiam videre et contueri, supra virginis animos erat. Sic infra, versu 611. de ceto bellua; 'Tunc quoque terribilis, nec virginis ore videnda.' Ceterum ex historia *stringentem* lege, non *sternerem*. Ovid. Met. viii. 380. 'celerem Tegæa sagittam Imposuit nervo, sinuatoque expulit arcu. Fixa sub aure

NOTÆ

179 *Atlanteos* [*Atalanteos*] *conatum ferre labores*] I. e. probare ac tueri virginis Atalantæ factum, quæ prima vulneraverat aprum, et cui in laboris præmium caput apri ipse dederat; quam nec bellantem ita, nec præmio donatam, fratres ejus ferre potuerant. Ovid. ibid.

180 *Calydonea . . . rupe*] Juxta Calydonem Ætolorum civitatem, in qua regnavit Oëneus, vicina sylva fuit, in qua ferox ille aper, quem miserat Diana in excidium illius regionis, indignata quod is ceteris Diis decimas frugum persolvisset, nec sibi quic-

quam votum esset, percussus fuit primus ab Atalanta, et a Meleagro tandem interfectus. Ovid. ibid.

Puellam] Atalantam, quam Meleager in uxorem duxit. Duplex enim Atalanta fuit: altera Schœnei regis insulæ Scyri in Ægeæ mari filia, quam duxit Hippomenes; altera Jassii Argivorum regis filia, quæ Meleagro nupsit.

181 *Vincentemque viros*] Nimirum juvenes illos, qui ad aprum in sylva Calydoniaca occidendum conven-

Virgine majus erat, stringentem vulnere primo :
 Quaque erat Actæon sylvis imitandus, et ante
 Quam canibus nova præda fuit. Ducuntur et ipsi
 Retibus, et claudunt vastos formidine montes, 185
 Mendacesque parant foveas, laqueosque tenaces,
 Currentesque feras pedicarum compede nectunt,
 Aut canibus ferrove necant, prædasque reportant.
 Sunt quibus in pontum studium est, cepisse natantum

feras primo ictu erat supra vires puellæ ; et quam Actæon debuerat imitari, etiam priusquam jaceret nova præda suis canibus. Similiter nati sub hoc sidere delectantur laqueis, et circumsepiunt agros terrore mortis, et præparant fallaces fossas et retinentia retia, et implicant vinculis laqueorum feras fugientes, vel interficiunt illas canibus aut ferro, et referunt exuvias. Alii sunt etiam, qui amant comprehendisse va-

*****

feri summum destringit arundo Corpus, et exiguo rubefecit sanguine setas.' *Bent.* 'Vs. 177. ad 182. Hos versus cnratius excusserunt viri docti, Barth. pag. 206. Turneb. pag. 797. Gronov. Observ. pag. 292. sq. D'Orville ad Chariton. pag. 544. quos, si tanti videbitur, evolve. Nobis vero tricus hisce immorari non licet, quibus difficiliora restant enodanda.' *Stoeb.* —183 Delph. et vulg. *Quamque e. A. s. imitandus.* 'Tò imitandus est nulli rei. Scribo mirandus, i. e. tunc cum formidolosus esset silvis ; nisi forte quis malit metuendus, quod fortasse melius.' *Scal.* 'Gronovius Quaque erit ; et distinctiones mutat. Repone, Quaque e. A. s. imitandus. Sententia totius loci est, colunt Meleagrum, Herculem, Atalantam ; quin et Actæonem, quatenus erat imitandus ; antequam scilicet in cervum transformatus suis ipse canibus præda fuit.' *Bent.* —185 Scal. Delph. et vulg. c. campos f. mortis. 'Merito illud mortis displicuit Huetio ; qui penna, vel simile quid malebant. Sed Venet. habet mentes. Lips. et Voss. montes. Repone, et c. vastos f. montes. Formidine, metu, terrore absolute pro linea et rubra penna.' *Bent.* 'Cod. Lips. ab altera manu, mortis, quod nostri diserte ferunt. Neque ulli dubitamus, hæc ita Nostrum dedisse, Et c. campos f. mortis. Sensus : Pedicis, retibus, canibus, velis etiam circumquaque distentis ita clausos tenent agros, ut quocumque se vertant, feræ mortem incurrere sibi videantur. Dicitur autem formido ab effectu, contextus variarum plumarum, quo feræ, præsertim cervi, terrentur et in retia adiguntur. Virgil. III. Georg. 373. Æneid. XII. 760. Confer. omnino Vlit. ad Gratii Cyneg. vs. 89.' *Stoeb.* —189 Scal. Delph. et vulg. ponto. 'Immo repone pontum ; ut IV. 252. 'Addis et in vestes studium mercemque fugacem ;' et IV. 274. 'His erit in pontum studium.' *Bent.* Ibid. Scal. Delph. et vulg. cepisse ferarum D. f. Quis cre-

NOTÆ

183 *Quaque erat Actæon imitandus]* Quippe quæ adeo strenua venatrix fuerit, ut Actæon ipse venationis peritissimus huic in venatu fuerit inferior. Actæon autem venator insignis fuit, quem, Diana in cervum mutatum, quod eam cum suis nymphis nudam in balneis viderit, canes ipsius

dilaceraverunt. Ovid. Metam. III. 185 *Formidine]* Retibus, pedicis, quæ mortem feris intentant. Dicitur et formido in venatu contextus variarum plumarum, quo feræ, sed cervi præsertim, terrentur, et in retia adiguntur. Virg. Georg. III. et Æn. v. 750.

Diversas facies, et cæco mersa profundo	190
Sternere littoreis monstrorum corpora arenis,	
Horrendasque fretis in bella lacessere phocas,	
Et colare vagos inductis retibus amnes,	
Ac per nulla sequi dubias vestigia prædas.	
Luxuriæ quia terra parum, fastidiet orbem	195

rias formas animalium in mari, et exponere supra maritimas arenas corpora monstrorum, quæ immersa erant in alto mari, et promovere in bella mare, quod animalibus horret, et percolare fluvios fluentes longe lineis immissis, et audent insectari prædas per certas semitas in undis. Quippe quia terra non sat luxuriæ habet, ideo venter

dat, aut saltem quis ferat, ferarum de piscibus dici? Repone, c. natantum D.f. Virg. Georg. III. 541. 'Jam maris immensi prolem et genus omne natantum Litore in extremo, ceu naufraga corpora, pontus Prolinit.' Bent. 'In pontum studium est cepisse natantum Diversas facies] Hæc scriptio et interpunctione sententiam pervertunt. Libri veteres constanter, in ponto. Mox illud natantum minus aptum, quam ferarum, quod in codd. visitur. A feris silvestribus ad marinas transit cum suis venatoribus. Sunt, ait, qui student capere in ponto varias feras, cetos, thunnos et quæ sunt ejusmodi monstrorum, quæ dicit 'corpora' vs. 191. quorum plura esse putant, quam ferarum terrestrium. Cato in Diris vs. 55. sq. coll. Arnoldi nota ad loc. 'Nigro multa mari dicunt portenta natate, Monstra repentinis terrentia sæpe figuris.' Stoeb.—192 Scal. et vulg. Horrendumque fretis i. b. l. pontum. Delph. Horrendumque feris. 'Piscibus, quos piscatu capiant piscatores.' Pontum, mundum, celum, sidera ubique ingerunt hi librarii. Quid vero est pontum horrendum fretis? Quale illud, studium in pontum, lacessere pontum? Mirificas elegantiae. Repone, Horrendasque f. i. b. l. phocas. Phocas ipsis fretis horrendas. Virg. de Proteo, Georg. IV. 394. 'Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus Armenta et turpes pascit sub gurgite phocas.' Noster inf. vs. 661. 'Et velut in laxo securas ægnore phocas Carceribus claudunt raris.' Bent. 'Legere possis cum Molinio et Fayo, Horrendumque feris in b. l. pontum. Malim vero sequi vetustiores, qui habent fretis. quod non ineptum, si tertio casu accipias. Confer supra IV. 624. in nota.' Stoeb. 'Lege, Horrentemque feris.' Reines.—193 Vulg. Et celare vagos. 'Eleganter Gemb. colare: etiam cola Ausonio inter supellectilem piscatoriam: 'Cola que et insutos terrenis vermibus hamos.' Scal.—194 Scal. Delph. et vulg. A. p. n. s. dubitant v. p. 'Ac dubitant sequi? Ergo non sequuntur, quod falsum. Acute igitur Gronov. Nec dubitant. Sed aliter ipsæ Anctor. Repone, A. p. n. s. dubias v. p. Dubia præda, cui opponitur certa, facilis, parata, &c. Moschus Idyll. V. 10. καὶ ἔχθρὸς ἂν πλάστος ἔσται.' Bent. 'Sententiæ ratio omnino postulat, ut cum Gronovio legamus Nec per null. seq. dubitant. Et hoc fatu dignum, illos qui hoc venandi studio tenentur (vs. 189.) non dubitare sequi prædas in ponto et vagis amnibus, ubi nulla sunt ferarum vestigia.' Stoeb.—

NOTÆ

191 *Monstrorum*] Sup. maritimum, id est, magnorum et ingentium piscium, puta cetos et thunnos, des thons et des baleines, &c.

193 *Colare*] Verbum piscatorium. Colum enim genus est retis in qua-

drum formati, quod vulgo dicitur un quarré. Ausonius de instrumentis piscatoriis: 'Et jacula et fundas et villica nomina lini, Cola que et insutos terrenis vermibus hamis.'

195 *Luxuriæ quia, &c.*] Sic Juve-

Venter, et ipse gulam Nereus ex æquore pascet.
 At Procyon oriens, cum jam vicesima cancri
 Septimaque ex undis pars sese emergit in astra,
 Venatus non ille quidem, verum arma creatis
 Venandi tribuit: catulos nutrire sagaces, 200
 Et genus a proavis, mores numerare per urbes;
 Retiaque, et valida venabula cuspidē fixa,
 Lentaque contextis formare hastilia nodis;
 Et quodcumque solet venandi poscere cura
 In proprios fabricare dabit venalia quæstus. 205
 Cum vero in vastos surget Nemeæus hiatus;

respuet terram, et Nereus ipse alet gulam ex mari. Verum ubi primum vicesimus et septimus gradus cancri extollit se ab aquis ad sidera, tunc Procyon exoriens non quidem tribuit venationes, sed dat instrumenta venandi natis sub se: v. g. alere canes odoros, et commemorare per certas cognitiones speciem et mores ab eorum proavis; et fabricare laqueos, et spicula præfixa firmo mucrone, et scapulis hastarum flexiles insertis quibusdam nodis; et tribuit formare res venaticas quæ venduntur in propria lucra, et id omne quod ars venandi assuevit postulare. At ubi

195 'Lege, Luxurians quia terriparum fastidiit orbem Venter. Terriparus, ut 'viviparus,' 'puelliparus.' Terriparus orbis, i. e. mensa in qua edulia, quæ terra produxit in cibum homini, proponuntur: quibus contentus esse debebat homo e terra creatus et ipse.' Reines.—197 'Conferendus hic Pontedera de Manil. Astron. § 2.' Stœb. Vid. inter notas Huetii huic editioni appendas.—201 Scal. Delph. et vulg. per artes. 'Artes et mores idem significant. Vetusti quattuor, per urbes. Quod recte asserit et explicat Gronov. Observ. II. 11. Per urbes, per patrias; sitne Lacon, Molossus, Umber, &c.' Bent. 'Per urbes] i. e. per genitale solum. Ita fere codd. Gemblac. et Lips. Minus proba ceterorum omnium lectio per artes, puta lxxviii. Vlit. ad Gratium vs. 13. Vide et Gron. Observ. p. 295. sq.' Stœb.—203 Vulg. Lentaque contextis formant. 'Concinnius Gembl. formare.' Scal. 'Immo, decutiuntur et emendantur nodi, ut formentur raris hastilia virgæ. Lege igitur connectis.' Huet. 'Pro contextis, quod omnes libri habent, Huet. connectis. Janus quoque Vlitius ad Gratium vel connectis vel correctis. [quo sensu videant alii? Stœb.] Silius XIV. 320. 'Trabs fabre teres atque erasus undique nodis, Navali similis malo.' Bent.—204 'Lege, Et quæcumque.' Reines.—206 Scal. Delph. et

NOTÆ

nal. Sat. VI. 'o!' prodiga rerum Luxuries, nunquam parvo contenta paratu, Et quæditorum terra pelagoque ciborum Ambitiøs fames, et latæ gloria mensæ, &c.

196 Nereus] Deus maris, Oceani ex Thetide natus, Nereidum nympharum parens. Hesiod. in Theog.

197 At Procyon oriens, &c.] His 9.

vss. docet cum vigesimo gradu cancri exoriri Procyonem, seu antecanem, quo sub sidere nascantur non quidem venatores, sed qui arma instrumentaque venandi ministrent ac fabricent. De Procyone dictum est I. 402.

206 Cum vero in vastos, &c.] His 28. vss. ait cum leonis primis parti-

Exoriturque canis, latratque canicula flammæ,
 Et rabit igne suo, geminatque incendia solis :
 Qua subdente facem terris, radiosque movente,
 Dimicat in cineres orbis, fatumque supremum 210
 Sortitur, languetque suis Neptunus in undis,
 Et viridis nemori sanguis decedit, et herbis.
 Cuncta peregrinos orbis animalia quærant :
 Atque eget alterius mundus. Natura suismet
 Ægrotat morbis, nimios obsessa per æstus, 215

Nemeæus leo tollitur in latos rictus, tunc et canis oritur, et canicula ardens latrat, et furit flamma sua, et duplicat ardores solis, qua quidem canicula sumministrante ignem terris, et vibrante suos radios, terra certat in cineres, et periclitatur extremam sortem ac interitum, et Neptunus ipse Deus maris languescit in aquis suis, et humor virens recedit ex sylva et ex graminibus cunctis: omnia animalia petunt alienas regiones, et universum indiget altero universo: natura oppressa per nimios ardores solis languescit ex propriis morbis, et vivit in busto,

*****

vulg. et sic Paris. et Regiom. surgit. 'Immo surget, ut vetusti omnes.' Bent. —207 Vulg. l. que canicula, flammæ Et rapit i. s. 'Interpolata sunt hæc vel a Bosincontrio, vel a similibus homuncionibus. Legendum, latratque canicula flammans, Et rabit i. suo, geminatque incendia solis. Et Latinitatis et poetices imperitum esse oportet, qui ita legendum esse non videat; malignum, qui neget. Qui igitur oriente canicula nascuntur, erunt furiosi, violenti, iracundi, omniumque in odio et metu erunt: præfatinato loquentes, faciles moveri, rabidi, temulenti. Feris subsistent, et eas venabulo colloca-bunt.' Scal.—208 Et rapit i. s.] 'Et rabit, ut jam monuimus. Idem error infra, Lingua rapit, pro Lingua rabit. Canicula rabit, ut 'insana Canicula' Satirico.' Idem. 'Lege flammæ. Illud que canis etiam mendose fertur. Solam hic caniculam memorat, ut patet ex vs. 218. 'Hæc ubi se ponto.' Sic i. 405. 'Subsequitur rapido contenta canicula cursu.' Cavis et canicu-la idem sunt.' Bent. 'Summo est acumine dictum, æque ac illud Germanici de eodem Sirio vs. 342. 'Ore vomit flammæ.' Potiores enim ille stellas ore

NOTÆ

bns oriri caniculam, ac canem majorem; canicula enim dicitur ea stella, quæ lucet in ore majoris canis, i. 386. quibus aspirantibus oriuntur effræni, violenti, iracundi, in convicia proni, furiosi, si vini vitium accesserit, quos homines metuant pariter ac oderint, sed qui nec apros, nec leones, nec feras metuant, quibus bella parare nullo modo dubitent. De cuius sideris effectibus jam primo disputatum est i. 403. et seqq.

210 *Fatum supremum*] Excidium

mundi extremum, i. l.

211 *Neptunus*] Deus maris, qui pro ipso oceano usurpatur, ii. 447.

212 *Sanguis*] Succus, humor, sapa arborum; Gallice, *la sève des arbres*.

213 *Peregrinos orbis*] Alias regiones, aliasque terras ab iis, quibus versantur, quasi aliis in locis minus ardore solis, ac caniculæ ignibus coquerentur. Poëtica locutio.

214 *Suismet morbis*] Nimium incendiis, quæ fecit per ignes caniculæ.

Inque rogo vivit. Tantus per sidera fervor
 Funditur, aque uno se accendunt lumine cuncta.
 Hæc ubi se ponto per pronas extulit oras,
 Nascentem si quem pelagi perstrinxerit unda,
 Effrænos animos, violentaque pectora finget, 220
 Irarumque dabit fluctus, odiumque, metumque
 Totius vulgi. Præcurrunt verba loquentes:
 Ante os est animus: nec magnis concita causis

quod ipsa accendit. Adeo magnus ardor diffunditur, et quasi omnia sidera sint in uno illo igne caniculæ. Cum autem hæc canicula emisit sese ex mari super oras proclives terræ, si aqua suprema maris pertigerit tunc aliquem nascentem, procreat mentes furiosas, et corda petulantia, et tribuet æstus irarum, et invidiam ac timorem totius populi: voces antecedunt mentem illius dum loquitur, mens præcedit linguam: et corda excitata parvis de causis palpitant, et lingua furit

*****

fert. Vide Hygini Poët. Astronom. cap. 34.' Stoeb.—217 Scal. et Delph. atque uno ceu sint in lumine cuncta. 'Vulg. et Rom. flumine: mallet ego in fulmine.' Delph. Reines. atque imo sitiunt in flumine cuncta. 'Atque ceu sint inepte et putide. Libri veteres, atque uno ceu sunt in flumine c. Repono, aque uno se accendunt lumine cuncta. Omnia sidera ab unius caniculæ æstu accenduntur. Ennius, 'Quasi lumen de suo lumine accendat facit.' Bent. 'Hæc suo finxit ingenio Bentleius, qui fere semper aliud dicere maluit, quam melius. Satis enim commoda, neque ipsi ignota, lectio rod. Lips. et aliorum veterum librorum, atque uno ceu sint in flumine c. Quibus sane significatur, omnia quasi liquefacta calore diffundere, ut cera aut metallum igni impositum. Magis autem, uti videtur, apposite cod. Paris. et Regiom. ferunt fulmine, quod valet igne ardentissimo. Dictum autem fulmen, auctore Festo, a fluore flammæ, cui nihil convenientius, quam quod Noster modo dixerat, 'tantus per sidera fervor Funditur.' et paulo infra, 'Irarumque dabit fluctus.' Stoeb.—218 'Lege, per primas.' Reines.—219 'Gembl. restinxerit, ceteri restrinxerit. Voss. pro si quem, habet quam nec. An legendum, Tosta siti, quam nec p. restinxerit u. Ovid. Fast. iv. 940. 'Est canis (Icarium dicunt) quo sidere moto Tosta sitit tellus, præcipiturque seges.' Tibullus i. 4. 36. 'Et canis arenti torreat arva siti.' Bent. Reines. conspexerit.—220 Scal. Delph. et vulg. fingit. 'Gembl. finget, ut mox dabit.' Bent. Et sic Reines.—222 Scal. Delph. et vulg. præcurrunt verba: loquentis A. o. e. a. Lege et distingue, p. verba loquentes, &c. 'Loquentes (casu recto) præcurrunt verba, et animus est ante os. Adeo properant, ut articulate distincteque loqui

NOTÆ

217 Uno lumine] In uno ignito sidere caniculæ.

Cuncta] Sup. sidera.

218 Per pronas...oras] Supra horizon-tem, ad quem supremi cæli partes undique pronæ ac proclives cadunt.

219 Pelagi unda] Suprema maris superficies, quam radit horizon; i. e.

horizon ipse.

222 Præcurrunt verba loquentes] Ita raptim loquuntur, ut prius voces ediderint, quam, quod loqui velint, mente conceperint: i. e. lingua præcurrit mentem.

223 Ante os est animus] Adeo in omne convivium præceps fertur, ut incautus mentem palam faciat, ac lo-

Corda micant, et lingua rabit, latratque loquendo:
 Morsibus et crebris dentes in voce relinquit. 225
 Ardescit vino vitium, viresque ministrat
 Bacchus, et in flammam sævas exsuscitat iras.
 Nec sylvas rupesve timent, unguesve leonis,
 Aut spumantis apri dentes, aut cornua tauri:

et latrat loquendo, et inter loquendum linquit dentes in verbis per frequentiores morsus: vitium istud accenditur altero vitio superaddito, et Bacchus subdit quasdam vires, et excitat rabidos furores iræ in ipso igne iracundiæ: * * aut dentes spumiferi apri, aut arma ferocium belluarum; et conjicit suos ignes in exerendas

nequeant.' *Bent.*—224 *Vulg. rapit.* 'Et hic quoque inepte pro rabit.' *Scal.*—225 *Vulg. et Delph. M. in crebris.* 'Non male olim legebamus, *M. increpitis.* Nam non solum ita Poëtæ loquuntur, quum dicunt *παθαισὶν τοῖς ὀδοῦσι*, sed etiam omnino ita legit Firmicus paraphrastes: 'ita sæpius impetu et furore commoti, aut dentes quantiant, aut attritos semper exacuant.' Sed potest ferri lectio Gembl. *M. et crebris.*' *Scal.* 'Sic cod. Gemblac. quem Scaliger secutus. *Regiom.* cum cod. *Paris. M. in crebris dentes.* Cod. *Ms. dentesque, &c.* Quorum sensus hoc ordine videtur evolvendus: Relinquit dentes in morsibus crebris et in voce. Id est, cum crebrius tum acrius mordet. Est elegantissime dictum, quasi, dentes animis imprimit loquendo.' *Stoeb.* Ibid. 'Pro in voce, lege in cote. *Firm. viii. 10.*' *Reines.*—226 *Scal. Delph. et vulg. A. vitio vitium.* 'Immo *A. vino v.* quod sequentia ostendunt, viresque ministrat Bacchus. *Ovid. Heroid. xvi. 229.* 'Sæpe mero volui flammam compescere: at illa Crevit: et ebrietas ignis in igne fuit.' et *Metam. xii. 220.* 'Nam tibi, sævorum sævissime centanrorum, Euryte, quam vino pectus, tam virgine visa Ardet; et ebrietas geminata libidine regnat.' *Contra, Horatius Carm. iii. 21. 11.* 'Narratur et prisci Catonis, Sæpe mero incaluisse virtus.' *Bent.* 'Vulgata Scaligeri hæc, *ard. vitio vit.* cum optimis, quos videre est, libris convenit. Vitium alterum est temulentia, quæ si accedat iracundiæ, perinde ait esse, ac si oleum camino addatur. E sensu veritatis *Ovid. Heroid. xvi. 229.* 'Sæpe mero volui flammam compescere: at illa Crevit, et ebrietas ignis in igne fuit.' *Stoeb.*—227 *Scal. Delph. et vulg. flamma.* 'Lege cum Vossiano, in flammam. Sic *Virgilius*, 'suscitat in arma,' 'in prælia.' *Bent.* 'Hujus lectionis auctor cod. *Voss.* Ceteri omnes, cum vulgatis, in flamma. Nec ita male. Sævas enim iras nemo facile erit, qui concipere sine flammis possit. *Bacchus in flamma*, i. e. vino inflammatus, sævas exsuscitat iras.' *Stoeb.*—228. 229 *Scal. Delph. et vulg. N. s. rupesque timent vastosque leones A. s. a. d. atque arma ferarum:* 'Libri omnes timent; sub canicula nati scil. Alioqui erit, *Bacchus non timent.* Lege igitur, *N. s. rupesve timent.* Post leones et apri dentes, quam putidum est addere arma ferarum. Non leo et aper feræ sunt? Non

NOTÆ

quatur ea quæ dixisse aliquando pœniteat. *Firmic. viii. 10.*

225 *Dentes in voce relinquit]* Adeo raptim loquitur, ut voces non formet, sed intercatat dentibus, atque in ipsis vocibus quasi dentes relinquat; *Gallice, entrecouper sa voix et ses paroles.*

226 *Ardescit vino[vitio] vitium]* Eleganter; quasi ignis irarum ignescat et augeat igne ac flamma vini, perinde ac si oleum camino ardenti superjiciatur.

227 *Bacchus]* Vinum, vinolentia, *iv. 204.*

Effunduntque suas concesso in robore flammas. 230
 Nec tales mirere artes sub sidere tali :
 Cernis, ut ipsum etiam sidus venetur in astris ?
 Prægressum quærit leporem comprehendere cursu.
 Ultima pars magni cum tollitur orbe leonis,
 Crater auratis surgit cælatus ab astris. 235

vires a natura datas. Neque autem admireris talia studia dari a tali sidere; vides quod hoc quoque astrum venetur inter sidera, conatur enim currendo apprehendere leporem præcurrentem. At ubi gradus ultimus immanis leonis assurgit ex orbe terrarum, crater exoritur, qui videtur incisus ab aureis stellis. Quis-

dentes sunt arma? Si Auctori magis quam librariis faves, crede illum sic dedisse, *unguesve leonia, A. s. a. d. aut cornua tauri*. Non magis hæc a literarum ductibus abscedunt quam infinita hic alia.' *Bent.*—230 *Scal. Delph. et vulg. Effunditque*. 'Etiam hic vetusti omnes *Effunduntque*, ut supra *timent*. Et *Voss. concessa in corpore*.' *Bent. Reines. concessa in robora*. Et sic *Delph.* 'In vires a natura datas, et quas ab hoc sidere capiunt. Alii, *concesso in robore*, minus eleganter.' 228. sq. *timent Effunduntque*] Libri omnes, præter scriptum Lips. qui peccat in *ripasque*, pro quo *Paris. omnino rectius rupeve*, legunt *timent Effunditque* scil. ille, qui *mero incaluit, sævique excanduit ira. ungueve leonia*] Cum iisdem legere tujo possis, *vastosque leones*. Quod enim sequitur vs. 229. *spumantis apri dentes*, dictum videtur pro *aprum spumantem*, uti 'robur ferri' pro *ferrum*. Cf. adnot. ad ti. 780. *aut cornua tauri*] Reponendum ex iisdem libris, *aut arma ferarum*, id est, aut *feras alias armatas*. Vs. 230. *Effunduntque*] Vide dicta ad vs. 228. sq. *effundetque Molin. concessa in robore*] l. e. quo sævire licet. *Ovid. ad Liv. vs. 305. 'Tu concessus amor.'* Id est, *licitus*. *Stoeb.*—233 'Post hunc fortasse inserendus est, qui libro primo vs. 442. alienum locum occuparat, *Intentans morsum similis jam jamque tenenti*. Sic enim *Avienus ex Arato de lepore: 'Urgetur cursu rutili canis: ille per æthrâ Effugit instantem: premit autem Sirius ore.'* *Bent.*—234 *Vulg. ore leonis*. 'Lege orbe. Supra: 'Ultima lanigeri quum pars excluditur orbe.' *Scal.* 'Illud orbe contra omnium librorum scripturam, neque adeo hujus loci est. Elegans et perspicua locutio, in ore, id est, cum oriente ore leonis ultima pars caniculæ occidit.' *Stoeb.*—235 *Vulg. stellatus*. *Scal. et Delph. ex Gemb. cælatus*. 'Codd. *Paris. et Lips. cum aliis, quos Barthius perlustravit, Ceteraque, deturpatam ex hoc Craterque, quod Regiom.*

NOTÆ

232 *Cernis, ut ipsum, &c.*] Aliquam conformitatis, ut aiunt, rationem reddere videtur, cur nati sub canicula feris bella parent; quippe quia canicula ipsa, seu canis ipse major, etiam inter astra leporem venetur. Situs est enim canis major post leporem, l. 403. not.

234 *Ultima pars magni, &c.*] His 17. vsa. ait cum ultimis leonis partibus exoriri craterem, quo sub sidere

nascuntur qui colant irriguos campos, fontes ac rivos ab alveo ad alia loca deducant, ulmos vitibus maritent, viresque jugamentis, pallas, ridicis erigant, aut arbutis disponant, vinumque sine aquæ mixtione bibant; et qui merces peregrinas mari committant, ac frumenta vehant, *Firmic.*

VIII. 10.

235 *Crater*] l. 425.

Inde trahit quicumque genus moresque, sequetur
Irriguos rivi campos, amnesque, lacusque :
Et te, Bacche, tuas nubentem junget ad ulmos,
Disponetve jugis, imitatus fronde choreas ;
Robore vel proprio fidentem in brachia ducet,

240

quis ex hoc sidere ducit originem, ac studia, is colet humida æquora camporum, et fluvios, et lacus : et alligabit te, o Bacche, ad tuas ulmos, quibus maritas teipsum ; et a summis verticibus adornabit simulatas choreas ex frondibus vinearum ; et trahet te, o Bacche, in ramos extensos vel stipite proprio nitum, et perpetuo

vulgavit. que valet etiam. Pro *calatus*, idem *stellatus*, uti vulgatorum reliqui, assentiente cod. Paris. Illud astrothesiæ non minus aptum quam alterum. *calatus* est *cavatus*. Vide Cardanum apud Brodæum Miscell. vi. 30. *Stoeb.* —236 'In scriptis editisque sic legitur: *Inde trahit quicumque genus moresque sequuntur*. Inde, ab astris, trahit scil. Crater omnes illos quicumque sequuntur moresque genusque ejus, nimirum Irriguos rivi campos, &c.' *Idem.*—237 Scal. Delph. et vulg. *I. rivi campos*. 'Immo, *Irriguos rivi*. Horat. Carm. i. 7. 13. 'Tiburni lacus, et uda Mobilibus pomaria rivi.' *Bent.* 'Libri vero constanter, *Irrig. rivi camp*. Eadem dictum figura videtur, ac 'æquora ponti.' Quin et 'agros campi' conjungit Virgil. Georg. ii. 274. *Stoeb.*—239 Scal. et Delph. *Disponetque j. imitatus f. c.* Gemb. et Voss. *imitatus* ; hic etiam *disponetve*. Repone, *Disponetve jugis, imitatus f. c.* *Disponet* Bacchum, vitem, jugis ; non *disponet* choreas. *Bent.*—240 Vulg. *fundentem*. 'Inepte. Gemb. *fidentem* : ne id quoque bene ; sed tamen propius veritati. Quin etiam vetustissima est menda. Agnoscitur enim a Firmico ; cujus paraphrasis hæc ; 'et qui in secundis arboribus secundos inserat surculos.' Nam *infundere* est inserere apud Cic. in Bruto. Sed hæc negatoria sunt. Notum enim vetustiores libros habere *findere*, *relinquisti*, *instinguo*, pro *fidere*, *relinquisti*, *instigo*. Et hic quoque haud dubie *fidentem* scripsit Manil. librarius *fidentem*, non quidem habens in animo sententiam mutare, sed utens vitio sæculi ita scribentis. Vites aut junguntur, aut solutæ in suo sibi stipite singulari relinquuntur. Junguntur multifariam : nam aut maritantur, aut jugantur, aut impluviatæ flectantur. Singulari stipite relinquuntur aut adminiculatæ, aut solitariae ; et quidem solitariae, hoc est, sine

NOTE

237 *Irriguos campos*] Prata, quæ in planos campos æquantur.

238 *Bacche*] Vitis, ii. 20. Scilicet qui sub hoc sidere crateris nascuntur, ii vitem colent, maritabunt ulmis, ac eam jugamentis, palis, ridicis erigent, aut arbustis disponent. Firm. viii. 10.

Junget ad ulmos] Maritationem vitis celebrant rei rusticæ scriptores, præsertim cum ulmo. Ulmus enim mas est ; vitis femina. Plin. xvii. 29. Hinc eleganter Poëta dixit de Bac-

cho *nubentem*, quæ vox de femina dicitur, quæ in matrimonio collocatur. Virg. Georg. ii. Juven. Sat. viii.

239 *Jugis*] I. e. a superiori parte. Scilicet cum vites per plures virgas in circumum flexas videntur quasi choreas agere, et invicem sese sustinere.

240 *Robore vel proprio fidentem*] I. e. sine ullo adminiculo. Scilicet vel ulmis jugantur vites, vel ridicis alligantur, vel perticis sustentantur, vel solitariae suo stipite fiduntur.

Teque tibi credit: Semeleve a matre resectum

Adjunget palis, segetemque interseret uvis:

Quæque alia innumeri cultus est forma per orbem,

Pro regione colet. Nec parce vina recepta

Hauriet e cratere, et fructibus ipse fruetur,

245

committet te tibi met: quinetiam alligabit te teretibus virgis postquam amputaverit te a tua matrice, et interplantabit tanquam semen ad uvas ferendas: et excolet te secundum diversam regionem, per omnem aliam rationem infinitæ culturæ, quæ est per totam terram. Neque modice bibet vina collecta temperans illa aqua, et tunc

//////////

ridicis; minus quidem vini, sed præstantius, ut in multis locis Galliæ nostræ. Eæ igitur, quæ in singulari stipite sine adminiculo nituntur, manifesto *fidunt* robore suo, utpote quibus ridicis opus non sit, neque adminiculis. Vel igitur, inquit, vites jugat, vel *identes* suo stipite in brachia ducit. Vides quam vetustæ sint librorum mendæ, quæ etiam a veteribus auctoribus agnoscantur. Itaque qui dicunt non temere recedendum a veteribus codicibus, opponi illis potest, ne temere quoque illis fidendum. Habet hic exemplum illustre. *Scal.* 'Malim cum libris præstantioribus, *fundentem in brachia ducit.*' *Stoeb.*—241 *Vulg.* *Teque sibi credit.* 'Scribe audacter *Teque tibi credit.* Elegantissime. Nam *fidentem* proprio robore dixit eadem mente, qua nunc dicit ipsum sibi ipsi credi. Te tibi credit, non ridicis, aut palis, aut ulmis. *Ibid. vulg. qui m. resectus.* Bonincontrius interpolavit *qui m. relictum.* *Gembl. resectum.* Plana sententia. Sarmentum e matrice resectum pangit in segete; quod in multis locis Campaniæ in Italia, et in agro opimo ad Tannin Aquitaniæ mæx. *Lege igitur, T. q. tibi c. semper; quin m. resectum Adjungit calamis.* Recentiores enim surculi pacti adjunguntur calamis in novellulis. *Scal.* Et sic *Delph.* 'Pro quin libri omnes qui. Illud semper putide et ignave, quin et falso dicitur. Repono, *Teque tibi credit: Semeleve a m. resectum Adjunget palis. Resectum a matre Semele,* ut olim a Semeles utero. *Ovid. Met. III. 310.* 'Imperfectus adhuc infans genetricis ab alvo Eripitur.' *Palis*, ut *Tibull. I. 8. 33.* 'Hic docuit teneram palis adjungere vitem.' *Bent.* 'Omissa distinctione lego apud *Regiom.* et *cod. Paris.* *Teque sibi credit semper qui matre resectis Adjungit calamis.* Nihili autem hic, inquit *Barthius*, *calami*, quibus ille substituit *culmis*, quos postulat *Ceres*, suo *Libero* jungenda. *Teque sibi credit semper;* quo notat eos qui sub *Cratere* nati sunt, semper potare. Acumen porro *Poëtæ* in eo est, quod dicit a matre resectus, quibus alludens ad fabulam *Bacchi*, qui *Jovis femori insitus*, maturitatis tempus explevit, hoc ipso vitium insitionem haud obscure tradit. *inter-seret]* *Cod. Paris.* et *Regiom.* cum vulgatis reliquis, *inter-serit.* uti mox vs. 244. *colit.*' *Stoeb.*—245 *Vulg. H. e miseris]* Ubi *miscere* scriptum erat, *Gembl.* habet *miserere*, quod mendum in aliis quoque manuscriptis non raro occurrit. ita hic sine ullo dubio *emiscens* legendum pro *e miseris.* *Emiscere*, ex cratere haurire. 'Miscere *Falernum*' *Martiali*, haurire. *Homerus κεραπειν.* *ζαπόρερον δὲ κέραιον* et *κράνα* vinum, in idiotismo Græco *κρασι.* Scio principem et ornamentum harum literarum *Adrianum Turnebum mystris* legere. Sed cur Latini voce peregrina utantur, relicta propria *cochlear*, sive *ligula*?

NOTÆ

241 *Matre resectum]* Surculus quip- adminiculo debet inniti ne arescat. pe vitis a sua matrice amputatus, et *Virg. Georg. II.* *Gallice provigner,* in alium locum in segetem plantatus, *faire de nouveau plant.*

Gaudebitque mero, mergetque in pocula mentem.

perfructur suis fructibus, et delectabitur vino, et immerget animum in crateres,

~~~~~

Sane illud joenlare, ligulis aut cochlearibus in conviviis vinum haurire. Crater erat ingens vas vinarium, quod in media mensa supra machinulam incitegam destituebatur. Ex eo cyathis vinum emiscebant, id est, hauriebant. *H. emiscens*] Vera conjectura. Firmicus agnoscit. Sed *emiscere* paulo sequius, quanquam non male, interpretatur, quod hic vinum sine aquæ admixtione libenter bibet. *Emiscere*, interpretatur contrarium τῶ *miscere*. At non est. Est enim e crateri in scyphum miscere. 'Miscere vinum,' ut diximus, est haurire, in pocula defundere. Constat a Paraphraste Firmico correctionem nostram agnosci. Quod autem dicit, n. p. v. r. *H. emiscens*, proculdubio est, quod Græci dicunt *ῥωπότερον κερძει*, ex Homérico *ῥωπότερον δὲ κερძει*. Quod Martialis vertit *vididius*, lib. vii. 'Hic scyphus est, in quo misceri jussit amicis Largius Æacides vididiusque merum.' Vulgata lectio valde discrepat. Nos ex scriptis ita legimus, ubi exaratum est corrupte *invidiusque*. Scal. 'Libri omnes mendose, *H. e miseris*. Unde olim Turnebus conjectavit, *H. e mystris*. Quippe *μύστρον*, Latinis inauditum, Græcis est *cochleare*. Ergo cochlearibus bibebant vinum? indigna tanto viro sententia. Qua repudiata, Scaliger suam protulit, *Hauriet emiscens*. Sed neque usquam lectum est *emiscere*; neque *emiscet* vinum, qui *mero gaudet*, hoc est, non mixto. Repono, n. p. v. r. *H. e crateri, et fructibus ipse fruetur*. Ex *cratere* dederunt *miseris*, et primo *miseri*, librarii omnium ignarissimi. Sic versu 235. pro *crater auratis* dederant *ceteraque auratis*; et versu 250. pro *crater humoris, craterum mortis vel moris*. Recte vero *Hauriet e crateri*, cum sub crateri natus sit. Ex crateribus vinum bibebant. Virgilius passim: *Æn. iii. 525.* 'Tum pater Anchises magnum cratera corona Induit, implevitque mero.' et *Æn. ix. 165.* 'Indulgent vino, et vertunt crateras ahenos.' Ovid. *Met. viii. 679.* 'Interea quoties haustum cratera repleti Sponte sua, per seque vident succrescere vina.' Nec te moveat *cratere* cum ictu in prima syllaba; sic enim et Virgilius *Æn. v. 536.* 'Cratera impressum signis.' *Bent.* Illud *parce* vulgatis omnibus insidet. Idem, ab altera tamen manu acceptum, refert cod. Lips. Scriptum enim erat *parte*, pro quo cod. Paris. *per te*. Quæ his nectuntur, *nec parce vina recepta Hauriet e Cratere*, Bentleii forte quam Auctoris genio respondent magis. Neque enim idem h. l. per *μελασιν* dixisse censendus est, quod statim sequitur (vs. 246.) *mergetque in pocula mentem*. Quare videndum, qua ratione sanum elicias sensum ex scripta vulgataque veteri lectione. Regiomontani quidem hæc est: n. p. v. r. *H. (:)* *e miseris et frugibus ipse fovetur*. Ceteri non variant, nisi in ordinanda distinctionis nota, quæ si huic *miseris* subjungatur, intelligas, necesse est, miseras has *vites*, quæ quoad externum habitum magna cum veritatis specie dici ita possunt. Altera, quæ est codd. Paris. et Lips. lectio, si quidem curatus expensa, eodem videtur redire: *nec per te v. r. Hauriet, &c.* Nimirum hæc dicit Auctor: Nec solum vina tuo, Bacche, beneficio recepta potabit avidius et copiosius, sed et e frugibus miseris, id est villibus, vel quæ misere ab illo habentur et subinde destruuntur, ut capiat ex illis liquorem ad palatum ipsius compositum, et hoc quoque fovetur, id est, incalescet, vel ad crapulam, aliaque corporis incommoda atque morbos ex immoderata potatione obortos discutiendum, mitigandumque, quasi fomenti loco, utetur. Suggestit hæc nobis Stukius, qui de ejusmodi vinis factitiis et medicatis omnino videndus in *Antiq. Conviv. iii. 9. tom. i. Opp. p. m. 519. sq. et cap. 11. p. 533.* Quis vero putabit, post tot alios auctores a Stuckio excitatos, Nostrum illud potiosis genus omisisse, quod ad inebriandi, quam persequitur, rationem omnino pertinet? Ellipticam vero locutionem, *Nec (solum) hauriet (sed) et fovetur*, mox ipse plenius dedit his: *Nec solum credet, sequetur quoque, &c.* Et illa

Nec solum terræ spem credet in annua vota :
Annonæ quoque vectigal, mercesque sequetur,
Præcipue quas humor alit; nec deserit unda.

Tales effinget crater humoris amator.

250

Jam subit Erigone: quæ cum tibi quinque feretur

Neque tantum committet terræ suam spem: sed ager vana vota, scilicet vectigal rei frumentaria, et merces, præsertim eas quas aqua nutrit, neque relinquit aquas. Crater amans latice procreabit hujusmodi homines. Nunc autem virgo sequitur,

~~~~~

quidem non poëtis modo, sed etiam oratoribus usitata. Cicero Epist. x. 1. 'Furnum nostrum tantum a te fieri, nec miror, et gaudeo.' Est ubi in priore tantum membro particula suppleuda venit, uti apud Liv. xxviii. 11. fin. 'Quum aguen jam grave præda esset, in saltu angusto, a Bruttis jacularibusque Numidis turbati sunt, ita ut non præda, sed armati quoque in periculo fuerint.' Excitatum video hunc locum a Dukero ad Thuc. iv. 92. pag. 292. quem miror adhuc dubitare, an eadem ellipsis, vocis *μόνον*, ullius Græci scriptoris testimonio confirmari possit. Præter enim ea quæ H. Steph. de Dialect. pag. 104. e Luciano, Thuc. et Xen. produxit, de quibus aliter sentire non nemo possit, suppetit nobis Arriani locus, extra omnem dubitationis aleam positus; de Exped. Alex. v. p. 370. ed. Blanc. vel p. 231. ed. Gronov. ubi Alexander ad ordinum duces his verbis: *Καὶ ἐπειδὴν ἐκείτῳ μὲν τὴν Ἀσίαν, τότε οὐκ (pro οὐ μόνον) ἐμπλήσας μὰ Δία θύας, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαλὼν ὅσα ἑκαστός ἐλπίζει ἀγαθὰ ἔσεσθαι.* Eadem apud Sacros N. T. Scriptores, et multo frequentius, obtinet. Nos duo tantum exempla, ab aliis forte neglecta, h. l. adservabimus: alterum legitur Eph. iv. 12. coll. Gal. v. 17. alterum vero, Phil. ii. 4. coll. 1 Cor. x. 24. *Stoeb. ibid. Vulg. et frugibus ipse fovetur. 'Gembl. fructibus. Optime. Nam cui bono hic fruges? Lego igitur et fructibus ipse fruetur. Ipse, inquit, ipsos fructus absumet, neque ex illis negotiabitur, aut compendium faciet. ebibet enim omnes.' Scal.—247 Vulg. S. c. inania vota. 'Nihil potnit ineptius concipi. Gembl. perspicue, in annua vota, ut etiam nos olim. Supra: 'Annua solliciti consumunt vota coloni.' Idem. Delph. inania vota. 'Sic Gembl. et Rom. Etenim qui maris merces sequuntur, ii sæpius spe cadunt et naufragia faciunt. Inania igitur sunt hæc vota.' in annua vota] Ita quidem in cod. Gembl. scriptum esse Scaliger affirmat. Ex eodem vero Fayus hanc dedit, quæ communis omnium est, lectionem: *Nec solum terræ spem credit (,) inania vota, Annona quoque vectigal, &c.* Nec videmus profecto, cur hæc, Barthii utor verbis, magno sit delirio habenda; præsertim cum sola distinctione dilucidior reddidit sententia, quæ alioquin *spem* et *vota*, *ῥοδναμοῦνtra* nempe, minus apte conjungit. *Inania autem vota*, justa epicrisi, vocat ea, 'quæ ventis creduntur et undis.' Conf. i. 77. Nimirum *annonæ vectigal* seu portorium ex annona mercibusque navi deportandis perceptum.' *Stoeb.—249 Vulg. nec deserit undam. 'Legi unda.' Scal. Delph. undas. Reines. deseret. 'Et hic restituenda vetus lectio, nec deserit undam. Id est, Natus sub cratere nunquam fere a navigatione cessabit.' Stoeb.—250 Vulg. T. craterum mores effinget a. 'Gembl. T. effinget craterum mortis a. Minima mutatione lego: T. effinget crater umoris a. umoris pro humoris etiam libro secundo positum erat.' Scal. 'Regiom. optime dedit, T. effinget mores crateris a. Ad verbum conspirat cod. Paris. nisi quod legit effingit pro effinget.' Stoeb.—251 Scal.**

NOTE

248 *Annona vectigal, &c.*] Cibariorum frumenta.

Partibus ereptis ponto, tollentur ab undis
 Clara Ariadneæ quondam monumenta coronæ,
 Et molles tribuent artes. Hinc dona puellæ
 Namque nitent; illinc oriens est ipsa puella.
 Ille colet nitidis gemmantem floribus hortum,
 Pallentes violas, et purpureos hyacinthos,
 Liliaque, et Tyrios imitata papavera fucos,

255

quæ ubi quindecim gradibus e mari eductis ducetur, lucida testimonia olim coronæ Ariadneæ attollentur ab aquis, et dabunt studia effæminata. Etenim ex una parte munera virginis lucent: ex altera autem parte ipsa virgo est ascendens. Qui tunc nascetur, is excolet hortum resplendentem pulchris floribus, et pallidas violas, et purpureos hyacinthos, et lilia, et papavera quæ imitantur colores Tyrios, et florem

Delph. et vulg. *quæ cum ter q.* 'In xv. parte virginis ait oriri coronam. At Firmicus quinta parte. Et sane corruptus est locus. Nam infra spica oritur decima parte. Non ergo scripsit Manilius *quæ quum ter q.* sed *quæ quando q.* aut simile quid. Sed nugatur. Nam illius sæculo corona oriebatur supra finitorem barbaricum a xxx. virginis, ad ix. libræ hora una fere.' Scal. 'Quomodo hic *ter quinque*, cum mox versu 270. *decimam* partem signet, et semper recto partium ordine procedat? Repone, *quæ cum tibi q. feretur*. Firmicus viii. 11. hic *quintam* partem agnoscit, ut illic *decimam*. Sensit hoc et Scaliger; qui conjiciebat, *quæ quando quinque*: satis invenuste ob literam *q* toties verba inchoantem.' Bent. 'Idem cod. *quæ cum ter q. ferentur*. Regiom. *feretur*. Recentiores fere omnes, *ter q. feratur*. Putamus omnino Manilium *ter quinque* dedisse. Firmicus autem quinta virginis parte coronam oriri docet. Quæ quidem mutandi causa fuit interpretibus ætatis nostræ. Scaliger quidem sic: *quæ quando q. feretur*. Barth. *Jam subit Erigone quantum per q. feruntur Partib. erept. ponto*. Pontedera § 5. commodissima variatione tentavit: *quæ quum de q. feretur Partibus, &c.* Nobis autem major est Poëtæ auctoritas, quam interpretis. Sua illi opinio servanda, cujus non dubitamus gravissimos ei auctores extitisse. Forsan Eudoxus ille, qui, quod ait Petronius, in cacumine excelsissimi montis consenuit, ut astrorum cælique motus deprehenderet. Vel Hipparchus, cui ad gradum 27. ortus coronæ refertur. Vide apud Petav. pag. 229. fin. Aliis forte alia stetit sententia, et intemerata stetit hactenus. Æquos ergo nosmet interpretes præstemus Nostro, non rigidos correctores.' Stœb.—252 Vulg. Cara. Correxerit Scal. ex Gemb.—258 Scal. Delph. et vulg. *Tyrias i. p. lucus*. 'Tyrias lucus ineptum et κακόζηλον. Repone, et Tyrios i. p. fucos. Sic passim poëtæ:

NOTE

251 *Jam subit Erigone, &c.*] His 19. vsa. ait cum virginis 15. grad. oriri coronam Ariadneam, quo sub sidere 'quicumque natus fuerit,' inquit Firm. viii. 11. 'erit variis deliciarum voluptatibus occupatus, ac muliebrium artium studiis deditus, florumque et coronarum inventor, et qui amœnis hortorum delectationibus adhærescat, odores, unguenta, aromata, studiosa

Delph. et Var. Clas.

cupiditate desiderans, corpusque suum lenocinio pulchritudinis excolens,' &c.

252 *Ariadneæ . . . coronæ*] i. 312.

254 *Puellæ*] Ariadneæ; cujus corona inter sidera micat in septemtrionali parte, i. 319.

255 *Puella*] Virgo ipsa, seu Erigone, quæ quasi ex adverso lucet.

258 *Tyrios fucos* [*Tyrias lucus*] Par-

Manil.

2 Z

Vernantisque rosæ rubicundo sanguine florem.
 Cœruleumque oleis, viridemve in palmitē collem
 Conseret, et veris depinget prata figuris:
 Aut varios nectet flores, sertisque locabit;
 Effingetque suum sidus: quin mutua pressos

260

rosæ micantis rubro colore. Inseminabis cliuū cæruleum frondibus, et virecentem herba, et pinget prata nativis coloribus: vel intertexet diversos flores, et aptabit in corollas, et formabit illos in modum gyri: coquet illos expressos,

*****

sed alias sæpe librarii dederunt *succos*, hic *lucēs*. Ovid. Metam. vi. 222. 'Tyrioque rubentia fuco Terga premunt.' Claud. in Rufin. i. 208. 'rapiunt Tyrios ibi vellera fucos;' ubi vide accuratissimum Nic. Heinsium. Iterum Met. ix. 340. 'Tyrios imitata colores, In spem baccarum florebat aquatica lotos.' Bent. 'Repone ex libris probatæ fidei, et Tyrias imitata papavera lucēs. Id est, splendorem purpuræ Tyriæ, quo ea solis radiis objecta nitere solet. Vide Vulpium ad Catull. carm. LXIII. 49. et D'Orvill. ad Charit. pag. 542. qui hujus lectionis præstantiam contra illos interpolandi conatus quam optime defendit.' Stœb.—260 Delph. et vulg. *viridemque in gramine*. Scal. *Cæruleum foliis viridi quin gramine c. C.* 'Quin a Scal. est, vetusti omnes *viridemque in gramine*: Voss. etiam *Cæruleumque foliis*. Repone, C. *que oleis, viridemque in palmitē c. C.* Ut vitis viridis, ita olea cærulea et glauca. Ovid. Art. Am. ii. 518. 'Cærulea quot baccas Pallados arbor habet.' Lucret. v. 1371. 'Prata, lacus, rivos, segetes, viæque læta Colibus et campis ut haberent: atque olearum Cærulea distinguens inter plaga currere posset Per tumulos et convalles camposque profusa.' *Palmitē collem*, ut Statius Silv. iv. 2. 36. 'sic vitifero sub palmitē nudos Umbravit colles et sobria rura Lyæus.' Bent. 'Rescribo, *Cæruleum foliis*. Mox, *gramine legendum pro palmitē*. Ita libri sinceriores.' Stœb.—261 'Pro veris, potes et legere vernis.' Scal.—263, 264 Scal. *Effingetque suum similes*: in m. p. I. atque A. s. *muleebis o*. Delph. et vulg. *Effingetque sinu*. Vid. not. inf. 'Quid est effingere sinu flores? quid similes excoquere? Nugas egerit tam qui interpretationem exigit quam qui dabit. Gemb. *Effingetque suum similes*. Quod est verissimum. Effinget suum similes, suorum similes flores. Suorum florum coronæ est idiotismus Manilianus: 'ab ipso ad ipsum.' Hoc est, a seipso ad seipsum. Effinget flores sertis, cujusmodi flores habet corona Ariadnæ. Omnino finget similes suorum coronæ florum, ut Maniliane loquat. Virg. 'Namque suam antiqua patria cinis ater habebat:' suam Didonis nutricem dixit, ut Noster suorum coronæ florum. Sic Ovid. Met. xv. 'Tu facies natusque suns.' Scal. 'Variant hic codices vetusti. Gembl. ut editum. Venet. et Lips. E. *que suos similesque in m. p.* Voss. E. *que suum sidus similesque in m. p.* Unde certa nascitur emendatio. Repono enim, E. *que suum sidus: quin m. p.*

NOTÆ

pureos colores. Tyrius enim, i. e. purpureus; quia verba Tyri olim purpuræ tinctura claruit. Virg. Georg. iii. Lux autem, i. e. color, qui splendidus est.

263 Sidus [sinu] Ita omnes, præter Scaligerum, qui legit suum pro

suorum, quasi ipsi coronæ florum. Sed sinu pro sinui legunt alii omnes, nempe dativum pro accusativo plurimumque usurpant poëta. Flores igitur sinui similes, i. e. in modum sinus aptati, Gallice *bouquets en ondes* et en festons.

Incoquet, eque Arabum sylvis miscebit odores;
Et Medos unguenta dabit referentia flatus, 265
Ut sit adulterio succorum gratia major:
Munditiæ cultusque placent, artesque decoræ,
Et lenocinium vitæ, præsensque voluptas.
Virginis hoc anni poscunt, floresque coronæ.

et immiscebit illis odores de sylvis Arabum, et faciet unguenta quæ reddant halitus salutiferos, ut gratior dulcedo insit ex mixtione succorum: munditiæ et cultum corporis, et artes nitida, et illecebræ vitæ, et maxima delicia non desunt. Ætas virginis, et flores coronæ postulant intus. Verum ubi hirsuta spica

~~~~~

Incoquet. Effinget ex floribus coronam, sub quo sidere natus est: erit *στροφικὸς*. Apparet, *sidus* in *similes* mutatum esse; et in Voss. utramque lectionem retentam. *Quin mutua pressos*, flores scilicet. *Mutua* autem pro *mutus*, ut Virgilius *Æn.* ix. 124. 'cunctatur et amnis Rancea sonans;' hoc est, rance: et vetus proverbium 'mutua muli.' Ceterum, si magnorum virorum erratis indulgebis, vide Gronovium *Observ.* i. 11. et Salsmasium *Epist.* cx1. 264 *A. A. s. mulcebit o.*] Reinesius sic refingit, *eque A. s. miscebit o.* Seneca *Herc. Fur.* 910. 'Arabesque odoris quicquid arboribus legnat.' *Bent.* 'Lege cum iisdem libris, *E. que sinu (.) similesque in m. p.* *Incoque (:) a. A. s. mulcebit o.* Sinu pro in sinu. nisi scriptum erat sinum, cuius ultimum elementum lineola transversa precedenti illinitum, vel modulantis voce, vel scribentis negligentia periit. Adeoque diceret Auctor: certa illa sinui aptabit, similesque in mutua pressos, i. e. invicem, uti *Æneid.* vii. 66. 'pedibus per mutua nexis,' &c. Sic quoque, 'in alternum' supra iii. 53. not. Sed erunt fortasse, quibus aliorum magis arrideant conjecturæ. Adeant hi, per me licet, *Gervartium Elect.* i. 14. *Barth. Advers.* v. 23. et *Gronov.* i. 11. *Stoeb.*—265 *Scal. Delph.* et vulg. *medicos.* 'Quinam sunt illi medici flatus? In materia medica sunt omne genus odorum: ergo nulli certi flatus dici possunt medici. Quod si ulli essent, vix credo unguentorum compositionem ingrediebantur, quæ non medicinar, sed voluptatis gratia veniebant. Vetusti quattuor, non *medicos*, sed *Medios*. Repone, *Et Medos u. d. r. f.* Medicum malum intelligit odoris gratissimi. *Medos* adjective, ut *Horat. Carm.* i. 27. 5. 'Vino et lucernis Medas acinaces Immane quantum discrepat.' Ceterum ut Noster 'eque Arabum sylvis,' ita *Virg.* postquam 'felix' illud *Mediæ* malum descripserat, *Georg.* ii. 136. 'Sed neque Medorum silvæ, ditissima terra.' *Bent.* 'Plasior erit sententia, si legas eundem *Parisi.* editisque *Regiom.* et ceteris, *medicos flatus*, i. e. halitus salutiferos, uti rectissime *Fayus.*' *Stoeb.*—267 *Scal. Delph.* et vulg. *cultusque adsunt.* 'Illud adsunt ab omnibus vetustis abest. Suppleverunt vs. recentiores: sed non satis commode adest *præsens voluptas*. Quare sic potius supplereb, *M. c. q. placent a. q. d.* ut supra 153. 'fractique placent ad mollia gressus.' *Bent.* 'Libri modo laudati constanter cum *Scalig.* adsunt. Cui hoc mutemus? *artesque decoræ*]' *Cod. Lips.* *decori*, secundo casu *roû decorum*,

NOTÆ

264 <i>Arabum sylvis, &c.</i>] Arabes enim in Asia populi thure, balsamo, et aromatatum omni genere divites sylvas habent, iv. 655.	taphoram.
266 <i>Adulterio</i>] Mixtione, per me-	267 <i>Munditiæ cultusque, &c.</i>] Quales describit <i>Ovid. Art.</i> i.
	269 <i>Virginis</i>] <i>Erigones.</i>
	<i>Coronæ</i>] <i>Ariadneæ.</i>

At cum, per decimam consurgens horrida partem, 270
Spica feret præ se vallantes corpus aristas,

surgens in decimo gradu virginis præfert corpus aristæ hispida, ignignit studium

~~~~~

omnino placet.' *Stoeb.*—271 'Locus contaminatissimus. Gembl. *Spica, feret præsens valentis corpus aristas.* Lege confidenter: *At quum per d. c. horrida* [lege *torrida.* Reines.] *p. Spica, feret præ se squalentis corpus a. Corpus, apposite squalentis sive squalentes aristas.* Rectissima lectio. Magis placeret *squalentis corpus aristæ.* Quare aristæ dicantur squallidæ, non magis ratio exigi debet, quam quare dicantur horridæ. Nonnus *Διονυσιακῶν ια'. Καὶ σπάρχων ἀποκόμωσι πεμφπλοσorra κορύβοις.* Alioqui *squallere* est contaminari, et *squallor* contaminatio. Firmicus in partium scorpion myriogenesi: 'turpes faciet homines, meretricio squallore sæpe pollutos.' Tertullianus exhortatione ad castitatem c. 10. 'ingredi in disciplina Domini non secundum carnis esqualentia concupiscentiam.' Nulla fere mutatione legendum, et *squalentia concupiscentiam.* Vertit enim ad verbum, ut alias solet, locum ex secundo capite posterioris Epistolæ Petri, *ἐν ἐπιθυμίᾳ μαρμαρὸν πορευομένους.* *Squalentia* igitur Tertulliano, et *squallor* Firmico est *μαρμαρὸς.* Locus ille ex epistola Petri nondum notatus est in locis scripturæ a Tertulliano citatis.' *Scal.* Et sic Delph. 'Hæc lectio *Scal.* est: qui et sic quoque conjectat, *squalentes corpus a.: squalentes corpus apposite.* Salmæ. vero ad Solinum ita refigit: *A. c. p. d. c. torrida p. S. f. p. s. s. corbis a.* Videamus jam, quid libri veteres ferant.' Gemb. Lips. et Venet. *Spica feret præsens valentis corpus a.* Voss. *præsens vallantis corpus a.* Repone, *Spica feret præ se vallantes corpus a.* *Spica horrida, hispida, hirsuta;* ut Virg. 'horrida harba;'; 'horridior rusco;'; 'horrentes rubi.' *Aristas vallantes corpus spicae;* eicientes, munescentes. Cic. de Nat. Deor. 'Munitæque sunt palpebræ tamquam vallo pilorum.' Idem de Senectute c. 15. 'Fundit frugem spici ordine structam, et contra avium minorum morsus munitur vallo aristarum.' Ubi *spici a spicum* idem quod *spicae.* Bent. '*præ se vallantes corpus aristas*] Hæccine satis Latine et eleganter? *præ se vallabit corpus.* Cur non dedit potius *circumvallabit*? Scilicet hoc, si metrum ferret, rei naturæ magis aptum. Sed mitte hanc et ceteras non interpretum, sed criticorum, conjecturas. In promptu est genuina Poëtæ scriptura, quam servant eod. Paris. et editi Regiom. Aldi, Pruckneri: *At cum per d. c. horrida p. Spica (,) feret præsens nascentis campus a.: Molinivus variat seret præsens nascentes camp. arist.* Altera rectior omnino, sanoque sensui accommodatior. Eum hoc ordine putamus evolvendum: Cum spica horrida, i. e. aspera, hispida, consurgens acil. est, pro consurgit, per decimam partem virginis, tum vero campus præsens nascentis, quasi recens nascentis, vel subid tempus nascentis, feret aristas. Redde summatim: Natus sub spica frugifero usus est campo. Subsequitur asserti ratio vs. 272. arborum enim ingenerat spica studium, &c. Illud *consurgens* accepimus per defectionem verbi *est*, inductione exemplorum passim obviurum. Vide modo iv. 451. et Phædr. v. Fab. 3. 12. In aliis hoc *est* additur; v. c. 'tribuens est' pro tribuit, infra vs. 388. Vide plura apud Buchner. de Comm. Rat. Dic. p. 326. Præ primis vero A. Gellium v. 8.

NOTÆ

270 *At cum, per decimam, &c.* His 18. vs. ait cum 10. grad. virginis exoriri spicam, quo sub sidere nati erunt ruralibus officiis semper applicati, et ad agrorum cultum patientia laboris adjuncti, et qui ad vitæ sub-

sidium multas fruges in horrea condeunt, inquit Firm. viii. 11. Spica autem stella est, quam sinistra gerit virgo, i. 266. et Hygin. iii. de Sign. celestibus.

Arvorum ingenerat studium rurisque colendi ;
 Seminaque in fœnus sulcatis credere terris ;
 Usuramque sequi majorem sorte, receptis
 Frugibus innumeris ; atque horrea quærere messi : 275
 (Quod solum decuit mortales nosse metallum :
 Nulla fames, non ulla forent jejunia terris.)
Dives erat census saturatis gentibus orbis,
 Et si forte labor ruris tardaverit artes,

agrorum, et excolendi campi: dabit et committere terris proscissis in sulcos segetes ad lucrum, et quærere quæstum majorem sorte segetum, acceptis scilicet immensis fructibus ; et parare horrea messibus. Quod quidem metallum unum cognoscere homines debuerunt ; sic enim nulla fames, nulla annonæ caritas forent in terris. Locuples erat redditus terrarum populis bene satiatis, licet fortasse cultus agrorum

*****

ubi, 'Est,' inquit, 'et erat et fuit plerumque absunt, cum elegantia, sine detrimento sententiæ.' *Stoeb.*—273 *Vulg. s. reddere t. 'Melius Gemb. credere. Supra, 'Tum Cererem plena reddentem credita messe.' Scal. 'Proprium est hoc fœnus in rebus e terra nascentibus. Tibull. Eleg. vii. 3. sq. 'Spes alit agricolas. Spes sulcis credit aratis Semina, quæ magno fœnore reddat ager.' Ubi consule interpretes. Hujus loci respectu malumus hoc credere, quod ex Gemb. dedit Scaliger, quam quod ferunt vulgati vetustiores, reddere ; codex quoque Paris. omitta prima littera, redere. Quamvis et illud reddere salvo retineri sensu possit. Semina enim e terra percepta colonus ipsi reddit in fœnus.' *Stoeb.*—274 *Vulg. Usuramque sequi majori sorte. 'Melius Gemb. majorem sorte. Et nos quoque ita olim edidimus. Imperite, ut alias, lectionem innovavit Bonincontrius: Versuramque sequi. Nam quæ versura hic intelligenda est, quum loquatur de terræ fide, quæ majore fœnore fruges reddit? Est enim metaphora. Neque Danistæ hic magis locum habent, quam agricolatio in foro Romano. Sine metaphora aut allegoria ex tulit paraphrastes Firmicus : 'qui novis seminibus per annos singulos novitatem etiam frugibus pariat.' *Scal.*—276 *Vulg. docuit. 'Lege decuit.' Scal. —278 'Orbi libri veteres : ut ordo sit, Dives erat census orbi, gentibus saturatis. Sed vs. irreptitius est ; et a sententia loci alienus. Dives erat, inquit, pro esset. Ut Virg. de malo Medica, Georg. ii. 132. 'Et, si non alium late jactaret odorem, Laurus erat.' Recte quidem Maro ; sed Noster, cum semel dixisset forent, non recte subjunxisset erat.' Bent. 'Nihil hic mutandum, ne dum versus, quod soli visum acutissimo Bentleio, expungendus. Distingue sic : Dives erat census, saturatis gentibus, orbis. Sensus semet ipse recludit : Se quisque, stomachum vel pane curans, satis divitem æstimavit.' *Stoeb.*—279 *Vulg. tardaverat. Sententia postulat tarda-****

NOTÆ

273 *Seminaque*] Segetes frugum.

274 *Usuramque sequi majorem sorte*] I. e. recipere majorem copiam frugum aut quæstum percipere, quam sors seminis ac segetum terris fuit credita.

276 *Quod . . . metallum*] Commune vocabulum, cujus species præcipue

sunt aurum, argentum, æs, ferrum, ac plumbum. Hic autem metallum usurpatur pro divitiis, i. e. frugibus, quas solas nosse decuerit mortales, et quasi his unis satiari : aurum vero et argentum procul a terris arceri debuerint.

278 *Census*] Divitiæ, l. 12.

Quis sine nulla Ceres, non ullus seminis usus,
 Subdere fracturo silici frumenta, superque
 Ducere pendentes orbes, et mergere farra,
 Ac torrere focis, hominumque alimenta parare,
 Atque unum genus in multas variare figuras.

impedierat artes, sine quibus nullus est panis, nullus est usus frugum: puta subdicere tritica saxo trituro, et imponere desuper suspensas moles saxeas, et diluere farinas aqua, coquere furnis, et præparare nutrimenta mortalium, et mulare

~~~~~

verit. Ita enim Gemb. Scal.—281 Vulg. *fracturos silicis*. Al. *S. facturos sulcis*. 'Lege: *S. fracturis sulcis* f. Calpurnius: 'Villa quum subigit manu- alibus ordea sulcis.' *Sulcos* pro molis nuspian alibi legi. unde *ἐργον μολή- φαρρον* Apollonio, et aliis poetis.' Scal. 'Gemb. et Lips. *facturos luci*; Voss *facturos liti*. Repone, *S. fracturo silici* f. *Fracturo silici*, ut Virg. Georg. I. 267. 'Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo:' et Æn. I. 182. 'fruges- que receptas Et torrere parant flammis, et frangere saxo.' Bent. 'Ita Bar- thius olim correxit Advers. p. 256. at sine codicum auctoritate. Lips. enim, legente Vierschroto, habet *facturos luci*, et ab altera manu *sulci*, quod vulga- re non dubitavit Regiom. *sulcis* cod. Paris. et editi Ald. Pruckn. Molin. *fracturos* aptius omnino videtur, ac *factur*. Hoc autem tanto librorum con- sensu firmatum, equidem mutare nolim. Quin accipiendum potius pro *con- secturos frumentum*, ope scilicet molarum, quarum Noster eam h. l. notat structuram, quæ Vitruvio *hydraulurum* nomine describuntur x. 10. Ejus hæc maxime verba transcribemus, quæ et emendantis opem expetunt, et senten- tiam Nostri quam maxime illustrant. Ita vero ille: 'Eadem ratione etiam versantur *hydraulæ*, in quibus eadem sunt omnia, præterquam quod in uno capite axis habent tympanum dentatum et inclusum.' Pro *hydraulæ* malim equidem *hydromylæ*, auctore Turnebo Advers. III. 7. fin. Cetera in eo quod penes me est exemplo, manus docta e commentariis, sic opinor, Balth. Pernzzii, correxit, *tympanum dentatum habens axem inclusum*, 'id au- tem,' sic pergit Vitruvius, 'ad perpendicularum collocatum in cultrum, versa- tur cum rota pariter.' Hinc etenim, ni fallor, intelligitur, Nostro *sulcum* dici, in re molitoria, tympanum illud dentatum, quod in cultrum collocatum, cum rota versatur. Hoc est quod ait vs. 282. *superque ducere pendentes orbes*. Interpretationi nostræ cum primis favet Glossa Non. Marcelli: '*Sulcus* omne quicquid in longitudinem aculeatum est, dici potest veterum auctoritate doctorum. Virgil. Æn. II. 475. 'linguis micat ore trisulcis.' Stoeb.—282 'Lege *tergere*, i. e. purgare excussis glumis et paleis.' Reines.—284 Vulg. *variasque* f. 'Lege, *variare* f. Intelligit pistorium, aut dulciarium opus. Martialis interpretis vicem esto: 'Mille tibi dulces operum manus

NOTE

280 *Nulla Ceres*] Nullus panis usus. Ceres enim Dea frugum aliquando pro pane usurpatur, IV. 732.

281 *Fracturo silici*] Silix masc. et fœmin. est. Virg. Æn. VIII. 233. Ovid. Met. VII. *Fracturo silici*, i. e. molæ inferiori: sicut per *orbes pendentes* in- telligit Poëta molas superiores, quæ rotantur in orbem, et quibus grana

tritricorum teruntur.

282 *Mergere farra*] Rom. bene, i. e. diluere, Gallice *detremper la farine*. Alii *tergere farra*, quasi purgare triticum; minus bene.

284 *In multas variare figuras*] No- tat artem pistoriam ac dulciariam, Martial. XIV. 22.

Et quia dispositis habitatur spica per artem
Frugibus, et structo similis componitur ordo,
Seminibusque suis cellas atque horrea præbet;

285

idem genus farris in plures formas. Et quia spica hirsuta ordinatur granis ex arte ordinatis, par ordo aptatus disponitur, et ipsa dat granaria et cellas suis segeti.

~~~~~

ista figuras Exstruit.” Scal.—285 Scal. Delph. et vulg. *aptatur*: et in vs. seq. vulg. *instructus similis*. ‘Lege: *Et q. d. aptatur s. p. a. Frugibus, instructus simili c. o.* Cicero in Catone: ‘Fundit frugem spici ordine structam.’ Quemadmodum in spica grana suis cellis et folliculis inclusa ac disposita sunt, ita etiam qui sub hoc sidere nascuntur, disponent fruges per horrea et cellas. Intelligit vero publica horrea, ejusmodi horrea Salpertia, et quæ præterea in singulis regionibus Urbis ponit Sex. Aur. Victor: quibus etiam curatores præfiebantur, quorum crebra mentio in veteribus monumentis. *Fruges* vero accipit pro grano ipso frumenti. Unde proverbiale dictum, ‘Frugem non faciet.’ Nam proprie dicitur de culmo, qui granum non cepit suo tempore. In Gembl. erat, *exstructos similis componitur ordo*. fortasse *extractu* legendum. Nihil interest ad sententiam. Firmicus recte concepit hæc: ‘qui ad vitæ subsidium multas fruges in horreis condat.’ Scal. ‘Pro *aptatur*, quod recentiorum codicum est, Venet. *habetur*. Gembl. et Lips. *habetur*; Voss. et pro varia lect. *habitatur*. Porro pro *extractu simili* Gembl. *exstructos similis*, Lips. et Voss. *destructos similis*. Repone, *Et q. d. habitatur s. p. a. Frugibus, et structo similis c. o.* Quia spica, inquit, habitatur frugibus, sive granis, quas in glumis aut folliculis, tamquam in cellis atque horreis conditas tenet; æque fruges in spica artificiose dispositæ sunt, et componunt ordinem similem ordini humana arte atque opera structo: quia hæc, inquam, in spica fiunt, quasi arte et ordine et rationibus architectonicis, idcirco *Sculptentem faciet sanctis laquearia templis*. Hic locus ex omnium difficillimo nunc facilis est et planus: et apparet insignis viri magni error, qui quinque sequentes versus ultra versum 508. relegavit: ubi tam inviti habitant, quam hinc absunt. Si hinc tollis; post illud *quia spica, &c.* nulla redditio est, et sententia membro suo mutilatur: si illic ponis; tum in eodem colo habes *artifices auri faciet*, et mox *sculptentem faciet*, putide et invenuste.” Bent. ‘Quod erat vulgatum, *aptatur*, cod. Paris. et Regiom. cum ceteris impressis, agnoscant. Itaque retineri malim. 286. *et structo similis componitur ordo*] Cod. Paris. *instructus*. Regiom. *instructis*. Utrumque rectius edito Bentleii. Prævalet autem posterius, quod aptissimum hunc parit sensum: Et quia spica aptatur, i. e. instruitur vel instructa est (Virg. *Æn.* 111. 472.) frugibus vel granis per artem, pro artificiose dispositis; fit inde ut ordo eorum componatur vel habeatur similis instructis scil. ordinibus, vel agminibus bellicis, ubi conserti viri hastis in altum porrectis incedunt. Bellissimam habes hic spicæ picturam. Cui plane congruit, quod Curtius de Macedonum agminibus: ‘Vir viro, armis arma conserta sunt.’ Græcorum *τάξις* Nostro pariter ordo, *agmen, ἡγεμὺνες τῶν τάξεων*, ordinum vel agminum duces. Arrian. Expedit. Alex. v. p. 366. ed. Blanc. *Instructi* Homero, *οἱ διατάκτες, σφάλας*

NOTÆ

285 *Et quia dispositis, &c.*] Rationem, ut aiunt, conformitatis aliquam reddere videtur, cur spicæ sidus dat parare horrea, cellasque messibus:

quia et ipsa spica in certas cellas, certosque granorum ordines formatur.

Sculpentem faciet sanctis laquearia templis,
 Condentemque novum cœlum per tecta Tonanti.
 Hæc fuerat quondam divis concessa figura :
 At jam luxuriæ parat. Triclinia templis
 Concertant ; tectique auro jam vescimur auro.

290

bus. Formabit artificem, qui cœlet laquearia in ædibus sacris, et qui faciat novum laqueare per ædes Jovis Tonantis. Hæc enim forma data fuerat olim solis Diis : sed jam nunc pars est luxus hominum. Scilicet jam privata conclavia contendunt cum ædibus sacris ; et supertecti auro nunc etiam sumimus cibum in auro. Verum

~~~~~

abrods ἀπρόβαρres, Iliad. M. 86.' Stoeb.—289 Scal. Delph. et vulg. tonantis. Vetusti quattuor, per tecta tenacis. Lege, tonanti.' Bent.—291 Scal. Delph. et vulg. Nunc jam l. pars est. Gemb. et Lips. pars et. A Voss. abest et. Repone, At j. l. parat. nc et at facile permutantur. Nunc jam hoc loco ridicule.' Bent. 'Cod. Paris. et Regiom. Nunc jam l. pars (:) et triclinia, &c. Sic quoque editores ceteri, qui præterea hos quinque versus ipso eodemque loco, secus ac Scaligero visum, retinuerunt. Rectissime. Ratio nexus in spicæ falci maturæ colore, qui certe flavo similis auro. Totum hunc locum recitavit et, Scaligeri præsertim verbis, illustravit Gronov. ad Gell. xv. 8. pag. 676.' Stoeb.—292 'Vescimur auro] Hæc religiosi videtur esse lectio grammatistæ, qui æqua ferre mente non potuit vescimur aurum, quod ceteroquin juxta cod. Paris. vulgati Regiom. et ceteri omnes tenent. Observandum vero rð vœsci activam et passivam sustinere notionem. Active sump-tum id est quod edere, et gaudet accusativo. Passive dicitur pro pasci,

NOTÆ

289 *Condentemque novum cœlum, &c.]* Musivario scilicet opere. Opus autem musivum dicitur, v. g. pavementum sectilibus scutulis aut tessellis structum, et ad regulam exacte perfricatum. Hæc autem pavimenti species vocatur *tesselatio* : artifices vero *tessellatores*. Duplicem autem *tesselationem* distinguit Plinius l. xxxv. 1. alteram quæ crustis marmorum diversicolorum vermiculatas animalium et rerum effigies referat ; alteram, quæ marmoris maculas alieno marmori inserat, ac orbes aut ovatas figuras marmori includat. Sic Seneca epist. 87. 'Pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis pretiosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint.'

Novum cœlum] I. e. novum laqueare in modum cœli cavatum et arte cœ-

latum. Alludit quippe ad illud etymon vocabuli *cœlum*, quod dictum ait S. Ambros. Hexamer. *cœlum*, quasi cœlatum, impressa stellarum lumina habens. Vel ad etymon Græcum *κοῖλος cavatus*, quasi cœlum dicatur a concavitate. Quam autem Jovi Tonanti sacrarat ædem Augustus, illius cœlum, hoc est, laqueare, novis figuris distinguendum, maculis inserendum, ac orbibus pretiosis cœlandum atque arte elaborandum curaverat. Forte et pavementum etiam sectilibus scutulis aut tessellis structum erat, hoc est, musivario opere elaboratum.

290 *Hæc fuerat, &c.]* His 3. vs. arguit ex occasione luxum Romanorum, qui sicut ædes sacras, ita sua triclinia inaurabant ; et auro bibebant, quod olim unis Divis erat concessum atque consecratum.

292 *Tectique auro, &c.] I. e. cuban-*

Sed parte octava surgentem cerne sagittam
Chelarum. Dabit hæc jaculum torquere lacertis,
Et calamum nervis, glebas et mittere virgis; 295
Pendentemque suo volucrum deprendere cœlo,
Cuspide vel triplici securum figere piscem.
Quod potius dederim Teucro sidusve genusve?
Teve, Philoctete, cui malim credere parti?

aspice sagittam exorientem cum octavo gradu signi libræ; tribuet et vibrare telum brachiis, et vibrare arundinem arcu, et jacere cespites verberibus, et attingere avem volitantem per summum aëra; aut etiam transfigere spiculum tridentis piscem tutum in aquis. Quodnam autem vel astrum vel quamnam genituram tribuerim magis Teucro? Vel te, o strenue Philoctete, cui sorti omnium siderum malim tri-

jungiturque ablative, propter defectionem præpositionis *per, cum, vel de*. Utriusque notiois exempla prostant apud auctores probatissimos. Passiva quidem apud Plinium H. N. ix. 35. ubi: 'Parum est,' inquit, 'nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur.' Eadem est intrinseque verbi constructio; itaque et significatus obtinet passivus *τὸν vescimur*, quem nisi admittas, insigni sermonem elegantia privabis. Active sumit Accius apud Non. Marcell. in voce: 'Ne cum tyranno quisquam epulandi gratia accumbat mensam, aut eandem vescatur dapem.' Adde Tacitum Agric. cap. 28. med. 'Eo ad extremum inopiæ venere, ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos vescerentur.' *Idem*.—294 Scal. Delph. et vulg. *Dabit et*. 'Immo, dabit hæc.' Bent. 'Lege, dabit huc.' Reines.—295 'Lege, glebis admittere virgis.

NOTE

tes sub tectis ac laquearibus inauratis sumimus cibum auratis crateribus. Scilicet materia pro opere. Sic Virg. *Æn.* i. 739. 'Pleno se proluit auro.' Et Georg. ii. 506. 'ut gemma bibat;' i. e. patera ex auro et gemmis ornata.
293 *Sed parte octava, &c.*] His 6. vs. ait octavo libræ gradu exoriri sagittam, quæ dat jaculatores, sagittarios, qui et aves in aëre volantes, et pisces in aquis securos transfodere cuspide ac sagitta valeant.

Sagittam] i. 342.

294 *Chelarum*] Lib. i. 609. ii. 629. *Jaculum*] Teli genus, quod manu vibratur; Gallice, *un dard*.

295 *Calamum*] Materia pro re. Sagittæ quippe calamis et arundinibus constant. Virg. *Æn.* v. 525.

Nervis] Arcu; pars pro toto. Chorda enim arcus ex nervis construitur.

Virg. *Æn.* v. 502.

Glebas] Vel cespites ac saxa, quæ verberibus sen funda emittuntur: vel glandes plumbeas, quæ calamis, quibus annexæ essent, in aëra mittebantur, et per aëra liquefiebant. Stat. Theb. x. 533. 'arsuras cœli per inania glandes.' *Gleba* autem genus est armorum, Cicer. pro Cæcin. § 54.

298 *Quod potius dederim, &c.*] His 6. vs. rem exemplo confirmat; vultque sub hoc sidere sagittæ natos esse Teucrum et Philoctetem peritissimos sagittarios.

Teucro] Ajacis fratri, Telamonis filio, qui sagittandi fuit peritissimus. Homer. Il. viii.

299 *Philoctete*] Philoctetes Pæantis filius fuit, Herculis comes, et cui Hercules moriens pharetram reliquit et sagittas centauri et hydræ san-

Hectoris ille faces arcu de classe fugavit,

300

Mittebat qui vos, ignes, in mille carinas :

Hic sortem pharetra Trojæ bellique gerebat,

buere? Scilicet ille prior propulsavit arcu et sagitta ignes Hectoris, qui injiciebat suas faces in mille naves Græcorum: hic vero posterior tulit pharetram et arma in

*****

Gronov. III. Observ. cap. 18. aliter exponit. Reines.—300 Vulg. arcus et tela fugavit. Repone ex Gemb. arcu teloque f. [Et sic Delph.] Non multum aberamus olim a lectione. Nam a sententia non absumus arcu telisque. ‘Ridiculum est arcu teloque. Voss. telumque. Lips. telaque. Unde repone, H. i. f. a. de classe f. Apud Ovid. Met. XIII. 7. Ajax, qui tum una cum fratre Teucro ἡλώεσθαι, sic loquitur; ‘At non Hectoreis dubitavit cedere flammis, Quas ego sustinui, quas hac a classe fugavi.’ Bent. ‘Lectio vetusta nobis minime videtur absurda, arcus et tela f. Quæ si, propter vocem otiosam, ridenda, Bentleii judicio foret, eandem, necesse est, feras sententiam in illud Virgil. Æn. XII. 815. ‘Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.’ Hac quidem ratione D’Orvill. ad Charit. pag. 388. sq. veterem lectionem defendit. Addimus et hoc, quod tela, ab arcu distincta, quævis misilia notant, in primis jacula; quæ sola manu mittuntur. Talia illa βέλα, à ἔπειν ἐκ χειρὸν Homer. Iliad. M. 159.’ Stœb.—301 Vulg. Mittebatque suos ignes. ‘Ita intelligeretur de Philoctete, quod est Hectoris. Sane vetus poëta dixisset: Mittebat qui suos ignes: ut Ennius et Lucretius. Sed Manilius nunquam hoc dixerit. Minimum receditur a lectione, si ita legeris: Mittebat qui vos, ignes, in mille carinas, quod valde placet.’ Scal. ‘Ita Scal. indigna tanto viro conjectura. Vetustati omnes Mittebatque suos ignes et mille carinis. Sed suos ignes quam barbare! Mittebat pro pellebat, quam languide! Nempe cum de classe depravatum semel esset in telaque, teloque, cuculus aliquis sensit deesse sententiæ classem vel carinas, unde faces Hectoris fugatæ sint.’ Bent. ‘Valde placet Scaligerò hæc, quæ sua est, loci conclamationi restauratio. Parum autem animadvertit vir summus, admodum frigide ad ipsos ignes sermonem converti. Vos ignes, qualis apostrophe! Proinde Barthius, Advers. p. 257. tentavit frigios, D’Orvillius ad Charit. p. 389. Phrygios ignes substituit et totum versum uncis parenthesesque includit. Verum et hanc operam dedignatur Noster, cujus scripturam, tametsi non nimis corruptam, servant codd. Mas. et cum Regiom. vulgati omnes: Mittebatque suos ignes, &c. Unde certissima vel ultro se offert emendatio: Mittebat quis hos i. in m. carinas. quis, quibus pro cum quibus, scil. telis. Vides adeo, quam male rationi Manilianæ consulat, qui illa tela vs. præc. cum hoc ipso commate cupit eliminata, Bentleius. Telorum enim diserte facit mentionem

NOTE

gnine illitas: peritissimus etiam sagittandi fuit, ut jam dicetur vs. 301.

300 *Hectoris ille faces, &c.*] Teucer enim, teste Homero II. VIII. subclypeo fratris sui Ajacis latitans multos Trojanos occulte ex insidiis vulneravit: navesque Danaorum liberavit ab igne, quem Hector in eas mittere conatus est. Quanquam non unus Teucer, sed et Ajax cum illo, ut ipse Ajax

jactitat apud Ovid. Met. XIII. 91. ‘Ecce ferunt Troës ferrumque ignesque Jovemque In Danaas classes: ubi nunc facundus Ulyxes? Nempe ego mille meo protexi pectore puppes, Spem vestri reditus: date tot pro navibus arma,’ &c.

301 *Qui vos [suos] Synæresis; monosyllaba vox, pro dissyllaba. Sic apud Virg. hæc trisyllabæ voces, al-*

Major et armatis hostis subsederat exul.
 Quinetiam ille pater tali de sidere cretus
 Esse potest, qui serpentem super ora cubantem, 305
 Infelix, nati, somnumque animamque bibentem,
 Sustinuit misso petere ac prosternere telo.
 Ars erat esse patrem : vicit natura periculum,

Trojam ; et quavis exulatus a suis remanserat tamen potentior hostis, quam arma gerentes. Immo etiam parens ille infortunatus, qui potuit ferire, et projicere vibrata sagitta anguem incubantem supra vultum sui filii, et sorbentem illius sanguinem et quietem, potuit esse cretus sub tali astro. Ars quidem fuit esse patrem ;

*****

Hom. Il. O. 727. Ἄλς δ' οὐκέρ' ἔμμεν, βιδ' ἔρο γὰρ βελέσσιν. *Hos ignes cum emphasi legendum ; est enim dictum pro tot tantisque ignes in mille carinas, numeras definitus pro indefinito. Vide supra ad iv. 631. Stoeb. Delph. Mitlebatque suos ignes. Vid. Not. inf.—302 Vulg. Hic autem pharetram. 'Gembl. Hic ortam pharetram. Legendum proculdubio : Hinc ortam pharetram, T. bellumque g. Hinc, ex hoc sidere, quod genus loquendi in his apotelesmatis frequentissimum. Infra : 'Hinc venient vocis dotes.' Scal. Delph. Hic autem et pharetram Troja bellumque g. 'Vetusti omnes hic ; sine dubio recte : ille Teucer, hic Philoctetes. Cetera ineptissima sunt, quæ ventilare piget. Repono, Hic sortem pharetra T. bellique g. Philoctetes fatum Trojae et tam longi belli in pharetra sua gerebat : Troja enim sine sagittis Herculeis capi non potuit. Res pueris nota. Ulixes ad Pyrrhum de Philoctete : Εἰ γὰρ τὰ τοῦδε τόξα μὴ ληφθήσεται, οὐκ ἔστι πέροςαι σοι τὸ Δαρδάνου πῆδον. Αἶπει τὰ τόξα ταῦτα τῇν Τροίην μόνα.' Bent. 'Regiom. et reliqui vetustiores impressi, Hic autem pharetram T. bellumque (cod. Paris. bellique) g.' Stoeb.—307 Scal.*

NOTE

veo, aureis. Sic apud Lucret. Hor. Juven. suave, suetus, suadet, et similes voces dissyllabæ fiunt. Rom. *mitlebatque suos*. Quæ sunt veræ lectionis vestigia. Scaliger castigat, *mitlebat qui, vos, ignes, &c.* Nec male.

302 *Hic sortem, &c.*] Nempe Philoctetes, qui ad bellum Trojanum deductus est, utpote qui solus Lernæis sagittis uti posset, quibus ex oraculo ad Trojam evērtendam opus habebant Græci. Casu autem una e letiferis suis sagittis vulneratus in pede, relictus est a Græcis in Lemno insula : ex qua Ulysses eum ad Trojam traduxit, Paridemque singulari certamine sagittis interfecit. Hinc Manilius addit, 'Major et armatis hostis subsederat exul.'

303 *Armatis*] I. e. quam ceteri Græci tela mittentes in Trojam. Scilicet in fatis erat ut Lernæis sagittis everteretur Troja : unus autem Philoctetes iis bene uti poterat : casu igitur sagitta vulneratus licet a Græcis in Lemnum exulatus, necessario fuit revocandus.

304 *Quinetiam ille pater, &c.*] His 7. vs. iterum rem exemplo confirmat, atque non alio sub sidere, quam sub sagitta natum Alconem Cretensem sagittarium, qui adeo sagittandi peritus fuit, ut draconem, qui super ora filii ejus in cunis cubans sanguinem bibebat, sagitta percusserit, non vulnerato puero. Sic Martial. lib. vi. et Valer. Flacc. i. Arg.

Et pariter juvenem somnoque ac morte levavit,
 Tunc iterum natum, et fato per somnia raptum. 310
 At cum secretis improvidus hædus in arvis
 Erranti similis fratrum vestigia quærit,
 Postque gregem longo producit intervallo;
 Solertes animos, agitataque pectora in usus
 Effingit varios, nec deficientia curis, 315
 Nec contenta domo. Populi sunt illa ministra,
 Perque magistratus, et publica jura feruntur.
 Non illo coram digitos quæsiverit hasta;

natura superavit periculum, et simul eripuit puerum et quieti et morti, tunc quasi rursus nascentem, et ereptum morti per somnos. Sed ubi inopinatus hædus, vaganti similis, investigat vestigia fratrum suorum inter occulta sidera, et profertur longo spatio post gregem, procreat ingentiosas mentes et animos sollicitos circa rerum usus, et qui non fatigentur diversis sollicitudinibus; et qui non sunt contenti sua familia, sed ministri sunt plebis, et obeunt magistratus et publica juris officia: hasta non careat omni digito, nec quacumque feratur, nec emtor bonorum

*****

Delph. et vulg. et prosternere. 'Libri omnes, ac prosternere.' Bent.—311 Scal. Delph. et vulg. in astris. 'Quænam ista quæ hic memorat, secreta astra? Repone, in arvis. Similis erranti in secretis arvis. Auctor Nucis: 'Felix secreto quæ nascitur arbor in arvo.' Bent.—314 Vulg. a. p. fundit Et fingit. 'Hæc depravata egregie restituit Gembl. a. que p. in usus Effingit variis n. d. curis, Nec contenta domo.' Scal.—315 Scal. Delph. et vulg. variis. 'Repone ex vetustis omnibus, varios. Ovid. Fast. ii. 291. 'Vita feræ similis, nullos agitata per usus.' Bent.—316 Vulg. Nec tentata domo. Reines. Nec tentata domi. Scal. et Delph. ex Gembl. Nec contenta domo.—318 Vulg. Non ullos curant digitos. 'Egregius antiquitatis locus fœdis maculis scripturæ obsolevit. Scripsit Manilius: Non ullo careat digito, quaque iverit hasta, D. ve b. s. Sectores aut mancupes manu sublata significabant se auctores emptionis esse, ut ait Festus. Inde in Verrinis digitum tollere in auctionibus: item apud Martialem: 'Nam mea jam digitum sustulit hospitibus.' Hoc est, Mea suppl-

NOTÆ

310 Fato] Morti, i. l.

311 At cum secretis, &c.] His 13. vs. videtur Poëta docere cum ejusdem libræ octava parte surgere hædum, qui dat solertes animos, indelassata curis pectora, quæ suas ac domesticas res curare non habent satis, sed et publicas administrant; sectores, reos, et fraudulentos debitores. Verum quis sit ille hædus non satis constat. Neque enim plures inter sidera feruntur quam dno, de quibus jam supra fecit apotelesmata

vs. 103. et quos cum arietis 20. grad. exoriri docuit. Est et capellæ sidus, seu olenies, quam pariter cum ultima arietis parte surgere dixit vs. 130. Firmicus autem viii. 11. tradit hædum oriri cum 15. grad. libræ.

318 Non illo coram digitos [ullo careat digito] Sensus est, quod ex hoc sidere non deerunt, qui laborent ac curent de cognoscendis auctionibus, sectionibus, pœnis, et vadimonis. Hasta scilicet olim apud Romanos figi solebat in auctionibus, cui bona

Defueritve bonis sector, pœnamve lucretur
Noxius, aut patriam fraudarit debitor æris.

320

defuerit, nec reus lucrifaciat supplicium, nec debitor æris alieni frustrarit pa-

~~~~~

lex in auctione mancupes invenit, ut amplius hospitibus servire non possit. Qnamdiu, inquit, qui sub hoc signo nascetur, vivet, nunquam deerit, qui in sectionibus tollat digitum. Hastam autem in auctionibus poni solitam, puta quam bona damnati venderentur, vulgo palam est. 'Quaque' pro quacunque, et 'quandocumque' pro quodcumque veteribus dictum notant et docti ætatis nostræ viri.' Scal. Et sic Delph. Reines. *quave*. 'Rem egregie explicavit Scaliger; in verbis lapsus est. Gemb. *Non ullo curam digito qui viverit hastæ*. Sic et ceteri tres; nisi quod Lips. *qui juverit*, Venet. *qui irruerit*, Voss. *que juverit*. Hic autem et Venet. *illo*, non *ullo*: omnes tres *hastæ*. Repone, *Non illo coram digitos quæverit hastæ*. Coram illo, numquam hasta caruerit digitis: hasta enim in auctionibus erigebatur, et licitatores digitum tollebant. Mos notissimus. Cicero i. Verr. c. 54. 'Accurrunt ad tempus tutores: digitum tollit Junius patrus;' et alibi non semel. Acentissimus Gronovius ad Statii Silvas, p. 408. sic refingit, *Non illo coram digito, qui juverit, hastæ D. que b. s. Illo coram feliciter*: cetera, quæ dedit, perplexa sunt et elucrd.' Bent. 'Cod. Paris. pariter ac Regiom. *Non ullo curam digito quæ quiverit hastam*. Hæc nulli bono. Editi Ald. Pruckn. et Molin. *Non ullo curant digito quaque iverit hastæ*. Lege, cum Defensore Salmasii ad Jus Attic. *Non ullos curant digitos, quaque iverit hastæ*. Non proscriptos, non addictos, nec pecuniæ publicæ condemnatos sub hædo nascituros ait Poëta; sed cognitores (vs. 321.) qui adsunt reis, et causam eorum defendunt. Hi sunt, qui nullum curant digitum sectoris. Nam digito sublato sectores sive mancupes significabant se auctores esse emptionis, ut notat Festus. Nec curant illi quacunque iverit hasta vel auctio, sive etiam defuerit bonis sector, adeoque noxius pœnam lucretur, i. e. absolvatur, aut (libri meliores rectius et) *patriam fraudarit debitor æris* scil. publici. Per hunc omnino intelligit reum de residuis vel peculatu, qui patriam, quod signate additum, pecunia publica fraudavit. Qui cum absolvitur, pœnam lucretur, et debitor pecuniæ publicæ fraudatorque nihilominus manet. Longe aliam hujus loci lectionem et interpretationem dedit Barthius ad Gratii Cynege. vs. 12. Cui si quis accedere velit, equidem ei non succensebo.' Stoeb.—319. 320 Scal. Delph. et vulg. *Defueritque b. s. pœnamque i. N. et p. f. d. æ*. 'Immo repone, *Defueritve b. s. pœnamve i. N. aut, &c.*' Bent.—

NOTÆ

subjicerentur ut auctione publica venderentur. Hinc 'sub hasta subire,' i. e. vendi. Plaut. in Mostell. 'Qui trium nummorum causa subeunt sub hasta.' Gallice *vendre, ou être vendu à l'encan*. Sectores autem aut mancupes manu sublata significabant se auctores emtionis esse, ut ait Festus. Hinc in Verrinis, 'digitum tollere in auctionibus,' et Martial. 'Nam mea jam digitum sustulit hospitibus.' Sup. supellex: i. e. mea supellex in auctione mancupes invenit, ut am-

plius hospitibus servire non possit. Itaque sensus horum trium versuum Manilii hic est, ut quamdiu sub hoc sidere hædi nascentur homines, aut vivant, non deerunt qui sublato digito auctiones faciant: non deerunt qui bona publicata emant in auctionibus: non deerunt qui de peculatus reis pœnas petant: qui debitores æris alieni impune sinant abire ac patriam relinquere. Erit etiam qui cognituris seu sectionibus præsit.

319 Sector] Sectores dicebantur ii,

Cognitor est urbis. Necnon lascivit amores
In varios, ponitque forum, suadente Lyæo;

*triam. Natus sub hoc sidere cognitoris præest: atque etiam verbis petulans fertur
in diversas libidines, et relinquit illud forense munus, et se dedit Baccho: agi-*

*****

321 Vulg. *C. est verbiis*. 'Lege, *C. est urbis*. Cognitor et sector pene idem. Est autem is, qui sectionibus præest, cujus munus cognitura dicitur. Suet. in Vitellio: 'Fillius sectionibus et cognituris uberius compendium nactus.' Ovid. 'Aptius hæc capiant vadimonia garrula ceræ, Quas aliquis duro cognitor ore legat.' Glossæ: *Cognitor, Enducos*. Est ergo proprie, qui compendii sui causa nullum non manubiærum genus experitur. Apud Asconium *cognitor* est, qui præsentis causam defendit: apud Prudentium iudex quæstionis, in Romano: 'hic tum cognitor pronunciat, Claudatur infans carcere.' Mimus hæc intelligit paraphrastes Firmicus, qui publicorum officia vectigalium tractatus scribit. *Scal.* Et sic legendum vult Reines. Delph. *verbiis*. Vid. Not. inf. 'Legendum omnino cum scriptis et editis optimæ notæ, *verbiis*. Neque tamen in sententiam concedimus Auctoris Observat. ad Jns Attic. qui interpungit, *Cognitor est (.) Verbis nec non, &c.*' Stoeb.—322 Vulg. *ponitque f.* 'ponitque f. Gembl. Quadruplaturis, cognituris, sectionibus volap-

NOTÆ

qui compendii sui causa bona damnatorum emebant in auctionibus, ac postea pro suo compendio venditabant. Hinc a Cicer. II. Philip. Antonius appellatur 'Pompeii sector,' quod ejus bona emisset. Ita Asconius. At Laur. Vall. I. Eleg. sectores vocat illos accusatores, qui ex damnatione accusati dimidiam bonorum partem expectabant, aut certam aliam partem sequebantur. Budæus sectores vocat eos, qui delationibus faciendis confiscationes a principibus impetrant, ut homines insontes for-
tunis omnibus evertant.

Panamve lucretur, &c. I. e. non erit quisquam de peculatu reus, qui peculatum impune fecerit. Scilicet nascetur sub hoc sidere quadruplator, qui reos accuset et persequatur. Igitur *lucrari panam* est aliquod scelus impune committere.

320 *Debitor æris* I. e. nascuntur quadruplatores sub hoc sidere, qui debitores æris alieni non sinant abire e patria, creditoresque suo ære fraudari, quippe qui insectabuntur illos, donec æs alienum solverint.

321 *Cognitor est urbis*: [*C. est: verbiis,* &c.] Ita interpungendum: i. e. quadruplator erit, quem vulgo dicunt procuratorem judiciale, Gall. *procureur fiscal*, qui auctiones curet, qui cognituris præsit, ne sector desit in auctionibus: ne in ære alieno fraus subrepat: ne in reorum pœnis ipsi rei pœnam lucrentur, ac impone crimen admiserint. Scaliger legit, *cognitor est urbis*. Verum non dicitur *cognitor urbis*, sed simpliciter *cognitor*. Nascuntur igitur et cognitores sub hoc sidere hædi.

Necnon, &c. Nascuntur et sub hoc sidere qui verbis lasciviant in varias libidines: qui res illas forenses interdum ponant, ut vino indulgeant. Itaque cognitor ejusmodi prædictis auctionibus, sectionibus, ac cognituris aliquando supersedebit, ut Veneri ac Baccho indulgeat. Namque per *forum* intelligit sane Poëta prædictas res forenses, nempe cognituras, sectiones, et auctiones. Ita enim ratio postulat.

322 *Lyæo* Baccho, i. e. vino. Bacchus enim cognominatur *Lyæus*, verbo

**Mobilis in saltus, et scenæ mollior arte.
Nunc surgente nepa, testudinis enata undis**

lis est etiam ad saltationes, et plus æquo effeminatus in arte scenæ. At vero quando lyra exoritur, figura illius testæ, quæ retulit solum per sui heredem ea,

tates etiam interjiciet: neque semper publicis illis muneribus distingeretur. Nam fori appellatione quadruplaturam, secturam, et cognituram intelligit. Itaque *τὸ ponitque forum*, est abjicit curam fori, cognituræ, sectionis, quadruplaturæ, &c. Hinc colligitur recte a nobis correctum, *cognitor est urbis*. Est enim publica persona. ideo in foro venali, et hasta ejus cura. Ibid. *madetque Lyæo*] Interpolatum, ut et illud apud Boninc. Ibid. *mandetque Lyæo*] Gembl. *suadetque Lyæo*. Profecto Manil. scripsit: *se datque Lyæo*. Adstipulatur paraphrastes Firmicus: 'vinoque et epulis deditus.' Scal. Et sic Delph. 'Sic Scaliger; cum Gembl. habeat *sua detque*; tres reliqui, *suadetque*. Repone, *ponitque f. suadente Lyæo*. Deserit forum, suadente et invitante Baccho.' Bent. '*ponitque forum*' id est, abjicit curam fori, cognituræ, &c. Regiom. *ponet et for*. Cod. Paris. vulgatum tenet. *suadente Lyæo*] Hæc nova locutio, eaque notæ minus probæ. Latine dicendum foret, *auctore Lyæo*. Vetus scriptura multo sonantius sic, *madetque*, vel, ut cod. Paris. *madet atque Lyæo*, i. e. vino. recte.' Stoeb.—324 Scal. Delphi. et vulg. *surgente lyra*. 'Quid hoc est, *Surgente lyra*? testudo sive lyra oritur? Ubi vero est *scorpius*, qui post chelas sive libram ordine suo sequi hic debebat? Repone, *N. s. nepa*. Cum prima, inquit, parte nepæ, surgit lyra: ut infra versu 339. cum octava parte nepæ, surgit ara: ubi tamen librarii, ut hic lyra, ita pari dederunt pro nepæ: quam emendationem Scaligero debemus.' Bent. 'Libri optimæ notæ legunt lyra. Sic quoque Pontedera Epist. § 6. quem operæ pretium est ad

NOTE

Græco *λῆν*, i. e. *solvere*, quod membra solvat ac curet vinum, pro quo Bacchus a poetis usurpatur; vel a nomine Græco *λῆα, rixas*, quod rixas excitet vinum.

323 *Mobilis in saltus*] Notat sub hoc eodem sidere nasci pantomimas, qui gestu et voce res expromunt.

Scenæ mollior arte] Notat et histriones. Scena proprie tabernaculum significat ex frondibus et ramis inumbrationis causa compositum, a voce Græca *σκιά, umbra*. Sed quoniam olim Attica juvenus, cum adhuc viratim ageret, in ejusmodi tabernaculis cæmina quædam incondita decantabat, fabulasque suo more agebat, factum est ut postea in urbibus degens theatris suis idem nomen scenæ dederit. Quod et Romani nomen idem retinuerunt, *scenamque* pro

quintuplici theatrorum genere usurparunt. Est enim scena tragica, comica, satirica, versatilis, ductilis. Scena tragica columis, fastigiis, palatiis, signis, et alio regali apparatu ornabatur. Comica privatorum ædificiorum ac mediocris cultus speciem habebat. Satirica arboribus, montibus, speluncisque exornabatur. Versatilis subito tota machinis vertebat diversas formas, faciemque diversam præbebat. Ductilis contractis tabulatis hac atque illac interiorem picturæ speciem denudabat. Hinc per hæc voces *scenæ mollior arte* notat Poëta histriones et comædos.

324 *Nunc surgente nepa* [lyra], &c.] His 13. vsa. ait Poëta cum libræ grad. 8. quonque surgere primam lyra partem, quam testudinem seu cameram vocant. Neque enim est

• Forma, per hæredem tantum post fata sonantis,

325

quæ præluit, emergit ex aquis oceani ; quæ scilicet olim Orpheus Cæagrius reddens

~~~~~

hunc locum conferre.' Stoeb.—325 'Post hunc versum interjice: *Chelærum surget quum pars vicesima sexta*. Nam deest locus sive pars signi, in qua oritur lyra. At iste versus eo loco, ubi vulgo legitur, inepte positus est. quia si eum ibi esse sinamus, maxima absurditas consequetur, ut ara sit in vicesima sexta parte libræ simul et octava scorpii. Quid potuit absurdius excogitari? In vulgatis exemplaribus Firmici omissus est hic locus totus de lyræ tam ortu quam occasu. At Boninc. videtur usus codice Firmici, in quo lyra dicatur oriri parte libræ. Sed neutrum verum est. Nam hodie tota lyra exat supra finitorem barbaricum in octava sagittarii, non in quinta parte capricorni, ut nugatur Bonincontrius. Tempore vero Manilii lyra oriebatur a iv. scorpii, ad xv. ejusdem, hor. 0. 45'. in finitore barbarico. Igitur lyra oriente, fidicines, flatores tibiarum, hydraulæ, organarii, cantores nascentur.' Scal. Ibid. vulg. per heredem tantum prolata Tonantis. 'Quis est iste heres Tonantis, qui lyram protulit? Dicunt a Mercurio prolatam. Sed ubi sunt tabulæ testamenti, quibus Jupiter instituit heredem suum Mercurium, quum morietur ipse? Commentitia est lectio. Gembl. per heredem tantum præfata sonantis. Optime. Heres Lyræ est Orpheus: nam a Mercurio facta Orpheo tradita est, auctore Hygino et Nicomacho Geraseno lib. ii. Musices. Ea igitur lyra per solum Orpheum duntaxat sonabat præfata, id est, τὰ προφύμα, προκιδάρματα, ἐνδοσιμα. alio enim tangente non sonabat. quasi nulli citharædo pareret præterquam Orpheo heredi ipsius lyræ.' Idem. Et sic Delph. 'Sic quidem Gembl. et Lips. quæ mirifice interpretantur Scal. et Huet. præfata scilicet substantive præludia, προφύμα; sic et testudo præludia sonnerit per heredem solum Orpheæ; alio tangente non sonnerit. Nec verba attigerunt, nec sententiam. Codex Venet. profata. Voss. post fata. Repone, Forma, p. h. t. post fata s. Heredem tantum, h. e. tam magnuni, Mercuri-

NOTÆ

cur Scaliger arguat hic lyram surgere cum 20. gr. libræ. Namque bene quidem Manilius infra vs. 337. ait cornua lyræ surgere cum vigesimo libræ gradu: sed non est cur pars lyræ posterior, seu camera lyræ, qua exoritur in cælis, oriatur cum 20. gr. libræ. Eodem enim orationis textu et sensu loqui videtur Poëta de lyræ primo exortu, ac de hædi et sagittæ ortu. Dixit autem vs. 293. exoriri sagittam cum 8. grad. libræ: et vs. 306. hædum surgere pariter cum eodem 8. libræ grad. Neque enim Poëta rem aliter notat. Itaque docet sub lyræ testudine exoriente nasci cantores, citharædos, fidicines, et qui inter epulas cantu Bacchum mulcant, et inter curas murmure furtivo carminum mentem suam levent, sibi-

que ipsi ad aures proprias perpetuo cantent.

Testudinis] Testudo lyræ, camera est seu testa, quæ posteriorem lyræ partem effingit, qua inter sidera exoritur. Cur autem lyra dicatur testudo, fabulas retulimus i. 324. et Hygin. refert Poët. Astron. ii.

325 *Per hæredem, &c.*] Notat Poëta fabulam Orphei, qui unus hæres fuit illius testudinis, quam invenit, exesa carne, relictis solis nervis, quos digitis percutebat non inamœnum reddebant sonum; et ad cujus imaginem lyræ deinde formatæ sunt. Hinc lyra, seu testudo illa, quæ in cælis est, per unum Orpheum sui hæredem præfata sonabat: eamque inter sidera relatam volunt poëtæ. i. 331.

Qua quondam mentemque feris Œagrius Orpheus,
Et sensus scopulis, et sylvis addidit aures,
Et Diti lacrymas, et Parcis denique filum.

sonum, dedit et saxis sensus, et sylvis aures, et Plutoni lacrymas, et tandem morti

rium intellige, qui ex mortua testudine primus lyram effecit. Historia vulgatissima.' *Bent.* 'Cod. Paris. *præolata tonantis*. Regiom. et editi ceteri, *prolata ton*. Optima quia et verissima hujus loci elicitur interpretatio, si scripseris, uti Molinius recte, *Tonantis*, i. e. Jovis. Integrum locum sic habe: *Nunc surgente lyra testudinis enatat undis Forma, per heredem tantum prolata Tonantis*. Ea, inquit, oritur lyræ forma, quæ prolata, i. e. inventa, prodita, producta est per tantum, i. e. tam magnum Tonantis heredem, qui est Mercurius, Jovis et Maiæ Atlantis filius. De hujus lyræ inventionem et forma uberius Natalis Comes Mythol. v. 5. p. m. 438. pr.' *Stoeb.*—326 *Vulg. sonitumque ferens*. 'Mallem *serens*.' Scal. 'Lege, *sonitum referens*. De re eadem egit i. 4.' *Reines*. Et sic Delph. Et mox 328. Scal. Delph. et vulg. et *morti denique finem*. 'Serens a Scal. est: nam libri omnes *ferens*; et Voss. præterea *somnumque*. Haud dubie mendosa sunt, *sonitumque ferens*, seu *serens*. Conjunctio que prorsus supervacua est; et continuo post *sonantis* addere *sonitum* non poetæ est vigilantis. Repono, *Qua quondam mentemque feris... et Parcis d. filum*. Versus sane egregii: Ovid. Metam. xi. 1. 'Carminum dum tali silvas animosque ferarum Threicius vates et saxa sequentia ducit:' et mox versu 41. 'perque os (pro Juppiter) illud Auditus saxis, intellectumque ferarum Sensibus, in ventos anima exhalata recessit. Te mæstæ volucres, Orpheu, te turba ferarum, Te rigidi silices, tua carmina sæpe secutæ Fieverunt silvæ.' Ceterum addidit *filum Parcis*, non *morti finem*. Fine enim morti data, nemo postea moreretur. Filum addidit Parcia, cum Eurydicen uxorem mortuam, iterum victuram recepit. Parcarum fila, stamina, colus, pensa, cui non cognita? Orpheus apud Ovid. Met. x. 31. 'Eurydices, oro, properata retexite fila.' Statius Silv. iii. 1. 172. 'Parcarum fila tenebo, Extendamque colos; duram scio vincere mortem:' et Theb. viii. 57. Pluto de Orpheo narrat, 'Odrysia etiam (pudet heu) patuisse querelis Tartara: vidi egomet blanda inter carmina turpes Eumenidum lacrimas, iterataque pensa sororum.' Martial. iv. 54. 'Nil adicit penso. Lachesis.' et vii. 46. 'Et raptas fatis reddidit ipse colos.' *Bent.* 'Restituo e cod. Paris. et editis vetustis, *sonitumque ferens*, ubi hoc *que* ad metrum, non ad sensum, supplendum facit. 328. et *Parcis d. filum*] Cur non retineamus potius antiquam lec-

NOTÆ

326 [Œagrius Orpheus] Orpheus enim, de quo i. 332. filius fuit Œagri ex Calliope Musa. Orpheus autem adeo perite lyra canebat, ut saxa, sylvas, manes, Plutonem, et mortem ipsam cantu lyræ ceperit; i. 332. 'Qua quondam ceperat Orpheus Omne quod attigerat cantu, manesque per ipsos Fecit iter, domuitque infernas carmine leges,' &c. Et Virg. Æn. vi. 119. et seqq.

328 [Diti] Plutoni, quem *Ditem* vocat Delph. et Var. Clas.

cant a divitiis. Hinc autem addidit lacrymas Orpheus, dum accepta lyra apud Inferos delapsus Plutonem et Proserpinam carmine tantopere demulsit, ut uxorem Eurydicen ab Inferis reduxerit, ut notatum est i. 332.

Et Parcis filum [morti finem] Domuit quippe mortis leges, quibus cautum est ac vetitum ne quis vita functus ex Inferis revocetur ad superiores auras, vitæque iterum fruatur:

Manil.

3 A

- Hinc venient vocis dotes citharæque sonantis,
 Garrulaque in modulos diversa tibia forma, 330
 Et quodcumque manu loquitur, flatuue movetur.
 Ille dabit cantus inter convivia dulces,
 Mulcebitque sono Bacchum, noctesque tenebit.

finem. Ex hoc sidere creabuntur munera vocis canoræ, et fistula loquax, quæ red-
 dit varia modulamina boreæ sonori; et id omne instrumentum quod sonat ope
 manus, et pulsatur flatu. Natus sub hoc sidere reddet jucundos cantus inter epulas,
 et mitigabit suo cantu Bacchum, et ducet noctes cantando. Immo etiam inter ipasæ

tionem, et morti d. finem? Quod saltem in Eurydice factum, quam Orpheus,
 Plutone, et Proserpina cantus anavitate placatis, secum ex Inferis abduxit.
 Stobæ.—329 Vulg. H. v. voces doctæ belleque sonantes. 'Plane ἰδιωτισμὸν redo-
 lent. Gembl. longissime ab hac vulgata lectione discedit: H. v. vocis dotes,
 Boreæque sonantis. Vocis dotes, acroamata, et cantores. Boreæque sonantis:
 ἑκπεφορὰ δρυάνα Athenæo, aliis πνευστικὰ, quæ vento animantur, sive tibiæ
 sint, sive hydraulica. Artificiose enim expressit triplicem soni naturam,
 ἀπνοικύην, δρυανικύην, πνευστικύην. vocis dotes ἀπνοικύην. Garrula, quæ modulis, δρ-
 γανικύην: ex flatu enim consistit. Et quodcumque manu loquitur, πνευστικύην. quæ
 impulsu digitorum numeros recipit.' Scal. Et sic Delph. 'Quid boreæ cum
 musicis? abeat, hinc in Scythiam suam. Voss. boreæ: unde Vossius ad Cat-
 ullum substituit, aureque. Tu reponere, Hinc venient vocis dotes citharæque
 sonantis. Ita lib. iv. vs. 529. 'sed dulci tincta lepore Corda creat, vocisque
 bonis citharæque sonantis Instruit, et dotes cantus cum pectine jungit.'
 Ovid. Metamorph. v. 112. 'Sed qui pacis opus citharam cum voce move-
 res.' Statius Achilleid. 1. 573. 'digitosque sonanti Infringit citharæ.' Bent.
 'Cod. Paris. cum Gemblac. boreæque sonantis. Regiom. belleque son. Pro-
 pins ad verum accedere nobis videntur editi Ald. et Molin. voces docte belle-
 que son. Vel etiam Pruckn. voc. doctæ, belleq. son. Qua quidem nos lectione
 contenti, recensendis doctorum Belgarum conjecturis, quæ in collectis eorum
 observationibus ad h. l. passim leguntur, otii quippe parci, lubentes superse-
 demus.' Stobæ.—330 Vulg. Garrula quæ modulo diversa tibia forma. 'Mani-
 festo legendum: G. quæ modulis diversæ t. format.' Scal. Reines. Garrula per
 modulos. Delph. G. quæ modulos diversos t. format. 'Ita Scaliger: sed ve-
 rusti codices, G. quæ modulos diversa t. forma. Nisi quod Vossianus, Garru-
 laque modulos: et Venetus, Garrulaque in modulos. Recte: et sic reponere, ut
 et Vossius ad Catullum, Garrulaque in modulos diversa t. forma. Garrula in
 modulos: modus loquendi multum Nostro dilectus. Ita 11. 39. 'et Pana
 sonantem in calamos,' et 246. 'ariesque in cornua torvus,' ubi vide plura.
 Bent. 'Regiom. et ceteri impressi vetustiores juxta cum cod. Paris. Garr.
 quæ mod.' Stobæ.—331 Scal. Delph. et vulg. manu l. flatuque m. 'Scribe ma-
 nus,' inquit doctissimus Huet. Non obtempero. Non enim manus, sed cithara
 vel tibia manu loquitur. Noster iv. 154. 'Et graciles calamos, et nervis
 insita verba.' Lucret. iv. 978. 'Et citharæ liquidum carmen, chordasque
 loquentes.' Ceterum pro flatuque, lege flatuue.' Bent.—333 Vulg. M. quæ a.

NOTE

reduxit enim uxorem suam ex Iufe-
 ris. 331 Quodcumque manu] Intelligit
 instrumentum omne musicum quod
 manu pulsatur ac digitis.

329 Citharæ [boreæque] sonantis]
 Per boream sonantem intelligit fla-
 tum omnem quo tibiæ, fistulæ, aut or-
 gana resonant. 333 Bacchum] Vinum aut vinolen-
 tiam, iv. 204.

Quinetiam curas inter, secreta movebit
Carmina, furtivo modulatus murmure vocem : 335
Solut et ipse suas semper cantabit ad aures.
Chelarum surget cum pars vicesima sexta
Hinc distante lyra, quæ cornua ducit in astra,

rerum curas, cantabit tacitos versus, movens vocem clanculo sonitu : et ipse quoque solus perpetuo canet ad suas aures. Inde lyra remota, quæ attollit cornua sua ad sidera, cum vigesimus sextus gradus libræ exorietur, ex adverso scorpionis vix

B. noctesque tenebit. 'Tò noctesque tenebit non est nauci. In Gemb. et in textu Boninc. sequitur versus mala fide ab aliis editionibus omissus, *Quin etiam curas inter secreta movebit.* Dabimus integrum locum; et præstabimus: *M. que s. Bacchum, noctisque tenebris. Quin etiam curas inter secreta movebit Carmina, f. m. m. v.* Manifesta sententia neque indigens interpretis: figura Maniliaua *ty dià dvoiv*: sono noctisque tenebris: sono nocturno. Vera est lectio.' *Scal.* 'Libri veteres, noctesque tenebit: Voss. solus, noctemque. Repone, *M. q. s. B. noctesque tenebit*; hoc est, producet noctes, morabitur, longiores faciet; ne mane appetente convivæ discedant. Martial. II. 89. 'Quod nimio gaudet noctem producere vino.' Ovid. Met. I. 682. 'Sedit Atlantiades, et euntem multa loquendo Detinuit sermone diem.' Bent. Et sic Delph.—334 '*Quin etiam, &c.*'] Hæc neque in cod. Paris. neque in ullo editorum adparent. Primus produxit Scaliger e cod. Gembl. cui ut locum faciat, versu superiore, sua potissimum fide, mutavit *noctisque tenebris* (.) Nostri vero libri rectius, sine interpunctione, *noctesque tenebit Carmine f. m. m. v.* Stœb.—338 *Hinc distante lyra.* 'Quis hæc intelligit? Hinc distante lyra in xxvi. parte libræ, sed e regione scorpii ara surgit. Sunt oracula ægrotantium. Ara igitur surget eodem tempore in xxv. libræ cum lyra, et e regione ejus in octava parte scorpii? Sane digna quæ asini interpretentur, non homines. Acrostichides et acroteleutia hujus distichi inter se commutarunt, quæ ita restituntur: *Chelarum surget quum pars vicesima sexta: Hinc distante lyra, quæ cornua ducit in astra.* Sed prior versus suo ordini redditus supra. Deinde quam inepta erat tractio, *Chelarum surget, quæ cornua ducit in astra*: ita restituito primum versuum inter se implicatorum, deinde loco suo luxatorum, postremo mendi, quod est in sequenti versu, est omnium emendationum maxime notanda, quæ in hoc poëta præstitæ sunt.' *Scal.* 'Versus spurii et insulsi. Quid est *distante lyra*; cum de lyra jam transactum sit? Quid pars xxvi. chelarum; cum jam de scorpio agatur? Hos tamen vs. sic dissolvit *Scal.* *Chelarum surget cum pars vicesima sexta. Hinc distante lyra, quæ cornua ducit in astra.* Et priorem ex his ponit post vs. 325. loco alienissimo, *Forma per heredem tantum post futa sonantis, Chelarum surget cum pars vicesima sexta. Qua*

NOTÆ

337 *Chelarum*] Libræ, ut jam monui vs. 294.

338 *Hinc distante lyra, &c.*] His 11. vs. ait cum 26. libræ grad. exoriri et cornua lyræ, cujus apotelesmata non memorat: et aram, quod thuribulum vocant; quo sub sidere nascantur templa colentes, versores, cantores sacri, et prophetæ.

Hinc] I. e. ex octavo gradu libræ subliata lyra ad 26. grad. qua parte libræ cornua lyræ surgant, ut supra monui, et quod colligere est ex illius situ inter sidera, I. 332.

Cornua] Quæ duo sunt lyræ manubria, seu brachia, quæ attolluntur etiam inter sidera, sed quibus non surgit lyra.

Sed regione nepæ vix partes octo trahentis,
 Ara ferens thuris, stellis imitantibus, ignem, 340
 (In qua devoti quondam cecidere gigantes,
 Nec prius armavit violento fulmine dextram
 Jupiter, ante focos quam constitit ipse sacerdos;)
 Quos potius finget partus, quam templa colentes,

trahentis octo gradus, ara, quæ dicitur thurifera, exoritur, ferens, stellis referentibus, flammam, in qua olim devoti gigantes a Jove perierunt. Neque enim Jupiter cepit dextra fulmen infestum, antequam ipse sacerdos steterit coram Diis. Quos igitur natos magis procreabit ara, quam qui colunt ædes sacras, et qui ministri sunt

*****

quondam mentemque feris, &c. Ergo testudo non sonat, nisi parte libræ xxvi. surgente? Aut ea libræ pars surgit post primam scorpii? Qua autem hoc pacto non cum *testudine* jungetur, sed cum parte. Ergo Orpheus silvas et feras domuit xxvi. parte libræ? Vides quot incommoda: nec minora fere in altero vs. quem suo hic loco relinquit. Audi tamen τὸν πᾶν de hoc suo facinore gloriantem: 'Restitutio,' inquit, 'primum versuum inter se implicatorum,' &c. Non credemus: centies centiesque felicius tibi conjectura cessit. *Nepæ* quidem egregie, reliquum vero ἄβηρον ἔμεινον. *Bent.*—339 *Vulg. S. r. pari v. p. o. trahentes.* 'Si ultimam syllabam in voce regione repetiveris, veram lectionem pene adeptus fueris. Adjuva igitur, et lege: *S. r. Nepæ v. p. o. trahentis.* Verissima emendatio. Scriptum fuerat *nepai*, ut infra *carai* pro *cara*. Sic Aimilins, Æmilius. Igitur in octava parte scorpii ara oritur, vel, ut Manilius loquitur, ara oritur e regione nepæ vix dum trahentis octo partes. Sæculo Manilii ara oriebatur supra finitorem barbaricum a xv. capricorni hor. 1. 15'. Longe igitur abest a vero hic noster, quæcunque fuerint illa parapegmata barbarica aut vera, quæ non intellexit, aut falsa, quæ illi imposuerunt. Firmicus oscitanter legit auctorem suum, qui dicat aram oriri cum prima scorpii: qui tamen recte confirmat emendationem hanc illustrem *E regione nepai*. Bonincontrium autem decepit ridicula trajectio versuum de xxvi. parte chelarum.' *Scal.* 'Vs. 337-340 apud Pontederam § 6. fin. ad codicis præsertim Paris. et Regiomontani normam, rectius dispositi apta cum declaratione leguntur.' *Stoeb.*—343 *Scal. Delph. et vulg. ante Deos.* 'Cur ante Deos? Immo ante aram. Hoc enim sacerdotis est: Seneca, Thyeste 691. de Atreo: 'Ipse est sacerdos; ipse funesta prece Letale carmen ore violento canit.' Repone igitur, *ante focos. Ante focos* id quod ante aram. *Virg. Æn. xii. 118.* 'In medioque focos et Diis communibus aras.' *Tibull. iv. 6.* 'Staret ut ante tuos conspicienda focos.' *Ovid. Fast. vi. 307.* 'Nunc quoque cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ Ante Vacunales tantque sedentque focos.' *Bent.*—344 *Vulg. fingent ortus.* 'Scribe *finget ortus*. Refertur enim ad aram, et est hyperbaton.' *Scal.* 'Libri fin-

NOTÆ

339 *Sed regione nepæ]* I. e. ex ad-
 verso scorpionis. *Nepa* enim scor-
 pius est, II. 32. IV. 356. *Lyra* autem
 sita est extra tropicum cancri, scilicet
 inter olorem et hercnlem: scorpionis
 vero quasi ex opposito medius cin-
 gitur tropico capricorni, I. 268. et

332.

340 *Ara]* Thuribulum, ut dictum
 est I. 427.

341 *In qua devoti, &c.]* Ut dictum
 est I. 332. et seqq.

344 *Templa colentes]* Puta ædiles
 aut sacerdotes.

Atque auctoratos in tertia jura ministros,
 Divorumque sacra venerantes numina voce,
 Pæne Deos, et qui possunt ventura videre?
 Quatuor appositis centaurus partibus effert
 Sidera, et ex ipso mores nascentibus addit.
 Hic mulos aget aut mannos, mixtoque jugabit
 Semine quadrupedes, aut curru celsior ibit;
 Aut ornabit equos phaleris, aut ducet in arma.

tertii ordinis ex sacramento astricti; et qui sacro cantu colunt potentiam Deorum; et qui sunt ferme Dii, et qui queunt prævidere futura? Quatuor autem additis gradibus centaurus profert suas stellas, et dat ex seipso studia natis sub se: scilicet natus sub illo vel agitat mulos, vel mannos, vel copulabit quadrupedes ex diverso semine natos, vel volitabit sublimior curriculo; vel imponet arma equis, vel

*****

gent. 'Lege finget partus.' Bent.—346 Vulg. sacras . . . voces. Correxist Scal. ex Gemb. Et sic Reines.—350 Vulg. et Rom. Aut stimulos aget aut omnes mixtosque jugabit. Jun. Bitur. Aut stimulos aget arte omnes. Reines. Aut stimulis aget ante oculos m. q. j. 'Lege bona fide: Aut mulos aget aut mannos mixtosque jugabit. Et sic Delph. 'Mulos aut mannos, palmaria Scal. emendatio: nam veteres tres, Aut stimulis agit aut omnis; Voss. Aut stimuli sagittavit onus. Repone parva mutatione, Hic m. a. a. m. mixtoque jugabit S. q. Hic aget, ut mox 'ille tenet.' Mixto semine, ut Claud. in Mall. Cons. 302. 'Obvia fulminei properent ad vulnera pardi Semine permixto geniti, cum forte leonæ Nobiliorem uterum viridis corrupt adulter.' Bent.—352 Scal. Delph. et vulg. onerabit e. armis. 'Hæc inepta et putida sunt. Quorum enim onerare equos armis? aut si onerentur, quo ducentur nisi in arma? Repone, Aut ornabit equos phaleris. Virg. Æn. v. 310. 'Primus equum phaleris insignem

NOTÆ

345 *Atque auctoratos, &c.*] Qui templa scopis purgabant, i. e. versores. Triplex enim in jure sacro fuit ordo. I. *Ἱεροφάνται, sacerdotum antistites*, qui sacra et cærimonias edocebant. II. *Ἱερείς, sacerdotes*, qui sacra faciebant. III. *Νεωκόποι, versores*, qui templa scopis purgabant. Igitur *auctoratos* vocat eos, qui ad tertii ordinis munus in sacro jure obeundum sacramento obligabantur, quos *νεωκόποι, versores*, vocant.

348 *Quatuor appositis, &c.*] His 9. vsb. ait exoriri centanum meridionalem cum 12. grad. scorpionis. 'Qui sub hoc sidere natus fuerit,' inquit Firm. VIII. 13. 'aut erit auriga, aut eorum nutritor, et cultor, vel eorum

exercitator, aut mulo-medicus, vel equitarius.'

Centaurus] Nimirum meridionalis, I. 425.

350 *Mannos*] Burricos, ut aiunt; i. e. minutos mulos. Martial. XII. 24. 'Nusquam est mulio: mannulli tacebunt.' Vel parvulos equos, qui totum vestigia glomerantes commodam sessori præbent vecationem; Gallice, *petits chevaux qui vont l'amble; hacquenées*.

351 *Mixto [mistos] Semine quadrupedes*] Mulos, qui ex equa et asino generantur. Igitur talis homo erit pruriga, i. e. qui equabus mares admittat.

352 *Ornabit equos phaleris, [onerabit equos armis,] &c.*] I. e. equitator

Ille tenet medicas herbas ad membra ferorum :
 Hoc est artis opus non expectare gementes,
 Sed non auditos mutorum tollere morbos, 355
 Et sibi non ægrum jamdudum credere tales.

aget equos in bella : alter etiam scit medicam scientiam ad sanandos artus equorum, scit etiam levare morbos non intellectos animalium non gementium. Scilicet id spectat ad hanc artem, non expectare conquerentes, et non committere sibi corpus

*****

victor habeto." Bent. 'Lege, ornabit equos armis. Lucret. II. 'Classem ornata armis belli simulacra cientem.' Nepos in Hannib. 'elefas ornatus.' Vide ad eum locum Gebhardum.' Reines.—353 Scal. et vulg. I. t. m. artes a. m. ferarum. Delph. ferorum. 'Sic codices omnes : sed repono, I. t. m. herbas a. m. ferorum. Et ferorum quidem, hoc est, equorum : nam ad ferarum membra venatores potius accedunt, quam medici. Noster supra vs. 77. 'Aut cum laxato frugerunt cardine claustra Exagitare feros, pronumque anteire volantes.' Virg. de equo Trojano, Æn. II. 51. 'inque feri curvam compagibus alvum Contorsit.' Et ferorum recte, ut jam video, emendarat in priore editione Scal. cur vero in secunda omiserit, nequeo divinare, Scio autem medicas artes sæpe alibi dici ; sed hic herbas verum existimo ; verum sequente rursus habemus, artis opus. Idem error infra versu 643. 'Vilibus ille etiam sanabit vulnera succis Quadrupedum, et medicas artes in membra ferarum Noverit, humanos et quæ nascentur ad usus.' Nam et ibi lego, et m. herbas in m. ferorum. Herbas, quia sequitur, et quæ nascuntur : herbæ enim nascuntur, non artes. Claudianus III. Honorii, 62. 'non oculus hausit Achilles Semiferi præcepta senis ; seu cuspidis artes, Sive lyre cantus, medicas seu diceret herbas.' Plin. Hist. II. 63. 'Terra medicas fundit herbas, et semper homini parturit.' Bent.—355 Vulg. Et n. a. mutarunt t. motus. 'Gembl. t. morbos, quod rectum est. Sed legendum mutarum.' Scal. et sic Delph. 'In omnibus scriptis vs. 354. postponitur vs. 355. perperam haud dubie. Qualis enim locatio est, Tenet medicas artes sive herbas, et tollere morbos ? Etiam hoc in priore editione recte Scaliger : in posteriore ne scio quare deseruit. Repone tantum, Sed n. a. mutorum t. morbos.' Bent.—356 Vulg. Et s. non ægrum j. c. corpus. 'Et sibi ipsi credere ægrum corpus. Gembl. non deterius, Et s. non ægros. Hoc, inquit, est opus ut ipse præveniat morbos, ut et nondum ægroti credant illi corpus suum. Tò sibi refertur ad ipsum veterinarium, sive mulomedicum, non ad ægros. προσκομινηντικὸς autem ait equos ipsi tradere corpus suum, quum vult intelligi equorum nondum affectorum morbo illis curam tradi, ut ipsis in posterum caveatur de salute et sanitate.' Scal. 'Ægros vetnati quattuor. Quæ verba sic Scal. evolvit, Et equos non ægros jamdudum credere sive committere corpus suum sibi medico. Mirifica sententia. Quid enim hic facit jamdudum ? vel quomodo bestiæ credant se medico ? hoc rationis opus est. Cato apud Gellium I. 15. 'Itaque auditis, non auscultatis, tamquam pharmacopolam : nam ejus verba audiuntur : verum ei se nemo committit, si æger est.' Gronov. Observ. II. 11. sic legit explicatque, Et s. non ægrum j. c. corpus. 'Ægrum autem accipiendum, quasi his positum esset, et jamdudum credere corpus ægrum, quod sibi non est ægrum.' Sententiam percepit vir acutissimus : sed ægrum eo

NOTÆ

erit : aut herum armatum equo im- 353 Ferorum] Equorum : sic infra
 ponet, et ad bellum euntem comitabi- vs. 365.
 tur. Hoc enim est straturæ munus.

Nunc subit arcitenens, cujus pars quinta nitentem
Arcturum ostendit cœlo; quo tempore natis
Fortuna ipsa suos audet committere census,
Regales ut opes et sancta æraria servant,
Regnantes sub rege suo, rerumque ministri:
Tutelamve gerant populi, domibusve regendis

360

illorum curandum, quod jamdiu ægrotat. Jam vero sagittarius sequitur, cujus gradus quintus educit e mari lucentem arcturum; quo tempore nascentibus fortuna ipsa non dubitat credere suas opes, scilicet ut custodiant divitias regias, et sacra æraria, imperantes sub suo imperatore, et sint ministri rerum; et suscipiant curam

modo his poni quis patienter ferat? Repono, *Et s. non ægros j. c. tales.* Jamdudum credere et præsentire equos esse ægros, priusquam ipsi se ægros esse sentiant. At, inquires, quid tam dissimile, quam corpus et tales? Scribe, at in membranis solent, *cpus, talis*; et singulis fere paginis paria portenta reperies. *Credere tales esse*, hoc est, ægros. Terent. Phorm. III. 2. 44. 'Hic me hujusmodi scribat esse, ego hunc esse aliter credidi.' Bent. 'Longe rectior est vetus lectio, ideoque Scaligero, Barthio, Gronovio probata: *Et sibi non ægrum j. credere corpus.* Ubi *rd ægrum*, ex Gronovii quidem sententia, ita accipiendum, quasi his positum esset: *Et jamdudum credere corpus ægrum, quod sibi non est ægrum.* id est, ignorat morbum suum, nec dum eum gemitu fatetur. Barth. sic interpretatur: *Suæ curæ credere corpus nondum affectum.* De mulis enim aut aliorum jumentorum corporibus loquitur, quæ sibi credit mulomedicus, cum non timet damnum cura facere, jam olim doctus morbos prævenire remediis. Utraque explicatio suo non caret fundamento. Illa vero plus speciei, hæc plus veri videtur habere.' Stœb.—368 Scal. Delph. et vulg. *ponto*. 'Pontus, pelagus, undæ loca infra horizontem ubique hic significant. Ergo non ostendit arcturum ponto, sed eruit, effert, eripit, erigit, ut alibi loquitur. Repone, *Arcturum ostendit cælo*. Sic 'in cælum ferens,' versibus 157. et 395. Vel lege, *ostendit terris*, ut versu 129. 'Quæ totum ostendit terris atque eruit undis.' Vel *mundo*, ut 409. 'Cumque fidis magno succedunt sidera mundo.' Bent.—360 Vulg. *sacra*. Correxerit Scal. ex Gemb.—361 Vulg. *Regnantes s. rege manent*. 'Gemb. concinnius: *Regnantes s. rege suo*. Continuat enim superiorem versum cum hoc, post quem duo, qui infra duodecimo loco positi sunt, huc interjiciendi. Ergo ita totum locum lege: *R. ut o. et s. æ. s. Regnantes s. r. suo, rerumque m. T. que gerent populi, d. ve gerendis P. c. a. limine claudent*. Quod enim recte hi versus conjuncti sint, præter cognationem materiæ, quæ eos huc vindicavit, et absurditatem sententiæ, quæ ex alteris sedibus sollicitavit, argumento erit paraphrasis Firmici. Nam fortasse sciolis quibusdam mirum videri posset.' Scal. 'Lege, *Regnantis sub lege manent regumque m.*' Reines.—362 Scal.

NOTÆ

357 Nunc subit arcitenens, &c.] His 7. vs. ait cum 5. grad. sagittarii asurgere arcturum, quem arctophylacem aut booten vocant, 1. 321. Quo sub sidere nascuntur præfecti ærarii regii, regumque ministri, domibus alienis regendis præpositi, et populi

curam gerentes, i. e. vel patroni municipiorum, vel vindices civitatum.

359 Fortuna ipsa] Quæ Dea bonorum creditur.

Census] Opes, rem familiarem, 1. 15.

Præpositi, curas alieno limine claudant.
 Arcitenens cum se totum produxerit undis
 Ter decima sub parte feri, formantibus astris, 365
 Plumeus in cœlum nitidis olor evolat alis:
 Quo surgente trahens lucem, matremque relinquens,
 Ipse quoque aërios populos, cœloque dicatum
 Alituum genus in studium censusque vocabit.

populi, et præfecti gubernandis familiis includent curas suas in aliena domo. At ubi sagittarius protulerit se integrum ex aquis, sub trigesimo gradu, qua parte est equus, stellis ita imitantibus, cycnus plumifer evolat pennis lucidis in cœlum: quo exoriente homo hauriens vitalem auram, et linquens genitricem, is etiam appellabit tanquam suas opes et studium proprium volucres æthereas, et omne genus volucrum,

~~~~~  
 Delph. et vulg. *T. que gerent.* 'Hic et sequens in libris univ. infra versum 373. positi sunt; sed recte a Scal. huc reducti. Ceterum pro *gerent*, Gembl. *gerunt*; Lips. et Voss. *gerant*. Repone, *T. ve gerant p. Gerant*, ut prius *servent.* Bent. 'Vs. 362. et seq. coditibus Mss. et impressis loco plane non suo leguntur, scil. post vs. 373. *T. ve gerant*] Dicti libri, *T. que gerent p. 363. alieno limine claudant*] lidem, *al. limite claudent.* Stoeb.—363 Scal. Delph. et vulg. *claudent.* 'Lege cum Voss. *claudant*: ceteri tres, *claudunt.*' Bent.—368 Vulg. *cœloque dicatum.* 'Recte. Sed vide num legi possit, *cœlique ducatum.* Sic Virgil. 'corvorum exercitus.' *οὐρίδες οὐρανῶν* poetis. *Ducatum* reperies apud Sueton. *Ducatus latronum, ἀρχὴ ληστῶν. Ducatus, ἡγεμονία.* Glossæ. Nihil tamen mutamus.' Scal.—369 Scal. et vulg. *Alituumque genus studium.* 'Lege *Alituum omne genus.*' Reines. Et sic Delph. 'Sic scribi volebat Reines. cum vulg. legeretur *Alituumque genus.* Mallem, si per veteres libros liceret, *Alituum genus in studium.*' Huet. 'Que supervacuum est. Repone, *Alituum genus in studium c. q. r.* Quod et Huet. placebat.' Bent. 'Regiom. cum asseclis suis, *Alituumque genus stud. cens. q. voc.* Illud *que*, more Nostro

## NOTÆ

363 *Alieno limine*] Alienis domibus. Pars pro toto. Est enim *Hymen* atrium seu vestibulum domus.

364 *Arcitenens cum se, &c.*] His 25. vsa. docet Poëta exoriri olorem seu cycnum cum 30. grad. sagittarii: quo subsidere nascuntur aucupes, qui bellum avibus indicant et in aëre, et in nidis, et in pastu; et qui longius eant quæsituri aves ad gulam. Nascuntur et qui linguas humanas edoceant aves; et qui columbas alant in tectis; et qui aves ad jussa paratas vendant in urbe.

365 *Feri*] Equi. *Ferus* enim pro equo dicitur vs. 353. et Virg. *Æn.*

11. 52. 'inque feri curvam compagibus alvum, Contorsit,' &c. Et *Æn.* v. 816. 'addit Fræna feris,' &c. Pars autem postrema sagittarii equina est, i. 270.

366 *Olor*] Cycnus, i. 344.

368 *Aërios populos*] Aves. *Populus* enim dicitur non solum de hominibus, sed et de apibus, Colum. ix. 13. et de piscibus, Manil. iv. 285. et de avibus, Manil. hic.

*Cœloque*] Aëri, i. 9.

369 *Alituum*] Pro *alitum*, genit. Sic Virg. *Æn.* viii. 27. 'Alituum pecudumque genus,' &c.

Mille fluent artes, aut bellum indicere mundo,  
Et medios inter volucrem prensare meatus :  
Aut nido captare suo, ramove sedentem,

370

quod aëri consecratur. Ex hoc sidere mille disciplinæ emanabunt; v. g. vel denuntiare bellum aëri, et apprehendere avem inter medios transitus aëris; vel fraudare illam suo nido; tendere retia suspensa supra illam vel insidentem ramo, vel

ceterisque poëtis solemniter, redundat.' Stoeb.—371 Vulg. *pensare*. 'Prensare Gembl. et nos antea. Tale est illud εἰσροχὸν aucupium apud Maronem: 'Jam vacuo lætam cælo speculatus et alia Plaudentem nigra figit sub nube columbam.' Scal. Et sic Reines.—370 'Mille fluent artes] Idem cum cod. Paris. *fluunt*. In fine mundo valet cælo, quod habes supra vs. 296. 'Pendentemque suo volucrem deprendere cælo.' Ad instar hujus loci versus qui nunc sequitur formatus est in cod. Gembl. si modo bona fide Scaligero red-dita sunt ejus excerpta, e quibus ille suam olim conceptam opinionem firmare satagit, legendo vs. 371. Et m. i. v. *prensare*. m. Ita scriptum quoque fuit in cod. Paris. sed r in rasura. Diserte vero Ms. Lips. et editi vetustiores, quotquot vidimus, habent *pensare*, quod est frequentativum hujus *penseo*, quod Noster versu modo nobis recitato, non absque insigni venustate, usurpavit pro volare: quapropter hoc *pensare*, ex Auctoris quidem sensu, est ultro citro-que volare facere. quod tametsi hac notione minus usitatum, vix tamen com-modiore uti voce potuisset, ad designandum illud aucupii genus, ab altero venatorio proprie (vs. 296. not.) prorsus diversum. Neque enim uni sideri studia plane diversa tribuere Noster assolet; neque unum idemque studium duobus sideribus. Adeoque fas est credamus, loqui eum h. l. de aucupio quod exercetur ope avis illicis, vel, sic dictæ, venatricis. Nimirum per *medios meatus*, nobis quidem, intelliguntur aræ aucupatoriæ, duobus retibus interja-centes. αἱ τῶν δρυῶν περιβολαί, *retium ambitus* dicuntur Eliano II. 42. Histor. Animal. quo agit de aquilis et accipitribus ad aucupandum habilibus. Hoc igitur artis opus est, mansuetare et volare facere avem illicem medios inter hos meatus; aut, quod habet vs. 372. sedentem certa ratione illicem clamare facere nitidis suis.' Stoeb.—372 Vulg. *Aut nitidos clamare suis ratione* s. 'Fel-licissime succurrebat nobis in prioro editione, *Aut nitidis damnare suis, ramove* s. *P. ve s. surgentia d. l.* Adstipulatur Gembl. ne una quidem literula minus.' Scal. 'Quid est *damnare aves suis nitidis*? 'Exuere,' inquit Scal. 'spoliare. Antique dictum.' Tanto pejus, quod antique: cum Auctor talia non sectetur. Sed si *nitidis* tantum suis aves spoliant; ipsas avolare liberas sinunt. Gembl. Lips. Voss. *Aut nitidos clamare suis*. Sed Venetus *suos*. Porro Gembl. pro lect. var. *Aut nitidis damnare*. Repono, *Aut nido captare suo ramove* s. *Captare*, ut Virg. Geo. I. 139. 'Tum laqueis captare feras, et fallere visco.' Noster infra vs. 398. 'Pendentem et cæco captabit in æquore piscem.' Bent. 'Emendo, quos alius ejiciendos putabat, sic: *At nido calamove sua regione* s. *P. ve s. fugientia d. l.* *Fugientia*, id est, occulta, latentia.' Reines. 'Hic omnino verus vide-tur esse nexus et sensus horum versuum, quorum posteriorem, certatim quasi, depravatim ivere Scaliger atque Bentleius. Quod ut evidentiùs ad-parcat, sincerum in modum, age, repræsentemus librorum nostrorum lectio-nem. Cod. Paris. *Aut nitidos clamare suis ratione* s. *Regiom. aut nitidos cla-mare suis rat. sed.* Ald. Pruckn. Molin. *At nitidos clamare suis rat. sed.* Ho-rum vestigiis insistentes certissima legimus emendatione, *Aut nitidis clamare suis, ratione* s. Ubi *nitidis* suis tertius casus est plur. num. qui verbo *clamare*, Terentii præsertim auctoritate, jungi rite potest. Et *clamare* pro vocare,

NOTÆ

370 Mundo] Aëri, I. 9.



Pascentemve super surgentia ducere lina.  
 Atque hæc in luxum : jam ventri longius itur,  
 Quam modo militiæ. Numidarum pascimur oris, 375  
 Phasidos et lucis : arcessitur inde macellum,

*varpentem pabula. Et hæc omnia ad luxuriam. Nunc etiam longius itur ad gulam, quam ad bellum. Nutrimur enim de littoribus Numidarum, et de spoliis fluvii Phasidos. Macellum advocatur jam ex ea terrarum parte ex qua olim cellus*

quod hujus loci est, Martiali videtur usurpatum i. Epigr. 60. 30. 'Vocabitur venator et veniet tibi Conviva clamatus prope.' Porro nitidis suis dixit pro pinguibus sui generis volucribus, quales sibi expetit venator, non colore modo nitentes. Illud evincunt verba Phædri supra nobis recitata ad iv. 622. se 'pinguem et nitidum' laudat Horat. i. Epist. 4. 16. Quem vero in illis allicientis usum præstet avis venatrix, diserte tradit Ælianus Hist. Anim. viii. 24. his verbis: τῇ μέλει τῶν ἄλλων ὀρνέων αἰρεῖ τὰ ἀπαλὰ προσωπεύμενα τῇ τῆς εἰς μὲν οὐρανὸν θέλει. Cantus ac modulationis illecebris alias teneras volucres advolantes ad se allicit. Quod subjicit Noster vs. 373. *Pascentemve super surgentia ducere lina*, in illam avem venatricem, pariter ac eas quas cantu allexit, aptissime quadrat. De illa enim Ælianus l. c. θηρῶν τὰ προσήοντα ἐμπύλαται. Igitur quad illa saturatur aviculis se accedentibus, venator, hactenus quietus, retia ducit lino contexta, quæ surgebant in altum, perpendiculariter vel oblique. Conf. Bulengerus de venatione Circi cap. 4. *Stoeb.*—374 *Vulg.* ibi: et mox 375. *vulg.* *Quomodo.* Totum locum constanter legimus, qui est elegantissimus: *At quæ hæc?* in l. j. v. l. itur, *Quam modo m. N. p. oris, &c.* At quæ hæc, si luxum species, in quem hodie delabimur omnes? Ecce ventri implendo longius itur, quam vix modo militandi canssa profecti sumus. Nam ab ultimis Numidis Numidicas gallinas, a Colchis Phasianas petimus. Lectioni Gemb. hæc omnia accepta referimus. At quæ, inquit, hæc, præ luxuria hodierna? *Scal.* 'Sic *Scal.* distinguit; quæ hæc, quam minuta sunt hæc, præ luxuriahodierna. Immo hæc, phasianos et aves Numidicas captare, ipsam hodiernam luxuriam constituunt. Repone ergo cum libris omnibus, *Atque h. in luxum. jam v. l. itur, Quam modo m.* Captabit, inquit, aves; non quas comedat, sed quas vendat; non in victum sumum, sed in luxum alienum.' *Bent.* Et sic *Delph.* 'Ita castigo. *Scal.* autem *At quæ hæc?* et *Rom.* *Atque hic i. l. j. v. l. ibi.* Nec male, ut patet satis.'—376 *Vulg. Ph. et dantis.* 'Emendavimus olim *Ph. et damnis.* [Et sic *Delph.* Vid. not. inf.] Quid enim propius ad corruptam lectionem vulgatam accedit? Sed Gemb. aliquid monstri alit. legitur enim ibi, *Ph. aut dulcis. Lego Ph. aut lucis.* Nam Phasiani in silvis. Sed priorem emendationem retinemus. Potest etiam legi, *Ph. et pullis.* Nam non multum receditur a vestigiis lectionis scriptæ.' *Scal.* 'Pro *damnis* Gemb. *dulcis*, ceteri tres *ducis.* Legendum, quod et *Scal.* vidit, *Ph. et lucis.* Phasiani enim in silvis vescuuntur.' *Bent.*

## NOTE

375 *Numidarum*] Numidæ populi sunt Africæ, qui in pascuis inter armenta degunt. Ex Numidiæ autem oris ultimis Romam olim afferebantur gallinæ, quas vulgo 'Indicas' vocant; Varro autem 'Africanas' l. iii. de Re Rustic. Triplex enim distinguit gallinarum genus; villaticas, quæ in

villis; rusticas, quæ in sylvis; Africanas, quæ in Numidia aluntur, et quæ primum ex Numidia Romam translatae Numidicæ quoque dictæ sunt; Gallicæ *poules d'Inde.*

376 *Phasidos et lucis* [*damnis*,] &c.] *Scaliger* bene. Id est, Phasianis, quibus ipse Phasis fluvius, ad cujus ostia

Unde aurata novo convecta est remige pellis.  
Quinetiam linguas hominum sensusque docebit  
Aërias volucres, novaque in commercia ducet,

*aureum evectum fuit per mare novum. Immo etiam natus sub hoc sidere edocebit  
voces humanas æthereas aves, facietque illas in nova commercia venire, et erudit*

~~~~~

‘Languet hic sermo. Falsa quoque sententia, si de ludicra illa venatione, verba, uti vult Bentleius, intelligas. Quo lubentius sequor veterum lectionem, sic constitutam: *A. hinc in l. j. venter l. ibit, Quod m. m. N. p. o. Ph. (.) et damnis a. i. m., U. a. n. c. est æquore p. Atque hinc cod. Paris. et Regiom. hinc, scil. ab aucupio illo domestico. Iidem venter ibit, pro ventri, id est, pro vel a ventre ibit, quæ lectio est Aldi, Pruckn. et Molinii. Hi quoque legunt Quod modo, pro Quam mod. Illud rationem indicat, qua longius itur; hoc comparativum respicit, sensu minus apto. Pascimur oris Phasidos, et damnis arcess.* Sic ante Scaligerum legit, et rectius interpunxit Molinius, *damnis arcessitur macellum*, i. e. non æris solum ingenti dispendio, verum etiam navigatione periculorum plena. Luculentus in hanc rem locus est Petronii cap. 119. ubi totus in perstringendis suorum civium moribus, vs. 34. sqq. sic cecinit: ‘inque Lucrinis Eruta littoribus vendunt conchyliæ cœnas, Ut renovent per damna famem, jam Phasidos unda Orbata est avibus.’ Et Plinius, Hist. Nat. xix. 4.2. ‘Ex horto,’ inquit, ‘plebei macellum, quanto innocentiore victu! Mergi enim, credo, in profundo satius est, et ostrearum genera naufragio exquiri, aves ultra Phasidem amnem peti: et fabuloso quidem terrore tutas, immo sic pretiosiores, alias in Numidiam, atque Æthiopæ sepulcra: aut pugnare cum feris, mandique capientem quod mandat alius. Heu prodigia ventris!’ Confer eundem xxvi. 8. pr. Senecam, cujus verba recitat Scaliger ad hunc Manil. loc. et Martialem Epigr. iii. 58. vs. 15. sq. *Stoeb.*—377 Scal. Delph. et vulg. *æquore.* ‘*Novo æquore* erit tum primum tentato. Dedit tamén Auctor *U. a. n. c. e. remige* p. Ovid. Pont. iii. 1. ‘*Æquor* Iasonio pulsatum remige primum:’ et Heroid. xvi. 345. ‘*Phasida puppe nova vexit Pagasæus Iason.*’ *Bent.* ‘Restituamus inveteratam lectionem, *novo æquore*, quam rite explicavit Bentleius, tum primum tentato. Vierschrotus reddit per ultimo vel extremo, quo sensu hoc *novus* occurrit supra i. 533. Illum vero, qui nunc præ manibus est versum lepido epigrammate illustrat Martialis xiii. 72. ‘*Argiva primum sum transportata carina, Ante mihi notum nil, nisi Phasis, erat.*’ Pro *Argiva* legendum *Argoa*. Vide Gronov. Obs. pag. 290. *Stoeb.*—379 Vulg. *nova*

NOTÆ

frequentes convolant cibi causa, spoliatur, et Romam advehuntur. Scilicet ex hoc fluvio primum in Græciam ferunt advectos phasianos ab Argonautis, deinde a Græcia in Italianum mensarum augendi gratia. Gallice *phasians*. De Phaside autem supra vs. 45. Vulg. vero habet mendose, *Phasidos et dantis*. Hinc J. Bitur. *Phasidos et dautis*. Dautia autem seu lautia legatis dabantur quasi munera honoratissima, inquit. Gemb. *Phasidos et dullis*. Facilis autem lap-

sus *dullis* pro *pullis*.

Macellum] Locus fuit Romæ, in quo obsonia vendebantur.

377 *Unde aurata . . . pellis*] I. e. ex Colchide, ex qua vellus aureum Jason deduxit, i. 419. not.

Novo remige [æquore] Hellesponto. Fretum enim illud, quod Propontidem inter et Egæum mare jacet, ab Helle, quæ in illud mare cecidit, Hellespontos est dictus, iv. 680.

379 *Novaque in commercia ducet*] I. e. faciet aves venire in nova com-

Verbaque præcipiet naturæ lege negata.

380

Ipse Deum cynus condit vocemque sub illo ;

illas voces denegatas ex ordine naturæ. Olor ipse tegit Deum, nec totus ales edit

~~~~~

qui c. d. Scal. et Delph. nova in c. d. 'Et ita Gembl. Aves docentur habere commercia cum hominibus, quando loquelam humanam edocentur: Sequentia interpretantur, et præcedentia non minus. Nam fungus ille paraprastes mercatorem avium interpretatur. Fortasse posset invenire stipites assensores stultitiæ suæ.' Scal. 'Ita Scaliger e cod. Gembl. Cui jungendi codd. Lips. Paris. et Carrio Lect. Antiq. II. 18. 'Aves,' sic ille interpretatur, 'docentur habere commercia cum hominibus, quando loquelam humanam edocentur.' Alteram lectionem, ipsi damnatam, nova qui comm. duc. vulgare non dubitarunt Regiom. et ceteri tres. Is qui ducet est oloris alumnus, quod se nescire Carrio, ludens forte, simulavit. Illum si pro mercatore avium capere velis, fac audacter; nec convitia cures stomachantis critici. Sis potius auctoritate fretus Plinii, qui doctas ejusmodi aves Romæ emptas (quidni et venditas?) tradit Hist. Nat. x. 51. ubi Clodii Æsopi, tragici histrionis, patinam describit in qua posuit 'aves cantu aliquo authumano sermone vocales, HS. sex singulas coemptas.' Stoeb. Vid. not. inf.—381 Vulg. I. D. cynusque colit. 'Opus esset Œdipo. Gembl. Sphingem conficit: I. D. cynus condit, v. que s. i. N. t. v. Quam hæc diversa a vulgatis? Ut taurus Europæ non totus taurus, sed aliquid adhuc repræsentans de Jove in eo latente, ita et cynus non totus volucer pingebatur, ut cognosceretur Jupiter in eo conditus. Cynum enim καρυοειδέων esse illum, in quem Jupiter conversus cum Leda concubuerit, satis sciunt, qui Hyginum, Germanici Scholiastem, et Theonem Arati interpretem legerunt. Nemesim non Ledam alii vocant. Noster Manilius ob Ledæ concubitus cælo receptum dicit in Sphæra mundi. Ibid. Ipse Deum condit] Supra in præmio: 'et Jupiter alite tectus.' Scal. 'Moltum diuque se torserunt viri docti, qui ad hunc locum, non ejus declarandi magis quam immotandi, vel, quod aiunt, emendandi consilio accesserunt. Difficillimum habuit toto Manilio Barthius, qui desperato quasi morbo desperata remedia tulit Advers. p. 398. Non placet doctissimo viro, neque nobis admodum probatur, illa lectio, Ipse Deum cynus condit, quam Scaliger affirmat esse codicis Gembl. Nulla ejus variatio in excerptis Ms. Lips. et Carrio, quod vult loc. cit. videri, suapte ingenio eandem restituit, ipsius quasi Poëtæ scripturam. Quod tantum abest ut credamus, quantum Auctor ab illorum distat opinione, qui Jovis cyeno induti fabulam hic iterum ab eo ludi putant. Hoc enim, quod tamen non dixerim dividiæ, falsissimum. Laudat vero Poëta cyni pietatem erga Apollinem, cui ille sacer et carus, ob divinandi et modulandi artem,

NOTÆ

mercis, edocens illas novas loquelas, nempe hominum linguas. Rom. Nova qui in, &c. I. e. mercator erit novarum et peregrinarum avium, inquit J. Bitur. Minus probata lectio.

381 Ipse Deum cynus condit, &c.] Notat et olorem avem esse fatidicam, quæ, Apolline agente, in cujus tutela est, futura prænuntiet. Non totus vo-

lucer, i. e. in se habens aliquid amplius quam quod sit avis: sub illo, i. e. agente Apolline. Immurmurat intus, i. e. pippiens, mussitans, nec claram edens vocem in istis prædictionibus. Scilicet nonnisi moriturus canit cynus, quasi futuræ mortis suæ præsagax.

Non totus volucer, secumque immurmurat intus.
Nec te prætereant, clausas qui culmine summo
Pascere aves Veneris gaudent, et credere campo,

*vocem sub illo, et secum mussitat interius. Nec te lateant qui delectantur alere
aves Veneris inclusas in alto fastigio tectorum, et reddere illas cacas, vel revocare*

ab ipso Deo, quod est in fabulis, acceptam. Id citra dubitationem colligimus ex hac, qua verior nulla dari possit, lectione, eademque codicis Paris. et Palatini, quem recenset Barth. l. c. nec non Regiom. ceterorumque editorum fide roborata, quam cum nostra interpunctione sic exhibemus tibi: *I. D. cycnusque colit, v. que s. illo, N. t. volucer, s. que i. i.* Et ipse, inquit, cycnus colit Deum, scil. suum Apollinem, vocemque sub illo, id est, illo moderante Deo, secumque, quasi proprio conatu et exercitio, immurmurat intus, protacite modulatur, hunc autem cultum Apollini præstat non totus volucer, i. e. non integer, sibi que relictus, suppl. sed divino instinctu agitatus, cantorumque sacra Deo facientium modulatione incitatus, edoctus, vel, *non totus volucer* est non omnis cycnus, sed illi tantum, qui ad Apollinem colendum stato tempore conveniunt. Hæc ex Hecateo Abderita refert Ælian. Hist. Anim. xi. l. quo loco nostram non novam quidem, at sinceram antiquæ nec variatæ lectionis interpretationem evidentem in modum illustrat atque confirmat. *Stoeb.*—383 *Vulg. nec te prætereant. 'Prætereant. Et Pascere aves gaudent. Sed vulgata lectio potest admitti. Quare nihil mutamus.' Scal.*—384 *Scal. Delph. et vulg. reddere cacas: et mox 385. In c. r. n. totamque p. u. 'Reddere cacas erit παλεωπλας, sive illices facere. Aucupes enim excæcatam columbam domi nutriebant; quæ reti alligata, et voce et subultatione feras aves alliceret. Sed hoc Auctorem voluisse vix crediderim. De aucupio enim jam actum erat vs. 373. Quin et reddere cacas, ignave dictum; et saltem tribus verbis causam addidisset, cur excæcaverint: sequentia etiam minime consentiunt; quo modo enim cæcæ revocari certis notis potuissent? Referri in sinu, non revocari, debebant. Vetusti quattuor, reddere cacos: Voss. alio ordine, Veneris gaudent. Repono: Pascere aves Veneris gaudent, et credere campo Ac c. r. n. Qui nutriunt columbas summo domus culmine clausas; quas tamen siunt liberas in campo pastum quærere; et sciunt, cum volunt, certis eas notis et sonis domum revocare. Culmine summo. Juvenal. iii. 222. 'quem tegula sola tuetur A pluvia, molles ubi ponunt ova columbæ.' Nemesian. Eclog. ii. de Luscinia: 'Quæ licet interdum contexto vimine clausa, Cum parvæ patnere fores, ceu libera ferri Novit et agrestes inter volitare volucres; Scit rursus remeare domum, tectumque subire Viminis, et caveam totis præponere silvis.' Bent. 'Lege, cum tribus vetustis, totamve.' Idem. 'Cod. Paris. Regiom. reliquique omnes, et reddere cacas. Cod. Lips. et reddere cacos. vitiose. Veneris aves, columbæ. Servius et ceteri Maronis interpretes ad Æn. vi. 193. Redduntur cacas, non tam oculos excludendo, quod hujus loci non est, sed et eas secludendo ab alteris: quo fit, ut saginationem illæ maturent. Itaque cacas dici ea ratione*

NOTE

384 *Aves Veneris*] Columbas. Virg. Æn. vi. 190.

Credere campo [reddere cacas] Quo facilius pingues fiant, et ex aviario in culinam descendant opima fartura, inquit Scaliger. Sic nunc apud nos

excæcantur gallinæ, ut pinguefiant. Vel ut postea iterum interpretatus est Scaliger, ut illices aves fierent, quibus alias columbas alliciat aucups in aviarium suum.

Ac certis revocare notis ; totamve per urbem 385
 Qui gestant caveis volucres ad jussa paratas,
 Quorum omnis parvo consistit passare census.
 Has erit et similes tribuens olor aureus artes.
 Anguitenens magno circumdatus orbe draconis
 Cum venit, in regione tuæ, capricorne, figuræ, 390
 Non inimica facit serpentum membra creatis.
 Accipient sinibusque suis, peploque fluenti ;
 Osculaque horrendis jungent impune venenis.

illas certis signis: et qui gerunt aves in carceribus aviariis per totam civitatem instructas ad mandata facienda; et quorum omnis res familiaris constat in minimo passare. Cygnus auratus dabit hæc et similia studia. Ubi serpentarius circumcinctus ingenti amplexu serpentis est in finibus tuæ formæ, o capricorne, non creat artus serpentum infestos tunc nascentibus. Namque tunc nati excipiunt serpentes in suis gremiis, et in effusa veste, et admovent sine periculo basia venenis metuendis.

*****

possunt, qua Plin. Hist. Nat. ix. 16. de piscibus ait: 'Cum asperæ biemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his mensibus jacent speluncis conditi,' &c. Atque huic interpretationi cum primis favent, quæ Varro de Re Rustica præcepit iii. 7. 9. 'Qui solent saginare pullos columbinos, quo pluri vendant, secludunt eos, cum jam pluma sunt tecti.' Ceterum illud saginandi artificium nonnisi in columbis exercetur. Quapropter rectius legeris cum libris nostris: *clausas qui culmine summo Pascere aves gaudent* (:) *Veneris et reddere cæcas.* Stoeb.—387 Vulg. *pascere.* 'Passere. Sic etiam Gembl. Theocr. de alia re: *ὄβρος τοῖς Ἀλιεύσιν ὁ πᾶς κόπος, ὄβρος ὁ πλοῦτος.* L. Quorum (de aviariis intelligo) o. p. c. *passere census.* *Passer*, ut *στρογγύδς, στρογγύλον*, pro quavis ave.' Scal. 'Lege cum libris nostris, *Quarum.*' Stoeb.—388 Vulg. *Has erit et similes* t. o. a. a. 'Lege, *Has erit et similes tribuens* o. a. a.' Scal. et sic Reines.—389 Vulg. *Arcitenens.* 'Ridiculum. Lege *Anguitenens.* Primus antea Cicero usurparat: 'Atque humeros usque a genubus cancrumque recondit Anguitenens.' Scal.—392 Scal. Delph. et vulg. *accipiunt.* 'Lege cum Gembl. *Accipient;* et vs. proximo *pro jungunt*, cum libris omnibus *jungent.*'

NOTÆ

389 *Anguitenens magno, &c.*] His 5. vs. ait cum primis capricorni partibus exoriri ophiocnem, seu serpentarium, qui marsos procreat, i. e. homines qui noverint mitigare serpentes, et veneno exarmare. Qualis Atyr fingitur apud Sil. Ital. i. 411. 'Nec non serpentes diro exarmare veneno Doctus Atyr, tactique graves sopire chelydros, Ac dubiam admoto sobolem explorare ceraste,' &c. Quales et in Italia plures fuisse scribit Plin. vii. 2. qui saliva sua serpentum moribus medebantur. Quales et Paylli

in Africa dicuntur, qui partim ore trahentes venenum, partim cantibus serpentes mitigantes, morsibus illorum medentur. Plutarch. in Caton. Sueton. in Aug. 27. Plin. vii. 2. Sed de his fusius disputatum est etiam i. 92. Similiter de anguitenente, i. 338.

390 *Venit, in regione*] Sine motu; i. e. est in regione. Sic Cicero dixit, 'veni in senatu,' i. e. adsum in senatu. Sic Liv. vi. 'venire in parte,' i. e. esse in parte.

At cum se patrio producet ab æquore piscis,
 In cœlumque ferens alienis finibus ibit ; 395
 Quisquis erit tali capiens sub tempore vitam,
 Littoribus ripisque suos circumferet annos,
 Pendentem et cæco captabit in æquore piscem,
 Cumque suis domibus concha valloque latentes
 Protrahet immersus. Nihil est audere relictum. 400
 Quæstus naufragio petitur, corpusque profundo
 Immissum pariter cum præda exquiritur ipsa.

Verum ubi piscis notius protrahit se e mari sibi patrio, et attollens se in cælum venit in regiones alienas, quicumque hauriet lucem sub tali tempore, circumducet suos hamos per oras et ripas, et capiet piscem suspensum ac natantem in alto mari, et delapsus ipse sub aquis educit conchas latitantes suis tectis ac suo munimine. Nil est omissum tentare. Lucrum quæritur naufragio, et corpus immersum mari

~~~~~

Bent.—394 Scal. Delph. et vulg. *producit*. Veteres omnes *producet*. ibid. 'Nolim hoc patrio permutare cum proprio, quod tentavit Grotius ad German. vs. 602.' Stoeb.—397 'Posset fortassis tolerari *rd annos*: malim tamen *hamos*.' Reines. Et sic Delph.—400 Scal. Delph. et vulg. *Protrahit*. 'Lege cum Voss. *Protrahet*, ut *captabit*.' Bent. ibid. vulg. *immensas*. Correx. Scal. ex Gemb.—402 Scal. et vulg. *pariter quam*. 'Pariter quam pro eo quod est

NOTÆ

394 *At cum se patrio, &c.*] His 15. vss. docet cum postremis capricorni partibus exoriri piscem, notium scilicet, seu austrinum majorem, qui sub aquarii pedibus et capricorni postremis partibus jacet, ut dictum est i. 273. et 428. Hoc autem sub sidere nasci vult Poëta, piscatores, æquorem mercis institores, et qui conchas, seu margaritas et ostreas in alto mari capiant.

Patrio] Eleganter. Opponitur enim vocibus *alienis finibus* vs. seq. *Æquor* autem *patria* est piscium: altum vero cælum *alieni fines* eorum.

398 *Cæco . . . æquore*] *Mare cæcum* dicitur, quia altum, profundum, et ejus fundum cernere aut scrutari non est. Sic i. 8. et 714. dixit 'cæcam noctem:' ii. 246. 'cæca metalla.' Sic Virg. passim.

399 *Concha*] *Concha* Græca vox est, quæ omne genus piscium firmiorem habentium testam significat. Hinc aliquando sumitur pro cochlea tum æquorea, tum fluviali: aliquando pro murice, cujus succus pannis purpureo colore tingendis est aptus: aliquando pro ipsa testa, qua Tritones protuba uti finguntur ante Neptunum: aliquando pro margarita seu unione, quæ in conchis ex rore cœli nascitur. Plin. ix. 35. Itaque per *concha* intelligit Manilius et cochleas, et purpuram, et margaritas, quarum quæstus naufragio petitur. Sic præclare Plin. ix. 34. 'Jam quidem ex tota rerum natura damnosissimum mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia cupientium periculo fiunt.' Et capite 35. fusius.

401 *Profundo*] *Mari*.

Nec semper tanti merces est parva laboris :
 Censibus æquantur conchæ, rapidumque notari. *
 Vix quisquam est locuples. Oneratur terra profundo. 405

queritur simul per mare cum ipsa præda. Etenim semper mediocre pretium est tanti laboris. Conchæ æquivalent magnis opibus, vixque aliquid est ostendi avidum.

*****

pariter ac. Sic aiunt Sueton. Claud. 35. 'Sed nihil æquo quam timidus fuit.' Sed nihil excusatione est opus. Dedit enim Auctor, *pariter cum.* Bent. Et sic castigavit Delph. ex Rom.—403 Scal. Delph. et vulg. *Nam semper.* 'Hæc absurda sunt. Nam si conchas fundo extractas censibus et totis patrimoniis vendunt, quomodo parva est laboris merces? Lege cum vetustis omnibus, *Nec semper, &c.*' Bent.—404. 405 'Locus depravatissimus. Non intelligo. Itaque asterisci notam apposui. Gembl. legit: *rapidumque notari Vix unquam est locuples. oneratur t. p.* Fortasse hoc vult: vix unquam sat est divitem raptorem notari, et prædatorem, nisi terram ipsam, quam aliis abstulimus, oneremus præda maris. Sed adhuc delibero.' Scal. Vide inter notas Huetii huic editioni appensas; et not. inf. 'Legam, *rapidumque notari Vix quisquam est locus: exoneratur terra profundo. Rapidum, i. e. avarum* vocari quenquam non conceditur.' Reines. 'Transiliit hunc locum Scal. ut desperatum. Pro *quisquam* Gembl. *unquam.* Pro *notari* Lips. et Voss. *notari.*' Bent. 'Post varias magnorum virorum conjecturas, quibus hunc locum, ægerrime, quod ipsis videtur, affectum sanare voluerunt, sagaci tandem indagine Cl. d'Orvillii et Vierschroti factum est, ut ope codicum scriptorum, præcipue Lipsiensis, hæc e tenebris in lucem prodiret lectio: *lapidumque notari Vix quisquam est locuples, &c.* Hæc ille ad Chariton. pag. 543. sic interpretatur: 'Nemo adeo dives jam est, ut margaritas et gemmas possit emere. terræ non habent tantum auri et argenti in suis visceribus, ut pretia gemmarum et baccarum, ex maris profundo protractarum, adæquent.' Id esse ipsi videtur, quod dicit Auctor: *oneratur terra profundo.* His plane consona tradit Salmasius Exerc. Plin. pag. 825. Alter egregie heu quondam! doctus vir in Noctib. Gothan. Matia multo rotundiorum tantoque probabiliorem concepit sensum hunc: Conchæ cum unionibus æquivalent pretiosis lapillis. Ut adeo sequentia, *Vix quisquam, &c.* separatim accipienda sunt et explicanda. Nobis adhuc potior prisca scriptura, quæ, si legas *rapidumque*, pro *rapid.* ut sæpe alibi, sensum fundit altero longe aptiorem. Nimirum, quo magis invaluerat Romæ fastus luxusque, eo vehementius in eorum Noster mores invehitur, qui forte nudi sapientia virtuteque destituti, unionibus ac gemmis, capiti et collo affixis, eminentem sibi conciliare dignitatem volunt. *Insania,* inquit, est *notari* scil. fronte, quod vel servis ignominiosum, Martialis III. Epigr. 21. 1. 'Proscriptum famulus servavit fronte notatus.' Vel *notari* valet monstrari scil. digito, quo acinus carpit fastuosos sui ævi homines, quibus 'pulcrum est digito monstrari, et dicier, hic est.' Persius Sat. i. 28. Atque in hanc sententiam accepiasse Nostri verba videmus

NOTÆ

404 *Censibus*] Bonis, opibus. i. 12.
Rapidumque notari. Vix quisquam
[quicquam] est] Ita Jun. Bitur. i. e.
 parva res est ut homo notetur avarus,
 et alieni agri rapax, nisi etiam et suis
 dominis ac divitiis addiderit mare,
 hoc est, maris pretis, v. g. margaritas,

uniones, purpuras, &c. Cujus lectionis
 veræ vestigium habet Rom. *Rap-*
idumque notari Vix quisquam est locu-
ples, &c. Hunc autem locum ita cor-
 ruptum sibi videri ait Scaliger, ut nec
 intelligere nec concipere potuerit.
 405 *Profundo*] Mari.

Tali sorte suas artes per littora tractat,
Aut emit externas pretio: mutatque labores,
Institor æquoreæ varia sub imagine mercis.
Cumque fidis magno succedunt sidera mundo,
Quæsitore scelerum veniet, vindexque reorum,
Qui commissa suis rimabitur argumentis,

410

Terra dives oneratur mari. Natus igitur hoc sidere aget suas artes per ripas cum tali fortuna. Vel mercator factus mercis maritimæ coëmit et commutat pretio alienas operas sub diversa specie mercis. Et ubi stella fidis veniunt in magnum calum, iudex criminum orietur, et ultor nocentium, qui suis interrogationibus et rati-

~~~~~

Barthium Advers. pag. 299. et ad Stat. Theb. vii. 720. Qui tamen non nihil inconstantia prodit Advers. pag. 321. et 1207. *Stoeb.*—405 *Vix quisquam est locuples*] scil. more majorum, vel, 'dives antiquo censu,' quod dixit Horat. ii. Satyr. 3. 169. scil. fundis, agris, gregibus, armentis, arbustis, vicinis, ex quibus antiqui divitias suas aestimabant. Nam ab hoc locus fit *locuples*, i. e. agri plenus, quod proprio et nativo sensu hoc loci, sane quam apprime, venit. *oneratur terra prefunde*] Seorsim ac simpliciter et hæc tibi sententia capienda. Tanta, inquit, est copia exuviarum maris, ut ipsi terræ oneri sint. Hyperbolica locutio, ad perstringendam morum perversitatem, insigni cum acumine prolata. Itaque non est quod legamus *ni ornatur terr.* sicuti plus una vice tentavit Barthius; neque in ejus concedere possumus sententiam, ac si diceret Auctor: terrestre animal intimatur maris divitiis; quæ quidem Christiano interpreti magis ac gentili poetæ conveniant. *Stoeb.*—407 Scal. Delph. et vulg. *externos*. 'Externi labores non placent. Repone, *Aut e. externas p.: m. que l. Suas artes et externas po-*

NOTE

409 *Cumque fidis, &c.*] His 7. vs. ait fidem seu fiduciam oriri cum capricorno, sed cum qua capricorni parte non notat. Firmicus docet eam oriri cum capricorni decima parte, viii. 15. Sic supra Manilius non notaverat qua cum parte capricorni oriatur piscis notus major. Verum quia sub postrema capricorni parte jacet, facile colligere est illum cum postremis capricorni partibus exoriri. Sic neque notaverat qua cum parte capricorni oriatur serpentarius. Verum, quia longe antecedit capricornum, sane cum primis capricorni partibus illum oriri necesse est. Immo vereor ego ne turpiter hallucinatus fuerit in hoc siderum coortu, cum inter utrumque totus sagittarius intercedat. Si-

Delph. et Var. Clas.

Manil.

militer vereor ne et deceptus fuerit in fidis seu fiduculæ coortu cum capricorno. Neque enim fides seu fiducula alia est a lyra, ejus jam et coortum posuit cum libra vs. 324. 337. et ibidem apotelesmata recensuit. Porro sub hoc sidere fidis seu fiduculæ nasci docet scelerum vindices, et quibus judicia publica quæstionesque credantur: similiter et tortores et carnifices. Idem docet Firmicus Manilii interpres viii. 15. Verum hæc ad vanitatem artis scripsisse videtur Poëta potius, quam ad rei veritatem. Scilicet quia fides seu fiducula Græce significat *πάσων*, quasi *fiduculis distentum*, quo cruciata martyres olim afficiebantur, hinc ab hoc sidere nasci vult *πάσων τῶν, tortores ac quæsitores*.

3 B

In lucemque trahet tacita lætancia fraude.
 Hinc etiam immitis tortor, pœnæque minister;
 Et quisquis vero favit, culpamve perodit
 Proditor; atque alto qui jurgia pectore tollat. 415.
 Cœruleus ponto cum se delphinus in astra
 Erigit, et squamam stellis imitantibus exit,
 Ambiguus terræ partus, pelagoque creatur.

onibus scrutabitur delicta, et proferet crimina in lucem, quæ secreto dolo latent. Ex hoc sidere nascitur quoque crudelis carnifex, et minister supplicii, et quicumque studuit aequitati et odit crimen, et qui alta voce dirimat lites. Ubi autem glaucus delphinus attollit se e mari ad sidera, et prodit stellis exhibentibus squamas, tunc fœtus anceps terræ et mari generatur. Et licet procreatus sit ex uno tantum semine, tamen habet æquale studium in diversam rem, et simul abit in utrumque genus terræ

posita esse vides.' Bent.—412 Vulg. *tacitaque silentia fraude*. 'Manifesto vitiosum Gemb. *tacita latentia f.* Haud dubie scribendum *latitantia*.' Scal. Et sic Delph. 'Lege, *latentia*.' Reines. 'Vetusti quattuor *latentia*. Lege, *tacita latentia f.* ut Virg. *Æn.* vi. 567. 'subigitque fateri Quæ quis apud superos, furto lætatus inani.' Bent. 'Regiom. et impressi ceteri, *tacitaque licentia fr.* Scaliger mutavit *latitantia*, deleta enclitica *que*, quam nullus Mstorum agnoscit. Gemb. et Lips. *tacita latentia*, contra metri rationem. Cod. Paris. et Palat. *tac. licentia*, pro quo Barthius vult *liquentia*, addita hac paraphrasi: Quæ evanescent alioqui et instar undæ sublabuntur. Sed hæc contra usum forenssem vocis *liquet*. Quapropter, nisi retinere malis veterem vulgatam, ea quidem lege, ut illud *que* ex usu fere quotidiano non sensui, sed metro tribuatur; equidem legendum suadeo, *tacita luctantia f.*, quod censeo deliberandum. Stœb.—415 Scal. Delph. et vulg. *Proditur*. 'Hinc, aiunt, *proditur*, id est, hinc producit. Sed nusquam alias Auctor sic loquitur. Ex superioribus repete, *Hinc veniet*; et reponere, *Proditor*. *Proditor*, index, qui culpam odit et defert. Ovid. *Amor.* ii. 8. 'Quod si stulta negas, index anteacta fatebor, Et veniam culpæ proditor ipse mæx:' et Art. *Am.* iii. 368. 'indicio prodor ab ipse meo.' Bent.—416 'Sane post hunc versum revocandi sunt duo, qui infra obtorto collo in locum alienum intrusi erant: *Ambiguus terræ partus pelagoque creatur*. *Par ex diverso studet et sociatur utrumque In genus, atque uno digestum semine surgit*. Quis tam aversus a literis, qui non videat horum versuum has esse proprias sedes, ut alienas, ubi erant antea? Par quiddam, inquit, ex diverso studet et sociatur in unum genus. *Studet, φρονεῖ*. Nam ambiguum vitæ est, terrenæ et maritimæ. Et qui in aqua sunt *κολυμβηταί*, ii in terra sunt *κυβιστοί*, adeo ut *ἃ κυβιστοῦν* Homerus piscibus ipsis attribuerit. In Baal Aruch legitur קיביסטות pro *κυβιστοτήτης*; et recte ille doctus

NOTÆ

416 *Cœruleus ponto*, &c.] His 33. vs. non quidem notat qua cum capricorni parte exoriatur delphinus, quanquam videtur oriri cum mediis illius partibus: verum apotelesmata tantum delphini posuit, atque sub hoc sidere exoriente nasci ambiguos

terræ ac mari fœtus, i. e. qui sicut in terra velocissimi sunt cursores, ita in aquis citissimi natatores. Eleganter autem diversa natatorum genera, atque petauristarum, oscillatorum, pegmarumque ludos explicat Poëta. De delphini situ diximus i. 350.

Nam velut ipse citis perlabitur æquora pinnis,
Nunc summum scindens pelagus, nunc alta profundi, 420
Et sinibus gyros glomerat, fluctumque figurat;

et maris. Etenim sicut ipse delphinus pernatat maria velocibus pinnis, modo secans supremam æquoris partem, modo delapsus in imum mare, et capit vires ex gyris et

Judæus monet esse vocem Græcam : quanquam *præstigiatorum* interpretatur. Sed et Delphini dicuntur *κυβιστηῖδες* Nonno III. Dionysiacon, *Σιγαλὲς δελφῖνα κυβιστηῖδα γαλήνης*. Hæc est egregia restitutio : quod dico, si qui forte extabant, quos æmulatio et inscitia aliter pronunciare adigat. Scal. Et sic Delph. 'Bene Scal. hos duos vs. castigat, et in suam sedem restituit. Namque minus recte postpositi fuerant 17. vs. seqq.' 'Post hunc duos istos constituit Scaliger, *Par ex diverso*, &c. qui in libris universis sequuntur verum 435. Ibi vide. Bent.—421 Vulg. *Et senibus vires sumit*. Scal. Delph. et Reines. *Et sinibus vires sumit*. 'Quomodo sinibus vires sumat delphinus, non possum concipere ; neque quid commune sit video, inter vires sumere et fluctum figurare. Semper fere Noster eandem rem variat : ergo et hic tale quid investigandum. Repono, *Et s. gyros glomerat, fluctumque f. Viros sumit, gyros glomat*. Noster infra versu 636. 'Hic glomerabit equo gyros, dorsoque superbus Ardua bella geret.' Ovid. Met. III. 683. 'Undique dant saltus ; multaque aspergine rorant : Emerguntque iterum, redeuntque sub æquora rursus : Inque chori ludunt speciem, lascivaque jactant Corpora, et acceptum patulis mare naribus efflant.' Seneca Agamem. 452. de delphine : 'Tyrrhenns omni pisci exsultat freto, Agitatque gyros, et comes lateri adnatat.' Sic codex Medicus ; ceteri *Agitque gyros*. Bent. 'Vetus scripta et vulgata est lectio, *Et senibus vires sumet*. Scal. mutavit sinubus, cui Barthius, Advers. pag. 321. hanc quam in altero plane desideras, explicationem addit : 'sinubus vires recipere elegantissime dictum, ut videmus in serpentibus aliisque talibus, qui colligunt in nodum corpus, et inde in tractum prorumpunt.' Nobis autem id potius fieri videtur, cum delphinus undis evolans et ærem in arcus formam transiens aquis se rursus immittit. Itaque alteram delphini dotem Auctor commendat, saltum puta, quem tribuit quoque suis. Confer vs. 439. Unde puto illum dedisse, *Et saliens vires sumit*, &c. Nonnus certe, Scaligero quoque excitatus, Dionys. III. 26. delphinum dicit *κυβιστηῖδα*. Cui fidem facit Plinius l. m. c. ubi ait : 'Nam cum fame conciti (delphini) fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum conti-

NOTÆ

419 *Ipse*] Delphinus, quod est omnium animalium velocissimum, non solum marinorum, sed et ocyor est voluere, ocyor telo, tantaque vi exsistit, ut plerumque saliens naves transvolet. Aristot. Animal. IX. 48. Plin. IX. 8. Apollon. Argonaut. IV. Mira enim memorantur apud istos auctores de cursibus et recursibus delphinorum, quam sensim elewantur per undas etiam inter natantes homines, ac sese retibus includant, ac mox liberent, et blandissimo saltu ac nata-

tu jam huc jam illuc ferantur : modo circa festinantem navim gregatim glomerantur : nunc ante visi, nunc a tergo, interdum ex obliquo. Nautis autem gaudium est.

421 *Sinibus*] Vel sinubus : i. e. sinuosis orbibus ac gyris, quos agunt. Eo enim fortius ac velocius natare videntur, quo plures in sinus ac spiras feruntur supremum mare secantes, atque in varios fluctus illud agentes.

Sic, venit ex illo quisquis, volitabit in undis :
 Hic alterna ferens in lentos brachia tractus,
 Nunc plausa resonabit aqua ; nunc æquore mersas
 Diducet palmas, furtivus remus in ipso : 425
 Nunc in aquas rectus veniet, passuque natabit ;
 Et vada mentitus reddet super æquore campum :

orbibus quos agit, et format undam in varios fluctus ; ita quicumque oritur ex illo sidere, pervolabit in aquis, modo ducens alternos lacertos in tardos ductus, et reddet sonum propter aquam itam : modo quasi remigium esset, agitabit manus summersas furtim in ipso mari : modo erectus in pedes tolletur inter aquas, et natabit huc et illuc, et simulans reperire vada faciet solum super mare : vel ducens in dorsum

~~~~~

nere, ut arcu emissi ad respirandum emicant : tantaque vi exillunt, ut plerumque vela navium transvolent.' Nolim ergo assentiri Cl. Burmanno, qui, nescio qua fide, hunc saltum esse dicit 'delphini lascivientis,' ad Ovid. Pastor. I. 457. Ibid. *fluctumque figurat*] scil. sibi. Quod si nolis ; legere, me prorsus consentiente, possis *flexumque figur.* i. e. arcum describit. Sic etiam supra ad vs. 147. pro *fluctum* ope cod. Paris. restitimus *flexum.* Stoeb.—423 Scal. Delph. et vulg. *Nunc alterna* ; et mox 424. *Et plausa r. a. n. æ. m.* 'Aut feret legendum erat, aut et supervacuum est. Sed vetusti omnes pro *nunc* habent hinc. Repone, *Hic a. f. in l. b. t. Nunc p. r. a. ; nunc, &c.* Statius Silv. I. 3. 'vitreasque natatu Plaudit aquas.' Bent.—425 *Deducet palmas furtivo remus in ipso.* 'Quid est, homo, remus deducet palmas in ipso furtivo ? Ego scio et ineptum et supposititium verum esse, et Manilium scripsisse elegantissime : *nunc æquora mersus Nunc in aquas rectus veniet.* Quo quid clarius dici potest ? quid stolidius altero ? *nunc æquore mersus est κολυβητής.* Nunc in aquas rectus, quasi vestigiis ac plantis aquæ insistens, et maris superficiem perambulans. Quod ex illis apparet : 'Aut vada mentitus reddet super æquora campum.' Quid magis falsi convicerit supposititium illum partum quam hæc tam concinna sententia ? Scal. '*Nunc æquore mersus Deducet palmas, furtivo remus in ipso*] Posteriorem pro spurio habet Scal. sed perperam. Libri veteres *mersas* ; pro *deducet*, Voss. *dicutet*. Repone, *nunc æquore mersas Diducet palmas, furtivus r. in i. Diducere palmas* est natantis, ut alas volantis ; non *deducere*. *Furtivus in scipso remus*, ut apud Musæum Leander : *Αἰὼς ἐὼν ἐπέρης, αὐτόστολος, αὐτόμαρος νῆος.* Et Ovidium, Heroid. XVIII. 148. 'Idem navigium, navita, vector ero : ' et ibidem, 215. 'Cum patietur hiems, remis ego corporis utar.' Vossius ad Catullum, *portuno remus in ipso* ; non potuit infelicius.' Bent. '*furtivus remus in ipso*] Consentit in hac lectione cod. Paris. Magis placet vulgata Regiom. *furtivo remigis usu.* Stoeb.—426 Scal. Delph. et vulg. *passimque*, et mox 427. pro *æquore, æquora.* 'Lege, *æquore.*' Reines. 'Quorsum illud *passim* ? quid hoc ad erectam na-

NOTÆ

423 *Hic alterna, &c.*] Hoc vs. cum dimid. notat illud natatorum genus, qui natando alterna brachia ferunt in lentos tractus, et aquas plaudunt.

424 *Nunc æquore mersas, &c.*] Hoc vs. cum dimid. notat illud natatorum genus, qui furtim ita manuum remi-

glo intra aquas utuntur, ut sine remigē supernatare aquis videantur.

426 *Nunc in aquas rectus, &c.*] His 2. vs. notat illos natatores, qui recti, et quasi pedem aquas figentes natant, mentiunturque super æquora campum.

Aut immota ferens in tergus membra latusve,
Non onerabit aquas, summisque accumbet in undis,
Pendebitque super ; totus sine remige velum est. 430
Illis in ponto jucundum est quærere pontum,
Corporaque immergunt undis, ipsumque sub antris
Nerea, et æquoreas conantur visere nymphas ;

et in latus sua brachia immobilia, non premet pondere aquas, et jacebit stratus in supremis aquis, et suspendebit sine remige super mare sibi non periculosum. Jucunda res est iis, qui immergunt corpora sub aquis, quærere mare in ipso mari, et tentant invisere sub antris ipsum Nerea et Nymphas maritimas. Et ex-

tationem? Vetusti quattuor, *passumque*. Repone, *passuque* n.; Et v. m., r. s. *æquore* c. Ita æquore natabit, ac si passu super terram incederet. *Mentitus vada*, quasi fundum pedibus tangeret. *Æquore* pro *æquord* etiam Reines. Bent. 'Libri, quot evolvimus, universi, *passimque* natab. Retinendum ergo. Sumsit Noster hoc *passim* eo sensu, quo semel apud Virgil. *Æneid.* iii. 510. 'passimque in littore sicco Corpora cinramus.' Ubi Servius exp. '*passim*, i. e. prout quis voluit.' *Stoeb.*—428 *Vulg. tergum*. 'Gemb. *tergus*, quod est familiarius Manilio quam *tergum*, ut *passim* patet.' *Scal.* *ibid.* *Scal.* Delph. et *vulg. latusque*. 'Immo, *latusve*.' Bent.—430. 431 *Vulg. P. que s. totum s. r. pontum*. 'Gemb. *tutum*. [Gronov. ii. 2. pro *totum* legit *tutum*. Reines.] Hand dubie scripsit Manil. *tutus*. Quid est quærere pontum in ponto? Longe aliter Gemb. et quidem optime: *Votum est Illis in ponto, jucundum est quærere pontum*. Tota hæc perioche igitur ita concipienda: *P. que s. tutus s. remige. Votum est Illis in ponto: j. est q. pontum, C. qui m. u.* Jam vera est hujus loci correctio, quem nemo antea capiebat. Repetendum vero ἀρδ κοινῶν τὸ Ex illo. Ex illo sidere illi sunt, qui corpora immergunt: et quibus votum est in ponto: qua ἁλλήγες non raro utitur. *Scal.* '*Votum est in ponto, et jucundum est pontum quærere*, post tot descriptiones, frigida et putida sunt. Gemb. *tutum*, non *tutus*. Lips. et Voss. *totum*. Gronov. *Observ.* ii. 11. sic legit, *P. q. s. tutum s. r. (;) pontum*. Voss. ad Catullum, *P. q. super totum s. r. pontum*. Sed vetusti omnes habent *votum est*: et utrumque vs. in idem verbum desinere, nullo modo ferendum est. Repone et distingue, *Pendebitque super ; totus s. r. velum est. Illis in ponto, &c.* Pendebit super aquas immotis membris; ergo non remigat, sed velificat tantum. Ut supra 425. erat remus furtivus; ita nunc contra, diverso natandi modo, velum est sine remo. Ovid. *Trist.* i. 9. 'Sive opus est velis: minimam bene currit ad anram. Sive opus est remo: remige carpit iter:' et v. 14. 'Vela damns, quamvis remige puppis eat.' Seneca *Thyeste*, 438. 'Sic concitatam remige et velo ratem Æstus, resistens remigi et velo, refert.' *Quærere pontum in ponto*, seqq. satis explicant. Non contenti summo æquore, in imum se immergunt. *Illis* opponitur hic vs. 423. *Hic* natator, *illis* urinatoribus. Bent. 'Sublata distinctione, Regiom. et cusi reliqui, assentiente cod. Pa-

NOTE

428 Aut immota ferens, &c.] His 3. vs. notat eos, qui snipini, aut in latera proni fluctibus incumbunt, et quasi immoti supremis accumbunt aquis.

431 Illis in ponto, &c.] His 3. vs. notat urinatores.

433 Nerea] Deum maris, supra vs. 196. qui cum nymphis æquoreis habitare fingitur sub antris ac scopulis.

Exportantque maris prædas, et rapta profundo
 Naufragia, atque imas avidi scrutantur arenas.
 Par ex diverso studium sociatur utrumque
 In genus, aque uno digestum semine surgit.
 Annumeres etiam illa licet cognata per artem

435

trahunt ea, quæ pelagus prædatum est, et res naufragas, quas mare rapuit, et cupidi rimantur infimas arenas maris. Potes etiam addere illa corpora simi-

~~~~~

ris. sic: *P. que s. totum s. r. pontum* (.) *Pendebit quasi piscis, quem eodem sermonis schemate, supra vs. 398. dixit pendentem in æquore cæco.* *Stoeb.*—436 *Vulg. Par ex diverso studet et s. u.* 'Tantum ex *para* fecimus *par*; quod infinitis locis in hoc auctore commutatum est. Poterant et concinnius hi tres versus ita concipi: *A. t. p. p. que c. Par ex d. studio s. u. In g., atque u. digestus semine s.* Sed quia commodam sententiam concipit vulgata lectio, securam relinquimus.' *Scal.* Et sic *Delph.* 'In aliis codd. *Pars e. d. studet et s. u. I. g. atque u. digestum s. s.* Quam tamen postremam lectionem tentatur J. Bitur. mutando tantum vocem *femine*, quasi *femore*. Verum obscurior eo lectio videtur. Itaque sensus est quod natus sub delphino *par ex diverso studet*, i. e. pariter mari et terris studet, quia et cursor et natator erit: *atque in utrumque genus, sociatur et surgit*, *supp.* currendi in terris, et natandi in aquis: *uno digestus semine*, i. e. licet ex una terra ducat originem, ut qui sit homo.' *Delph.* 'Pro *par* veteres omnes *para*; pro *studet et*, *Venet. studuit*, *Voss. studium*. Repone, *Par e. d. studium s. u. I. genus, aque u. d. s. s.* Descripserat primum natatores, deinde urinatores: de utrisque nunc dicit, *Par ex diverso studium, sociari in genus utrumque*, tam horum quam illorum, *et ab uno semine digestum surgere*. *Digestum* in duas partes; ut *Ovid. Heroid. ix. 91.* 'Prodigiumque triplex, armenti dives Iberi Geryones; quamvis in tribus unus erat? Inque canes totidem trunco digestus ab uno Cerberos, implicitis angue minante comis?' Et *Met. ix. 773.* 'Et septem digestum in cornua Nilum.' Hoc vult, ex urinatoribus facile natatores fieri, et ex natatoribus urinatores.' *Bent.* 'Cod. Paris. et editorum optimi sic legunt: *Pars ex diverso studet. Pars* scil. hominum sub delphino natorum *ex diverso studet*, in terra nempe. Locutus modo de iis, qui saliendo, ambulando, recumbendo, mergendo, et in mari se erigendo mira patrant, nunc illos laudare instituit, qui terrestribus aut aëriis ambulationibus, saltibusque se exercent: *Diversa*, ait, aliorum studia, tamen cognata, et utrumque genus hominum vel studiorum sociatur in unum scil. natandi vel saltandi; atque utrumque genus surgit vel ortum trahit uno semine scil. delphini, licet sit digestum, i. e. in plura distributum studia, eaque, saltem ratione loci, diversa.' *Stoeb.*—438 *Vulg. Ad numeros etiam illa licet.* 'Scribe, *Ad numeros etiam ille ciet.*' *Scal.* 'Lege, *Adnumeres.*' *Reines.* Et sic *Delph. Vid. Not. inf.* 'Ille ciet, Delphinus scil. a *Scal.* est. Sed quid est *ad numeros ciere*? Hoc tacet. *Lips.* et *Voss. ulla licet*: *Gemb.* cum re-

NOTÆ

438 *Annumeres etiam, &c.*] Ita Thom. *Reinesius*, nec male. Ubi enim locutus est Poëta de natatoribus, jam de cursoribus et petauristis est acturus, quos utrosque dat delphini sidus. Male enim Rom. *Ad numeros etiam, &c.* Male *Scaliger*, *Ad nume-*

ros etiam ille ciet, &c. His autem 4. vs. seqq. notat petauristas et oscillatores.

Cognata] I. e. quæ ex arte aliquam habent similitudinem cum iis corporibus, quæ natant peritissime.

Corpora, quæ valido saliunt excussa petauro,
 Alternosque cient motus: delatus et ille 440
 Huc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.
 Membrane, per flammæ orbesque emissa flagrantæ,

lia istis per artem, quæ scilicet mota vehementi petauro saltant, et agunt motus alternatim; et alter sublimis modo deprimitur, et alter elatus pendet ex alterius lapsu: et corpora jactata per ignes et per gyros flammantes, leni-

centioribus, illa licet. Egregia est Reinesii emendatio: *Adnumeres etiam illa licet.* His natatoribus et urinatoribus *adnumeres licet*, adungere poteris, ob artis cognationem petauristas et cursores. *Bent.*—440 *Vulg. delatus et i.* 'Scribe *elatus et ille.* Rota in sublimi posita a duobus versabatur. alter superne, alter inferne nitebatur. Ita fiebat, ut alternis dejecti nunc penderent, nunc erecti sederent. Per eandem rotam etiam corpora contento saltu subjecta trajiciebant. *Martialis:* 'Quam rota tramisso toties impacta petauro,' vel intacta, quod melius. Similis huic erat lusus, qui dicebatur *σκακίρδα*. Nam in fune per arrectarium tignum trajecto idem fiebat, quod hic in rota. Vide *Pollucem.* *Scal.* Et sic *Delph.* 'Delatus libri universi. pro Nunc vs. seq. *Voss. Huc.* Repone, *delatus et ille Huc jacet.* Aliud agebat Vir magnus cum *elatus* reponeret. Quomodo enim *elatus jacet?* Hoc *ἀρδωρατόρ.* *Bent.*—442 *Scal. Delph. et vulg. Membræque.* 'Immo, *Membrane*, cum vetustis.

NOTÆ

439 *Petauro*] Petaurum machina erat in sublimi suspensa, ex qua se in aëre excuterent, atque evolarent petauristæ. Vel ludi genus est, cum quis per circulum admodum angustum, aut per plures proxime sibi aditos, mira agilitate transvolat, præmissis manibus ac capite, reliquo ita sequente corpore, ut illos orbes non tangat, sed transiliat celer, atque rotato quasi corpore ultra non in caput sed in pedes prosiliat. Nonius autem petauristas veteribus dictos ait, quod saltibus et scenis levioribus moverentur. Petaurum enim dicitur a vocibus Græcis *πέρασθαι ἐν ταῖς αἰψαῖς*, i. e. *volare in aëre*. Erat et aliud ludi genus, quo pueri ex longa trabe superimposita metæ, aut alteri transversæ trabi, alternos ciebant motus modo sursum, modo deorsum hinc inde: vel aliud notat ludi genus, quod Gallice vocant *Escarpolette*, cum pensiles ex arborē gestationes aguntur, quam jactationem vocant Latini oscillationem, qua luden-

tes alternatim assurgunt et depri-muntur. *Virg. Georg. II. 389.* 'Oscilla ex alta suspendunt mollia pinnu,' &c. Vel aliud similiter ludi genus notat, quo funambuli saltu in sublime tollerentur, quasi de fune in funem. *Claud. Cons. Carm. XVII. 320.* 'Vel qui more avium sese jaculentur in auras, Corporaque ædificent, celeri crescentia nexu, Quorum compositam pueramentatus in arcem Emicet, et vinctus plantæ vel cruribus hærens, Pendula librato figat vestigia saltu,' &c.

442 *Membrane*, [*Membræque*] per flammæ, &c.] *Gemblac.* ita legit hos quatuor versus; bene. Notat enim pegmates, seu potius pegnares. Erant autem gladiatores, qui pegmatis impositi per medios ignes accensos membra strenue transmittēbant. Pegma enim erat lignea machina in qua statuæ collocabantur, quæque cum ludicris producebatur in scenam, vel etiam cum pueris insidentibus; ejus formam describit *Seneca epist.*

Molliter ut liquidis per humum ponuntur in undis.
 Delphinumque suo per inane imitantia motu
 Et viduata volant pennis, et in aëre ludunt. 445
 At si deficient artes, remanebit in illis
 Materies tamen apta. Dabit natura vigorem,
 Atque alacres cursus, campoque volantia membra.
 Sed regione means Cepheus humentis aquari
 Non dabit in lusum mores. Facit ora severa: 450

ter ponuntur per terram, sicut in fluidis aquis: et imitantia delphinum agitatione sua per aëra, et carentia pinnis volitant et ludunt in aëre. Verum si artes defuerint, attamen materies idonea restabit in illis. Natura tribuet robur, et veloces cursus, et corpora volitantia in arena. Sed Cepheus veniens in spatio vorantis aquarii non tribuet studia in lusum. Dat vultus austeros: et effingit vultus et ora ex gravitate

Diversorum hoc artificium, non eorundem.' Bent.—443 Vulg. Tollitur et l. 'Actum erat de salute hujus infelicissimi versiculi absque cod. Gembl. Nam quid est tollitur et ponuntur? Sed restitutus ex fide Gembl. omnem litem transiget: Membraque per flammam orbesque emissa flagrant. Molliter ut l. per h. p. in u. quamquam clarior esset lectio: Molliter ut per humum, l. p. in u. Ponuntur membra per flammam et undas tam molliter, ac si ponerentur in humo. Nam si intelligis de petraeo, prorsus stolidus es et stipes. Flammarum enim istarum mox meminit. Audi quæ sequuntur.' Scal. 'Cod. Paris. et impressi tres, Tollitur (,) et liq. Regiom. Toll. ut liq.' Stoeb.—444 Vulg. Delphinumque suos per inane natantia motus. 'Emendavimus D. q. suo p. i. imitantia motu. Volant per inane sine pennis, et in aëre ludunt imitantia delphinum suo motu. An non ita scripsit Manilius? Si negas aut *ναυόφους*, aut imperitus es.' Scal. 'Præca lectio fert suos motus, et hoc suos quidem eleganter, quia nati delphino præside ab ipso isthæc naturaliter agebant. per inane] Vel, inanem aërem, quod expressit Sidon. Apollinaris Carm. ix. 3. Confer Nostr. i. 153. et iv. 591. De delphini per aëra natatu supra dictum.' Stoeb.—450 Vulg. facit ora manere. 'Συνεστραφέντες πρόσωπον. Sed interpolatum est. Gembl. facit ora severa: Frontes ac v. c. p. mentis. Recte.' Scal. 'Libri nostri, fac. ora manere. id est, facit ora constantiam præ se ferentia, componit mentes cum gravitate vultus et frontis, quod est in vers. seq. qui iisdem

NOTÆ

99. et de qua Claudian. xvii. 325. *liquidis per suum ponuntur in undis*
 'Mobile ponderibus descendat pegma reductis, Inque chori speciem spargentes ardua flammam Scena rotet. Varios effingat Mulciber orbes Per tabulas impune vagas, pictæque citato Ludant igne trabes, et non permessa morari Fida per innocuas errent incendia turre.' Male ergo alii castigare istos versus Manilianos conati sunt: *Membraque per flammam orbesque emissa flagrant. Tollitur, ut*

liquidis per suum ponuntur in undis
Delphini, inque suos per inane natantia motus, &c.

449 Sed regione means, &c.] His 37. vs. ait Poëta exoriri Cepheum cum aquario; at quo cum gradu aquarii non notat. Hoc autem sub sidere nasci asserit severos, superciliosos, pædagogos, tragædos, pantomimos, comædos, histriones, et declamatores, ut vocant. De Cepheo autem dictum est. 354. et de aquario ii. 293.

Frontes ac vultus componit pondere mentis.
 Pascentur curis, veterumque exempla revolvunt
 Semper, et antiqui laudabunt verba Catonis,
 Tutorisve supercilium, patruive rigorem.
 Componet teneros etiam qui nutriat annos, 455
 Et dominum dominus prætextæ lege sequatur,
 Quodque agit, id credat, stupefactus imagine juris.

animi. Nati sub hoc sidere alentur solitudinibus, et relegent perpetuo exempla antiquorum, et prædicabunt palam dicta veteris Catonis, vel severitatem defensoris pusillorum, vel severitatem avunculi paterni. Hoc sidus dabit hominem, qui alac quoque juveniles annos, et qui, licet sæpe herus sit, pareat tamen magistro jure prætextæ, atque attonitus specie magisterii credat id omne, quod ille faciet. Immo

libris præstantioribus sic legitur: *Frontisque ac v. e. p. mentes.* Stoeb.—455 ‘Malo cum libris vetustioribus, *Componet*, uti revolvunt, laudabunt.’ Stoeb.—456 ‘Gemb. *prætexta*, dictum, ut *prætextæ* comœdiæ, i. e. *prætextatus* Horatio. Sed *prætextæ* retineo.’ Scal. ‘*prætextæ* Gembli. Paris. et Lips. *prætextæ lege*, quasi prætextæ, ficta, cum nulla extet propriis verbis concepta; *imaginem juris* vocat versus seq. *prætextæ lege* dictum erit pro jure ætatis.’ Stoeb.—457 Scal. Delph. et vulg. *Quodque agit, id credes, s. i. juris.* ‘Quæ sit mens hujus versiculi dicerem, si huc pertineret. Nam profecto hic locum non habet. Recoque, versa in incude tenaci forcepe. nunquam sensum huic loco accommodum ex eo erues. Infra reddetur illi locus suus.’ Scal. ‘Hunc vs ex suo loco, quem in membranis et nunc in hac editione servat, removerat Scal. ultra vs. 485. et insuper interpolaverat. Sic enim libri veteres. *Quodque agit, id credat, s. i. juris. agit* Gemb. ceteri *agat*. Recte hoc explicat Gronovius Observ. II. 11. *Componet* Cephæus pædago-

NOTÆ

453 *Catonis*] Utriusque scilicet; namque ambo dantur in exemplum severitatis et integritatis, vs. 106. et I. 769.

454 *Supercilium*] Severitatem, gravitatem. Quia enim supercilio aut anuimus aut negamus, aliquando ipsam usurpatur pro severitate. Juven. Sat. VI.

Patruive] Paterni avunculi; quod nomen sæpius usurpatur pro severo homine. Horat. Carm. III. 12. et Cicer. pro Cælio: ‘Qui in reliqua vita mitis esset, fuit in hac causa pertristis quidam patruus, censor, magister.’ Scilicet quia patruus de fratribus liberis curans minus est mitior iudex quam pater ipse foret.

455 *Componet teneros, &c.*] His 3. vs. notat pædagogos, qui pueros nutriunt, educant, moribus imbuunt, et quibus ipsi pueri, licet jure dignitatis domini sint, parent tamen jure prætextæ.

Teneros annos] Pueros.

456 *Dominum*] Magistrum, jure magisterii.

Dominus] Herus, jure dignitatis aut divitiarum.

Prætextæ lege] Quasi jure ætatis et disciplinæ. Prætextæ enim vestis fuit, quam pueri solebant induere; donec togam induerent; quam togam non induebant apud Romanos, nisi post decimum sextum annum.

Quinetiam tragico præstabunt verba cothurno,
 Cujus erit quanquam in chartis stylus ipse cruentus.
 Nec minus et scelerum facie, rerumque tumultu 460
 Gaudebunt: vivi bustum memorare sepulcri,

etiam dabunt verba in tragico cothurno, cujus tamen ipsum genus orationis erit sanguinolentum in papyro, illi pariter non minus delectabuntur specie criminum, ac rerum seditione; v. g. commemorare planctum funesti tumuli, et parentem qui

gum, qui dominus, jussu heri majoris dominus constitutus, sequatur dominum, herilem filium, herum minorem; et interim credat se revera dominum sui domini esse, superbiens imagine juris, sibi tantum pro tempore commissi.' Bent. 'Quodque agit] scil. pædagogus. Regiom. et ceteri vulgati, *agat*; minus bene. *id credat*] tolle distinctionem, quæ vel magnum impedit Scal. ut sensum ne assequeretur. Itaque verum putavit transponendum. Pessimio id, nobis videtur, esse factum consilio. Planus erit ac facilis quin et commodissimus hujus versiculi sensus, si hoc eum ordine evolveris: Et stupefactus ephebus, sic dictus, quia rationis usu frui nec ei licet, credat imagine juris secum agi, vel de ipso statui, id quod agat vel in ipsum statuatur, quis? pædagogus. His compara Gronovii expositionem, Bentleio quoque probatam et recitatam ex lib. 11. Observ. vi. p. m. 300.' Stoeb.—461 Scal. Delph. et vulg. *G. atri luctum m. s.* 'Quis iste luctus atri sepulchri? Antigona, inquit, apud Sophoclem. O pauperis venæ poetam; si non aliis verbis Antigonen monstrare potuit, quam quæ alii cuicumque funeri æque conveniant. Pro atri luctum Gemb. et Lips. atri luxum; Vossianus aure luxum. Repone, *G. vivi bustum m. s.* Thyesten intelligit; ut et sequentia probant. *Bustum vici sepulchri, ἐπιφυξος τάφος.* Lucretius v. 991. 'Viva videns vivo sepeliri corpora busto.' Ovid. Met. vi. 665. de Tereo: 'Flet modo, seque vocat bustum miserabile nati.' Statius Theb. vii. 20. 'offensique sedent ad busta sepulchri.' ubi Ms. Regius *justa*. Bent. 'Ad fidem codd. et sententiæ rationem hi versus ita sunt legendi et interpungendi: *Cujus erit, quamquam in chartis, stilus ipse cruentus, Nec minus et scelerum facie rerumque tumultu, Gaudebunt atri luc-*

NOTÆ

458 *Quinetiam tragico, &c.*] His 12. vs. notat tragædos, seu qui tragædias agant aut scribant, quarum nonnulla argumenta memorat, quæ a veteribus poetis fuere conscripta.

Cothurno] Cothurnus calceamentum erat, quo tragædi utebantur, sicut soccus calceamentum erat comædorum. Horat. de Arte Poet. Cothurnus autem altioris erat formæ, ut staturam majestatis majoris ergo adjiceret. Tertull. de Spectac. 'Diabolus tragædos cothurnis extulit, quia nemo potest adjicere cubitum novum ad suam staturam, mendacem facere vult Christum.' Et Juvenal. Sat. vi.

506. 'breviorque videtur Virgine Pygmæa, nullis adjuncta cothurnis.' Sumitur autem et pro ipsa tragædia, quæ varia sortitur epitheta pro variis auctoribus. Sic Virg. Ecl. viii. 10. 'Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.' Sic Horat. Carm. 11. 1. 'Cecropio repetes cothurno,' &c.

461 *Vivi bustum [atri luctum] memorare sepulchri*] Qualis est tragædia, quam Sophocles Antigonen inscripsit. Antigone quippe Œdipi Thebanorum regis filia, cum ad officium funebre fratrum, Eteoclis et Polynicis, venisset, atque una cum Argia Polynicis conjuge corpora fra-

Ructantemque patrem natos, solemque reversum,
Et cæcum sine luce diem : Thebana juvabit
Dicere bella uteri, mixtumque in fratre parentem :
Quin et Medæ natos, fratremque, patremque : 465

*eructet liberos suos : et solem, qui retrocedat, et tenebrosum diem sine luce : placeat
bis memorare Thebana bella ventris, et patrem mixtum in fratre ; querere filios*

tum memorare sepulcri, &c. In secundo versu *Nec pro non min. et scel.* particula hic abundat. *scelerum facies* est figura rem ipsam spirans, proxima veritati. Contrarium est *species*, quod nimirum parum aut nihil veritatis habet. *rerumque*, i. e. quam rer. tum. *Gaudebunt memorare*, quæ omnino iungenda, polita sunt pro Libenter et quasi cum voluptate memorabunt, vel in scena tragica agent atri luctum sepulcri, i. e. Antigonæ fabulam. Hæc antiqua lectio, quam retinendam puto propter constantem librorum fidem : vulgatam Bentleii non penitus improbamus, ob sententiæ acumen cum venustate conjunctum. Pari sermonis elegantia Lucretius, quem longe ante nos adiit vir ille *κρίτωνό-
τατος*, v. 991. in eadem fabula : 'Viva videns vivo sepeliri viscera busto.' Novit etiam hunc versum, et ad Sidon. Apoll. recitavit Savaro Carm. ix. pag. 120. neque tamen id sibi datum putavit, ut Nostri locum ad illius normam efformaret. *Stoeb.*—462. 463 Scal. Delph. et vulg. *solemque reversum Et cæcum sine sole diem.* Hæc inepta sunt. Repone, *noctemque reversam Et cæcum sine sole diem*, vel potius, *solemque reversum, Et cæcum sine luce diem.* Luce et sole sæpe permittantur. *Bent.* 'Confer prologum libri iii. 18. ex quo hæc cum sequentibus repetita. Altero versu pro luce, libri veteres sole. Sic etiam Savaro l. c. pag. 121. luce præfert Markland. ad Statium pag. 156.' *Stoeb.*—465 Scal. Delph. et vulg. *Querere Medæ natos.* 'Quorsum illud Querere ? 'Ex persona Jasonis,' inquit Scaliger, 'interfectos a Medea natos

NOTÆ

trum cremasset, jussu Creontis Atheniensis tyranni capta et occisa fuit cum Argia. Quarum mortem postea ultus est Theseus, Creontemque interfecit. Qua de re Sophocles tragiædiam grandi cothurno scripsit ; quasi sub hoc sidere Cephei procreatus ideo Manilio videatur.

462 *Ructantemque patrem, &c.*] Hoc vs. cum dimid. notat Poëta impium Atræi facinus, qui fratri suo proprios filios manducandos apposuit ; cujus facinoris horrore sol retrocessisse fertur, ut dictum est iii. 17.

463 *Thebana bella uteri, &c.*] Quæ scilicet Polynicem inter et Eteoclem fratres, Œdipi Thebanorum regis filios, ex nefando Jocasæ concubitu sunt exorta. His autem pater in exilium sponte proficiscens ea lege regnum

reliquerat, ut alternis regnarent. Verum ubi Eteocles natu major priores regnandi vices per annum obisset, alternas fratri cedere recusavit. Quæ de re indignatus Polynices sese Argos contulit ad Adrastum regem, cuius filiam Argiam in uxorem duxit ; atque ibi contractis viribus ac copiis fratri Thebanorum regi bellum intulit ; quo in bello ambo singulari certamine ceciderunt mutis vulneribus. Quæ de re Œdipus tragiædiaz inscribitur.

464 *Mixtumque in fratre parentem*] Œdipum, qui et pater et frater uterinus fuit liberorum, quos ex matre suscepit, quam inscius duxerat in uxorem, iii. 16.

465 *Quin et Medæ natos*] Quos enim liberos ex Jasono susceperat Me-

Hinc vestes, flammas illinc pro munere missas,
 Aëriamque fugam, junctosque in curribus angues.
 Mille alias rerum species in carmina ducent.
 Forsitan ipse etiam Cepheus referetur in actus.

Medea, et fratrem et genitorem: vestimenta data in munus ex una parte, et ignes missos in munus ex alia parte, et fugam per aëra; et annos provectos per flammas. Memorabunt quoque carminibus suis mille alia rerum genera. Et fortasse ipse

~~~~~

quærentis et desiderantis.' Esto hoc Jasonis: at cnjus est quærere Absyrtum fratrem, et patrem *Æetam*. An et hoc Jasonis? Lips. et Voss. *Quere tunc-dee natos*. Repono, *Quin et M. n. f. p. q.* Quin et juvabit dicere Medæ natos,' Bent. 'Iidem libri *Quærere*, scil. ex persona Jasonis, interfectos a Medea natos quærentis et desiderantis.' *Stoeb.*—467 Scal. Delph. et vulg. *vectosque ex ignibus annos*. 'Lege, *tractosque ex ignibus annos*: ut intelligi fabulam recociti Pelix a filiabus suasu Medæ velit. Lib. III. v. 11. 'reduces annos' appellat in re eadem.' *Reines*. 'Historiam Medæ ordine exequitur. Atqui coctio illa *Æsonis* longe præcessit fugam aëriam. Deinde an recte coctionem hanc ista exprimunt, *vectos ex ignibus annos*? cum dicere debuisset, *aut ablatos ignibus annos*. Quid si legamus, *vectosque ex ignibus angues*? Nam confligente Creontis regia, quam incenderat, draconibus in aërem vecta profugit.' *Huet*. 'Reines. mavult *tractosque*. Huet. *vectosque ex i. angues*. Nam, &c. Atqui ipsa non tum erat in domo Creontis. Pro *vectos* Gembl. et Lips. *nectos*; Vossianus *noclos*. Repono, *A. q. f., junctosque in curribus angues*. Ovid. Fast. IV. 497. de Cerere; 'frænatos curribus angues Jungit.' Bent. 'Recta et constans veterum lectio hæc est: *vectosque ex ignibus annos*. Anni *vecti*, quasi provecti, *Æsonis ex ignibus* facti sunt juveniles: vel, uti supra lib. III. 11. 'reduces.' 468. *rerum species*.] Vide adnot. ad vs. 459. sqq. in *carmina*] Confer iterum Markl. I. c. pag. 291.' *Stoeb.*—468 Scal. et vulg. *carmine ducent*. 'Dicent legi jubet Reines. contra testimonium librorum qui habent *ducent*. Coniciebam in *carmina ducent*.' Huet. Delph. in *carmine dicent*. 'Immo in *carmina* ut et Huet.' Bent.—469 Scal. Delph. et vulg. pro

NOTE

dea, eos in conspectu patris jugulavit, III. 12. Qua de re tragœdiam scripsit Seneca, quam Medeam inscripsit. : *Fratrem*] Absyrtum Medæ fratrem, quem ipsa fugiens patri moram nexura membratim per vias discerp- sit. III. 9.

. *Patremque*] *Ætam* Medæ patrem, Colchorum regem, quem ipsa prodi- dit, III. 8.

466 *Hinc vestes*] Veneno tinctas et a Medea pro munere missas Creusæ, quam Jason, repudiata Medea, duxe- rat, III. 11.

Flammas illinc] Ignem, quem Me- dea eidem Creusæ misit in scrinio, quo Creusa cum regia tota combusta

fuit, III. 11.

467 *Aëriamque fugam*] Suppl. Me- deæ, quæ per aëra draconibus ablata fugit, et postquam Creusam cum regia tota incendisset; et postquam Peliam, cui juventutem fore ut res- titueret pollicita erat, jussit a filia- bus interfici; et postquam Theseo *Ægei* filio venena misculisset, metu- ens scilicet ne pœnas daret. Ovid. Metam. VII.

Junctosque in curribus angues [*vec- tosque ex ignibus annos*] *Æsoni* scilicet, cui Medea juveniles restituit annos, III. 11.

469 *Forsitan ipse etiam Cepheus* [*ge- tus*,] &c.] En pantomimos; qui perso-

At si quis studio scribendi mitior ibit, 470
Comica componet lætis spectacula ludis.
Ardentes juvenes, raptasque in amore puellas,
Elusosque senes, agilesque per omnia servos,
Quis in cuncta suam produxit sæcula vitam
Doctor in urbe sua linguæ sub flore Menander, 475

quoque gestus exhibebitur in actionibus. Verum si quis humanior erit in genere scribendi, conscribet spectacula comica ad jucundos ludos : componet et adolescentes incensos amore, et virgines raptas in amore, et senes deceptos, et servos paratissimos ad omnes res, quibus fabulis Menander doctus in lepore suæ linguæ Græcæ in civitate sua promovit vitam suam in omne ævum, et qui vita expressit vitam, et scriptis

Cepheus, gestus. 'Quid est gestus referetur in actus? Verba sensu vacua. Pro gestus Vossianus censens. Repone, Cepheus. Ipse forsitan Cepheus erit dramaticus argumentum. Cepheus persona erat in fabula Andromeda Sophoclis, Euripidis, Ennii, Accii. Referetur in actus; ut Horat. A. Poët. 129. 'Rectius Iliacum carmen deducis in actus Quam si proferres ignota iadictaque primus.' Bent. 'Cepheus Bent. est, pro gestus, quod veteres ac recentiores libri tuebantur omnes. Et Scal. recte hoc retinuit, Barthio quoque ac Marklando probatum. Gestus autem V. D. sunt scitæ simulationes, quas actibus opponi putat Adv. p. 1074. Cl. Fayus pantomimos hic in scenam producit, qui personas omnes per singulorum actum simulationes imitari studebant, in quos Augustus severe animadvertit. Sueton. August. 45. Sed de his Noster infra 479. intelligendus, ubi diserte tacitum memorat gestum. Nobis h. l. τὸ gestus usu antiquo accipiendum videtur pro eo quod geritur, Auctor Festus in voce. Hoc vero rerum speciebus opponitur aptissime. Conf. adnot. ad vs. 459. sqq. et Nostrum paulo infra vs. 484. sq. referetur in actis (sic libri nostri) dictum pro, representabitur, exhibebitur in theatro. Conf. infra vs. 479.' Schoeb.—475 Vulg. Doctior orbe suo. 'Βαββαπῆς. Repone ex Gemb. Doctior in urbe sua.' Scal. 'Gemb. Doctior urbe sua. Lips. et Voss. Doctior orbe sua. Bene habet lectio recepta. Doctior est διδωκαλος, poeta ipse : unde fabulam docere, hoc est, componere.' Bent. 'Membrane et editiones veteres, Doctior orbe suo.

NOTE

nas omnes in scenis per singulorum actuum simulationes imitati ostendebant, in quos Augustus severe animadvertit. Sueton. Aug. 45.

470 *At si quis studio, &c.*] En comædos his 7. vs. Res enim mitiores tractant comædi. Horat. Art. Poët.

472 *Ardentes juvenes*] Quales sunt in Andria apud Terent. Pamphilus et Carius : vel in Adelphis apud eundem Terent. Ctesiphon et Æschinus, &c.

Raptasque in amore puellas] Pnta Callidum in Adelphis apud Terent. &c.

473 *Elusosque senes*] Puta in Phormione Terentii Demiphonem et Chremetem ; in Adelphis ejusdem Terentii Demeam, &c.

Agilesque . . . servos] Quales sunt in Andria Davus, in Eunuchio Parmeno, in Adelphis Syrus, in Phormione Geta, &c. Alludit igitur Poëta ad Terentianas fabulas, quas Græce scripserat Menander, ejus hic mentionem facit.

475 *In urbe sua*] Athenis.

Linguæ] Sup. Græcæ.

Menander] Poëta comicus, Atheniensis, qui fabulas, seu comædias,

Qui vitæ ostendit vitam, chartisque sacravit.
 Et, si tanta operum vires commenta negarint,
 Externis tamen aptus erit nunc voce poëtis,
 Nunc tacito gestu; referetque affectibus ora,

consecravit. Et si cui fortasse vires ingenii denegaverint tam magnas fabulas rerum, is tamen erit utilis exteris poëtis, modo voce, modo pleno gestu; motibus ani-

recte. Orbis pro insigni multitudine apud Ovid. Arte Am. i. 174. 'atque ingens orbis in urbe fuit.' Menander itaque *doctior orbe suo*, i. e. maxima multitudine hominum qui spectatum convenerant, vel quos ipsius ætas tulit. Cujus rei testes sunt Græci pariter ac Latini scriptores, e quibus Plutarchum atque Senecam producit Barthius Advers. pag. 324. ubi Nostrum conjicit scripsisse, *Doctior orbe Sofum*. quod equidem adoptare nolim.' Stoeb.—476 Delph. et vulg. *Qui vita ostendit vitam*. 'Scribe *Qui vitæ o. v.* Amare solum vivere esse dicit. Mimnermus, et alii. Pleni sunt libri. Verba Aristophanis Grammatici paulo ante producta explicant, quid per vitam vitæ intelligendum sit.' Scal. 'Lege *Et vitæ o. vitam*. *Vitæ*, i. e. βίη, humano generi, sæculo. *Vitam*, i. e. honestos mores.' Reines. 'Apollodorus Scalihero citatus; ὁ Μένανδρῃ καὶ βίῃ, Πόρεος ὅρ' ὅμῳν πόρεος ἀντιμῆχον; Martialis viii. 3. 'At tu Romano lepidos sale tinge libellos: Agnoscat mores vita legatque suos.' Sententia igitur est, Menander, qui mores sæculi sæculo ostendit.' Bent. 'Ambiguum reddit sensum illud *vitæ*, quod dubitamus, secundo ne an tertio casu sit accipiendum. Ergo satius erit antiquam retinere lectionem, *Qui vita ost. vit.* *Vita ostendit vitam*, id est, hominum mores ad vivum expressit, ore, scriptis, actu. Quod quidem in summis ejus laudibus posuit Quintil. Instit. x. i. his propemodum verbis: 'omnem vitæ imaginem expressit: tanta in eo inveniendi copia, et eloquendi facultas: ita est omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus.' Et Aristophanes Grammaticus, Scalihero citatus, 'Menandrum et Vitam componens, dubitare videtur, utrum Menander vitam imitatus sit magis, an vita Menandrum.' Stoeb. Ibid. vulg. *cursumque sacravit*. 'Et hoc quoque ab interpolatoribus. Gemb. *carusque sacravit*. Nempe male assecutus est scripturam archetypi *chartisque sacravit*, id est *chartisque*.' Scal. 'Ita Scaliger ex conjectura, pro *carusque sacr.* in qua lectione codd. Gembl. et Lips. conspirant. Cod. vero Paris. Regiom. et ceteri, *cursumque sacr.* Hanc ut reducamus, in primis suadet hoc *sacravit*, quod quidem majus quid significat, ac mandare. Ecquid hoc *chartæ mandavit*, ad laudes Menandri? Notanter autem pluralitatis numero Noster dixit *cursumque*, ut non vitæ tantum, sed et ingenii cursum, quod ait Cicero in Bruto, intelligere simul possis.' Stoeb.—479 Scal. Delph. et vulg. *saturo*. 'Quid sit *saturo gestu*,

NOTE

octoginta conscripsit Græce.

476 *Qui vitæ, &c.*] Sic Quintilian. l. x. de Menandro: 'Ita omnem vitæ imaginem expressit: tanta in eo inveniendi copia, et eloquendi facultas: ita in omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus, . . . ut omnibus ejusdem operis auctoribus abstulerit nomen, et fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxerit,'

&c. Sic Aristophanes dubitat uter Menander vitam, an vita Menandrum, imitatus sit.

477 *Et, si tanta operum, &c.*] His ceteris vs. notat histriones et declamatores.

Commenta] Fabulas, comædias, trægædias, &c.

479 *Tacito [Saturo] gestu*] Pleno ac perfecto gestu. Scaliger autem

Et sua dicendo faciet; solusque per omnes

480

Ibit personas, et turbam reddet in uno:

Aut magnos heroas aget, scenisque togatas.

mi imitabitur loquelas aliorum, et reddet suas loquendo; et ipse unus aget omnes personas, et exhibebit multitudinem in se solo. Vel aget magnos heroas, vel co-

~~~~~

laborat Scal. expedire; sed frustra. Libri veteres *hesternis*; et *actus* non *aptus*. Pro *saturo* autem Gembl. et Lips. *tanto*, Voss. *facito*. Repone, *facito gestu*. Voce, actor, quales Roscius et Æsopus; *facito gestu*, pantomimus, quales Pylades et Bathyllus. *Bent.* Ibid. *vulg. affatibus*. 'Ino melius Gembl. *affectibus*.' Scal. 'Præter eos, quos Barthius excussit, libros, nostri quoque scripti et vulgati legunt *affatibus*. Quid sit *affatibus ora referre*, vir ille doctus Adv. p. 124. exponit his: 'similem vultui vocem dare, ut quod dicat ita animo habere ipso vultu doceat.' *Stoeb.*—481 *Vulg. in imam*. 'Inepte. Feliciter olim edidimus in uno. Gemblacensis approbat. Lucianus aptissime interpretatur: τὸ γοῦν παραδοξότατον τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ἔστι μὲν Ἀδάμας μεμπὴς ἔστι δὲ Ἰνὸν φοβουμένην δείκνυσται, καὶ ἄλλοτε Ἀτρεὶς δ' αὐτὸς, καὶ μετὰ μικρὸν Θυέστης, εἴτα Ἀγισθος καὶ Ἀερὼνη, καὶ πάντα ταῦτα εἰς ἑνὸς πρός ἐστι. Si Manilium interpretaudum suscepisset, non poterat opportunius hunc locum exponere. *Scal.* 'in uno] Ita Scal. approbante Gemblac. cui Lipsiens. accedit. At cod. Paris. et Regiom. in *unam* scil. personam, id est, in semetipsum, qui omnibus exprimendis se parem præstat. Conf. Vulpium ad Catullum pag. 496.' *Stoeb.*—482 'Vetusti quatuor *togatus*. Versus spurius et [barbarus.] *Bent.* 'scenisque togatas] Sic omnino cod. Ms. Paris. et editi omnes, præter Regiom. qui vulgavit *scenasque togatas*. Codex vero Lipsiens. magis ad sensum legit, *Aut magnus heroas aget scenisque togatus*: quæ vel sua sponte redeunt in hanc sententiam: Actor ille magnus scenisque togatus aget seu repræsentabit heroas. Videndum, an non dederit Auctor *A. magnos h. aget: scenisque togatus Omnis fortunæ vultum*, &c.

NOTÆ

ait *saturum* esse scenicum vocabulum, quod ad diversimodum actum ac gestum pertinet. Verrum idem de rure dicitur: Pers. Sat. i. 71. 'rus saturum laudare: et de eodem Virg. Georg. ii. 197. 'Saltus et satiri petito longinqua Tarenti,' &c. Alii scribunt *satyro*: male; scribendum enim fuisset *satyrico*.

481 *Personas*] Gallice *personnages*. Persona autem multas sortitur significaciones. i. Apud philosophos ac theologos usurpatur pro individua naturæ rationalis substantia. ii. Apud grammaticos pro larva. iii. Apud comicos poetas pro diversis personis quas agunt in scenis actores: Gallice *personnages*. Modo enim herum, modo servum, modo matronam, modo ancillam, modo patremfamilias, modo

liberos, et alias ejusmodi personas agunt in scenis actores.

Turbam reddet in uno] I. e. unus et solus actor omnium personas aget, turbamque integram reddet. Scilicet declamator unus aget herum et servum et filios, &c. *Vulg. mendose, turbam reddet in imam*.

482 *Magnos heroas*] I. e. personas virorum nobilium et illustrium, quales heroës finguntur, qui cum mortales essent, rerum tamen præclare gestarum magnitudine quam proxime ad Deos immortales accessissæ videntur. Sic Horat. Art. Poet. 114. 'Intererit multum Davusne loquatur an heros.'

Togatas] Suppl. comædias, quæ quia scriptæ sunt juxta ritus Romanorum, quorum propria fuit toga, di-

Omnis fortunæ vultum per membra reducet,
 Æquabitque choros gestu, coetque videre
 Præsentem Trojam, Priamumque ante ora cadentem. 485
 Nunc aquilæ sidus referam, quæ parte sinistra
 Rorantis juvenis, quem terris sustulit ipsa,

mædias togatas in scenis: scilicet reddet omnem faciem cujuscunque fortunæ per gestum membrorum: et gestu suo adequabit choros, et faciet quasi intueri Trojam ob oculos stantem, et Priamum quasi pereuntem in conspectu. Jam vero loquar de signo aquilæ, quæ venit a parte læva humentis pueri, quem ipsa aquila rapuit e

*****

Ita enim aptissimus verbis et sensus constat et nexus.' *Stoeb.*—483 *Vulg. Omnes f. vultus.* 'Longe melius Gemb. *Omnis f. vultum.*' *Scal.* 'Hæc Scaliger ex Gemb. cui Lips. consentit. Codex vero Paris. et editi veteres universi, *Omnes vultus.* De hujus notione supra. Confer etiam vs. 513. Firmant hanc lectionem Savaro ad Sidon. *Apoll.* p. 191. pr. et Barth. *Advers.* p. 324. fin.' *Stoeb.*—485 'Post hunc versum immittendus ille, quem supra expunximus: *Quodque agit, id credes stupefactus imagine veri.* Gemb. blacensis habet *agit*, quod melius quam *aget*: quanquam parvi refert, *credes pro credet, veri pro juris* legimus. Non interpretamur. Sententia et pueri plana. Si quis negat jure huc translatum hunc versum: et nos negamus jure eum queri, et prius debere æquum animum ad hæc afferre, quam temere de istis judicare, quæ non intelligit, et quibus studio æmulationis infensus est. Non curamus hos malos genios.' *Scal.* 'Versum hunc a Scaligero trajectum suo loco, hæc est, post illum *Et dominus dominum,* retinet, et aliter quam Scaliger exponit Gronov. II. Obs. cap. 11.' *Reines.*—497 'Gemb. *Portantis,*

NOTÆ

cuntur *togatæ*: sicut Græcas fabulas, a pallio, quod supra tunicam gerunt, *palliatas* appellamus. Quadruplex autem togatarum genus distinguitur. I. Prætextatæ, sic dictæ a prætexta, quæ magistratum et regum vestia erat apud Romanos. In his autem magistratus et imperatores inducuntur agentes de rebus summis. II. Tabernariæ, sic dictæ a tabulis quibus tegebatur scena. In his non magistratus, sed humiles personæ inducuntur, quales sunt fere, qui merces in tabernis vendunt. III. Atellanæ, sic appellatæ ab Atella civitate, in qua primum actæ. In his vero argumenta jocularia tractantur, et satirica fabulis fere similia. IV. Planipedæ, sic dictæ a vilitate personarum, quæ non cothurno, aut socco, aut pulpito, sed plano pede utebantur in scena. Has autem fabulas Græci vocant *mi-mos*. Hor. A. Poët. meminit prætextarum et togatarum; et Juv. Sat. I.

tarum et togatarum; et Juv. Sat. I.

483 *Omnis fortunæ*] *Omnis conditionis*, ut vocant.

484 *Æquabitque choros gestu*] En pantomimos, qui quod cantores voce reddebant, id gestu exhibebant.

485 *Præsentem Trojam, &c.*] Adeo rem sub oculis quasi præsentem ponebant. De Troja dictum est I. 515. et alibi passim.

Priamumque] De quo III. 7. et IV. 64.

486 *Nunc aquilæ sidus, &c.*] His 17. vs. ait Poëta exoriri aquilam cum duodecimo gradu aquarii. Quo sub sidere nati vivere solent cæde humana et ferina, spoliis ac rapinis. Nascentur et contumaces, fortissimi, strenui, armigeri, regumque per bella ministri, ac satellites fortesque milites. Firmic. VIII. 16. Porro de aquilæ sidere et situ diximus I. 624.

487 *Rorantis juvenis*] Ganymedis

Fertur, et extentis prædam circumvolat alis.
 Fulmina missa refert, et cœlo militat ales,
 Bis sextamque notat partem fluvialis aquarî. 490
 Illius in terris orientis tempore natus
 Ad spolia et partas surget vel cæde rapinas.
 Cumque hominum dederit strages, dabit ille ferarum :
 Nec pacem a bello, civem discernet ab hoste.
 Ipse sibi lex est ; et, qua fert cumque voluntas, 495
 Præcipitat vires : laus est contendere cuncta.

terris in cœlum, et circumcolitatis pennis expansis circa rapinam suam. Volucris etiam in cœlo reportat fulmina Jovis vibrata, et gerit arma, et signat duodecimum gradum aquarii æquorei. Quicumque nascetur in terris sub tempore illius ascendentis, is feretur ad prædas et ad rapinas etiam nece factas : et ubi ediderit clades hominum, edet etiam clades ferarum : neque distinguet inter pacem et bellum, neque inter civem et hostem : ipse sibi erit lex, et fert impetus suos in quamcumque partem voluntas illius feretur : gloria est certare omnia. Et si fortasse audacia advenierit

Aquarius sculptus est in Calendario rustico Romano humeris urnam bajulaus : non tamen puto veram lectionem *Portantis.* Scal.—493 Vulg. *Cuique.* Correxit Scal. assentiente Reines. ‘Versus opinor spurius, sententiam mediam interrumpens.’ Bent. ‘Pro Cumque, libri omnes *Cuique hom. dederit, &c.* legendum utique cum Barth. l. c. *deerint*, in hunc sensum : qui non poterit hominum cæde, ferina grassabitur. Conf. Markl. ad Stat. p. 313.’ Stoeb.—494 ‘Sic legitur soli cod. Lips. *Nec pace ac bello civem discernit ab hoste* ; id est, semper ipsi bellum erit contra omnes. Majus huic inest acumen sententiæ, ac alteri. Quod si illam Auctor voluisset, dedisset certe, *nec civem discern.*’ Idem.—495 Vulg. *fert quocumque voluntas.* ‘Gemb. *Ipse sibi lex est, et qua fert cunque v.* Alioquin ambiguum esse potest *Idem sibi lex est.* Nam *οὐ μὲν δὲνα ἀδικούσας* ipsi sibi sunt lex.’ Scal. ‘Ita Scaliger ex suo codice, suæque conjectura. Regiom. juxta cum cod. Paris. *et fert quacumque voluntas vel voluptas*, quod habet dictus Ms. in textu, alterum in margine, pro varia lectione. *et quacumque voluntas fert, Præcipitant vires*, uti certissime habet cod. Lips. *vires præcipitant*, i. e. ad peragendum violento impetu incitatur.’ Stoeb.—496 Vulg. *laus est concedere cuncto.* ‘Quid, aut cui concedere? Gemb. *laus est contendere cuncta.* Scripsit Manilius, *laus est contendere contra.* Vere est, quod diximus, ἀθέλαστος, μονογνώμων, qui semper vero se opponit. Nullum aliud genus hominum hodie videas. Rari, qui cedant vero, multi qui contendant contra. Qui voluerit retinere *cuncta*, poterit sine ulla absurditate ; sed altera lectio est, quam reliquit Manilius.’ Scal. ‘Lege, *concedere* ; id est, sternere, vastare, subjugare.’ Reines. ‘In nostris pariter ac Barthii libris legi-

NOTÆ

i. e. aquarii, II. 566. IV. 357. 472. 559. &c.

488 *Prædam*] Nempæ Ganymedem, supra quem fertur in cœlis. Promiscue autem hic loquitur Poëta de Ganymede et aquario, qui fabulantur aquarium esse Ganymedem. At in

Delph. et Var. Clas.

Manil.

cœlis Ganymedes situs est sub aquila, aquarius vero longe inferius stat.

489 *Fulmina missa refert*] I. 343.

495 *Ipse sibi lex est, &c.*] His 2. vers. notat contumaces, qui sibi aniparent, et contendunt.

3 C

At si forte bonis accesserit impetus ausis,
 Improbilas fiet virtus. Et condere bella,
 Et magnis patriam poterit decorare triumphis.
 Et quia non tractat volucris, sed suggerit, arma, 500
 Immissosque refert ignes, et fulmina reddit,
 Regis erit magnive ducis per bella minister,
 Ingentesque suis præstabit viribus usus.
 At cum Cassiope, bis denis partibus actis,
 Æquorei juvenis dextra de parte resurgit, 505
 Artifices auri faciet; qui mille figuris
 Vertere opus possint, caræque acquirere dotem

rebus bene gestis, malitia illius mutabitur in virtutem. Poterit et facere bella, et decorare patriam magnis tropæis. Et cum ales, nempe aquila, non mittit, sed sumministrat arma, et reportat tantum missos ignes, et refert fulmina, natus sub illa erit minister regis, vel magni ducis in bellis, et præbebit maxima officia suo robore. Verum ubi Cassiope tollitur a dextra parte, scilicet viginti gradibus fluvialis pueri præteritis, dabit opifices auri, qui queant variare opus per mille formas, et assequi mer-

tur concedere, quæ judicante V. D. verissima est scriptura, sed nemini intellecta. Nam concedere pro cedere positum. Itaque cuncta ipsi cedere pro laude habet Aquilæ imitator. Poteris etiam retinere suo sensu concedere, scil. in ipsius voluntatem vel voluptatem. Stoeb.—497 Scal. Delph. et vulg. Et si. 'Immo At si.' Bent.—499 Scal. Delph. et vulg. poterit ornare. 'Vetusti codices poterunt. Repone, E. m. p. poterit decorare triumphis. Cic. 'Scipiones patriam spoliis triumphisque decorarunt.' Bent. 'Libri omnes ornare: quod ne metrum offendat, cum cod. Paris. sic lege, Et patriam poterit magnis ornare triumphis.' Stoeb.—507 'Vulg. carniæque acquirere dotem. Bonincontrius carni

NOTÆ

497 *At si forte, &c.*] En fortissimos, qui cum audax facinus aliquod susceperint, si illud, qua debent animi fortitudine, gesserint, viri fortes habentur, atque eorum improbitas fit virtus.

498 *Et condere bella, &c.*] En strenuos viros, qui post victorias relatas triumphum agunt.

502 *Regis erit, &c.*] En armigeros, regumque per bella ministros.

503 *Ingentesque suis, &c.*] En fortes milites ac satellites.

504 *At cum Cassiope, &c.*] His 34. vs. docet Poëta Cassiopem exoriri cum vigesimo gradu aquarii. Quo subsidere nati fient 'aurifices, bracteato-

res, inauratores, plasticatores, margaritarii, et qui has omnes artes ingeniosa conversatione pertractent, et ex his maxima vitæ subsidia consequantur,' inquit Firm. VIII. 16. Erunt et tessellatores et musivarii, qui tessellis, i. e. quadratis lapillis opus componant, quorum alii argenti nitorem; alii auri fulgorem, alii nivis candorem, alii alios colores vivos imitentur. Erunt et sculptores, et anrifores, et aurileguli. De Cassiope antem I. 354. 695. De aquario II. 239.

507 *Caræque acquirere dotem Materiaræ*] I. e. mercedem de tam pretiosa materia, seu potius de tam pretiosa,

Materiæ, et lapidum vivos miscere colores.
Hinc augusta nitent sacratis munera templis,
Aurea Phœbeis certantia culmina flammis,

510

cedem pretiosæ materiæ, et miscere nativos colores lapidum. Inde dona facta ab Augusto splendent in ædibus quas consecravit: nitent et spolia capta, in quibus cælata erat facies Mithridatis: nitent et splendores aurati qui contendunt cum ig-

*****

interpretatur corpori: neque potuit melius, siquidem putavit lectionem mendo carere. Nos dicimus *carai* scriptum fuisse, pro *caræ*, ut supra 'nepai' pro nepæ. Sunt vestigia illius prisci archetypi.' Scal. 'Lege operique.' Reines. 'Caræ a Scaligero est profectum. Cui applaudit, uti solet, illi ad dictissimus Barthius, Advers. p. 325. Pudendam hic dicit esse lectionem in omnibus libris *carnique*, pro quo Marklandus, si recte memini ad Statium, *carnique*, hoc sensu: Artifices possunt materiæ, i. e. metallis, lapidi, ligno, unde statuas faciunt, acquirere, addere, parare, conciliare dotem carnis, ut quasi vivere videantur statæ, et non materia inanimata, sed caro ipsa humani corporis esse credatur. Hæc autem quo longius sunt petita, eo quoque magis a vero aberrant. Neque enim h. l. de statuariis, nec de alia materia, quam de auro loquitur. Hanc quidem materiam, non per se, sed hominum æstimatione caram, artifex ille fabricando reddit cariozem, dum ex tenui parvaque particula opus faciet cui acquireret dotem, quam materia in se ipsa, scil. nondum elaborata et affabre facta, non habet. Confer Plinii locum infra nobis recitandum ad vs. 524. Hunc sensum prodit lectio, ceteris omnibus præstantior, Regiomontani *tenuique acquirere dotem Materiæ*.' Stoeb.—508 'Ab hoc lege quinque illos versus, quos supra intercepimus, et ab alio loco divulgimus. Nam quid sculptores, et plasticarii ad spicam, qui huc referendi sunt etiam teste Firmico paraphraste?' Scal. 'Hos quinque vs. bene transtulit huc Scal. quos alii male posuerant sub sidere spicæ supra, [Ita et Bent. Vide ad locum *Sculptentem faciet*, &c. supra 288.] ut ibidem notavimus. Recte enim huc pertinent, ubi quæstio est de natis sub sidere Cassiopæ, qui laquearia et tholos templorum sculptunt et inaurant, quos ideo Firmic. VIII. 16. vocat 'plasticatores templorum.' Delph.—510 'Hujus loco in cod. Paris. et optimo Regiomontani libro, nti apud ceteros editores, legitur vs. 513.' Stoeb.—510 Scal. Delph. et vulg. *lumina*, et sic Paris. et Regiom. et mox

NOTE

ut ita dicam, opera, consequi. Sic ad mentem Manilii Firmicus interpretatus est VIII. 6. 'Et ex his maxima vitæ subsidia consequantur,' &c. Mendose autem vulg. *Carnique*: quam lectionem inepte tutatur Bonincontrius interpretatus vocem *carni* pro voce *corpori*. At quid est 'corpori acquirere dotem materiæ?'

508 *Lapidum vivos*, &c.] Eu tessellatores et musivarios; Gallice, qui *travaillent en pièces de rapport*.

509 *Hinc augusta nitent*, &c.] I. e.

ex hoc sidere venit et datum est, ut Augustus Cæsar, quas ædes sacras vetustate collapsas aut incendio absumptas refecit, eas et ceteras opulentissimis donis adornaverit, ut ait Sueton. in Aug. 30. ut potequi in cellam Capitolini Jovis sexdecim millia pondi anri, gemmasque ac margaritas quingentes H-S. una donatione contulerit.

510 *Aurea culmina* [*lumina*] I. e. splendores, quos emittunt vasa aurea gemmis insita et ornata.

Gemmarumque jubar, radiantes lucibus ignes.
 Hinc Pompeia manent veteris monumenta triumphī,
 Et Mithridateos vultus induta tropæa.
Et quod erat regnum, pelagus fuit: una malorum

nibus solaribus: nitent et fulgores margaritarum Julii Cæsaris micantes luminibus. Inde Pompeia monumenta antiqui triumphī extant, et quod fuerat ornamentum regum, id fuit una labe calamitatum, quæ non potuit extinguī, et quæ perpe-

511. *Gemmarumque Julii.* 'Quid vicem *τοῦ* Julii substituam, nescio, nisi fortasse placeat *Gemmarumque illi kar'* *ἐξοχή*. quod non contemnendum. Fuit quum legerem *hyali*; ut *hyali saturata colore*. Sed nihil mutandum. Intelligit gemmas quas Julius Cæsar dedicavit in templo Veneris Genitricis. Primas duas corripuit, ut ex iisdem correptis unam longam composuit Horatius: 'Jule ceratis ope Dædalea Nititur pennis.' Et hic dicit Julios ignes, sive Julias gemmas, ut paullo ante Augusta munera.' *Scal.* 'Pro Julii Gemm. jub; Voss. *Gemmarumque abradientes*. Repono *A. P. c. culmina f. G. jubar, r. l. i. Seneca ad Helviam, c. 10.* 'Majores nostri, quorum tecta nondum auro fulgebant, quorum templa nondum gemmis nitebant.' *Bent.* 'Ms. Paris. *jula*, vel *juli*, quod Scaliger, Barthius, Fayus juxta cum Ald. Pruken. Molin. ex suis vel aliorum libris vulgarunt. Per *gemmas Julii* interpres ille Paris. intelligit 'gemmas dactylothecas, quas Julius Cæsar in æde Veneris Genitricis consecravit,' teste Plinio xxxvii. 1.' *Stoeb.*—513 'Hunc vs. qui in scriptis post vs. 509. venit huc reduxi, sententia præcipiente; nam tropæa vultu Mithridatis in Pompeii triumpho ferebantur.' *Bent.*—514. 515 'Adhuc quæro

NOTÆ

511 *Gemmarumque jubar* [Julii] &c.] I. e. gemmæ dactylothecæ, quas J. Cæsar in æde Veneris Genitricis consecravit, teste Plinio jam citato.

512 *Hinc Pompeia manent, &c.*] I. e. ex hoc sidere datum est ut Pompeia monumenta triumphī manerent. Hæc autem ex actis triumphorum Pompeii Magni habentur: 'Tertio triumpho, quem de piratis, Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythia, Judæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Bacternis, et super hæc de regibus Mithridate, atque Tigrane, M. Pisone, M. Messala Coss. prid. Kal. Octob. die natalis sui egit, transtulit alveum cum tesseriis lusorium e duabus gemmis, latum p. iii. longum p. iv. lunam auream pondo xxx. lectos triclinares iii. vasa ex auro et gemmis, abacos viii. signa aurea iii. Minervæ, Martis, et Apollinis: coronas ex margaritis xxxiii. montem aureum qua-

dratum cum cervis et leonibus, et pomis omnis generis circumdata vite aurea: musæum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat.'

513 *Et Mithridateos, &c.*] Alludit Poëta ad aurea vasa, quæ Augustus, fugato et debellato Mithridate, retulit e Ponto, in quibus scilicet cælata erat imago ac facies Mithridatis. Sic Plin. xxxvii. 1. 'Gemmæ plures, quod peregrino appellant nomine dactylothecæ, primus omnium habuit Romæ privignus Syllæ Scaurus; diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam [dactylothecæ] quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret. . . . Hoc exemplo Cæsar Dictator sex dactylothecas in æde Veneris Genitricis consecravit.'

514 *Et quod erat, &c.*] Ita emendandi fuerunt hi duo versus: *E. q. e. regum decus, id fuit una m. N. e. l. s. recens ea fl.* Mendose

Non extincta lues, semperque recentia flammis.

515

Hinc lenocinium formæ, cultusque repertus
Corporis, atque auro quæsita est gratia frontis,
Perque caput ducti lapides, per colla, manusque,
Et pedibus niveis fulserunt aurea vincla.

Quid potius matrona velit tractare creatos,

520

Quam factum revocare suos quod possit ad usus?

tuo ardet recenti flamma. Inde illectamenta pulchritudinis veniunt, et inventus est ornatus corporis, et elegantia vultus petita est per aurum: et gemmæ posita sunt circum caput, et circum colla, et circum manus, et nexu aurati nitent pedibus candidis. Quid opus matrona optet magis fieri a natis sub hoc sidere, quam illud

interpretem his duobus versibus. Malo fateri ignorare, quam ludibrium debere. Nam profecto emendandi prius sunt, quam exponendi. Monastrosi sunt plane.' Scal. Delph. *Et quod erat regum decus, id fuit una malorum N. e. l. semperque recens ea flammis.* Vid. not. inf. 'Hos vs. monstrosos vocat Scal. nec voluit attingere. Interpolatoris esse credo, et de Mithridate accipiendo Cui q. e. r. p. f. u. m. N. e. l. s. q. recentior annis. Pelagus, quia Mithridates rex Ponti. Cetera explicabit Justinus xxxviii. 1. 'Cum eum' Mithridaten 'Sylla, Lucullus, ceterique, in summa Cn. Pompeius, ita vicerint, ut major clariorque in restaurando bello resurgeret, damnisque suis terribior redderetur.' Bent. 'Hi versus non scriptione, sed interpungendi ratione sunt deformati. Distingue sic: *Et quod erat regnum, pelagus, fuit una malorum Non extincta lues, semperque recentia flammis.* Ordo et sensus: Et pelagus, quod erat regnum, i. e. regio quasi, dominatui subjecta, fuit una non extincta lues malorum, et hæc mala semper recentia sunt flammis. Hæc uberior exponit Plinius H. N. xxxvii. 1. fin. et sq. qui omnino videndus.' Stoeb. —520. 521 'Neque minus portentose hi duo versus deformati sunt. Non vi-

NOTÆ

enim omnes codices habent: *Et quod erat regum pelagus, fuit una malorum Non extincta lues, semperque recentia flammis.* Scilicet conqueritur Poëta de victoria et triumpho illo Pompei Magni, quæ, ut pariter conqueritur Plinius lib. xxxvii. 1. 'primum ad margaritas gemmasque mores inclinavit.' Quasi illud, quod regum decus esse debeat, id jam fons et origo, vel potius fomes malorum sit, qui necdum extincto igne luxus recenter adhuc fumet, ac in dies augeat. Quod et satis indicant quatuor seqq. vs.

516 Hinc] Non quidem ex hoc sidere, ut supra vs. 509. et 512. sed ex illa Pompei victoria, quæ primum

mores inclinavit in gemmas et margaritas.

Lenocinium formæ] Illud omne ornamentum, quod ad maiorem et exquisitiorem formæ elegantiam conferre videtur; quales sunt gemmæ, uniones, monilia, annuli, catenæ, &c. Plin. xxxiiii. 3. 'Habeant fœminæ in armillis digitisque totis, collo, auribus, spiris: discurrant catenæ circa latera, et inserta margaritarum pondera auro e collo dominarum pendeant, ut in summo quoque unionum conscientia adsit; etiamve pedibus inducitur... Neque enim gestare margaritas, nisi calcent, ac per uniones ambulent, satis est.'

Ac ne materies tali sub munere desit,
Quærere sub terris aurum, furtoque latentem

quod queat reducere ad suos usus? Et ne materies desit sub tali dono, sidus istud jubet investigare aurum sub terris, et perscrutando invenire furtum totam naturam

*****

dentur esse Manilii. Nemo sanus ex istis bonam sententiam eruerit.' Scal. 'Lege, creatum An factum r. s. q. p. ad usus? Reines. 'Et hos pro spuriis habet Scaliger; 'ex quibus nemo bonam sententiam eruerit.' Est *αιτιολογια*, cur Cassiope artifices creet. Quid potius Cassiope, ipsa matrona, tractare velit suo sidere creatos, quam quod suos ad usus, ad lenocinia formæ revocare possit.' Bent. 'In vulgata horum versuum lectione mire consentiant libri scripti cusique omnes. Ad eruendum ejus sensum nulla, ne apicis quidem mutatione opus. *Matrona* Nostro dicitur *ipsa Cassiope*, non alia quævis mater familias. *Ille facit creatos*, qui suo sunt sub sidere nati, auri fabros, bractearios, eam præcipue ob causam, quod non aliud est opus, quod in suos usus possit convertere. Hic vernus est et genuinus verborum sensus, isque non nobis solum, verum Barthio quoque, Fayo, Bentleioque probatus. Quo magis miramur, hos sequi dnces noluisse cl. Justi, qui in specimine Observ. Critic. nuper admodum Viennæ edito, p. 746. sqq. infansto propemodum mutandi consilio seductus tentavit Quin pro Quid, illudque sumsit pro Quid ni vero, i. e. Quid causæ est? quasi de neglecta liberorum educatione conquereretur Poëta. Quod quidem ab ejus mente abest longissime. Nostro autem voto longe satius fecisset vir ille in re critica non admodum certe novitius, si versum 514. suæ restituiasset integritati veritatique, quem ex Fayi mendosa correctione produxit, Observ. p. 49. ita constitutum: *Et quod erat Regum decus, &c.* Sicine vero nobis nullo codicum antiquorum præsidio munitis, et vel solis ingenii viribus aut conjecturæ rationibus argumentisque fretis, observationes concinnare criticas licet, et lectionem omnium maxime sanam, integram, sinceram, constantique librorum, veterum pariter et recentiorum, fide et auctoritate firmatam sollicitare, tentare, et ventilandæ novæ, nonnunquam ineptæ et insulsæ opinionis gratia, illam immutando commaculare? Licet ne? Quin potius ad resistendum nos movent viri docti, qui sæpe fluctus in simpulo excitantes, lectionem, ipsis aut minus facile aut plane non intellectam, illico clamant depravatam, interpolatam, barbaram et nihil quicquam sani spirantem. Adeoque non negligendi interpretes, qui veram, vel vero simillimam exquirunt lectionem, eamque ex ipsis sinceriorum codicum fontibus, adhibita antiquitatis et priscae Latinitatis luce, erutam tenent, probant, probatamque non suo, sed Auctoris intellectui accommodantes, ea quæ probum virum decet dexteritate, fide verique conscientia illustrant. Quocirco nostro omnium primo diffidendum ingenio, nova tantum, etiamsi meliora, nobis suggerenti. 'Neque enim oportet nos eadem ratione grassari in veterum auctorum monumentis, quemadmodum præceptores solent in illis, quæ discipuli eorum composuerunt: quæ ab illis mutantur, corriguntur, atque etiam delentur pro libera eorum voluntate atque imperio. Quam ridicula enim est hæc collectio? potuit Auctor melius loqui hac ratione, ideoque etiam ita locutus est. Nam licet quis probaverit, multo acenratius atque elegantius potuisse scribi ab aliquo, quam scriptum offendit, evincet quidem male scripsisse Auctorem; at nemini persuadebit, enim hoc non scripsisse, ob hoc solum, quod imperite aut male scriptum sit.' Hæc non minus vere quam cordate cl. Bestius in de Ratione interpretandi Leges cap. 1. p. m. 6. Stoeb.—

NOTE

523 *Quærere sub terris, &c.*] En aurifossores.

Naturam eruere omnem, orbemque invertere prædæ
Imperat, et glebas inter deprendere gazam, 525
Invitamque novo tandem producere cœlo.
Ille etiam fulvas avidus numerabit arenas,
Perfundetque novo stillantia littora ponto,

latitantem, et disturbare totum globum terræ, et invenire thesaurum inter medios cespites, et denique proferre illum invitum in novas oras ætheris. Qui natus erit sub hoc sidere, is quoque cupidus colliget aureas arenas, et asperget novo mari littora

524 Vulg. deest omnem. Reposuit Scal. ' Illud omnem a Scaligero est, nulli librorum, adtestante Barthio, notum. Suspiciatur itaque sic esse scribendum *Naturam eruere orbemque intervertere prædæ*. Nobis intemerata magis placet antiqua lectio : *Naturam eruere, orbemque invertere prædæ Imperat, &c. Prædæ* pro in prædam. Sic supra vs. 374. *centri* est in ventrem q. d. pro ventre. Quod si metri causa lectio tibi est molesta, repetas quæso, quæ diximus supra ad ir. 253. Ibi enim, rei magis naturæ quam metro intentus Auctor posteriorem vocis *contra* corripuit. Nunc vicissim ultimam hujus *eruere* non modo non elisam cupit, sed et eandem productam. Quam quidem veniam si Nostro negaveris, tanto te habebit illiberaliorem quanto facilius eris Horatio excusando, qui *τὸ ε* finale vocis *me*, subsequente licet alia vocali, modulando tamen servavit et præter ejus naturam corripuit. Versus est Satyr. i. 9. 38. ' Si me amas, inquit, paulum hic ades. Inteream si Aut valeo stare,' &c. Ecquis est tam austerus rigidusque grammaticus, qui non æquo ferre animo possit illud Virgillii polysyndeton et hypermetron *Æneid. lib. v. vs. 753. 'flammiisque ambesa reponunt Robora navigiis; aptant remosque rudentesque.'* Stœb.—526 Vulg. *perducere*. Correxuit Scaliger ex Gemb.—528 Scal. *stillantia*. Delph. *stillantia*. 'Rom. bene; i. e. madentia. Scal. *stillantia*, quasi micantia instar stellarum: minus eleganter. Notat enim Poëta aurilegos, qui fulvas arenas e fluminibus colligunt, totasque madidas licet, novis tamen aquis lavant, ut coquant.' 'Vetusti omnes *stillantia*; quod verum esse antithesis probat. Novo ponto perfundet litora, adhuc vetere *stillantia*.' Bent. '*Stillantia littora* Melius omnino quam *stell.* quod dedit Scaliger, recepit Salmasius Exercit. Plin. pag. 760. Uterque sine ulla, ne

NOTÆ

527 *Ille etiam fulvas, &c.*] En aurilegnos. Porro diversum inveniendi aut effodiendi auri modum notat hic Poëta. Namque teste Plinio xxxiii. 4. quaeritur aurum 1. fluminum ramentis; 2. puteorum scrobibus; 3. montium arrugiis. Ramenta fluminum sunt minusculæ arenarum aurearum partes, quas flumina secum volunt, et eradunt e venis terræ, per quas interfluunt. Hujusmodi autem ramenta, inquit Plinius, reperiuntur in Tago Hispaniæ, in Pado Italiæ, in Hebro Thraciæ, in Pactolo Asiæ, in Gange Indiæ, &c. Scrobes puteorum

fossæ sunt ad effodienda metalla factæ, ex quibus *canalicium*, quod vocant, aurum eruitur, marmoris glaciæ inhærens; sic dictum quod venarum canalibus per saxa vagatur hinc atque illinc, et per latera puteorum. Arrugiæ montium sunt cuniculi subterranei, ex quibus aurum effoditur. Hoc autem triplex genus effodiendi auri non notat Manilius: sed primum et tertium. Tertium quidem his 4. prioribus vs. 'Quærere sub terris,' &c. Primum vero his 6. seqq. 'Ille etiam fulvas,' &c.

Magnaue ramentis faciet momenta minutis.

Protulit, ut legeret census spumantis in aurum,

530

Et perlucentes cuperet prensare lapillos.

madentia, et ex parvis particulis arenarum collectis faciet tenuia pondera auri. Patienter autem tulit ut colligeret, et ut vellet capere manu splendentes arenas

*****

dum apta, interpretatione. De auri et argenti coctore, quem hic ostendit Salmasius Noster, mox, et multo quidem disertius, vs. 533. *stillantia littora* juxta cum Barthii libris, nostri firmiter legunt. Sunt antem ipsa, proprie dicta, maris littora, quæ aquam marinam ea lambentem, leniter et guttatim quasi, remittunt. An *per cribrum* colaverint arenam, quod ait Barth. Advers. p. 325. fin. equidem vehementer dubito. Quin potius usum esse puto aurilegulum arcula oblonga, naviculæ concavæ in modum structa, sed altero extremo clausa, qua contentam arenam ab auro secernit alia atque alia aqua superfusa, quæ enim ab arcula delabitur, ille novo quasi ponto littora perfundit.' *Stoeb.*—529 Vulg. *Parvaue fragmentis.* 'Gemb. *Parvaue ramentis*, &c. Sed quis hæc exponet? Scimus quidem micæ illas auri καὶ τὸ ψῆγμα esse, quæ hic vocantur momenta ramentis minutis. Cætera neque ego, neque qui meliore sunt ingenio, interpretabuntur, nisi prius caliginem abstulerint illis, quæ mortales hebetat visus, nostros quidem, quorum imbecillitatis nobis conscii sumus.' *Scal.* 'An parva momenta ex ramentis auri? Immo magna: quod et antithesis postulat: magna emolumenta ex minutis ramentis. Noster 11. 448. 'Hinc quoque magna tibi venient momenta futuri.' *Bent.* 'Cod. Paris. cum Lips. ac editis vetustis *Parvaue fragmentis.* Possis tamen retinere *ramentis*, quod Scaliger affirmat esse in cod. Gemblac. *Parva momenta* sunt parvi motus, quibus certe opus in hoc negotio.' *Stoeb.*—530 Vulg. *Pertulit.* *Scal. Protulit.* 'Quid si legamus, *Pontique ille leget c. s. i. a.*' Huet. 'Protulit Scaliger ex Ms. Gemblac. dedit. Regiom. cum ceteris editoribus, *Pertulit*, quod primaria notione sonat, deportavit. Nimirum e ponto in littus. Enallage est perfecti temporis pro præsentis. Cod. Paris. *Partulit*, quod legendum forte *Parturit*; nec hoc ineptum, si ad habitum et laborem, vel ad animum referas aurilegi, qui licet doloribus vacuus, eo tamen desiderio tenetur auri percipiendi, quo puerpera, videndi infantis sui. Itaque nil attinet legere cum Salmasio l. c. *Pro tali ut regerat census spumantia in aurum.* Quæ quidem, speciosa magis quam probabilis, lectio sententiam ab Auctoris mente longius deflectit. Gemmas enim et lapides pretiosos, quales etiam uniones e terra et mari Noster colligi tradit supra iv. 390. sqq. *census spumantis*] scil. ponti. Cujus *census* sunt præter pumicem et conchas baluça seu *χόβρακκος*, et lapilli quos etiam in usum convertit. Qui aurilegus ut anrum legeret; proprium hoc vocabulum, pro colligeret, secerneret.' *Stoeb.*—531 'Et cuperet prensare [*Scal. pensare.* Vid. inter Notas Huetii huic editioni appensas] pro cupidius prensaret (rectius forte legeris *cupiens*) perlucentes lapillos, i. e. elucentes inter arenam, vel qui pellucidi scalpendo reddi possint. *Vorticis*

NOTE

529 *Ramentis*] Ramenta autem sunt minusculæ arenarum partes, quæ, ut jam monui, quasi rasuræ, eraduntur fluentibus fluminibus. Quod autem *ramenta* vocat Manilius, id Claudianus appellat 'rudes venas.' Consul. Carm. 1. 51.

Magna [Parva] momenta] I. e. parva pondera auri.

530 *Census spumantis in aurum*] Arenæ pretiosæ, quæ cocta spumat in aurum. Census enim res est pretiosa, et magni redditus, 1. 12.

Vorticibus mediis oculos immittet avaros.
 Et coquet argenti glebas, venamque latentem
 Eruet, et silicem rivo saliente liquabit.
 Aut facti mercator erit per utrumque metalli,
 Alterum et alterius semper mutabit ad usus.

535

gaze spumescens in aurum. Injiciet oculos avidos in medios ipsos gurgiles, et scrutatus extrahet venam argenti latitantem, et purgabit lapillum aqua fluenti, et incoquet cespites argenti. Et mercator erit confecti metalli ex utroque, et aliud

=====

bus mediis] Hæc deleta præcedente distinctione, statim nectenda. *Vortices* autem non sunt maris, quos ille nequit perspicere, sed qui ab ipso in alio quam quod supra depinximus, rotundo puta, vase lavatorio facti sunt motu aquæ circulari. His itaque vorticibus *immittet oculos avaros*, i. e. habendi cupidos. *immittet* rectius est in cod. Lips. quam *emittet*, quod habent libri nostri. *Vorticib.* in illis omnibus vitiosum. *prensare* est in cod. Paris. et edd. vett. præter Regiom. qui habet *pensare*, quod hujus quidem loci non est, tanquam derivatum a *pendo*: ceu Scaligero visum.' *Stoeb.*—535 Scal. Delph. et vulg. *Et facti.* 'Gemb. At. Recte Voss. Aut.' Bent. 'Libri nostri, *Et ... per utrumque*, scil. metallum, auri et argenti. Salmasius longe aliter l. c. Cui dubito, num quis alius accedere velit, nisi eodem novaturiendi pruritu laborans. Cujus enim usus hoc quod tentat, *perutrimque?* Aut *per utrumque?* quod ille reddit, ex utroque latere. 'Quæ,' inquit, 'nummi designatio est. Ergo mercator ille nummularius, qui aurum argento mutat et argentum auro, et utrumque ærea moneta.' *Stoeb.*—536 Vulg. *Alter et alterius.* Correxerit Scal. consentiente Reines. ibid. Scal. Delph. et vulg. in *usus*. 'Vetusti quattuor ad usus.' Bent. 'Regiom. et ceteri editores non novitii vulgarunt sic: *Alter et alterius semper mutabit in usus*. Codices Mss. tenent, *alterum*. Lips. ad *usus*. Hoc vero *mutabit* de emptione vel mutatione, si ita dicere fas est, quæ fit ærea moneta, vel nummo signato, explicari nequit. Alter mercator alterius mercem, aurum vel argentum, lapides quoque pellucidos, dando et vicissim accipiendo, mutabit, convertet, semper in usus suos et aliorum.' *Stoeb.*

NOTÆ

534 *Liquabit]* Purum et liquidum lavando reddet. Sic Lucret. II. 145. vocat 'liquidas' voces: v. 282. 'liquidum lumen:' vi. 204. 'liquidum ignem.' Et vero effossæ venæ metallorum, arenæque collectæ lavantur et purgantur aqua, priusquam coquantur igne. Non vero aqua saliente liquesunt.

535 *Aut facti mercator erit, &c.]* Notat et artifices, qui electrum ex auro et argento conficiunt. Est enim electrum cujusdam metalli genus, quoddam ex auri parte, et argenti commixtione confectum. Plin. XXXII. 2. 'Aurum, in quo quinta argenti portio

est, electrum vocatur. Hoc autem modo naturale est, modo cura efficitur.' Loquitur vero Poëta de electro, quod cura efficitur. Electrum naturale non ex arboribus, ut veteres autumati sunt, sed ex saxis defluit. Hodie enim notissimum est provenire in insula maris Germanici, quam lingua sua vocant *Sudam*, non procul a littore Prutenico; primoque a saxis manans liquidum est, sed aëris atque maris frigiditate in eam, quam videmus, duritiem concrevit.

Per utrumque] l. e. ex auro et argento.

Talia Cassiope nascentum pectora finget.

Andromedæ sequitur sidus, quæ, piscibus ortis

Bis sex in partes, cœlo venit aurea dextro.

Hanc quondam poenæ dirorum culpa parentum

540

Prodidit, infestus totis cum finibus omnis

Incubuit pontus, timuit Maurusia tellus.

convertet perpetuo in usus alterius. Cassiopea creat tales mentes eorum, qui nascuntur sub ipsa. Signum Andromedæ subsequitur, quæ aurata surgit a parte dextra cœli, quando pisces exorti jam sunt in duodecimum sui gradum. Crimen crudelium parentum suorum tradidit illam olim supplicio; scilicet quando totum mare insensum adhibuit omnes suas vires, tunc terra, quæ naves ipsas frangit, metuit sibi.

—537 Scal. Delph. et vulg. *fingit*. 'Gemb. et Lips. *finget*.' Bent.—541 Vulg. *viribus*. 'Interpolatum. Gemb. *finibus*.' Scal. 'Barthii et nostri libri *viribus*; quod auctoritate cod. Ms. Gemb. mutavit Scal. ὅδ' cum παρέλκει, unde erroris suspicio nata postmodum. Non enim adverbium est, sed conjunctio.' Stœb. —542 Vulg. *timuit naufragia tellus*. 'Scribimus cum *naufraga tellus*.' Scal. Sic Delph. et sic legendum vult Reines. 'Hoc a Scaligero est: libri universi, *timuit naufragia tellus*. Atqui *naufragia* secundam corripit. Nec tamen viri magni conjecturæ accedimus: nimis enim sero timet tellus, cum jam naufraga est: neque naufraga esse potuit, nisi prius, ut Delos, erratica fuerit, et mari innaverit. Quæ autem tellus? nisi hanc nomine suo dixeris, *tellus*, quod hic absurdum, erit totus terrarum orbis. Poteris reponere, *Incubuit pontus: timuit Cepheia tellus*. ut Ovid. Met. iv. 668. de Perseo; 'Gentibus innumeris circumque infraque relictis, Æthiopum populos Cepheia conspiciat arva.' Sed placet magis, quod a codicum lectione *naufragia* propius abest, I. p.: *timuit Maurusia tellus*. Sic infra 585. 'sonat undique Syrtis, Atque ipsi metuunt montes scopulique ruentem.' Mauri autem Syrtis accolæ. Horat. Carm. II. 6. 3. 'Barbaras Syrtis, ubi Maura semper Æstuat unda.' Claud. II. Stil. 278. 'Namque feras aliis tellus Maurusia donum Præbuit: huic soli debet, ceu victa, tributum.' Bent. 'Priscam lectionem, *tim. naufragia tell.*

NOTE

538 *Andromedæ sidus, &c.*] His 81. vss. priusquam Poëta sideris Andromedæ apotelesmata reddat, Andromedæ fabulam longo, sed eleganti, carmine prosequitur. Andromeda igitur filia fuit Cephei ex Cassiope. Cuius cum olim inepte formam et cultum Nereidibus prætulisset ipsa Cassiope, Nereides ope Neptuni superbiam illius ultæ sunt. Misit enim Neptunus immane cete, quod totius Æthiopix agros, in qua regnabat Cephæus, pessime vastaret: cui malo ut aliquod remedium daretur, consultum est oraculum, a quo datum fuit hoc responsum, ut scilicet Andromeda virgo

traderetur bellæ devoranda. Exposita est igitur; sed a Perseo tandem liberata fuit. Ovid. Met. iv. Pugnam autem Persei cum bellua præclare describit Manilius. De situ Andromedæ sideris disputatum est I. 356. Exoritur vero cum piscium duodecimo gradu. Firmic. viii. 16.

539 *Cælo dextro*] A dextra parte cœli, nempe piscinum, quorum septentrionalem sinistro tegit brachio, humerisque tangit. I. 356.

540 *Culpa parentum*] Nempe matris superbia, ut jam docebam.

542 *Tellus*] Nimirum Æthiopia, cui damnum mintabatur pelagus furens.

Proposita est merces, vesano dedere ponto
Andromedan, teneros ut bellua manderet artus.

Hic Hymenæus erat : solataque publica damna 545

Oblatum est igitur pretium ab oraculo designatum, nempe exponere mari inmani Andromedam, ut monstrum marinum devoraret delicata illius membra. Hæc autem erat pompa nuptiarum illius, nimirum, et velut hostia lugens exornatur sola

*****

vario modo mutarunt interpretes, metro magis ac sententiæ consulentes. Anne vero Auctori Poëtæ, illi legum grammaticalium non imitatori sed exemplari, liberum non fuit secundam vocis syllabam facere communem? præsertim cum plurima sint derivata, quæ a primitivorum quantitate desciscunt. Vide Becmann. de origine Ling. Lat. Noster quidem supra iv. 126. eandem corripuit. Nunc producta usus est, quod non alia vox aptior ipsi succurrit tum ad vim sententiæ acuendam, tum ad sonitum terræ hiscentis imitandum. terra mari adjacens *timuit naufragia*. Conf. adnot. ad iv. 625. et Nostrum infra 586. *Stoeb.*—545 Scal. Delph. et vulg. *solaque*; et mox 546.. *Pro natis lacrimans o. v. pæna*. “Si non est mendum,” inquit vir magnus, dum hæc explicare conatur. Huetius legit, *Pro cunctis lacrimans*. Sed uterque illud præterit, *sola pæna ornatur*: quod quid sibi velit, ne Œdipus quidem conjectaverit. Gemb. *solaque publica*; non habet in. *Primatis* habet Venet. non *pro natis*: Voss. vero *privatis*. Ex his vestigiis repono, *H. h. e. : solataque p. d. Privatis lacrimis o. v. pænae*. Solabatur Andromede damna publica privatis snis lacrimis: quippe ob salutem patriæ exposita. *Pæna* est ipsa bellua; ut mox versu 591. ‘Adnantemque tibi pœnam pelagusque ferentem.’ *Bent.* ‘Cod. Paris. et Regiom. ceterique editi veteres: *solaque in publica damna Pro natis lacrymans ornatur victima pæna*. *Solaque pæna*, ablativus causæ pro solis pænae causa, propter concitatam a Cassiope Nereidum iram, quibus illa filiam forma gloriabatur esse superiorem: confer Hygini Poët. Astron. x. qui ex Eurip. et Sophocle asserit, Cassiopen id de semetipsa fuisse gloria-

NOTÆ

544 *Bellua*] Cete, monstrum marinum.

545 *Hic Hymenæus erat, &c.*] His 4. vss. miserandam virginis Andromedæ sortem deplorat Poëta; quæ cum desponsata esset Phineo Cephei fratri, antequam exponeretur, tantum abfuit ut sponsæ ornamenta indueret, solenniaque agat de more pro natis suscipiendis, ut etiam victima lacrymans ducatur in publica damna, nullaque alia ornamenta induatur, quam vincula, quibus sit alliganda scopulis; tantumque abest ut Andromedæ nuptiarum apparatus agatur, ut etiam vivæ virginis funus rapiatur sine funere. Totam hanc rem præclare scribit Ovidius sub finem libri iv. Metam. et initio lib. v. Consule loca.

Hic Hymenæus erat. I. e. hæc erat pompa nuptiarum. Hymenæus enim creditur nuptiarum Deus, qui et pro nuptiis, et pro nuptiarum pompa et apparatu passim a poëtis usurpatur. Virg. *Æn.* iv. 127. Est et Hymenæus carmen ipsum, quod in nuptiis canebatur. Terent. in *Adelph.*

Solataque [sola]...ornatur victima pæna] Victima quidem mactanda vittis ornabatur inter cornua: sed Andromeda victima devota non nisi pæna, hoc est, supplicii apparatus ornatur.

[*In publica damna*] Ad mala publica avertenda, dum belluæ traderetur Andromeda, ut vesano ponto satisfaceret ex oraculo Jovis Hammonis. Ovid. Metam. iv.

Privatis lacrymis ornatur victima poenæ,
 Induiturque sinus non hæc ad vota paratos,
 Virginis et vivæ rapitur sine funere funus.
 Ac simul infesti ventum est ad littora ponti,
 Mollia per duras panduntur brachia cautes : 550
Astrinxere pedes scopulis, injectaque vincla,
 Et cruce virginea moritura puella pependit.
 Servatur tamen in poena cultusque pudorque.
 Supplicia ipsa decent. Nivea cervice reclinis
 Molliter ipsa, suæ custos est ipsa figuræ. 555

supplicio in avertenda mala publica, pro liberis votendis: et vestitur vestimentis non præparatis ad hæc solennia; et funus puellæ viventis adhuc procedit sine solita pompa funebri. Verum ubi perventum est ad oras infensi maris, tenera puellæ brachia extenduntur in rupes asperiores. Alligaverunt pedes illius ad saxa, et calenas fuerunt illi datæ, et virgo interitura pependit e cruce nova et intacta. Pudor tamen et vultus forma conservatur in supplicio. Poena ipsæ conveniunt ei. Reclinata leniter secundum collum candidum, ipsa sola conservatrix est suæ formæ.

tam. Quod si esset, quid ejus culpæ in filia? in publica damna, quod expetita licet mille procis hand tamen ulli nupta, nec adeo liberos prognatura foret. Quapropter ipsa Andromeda pro natis lacrymans, i. e. vicem natorum, quos ex illa sperabant omnes.' *Stoeb.*—547 *Scal.* Delph. et vulg. in vota; et sic Paris. et Regiom. 'Gemb. hæc ad vota. Simile: 'ensemque recludit Dardanum non hos quæsitum munus in usus.' *Scal.* 'Vetusti quattuor ad vota.' Bent.—549 *Scal.* Delph. et vulg. At simul. 'Libri veteres Ac simul.' Bent.—551 'Versus spurius et insulcus; cautes et mox scopuli; adstrinxere et postea vincla. Hoc sublato nitidiora sunt reliqua.' Bent.—553 *Scal.* Delph. et vulg. vultusque. 'Quomodo vultus servatur, qui lacrimis optlebat? Responde cultusque. Curatum est ne a partibus, quas viris videre non fas est, vestis diffunderet. Ovid. Met. XIII. de Polyxena, 'Tum quoque cura fuit partes velare tegendas, Cum caderet, castique decus servare pudoris.' Bent.—554 Vulg. docent. Mutavit *Scal.* 'Melius libri vetusti, docent. Cod. Paris. a secunda manu asperne dec. Regiom. hæc uncis parentheses includit recte.' *Stoeb.*—555 *Scal.* Delph. et vulg. sola. 'Vetusti quattuor, pro sola,

NOTE

546 *Privatis [Pro natis]* Ea fuit consuetudo apud veteres, ut desponsa puella variis ornamentis induta publica vota faceret pro natis suscipiendis. Alludit autem ad hæc solennia Poëta.

Lacrymis [lacrymans] Non ovans, ut solet ire victima; sed flens.

547 *Non hæc ad vota]* Quæ pro natis fieri solebant.

548 *Rapitur sine funere funus]* Viva

quippe Andromeda summo cum apparatu, parentumque et amicorum lugentium comitatu, sine solita tamen funeris pompa, ad mortem ducitur. Fanus igitur illius quasi agitur, cum nondum mortua esset.

552 *Cruce virginea]* Intacta, innuitata, nova; et quo in genere crucis nemo hactenus pependerat affixus. Metaphora est ducta a puellis illibatis et intactis.

Defluxere sinus humeris, fugitque lacertos
 Vestis, et effusi scapulis lusere capilli.
 Te circum Alcyones pennis planxere volantes,
 Fleveruntque tuos miserando carmine casus,
 Et tibi contextas umbram fecere per alas.
 Ad tua sustinuit fluctus spectacula pontus,
 Assuetasque sibi desiit perfundere ripas.
 Extulit et liquido Nereis ab æquore vultus;
 Et casus miserata tuos roravit et undas.

560

Vestes delapsæ sunt ex humeris, et vestimentum relinquit brachia, et crines sparsi adhæserunt rupibus. Alcyones volitantes circa te, o Andromeda, edidere planctum alis, et lamentabili carmine deflevit tuam miseram sortem, et inducere tibi umbram per pennas inter se connexas. Mare retinuit et suspendit suas undas ad tuum miserum conspectum, et cessavit aspergere littora, quæ volebat perfundere. Quinetiam ipsa Nereis eduxit os suum ab fluido mari, et conquesta tuam miseram

*****

habent ipsa. Recte. *Ipsa* multo mollius suavisque quam *sola*. Bent. 'Nimium se indulgentem præbet Bentleins, qui dare potuit *ipsa*, quod modo præcessit. Cod. Paris. et impressi omnes tenent *sola*, quod sonantius.' Stœb. —557 Scal. Delph. et vulg. *scopulis hæserere*. 'Cur *scopulis capilli hæserint*, causa nulla est, nisi enra inlue ipsius virginis juncta. Quomodo vero hæserunt, et tamen *effusi*? *Scopulis* a Scal. est; libri universi *scapulis*. Repone, *f. q. l. V. e. e. scapulis lusere c. Effusi scapulis*, sive humeris, cervice. Seneca, Apocolocyntosi de Nerone; 'flagrat nitidus fulgore remisso Vultus et effuso cervix formosa capillo.' Ovid. Met. vi. 167. 'movensque decoro Cum capite immissos humerum per utrumque capillos;' et iv. 672. de hac ipsa re; 'nisi quod levis aura capillos Moverat, et trepido manabant lumina fletu, Marmoreum ratus esset opus.' *Capilli lusere*, ut Virg. Æn. xi. 497. 'luduntque jubæ per colla, per armos.' Bent.—558 Vulg. *Ter c. A. p. plausere v. Manil. scripsit Te c. A. p. planxere v.* Scal.—561 Vulg. *continuit*. 'Melius Gemb. *sustinuit*.' Scal.—563 Scal. Delph. et vulg. *vultum*. 'Voss. *vultu*. Gemb. recte *vultus*.' Bent.—564 'Roravit et undas. Hanc esse scripturam omnium

NOTE

558 *Alcyones*] Quæ nidum, ova, pullos in mari intra septem dies faciunt hyberno tempore. Quibus diebus tranquillum est mare, et quos ideo nautæ vocant Alcyonios dies, vel simpliciter Alcyonia. Ovid. Met. xi. 745. 'Perque dies placidos hyberno tempore septem Incubat Alcyone pendentibus æquore nidis: Tum via tuta maris; ventos custodit et arcet Æolus egressu: præstatque nepotibus æquor,' &c. Fabulantur enim poëtæ Ceycem Hesperii filium

naufragio periisse; cujus casum non ferens uxor Alcyone Æoli filia sese in mare præcipitavit. Verum ambo Deorum misericordia fuisse mutatos in has aves, quas Alcyones vocant. Hygin. fab. c. 66. Ovid. citat.

563 *Nereis*] Una pro multis. Nereidas enim numerant quinquaginta; alii centum; alii ducentas. Sunt autem Nymphæ maris, quæ Nerei ex Doride natæ creduntur. Hæ porro licet infensæ essent Cassiopeæ, nt dictum est vs. 538. nihilominus mise-

Ipsa levi flatu refovens pendentia membra 565
 Aura per extremas resonavit flebile rupes.
 Tandem Gorgonei victorem Persea monstri
 Felix illa dies redeuntem ad littora duxit.
 Isque, ubi pendentem vidit de rupe puellam,
 Diriguit, facies quem non stupefecerat hostis: 570
 Vixque manu spolium tenuit: victorque Medusæ
 Victus in Andromeda est. Jam cautibus invidet ipsis,
 Felicesque vocat, teneant quæ membra, catenas.
 At postquam pœnæ causam cognovit ab ipsa,
 Destinât in thalamos per bellum vadere ponti, 575

sortem rigavit lacrymis aquas maris. Lenior ipse ventorum flatus refocillans aura tenui tuos artus appensos scopulis, edidit sonum lamentabilem per summos scopulos. Demum illa fortunata dies adduxit ad has oras maritimas Persea superatorem monstri Gorgonei, cum reverteretur; et ipse, cum aspexit virginem pendentem de scopulo, palluit vultu, quem tamen hostis non terruerat; et vix potuit retinere manu prædam, et ipse licet victor Medusæ superatus est in Andromeda videnda. Atque etiam offenditur felicitate scopulorum; et appellat vincula fortunata, quæ constringant artus Andromedæ. Ubi vero didicit ab ipsa causam supplicii, statuit sibi

~~~~~

librorum affirmat Barthius. Vere. At 'non esse genuinam,' ait, quod horum sensum non percipit, *rorare undas*. Licebit ipsius magni viri verbis dicere: 'Nihil hic difficultatis, modo sciamus, poëticas locutiones poëticis sensibus legendas.' Est autem *roravit undas* dictum pro, *collacrymans, undis marinis lacrymas suas, quasi rorantes guttas immiscuit.* *Stoeb.*—565 *Vulg. revomens.* '*Refovens* Gemb. et nos olim. Alludit ad tragediam Euripidis, in qua Echo inducitur Andromedam consolans.' *Scal.* Et sic legendum vult Reines. 'ntitur hoc verbo etiam lib. 1.—570 *Scal. Delph. et vulg. Diriguit facie, quem non stupefecerat hostis.* 'Diriguit facie; cujus? Suane facie an Andromedæ? Diriguit semper absolute venit. Repone, *Diriguit, facies, &c.* Quem facies Medusæ, quæ in saxa vertebat omnia, non stupefecerat.'

NOTE

ratae sunt sortem miseram Andromedæ.

566 *FleBILE*] Substantive, vel quasi adverbialiter. Sic Virg. *Æn.* XII. 700. 'horrendumque intonat armis.'

567 *Gorgonei . . . monstri*] Medusæ. Tres fuere Gorgones Phorci filiæ, Medusa, Sthenio, Euryale, quæ Dorcadæ insulas, contra Hesperidum hortos, in oceano habitabant. Gorgones dictæ a voce Græca γοργυν, i. e. *truculentum*, quia truces admodum erant, capite spiris angium ob-

sito, dentibus aprinis, manibus æneis, alis aureis, binis viperæis zonis;angebanturque in lapides convertere omnes, a quibus conspicerentur. Medusam autem vicit Persens, ut dixi 1.359.

569 *Puellam*] Andromedam.

570 *Hostis*] Medusa.

571 *Spolium*] Caput Medusæ, quod redux secum deferabat Perseus.

Medusæ] Supra vs. 567. not.

575 *In thalamos*] In matrimonium. Thalamus enim commune utriusque

Altera si Gorgo veniat, non territus ire.
 Concitat aërios cursus, flentesque parentes
 Promissu vitæ recreat, pactusque maritum
 Ad litus remeat. Gravidus jam surgere pontus
 Cœperat, et longo fugiebant agmine fluctus 580
 Impellentis onus monstri. Caput eminet undas
 Scandentis, pelagusque vomit. Circumsonat æquor
 Dentibus, inque ipso rapidum mare navigat ore.
 Hinc vastisurgunt immensis torquibus orbes,

in animo ire per bellum maris in toros Andromedæ, nec stupuit vadere etiamsi altera Gorgo adesset. Præcipitat ætherios cursus, et solatur parentes lacrymantes pollicitatione vitæ Andromedæ; et ubi pactum fecisset cum illis, fore ut conjux illius esset, rediit ad litus. Jamjam mare tumidum inceperat tumescere, et fluctus recedebant longo ordine a pondere monstri, quod pellebat illos. Caput monstri secantis fluctus supereminet, et impellit mare. Mare resonat late dentibus illius, et pelagus velox natat in ipso hiatu illius. Postea ingentes spiræ monstri absumunt mare. Syrtis reso-

Bent.—575 'Suspicio ita Manilium scripsisse, per bellum vadere, Ponto Altera si, &c.' Scal.—576 'Gorgo. Sic codd. ut Græci Γοργὼ, Γοργούς.' Bent.—578 Vulg. pactusque Hymenæum. 'pactusque maritum Gemblacens. quod est figuratius; nam maritum pro conjugio dixit, ut in sphæra 'viresque Tonantis' pro tonandi facultate. Sic Germanicus in 'Ανεκδότοις dixit 'novercam' pro novercalitate. 'Saturnia Juno Nunquam oblita sui, nunquam secunda novercæ'; id est, novercalitatis. Eadem figura Statius lib. x. 'Expers connubii et timide positura sororem:' ut quidem omnes scripti codices habent.' Scal.—579 Gemblacens. nam surgere. Ovid. 'et nondum memoratis omnibus, unda Insonnit.' Scal.—581 'Pro undas lege unda, quod huic eminet constructione convenit magis, et Region. tametsi soli vulgatum.' Stœb.—582 Scal. Delph. et vulg. Scindentis p. q. movet. Et sic Paris. et Region. 'At movere pelagus leve est; cum jam fluctus onus impellentis longo agmine fugissent. Voss. movit. Repone, c. e. u. Scandentis, pelagusque vomit. Scandentis, non scindentis. Si enim eminet, quomodo aquas scindit? Ovid. Met. xv. 613. de tauro marino Hippolyti; 'Pectoribusque tenns molles erectus in auras Naribus et patulo partem maris evomit ore.' Bent.—584 Vulg. Hinc vastiurgent] 'Gemblac. Hinc vastis urgent. Scribendum ergo, Hinc vastisurgent immensi torquibus orbes. quod sane longe melius.' Scal. Et sic Delph. 'Libri omnes immensis. Voss. insuper, Hinc nasci surgent. Repone, Hinc vastisurgent immensis t. o.' Bent. 'Significantius est in libris nostris, surgent. Immensis torquibus dictum pro, tortis fluctibus in torquium morem. Paulo infra vs.

NOTE

conjugis est cubiculum, usurpaturque sæpino pro nuptiis ipsis ac pro connubio. Ea quippe lege tentavit Perseus Andromedam liberare, ut sibi daretur a parentibus in uxorem. Ovid. Met. iv.

576 Gorgo] Medusa.

578 Pactusque maritum] Sic Justin. ii. 'Cum Xerxe nuptias filiæ ejus paciscitur.' Et Virg. Æneid. v. 230. 'vitamque volunt pro laude pacisci.' 581 Monstri] Ceti. 584 Torquibus] Torquis proprie ornamentum est colli. Itaque cetus

Tergaque consumunt pelagus. Sonat undique Syrtis, 585
 Atque ipsi metuunt montes, scopulique ruentem.
 Infelix virgo, quamvis sub vindice tanto,
 Quæ tua tunc fuerat facies? quam fugit in auras
 Spiritus? ut toto caruerunt sanguine membra?
 Cum tua fata cavis e rupibus ipsa videres, 590
 Adnantiæque tibi poenam, pelagusque ferentem,
 Quantula præda maris? plausis hic subvolat alis
 Perseus, et cœlo pendens sic fertur in hostem,

nat undique, et ipsi colles, et rupes timent belluam irruentem. Infortunata puella, quæso, quoniam fuit tunc vultus tuus, licet esses sub ultore tam potenti? quam anima tua evanuit in ætra! quam tui artus privati sunt omni sanguine! Heu! quando ipsa aspiceres ex concavis scopulis interitum tuum fatalem, et belluam afferentem tibi supplicium simul et mare, quam parvula præda pelagi videbaris tibi! Verum ecce Perseus fertur alis in sublime, et suspensus in aëre vibrat et defigit

~~~~~

796. *leges tortis orbibus, eodem sensu.* Stœb.—585 ‘*Sonat undique syrtis.* Sic libri recentiores: sed veteres *fortis*. Vossianus *fortus*. Unde Vossius ad Catullum legit, *sonat undique Phorcys*. ‘*Phorcys*,’ ait, ‘poëtice pro mari. *Syrtis* nihil ad oceanum.’ Atqui recte *Syrtis*: res enim agitur in Mauritania. *Bent.*—588 ‘*Cod. Paris. ut fugit. Regiom. ut surgit.*’ Stœb.—592 Scal. Delph. et vulg. *sed pennis s. alte P.* ‘Sic recentiores codices: sed vetusti aliter. Gembl. *quantis hic subvolat undis*. Ceteri tres, *quantis hic subvolat alis*. Respone, *plausis hic subvolat alis*. Propius ad receptam lectionem, *quassis*; ut Gratinus Halient. versu 8. ‘*Concussisque levis pennis sic evolat ales.*’ Sed *plausis* ab auctore est. Virgilius *Aeneidos* lib. v. 515. ‘*Jam vacuo lætam cœlo speculatus, et alis Plaudentem nigra figit sub nube columbam.*’ Ovidius *Metamorph.* lib. xiv. 507. ‘*numerusque ex agmine major subvolat, et plausis remos circumvolat alis.*’ *Bent.* ‘*Cur non potius hinc?* At bene cod. Paris. Regiom. et ceteri vetusti, *sed pennis subvolat alte*. Quæ quidem non nisi novaturienti displicere possunt. Quemadmodum et vs. 593. *sic fertur*, ex eodem pruritu ortum. Cod. Paris. enim diserte et recte legit *jaculatur*. Vide omnino d’Orvill. ad Charit. p. 591.’ Stœb.—593 Scal. Delph. et vulg. *jaculatur*. ‘*Mendosum est rō jaculatur: sola enim harpe, sive ense falcato, utebatur in pugna; quam e manu dextra non dimittebat.*

NOTÆ

ille ita ingentes orbes ac spiras agebat adnatando, ut fluctus sinuosi instar torquium essent circa illius colla.

585 *Tergaque consumunt pelagus*] I. e. quasi totum mare tenent et occupant; adeo vastum et immane monstrum illud erat. Infra vs. 610. ‘*Et magnum vasto contextit corpore pontum.*’

Syrtis] Locus arenosus in mari, na-

vigantibus periculosissimus, quod ibi mare vadosum sit. Duæ autem nobiles sunt syrtes in mari Libyco, major et minor, iv. 671.

587 *Virgo*] Andromeda.
Sub vindice tanto] Perseo.

590 *Tua fata*] Tuam inevitabilem mortem, i. l.

591 *Adnantiæque*] Suppl. belluam, hostem.

Gorgoneo tinctum defigens sanguine ferrum.
 Illa subit contra, versamque a gurgite frontem 595
 Erigit, et tortis innitens orbibus alte
 Emicat, ac toto sublimis corpore fertur.
 Sed quantum illa subit, seque ejaculata profundo est,
 Is tantum revolat, laxumque per æthera ludit.
 Perseus, et Ceti subeuntis verberat ora. 600
 Nec cedit tamen illa viro, sed sævit in auras
 Morsibus, et vani crepitant sine vulnere dentes.
 Efflat et in cœlum pelagus, mergitque volantem
 Sanguineis undis, pontumque extollit in astra.

in hostem telum tinctum cruore Gorgoneo. Illa bellua resistit versus Perseum ascendens, et conversa attollit ora, et nixa sinuosos spiris in sublime assurgit, ac toto corpore ardua attollitur. Verum quantum illa attollitur intentans perpetuo morsum de mari, in tantum Perseus recedit volitans, et ludit per latum aëra, et percussit ora ceti assurgentis. Neque tamen illa bellua cedit homini; sed furit morsibus in aëra, et dentes irriti strident sine morsu. Et evomit in æthera mare, et aspergit aquis cruentatis Perseum volitantem, et attollit mare in sidera. Virgo causa pug-

////////

Quid quod *jaculatus* quinto abhinc versu iterum habemus? Repono, sic fertur. Virgilius Georg. III. 236. 'Signa movet, præcepsque oblitum fertur in hostem;' et Æn. II. 511. 'densos fertur moriturnus in hostes.' Bent.—595 Scal. Delph. et vulg. *I. s. c. assurgens, conversa que f. Erigit.* 'Mirum quantum ab hac recentiorum codicum lectione variant vetusti. Gemb. et Lips. *I. s. c. versa que assurgit a fonte.* Voss. *I. s. c. versa que a gurgite fonte.* Unde liquida est emendatio. *I. s. c. versam que a gurgite f. E.* Bent. 'Repone lectionem a Benteio injuste repudiatam *I. s. c. assurgens, conversa que frontem Emicat.* Hæc totidem litteris in cod. Paris. Ms. et edit. Vet. leguntur.' Stoeb. —598. 599 Scal. Delph. et vulg. *semper jaculata profundo, In t. r.* 'Illud semper ignave et insulse: et *jaculata* absolute quid hic facit? quibus jaculis usa est bellua? Rectius Gronov. Obs. II. 11. *semet jaculata.* Repone, *seque ejaculata profundo est, Is tantum, &c.* Plin. Hist. x. 54. 'Aliquæ avium ejaculantur sese in sublime.' Ovid. Met. vi. 259. 'Expulit hanc sanguis, seque ejaculatus in altum Emicat.' Bent. 'Cod. Paris. Ms. et edit. Vet. *Sed quantum illa subit semper jaculata profundo In tantum revolat, latumque per æthera ludit Perseus et Ceti, &c.* Cur novam præferamus antiquæ, causa non est. Hanc etenim libri nostri firmiter tenent.' Stoeb.—599 Vulg. *latumque.* 'Melius Gemb. *laxumque.*' Scal.—600 'Versus irreptitius. *Sed quantum illa subit, et mox Nec cedit tamen illa viro, inter hæc feminina masculinum ceti intervenire non debet. Addidit hunc vs. interpolator, postquam is tantum mutatum erat in in tantum.* Tum enim *revolat* opus habebat nominativo Perseus.' Bent.—601

NOTÆ

594 Gorgoneo] Mednsæ.	auras Attollit,' &c. Porro illa suppl.
595 Illa subit contra, &c.] Sic Ovid.	bellua, vs. 609.
de eadem bellua, Met. IV. 720. 'Vul-	603 Volantem] Perseum.
nere læsa gravi modo se sublimis in	604 Sanguineis undis] Scilicet ut de
Delph. et Var. Clas.	Livius.

3 D

Spectabat pugnam pugnandi causa puella ; 605
 Jamque oblita sui, metuit pro vindice tali
 Suspirans, animoque magis quam corpore pendet.
 Tandem confossis subsedit bellua membris,
 Plena maris, summasque iterum remeavit ad undas,
 Et magnum vasto contexit corpore pontum, 610
 Tunc quoque terribilis, nec virginis ore videnda.
 Perfundit liquido Perseus in marmore corpus,
 Major et ex undis ad cautes provolat altas,
 Solvitque hærentem vinclis de rupe puellam,
 Desponsam pugna, nupturam dote mariti. 615
 Hic dedit Andromedæ cælum, stellisque sacraavit,

na istius aspiciebat certamen, et jam immemor sui ipsius ingemiscens timet pro tali ultore, et angitur magis mente, quam corpore. Demum monstrum illud trajectis artubus jacuit plenum pelagi, et rursus renavit ad supremas aquas, et cooperuit immensum mare immensa mole corporis sui, tunc etiam horrendum, nec cernendum vultu puellæ. Perseus lavit corpus in fluido æquore, et præstantior convolat ex aquis ad summos scopulos, liberavit virginem alligatam catenis ad scopulum, quam sibi desponsatam fecerat isto certamine, et sibi nupturam jure dotali conjugis. Is itaque donavit cælum Andromedæ, et consecravat astris, quasi præmium tanti

‘Pro illa, lege ille (cetns) viro.’ Reines.—609 Scal. Delph. et vulg. *summas iterumque renavit.* ‘Gemb. *summasque iterum renavit ad undas.* Potuit Manilius primam in *renavit* producere, ut supra ostendimus, exemplo Lucretii et aliorum veterum. Sed nihil mutandum.’ Scal. ‘Illud que vitiose hic locatur. Gemb. *summasque iterum renavit.* Lips. et Voss. *summasque iterum regnavit.* Repone cum Venet. *summasque iterum remeavit ad undas.* ut supra 579. ‘*pac-tusque maritum ad litus remeat.*’ Bent. ‘Magis convenit, ideoque placet, hoc *renavit*, quod omnium itidem librorum consensu firmatum.’ Stoeb.—612 Scal. Delph. et vulg. *Perfudit.* Et sic Paris. et Regiom. ‘Immo *Perfundit* cum Voss. ut mox *provolat.*’ Bent.—613 Scal. Delph. et vulg. *pervolat*; et sic Paris. et Regiom. ‘Inepte. Repone *provolat.*’ Bent.—616 Vulg. *stellasque*

NOTÆ

eadem bellua ait Ovid. Met. iv. 727.
 ‘Bellua peniceo mixtos cum sanguine fluctus Ore vomit. Maduere graves aspergine pennæ.’

605 *Puella*] Andromeda.

606 *Vindice tali*] Perseo.

607 *Pendet*] Eleganter. Dicitur enim et animo vel animi pendere, i. e. anxium esse, mente angî; et corpore pendere, i. e. suspensum hære, aut affixum esse. Andromeda autem, et

scopulis alligata pendebat corpore, et anxia metuensque Perseo pendebat animo.

612 *Liquido in marmore*] In æquoris undis, quod marmor dicitur ab æquabilitate, qua par videtur marmori. Virg. Æn. vi. 729. ‘Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.’ Et Æn. vii. 717. ‘Quam multi Libyco voluntur marmore fluctus.’

616 *Hic*] Perseus quidem non ipse

Mercedem tanti belli, quo concidit ipsa
 Gorgone non levius monstrum, pelagusque levavit.
 Quisquis in Andromedæ surgentis tempora ponto
 Nascitur, immitis veniet, pœnæque minister, 620
 Carceris et duri custos, quo stante superbo
 Prostratæ jaceant miserorum in limine matres,
 Pernoclesque patres cupiant extrema suorum

*belli, quod ipsa peperit: et abstulit monstrum non minus Gorgone, et removit mare
 furens. Quicumque in lucem editur in tempore Andromedæ ascendentis e mari, is
 erit crudelis, et minister supplicii, et custos diræ custodiæ, quo adstante ambitiose
 genitricis infortunatorum liberorum abjectæ prosternantur ante fores, et ipsi geni-
 tores optent de noctibus ultimos amplexus liberorum suorum, et transmittere suam*

sacravit. 'Melius stellisque.' Scal. 'Recte libri omnes, Hic, scil. Perseus dedit, i. e. sua virtute. Ita Nostro conveniunt Hygini verba Poët. Astron. 11. de Andromeda: 'Hæc dicitur Minervæ beneficio inter astra collocata, propter Persei virtutem.' Quapropter accedere non possumus Barthio conanti corrigere, Hinc adit A. c. stellisque sacravit scil. eam. Alioquin minus apte sibi junguntur hæc: Et Perseus sacravit Andromedæ stellis. Quin hoc sacravit reposcit suo jure stellas, quod ei servant cod. Paris. et cum Region. reliqui vetasti editores. Quare deleta post hoc sacravit distinctione (,) sequentia quo arctius eo quoque commodius illis jungentur in hunc modum: Hic dedit Andromedæ cælum; stellisque sacravit (ei) Mercedem tanti belli, &c.' Stœb.—617 Vulg. quod condidit ipse. 'Gemblacens. condidit ipsa. optime. scribe, Mercedem tanti belli, quo condidit ipsa Gorgone non levius monstrum. Condere bellum, condere lustrum, condere diem, est finire.' Scal. 'Condere monstrum,' ait Scaliger, 'ut condere bellum, lustrum, diem, est finire.' Immo repone concidit. Virgilius Æn. xi. 245. 'Contigimusque manum, qua concidit Ilia tellus.' Ovidius Fast. iii. 550. 'Ipsa sua Dido concidit usa manu.' Bent. 'Malim cum nostris, iisque melioribus, libris, quod condidit ipse, i. e. quod ipse Perseus composuit, finivit satis feliciter; bellum scilicet Andromedæ cum bellua marina.' Stœb.—619 Scal. Delph. et vulg. tempore. 'Repone ex Gemblacensi, Lipsiensi, et Veneto, tempora. Nascitur in tempora Andromedæ ponto surgentis.' Bent.—621 Scal. et vulg. superbæ. Delph. superbe. 'Immo superbo.' Bent.

NOTE

dedit Andromedæ cælum: sed in causa fuit cur inter astra retulerit eam Minerva; nimirum ob virtutem illius. Hygin. Astron. Poët. ii.

618 *Gorgone*] Medusa.

Levavit] I. e. abstulit monstrum illud marinum, quod interfecit; et levavit pelagus, quod removit ab Æthiopie littoribus, quæ perfundebatur inundatione et fluctibus maris.

619 *Quisquis in Andromedæ, &c.*] His 12. vs. docet natos sub Andro-

medæ sidere fore crudeles, carnifices, carcerum custodes. Sic Firmic. viii. 17. 'Quicumque sub hoc sidere oriente [Andromedæ] nati fuerint homines crudeli semper feritate grassabuntur; erunt enim aut pœnarum publicarum ministri, aut carcerum custodes, aut carnifices, et quibus occidendorum hominum officia credantur; aut ergastulis præpositi, aut fodiendis metallis.'

Oscula, et in proprias animam transferre medullas :
 Carnificisque venit mortem vendentis imago, 625
 Accensosque rogos, et tinctas cæde secures.
 Supplicium vectigal erit. Qui denique posset
 Pendentem e scopulis ipsam spectare puellam :
 Interdum pœnis innoxia corpora servat,
 Vinctorum dominus, sociusque in parte catenæ. 630
 Piscibus exortis, cum pars vicesima prima

animam in suas medullas ; oritur et simulacrum tortoris, qui ferat mortem non solum pyris accensis, sed etiam plerumque districta bipenni. Pœna erit census illorum. Tandem nascetur qui queat videre virginem appensam ad rupes, et qui sit magister captivorum, et comes in parte vinculorum. Aliquando custodiet corpora innocentia ad supplicia. Ubi autem vicesimus gradus in piscibus ortis notatur,

~~~~~

Reines. *superbe*.—625 Scal. Delph. et vulg. *ducentis*. 'Argute, et melius meo iudicio quam Gemb. *vincentis*. Seneca, 'Et morte tristi tristior mortis locus.' Scal. 'Mortem ducentis, 'Argute,' inquit Scaliger. Nihil minus. Gemb. *vincentis*: Lips. et Voss. *vindentis*. Repone, *vendentis*. Probat quod mox sequitur, 'Supplicium vectigal erit.' Bent. 'Cod. Paris. et editi vetusti *ducentis* mortem, pro ad mortem.' Stœb.—626 Scal. Delph. et vulg. *Accensisque rogis et stricta sæpe securi*. 'Unde ablativus hic casus regatur, frustra quæras. Libri omnes, *Accensosque rogos*. Illud vero *sæpe* quid hic facit? Repone, *Accensosque rogos, et tinctas cæde secures*. Horatius Carm. iii. 23. 12. 'Victima pontificum securim Cervice tingnet.' Tinctas *cæde*, idem quod sanguine, cruore. Ovid. Pont. ii. 9. 56. 'Sumere, et hostili tingere cæde manum.' Bent. '*Accensosque rogos, &c.* Ita legi Bentleius affirmat 'in libris omnibus.' Erroris veniam a nobis facile impetrabit vir doctus, qui codicem Paris. oculis non usurpavit. Hic enim diserte legit *Accensisque rogis et stricta sæpe securi*. Nec aliter Regiomontano vulgatum, ceterisque non sinistris interpretibus. 'Unde vero hi ablativi, frustra,' ait criticus ille, 'te quæsiturum.' Ne te fallat ratio, dicam ipsius auctoris verbis, hoc potissimum ordine concinnandis : Et imago carnificis ducentis ad mortem veniet in vel cum accensisque rogis, i. e. non solum accens. rog. et, pro sed etiam, stricta sæpe securi. Ita, ut video, plana sunt omnia, sibi que cohærent aptissime.' Stœb.—627 Scal. Delph. et vulg. *possit*. 'Immo *posset* cum Gemb. et Voss.' Bent.—629. 630 'Hi duo versus in libris scriptis ordinem inter se mutaverant. Nos sic, ut vides, posuimus, manifesto sententiæ commodo.' Bent. 'Vs. 629. in cod. Msto Paris. et editis vetustis, rectius omnino, post vs. 630. legitur.' Stœb.

NOTÆ

624 *Medullas*] Carnem, substantiam; pars pro toto. Liberi enim de parentum medulla sunt ac substantia.

627 *Supplicium vectigal erit*] Tortores enim de supplicio vivunt.

630 *Sociusque in parte catenæ*] Eadem quippe catena vincti ibant et

miles et militis custos.

631 *Piscibus exortis, &c.*] His 14. vs. ait cum 21. grad. piscium exoriri equum, quo sub sidere 'quicumque nascuntur, curiosi erunt, aurigæ, agitatores, equites, rhedarii, speculatores. Nonnunquam etiam medici, sed qui herbis medelas hominibus ægrotis

Signabit terræ limen, fulgebit et orbi,
Aërius nascetur equus caeloque volabit,
Velocesque dabit sub tali tempore partus,
Omne per officium vigilantia corda ferentes.

635

tunc certa lux affulgebit terris, et equus æthereus exorietur orbi terrarum, et volitabit in caelo, et tribuet sub tali tempore factus celeres, qui portent artus diligentes

—632 Vulg. *Signatum terræ lumen*. 'Quid est *signatum terræ lumen*? Gemh. *Signato*. Scribo confidenter *Signator terræ lumen*, pars vicesima prima appositive. ὁρίζων τῆν γῆν. Nam τὸ *Signator* in omni genere usurpant. Tertull. de Orat. 'Evangelium expunctor vetustatis.' Corn. Severus, 'Ignea nam caelo ducebat lumina Phæbe Fraternalis successor equis.' Sic Plinio Vergiliarum sidus 'institur vestium' dicitur. In Epist. Paridis, 'Sponsor conjugii stat Dea picta sui.' Sing. *Signator lumen*, plural. *signatrici lumina*. Insolentius Claudianus 'victrix solum.' Portentosius Silius, 'Phœnissa metuntur Argmina.' lib. xvii. Ejusmodi sunt Euripidea, σκάφος ὀλέας, in Cyclope: μανιδὶ λυσσῆματι, in Oreste: δρομῶδι κάλω, in Helena. Minus mirum apud eundem τὰς προφήτας, apud Æschylum τύχη σωτήρ, apud Apollonium μοῦσαι ὑποφῆτες. Scal. Delph. c. p. v. p. *Signatur, terræ lumen fulgebit, e. o.* [Et sic Huet. Vide inter notas huic editioni appensas.] Ita castigandum fuit. Male Scal. *Signator*. Quis enim sensus? Bene autem cum vicesima prima pars piscium *signatur*, exoritur seu *fulget terræ lumen*, quod est equus aëris, qui terris exoritur et affulget.' Delph. 'Pars XXI. piscium lumen *signator terræ* (appositive) fulgebit, et statim equus nascetur.' Apage illud *Signator lumen*. Gemh. et Lips. *Signato terræ lumen*. Voss. *Signavit terra limen*. Repone et distingue *P. exortis, c. p. v. p. Signabit terræ limen, f. e. orbi; Aërius, &c. Signabit limen terræ*, hoc est, stringet lineam horizontalem. Sic I. 581. 'Proximus hunc ultra, brumalis nomine gaudens, Ultima designat fugientis limina solis.' Bent. 'Cur duo verba, cum unum sufficiat? Concinnius hæc legit cod. Paris. et verius: *Signatum terræ lumen fulgebit et orbi*. Procul hinc faciat incisum. *Signatum lumen* dicit equum, vel propter figuram, quæ tantum dimidia; vel propter clarissimam in umbilico stellam, quæ Andromedæ caput vocatur, cui omnino convenit hoc *fulgebit*. Noster supra i. 356. de hoc equo: 'pectus fulgenti sidere clarus; Et finitur in Andromeda.' Ubi confer, si vacat, notata nostra. Illud itaque *signatum sidus Equi*, Noster ait, *fulgebit terræ et orbi*. Dicta sunt per τὴν διὰ δύοιν, pro terrarum orbi.' Stœb.—635 Vulg. *Omne*, et sic Delph. 'Gemblacen. *Come per officium*. Sedulos et officiosos. Phædrus idem ii. 36. sed nescio quare priorem corripimus 'jactans officium come.' Martialis i. 90. 'Omne sed officium circa te semper obibat Turba tui sexus.' Lego, *come sed officium*: neque enim Latinum est 'omne officium obibat'; saltem non est elegantius illius sæculi.' Scal. Ibid. Scal. Delph. et vulg. pro *corda, membra*. 'Gemh. Lips. et Voss. *Come*. Venet. Roma; recentiores, *Omne*. Repone, *Omne p. o. v. corda f. Omne officium*; ut Claudian. Eutrop. i. 367. 'communiter omni Fungitur officio, gaudetque potentia flecti.' *Vigilantia corda*: nam certe *vigilantia*

NOTÆ

pecoribusque aptissime component,'
&c. inquit Firmicus viii. 17. Per
curiosos intelligit cursus publici præ-
fectos.

633 Equus] Pegasus, i. 348. not.

635 Omne per officium] En officio-
sos nuntios.

Hic glomerabit equo gyros, dorsoque superbus
 Ardua bella geret rector cum milite mixtus.
 Hic stadium fraudare fide, poteritque videri
 Mentitus passus, et campum tollere cursu.
Quamvis extremo citius revolaverit orbe
 Nuntius extremum velox penetraverit orbem.

640

per omne officium. Alter multos aget orbes equo, et sublimis dorso equi faciet difficultia bella dux ipse mixtus cum milite. Modo poterit fallere fidem curriculo, et videri simulare gressus, et quasi subducere cursum ex arena: et qui nuntius redeat velocius, licet redierit ab ultimo terrarum orbe, vel bis percurrerit ultimum orbem

*****

membra nimis dure et audacter. Sed Noster alibi 'vigilanti mente,' 'vigilanti sensu.' Supra v. 63. 'Indelassato properantia corda vigore.' Sic 'martia corda,' 'tremebunda corda,' 'lepore tincta corda.' Sil. viii. 210. de Annibale, 'Anxia ducebat vigili suspiria corde.' Sic lego pro vulgata voce: non ut Heinsius nocte: res enim interdiu est acta.' Bent.—638. 639 Vulg. studio. Scal. et Delph. Nunc stadio f. fidem p. q. v. Mentiri passus et campo t. cursum. 'Gemb. campum t. cursu. Quasi retro relinquere viam campumque cursu superare.' Delph. 'Hæc mendosa sunt; fraudare fidem et tollere cursum campo; utrumque vitiose. Libri veteres, Hic stadium, et mentitus, et campum cursu. Repone, Hic stadium fraudare fide, poteritque videri Mentitus passus, et campum tollere cursu. Fraudare stadium fide; tam celeriter curret, ut stadium justo brevius esse, et campus ipse tolli, videatur. Nemesianus Cyneget. versu 289. 'ire viarum Longa volunt, latumque fuga consumere campum.' Sic 'corripere campum;' Virgilius Æn. v. 146. Bent. 'Ex nostris codicibus, quo facilius et vel ultro sensus eorum adpareat, ita sunt constituendi: Nunc (cod. Par. melius, Hunc) studio fraudare fidem poterisque videre Mentiri passus, et campo tollere cursum (cod. Par. cursu) Videbis, inquit, hunc, i. e. alium, eo quod præcessit alter hic (vs. 636.) studio fraudare vel fallere fidem, i. e. sponsonem, non illam ab ipso, sed a spectatoribus mutuo datam receptamve. Videbis eundem mentiri, i. e. simulare, passus præstanti velocitate campo tollere cursus, i. e. campo quasi evolare.' Stoeb.—640. 641 Scal. Delph. et vulg. pro velox, vel bis. 'Hæc portentosa sunt; callide tamen ab interpretibus dissimulata. Aut uterque spurius est, aut posterior sic refigendus. Pro vel bis Venetus te toris; Vossianus, velle bis. Repono, N. e. velox p. o. Claudianus, Proh. et Olyb. 174. 'Dixerat, et velox jam

NOTE

636 *Hic glomerabit equo gyros*] En domitores equestrum.

Dorsoque superbus, &c.] En equites.

638 *Hic stadium, &c.*] En aurigas, qui mira dexteritate currum agant per campum.

639 *Campum [campo] tollere cursu [cursum]* I. e. tanta celeritate currum agere, ut vix supremam campi superficiem rotæ ac equi videantur attingere, quasi per aëra volvatur currus.

640 *Quamvis extremo, &c.*] En curiosos, speculatores, delatores. Sueton. in Aug. cap. 27. 'Equitem Romanum, cum apud milites subscribere quædam animadvertisset, curiosum ac speculatorem ratus, coram confodi imperavit.' Curiosus autem in bonam et malam partem sumitur, et is dicitur qui ab una ad alteram terrarum partem res novas ferat et quærat; et qui olim delicta in re mi-

Vilibus ille etiam sanabit vulnere succis
 Quadrupedum : et medicas herbas in membra ferorum
 Noverit, humanos et quæ nascentur ad usus.
 Nixa genu species, et Graio nomine dicta
 Engonasi, (ignota facies sub origine constat)

645

terrarum. Alter etiam curabit vilibus succis herbarum morbos equorum: sciet et artes medicas ad artus pecorum, et eas artes, quæ erunt ad usus hominum. Figura incumbens genu, quæ vocatur engonasi vocabulo Græco, et quæ figuratur sub specie

nuntius advolat urbem.' Prior versus videri potest ex posteriore per variantes lectiones conflatus.' Bent. 'Sana primi versus lectio, quam iisdem verbis tenet cod. Paris. Illud *Quamvis*, sequente, versu abhinc tertio, *etiam*, valet præterea vel præterquam quod. uti hoc *quamquam* in pari constructione supra iv. 702. sq. quod e loco Taciti evictum dedimus in adnot. ad loc. cit. Signat Noster *hemerodromum*, qui præterea quod altius revolaverit tanquam nuncius ab extremo orbe, (hanc distinctionem post hoc *Nuncius* scite ponit Molin.) *vel bis* (sic cod. Paris. et editi præstantiores) penetraverit orbem extremum, (et hoc incipsum a Molinio est) ille etiam sanabit, &c.' *Stoeb.*—643 Scal. Delph. et vulg. Q. m. artes i. m. ferarum. 'Firmicus interpretatur pecorum. Melius ferorum, id est, equorum. Virgilius: 'inque feri curvam compagibus alvum Contorsit.' Supra: 'Excogitare feros, pronumque anteire volantes.' Item idem error supra: 'Ille tenet medicas artes ad membra ferarum.' Ubi melius legeretur ferorum. Nam τὰ κτίλα non dicuntur feræ.' Scal. 'Cum dicit nascentur, herbas vult, non artes. Libri veteres, et medicas. Repone, *Et medicas herbas in membra ferorum*. Statius Achill. i. 116. de Chirone; 'nam tum labor natus inermi, Nosse salutiferas dubiis animantibus herbas.' Vide supra v. 353. 'Ille tenet medicas herbas ad membra ferorum:' etiam Scaliger hic ferorum.' Bent.—646 Vulg. Engonasi ingenicla vitens sub origine constat. Scal. pro vitens, nitens. 'Ut de duabus primis vocibus constat, ita in cæteris nihil juvat nos codex Gemblacensis. In eo scriptum, *vides sub origine constat*. Fortasse: cui pes suffragine constat. Cui pes constat suffragine ingenicula. Id est, qui uno pede ingeniculato nititur. Nam suffrago est ἡ ἀγκύλη, ἡ ἰγνύς. Engonasi, ingenicla cui pes suffragine constat. Sed hoc est divinare. Inanes et frivolæ conjecturæ, et ægrorum somnia facessant. Ni-

NOTÆ

litari commissa nuntiaret. Hoc autem curiosorum officium primum nobis sub Cæsare Maximiliano innotuit, ejusmodique cursorum, quos Gallice *postes* vocamus, consuetudinem neglectam renovavit familia Vicecomiti Mediolanensium.

642 *Vilibus ille etiam, &c.*] En medicos pecorum et hominum per viles herbarum succos tantum, qualem artem vulgo profitentur rustici.

643 *Quadrupedum*] Equorum, lib. iv. 234.

645 *Nixa genu species, &c.*] His 11. vs. docet cum extremis piscium partibus exoriri engonasi, quod vocant, id est, Herculem, qui genu nititur. Quo sub sidere quicumque nati fuerint 'fugaces erunt, callidi, variis instructi dolis, mendaces, et qui homines variis insidiis appetant. Erunt funambuli, oribatæ, neurobatæ,' inquit Firmic. viii. 17.

646 *Engonasi*] Græca vox, quasi ἐν γούνασι, in genibus. Arat. 'Ἄλλὰ μὴ αὖτως Ἐγγόνασι καλέουσι, τόθ' αὖτ' ἐν

Dextra per extremos attollit lumina pisces.

ingeniculata adolescentis, evexit dexteras stellas per ultimos pisces. Ex hoc sidere

.....

hil hic videt acies ingenioli nostri. Ait Engonasin, sive Nisum, ut vocat Cicero, vel Ingeniculum, oriri in extremis partibus piscium. Exclamare libet: Hercules tuam fidem. Nam sæculo Manilii oriebatur a XXI. libræ, ad VI. scorpionis in finitore barbarico, hor. 3. 45'. *Scal. Delph. E. ingenicla juvenis sub imagine constans.* 'Lege Engonasin Sicula. De ea etiam lib. I.' *Reines. Gemb. Et comes inguicula rides sub origine constat.* Lips. *Et comas inguicula vides.* Voss. *Et gonas ingui onlandas.* Ex his veteris et veræ lectionis vestigiis nata est hodierna lectio. Scaliger tentabat, *Engonasi, ingenicla cui pes suffragine constat:* sed statim conjecturæ pertæsus, desperabat. Vossius ad Catullum hoc modo, *Engonasi, ingenicla claudens ab origine constat.* *Claudens,* inquit, est claudicans. Nimirum infirmo est talo, claudicatque hæc conjectura. Unde vero est, quod plerique quasi certam lectionem sumunt barbarum illud *ingenicla*? Nemo vel ante vel præter Firmicum *ingeniculus* dixit VIII. 17. et vel ibi nescio an in *genibus* Firmicus scripserit, ut Græci ἐν γόνασι. Certe apud Nostrum, qui priore versu dixerat *Nixa genu species*, ineptissimum fuerit *ingenicla* addere, quod idem est ac *genu nixa*. Sic et I. 322. 'Nixa venit species genibus, sibi conscia causæ. Restituo tibi, quod ab auctore venerat, *Nixa genu species, et Græto nomine dicta Engonasi (ignota facies sub origine constat) Dextra per extremos attollit lumina pisces.* Ut in libro primo dixerat, 'sibi conscia causæ;' nimirum quia nemo alius erat conscius; ita hic *ignota sub origine.* *Facies* tamen, inquit, *constat.* Omnes in asterismo consentiunt, juvenem esse genibus nixum; licet, Arato duce, plerique causam se nescire fateantur. *Facies constat sub ignota origine:* sic de origine mundi disserens I. 147. 'Sed facies quacumque tamen sub origine rerum Convenit, et certo digestum est ordine corpus.' *Bent.* 'Nusquam librorum leguntur hæc, *ignota facies.* Regionontanus sic dedit versum, *Ex gonasi idolon juvenis sub origine constans Dextra per extremos, &c.* Ceteri editores, exemplar forte Bononiense secuti, eandem cum Barthio lectionem tenentes: *Et coma signicula vivens sub origine constat* (.). Posteriora quidem verba *viv. sub orig. const.* codici quoque Paris. diserte leguntur. super hoc *vivens* scriptum ab alia manu, 'vel *oonas.*' Priora vero correctoris manum adhuc desiderant: *Et vide igcula.* Ad versum in margine hoc signum (+) positum, scriptionis corrigendæ monumentum. Videtur id negotii datum nobis, ut post tot alios hunc quoque locum, sane quam ægerrimum, neque doctorum interpretum conjecturis adhuc sanatum, nostro, si quod est, ingenio sublevemus. Faciamus periculum. Cogitantibus autem, Nostrum mores artesque conjungere, in unum *Engonasi* sidus minus apte quadrantes, præsertim quod ratio excogitari nulla potest, qua fiat, ut ab illo schenobatæ et oreibatæ nascantur; in mentem venit, ingeniosissimum Poëtam pro instituti sui et astrothesias ratione (cf. supra adnot. ad vs. 29.) duo sidera conjunxisse: nimirum geniculatum et Iyram; quæ uti vicinitate illi conjuncta, ita chordarum intuitu et auctoris ejus Œagri vel Orpheï, posteriori apotelesmati locum fecit aptissimum. Clarius hoc patescet ex ipsa codicis Paris. lectione,

NOTÆ

γόνασι κάμνον Ὀκλάζοντι ἔκωναν. Id est, 'sed ipsum vulgo Engonasi vocant, eo quod genibus laborans Geniculanti similis est.' Sic Manil. I. 815. 'Nixa venit species genibus sibi

conscia causæ.' Consule locum, et notas.

647 *Dextra*] Engonasi enim brachium dextrum extendit per extremos pisces, I. 315.

Hinc fuga nascentum, dolus, insidiæque creantur,
 Grassatorque venit media metuendus in urbe.
 Et si forte aliquas animis exsurget in artes, 650
 In prærupta dabit studium, vendetque periculo
 Ingenium. Ac tenues ausus sine limite gressus
 Certa per extentos ponet vestigia funes;
 At cœli meditatus iter vestigia perdet

fuga, fraus, et insidiæ nascentis generantur, et exoritur fur timendus in media ipsa urbe. Et si fortasse surget mente in aliquas disciplinas, adhibebit studium suum in res periculosas, et superabit mentem ipso discrimine; vel ausus metiri tenues passus absque termino, collocat non incias plantas pedum per diductos funes, et aggressus viam aëris ascendens in vertices Apenninos quasi suspenditur, et tenet

~~~~~

illa exscriptorum negligentia misere corrupta, sed certissima, quod videtur, emendatione sic restituenda: *Et Fidis in genua Œagri sub origine constat. Et omnibus veterum libris inhæret: retinendum ergo. Connectit enim hæc quæ deinceps dicturus est (forte parenthesi includenda) cum illis: Nixa genu species et Graio nomine dicta: quorum ultima sic concipienda: Graio quoque nomine sic dicta. Hæc intelligenti sufficiunt lectori, ejus peritiæ ne diffidere Noster videatur, illud Engonasi per totum, quæ hactenus, carmen omisit. Cur ergo nunc, in fine demum, id ei dabimus, ubi ne vola quidem ant vestigium ejus in libris vetustis? Sed pergamus in tentaminis nostri ratione reddenda. Fidis primo casu hac terminatione semper et ubique effertur Columellæ: vide xi. 2. passim. 'Astram illud quod Græcis λῶπα,' Varro de Re Rust. ii. 5. 'Œagri, i. e. quæ usus Œager Orpheus.' Vide supra vs. 324. sq. coll. adnot. ad loc. constat in genua sub origine scil. τοῦ ἐν γόνασι, i. e. subsequitur illum orientem, ut quæ posita est inter genu et manum sinistram illius Engonasi, qui exoritur ante pedibus, quam reliquis membris, Auctor et interpres Hyginus Poët. Astronom. cap. v. de Lyra. Itaque multo uberiorem eandemque acuminatiorem habemus sententiam Auctoris, alteri certe τοῦ Engonasi multa cum inani verborum profusione describenti, quod Nostri non est, tanto longius anteferendam.' Stœb.—660 Scal. Delph. et vulg. animo consurgit. 'Vetusti quattuor animus, et tres exsurget. Repone animis exsurget.' Virg. Georg. iv. 132. 'Regnum æquabat opes animis.' ita passim.' Bent.—661 Scal. Delph. et vulg. vincetque. 'Venet. vendetque: recte. Sic iv. 139. 'Seque sua semper cupientia vendere laude.' Bent. 'Libri omnes, vincetque. recte. periculo(.)' Sic non incommode interpunctit Region. Ingenium cum cet. referre omnino poteris ad hoc ponet, quod habes vs. 653. 'Certa per extentos ponet vestigia funes;' quæ quidem verissima est, Regionmontani quoque, lectio. Funambulum notat, ex lyræ chordis obductæ figuratio, coll. adnot. ad vs. 646. Unde Gallis ille, quod mirum Fayon non subvenisse, danseur de corde, dicitur; nimirum a chorda, quæ id genus homines ænea, quale ferreum filum, utuntur.' Stœb.—652 Scal. Delph. et vulg. Aut. 'Pro Aut vetnati quattuor habent Ac.' Bent.—653 Scal. Delph. et vulg. ponti. 'Immo ponet.' Bent.—654. 655 'Ipse aërobata, de quo hic mentio,*

NOTÆ

653 *Certa per extentos, &c.*] En funambuli, qui per funes ascendunt et gradiuntur. Quos schænobatas vocat Juven. Sat. iii. a vocibus Græcis

σχοῖνος funis, et βαῖω ascendo. Dicuntur et neurobatæ a vocibus Græcis νέρψα nervi, et βαῖω ascendo. Dicuntur et funerepi ab Apuleio.

Pene sua, et pendens populum suspendet ab ipso. 655
 Læva sub extremis consurgunt sidera ceti

plebem pendentem a seipso. Sinistræ stellæ ceti, qui sequitur sicut in mari, ita in

non magis est παράβολος καὶ παρακεκωδυνεμένος, quam sunt hi duo versus. Monstra sunt in Gemblacensi: *Et cæli meditatus iter vestigia perdet Et peneua et pendens porulum suspendit ab ipso.* Ibid. *Et cæli meditatus iter.* ἀποβάρης, σχοινοβάρης. Firmicus. Prudentius Hamartigenia: 'Inde per aërium pendens audacia funem Ardua securis scandit proscenia plantis.' Ibid. *vestigia perdet.* Recta lectio. Nam illi parabolæ per funem incidentes deinde tanquam casabundi fingunt se excidere, et pendunt unico pede. Turcæ habent desperatæ audaciæ et miros hujusmodi schœnobatas. *Apennina petens.* Si non esset vitium in lectione, esset ἀπειβάρης Firmici. ut apud Statium II. Achilleidos: 'Nunc caput aërii scandentem prendere montis Quo fugitur per plana gradu.' Sed tam hic, quam apud Firmicum, vitium est. Nam *Apennina* conformatum vel interpolatum a Bonincontro ex illo non meliore, *Et peneua.* profecto legendum, *Et pene ut pendens populum suspendet ab ipso.* Optime. Apud Firmicum vero non *Oribata*, sed *aërobata* legendum. In eodem etiam legitur *neurobata*, ut apud Vopiscum in Catino: 'Nam et neurobaten, qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit.' Utrobique puto legendum *anembata.* Scal. 'Vetusti libri in mirifica lectione consentiunt, *Et peneua et pendens porulum suspendet ab ipsa.* Unde Scaliger *Et pene ut pendens*; Salmasinus ad Vopiscum, *Per vacuum et pendens*; Vossius ad Catullum, *Et perna pendens.* Repono, *At cæli meditatus iter vestigia perdet Pene sua, et pendens populum suspendet ab ipso.* Dum per extensum et directum funem incedit, certa vestigia ponit; at cum cæli iter meditatus, per laxum et erectum funem scandit, vestigia sua pene perdit.' Bent. 'Melius *Et*, quod est in vetustis, *vestigia perdet.* Idem omnes, *fastigia pendet.* Hoc futuri temporis est a *pendo* quod valet pondero, libro. Porro pro, *Pene sua, et pendens* restitendum ex scriptis editisque libris, *Apennina petens* (.) [Et sic Delph.] scil. *fastigia*, quæ proprie dicuntur montium cacumina, uti supra de Æthna. Regiom. suum, hoc quidem loco vitiosum, codicem secutus, vulgavit *Apennina potens torulum*, quæ nullius sane sunt prelii. Recte omnino, *populum suspendet*, scil. stupefactum, non *porulum*, quod nihili est in cod. Paris. nec *poculum*, quod nobis quidem longe ineptius videtur. Barthio tamen hoc probatur Advers. pag. 377. Inde vero hanc Nostri colligimus esse sententiam: Funambulus ille celsissima petens vel montis Apennini cacumina, aut pontones saltem pensiles tam alte exstruens, ut ipsum æquare

NOTE

654 *Cæli meditatus iter, &c.*] En orbitæ, qui summa montium altissimorum, qualis est mons Apenninus Romæ, cacumina ascendendo per funes superant.

655 *Suspendet ab ipso*] Eleganter dictum. Pendulus enim ille homo schœnobata suspensos, seu sursum elatos, tenet populorum vultus et oculos.

656 *Læva sub extremis, &c.*] His 37. vs. ait cum extremis piscium

partibus exoriri cetum, quo sub sidere nati, inquit Firmic. VIII. 17. 'erunt piscatores, sed piscium magnorum. Hi enim phocas, marinos canes, xiphias, thynnos, crocodilosque capient. Vel habebunt officia quæ ex salibus, salsamentis, aut liquamine fiunt, et hæc mercabuntur,' &c.

Læva] Namque ceti sidus ad lævam piscium situm est, l. 423.

Piscibus, Andromedam ponto cœloque sequentis.
Hic trahit in pelagi cædes, et vulnera natos
Squamigeri gregis : extentis laqueare profundum
Retibus, et pontum vinculis arctare furem ;

660

cælo Andromedam, attolluntur cum ultimis piscium partibus. Hoc autem cete ducit nascentes sub se in cædes maris, et in vulnera gregis ferentis squamas. Juvat enim illos aut irretire mare laqueis diductis, et comprimere nexibus pelagus æstuans.

videantur Apenninum, suo fastigia haltere librabit, spectantemque populum tenebit stupore vel admiratione sui suspensum ab ipso, pro a se ipso, in quem utpote omnium ora atque oculi sunt conversi.' *Stoeb.*—658 Scal. Delph. et vulg. *Hoc.* 'Immo *Hic*, nempe cetus.' *Bent.*—660 Scal. et vulg. *armare sequentem.* 'Armare pontum sequentem vinculis quid sit nescio, et turbat Gemb. qui hic habet *armare furem.* An legendum? *Pontum vinculis artare sequentem.* Nam retibus quæ vincla vocat paulatim procedendo, quod hic dicitur *sequi* in arctum coguntur pisces, et quia non sentiant se clausos, perinde sunt, atque in laxo equore.' *Scal.* 'Armare pontum sequentem vinculis quid sit nescio,' inquit Scal. At scire se existimabant Hnet. [vide inter notas huic editioni appensas] et ad Statii Silvas Gronov. nempe *sequentem obsequentem*, patientem pontum armare retibus contra pisces. Quid aliud est, si hoc non est, intelligendo nihil intelligere? Vetusti omnes non *sequentem* sed *furentem*. Repone *e. p. v. artare furentem.* Et Scal. quidem *artare*, sed *sequentem* male retinebat. Pontum furentem et indignantem vinculis coërcent. Ut arta vincula passim dicuntur, ita Lucan. v. 234. 'Artatus rapido fervet qua gurgite pontus.' *Bent.* 'Scribendum omnino *artare*, uti Scal. et ipse Bent. in notatis ad h. l. Marckland. ad Stat. pag. 235. Vide etiam Castal. ad Rutil. pag. 84. Sic 'arta domus' Apollinar. Carm. vii. 54. pag. 273. ed. Colv. Libri vero nostri prisci et moderni sic legunt, *et pontum vinculis armare sequentem.* Quæ quidem lectio, si rite explicetur, alteri præstat longissime. Gronovius quidem ad Plant. Pers. i. 2. 22. reddit : 'retibus inductis infestum pontum reddere piscibus.' Hoc autem nihil est certe aliud, quam quod Noster modo dixerat, 'extentis laqueare retibus profundum,' quod est mare. Alii *pontum* faciunt *obsequentem*. Quos merito ridet Bentleius. Scaliger mavult *sequentes* scilicet pisces, qui *vinculis*, i. e. retibus ducuntur. Et hæc ab Auctoris mente sunt aliena. Scribendum vero *Pontum*, ut intelligatur piscium genus maximorum, quod *Pontum* proprio nomine sic dictum *ῥῆν Ποντικῆν*, *Ælian.* Hist. Anim. lib. xv. cap. 6. *sequitur*, i. e. quærit, intrat, ibique degere amat. Auctor Plinius Histor. Natural. lib. ix. cap. 15. 19. 'Piscium genus omne præcipua celeritate adolescit, maxime in Ponto. Causa, multitudo annuum dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cujus incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnus hæc et pelamydes in Pontum ad dulciora pabula intrans gregatim cum suis quæque ducibus.' Neque tamen in Ponto tantum capiuntur thynni, sed in Sicilia etiam, imo et alibi quoque piscatores eorum constat. *Ælian.* l. m. c. Poteris etiam accipere piscem prægrandem, quales ceti, thynni, delphini, *sequentem*, i. e. secantem pontum. Nam a *seco* fit *sequor*, eodem sensu. Vide adnot. ad ii. 881. et ibi Perott. quemadmodum vicissim *seco* pro *sequor* Nostro usurpatum lib. cit. vs. 132. ex

NOTÆ

659 *Squamigeri gregis*] Piscinum.
660 *Arctare furentem*] I. e. retibus
arctatur mare, quod, licet furens ac
æstuans, retibus comprimitur; vel

quod furit et æstuat aliquatenus dum
inter maculas, hoc est, reticulorum
foramina effluit.

Et velut in laxo securas æquore phocas
 Carceribus claudunt raris, et compede nectunt;
 Incantosque trahunt macularum lumine thynnos.
 Nec cepisse sat est: luctantur rumpere nodos,
 Expectantque novas acies, ferroque necantur, 665
 Inficiturque suo permixtus sanguine pontus.

Et includunt in laxis carceribus retium phocas quasi tutas in amplo mari, et constringunt illas laqueo, et rapiunt textura viminea retium imprudentes thynnos. Neque vero satis est comprehendisse. Corpora illorum aliquando agitant sese in vinculis, et opperiuntur nova agmina; et trucidantur ferro, et mare mixtum tingitur omne suo cruore, ubi capti pisces sternuntur per omne littus. Tunc altera stra-

~~~~~

Ms. 'certa secunda via est.' Hos autem pisces Noster dicit *vinclis armari*, quasi indui et includi. Quod luculentius tradit Ælianus Hist. Anim. xiii. 16. ubi memorat, Celtas et Massilienses atque omnes Ligures maximis et firmissimis hamis ex ferro confectis thynnos comprehendere solere. Quæ si adhuc, quod tamen dubito, minus placent, age sis *pontum sequentem* intellige ipsum piscatorem cetarium, qui variis ad capiendum instrumentis instructus pontum sequitur. Hæc instrumenta suo Ælianus ore vocat *δπλα*, unde perquam apte Noster *armare*. Vide illum Hist. Anim. xv. 5. ubi de thynnorum piscatione plura lectu admodum jucunda. *Stoeb.*—662 'Gemb. *claudent, nec-tent, trahent.*' Scal.—663 Scal. Delph. et vulg. *vimine*. 'Vimen pro textura, ut vimen arundinum dici, alibi nos monnisse meminimus. Virgil. xi. 'Arbutis texunt virgis, et vimine querno:' id est, textu virgarum quernarum. Nam Gemb. *lac. inepte habet numine*: ineptius Bonincontrius *munere.*' Scal. 'Quid est *vimen macularum*? 'Textura, inquit Scal. Cui hoc credibile fiet? Dixisset auctor *nassarum vimine*, non *macularum*: ut Silius v. 48. 'piscator ad undas, Orelevem patulo texens de vimine nassam.' Sed sententia hoc non recipit. Pro *vimine* Gemb. *numine*; Lips. et Voss. *nomine*. Repone, *lumine*. *Maculae* sunt foramina, et quasi fenestræ retis. Ad thynnorum igitur capturam, qui inter pisces præcipua magnitudinis sunt, retia adhibentur grandibus maculis: quo fit ut thynni non sentiant aquas opacari vel se retibus includi.' Bent.—664 Scal. Delph. et vulg. *l. corpora nodis*. 'Repone *rumpere nodos*. Thynni luctantur rumpere retia. Sic Horatius Carm. i. 1. 28. 'Seu rupit teretes Marsus aper plagas.' Bent.—666. 667 Scal. Delph. et vulg. *permixtus s. pontus Totus, cum toto, &c.* 'Ponenda est hic,' inquit Huetius, '*τελελα σπρυγή.*' Totus. cum toto. Sane ponenda est, sed non post *totus*; ne sententiaæ commodum aucupantes versus elegantiam prorsus amittamus. Quid quod ineptum et absurdum est, *totum pontum* thynnorum, qui uno reti clauduntur, sanguine infici. Gemb. et Lips. *Totum cum toto*; Vossianus, *Totum*

NOTÆ

661 *Phocas*] Belluas marinas corio et pilis tectas, per somnum instar vitulorum mugientes. Quos vitulos marinos vocant. Plin. ix. 17.

663 *Macularum lumine* [*vimine*] *Maculae* dicuntur a piscatoribus retium foramina, quæ pro ipsis etiam retibus

usurpantur.

Thynnos] Gallice *thons*, qui mense Maio copiosissime capiuntur præsertim in freto Gaditano.

665 *Novas acies*] Nova agmina, suppl. thynnorum. Thynni enim gregatim accedunt ad littora.

Tum quoque, cum toto jacuerunt littore prædæ,
 Altera fit cædis cædes : scinduntur in artus,
 Corpore et ex uno varius describitur usus.
 Illa datis melior succis pars, illa retentis. 670
 Hinc sanies pretiosa fluit, floremque cruoris
 Evomit, et mixto gustum sale temperat oris.
 Illa putris turba est. Strages confunditur omnis,
 Permiscetque suas alterna in damna figuras,
 Communemque cibis usum, succumque ministrat. 675
 Aut cum cœruleo stetit ipsa simillima ponto
 Squamigerum nubes, turbaque immobilis hæret,

ges fit stragis jam factæ ; corpora piscium dissecantur in membra et partes, et ex eodem corpore diversus usus fit. Pinguior quidem pars describitur ad reddenda liquamina ; alia, ad retinenda : inde pretiosa tabes emanat, et effundit florem sanguinis, et moderatur rite gustum gulæ admixto sale. Alia pars piscium multitudo est putrida, tota cædes promiscetur, et confundit suas formas in mutuas corruptiones, et præbet communem usum et cruorem suum in epulas. Verum ubi grex piscium ipse non dissimilis glauco mari constitit, et immotus adjacet littoribus, circum-

~~~~~

quoque cum toto. Repone et distingue, Inficiturque suo permixtus sanguine pontus. Tum quoque, cum toto jacuerunt littore prædæ, Altera fit cædis cædes.' Bent. 'Ex libris vetustis, cum interpunctione Molinii, ita restituendi sunt: permixtus sanguine pontus (dele hic distinct.) Totus (,) cum toto jacuerunt littore prædæ (.)' Stoeb.—668 Vulg. A. f. cædi cædes. 'Cædis Gemb. Intelligit τὰ τεύχεα. Sequentia explicant.' Scal. 'Inepte, pro cædi cædes, quod referunt libri prisci. Nec hoc satis recte. Legendum puto ceti cædes. Pro fit, cod. Paris. sic, scil. fit.' Stoeb.—669 Scal. Delph. et vulg. Corpora. 'Sic quidem libri veteres : sed recentiores hic recte, Corpore. Si corpora legas, tum constructio erit, ex uno usu varius usus. Prorsus absurde.' Bent.—671 'Cruoris. Hoc Region. et alii. Cod. Paris. in margine pro var. lect. Idem vero coloris in textu. Utrumque suis nititur rationibus.' Stoeb.—673 'Gemb. turbat. Vestigium archetypi turbast.' Scal.—676 Scal. Delph. et vulg. At. 'Immo cum vetustis Aut.' Bent.—677 Scal. Delph. et vulg. terræque. 'Gemb. turbaque: Hic multa sunt inexplicabilia.' Scal. 'Ineptum illud terræ : cui si hærent thynni, non possunt circumvallari sagena. Vetusti omnes turbaque. Repone, turbaque. Immobilis præ turba.' Bent. 'Libri omnes, præter cod.

NOTÆ

668 *Altera fit cædis cædes*] Dissectio thynnorum, et majorum illorum piscium in partes, ut sale condiantur, aut in liquamina coquantur, i. e. in oleum ac adipem: quæ scilicet partes sunt meliores.

671 *Sanies pretiosa*] Muria, Gallice *saumure*, i. e. liquorum, quod ex thynno conficitur; de quo Martial. lib.

xiii. 103. 'Antipolitani, fateor, sum filia thynni, Essem si scombri, non tibi missa forem.'

674 *Alterna in damna*] Caro quippe thynnorum et sanies sese corrumpunt; qua ex corruptione fit salsamentum, quod cibum simul præbet et potum.

Excipitur vasta circumvallata sagena,
 Ingentesque lacus et Bacchi dolia complet,
 Humorisque vomit socias per mutua dotes ; 680
 Et fluit in liquidam tabem resoluta medulla.
 Quinetiam magnas poterunt celebrare salinas,
 Et pontum coquere, et ponti secernere virus,
 Cum solidum certo distendunt margine campum,
 Appelluntque suo deductum ex æquore fluctum, 685

septus amplo verriculo capitur, et implet magna stagna, et cados Bacchi, et emittit liquores ex mutuo et consorti dono, et sanies emollita diffuit in fluidas medullas. Immo etiam nati sub hoc sidere poterunt facere magnas salinas, et concoquere mare, et segregare venenum maris, quando extendunt solum terræ in certa quadam ripa, et adducunt undam extractam e suo mari, et repellunt occludendo rivulos. Tunc

Ms. Lips. *terræque, cui mox sequens hæret magis convenit.* Stoeb.—680 Scal. Delph. et vulg. *Humoresque vomet socia p. m. dote.* 'Vomet humores socia dote. Non intelligo. Gembl. *Ut morisque volet.* Lips. pro varia lectione, *Humorisque volet.* Vossianus, *Umoresque volet.* Repone, *Humorisque vomit socias per mutua dotes.* Bent. 'Præsentem Barthium cum suis libris, nos sequimur cum nostris, hac lectione, *Humoresque volet socia per mutua dote.* De garo hæc ex variorum piscium mixtione vino temperata, ille V. D. capienda arbitrat. *Humoresque volet* scil. Bacchi. Vide Barth. Adv. p. 377. Stoeb.—681 Scal. Delph. et vulg. *E. f. i. liquidas tabes r. medullas.* Et sic Paris. et Regiom. 'Monstrum hoc est, *tabes resoluta fluit in medullas:* immo medulla resoluta fluit in tabem. Repone, *Et fluit in liquidam tabem resoluta medulla.* Ovid. Met. ix. 175. 'Ambustique sonant nervi, cæcæque medullis Tabe liquefactis.' et xiv. 431. 'Luctibus extremum tenues liquefacta medullas Tabuit.' Bent.—683 'Desunt verba et ponti in cod. Paris. Idem, et cum Regiom. editi plures, *vires.* Sed alterum rectius. Cf. vs. 690.' Stoeb.—684 'Pro distendunt, an legendum *describunt?* vel, quod Barthio visum, *distinguunt.* Vulgatam libri tuentur.' Idem.—685 Vulg. *Ad bellumque.* 'A Scal. est *Adpelluntque.* Libri omnes, *ad bellumque;* scil. cum factus cohibentur in

NOTÆ

677 *Nubes*] Grex, agmen, glomulus piscium, adnantium simul ad litora instar nebulae. Qualiter solent congregari thynni et halecae. Sic et apud Virgil. Æn. ix. 33. *nubes* usurpatur pro globo et agmine militum: 'Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem Prospiciunt Teucris, ac tenebre insurgere campis.' Sic Æn. viii. 254.

679 *Bacchi dolia*] Cados in quibus Bacchi munus, i. e. vinum, solet excipi.

682 *Salinas*] Salina locus est in quo

ex aqua marina sal paratur. Duplici autem modo coquitur sal, igne et sole. Igne quidem cum e puteis certis aqua hausta coquitur et coalescit igne in salem. Sole vero, cum littus maris aratur, ac certis anni temporibus, nempe a mense Maio ad mensem Octobrem, aqua maris in sulcos affunditur, ac ardore solis concrescit tandem in salem. Plin. xxxi. 7.

683 *Ponti virus*] Spumas maris, quæ concrescunt in salem. Dicitur autem *virus* ac *venenum* pelagi, quia nihil acerbius, nihil amarius.

Claudendoque negant. Tum demum suscipit auras
 Area, tum posito per solem humore nitescit.
 Congeritur siccum pelagus, mensisque profundi
 Canities seposita maris; spumæque rigentis
 Ingentes faciunt cumulos; pelagique venenum, 690
 Quo perit usus aquæ succo corruptus amaro,
 Vitali sale permutant, redduntque salubre.
 At revoluta polo cum pronis vultibus arctos

tandem planities campi excipit aquas maris, tunc mare candescit in salem ex aqua per solem. Siccatum mare accumulatur, et candor congestus maris effusi et spumæ concretæ pelagi efficiunt immensos aggeres et virus maris. Et quia usus aquæ fuerat corruptus humore amaro, mutant illam vivifico sale, et efficiunt sanam. Verum ubi major ursa retorta ab ipso polo reducit sempiternos gressus ad sua vestigia

*****

fovea, solis ardore exsiccandi, ut nil nisi sal remaneat.' *Idem.*—686 Scal. Delph. et vulg. undas, et mox 687. pro *posito*, *pontus*. Et sic Paris. et Regiom. 'Hæc absurdissima sunt. Tum demum undas suscipit; postquam undis repleta est: et *pontus* nitescit per solem *humore*; quod fit calore et æstu. Vestusti omnes *ponto*. Repone, *t. d. s. auras A. t. posito p. s. h. n.* Posito per auras et solem humore nitescit et concrecit in salem.' *Bent.*—688 Scal. Delph. et vulg. *mersique*, et mox 689. *Vulg. et nota.* Scal. et Delph. *emota*. 'Siccum pelagus est sal in fundo aræ siccus relictus. Quid igitur hic facit mersi maris? Gemb. *mersisque*. [et sic Paris. et Regiom.] Lips. et Voss. *mensisque*. Omnes quattuor *sed nota pro emota*. Repone, *mensisque p. c. seposita m.* Silius VIII. 378. 'At quos ipsius mensis seposita Lyæi Setia.' *Seposita mensis*, servata, separata, recondita.' *Bent.* 'Pro *seposita*, Molin. posita post hoc *Canities* (,) cum scriptis ac vulgatis vetustioribus legit, et *nota maris* (,) *spumæq. rig.*' Stoeb.—690–692 Scal. Delph. et vulg. et sic Paris. et Regiom. *I. f. tumulos, p. q. venenum. Quodque erat u. a. s. c. a. V. s. p. r. q. salubrem.* 'Et hæc sensu cassa sunt; quippe et mendis et prava distinctione laborantia. Pro *Quodque erat vetusti tres Quodque erit.* Voss. *Quod erit.* Lege et distingue *I. f. cumulos: p. q. v., Quo perit u. a. s. c. a., V. s. p., r. q. salubre.* Etiam *venenum pelagi salubre reddunt.*' *Bent.*—693 Scal. Delph. et vulg. *primis.* 'Repone, *pronis.* ut III. 359. 'boreamque rigentem Prona Lycaoniæ spec-

NOTE

693 *At revoluta polo, &c.*] His 17. vss. ait, helicen, quæ major est ursa, et cynosuram, quæ minor est, exoriri cum leone et scorpione: quibus sub sideribus nati feras mitigabunt, leones exarmabunt, lupos palpabunt, pantheris ludent, ursas non fugient, elephantos dorso prement, tigres rabie solvent, canes amicitia jungent, &c.

Polo] Sup. septemtrionali, a quo et circa quem torquetur helice.

Pronis [primis] vultibus] Cum enim terras non subeat helice, nec tingatur aquis, ut cetera sidera, non ita facile fuit dicere quo tempore, et qua sui parte, primum oriri ac resurgere observetur. Major itaque ursa resurgere dicitur primis vultibus, i. e. a fronte; cujus exortum nobis explicuit Poëta per ordinem, ut ainnt, ad leonis exortum. Scilicet elevato polo ad grad. 36. qui Manilianæ sphæræ situs hic ponitur, sane ipsa helice

Ad sua perpetuos revocat vestigia passus,
 Nunquam tincta vadis, sed semper flexilis orbe: 695
 Aut cynosura minor cum prima luce resurgit,
 Et pariter vastusve leo, vel scorpios acer
 Nocte sub extrema permittunt jura diei:
 Non inimica feræ tali sub tempore natis
 Ora ferent, placidasque regent commercia gentes. 700
 Ille manu vastos poterit frænare leones,

*per primam suam faciem, nunquam immersa aquis, sed perpetuo volubilis in circum-
 lum; et ubi cynosura minor rursus ascendit primo lumine, et simul immanis leo,
 sævusque scorpius tunc dant jura sua diei sub fine noctis, creatus sub tali tempore
 non habebit vultus infensos feris, et securus reget societates generis ferini. Is
 quippe poterit domare manu immanes leones, et blande tractare lupos, et ludere cum*

tantum membra puellæ.' *Bent.*—696 *Scal.* Delph. et vulg. *Ac.* 'Et sic
 cod. Paris. Regiom. ceterique omnes.' *Stoeb.* 'Vetusti quattuor *Aut.*
Bent.—697 *Scal.* Delph. et vulg. *tum.* 'Pro tum vetusti *vel.*' *Bent.* 'Paris.
 et Regiom. *vel.* Ald. Pruckn. Molin. *tum.*' *Stoeb.*—696-698 'Hi tres ver-
 sus, nimirum hic cum duobus sequentibus, huc irrepserunt ex phænomenis
 quibusdam; quos huc pertinere non dicent, nisi qui rerum cælestium imperiti
 sunt. Nam Cynosura ne in Barbarico quidem finitore occidit. Deinde hic
 sermo est leonis et scorpii orientium matutino. Quid hoc πρὸς τὰς συνανα-
 τολὰς τῶν ἀπλανῶν? Denique nemo est, qui plane hos versus interpretari
 possit. Quod autem ex quibusdam phænomenis hæc sint, imo ex Arateis,
 argumento sit quod scorpius oritur ante solem, quum sol ingreditur sagit-
 tarium. Aratus vero id dicit: Σῆμα δὲ τοι κελύς ὕπνης καὶ μηνὸς ἐκείνου Σκορ-
 πῖος ἀντέλλων εἰς πυμάτης ἐπὶ νυκτός. id est: 'Illius mensis tibi signum scor-
 pios esto Nocte sub extrema permittens jura diei.' Sed quid dubitamus?
 Eos versus habebat in animo Phænomenon scriptor. Sequitur enim: Τῆμος
 καὶ κεφαλὴ Κυνοσουρίδος ἀρόθι νυκτός ὅψιμα προχέει. Certe rem acu tetigi-
 mus. Nam ea ipsissima verba sunt.' *Scal.* Vid. not. inf.—699. 700 'Totum
 vero locum ita concipit Gemb. *Non inimica fere tali sub tempore natis Ora fe-
 rent. placidasque gerent commercia gentis.* Sed vitiosa sunt. significat mansue-
 tarium fore. Glossæ: ἡμεροποιός, mansuetarius. Lege: *Non inimica fera
 tali sub tempore natus Ora feret. placidas reget in commercia gentes.* Sic alibi lo-
 quitur: 'novaque in commercia ducet.' *Scal.* 'Repone ex vetustis omnibus
 t. s. t. natis O. ferent, placidasque regent c. g. Omnino melius dictu et decentius,
 ut feræ non inimica hominibus ora ferant, quam ut homines ora feræ nescio
 cui; quasi homines morsu feras invadant. Sic supra 391. 'Non inimica facit
 serpentum membra creatis.' Val. Flacc. 'non fœdera legum Ulla colunt,
 placidas aut jura tenentia mentes.' *Bent.* 'Cod. Paris. *feret* (:) Sic ceteri
 omnes. *placidusve teget comm. gentis* Molin. *placidus terget*] Regiom. *placidus
 peraget commercia gentis.* Dicuntur autem h. l. *gentes* omnia animantium
 ferarum, quas modo nominavit, genera. Alibi Nostro populi, Lucretio sæcula

NOTÆ

caput attollit, ascendente leone, ut
 per globum cælestem poterit quisque
 experiri, atque pedibus quasi sursum
 nititur in præruptum cælum.

Arctos] Major, scilicet helice. Nam
 de cynosura jam ager seqq. vs. De
 hac autem disputatum est l. 296.

Et palpare lupos, pantheris ludere captis,
Nec fugiet validas cognati sideris ursas.
Ille elephanta premet dorso, stimulisque monebit;
Inque artes hominum, perversaque munia ducet, 705
Turpiter in tanto scandentem pondere funes.
Ille tigrim rabie solvet, pacique domabit;

pantheris captis, neque timebit robustas ursas, quæ affines sunt hujus astri, et edocet illas aliena sibi officia et disciplinas humanas. Is onerabit elephantum a tergo, et agitabit aculeis, turpiter obedientem omnibus in tanta mole. Is exarmabit tigrim furore, et superabit ad mansuetudinem; et conjunget amicitia sibi ceteras feras,

audiant. Barth. ad Stat. Theb. v. 231. *Stoeb.*—704 'Hic vs. in membranis locum cum priore mutaverat. Nos in suum ordinem reduximus, duce ipsa sententia. Non enim ursas, sed elephantas in artes humanas ducunt. Ceterum pro *movebit*, repono *monebit*. Ovid. Trist. iv. 6. 7. 'Quæque sui monitis obtemperat Inda magistri Bellua.' *Bent.* 'In omnibus libris qui sanum Auctoris sensum referunt, sequenti ponitur. Pro *monebit*, iidem illi *movebit*.' *Stoeb.*—705 *Seal. Delph. et vulg. munera.* 'Lego munia; ut antea bis, ter.' *Bent.* 'Non video cur Barthio admodum displiceat *perversaque munia*, pro quo ille tentat *præceptaque*. Dicit enim Noster *perversa*, quod, uti rectissime *Seal.* 'ea munera hominum potius quam bestiarum propria.' *Stoeb.*—706 *Seal. Delph. et vulg. cedentem pondere cunctis.* 'Quomodo *cedentem cunctis*? Quinam illi cuncti, homines an bestiae? Vidit absurdum Huet. et substituit *punctis*. Atqui jam dixerat Auctor, *stimulis monebit*. Neque *turpiter* cedit stimulis, sed sapienter. Repone, *T. i. t. scandentem p. funes*. In membranis scriptum *funis* casu accusativo: inde natum *cunctis*. De elephantis funambulis plenæ Romanorum historiae. Jam vero de spectaculis hic agi certum est ex iv. 236. 'Cumque elephante loqui, tantamque aptare docendo Artibus humanis varia ad spectacula molem.' *Bent.* De perversa hac verbum et lectionis immutatione vide judicium d'Orvillii ad Charit. p. 638. cui plane merito subscribimus. Libri nostri, *cedentem pond. cunctis*, scil. monentibus. Magis vero placet *punctis*, minutis nimirum punctionibus.' *Stoeb.*—707 'Pro *solvit* cod. Paris. et Regiom. *solvit*; minus bene, propter hoc *domabit*, quod

NOTE

695 *Nunquam tincta vadis*] Habita scilicet ratione sphaeræ obliquæ, qua polus septemtrionalis ascendit supra horizontem a grad. 36. aut circiter, ad usque 90. grad. Cum enim torqueatur circa polum, nec procul a polo distet, sequitur ut quo magis elevatur polus supra horizontem, eo magis a terris ipsa helice recedit.

696 *Aut cynosura, &c.*] Hos tres vs. huc male irreptos esse vult Scalliger. Verum, pace tanti viri dixerim, bene sequi constat. Cynosura

Delph. et Var. Clas.

enim, quæ minor est ursa, de qua i. 306. recte oriri dicitur cum scorpione, habita pari sphaeræ ratione, quæ supra posita est de ortu helices cum leone. Oritur autem cynosura pariter a fronte, pedibusque nitens quasi præruptum cælum ascenderet.

705 *Perversaque munia* [*munera*] Quæ feris istis propria non sint, sed aliena prorsus et inusitata: i. e. humana officia, humanas artes, in quas aliquando ferociores feræ ducuntur.

Manil.

3 E

Quæque alia infestant sylvis animalia terras,
Junget amicitia secum, catulosque sagaces.

* * * * *

MULTA DESUNT.

Tertia pleiadas dotavit forma sorores,

710

quæ e sylvis erumpentes vastant campos ; junget etiam amicitia odoros canes. * * *
Tertia species stellarum, inspersa rubicundo pyropo secundum muliebrem vultum,

*****

statim sequitur. Ad sententiam vide adnot. ad iv. 235.' *Idem.*—710 Scal. Delph. et vulg. *Pleiades dotabit.* 'Repone ex libris vetustis, et sententia ipsa *Pleiadas dotavit.*' Bent. 'Hæc tametsi uno se protelo excipiant in libris scriptis pariter ac vulgatis vetustioribus, nulloque prorsus hiatu distincta, videtur tamen nonnihil excidisse, quod a tertia forma, i. e. tertiæ magnitudinis stella, quarum una est pleiadibus, seu duplex in unam juncta, tractatio-

NOTÆ

709 *Catulosque sagaces*] Gallice, *chiens de chasse.*

710 *Tertia pleiadas, &c.*] Quædam hic desunt. Hactenus videtur Poëta siderum non errantium apotelesmata per ordinem ad ortus singulorum zodiaci signorum rite explicuisse. Consule tabulas, quas de his subjunximus p. 812. &c. Quanquam desideratur ortus anguis seu draconis, sub quo nati, inquit Firm. viii. 18. 'marsii erunt, vel qui venenis ex herbarum pigmentis confectis salutaria soleant hominibus remedia comparare.' Jam vero videtur docere Poëta varias stellarum figuras, quas magnitudines vocant, quarum sextuplex genus distingui vulgo solet. Sunt enim stellæ primæ, secundæ, tertiæ, quartæ, quintæ, et sextæ magnitudinis. Has omnes magnitudinis species annotasse videtur Manilius. Verum nonnisi tertii, quarti, quinti, et sexti generis, seu gradus, aliquas hic habemus. Quod superest Manilii hoc fragmentum, incipit a stellis tertiæ magnitudinis, quibus micare ait pleiadum sidus, deltoton, aquilam, et draconem : quanquam non omnes horum siderum stellæ sunt tertiæ ac similis magnitudinis. Namque, ut bene notarunt astronomi, e

septem pleiadibus una est tertiæ magnitudinis, quæ quidem non una stella est, sed duplex in unam juncta : ceteræ vero quintæ et sextæ sunt magnitudinis. In cynosura una est pariter tertiæ magnitudinis : in delphino sunt quinque magnitudinis tertiæ : quanquam Manilius ait tantum quatuor esse : in deltoto nulla est tertiæ magnitudinis, licet Manilius velit tres esse : in aquila autem unica est tertiæ magnitudinis, cum tamen Poëta videatur tres notare : in dracone decem sunt tertiæ magnitudinis. Verum fragmentum est hoc, in quo de stellarum magnitudinibus vix aliquid agitur. Nos autem ex occasione subjunximus p. 810. tabellam, in qua constellationum omnium nomina, stellarumque, quas quæque habent, numerum ac magnitudines quasi uno intuitu observare facile est. Loquimur autem tantum de iis stellis, quæ constellationes componunt, non de aliis, quæ positæ sunt extra figuras, quæque ideo communi vocabulo dicuntur 'informes stellæ.' Primus itaque numerus indicat nomina siderum seu constellationum omnium ab uno ad alterum polum : secundus numerus numerum stellarum cujusque constel-

Cœruleum rubro vultum suffusa pyropo,
Invenitque parem sub te, cynosura, colorem,
Et quos delphinus jaculatur quatuor ignes,
Deltotonque tribus facibus, similique nitentem
Luce aquilam, et flexos per lubrica terga dracones. 715

ornabit suo munere pleiades sorores, et reperit similem lucem in te, o cynosura: dotabit etiam quatuor flammās, quas delphinus vibrat; dotabit pari lumine et deltoton in tribus suis lampadibus, et aquilam lucentem, et membra draconis inflexa

*****

nem novam exorditur. Pro *dotavit* in libris nostris est *dotabit.* Stoeb.—711 Scal. Delph. et vulg. *Femineum.* ‘Et sic libri omnes.’ Stoeb. ‘Hic agit de stellis tertiæ magnitudinis: quam assignat pleiadibus, cynosuræ, delphino, deltoto, aquilæ, et draconibus. Quorsum igitur *Femineum vultum?* An omnia hæc signa feminea sunt? Repono, *Cæruleum.* Cæruleus color nigro propior, pyropus flammeo. Ergo stellæ tertiæ magnitudinis mediam inter maximas et minimas lucem fundentes, sunt utriusque coloris participes. Sic I. 416. de canicula: ‘vix sole minor, nisi quod procul ardens frigida cæruleo contorquet lumina vultu.’ Bent.—715 Scal. Delph. et vulg. *et flexos artus per lubrica terga.* ‘Id est, serpens, meo iudicio. Tamen Gemblacensis, *et lubrica flexos in terga leones.* Fortasse legendum, *et flexus in lubrica terga leonis.* Septem sunt stellæ ἀμρόφωνοι ad tergum leonis, quas Hyginus πλόκαμον Βερνίκης dicit esse, aliter dicitur συστροφὴ πλοκάμου, ut eo nomine flexum vocarit Manilius; nisi quis malit legere *plexus*, ad verbum πλοκάμους. Theon dicit ἡλακάρην hoc sidus vocari, de quo putat innuisse Aratum: ἅλλ’ ἔρα πάντες Ἀπλόοι ἕλλοθεν ἄλλος ἀνωνυμῇ φορέονται. Sed nulla stella ex illis septem est tertiæ magnitudinis, ut vult Manilius. An legendum: *et colubri flexus in terga leonis?* Nam fortasse ille πλόκαμος, vocatus fuit coluber.’ Scal. ‘Hoc recentiorum codicum commentum est, et sensu caret: Gemb. vetus, *et lubrica flexos in terga leones.* Lips. *et flexos in lubrica terga leones.* Repono cum Vossiano, *Luce aquilam, et flexos per lubrica terga dracones.* Utrumque anguem intelligit, tam illum inter duas ursas, quam alterum ophiuchi; quem et supra versu 389. draconem vocat: ‘Anguitenens magno circumdatus orbe draconis.’ Et res de utroque vera est: nam illæ draco VIII. stellas habet magnitudinis tertiæ, hic v. Ptolemæo definiente.’ Bent. ‘Regiom. *et flexos*

NOTÆ

lationis: tertius numerum stellarum primæ magnitudinis: quartus numerum stellarum secundæ magnitudinis: quintus tertiæ, &c.

Pleiadas, &c.] Sunt septem stellæ in armo tauri, I. 378.

711 *Vultum suffusa*] Synecdoche, qua verbum aut participium aliquod regit accusativum, subaudita aliqua præpositione, v. g. circa, ob, per, secundum, propter, ad, &c. Sic Virgil. Æn. I. 320. ‘Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes.’

Pyropo] Græca vox: πῦρ, ignis, et ὄψ, aspectus. Pyropus lapis est lucem ignis emittens, quem vulgo vocant carbunculum, Gallice *ecarboucle.*

712 *Cynosura*] Ursa minor, I. 306.

713 *Delphinus*] I. 353.

Ignes] Stellæ, I. 473.

714 *Deltoton*] Triangulum, I. 360.

715 *Aquilam*] I. 355.

Flexos per lubrica terga dracones [*flexos artus per l. t.*] I. e. volumina magni draconis, qui interfusus labitur inter utrumque ursam, I. 311.

Tum quartum quintumque genus discernitur omni
 E numero, summamque gradus disjungit utramque.
 Maxima pars numero censu concluditur imo,
 Quæ neque per cunctas noctes, neque tempore in omni

circa labilia dorsa. Postea omnis quarta et quinta species magnitudinis stellarum internoscitur e summa et numero generis, quod datur serpenti. Maxima pars stellarum per minimos gradus magnitudinis continetur uno numero, quæ stellæ mi-

~~~~~

pisces per lubrica terga. Molin. et Alex. artus per lubr. terg. 716. Omni] in nostris est omne.' Stoeb.—717 Scal. Delph. et vulg. *summaque gradus qui jungitur angue.* 'Suspicio legendum, *Tum summa, gradu quæ jungitur, ignes Maxima per minimos censu concluditur imo.* Id est, Tum summa stellarum, quæ quinto generi gradu proxima est, quæque numero maxima est per minimas stellas quas continet, ea postremo censu continetur. Emendationem nostram, ista confirmant, quæ habentur infra. 'Sunt proxima primis Sidera, suntque gradus, atque omnia juncta priori.' Huet. 'Hæc portentose corrupta sunt; ita tamen constanter codices tam veteres quam novi. Quid est, *summaque gradus qui jungitur angue*? Quævis totidem verba, casu hinc inde petita, tam bonam sententiam, quam hæc, efficient. Frustra tentavit emendationem doctissimus Huetius. Repono, *summamque gradus disjungit utramque.* Summa stellarum iv. et v. magnitudinis gradu a se invicem disjungitur. Has autem duas magnitudines nullis constellationibus assignat, quia in omnibus sunt; contentus ipsos gradus indicavisse.' Bent. 'Cod. Paris. *summamq. grad. qui jung. angue.* Molin. *summaq. gr. q. jung. angui.* Region. hanc non variat, nisi in fine ante; quod nolim. Internoscitur, inquit Noster, e summa et numero generis, quod datur serpenti.' Stoeb.—718 Vulg. *M. per minimos c. c. uno.* 'Scribe ex Gemblacensi, *Maxima per minimos censu concluditur imo.* Ita fere olim divinabamus. Sextam magnitudinem vocat maximam turbam: quoniam tamen quinquaginta tres tantum designatæ sint ab artificibus.' Scal. 'Quo referes illud, *per minimos*? Quid facit sine suo substantivo *maxima*? Repone, *M. pars numero c. c. imo.* Pars ea stellarum, quæ numero maxima est, ut infinitæ illæ in via lactes, concluditur imo censu vi. magnitudinis: infra quam astronomi non descendunt.' Bent. 'Libris nostris sic legitur: *Maxima per minimos censu concluditur uno.* Maxima, supple forma seu magnitudo, vs. 710. *per minimos* scil. gradus, i. e. formas ac magnitudines minimas, quod sextæ magnitudinis genus est. *censu uno*, nimirum sexto. Gemblac. *imo,*

NOTÆ

716 *Quartum quintumque genus*] Sup. magnitudinis seu formæ stellarum.

717 *Gradus*] Formæ seu magnitudinis.

718 *Maxima*] Sup. forma, vs. 710. i. e. magnitudo. *Maxima pars numero* [per minimos], &c. I. e. major ac numerosior stellarum forma. Plures autem sunt sextæ seu ultimæ formæ ac magnitudinis stellæ, quam aliarum formarum.

Pars numero [per minimos] Sup. gradus, vs. 717. i. e. formas ac magnitudines minimas, quod sextæ magnitudinis genus est.

Censu] Summa, sorte, nomine, titulo, ut ita dicam.

Imo [uno] Nimirum in sexto gradu ac censu, quod ultimum est magnitudinis stellarum genus.

719 *Quæ neque per cunctas, &c.*] Scilicet stellæ sextæ magnitudinis vix oculis cerni possunt dum luna

Resplendet, vasto cœli summota profundo : 720
 Sed cum clara suos avertit Delia currus,
 Cumque vagæ stellæ terris sua lumina condunt,
 Mersit et ardentes orion aureus ignes,
 Signaque transgressus mutat per tempora Phoebus,
 Effulget tenebris, et nocte accenditur atra. 725
 Tunc conferta licet cœli fulgentia templa

nimæ remotæ quasi in altissimo fundo cœli, non lucent neque per omnes noctes, neque in omni tempore : sed ubi lucida Delia avocavit suos motus, et ubi longe illa erravit, et abscondit lucem suam sub terris ; et ubi pariter auratus orion immergit suas fulgentes flammæ ; et ubi sol prætergressus signa per sua tempora diurna lucet sub tenebris terrarum, et incenditur sub nigra nocte ; tunc fas est videre

~~~~~

quod valet ultimo.' *Stoeb.*—720 Scal. Delph. et vulg. *Resplendent alto.* 'Re-
 pone, *Resplendet vasto c. s. p.* Numero singulari, ut probat ipsa redditio
 versu 725. 'Effulget tenebris, et nocte accenditur atra.' Atque hinc firma-
 tur prior emendatio *maxima pars.* Quippe si hic *resplendent* legas, *maxima*
 id erit quod maxima sidera, plane contra loci sententiam.' *Bent.*—721 Scal.
 Delph. et vulg. *currus* ; et sic Paris. et Region. 'Immo *currus*, ut sæpe
 ante. Sic i. 667. 'Subsequiturque suo solem vaga Delia curru.' *Bent.*—
 722 Scal. Delph. et vulg. *Cumque vaga est illa et t. s. l. condit.* 'Quid hoc,
 Cum luna vaga est? Atqui semper *vaga* est; perpetuum est hoc lunæ epithe-
 ton. Horatius, *Serm. i. 8. 21.* 'simul ac vaga luna decorum Protulit os.'
 Et præterea, nihil in hoc versiculo erit, quod non dictum sit in præcedente,
 nempe cum luna sub horizonte est. Vetusti quatuor *condunt* ; et Voss. *illa*
e terris. Repone, *Cumque vagæ stellæ terris sua lumina condunt.* Hoc dicit :
 stellæ minimæ magnitudinis non per omnes noctes visuntur : sed cum luna,
 et planetæ, et orion sub horizonte sunt ; et hieme cum sol in brumalibus
 signis versatur, tum effulgent noctibus tenebrosis, et fiunt conspicuæ, nec
 aliorum siderum splendore obruuntur.' *Bent.* 'Lege ex cod. Paris. et Re-
 gion. *Cumque vaga est illa, et terris sua lumina condit.* *Vaga* dicitur luna,
 cum longius discedit, scil. sub horizontem. Confer notata ad lib. i. 87. *con-*
dit est abscondit.' *Stoeb.*—726 Cod. Paris. *conserta.*—727, 728 Scal. Delph.

NOTÆ

lucet ; aut orion, quod omnium sidus
 est maximum ac lucidissimum. Nem-
 pe ut recte ait i. 476. 'Præcipue me-
 dio cum luna implebitur orbe, Certa
 nient mundo : cum luna conditur
 omne Stellarum vulgus : fugiunt sine
 nomine turba.' Id autem satis ex-
 perientia docet. Sic Aratus scrip-
 sit.

721 *Delia*] Luna, i. 231.

722 *Cumque vagæ stellæ* [*vaga est*
illa] I. e. errat sub terras, nec supra
 horizontem lucet.

723 *Orion*] Maximum cœli sidus,

i. 399. Sic supra de orione, vs. 59.
 'Quo fulgente super terras cælum-
 que trahente Ementita diem nigras
 nox contrahit alas.'

724 *Signa transgressus*] Quæ scilicet
 Instrat ac percurrit sol quasi ex
 opposito seu e regione lunæ. Neque
 enim luna medio seu pleno impletur
 orbe, quam cum soli opposita lucet.

Phœbus] Sol, i. 19.

726 *Cœli templa*] Fornices cœli seu
 concava cœli facies quæ oculis cer-
 nitur, i. 455. II. 354. &c.

Cernere luminibus densis, totumque micare
 Stipatum stellis mundum; nec cedere summa
 Floribus, aut siccae curvum per litus arenæ:
 Sed quot eant semper nascentes æquore fluctus, 730
 Quot delapsa cadant foliorum millia sylvis,
 Amplius hoc ignes numero volitare per orbem.

splendentes cæli fornices sparsos frequentibus stellarum seminibus, et videre splendere totis floribus, veluti sicca arenæ in curvo littore micant: neque dari locum stellulis, neque numerum stellarum in cælo; sed quot fluctus exorti perpetuo in mari smaragdus, quot millia foliorum delabuntur in sylvis, licet cernere flammæ stellarum plures hoc numero. Et sicut in magna civitate populus

*****

et vulg. *Cernere seminibus densis totisque micare Floribus, ut sicca curvum per litus arenæ: Nec spatium stellis mundo n. c. summam.* 'Rectius cod. Voss. *luminibus.* 'Cælum micare floribus,' id est stellis, 'elegantissime,' inquit Scaliger; ut Lucretius, 'Bina lucernarum florentia lumina flammis.' Atqui aliud longe est, 'lucernas florere flammis,' aut ut Ovid. Fast. v. 363. 'collucere floribus agros,' et Stat. Theb. II. 275. 'arcano florentes igne smaragdus:' aliud 'cælum lucere floribus.' Illa belle, hoc nequaquam. Sed ut hoc condonemus, an *totis quoque floribus elegantissimum* est? In manuscriptis omnibus hi versus alio veniunt ordine; *totisque micare, Nec spatium stellis, mundo nec cedere summam, Floribus, ut sicca curvum per litus arenæ.* Scaliger pro imperio loca permutare jussit. Sed utrumvis ordinem admisieris, nullus sensus exoriatur. Quid enim est *spatium cedere stellis?* quid *summam mundo cedere?* Veteres quattuor, *totumque micare*, non *totis*: tum versum sic inchoant, *Spatium stellis*, sine illo *nec*: deinde pro *mundo summam* habent *mundum summam*; et postremo aut *sicca*, non *ut*. Unde facilis et certa nascitur emendatio, *totumque m. Stipatum s. mundum; n. c. summa F., aut s. c. p. l. a.* Bent. *Cernere* (:) sic interpungit Regiom. Idem cum cod. Paris. *seminibus* pro *lumin.* item *desit* pro *densis* cod. Paris. qui etiam vs. 728. sequenti postponit. *Stipatum stellis mundum* sic veteres: *Nec spatium stellis mundo, nec cedere summa* (al. *summam*) *Floribus*, &c. scil. campi, non stellulis, cum metaphorice dictum putat cl. Fayus. *Stoeb.*—729 Vulg. *current per litus.* 'Recte Gemb. *curvum p. l.*' Scal. 'Recte, non *cumulum*, quod dedit, nescio cur, Regiom. *curvum* fere perpetuum littoris epitheton. Lucanus: 'Et ripas Atyri, quas littore curvo,' &c. Vide Serv. ad Virgil. et Gevart. ad Statium pag. 84. Alterum epitheton est hoc *prorum*, quod nostro non minus familiare. Cod. Paris. aut *sicca currunt per litus arenæ.*—

NOTE

727 *Luminibus [seminibus] densis*] Stellulis, quæ quasi stellarum sint semina, aut flores micantes nivea luce; quas non oculis sed ope telescopii percipere est; et quæ multæ seminantur per viam cæli, quam lac-team vocant.

728 *Mundum*] Cælum, i. 9.

729 *Floribus*] Metaphora; i. e. florum instar crebro spissorum micare.

Albescit quippe ea pars cæli præ luce stellarum istarum, quæ quasi flores per cælum confertim sparguntur: aut sicut arenæ lucidæ in littore, quæ micant in confertos lucis radios.

732 *Ignes*] Stellas, i. 473.

Orbem] Sup. cælorum, i. e. cælum, III. 49. 378. &c.

Utque per ingentes populus describitur urbes,
Præcipuumque patres retinent, et proximum equester
Ordo locum; populumque equiti, populoque subire 735
Vulgus iners videas, et jam sine nomine turbam:
Sic etiam in magno quædam respublica mundo est;
Quam natura facit, quæ cœlo condidit urbem.

distribuitur, et senatores tenent primum ordinem, et equester ordo secundum; et sicut etiam cernere est populum sequi post equitem, et post populum vulgus vile, quæ multitudo est sine titulo et honore; ita quoque ille auctor naturæ qui fecit orbem cœli, facit quædam stellas similes esse ingenti populo. Sunt enim stella

731. *Delapsa]* Idem cod. *decussa.* Stœb.—733 Scal. Delph. et vulg. *ingentem . . . urbem.* ‘Vetusti omnes, *ingentes orbis.* Lege *ingentes urbes.* Hoc maluit Auctor: ne, si unam urbem Romam denotaret, in eo offenderet, quod non supra patres principem nominasset.’ Bent. ‘Rectius omnino libri nostri, *per ingentem urbem*, quod non nisi de Roma valet, ceu patet ex recensione ordinum, quam statim subiungit.’ Stœb.—734 ‘Cod. Lips. *Principiumque*, i. e. principatum, quod fusius declaravit et probatissimorum auctorum exemplis firmavit harum rerum solertissimus indagator, Vierschroten, in Noctib. Gothanis, hactenus ineditis, l. 3. Ordinum Romani status trigam totidem verbis complectitur Sidon. Apollin. in Paneg. Majoran. vs. 287. ‘Ordo omnis regnum dederat, plebs, curia, miles Et collega simul.’ Confer huc viros doctos a Barthio allegatos ad Statium l. 25. *retinent* idem ac tenent. 735. Pro *equiti* cod. Paris. *equitum* scil. ordinem.’ Stœb.—736 Scal. Delph. et vulg. *videas etiam.* ‘Distingue V. i. v., et jam s. n. t. Quinque gradus in civitate facit, senatum, equites, populum, vulgus, et sine nomine turbam.’ Bent.—737. 738 Scal. Delph. et vulg. *respondere mundo* Hæc n. f. q. *cœli c. orbem.*

NOTÆ

733 *Utque per ingentes, &c.]* Præclara comparatio, qua diversos stellarum gradus, diversasque formas magnitudinis asserit.

734 *Patres]* Sup. conscripti, i. e. senatores. Tres autem in ordines populus Romanus descriptus fuit, in senatores, equites, et populum. Romulus principio populum diviserat tantum in patricios et in plebem. Dion’ lib. ii. Ex patriciis elegit centum seniores, qui rerum urbanarum curas agerent, quosque ab ætate, qua proveci erant, *senatores*; et a patrocino, quo populum tuebantur, *patres* vocavit. Liv. l. et Fest.

Equester Ordo] Qui secundus in nrbe fuit. Hos primum e populo ac plebe trecentos numero lectos crea-

vit Romulus, quos non equites, aut equestris ordinis viros, sed *celer* appellavit. Tarquinius vero numerum illorum auxit ad 600. Alii postea plures creaverunt. Legebantur autem tantum in equestrem ordinem in posterum, quibus census esset sestertium quadringentorum millium. Sueton. in J. Cæsare. Rosin. l. 17.

736 *Vulgus iners]* Plebs illa vilis, quæ rerum administrationem nullam habet aut curam in republica. Unde populum inter et vulgus iners distinguit Poëta.

737 *Magno . . mundo]* Ingenti populorum numero, cui stellas cœli correspondere ait.

Respublica [Respondere] Tertiar conjugationis. Sic Martial. iii. 4. ‘Si

Sunt stellæ procerum similes, sunt proxima primis
Sidera, suntque gradus, atque omnia jura priorum. 740
Maximus est populus, minimo qui lumine fertur,

quædam similes patribus; sunt stellæ quæ sequuntur primum gradum. Scilicet numerosa est multitudo stellarum, quæ volitat per altum cæli cacumen, cui multitu-

~~~~~

‘Respondere conjugationis tertiæ omnem barbariem exsuperat. Nec scias numero an sententiæ sit pejor. Gemb. *res pendere*: ceteri *respondere*. Vossianus *mundo est*; omnes *Quam natura*, et *quæ cælo*. Repone, *Sic etiam in magna quædam respublica mundo est, Quam natura facit, quæ cælo condidit urbem, Respublica compendiose scriptum erat, Resp.* Inde librorum hâriolationes *pendere, pondere*.’ Bent. ‘Veram 737. sq. mire deformavit Bentleius, ut Nostrum vitiat, si videtur, sermonis culpa liberaret. Enimvero hanc optimi Poëtæ manum referunt codex Paris. editique vetusti: *Sic etiam magno quædam respondere mundo Hæc natura facit, quæ cælo condidit orbem. Respondere hem! tertiæ conjugationis.* ‘Hoc’ subtilis ille criticus ‘omnem barbariem exsuperare’ clamat. Et sane frustra est Scaliger, qui istud probare conatur exemplis e Martiali et Valer. Flacco conquisitis. Igitur aliam, ut laboranti loco succurreret, viam ingressus est cl. Vierschrötus, qui vocem divisit, legens *res pondere*. Cui favere videtur cod. Gemblac. si quidem vera est lectio, quam, tacente nimirum Scaligero, solus indicat Bentleius, *res pendere*. Sed hæc parum aut nihil ad sensum. Multo nobis videtur facilius ferenda Poëtæ castissimi scriptura, quam vel licentiosa criticorum temeritas, vel correctorum audacia. Quid? quod illi Linguae Latinae conditores ante sua scripta vulgarunt, quam concinnatæ fuerunt illæ Grammaticorum regulæ, ad quarum normam exigenda non esse poëtarum carmina, dudum est quod docuit, exemplisque divini Maronis ad oculum probavit Brodæus Miscell. iv. 27. Quod de nostro quoque loco, rectissime omnino, statuit Barthius Advers. p. 1102. Confer, si placet, notata ad Manil. v. 524. et 542. Nobis magis placet *resplendere*, quod vel e vetusto cod. vel e conjectura dedit Reinesius. Et illud correptam admittit penultimam. Cujus quidem rei causam dum mecum studiosius inquiri, subvenit forte fortuna commodissima, Nostroque dignissima, observatio Senecæ, qui Nat. Quæst. lib. ii. cap. 56. ‘Etiamnum,’ ait, ‘illo verbo (fulgere) utebantur antiqui, correpto, quo nos producta una syllaba utimur. Dicimus enim ut splendere, sic fulgere. At illis ad significandum hanc e nubibus subitæ lucis eruptionem (de fulgure loquitur) mos erat media syllaba correpta, ut dicerent fulgere.’ Quid ergo vetat, quominus credamus et pro certo affirmemus, Nostrum ad instar antiquorum non magis ingenio poëtico quam mente philosophica, eaque vel homine Christiano dignissima, scripsisse *resplendere*, ad significandum actus celeritatem, qua quidem natura, quæ Nostro Deus, hos stellarum ordines in cælo resplendere fecit?’ Stoeb.—740 Scal. Delph. et vulg. *juncta priori*. ‘Quid sibi velint omnia *juncta priori*, frustra opinor quæsieris. Pro *juncta* vetusti omnes *victa*: pro *priori* Gemblacensis *priorem*; Lipsiensis *priore*; Vossianus *priorum*; ut et pro varia lectione Lipsiensis. Repone, *jura priorum*. Livius ii. l. ‘omnia jura, omnia insignia primi consules tenere.’ Bent.—741 Scal. Delph. et vulg. *summo qui culmine*. ‘Libri quidem universi, *summo*

NOTÆ

quando veniet? Dicit: responde, 739 Procerum] I. e. primi ordinis
poëta Exierat; veniet, cum citharæ- virorum in republ.
dus erit.’ 741 Maximus est populus] Vulgus

738 Natura] Deus.

stellarum, quæ sextæ sunt magnitu-

Cui si pro numero vires natura dedisset,
Ipse suas æther flammæ sufferre nequiret,
Totus et accenso mundus flagraret olympto.

dini si auctor naturæ tribuisset vires pro numero, ipsum cælum non posset ferre suos ignes, et universus mundus arderet cælo inflammato.

////////

culmine ; mendosa tamen lectio est, et ipsi cælo repugnat. *Maximus populus* sunt stellæ sextæ magnitudinis sive minimæ, non in *summo modo culmine*, sed per omne cælum dispersæ ; quibus si pro numero vires adessent, totus mundus conflagraret. Repone igitur, iubente ipsa sententia, *Maximus est populus, minimo qui lumine fertur.* Bent.—742 Vulg. *Cujus pro numero.* ‘Cui si pro numero Gemb. et nos olim.’ Scal.

NOTÆ

dinis ; vel potius, quæ nullius gradus 473. ‘Non poterit mundus sufferre formam habent, sed sunt sine nomine incendia tanta, Omnia si plenis ardebunt sidera membris.’

743 *Ipse suas æther, &c.*] Sic I.

Sequitur tabula, in qua, ut monni vers. 710. not. continetur numerus constellationum, ac ordo magnitudinis cujusque stellarum per singulas constellationes.

TABULA CONSTELLATIONUM.

Constell. num.	Stell. numer.	1. magnitud.	2. magnit.	3. magnit.	4. ma nit.	5. magnit.	6. magnit.
1. Ursa minor.	10.	0.	2.	1.	3.	1.	3.
2. Ursa major.	35.	0.	7.	3.	12.	8.	5.
3. Draco.	35.	0.	1.	10.	14.	8.	2.
4. Cepheus.	21.	0.	0.	3.	7.	7.	4.
5. Cassiopea.	28.	0.	0.	5.	5.	3.	15.
6. Perseus.	42.	0.	2.	4.	12.	12.	12.
7. Auriga.	40.	1.	2.	0.	7.	3.	27.
8. Bootes.	32.	1.	0.	6.	13.	4.	8.
9. Hercules.	62.	0.	0.	9.	21.	11.	21.
10. Cygnus.	40.	0.	1.	5.	16.	7.	11.
11. Andromeda.	27.	0.	3.	1.	11.	10.	2.
12. Triangulum.	6.	0.	0.	0.	3.	1.	2.
13. Coma Berenices.	13.	0.	0.	1.	11.	1.	0.
14. Corona Borealis.	21.	0.	1.	0.	5.	8.	7.
15. Lyra.	15.	1.	0.	2.	1.	7.	4.
16. Pegasus.	23.	0.	4.	3.	6.	3.	7.
17. Equuleus.	4.	0.	0.	0.	4.	0.	0.
18. Orion.	56.	2.	4.	4.	16.	11.	19.
19. Canis minor.	10.	1.	0.	1.	0.	3.	5.
20. Serpentarius.	30.	0.	1.	7.	9.	10.	3.
21. Serpens.	35.	0.	1.	7.	7.	2.	18.
22. Aquila.	27.	0.	1.	6.	1.	5.	14.
23. Antinous.	15.	0.	0.	6.	2.	1.	6.
24. Sagitta.	8.	0.	0.	0.	3.	1.	4.
25. Delphinus.	10.	0.	0.	5.	0.	1.	4.
26. Aries.	19.	0.	0.	3.	1.	2.	13.
27. Taurus.	48.	1.	1.	5.	8.	20.	13.
28. Gemini.	34.	0.	3.	4.	7.	9.	11.
29. Cancer.	32.	0.	0.	2.	4.	6.	20.
30. Leo.	43.	2.	2.	5.	13.	7.	14.
31. Virgo.	45.	1.	0.	5.	6.	11.	22.
32. Libra.	14.	0.	2.	1.	8.	2.	1.
33. Scorpius.	35.	1.	1.	9.	10.	11.	3.
34. Sagittarius.	30.	0.	2.	7.	8.	8.	5.

Constell. num.		Stell. numer.	1. magnitud.	2. magnit.	3. magnit.	4. magnit.	5. magnit.	6. magnit.
35. Capricornus.		28.	0.	0.	4.	1.	7.	16.
36. Aquarius.		42.	0.	0.	4.	7.	23.	8.
37. Pisces.		36.	0.	0.	1.	6.	19.	10.
38. Cetus.		29.	0.	2.	7.	14.	5.	1.
39. Eridanus.		44.	1.	0.	6.	29.	5.	3.
40. Lepus.		13.	0.	0.	4.	4.	4.	1.
41. Canis major.		19.	1.	1.	5.	4.	8.	0.
42. Hydra.		29.	1.	0.	2.	13.	9.	4.
43. Crater.		11.	0.	0.	0.	8.	1.	2.
44. Corvus.		8.	0.	0.	4.	1.	2.	1.
45. Piscis notius.		12.	1.	0.	0.	9.	2.	0.
46. Phoenix.		14.	0.	1.	3.	8.	2.	0.
47. Columba.		12.	0.	2.	0.	9.	0.	1.
48. Argo navis.		51.	1.	7.	10.	23.	7.	3.
49. Centaurus.		41.	2.	5.	7.	16.	9.	2.
50. Lupus.		20.	0.	0.	2.	11.	7.	0.
51. Corona meridian.		13.	0.	0.	0.	4.	7.	2.
52. Grus.		15.	0.	3.	0.	4.	2.	6.
53. Hydrus.		15.	0.	1.	0.	4.	10.	0.
54. Dorado.		6.	0.	0.	0.	3.	3.	0.
55. Piscis volans.		4.	0.	0.	0.	0.	1.	3.
56. Apis.		4.	0.	0.	0.	4.	0.	9.
57. Triangulum australe.		4.	0.	3.	0.	0.	1.	0.
58. Ara.		6.	0.	0.	0.	5.	1.	0.
59. Pavo.		16.	0.	1.	2.	1.	6.	6.
60. Indus.		15.	0.	0.	0.	6.	3.	6.
61. Toucan.		8.	0.	4.	0.	3.	1.	0.
62. Chameleon.		9.	0.	0.	0.	0.	9.	0.
63. Apus.		12.	0.	0.	0.	1.	11.	0.

Sunt igitur, ut facile colligere est, constellationes omnino 63, stellas vero in illis omnibus 1481. Loquor au-

tem de iis stellis, quæ oculis cerni possunt: ope enim telescopii multo plures deprehenduntur.

Sequitur tabula, in qua, ut monui vers. 710. not. continetur ortus et occasus quorundam siderum ad ortum et occasum signorum zodiaci.

INERRANTIUM SIDERUM COORTUS ET OCCASUS,

CUM ORTU ET OCCASU SIGNORUM ZODIACI.

EX MANILIO, ARATO, ET HYGINO.

ORTO ARIETE.

MANILIO	ARATO	HYGINO
ORITUR	ORITUR OCCIDIT	ORITUR OCCIDIT
Orion 4. grad.	Andromedæ Ara.	Andromedæ Ara.
Argo 4.	reliquum.	reliquum.
Heniochus 15.	Persei caput.	Persei caput.
Hædi 20.		Deltoton.
Hyades 27.		
Capella 30.		

ORTO TAURO.

Pleiades 9.	Persei reli- quum. Heniochi pars. Hædi. Capella. Ceti cauda et dorsum.	Bootes. Arcturus.	Persei reli- quum. Hyades. Pleiades. Hædi. Capella. Cetus.	Bootes. Hyades. Pleiades.
-------------	--	----------------------	--	---------------------------------

ORTIS GEMINIS.

Lepus 7.	Heniochi re- liquum. Cetus totus. Eridani pars.	Ophiuchi pars Bootes 2.	Heniochus. Cetus 2. Eridanus.	Bootes 2. Ophiuchus. Hædi. Capella. Canicula.
----------	--	----------------------------	-------------------------------------	---

ORTO CANCRO.

Aselli. Procyon 20.	Orion. Eridani reli- quum.	Corona. Notii piscis pars. Ophiuchi re- liquum. Serpens. Bootes 3.	Heniochus 2. Eridanus 2. Orion. Canis. Hydra. Aselli.	Corona. Ophiuchus 2. Cetus. Notius piscis. Aselli. Bootes 3.
------------------------	----------------------------------	--	--	---

ORTO LEONE.

MANILIO	ARATO		HYGINO	
ORITUR	ORITUR	OCCIDIT	ORITUR	OCCIDIT
Canis 1.	Hydræ caput.	Aquila.	Heniochus.	Corona 2.
Canicula 1.	Lepus.	Engonasi.	Lepus.	Ophiuchus 3.
Crater 30.	Procyon.		Procyon.	Aquila.
	Canis pedes priors.		Hydra 2.	Cetus 2.
			Canicula.	

ORTA VIRGINE.

Spica 10.	Hydræ pars media.	Lyra.	Argo.	Lyra.
Coron. Ari- adnæ 15.	Canis reli- quum.	Delphin.	Hydra 2.	Cygnus.
	Argus prora.	Sagitta.	Spica.	Sagitta.
		Cygni pars.	Crater.	Delphin.
		Equi caput.		Pegasus.
				Spica.

ORTA LIBRA.

Sagitta 8.	Bootes.	Equi reli- quum.	Bootes.	Cygnus 2.
Hædus.	Argo.	Cygni reli- quum.	Engonasi.	Andromedæ pars.
Lyra.	Hydræ reli- quum.	Andromedæ caput.	Argo 2.	Deltoton.
	Engonasi.	Cepheus.	Arcturus.	
	Ophiuchus.	Cetus.	Corvus.	
	Coronæ pars.			
	Centauri can- da.			

ORTO SCORPIONE.

Ara 8.	Coronæ reli- quum.	Eridani cur- vamen.	Corona.	Cepheus.
Centaurus.	Hydræ extre- mum.	Ceti reli- quum.	Engonasi 2.	Cassiope.
	Engon. infer. pars.	Andromedæ reliq.	Ophiuchus.	Andromedæ reliq.
	Serpentarii caput.	Orion.	Sagitta.	Eridani pars.
	Centauri ca- put, et bes- tia seu Lu- pus.	Cepheus.	Centauri pars.	Orion.
		Cassiope.		

ORTO SAGITTARIO.

Arcturus 5.	Centauri pe- des priores.	Cepheus.	Engonasi 3.	Perseus.
Cygnus 30.	Serpentarii corpus.	Lyra.	Lyra.	Aurigæ pars.
	Engonasi ca- put.	Canis.	Cepheus.	Eridani reli- quum.
		Orionis reli- quum.	Cassiope.	Lepus.
		Lepus.	Ophiuchus.	Orion 2.
		Aurigæ pars infer.	Delphin.	Canis.
		Persei caput.	Centauri re- liq.	Argo.
		Argus ros- trum.		

ORTO CAPRICORNO.

MANILIO		ARATO		HYGINO	
ORITUR		ORITUR	OCCIDIT	ORITUR	OCCIDIT
Serpentarius.	Cygnus.		Persei reli-	Ara.	Persei reli-
Serpens.	Aquila.		quum.	Cygnus.	quum.
	Sagitta.		Argus reliq.	Aquila.	Aurigæ ca-
	Procyon.		Procyon.		put.
					Procyon.
					Argus reli-
					quum.

ORTO AQUARIO.

Cepheus.	Equus.	Centauri cau-	Pegasus.	Centauri pars
Aquila 12.		da.		Hydræ pars.
Cassiope.		Hydræ frons		
		et collum.		

ORTIS PISCIBUS.

Andromeda	Piscis notius.	Centauri reli-	Andromedæ	Centauri reli-
12.	Andromedæ	quum.	pars.	quum.
Pegasus 21.	medium.	Hydræ reli-	Pegasi reli-	Hydræ reli-
Engonasi.		quum.	quum.	quum.
Cetus.			Piscis notius.	

Quæ duo promisit non semel Manilius, ut monui vs. 27. ea vel non scripsit, vel si scripserit, ad nos non pervenerunt, alterum de occasu siderum, alterum de planetarum viribus. Non abs re esse duxi subnexuisse præcedentem tabulam, in qua ortus siderum ex Manilio, ortus vero simul et occasus ex Arato et Hygino disponuntur.

JULII PONTEDERÆ

IN GYMNASIO PATAVINO REI BOTANICÆ PROFESSORIS

EPISTOLA

DE MANILII ASTRONOMIA,

EJUSQUE ANNO CŒLESTI.

JULIUS PONTEDERA

ANDRÆ MARANO

AMICO SUO S. D.

MAGNA in expectatione cum essem, quam ratione acciperes, quæ de solari anno Chaldaico ad te proxime miseram, ecce tabellarii mihi jam ex horto egredienti obviam facti tuas literas, quas avide expectabam, tradiderunt. Quibus in ipso horti vestibulo perlustratis, non mediocriter sum perturbatus illa clausula: te de commentariis meis nuperrime redditis tunc responsurum, cum de Manilio quæ subduxeram, accepisses. Quid enim de Manilio tibi debeo; aut quid significem, cujus ratio a paucis percipitur, negligitur ab omnibus? Sane non inficior ad hunc scriptorem sæpe eo consilio manum admovisse, ut quid ad Latinam cœlestem scientiam illustrandam decerperem. Sed inutili cura: omnia ferme dissimillima deprendi. Quis enim, ut summatim attingam, stellarum ortus et occasus ita digessit, ut Manilius? Quis ex illis qui ex astrorum motibus tempora descripserunt, tanto intervallo a communi sede deduxit, ut dimidiatis signis piscium, geminorum, virginis, sagittarii eadem assignaret, hoc uno excepto scriptore? Hæc cum mihi ante oculos versarentur, studium, et operam in id quod ab omni stellarum disciplina abhorrebat, conferre posthabui, præsertim quod conquirere ac scire nihil attineret. Quid ergo? De ipsane arte ad te scribam, qua nihil magis inane, aut inconditum,

aut claudicans fingi potest? Non puto hoc a te mihi imponi; id enim semper curavi ut in postremis haberem. De anni natura partibusque quid abs te expeti interpreter, quod superioribus ad te scriptis hæc finitima sunt. Id nunc agere instituam, non tamen ad extrema, verum usque eo quo opus arbitror, persequar, ut morem tuæ voluntati geram.

§ I. Sed quando in hoc vate multæ latebræ sunt, et multi recessus, quem ducem adhibebo Latinumne Græcumve, an barbarum? Nemo inventus est qui Manilii doctrinam ad Latinos aut Græcos referret. Omnes fatentur barbaricam esse ab Ægyptiis vel Chaldæis informatam atque excultam. Neque de Ægyptiis nonnulli ambigunt; quoniam Manilius hinc annum suum adumbraverit, partibus CCCLX. contexens, ut hoc carmen ostendit:

Nam cum sint partes orbis per signa trecentæ

Et ter vicinæ: quas Phæbi circuit ardor,

e quibus

ubi summam feceris unam,

Tricenas dabis ex illa per singula signa.

Hanc esse anni Ægyptii figuram opinantur, quo pro mensibus signa, pro diebus signiferi orbis partes comprehenduntur; cum antiquitas in Ægypto annum in dies CCCLX. contractum argumento sint dies v. quos absoluto anno apponebant, atque *ἐταγόμενας* vocabant. Qui ista tanti habent, nihili sunt habendi. Viguit quondam apud Ægyptios annus quem diximus, sed aliis gentibus communis, ut Græcis. Talem nihilominus a Manilio repetere insipientis est, qui signiferum orbem, cujus ambitu annus intelligitur, haud secus distribuit, ac ceteri coelestium rerum periti, ceu Ægyptii, Chaldæi, Græci, Romanique. Quid igitur coelestem annum, qui apud tot gentes in sermone ac consuetudine fere quotidiana versatur, ab Ægypto deposcunt? At Ægyptii primi id invenerunt? Hoc etiam ubique confessum non est, ac probatum. Utrum hi an Chaldæi astronomiam invenerint, ambigitur, et pari mōtento disceptatur. Sed nihil ad rem. Quod a multis peti potest, nemini attribues proprium. Quare dum Ægyptia in Manilio isti rimantur, eos dimittamus.

§ II. Accedit altera de Chaldæis opinio, quæ apud paucos nunc fovetur, antiquis temporibus apud omnes ferebatur, nemine hanc artem Babylonii negante, qui, ut ait M. Tullius, de summis Caucasii jugis signa cœli servantes numeris et motibus stellarum cursus

persequerentur. Ideoque, cum ea, quæ divino carmine exsequitur Manilius, a Chaldæis inventa, culta, diuque retenta sint, quid prohibet vatis annum ad Chaldæos referre? Profecto apud Manilium quædam nactus sum, quæ ad Chaldæorum annum propria similitudine spectant. Ver enim, si a Chaldaico principio in signa solem revoces, kalendis Martiis proximum existit; autumnus inter kalendas Septembris ac nonas inchoatur. Neque æstas a kalendis Maiis distaret, si in dimidiato tauro, non inter geminos collocaretur. Incipit IV. non. Jun., exoriente Chaldæis aquila vesperi, Ovidioque sucularum sidere. Haud secus hyems ex kalendis Decembribus notatur, quo die canis occidit Chaldæis, atque aër per dies XXXVII. ad mediam hyemem exasperatur. Jam vero vergiliæ a. d. XI. cal. Mai. Chaldæis mane se attollere non incipiunt? Nonne sexta tauri pars, a qua idem astrum Manilius producit, ad Palilia pertinet, si cum Chaldæis XVI. kal. Maii tauro initium in signifero orbe dabis?

At Procyon oriens cum jam vicesima cancri

Septimaque ex undis pars sese emergit in astra, ad quos auctores referri potest, nisi ad Chaldæos? Hi enim primi hoc prodiderunt, cum Ægyptiis de nona cancri parte exoriatur. Jam cernimus non minima societate Manilii, et Chaldæorum annum inter se conjungi; nullusque dubito, quin omnia in utroque similia concurrerent, si naturalis anni modus ea quæ ad inanem disciplinam exornandam perquirebant, discrimina subiret. Hoc enim solum intuentes, patrii anni similitudine retenta, cetera in id, quod formas, quascumque vellent, susciperet, immutarunt. Ab hoc fonte ars effluxit, quæ imbecilles hominum animos aucuparetur, ac cælestium rerum specie mentis aciem obtunderet. Adhuc tamen antiquæ imaginis vestigia, ut dicebam, supersunt: neque difficile est diligentius intuenti Chaldæos agnoscere utriusque anni inventores.

§ III. Refert nunc statuere a quo signo Manilii annus inchoetur. Non ab alio crediderim quam ab ariete, cui primas semper vates attribuit;

Nobile lanigeri sidus quod cuncta sequuntur.

Quare hoc signum a Chaldæorum sede ex a. d. XVII. kal. Apr. promovemus. At æquinocmium vernalis a qua? Ternas affert de

Delph. et Var. Clas.

Manil.

3 F

cardinibus sententias; quoniam

Has quidam vires octava in parte reponunt;

Sunt quibus esse placet decimas; nec deficit auctor

Qui primæ momenta daret, frænosque dierum:

Primam, quam item Latini amplexi sunt, a Chaldæis emanasse, ex superioribus literis haud ignoras: tertiam ab Ægyptiis, cui Græcorum solertissimus quique adhæsit, originem ducere, notum tibi exploratumque opinor. At secundam cui attribuemus? Nullus auctor superat, ad quem referatur. Quin, ut mea est opinio, nullus extitit, ut mox aperiā. Interea quamnam secutus fuerit Manilius, videndum. Ab octavis non recessisse, argumentum præbent quæ de bruma canit:

Hic (sol) cum per gelidas hyemis summotus in astra

Fulget in octava capricorni parte biformis,

Tunc angusta dies vernalis vertit in horas

Dimidiam atque novem, sed nox oblita diei

Bis septem, apposita, numerus ne claudicet, hora

Dimidia.

Si recto ac definito ordine gubernat ac moderatur omnia, quod in uno cardine constituit, in reliquis, ut temporum spatia constent, non videtur mutasse. Peragetur itaque Manilio cum Chaldæis æquinoctium vernale x. kal. April. quod Atticis ix., Ovidioque viii. kal. eadem; illis quidem in octava arietis parte; huic, intento eodem signi principio, in decima. Hinc in Manilii laudibus non fero, quod decimæ signorum parti cardines attributos esse camebat. Chaldæorum consuetudo, et peculiare anni exordium, tanquam commune Romanis, aliisque populis, ipsum fefellit. Etenim si summo vitio dabant illis qui anni momenta octavis signorum partibus ea tempestate attribuebant, quid de iis factum existimes qui in tanta astronomiæ solertiā ad decimas traduxissent? Hac de re quod mihi rationi consentaneum videretur, inveniebam. Sequitur ut de reliquis scribam. Cum ad cancrum ex Chaldæorum placito ascendat sol xiv. kal. Quint. solstitium conficiet vii. kal. ejusdem, quod Atticis v., decimo nimirum signi die peragetur: alterum autem æquinoctium vii. kal. Oct., quod libram sol adit xiv. kal. Octob., habetur. Id Atticis tertio hinc die servatur. Pari intervallo bruma Chaldæis et Manilio procedit in octava capricorni parte x. kal. Jan. Plinio vero, Ovi-

diocle a Chaldaico initio in decima, qui brumalem cardinem VIII. kal. Jan. annotant.

§ IV. Nunc de temporibus est inquirendum. Æstatem inter geminos collocari diximus, quod

Ex geminis alter florentia tempora veris
Sufficit; æstatem sitientem provehit alter.
Nudus uterque tamen, sentit quia uterque calorem :
Ille senescentis veris, subeuntis at ille
Æstatis pars est, primæ sors ultima parti.

Sol in geminos introitum facit xv. kal. Jun. afficitque signum per dies XXXI. quare geminorum alteri dies xv. horæ XII. compe-
tunt, totidemque alteri. Æstas igitur incipit IV. non. Jun. diebus
ab æquinocio verno LXXI. et XXIII. ante solstitium, aquila
Chaldæis vesperi oriente.

Quinetiam Erigone binis numeratur in astris,
Nec facie ratio duplex ; nam desinit æstas,
Incipit autumnus media sub virgine utrimque.

Ad virginem transit sol XIV. kal. Septembr. virginique immora-
tur diebus XXX. ex quibus si xv. priori signi parti dabis ad æsta-
tem attinentes, reliquos xv. secunda sibi assumit, quæ autumnum
præbet ex a. d. III. non. Sept. diebus LXX. horisque XII. a solstitio
remotum. Sunt propterea æstivi temporis dies XCII. horæ XII.

Necnon arcitenens, qui te, capricorne, sub ipso
Præmittit, duplici formatus imagine fertur.
Mitior autumnus molles sibi vindicat artus,
Materiamque oris : fera tergo membra rigentem
Excipiunt hyememque.

Adeunte sagittarium sole XVI. kal. Decembr. hyems sub dimidi-
ato sagittario initium habet ex kal. Decembr. dum Chaldæis canis
delabitur mane, intenditurque frigus. Autumnalis igitur temporis
colliguntur dies LXXXIX. Quorum termino annexa hyems in alte-
rum e piscibus dies XC. producit.

Quosque aries præ se mittit duo, tempora pisces
Bina ferunt, hyemem claudit, ver inchoat alter.

Permeat pisces sol, ut Chaldæi determinant, ex a. d. XVI. kal.
Mart. in a. d. XVII. kal. Apr. quo spatio bifariam diviso kal. Mar-
tiis vernum tempus inchoatur, et cessat hybernium. Longissimum
itaque omnium vernum, quod diebus XCIII. horis XII. æstatem
attingit.

§ v. De Manilii anno ejusque partibus primis, non puto fore ut quid amplius desideres. Quare de astrorum disciplina nonnulla sufficiam :

Nunc cancro vicina canam, cui parte sinistra
Consurgunt jugulæ.

Quo Latini scriptoris præsidio Julius Firmicus jugulas asellos interpretabatur, intelligere nequeo; apud Latinos certe jugulam vel jugulas fuisse Orionem nemo ignorat. Certe Orionem, quem egregium venatorem inter fabulas extulit Græcia, venandi animos, prædæque cupiditatem aspirare nascentibus magis valebit, ut Manilius pollicetur, quam tardus imbellisque asellus. Adde Orionem tam Chaldæis quam Romanis solstitiali die exoriri, quod tempus a cordatioribus astronomis, ut jam notum feci, in prima cancri portione collocatur :

Cum vero in vastos surgit Nemeæus hiatus,
Exoriturque canis, latratque canicula flammæ.

XIV. kal. Sextil. tam Chaldæis quam Manilio prodire caniculam, sole primam partem leonis ingresso, notabis :

Jam subit Erigone ; quæ cum ter quinque feretur
Partibus ereptis ponto, tollentur ab undis
Clara Ariadnæ quondam monumenta coronæ.

Corona Firmico, quintam virginis partem collustrante sole, prodit, et spica, quæ post coronam emergit, Manilio decimam ; quapropter carmen vitii reprehenditur jure. Nota tibi Josephi Scaligeri emendatio :

Quæ quando quinque feretur.

Quod iste fortasse perfecit, ego conatus sum ad hanc sententiam componere :

Quæ cum de quinque feretur
Partibus.

Attollitur igitur Manilio corona x. kal. Sept. et spica v. kal. ejusdem :

At cum secretis improvidus hædus in astris,
Erranti similis, fratrum vestigia quærit.

Plures invenies qui ista reprehendunt, quam vitio liberent. Scalliger totus in hunc locum exarsit : ultima emendandi cura subsedit. Cum Firmico oriatur hædus in xv. libræ parte, nec vates tempus, ut solet, definiat, id ipsum a Firmico repetam ; quamvis veram car-

minis speciem ex fucatis non pollicear:

At cum ter quinis in partibus hædus in astris.

Si res conjectura penditur, nascetur hædus VI. non. Octobr. cujus grex nonis procedit Chaldæis, ac Cæsari postridie.

VI. Nunc surgente lyra, testudinis enatat undis

Forma per hæredem tantum prælata sonantis.

Deinde multis interpositis:

Hinc distante lyra, cum pars vigesima sexta

Chelarum surget, quæ cornua ducit ad astra

Quid regione pari vix partes octo trahentis

Ara ferens thuris, stellis imitantibus ignem.

Nihil hoc carmine in Manilio fœdus plane contenderim, verum Scaligeri editione nihil magis lacerum magisque divulgum sine ulla dubitatione affirmabo. Primum carmen XI. versibus a secundo separatum cum secundo miscet, eodemque reparat ac sarcit:

Nunc surgente lyra testudinis enatat undis

Forma per hæredem tantum præfata sonantis,

Chelarum surget cum pars trigesima sexta.

Quid hominis tibi videtur dilaniare membra, ex detruncatis unum corpus conglutinare, et longe a sua sede traducere, tum discerptas partes ita compositas literis tradere memoriæque mandare tanquam germana, et de optimis exemplaribus deprompta? En iterum:

Hinc distante lyra, quæ cornua ducit ad astra.

Hiccinne est interpres? Hiccinne afflictæ vetustatis reparator? Cuinam pædagogo in vernas tantum licuit, quantum in nobilissimum vatem sibi licere Scaliger opinabatur? Non tamen Scaligero eripiam multa in melius restituta, ceu istud ex *pari nepæ*; cui nihilominus præcinerat Firmicus. Verumtamen de Scaligero videant alii. Nos omnia membra inter articulos suos retinebimus, versa primi carminis vocola *cum* in *cui*. Siquidem vates cum primo carmine lyram in libra exoriri proposuisset, nec definisset diem locumve, tandem id adjecit:

Hinc distante lyra, cui pars vicesima sexta

Chelarum, surget quæ cornua ducit in astra

Quid regione nepæ vix partes octo trahentis

Ara ferens thuris, stellis imitantibus ignem.

Ita a fidicula III. id. Octobr. prodeunte ad aram transit Mani-

lius in octava scorpionis parte exorientem VIII. kal. Novembr. ferentemque quid thuris. Neque anguli in ara a Latinis improprie cornua dicuntur qui in tribunali a Tito Livio, a Valerio Maximo, a Tacito simili nomine vocantur, sacrarum literarum interpretibus aræ etiam attribuentibus, utrumque cum sit angulatum corpus.

Jam nihil superest quod nostra industria melius tibi reddam ideo epistolam complicabo. Vale.

D. Patavio VI. Kal. April. MDCCXXXIII.

MICHAEL FAYUS

AD LECTOREM.

UNUM supererat, lector benevole, quod ad hujus operis commendationem desiderari videbatur: nempe ut quæ olim ad Manilium et Scaligeri notas inter legendum animadverterat v. ill. Petrus Daniel Huetius, ea ad usum atque commodum publicum his nostris lucubrationibus addi curaremus. Cum enim virum hunc omni doctrinæ genere florentem adirem sæpenumero consultum de nonnullis obscurioribus Manilii locis, multosque in ejus bibliotheca libros pervolutarem, plurima ad oras librorum manu ipsius annotata deprehendi, cum in reliquis linguæ utriusque scriptoribus, tum in hoc maxime Manilio secundæ editionis Scaligeranæ. In quo multa agnoscens, aut emendata feliciter, aut acute explicata, compluresque Scaligeri lapsus solerter castigatos; ac probe etiam intelligens, quantum ex iis utilitatis percipi posset ad publica studia, et ad penitus percipienda Manilii sensa; copiam mihi harum observationum ab eo fieri contendi. Id primo constanter abnuere visus est. Verum opportune, importune, diuque instanti mihi, victus assiduis meis flagitationibus, absconditi hujus doctrinæ thesauri, e bibliothecæ suæ latebris, codicis videlicet sui marginibus, eruendi molestiam in se recepit, erutumque mihi permisit. Hanc ergo mantissam editioni nostræ jamjam ad exitum spectanti, tanquam egregium quoddam corollarium attexui. Nunc æquum est, candide lector, ut ego et tu, accepti beneficii memores, nobilissimo viro de literis literatisque semper bene merito agamus gratias, referendi etiam potestatem nobis dari cupiamus. Vale.

PETRI DANIELIS HUETII
ANIMADVERSIONES
IN MANILIUM, ET SCALIGERI NOTAS.

LIBER I.

3 *Deducere mundo*] Hoc est, cælo. Qua significatione sæpe usurpatur a Manilio, etiam cum affectatione. Parcius quidem usurparunt eo sensu, sed usurparunt tamen optimi Latinitatis auctores, Attius, Lucretius, Catullus, Virgilius, Vitruvius, Plinius, et alii. Sic Græcis antiquis et recentioribus κόσμος utrumque significat, mundum et cælum.

71 *Jam sole regresso*] Haud dubie desideratur particula negativa, ut efficiatur hæc sententia: Non poterat discernere per suas causas dies varios, et incerta noctis tempora, et umbras non similes, sole recedente et accedente. En tibi geminam particulam ἀνοπαρικήν, non poterat et non similes; quarum priorem temere expunxit Scaliger. Itaque legendum, nec sole regresso, quod habent priscæ editiones, et prima Scaligeri.

116 *Tantas emergere moles*] Emergere, ἐμπεφυκώς. Hoc usu vix alibi reperias. 'Emergere se' dixerunt alii.

146 *Super est hominemque, Deumque*] Legatur supra, si ita videtur Scaligero; quanquam et super ferri potest. At ferri non potest ejus interpretatio. Nec enim id sibi vult

Manilius, cognitionem originum mundi esse supra Deorum ipsorum captum, cum libri hujus initio contrarium docuerit; verum esse supra hominum captum et Deorum potestatem. Quo designatur fatum Diis ipsis ineluctabile; quod est ordo seriesque causarum quas describit.

155 *Tertia sors undas stravit, fluctusque natantes Æquora perfudit toto nascentia ponto*] Non assentior Scaligero, qui trajectionem hic inesse ait, (tmesin dicere voluit,) et *Perfudit æquora fluctus natantes*, interpretatur, Fluctus natantes fudit per æquora. Ego simpliciolem et veriore interpretationem do: Tertia sors undas et fluctus stravit, et nascentia æquora toto ponto perfudit; hoc est, per recentes planities terræ mare effudit.

163 *Et siccata magis strinxerunt æquora terras*] Perverso sensu, vel potius nullo. Scribe, *Siccatasque magis*. Terræ nomen fecit Deus שֶׁבַע, hoc est ξηρά, juxta Senes Septuaginta; arida, juxta Vulgatam editionem. Sic Moses Gen. 1. 9. 'Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum unum, et appareat arida.

Et factum est ita. Et vocavit Dens aridam, terram.'

211 *Divisque simillima forma*] Id hausit e fontibus Academicorum, qui orbiculares Deos sibi fingeant, auctores secuti Platonem et Xenophanem. Quod et vitio datum Origeni alibi notavimus. In eo recedit Manilius a Stoicis magistris suis, qui formam ullam Deum habere negabant, ut est apud Lactantium.

218 *Sed quærent helicen, quibus ille supervenit ignis, Qui laterum tractus habitant*] Manilius hic suggillat Scaliger, quasi dixerit videri non posse helicen in iis locis, quibus apparet et videri potest canopus. Quod sane falsum est: nam non Cnidiis solum et Rhodiis, sed Lydis etiam et Phrygiis, propter refractionem, utrumque sidus eodem tempore conspici potest. Verum aliud sensit et scripsit Manilius; iis nempe, quibus canopus supervenit, hoc est, quorum verticibus imminet canopus, helicen non apparere. Atque hoc verissimum est. Ceterum peccavit Manilius cum dixit canopum non videri, quoad perventum sit in Ægyptum: nam, ut dixi, gentibus longe borealioribus conspicitur.

227 *Seraque in extremis quantuntur gentibus æra*] Non regiones solum Muhammedanorum, quos hic commemorat Scaliger, sed universum orbem pervasit fatuus ille mos pulsandorum crepitaculorum et sonitus edendi in lunæ eclipsibus. Faciunt id Tartari: faciunt Sinæ et Tnuquinenses, non in lunæ solum, sed et in solis eclipsibus; draconemque sideribus iis tum insidiari, ut ea devoret, persuasum habent. Fictilia omnia vasa frangunt Gangaridæ ad augendum fragorem. Lappones sclopos in cælum explodunt, ut lunæ a dæmonibus jam prope deglutiendæ succurrant. Streptus quoque et murmura cient Americani Caribæ, laborante luna, quam a dæmone tum devorari putant. Par est

Peruvianorum consuetudo, qui et canes ad ululatum verberibus tum adiungunt, ut ægra luna animal sibi gratum miserata excitetur. Unde perspicuum est penetrasse ad eos fabulam de Diana venationis et canum studiosa, ut a Garcilasso observatum est. Cumnenses cometas clamoribus et tympanorum crepitu prosequuntur, eclipses jejuniis; quibus et fæminæ fuso suo sanguine mederi se putant.

236 *Hanc circum variæ gentes hominum atque ferarum, Aëriæque colunt volucres*] Pericæcos signari putat Scaliger, quod dictu ridiculum est. An feras et aves *περιolkous* Manilius notaverit? Cur potius quam *ἀντοolkous*, vel *ουτοolkous*? Postquam terram rotundam esse probavit, homines, feras, et volucres incolas ejus esse dicit. Nondum enim varios regionum situs attingit, quod proxime facturus est.

239 *Sub pedibusque jacet nostris, &c.*] Sic distingue, *Sub pedibusque jacet nostris, supraque videtur Ipse sibi, fallente solo declivia longa*. Id est, Quemadmodum Arctoi populi superiores esse sibi videntur, infra se vero habere Antarcticæ gentes; sic illæ superiores nobis esse se putant, terræ rotunditate utrasque fallente.

245 *Somnosque in membra locamus*] Latine dictum id negat Scaliger, proindeque refingit pro arbitrio suo. Ego contra tam Latine dictum esse contendo, quam quod a Plauto dictum est, 'collocare aliquem in sopore;' 'jacere in lustra;' et a Terentio, 'esse in magnum honorem;' et a Cæsare, 'in potestatem habere;' 'collocare auxilia in mediam aciem;' et a Cicerone, 'esse in ditionem populi Romani;' 'ponere vestigium in aliquam historiam;' et a Gellio, 'ponere coronas suas in caput patris.'

246 *Distinguit et alligat*] Hæc ad horizontem refert Scaliger, reclamante ipso verborum contextu, ex quo intelligas manifesto de mari dicta

esse, *Pontus utrosque suis distinguit et alligat undis.* Distinguit, hoc est, abscindit. Sic Horatius, 'Nequicquam Deus abscidit Prudens Oceano dissociabili Terras.' Ovidius, 'terras abscidit undis.' Statius, 'abscissum miseris animantibus æquor.' *Alligat*: sic Virgilius, 'Quos circum limus niger, et deformis arundo Coccyti, tardaque palus innabilis unda Alligat.' Nunc arbitretur lector, Manilii verba ad horizontemne, an ad mare pertineant.

297 *Ut verti non possit in ipsum* Quæ hic disserit Scaliger, partim inepta sunt, partim inexplicabilia. 'Quod si,' inquit, 'aliquis dicit axem circi suum centrum moveri, impossibilia dicit.' Nam quis adeo fungus est ut hoc dicat? quodnam est centrum lineæ rectæ? quomodo axis, quatenus axis, moveri potest circa centrum suum? Addit, 'Nam cum centrum sit *ἄσπετος*, non poterit manere interea, dum illa, quorum est *ἄσπετος*, moventur.' At Manilius docet contrarium; circa axem enim cælum moveri ait, axem ipsum non moveri. Pari igitur ratione, si circulus moveatur circa centrum suum, immotum manebit centrum illud, dum reliquis circulus movebitur. Quod subjicit deinde, 'Non enim per se subsistit centrum. Igitur si non manet centrum, neque per se movebitur,' ad id plane cæcutio.

319 *Quæ quia dissimilis, qua pugnat, temperat aër* Aërem proprie dictum intelligit Scaliger, qui circa terram fusus est. Sed aërem hic usurpari pro æthere, loci sententia demonstrat. Inter polum mundi, inquit Manilius, et zodiacum astra interjacent, poli et zodiaci viribus, frigore nempe et calore, mista. Quæ quoniam temperat æther ille sui dissimilis, utpote diversarum qualitarum, æstus et algoris particeps, præterea infimum hunc orbem fecundum et frugiferentem efficit. Similiter

paulo superius 'aërem' posuit pro æthere: 'Nam quum aër omnis semper volvatur in orbem.' Contra vero 'ætherem' pro aëre ponit aliquando; velut lib. II. 'Non imbres aleant terras, non æthera venti:' et libro quinto Persei fabulam narrans, 'Laxumque per æthera ludit Perseus.' Præterea cum sententiam Ptolemæi, lunam terræ vaporibus affici docentis, refellit Scaliger hoc argumento, quod luna, et quæ supra lunam sunt, corruptioni erunt obnoxia, siquidem vera prædicat Ptolemæus, in eo videtur hæsisse priscorum Peripateticorum opinioni, qui nihil supra lunam generari vel corrumpi posse sciscebant; cum tamen Scaligeri ætate astronomia recentior et novitia philosophia hunc errorem confutasset.

324 *Quod similis junctis* Dicat Scaliger cujus grammatici auctoritate fretus hunc versum nobis panxit: *Post helicem instanti similis de more juvenis.* Equidem scio Orbilius tam atrocem solæcismum ferula fuisse ulturum.

339 *Toto mergentem corpore corpus* Serpentes corpus corpore mergere non possunt: obstat spina vertebra conserta. At possunt insecta, quorum corpus caret spina, et annulis tantum contextum est. Idem peccavit facetissimus quidam Poëta nostras.

351 *Assucto volitans* Hoc est, ut solitum: nam in *Ἀστροθεσίᾳ* apertis alis et volans pingitur: *ἀστροθεσία δὲ ἀπὸ τῶν ἀστρονόμεων τὰς πτέρυγας*, inquit Eratosthenes. Is addit præterea solam ex omnibus avibus aquilam contra solis radios volare. Hinc Hyginus, 'Sola tradita est memoriæ contra solis orientis radios contendere valere.' Atqui contra orientem volat in *Ἀστροθεσίᾳ*. Huc accedit quod sublimis volare solet aquila: *ὕψω πτερὰ*, ut docet Aristoteles. Ælianus quoque, *ὡς πρὸς πᾶν καὶ τῶν ὀδόντων*

καὶ τῆς ἀναπαύσεως, τὸν ἀέρα τέμνει πολὺν, καὶ ὀξύτατα ὄρεϊ ἐκ πολλοῦ τοῦ αἰθέρος καὶ ὕψηλῳ. Igitur cum dixisset Manilius de aquila celesti, 'Magni Jovis ales fertur in altum,' subjunxit, 'Assuetus volitans,' hoc est, illic in cœlo perinde sublimis volat, et in altum fertur, ut in aëre volare solet. Ergo hic minime supplendum est 'magis,' aut 'plus,' quod vult Scaliger.

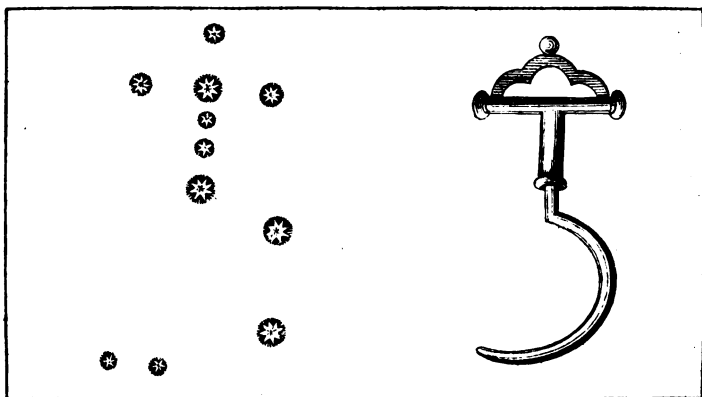
359 *Tertia lampada*] Sic Plantus in Casina, 'Tene hanc lampadam:' quod et a Prisciano observatum est.

361 *In pœnas signata suas*] Recte hoc intelligas ex Arato. Brachia ipsam pandere ait, ac propterea φαῖης κεν ἀνιδέειν ἐπὶ παιδί. Theon, ὡς χημάτιστα γὰρ στεροσκοπομένη. Plenum hoc est; cui tamen explicationi alteram hanc præfert Scaliger, 'ob ἀμυδρότητα, ut tanquam atrataingere videatur.' Tum subjicit, 'Nam, inquit Aratus, plenilunio obscuratur, quod minimas stellas habeat similes capitulo clavis intrantis in foramen seræ, seu obicis, aut, ut Germanicus vocat, clostri.' Hoc enim plane est quod ait, Ὅλην δὲ κληῖδι θύρην ἔντοσθ' ἀραυῖαν Δικλῖδ' ἐκπλήσσοις ἀνακρούουσιν ὀχῆτες. Ergo atrati quoque sunt asterismi, quorum tenuis est et obscurum lumen; læti e contrario, qui lucidioribus stellis constant. Lugent ergo Hercules ingeniculus, serpentarius, sagittarius, aquarius: quod ineptum est. Quod addit plenilunio ipsam obscurari, quia minimis constat stellis, neque id habet Aratus, neque verum est: nam quatuor habet stellas tertię magnitudinis, sex quartę, juxta Ptolemæum; quinque tertię magnitudinis, quinque quartę, juxta Tychonem. Cum autem ait Aratus ipsam μάλᾳ πολλὴν φαῖεσθαι νυκτὶ παμνηνίδι, id non contingit ob ἀμυδρότητα stellarum, ut censet Scaliger; sed quod οὐ μιν πολλοὶ καὶ ἐπημοιβοὶ γανόμεσιν ἀστέρες, οἱ μιν πᾶσαν ἐπιβρῆδην στιχόσωσιν. Exi-

gnus est numerus stellarum, quibus hic constat asterismus. Itaque ipsum dicit plenilunio non valde lucere, propter paucitatem, non propter exiguitatem stellarum, quæ ipsam aperte, ἐπιβρῆδην, hoc est clare et manifeste componunt. Atque hæc jam diu confudit Cicero, cum vertit, 'obscura specie stellarum Cassiepea.' Rectius Germanicus, 'Clara etiam, pernox cœlo cum luna refulget, Sed brevis, et paucis decorata in sidere flammis.' Aliter Arati versus interpungebat, ut sensus esset, Cassiepeam προκυλίνδεσθαι οὐ μάλᾳ πολλήν, ferri non magnam, quod exiguum cœli spatium teneat: καὶ γὰρ μικρὸν ἐπέχει τοῦ οὐρανοῦ τόπον, inquit Theon; quippe ἐπὶ διήροῦ καθήμενῃ, ut habet Eratostenes; vertit Hyginus, *sedens in siliquastro*, hoc est, in cathedra, cujus posterior pars, cui dorsum innititur, concavum est, curvatum, et superne etiam supra caput fornicatum, in modum siliquæ: sed etiamsi propter situm seditis contracto sit corpore, et paucis decorata flammis, tamen claritatem ei non deesse, immo etiam fulgere in plenilunio. Merito autem Aratum carpit Hipparchus, quod stellas Cassiepeæ in plenilunio non apparere dixerit, cum splendore superent alias quasdam, puta quæ sunt in humeris serpentarii, quas tamen Aratus ipse plena luna lucere et manifestas esse scripsit. Quod subjicit hic Scaliger, et in suis quoque ad Moretum commentariis scriptum habet, stellas nempe illas similes esse capitulo clavis intrantis in foramen seræ, sumsit id ex Arati interpretibus, qui mentem ipsius neutiquam sunt assecuti. Constat profecto parum certam esse descriptionem versuum illorum, in quibus cum clavi Cassiepeæ sidus confert Aratus: quod cognoscas ex Grotii notis ad Germanici phænomena, et ex Salmasii Exercitationibus Plinianis. Placet inprimis conjectura

Grotii, qui legi iubet, *οἷον δὲ κληῖδα*, ut hæc sit loci sententia, Qualis est clavis, talem situm obtinere stellas Cassiepeæ. At genus multiplex clavium fuit. Scholia clavim Laconicam hic signatam volunt. Par est Germanici sententia, nam reddit clavim dentatam, hoc est Laconicam. Par est Avieni, qui reddit clavim Caricam. Caricæ enim claves Laconicarum similes fuerunt. Hos secuti sunt Scaliger et Salmasius. Verum tam facile in stellis illis seræ, vel portæ, vel domus, vel urbis, vel cuiuscunque rei formam reperiēs, quam clavis Laconicæ. Itaque non convenit inter interpretes, qua parte Laconicæ suæ clavis scapum, qua dentes statuant. Scholiastes duabus tantum stellis id effici vult, quod ridiculum est. Ut lectorem paucis absolvam,

aio signari ab Arato falcatam clavim, non Laconicam. Vetustissimus fuit usus falcatarum clavium. Talem Penelope tribuit Homerus ad reserandum thalamum: *εὐκαμπέα κληῖδα* appellat, hoc est *δρεπανοειδῆ*, ut exponit Eustathius: qui antiquum esse docet hoc genus clavium, et ad suam ætatem perseverasse, quarum ne nunc quidem usus penitus obsolevit; recentiores vero esse multifores illas, quæ Laconicæ sunt. Eburneum falcatæ clavi præfigebatur manubrium, vel ligneum, quo circumagi posset ad excutiendum forium pessulum, postquam foramini inserta erat. Talem autem formam accurate referunt stellæ Cassiepeæ; quod ex subjecta, et asterismi, et clavis *δρεπανοειδούς* figura perspicue cognoscetur.

Ex solo formarum istarum conspectu, opinionis nostræ veritas cognoscitur; quam et confirmant Scholiastis verba, quæ ex vetustis membranis profert Salmasius, aliter concepta ac vulgo eduntur. His sitam esse tradit Cassiepeam ad faciem vetustæ clavis; hoc est, juxta Eustathium, falcatæ. Porro ex tam variis scholii huius lectionibus, quas ex priscis libris

repræsentat Salmasius, existimari potest varias fuisse ex variis auctoribus compilationes scholiorum istorum, ut et reliquorum fere omnium, quæ in poëtas Græcos et Latinos scripta circumferuntur. Quamobrem mirandum non est, perversam illuc interpretationem irrepsisse de Laconica clavi, quam imperitus aliquis ab Arato notatam credidit, cum nihil de

ea vel significaverit ipse, vel indicet positura stellarum, unde certissima conjectura capi potest.

367 *Spoliumque sibi, testemque videnti*] Toto cœlo hic aberrat a vero Scaliger: '*Sibi*,' inquit, 'id est, ipsi ceto: *testem*, id est, Perseæ præsentem.' Hoc non est loci sententiam illustrare, sed opacare. Veretur Cassiopea ut Perseus sustineat Gorgonem caput, quod ipsi quidem Perseo spoliū est de Medea reportatum; ei vero qui contra aspicit, testis est victoriæ Persei. Horatius, 'Testis Metaurum flumen.' Belle hæc habent: quæramus tamen aliquid melius. Dico scribendum esse, *pestemque videnti*. Medusæ caput Perseo quidem honorificum spoliū est; qui vero oculos contra adebit attollere, præsens ei feret exitium. Certissima est hæc emendatio.

387 *Diversasque umbras*] In dextra et læva assignanda varia est Manilii ratio, quam nisi probe distinxeris, ludes operam. Solet ille quidem septentrionem collocare ad dextram, meridiem ad lævam, ac proinde fingendus est occasum spectare. Sic libro quinto arietem statuit ad latus dextrum navis argus, qui ipsa borealior est. Cassiopeam ait dextra de parte resurgere, Andromedam cœlo dextro venire, et Ingeniculum dextra lumina attollere; quippe boreales sunt hi asterismi: contra Orionem oriri de sinistra parte lateris sinistri, et læva consurgere ceti sidera, quæ sunt ad meridiem. Idem libro illo, 'Quæ dexter Boreas spirat;' et paulo post de polo arctico, 'Quæ dextera pars est.' Atque hæc est pervulgata poetarum ratio, a vetustissimis ducta temporibus, quam et Ægyptii tennerunt, et ipsi etiam Ebræi, qui ad occasum conversi Deum orabant, pro situ nimirum tabernaculi, et deinde templi occidentem spectantis. Quanquam extra templum et Dei cultum, ad ortum ora obvertebant; proptereaque

Boream ventum sinistræ appellabant. Antiquos etiam architectos templorum situm ad occasum direxisse scripsit Hygenus. Astronomi quoque, etiam zodiacum, hoc est meridiem, spectare soliti, occasum tamen aliquando locant in antica parte: velut Cleomedes cum ait, *δέξια τοῦ κόσμου τὰ πρὸς ἔκτρον, εὐάνυμα τὰ πρὸς μεσημβρίαν*. Nec astronomi solum, sed et alii demum omnis generis scriptores eandem rationem tenuerunt. Quapropter Boreas nomine dexter appellatus est; quod inferius ostendam ad librum quintum. Haruspices Etrusci orbem diviserunt in duas partes, secundum solis curriculum; et dextram appellaverunt septemtrionem; sinistram, meridiem. Quæ disciplina in gromaticen manavit: nam agrimensores in dividendis agris, ducto iuxta solis cursum decumano limite ab ortu in occasum, partem eam quæ vergebat in boream, dextram, et agrum dextratum dixerunt; quæ in meridiem, sinistram, et agrum sinistratum. Ducto deinde cardine, transverso nimirum limite, a septemtrione in meridiem, quæ pars spectabat occasum, antica dicta est; quæ ortum, postica. Legatur Hygeni Gromaticus, ipso libri initio. Quæ cum ita sint, Manilius tamen ab hac lege nonnunquam videtur discedere: velut libro secundo, cum sciscit 'semper dextris censer signa priora;' ac idcirco arietem dextrum esse tauro, taurum geminis, atque ita porro alia: ac proinde conversus erat ad zodiacum. Verum in eo morem sequitur astronomorum, quorum et effatum refert, 'Sinistra Quæ subeunt; quæ præcedunt, dextra esse feruntur.' Similiter hoc loco quem expendimus, zodiacum respexit, quem et ab antiscis nostris respici finxit, cum dixit esse illis 'Diversas umbras, lævaque cadentia signa, Et dextros ortus cœlo spectantia verso.' Nam si et nos, et illi, facies obvertamus ad zodiacum, occasus illis erit

ad lævam, ortus ad dextram, quod contra fiet apud nos ad dextram occasum habentes, ortum ad lævam. Eundem situm Arabibus tribuit Solinus, 'Umbræ quæ nobis dexteræ sunt,' inquit, 'illis sinistrae:' eundem et Taprobanensibus, 'Solem,' inquit, 'orientem dextera habent, occidentem sinistra.' Ac recte hic Manilium interpretatus est Scaliger, sed non itidem celebratos Lucani versus e tertio Pharsaliæ: 'Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem, Umbras mirati nemorum occasum non ire sinistras.' Loquitur Lucanus de Arabibus inter æquinoctialem et tropicum cancri degentibus. Hi cum sint ἀμφίσκιοι, umbras aliquando vident ire sinistras, sole in tropico cancri versante; aliquando dextras, sole ad æquinoctialem accedente. Nam Arabes fingit Lucanus occasum spectare, pro consuetudine poetarum. Hoc situ cum observassent nemora sua umbras projicere dextras, cum sol esset in hybernis signis; sinistras, cum cancrum premeret; postquam citra cancri tropicum venerunt, mirantur nemorum umbras cadere solummodo dextrorsum, nunquam sinistrorsum. Legitima hæc est loci istius interpretatio, cuius prædemonstrat Hygenum libro jam laudato De limitibus agrorum: 'Omnibus terris in hac parte (cis tropicum æstivum) in occidentem spectantibus, umbras in dextrum emittit (sol), exceptis illis quæ sunt ab Ægypti fine usque ad oceanum, qua finit circulus æquinoctialis. Has terras ferunt inhabitare Indos et alias gentes: apud hos, in occidentem spectantibus umbræ in sinistrum emittuntur, ex quo apparet eos ultra solem cursum positos; sicut et Lucanus, 'Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem, Umbras mirati nemorum non ire sinistras.' Eundem quoque obtinere situm versus occidentem censendus est Lucanus, cum de austrinis gentibus, et trans æquinoctialem po-

sis ait, 'At tibi, quæcumque es, Libya gens igne diremta, In Noton umbra cadit, quæ nobis exit in arc-top.' Non erat igitur cur Lucanus tam asperè sogillaret Scaliger, cum loco hoc, tum et in Prolegomenis ad Manilium; patris fortasse sui Julii Cæsaris præjudicio obsecutus, qui in Hypercritico hos quoque Lucani versus acri censura vexavit.

392 *Nec numerosa minus*] Hic Scaliger Manilium castigat, quod dixerit partem cæli australem non minus lucida habere sidera ac borealem: 'Nullæ enim stellæ,' inquit, 'magnitudinis primæ ultra tropicum capricorni: omnes enim stellæ primæ magnitudinis veteribus notæ fuerunt.' Ὁ σκαλὰν, σκαλὰν, πῆ τὰς φέρας ἐκπεφύλασαι; annon cor scorpii est ultra tropicum capricorni? annon extrema Eridani? annon Canopus? annon dux in pedibus centauri? annon incida in ore piscis notii?

400 *Subductos vultus*] Plerique veterum astronomorum, qui contrarias posituras asterismis tribuisse visi sunt, cum alii pronos, supinos alii fingerent, reipsa tamen non discreperunt. Nam qui descripserunt supinos, ad sphaeram factitiam attenderunt, cuius in convexa et gibbosa parte ita fuerunt pingendi. Qui pronos voluerunt esse, rationem habuerunt cæli ipsius, in quo cum ita situs eos imaginantur astronomi, ut terram spectent, proni utique sunt hoc situ. Itaque cum cælum aspicerent, asterismos, ore ad sese, hoc est ad terram ac inferiora, converso, pronos nempe videbant: quem situm cum ad sphaeram factitiam transferre vellent, et in convexa ejus parte ea annotare, quæ viderant in concava, asterismos itidem ad se conversos representare debuerunt; quod cum facerent, supinos eos pingebant, quos pronos viderant. Hæc in astronomorum priscorum libris, vel indiligenter distincta, vel incuriose a lectoribus obser-

vata, hanc discordiæ suspicionem invexerunt.

414 *Cursusque micantis*] Quod ait Scaliger, ἰδιωτικώτερος quam φυσικώτερος dictum esse ab Arato, stellas alias aliis esse obscuriores propter discrimen intervalli, id ipse quidem ἰδιωτικώτερος dixit, suamque in rebus physicis imperitiam prodidit. Nec enim adhuc deprehensum est, an propter distantiam, vel molis, vel luminis differentiam, aliæ aliis majores et clariores stellæ apparent.

421 *Emeritum magnis mundum tenet acta procellis*] Hoc est, meritum. Silius, 'Emerito sacrum caput inserte cælo.'

457 *Similesque figuras Astrorum referunt*] Didicisse se ex literis Americi Vespucii scribit Scaliger nullas alias lucidas stellas habere australem polum, præter quatuor in quadrum dispositas, quæ crux appellantur. At nos ex ejusdem literis ad Petrum Soderinum datis didicimus cælum illic splendidissimis stellis esse ornatum; quarum viginti, Veneris aut Jovis luminibus pares, observasse se ait Vespucius; ac præcipue tres canopos: quæ vero polum obsident, esse numero quaternas, in quadrati formam positas. At frequentibus recentiorum navigationibus deprehensi sunt illic duodecim asterismi; qui in astronomicis globis accurate descripti sunt.

523 *Nec se cognoscunt terræ*] Pœnas hic Scaligero dat Ovidius, propter versus istos e libro decimo quinto Metamorphoseon: 'Ædipodionæ quid sunt, nisi nomina, Thebæ? Quid Pandionæ restant nisi nomen Athenæ?' quos tamen optimi codices non agnoscunt. Consule accuratissimas eruditissimi Heinsii Notas.

565 *Sexque fugit solidas*] 'Describuntur circuli,' inquit Scaliger, 'æquinocetiali paralleli nonaginta. Ii erunt quos Geminus vocat *δεψανε-ποὺς*.' Hoc ita se habebit in sphaera

μυλοειδῆ: nam parallelos intelligit ductos per singulos meridiani gradus. In sphaera autem recta nullus ex nonaginta his parallelis erit *δεψανερός*: in obliqua eo plures, quo erit obliquior. Sed neque nonaginta, verum octoginta tantum et novem paralleli numerantur. Ceterum hanc Manilii doctrinam accurate expositam reperies in Achillis Tatii Isagoge, vicesimo sexto capite. Adi et Hygini Poëticon Astronomicon, primo capite. Sed et hanc divisionem circuli in sexaginta partes agnoscit Strabo.

567 *Cancrī, In quo consummat Phæbus lucemque, moramque*] Geminus in Isagoge, ὁ γὰρ ἥλιος περὶ μὲν τοὺς τροπικοὺς κύκλους πολλὸν μὲν ἐπιμένει χρόνον, κατὰ τὴν παράδοιν τὴν πρὸς αὐτοὺς, καὶ τὴν ἀποχώρησιν· ὅστε σχεδὸν ἐφ' ἡμέρας τεσσαράκοντα μένει πρὸς αἰσθησιν ἐπὶ τροπικῶν κύκλων δι' ἣν αἰτίαν τὰ μεγέθη τῶν ἡμερῶν σχεδὸν ἐφ' ἡμέρας τεσσαράκοντα τὰ αὐτὰ διαμένει. Nemeianus in Cynegetico, 'Sed postquam Phæbus candentem fervidus axem Contigerit, tardasque vias, cancrique morantis Sidus init.' Manilius libro secundo, 'Nec mirere moras, cum sol adversa per astra Æstivum tardis attollat mensibus annum.' Et libro tertio, 'Solstitium tardi cum sit sub sidere cancri.'

575 *Quo limite Phæbus*] Veteres libri et editiones, *quo lumine*; hoc est, quo conspectu, quo oculo: nam proxime dixit, 'Parte ab utraque videns axem.' Malim tamen, *quo limite*; metaphora sumta ex agrorum mensuris, in quibus limes decumanus ducitur ab ortu in occasum. Eodem vocabulo statim utitur, 'Medium æquali distinguit limite cælum.' Illic generatim sumitur pro tractu. Quem admodum et paulo inferius, ubi de æquinocetiali, tropicis, et polaribus ait, 'Intervalla pari servantes limite semper:' et deinde de coluro æquinocetiorum, 'Alter ab excelso decurrens limes olympo:' et postmodum de horizonte, 'Præcingit tenni trans-

versum limite mundum:’ quem limitem sequenti versu lineam vocat; et paulo post de eodem horizonte, ‘Et mundum plano præcingit limite gyrus:’ tum de galaxia, ‘Candidus in nigro lucet sic limes olympo:’ rursum de eodem, ‘Sic superincumbit signato culmine limes Candidus.’ Limitem etiam nonnunquam appellat Manilius locum quemlibet; nam et hoc nomine infra afficit polum antarcticum. At hic Scaliger pro *limite* legit *limine*, quod minus apposite dictum videtur de æquinoctiali, qui velut medium solis curriculum designat. Rectius paulo post de tropico capricorni, ‘Ultima designat fugientis limina solis.’ *Limina* enim sunt fines, metæ, ut ipse interpretatur Scaliger; quod de æquinoctiali dici non potest.

580 *Proximus hunc ultra Brumalis nomine tangens*] Sic codex Gemblacensis. At *tangens* absolute positum non est, ut opinatur Scaliger: sequitur enim, ‘Ultima designat fugientis limina solis.’ Igitur *tangens* pertinet ad *limina*, ut et *designat*. *Tangens* designat limina. Duo verba ἀπὸ κοινοῦ nomen idem regunt. Similiter in versu illo de galaxia, ‘Inde per obliquum descendens tangit olorem,’ quem versum in expositionis suæ patrociniū affert Scaliger, *tangit* absolutum non est, sed regit *olo rem*: Descendens per obliquum tangit olorem.

608 *Serpentis caudam, siccas et dividit arctos*] ‘Nullus colurus,’ inquit Scaliger, ‘potest simul secare serpentis caudam, et ambas arctos.’ Vere; at ambas arctos a coluro secari non dixit Manilius, sed dividi: nam inter eas ducitur colurus æquinoctiorum, etsi posteriora helices secat.

611 *Adversus concurrit rursus in axe*] Astrologo indignum esse pronuntiat Scaliger, putare de horizonte nullo dici posse, quod dixit Bonincontrius, horizontem esse eundem

ac colurum. Equidem peccata Bonincontrii præstare nolim, quem nunquam legi, neque nancisci usquam potui. At verum tamen est, iis quibus sphaera recta est, horizontem bis quotidie eundem esse ac colurum hunc; his item eundem ac colurum solstitiorum.

618 *Quam septem stellas primam, &c.*] Hoc est, Quæ propter septem majorum stellarum suarum claritatem prima e duabus ursis conspicitur post occasum solis. Idem vult Aratus hoc versu, Πολλὴ φαινομένη ἑλικὴ πρῶτης ἀπὸ νυκτός. Ubi Theo: οὐ τῷ μεγέθει, ἀλλὰ τῇ λαμπερόνῃ· εὐθέως γὰρ δύναντος τοῦ ἡλίου φαίνεται. Quid ergo sibi vult istud Scaligeri, ‘Prima enim occurrit ἀκρόνυχος in horizonte?’

635 *Hic mutans per signa vices*] Hæc ad horizontem refert Scaliger, quæ pertinent ad meridianum.

639 *Volat hora per orbem*] ‘Poli omnis horizontis,’ inquit Scaliger, ‘sunt puncta orientis et occidentis. Poli mundi sunt poli omnium meridianorum.’ Quid hoc monstri est? Poli igitur æquinoctialis idem sunt ac poli meridiani; nam polos æquinoctialis didicimus esse polos mundi. Addit, ‘Ita omnis horizon per puncta ortus et occasus transit, ut omnis meridianus per polos mundi.’ Ergo meridianus et horizon transeunt per polos suos; quod est absurdum. Nos vero scimus meridiani polos esse puncta æquinoctialia ortus et occasus; polos vero horizontis esse zenith et nadir; quod ne pueri quidem ignorant; et docuit nos Theodosius, ὅτι κύκλου πόλος ἐν σφαίρᾳ ἐστὶ σημεῖον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας, ἀφ’ οὗ πᾶσαι προσπίπτουσι εὐθεῖαι πρὸς τὴν τοῦ κύκλου περιφέρειαν, ὡς αἱ ἀλλήλαις εἰσὶν. At Scaliger, qui polos horizontis collocat in punctis orientis et occidentis, idem centrum horizontis ponit in verticali puncto, sive zenith, hoc est in polo horizontis. Cujusmodi ineptiæ si quando nobis pueris excidebant, vapulabamus.

641 *Atque ubi se primis, &c.*] Hæc, quæ peraspicua erant, neque satis intellexit Scaliger, et alii ne facile intelligerent argutationibus suis perfecit. Sequamur designationem gentium quam proposuit; Molucensium, quino-
naginta gradibus versus orientem distant a Zocotorinis; et Zocotorinorum quino-
naginta itidem gradibus distant a Canariensibus versus ortum. Id si-
bi vult Manilius, oriente sole Zoco-
torinis, sextam esse horam Molucen-
sibus, quorum in meridiano versatur
sol, occidente vero sole iisdem Zoco-
torinis, sextam esse Canariensibus
Hesperis, hoc est, ad occasum posi-
tis. Ita Zocotorini primam horam
diei numerabunt, quæ Molucensibus
sexta erit; postremam, quæ sexta
Canariensibus. Similiter nos Galli
primam horam et ultimam diei nu-
meramus, quæ Bengalensibus et Ja-
maicæ incolis sexta est; et pri-
mam quidem quæ Bengalensibus
sexta, ultimam quæ sexta Jamai-
censibus.

655 *Sed quocumque vagæ, &c.*] Sive
progrediatur versus anstrum aut sep-
temtriones, sive versus ortum aut
occasum. Non video igitur cur hæc
addiderit Scaliger progressui a sep-
temtrionibus versus meridiem.

661 *Hic terrestris erit*] Quærit Sca-
liger, cur horizon 'terrestris potius
quam cælestis, si tam extremum cæli
quam terræ præcingit:' nos respon-
demus sic dici, quod solus hic circulus
terræ undique cohæreat, et ab
extrema terræ ora, quam perlus-
trant oculi, designetur. Falsa ergo
ratio quam subjicit, 'quia ἡ σφαῖρα-
θῆκη orbis mechanici, qui instar est
terræ, est loco horizontis.'

679 *Et ter vienas partes patet, atque
trecentas, In longum*] Circulum meri-
dianum supra divisit in sexaginta
partes; hic zodiacum in trecentas
sexaginta. Ac primum æquinoctia-
lem in partes secuisse videntur vetus-
tissimi astronomi, cum spatia et in-

tervallā ascensionum metiri vellent.
Tunc autem æquinoctialem a zodiaco
non distinguebant. Primus enim in-
ter Græcos zodiaci obliquitatem de-
prehendit Anaximander. Divisus est
primum signifer in partes duodecim
a Chaldæis, ut perhibet Sextus Em-
piricus; vel ab Ægyptiis, juxta Ma-
crobium; a quo fusius etiam et cla-
rius, quam a Sexto, rei modus et ar-
tificium traditum est; quod artifici-
um et ad alias observationes priscos
astronomos accommodasse docet
Theo. Cum rudior visa esset ista divi-
sio, subtilior quædam subinde repe-
ta est, ac singula dodecatemoria sec-
ta sunt in partes quinque, ita ut sex-
aginta partes totus signifer obtineret.
Atque in alios deinde circulos trans-
lata est hujusmodi partitio, quam
supra ad meridianum a Manilio vidi-
mus adhibitam. Narrat Cleomedes
Posidonium dodecatemoria singula
in partes quatuor secuisse, totique
zodiaco tribuisse quadraginta gradus.
Alii, quos commemorat Sextus Em-
piricus, in duodecim partes dispe-
cebant signa quæque, et centum qua-
draginta quatuor partes circulo in-
esse fingeant. Accuratiorem de-
mum studiis florente astronomia, uti-
lissima et commodissima instituta est
divisio in partes trecentas sexaginta,
et aliis deinde adjuncta circulis.
Quod cum nec satisfaceret subtilitati
astronomorum, distributa est una-
quæque ex illis partibus in *λεπτά* sive
particulas sexaginta; hæ in sexaginta
alias; atque istæ præterea in alias,
usque ad decimas.

701 *Namque in cœruleo candens ni-
tet orbita mundo*] *Cœruleo*, hoc est, ni-
gro; nam, cum nitet galaxias, cælum
nigrum est. Paulo inferius de eodem,
'Candidus in nigro luces sic limes
olympo.' Sic Peto ad Liviam dixit
'cœruleam mortem;' vetus Poëta
apud Ciceronem, 'furias cœruleas;'
Propertius, 'cœruleam navim Orci,'
quam Virgilius 'cœruleam cymbam'

Delph. et Var. Clas.

Manil.

3 G

appellat. Dixit is quoque 'cœruleum imbrem,' et 'cœruleas vittas,' hoc est, nigras; et frigidās zonas cœrulea glacie concretas esse atque imbribus atris, quod septemtrionem perpetuis tenebris obaitum veteres existimarint; et in Ciri, 'cœruleas nubes,' et 'cœruleas umbras.' Ovidius Plutonis 'cœruleos equos' commemorat. Par est significatio vocabuli *κυανεος* apud Hesychium. Quemadmodum autem cœrulea dixerunt veteres, quæ nigra erant; sic et quæ cœrulea, nigra appellavere. Virgilius violas nigras, et vaccinia nigra vocat, quod sumsit ex Theocrito fere *αβρολέει*. Claudianus crines nigros violis comparat. Hinc lux istis Salomonis in Cantico, 'coma capitis tui sicut purpura.' Græci comas hujusmodi nominant *δακνθίνους*, et *κυανέας*, et *πορφύρας*; et qui nigris esset superciliis, *κυανόφρον*, qualem Jovem repræsentat Homerus. Euripides in Phœniissis *βοστρήχων κυανόχροτα πλόκαμον* dixit. Andaciōr Priscianus in Periegesi, qui sapphirum, quæ cœrulea est, nigram appellat.

741 *Curvisque quadrigis*] *Σκολιοῖς*, diversis curribus, ut supra dixit.

779 *Et Romana gerens quæ texit mœnia Coles*] Coronam civicam intelligit Scaliger, cujusmodi coronas ait mûrorum specie fuisse. At olim audiveramus in scholis, coronam civicam quernam fuisse; quæ vero murorum specie erat, auro conflata fuisse et muralem dictam. Atque hinc cognoscas murales coronas non iis solum fuisse datas, qui muros obsessarum urbium primi conscendissent, sed et qui suarum urbium muros servassent.

788 *Invictusque mora Fabius*] In veriloquio nominis Fabiæ gentis Adamantium Martyrium sequitur Scaliger. Is putat dictos Fabios, sive Favios, a favia; quo modo fovea a veteribus dicebatur. At contradicunt veteres magno consensu, qui a faba,

lente, piso, cicere, Fabios, Lentulos, Pisones, Cicerones dictos tradunt. Prisci enim Romani rustici fere erant, et agricolæ. Rusticum quoque Virgiliæ gentis nomen, a virgulis, hoc est, ramis arborum. A virgula Virgilius, ut a famulus, familia; a consulo, consilium.

798 *Quod regit Augustus*] Miratur Scaliger dicere Maniliū, cœlum regi ab Augusto, quo nondum fruebatur. Meminisset Horatiani hujus, 'Hac arte Pollux, et vagus Heracles Innixus arces attigit igneas, Quos inter Augustus recumbens Purpureo bibit ore nectar.' Constat porro sibi Manilius, cum ait de pugna Actiaca sub finem libri hujus, 'et in ponto quæsitus rector Olympi;' quod perperam sumsit Scaliger; nam *quæsitus* interpretatus est invocatus; cum sensus sit pugna illa navali quæsitum esse, quis summæ rerum præset. Sic deinde Manilius, 'Sit Roma sub illo, Cumque Denm cœlo dederit, non quærat in orbe:' et in calce l. iv. 'Jam facit ipse Deos, mittitque ad sidera numen, Majus et Augusto crescit sub principe cœlum:' et l. v. 'Et in ponto cœli fortuna natabit.'

803 *Sunt alia adverso pugnantia sidera mundo*] 'Ἰδιωρίζει, nam τῷ παντὶ nihil contrarium.' Verba sunt Scaligeri, quibus *ἰδιωτισμὸς* ipse suum prodit. Mundus hoc loco ponitur pro cœlo, ut alibi sæpe. Cœlum autem non est τὸ πᾶν. Ceterum cœlo pugnant planetæ, qui cœlesti motui diurno contraeunt. Sic alibi, 'Atque alia adverso luctantia sidera mundo.' Et deinde, 'Per bisseña volant contranitentia signa.' Rursum, 'Et quinque adverso luctantia sidera mundo.' Item, 'Æternum et stellis adversus sidera bellum.'

807 *Ac prius incipiam*] Hermes in Carpo laudatur a Scaligero. Atqui Ptolemæus suctor est Carpi, non Hermes. Fertur quidem sub Hermetis nomine libellus centum apho-

rismos complexus, unde et titulum habuit. Cum autem totidem constet aphorismis Ptolemæi Carpus, qui propterea Centiloquium vulga appellatur, hinc natus error.

810 *Vigeat quandoque*] Hoc est, et quando vigeat. Sic sæpe Manilius.

836 *Nunc prior hæc species diversis crinibus exit*] *Exit*, hoc est, abijt, mutatur, desinit.

865 *Ob juncta creavit*] Miratur Scaliger non resumere Manilium quod supra dixerat, 'Sunt autem cunctis permixti partibus ignes,' quippe hoc concludendum fuisse. Vero, et conclusit quidem Manilius, cum dixit,

'Ne mirere faces,' &c. Præterea hæc ipsa sunt velut conclusio superiorum.

882 *Qualis Erechtheos, &c.*] Præter Thucydidem, Lucretium, et Virgilium, quos commemorat Scaliger, Ovidius etiam et Silius in pestilentia descriptione sese exercuerunt.

888 *Et coacervatis ardebant corpora membris*] Hypallage; Et coacervatis corporibus membra ardebant.

905 *Nec plura alias incendia mundus, &c.*] Hæc primi libri pars postrema ad exemplum postremæ partis lib. I. Georgicon Virgilio manifesto composita est.

LIBER II.

13 *Et chaos enixum terras*] Dicam scribit Manilio Scaliger, quod falso dixerit Hesiodum scripsisse Terram ex Chao genitam. En tibi verba Hesiodi, 'Ἦτοι μὲν πρότιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖ' εὐρύστερνος. Atqui cum Chaos primo extitisse dicat, deinde Terram, credi potest id sensisse, Terram posteriorem Chao antiquiore esse prognatam. Sic intellexit Johannes Diaconus: 'Ἡσίωδος γεννᾷ τ' ἕλλα ἐκ τοῦ ὕδατος; καὶ ἀρχαιότερον πάντων, ὥς ἀπὸ τῆς χάσεως παρονομήσας χάος... ἔπειτα δὲ ἡ γῆ παράγεται μετὰ τὸ χάος: εὐλόγως τοῦ γὰρ ὕδατος πυκνουμένου μὲν καὶ εἰς ὁλοσχερεστέραν φύσιν συνισταμένου, παχὺ τι καὶ γεωδέστερον τὸ συναγόμενον γίνεταί.' Ubi cum id censuisse Hesiodum doceat, Chaos aquam esse, ex eaque compressa et densata Terram extitisse; omnino credidit id sibi velle Hesiodum, ex Chao Terram esse genitam. Quam opinionem Manilium quoque videmus esse secutum.

14. *Et primum titubantia sidera cor-*

pus] 'Nihil tale,' inquit Scaliger, 'in Theogonia Hesiodi.' At ista tamen illic legimus, Γαῖα δὲ τοι πρῶτον μὲν ἐγένετο Ἴσον αὐτῇ Οὐρανὸν ἀστερόεντα. Alio loco Solem, Lunam, et Auroram Hyperione et Thia procreatos esse canit, Astræo vero et Aurora Luciferum, atque astra reliqua. 'Titubantia sidera' appellat Manilius, metaphora ducta ab infantibus, qui pedibus suis consistere nequeunt, et in gradiendo titubant ac vacillant; quasi astra recentia nondum gressus suos, ob infantiam, figere didicissent.

15 *Titanasque senes*] 'De Titanibus nihil in Theogonia,' inquit Scaliger. Mirare præceps hominis et confidens ingenium. Titanum ortus, casus, pugnas, pœnas adeo prolixè narrat Hesiodus, ut vix ullo argumento plus se oblectasse videatur. Cunabula quoque Jovis non. perfunctorie narravit.

16 *Sine fratre parentis*] Scribit hic Scaliger cecinisse pœtas omnes Junonem sine Jovis opera Vulcanum per-

perisse; præter Hesiodum, cuius et verius affert, *Ἡρῆ δ' Ἡφαιστον κλυτὸν, ἐν φιλότῃ μιγείσα, Γέλνато, καὶ ζαμένησε, καὶ ἤρυσεν φ' παρακοίτῃ*. Contra vero scholiastes Hesiodi, οὗτος δὲ τὸν Ἡφαιστον ἐκ μόνης Ἥρας εἰσάγει· ὁ δὲ Ὅμηρος ἐκ Διὸς καὶ Ἥρας. Non poterat apertius Scaligerum redarguere, quam cum dixit Hesiodum ex sola Junone Vulcanum natum finxisse, Homerum vero ex Jove et Junone. At Johannes Diaconus in Allegoriis ait scripsisse Hesiodum Jovem ex Junone Vulcanum procreasse. An ergo ex iisdem verbis contraria colligere potuerunt interpretes? minime sane; at diversa legerunt; et Johannes quidem Diaconus ea quæ extant in recentioribus editionibus; scholiastes vero isthæc, *Ἡρῆ δ' Ἡφαιστον κλυτὸν οὐ φιλότῃ μιγείσα Γέλνато*. Atque hanc legitimam esse scripturam sequentia declarat; καὶ ζαμένησε καὶ ἤρυσεν φ' παρακοίτῃ; quibus causam affert, cur Juno sine Jove Vulcanum ediderit, quia nimirum rixæ inter eos erant. Et sic legisse Manilium verba ipsius ostendunt. Accedunt præterea fidejussores, eruditi illi Apollonii scholiastæ, qui ad hæc e lib. 1. Argonauticon, *ἔξοχα δ' ἄλλων Ἀθανάτων, Ἥρης ὤλα κλυτὸν*, sic disserunt, *Ἡσίοδω ἐπικολούθησεν, ἐξ Ἥρας μόνης τὸν Ἡφαιστον λέγοντι γεγενῆσθαι*. *Ἡρῆ δ' Ἡφαιστον κλυτὸν οὐ φιλότῃ μιγείσα Γέλνато*. Ὅμηρος Διὸς καὶ Ἥρας φησὶν αὐτόν.

29 *Solventemque patrem*] Non intelligere se istud fatetur Scaliger, quod in astrothesia Cepheus Andromeden non solvat. Atqui id non pertinet ad astrothesiam, sed ad originem et causam astrothesiæ: dixit enim supra *causasque tulere*, nempe cum post cetum a Perseo interfectum Cepheus pater, vel de Cephei licentia, Perseus Andromeden vinculis exemit. A Perseo enim solutam esse tradit Lucianus, a Cupidine Philostratus, quod idem est. Ut hic autem, sic et lib. v. Manilius a Persei et

Andromedæ asterismis descendit ad eorum historiam, prout in terris fingitur contigisse. Quæcumque autem illic narrat, si quis ad cœlestes has formas exigat, errabit.

32 *Spolioque Leonem*] Hoc est, propter eam pugnam, in qua ab Hercule victus et spoliatus est.

43 *Ecce alius pictas volucres, &c.*] Quæ hic commemorat Manilius, a tribus diversis auctoribus descripta esse indicat. Alius, inquit, refert pictas volucres et bella ferarum, ille venenatos angues, hic fata nata per herbas. Igitur uni Emilio Macro hæc esse tribuenda haudquaquam cum Scaligero censuerim. Nican-drum in his videtur designare.

58 *Soloque volamus In cælum currus*] Et paulo post, *Sed solus vacuo veluti vectatus in orbe Verbere agam currus, non occurrentibus regentibus actus*. Virgilius, *Juvat ire jugis qua nulla priorum Castalium molli divertitur orbita clivo*. Propertius, *Quo me fama levat terra sublimis, et a me Nata coronatis Musa triumphat equis: Et mecum in curru parvi vectantur amores*. Statius de Lucano, *Rapidum poli per axem Famæ curribus arduis levatus*.

76 *Nec pelagus fontes*] Vulgatam opinionem prosequitur. Verum aliam quoque esse fontium originem certissimis argumentis deprehensum est.

93 *Sic summersa fretis, concharum, &c.*] Fuit ea veterum opinio, ad hanc usque ætatem deducta, crescente luna augeri corpora animalium; minui, decresciente. Sed vereor ut certa et constanti experientiæ fide nitatur. Sæpe equidem mitulorum, astacorum, cammarorum, pagurorum, cancrorum, caridum conchas, et quadrupedum complurium medullas rimatus sum diversis lunæ temporibus, neque ullam deprehendi mutationem, quam ad lunam certo possem referre. Nam id propter alias causas sæpe contin-

gere certum est; vel propter diversas anni tempestates, vel propter animalium morbos, aut famem diuturnam, aut immodicos labores, aliave huiusmodi plurima. Quid quod in India ferunt crustaceos huiusmodi pisces extenuari pleniluniis, interluniis pinguescere? Retinenda est in his rebus assensio, quoad certioribus experimentis exploretur veritas, et res ipsa auctor detur.

120 *Ac terras, cœloque fretum, &c.*] Versum hunc carere sensu, et si quis ex eo sensus elici possit, nihil ad Manilii propositum facere Scaliger pronuntiat. Aio contra optimum ei inesse sensum, hunc videlicet, hominum ingenium, cœlum et cœlo subjectas terras ac maria, et quæ mari ac terræ subjecta sunt, penetrare et cognoscere beneficio solertiæ a natra ei inditæ. Hoc autem conducit ad institutum Manilii, qui cœli ac siderum vim et efficientiam, qua in hunc terrestrem orbem, totiusque mundi compagem pollent, explicare aggessus est. Supra hoc libro, 'Namque canam tacita naturæ mente potentem, Infusumque Deum cœlo, terrisque, fretoque.'

140 *Nec per iter socios commune regentibus actus*] Ipsas currum *ἑλκείας* intelligit, non spatia illa agrorum, quibus pecudes aguntur, ut existimavit Scaliger.

161 *Quis sunt collegia*] Collegium de duobus dici apud Livium sæpe observavimus.

175 *Quia etiam Erigone, &c.*] Ut alia astra quæ tropica præcedunt, pisces nempe, gemini, et sagittarius, biformia dicuntur; non solum quod duplices vires, sed etiam quod duplicem formam obtineant, par quoque virgini forma tribuenda fuit: uti re ipsa tributa est a Manilio infra hoc libro, 'duplicemque in virgine formam:' alis quippe instructa fingitur. Itaque duplicem formam habet, virginis et avis. Dicamus ergo memoria

lapsum esse Manilium, cum scripsit, 'Nec facie ratio duplex;' vel supplendum est 'solum,' ut hæc sit sententia, virgo non facie solum duplex est; sed et viribus.

212 *Et sua respiciens aurato vellere terga*] Sic lib. i. 'Aurato princeps aries in vellere fulgens Respicit, admirans aversum surgere taurum:' et lib. iv. juxta emendationem Scaligeri, 'Et cervice prior flexa quam cornibus ibit.' Sic pingi solet aries terga respiciens, et tres illæ insignes stellæ, quæ in occidentem spectant, cornibus ejus attribuuntur. Atque hunc morem vetustum esse liquet. Perverse tamen id factum censeo: nam cum ex stellarum situ figuras illas imaginati sint prisca astronomi, certum est tres illas stellas arietinum caput, recta in occasum spectans, representare: adeo ut lucida illa borealis, quæ est in dextro cornu, oculum; quæ in sinistro cornu, nares; quæ in auricula, os referat. Quod nos vel pueri observabamus, antequam ex globi cœlestis inspectione accuratorem siderum notitiam haberemus. Suspicionem nostram egregie confirmat vetus kalendarium rusticum Farnesianum, in quo aries eo situ pingitur quem dixi; occasum videlicet, non terga respiciens. Confirmat et quod inferius subjicit Manilius, arietem currentem pingi: vix enim, ac ne vix quidem pecus ulla currens terga sua respicere possit. In quo iterum peccant, qui procumbentem arietem pingunt. Vulgarem globorum illorum technicorum et mapparum astrothesiam in multis a veteri et a cœlo ipso discrepare deprehendimus.

233 *Parsque mari nitens fundentis semper aquarum*] Quamvis Manilius scripserit lib. v. 'Nunc subit arcitenens, cujus pars quinta nitentem Arcturum ostendit ponto;' hoc tamen loco, quem habemus in manibus, partem aquarii mari nitentem, aquas

esse ex situla aquarii fusas non possum fateri, propter repugnantem modulum syllabæ prioris, in vocabulo *nitens*. Præterea mira hæc esset locutio: nam si *mare* hic ponitur pro aquis, et *pars mari nitens* sunt aquæ ipsæ ex urceo cadentes, tantundem esset ac si dixisset, aquæ aquis nitentes. Aliud voluit Scaliger, cum lectionem hanc inexit; nempe partem corporis inferiorem in aquis latere, et mari niti, hoc est, in mari incedere. Unde colligit aquarium olim pingi solitum fuisse eminentem extra aquas parte aliqua corporis. Quod non ita est, nec assentiuntur formæ veteribus kalendaris impressæ. Dicendum potius mari niti aquarium, quod supra aquas ex urna ipsius profluentes gradiatur; nam pedibus eas calcare fingitur. Atque hæc est legitima loci sententia, si Scaligeri lectionem sequimur. Verum si recurramus ad priscos codicum apices, quos Scaliger interpolavit, scriptum reperiemus, *Parsque marina nitens*. Partem marinam intelligere possumus aquas e vase erumpentes. Dux enim partes in hoc signo spectandæ sunt, quas et infra distinguit Manilius, cum ait, 'Piscibus Erigonen, juvenique, urnæque leonem.' Juvenis est calca unum aquarii signum constituunt. Quæ quamvis recte se habent, aliud tamen vetustatis monumentum hic latere suspicor. Docet nos Eubulus apud Hygiam, Cecropem signo hoc fuisse notatum. Hunc autem διφύη dictum esse notum est; vel quod utroque polleret sexu; vel, juxta alios, quod superna parte homo, inferna draco esset. Cujus fabulæ variæ causæ afferuntur. Mihi verisimile fit, quod mari ex Ægypto in Atticam pervenerit, superiore parte hominem, infima piscem συμβολικῶς esse pictum, quo modo Tritones pingi solent. Hoc si sit, jam dubium non erit ecquam ejus partem marinam nitere Manilius voluerit. Ceterum

notent grammatici illud *fundentis*, absolute positum; ut et infra, 'Crum fundentis aquari Arbitrium est:' cum alias addat 'sinum,' 'aquas.'

239 *Nec capit, aut captos effundit aquarius ortus*] Insunt versui huic Veneris monumenta nefandæ, quam cum Catamito exercere Jupiter fingitur: nec patitur pudor noster ut pluribus hæc explicemus.

251 *Libra sub emerito considens orbe laborum*] In globis vulgaribus astronomorum, et in uranometria Bayeri, libra depressis et prostratis lancibus exhibetur. At olim ex libripendis manu suspensa pingebatur. 'Humana est facies libræ,' inquit Manilius. Consentit et forma quam obtinet in calendario Farnesiano. Ægyptii nugurum illarum inventores stantem libripendem pingebant, gerentem in dextra libram, in sinistra decempedam. Stat et in illo calendario; cum sedentem Manilius representare videatur. Hoc officium libræ gestandæ Augusto sua ætas, adulandi artibus jam sese erudiens, delegavit. Sed quid hoc est, *sub emerito orbe laborum*? An id sibi vult, considerare libripendem quietis capiendæ causa, post gestum munus, quod ex intervallis soleat repetere? Dixit Virgilius, 'Redit agricolis laboractus in orbem.' An potius *orbem laborum* appellat zodiacum, quod in eo curricula sua exercent planetæ: emeritum vero, quod propter justitiam suam in eum referri meritis sit gestator ille libræ? Sic supra 'emeritum mundum' dixit.

292 *Et hunc læva*] Scaliger in hunc locum: 'Libræ dexter cancer, cancro capricornus, capricorno aries, arieti cancer.' Hæc adeo absurda sunt, ut tanto viro non putem exdisse. Credamus potius sic scripsisse, 'Libræ dexter cancer, cancro aries, arieti capricornus, capricorno libra.'

293 *Semper enim dextris censentur signa priora*] Hoc est, dextris accen-

sentur, annumerantur. Quod non assecutus est Scaliger, propterea quæ mirum ipsi visum est et insolens.

317 *Transibit numerus formam*] Hoc est, figuram. Livius, 'Archimedes intentus formis.'

325 *Sin summa prioris*] Hæc, quamvis levia, in gratiam tamen tironum scripta sunt a Manilio, ut intelligant trigona, et tetragona, aliosque σχηματισμοὺς ducendos esse, non a signis ad signa, sed a partibus signorum ad pares signorum partes. Ceterum levia hæc, ut voles, vera sane sunt et perspicua; quæ Scaliger, ut alia pleraque auctoris hujus, περὶ πρῶτης sua opacavit et intricavit. 'Quis concedat Manilio,' inquit, 'ab ultima capricorni ad primam arietis, quatuor signa comprehendi? Sunt enim sexaginta partes tantum exclusive, sexaginta et una inclusive, ut vulgus loquitur.' In his et sequentibus facit nã intelligendo, ut nihil intelligat. Ab ultima capricorni ad primam arietis sunt quatuor signa inclusive; (ntamur enim vocibus plebeis;) nempe capricornus, aquarius, pisces, aries: duo vero exclusive, nempe aquarius et pisces.

356 *Visionum eorum*] Sic Censorinus, quiet 'visiones' dixit et 'conspectus,' pro eo quod vulgo aspectus dicimus. Græci utuntur verbo βλέπειν, unde ἡ βλεπτα, vox Firmicofamiliaris.

363 *Sexque per anfractus curvatur virgula in orbem*] Nescio quid hic de peripheriis segmentorum somniat Scaliger, de quibus non cogitavit Manilius. Loquitur de hexagono, quod circulo inscriptum est, ut supra de trigono et tetragono. Angulos eleganter appellat anfractus: nam, juxta Varronis originem, fit ea vox ab ambitu et frangendo; vel, quod verius est, ab amfringo, quod est circumfringo. Ergo virgula, hoc est, linea, frangitur, et sex angulos efficit, donec orbem compleverit. Fraudis Scaligero fuit dictio curvatur, qua

circuli curvamen significari censuit, cum pertineat ad flexuram hexagoni circulo inscripti, quæ curvaturam circuli sequitur et imitatur.

365 *Quo te, capricorne, rigentem*] Pro, a quo; nam supra, 'a tauro;' infra, 'a te.'

366 *Adversa quæ tauro sidera*] Legendum omnino, *aversa quæ tauro sidera*. Supra, 'Respicit admirans aversum surgere taurum;' et lib. II. 'Cernis ut aversus redeundo surgat in arcum?' Infra, 'Quique sub aversi numeratur sidere tauri:' deinde, 'Temporis averso nascentis sidere tauri.' Rursum de tauro, 'Aversus venit in cælum.' Iterum, 'Taurus in aversos præceps ut tollitur ortus.' Cum autem dixerit latera hexagoni a tauro venire in cancrum, ab hoc in virginem, dein in scorpium, tum in capricornum, ab eo in pisces; postremum hexagoni latus omnino cadere debet in aversa tauri sidera. Quocirca de emendatione hac dubitandum non est.

375 *At quæ succedit*] Antea editum erat, *Et quæ succedit*. Mutavit id Scaliger, quia non intellexit. Pergit Manilius loqui de hexagonis. Cum dixerit autem superiore versu tertia signa condita esse recessu convexo cæli, subjungit lineam, hoc est, latus hexagoni, quæ succedit et attingit sidera illa tertia, cælo proximam esse et velut connexam, quod singula tantum et una astra transmeat: nam quæ succedit, hoc est, subtenditur a primo signo ad tertium, puta a primo puncto arietis ad primum geminorum, transmeat tantum taurum; videlicet exclusive, ut loquuntur; exclusis nempe ariete et geminis. Sic supra dixit, 'alterno divertitur angulus astro,' hoc est, alterno transmisso. Et paulo post, 'a tauro venit in cancrum,' nimirum transmissis geminis. Firmantur isthæc ex iis quæ proxime subsunt, fœdus esse tertiis illis signis sub lege propinqua, nec diversum

illis esse genus, quippe servato astorum ordine mascula sex respondere masculis; totidem feminea femineis; alterna alternis, hoc est, tertia tertiis. Igitur arietem inter et geminos fœdus est, quod masculi sint; est et inter taurum et cancrum, quod feminei sint. Ac proinde latus hexagoni, quod sidera hæc connectit, etsi infirmum est, propter distantiam suam a terris; quia tamen signa cognata conjungit, ideoque vi aliqua et efficientia pollet. Vera hæc est mens Manilii, quam misere obscuravit et confudit Scaliger; nam putavit Manilium desita de hexagonis disputatione, aliam aggredi *περὶ τῶν ἀσυνθέτων, καὶ ἀβλέπτων, καὶ ἀσχηματιστῶν*, nempe *μοναχῶν καὶ συναφῶν*. Falsum id esse liquet ex eo quod proxime instituit disputationem *περὶ τῶν συναφῶν*, cum ait, 'Jam vero nulla est hærentibus addita signis Gratia.' Deinde si linea illa quam cælo connexam esse ait Manilius, ea intelligenda est, quæ uni dodecatemorio subjacet, verbi gratia a primo arietis ad primum tauri, ut *μοναχὸν* et singulare signum comprehendat; vel quæ a decimo arietis ad decimum tauri pertinet, ut signa *συναφῇ* connectat; hæc utique linea attingit signa diversi generis, sed aries masculinus sit, taurus femineus: cum e contrario diserte pronuntiet Manilius, lineam de qua agit, signa attingere ejusdem generis: 'Sed tamen est illis fœdus sub lege propinqua, Quod non diversum genus est.'

386 *Nam consensus hebet, quia visus ademtus*] Signa hærentia nullum inter se consensum habent nec gratiam. Rationem subjicit Manilius, quia visus illis ademtus est, hoc est, quia sunt *ἀβλέπτα καὶ ἀσχηματιστά*; sive, ut vulgari genethliacorum more loquar, quia non faciunt aspectum. Clarissima hæc erant, neque indigebant notatore Delio; in hac tamen disputatione de ableptis insignis est

Scaligeri *ἀβλέπτα*. 'Nulla,' inquit, 'linea defluit ad visum nostrum: *ἀβλέπτα* potius dicta, quia a nobis non videntur, quam quod se non vident.' Aries et taurus signa sunt hærentia et *ἀσυνθέτα*, quæque propter vicinitatem se non respiciunt; utrum credere satius est, *ἀβλέπτα* ideo dicta esse, an quod ea non videmus, ut vult Scaliger? An arietem, an taurum non videmus? Tantum virum tantum cæntire mirabile sane est.

387 *In se ducta ferunt animos, quæ cernere possunt*] Medicinam facio loco huic parva mutatione. Lego, *In seducta ferunt animos, quæ cernere possunt*. Signa illa, quibus gratia non est cum proximis suis, quod ea videre non possint propter viciniam; eadem signa cum *seductis*, id est, remotis signis, quæ ducta possunt, consentiunt. Nihil hic vidit Scaliger.

388 *Sunt et diversi generis, &c.*] Pergit loqui de signis hærentibus et conjunctis, quæ dixerat inconvenientia esse, quod conspectus illis sit ademtus: nunc aliam discordiæ et *ἀσυνφωνίας* causam addit; quod sint diversi sexus. Quæcumque in quatuor hos versus disserit Scaliger, *πάνθ' ἑλικτὰ* sunt; præcipue quæ in hunc scripsit, 'Tertius absorto ductus non sufficit orbe;' quem feliciter exposuit doctissimus Bullialdus, et Scaligeri supinitatem castigavit.

486 *Audit se*] Sic disserit Scaliger in hunc locum: 'Tropica ambo cancer et capricornus se invicem vident.' Falsum hoc est; cancer se ipse videt, se ipse capricornus; invicem se non vident, sed audiunt. Scripserat procul dubio Scaliger, 'Tropica ambo cancer et capricornus se invicem audiunt, non autem se invicem vident.' Quemadmodum paulo post scripsit, 'Ideo se vident mutuo libra et aries, non autem mutuo sese audiunt.'

491 *Indutusque Jovi*] Jupiter induerat tauri formam, non taurus Jo-

vis. Igitur Jupiter indutus erat taurro, non taurus Jove. Perperam ergo opinatur Scaliger *Jovi* hic positum auferendi casu, pro *Jove*. *Indutus* hic usurpatur pro, circumpositus, circumdatus. Taurus Jovi circumjectus erat. Sic veteres dixerunt, induere se vallis; vestes humeris, torquem cervici induere.

496 *Cancrī captatur aquarius astro*] Exponit Scaliger, 'cancrum amat aquarius;' et olim ita interpretabar; nam infra scribit Manilius de aquario, 'sublimemque colit caucrum;' hoc est, amat: et qui amat, 'amore captus' dicitur. At contra se res habet ac putabam; nam seusus est, cancrum insidiari aquario, et fraudem illi nectere, ut loquitur Manilius. *Captare* autem hoc ipsum significat. Plautus, 'Cur me captas? Astute mihi captandum est cum illo.' Dicimus autem eum amore capi, qui amat, non amore captari; multo etiam minus *captari*, sine adjuncto.

509 *In Augusti felix qui fulserit ortum*] Querit Scaliger, quomodo Augustus et Agrippa, dum Apolloniæ versarentur, Theageni mathematico geniturarum suarum tempora edere potuerint, in tanta confusione anni Romani, tot tamque frequentibus intercalationibus perturbati. Nos respondemus fieri potuisse, ut nascentibus illis horoscopia signa et solis ac lunæ loca notata sint. Id vel maxime persuadet Dio, cum narrat, Augusto recens nato, Nigidium Figulum Octavio patri dixisse, 'Dominum nobis genuisti.' Ergo genituram suam ignorare non potuit Augustus; cujus et insignem notam nummis impressit, et cujus thema divulgavit, quamque carminibus suis Manilius et Germanicus celebrarunt. Verum cum themati huic non consentiat tempus genituræ a Suetonio assignatum ix. kal. Octobris, paulo ante solis exortum, M. Tullio Cicerone et Antonio cos. verisimile est adulteratam fuisse dictionem *Octobris*; quæ cum

decurtata et contracta esset, uti fieri solet in notis temporum ascribendis, facile labem admisit.

542 *Et libra, et gemini piscis quos protulit unda*] Sublata conjunctione totam rem Scaliger intricavit. Nam cum duodecim signorum hostes ordine percenscat Manilius, cur libram extra locum suum commemorasset, cujus hostes infra est editurus? Sensus autem est, arietis hostes sunt virgo, libra, et pisces. 'Gemini piscis undam' dixit *περὶ φαστικῆς*, pro piscibus.

549 *Quique sub adversi numeratur sidere tauri*] *Lege aversi*. Ut supra, 'adversa que tauro Sidera,' emendavimus *aversa que tauri*.

551 *Hostis, sed totidem bellum subscribitur astris*] Repono, *Hostis, et in totidem bellum subscribitur astra*.

554 *Maxima turba petit*] Ut vitiose hæc interpretaretur Scaliger, ita et male interpretatus est. Maxima turba petit libram, non capricornum. *Maxima turba* idem est ac magnus numerus signorum libram oppugnat, nempe quinque. Vana hic est ergo Scaligeri argutio de turba optima maxima, et de signis *λογικῶς*.

562 *Natura et lege jubente*] Nimis quoque hic argutus est Scaliger: nam cum hæc signorum odia *ἀναιτιολόγητα* sint, frustra causas scrutatur, quæ nullæ sunt. Quod autem partus sagittarii deprimere volunt gemini, virgo, libra, et aquarius, non id propterea fit quod quatuor hæc *λογικὰ* sint, at sagittarius ex *λογικῶν* et *ἀλογῶν* conflatus: nam virgo, ut supra monui, signum quoque est biforme, ex avis et puellæ natura compositum.

582 *Pectore amicitia*] Hoc est, pectore amico. Sic sæpe Plautus, 'Sarapis sementium,' pro Sarapide sementino: 'cibus perennitatis,' pro cibo perenni. Juvenalis, 'bellorum animæ,' pro animis bellatricibus. Figura Ebræis familiaris.

584 *Lis una fuit per sæcula mortis*] Id ita interpretatur Scaliger, 'Unum par amicorum succurrit, qui-

bus nullam jurgium interceasit, præter unam litem mortis.' Item, '*Per secula*, hoc est, in toto vitæ suæ tempore unam tantum litem hanc mortis habuerunt.' Fallitur; nam sensus est, per omnes retro ætates unicam litem hujusmodi extitisse; nam proxime dixit nihil rarius a natura fuisse creatum pectore vere amico; unam extitisse Pyladem, unum Orestem, qui se quam amicum mori mallerent.

601 *Et fas atque nefas, mixtum, &c.*] Totum hunc locum ex primo Georgicon Manilius expressit.

619 *At cum lanigeri partu, &c.*] Hunc versum et sequentem sic restitui velim, *At cum lanigeri partu sub utroque trigono, Non partes, sed rara gerunt pro tempore bella.* Hoc est, nati sub utroque trigono, *Non partes, sed rara gerunt pro tempore bella.* Hoc est, Nati sub utroque trigono, leone nempe et sagittario, non semper fœdus ac partes consociant cum natis sub ariete; sed aliquando, licet raro, cum iis bella gerunt.

641 *Sic erit ex signis odium, &c.*] Frustra versum hunc, cum proximo, sollicitat Scaliger; nam etsi quæ ad pacem ex signis pertinent nondum penitus absolvit, tamen hoc *συμπέρασμα* ex superioribus jure potest colligere; præsertim si Manilius scripsit, in *ternis*, hoc est, sub trigonis, ut vult Scaliger: nam manifesto hæc est conclusio disputationis de triplicitatibus. Quanquam recte legi potest, in *terris*; ac si dixisset, quicumque in terris nascuntur, huic legi trigonorum sunt obnoxii.

665 *Nec metuit sine corpore quemquam*] Subandi, adjuncto.

675 *Quotquot cardinibus proprio quadrante moventur Proxima*] Hoc est, astra quæ proxime accedunt ad cardines, et in suo quæque quadrante moventur, vicinæ jus continent. Minime autem hic intelligendi sunt cardines anni, sive puncta tropica, quod facit Scaliger; sed cardines geniturae, *κέρτα γενέσεως*, quæ cuspides

appellantur. Cardinibus illis inest jus cognationis. Ad eos qui proxime accedunt loci, sive *ἐκταφορὰς*, sive loci succedentes, vicinitali præsumunt. Tertiū loci a cardinibus geniturae, qui loci dejecti dicuntur et *ἀποκλίματα*, hospitibus jura dicunt.

674 *Sic astrorum servabitur ordo*] Rationes hic quoque male subducit Scaliger: nam quatuor *ρόμματα* poni vult a Manilio, cognationem, affinitatem, viciniam, et hospitalitatem; et affinitatem quidem ab eo assignari trigonis, cognationem cardinalibus signis quadratorum, viciniam secundis, hospitalitatem tertiis. Quæ longe absunt a mente Manilii. Nam primum amicitiarum jus omittit Scaliger, quod trigonis Manilius ascribit, 'cognata quadratis Corpora censentur' signis, et 'amica trigonis.' Deinde distinguit affinitates a cognationibus, easque trigonis attribuit Scaliger. At Manilius cognationes et affinitates ad signa cardinalia quadratorum ex æquo vult pertinere: 'Sic quæcunque manent quadrato condita templo Signa, parem referunt numeris aut tempore sortem; Ac velint cognata manent sub fœdere tali. Idcirco affines signant, gradibusque propinquis Accedunt, unaque tenent sub imagine natos.'

731 *Proxima tricenae partes sententia ducit*] Existimavit Scaliger duplicem hic a Manilio fuisse propositam rationem investigandorum dodecatemiorum; et primam quidem ab hoc versu, 'Hæc quoque comperta,' &c. secundam ab illo, 'Proxima tricenae,' &c. Ego unicam tradi puto; quam enim primam esse vult, ea manca et imperfecta est. Nam cum jubet Manilius partem signi, in qua luna constiterit, duodecies geminari, tum signo illi, atque item sequentibus, suas unicuique partes attribui, nemo certum inde rei conficiendæ modum queat cognoscere. Deinde nec integra est, quæ sequitur, ad cognoscendum dodecatemiorum præcep-

tio; qua sancit, ut tricenæ detrahantur partes; tum ubi numerus deficiet, quæ supererit summa, distribuatur in duas partes cum dimidia, atque hinc exceptus numerus sequentibus signis ascribatur, et futurum illic lunæ dodecatemorion, ubi cadet numerus. Hæc, inquam, præceptio integra non est: unde enim colliguntur tricenæ illæ partes? Unde detrahentur? Sane id primum dictum oportuit, nec infutatur Scaliger. Præterea qui in hanc opinionem præcipitem dedit Scaligerum versus iste, *Proxima tricenæ partes sententia ducit*, aliud omnino significat ac videtur; nec enim alteram non est: unde sententiam notat: verum is est loci sensus, sententia hæc quam propono detrahit deinde tricenæ partes. *Proxima* enim, nomen est pro adverbio, quæ figura poetis familiaris est. Manilius ipse lib. i. 'Ultima ad Hesperios infectis volveris alis:' pro postremo, denique. Et lib. iv. 'Hic tibi nascetur cum primus aquarius exit:' pro cum primum, statim atque. Virgilius, 'Ubi concubitus primos jam nota voluptas Solicitat:' quo loco Philargyrius, '*Primos*, poetice pro primum.' Idem, 'Primo depulsus ab ubere matris.' Et alibi, 'Ut cum prima noviducunt examina reges.' Ubi Philargyrius, '*Prima* hic, pro primum; nomen pro adverbio.' Ovidius, 'Copia cum facta est adeundi prima tyranni.' Item, 'Fac monitis fugias otia prima meis.' Silius, 'primamque intraverat urbem.' Statius, 'Ut subitus vates pallentibus incidit umbris:' pro, subito. Juvenalis, 'Interdum et ferro subitus grassator agit rem:' item pro subito. Valerius Flaccus, 'Prima Deum magnis canimus freta pervia nautis.' Idem, 'Serum ut veniamus ad... amnem Phasidis:' pro sero. Et alio loco, 'Modo nostra prior tu. perforce jussa:' pro prius. Item, 'Prior ense sequaci Æquat humo truncos.' Ausonius, 'Quarta

in sede viget primi indulgentia solis.' Non piguit hæc ascribere, et plura in hujus rei probationem testimonia colligere, quia consimiles poetarum multorum locos perperam a multis sumi et exponi video. Similiter igitur apud Manilium, '*Proxima sententia ducit*,' tantundem valet ac, proxime, deinde sententia ducat. Quæ si vidisset Scaliger, verum loci sensum non pervertisset. Adde quod, si sententia hæc, quæ Scaligero gemina visa est, nni reddatur formæ, egregie coalescet; prior enim cauda, posterior capite caret, et luna in utraque assumpta est in exemplum.

745 *Quandoque locatæ*] Id est, et quando; ut supra jam observavimus. Spectare decebit in quo dodecatemorio, et quando, stellæ locatæ fuerint. Quasi dicat, accurate observanda sunt locus et tempus.

747 *Cujus enim stellæ fines, &c.*]

Quæ hic scripta sunt a Scaligero de terminis planetarum, neque pertinent ad hunc locum, et valde confusa sunt, neque consentiunt iis quæ infra traditurus est in præceptis doctrinæ Manilianæ, ad inveniendum dodecatemorion dodecatemorii. Id sibi vult Manilius, dodecatemorion quodlibet constare gradu sestertio, hoc est, duobus gradibus cum semisse, sive quinque dimidiis gradibus, quot sunt planetæ, Saturnus, Jupiter, Mars, Venus, Mercurius: nec enim veniunt in hunc censum sol et luna. Singuli hi dimidii gradus singulis assignantur planetis. Ad hos gradus sibi proprios ubi pervenerunt planetæ, majore vi pollent. Itaque multum interest cognoscere fines, hoc est, locum planetæ proprium in quolibet signo: nam si in suo dodecatemorio reperiatur, plurimum illi accessisse roboris intelligetur. Jam ergo triplex dodecatemoriorum genus proposuit Manilius; primum signa quælibet zodiaci; deinde duodecimæ partes quorumlibet signorum, sive

gradus sesterlios ; demum quintas partes, sive singulos gradus dimidios secundorum dodecatemiorum. Hæc clara erant, si non iis Scaliger tenebras affudisset, qui non doctrinam suam ad Manilii illustrationem, sed Manilium ad doctrinæ suæ ostentationem accommodare solet.

823 *Fundamenta tenet rerum*] Hinc Cicero ‘fundatissimam familiam’ dixit, quæ erat ditissima.

868 *Utraque præterita, &c.*] Contra fidem manscriptorum codicum et editionum legi vult Scaliger, *Ut quæ*. Quod quam vanum sit, cognosce. Loquitur Manilius de duodecima domo et sexta. Utraque est ἀρκλιμα. Apoclimata autem loci dejecti appellantur. Duodecima et sexta domus oppositæ sunt. Hanc sequitur occasus, illam ortus, sive horoscopus. His positis, plana omnia fiunt. Ait Manilius, duodecimam domum, quæ est super ortum, esse infelicem ; sextam, quæ est sub occasu, opposita duodecimæ, æque esse infelicem, ne hac parte horoscopo præstet occasus ; utramque esse dejectam, quippe ἀρκλιμα, sive locum dejectum ; utramque esse portam laboris, nam duodecima ascendit ab horoscopo, cadit sexta ab occasu ; quod utrumque, ascensus videlicet et descensus, laboriosum est.

872 *Præceps hæc, illa superne Pendens*] Hinc commati subijce ἐποστρυμῆν. Lege deinde *metuit*, quod habet Aldina editio ; non *meruit*, quod Basileensis. Postremo lege *cadit*. Domus secunda præceps est, octava superne pendet. Hæc metuit finem, cum iacet occasus in vicino cardine ; hæc cadit ab horoscopo, cui subjacet.

882 *Qui fungitur astro*] Astrum illud Scaliger exponit horoscopum ; verum nec lectionem hanc nec interpretationem ratio et syntaxis patiuntur. Lege, *cui jungitur astro* ; nempe μεσουρῳηματος, cui jungitur undecima domus.

883 *Victrixque priorum*] Nempe domuum. Apotelesmatici enim in decretis suis confingendis, vel stellarum formas, vel situs locorum, vel alias hujusmodi commentitias causas secuti sunt. Ergo undecimæ domui, quod medio cælo proxima sit, et id jam prope conscensura, spem ascripserunt, ac victoriam quoque, præ ceteris domibus ; nulla enim summi loci consequendi certiore et proximior spe ducitur. Itaque subjicit, ‘Altius insurgit summæ comes addita fini.’

887 *Atque eadem interior, &c.*] Non habuit rationem Manilius decursionis circensis, quæ curriculum solare imitabatur, Tertulliano teste. In ea enim gyrys interior erat ad sinistram : at domus undecima est ad dextram μεσουρῳηματος ; ejus enim ἐναυαφορὰ est. Omnes autem ἐναυαφορὰ sunt ad dextram, ἀποκλιματα ad sinistram. Vero interiore esse dixit μεσουρῳηματος undecimam domum, quia ei comes addita est, seque proxime adjungit, quod nona non facit, quæ discedit ab eo, et post se illud relinquit. Unde ἀποκλιματα, ut dixi, appellantur loci dejecti ; ἐναυαφορὰ, succedentes loci.

898 *Quaritur inverso titulus*] Scribit in hunc locum Scaliger : ‘Cujusdam illorum priscorum cognomen fuit Maluginoso.’ Non patietur hanc constructionem Priscianus. Patiemur nos, qui vitiligare nolumus. At quis iste est, cui Maluginoso cognomen fuit ? An Maluginenses intelligit, familiam Cornelii gentis ? At sic a loco dictos credibilis est, quam a malo genio, unde nomen hoc arcessit Scaliger. Sic Regillenses dicti sunt Claudii ; sic Aventinenses, Genucii. Quod subjicit deinde Maluginosum reddi in veteribus glossis κακὴν πρεχῆ ; neque id admittimus, nam exemplaria nostra habent *Maluginosus*.

899 *Numenque Dei, nomenque potentis*] Nimirum δαίμονος, hoc est,

genii, de quo multa diximus ad Origenem. A dæmone dæmonia dicta est domus ista.

903 *Viribus ambiguum geminis, &c.*] Perverse hæc interpretatur Scaliger, et diem intelligit geminis viribus polentem, propter mutabilitatem rerum, quæ talis est, ut serus vesper infortunium vehat quandoque, cum prospera omnia Lucifer promississet. *Ambiguum* illud referendum est ad *numen Dei*, hoc est, ad dæmonem, sive genium, quem vultu mutabilem esse, album et atrum docet Horatius. Qua de re pluribus disseruimus in demonstratione evangelica. *Causaque dieti*, hoc est, die: ut apud jurisconsultos, 'causa possessionis' dicitur pro possessione; 'causa bonorum,' pro bonis; 'causa rei,' pro re: ut apud Tullum 'causa Neæræ,' pro Neæræ; apud Propertium, 'causa leti,' pro leto; quod ab ipso Scaligero observatum est. Sic *χρῆμα ἑλάνθον* Græcis, pro cervo; *χρῆμα γυναικῶν* pro gigantibus; *χρῆμα τῶν νυκτῶν* pro noctibus: 'verba jejnniorum' Ebræis, pro jejnniis; 'verba mirabilium,' pro mirabilibus. Vult igitur Manilius dæmonem mutare sortem utramque in die. Ac ne quid dissimulem, insigni trajectione mihi videtur iste locus laborare; quam sic corrigas, *Sub corde sagaci Conde locum, numenque Dei, nomenque potentis; Viribus ambiguum geminis, causaque dieti, Nunc hæc, nunc illuc sortem mutantis utramque. Hic momenta manent nostræ plerumque salutis, Bellaque morborum cæcis pugnantis telis: Quæ tibi posterius magnos revocantur ad usus.*

905 *Sed medium post astra diem*] Suspecta hæc sunt Scaligero; miratur quippe Maniliam post *μεσοῦρδην* posuisse nonum domicilium, cum supra undecimum collocaverit post idem *μεσοῦρδην*. 'At quæ fulgenti sequitur fastigia cælo.' Expeditam habemus responsionem, fieri id diversa ratione: undecimam domum sequi

medium cælum, juxta ordinem signorum; sequi nonam, juxta diurnum cæli motum.

907 *Æthera Phæbus amat*] Hoc est, locum illum ætheris, sive cæli quem dixit, qui sequitur *μεσοῦρδην*.

908 *Decernunt vitia*] Aquam sibi hic hærerere fatetur Scaliger. At nos inde expediemus, si legerimus *Decerpunt vitia*, hoc est, contrahunt. Plana est sententia. Quod autem causatur Scaliger, vitium huic domui inesse non posse, quæ Deo dicata est, frustra est. Nam primum Manilius, cum proxime ageret de quinta statione, corpora nostra vitiiis et morbis obnoxia esse dixit: 'Hic momenta manent nostræ plerumque salutis, Bellaque morborum cæcis pugnantis telis.' Tum deinde agens de nono domicilio, ait, 'Sub quo quoque corpora nostra Decerpunt vitia:' qua particula *quoque* significat, in nona, perinde ut in quinta statione, corpora nostra morbos contrahere. Præterea cum canit paulo post lunam in tertia domo, nonæ domui opposita, imitari hujus fata in damnosis orbis finibus, manifesto ostendit damnosam esse nonam.

918 *Et dominam agnoscit Phæben*] Queritur Scaliger tertiam stationem Dianæ fuisse dicatam ab astrologis, cum id aptius in secundam congruat, propter diluculum, quod propius est horoscopo; Dianam quippe esse *Φωσφόρον*, sive lucem dubiam, hoc est, diluculum. Fateor Dianam fuisse dictam *Φωσφόρον*, quia lucida revera est. Sic et sol *Φωσφόρος* dictus est. Et tum ea vox adjectiva est. At cum substantive usurpatur et absolute, Veneris stellam proprie notat, quæ diluculi comes est: atque hoc vocabulum redditur a Latinis Lucifer. Quocirca inepte fecissent astrologi, si secundam domum Dianæ idcirco dicassent, quod eadem sit ac Lucifer: nam neque Diana Lucifer est, neque Lucifer proprie est diluculum sive

dubia lux, sed sæpe confunduntur, quia hæc illius socia est. At Venerem cum Diana Arabes confuderunt.

922 *Asserit hanc Cytherea*] Notat Scaliger hic primum domiciliis suas tutelas assignare Manilium, quod supra non fecerat. Itane vero? Annon de statione undecima supra dixit, 'Jupiter hic habitat?'

923 *Et veluti faciem mundi sua collocat ora*] Id non exposuit Scaliger, neque fortasse potuit: nam qui sensum hinc exsculpes, qui nullus est? Unius literulæ adjectione locum sanaveris: *Et velut in faciem mundi*: dicit Venerem se eo loco collocare, qui velut facies mundi est. Aptius non potuit signare medium cælum, patens undique, et apertum, seque ab ortu ad occasum omnibus videndum præbens. Sic infra horoscopum faciem vocat, 'O facies signata, nota.' Infra 'faciem mundi,' et 'vultus mundi' appellat thema genituræ, hoc est, posituram ac informationem cœli, quale certo quodam temporis puncto fuit.

937 *Asperum erat tempus*] Recte vidit Scaliger legendum esse, *Asper et attentus*; hoc est, parcus, frugi, et diligens rei familiaris procurator. Dixit Horatius eodem sensu, 'Asper et attentus quæsisit.' Cicero, 'prudens et attentus paterfamilias;' et 'attenta vita.' Terentius, 'attentus ad rem.' Atqui in tutela Saturni pecuniam et thesauros veteres esse voluerunt. Unde Romani in æde Saturni ærarium locaverunt. Causas afferunt mythologi. Præest autem Saturnus imo cœlo, de quo sic supra Manilius: 'Fundamenta tenet rerum, censusque gubernat, Quam rata sint fossis scrutatur vota metallis, Atque ex occulto quantum contingere pos-

sit.' De eodem cardine sic Firmicus, 'Hic locus ostendit nobis parentes, patrimonium, substantiam, fundamenta, mobilia, et quicquid ad latentes vel repositas patrimonii pertinet facultates.'

938 *Signatque suas pro nomine vires*] Scaliger, 'Si vocatur δαίμωνιον, quas vires pro nomine assignare possit, equidem non video, et serio quærendum censeo.' Quæramus igitur. Vetusatissimi astrologi rerum omnium sortes planetis ascribebant; et Saturno quidem Νέμεω, quam Noctis filiam facit Hesiodus. Quocirca Saturnus Ægyptiis dicebatur ἀστὴρ νεμέωος, ut ab Achille Tatio in Isagoge, et ab Hermete Ægyptio in Panareto traditum est. Hæc fingebatur per orbem discurrere, hominum mores ac gesta inspicere, et pro meritis vel pœnis vel præmiis afficere. Atqui hæc dæmoniis quoque conveniunt, quæ noctu terras obambulare creduntur, et scelestorum noxas punire. Panem etiam, qui cum Saturno aliquando confunditur, et a Macrobio Nemesi et Saturno conjungitur, orbem noctu peragrarè, interdiu sopitum quiescere dixerunt. Manavit a sacris libris hoc figmentum, in quibus mentio fit 'negotii perambulantis in tenebris.' Talia autem domui huic conveniebant, quæ 'media sub nocte jacet.' Vires itaque ipsius erunt, in hominum noxas clam inquirere, sonites plectere, bonos pro meritis remunerare. Saturno id præcipue delegatur munus, cujus insignis æquitas celebratur; quique in Tartarum a Jove præcipitatus fuisse dicitur. Quamobrem Saturnalibus cerei mittebantur, quasi ut luce aliqua Saturnus in tenebrosa vita recrearetur.

LIBER III.

28 *Ebori decus addere*] Imitatur Virgilium, quod sæpe facit: 'Quale manus addunt ebori decus.'

58 *Quæ summæ operum partes*] Præterire non possum jocularem Gaffarelli super athlis Manilianis conjecturam, quam secutus est Kirchnerus. Notat Scaliger athla illa, de quibus acturns est Manilius, hoc nomine ab eo solo celebrari, et aliter ab antiquis genethliacis appellari. At vocem tamen istam, perinde atque rem ipsam, veteribus Ebræis cognitam et usurpatam fuisse contendit Gaffarellus, nec aliud esse quam quod מרחות, vel מרחות Rabbini appellant: a radice מרח, unde in Hophal מרחתי, *ligatus fuit, involutus fuit*; quod proprie de infantibus dicitur, qui fasciis involvi solent. Itaque genethliaci Judæi מרחות appellaverunt duodecim domos thematum geniturarum, quod harum domorum vi, effectibus, et virtute infans a partu recens, sic tanquam fasciis involvatur et implicatus teneatur. Vera hæc est nominis istius ratio, quam aliunde nec satis probabiliter repetit Gaffarellus, quod nempe loca illa duodecim simul spectari debeant, quasi in unum colligata sint, sic ut qui unum omiserit, de aliis iudicium facere non possit. Utut est ex dictione מרח, ἀθλον dictum censet eo sensu, quo usurpatum est a Manilio: quod nulla ratione nititur: nam vox מרחות, ea significatione, quam dixi, recens est, et apud novitios tantum genethliacos Judæos reperitur. Vocabulum autem ἀθλον vetustissimum esse, eoque antiquissimos scriptores usos esse scimus. Deinde diversa penitus est nominis utriusque ratio: nam ἀθλα

dixit Manilius, instituta et studia hominum, quasi labores ac certamina, quod in iis per vitam se exercent ac laborent. Et labores quidem diserte appellat, 'Tertia ad urbanos statio est numeranda labores.' Iterum, 'Et quoniam toto digestos orbe labores, Nominaque in numerum, viresque exegimus omnes.' Et deinde, 'Si sua quemque voles revocare ad fata laborem.' Respexit præterea ad duodecim labores Herculis, qui totidem numero sunt, quot athla illa geniturarum.

89 *Stellæ septem læduntve, juvantve*] Quæ hic ex Trismegisto affert Scaliger de sortibus planetarum, ea habuit a Pico Mirandulano, qui ex Hermetis cujusdam παραπέρω sumpsisse se illa ait, non vero ex eo qui Trismegistus cognomento dictus est; cuius nomine qui circumferuntur libri manifesto supposititii sunt.

164 *Nunc quibus ascendunt signis, quandoque, canendum est*] Quandoque, hoc est, et quando; quod non semel jam a Scaligero male redditum observavimus.

196 *Verte vias*] Ex diagrammate quod proposuit Scaliger ad reperendam sortem fortunæ, ortam putat figuram hanc ☉, qua sors fortunæ ab artis magistris signari solet. Ego existimaverim potius simulacrum esse rotæ fortunæ.

208 *Cardinibus quoniam falsis*] Falsos cardines non appellat Manilius, ut fallaces significet, propter mobilitatem καὶ τὸ μεταβατικόν, et propter inæqualitatem, quod opinatus est Scaliger. Verum hoc sibi vult, plurimi referre rectene an falso cardines notentur; nam si falsi fuerint, falsam

quoque fore cœli faciem; futurum quippe ut sidera sedibus suis mota momento variant, et genituræ thema pervertant.

213 *Curvatis arcibus*] Τὰς ἀψίδας τῶν ἡλιακῶν κύκλων παραλλήλων intelligi censet Scaliger. Frustra. Quatuor tetrantes zodiaci intelliguntur; ab horoscopo ad medium cœlum, ab hoc ad occasum, inde ad imum cœlum, postremo ad horoscopum.

228 *Ut propius nobis aliquid*] Solem in cancro propiorem nobis esse dicimus, remotiorem in capricorno, contra quam sciscit hoc loco Scaliger. Præterea falsum est quod subjicit, ideo tardiores esse ascensiones a cancro ad capricornum, quam contra, quod alter altero nobis propior sit. Causa inæqualitatis ascensionum petenda est ex ratione anguli, quem committit zodiacus horizontem secans, qui quo acutior est, eo ascensio est celerior; tardior, quo angulus magis accedit ad normalem; ejusmodi est a cancro ad capricornum.

229 *Vix finit lucet cancer*] Hoc addit Manilius ad demonstrandam et explicandam obliquitatem sphaeræ, unde provenit inæqualitas dierum. At quem hic profert Scaliger gemini locum, nullo modo pertinet ad diem æstivorum longitudinem, vel hybernorum brevitatem; sed ad moram quam facit sol circa tropicos circulos. Itaque vel Manilius, vel geminum non intellexit. Nihilo felicius sequentem versum interpretatus est: nec enim illic de ascensionibus rectis et obliquis cogitat Manilius; verum id vult, quam breves dies bruma efficit, tam longos solstitium efficere; atque horum longitudine illorum dispendium compensari. Circulum appellat, non ἡμικύκλιον καταβιβάζον, vel ἀναβιβάζον, sed diem; parte posita pro toto: nam dies segmentum est circuli, quem sol per viginti quatuor horarum tempus absolvit. Hæc ita sumenda esse, ut dixi, ostendit mani-

festo versus sequens, 'Libra ariesque parem reddunt noctemque diemque.'

238 *Neque ullam Altera pars sequitur*] Id est, assequitur, exæquat.

253 *Vel cum medio concedere vere*] Nota Manilius posuisse æquinoctium in medio vere; initio veris sumto, non ab ingressu solis in arietem, sed vel a flatu Favonii, vel ab hirundinum volatu, aliisque signis, ad quæ vulgus solet attendere. Itaque Varro initium veris collocat in vicesimo tertio die aquarii, sive A. D. vii. Id. Februar. et a Favonio ad æquinoctium vernum dies putat xi. Ovidius ex A. D. v. Id. Febr. ver inire vult; hirundinis vero adventum ascribit viii. kalend. Mart. initium solis in arietem xi. kal. April. æquinoctium viii. kal. April. quæ retinuit kalendarium vetus Ovidianis Fastis attexti solitum. Similis est Plinii ratio, qui afflatum Favonii notat A. D. vi. Id. Febr. sole gradum aquarii xxv. obtinente. Favonios spirare incipere viii. Id. Febr. tradit Columella, solem vero inire arietem xvi. kal. April. At Ptolemæus, sive quisquis auctor est libelli De inerrantium Stellarum Significationibus, primos Favonii flatus notat A. D. iv. Non. Febr. veris initium A. D. vii. Id. Febr. solis ingressum in arietem A. D. xvii. kal. April. æquinoctium A. D. vi. kal. Mart. Hæc attuli, tum ut appareat quam multos sententiarum suarum testes habeat Manilius; tum ne confundantur in prisca scriptoribus, adventus hirundinis, Favonii flatus, initium veris, ingressus solis in arietem et æquinoctium.

257 *Fulget in octava capricorni parte biformis*] Fuit ea vetustissimorum mathematicorum opinio τροπικὰ κέντρα incidere in octavas partes signorum canceri et capricorni. Ad hanc legem sphaeram suam mechanicam construxit Anaximander, traducto æquinoctiali circulo per partes octavas arietis et chelarum; tropicis vero

circulis, per octavas cancri et capricorni. Alii vero decimas signorum sedes *τροπῶν* assignarunt, nonnulli duodecimas, quidam quintas decimas. Manilius in calce libri hujus, 'Has quidam vires octava in parte reponunt; Sunt quibus esse placet decimas; neque defuit auctor Qui primæ momenta daret, frænosque dierum.' Postremam hanc sententiam sequitur Manilius superiore libro, cum ait colurum solstitiorum geminis cancrum dirlmere. At in ea opinione non perseveravit, unde hoc opus hinc inde compilasse, et matheseos satis rudem fuisse agnoscas. Alias enim in mediis signis solstitium et brumam collocavit, ut intelligitur ex his versibus ejusdem libri: 'Cancer ad æstivæ fulget fastigia zonæ, Extenditque diem summum, parvoque recessu destruit; ut quanto fraudavit tempore lucēs, In tantum noctes augescat summa per omnes.' Ait cancrum extendere summum diem, et deinde destruerē. Atqui non extenderet, sed tantum destrueret, si solstitium in primo gradu cancri committeretur. In eandem sententiam talia subjicit: 'Parte ex adversa brumam capricornus inertem Per minimas cogit lucēs, et maxima noctis Tempora, productique diem, tenebrasque resolvit, Inque diem nunc damna facit, nunc tempora supplet.' Capricornus, inquit, lucēs contrahit, tum deinde producit; et tempora vicissim minuit et augeat. Atqui lncēs produceret tantum, non contraheret; tempora augeret, non minueret, si bruma fieret in primo ejus gradu. Achilles Tatius: *βούλονται τροπὴν ἡλίου ποιέσθαι, οἱ μὲν περὶ τὰς ἀρχὰς, οἱ δὲ περὶ ἡγδοὴν μοῖραν, οἱ δὲ περὶ πεντεκαδεκάτην τοῦ καρκίνου*. Hipparchus, *Ἐβδοξος τὰ τροπικὰ σημεῖα κατὰ μέσα τὰ ζώδια τίθησι*. Vere, nam colurum solstitialem describens Endoxus traducit eum per medium capricornum et medium cancrum. Quæ discrepantiæ, non ex

Delph. et Var. Clas.

Manil.

opinionum varietate, sed observationum discrimine, oriebatur; nam æquinocitiis in antecedentia progredientibus, sedesque mutantibus, observationes quoque mutari necesse erat. Ergo hic Eudoxum deserit Manilius, ut vetustam illam opinionem sequatur, quæ in octava parte capricorni brumam, in octava cancri solstitium locat. Hanc paucis ante annis renovaverat Sosigenes, cum annum castigaret: octavas enim signorum partes kalendis mensium attribuit.

259 *Sed nox oblita diei*] Vult Scaliger noctem dici oblitam diei, quatenus diei detrahit, et crescit ex ejus decremento; quod valde sane ineptum est. Oblitam diei esse dicit propter longitudinem, quæ tanta est, ut videatur non meminisse diei, cui locum debet concedere.

261 *Sic in duodenas exit utrumque*] Dies augendo, noctes minuendo, tandem fit utrumque horarum duodecim, postquam ventum est ad æquinotium, et summa illa duodecim horarum integritatem suam assequitur. Nam cum dixisset diem a bruma ferri in horas vernaes, necessario æquinocitii, sive verni temporis, et vernaliū horarum meminisse debuit, ut progredereetur versus cancrum: 'Inde cadent noctes, surgentque in tempora lucēs,' donec ad cancrum perventum sit, ubi futuram noctium dierumque pugnam ait, eleganti metaphorā; diesque victum iri a noctibus, quæ rursus ex jactura dierum, augmentum capient. Nihil his apertius. Igitur præter rationem censuit Scaliger de quocumque *νυχθημέρῃ* hic agere Manilium, atque id velle, geminos quibus constat arcus, diurnum et nocturnum, simul conjunctos, esse semper bis duodenarium horarum. Miratur deinde, in calendario rustico ædium Vallensium *νυχθημέρον* effici horarum xxv. per singulos menses. Velut in Januario, Dies hor. viiij.

3 H

S. nox hor. xvi. 8. quæ horas dant xxv. Equidem id quadratarii inscitie ascripserim, qui literæ S valorem ignorans ac pro nihilo habens, numeros auxit ad efficiendum numerum xxiv. Certe in kalendario Farnesiano litera eadem aliquando præterminata est.

273 *Imitatur sidera mundi*] Ἀντίμωρ οὐρανόφ, æmulum cæli, Egyptii Nilum appellant. Causam hanc affert Heliodorus, quod Egyptum ita irriget et fecundet, ut alias regiones cælum. Annum præterea, qui conversione cæli continetur, Nilum esse volunt, qui incremento ætatem, autumni decremento, ver floribus et crocodilorum horroclaus designet. Testis itidem Heliodorus. Denique commune vocabulum Sirius tribuitur soli, caniculæ, et Nilo, ὅς ἐν ἐκτροχῇ κυρτὸς ἀναβαίνει. His constat similitudo cæli et Nili. Frivola ergo sunt quæ de similitudine septem ostiorum Nili cum septem planetis affert Scaliger.

296 *Jam facile est si quod, quandoque, horoscopes astrum noscere*] Jam facile est noscere, si quod astrum horoscopes, et quando. Sic sæpe Manilius, ut dixi.

303 *Modus est varius: ratione sub una*] Sequentes versus digerens ac distinguens Scaliger mirifice perturbat: nam statione sua movet, et in alienum locum conjicit istos duos, *Nec manifesta patet falsi fallacia mundi, Nec similis simili toto nox redditur anno.* Quam distinctionem neque patitur ratio, neque Scaliger ipse tnetur: nam proprias ipsis in editione sua sedes attribuit. Ferre vero non possumus quod subæctit: 'Æquale, dictum πρὸς τ, nempe respectu inæqualis.' Æquale sane est τὼν πρὸς τ, hoc est, refertur ad aliquid, nimirum ad illud cui æquale est, non vero ad inæquale.

313 *Omnibus autumnus signis, ver omnibus unum*] Nempe ratione dierum et noctium, quæ æquales sunt, ut in sphaera obliqua tempore æqui-

noctii ntrimsque: nam ceteroqui variae sunt illic tempestates, quarum longe diversa est ratio, et a nostris, et a seipsis, pro varietate locorum. Vere igitur dixit Scaliger, 'Perpetuum ver et autumnum ibi florescere, falsissimum:' nam si universa loca æquinociali subjecta circumspecias, non ver ubique aut autumnum reperies, sed in certis tantum quibusdam locis, ubi arbores gignunt flores simul, et fructus, frondesque recentes. Quanquam ne illic quidem eadem sunt tempestates, sed pro accessu solis et recessu mutantur, sed diversa longe ratione ac sit apud nos.

319 *Recto tamen ordine zonæ Consurgunt, supraque caput, terrasque feruntur*] Qui positi sunt sub æquinociali, iis zonæ recte ascendunt: nam zonæ secantur a plano horizontis ad rectos angulos; quippe parallelæ sunt æquinociali, qui horizontem secant ad angulos normales. Itaque tametsi zona temperata borealis supra caput nostrum fertur oblique; eorum tamen respectu, qui sub æquinociali degunt, supra caput nostrum fertur recte, hoc est, angulos rectos efficit cum illorum horizonte. Nec zonæ solum, sed et partes omnes cæli oriuntur recte in sphaera recta; nam circuli, quos designant motu suo diurno, horizontem secant ad rectos angulos. Quamvis enim zodiacus ad angulos inæquales secet horizontem, etiam in sphaera recta, præterquam cum culminant æquinocialia puncta; tamen puncta omnia zodiaci recte oriuntur motu diurno. Itaque Ptolemæus alique astronomi, ascensiones rectas appellare solent eas quæ fiunt in sphaera recta; obliquas, quæ in obliqua; nulla habita ratione arcuum æquinocialis, sive majorum, sive minorum, sive æqualium, qui simul oriuntur. Neque erat sane, cur tam proterve Manilius vel Lucanus Scaliger impeteret. Is porro sibi finxit τὸ zonæ hic esse in genitivo, cum manifestum

sit esse in nominativo plurali.

323 *At simul ex illa, &c.*] Legitima loci hujus sententia hæc est, Postquam discesseris ab æquinoctiali, quicquid spatii fueris emensus versus extremum polum gradiens per fastigia terræ, quam natura gibbam et in medio cælo suspensam formavit; quando, inquam, conscendes versus polum, pars opposita terræ tantundem fugiet oculos tuos, quantum versus istam fueris progressus. Hæc disturbavit et fœdavit Scaliger. Nam retinuit conjunctionem *Et*, quæ annectit ista superioribus. Sed præterquam quod oratio ita erit pendula, et sensus imperfectus, manifestum est progredi Manilium ad considerationem obliquæ sphaeræ, postquam dicere desiit de recta. Quapropter interponi debuit *ὁὐδεὶς διαφεύκους*.

324 *Quicquid ab extremo temet præverteris axe*] Sic priscæ editiones: sed omnino legendum, *præverterit*. Quæcumque pars terræ versus polum enuti tibi incipiet apparere. Nam quæ progredientibus nobis eminus conspiciuntur, ea utique nos præcedunt et prævertunt. Extremum axem appellat polum aptissimo et per vulgato vocabulo, et quo alias utitur, ut hoc libro, 'Quem gelidus rigidis fulcit compagibus axis.' Et lib. iv. 'Asper ab axe ruit Boreas.' At Scaliger axem exponit ascensum, cli-vum. Quod ut probet, Propertium testem adhibet hoc versu, 'Scandentisque axis patriæ de vertice murus;' et Juvenalem isto, 'Dignus Aricinus qui mendicaret ad axes.' Cum illic Juvenalis *axes* pro curribus posuerit, quod ostendit proximus versus, 'Blanda que devexæ jactaret basia rhedæ:' Propertius vero 'ar-cis' scripserit, quemadmodum habet vetus liber, non *axis*. Cum ceteroquin axem nonnunquam montem significare sciam, et Parnassum a Claudio 'Pythium axem' dictum esse meminerim.

325 *Gradus gressum*] Sic Plautus: 'machinabor machinam,' 'quas filius meus turbas turbet,' 'preces precari,' 'servitutum serviant,' 'te testem testor,' 'obsonabo obsonum.' Lucilius, 'Hoc bellum a consulibus bellatum.'

328 *Ergo ubi considēs*] Id ita interpolavit Scaliger; cum antea legere-tur, *conscendes*. Item pro *digrediere*, legi vult *degrediere*. Nempe placuit ipsi primum *axem* interpretari, cli-vum; cui sententiæ quoniam repugnabat istud *conscendes*, mutandum id fuit in *consides*; et *digrediere* in *degrediere*. Adeo falso uno posito, falsa multa consequi necesse est. Nec animadvertit homo, suo sæpe aucto-rumque quos versat damno nimis acutus et perspicax, inter has commentitias dictiones, *consides* et *degrediere*, positam esse alteram hanc *scandens*. Ac si dixisset Manilius, Cum descendens scandens globum, quo nihil absurdus est. Manilius posuit *ergo*, pro inquam; nam resumit quæ jam dicere cœperat, quæque disjuncta fuerant per hos duos ver-sus, 'Quam tereti,' &c.

344 *Et quanto ad gelidas, &c.*] Via-torem fingit ab æquinoctiali versus polum sub meridiano progredientem. Quænam ipsi primum digresso con-tinget cæli mutatio, dixit jam supra, 'Fugiet pars altera terræ, Altera red-detur.' Si versus polum septemtrio-nalem gradiatur, fugiet pars austra-lis, reddetur borealis. Ulterius aban-ti obliquior fiet zodiacus, qui trans-versus erat, et culminantibus æqui-noctialibus punctis horizontem seca-bat ad rectos angulos. Nunc eum fingit arcticum circulum attigisse, quo tempore vix visurum eum ait hy-berna signa zodiaci, quæ nempe ad anstrum vergunt, vixque orta ea sta-tim ipsi occasura; solem, cum capri-cornum attigerit, puncto eodem tem-poris oriturum et occasurum. Addit deinde futurum, ut si intra arcticum procedat, brumalia illa signa magna sui parte condi videat, futuramque

ipsi noctem tricenarum noctium, sive menstruum, sine ullo dierum intervallo; qui primum decurtati et contracti, tum demum penitus atterentur et interibunt, quemadmodum signa ipsa, quorum peribit statio et situs evanescet. Atque hæc oculos ita dum fugient, secum abducent solem, et viator ille in profundissimas, plurimumque mensium noctes incidet, quoad sub polo ipso constiterit, ubi una die, unaque nocte, semestri utraque, annum constare cognoscet. Genina hæc est totius *περικυπῆς* illius sententia, quam Scaligeri *πέμθη* corruptit, ut suis singula locis annotabimus.

348 *Tricenasque trahent connexo tempore noctes*] Tum id futurum censet Scaliger, quando viator ille ab æquinoctiali versus polum iterfaciens, arcticum attigerit, et polum gradibus 66. scrupulis 30. sublimem cernet: 'Quia nimirum,' inquit, 'minimum noctis momentum interjicitur, adeo ut pæne sensum fugiat, propterea ait integrum mensem continuari die uno, vel diem esse unius mensis.' Quod de noctibus dixit Manilius, id de diebus dictum Scaliger existimavit, cum tamen non solum aperte pronuntiet Manilius tricenas noctes habiturum viatorem, sed addiderit præterea die cariturum: 'Et totidem lucas adiment.' Verum esto; nam par est dierum noctiumque ratio. Nego enimvero id sibi velle Manilius, sub hac elevatione poli dies menstruos esse; nam si interjecta sunt quantumlibet brevia noctium spatia, jam triceeni illi dies connexa tempora non habent, sed disjuncta. At cum connexa ea esse dixit Manilius, nullas interpositas noctes intellexit. Sic infra cum exprimere vellet, sub polo diem esse semestrem, nullis noctium intervallis distinctum, eadem locutione usus est, 'Dimidiumque trahens contextis lucibus annum.' Addit Scaliger, quindecim diebus ante, et totidem post

solstitium, futurum illum menstruum diem. At quamvis propter refractiones solaris luminis verum sit homines sub arctico degentes solis conspectum per aliquot dies non amittere, tamen refractionum doctrinam penitus ignoravit Manilius; et juxta ejus disciplinam, quam explanandam suscepit Scaliger, aliquo, brevi licet, noctium intervallo distincti sunt solstitiales illi dies. Itaque Ptolemæus parallelum ab æquinoctiali dissitum gradibus 66. diem maximum habere scribit horarum tantum æquinoctialium 23. qui vero gradibus distat 66. scrupulis 40. maximum diem habere horarum 24. at eos diem habere menstruum, quibus polus attollitur gradibus 67. scrupulis 16. Nec id prætermittendum, quod obiter affirmat Scaliger, Pytheam Massiliensem dixisse Islandiam esse Thulen. Quasi Islandia vel Pythææ, vel ulli veterum cognita fuerit, quam anno Christi 874. a Norvegiæ coloni primam fuisse, cum nulla ad id tempus humani cultus vestigia in ea apparent, luculenter demonstravit Arngrimus Jonas Islandus.

351 *Paulatimque perit statio fulgentibus astris*] Hoc est, procedenti versus boream paulatim occultantur astra australia, et eorum loca tumore terræ intercepta apparere desinunt.

355 *Mensibus ereptis, &c.*] Παυγασµὸν nihil aliud esse definit Scaliger, quam τοῦ φωτὸς ἀντιπερυστασιν. Hanc definitionem expressit ex his verbis Strabonis, sub finem lib. II. ὁ δὲ κατὰ τὰς ἄρκτους τόπος τοῦ ὀρίζοντος ἐν θαλάσσει σχεδὸν τι ταῖς θερμαῖς νυκτὶ παραγράφεται ὅπῃ τοῦ ἡλίου, ἀπὸ δύσεως, ἔως καὶ ἀνατολῆς ἀντιπερυσταμένου τοῦ φωτός· ὁ γὰρ θερμὸς τροπικὸς ἀπέχει ἀπὸ τοῦ ὀρίζοντος ἐνδὸς ζωδίου ἡμισυ καὶ δωδέκατον· τοσοῦτον οὖν καὶ ὁ ἥλιος ἀφίσταται τοῦ ὀρίζοντος κατὰ τὸ μέσον ὀνίκιον· καὶ παρ' ἡμῶν δὲ τοσοῦτον τοῦ ὀρίζοντος ἀποσχὼν, πρὸ τοῦ ὄρθρου καὶ μετὰ τὴν ἑσπέραν ἥδη καταγράφει τὸν περὶ τὴν ἀνατολήν ἢ τὴν δύσιν ἀέρα.

Docet quidem Strabo horizontem illum borealem noctibus æstivis a sole, qui proximus est, illustrari, ἀντιπεριστάνοντος τοῦ φαιδός, lumine circumcingente, et omni ex parte affuso ab occasu ad ortum. Vnum non inde colligas παραγασθὺν hunc, qui proprie crepusculum est, nihil aliud esse quam ἀντιπερσασθὺν luminis. Multiplex affertur cansa crepusculorum ab astronomis; duæ hæ præcipue, luminis solaris repercussus, et refraction in atmosphæra. Vel unus consulatur Keplerus in Epitome Astronomiæ Copernicanæ.

413 *His usque ad denas, &c.*] Quæ hic affert Scaliger, οὐδὲν πρὸς ἔτος. Significat Manilius decem illos auctus, hoc est, additiones summarum quæ fiunt ad singula signa; prima fit ad arietem, secunda ad taurum, tertia ad geminos, quarta ad cancrum, quinta ad leonem, sexta ad virginem et libram; nam cum æque distent a solstitio, par est ratio utrinque; septima ad scorpium, octava ad sagittarium, nona ad capricornum, decima ad aquarium, unde fit summa quæ competit piscibus, et par est summæ arietis.

415 *Et quantis in utrumque modis]* Handquaquam pro quot modis, ut opinatur Scaliger; sed pro quanta mensura, quanto partium numero.

421 *Æstivæ nomine noctis]* Rursum, conversaque nomina legem Accipiunt. His locis aliisque nonnullis legi jubet Scaliger nomine et nomina. Qua conjectura sibi multum videtur placuisse. Ego vulgatam lectionem retineo. Alludit Manilius ad rationaria creditorum, in quibus nomina debitorum descripta erant, et summæ debitæ, seu creditæ erant adjunctæ. Similiter in rationariis astronomorum, ad nomina noctium, vel dierum, vel siderum, summæ partium adjectæ erant. Manifestum hoc est ex hoc versu libri hujus, 'Quæ in parte suam summam, nomenve reliquit:' et ex isto quoque, 'Rursus qui steterit numerus

sub nomine noctis:' item ex illis, 'Namque aries totidem deducit noctibus horas, Quot prius abstulerant proprio sub nomine pisces:' necnon ex his lib. iv. 'Qui primus numerosa rebns, qui nomina summis Imposuit.' Quibus locis vides summam sive numerum nomini conjunctum, ut in rationariis fieri solet.

432 *Augebuntque novo vicenas nomine summas]* Sic codex Gemblacensis, *Augebuntque novem vicenas munera summas.* Recte: novem munera appellat partes illas novem, quæ viginti multiplicant, quod gratis et munifice sint erogatæ, ob commodiorem et expeditiorem computationem.

457 *Ternis fuerit si longior horis Brumali nox forte die]* Noctem æquinoctialem intelligit, quæ Romæ superat tribus horis diem brumalem. Quod subjungit, 'Et aquarius horæ Ipse suam propriæ ducat,' in eo subaudi, summam; nam subest, 'summæque prioris Adjungat:' hoc est, ipse aquarius propriæ horæ suam ducat summam, quam adjungat summæ capricorni præcedentis.

468 *Æquate solvuntur sænore noctes]* His subnectit Scaliger quinque sequentes versus, *Rursus et incipiunt propria de sorte diebus Cedere diversa labentia tempora lege: Respondent pariterque illis, quæ proxima fulgent, Et media æquatis censentur viribus astra, Præcipuosque gerunt varianda ad tempora motus.* Ac secundum quidem versum, qui ad stationem 468. libri hujus in priscis editionibus erepserat, in ordinem optimo consilio redigit Scaliger: verum postremos tres esse alienos existimat hujus loci, quod loquantur de stellarum situ. Ego secus sentio, et convenire eos in hunc locum, et idem persequi argumentum, quod in superioribus tractatum est. Sensus enim hic est, Postquam sol initium attigit cancri, in quo dies minui incipiunt, sequentia proxima sidera respondere præcedentibus; nempe cancrum ipsum

geminis, leonem tauro: nam in exemplo et diagrammate, quod a Scaligero propositum est, geminis et cancro partes dantur triginta, leoni et tauro sexaginta. Addit deinde media astra æqualibus viribus polle-
re. Media astra appellat, quæ æquinoctialia puncta utrimque obsident; pisces nempe et arietem, quæ vernum; virginem et libram, quæ autumnale. Atque hæc quidem jure media appellat, utpote quæ inter duos extremos solaris curriculi cardines, brumam et solstitialibus signis, partium nimirum triginta. Quod vel solo sensu percipimus; nam maximum et celerissimum esse videmus dierum vel augmentum vel decrementum in æquinoctiis, minimum in solstitiis. Jam ergo liquet, quam apte versus hi in has sedes congruant; quamque immerito eos Scaliger suspectos habuerit, non aliam scilicet ob causam, quam quod non intellexerit.

470 [468] *Cedere diversa latentia tempora lege*] Versum hunc merito depulit hoc loco Scaliger, et in alias sedes migrare jussit.

482 *Similitque redit quam creverat actu*] Pessimo quoque consilio legi hic suadet Scaliger *auctu*: nam redeunte sole versus anstrum dies minuuntur, non augentur. Nec satis æquus est Manilio, quod incrementa et decrements horaria per signa integra definiverit; cum tamen per totum signum eadem non sint incrementa et decrements horarum, quippe cum mutantur diebus singulis scrupula horaria. Tantumne vero stuporis Manilio suo inesse censuit Scaliger, ut existimaverit per totum,

verbi gratia, capricorni signum Romæ diem esse novem horarum; statim vero ut hoc signo digressus est sol, et aquarii signum init, jam dies dimidia hora augeri, adeo ut postremus capricorni dies sit horarum novem, primus vero aquarii sit horarum novem cum dimidia? Absit ut ei tam iniqui simus. Satius est credere, probe ei perspecta fuisse et cognita incrementa et decrementsa dierum singulorum. Nam et de cardinibus tropicis sic ex rei veritate disserit sub finem libri hujus: 'Sed non per totas æqua est versura figuras, Omnia nec plenis vertuntur sidera signis.' Verum cum Poëtæ non sit *λεπτολογεῖν* et minuta consecrari, satis esse sibi censuit diurnorum illorum incrementorum vel decrementorum summam per signa colligere, ita ut cum signum capricorni triginta partibus sive hora dimidia angere dixit, id sibi voluerit, singulis diebus quibus sol versatur in capricorno aliquid accedere incrementi; quæ incrementa diurna simul collecta dimidiam horam efficiunt, cum sol finem signi illius attingit. Ac si dixisset capricorni finem dimidia hora initium signi ejusdem superare.

Postquam Scaliger præcepta Manilianæ doctrinæ tradidit, subjungit rationem inveniendi horoscopi: quam deinde illa illustrat exemplo cujusdam nati ad altitudinem poli graduum 44. hora nocturna temporaria 7½ fere, sole in 22. leonis posito. Quod genituræ thema Scaligeri ipsius est, nati Aginni Nitiobrigum, anno MDXV. pridie Non. August. horis quatuordecim post meridiem, ut ejus natalis Nonis attribuat tempore politico. Id tradit ipse de se in egregia Epistola ad Janum Donsam, reliquis ipsius Epistolis præfixa: quæ, etiamsi tot esset consuta mendaciis, quot in ea deprehendisse se prædicat maledicentissimus et bonorum omnium hostis, ac sæculi sui Timon, Gaspar Scioppius, dignissima tamen esset le-

gi, propter facilem quandam et nativam styli elegantiam, et dignitatem rerum. Thematis hujus ratiocinium persequens Scaliger dodecatemorion lunæ collocat in vicesimo quarto gradu aquarii; quod præceptis ab eo positis repugnat. Nam cum lunam ponat in vicesimo septimo virginis, si numerum hunc multiplicaveris duodenario numero, prodibunt 324. quæ si dividas in partes triginta, extabit numerus 10 $\frac{2}{3}$. Itaque si decem signa numeraveris, initio facto a virgine, postremum signum erunt gemini. Superstites igitur viginti quatuor gradus tribuendi erunt cancro. Ergo dodecatemorion lunæ ponendum erit in vicesimo quarto gradu cancri, non aquarii. Rursus dodecatemorion lunæ, per posteriorem modum statuit in decimo octavo libræ, quod in fine libræ locandum fuit. Nam cum sol esset in vicesimo secundo leonis, luna autem in vicesimo septimo virginis, gradus intercedunt triginta quinque. Detractis inde triginta, supererunt quinque, quæ divisa in $1\frac{1}{2}$ dant duo dodecatemoria, quæ a virgine, in qua est luna, in sequentiâ signa distributa desinent in fine libræ. Nec in assignando dodecatemorio dodecatemorii suis ipse legibus paret, quas præcepto tertio, et ad versum 746. libri secundi tradidit.

498 *Continua partes*] Proponit hic Scaliger thema mundi, juxta opinionem Ægyptiorum, qui conditum eum volunt sole posito in decima quinta leonis, ineunte hora noctis undecima. Ut juxta Manilianæ præcepta hoc loco tradita reperiat horoscopus, numerat viginti duas horas ab ortu solis ad undecimam noctis; quas, si duas in quindecim gradus, existet numerus 330. graduum. Numerat deinde a principio arietis ad partem decimam quartam leonis, gradus 134. Ex his detracto asse circuli 360. remanebunt gradus 104. Inde si toties decutias 30. quoties fieri id poterit,

tör id fiet. Atqui tres istæ tricenæ tria sunt zodiaci signa, aries, taurus, gemini. Tum qui supersunt gradus quatuordecim cancro impnta, horoscopus reperietur in 15. cancri. Hæc etsi recte atque ordine procedunt, cum præceptis tamen Manilianis non consentiunt. Nec enim requiritur adjectio ista partium 134. ab initio arietis ad decimum quintum gradum leonia. Nam si juxta Manilii legem numerum 330. distribuas in 30. prodibit numerus 11. Numeri igitur undecim signa, initio facto ab eo in quo est sol, desinet numerus in principio cancri, cui si adjicias gradus quatuordecim, quos in leone sol confecit, habebis horoscopus in gradu decimo quinto cancri.

545 *Venit omnis ad astrum, &c.*] Perspicua erant ista, si Scaliger iis tricas more suo non injecisset. Sententia hæc est, horam diei civilis vel noctis bis recurrere ἐν *πυθμίοις*, quod constat viginti quatuor horis: ut si quis nascatur hora decima diurna, iterum recurret hora illa decima intra *πυθμίοις*. Intra mensem vero dies singuli semel elabentur sine reditu. Nam cum mensis constet triginta, verbi gratia, diebus, si quis nascatur quarto mensis die, intra mensis hujus spatium nollis alius recurret quartus dies. Similiter intra annum menses singuli semel præteribunt, nec mensis alter Martius redibit, quo natus, exempli causa, quis fuerit. Par est dodecaëteridos ratio, quæ duodecim annis conflata est: hujus anno sexto si natum infantem fingamus, unicuique effluet sextus, nec alter sextus numerabitur, dum hæc dodecaëteris erit in cursu. Pōnit deinde exemplum Scaliger, ut interpretationem suam confirmet, hominis nati hora nona, ascendente leone, die Mercurii. 'Hora,' inquit, 'pertinet ad lunam. Sic lunæ hora intra viginti quatuor horas bis redibit ad leonem. Nam nascente homine

hora lunæ attribuebatur leoni, hora Saturni virgini, hora Jovis libræ, et sic deinceps. Ergo tertia decima hora a nato homine, redit lunæ hora in leonem.' Falsa hæc esse aio. Tertia decima hora a nato homine erit hora Veneris, et cadet in leonem: nec hora lunæ iterum incurrit in leonem, quam post octoginta quatuor horas. Nam si duodecim signorum numerum ducas in numerum septem planetarum, prodibunt octoginta quatuor; qui numerus habebatur climactericus, et quidem maleficus, propter concursum duodenarii numeri signorum, et septenarii planetarum: climacteres enim omnes duodenarii et septenarii mali sunt. Quamobrem Martialis, in Epigrammate ad natalem suum quinquagesimum, postulat vitam sibi ad octoginta quatuor annos produci; quo spatio præterito spondet ne diem quidem se rogaturum.

550 *Unius ut signi pariter sit mensis et annus*] Hunc versum excipit lacuna unius versiculi.

561 *Quod quandoque genus venit*] Quod genus venit, et quando: *τί καί ποτε*. Quæ locutio, ut sæpe jam monui, Manilio familiaris est.

595 *Bis quadragenis occasus dives in actu Solis erit*] Prisci codices et edi-

tiones, *Bis quadragenis occasus dives in actu Solis erat*. Unius literulæ mutatio locum sanabit. *Legè, Bis quadragenos*. Solis actus appellat *τὰς ἡμέρας*, curricula, hoc est, annos. Occasus dives erat in octoginta annos, nisi una Olympias deesset. *Erat* pro *esset*. Sic infra lib. v. 'Non ulla forent jejunia terris; Dives erat census.' Virgilius, 'Et si non alium late jactaret odorem, Laurus erat.'

669 *Sed non per totas æqua est versura figuras*] Comparat Manilius partes tropicorum signorum inter se; in quibus singulis non æque *τροπὰς* et conversiones solis ac tempestatum fieri aperte docet. Perperam ergo autumat Scaliger tropica cum tropica contendendi a Manilio, solstitialia cum æquinocetialibus.

678 *Fata novet, consulta alios declinet in usus*] Non aspernanda est scriptura codicis Gemblacensis, *Facta movens consulta*. Sensus erit, res ab hominibus propositas aliorum convertat. Si quid mutandum est, legito *Facta novet consulta*.

679 *Momina in adversum flectat*] Libri omnes typis editi et calamo exarati habent *Omnia*; quod longe hic aptius congruit quam *Momina*, quod intrudit Scaliger.

LIBER IV.

24 *Fugissent ignes Ænean*] Ignis in Italiam ab Ænea Troja delatos, Palladium esse asseverat Scaliger, quod et repetit in versum 67. libri hujus, 'raptosque ex ignibus ignes.' Quam puerilem sane hallucinationem castigant vel ista Dionysii Halicarnassei verba, τὸ μεμυθευμένον παλλάδιον, ὃ φασὶ τὰς ἱερὰς φυλάττειν παρθένους ἐν

ναὸ καίμενον 'Ἑστίας, ἐνθα καὶ τὸ ἀθανάτων διασώζεται πῦρ' vel ista Camilli apud Livium, 'Quid de æternis Vestæ ignibus, signoque, quod imperii pignus custodiæ ejus templi tenetur, loquar?' Vel ista Lucani, 'Ignis adhuc Phrygius, nullique aspecta viro- rum Pallas, in abstruso pignus memorabile templo:' vel ista Plutarchi

in Camillo: οἱ δὲ τὸ μὲν πῦρ, ὅσπερ παρ' Ἑλλήσι, πρὸ ἱερῶν αἰθεσθαι καθάρσιον, ἄλλα δὲ τὰ ἐντὸς ἀθέατα κρύπτεσθαι πᾶσι, πλὴν ταύτας ταῖς παρθένους, ἃς Ἑστιάδας ἐπονομάζουσιν· καὶ πλείστος μὲν λόγος κατεῖχε τὸ Τρωϊκὸν ἐκεῖνο παλλᾶδιον ἀποκείσθαι δι' Αἰνέου κομισθὲν εἰς Ἰταλίαν. Profecto diversæ res fuerunt ignis sacer, penates, et palladium, quæ Troja Æneas in Italiam advexit.

28 *In Capitولينος auxissent fulmina montes*] Libri scripti et editi, *fulmina. Lege vexissent fulmina*; vel juxta conjecturam Francisci Junii, *duxissent. Fulmina pro Jove.*

30 *Captus et a captis orbis foret*] Horat. 'Græcia capta ferum victorem cepit.' Ovid. 'Nondum tradideras victas victoribus artes, Græcia.' Rutilius Numatianus, 'Victoresque suos natio victa premit.' Plinius, 'Vinendo victi sumus.'

41 *Speratum Hannibalem, &c.*] Nihil mutandum censeo de scriptura codicis Gemblacensis, quæ talis est, *Speratum Hannibalem nostris cecidisse catenis, Exiliumque rei furtiva morte luise.* Sensus hic est, periisse Hannibalem, quem vincula nostra expectabant, et fugam illam, quæ nobis ereptus latuit apud Prusiam, luise hoc mortis genere, quod ei utpote noxio conveniret. Parcendum est veteri scripturæ, neque codicum fides sollicitanda est, aut audiendi bonæ criticæ susurri et conjecturæ, quam cum deplorata penitus sententia est. Hac lege si starent interpretes, minus depravatos haberemus auctores, qui misere interpolati sunt et depravati.

61 *Nomenque cruore Delevit proprio*] Dextra retinebat indicium, ascriptumque in eo conjurati alicujus nomen sanguine suo moriens aspersit et delevit. Hoc quantumvis planum Scaligero non placuit, legique jussit, *omenque cruore Delevit proprio*: unde si quis aliquem sensum extruderit, erit mihi magnus Apollo.

64 *Priamumque in littore truncum*] Virgilius de Priamo, 'Jacet ingens littore truncus.'

102 *Non seminis ille Partus erit*] Valde fallitur Manilius, cum ex coitu animalium diversi generis monstra nunquam procreari censuit: quod vel ex tot bestiis hujusmodi congressu prognatis sæpe fieri cognoscere poterat; leopardis, crocutis, bardonibus, mulis, tityris, musmonibus, ibridis, et lyciscis, quæ Evanthius complexus est Epigrammate de ambigenis, quod edidit Pithœus; vel ex veteri adagio, 'Semper aliquid novi fert Africa.' At excusari potest Firmicus, non enim bigenera corpora, sed præter naturæ legem deformia fortasse intellexit.

108 *Facinus defendere pergit*] Hoc est, defendit. Parem locutionem habes in Arateis, 'Andromedæ lævo ex humero si quærere perges.' Rursum, 'Andromedam tamen explorans fera quærere Pistrix Pergit.' Familiare Lucretio est hoc loquendi genus.

127 *Et natis in damna feretur*] Arius damnosus erit his qui eo horoscopante nascentur. Nativam hanc esse sententiam res ipsa loquitur. At Scaliger plana via incidere dignatus, mavult ἀποβαρεῖν. 'Hoc est,' inquit, 'natis opibus in damna feretur. Sic apud Catullum, 'Natum æs,' τὸ γινώμενον.' Falsum falso probare instituit; nullus enim locus est in Catullo tam male a Scaligero acceptus, nullus in quo tantum se jactaverit. Extat decimo epigrammate. Ait Catullus se ex Bithynia reducem a Varro fuisse deductum ad ejus amores. Dum sermones illic cædunt, quæruna a Catullo, ut fit, quomodo se res habeant in Bithynia, equid ipse æria inde reportaverit. Parum, aut nihil, inquit, propter prætoris illiberalitatem: 'At certe tamen, inquam, quod illic Natum dicitur esse, comparasti Ad lecticam homines.' *Natum* illud ad æs proxime memoratum refert Scaliger: æs autem natum ait esse

lucrum, quod comites proconsulum in provincia negotiatione sua percipiebant, atque id a Græcis dici τὸ γινόμενον ἀργύριον. Quo nihil fingi potuit magis a Catulli mente alienum. Neque feliciores fuerunt reliquorum interpretum divinationes. Sciendum est lecticarum usum primo in Bithynia fuisse repertum. Diserte id tradit Juvenalis scholiastes in Sat. 1. 'Lecticarum usum,' inquit, 'primum dicuntur invenisse Bithyni.' Inde redux Catullus cum dixisset nihil se in provincia lucrificasse, si nihil aliud, inquit puella, at certe lecticarios ex Bithynia reduxisti, nam illic primum usus lecticarum lecticariorumque repertus est. Si tam stolidum errorem in alio deprehendisset Scaliger, Dens bone, quam fœdis eum excepiisset maledictis! quantum ipse se extulisset!

134 *Ipsa suismet Asseruit Pallas manibus, dignumque putavit, Sequē in Arachnea magnum putat esse triumphum*] Turpiter hic quoque se dat Scaliger, et ex falsa Virgillii interpretatione Manilii sententiam corrumpit. 'Pallas,' inquit, 'dicitur triumphus, hoc est triumphatrix; quo modo 'pastor certamen,' hoc est, certator, apud Maronem: 'Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum.' Idem jam attulerat in l. 1. Quanto rectius Servius: 'Figurate locutus est, magnum certamen, ille cum illo: ac si dicas, magna contentio est, cum Cicerone Virgilins. Et videtur nominativum pro genitivo posuisse; nam Corydonis facit.' Recte intellexeris locum, si dictionem *nempe* suppleveris: magnum erat certamen, nempe Corydon cum Thyrside. Quod pertinet ad Manilium, sententiam obli-mavit permutatio duarum vocum similium *dignum* et *magnum*, quas ita feliciter restitues, *Ipsa suismet Asseruit Pallas manibus, magnumque putavit, Sequē in Arachnea dignum putat esse triumphum.* Magnum putavit

Pallas hoc asseruisse suis manibus, et triumphum se dignum reportasse censuit, cum Arachneam vicit. Ceterum *Arachnea* pro *Arachne* Attice dicitur. Hesychius 'Ἀράχνη, (sic enim scribendum, non ut vulgo Ἀραχνα,) Ἀράχνη. Ἀττικοί. Itaque scribendum in Manilio *Arachnea*, non *Arachnaea*. Sic 'Calliopea' apud Virgilium, pro *Calliope*: sic Πηνελόπεια apud Homerum, pro Πηνελόπη; *Europe* et *Εὐρώπεια*; *Erythra* et *Ερυθρα*; *Ψηπύλεια* et *Ψηπύλεια*; *Απάρη* et *Απάρη*; *Λαοδίκη* et *Λαοδίκη*, aliaque hujusmodi, quæ notavit Eustathius in Dionysium Periegeten. Infra lib. v. 'Cassiope' pro *Cassiopea*; 'Hippodame' pro *Hippodamia* apud Virgilium; 'Pasiphaë' et *Pasiphaëa* apud Ovidium.

151 *Habitatque puer sub fronte Cupido*] Hic enim taurus est Europæ amasius, indutus Jovi, ut supra dixit; de quo Ovid. 'Nullæ in fronte minæ, nec formidabile lumen: Pacem vultus habet.'

165 *Ille tenax animi*] Id est, animo, sive natura et ingenio tenax: ut, 'integer vitæ.'

168 *Et gravis annona speculantem incendia*] Velleis Paternulus, 'Tum expositante consensu populi, quem gravis urebat infesto mari annona.' Pari metaphora dicebant veteres, 'forum calfacere,' qua usus est Augustus in Epistolis: dicebant et 'forum refrigescere.' Hanc in Epistolis quoque suis adhibuit Cicero.

182 *Et pacare metu sylvas*] Metum appellat, quod alias formidinem; lineam nempe sive restem vario penarum diversicolorum contextu instructam, qua cervos aliasque feras terrebant venatores. Idem itaque hic significatum voluit Manilius, quod lib. v. cum dixit, 'et claudunt campos formidine mortis.' In Cynegeticis *metus* eadem significatione usurpatur. Gratius, 'Hic magis in cervos valuit metus.' Rursum, 'Si qua metus eludat bellua falsos.' Neme-

sianus, 'volucresque metu concludere prædas.' Iterum, 'Alternosque metus subtegmine tendere longo.' Nihil horum olfecit Scaliger.

184 *Sed pecorum membris, &c.*] Bestiarios, confectores, parabolanos interpretatur Scaliger. An illi vero in tabernis habitabant, in quarum frontibus bestiarum confectarum membra lacera suspenderent? Ego lanios intelligo, qui in carnariis olim, uti et nunc, pecudum membra venum proponebant. Hi vero luxuriæ et gulæ hominum serviunt, et ex pecorum cæde lucrum faciunt.

207 *Qui nomina summis Imposuit*] Sic Gemblacensis. Scaliger *nomina*; perperam, ut docui supra. Nominis debitoris summa debiti adijungebatur in rationariis trapezitarum. Vult ergo Manilius Palamedem primum extitisse auctorem conficiendorum rationariorum.

243 *Vesta tuos, capricorne, &c.*] Quippe ante focum, si frigus erit, esse volumus. Sole autem capricornum tenente, friget tum maxime.

248 *Materiamque manu certa duplicari arte*] Alchymiam his notari Scaliger autumat, quæ auri copiam augere docet. Quod autem alchymia, Manillii ævo, et re, et nomine Romanis ignota esset, versum hunc ab alchymista confictum, et huc intrusum esse censet. At primum nego ad alchymiam pertinere isthæc, sed ad ferri metallorumque tractationem; quæ igne subacta et mollita cudendo producuntur et extenduntur: ita ut ferrum pedale possit ad magnitudinem bipedalem feriendo crescere. Sic igitur *duplicari* habebit vim activam. Cur vero pro *duplicari*, poetica et veteri forma dici non possit *duplicari*, non video. Quod addit præterea alchymizæ neque rem neque nomen fuisse notum hoc tempore Romanis auribus, nec quenquam Firmico antiquiorem ejus mentionem fecisse; de nomine fateor; de re ali-

ter Eusebius in Chronico. Is scribit Democriti temporibus Pammenem et Mariam quandam de arte auri et argenti conficiendi scripsisse. Suspecta hæc habuit Scaliger, et Panodoro attribuit, quod chymiam nimis vetustam faciant, uti et illa Manilii. Ecquid vero æquius fuit suam de novitate artis hujus opinionem habere suspectam, quam auctores hi revincunt?

251 *Consumantque foci Cererem*] Ignis panem perficit, non interficit: consummat, non consumit. Lego ergo *Consummant*, quod olim scribebatur *Consumant*; nec enim consonantes geminabantur. In superioribus versibus legi velim *fabricatur* et *solvunt*; quæ si intacta mania relinquere, legito *Consumment*.

261 *Cernere sub terris, undas inducere terris*] Geminatum illud *terris* non probat Scaliger: quapropter postremum refingit, et legit *tectis*. Verum iterationes hujusmodi non infrequentes sunt apud Manilium. Sic supra hoc libro, 'magnumque putavit, Seque in Arachnea dignum putat esse triumphum.' Sic ad calcem libri hujus, 'doceatque videndam Qualis eat, doceatque snas attendere leges.'

262 *Ipsaque conversis aspergere fluctibus astra*] Frequentissimus est apud nos salientium usus, in quibus aquæ certa lege ex sublimioribus locis per fistulas plumbeas, tubulosve fictiles in inferiora ductæ, sursum emicant; et velut altitudinis pristinæ memores tantum extolluntur in altum, quantum profuendo descenderant, ærisque gravitate æqualiter ntrimque compressæ æquilibratam suam retinent. Quid in eo genere ars posset, nullibi feliciter experta est, quam in amœnissimo Versaliarum secusu, in quo naturam ipsam legibus snis parere, et maximi regis oblectamentis et animi relaxationibus servire jussit. An vero simile quippiam hoc loco significet Manilius, dubitari po-

test. Nam convenire quoque posse videntur ista in siphones seu tubulos, quibus aquam ad extinguenda incendia ejaculabantur. Horum formam artificiumque descripsit Hero in Pneumaticis. Verumtamen aquas illas ex altis locis in infima derivatas, atque hinc superna magno impetu repetentes, ac descensus sui velut dispendium reparantes, Manilius notasse puto: nam natorum sub aquario artem primum fore ait fontes investigare, 'Cernere sub terris; hos repertos derivare, 'fontes inducere terris;' et in aërem demum remittere, 'Ipsaque conversis aspergere fluctibus astra.' Quod si siphones illos, cuiusmodi Hero descripsit, notare voluisset, natorum illorum studium fore dixisset, non 'aspergere fluctibus astra;' sed, extinguere fluctibus ignes. Quoniam autem dubitare nonnullos video, an artificium hoc omne salientium, quo nunc utimur, veteribus cognitum fuerit, paucis dicam tam claris esse monumentis expressum, ut id negare, perinde sit ac oculos ad lucem claudere. Nam primum æquilibratam aquæ perspectam his fuisse manifeste docet Plinius, qui eam 'subire altitudinem exortus sui' definit. Expri-mendæ item in altum aquæ rationem tenuisse eos scimus ex Vitruvio, qui de ductionibus aquarum agens, 'Cum venerit,' inquit, 'ad adversum cli-vum, quia ex longo spatio ventris leniter tumescit, tunc exprimatur in altitudinem summi clivi.' Scimus et ex Palladio, qui idem persequens argumentum ait, 'Si se vallis interse-rat, erectas pilas vel arcus usque ad aquæ justa vestigia construemus, aut plumbeis fistulis dejici patiemur, et explicata valle consurgere.' Vide-rant præterea veteres multis in locis aquas sponte e terra in sublime e-rumpentes; cuiusmodi sunt in ora nostra Bajocana Neustriaci littoris. Observaverant quoque exsistentes in

aërem aquas per rimas plumbearum fistularum, quæ vitium forte contraxerant. Quæ igitur vel natura vel casu contigisse animadverterant, promptum fuit id arte imitari, facile etiam imitando consequi. Ergo ad hunc modum Romæ in foro C. Cæsaris, prope templum Veneris genitricis, aqua Appia sursum emicabat. Ovidius in Arte, 'Subdita qua Veneris facta de marmore templo Appius expressis aëra pulsant aquis.' Et si aqua hæc, utpote ex urbano agro profecta, in multam altitudinem erigi non potuit; et humiliore etiam directura, perinde ut aquæ omnes reliquæ, perducta est; sive nondum subtilius explorata illo ævo arte librandarum aquarum, sive ob alias causas: de quibus consulendus est Frontinus in libro de Aquæductibus. Talis fuit et fons ille, de quo in veteri epigrammate, quod edidit Pithæus, 'Est via quæ populam ducit Junonis ad ædem, Fons ubi nativis aëra pulsant aquis.' 'Nativas aquas' appellat, non collectitias: Lucretius 'ingennas' dixit. In eo autem quod Ovidius de cruore erumpente ex Pyrami vulnere sic cantat, 'cruor emicat alte, Non aliter quam cum vitiato fistula plumbo Scinditur, et tennes stridente foramine longe Ejaculatur aquas, atque ictibus aëra rumpit;' aptior fuit comparatio, cruoris ex vulnere, et aquæ ex fistulæ scissura exsistentis, quam ex epistomio tubuli hos in usus parato. Quocirca illud dixit, hoc tacuit.

267 *Quæ per aquas veniunt operum]*
Aquas operum, pro opera aquarum; hypallage.

298 *Quam partem decimam dixerit decania gentes]* Salmasius in libro de Annis Climactericis emendabat, *Quam partem Graia dixerit decanon gentes:* an ex ingenio, an ex libris, non apponit. Porro hunc inter et Scaligerum de decanorum nomine non levis concertatio est. Arbitratur Scaliger ipsam quidem decanorum doctrinam

admodum vetustam esse, nomen vero ipsum recentius, et sumtum a militia Romana; nec enim pati linguæ Græcæ genium, ut *δεκανός* fiat a *δέκα*; at Romanos decanum appellasse eum qui esset caput contubernii novem militum, quibus ipse decimus præesset, unde nomen illi. Quamvis autem non recentiores solum apotelesmaticos astipulatores habeat Scaliger, quibus se tueri possit, sed veteres quoque, Manilium hoc loco et Porphyrium in Isagoge, contradicit tan. en Salmasius, quem assecatur Kircherus, et vocabuli originem repetere mavult, unde et rem ipsam profectam esse putat, a Chaldæis nimirum, quibus vox *ܕܟܢܐ* imaginem, faciem, *ܡܡܝܢܐ* sonat, a themate *ܡܢ*, quod Chaldæis est *speculari* et *prospicere*: vel a *ܕܟܢܐ*, quod Syris usurpatur pro *ἐπισκόπος* et *ἐπόρος*; ineptum quippe esse ait vocabulum id accessere a militia Romana, quasi Romani id duxerint a dictione *decem*, aut ejusdem formæ sit, cujus primanus, secundanus, tertianus, quod non est ita; nam a *decem* fit *decimus*, inde *decimanus*; ut a *quinque*, *quintus*, hinc *quintanus*. Addit deinde militiam Romanam, ante Constantini ævum, dictionem hanc non usurpasse, sed ætate Constantini sumsisse ab astrologis, qui tum Latine plerique scripserunt. Certum est stare non posse Scaligeri sententiam, nam cum dictio *decanus* extet apud Manilium, qui fuit Augusti æqualis, ante illa tempora locum et usum habere debuisset in re militari Romanorum; quod longe serius evenisse constat. Sed nec opinionem Salmasii probare possum; neque enim quisquam mihi persuadeat auctor, casu evenisse, ut qui decem signi partibus præesset, decanus appellaretur, ea nominis forma quæ expressa videatur ad illas, primanus, secundanus, tertianus. Præterea si *decanus* dictio esset Chaldaica, a vetustis Chaldæis et Ægyptiis astrologis ficta

et frequentata, usurpassent eam nti-que mathematici Arabes et Judæi, quæ nulla apparet in eorum libris. Itaque verisimilius mihi fit, vocabulum hoc finxisse Ægyptienses Græcos non longe ante Augusti ævum. Nam cum illa tempestate armis Romanorum oriens personaret, facile crediderim ad formam dictionum illarum, primanus, secundanus, tertianus, quæ frequentes erant in Romanis exercitibus, genethliacos Alexandrinos, a vocabulo *δέκα* formasse et illud *δεκανός*. Inquinatissimam autem et prope barbaram fuisse Alexandrinorum reliquorumque Græcorum Ægyptiensium loquelam declarant grammatici Græci, Helladius, Phrynichus, et alii: ex qua linguarum colluvie manavit Coptica illa, quam nobis pro veteri Ægyptia obtundere voluit Kircherus. Nil mirum igitur si vocem hybridam, originis quidem Græcæ, sed terminationis Latinæ excuderunt; quam a Sosigene aliisque mathematicis ex Ægypto venientibus acceperunt Romani, et in militiam deinde suam transtulerunt. Doctrinam quidem decanorum in Commentariis suis accurate fuerat complexus Necepsos, vetus Ægyptiorum rex. Nec penitus intactam reliquerat Ptolemaeus, ut docet nos Firmicus. In eorum quoque tractatione operam suam studiumque locaverat Teucer Babylonius, Porphyrio et Psello memoratus. At illi de re ipsa egerant, nomine vero decanos appellasse quam audacter asseverat Salmasius, tam confidenter negare possumus. Nam quod habet Porphyrius, *ὁς τῶν ἐκδεσῶν δεκανὸς οἱ παλαιοί*, non de vetustissimis illis apotelesmaticis intelligendum est, sed de iis qui paulo ante Augustum floruerunt. Rem quoque ipsam prætermisso nomine delibavit Ptolemæus in Tetrabiblo. Nomen vero et rem Hephæstion Thebanus et Porphyrius explicaverunt. Quocirca mirari subit, cur scripserit Fir-

micens Græcos 'istam tractatum cum quodam dissimulationis fastidio reliquisse.'

322 *Nec quisquam numero discernitur, ordine cedit*] Sensus est, Nullus decanus ab alio distinguitur, et differt numero, cum omnibus sit æqualis numerus attributus. Nam unicuique singulatim attribuuntur partes signorum decem; nec ullus decanus alteri cedit ordine suo, hoc est, locum suum non relinquit, ut alteri concedat, sed suam seriem servant omnes. Aliter hæc explicat Scaliger, hic nempe non numeri, sed ordinis rationem haberi; neque enim quia primus est taurus post arietem, propterea primam in suo signo decuriam obtinere, sed cedere ordini, quippe cancrum ordine venire. Quasi vero, propterea quod taurus primus sit post arietem, hoc ait potius numeri quam ordinis; et quod cancer veniat post geminos, illud sit ordinis potius quam numeri.

389 *Cernere cum facili lucem ratione videret*] Versui huic subnectendus et alter iste, *Rureus et in magna mergis caligine mentem*; qui trajectus erat paulo inferius. Clarissima sententia loci cui redditus est, et ejus unde depulsus est, omne dubium tollit.

406 *Quantum est, quo veniat omne*] 'Aurum scilicet,' inquit Scaliger. Nulla hic auri mentio. Sensus est, Quantulum hoc est, quodcumque ad emendum cælum impendimus? labor nempe noster, et totius vitæ studium.

434 *Incinimus sic verba, piget*] Libri scripti et impressi, *Incidimus sic verba piget*. Lege, *Incidim si verba piger*. *Incidim pro Incidam*; ut 'edim' pro edam, 'coquint' pro coquant, apud Plautum. Sententia jam liquet. Longum esse dixerat tantum rerum numerum versu comprehendere. Nunc addit, Si ea contrahere velim metu laboris, et ornamenta recidere, vanus erit labor iste meus et despectus, cum aurium voluptati servire desiero.

533 *Et nulla fuscet caligine sidus*]. Vexat hic Manilius Scaliger, quod cancrum putaverit incipere oriri a præsepi, quemadmodum scorpius ab acumine caudæ; 'cum hic agatur,' inquit, 'de prima parte signorum oriente:' quorum in Manilio nullum extat vestigium. Nam neque de ortu primæ partis cujuslibet signi disserit, sed de signi ipsius ortu. Velut cum agit de ortu geminorum, 'Sed geminos æqua cum profert unda legitque Parte.' Ubi non primam partem geminorum signat, sed mediam. Prodituros quoque cæcos ait, cum nebulam suam cancer attollet.

550 *Judex extrema sistet vitæque, necisque*] *Sistet* pro stabit. Sic Virgilius dixit, 'sistunt amnes.' Sic Cicero in oratione de suppliciis, 'Qui rempublicam sistere negat posse,' hoc est, stare. *Stabit* autem pro erit; *stare* pro esse; unde Gallicum nostrum, *être; stabam, j'étois*. Talia sunt infinita scriptorum loca, in quibus explicandis valde æstuant interpretes. Manilius noster, 'Cum bene materies steterit præcognita rerum.' Virgilius, 'Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.' Deinde, 'Stant belli causæ.' Ovidius, 'Suffusa rubore Ante stetit.' Alibi, 'Stant tamen illa suis omnia tuta locis.' Item, 'Stent foci.' Gratius, 'Stat fama.' Tibullus, 'Nec in tenero stat tibi corde silex.' Propertius, 'Stant mihi cum domina prælia dura mea.' Rursus, 'Pietate potentes Stamas.' Alio loco, 'Misero steterat vigesimus annus.' Deinde, 'Infamis stupro stat Pelopea domus.' Horatius, 'Stet nive candidam Soracte.' Iterum, 'Et altis urbibus ultimæ Stetere causæ.' Item, 'Corycioque croco sparsum stetit.' Tum, 'Hoc miseræ plebi stabat commune sepulcrum.' Martialis, 'Cum stare gratus cum silentio possim.' Juvenalis, 'Stat fortuna improba noctu.' Valerius Flaccus, 'Nec notis stabat contenta ve-

nenis.' Quibus locis aliisque sexcentis non aliud significat *stare*, quam esse. Idem est usus verbi *lordvai*. Unde enim ait Lucas in Actis Stephanum vidisse Filium Dei *ἐστῆρα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ*, optime id reddas, *erat ad dextram Dei*. Itaque non discrepat locus iste ab aliis Psalmi centesimi noni, et Epistolæ ad Ebræos, in quibus Filius Dei sedere dicitur ad dextram Dei.

566 *Invidet in facie, sævitque asperima fronti*] Hæc refert Scaliger ad cædem Cæsaris; quæ quomodo illuc flecti possint, sane non video. Id vult Manilius, bello inclutos et victores fore, qui sagittarium habnerit *ὀπποκονοῦντα*; sed fortunam invidentem prosperis successibus deformes notas ipsis in facie innsturam. Talis fuit Hannibal, altero oculo captus, cñsus gloriam victoriis partam hac deformitate fortuna pensabat.

573 *Cum primus aquarius exit*] Pro eo quod est, cum primum oritur aquarius. Hanc signam supra notavimus ad lib. II. Par adhibenda explicatio istis quæ proxime sequuntur, 'Neve sit in primos animus procedere pisces;' et his libri hujus, 'At quos prima creant nascentis sidera tauri:' hoc est, sidera tauri cum primum oriuntur, pisces cum primum surgunt.

577 *Crimina per populum populi fert ore maligno*] Versum hunc obelo suo confodit Scaliger, ut adulterinum et Manilio indignum; qui mihi contra optimus videtur, et plane Manilianus.

594 *Hos inter binæ mediis e partibus aura Expirant*] Sensus est, Inter hos ventos a quatuor cardinibus flantes, duo ntrimque spirant e mediis partibus mundi, et inter polos ntrimque sitis: nimirum ab ortu aquilo inter septemtrionem et subsolanum; vulturinus inter subsolanum et austrum; ab occasu corus inter septemtrionem et favonium; libis inter favonium et austrum. Similes deinde ait esse flatus, quod eorum naturam partici-

pent, quos inter siti sunt.

618 *Maotis et undis*] *Maotis* pro *Mæotidis*. Idem infra hoc libro, 'Mæotisque lacus,' accusativo casu. Sic Eanius in Epitaphio Scipionis, 'Supra Mæoti' paludes;' quod vix alibi reperias. Iones dixerunt *Θέριος* pro *Θέριδος*, et *Θέρι* pro *Θέριδι*. Calpurnius Ecl. II. 'sub iudice Thyrsi.'

619 *Pontumque ministrat*] Recte; nam ex Mæotide maria Euxinum et Egeum profluunt in meridiem et oceanum, quoad se in oceanum evolverint. Hinc Mæotis *μήτηρ πόντου* dicta est a veteribus.

629 *Hæc medium terris circumdat linea pontum*] Signatam his putat Scaliger lineam ab Eratosthene confictam, et a freto Gaditano ductam ad Issicum sinum, et cum Tauro monte continuatam, ad dividendum orbem in partes anstrales et boreales. De ea non cogitavit Manilius, neque sane cogitare debuit, cum Mediterranei maris oras describeret. Lineam appellat tractus littorum Mediterranei maris, qua maria terris junguntur.

633 *Trinacria Italia tantum præcisâ recessit*] Alludit ad vulgare etymon Siciliæ 'præcisam' appellans, quasi Sicilitam; unde nomen ipsi factum quidam censuerunt.

639 *Aulidaeque*] Aulidem facit insulam, quemadmodum et Servius in *Æneid.* IV. et Lactantius Statii interpres ad Achill. II. An dicta insula, quod sit Chersonesus, ut Peloponnesus?

644 *Namque inter boream, &c.*] Caspium mare oceani borealis effluviū esse mirabile est priscos geographos plerosque credidisse, postquam antiquior Herodotus asseveraverat, *τὴν Κασπίην θάλασσαν εἶναι ἐκ' ἐωτῆς, οὐ συμμίσγονσαν τῇ ἐτέρῃ θαλάσῃ*. Mirabile quoque acrispisse Strabonem *ἀπλοὺν εἶναι καὶ ἄργον*, cum tradiderit Herodotus *Ἑλληνας ναυτίλλεσθαι τᾶσαν*. Ac sinum quidem esse oceani, non Plinius solum et Plutarchus, sed

et Orosius existimavit, cum hujus tamen temporibus jam diu edita essent Ptolemæi Geographica, quibus docebatur rei veritas; et jam collocato Constantinopoli imperio mare hoc crebris navigationibus propter vicinitatem frequentatum fuisse verisimile sit. Nec displicet Julii Cæsaris Scaligeri aliorumque opinio, qui per subterraneos meatus, vel mare hoc in alia maria, vel alia in istud influere dixerunt. Jamdiu hac opinione viri docti, ut refert Eustathius, discordiam hanc componere tentarunt Dionysium Periegeten inter et Ptolemæum, quorum ille ex oceano Caspium mare oriri, hic solitarium esse, et ab omni mari secretum tradidit. Multis certe argumentis mari Caspio cum Euxino commercium esse approbavit Archangelus Lambertus, in nupera Mengrelæ descriptione.

680 *Æguora, et extremum Propontidos Hellespontum*] Quam sibi versus hujus expungendi licentiam sumit Scaliger, nos non concedimus; legas modo, ut placet Junio, *extremumque Propontidos*.

683 *Taurumque resolvit, Condere passa sibi signisque juvenem*] Hunc quoque versum pro imperio Scaliger de fundo dejecit. At ego eum ad interdictum venire jubeo. Obsitus quidem versus mendis est, sed non proinde usurpator alienæ possessionis et loci. Donec opem ferant libri, sic emendemus: *taurumque resolvens Quærere passa sibi est ignisque onerisque juvenem*. Europa terra Jovem excipiens, et taurina forma exuens, passa est hunc sibi amoris et oneris, quod per mare gestaverat, levamen quærere.

684 *Ille puellari donavit nomine fluctus*] Quodnam mare illud est, cui dedit Jupiter puellare nomen? An fluctuum vocabulo totam Europam Manilius signavit? Aliud animus suggestebat. Stephanus de Creta, *οἱ μὲν φασιν ἀπὸ τοῦ κόρης Κορήτην, καὶ Κρήτην*

κατὰ συγκοπήν. Quod sic interpretor, Coretam, et per contractionem Cretam, esse dictam a dictione *κόρη*, quæ puellam significat. A Creta autem mare Creticum dicitur. Ergo appellationis hujus origo esset *κόρη*. Hæc conjicio tamen, non affirmo.

694 *Italia summa*] Scaliger in *summa*: libri veteres in *summam*, quod probō; hoc est, quoad summam, nempe rerum. Gallia nobilis divitiis, Hispania bello, Italia imperio totius orbis. *Summa* enim, absolute positum, supremum imperium et summam rerum significat. Plantus, 'Solutum summam habet hic apud nos.'

697 *Quem Deus in partes, &c.*] His consimilia sunt ista Dionysii Periegetæ, qui Manilio nostro æqualis fuit, ut alterum ab altero mutuatim dicas, [θεοῖ] *ἐκληρώσαντο δ' ἐκάστω Μοῖραν ἔχειν πόρτοιο, καὶ ἡπειροῖο βαθεῖης*. Τῷ βα καὶ ἀλλοίην ῥυσμοῦ φύσιν ἔλλαχ' ἐκάστω· 'Ἡ μὲν γὰρ λευκή τε καὶ ἀργυρῶσσα τέτυκται, Ἡ δὲ κελευσινώτερη, ἥ δ' ἀμφοτέρων λάχε μορφήν' Ἀλλή δ' Ἀστυρῆς ἐναλγκτική ἔνθεϊ μίλτου, Ἀλλαι δ' ἀλλοίαι· τῶς γὰρ μέγας ἐφράσατο Ζεὺς.

745 *Caurum inter gelidum*] Hoc est, flante cauro. Caurum autem hic ponit pro favonio: nam caurus alioquin frigidus est et rapax.

755 *Euxinus Scythicus pontus sinuatus in arcus*] Hoc ipsum de ponti Euxini forma tradunt veteres plerique omnes. Nemo clarius Strabone et Dionysio Periegete, ejusque interprete Eustathio, qui maris hujus australem oram nervum arcus esse volunt, nulla habita ratione promontorii, quod Carabibus appellatur, quodque versus boream extra rectam lineam excurrit; oram vero septemtrionalem effingere arcum ipsum Scythicum, sive Parthicum, quem et Turcicum queas dicere; Parthi quippe et Turcæ Scythi prognati, mores eorum plerosque retinuerunt. Hujus arcus forma talis est. Parsea quæ sinistra manu tenetur, cuius sagitta imponitur, recta est, nec in-

tendendo arcum lentatur. Utrunque vero prominent cornua, quæ paulum introrsum flexa continuo extrorsum panduntur. Atque hanc figuram plane obtinet borealis illa ora maris Euxini. Nam promontorium Criumetopon, pars illa media est, quæ velut manubrium manu prehenditur. Sinus vero duo utrimque versus boream recedentes, tum in quem evolvitur Borysthenes, tum in quem Mæotis, cornua sunt, quæ paulatim versus austrum repanda et sinuata se demittunt. Ex prima tabularum geographicarum inspectione facile id intelligitur. At Ammiani Marcellini non satis explicata est et aperta ratio, qui has describens oras sic disserit: 'Cum arcus omnium gentium flexis curvantur hastilibus, Scythici vel Parthici circumducta utrimque introrsus pandis et patulis cornibus, effigiem lunæ decrescantis ostendunt, medietatem recta et rotunda regula dividente.' Quorum ea significatio est, gemina illa arcus cornua utrimque introrsus inflexa esse, et segmenta quædam circularum referre, quorum gibbosa pars nervo obversa sit, ita ut duas utrimque referant lunæ decrescantis et *μηνειδούς* effigies. *Διττην ἐπιστροφὴν* appellat Strabo, *δισσην στροφάλιγγα* Dionysius. Has curvaturas dividit regula illa in medio posita, qua arcus teneatur. Ea autem recta est, quippe quæ adducendo arcum laudquaquam flectitur; rotunda quoque est, hoc est, teres, et cylindri formam habens, cum cornua complanata sint et tenuata. Hæc utique perperam exposuit Valesius: nam quod Agatho tragicus apud Athenæum sigma simile dixerit Scythici arcus, propterea arcum Scythicum similem fuisse censuit literæ sigma, quam olim Græci pingebant hac figura C. Tum Scaligerum castigat hoc nomine, quod reprehenderit Ciacconium, qui stibadium simile esse dixit arcui Scythico. 'Quid enim,'

inquit Valesius, 'aliud est stibadium quam sigma? sigma autem, non quoddamque, sed ita ut dixi formatum.' Castigat et Agathonem, quod formam Scythici arcus haud satis expresserit, cum sigma referre dixit. Tot errores ab uno hoc propagati sunt; quod veterem literæ hujus formam Valesius ignoravit. Etsi enim vetusta illa fuit C, vetustiore tamen fuisse hanc Σ, vel istam potius Ζ, indicat Schin Chananzærum, quod tale est ω, unde proditi vetus Græcorum sigma. Deinde cum ora borealis Euxini maris similis sit Scythici arcus, Scythicum autem arcum similem esse dixerit Agatho τοῦ sigma, sequitur sigma ejus esse figuræ, cujus ora illa septemtrionalis Ponti Euxini. Atqui res ipsa, et descriptiones geographicorum, et primus tabularum geographicarum conspectus declarant oram illam esse figuræ hujus Λ. Ergo accurata est et vera Agathonis comparatio; et merito castigandi sunt Ciacconius et Fulvius Ursinus, qui stibadium dixerunt simile esse arcui Scythico. Sciebant illi stibadium esse semirotundum et forma referre sigma; sciebant quoque sigma forma referre arcum Scythicum; verum perperam inde collegerunt stibadium forma referre arcum Scythicum; nam duplex fuit forma τοῦ sigma, alia hæc, C, quæ stibadii similis est, alia ista, Σ, quæ arcus Scythici. Errores istos cumulat Valesius altero hoc, eum dixit arcum Scythicum probe tensum referre figuram ἀμφικυρτον, hoc est, effigiem lunæ decrescantis. Luna ἀμφικυρτος dicitur, cum media est inter *πανέληνον* et *διχότομον*, sive cum e duodecim partibus diametri novem sunt illuminatæ: tum autem utrimque gibbosa est, et rotundior quidem ea parte quæ soli propior est, altera parte planior. Ecquodnam autem arcua genus tale esse dicet Valesius? nam non arcum solum curvatum esse

oporteret et inflexum, sed nervum quoque ipsum, quod absurdum est. Alias duas ex Euripide et Theodecte Phaselita *ῥήσας* affert Athenæus, in quibus sigma simile esse dicitur *ἑλκτοῦ βοστρούχου*; quo tertia forma literæ hujus exprimitur; ea nimirum ξ , rotundatis nempe et elisis angulis figuræ hujus ξ , ut fieri solet a librariis, brevitatis causa.

756 *Sub geminis te, Phæbe, colit, &c.*] Geminos nonnulli veterum Castorem et Pollncem, quidam Apollinem et Herculem esse rati sunt. Ex horum sententia nomina Apollinis et Herculis illis imposuerunt Arabes, quæ licet valde corrupta etiamnum retinent. Manavit id ex doctrina Ægyptiorum, qui Herculem, et Horum, seu Harpocratem, seu Apollinem, loci hujus præsidem statuunt.

757 *Ultimus est positus Ganges. Colit India cancrum*] Dictionem *Ganges* libri omnes agnoscunt, quam Scaliger expungit hoc argumento, quod proxime agat Manilius de India; non ergo putandum esse hic ab eo commemoratum Gangem qui in India est. Atqui est duplex India, et quæ ad ortum vergit, et quæ ad occasum. Hanc vult Manilius cancrum colere; illam vero, quam permeat Ganges, colere geminorum alterum. Virgilius, 'Sed neque Medorum sylvæ, ditissima terra, Nec pulcher Ganges, atque anro turbidus Hermus, Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neque Indi.' Eo tibi Indiam a Gange distinctam, neque idcirco in hos versus quicquam sibi critici permiserunt. Ergo Gemblacensis codicis vestigiis inherentes legamus, *post brachia fratris Ultimus ex solido Ganges. Colit India cancrum*. Quorum sententia hæc est, Euxinus colit Phæbum, qui unus est e geminis; India orientalis colit brachia Herculis, alterius e geminis. India vero occidentalis cancrum. Ultimus autem ex solido Ganges dicitur, quod totius orbis pars ultima sit. 'Brachia Herculis' pro

Hercule; ut 'robur Herculis' pro eodem; quod Græcis poëtis familiaris est.

793 *Ambiguum sidus terræque marisque*] Cornelius Severus Ætna, 'Hæc visenda pntas terræ dubiusque marisque.' Hoc est, terra marique iter faciens. Capricornus vero ambiguus dicitur terræ et maris, quod ex terrestri et marino animali constet.

795 *Æstibus assiduis terram, pontumque tenentem*] Plinius de Chancis, 'Vasto ibi meatu bis dierum noctiumque intervallis effusus in immensum agitur oceanus, æternam operiens rerum naturæ controversiam; dubiumque terræ sint partes, an maris.'

818 *Percipe nunc etiam, &c.*] Plurimum hæc habent mysteriorum, si audiamus Scaligerum, cum nihil tamen planius sit, nihil simplicius. Docet Manilius signum in quo commissa est eclipsis, ita affici per hoc deliquium, ut per longum tempus sit effectum et cassum viribus: nec ipsum solummodo, sed et id præterea, quod ei oppositum est; ita ut duo semper signa hoc casu percellantur. Verum postquam receperunt pristinas vires, quæ proxima sunt signa, eandem imbecillitatem et debilitationem contrahunt.

823 *Mutantur sed cuncta diu*] Dinturnitate temporis. *Diu* pro die, ut *noctu* pro nocte. Titinnius et Plautus, 'Noctu diuque.'

824 *Et facunda suis subsistunt frugibus arva*] Atqui aliud vult Manilius, nempe arva facunditatem enam non retinere: igitur legerim, *Nec facunda*.

849 *Pariter subbina laborant*] Placuit Scaligero novitas vocabuli hujus, quod mihi barbarum videtur et insolens. Legamus juxta Gemblacensem, *sed bina*.

862 *Sidereo non ut pugnet, &c.*] Non quod orbis terrestris labem hanc afflaverit orbi sidereo; immo vero cœ-

li contagione afficitur ipse orbis terræ, nec vi suapte cœli noxam reparare potest.

882 *Et toto vivere in orbe*] Hoc est, animo totum orbem percurrere, animo toto orbe præsens esse. Sic supra de mercatore agens, 'Totius et esse Orbis in hospitio.' Sic libro sequenti, 'Totaque habitabit in urbe Limina pervolitans.' *Vivere*, pro esse, eleganter dicitur. Catullus, 'Sed tu insulsa male ac molesta vivis.' Plantus Amphitruone, 'Virtute dixit vos victores vivere:' et in Trinummo, 'Lepidus vivis.'

889 *Aëris atque ignis summi*] Hæc ita interpolavit Scaliger, cum prins legeretur, *Ætheris atque ignis*. Quod autem dubitat an debeat concedere *æthera* pro aëre esse usurpatum, mirum sane est: nam hoc et auctori

nostro frequens esse supra probavi, et similia bonorum utriusque linguæ scriptorum testimonia sunt in promptu.

899 *Et quia consilium non est, et lingua remissa*] Hunc versum iste debet excipere, *Hic artus quicumque regit, accessit in orbem*: qui trans alios duos abscesserat. Sensus hic est, Perudes omnes in ventris satietate, sensumque voluptate, vel indolentia acquiescunt; ratione quippe carent, neque animi sensa lingua possunt eloqui. At animus hominis, qui corpus ipsius regit, pervadit totum orbem; unus ille rerum inspectiones, loquendi facultatem, et ingenii præstantiam, artium vel inventionem, vel perfectionem confert. Eximia sententia, quam versiculi unius trajectio peremerat.

LIBER V.

3 *Quadrjgis et Phæbus equis, et Delia bigis*] Mythici veteres soli quadrigas, lunæ bigas, planetis reliquis suum cuique equum tribuebant. Vetus epigramma a Pithæo editum, 'Lunæ biga datnr semper, solique quadriga, Castoribus simpli rite dicantur equi.' Hinc *ἰππεὺς φασφόρος* apud Ænean in Poliorcetico.

5 *Ac per descensum medios decurret ignes*] Scriberet de suffragiis planetarum; quod et fecisse videtur ipse Manilius, sed liber periit.

34 *Colchidis et magicas artes qui vertere Iolco*] 'Medea,' inquit Scaliger, 'mutavit Colchon Iolco. Utraque urbs clara beneficiis.' Bis peccat, nam Colchidem dicere debuit, non Colchon; quo nomine frequenter a recentioribus appellatur. Causam erroris præbuerunt verba hæc Hora-

ti: 'Herbasque, quas et Colchos, atque Iberia Mittit venenorum ferax.' Ubi perperam legebat Helenius Acron, vel potius scholiorum veterum compiler, qui sub Acronis nomine editus est, 'Herbasque quas et Colchos:' quam ineptam scriptiorem inepto scholio illustravit. 'Colchos,' inquit, 'civitas Ponti.' At recte Porphyrius, 'urbs est Thessaliæ.' Unde intelligas legisse, 'Iolcos.' Faverunt huic errori pervulgatæ hæc priscorum mythologorum locutiones, Jason Colchos adiit, Medea Colchos deseruit; in quibus *Colchos* accusativus pluralis est dictionis *Colchi*, quod nomen est gentis, pro regione usurpatum; non, ut perperam novitiis litteratoribus visum est, accusativus singularis nominis neutrius Colchos. Itaque Romanensis fabula circumfertur

hoc titulo, 'Agasilan de Colchoe.' At Scaliger fœmininum esse credidit, ut Iolcos; aut fortasse masculinum, et *Colchon* dixit. Nec levior est alter ejusdem error, cum Colchon, hoc est, Colchidem, urbem esse dixit, qui regio est, non urbs.

50 *Vera Syracusis Salamis non merget Athenas*] Quoniam viros eruditos locus hic exercuit, et nodus vindice dignus est, symbolam nos quoque nostram conferemus. Duo hic quærenda sunt; quare Salamis dicatur vera, non hic solum, sed apud Senecam quoque et Lucanum; tum quando, et quo tandem modo Salamis Athenas mererit Syracusis. Optime mihi conjecisse videntur, qui Salaminem veram esse dictam putant, ad discrimen Cypriacæ Salaminis, quæ ambigua dicta est. Addo veri mihi simile videri appellationi causam dedisse oraculum Teucro editum, de quo Horatius, 'Certus enim promisit Apollo Ambiguam tellure nova Salamina futuram.' Quo responso in omen verso, et urbe velut ex oraculi præcepto ambigua dicta, alia sibi veræ nomen sumsit, ut a nova hac internosceretur. Quod utrumque conveniens erat; nam hæc metropolis erat et origo alterius; illa velut adulterina falsum sibi nomen usurpabat: quod cum audires, ecqua designaretur urbs, dubius esses. Cur autem Syracusis mersisse Athenas vera Salamis dicta sit, id mihi videtur causæ fuisse. Constat memorabile illud prælium, quo Xerxis classem Athenienses ad Salaminem deleverunt, ita eorum sustulisse animos, ut maris imperium per multos annos jam inde affectaverint; atque hinc porro factum, ut post varios rerum eventus, Syracusanis tandem bellum inferre statuerint; quo bello victos terræ marique, classem et exercitum, cum ducibus Nicia et Demosthene, amisisse. Hujus calamitatis, si quis rem ab origine repetere velit, causam

vel unicam, vel certe præcipuam fuisse reperiet Salaminiam hancce pugnam; quæ si nunquam fuisset commissa, nunquam utique Syracusanos bello laceessere ausi essent Athenienses. Satis quid vellet expressit Manilius, cum superiore versu dixit Xerxem navibus mare texiasse. His animadversis jam aperta est loci sententia. Si hominum exoriente navi Argo nascentium partus non fuisset, Xerxes mare navibus non texisset, neque Athenienses eum ad Salaminem fudissent, neque hac victoria sublato imperium maris sibi arrogassent, neque exinde ad Syracusas tandem profigati essent. Salamis vera, id est, pugna ad Salaminem veram commissa, non attrivisset res Atheniensium ad Syracusas. Ut si quis dicat Pharsalon Romæ Cæsarem interfecisse; quod Pharsalica victoria inflatus Cæsar, cum reipublicæ libertatem oppressisset, Romanorum animos in suam mortem concitavit. Familiaris est poëtis nimis longe repetita rerum expositio. Sic apud Euripidem in Medea, cum nutrix queri vellet Medeam alumnam suam Jasonis amore patriam reliquiasse, dolet abietes in Pelio monte ad ædificandam Argo navim cæsas fuisse. Id imitatus est Ennius, et pæne ad verbum expressit. Tale hoc est quod affert Cicero lib. 1. de Inventione: 'Quod si non P. Scipio Corneliam filiam Tiberio Graccho collocasset, atque ex ea duos Gracchos procreasset, tantæ seditiones natæ non essent.' Vitiosum hoc est, meritoque a Cicerone multis locis reprehenditur. Auctor librorum ad Herennium: 'Quod extremum dictum est, satis fuit exponere; ne Ennium et ceteros poëtas imitemur, quibus hoc modo loqui concessum est: Utinam ne in nemore Pelio securibus Cæsa accidisset abiegna ad terram trabes: Neve inde navis inchoandæ exordium Cœpisset, quæ nunc nominatur no-

mine Argo, qua vecti Argivi delecti viri Petebant illam pellem inanratam arietis Colchis, imperio regis Pelææ per dohum; Nam nunquam hera errans mea, domo efferret pedem, Medea, animo ægra, amore sævosau- cia.' Nam hic satis erat dicere (si modo quod esset satis, curasset Poëta) 'Utinam ne hera errans mea domo efferret pedem Medea, animo ægra, amore sævo saucia.' Ergo in hac quoque ab ultimo repetitione in expositionibus magnopere superse- dendum est.' Idem peccavit Mani- lius, cum cladis Atheniensibus ad Syracusas illatæ causas arcessivit a Salamina victoria: quanquam excu- sari id potest, quod ipsa hæc Salami- niæ pugna commemoratio argumen- to ipsis illustrando utilis erat. Quip- pe si nulli nati essent exoriente cœ- lesti navi, nulla fuisset Salamina pugna. Ac rei sane navalis gloria ita celebrabatur Salamis, ut in Jovis Olympii delubro simulacrum ejus ex- titerit, rostra navium manibus ge- rens, quod discimus ex Pausania. Locutionis hujus audaciam non mira- bitur in Manilio, qui quam in figuris temerarius sit et vehemens perspec- tum habuerit. Explicationem nos- tram plane asserit Silius, cum ait Syracusas Salaminiorum tropæorum gloriam obscurasse, demersis in mare Athenis clade regis Persarum super- bis. Facit et ad Maniliani hujus loci illustrationem alter ille Lucani, in quo agens de delectibus a Pom- peianis ducibus per Græciam habi- tis, hæc scribit: 'Exhaustit totas quamvis delectus Athenas, Exiguæ Phæbea tenent navalia puppes; Tres- ve petunt veram credi Salamina ca- rinæ.' 'Veram Salamina' dixit Ma- nilius *μεγαλὴν* prælium Salaminii- um; Lucanus eadem appellatione designavit classem Atheniensium, quæ ad Salaminem confligit. Quam- vis, inquit, delectibus exhaustæ sint Athenæ, paucas tamen et exiguas

naves ad bellum in navalibus suis ex- peditas habent; quæ licet tres tantum numero sint, in iis tamen comparan- dis haud minus laboraverunt, atque olim in classe illa Salaminia adori- anda; eodem itaque loco haberi postulant, quo olim habita illa est, et veram Salamina, hoc est Salami- niam ipsam classem credi volunt. Phæbea appellat navalia Athenien- sium, propter celebrem gentis erudi- tionem; quod perinde est ut quod dixit Manilius libro IV. 'In regnum florentes oris Athenæ.' Quæ su- per his commentatus est Samuel *φερωνύμους* Potitus, exigua oppido et levia sunt.

57 *Sed summa lateris surgens de parte sinistri* Etsi non leviter hallu- cinatus est Manilius in iis quæ de argo et orione hic disseruit, attamen ex male intellecta ipsius doctrina in iis carpitur a Scaligero, in quibus erroris neutiquam est affinis: puta quod navim locaverit ad dextram arietis; 'Argo A dextri lateris ducit regione per astra;' orionem ad sinistram. At supra notavimus dex- tram septemtrioni, lævam meridiæ Manillum ascribere solere, quasi respiciat occasum. Quamobrem cum ait arietem ducere argo a regione dextri lateris, intellige dextrum la- tus navis argus: aries enim borealis est navi. Cum ait orionem surgere de parte lateris sinistri, intellige par- tem australem cœli, in qua situs est orion. Cum vero censuerit Manilius cum quarta arietis parte navim *συν- αμείλῃ*, cum decima quinta auri- gam, atque inter utramque partem orionem locaverit, decimæ haud du- bie contribuendus est, cui eum as- cripsit Firmicus. Falso ergo censuit Scaliger, navim et orionem in eadem *μικρομείλῃ*, quarta nempe parte arie- tis, Manillum collocasse.

70 *Qua gelidus boreas aquilonibus instat acutis* Pœnas hic quoque dat Manilius Scaligero. 'Quid est,' in-

quit, 'borean instare aquilonibus? Idem profecto quod Istrum instare Danubio; Eridanum Pado: nam boreas est aquilo.' Immo, boreas hic non est aquilo. Sæpe confunduntur: hic distinguendi sunt. Boreas Deus est, præses ventorum septemtrionalium, qui aquilones dicuntur. At Ister non est Deus Danubii præses, nec Eridanus Padi.

79 *Vincemtem pedibus ventos*] Id est, cursu.

105 *Qua dexter boreas spirat*] Dexterum borean appellavit *κυριολόγος*; nam ventus hic cognominatus est dexter. Origenes Homil. i. in Ezech. ex interpretatione Hieronymi, 'Aquila, violentissimus ventus, quem alio nomine dextrum vocamus.' Commentarius in Psalm. cvi. Hieronymo ascriptus, 'Aquila durissimus ventus est, nomine autem dexter vocatur.' Beda in Job. xxvi. 'A Solomone aquilo durus ventus dicitur: nomine autem dexter vocatur.' Philargyrius in Georg. ii. 'A sinistra austri, septemtriones a dextra.'

107 *Aut Brutum, atque parem Torquatum*] Omnino scribendum, *patrem Torquatum*: ut intelligatur cruenta illa ipsius in filium animadversio.

154 *Atque habitat sub pectore cæco Ambitio*] Et ex præcedentibus et ex sequentibus satis apparet ambitionem hic appellari indolem ad amorem pronam. Ita Horatius, 'Lascivis hederis ambitiosior.' Quo morbo qui tenentur, morbum suum amant, et virtutis nomine prætexunt. Leguntur vel amores Luciani.

167 *Mobilibusque citos ictus glomerare lacertis*] Versum hunc in locum anum, sic tanquam emansorem in castra reducamus; nempe ante duos præcedentes: *Nunc exire levis missas, nunc mittere palmas, Mobilibusque citos ictus glomerare lacertis*. Virgilius de Eutello: 'Nunc dextra ingeminans ictus, nunc illes inistra. Nec mora, nec requies: quam multa grandine

nimbi Culminibus crepitant, sic densis ictibus Heros Creber utraque manu pulsat, versatque Dareta.'

168 *Ille potens turbam, &c.*] Ludus hic est quem optime descripsit Scalliger, cum quis plures pilas utraque manu jacit alternatim in sublime, et cadentes excipit et remittit ab antica parte et postica; quod et quidam apud nos, sed binis tantum pilis ab antica parte, et dextra duntaxat manu faciunt. Trigonem veteres ludum hunc appellabant; ad quem ut expeditiores essent, deponebant vestimenta, unde trigonem nudum vocat Martialis. Præcipua in eo erat industria sinistra perite nti, non minus quam dextra. Quod et indicat pluribus locis Martialis. Nominis origo multum quæsitæ est, nec reperta. Hanc esse veram puto. Tres ludebant, et in trigonum consistebant: iude ludus trigon dictus. Jucundius erat spectaculum, cum plures simul ludebant, quam cum unus. In triangulum autem stabant, ne lusor adversus lusori esset; nam hoc si fuisset, pilæ lusoris adversi in oculos ejus incurriscent, lusumque ipsius conturbassent. Cum autem tres stabant in tribus angulis, conversi versus centrum trianguli, oppositum unicuique erat unum e lateribus trianguli, quæ lusoribus vacua erant. Opinionis nostræ veritatem asserit nummus Marci Aurelii cæsus Byzantii, quem repræsentat Mercurialis, in quo tres pililindii in triangulum positi, corpore nudi, singuli pilas binas in altum supra caput jactant. Eo pertinent ista Lucani in Panegyrico, 'Nec tibi mobilitas minor est, si forte volantem Aut geminare pilam juvat, aut revocare cadentem, Et non sperato fugientem reddere gestu.' Eo et istud Symposii in ænigmate de pila, 'Meque manus mittunt, manibusque remittor in auras.' Significat et ludum hunc Celsus, cum ait opus esse iis, quos frequenter citata alvus

fatigat, pila superiores partes exercere : nam pedibus eodem consistentes loco superna tantum parte corporis moventur. Significat et Petronius, cum Trimalcionem ait se pila sparsiva exercuisse : quo idem notatur ac istis Manilii, ' Ille potens turbam perfundere membra pilarum.' Tum graphice rem exprimit, cum addit ' pilas inter manus lusu expellente vibrasse.'

172 *Invigilat somnis*] Id prædicit eventurum nato sub lepore, quia lepores apertis oculis dormire solent.

174 *Cui parte sinistra Ascendunt jugulæ*] Firmicus de sideribus agens, quæ cum cancro oriuntur et occidunt, hæc scribit, ' In prima parte cancri oriuntur aselli, quibus orientibus qui natus fuerit, erit quidem irreligiosus et perfidus, sed ad omne venationis studium applicatus.' Fraudi hæc fuerunt Scaligero, qui ita dissevit, ' Jugulas vocat, quos alii *δρύους*, asellos, in *μορφώσει* cancri. Nam ita etiam Firmicus paraphrastes interpretatur. Nusquam memini me legere jugulas pro asellis cancri. Sed orion vocatur jugula.' Scaligerum plurimi sunt secuti. Quia nullibi legerat *jugulas* pro asellis, dubitare debuit an hic Manilius *jugulas* pro asellis posuerit. Quod ita certe non est. Etiam si Firmicus hic Manilium aliqua ex parte secutus videri possit, non in ejus tamen verba juravit, nec ita ei se addixit, ut non ab eo aliquando discerneret. Velut hoc loco, cum ait ' irreligiosum et perfidum' fore, qui natus fuerit orientibus asellis ; nam hæc non apparent in Manilio. Cum itaque diversum notet *ἀποτέλεσμα*, diversum quoque sidus designasse putandum est. Intellexit utique Firmicus duas illas stellas in signo cancri, quæ τῇ φάνη proxima sunt, versus leonem. At Manilius in animo habuit orionis asterismum, qui jugula dictus est ab antiquis ; vel potius stellas quasdam orionis, quæ jugulæ

dictæ sunt. Nam in Astrothesia collocantur stellæ tres in capite orionis. Unicam tantum, at *ῥεφέλοειδῆ*, illic ponit Ptolemæus : illic et Varro, qui quatuor numerat. In vultu statuit eas Manilius, ' Per tria subductos signatur lumina vultus.' At a veteribus astronomis in jugulo positæ fuisse credi potest, nam jugulo proxima sunt, et circa aurem sitæ. Hinc jugulæ dictæ sunt ; vel etiam jugula : quemadmodum pleiades et pleias dicuntur stellæ illæ in tauro. Transiit et ad orionem appellatio, ut produnt veteres : nempe, ut opinor, quod cum prima in hoc asterismo oriatur jugula, cum oriri inciperet orion, oriri jugulam dicebant. Pari modo procyon dicitur asterismus hujus nominis, et lucida in eo stella : canis et sirius vocantur canis major, et stella in eo lucidissima : arcturus nomen commune est booti et stellæ lucidæ in ejus genu. Sæpe id factum ab Arabibus, qui singularem aliquam stellam de nomine totius astri appellare consueverunt. Sic eam quæ polo proxima est in cauda extrema cynosuræ, vocant Alrucaba, quod nomen est cynosuræ ipsius, et planstrum significat. Ergo orion jugula dictus est a stellis jugulis, jugulæ a jugulo, jugulum diminutivum est a jugo ; quo nomine partem hanc dictam putem, *ἀπὸ τοῦ ζευγνύου τὴν κεφαλὴν τοῖς ὅμοις* : quod caput humeris conjungat. Quam ob causam ζυγὸς quoque et *jugum* dictum est citharæ collum. Orionem quidem a jugulo dictum esse jugulam scribit Varro. Verum cur a jugulo nomen traxerit, non apponit. Arabes non stellas illas tres capitis, sed lucidam humeri locarunt in jugulo, et nucem juguli appellarunt. At tres illas capitis hic denotatas esse a Manilio plane indicat quod ait, consurgere jugulas a parte sinistra cancri. Id in asellos convenire non potest, qui sunt in medio cancri. At orion situs est ad australem cœli partem,

quam sinistram appellari a Manilio superius ostendimus.

197 *At Procyon oriens, &c.*] Exscripsit ista Firmicus *κατὰ πόδας*. 'In cancri parte xx.' inquit, 'oritur Argion.' Legere nos jubet Scaliger *Procyon*, pro *Argion*. Ego nihil muto. Argion diminutivum est ab *ἀργός*; ut *τραπών* a *τραπός*, *μοῖρων* a *μοῖρός*. 'Ἀργός nomen fuit canis Ulyssis apud Homerum, qui et *κίνας ἄργους* appellat, vel propter coloris candorem, vel propter celeritatem. Hinc Cynosarges nomen habuit. 'Ἀργὼ quoque inter Actæonis canes recensetur ab Hygino. Sic et Argion cælesti hinc minori cani nomen fuit, et fortassis ad discrimen majoris canis, cui et *ἀργός* nomen esse potuit.

203 *Lentæque contextis formare hastilia nodis*] Immo, decutiuntur et emendantur nodi, ut formentur rassæ hastilia virgæ. Lege ergo *consectis*.

207 *Exoriturque canis, latratque canicula flammans*] Hic canem a canicula distinguit Manilius. Quod non semper fit, contra ac opinatur Scaliger. 'Tota *μόρφωσις*,' inquit, 'dicitur canis: *σεῖριος* autem in maxilla, ant ore canis, dicitur canicula.' Ego vero aio et *μόρφωσις* et stellam in ea lucidam appellari canem et sirion. Geminus in Isagoge: *ὁ δὲ ἐν τῇ στόματι τοῦ κυνὸς λαμπρὸς ἀστὴρ, ὃς δοκεῖ τὴν ἐπίτασιν τὴν τῶν καυμάτων ποιεῖν, δμωνύμως δλα τῇ ξυδίῳ κύων προσαγορεύεται* Hyginus: 'Canis habet in lingua stellam unam, quæ ipsa canis appellatur.' Germanici scholiastes de cane majore, 'Habet in lingua stellam unam, quam sirium vel canem vocant, quæ magna est et splendida.' Sirium vero nominari *μόρφωσις* ipsam cognoscas ex his Germanici, de cane, 'Sirion hunc Graii proprio sub nomine dicunt:' et ex his Theonis in Aratum, *Νοτιάτερὸς ἔστιν ὁ κύων, ὁ σεῖριος καλούμενος, ὃν ὥριονος κύνα λέγουσι κατ' ἐπικλησιν*. Tum ait de stella ipsa, *διὰ τὸν ἐπ' ἑκρας αἰῶτος τῆς γένους*

ἀστέρα, ὃς ἰδίᾳ σεῖριος καλεῖται. Plinium quoque carpit Scaliger, quod dixerit, dubitans tamen et incertus, procyonem esse caniculam: 'Procyon,' inquit, 'apud Romanos non habet nomen, nisi caniculam hanc velimus intelligi.' Et mox, 'Sidere illo, quod caniculam appellavimus.' Atqui ita appellatur quoque ab Hygino: 'Canem autem sua appellatione et specie caniculam dixerunt, quæ a Græcis, quod ante majorem canem exoritur, procyon appellatur.' Idem in Fabulis, 'Icarus arcturus in sideribus est dictus; canis autem mera canicula.'

210 *Fatumque supremum Sortitur*] Non Calabri tantum et Cei, quorum meminit hic Scaliger, sed et Romani quoque sirio sacra faciebant, ad calorum inclementiam et atrocitatem mitigandam, et avertendam rubiginem. Canis ei et ovis immolabantur Robigalibus, in luco Robiginis, via Nomentana, extra portam Catala-riam, cui et inde nomen.

223 *Ante os est animus*] Vetus dictum hoc, *ἡ γλῶσσα τοῦ νοῦ προτρέχει, lingua præcurrit mentem*, interpretamentum esse vult Scaliger Manilianum istius loci: quod contra est. Nam Manilius dicit fore ut eorum quibus nascentibus horoscopabit canicula, animus lingua sit promptior; at dictum illud vetus significat linguam esse animo promptiorem. Sane qui ira commoti sunt, vix eorum lingua animi motibus par esse potest; et plura ardens ac concitata mens agitat, quam lingua proferre queat. Blaterones contra, locutuleii, garruli, linguaces, multa effræni oris intemperantia profundunt, ad mentis examen non expensa; sic ut in iis reperias *λέξων μὲν ποταμὸς, νοῦ δὲ σταλαγμὸν*.

233 *Prægressum querit leporem comprehendere cursu*] Currentem quoque canem Aratus graphice exhibet: *τοῖος καὶ φρουρὸς ἀειρομένη ὁπὸ νόταφ φαίρε-*

τα ἀμφοτέρωσι πῶς ἐνδὲ πρὸς ἑαβή-
κας. Quapropter miror, quid in men-
tem venerit Bayero, cur recubantem
eum pingeret.

276 *Quod solum decuit mortales nos-
se metallum*] Metallum appellat fruges
sub terra conditas, 'Quidam enim
granaria habent sub terris speluncas,
quas vocant σειπόις, ut in Capadocia
ac Thracia; alii, ut in agro Carthaginiensi
et Oscensi.' Scripsit id Varro in libris de
Re Rustica, cuius verba exscripsit Plinius.
Addidisset et loca circa Bactrianam, in
quibus Barbari hujusmodi cryptis utebantur,
quas et Siros vocabant, ut docet nos Curtius.
Unde cognoscas errare eos qui vocis originem
quærent in Græcia. Frequens hoc est
hodieque in Africa et Pannonia, necnon
et in quibusdam Galliæ nostræ locis.

278 *Dives erat*] Pro, dives esset: quod jam supra notavimus.

279 *Et si forte labor ruris tardaverit artes, &c.*] Sensus est, quod si
rure laborare non poterunt, ad domestica
opera convertentur. Virgilius, 'Frigidus
agricolam si quando continet imber, Multa,
forent quæ mox cælo properanda sereno,
Maturare datur. . . . Nunc torrete igni
fruges, nunc frangite saxo.'

280 *Queis sine nulla Ceres, non ultus
seminis usus*] Imitatur et istud Virgilii,
'Queis sine nec potuere seri, nec surgere
messes.'

288 *Sculptentem faciet, &c.*] Versum
hunc et sequentes quatuor traduxit Scaliger
ex hoc loco, ubi de iis qui horoscopante
spica nascuntur, disserit Manilius, et eos
posuit post vs. 503. hujus libri; cuius hoc
unum habuit argumentum, quod fruges et
horrea, de quibus illic agitur, nihil
pertineant ad bractearios, sculptores, et
plasticarios, qui hic designantur. Rem
propius spectemus. Ait Manilius natos
sub spica molitores fore et piatores; et
quia fruges et

grana in spicæ folliculis ordine constructa
sunt, præbitorios eos quoque cellas et
horrea seminibus condendis. Tum
sequentes hos versus præferunt libri
omnes, *Sculptentem faciet sanctis
laquearia templis, Condentemque
notum cælum per tecta Tenantis. Hæc
fuerat quondam Divis concessa figura;
Nunc jam luxuriæ pars est. Triclinia
templis Concertant, tectique auro jam
vescimur auro.* Hæc superioribus
apertissime congruunt. Propter dispositionem
illam granorum in spicæ cellis, nati
sub spica horrea construent, atque etiam
templorum laquearia sculptent, ac
laterculis, aut orbibus, aliisque figuris
in ordinem apte dispositis decorabunt.
Figuræ illæ lacus dicebantur, unde
lacunaribus nomen. Laidorus, 'Laquearia
sunt quæ cameram subtegunt et ornant,
quæ et lacunaria dicuntur, quod lacus
quosdam quadratos vel rotundos, ligno,
vel gypso, vel coloribus habeant pictos,
cum signis intermicantibus.' Ab eadem
dictione lacus, vestis lacuata dicebatur,
quæ quadratos lacus intextis, vel aen
pictos habebat. Nam cum primum
intextis trabibus domorum tecta fierent,
tignorum interstitia lacuum quorundam
sive fossarum exhibebant speciem. Postea
necessitate in ornamentum versa, lacus
elegantè pingere instituerunt in tabulis
quibus tecta suppingebant. Hinc lacunaria
dicta. Ergo propter illa lacuum dimensa,
quæ cellas granorum in spicis referebant,
dixerunt mathematici natos sub spica,
non horrea solum, quæ diversas habebant
cellas, variis leguminibus, et frugibus,
aliisque etiam rebus condendis idoneas;
sed laquearia etiam lacubus depictis
ornata structuros. Quibus Agrippam
notare videtur Manilius. Hic enim et
templa, et horrea, aliæque ædificia
publica Romæ condidit. Invehitur
deinde in luxum sui temporis,
queriturque auratorum illorum
lacuum usum a templis ad privata

trielinia esse translatum. Apposite igitur conveniunt isti versus in eum locum unde eos divellit Scaliger. Pari audacia tredecim sequentes versus, *Hinc augusta nitent*, &c. in prima sua editione in superiora retraxerat, et versui quadringentesimo subiecerat. Sed resipuit demum in altera editione, et pericopen hanc sedes suas repetere jussit. Atque ita sua ipsemet vineta cedere, seseque castigare coactus est. En quo temeritas miseros criticos perducit.

311 *At cum secretis improvidus hædus in astris*] Petulanter Manilio hic insultat Scaliger, 'Quis est iste hædus?' inquit, 'ubi ejus grex, cujus meministi Manilius? Hædos tantum et capram novimus; illos in sinistra, hanc in humero sinistro heniochi.' Deinde, 'Non satis possum mirari, quid Manilius de hoc hædo adegerit pronuntiare, qui non est in rerum natura.' Neque ego, ut pro Manilio respondeam, satis possum mirari, quid Scaligerum de hoc hædo adegerit pronuntiare, non esse in rerum natura, cum clarissime dixerit Horatius, 'Desiderantem quod satis est, neque Tumultuosum sollicitat mare, Nec ævus arcturi cædentis Impetus, aut orientis hædi.' Clarissime et Propertius, 'Purus et orion, purus et hædus erit.' Is autem hædus unus est ex illis hædis, qui sunt in sinistra manu heniochi. Unus autem pro ambobus ponitur. Ergo ut arcturo hædum conjungit Horatius, sic hædos Virgilius; 'Præterea tam sunt arcturi sidera nobis, hædorumque dies servandi.' Quærit præterea Scaliger, ubi hædi hujus grex, cujus meministi Manilius. Notasset dixisse Manilius, 'Erranti similis fratrum vestigia quærit, Postque gregem longo producit intervallo.' Non errat hædus, neque gregem quærit, sed quærere videtur, et erranti similis est. Poëtice hæc dicta sunt, quæ non ad verum accuratius sunt exigenda.

325 *Præfata sonantis*] Virgilius in Calyce, de Danaidibus, 'Sicut Hymen præfata dedit connubia mortis.' Id est, Hymen connubia dedit, mortis præludia.

329 *Hinc venient vocis dotes, &c.*] Exprimit vocalem cantum, qui assa voce editur: eum qui flatu, ut tibia-rum; et qui manu, ut lyra: non autem, quod existimavit Scaliger, triplicem soni naturam, ἀρμονικὴν, quæ voce constat; ὄργανικὴν, quæ flatu; ῥυθμικὴν, quæ impulsu digitorum numeros recipit: nam et ὄργανικὴν numeros recipit impulsu digitorum.

340 *Ara ferens thuris stellis imitantibus ignem*] Dubitare quis possit, ecquid sententia loci hæc sit, Ara ferens ignem thuris, stellis imitantibus, hoc est, quem stellæ imitantur. Sic infra, 'Ter decuma sub parte feri, formantibus astris, Plumeus in cælum nitidis olor evolat alis.' Hoc est, olor quem astra formant. Verumtamen assentior Scaligero, qui τὸ ferens exponit ἀναφερόμενος, ut sit absolute dictum. Tale illud est quod extat inferius, 'At cum se patrio producit ab æquore piscis, In cælumque ferens alienis finibus ibit.' Deinde, 'Cæruleus ponto cum se delphinus in astra erigit, et squamam stellis imitantibus exit.' Hoc est, stellis imitantibus squamam; ut, 'stellis imitantibus ignem.' Porro præterire non possum vexatissimum Arati locum de ara hac cælesti, quem hic ad incudem suam revocat Scaliger. En tibi Arati verba, Τῇ μὴ μοι πελάγει νεφέων εἰλυμένον ἄλλων Εἴθεο μεσσόθι καὶνο φαπμέναι οὐρανῷ ἱστορον, Ἀπὸ μὲν ἀνέφελόν τε καὶ ἀγλαόν. Sic habent editiones vulgatæ. Aliter hæc legit Cicero, aliter Germanicus, aliter Avienus: aliter etiam Theon, aliter Scaliger, aliter et Grotius. Ego locum sic emendo: Τῇ μὴ μοι πελάγει νεφέων εἰλυμένῃ ἄλλως Εἴθεο. Ut hic extet sensus: Quapropter cum in mari nubibus obducto versaberis, ne temere

optes hoc astrum innubitum et splendens tibi in medio caelo apparere. Grotius legit, uti nos, εἰλυμένω, sed refert ad οὐρανῶ. Scaliger legit, uti nos, ἄλλως, sed exponit alioqui. Ego εἰλυμένω refero ad πελάγει, quod propius est: *ὃν ἐν πελάγει νεφέων εἰλυμένω.* In mari nubibus obsito navigans. Μὴ ἄλλως εὖ-
 χεο, Ne temere optes et appreceris Deos, ut hoc tibi signum appareat fulgidum et innube.

350 *Aut mulos aget aut mannos]* Mannos Gallicum esse vocabulum docuit pridem Publius Consensus in Arte: quid apud Gallos significaret, non addidit. At nos scimus apud Cambro-Britannos, qui veterem linguam Britannicam, quæ Gallicæ similis fuit, retinuerunt, man significare parvam, exilem, tenuem, minutum.

352 *Aut onerabit equos armis, aut ducet in arma]* Aut cataphractus equos conscendet, aut inibit prælium equo vectus. Optime Firmicus, 'Faciendū inter equites militare.' Quæ ad centauros pertinere palam est, qui ex equis certarunt cum Lapithis. Ἀναβολέων autem et stratorum munere functos ipsos fuisse, quis unquam dixit? Merito itaque hic castigandus est Scaliger, propter castigatum immerito Firmicum.

373 *Pascentemve super surgentia tendere lina]* Libri omnes, ducere lina. Quod exponit Scaliger, *πυλῶν;* ut sensus sit, Avem pascentem illicere, et adducere supra lina: cum e contrario id sibi velit, Lina super avem pascentem ducere.

375 *Quo modo militiæ]* 'Tò modo,' inquit Scaliger, 'tangit nuperam Romanorum in Phasidos partes irruptionem, aut in alias terras longinquiores.' Immo, vult Manilius, Romana arma nondum eas regiones penetrasse, quas luxuria pervaserat.

386 *Qui gestant caveis volucres ad jussa paratas]* Optime instituntur aves Bagdadi ad literas perferendas.

Magnus etiam artificii hujus usus Aleppi, et per totam Syriam, jam inde a vetustis temporibus. Qui etiam feliciter adhibitus est, cum majores nostri, Philippi primi ævo, bellum illic gererent. Quod autem hic habet Scaliger, rem eam esse ultra captum credulitatis nostræ, miror id ab illo scriptum, in ea præsertim urbe Lugduni Batavorum, quæ cum ab Hispanis obsideretur, per literas columbarum ope missas monita ab Hollandis quid facto esset opus, quid ad sui defensionem pararetur, libertatem suam egregie tutata est. Idem paulo ante Harlemi facilitatum fuerat ab Harlemensibus, sed dispari successu. Ceterum eo pertinere videtur istud Juvenalis, 'Tanquam et diversis partibus orbis Anxia præcipiti venisset epistola pinna.' Quod alio flecti ab interpretibus quibusdam non ignoro.

399 *Cumque suis domibus conchas, valloque latentes Protrahit immersus]* Gemblacensis habet *concha*, quod probum est. Scaliger voce *latentes* notari putat pisces; quasi urinatores petant pisces, in conchis margaritifera latentes. Intellige margaritas ipsas.

404 *Rapidumque noturi Vix quicquam est. Locuples oneratur terra profundo]* Sequor fidem Gemblacensis, qui sic scriptum habet, *rapidumque notari Vix unquam est.* Hoc est, etiam conchæ maximi sint pretiū, ea tamen est illarum exiguitas, ut vix earum raptorem notare et deprehendere liceat; adeo facile est hujusmodi furtum occultare. Terram margaritarum divitem mare tegit. *Rapidum*, pro raptore, defendi potest suffragio Servii, qui *rapidum cretæ* exponit, raptorem cretæ. Certe, ut verum fatear, inepta mihi semper visa est hæc Servii interpretatio. Longe minus probare possum, ut *rapidum* absolute et substantive putemus dictum, pro raptore. Legi malim, *raptumque notare Vix unquam est.* Vix hujus-

modi furtum deprehendi potest.

417 *Squamam stellis imitantibus ex- it*] Atqui squamati delphines non sunt; quare merito Manilius Scaliger reprehendit. Idem tamen est error Ovidii de Lycabante mutato in delphinem, 'squamamque cutis durata trahebat.' Pari hallucinatione ceto ad vorandam Andromeden misso squamas tribuit, quod et Achilles Tatius peccavit in Eroticis; cum cete proprie dicta *ἀλεξίστορα* sint. Similiter scombris squamatas a Manilio tributas fuisse suo loco notabimus.

418 *Ambiguus terræ partus, pelagique creatur*] Propter similem delphini naturam, quam terrestrium et aquatilium animalium naturam participare docet Aristoteles.

421 *Et sinubus vires sumit, fluctumque figurat*] Nam cum in aërem exilit delphinus, et supra aquam attollitur, curvus apparet. Id fit ex contentione et nixu, quo opus est ad saltum; corpus enim flectitur et contrahitur in conatu. Sinubus igitur, hoc est, curvatura et flexura corporis sui vires sumit. Cum ergo hoc habitu corporis observari soleat a nautis, tum cum exit aqua, et sursum salit, inde fit ut eodem pingatur in vetustis nummis et apud poëtas. Pacuvius, 'Nerei repandirostrum, Inenervicervium pecus.' Ovidius de Medonte delphinis formam sumente, 'Spinæ curvamina flecti Incipit.' Deinde de alio, 'Truncoque repandas in undas Corpore desiluit.' Idem alibi, 'Tunc neque se possunt pandi delphines in undas Tollere.' Rursum alio loco, 'Tergo delphina recurvo.' Propertius, 'Curvaque Tyrhenos delphinum corpora nautas.' Statius de delphine, 'Summa per æquora flexus Emicat.' Nec delphinem solum, sed et cetum in perniciem Andromedes missum simili forma exilire dicit Manilius, 'Et tortis innotens orbitibus alte Emicat.'

424 *Nunc aqnore mersus Deducet*

palmas furtivo remus in ipso, Nunc in aquas rectus veniet] Medii huius versus sententiam non est assecutus Scaliger, statimque a Manilio abjudicandum pronuntiavit. Facilis profecto et expedita criticæ exercendæ ratio, si quæ non intelligas, continuo ut supposititia recidas. Non ut legitimam retinemus. Tantum emendamus *furtive* pro *furtivo*. Nunc, inquit Poëta, mari immersus, clam deducet palmas, manusque agitabit, ita ut ipse sibi remus sit. *Remus in ipso*, pro, in seipso, quod plane Manilianum est.

442 *Membraque per flammæ, orbisque emissa flagrant* *Molliter ut liquidia per humum ponuntur in undis*] Hæc sic construit Scaliger, 'Ponuntur membra per flammæ et undas tam molliter, ac si ponerentur in humo.' Quibus loci sententiam labefactat. Ordo est, *Membra per flammæ emissæ ponuntur molliter per humum, ut in undis liquidis*.

456 *Et dominum dominus prætecte lege sequatur*] Paulus ad Galatas, 'Dico autem, quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus et actoribus est usque ad præfinitum tempus a patre.'

473 *Agilesque per omnia servos*] Terentius Heautontimorumeno, 'Ne semper servus currens, iratus senex, Edax parasitus, sycophanta autem impudens, Avarus leno, assidue agendi sunt mihi.'

476 *Qui vitæ ostendit vitam*] Vitam Scaliger interpretatur, vitam amatoriam; quod sæpe verum est: sed sæpius etiam significat lætam, hilarum, ac voluptariam vitam. At hic neutram notat, sed sumit pro moribus hominum. Manifesto id superiora ostendunt: 'Ardentes juvenes, raptasque in amore puellas, Elusosque senes, agilesque per omnia servos.' Plane ad rem Cicero pro Roscio Amerino: 'Etenim hæc conficta

arbitror a poetis esse, ut effectos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem nostræ vitæ quotidianæ videremus.' Terentius Adelphis, 'Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi.' Plutarchus de liberis educandis: *πρὸ πάντων γὰρ θεῖ τοὺς πατέρας τῷ μὴδὲν ἀμαρτάνειν, ἀλλὰ πάντα ἃ θεῖ πράττειν, ἐναργὲς αὐτοῦς παρῶντα τοῖς τέκνοις παρέχειν, ἵνα πρὸς τὸν τούτων βίον, ὡς περ κάτοπτρον, ἀποβλέποντες, ἀποτρέπωνται τῶν αἰσχρῶν ἔργων καὶ λόγων* ubi *βίος* idem est quod *vita*, iis locis quæ attulimus, mores nimirum et vendi ratio. Nonnunquam præterea ponitur pro humano genere et hominibus, cujus significationis testimonia extant apud grammaticos. Itaque Menandrum recte dixit Manilius vitæ ostendisse vitam; hoc est, ob oculos mortalium posuisse varios hominum mores, et diversos humanæ vitæ casus.

493 *Ad spolia, et partas surget vel cæde rapinas*] Male cohærere causatur Scaliger *et vel*; nos recte hæc congruere dicimus: consurget ad spoliandos homines et bona eorum diripienda, etiam cæsis illis et interceptis.

528 *Perfundetque novo stellantia littora ponto*] Littora stellantia appellat arenas aureis ramentis permistas; quas novo ponto, hoc est, aquis superjectis proluet, ut terrea materia aureis micis secreta effluat.

530 *Protulit ut legeret census spumantis in aurum*] Quid si legamus, Pontique ille legēs census spumantis in aurum? Plane ita videtur.

531 *Et perlucens cuperet prensare lapillos*] Scaliger legit *pensare*; atque hanc dat interpretationem, Cuperet sedulitate sua æquare ipsorum margaritarum pretium; quæ ipsais Manilii verbis obscuriora sunt. Lege, *cupiet prensare*. Non aurum duntaxat e mari, sed margaritas quoque legere cupiet. *Bellucens* dicit, hoc est, *splendidas*,

διαφανείς. Theophrastus enim *μαργαρίτην διαφανή τῇ φύσει* esse dicit, hoc est *lucidum*. Itaque argento et auro comparatur ab Androsthenē; argentum autem *διαφανή* appellat Origenes. Ubi nonnulla annotavimus. Ceterum et margaritas quosdam lucem transmittere certum est; cujusmodi egregium Ormuzii vidisse se testatur Tavernerius in nupera itinerum suorum historia.

534 *Et silicem rivo saliente liquabit*] Non hic de auro e venis terræ eruto agit Manilius, quod putavit Scaliger; jam ante enim versu 523. libri hujus scrutatorum auri meminit, cum dixit, 'Quærere sub terris aurum,' &c. Hic argentum commemorat: 'Et coquet argenti glebas, venamque latentem Eruet, et silicem rivo saliente liquabit.'

536 *Alterum et alterius semper mutabit in usus*] Hoc est, aurum argento, argentum auro commutabit: nam superiore versu dixit *utrumque*, hoc est, aurum et argentum. Nihil hic sani profert Scaliger.

541 *Infestis totus quum viribus omnis Incubuit pontus*] Cetum immissum, stragemque hominum et pecudum ab eo editam narrant alii, Manilius aquarum eluvionem, Apollodorus utrumque.

542 *Timuit tum naufraga tellus*] Timuit tellus ne mare exundans omnia disjiceret, ut tempestate naves disjiciuntur. Vel timuit tellus, ne mari obruta navigaretur, et naufragia quoque in aquis suis, ut in mari fierent. Quod simile est istorum Horatii, 'Terruit gentes, grave ne rediret Sæculum Pyrrhæ nova monstra questæ, Omne cum Proteus pecus egit altos Visere montes, Piscium et summa genus hæsit ulmo.'

547 *Induiturque sinus*] Et paulo post, 'Desluxere sinus humeris, fugitque lacertos Vestis.' et lib. 1. 'Andromedæque sinus imos.' Sic describitur a Luciano, *ἡλύγμυρος πολλὴ ἐρεβὰ τῶν μαστῶν*. At tunica talaris et stola

πομφυγῇ ei tribuntur ab Achille Tatio. Vitiose ergo in sphaëris quibusdam mechanicis nuda pingitur.

548 *Virginis et viræ rapitur sine funere funus*] Catullus in Epithalamio Pelei, 'Quam talia Cretam Funera Cecropiæ ne-funera portarentur.' Simili schemate dixit Euripides in Hippolyto, πότμον ἔποτμον; et Cicero in prima Philippica, 'insepultam sepulturam.'

554 *Niveæ cervice reclinis*] At fuscam eam facit patrio colore Ovidius, in Epistola Sapphus ad Phaonem: 'Candida si non sum, placuit Cephæia Perseo Andromede, patriæ fusca colore suæ.' Contra eam vel ob id a Perseo amatam narrat Philostratus, quod inter Æthiopes, nigram gentem, candida esset.

555 *Molliter ipsa suæ custos est sola figuræ*] Cum vultus omnium dolor mutavisset, solius Andromedes vultus mutatus non est. Servatur in pœna vultus ejus, pudorque, ut proxime dixit.

615 *Nupturam dote mariti*] Dote, quam a marito accepit; pugna nempe, quam ipse pro ea pugnavit; cum ille dotem e contrario ab ea accipere debuisset. Ovidius, 'Protinus Andromeden, et tanti præmia facti Indotata rapit.'

631. 632 *Cum pars vicesima prima Signatur, terræ lumen fulgebit*] Priscæ editiones et libri nonnulli *Signatum*, et ita Scaliger in prima sua editione. *Signatum terræ lumen*, hoc est, lumen in horizonte signatum et notatum. Cum gradus vicesimus primus attigerit horizontem, in eoque fulgebit. Placuit Scaligero in secunda editione *Signator*. Scimus verbalia nomina ita terminata olim omnis generis fuisse. Præter exempla quæ affert Scaliger, et plura quæ afferunt grammatici, legitimus in Amphitruone Plantina, 'victores legiones.' Legimus et apud Priscianum vetustissimos neutrum in or finivisse, et fuisse eam terminationem communem trium generum. Ve-

ram præter libros favet nobis concinnitas sententiæ, quæ lectionem Scaligeri videtur respuere. Quod autem subjungit insolenter dixisse Claudianum 'victrix solum;' idem in alio novitio Poëta reprehenderat, cum ad Mamertum Patissionem scriberet. Hic dixerat, *contemtrix genus*. Atqui non licere putat Scaliger id dici, uti dicitur apud Virgilium, 'victricia arma;' quod auctore Servio protulit. At eo nomine pœnas dedit uterque grammaticis, cum præter Claudianum dixerit Lucanus, 'victrici ferro,' et Minutius Felix, 'victrix tropæum.'

632 *Et orbi Aërius nascetur equus*] Et hoc loco significat statim. Ita Virgilius, 'Nec longum tempus, et ingens Exiit ad cælum ramis felicitibus arbos.' Ita Statius, 'Nec longum, et pulcher Alathrens Editus.' Eadem est significatio particulae *atque*; non in versu solum Virgilii quem recitat Scaliger, 'Atque illumi in præceps prono rapit alvens amni.' Sed et compluribus veterum scriptorum locis quos observavimus, Ennii, Tullii, Livii, Plauti vero sæpissime.

638 *Poteritque videri Mentiri passus, et campo tollere cursum*] Videbitur alicui parti campi cursum suum negasse, nec totum curriculum absolvisse, ea erit celeritas. Vel si Gemblacensem sequere, *Mentitus passus, et campum tollere cursu*, par erit sententia: videbitur aliquam campi partem cursui suo abstulisse; hoc est, videbitur aliquam campi partem non percurrisse, ut debuerat.

651 *Vincetque periculo Ingenium*] Eas artes tractabit, in quibus plus sit periculi quam ingenii.

660 *Pontum vinculis arctare furentem*] Placet recepta lectio, *armare sequentem*. Cum piscatores rete trahant, præcedunt ipsi, rete sequitur. Igitur mare his vinculis est velut armatum ad piscium capturam: sequens autem appellatur καὶ ὀκαλλαγήν, ut intelligas retia; nisi dicere malis se-

quens dici, quod pars ea maris, quæ armata est, sit pone piscatores.

661 *Et velut in laxo, &c.*] Legendum fortasse *Ut*; et deinde, *claudant*, *nectant*, *trahant*.

667 *Cum toto jacuerunt littore prædæ*] His verbis præfigi debet *τελέα στήλη*, ut ita distinguatur, *Inficiturque suo permixtus sanguine pontus Totus. Cum toto jacuerunt littore prædæ, Altera fit cædis cædes.*

670 *Illis datis melior succis, &c.*] Multa sibi hic inexplicabilia videri non dissimulat Scaliger. Conemur tamen sensum aliquem extundere. Loquitur Manilius de thunnis, quorum multiplex erat usus ad rem cibariam: nam primum cum membratim secti erant, partes solidiores corporis in frusta concisæ sale condiebantur, et quernarum assularum similes fiebant. Unde factum illis nomen Melandrya. Itali hodie Thunninam vocant. Atque id significat Manilius, cum ait, 'Illis datis melior succis,' hoc est, exsucca, siccata, ac propemodum durata. Plinius: 'Thynni membratim cæsi, cervice et abdomine commendantur, atque clidio, recenti duntaxat, et tam quoque gravi ructu: cetera parte plenis pulpamentis sale asservantur. Melandrya vocantur, cæsis quernis assulis similima. Vilissima ex his quæ caudæ proxima, quia pingui carent.' Oribasius de Melandryis, 'Quia pinguedinis sunt expertes, ideo fit ut difficilius, quam imus venter corrumpantur.' Vel errat igitur, vel corruptus est Athenæus, cum ait melandrya esse thynni *τεμάχη λεπρότερα*. Huiusmodi etiam erat *ἐμφοδρίχος*, cervix nempe sale macerata, quam pinguedine quoque caruisse docent Xenocrates et Oribasius. At thunnorum partes molliores, intestina videlicet, cum branchiis et sanie, respersa sale, in vas conjiciebantur, quo post aliquod tempus perforato, garum profuebat, quod hæmatium dicebatur. Geoponica in ipsa calce postremi

libri: τὸ δὲ κάλλιον γάρως τὸ καλούμενον αἰμάτειον, οὕτω γίνεται λαμβάνεται τὰ ἔγκατα τοῦ θύννου μετὰ τῶν ἐμβραχίων, καὶ τοῦ ἰχθύος, καὶ τοῦ αἵματος, καὶ πάσσεται τῷ ἀρκοῦντι ἄλατι, ἐν τῷ ἀγγεῖῳ καταλιμπάνεται μέχρι μηνῶν δύο τὸ πολὺ. εἶτα τοῦ ἀγγεῖου τρυπηθέντος, ἐξέρχεται γάρως τὸ καλούμενον αἰμάτειον.

Notata hæc sunt a Manilio, cum dixit, 'Succis pars illa retentis: Hinc sanies pretiosa fluit,' &c. Huc conveniunt ista Plinii, 'Alind etiamnum liquoris exquisiti genus, garon vocare, intestinis piscium, ceterisque quæ abijcienda essent, sale maceratis; ut sit illa putrescentium sanies.' Simile quippiam hodie fit a Tartaris e sturionibus; quos postquam in Mæotide palude, et circa Tanais ostia deprehenderunt, ova detracta sale conspergunt, 'Ingentesque lacus et Bacchi dolia complent.' Atque hoc *τάρυχος* caviarum appellant. At carnes sturionum sale itidem conditas, et ad solem expansas siccant. Et hæc et caviarum in Græciam, Italiam, aliasque regiones vecta distrahuntur magno compendio.

676 *At cum cæruleo, &c.*] Nunc alind gari genus describit Manilius, quod e scombrorum, qui thynnis similes sunt, sanguine conficiebatur, hodieque apud Turcas, Græcos, et Italos conficitur. Garum sociorum appellabatur, et commendatissimum erat. Plinius, 'Nunc e scombro pisce laudatissimum in Carthagini Spartariæ cetariis. Sociorum id appellatur.' Designatur ab Horatio, cum confieri docet illud 'de succis piscis Iberi,' hoc est, scombrum, quem simillimum ponto esse canit Manilius, quod cæruleo sit dorso. Nubem piscium horum immobilem terræ hære, et vallis circumvallari ait, quia gregatim natant, et juxta littora retibus capiuntur. Squamosum quidem appellat, etsi lævi est cute; solenni suo errore, nam et delphini squamas enim tribuisse supra observavimus. Similis hallucinatio Mnesitheum de-

Insit, qui in libro De edniliis, non scombrum duntaxat, sed et thynnium, et thynnidem, et congrum squamis induit. Τὸ δὲ τῶν λαπίδων γένος, ὁλον θόννον, σκόμβρον, θυρνίδιον, γόγγρον, καὶ τῶν τοιούτων, συμβαίνει τοῖς καὶ ἀγλαίοις εἶναι. Vix tamen dubitare licet quin scripserit τῶν λαπίδων. Itaque garo e scombris abstinebant Judæi, teste Plinio, et hodie etiam abstinent, quod scombri squamis careant, propereaque Mosis legibus impuri habeantur.

682 Quin etiam magnas poterunt celebrare salinas, &c.] Hanc conficiendi salis rationem præclare exposuit Rutilius Numatianus in Itinerario: 'Subiectas villæ vacat aspectare salinas, Namque hoc censetur nomine salas palus. Qua mare terrenis declive canalibus intrat, Multifidosque lacus parvula fossa rigat. Ast ubi flagrantæ admovit sirius ignes, Cum pallent herbæ, cum sitit omnis ager, Tum cataractarum claustris excluditur æquor, Ut fixos latices horrida duret humus. Concipiunt acrem nativa eoaquila Phæbum, Et gravis æstivo crusta calore coit. Haud aliter quam cum glacie riget horridus Ister, Grandiaque astricto flumine plaustra vehit. Rimetur solitus naturæ expendere causas, Inque pari dispar fomite quærat opus. Juncta fluentia gelu conspecto sole liquescunt, Et rursus liquidæ sole gelantur aquæ.'

693 At revoluta polo, &c.] Quoniam infra horizontem non descendunt ursæ, neque supra eum proinde emergunt, alius earum ortus ab astronomis quæsitus est. Tunc autem oriri dictæ sunt, cum proximæ sunt horizonti, et infimum obtinent locum circuli, quem circa, polum describunt, jamque resurgere incipiunt. Atque hæc recte intellexit Scaliger, cetera non item, ut dicturi sumus.

Primis vultibus] Non quia vultu in anticam partem converso ascendit ursæ, primumque caput attollit. Aliud vult Manilius, pristinum eam

repetere circulum, eodemque proferre vultus, atque eodem modo sitos, quo prius erant, cum ad hoc spatium decurrendum prodiret. Quod habet autem Firmicus, septemtrionem esse inter pisces et arietem, hoc est oriri ursam, cum extrema pars piscium, et prima arietis emergit ex horizonte, id omnino verum non est; aliquot enim partibus ortum ursæ antecedit ille piscium et arietis.

696 Aut [Ac] Cynosura minor, &c.] Hunc versum cum duobus sequentibus obelo suo confodit Scaliger more suo, quia eorum sensum assequi non potuit. 'Cynosura,' inquit, 'ne in barbarico quidem finitore occidit. Deinde hic sermo est leonis et scorpii orientium matutino. Quid hoc πρὸς τὰς συναπολὰς τῶν ἀπλανῶν? Denique nemo est qui hos versus interpretari possit.' At nos possumus, et facile quidem; adeo plani sunt et aperti. Nulla hic occasus cynosuræ mentio; nulla ortus matutini leonis et scorpii. Idem de cynosura pronuntiat Manilius quod de helice; idem et de leone et scorpio: ac si dixisset oriente helice, oriente cynosura, oriente leone, oriente scorpio.

Prima luce] Idem hoc est ac quod proxime dixerat de helice, 'primis vultibus.' Id est, cum cynosura solitam suam lucem cælo attollit. Alter locus alterius sententiam et γρηγορήσαυρα asserit.

698 Nocte sub extrema permittunt jura dici] Neutiquam ortum matutinum leonis et scorpii significat. Noctem intelligit, non quæ fit per absentiam solis, sed noctem leonis et scorpii, quando nimirum versantur sub horizonte; diem, quando supra eum prodent. Perinde est igitur, ut si dixisset, Quando orinuntur helice, cynosura, leo, et scorpius.

724 Signaque transgressus mutat per tempora Phæbus] Brumæ tempus significat, cum sol signorum domos transgressus mutare videtur cursum, et ad nos redire. Atque id profec-

tum est ex mysteriis Ægyptiorum, qui primam domum collocabant in capricorno, atque eam ascensum Deorum appellabant. Tunc autem obscurissimæ sunt noctes et stellæ splendidissimæ.

727 *Micare Floribus*] Marinus in Adonide: *Il ciel fiorito, el terren stellato.*

729 *Nec spatium stellis, mundo nec cedere summan*] Id est, cœli spatium cum stellis, et stellarum numerum cum cœlo contendere; ut dicere nequeas, cœline spatium stellæ, stellarumne numerus cœlum superet.

In erudita illa dissertatione de Arabicis stellarum quarundam appellationibus, quam notis suis in Manilium Scaliger subiecit, ursam majorem in Bibliis *vy* appellari ait, juxta Aben-Ezram, ultimæ vero stellæ trium in cauda nomen dare Arabes Benetnaach. At docuit nos Bochartus in Hierozoico *vy* fieri ex Arabico *Nas*; detracta prima litera; *Nas* autem significare *feretrum*; ursam vero utramque *feretrum* appellari ab astrologis, hanc *majus*, illam *minus*; uti notavit Eutychiuss in Historia Alexandrina. Feretri autem iis inditum est nomen, propter similitudinem; quippe e septem majoribus stellis, quæ in singulis lucent, quatuor quadrati formam referunt; tres vero sequentes exhibent eos qui feretrum sequuntur. Unde et filiæ feretri appellantur ab Arabibus, quasi filiæ sint sequentes patris feretrum. Quamobrem in libro Jobi memoratur *vy* בניר *vel feretrum cum filiis suis*. Ergo falluntur astronomi, qui postremæ solum stellæ e tribus quæ sunt in cauda ursæ nomen hoc, quod dixi, tribuerunt. Fallitur et Grotius in Arateis, qui id interpretatus est *filiam ursæ*. Præterire non possum jocularem errorem Bayeri, qui cum hæc de ursæ minor apud Scaligerum scripta legisset, 'Sed in Bibliis *vy* vocatur, ut ait Aben-Ezra,' sic verba ista con-

struenda esse credidit: In Bibliis *vy* vocatur Ezra, ut ait Aben. Quamobrem inter majoris ursæ nomina Ezram posuit. Similiter cum hæc apud eundem legisset, ubi agit de nomine Ebraico Cassiepeæ, 'Sic etiam vocavit Aben-Ezra;' unum e nominibus Cassiepeæ Aben-Ezram esse credidit. Quæ risu digna sunt.

Ubi agit de tauro Scaliger oculum ejus ab Arabibus vocari ait Aldebaran, hoc est, *λαμπαδαν*. At aliam nominis significationem afferunt Arabes, et exponunt *sequentem*, quod sequatur pleiadas et post eas oriatur. Hoc ipso nomine, non oculum duntaxat tauri, sed et suculas simul omnes designant. Quemadmodum autem oculus tauri *δωκυπλος* a Ptolemæo, *אור* ab Ebraeis appellatur, sic rubor quoque pleiadibus tribuitur a Manilio: 'Tertia Pleiades dotabit forma sorores, Fæmineum rubro vultum suffusa pyropo.'

Sirium dictum putat Arabibus Elscheera (Latinis utimur characteribus, nam Arabici typographos nostros deficiunt) ab ea voce quæ *δρεφοβλαν* significat. Id posteriorum Arabum videtur esse commentum, cum primi nominis artifices nihil aliud proposuerint sibi, quam reddere dictionem sirius. Hanc stellam *Alscheera Alobur* appellant; et alteram, quæ est in cane minore, *Alscheera Algumus*: quorum nominum origines reperies apud Pocockium. In hoc vero censu miror prætermittas a Scaligero, cum alias multas stellas, tum præcipue canopum, qui dictus est Arabibus *سهرل*, qua visa stella camelos mori putant, deque ea alia fabulosa multa et inepta blaterant.

Quem profert deinde syllabum Scaliger monomærarium ascendentium per singulos signorum gradus, additis earum significationibus, et decanis, juxta Ægyptiorum doctrinam, id omne hausit ex Petri Apocensis astrolabio plano.

Delph. et Var. Clas.

Manil.

3 K

Opus suum claudit Scalger brevi indice Arabicorum Ebraicorumque nominum duodecim signorum, et planetarum septem; quibus adjunxit pervulgatos illos characteres ab astrologia vulgo ad eos designandos usurpari solitos, eorumque origines

proposuit. Ad has quædam a nobis observanda sunt. Ac primum varias subjiciemus figuras lectorum oculis, quibus signa, planetæ, eorumque affectiones quædam, aliaque ad astronomiam pertinentia insigniri solent.

<i>Aries.</i>	♈	♈	♈	♈	♈		
<i>Taurus.</i>	♉	♉	♉	♉	♉	♉	♉
<i>Gemini.</i>	♊	♊	♊	♊	♊		
<i>Cancer.</i>	♋	♋	♋	♋	♋		
<i>Leo.</i>	♌	♌	♌	♌	♌		
<i>Virgo.</i>	♍	♍	♍	♍	♍		
<i>Libra.</i>	♎	♎	♎	♎			
<i>Scorpius.</i>	♏	♏	♏	♏			
<i>Sagittarius.</i>	♐	♐	♐	♐	♐	♐	♐
<i>Capricornus.</i>	♑	♑	♑	♑	♑		
<i>Aquarius.</i>	♒	♒	♒				
<i>Pisces.</i>	♓	♓	♓	♓	♓		

<i>Saturnus.</i>	♄	♄	♄	♄	♄	♄	♄	♄	♄
<i>Jupiter.</i>	♃	♃	♃	♃	♃	♃			
<i>Mars.</i>	♂	♂	♂	♂	♂	♂			
<i>Sol.</i>	♌	♌	♌	♌	♌				
<i>Venus.</i>	♀	♀	♀	♀	♀	♀	♀		
<i>Mercurius.</i>	♿	♿	♿	♿	♿	♿			
<i>Luna.</i>	☾	☾	☾						

<i>Stella.</i>	*				
αὐτοειδὲς ἀναβιβλῆναι	☾	☾			
αὐτοειδὲς αὐτοβιβλῆναι	☾	☾	☾		
<i>Horoscopus.</i>	☿	♌	♍	♎	
<i>Hora.</i>	☾				
<i>Dies unus.</i>	♈	♈	♈		
<i>Dies multi.</i>	♈	♈			
<i>Nox.</i>	♈	♈	9		
<i>Noctes.</i>	99				
ἡμεροβόλιον.	69				
<i>Mensis.</i>	♈				
<i>Menses.</i>	M				
<i>Conjunctio.</i>	CΘ				
<i>Triangulum.</i>	Δ				
<i>Quadratum.</i>	□				
<i>Circulus.</i>	○				
<i>Sphæra.</i>	⊕				
<i>Diameter.</i>	Δ.				
<i>Centrum.</i>	K	K			
<i>Occidens.</i>	Δ☾				
μεσορρόνημα.	♈	☉	♈	MC	
ἀντισμεσορρόνημα.	☾				
μεσημερινόν.	♈				
<i>Plenilunium.</i>	☾				
<i>Dæmon vel fors Dæmonis</i>	☿	☿	☿		
<i>Sors Fortunæ.</i>	⊗	⊕			
<i>Pars.</i>	♈				
<i>Dimidium.</i>	☾	☾	☾		
<i>Clima.</i>	x				
<i>Indictio.</i>	♈				

Harum notarum quædam literis nominum aliquibus constant; quædam res ipsas graphice depictas exhibent; quædam symbola tantum rerum continent. Tres priores arietis characteres caput ipsius cornibus instructum repræsentant: postremi duo sunt literæ κ et s colligatæ; prima nempe et postrema dictionis *κριός*. Sic ut τοῦ κ pes postremus productior sit, transversa vero lineola pedem hunc secans sit sigma finale, quod superiore sui parte, tum et inferiore, inflexum primo fuit. Vel sunt κ et ρ , primæ duæ literæ dictionis ejusdem. Hæ notæ, ut aliæ pleræque, nitide primum et accurate exarabantur; postmodum frequenti usu, et librariorum incuria, ita degeneraverunt, ut vix elementa, quibus conflata sunt, possis agnoscere. Idem evenit notis arithmeticis vulgaribus quibus utimur; cum enim ipsæ sint meræ literæ Græcæ, ita a prima figura desciverunt, ut Arabicæ atque etiam Indicæ creditæ sint. Quem errorem nuper refellimus in nostra demonstratione evangelica. Notarum tauri priores quinque, sunt taurini capitis figuræ. At ultimæ duæ sunt τ et s , quod contractum est ex ταῦρος. Geminorum notam Lacedæmonii δόκανα appellaverunt; quasi dicas *trabalía*. Ἔστι δὲ δύο ξόλα παράλληλα δυοῖ πλαγίως ἐπεξευγμένα, inquit Plutarchus περὶ φιλαδελφίας. Primitus autem duo juvenum corpuscula fuerunt sese mutuo amplexantium. Ergo δόκανα sunt ipsa corpora; πλάγια vero ξόλα sunt brachia. Δόκανα reddidi *trabalía*; nam ligneam illam catastam, in quam inducuntur calcitrosi et contumaces equi, *trabale* vocamus, Gallice *travail*, quod trabibus contexta sit: quam, quacunque ex parte spectes, notæ geminorum similem reperies. Igitur ut a trabe, *trabale*; sic a δοκός, δόκανα nomen habent. Transiit et vocabulum illud ad geminorum sepulcrum, quod per-

peram arcessunt grammatici ἀπὸ τοῦ διέσθαι; nam hoc argumento sepulcra omnia dicenda erunt δόκανα. Cancrici characteres duo priores referunt cancri figuram, pedibus utrimque instructi. Postremos tres opinatur Kircherus simulacra esse caudæ cancri, et capitis Ibis. Mihi aliud in mentem venit. Ad eandem faciem pingitur ἡμερονύκτιον, ac cancer, ex diei et noctis figuris; quarum quæ diem notat, astri ascendentis; quæ noctem, descendentis simulacrum est. Quoniam autem in cancro jam sol retrocedere incipit, unde et cancri, retrogradi animalis, symbolum huic loco adscriptum est; idcirco credibile est astri ascendentis, atque item descendentis, notam ei fuisse assignatam. Leonis notas caudam ejus exhibere communis opinio est. Mihi vero tertia, quæ cæteris vulgarior est, expressa videtur ad figuram quam præcipuè leonis stellæ referunt. Virgini signum primo loco appositum, fuisse reor π et s ; prima nempe et postrema litera dictionis *παρθένος*. Ac primum transversa hæc linea, quæ literæ π imponitur, sinistro suo brachio literam s gerebat; verum paulatim in sinistram hanc partem delapsa est linea ista; sic ut quæ transversa erat, arrectaria facta sit, et nudatam reliquerit supernam partem literæ π . Ex hac forma cæteræ ortæ sunt. Mihi parum verisimile fit, quod proponit Kircherus, ex trium spicarum uno vinculo colligatarum specie notam vulgarem fluxisse; nam valde ab hac figura abluunt prisci characteres quos exhibui. Nihil magis probo sententiam Scalligeri ab Arabibus profectam, quibus virginis alam id esse visum est. Libram figuræ omnes huic appositæ repræsentant, uti et scorpium suæ. Quæ tribuuntur sagittario, arcum ejus, et arcui impositam sagittam notant, non brachium sagittam tenens, quod vult Kircherus. Priores duæ

capricorni nihil aliud sunt quam a protractum, quod litera *s* decussat: prima nempe et postrema litera vocis *αῤῥόκεπος*. Hæ per librariorum socordiam vitiatæ tertiam capricorni notam pepererunt. At reliquæ duæ fictæ sunt ad exemplum corporis capricorni ipsius, cum contortuplicata ejus cauda, postrema etiam cum cornibus. Aquarius per aquæ fluctuantis figuram expressus est; pisces per suam, oppositis dorsis, et lino revinctis. Unius olim piscis figura dedicatemorion hoc signabant Ægyptii.

In characteribus planetarum quicunque Saturno dantur, prodierunt omnes ex primis duabus literis vocis *Κρόνος*, quæ sextus et septimus accurate nobis ob oculos ponunt. Qui tribuuntur Jovi, primam et postremam continent literam dictionis *ζεύς*, quod manifestum est in secunda figura. Non aliter pingitur in manuscripto codice nostro Vettii Valentis. Quocirca miror scripsisse Salmasium, lineolam illam, quæ caudam *τοῦ ζῆτρα* transversim secat, 'nihil amplius facere.' Hanc in aliquibus jam nomen notis utilem esse observavimus. Sola postrema nota merum *ζῆτρα* est sine *s*. Miror quoque existimasse Scaligerum et Seldenum, fulmen Jovis exprimi hoc caractere, qui Jovis fulmini similior non est, quam tridenti Neptuni, vel caduceo Mercurii. Priores quatuor Martis notæ clypeum ejus cum spiculo haud dubie referunt: postremas tres ex *θ* et *s* constare censet Salmasius, ut vocabulum *θεός*, et *θεός*, et *θεός*, quod Martis cognomen est, significetur; quod, cum aliorum complurium testimoniis, tum maxime Dorothæi Sidonii, veteris poetæ, ingeniose et erudite, vere etiam et solide probat. Solis notæ duæ priores exhibent discum ejus cum radio; duæ sequentes discum ejus sine radio; ultima radium sine disco. Tertia Veneris reliquarum ad eam pertinentium origo est. *Φωφός*

autem significat, quod cognomen est Veneris. Postrema literæ *φ* subnexus gerit *s*, quæ ultima litera est dictionis ejusdem. Id acute vidit et docuit Salmasius; atque item Mercurii notas literis *σ* et *τ* constare, quæ priores literæ sunt vocabuli *στῆλβων*, quo nomine dictus est Mercurius. Genuinæ itaque figuræ sunt quarta et quinta, in qua *σ* et *τ* distincte expressa sunt. Sexta sigma aliud vetus Græcorum supinum gerit, cui subest *τ*. Ex hac primæ tres videntur detortæ. Qui hieroglyphicas esse notas istas, et mysteriorum arcanorum indices censuerunt, Johannes Dee, Kircherus, et alii, ingenii quidem sui et doctrinæ ediderunt specimen, nec effecerunt tamen, ut veram hanc esse earum causam et originem crederemus.

Reliquarum notarum quæ secunda est, sidus refert remeans ex inferioribus locis in superna; tertia contra, ex supernis in inferiora devexum. Dies figuram habet astri in superiora radium mittentis, eoque tendentis: nox, astri deorsum tendentis, eoque lucem fundentis. Sphæra exprimitur circulo, quem æquinoctialis et meridianus, sese secantes ad normales angulos distinguunt. Occidens signatur literis *δ* et *ν*; quæ primæ sunt in voce *δύοις*. Nota *ἀντιμεσουράημα* exprimit horizontem, eique subjectam inferioris hemisphærii partem, cujus infima pars est *ἀντιμεσουράημα*. Dæmonis figura, astrum est in inferiora, non radios, sed vires suas et effectus mittens. Quæ sorti fortunæ nota apposita est, rotam ejus designat; quod verisimilius est, quam quod a Scaligero propositum est in Manilii tertium, ubi traditur ratio explorandi loci sortis fortunæ. Dimidium designatur per duo quadrati latera, quæ dimidiam ejus partem efficiunt. Indictionem significaveris, si duo prima dictionis hujus elementa Græca simul conjunxeris; iota nempe, et veterem formam li-

teræ v. Quod subjicit denique Scaliger indici nominum planetarum, Saturnum esse Moloch Chananæorum, Rephan vero esse Jovem, in utroque fallitur; Copti enim ad hanc diem Martem Moloch, Saturnum vero Rhephan appellant, ut ostendit Kircherus in Prodomo Copto.

Perlustrato jam Manilii opere, et castigatis Scaligeri notis, superest ut de Manilio ipso pauca quædam delibemus. Veri sane mihi videtur non absimilis Gevartii opinio, qui Manilium nostrum non alium esse putat, quam Flavium Mallium Theodorum consulem, cui panegyricum dixit Claudianus. Nam et Mallius appellatur poëta noster a Petro Crinito et Lilio Giraldo, ex fide, opinor, priscorum codicum; et nomina Mallius et Manlius, quo postremo nomine in Gemblacensi codice afficitur, confundi videas: ut in veteribus Catulli libris, et in inscriptionibus licet animadvertere. Theodorum autem astrologiæ studiosissimum et peritissimum fuisse hæc Claudiani indicant: 'Aut quoties elementa doces, semperque fluentis Materiæ causas, quæ vis animaverit astra, Impuleritque choros; quo vivat machina motu; Sidera cur septem retro nitantur in ortus Obluctata polo.' Et deinde: 'Invenit ætherios signantem pulvere cursus, Quos pia sollicito deprendit pollice Memphis: Quæ moveant momenta polum, quam certus in astris Error; quis tenebras soli, causisque meanthem Defectum indicat numerus; quæ linea Phœben Damnet, et excluso pallentem fratre relinquat.' Rursum: 'Uranie redimita comas, quæ sæpe magistra Mallius igniferos radio descriperat axes.' Libros quoque edidisse Mallium ex istis cognoscimus: 'Nascentes ibant in sæcula libri.' Et iterum: 'Consul per populos, idemque gravissimus auctor Eloquii, duplici vita subnixus in ævum Proceat, libris pariter, fastis-

que legendus.' Tum causatur Gevartius impuritatem stili, Augusti ævo parum congruam. Atque hæc argumenta hominem etiam attentum permovere poterant, et se his aliquando permotum fatetur Vossius. Verum re propius spectata fatendum plane est Manilium Augusti ætate vixisse postremisque ipsius annis astronomicon suum scripsisse. Quod apertissime testatus est, cum dixit: 'Extremas modo per gentes ut fœdere rupto, Cum fera ductorem rapuit Germania Varum.' Nam cis paucos annos id evenisse, vocabulum 'modo' plane significat. Adde et iatud quo Augusti genesin assentatorie notat: 'Capricornus in ipsum Convertit visus: quid enim mirabitur ille Majus, in Augusti felix cum fulserit ortum?' Adde item ista e lib. iv., quibus definit eum: cui nascenti libra præfuerit, quod de Augusto veteres tradunt, iudicem fore, vitæ et necis potestatem habiturum, leges rogaturum, terris jugum impositurum, urbes nutu rectorum, et post mortem cœlo iri donatum. Adulatoria quoque sunt, quæ canit de prælio Actiaci: 'Actiacosque sinus inter suspensus utrimque Orbis, et in ponto cœli fortuna nabit.' De Rhodio Tiberii secessu, tanquam de re sui temporis, sic disserit: 'Et Rhodos, hospitium recturi principis orbem.' Hinc recte concludas nondum obiisse Augustum, cum hæc scriberet Manilius; non vero mortuum videri Manilium Augusto adhuc vivente, quod ex his collegit Lilius Giraldu. Alibi Cæsarem appellat principem et patrem, quæ quasi cognomenta Augusti fuere. Horatius: 'Heic ames dici pater atque princeps.' Tum Deum vocat, qui cœlum patri ipsius concessum meritis sit: quem palpum iterum ei, iterumque obducit; quippe Augustum post annum ætatis octavum et vicesimum, pace orbi parta, oppidatim inter Deos receptum esse tradit

Appianus. Sed et aliquot annis junior erat, cum diceret Virgilius, 'Heic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis Bissenos cui nostra dies altaria fumant.' Stili vero immunditiem a Giraldo et Gevartio ipsi obiectam quod attinet, aio dictiones eas, quarum exempla apud bonos auctores non suppetunt, non statim impuras esse dicendas. Quot enim libros vetustas consumsit? Concedamus vero ne in deperditis quidem libris extitisse; quid si nulla sese dedit scriptoribus earum adhibendarum nēcessitas vel occasio? Hoc argumento *μωραδικαλ* omnes dictiones barbaræ erunt. Hoc argumento Ovidii stilum impurum dices, quod et dixerunt quidam, utpote qui vocabula aliqua ab aliis nequiquam usurpata habeat. Ad contra vocabula hæc pura et sincera dicenda erant, quod iis Ovidius usus sit. Fateamur tamen inquinatē locutum Maniliū; nemo Augusti temporibus inquinatē locutus est? Vides utique quam infirma sit Gevartii argumentatio. Præterea docet nos Claudianus, non astronomica duntaxat, sed philosophiam præcipue tractasse Theodorū Malliū: 'Aut quoties elementa doces, semperque fluentis Materię canas. . . . Variisque meatibus idem Arbiter, an geminæ convertant æthera mentes: Sitne color proprius rerum, lucisne repulsu Eludant aciem.' Reliqua, ut brevitati consulam, ex libro ipso peti jubeo; unde intelligas totam *μετεωρολογικην* Mallii libris suis esse complexum. Tum alibi, 'Qualem te legimus teneri primordia mundi Scribentem, aut partes animæ per singula.' Atqui nihil horum simile in Manilii lib. deprehendimus. His adde circa *ἀποτελεσματικην* potissimum versatam esse Manilii industriam; quibus studiis deditum fuisse Malliū, ne verbulo quidem Claudianus significavit. Causantur etiam nonnulli Ovidii de Manilio silentium, cum

claros sui temporis poëtas postrema Epistola Pontica recensuerit. At notare debuerant eos tantum nominasse Ovidium, qui ante exilium suum florebat. Scribit enim, 'Et mihi nomen Tunc quoque cum vivis annumerarer, erat. Cum foret et Marsus, magnique Rabirius oris.' Tum deinde reliquos persequitur. Atqñ paucis ante Angusti obitum annis in exilium abiit; quo circiter tempore librum suum lucubrabat Manilius, quem et forsitan aliquanto post Ovidii projectionem publicavit; ita tamen ut materiæ difficultate oppressum hoc opus videatur jacuisse, et serius celebratum fuisse: quamobrem mirandum non est, ad notitiam Ovidii inter Getas degentis neitiquam pervenisse. Tantum vero sequenti ævo eadem argumenti obscuritas illi obfuit, ut illaudatum Quintilianus prætermiserit. Ceterum Romæ librum suum scripsit Manilius, ut versus ejus quidam indicant.

Matheseos non valde conanitum fuisse Maniliū vere dixit Scaliger; quod et de Scaligero ipso Maniliomastige non minus vere dici potest. In idem crimen vocati sunt Aratus et Nicander, susceptæ operæ rerum, quarum Ignari essent, carminibus tractandarum. Excusandus tamen Manilius, immo laudandus etiam, quod res Romanis auribus inauditas primus scriptis tradere, et metris quoque astringere instituerit: quemadmodum libri secundi initio gloriatur. Nam etsi rerum hujusmodi consultis indoctor habendus est, at imperitis Romanis cum scriberet, eruditus videri potnit. Secta stoicū se prodit multis locis: ut cum fato omnia regi statuit; ut cum Deum universam naturam permeare docuit, et mundum ratione esse præditum; ut cum *κρηττον* in ratione posuit, tum cum dixit rationi claustra nulla, moles nullas resistere, cedere omnia, ac cælum ipsum; nunquam decipi

rationem vel decipere, quæ doctrina fuit vetustiorum stoicorum, ut apud Laërtium docet Posidonius: sed quam tamen etiam persecuti sunt Heraclitus et Plato. Nam et quædam academicorum dogmata defendit Manilius: puta cum Diis globosam formam tribuit; qua in hæresi versatus est Plato. At quamvis intricatum et subtile argumentum Latinis literis explicare, et carminibus convectire aggressus Manilius ingenii sui felicitatem nobilitavit, egregiaque aliqua, ac prope divina poetice facultatis specimina ediderit, fatendum tamen est stilo usum esse præfractiore ac duro, et ob hanc causam subobscurum; audacioribus etiam figuris; sicca ad hæc et jejuna oratione, non ubere, non locuplete, qualem amplitudo materię, difficilis ut voles et perplexæ, nobilis certe et late patentis facile admittebat. Hoc enim vel præcipuum est e Manilii vitiiis, quod minuta quæque consecutus est, et quod res docere contentus, uti præ se fert, ornare neglexit. Officium hoc erat Hipparchii, vel Ptolemæi, alteriusve astronomi præcepta disciplinæ suæ nude tradentis; non poetæ, cuius partes sunt lectorum animos voluptate allicere et detinere: nec enim Georgica scribens Virgilius docere agricolas voluit, sed legentes delectare. In quo ipso tamen industriam suam nonnunquam periclitatur Manilius. Sententiis enim aliquibus et descriptionibus, sic tanquam luminibus opus suum distinxit. At tum in contrarium priori vitium fere incurrit. Intemperanter enim luxuriat; velut in fabula Andromedæ, quam effusis loquacitatis suæ velis explicavit. Hic ergo sunt, quæ collatari velis, illustrari, et cultu splendescere; illic quæ recidi, cogi in ordinem, et castigando detumescere: hic aridior, illic lascivior. Mancum et sexto libro, qui τῶν συγκρατῶσεων effectus expo-

nebat, multatum opus ejus ad nos videtur pervenisse; fortasse et pluribus libris, quorum spem facit in iis qui supersunt; verumtamen an eos, uti designaverat, absolverit, dubium est. Nam quamvis ex superstitionibus libris multa decerpissse Firmicum deprehendimus, non reliqua tamen ex aliis provenisse necesse est. A Manilio sæpe discedentem Firmicum observavimus, in iis etiam quæ ab illo summissæ creditur. Græcos habuit quos sequeretur, non Manilio solum recentiores, sed vetustiores etiam, ex quibus, ceu communi fonte, uterque haurire potuit. Ergo neque id negandum, neque affirmanti Scaligero temere credendum est.

Porro de poetâ hoc præclare meritum esse Scaligerum negari non potest; nam et loca pleraque deplo-rata felicissime sanavit; multa etiam obscura pro singulari sua eruditione illustravit; nec pauca luxata, perturbata, ac confusa pristinis sedibus solerter restituit. Verum dum nodum sæpe quærit in scirpo, nimia sua περίεργα, et anxia quadam ac morosa diligentia; tum et insano eruditionis ostentandæ studio, egregium laborem corrumpit. Adeo ut quæ Manilium legenti mihi clara sæpe visa fuerant et aperta, postquam Scaligeri notas consulueram, intricata eadem et obscura evaderent; neque ante rediret pristina lux, quam discussissem affusas ab eo tenebras, inductosque in planam et patentem viam sentes purgassem. Huc accessit immoderata hominis confidentia, nihil non arrogantis sibi, neminem non præ se asperrantis. Hinc crebra et petulantia in alios convitia; hinc importunæ querelæ ad nauseam legentium; hinc putida illa et odiosa doctrinæ suæ, et egregie in Manilio emendando collocatæ a se operæ, jactantia; qua non hic solum, sed et in Epistolis ad Stadium et Patissonem lectores enecat ac conficit. Et ta-

men quam præceps temeritas excelsi hujus ac nobilis ingenii conatus labefactarit, cum aliæ hujus lucubrationes, tum ista vel maxime declarat. Si quis enim priorem Manilii editionem contendat cum posteriore hac, mirabitur profecto, non tam opinionum discrepantiam (quas pro diversis temporibus et rationibus candide suscipere vel deponere, non modo non vituperandum, sed laudandum quoque est) quam in tanta discordia et repugnantia parem utrobique confidentiam et contumaciam. Atqui æquum erat, quam sibi arrogavit, aliis itidem dare contradicendi potestatem, vel rem omnino intactam relinquere; præsertim qui sibi esset conscius quam non alte penetrasset in arcana matheseos; id quod subinde prodidit magno suo flagitio, cum cyclometrica illa sua inauspicato edidit.

Ad me vero quod attinet, cum diversa penitus studia me nunc districtum teneant, de Manilio olim quidem a me non indiligenter perlecto, at tot jam annos seposito, omnino non cogitabam. Verum cum nonnulla ad

oram codicis mei allita observasset clarissimus Fayus, unde ornatiorum quam parabat editionem fieri posse credidit, eorumque sibi copiam a me concedi enixe rogasset, etsi effecta erant omnia ac prope jam e typographorum officinis emissa, honestæ ejus petitioni annuendum duxi. Diebus itaque aliquot, neque sane multis, in hanc curam collatis, quæ in libro meo olim in privatos usus annotaveram, excerpta digessi, ac optimo et amico viro pro arbitrio utenda concessi. Quod nisi in summis temporis angustiis, urgentibus typographia, et moram hanc magno suo detrimento interponi ægre ferentibus, hoc mihi opus fuisset edolandum, plura potuissem, ac fortasse meliora ad scriptoris hujus illustrationem conferre; plures quoque Scaligeri hallucinationes castigare; et nonnulla etiam ad Lucani, quem immodice vexat, defensionem proferre. Quæ quoniam ab aliis occupata provincia est, et spatiis iniquis excludimur, hoc quodcumque opellæ est, æquos et candidos lectores in bonam partem velim interpretari.

NOTÆ VARIORUM
IN
M. MANILII ASTRONOMICON.

EX EDITIONE M. ELIÆ STOEBER.
ARGENTORATI, 1767. 8vo.

NOTÆ VARIORUM

IN

M. MANILII ASTRONOMICON.

LIBER I.

1 *Conscia fati Sidera*] Planetas putata, stellarumque configurationes, quas 'constellationes' vocare amat Jul. Firmicus, in quibus, ex illorum quidem opinione, omnis fatorum ratio consistit. Phrasis Maroni ceterisque poetarum principibus usitata. Aliis quoque inanimatis rebus hoc *conscius* tribuitur: v. c. 'conscia murmura,' i. e. incantationibus apta, Stat. Theb. ix. 733. 'conscia tellus,' Achil. i. 532. 'flammæ conscia signa,' Ovid. Amor. ii. 1. 8. quibus significatio hujus *conscius* accommodanda.

3 *Cælestis rationis opus*] Sententia ex proximè præcedentibus derivanda, huc redit: Divinæ mentis virtute factum, ut sidera diversos hominum casus (formam, mores, fortunam, quæque illis accidunt) variant, h. e. vario modo decernant, et ad picturæ similitudinem figurent: Firmic. lib. iv. c. 15. Cf. quæ de Chaldæis Cicero de Divin. ii. 42. Verba ejus dabitur infra ad vs. 53. Noster rursus vs. 112. 261. et iii. 58. sqq. Ovidius quoque eodem sensu hoc 'variare' usus est Fast. iii. 449. 'Jamque ubi cœruleum variabunt (non *vallabunt*) sidera cœlum Suspice.'

Deducere mundo] Summa est elegantia dictum. Non multo aliter Ovid. Metam. init. 'primaque ab origine mundi Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.' Nativam vocis significationem discimus ab eod. Amor. i. 14. 7. ubi, 'Vel pede quod gracili deducit aranea filum.' Itaque Noster, se a mundi primordiis carmen exorsurum, ait, præcipuasque ejus partes expositurum perenni quadam similique serie, qua omnia veluti filum ex fuso deducantur. Huic fere *ὀμφῶνος* est locus Stat. Achil. i. 6. sq. 'Nec in Hectore tracto Sistere, sed tota juvenem deducere Troja.' Advertendum autem, hanc vocem cum hoc *deducere* a librariis sæpius fuisse commutatam: cujus erroris specimina in Msto quoque Lipsiensi passim legimus.

6 *Hospita sacra ferens*] Phrasis eximie poetica. Persius in Prologo vs. 7. 'Ad sacra vaturn carmen affero nostrum;' ubi vide Casaub. Nostrum imitatus videtur Germanicus vs. 3. 'Te veneror, tibi sacra fero.' Quibus hæc præcinuit Maro Georg. ii. 475. 'Musæ, Quarum sacra fero.' Ceterum *hospita sacra* Noster dixit

carmen suum intentatum, quo quidem inusitata et quasi peregrina donaria afferre sibi videtur. Est autem minus frequens hæc vocis *hospita* significatio; æc dñm̄niat in fœm. sing. et neutr. plur. legitur. Alias enim uti apud Virgil. '*hospita æquora*' v. '*flumina*' sunt, quæ quis navigare vel transire facile potest. '*Hospita vero spolia*' Statio Achil. i. 66. sunt, bona hospiti furto abrepta.

7 *Tu mihi, tu, Cæsar*] *Cæsarem* vero Noster appellat Octavianum Augustum, plane uti Virgil. Georg. iii. 16. et ceteri ejus ætatis poetæ, qui certatim illi carmina sacrificiorum loco obtulerunt.

9 *Patris*] Jul. Cæsari, cñjus Augustus non natura quidem, sed judicio et voluntate filius, imperique hæres fuit.

Mundum] I. e. cœlum, ut alibi sæpius.

Deus ipse] Quod talis haberi, dici, coli vivus tunc Augustus voluit. Ita quoque Virgil. Ecl. i. 6. '*O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.*' Et Propertius iii. 3. 1. '*Arma Deus Cæsar dices meditatur ad Indos.*'

13 *Hoc sub pace vacat, &c.*] Innuit enim, ante pacem ab Augusto orbi redditam, inter armorum strepitum, his vacare Musis ipsi non licuisse. Longe hoc apertius proficitur Lucret. lib. i. 32. sqq. et vs. 42. sq. Pariter Ovidius, Germanicus, et ejus ævi poetæ fere omnes.

Per altum] *Ire per astra* v. *ætra* dicitur de iis, qui ista meditatione vel descriptione prosequuntur. Videtur ex Aristoph. sumptum, cujus Socrates Nub. vs. 225. '*Ἀεροβατῶ καὶ περιφρονῶ τὸν ἥλιον.*'

15 *Adversos stellarum cursus*] Ex veterum enim opinione stellarum quædam non mundo tantum, verum etiam sibi invicem contrarium motum habent. Vid. Cic. de Nat. Deor. ii. 19. Senec. Nat. Quæst. vii. Macrob. Somn. i. 18. Cf. Nostr. infr. 803. sq.

et v. init. Addeſis *Rhett.* L. A. i. 18. pr.

17 *Præcordia mundi*] Iterum iii. 61. Non planetas modo signiferique signa intelligit, verum omnes cœli nobiliores partes, quæ '*alta firmamenta*' dixit Grætiſ Cyneg. Hæc enim soli tam sunt propinqua, quam membranæ illæ cordi prætenſæ. Sol autem cor mundi: Macrob. Saturn. lib. i. c. 20.

21 *Ad duo templa*] Apollinis sc. et Mercurii; quorum illi pro arte poetica, huic pro astrorum doctrina gratitudinis hoc officium se debere, germanum in modum proficitur. Cf. vs. 19. et 30. sqq.

24 *Vixque soluta suis*] Interpretatur *soluta*, *ἔναρθη*, *articulata verba*. Tu intellige prosaica. Vix oratione prosa tradi possunt astronomica; quanto difficilior versibus? Horatius jam citatus, '*numerisque fertur, lege solutis.*' Ovid. Trist. iv. 10. 24. '*Scribere conabar verba soluta modis.*' Statius Silv. ii. 7. 21. '*Dum qui vos geminas tulit per artes, Et vinctæ pede vocis et solutæ.*' *Suis figuris*, id est, suis circulis et diagrammatis; sine quibus astronomica tradi et doceri nequeunt. *Bent.*

30 *Cyllenie*] Mercuri, Virgil. Æn. viii. 138. sq. Huic Egyptios, quos astronomiam ille docuit, libros suos inscripsisse, auctor est Jamblichus de Ægyptiorum Secretis.

41 *Regales animos*] I. e. philosophos, Glossa in cod. Lips.

44 *Mundus redit*] I. e. sol; uti iii. 794. iii. 212. et 591. Sensus: Quia sol convertitur, et ab altero hæmiſphærio ad nos evehitur; ut primo super Æthiopiam. Versus videtur tractus ex Hesiod. *Epy.* ii. 145.

Mundus redit] Sub ipso orientis limine, qua mundus redit supra horizontem. Sic iii. 586. de cardine orientali: '*Si bene constiterit primo sub cardine luna, Qua redit in terras mundus.*' *Bent.*

Urbes quas] Babylonios puta et Ægyptios, quorum urbes illa flumina alluunt atque fecundant.

47 Publica vota] I. e. preces, sacra, sacrificia.

51 Movere] I. e. incepere, excusare. Virgil. *Æn.* vii. 45. 'Majus opus moveo.'

53 Singula signarunt tempora casu] Hujus artis principes extitere Chaldaei, qui vim quandam esse aiunt signifero in orbe, talem, ut ejus orbis unaquæque pars alia alio modo moveat immutetque cælum. Etenim cum cœli conversiones tempestatumque commutationes tantæ fiant accessu stellarum et recessu; cumque ea vi solis efficiantur, quæ videmus; non verisimile solum, sed etiam verum esse censent, perinde, utcumque temperatus sit aer, ita pueros orientes animari atque formari; ex eoque ingenia, mores, animum, corpus, actionem vitæ, casus cujusque eventusque fingi. O delirationem incredibilem! Non enim omnis error stultitia est dicenda: Cic. de Div. ii. 42.

57 Quam parvi] I. e. vel parvi, minutissimi.

63 Tacitis legibus] Leges astrorum sunt statim illi et ordinarii cursus, limitibus suis et temporibus ascripti. Claudian. iii. 6. Dudum enim Ægyptiorum retro majores, quos constat primos omnium cælum scrutari et metiri ausos,prehenderunt, cum sole et luna quinque stellas vagari; 'nec tamen per omnes cœli partes passim ac sine certa erroris sui lege discurrere:' Macrob. *Somn.* i. 22.

64 Alterna mundum ratione] Scilicet naturæ, quæ Deus Manilio, et astrorum in eundem finem mutuo conspirante. Sic 'alterno consensu' infr. ii. 63. 'mutua in alternum' præbere alimenta iii. 53.

66 Ante illos] Sc. sacerdotes, vel Chaldaeos, qui astrologiæ principes extiterunt. Vid. ad vs. 53.

Nullo discrimine] Sc. causarum ef-

ficientium. Adeo enim rudis illa gens primitiva creditur, ut artem calluerit nullam.

67 Operum ratione carebat] Exponit hæc Lucret. v. 1182. sqq.

76 Immutatusque] Erat tunc immensum et 'humanæ intentatum experientiae pelagus,' totius orbis vinculum, terrarumque custodia, 'inagitata remis vastitas:' uti eleganter exponit declamator ille apud M. Senecam.

Novos orbes] Non frustra dixit, propter Britanniam paulo ante sua tempora a C. Jul. Cæsare detectam, quam 'alterum orbem' vocabant. Germania vero Augusti imperio Romanorum armis penetrata, 'novus orbis' audit Ovidio ad Liv. vs. 314. et 391.

77 Ventis credere] Sic quoque Petronius: 'Crede ratem ventis, animum ne crede puellis.'

Vota] I. e. quæ votis expetuntur, spes ingentiores. 'Hæc sunt consilia mortalium; hæc vota magnarum cogitationum,' idem ait Petron.

79 Longa dies] Notat eam ætatem, qua Jupiter regnans non rudes et ignavos passus est vivere mortales: sed eorum mentes aut dura rerum egestate, aut insano habendi amore acuens ad artes inveniendas excolendasque cœgit. Virgil. *Georg.* i. 121. sqq.

80 Et labor ingenium miseris dedit] Idem ceteri scriptores, qua Græci qua Latini, abunde prodiderunt. Faluntur autem qui putant, famem egestatemque ingenium largiri; cum potius in multis illud imminui, frangique animi vires videamus. Quod poëta intellexit, dicens 'Ἡμῶσι τῆς ἀπορίας ἀπορεῖ δούλιον ἥμαρ.' Rectius vero Noster hanc paupertati laudem tribuit, qua premendo jubet advigilare sibi. Mentem ejus interpretatur Chrysost. in iv. ad pop. Antioch. ubi eam e calamitatibus utilitatem percipi docet, quod 'vagum animum' et circa multa hiantem 'serio cogat attendere,' atque ad semetipsum convertit.

83 *Et quodcunque*] Illud quodcunque valde est signans, et magni aliquid, utut incerti, significat. Propert. iv. 1. 1. 'Hoc quodcunque vides, hospes, qua maxima Roma est, Ante Phrygem Æneam collis et herba fuit.' Et Stat. Theb. xi. 'Hoc quodcunque madent campi, quod sanguine fumant Stagna, &c.'

87 *Et vagus in cæcum*] Non ita dicitur *vagus*, ut intelligas vagationem nullo certo consilio errabundam; sed quæ motu feratur præfinito et lege stabili. Sic 'vagus sol' dicitur, 'vaga luna,' 'vaga noctis lamina,' et id genus alia complura. Horatius item, pariter ac Noster, 'mercatores' vocat 'vagus,' Art. Poët. vs. 117. Errat enim utrumque hominum genus.

90 *Alia*] Producit finalem *alia*; cum cæsura virtute, tum geminæ consonantis. Bent.

91 *Linguas didicere volucrum*] Augurium notat. Species pro genere. Pacuvio Augures dicuntur, 'qui linguas avium intelligunt:' apud Cicer. de Divinat. i. 57.

Consultare fibras] Verbum consultare huic rei proprium. Vid. Brissot. de Form. i. p. m. 21. sq. *fibras* Noster uberius exponit iv. 912.

Rumpere vocibus angues] Incantationis species; de qua Virgil. Ecl. viii. 71. Ovid. Metam. vii. 199. sqq. Amor. ii. 25.

Acheronta movere] Dæmonum evocatio. Virgil. Æneid. vii. 312.

94 *In noctemque dies vertere, &c.*] Aliud incantamentum, de quo Ovid. Metam. vii. 201. sq.

97 *Ascendit ratio*] Sc. humana. Cic. de Nat. Deor. ii. 7. 'Quid vero? Hominum ratio non in cælum penetravit?' Soli enim ex animantibus nos astrorum ortus, obitus cursusque cognovimus. Vid. eund. l. c. cap. 61. pr.

98 *Uaquam*] I. e. ulla in re. Iterum infra vs. 212. ubi significat, ulla ex re.

105 *Et sonitum ventis concessit*] Ventus et aer poetis sæpe eodem nomine veniunt. Loquitur autem Noster de sonitu vel fragore fulmen comitante. Quem si ventis tribuissent hujus ætatis homines, hoc certe non accuratius essent philosophati, quam agrestibus rudiores. Quamobrem rectius videtur Regiom. hunc vs. interpunxisse: *Et sonitum ventis: concessit nubibus ignem.* Sanioris doctrinæ studiosi, qui Jovi fulmen eripuerunt, confutarunt quoque vulgo receptam opinionem, quæ ventis fragorem fulminis, nubibus nonnisi aquam, pluvias, nimbos attribuit.

Concessit nubibus ignem] Ex quo omnis fulminum ratio in physicorum scholis recte deducitur. Cf. Nostr. infr. vs. 850. sq. Lucret. vi. 145. sq. 245. sqq. Add. Cardan. de Subtilit. p. m. 550.

113 *Surgit*] Nascitur, exponendum est.

114 *Fortuna*] Dea. Papin. Theb. v. 131. sqq. 'rapuit gavisæ Polyxo Fortunam:' atque iterat, 'Deus ultor in iras Adportat, cæptisque favet,' &c.

123 *Semperque fuisse Et fore*] Aristotelis sententia, qui lib. i. de Cælo cap. 10. sqq. docet, 'mundum ingentum esse et æternum.' Huic totus favet Lucret. apud quem v. 515. videbis 'æterni sidera mundi.'

125 *Seu permixta chaos*] Hæc primus omnium de Chao prodidit Hesiod. in Theog. cui succinuit Ovid. Metam. init.

127 *Sive individuïs*] Ἀτοκοίς. 'Micæ' vertit Seneca, alii 'monadas.' Hæc autem 'monas' initium finisque omnium, neque ipsa principii aut finis sciens, ad summum refertur Deum: Macrobi. Saturnal. lib. i. c. 6.

130 *Sumptum*] Dicit autem, pæne ex nihilo sumptam τῆν ἀτομον, qua Epicurus nihil tenuius in rerum natura esse docebat. Quod valde exagitat Cicero in de Finib.

131 *Cæcæque materies*] Lucret. i.

1103. 'cæca primordia' dixit insensilia rerum principia, ex mente Epicuri, qui *οὐδέποτε*, ait, *ἄρομον ὁφθαλμῶν* *αἰσθῆσαι* *πᾶν τε μέγεθος μὴ εἶναι περὶ ἄρόμους*.

132 *Sive ignis*] Hippasi et Heracliti sententia, quam præclare refutat Lucret. i. 635. sqq.

133 *Habitantq. per omne corp.*] Vid. infr. vs. 850. sqq.

135 *Sex liquor*] Sic statuit Thales Milesius, testibus Laërt. lib. i. et Plutarch. de Placit. Philos. i. 3. Convellit hunc quoque Lucret. i. 706. sqq.

137 *Aut neque terra, &c.*] Empedoclis sententia, qui quatuor elementa primum rerum principiam posuit. Sext. Empir. lib. viii. Lucret. i. 715. sqq.

138 *Faciuntque Deum per quattuor artus*] Per metaphoram Auctor quatuor elementa dicit *quattuor artus*, ex quibus Deus Empedoclis componitur. *Deus* autem h. l. est mundus, qui ita dicitur, quod non modo immortale animal ac divinum sit, plenum inclytæ ex illa purissima mente rationis : sed quod et virtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summmitatis sequuntur, aut ipse faciat aut contineat : Macrobr. Saturn. lib. i.

139 *Prohibentque*] Uti faciunt, struere, sic prohibent. At Ms. Lips. *prohibetq.* i. e. globus mundi, ex istorum quidem opinione, nil extra vel supra se habet, a quo creatus atque dispositus sit.

151 *Naturæ mania*] Cælos, qui suo ambitu, tanquam vallo, totum mundum circumcingunt. Sic III. 48. Lucret. i. 73. 1049. et alibi sæpius.

153 *Per inania mundi*] I. e. vacua mundi loca, qualia intelligit h. v. et asserit Lucret. i. 656. 662. et alibi passim. Ab hoc est 'inaniis' apud Plant. Aulul. i. 2. 6. ubi absolutam domus vacuitatem denotat. Vs. 200. et deinceps apud Nostrium hoc ipsum verbum aërem vel cælum designat.

Delph. et Var. Clas.

166 *Clausus . . . undique ponto*] Mare vicissim clandi terris affirmat Lucret. i. 999. 'Terra mare, et contra mare terras terminat omneis.'

170 *Medium totius et imum est*] Variatio generis morari neminem potest, nisi qui indiligenter Auctorem legerit. Videtur subintelligendum provocab. quid, ac si dixisset, media et ima totius pars est. Repetitio minime otiosa. Conclusionis locum tenet : eandemque Noster sententiam, qua sibi mire placet, deinceps sæpius iteravit, tanquam quæ ad fundamentum systematis omnino pertineat. Vide infra vs. 179. sq. 201. sqq. et iv. 596. sqq. Varro quoque 'terram mundi mediam' dixit, de L. L. p. m. 69. Neque ullus est, Platoniorum præsertim disciplinæ addictus, auctor, vel Græcus vel Latinus, qui non in eadem sententia versetur. Græcorum quidem hac de re placita prodidit et excussit Barth. l. m. c. Latinorum agmen ducit Cicero, quem vide de Nat. Deor. ii. 6. 18. 33. 36. Add. Lucret. v. 535. Tibull. iv. 1. 151. Ovid. Metam. i. 12. et, qui ceteros omnes compilare satagit, Macrobr. Saturn. lib. i. 22.

171 *Ictaque contractis, &c.*] Cf. Lucret. i. 1052. ii. 97. sq. et alibi. Unde intelligitur Nostrum ad Epicuri dogma sermonem accommodasse. Vult enim ideo terram in medio mundi stabilem consistere, quod cunctæ illius partes præ gravitate sua ita se mutuo quasi ictibus brevibus propulsent ; dum ad centrum mundi tendunt, ut ipsæ sese mutuo cohibeant, et impedian ultro citroque abire.

173 *Librato penderet pondere tellus*] Pari modo eam Ovid. Metam. i. 13. 'in spatii medio æquilibratam' dicit. Ceterum ea quæ inde a vs. 159. Noster præcepit, luculentius exponit et confirmat Plinius, amplissimus ille totius naturæ interpret, cujus verba, temperare mihi non possum, quin huc

Manil.

3 L

transferam. Ita vero ille Hist. Nat. II. 5. pr. 'Vitalem hunc (aërem) et per cuncta rerum meabilem, totoque consortum: hujus vi suspensam, cum quarto elemento librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diversitatis effici nexum, et levia ponderibus inhiberi, quo minus evolent; contraque gravia, ne ruant, suspendi, levibus in sublimia tendentibus. Sic pari in diversa nisu, in suo quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terram, eandemque universi cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat,' &c.

176 *Submersos cursus*] Loquitur Auctor ex veterum, quam constanter servat, opinione, quæ solem, lunam, et sidera ad occasum oceano submergi atque ex eodem pariter emergere credebant. Virgil. Georg. II. 481.

Reget] Supple non ex vs. 174. 'Et luna non regere curs.' Sic partic. *ve* pro nec, i. e. et non, *infr.* vs. 184.

Per inania] I. e. aërem. Stat. Theb. VI. 710. de disco Hippomedontis: 'fugit horrendo per inania saltu.' Noster iterum *infr.* 200. 553. et alibi sæpius. Aliud est 'ipsum quod vocant inane,' quod a latere oceani navigantibus obstare dicit Plin. Hist. Nat. XIX. 1.

180 *Sunt pervia cuncta*] Concludit: Quia tellus in medio sita est, secundum ea quæ demonstrata sunt, ergo omnia sunt pervia. Super subterque terram omnia patent.

183 *Toties . . . nascentem . . . mundum*] Quæ Epicuri talpa cæcioris sententia, qua de vide Rhodig. L. A. XXIV. 13.

189 *Nec tirocinio peccet*] Vix alibi scriptum reperias. *Tirocinio* dictum esse putamus pro infirmitate, impedita, vel quocunque errore in currendo, quasi nondum satis exercitata.

190 *Qui tempora monstrat*] Experi-

entiæ fidem testatur, diem æterna cum luce circumferri. Sol quippe semper lucet, et sibi constans dimidiam terræ partem illustrat.

191 *Orbis*] Genit. casus esse indicat gloss. cod. Lips.

207 *Teretes . . . figuras*] Festo docente, 'teres' est in longum rotundum, qualiter 'teretes truncos' dicit Virgil. Æn. VI. 207. Horatio autem Serm. II. 7. 86. eleganti figura homo æquabilis et quasi ex omni parte bonus atque perfectus dicitur 'in se ipso totus teres atque rotundus.' Noster videtur h. l. metri causa, *teres* pro rotundus scripsisse, quemadmodum *infr.* quoque vs. 230. et III. 326. Similiter Lucret. qui V. 801. cicadas, ait, æstate liquare 'teretes folliculos,' i. e. rotundas gracilesque tuniculas. Rotundam vero stellarum figuram Macroh. disertis asserit verbis, in Somn. Scip. I. 14.

209 *Tumido corpore*] In quo Maronem Noster imitatus, qui Georg. II. 324. 'Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt.' Ibi enim *tument* a virginibus ductum, quarum habitus, plena pubertate, viro maturus est, toto veluti corpore tumescente, præsertim pectore et mammis. Hoc 'plenam maturitatem' dixit Petronius. Et eleganter Statius Theb. II. 204. 'tumida virginitate' jugari. Itaque luna 'corpore tumido' esse dicitur, ubi eo est versus solem habitus situque, ut plenos ac directos ejus radios concipere gaudeat, quod fit in plenilunio. Ad rem omnino faciunt, quæ Plin. tradit Hist. Nat. II. 13. ubi, 'Certum est,' inquit, 'solis defectum non nisi in novissima primæ fieri luna, quod vocant coitum: lunæ autem non nisi plena, semperque citra quam proxime fuit.' Epithalamium lunæ dictum habes apud Martian. lib. IX. p. m. 305.

210 *Obliquos totus non accipit ignes*] I. e. luna non obliquos sed directos solis radios accipit: quod secus fit in

luna nascente, eademque per phases adolescente, ceu loquitur Macrob. in Somn. i. 6.

211 *Divisque simillima forma*] Cum mundum voluerunt, Stoici præsertim, esse ipsum Deum; consequens erat, ut ipsi rotundam, ceu omni numero perfectam, figuram tribuerent. Proinde divinus et ipse Plato, cum de *τὰς ἀφ' ὧν* loqui esset animatus, dicere quid sit ausus non est; solum vero ei simillimum de visibilibus solem reperit, et per ejus similitudinem viam sermoni suo, attollens se ad non comprehendenda, patefecit: Macrob. Somn. i. 2. Hinc explicandus Seneca, qui de Stoico: 'Quomodo potest rotundus esse, ut inquit Varro, sine capite, sine præputio?'

Mundoque] I. e. cælo, uti vs. 206.

216 *Canopum*] Est fulgida stella, 'sidus clarum et amplissimum' Solino c. 56. in gubernaculo austrino navis Argus. Ita omnes veteres, præter Hyginum, qui *τὸν ἑσχατον τοῦ ποταμοῦ* canopum vocatum scribit. Et idem capella ab Hygino mutuatus. Quod autem dicit Noster, canopum non conspici, donec perventum sit in Ægyptum per pontum, ex situ Romæ intelligendum, et quoad in ceteris peccavit, corrigendus ex Solino l. c. et Plin. Hist. Nat. ii. 70.

218 *Helicen*] I. e. ursam majorem. *Ursa*, ex fabula apud Hygin. Poët. Astron. ii. 1. *Currus*, ex similitudine dicitur. *Ἀρκτον* et *Ἑλικὴν* Græci septentrionem vocant. Vitruv. ix. 6. *Querent*] Pro desiderabunt; quippe conspectu ursæ destituti, quorum verticibus imminet canopus.

223 *Non omnes pariter confundis*] I. e. perturbas. Ex eo, quod non uno eodemque tempore, diversis in locis idem est solis et lunæ aliisque sideris ortus et occasus, recte conficitur, nec defectiones lunæ dissitis terræ populis simul apparere. Sed quo propior regio ortui, eo citius stella refulget; tardius, quod magis ad oc-

casum vergit. Sic etiam luna deficient. Ex his vero validum pro terræ rotunditate argumentum ducere Auctor sibi videtur, quod pluribus persequitur deinceps.

225 *Medio polo*] Proprie *polus* est cardo, seu vertex ipsius mundi, axis; a Græco *πολεῖν*, *vertere*, quod in eo mundus vertatur. Infra vs. 296. sqq. Eadem vero ratione ipsum qua patet cælum Veteres polum dixerunt: quod h. l. accipiendum, ut sint medio subjecta polo, quæ sub medio cælo.

226 *Ultima*] Hoc *ultima*, et quæ præcedunt, *non pariter, prius, post*, si de veris lunæ laboribus interpreteris, et tibi sunt caute accipienda. Neque enim ita diurni illi sunt, ut unam aut alteram et amplius horam superent. Verum, si de menstruis duntaxat lunæ defectibus, seu potius mutationibus crescentis et decrescentis lunæ procederet argumentum, multo sane validius foret.

Infectis volveris alis] I. e. ita ferris ad populos occidentales, quasi obducta tenebris volites, dum lumen amittis.

227 *Quatiuntur æra*] Hæc æra 'lunæ auxiliaria' audiunt vidio. Nimirum lunæ laboranti s. deficienti æris clangore, tubarum sonitu, vociferatione, &c. suocurrendum superstitiosa putavit antiquitas; ne carmine veneficarum sollicitata, malo afficeretur et deduceretur. Quæ ridens suo more Juvenalis, fusius simul exponit Sat. vi. 441. sqq.

239 *Sub pedibusque jacet nostris*] Quemadmodum, inquit, Arctoi populi superiores esse sibi videntur, infra se vero habere Antarcticas gentes: sic hæ nobis superiores se esse putant, terræ rotunditate utrosque fallente. Hoc Stoicorum assertum, quod figmenti locum vix tum Nostri ætate tuebatur, ridet Lucret. lib. i. 1067; sq. Unde Academicus ille apud Ciceronem lib. iv. Acad. Quæst. 39. 'Nonne,' inquit, 'etiam dicitis esse e

regione nobis, e contraria parte terræ, qui adversis vestigiis stent contra nostra vestigia, quos antipodas vocatis? Cur mihi magis succensetis, qui ista non aspernor, quam eis qui, cum audiant, despere vos arbitrantur?

244 *Operum vadimonia*] Est *vadimonium* sponsio quædam comparandi ad diem dictum in iudicio. Hinc deduxit illud Poëta ad significandos labores, ad quos, quasi ad diem dictum, sol oriens mortales vocat. Similem fere in modum Virgil. *Æneid.* XII. 182. sq.

250 *Vis animæ divina regit*] Cf. Virgil. *Æneid.* VI. 724. sqq. et Cic. de Nat. Deor. II. 6. cuius argumento, ad divinam mundi gubernationem asserendam, iisdem pæne verbis usus est Minuc. Felix in Octav.

259 *Atque alia sidera*] H. e. Quæ portant solem atque alia sidera, sive planetas. Dicuntur autem portare solem, quatenus in iis signis exoritur et volvitur.

262 *Mundi continet arcem*] Sc. aries. Putabant enim, eo die quem mundi esse natalem prædicant, arietis signum media cæli tenuisse. Macrobi. Somn. I. 21. Cum igitur in genituris omnibus cælum medium principem habet locum: tum vero ex hoc totius genitræ fundamenta colligunt, præsertim cum stellarum pars maxima, sed et lumina utraque, sol et luna, radios in hoc signo collimant. Sic Jul. Firmic. III. 2.

265 *Submisso vultu*] Invergit enim taurus caput deorsum, quasi ingenuculatus, et humi procumbens. Unde interpres Ptolemæi *κυρδν* eum vocat, Lucanus 'curvatum.' Alibi Manilio dicitur 'flexus,' item 'nixus.'

268 *Attrahit ardenti*] Libræ scorpionum dicitur attrahere ideo, quod scorpii dodecatemorion in libra finitur atque absolvitur. Nam ejus chelæ partem libræ occupant. Unde chelarum nomine etiam libra intelligitur tam apud Nostrum, quam apud

alios scriptores.

270 *Mixtus equo*] Sagittarius, cuius pars superior est humana, posterior equina. De hoc Noster iterum II. 170. sqq.

273 *Piscibus*] Horum alter vertit quidem os ad oram amphoræ, sed aquas non excipit: alter autem vertitur ore ad dorsum Andromedæ, ante caput arietis. Unde ambo junguntur cauda. Unus autem piscis, notius ille, de quo infra vs. 445. aquas aquarii subit.

284 *Nec norunt obitus*] Idem Virgil. Georg. I. 246. de Arcis: 'Oceanum metuentes æquore tingi.' Et German. vs. 62. sq. 'Oceanum tumidis ignotæ fluctibus arctos Semper occidui servant ex ignibus axem.'

285 *In diversa sita*] Adversis enim dorsis alterutra ursa caput vergit in caudam alterius. Vide infra vs. 310. sq.

Torquent] I. e. in orbem vertunt. Cic. Acad. Quæst. IV. 39. Terra, quæ circum axem se summa celeritate convertat ac torqueat.

287 *Libratumque regit mundum*] *Libratum* dicit mundum, quasi æquilibratum, dum hæc columna ærea circumfusa ipsi corpora ita continet, ne alia ob innatam levitatem sursum abeant; alia sustinet vicissim, ne ruant ob insitam gravitatem.

Diverso cardine] I. e. binis polis, e diverso sibi oppositis. Dicuntur *cardines*, quia quasi illis innixa mundi moles, tanquam janua in suis cardinibus, volvitur.

293 *Quod onus ferat ætheris alti*] Hoc quod omnino pro ut positum. Ideo, dicit, non esse axem onere gravem, quia alti ætheris onus ei ferendum non est. Sin aliter statueris, et geri mundum ab axi putaveris, equidem vehementer vereor, ut axis loco columnam Atlanteam satis firmam figurare tibi possis. Ovid. Met. II. 296. 'Atlas en ipse laborat: Vixque suis humeris candentem sustinet axem.'

297 *Convertere in orbem*] Et hic nos deserunt interpretes, qui idem vs. præced. a Poëta, vel ab ipsis potius, dictum existimant. 'Αλλ' οὐκ 'Αρπεδῶ κλ. *Convertere se in orbem* purissime simplicissimeque dictum pro mutare se in globum convolvendo, contrahendo, conglomerando se, vel quo alio cunque modo id fieri possit. Ex quibus consequitur, ut axis omnis omnino mutationis expers, nunquam usu tritus, semper perduret, atque sibi per omnia similis perstet.

307 *Quam spatio tam luce*] Elegans transpositio particularum, quam firmat cod. Lips. Dicit autem hæc de ursa minore, quia neque tam late patet, aut tam magnum peragit circum, quam ursa major. Illa enim polo proximior; neque etiam stellas habet ejusdem differentię. Cf. mod. supr. vs. 304. et Cic. in Arateis, de Nat. Deor. II. 41.

Judice vincit Majorem Tyrio] I. e. superat dignitate ursam majorem judicio Tyriorum et Sidoniorum, quibus cynosurę sidus inter navigandum præcipue observatur. Vid. Cicero ubi modo supra. Quod autem mox de Pœnis Noster, idem de Sidoniis, insignioribus Phœnicię populis, scribit German. vs. 41. et Ovid. Fast. III. 107.

310 *Nec paribus...frontibus*] Non hæc nostris potius, quam Vitruvii verbis interpretemur, qui lib. IX. 6. ita de arctis: 'Capita earum inter se despicientia sunt constituta; caudę capitibus earum adversę contręque dispositę figurantur.'

315 *Mediumque orbem*] Draconem inter et zodiacum, qui in medio cælo est.

Sidera septem] I. e. planetę, qui vix zodiaci fines egrediuntur. De his Plin. H. N. II. 6. 'Inter hanc (tellurem) cælumque eodem spiritu pendunt, certis discreta spatiis, septem sidera, quę ab incessu vocamus errantia; quum errent nulla minus il-

lis.' Ceterum pro *septem* alii quinque. Sic German. vs. 434. Hygin. Poet. Astronom. II. 42.

319 *Quia dissimilis...temperat aer*] Inter polum mundi, inquit Auctor, et zodiacum astra interjacent, poli et zodiaci viribus, frigore nempe et calore mista. Quę quoniam temperat æther ille sui dissimilis, utpote diversarum qualitatum, ætus et algoris particeps, propterea infimum hunc orbem fecundum et frugiferum efficit.

322 *Nixa venit species genibus*] An Hercules, an alius quispiam? Hygin. Poët. Astronom. II. 6. 'Non illi nomen,' German. vs. 66. Dicitur autem 'Engonasi,' 'Ingeniculus,' 'Nixus,' &c. Nostro aliisque.

Sibi conscia causę] Fest. Avien. 'cujus latuit quoque causa laboris.' German. item vs. 66. 'non magni causa laboris.'

325 *Arcturumque*] Unicam arctophylacis stellam, medium genitorum custodis arcti, quę arcturus dicitur: ita legendum apud Vitruv. IX. 6.

Medio sub pectore] Immo vero infra ventrem, subter zonam bubulci.

326 *Parte ex alia...volat*] Scriptum videtur *alia* pro altera. Situm rectius describit Vitruv. I. c. his: 'Inter humeros custodis et geniculati corona est ornata: leg. *ordinata*.'

337 *Mundi revolubilis*] Pro, *revolventis*. Sic 'glomerabilis,' supra not. ad vs. 221. 'penetrabile frigus,' pro penetrans, Virgil. Georg. I. 93. Vicissim quoque volvens pro volubilis poetarum est. Vid. Serv. ad Æneid. II. 37.

343 *Semper erit paribus bellum*] Epiphonema, elegantissimo Nostri ingenio minime indignum. Videtur sane ex superioribus sponte natum, non arte factum. Sensus autem non e trivio, sed a gladiatoribus, qui componi solebant, repetendus. Solenne præ ceteris Papinio, ubi de tali congressu agitur, 'parem' pro adversa-

rio ponere. Et Liv. eodem sensu xxviii. 44. 'Habebo, Q. Fabi, parem, quem das, Annibalem.' Vid. Gronov. ad loc. Itaque, ex Nostri sententia, Semper erit paribus ophiucho et serpenti, hostiliter erga se invicem animatis, bellum, quia viribus æquant sc. se, i. e. æquo Marte pugnant.

356 *Pectus fulgenti sidere clarus*] Hoc pectus quarto casu Græca elegantia positum, omissa præposit. *card. fulgenti sidere* s. stella illa majoris magnitudinis, quæ Pegaso et Andromedæ, quam contingit, communis est. Hinc statim subjicit:

357 *Et finitur in Andromeda*] Eadem enim stella et umbilicus Pegasi et Andromedæ caput appellatur. Hygin. Poët. Astron. iii. 10.

362 *In pœnas signata suas*] Quæ omnino ad Cassiepiam spectant. Expansis enim adhuc brachiis figuratur, sedens in siliquastro: Hygin. Poët. Astron. iii. 9. Add. German. vs. 198. sqq.

366 sq. *Fugiendaque Gorgonis ora sustineat*] I. e. ostendat, opponat. Glossator cod. Lips. 'Contra se teneat, quasi scutum.' *Fugienda*] Supple, olim.

372 *Claudentes sidere pontum*] Sidus, pro tempestate, quæ sidus istud comitari solet. Non aliter hæc verba intellexit glossator cod. Lips. qui addit, 'quia gravissimas efficiunt tempestates.' Oriuntur enim hœdi cum scorpio, mense Octobri. Conf. German. vs. 168. sqq.

378 *Pars utraque tauri*] I. e. utraque signa sunt pars tauri.

379 *Aquilonia signa*] Quibus addi possent duo illa extantiora, coma Berenices et equuleus. Illa ad candam leonis sita est, supra virginem, a tergo Bootæ: hic jacet sub capite Pegasi, h. e. caput equulei lucet ante caput Pegasi, reliquum vero corporis ejus latet sub Pegaso. Hunc autem Noster descripsit vs. 355. sq. Illam,

sicut et canopum, in Italia non conspici, tradit Plin. Hist. Nat. ii. 71. si modo hæc est coma, quam ille crinem Berenices salutatur. Quod si ita est, facile intelliges, cur horum siderum mentionem Noster fecerit nullam.

387 *Diversasque umbras*] Sc. a nostris. Meridionales enim populi sunt nobis antiscii, eorumque ita nobis sunt oppositæ umbræ, 'ut per aquas quæ nunc rerum simulacra videmus:' Lucret. i. 1059.

Lævaque cadentia signa] Quia versus septentrionem conversis sol a dextra oritur. Hinc illis quoque sidera occidunt ad sinistram, nobis ad dextram, qui austrum spectamus cælo verso, i. e. inverso.

391 sqq. *Uno vincuntur in astro... Cæsar, &c.*] Sidus innuit, quod Augusti tempore, inque ejus honorem, 'Cæsaris thronos' cognominatum est. Auctor Plinius Hist. Nat. iii. 71.

393 *Cælo maximus auctor*] I. e. cælicolas olim maximum in modum aucturus et illustraturus.

394 *Oriona*] De hoc vide Strabonem lib. x. p. m. 446. pr. et quæ notavit Barth. ad Stat. Silv. i. 1. 45. Incipit autem Noster ab orione, quod hic e regione adversus est ursæ, a qua ad illum recta linea. Hinc infra vs. 509. 'Arctos et orion adversis frontibus ibant.'

401 *Quod magis alta recedant*] I. e. cum illæ stellæ in vultu orionis a terra altius assurgunt, fit inde, ut minores appareant iis, quæ sunt nobis propiores.

404 *Violentius astrum*] Nam caniculæ exortu accendi solis vapores quis ignorat? Cujus sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Ferrent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, moventur stagna. Canes quidem toto eo spatio maxime in rabiem agi, non est dubium: Plin. H. N. ii. 40.

407 *Nec vacuum, &c.*] Ms. Lips.

Hæc, sc. canicula, vacuum solis fulgentem deserit orbem, i. e. sole jam regresso, vel summo frigore occidit.

414 *Magna fides hoc posse, color, &c.*] Sensus est: Color et motus illius stellæ canicularis, scintillant in radios, magnam fidem faciunt, illam hoc posse.

415 *Vix sole minor*] Scil. non ratione tantum calor et cursus, verum etiam luminis micantis in radios, quæ sane ad firmandam augendamque fidem plurimum faciunt. Et ista quidem ex mente Manilii, quo longe saniora docuit Geminus ille Rhodius, Proclo persæpe laudatus, qui diserte concludit, cauculam non esse æstuum causam, sed signum et argumentum, quo utuntur homines, namque tunc calores vehementes cieri, quum illud sidus cum sole oritur, non autem propterea quod cum sole oritur. Vide Petavii Uranolog. II. 10.

Nisi quod procul hærens] Et hoc ex vulgi ratione dictum. Ait enim, caniculam claritate vix soli cessuram, nisi haberet stellas quasdam remotiores. Sed hæc in Poëta naturæ minus accurate conscio, ad unguem exigenda non sunt.

424 *Et Phæbo sacer ales*] I. e. corvus, de quo longa fabula apud Hygin. Poët. Astron. II. 40.

429 *Cum Di quoque*] Doct. Tibulli interpres lib. II. 3. 26. et Fayus, *Tunc Dii quoque, &c.* Frustra vero ille ex h. l. firmare conatur eam, quam formavit hujus *querere* notionem. Ait enim, usurpari vocem in re cuius pristinus flos ita concidit, ut omnino perissæ videretur, ac proinde sollicite quæsitum vix, aut ne vix quidem reperiri. Quæ quidem, tametsi enucleate disputata, cuius tamen alii loco potius, quam nostro conveniunt. Qui enim dicere Manilius potuit, *Deos quævisse Deos, quasi amissos?* Sed *quæsierunt* h. l. valet, quod imploraverunt auxilium, invocaverunt. Sic infra vs. 914. 'in ponto quæsitus rec-

tor Olympi.'

435 *Rupta matre*] I. e. terra. *Permixtaque corpora*] Pro permixto corpore. Pars enim illorum posterior desinebat in serpentem; superior hominis fuit. Vide Ovid. Fast. v. 35. sqq.

Arctosque latentes] I. e. polum antarcticum, qui nobis latet, non conspicitur. *Arctos* etiam, in plurali numero, polum significare, supra monitum suo loco.

454 sqq. *Ultima quæ mundo, &c.*] Sensus: Ultimæ partes mundi, polarem versus et ipsum polum antarcticum, referunt speciem mundi nostri, seu hæmisphærii borealis. Eadem est analogia.

455 *Cæli templa*] Per templum Noster hic et deinceps sæpius intelligit arcum aliquem cæli, uti II. 668. Varro autem docet 'templum' tribus modis dici, ab natura, ab auspiciis, ab similitudine. Natura, in cælo, ut in Hecuba: 'O magna templa cæli tum commixta stellis splendidis.' Sic ceteras quoque species L. L. auctor exemplis illustrat. p. m. 66. Quibus addere possis, 'templum' etiam sepulcrum dici auctoritate veterum. Exemplo Virgil. *Æn.* IV. 457. 'Præterea, fuit in tectis de marmore templum Conjugis antiqui,' &c. Vide Non. Marc. p. m. 225.

460 *Credimus exemplo*] Colligimus, inquit, exemplo vel paritatis subducta ratione, id cælum, quod sidera vertit, quæ in nostrum conspectum non veniunt, tam simili cardine fultum esse, quam nostrum. Polum antarcticum non videmus. Sed in absoluto globo ratio in altera parte analogia colligit quod in una.

484 *Natalesque suos, &c.*] I. e. statas vices servant: ut quotannis possint eas eodem ordine observare.

486 *Quam ratio, &c.*] Vide supra ad vs. 63. et Valp. ad Catull. Carm. LXV.

492 *Atque ipsum esse Deum*] De

hoc Stoicorum dicto vide Cic. in iv. Acad. Quæst. Plutarch. de Plac. Philos. i. c. 3. et 7. Seneca Nat. Quæst. ii. 45. ait: 'Vis Deum mundum vocare? Non falleris.' Et Cato apud Lucan. lib. ix. 'Jupiter est quodcunque vides, quodcunque movetur.'

493 *Qui primus*] Democritus, vel, qui eum secutus est, Epicurus. Uterque enim docuit, cælum et terram cunctaque casu fortuito ac temerario concursu atomorum orta; eademque omnia forte magistra regi, sine Deorum opera.

494 *Seminibus struxit minimis*] Materiem et genitalia corpora rebus et semina rerum appellare suemus, et hæc eadem corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis: Lucret. i. 53. sqq. Conf. Cicero Acad. Quæst. i. 7.

501 *Fors ipsa gubernet*] *Fors gubernet*, si possit, ea scilicet constantia, eo ordine, ea sapienti ratione, qua nunc gubernatur. *Fors* casus est, quo fortuito ac temerario omnia creari voluit Epicurus. *Sors* autem, quod ab imperitis librariis sæpius cum illo commutatum, pro fato usurpatur, cui omnia dedit Chrysippus.

528 *Idem semper erit*] Omnia hæc quæ de summo ad lunam usque perveniunt, sacra, incorrupta, divina sunt: quia in ipsis est æther semper idem, nec unquam recipiens inæqualem varietatis æstum: Macrobi. Somn. i. 21.

542 *Claustra*] I. e. fortissima quævis obstacula, qualia sunt repagula et seræ, quibus ostium occluditur. Catull. carm. lx. 76. Lucret. ii. 450. Stat. Theb. vi. 399. Figurata Nilii ostia 'claustra' dicuntur Petronio: 'Et Libyæ cerno tus, Nile, gementia claustra,' quæ notanter dicit 'gementia,' quia Nilus Libyæ gemit, utpote consors ipsius damnorum.

544 sq. *Nam quantum a terris, &c.*] Universum consideratur tanquam sphaera, in cujus superficie signa zo-

diaci conspiciuntur. Hæc idcirco a terra integro sphaeræ radio distant. Radius autem circuli, in peripheriam translatus, fit subtensa vel chorda sextæ gyri partis, in qua duo zodiaci signa versantur.

548 sq. *Summum... cælum bis binis, &c.*] Duo hujus diametri puncta extrema summum atque imum cæli referunt, quorum distantia diametro ipsa exprimitur, vel tertia circiter peripheriæ parte. Hinc *summum cæli ab imo bis binis*, i. e. quatuor signis resurgit, i. e. distat.

550 sq. *Sed quia... et imo*] I. e. terra autem quaquaversum universi centrum præbet, vel in medio diametri sita est: hinc tam summum quam imum cæli a tellure radio distat, cui in peripheria duo signa conveniunt.

554 sq. *Sex tanta rotundæ Efficiunt orbem zonæ*] I. e. Sex lineæ rectæ ejusdem magnitudinis (h. e. tanta) cum radio sphaeræ, duorum signorum spatium comprehendente, efficiunt orbem vel peripheriam zonæ rotundæ, quam zodiacum vocamus.

556 *Æquali spatio*] I. e. in qua zona rotunda duodecim signa æqualia feruntur, quæ integrum zodiacum conficiunt. Cf. supra vs. 275.

563 *Signorum*] Non unius zodiaci tantum, sed omnium cæli siderum, per quæ varii fines ac circuli delineantur.

565 *Sexque... partes*] Explicat hæc Hyginus Poët. Astron. i. 6. ubi omnem circulorum rationem ad Eudoxi, quæ sola tum obtinebat, supputationem exponens, de polari arctico hæc præcipit: 'In 30. partes nnum quodque hæmisphaerium dividitur, ita ut dimensio significari videatur in tota sphaera per 60. partes factas. Deinde ab eodem principio boreo sex partibus ex utraque finitione sumptis, circulus dicitur, cujus centrum ipse est polus finitus, qui circulus arcticus appellatur,' &c.

566 *Alter*] Tropicus cancri. Ad

extremi... cancri] Denotat hoc *extremus* utrumque, tam initialem quam finalem rei terminum. Ille h. l. intelligendus. Sol enim revertitur, ubi primum cancri initialem gradum est ingressus.

568 *Tardaue lumina]* I. e. æstiva, quæ tardius eunt in noctem. Virgil. Georg. I. 32. 'Anne novum tardis sidus te mensibus addas.' Eidem 'brumales noctes,' quod longiores, dicuntur 'tardæ' Georg. II. 48.

573 *Tertius in media, &c.]* Circulus æquinoctialis s. æquator; sic dictus, quia sol, ubi in eo decurrit, noctes æquat diebus, et, uti Noster mox vs. 576. 'Componit paribus numeris noctemque diemque.'

577 *Quattuor et gradibus]* De xv. enim gradibus s. partibus, in quas sectus est circulus, arcticus aufert vi. tropicus v. ergo reliquæ sunt iv. Tanta erat tunc ab æquinoctiali solis maxima declinatio, quæ quidem hodie deprehenditur minor grad. 23. 30'.

Ab æstu] I. e. ab æstivo circulo, s. tropico cancri. Vide iterum Hygin. I. 6.

580 *Gaudens]* Describit his verbis tropicum capricorni, qui brumalis et hibernus dicitur, eo quod brumale notat solstitium, quod in primum capricorni gradum incidit.

586 *Bisque jacet binis]* Tropicus enim brumalis æque ac æstivus in octo partes æquales dividitur, quarum quatuor, ceu Nostro videtur, infra terram habet. Achilles vero Tatius Arati Phænomena illustrans, hunc tropicum dicit de octo illis partibus quinque infra terram, tres vero supra eam habere. Quanto igitur clima Arateum s. Macedonicum differt a Rhodiaco vel alio quoquam Græco, tantum Noster discedere ab Tatio videtur, ubi quatuor gradus supra terram, totidemque infra eam esse dicit. Mire autem hi scriptores variant in cæli positu et certa *olichæi* finienda. Sæpe etiam Macedonicum

parallellum cum Rhodiō permiscunt, et cum utroque Græcum s. Atticum. Quam quidem inconstantiam, et in Tatio numerorum fallaciam, dudum notavit accuratus istarum rerum scrutator Petavius, quem vide in Not. ad Gemin. p. m. 108.

594 *Quinque fines]* I. e. circulos parallelos, *signantes tempora]* sc. moras solis longiores aut breviores, diurnas æque ac nocturnas horas.

596 *Comitantia]* Utpote quæ eandem cum cælo conversionem habent.

601 *Sunt duo]* Colari solstitiorum alter, alter æquinoctiorum; qui per polos æquatoris et puncta eclipticæ cardinalia ducti, ad designanda quatuor anni tempora insignem usum præstant.

602 sq. *Inter se adversi, &c.]* A polo enim ad polum per rectum axem se mutuo intersecant: alios vero parallelos quinque bis uterque secant. *Colurus solstitiorum* signat duo solstitialia puncta cancri et capricorni; alter æquinoctiorum notat duo æquinoctialia puncta arietis et libræ, quæ quatuor puncta cardinalia dicuntur.

606 *Quattuor in partes]* Duodecim quippe zodiaci signa quatuor in æquas partes a coluris distribuuntur, quarum quæque pars est trium signorum, quibus totidem menses respondent.

607 *Alter ab excelso, &c.]* His novem versibus colurum æquinoctiorum describit, qui per polos mundi et puncta æquinoctialia progreditur, multa interim signa intersecans, non autem per polos zodiaci.

608 *Siccæ Arctos]* Ita dictæ, quod oceano nunquam tinguntur. Cf. locum Maronis supra ad vs. 284. citatum.

609 *Juga chelarum]* I. e. libræ, per cujus initium transit colurus æquinoctiorum. *Chelas* autem seu brachia scorpionis pro libra poni, jam ante monitum ad vs. 268. Cf. pluribus Serv. ad Virgil. Georg. I. 33. et; qui

eum: castigavit, Petav. in Dissertat. Uranologio subjunctis II. 3. fin.

618 *Quam . . . primam, &c.*] Hæc addit ad signandam Helicen, 'quæ,' ut ait scholiastes Germanici, 'apparet prima noctis.'

620 *Et geminis cancrum dirimit*] Transit enim inter ultimum geminorum gradum, et primum cancri. Non autem sidus ac figuram geminorum a sidere et figura cancri dirimit. Alabatur tantum ad pedes geminorum.

622 *Axem occultum*] Τὸν ἀφανῆ πόλον Hipparch. I. c. quo nomine 'polus antarcticus' utrique scriptori venit.

Gyri signa prioris] I. e. coluri æquinocctorum, quem utpote medium intersecat.

624 *Tuisque aquilam designat ab astris*] I. e. postquam designavit stellas tuas, o capricorne, longe supra a te designat et tangit sidus aquilæ: nimirum stringit caudam illius. Aquila autem videtur quasi volitare super capricornum, adversis cervicibus.

Advertendum, falsa esse maximam partem, quæ de finitionibus colutorum Nostro dicta sunt hactenus. Videtur sane, ipsum errare maluisse cum Eudoxo suo, quam eundem deserendo gravius peccare. Multa in illo tentavit Hipparchus: longe plura in utroque castigando præstitit Petavius, quem operæ pretium est videre ad loc. Hipparchi supra citatum.

631 *Hos volucres fecere duos*] De meridiano et horizonte nunc agere incipit. *Volucres* pro mobiles, mutabiles, uti supra vs. 200. lunam et stellas 'volitare' dixit. Virgil. 'volucrem' Hebrum, fluvium ceteroquin ætietissimum, notante Servio ad loc. *Æneid.* I. 321.

633 *Sextamque examinat horam*] I. e. notat meridiem diei artificialis; unde *meridianus* vocatur.

640 *Volat hora*] Q. d. mutabilis est

hora sexta s. meridiana. Sic modo supra: 'Hos volucres fecere duos.' Et infra vs. 652. de horizonte: 'Hæc quoque per totum volitabit linea cælum.' Ex hoc autem Manilius colligit, meridianum esse mutabilem, quod non eodem tempore sexta hora, seu meridies est ubique terrarum. De meridie enim præcisè loquitur, non autem de tempore ortus et occasus; in quo aberrat Salmasius a sententia Auctoris.

642 *Illis sexta manet*] I. e. meridies. *Quos tum premit aureus orbis*] I. e. quorum meridiano sol incubat. Non infrequens hæc notio vocis *premit*, præsertim poetis: neque tamen ubivis obtinet. Papinio enim dicitur pro fugat, pellit, Achil. I. 242. 'Jam premit astra dies, humilisque ex æquore Titan Rorantes evolvit equos,' &c. Quo autem hunc et seqq. versus recte intelligas, tenendum est, Poëtam tractum illum terrarum, et *ὄκνον* ubi tum degebat, velut in medio ponere; et quæ utrinque distant ab eo loco gradibus longitudinis 90. sive horarum sex intervallo, cum habitatione sua conferre. Qui ad ortum siti sunt, hos Eoos appellat; qui ad occasum, Hesperios. Igitur cum primum sol nobis oritur, inquit, Eois illis, qui nonaginta gradibus distant orientem versus a meridiano nostro, meridies est. Rursus circa Hesperios, qui tantandem a nobis occidentem versus dissiti sunt, sexta est hora, quando sol nobis conditur, et infra horizontem nostrum cadit. Nos, ait, duplicem hanc sextam non pro sexta habemus, nec ita appellamus: sed priorem vocamus primam horam diei: posteriorem, summam et ultimam.

644 *Nos primam ac summam sextam numeramus utramque*] Ordo et sensus: Nos medii sextam utramque, illam Eorum, hanc Hesperiorum, numeramus primam et summam: primam, cum Eois sexta est; summam, sexta est cum Hesperiiis. Magnæ de hoc

loco lites inter viros cetera maximos⁴ lacteum: quorum hic illum obliquæ exortæ sunt; quas cum ipsis sepultas esse cupimus. *Bent.*

645 *Et gelidum extremo, &c.*] I. e. prima et summa diei hora, in ortu nimirum et occasu solis, gelidum lumen: ab extremis mundi partibus, oriente et occidente, sentimus: quum tamen utramque horam, qua sol gelidior nobis esse solet, alii atque alii, pro diversa cæli inclinatione, sextam numerent, quo tempore flagrantissimus est calor.

650 *Redditque aut recipit*] Scil. reddit orientia, recipit occidentia. Sic 'recipitque refertque' II. 967.

651 *Transversum mundum*] Quasi dicat, cælum et terram circumquaque finitori obversam, vel totam spheram mundi, quam æqualiter dividit.

652 *Hæc quoque per totum volitabit linea cælum*] Ergo non de horizonte sensibili loquitur Poëta, sed de *ἀόρατος*, qui pariter ac meridianus est circulus maximus, sed variabilis ac mutabilis: unde *volitare lineam* vel circulum hunc dicit, quemadmodum supra vs. 631. 'Hos volucres,' i. e. mobiles, 'fecere duos.'

Mediumq. repente orbem] I. e. totam spheram medio tenuis secat, cum positus ejus est parallelus. *Repente* idem ac simul, e vestigio.

654 *Nunc septem ad stellas*] Quas septentriones vocant. Varro de L. L. VI. p. 77. Respicit autem his verbis positum spheræ rectum.

Nunc mota sub astra] Sic dicta putamus sidera, quæ supra vel infra horizontem se movent. Quo ipso positum spheræ obliquum breviter eleganterque designat.

661 *Hic terrestris erit orbis*] Ita hæc conjunctim legenda. *Orbis*, i. e. circulus, qui solus in terra describitur; ceteri in cælo.

662 *Et plano limite*] Quia horizon in plano circulum describit.

664 *Obliquos adversaque fila trahentes*] Zodiacum innuit et circulum

lacteum: quorum hic illum obliquæ circumflexionis occursum ambiendo ita amplectitur, ut eum, qua duo tropica signa, capricornus et cancer, feruntur, intersecet: Macrobian. Saturn. I. 12.

668 *Et quinque adverso, &c.*] Reliquos, præter solem et lunam, planetas notat. Videsis quæ supra ad vs. 15. et §15. diximus.

670 *Hunc tenet a summo cancer*] Recedit enim ab æquatore zodiacus grad. 23½ ad septentrionem: qua parte, quia septentrio sublimior cæli pars creditur, summa quoque pars est zodiaci, quæ ad ipsum cancerum pervenit.

Capricornus ab imo] Pars zodiaci infima dicitur, quæ ad capricornum delabitur versus austrum. Ita enim zodiacus oblique statuitur, ut pars ejus media sublimior ab æquatore ad polum antarcticum declinet, pertineatque hinc ad capricornum, illinc ad cancerum, intersecetque bis æquatorem, semel in principio arietis, iterum in principio libræ.

673 *Per tres gyros*] Per æquatorem scilicet, et duos tropicos. Cf. infra vs. 697.

680 *Bis sex latescit fascia partes*] Latitudo zodiaci vulgo est 12. grad. quia veteres animadverterunt, solem et lunam et planetas alios recedere tantum 6. grad. hinc inde ab ecliptica. Recentiores vero latitudinem ejus fecerunt 16. grad. quia observarunt, planetas, saltem Martem et Venerem ab ecliptica hinc inde 8. gradibus recedere.

697 *Tresque secant medios gyros*] Scil. duos tropicos et æquatorem, qui medii sunt cæli circuli: horum quemque lacteus bis secat, uti videre est in globo astronom.

699 *Nec quærendus erit, &c.*] Circulus enim lacteus solus ex omnibus subjectus est oculis: ceteris circulis magis cogitatione, quam visu comprehendendis: Macrobian. Somn. I. 15.

715 *Inquiruntque*] Ex vs. 713. supple mortales, quorum personam induere videtur Auctor, ut causam quam deinceps proditurus est, aliorum ridere nomine possit.

Sacras causas] Ironice dictum. Cf. mox vs. 719. 'Sacrum enim proprie dicitur, quicquid est quod Deorum habetur,' auctore Trebatio apud Macrobo. Saturn. III. 3. pr.

716 *Compagine rimæ*] Recenset sententiam Theophrasti, qui teste Macrobio Somn. I. 15. 'Lacteam circum dicit esse compagem, qua de duobus hemisphæris cæli sphaera solidata est; et ubi oræ utrinque convenerant, notabilem claritatem videri.' Cæterorum philosophorum hac de re sententias legat ibidem, cui lubet et vacat. Ex hac autem compage veteres illi ruinam mundi inchoandam crediderunt, aut metuerunt: sive quia male convenient extrema cæli, vs. 719. sq. sive quia manifesta cicatrix vulnera renovare videatur vs. 723. sive quia circulus ille lacteus condensatus et in nebulam æream coactus videatur quasi cuneus agi in ipsa cæli fundamina, quo scindantur, vs. 725. sq.

725 *In cuneos cogat fundamina cæli*] Dictum per hypallagen pro, cogat cuneos in fundamina cæli. Sic Virgil. Æn. XII. 204. 'Si non tellurem effundat in undas:' pro, effundat undas in tellurem. Sensus itaque verborum inde a vs. 719. continuatus huc redit: Quid? quasi non timere homines debeant, an apte coëat cælum, aut circulus ille lacteus, stipatus et coactus in nebulam æream, cogat cuneos in fundamina cæli, i. e. num findat, instar cunei, cælum medios, unde ruina totius molis sequatur.

727 *An melius manet, &c.*] His 6 versibus proponit secundam de circulo lacteo opinionem, quam in primis tutatus est Metrodorus, teste Plutarch. Plac. Philos. III. 1. Autumavit enim, hanc aliquando fuisse

viam solis, qui diuturno suo ardore stellas ibi ac cæli partem illam inuaserit; quique mutata via inter astra, lacteam hunc reliquerit, ut zodiaci fasciam peragraret.

730 *Incoctaque*] Cave credas τὸν ὄρεσφρῦκον esse. *Incoctus* idem quod inustus; unde 'mulieres,' auctore Festo, dicuntur 'incoctæ, plus æquo calamistris usæ' (leg. forte *usæ*). Silio XVII. 633. 'incocti corpora' Mauri dicuntur solis ardore infuscati. Et Virgil. Georg. III. 307. 'Vellera Tyrios incocta rubores' vocat purpureo colore imbuta.

732 *Mundumq. sepultum*] I. e. cælum cineribus quasi superfusum.

734 *Phaëthontem*] Tertiam hic lacteæ viæ causam subministrat. Phaëthontis fabulam eleganti carmine exposuit Ovid. Metam. II. pr. Quocum confer, si lubet, Lucian. de Astrol. Tom. II. Opp. p. 367. sq.

741 *Curvisque quadrigis*] Sic vocat equos a recta via deflectentes. Proferat meliora, qui habet.

748 sq. *Fama vulgata vetusta fabula*] Quartam proponit opinionem de via lactea, meris fabulis adscribendam. Finxerunt enim, hanc cæli partem lacteam esse factam vel dictam, ab effusione lactis e sinu Iunonis.

753 *Anne magis densa, &c.*] His 3. versibus quintam proponit de lacteo opinionem, quæ Democriti est, qui rem feliciter est assecutus, dum lacteam viam nihil aliud esse conjecit, quam innumeras stellas, brevesque omnes, quæ spisso tractu in unum collectæ, spatiis, quæ angustissima interjacent, opertis, vicinæ sibi undique, et ideo passim diffusæ lucis aspergine continuum juncti luminis corpus ostendunt: Macrobo. Somn. I. 15.

756 *An fortes animæ, &c.*] His 45. versibus sextam tradit de lacteo circulo opinionem, et hanc fabularum plenam. Finxerunt quippe veterum multi, esse hunc circum sedem animarum heroum fortiumque virorum,

quas 'sublimes animas' dixit Virgil. *Æneid.* vi. 720. Cujus imitatione Nemesianus *Ecloga* i. 'sublimes animæ cælestia templa Sidereasque colunt sedes, mundoque fruuntur.' Quibus postremis Nostrum is respexisse omnino videtur. *Frui* autem ad intemrabilem usum beatæ lenisque vitæ pertinet; nam voluptas quædam et jucunditas eo verbo inferitur.

758 *Suum cælum*] Id est, cognatum, principium eorum. Sicut enim solem in terris esse dicere solemus, cujus radius advenit et recedit; ita animorum origo cælestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exsulat: Macrobi. *Somn.* i. 21.

759 *Æthereos vivunt annos, mundoque fruuntur*] Imitatus est Nemesianus *Ecloga* i. 40. 'Jam si sublimes animæ cælestia templa Sidereasque colunt sedes, mundoque fruuntur.' *Bent.*

765 *Auroraque nigrum partum*] Puta Memnonem ad Auroræ filium, quem *nigrum* vocat Poëta, quia Æthiops et Æthiopum rex fuit.

772 *Et qui fabricaverat illum*] Socrates, qui Platonem ad omnem doctrinam formavit, uti Albinovanus opus Cæsaris Brutum, a Cæsare informatum, 'Et magnum magni Cæsaris illud opus.'

777 *Scævola trunco Nobilior*] Vide dicta ad lib. iv. 31.

781 *Qui gestat in alite Phæbum*] H. e. qui Phœbo sacer ales est, uti supra vs. 424. et in cælo locatus in alitis forma Deum intus gestat.

782 *Et Jove qui meruit, &c.*] Asseruit Camillus *Jovem*, h. e. Capitolium a Gallis. Eundem recte conditorem Romæ vocat, qui alter Romulus vulgo dictus. De hoc Entropius lib. i. extremo: 'Ita tertio triumphans urbem ingressus est, et, appellatus secundus Romulus, quasi et ipse patriæ conditor.'

Et Jove qui meruit] Ita Silius xiv. 683. Marcellus, captis Syracusis,

'servando condidit urbem.' Camillus Jove, hoc est, Capitolio, servando cælum meruit. *Bent.*

796 sq. *Venerisque proles Julia*] I. e. Julius Cæsar, qui ab Julio Æneæ filio ex Venere satus dicebatur. Virgil. *Æneid.* i. 29. sqq. Lucret. initio carminis. Idem vero Cæsar inter astra relatus, quod ignotum nemini. Unde Horat. *Carm.* i. 12. 'micat inter omnes Julium sidus, velut inter ignes Lana minores.' Adde Virgil. *Ecl.* ix. et *Æneid.* viii. 681.

843 *Hirta figurantes, &c.*] Quæ novam iterum speciem consignat. Finit et hirti villorum specie, et nube aliqua circumdati: Plin. l. c.

852 *Ætnamq. minantur Olympo*] Supple ignes, qui terras penetrant, quique Ætneam flammam erigunt sic adversus cælum, ut oppugnet Olympum atque ab eo timeri possint credi.

867 *Sed trahit*] Rem his quinque versibus præclara comparatione illustrat Manilius. Sicut enim Mercurii aut Veneris planeta modo cernitur, modo subducitur oculis nostris, prout sub radiis solis, aut procul ab illis lucescit; ita variæ illæ stellæ per regionem ætheream diversimode discurrentes, modo cernuntur, modo fugiunt oculos, prout magis aut minus accedunt ad solem, aut ab eo recedunt.

882 *Populata colonos*] Hos colonos communiter accipiunt pro incolis Athenarum. Neque aliter visum Meursio hunc vs. excitanti in de Reg. Athen. ii. 1. Per autem scite observavit doct. Vierschroot ex Polluc. vii. § 132. duo fuisse Athenis loca, *Coloni* dicta, quorum unus equestris, Neptuno sacer, alter juxta templum Ajacis, ubi mercenarii congregebant. Unus intra urbem, alter extra eandem situs erat. Vide Reines. Var. Lect. i. 25. Suidam præppimis et Schol. Aristoph. *Opisib.* vs. 998. Apud Apollodor. iii. Biblioth. vocatur *Colonus* Atticæ terræ populique locus, ubi Eumenidum lucus visitur. Qua-

propter omnino putamus, hoc loci scribendum esse, majuscula litera, *Colonos*, quo magis adpareat, illa Nostro loca potissimum indigitari. De his Colonis ex instituto egit, et multa hanc in rem concessit Meurs. de Pop. Att. apud Gronov. tom. iv. Thea. Antiq. Græc.

883 *Per funera pacis*] Memorat hanc pestem Thncyd. ii. 9. eamque graphice depingit Lucret. lib. vi. extr. Ad quem Tanaq. Faber præsentem excitans locum, 'neminem,' ait, 'se vidisse, qui intelligeret illa 'funera pacis.' Quapropter tentavit, *per funera pestis* Athen. In quo quidem frustra est V. D. *Funera enim pacis* ea nobis, nec inepte forsan, intelliguntur, quæ pacis tempore fiebant, longe scilicet majori clade a peste, quam ab hoste vel furente accepta.

886 *Cesserat officium morbis*] Scilicet metn contagiosi morbi nemo fuit, qui ægrotis assideret opemque præstaret. Eo sensu hoc *officium* est apud Quintil. Decl. viii. 'Fortius feras inter assidentium manus, inter suorum officia labentes.'

913 *Dotali acie*] Scilicet propter Cleopatram, Ægypti reginam, cui Antonius ausus est dotem polliceri im-

perium Romanum. Huc respexit vetus Epigrammatista, apud Savaron. ad Sidon. Apollin. Carm. v. p. m. 68. 'Dotalemque petens Romam Cleopatra Canopo, Hinc Capitolino sistra minata Jovi.'

914 *Quæsitus rector Olympi*] Jovem signat Capitolinum, cujus præter Neptuni auxilium imploravere Romani, ut ipsis a femineo Cleopatæ jugo salvis ac liberis esse liceret. De hac, vocis *quæsitus*, notione nonnihil supra ad vs. 430.

921 *Adamanteis Discordia*] Alludit ad Jani templum, quod Augustus, confecto Actiaco bello, tertia et ultima vice clausit. Intus erat Discordia, quæ, belli furor, catenis contracta fangebatur. Virgil. Æneid. i. 297. sqq.

923 *Sit Roma sub illo*] Scil. invicta. Vel, Romani, inquit, semper pareant Augusto.

924 *Cumque Deum cælo dederit*] Augustum nempe, coll. supra vs. 9. Qui non adulatorum stilo tantum, verum etiam in nummis antiquis *Deus* vocatur, quod omnium illi primo Romanorum imperatorum accidit. Sed ne dictum dicere videamur, adi, si velis, Harduin. ad Plin. Hist. Nat. vii. 45. not. 36.

LIBER II.

2 *Et quinquaginta regum regemque patremque*] Is vero non alius quisquam est, nisi toties Homero laudatus Ἰναχ ἄνδρῶν Ἀγαμέμνων, qui communis Græciæ classis dux constitutus, 'regum rex' salutarur Velleio Histor. init. et Tullio ix. ad Fam. 14. Conf. Papin. cit. in Var. Lectt. versui 689. l. iv. sub signo * subjecta. Adde sis Salmas. Exerc. Plin. p. 1222. Quod

addit Noster *patremque*, princeps ille vates reddidit ποιμένα λαῶν, quo quidem Nostro consimiliter adfectum notat paternum, qui reges præcipue decet ornatque.

20 *Militiamque soli*] Non id est, quod modo dixit, 'ruris cultus:' sed *militiam* dicit eleganti translatione studium, laborem, arduum licet non tamen ingratum, *soli* scil. inculti ver-

tendi et subigendi. Eadem locutionis venustate usus est infra iv. 145. 'Militem indicit terris:' coll. Var. Lectt.

32 *Nepam*] I. e. scorpionem. Noster iterum iv. 229. et 356. De nepa Nonius Marcellinus h. v. Usus et Cicero de Fin. v. 15. 42. pr.

43 *Ecce alius pictas volucres*] Æmilii Macer 'Οπιδόροϋ λαῶν scripsit, quam hic tangit Manilius. Ovid. meminit Trist. iv. 9. et l. ii. de Ponto, Epist. 10. ad ipsum Macrum.

44 sq. *Ille venenatos angues, &c.*] Et hæc Æmilium Macrum spectant, qui Theriaca et Botanica Augusti ævo conscripsit.

55 *Durato ore volucres*] Et hæc figurate in poetastros illos dicta, quos itidem cum avibus comparat Persius in prologo, quæ natura sua humanæ vocis ignaræ, arte tamen eo perduntur, ut nostra verba conentur.

58 *Nec furtum sed opus veniet*] De plagio se purgat literario: proprium opus daturus, tanquam suæ operæ fructum. Sic de voce opus Perott. col. 96. fin. De plagio poetarum, Nannius l. c. cap. 11. *Solo curru*] I. e. nemine nos ducente vel comitante. Cf. Nostrum infra vs. 138. sq.

121 *Cernere*] Est, meditatione cognoscere, iudicioque penetrare. Vide Non. Marcell. h. v.

130 *Ipsa fides*] I. e. ipsa experientia, vel ipsum testimonium, aut rationes et argumenta quæ pollicetur.

141 *Sed cælo noscenda canam*] I. e. Non agam currus, quo alii, sed per ipsum cælum.

151 *Macula sex sunt*] Nempe, aries, gemini, leo, libra, sagittarius, aquarius.

152 *Diversi totidem generis, &c.*] Nimirum feminini generis putantur esse, quorum primus s. princeps, taurus, cancer, virgo, scorpius, capricornus, pisces. Divisionis hujus rationes tradit Jovian. Pontan. de Reb. Cælest. i. 4.

168 *Nihil exterius mirantur in ipsis*]

Pro, in se ipsis. Manilianum. Verba sonant id quod dicimus, nihil alieni habent.

175 sqq. Confer huc Jul. Pontederæ Epist. de Astron. Manil. § iv.

187 *Sub ipso*] Notante Servio ad Æneid. v. 323. idem est ac post ipsum, juxta ipsum.

214 *Aut vicina loco, &c.*] Alternatim enim bina incedunt nocturna et diurna, initio nocturnorum facto a tauro; diurnorum a piscibus. Bene igitur dicuntur vicina loco, quia bina incedunt: bene pariter dicuntur 'divisa partibus æquis,' quia alternis bina vicibus distant.

249 *Pigras referentia mentes*] I. e. quæ similia sunt desidiosis et pigris hominibus, quatenus sedent.

275 *Inque vicem*] Pro, et invicem. Ipsa enim linea, quæ triangulum adimplet, in singulis tribus extremis angulis ipsa se invicem jungit, et velut in angulos jungitur. Sic infra vs. 341. et 467.

279 *Ternis distantia signis*] Nam inter arietem, leonem, et sagittarium, qui primum trigonum adornant, tria quoque signa integra intercipiuntur. Nimirum inter arietem et leonem, taurus, gemini, et cancer: inter leonem et sagittarium, virgo, libra, et scorpius: inter sagittarium et arietem, capricornus, aquarius, et pisces. Et ita de ceteris trigonis.

285 *Subeunt*] Est h. l. idem ac sequuntur, ratione habita ortus et occasus; vel ipsius quoque ordinis, quo recenseri signa solent. Ita rem explicat Jul. Firmicus ii. 25. Dextrum est, quod ab eo signo, a quo incipimus, retro est; sinistrum vero, quod ante. Et Noster infra vs. 293. 'Semper enim dextris censentur signa priora.' Confer omnino quæ de his disputat Salmasius de Annis Climacter. p. 138. sq.

289 *Normalis virgula*] Est linea illa, quæ ad angulos rectos utrinque ca-

Trin. Coll. apud Cantab. aliquando socii. Lond. 8vo. 1788: Notæ sunt potius explicatoriæ, quam criticæ, aut ad codd. et varias lectiones pertinentes. Editor ejusdem erat collegii et similium studiorum, ut videtur, cum Bentleio; quem (in epistola dedicatoria ad Episcopum Norwicensem, Trin. Col. olim tutorem, commendata) sic perstringit: 'Bentleius noster, qui nequit potius, quam solvit nodos, dum alienis scriptis aliquando operam dat, curiosa ingenii felicitate, quamplurimam hujus auctoris obscuritatem in lucem vocavit, identidem tenebras hinc illinc circumfusas in tenebras crassiores immersit.'

Bipontinorum nostrorum editio distincte hic nominari debet, ne inter Virgiliana omnino lateat: etenim Bipontina editio Manilii, iisdem tomis cum Virgilio conjuncta, prodiit Argent. 1783. 2 voll. 8vo.

Manilii, &c. Lat. et Gall. 2 tom. 8vo. 1786. Ed. G. Pingré, Univers. Par. Præfecto, &c. Versio est prosaica; et tam textui, quam interpretationi subjectæ sunt notulæ quædam, quæ plerumque ad varias lectiones spectant: sub finem vero notæ criticæ sequuntur; hæ notæ Latine scriptæ sunt. Amplectuntur etiam hi tomi Arati Phænomena cum Gallica interpretatione, ab eodem Pingré concinnata.

Manilii Astronomicon, ex recensionibus Ricardi Bentleii, Grattii, Falisci; et Nemesiani Cunegetica, ex editione Burmanni, cum notis. 8vo. Ven. 1788.

Finis Recensus Editionum a Bipontinis concinnati subiiciuntur tales scriptores, qui designantur, ut in edendo Manilio laborare incipientes, sed in lucem labores suos, fragmentis forsitan paucis exceptis, non proferentes.

His addantur Biographi, et Bibliographi, et alii, qui cursum tractaverunt de Manilio; quales sunt Vossius de Poët. Lat. c. 2. p. 36. Nouveau Dictionnaire Historique, Bruckerus Histor. Crit. Philos. tom. II. Period. II. Pope-Blount. 77. s. M. Dan. Huber in Tentaminæ Observationum in M. Manilii Astronomicon, lib. I. et II. Basil. 1769. 4to.; una cum Burmanno in Observationibus suis in

cavo, uti l. 207. et 539. *Tertia signa*, puta, quæ in hexagoni lateribus tertium quemque obtinent locum. Quæ enim signa hexagonum formant, ea singula terna sede feruntur. Unde, quæ linea per hexagona signa ducitur, a concavo cælo vix recedit, vs. 376. Adeo enim crebro flectitur, ut parum absit, quin circulum decircinet.

385 *Hærentibus signis*] Quæ sibi adhærent; v. c. aries et taurus, taurus et gemini, gemini et cancer, &c.

388 *Sunt etiam adversi generis, &c.*] Alteram nunc causam reddit, cur contignis nulla gratia sit, quia etiam sexu differunt, et genere pugnant.

389 *Mascula femineis, &c.*] Sic aries et taurus signa sunt conjuncta, quorum illud est masculum, hoc femineum. Similiter taurus et gemini, quorum illud femineum, hoc masculum, et ita de ceteris. At taurus interceptitur et quasi obsessus est ab ariete et geminis, quæ mascula sunt: gemini pariter a tauro et cancro quæ femineæ sunt.

391 *Sexta quoque, &c.*] Ordo est: Sexta quoque signa, ut aries et virgo, habentur commoda in nullas vires. *Commoda* h. l. adjectivum.

395 *At quæ diversis, &c.*] His 38. vs. aliud signorum genus continetur, quod est oppositorum seu contrariorum. Opposita antem dicantur ratione loci, quippe quæ toto cælo a se divisa pendent: v. g. aries et libra, cancer et capricornus, &c. Licet enim ratione loci sint opposita, alia tamen ratione vel sexus, vel naturæ, vel temporis concordant, aut saltem his quatuor rationibus non opponuntur. Sic aries et libra loco contraria, ratione sexus et temporis concordant; ambo enim mascula, diesque noctibus adæquant. Cancer et capricornus sexu quidem concordant, sed loco et tempore opponuntur, æstate æcilicet et hieme, quæ duo sunt tempora con-

traria. Virgo et pisces loco sunt adversa, sed sexu et natura concordant: ambo enim sunt femineæ, sibi quæ amica, ut infra dicitur.

401 *Stellis*] Errantibus scilicet, i. e. planetis, quorum alii benigna, alii maligna sunt natura.

406 *Juvenique urnæque*] I. e. aquario. Vide supra ad vs. 233.

415 *Adversi volitant*] Scil. pisces, qui virgini sunt e diametro oppositi. Hæc et quæ proxime sequuntur, supra exposuimus ad vs. 395.

421 *Æstivosque dies æquat, &c.*] Noctes enim hibernæ sub bruma, h. e. sub initio capricorni, æquales sunt diebus æstivis sub solstitio, h. e. sub initio cancri.

430 *Articulis*] Duobus sc. æquinoctiis: his enim duobus, quasi nodis aut articulis, hiems et æstas connectuntur mediæ inter utrumque æquinoctium. *Tenorem*] I. e. distantiam, vel motus mensuram et continuationem. De hac voce pluribus infra ad lib. III. 527.

471 sqq. *Idcirco adversis, &c.*] Horum quatuor versuum sensus ita concipiendus: Fit inde, ut ex adverso opposita signa gratiam, et contra conjuncta bellum pariant, et quæ longe distantia sunt, concordēs inter se efficiant.

491 *Geminorum ducitur auris, &c.*] Gemini audiunt aquarium (supra vs. 233. et 406.) amant pisces, vident leonem. Ita enim in posterioribus sunt verba collocanda: animus geminorum ducitur in ipsos pisces, oculique geminorum ducuntur in leonem.

501 *Libra suos sequitur sensus*] I. e. se audit ipsam, videt arietem.

513 *Direxere aciem*] I. e. vident aciem, uti supra vs. 497. 'attendere taurum,' pro audire. Scorpius igitur et pisces invicem vident, quemadmodum cancer et capricornus invicem audiunt; item sagittarius et cancer amant invicem.

Delph. et Var. Clas.

Manil.

3 M

RECENSUS CODICUM MSS.

MANILII,

QUI IN BIBLIOTHECIS BRITANNICIS ASSERVANTUR.

IN præfatione editioni Benteleianæ præfixa de Manilio sic notatur: 'Reminiscendum tamen est, hunc poëtam omnium scriptorum, quotquot sunt, corruptissimum esse; adeo ut variæ in eo lectiones verborum fere exæquent numerum; numerum versuum certe longe superant.' Hæc, vel his non absimilia, prius dixerat Scaliger. Reminiscendum est etiam Codices Manuscriptos Manilii doctorum manibus rarissime occurrisse; (tres tantum a Stoebero nominibus designantur, etsi alii alios quosdam consuluisse et secutos esse profitentur;) et exinde ortum est, lectiones ejus multum pendere e criticismo conjecturali, et editores, imprimis Benteleium, ingenii abundantis nimis luxuriare.

Variæ etiam confluerunt sententiæ ex hac codicum paucitate, quorum unus, et idem antiquissimus, nempe Gemblacensis, poëtæ nomen non suppeditat; alius, nempe Lipsiensis, Arati philosophi exhibet. Et diversæ etiam inter diversos scriptores opiniones extiterunt tam de integritate et qualitate operis, quam de nomine et regione auctoris.

Nec quidem inter hæc tam dubia lucem aliquam præbent critici et grammatici antiqui; quippe nullam Manilii mentionem faciunt. Qui primus Marci Manilii nomen præbet, est Gerbertus, in Epist. 130. ex qua apparet, autographa sub iis temporibus extitisse, quæ nomen *Marci*

Manilii præ se tulerunt; et idem, ex auctoritate Gerberti pendens, nunc retinetur.

Talia sunt quæ bibliographi et editores qui præcesse-
runt, Fabricius, Stoeberus, et nostri Bipontini, protule-
runt: at de codicibus tractabant, qui in exteris bibliothecis
videndi sunt.

In bibliothecis Britannicis eadem est Codicum Manu-
scriptorum paucitas. Inter varias Musei Britannici collec-
tiones, ubi Codices Mss. scriptorum classicorum adeo
abundant, ne vel unus *Manilii* inveniendus est: nullum
continet Bibliotheca Publica Universitatis Cantabrigiæ,
neque privatorum collegiorum, neque ulla alia publica Bri-
tannica, præter *Oxonienses*, et inter eas duo isti tantum
asservantur, quibus usus est Bentleius in sua editione *Ma-
nili* anni 1739. Ex his unus extat in *Bodleiana*, etsi in
Catalogo Manuscriptorum Angliæ et Hiberniæ nihil de eo
refertur; bene tamen audit iste codex: et Bibliotheca *Lei-
densis* continet *Manilii* editionem an. 1590. cum hoc codice
collatam. Alter Codex *Oxoniensis* est in *Corporis Christi*
Bibliotheca, in qua quamplurimi Codices Manuscripti,
varii nominis, et pretiosi asservantur: iste vero codex
quatuor tantum *Manilii* libros continet: volumen est mem-
branaceum, et una cum *Manilio* anonymi commentarium
in *Ovidii* *Ibin* exhibet. Isti Codices sunt ejusdem fere
ætatis, nempe sæculi xv.

Et hæc quidem usque ad tempus Bentleii; neque ex quo
tempore *Manilii* editio Bentleiana vulgata est, audivimus
alium aliquem *Manilii* Codicem bona aliqua fortuna apud
Oxoniam fuisse depositum.

His vero Codicibus Mss. subungere liceat quædam ex-
emplaria, quæ, etsi excusa, notulas tamen Mss. continent.
In *Bodleiana* sequentia notanda sunt; nempe, edit. Par.
8vo. 1579. cum notis Mss.—et cum Codicibus Mss. collat.
editio Lugd. Bat. 1600.—atque eadem iterum variis notis
Mss. 4to.

Inter *D'Orvillianos* X. 1. 6, 4. *Manilii* collatio cum Co-
dice Ms. C. C. C. Oxon. J. P. *D'Orvillio* facta.

X. 2. 2, 4. Manilii, &c. Fayii et Huetii, Par. 1679. 4to. cum notis Mss. J. P. D'Orvillii.

X. 2. Infra 2, 3. est liber impressus, continens notas et varias lectiones in poëtas Latinos; inter quos Manilius recensetur: collat. cum edit. Paris. 1679. Notæ sunt Broukhusii.

Nec prætereundi sunt alii duo Codices impressi cum notis Mss. Unus in *Museo Britan.* Lugd. 4to. 1599. Huic editioni a Bipontinis apponitur annus 1600. Præfiguntur Prolegomena de Astrologia Veterum, cum notulis quibusdam Mss. et ad imum primæ paginæ manu scribuntur hæc: 'Eruditissimo viro Isaaco Casaubono suo Josephus Scaliger D.D.' Scaligeri notæ subjiciuntur, quibus prisca astrologia explicatur, castigationum caussæ redduntur, et portentosæ transpositiones indicantur.

Alter Codex impressus Manilii, &c. est Scaligeri cum Reinesii et Bullialdi animadversionibus, 4to. Argentor. De ipsa editione satis jam supra Bipontini. Hoc exemplar notulas quasdam manu Bentleyi scriptas exhibet, et in apice primæ paginæ hæc: 'Collat. cum veteri Manuscripto Lipsiensi per Gotefridum Richter. *R. Bentley.*' Hic etiam Codex impressus est in Museo Britannico.

INDEX

IN

M. MANILIUM.

- A**BDUCENTQUE iii, 354
 Abeant i, 314
 Abibit v, 162
 Absumto ii, 394
 Abundans i, 856
 Abundant ii, 600
 Accedat iii, 406
 Accedens iv, 463
 Accederet iii, 80
 Accedimus iv, 885
 Accedit ii, 356
 Accedunt ii, 463. 672. iv, 524
 Accenditur ii, 942. v, 725
 Accensa i, 831
 Accensis i, 826
 Accenso i, 870. v, 744
 Accensosque v, 626
 Accensum i, 858
 Accepiasse iv, 40
 Accepit i, 85. iii, 84
 Acceptas iii, 467
 Acceptaveris iii, 439
 Accesserit v, 497
 Accessus ii, 50
 Accidere iii, 104
 Accipe ii, 453. iii, 386. iv, 443
 Acciperent iii, 79
 Accipiant iii, 462
 Accipiens iv, 498
 Accipient v, 392
 Accipiet iii, 404
 Accipit i, 210
 Accipiant ii, 859. iii, 436. iv, 505. 912
 Delph. et Var. Clas.
 Accipiantque i, 707
 Acclivia ii, 918
 Acclivis i, 233
 Accommodet iii, 222
 Accumulans iv, 494
 Accumulatque iii, 610
 Acer ii, 236. 344. v, 697
 Acervos iv, 925
 Achaica iv, 615
 Acheronta i, 93
 Acie (agmine) i, 913
 Aciem (visum) ii, 497. 514
 Aciemque (id.) i, 675
 Acies (agmen) i, 777. iv, 35. v, 665
 Acies (visus) iii, 377
 Acies (animi) iv, 368
 Acquirere v, 507
 Acrem ii, 513
 Acri ii, 213
 Actæon v, 183
 Actia i, 912
 Actiacosve v, 52
 Actis iii, 106. 380. iv, 475. v, 504
 Actu iii, 482
 Actum iii, 134
 Actus (sub.) ii, 140
 Acumina iv, 241
 Acumine iv, 569
 Acuta v, 83
 Acutis v, 70
 Adamanteis i, 921
 Adamas iv, 926
 Adde ii, 687. iii, 238. iv, 43. 279. 731. 733
 Ind. Manl.

- Addere iii, 28
 Addidit iv, 699. v, 327
 Addis iv, 252
 Addit ii, 160. iii, 602. v, 349
 Addita ii, 385. 432. 884. iv, 447
 Adducitque iii, 382
 Addunt iv, 458. v, 115
 Ademtus ii, 386
 Adeo i, 297. 856. ii, 110
 Adeptus i, 369. 780
 Ades iii, 36
 Adest iii, 537
 Adjacuitque i, 164
 Adice iv, 44
 Adjecta ii, 733
 Adjectaque ii, 434
 Adjectis iii, 598
 Adiment iii, 349
 Adjuncta iii, 124
 Adjungat iii, 461
 Adjungat v, 242
 Adjungitur iv, 695
 Adjungunt iii, 474
 Admiranda i, 194
 Admirans i, 264
 Admissus iv, 599
 Admittantque i, 718
 Admitti iv, 395
 Admixtis ii, 835
 Admotaque iv, 37
 Admovere v, 94
 Adnantemque v, 591
 Adsunt ii, 637
 Adveniens i, 444
 Advenit i, 404
 Adversa ii, 793. 893. iii, 637
 Adversa (plur.) ii, 201. 520. 910. v, 2
 Adversas ii, 914
 Adversari i, 602. ii, 415
 Adversari i, 509. ii, 410. 471. 652. iv, 852
 Adverso i, 591. 668. 803. ii, 396. 446. 494. 867. iii, 668
 Adversos i, 15
 Adversosque ii, 575
 Adversum i, 682. ii, 930. iii, 679. iv, 323. 859
 Adversus ii, 555
 Adversus ii, 119
 Advertere iii, 36
 Advigilare i, 81
 Adulter iv, 104
 Adultera ii, 22
 Adulterio v, 266
 Advocat iii, 116
 Æacidas i, 760
 Ægæumque iv, 622
 Ægotat v, 215
 Ægotet i, 593
 Ægypti iv, 636. 671. 752
 Ægyptia iv, 726
 Ægyptique iv, 779
 Ægyptum iv, 627
 Æmilique i, 794
 Ænema iv, 24
 Æqua iii, 285. 669
 Æqua iv, 526
 Equabit iii, 574
 Equale iv, 416. 821
 Equales ii, 274. iv, 326
 Æquali i, 466. 556. 578. 838. ii, 62. 111. 232. 288. 458. 656. 792. 826. iv, 853
 Æqualia iii, 220
 Æqualis iii, 674
 Equandam iii, 461
 Equandum i, 554
 Equant i, 343. 596
 Equantem i, 687. ii, 242
 Equantia iii, 645
 Equantur v, 404
 Equas (nom.) iii, 423
 Equat i, 671. iii, 671
 Equato i, 267. iv, 549
 Æquis i, 606. ii, 214. 291. iv, 295
 Æquo (nom.) ii, 77. iii, 310. 606. 620. iv, 174. 771
 Æquor i, 164. 621. 774. iv, 285. v, 582
 Æquora i, 156. 163. 919. ii, 237. iv, 385. 603. 626. 631. 680. 782. v, 419
 Æquore i, 544. ii, 225. iv, 611. 646. v, 51. 54. 158. 196. 394. 398. 424. 563. 661. 685. 730
 Æquoreæ v, 408
 Æquoreas v, 433
 Æquorei v, 505
 Æquoreis ii, 194
 Æquoreum ii, 558
 Æquoris iii, 21
 Æquum iii, 446
 Æra i, 227. iv, 250. v, 92
 Æraria v, 360
 Æris v, 320
 Ær (cælum) iv, 483
 Æra i, 14. 286. 812. iv, 500
 Æraque i, 153. 158. 858. ii, 357. iii, 52
 Ære iv, 898
 Æriæque i, 237
 Æriam i, 725
 Æriamque v, 467
 Ærias i, 291. v, 379
 Ærios v, 368. 577
 Æris i, 203. 249. iv, 889. 925
 Ærius v, 633
 Æstas ii, 176. 260. 418

- Æstate iv, 647
 Æstatem ii, 183
 Æstatis ii, 186
 Æstibus iv, 796
 Æstiva i, 100
 Æstivæ iii, 421. 625
 Æstivas i, 505
 Æstivi iii, 651
 Æstivis ii, 269. iii, 272
 Æstivosque i, 686. ii, 421
 Æstivum ii, 202
 Æstu i, 21. 569
 Æstum ii, 429
 Æstus v, 215
 Ætas iv, 152
 Ætatem ii, 845
 Ætates ii, 539
 Æterna i, 211. 629. ii, 528
 Æternam iv, 157
 Æternas ii, 492
 Æternis i, 376. ii, 564. 821. iii, 212.
     iv, 354
 Æternisque iv, 3
 Æternos i, 922
 Æternum ii, 119
 Æther i, 874. v, 743
 Æthera ii, 36. 74. v, 599
 Ætheraque i, 496
 Æthere i, 199
 Æthereas i, 149
 Ætherei i, 800
 Æthereis ii, 83
 Æthereo ii, 56
 Æthereos i, 12. 561. 759. v, 10
 Æthereusque i, 772
 Ætheris i, 293. ii, 793
 Æthiopes iv, 723. 758
 Ætnæ ii, 880
 Ætnamque i, 852
 Ævi iii, 534. 563. 582
 Ævo i, 530. iii, 312. 525. iv, 821
 Ævum i, 46. 729. ii, 100. 473. iv, 8.
     189. 291
 Affectibus v, 479
 Affectum ii, 148
 Affectus i, 873. ii, 341. 476
 Affines ii, 671
 Affirmes iii, 182
 Affundit iv, 637
 Agam ii, 139
 Agat iii, 550
 Age iii, 43. 169. 275. iv, 586
 Ager iii, 641
 Agerent i, 825
 Ageret i, 174. iii, 524
 Aget v, 350. 482
 Aggestos i, 433
 Aggredior i, 4
 Agi ii, 64. iii, 540
 Agilem iv, 282. v, 62
 Agilemque v, 110
 Agiles i, 199
 Agilesque v, 473
 Agili iii, 203
 Agimus iv, 5
 Agit i, 806. iii, 449. iv, 863
 Agitant v, 125
 Agitare iii, 27. iv, 284. v, 80
 Agitat ii, 932
 Agitataque v, 314
 Agitator v, 72
 Agitur ii, 872. iv, 223
 Agmina v, 80
 Agmine i, 907. v, 580
 Agnoscit ii, 913
 Agnoscitque ii, 447
 Agrippa i, 796
 Alacres v, 448
 Alas (nom.) i, 348. v, 60. 160. 560
 Alatis iv, 582
 Albentia ii, 419
 Alcyones v, 658
 Alea i, 914
 Alerent ii, 74
 Ales (nom.) i, 350. 424. v, 489
 Alia i, 259. ii, 272. iii, 142. 226. iv,
     812. v, 243
 Alia i, 326
 Alia iv, 311
 Aliam i, 729
 Alias ii, 109. iv, 710. 737. v, 468
 Aliena ii, 963. iv, 311. 370
 Alienaque ii, 472
 Alienis v, 395
 Alieno v, 363
 Alii ii, 779. iii, 516
 Aliis i, 90. 433. 640. iii, 340. iv, 306
 Alimentaria i, 819. iii, 53. v, 124. 283
 Alio iii, 558. iv, 171. 213
 Aliorum ii, 477
 Alios i, 234. 497. iii, 678. v, 44
 Aliosque i, 234. ii, 517
 Aliquod iii, 228
 Alis (abl.) i, 226. iii, 194. v, 306. 488
 Alit ii, 80. v, 249
 Alite i, 781. v, 25
 Aliter iii, 247
 Alituum v, 369
 Aliud i, 640. 658. iv, 98. 710
 Aliudque i, 658
 Alium i, 529. iv, 53
 Aliumque iii, 531. v, 44
 Aliumve i, 529
 Alius ii, 43. v, 1
 Alligat i, 246
 Alma iii, 187
 Almam v, 142
 Alta iv, 545. v, 420
 Alta ii, 173. iv, 308
 Altaque iv, 564

- Altaria i, 20
 Altas iv, 699. v, 613
 Alte v, 596
 Alter i, 566. 607. 616. 631. 666. 682.
 827. 884. ii, 182. 183. 193. 793. iv,
 79. 676
 Altera i, 253. ii, 521. iii, 124. 125. 239.
 563. iv, 313. 466. 651. v, 576. 668
 Alterius i, 253. 311. 646. 691. 884. ii,
 368. iv, 81. 328. 345. v, 214. 536
 Alternā ii, 73. v, 117. 423. 674
 Alternā ii, 703. 804
 Alternant ii, 154
 Alternaque iii, 267
 Alternis i, 258. ii, 358. 383
 Alternō ii, 63. 164. 362. v, 85
 Alternosque v, 440
 Alternum iii, 53
 Alterum v, 536
 Alti i, 293. 598. 726
 Altior ii, 354
 Altis iv, 303. 645
 Altius iv, 368
 Altius i, 800. ii, 884
 Alto i, 107. 118. 370. iv, 817. v, 415
 Altoque ii, 377
 Altum i, 350
 Altum iv, 642
 Alvo i, 441. iii, 195. iv, 909
 Alvum ii, 253
 Amabit iv, 381
 Amando ii, 486
 Amant ii, 415
 Amantem i, 345
 Amare v, 156
 Amaret ii, 20
 Amaro v, 691
 Amat ii, 907. iv, 305. 593
 Amator v, 250
 Amaverat v, 73
 Amavit iv, 708
 Ambæ iv, 475
 Ambagine iv, 304
 Ambigua ii, 903
 Ambiguusque ii, 161
 Ambiguo iv, 215
 Ambiguum iv, 795
 Ambiguus ii, 231. v, 418
 Ambit ii, 348. iv, 163
 Ambitio v, 165
 Ambitus ii, 70
 Amica ii, 653. iv, 290
 Amica ii, 609
 Amici ii, 636
 Amicitia v, 709
 Amicitia ii, 599
 Amicitias ii, 478. 681. iii, 108
 Amicos ii, 300. 632. iii, 122
 Amicus v, 66
 Amictu iv, 750
 Amisere ii, 306
 Amisitque iii, 529
 Amissasque iv, 864
 Amissis i, 69. ii, 257
 Amisumve ii, 169
 Amittit ii, 336
 Amittunt iii, 283. iv, 840
 Amnemque ii, 10
 Amnes ii, 51. iv, 673. v, 193
 Amnesque v, 237
 Annis iv, 423
 Amor ii, 631. iv, 150. 228
 Amore ii, 518. iv, 79. v, 111. 472
 Amorem i, 365
 Amores v, 321
 Amoris iv, 686
 Amplectenda iv, 805
 Amplectitur i, 665
 Amplexibus iv, 597
 Amplexus i, 312
 Amplis ii, 530
 Amplius iii, 116. v, 732
 An i, 721. 727. 756. iv, 23. 886. 896.
 913
 Andromeda i, 357. v, 572
 Andromedæ v, 538. 616. 619
 Andromedæque i, 614
 Andromedam v, 657
 Andromedamque v, 23
 Andromeden ii, 28
 Anfractus ii, 368
 Angues i, 92. ii, 44. iv, 665
 Anguipedem iv, 582
 Anguis (sidus) i, 313. 422. v, 19
 Anguitenens (sidus) v, 389
 Angulus ii, 277. 337. 362
 Angusta ii, 445. iii, 258
 Angustas iv, 620
 Augusto i, 271. 306. ii, 121. 360. iv,
 648. 930
 Anhelis ii, 796
 Animadversis ii, 433
 Animæ i, 250. 756
 Animale ii, 66
 Animalia i, 18. ii, 83. 94. 99. iv, 897.
 904. v, 213. 708
 Animamque (sanguinem) v, 306
 Animantum iv, 374
 Animas iv, 887
 Animi i, 769. iv, 165. 368. 929
 Animis ii, 122. 682
 Animo i, 108. ii, 158. 502. iii, 276
 Animoque v, 607
 Animos i, 41. ii, 102. 387. 609. 639.
 iv, 12. 183. 220. 509. 920. v, 61.
 220. 314
 Animum i, 10. ii, 107. 788. iii, 38. iv,
 579

- Animumque iv, 540
 Animus ii, 493. 617. v, 223
 Anni i, 605. ii, 92. iii, 530. 573. 621. v, 269
 Annis i, 523. ii, 4. 847. iii, 273. 530. 554. 594. iv, 1
 Anno iii, 546
 Annonæ iv, 168. v, 248
 Annorum iii, 615
 Annos i, 759. ii, 589. 845. 854. iii, 12. 511. 554. 564. 577. 592. 597. 605. 612. iv, 89. 100. 173. 200. 819. 823. v, 455
 Annosa i, 115. iii, 14
 Annua iv, 400
 Annum ii, 202. iii, 520. iv, 255
 Annumeres v, 438
 Annus ii, 422. iii, 514. 547. 562. iv, 854
 Ante i, 66. 113. 602. 792. ii, 133. 456. 489. 774. iv, 568. v, 178. 183. 223. 485
 Antaire v, 77
 Antiquas i, 883
 Antiquasque ii, 778
 Antiqui i, 453. iv, 849
 Antiquis i, 733
 Antris ii, 54. v, 432
 Aperire i, 32
 Apiscendis iii, 146
 Aplustria i, 692
 Apparat iv, 179
 Apparentem i, 309
 Apparet i, 231
 Appellant iii, 621
 Appelluntque v, 695
 Apposita iii, 260
 Appositi iii, 577
 Appositis iii, 110. 568. iv, 467
 Appulsam v, 48
 Apri v, 229
 Apta i, 819. iv, 81. v, 447
 Aptare iv, 236
 Aptus v, 478
 Aqua v, 424
 Aquæ v, 691
 Aquarius i, 272. 448. ii, 239. 248. 446. 496. 511. 525. 564. 567. 629. 667. iii, 577. iv, 260. 328. 573
 Aquari ii, 233. 464. 505. v, 449. 490
 Aquas iv, 267. v, 426
 Aquilæ v, 486
 Aquilam i, 624. v, 715
 Aquilamque i, 686
 Aquilonia i, 379
 Aquilonibus v, 70
 Aquilonis i, 572
 Ara (sidus) i, 428. v, 340
 Araque (id.) v, 18
 Arabas iv, 655. 754
 Arabum v, 264
 Arachnea iv, 136
 Aræ (id.) i, 438
 Arator i, 876
 Aratra iv, 380
 Aratris ii, 250
 Aratro iv, 149. 557
 Arbitrio iv, 111
 Arbitrium ii, 465. 831
 Arbusta ii, 22. v, 138
 Arcades iv, 768
 Arce ii, 768. 918
 Arcem i, 262. iv, 905
 Arces iv, 40. 563. 600. 660. 778. 780
 Arcessitur v, 376
 Arcitenens ii, 187. 246. 408. 504. 523. iv, 561. 708. v, 35. 364
 Arctare v, 660
 Arcton i, 564
 Arctos i, 237. 282. 321. 458. 509. 531. 588. 608. 682. iii, 381. v, 19. 693
 Arctosque i, 450
 Arcturum v, 358
 Arcturumque i, 325
 Arcu ii, 241. 552. v, 300
 Arcubus iii, 213
 Arcum i, 269. 303. ii, 170. 853
 Arcus i, 657. 711. iv, 755
 Ardebant i, 888
 Ardebunt i, 469
 Ardent iv, 758
 Ardentem iv, 162. 579
 Ardentes i, 892. iv, 220. 232. v, 472. 723
 Ardentii i, 268. 329
 Ardentibus i, 313. 835
 Ardentis i, 837
 Arderent i, 101
 Ardescit v, 226
 Ardet i, 688
 Ardor ii, 308
 Ardua v, 637
 Area v, 687
 Arena i, 908
 Arenæ iv, 225. v, 729
 Arenas iv, 670. v, 435. 527
 Arenis i, 160. v, 191
 Arenosis iv, 728
 Arescit i, 818
 Argenti v, 533
 Argento iv, 249
 Argivamque i, 692
 Argo i, 419. v, 36
 Argumenta ii, 450. 787
 Argumentis v, 411
 Ariadneæ v, 21. 253

- Arida i, 135. 849
 Aridior i, 880
 Aries (sidus) i, 263. 274. ii, 192. 228. 242. 291. 456. 485. 523. 611. 668. iii, 292. 567. 646. 672. iv, 124. 380. 506. 704. v, 67. 102
 Ariesque ii, 246. iii, 231
 Aristas iv, 559
 Arma i, 435. 895. 907. ii, 6. 540. 570. iv, 37. 156. 276. v, 88. 199. 352. 500
 Armatae iv, 217
 Armati iv, 83
 Armatis v, 303
 Armavit v, 342
 Armeniæque iv, 761
 Armenta iv, 233
 Armenti ii, 227
 Armis i, 352. 918. iii, 102. iv, 32. 58. 222. 227. 383. 659
 Ars v, 308
 Arserunt i, 890. iv, 835
 Arsisse i, 743
 Arte ii, 173. iii, 45. 666. v, 323
 Artem i, 51. 61. ii, 691. 801. 968. iii, 96. 269. v, 285. 438
 Artemque iv, 166
 Artes i, 1. 73. 89. ii, 109. 781. 832. iii, 27. 68. 148. iv, 74. 123. 128. 137. 177. 244. 266. 266. 277. 292. 527. 902. v, 34. 72. 231. 254. 279. 370. 388. 406. 446. 650. 705
 Artesque iv, 18. v, 267
 Artibus iv, 192. 237
 Articulis ii, 430
 Articulo iv, 325
 Articulos ii, 657
 Articulum iv, 164
 Artifices v, 506
 Artis i, 885. ii, 451. 759. 945. iii, 207. v, 354
 Artubus iv, 703
 Artus i, 138. 909. ii, 189. iv, 185. 718. 717. 900. v, 668
 Arva i, 86. 875. ii, 87. iii, 634. iv, 148. 558. 615. 653. 799. 824
 Arvis ii, 229. iii, 74. 99. iv, 649
 Arvorum v, 272
 Ascendant iii, 164
 Ascendens ii, 854
 Ascendere i, 691
 Ascendit i, 97. 374
 Asiae i, 519. 768. iv, 623. 672. 681
 Asiamque iv, 753
 Aspectat iv, 907
 Asper iv, 592
 Aspera iii, 150. iv, 679
 Aspergere iv, 262
 Aspergit ii, 636
 Asperior iv, 717
 Asperiores iii, 550
 Asperima iv, 566
 Aspice i, 380. ii, 163. 198. iv, 416
 Aspices iii, 486
 Aspicient i, 530
 Aspicimus i, 209
 Aspicit i, 242
 Aspirantibus v, 142. 175
 Asserat ii, 815
 Asserit ii, 845. 922. iii, 519. iv, 746. 790. 795
 Asserent iii, 60
 Asseruit iv, 135
 Assiduas i, 54
 Assiduus iv, 796
 Assiduo i, 704
 Assiduus i, 184
 Assuetas i, 273
 Assuetasque i, 562
 Assueto i, 351
 Assuevit ii, 506. iii, 104
 Astra i, 33. 317. 353. 541. 557. 605. 626. 654. ii, 35. 126. 178. 201. 277. 301. 313. 376. 384. 395. 466. 538. 680. 687. 704. 711. 736. 835. iii, 70. 220. 522. 536. iv, 105. 158. 262. 279. 299. 311. 367. 376. 697. 855. v, 37. 157. 198. 338. 416. 604
 Astri iii, 561
 Astris i, 58. 154. 174. 182. 376. 452. 624. ii, 70. 141. 175. 194. 252. 261. 380. 476. 506. 531. 577. 689. 702. 718. 857. iii, 49. 58. 110. 183. 222. 286. 379. 503. 519. 542. iv, 297. 301. 425. 852. 885. 910. v, 13. 29. 232. 235. 365
 Astro i, 269. ii, 362. 494. 667. iii, 80. 241. 315. 569. iv, 213. 371
 Astrorum i, 458. ii, 25. 150. 674. 960.
 Astrum i, 404. ii, 281. 329. 446. 498. 548. 568. 613. 625. iii, 191. 228. 296. 545. iv, 314. 318. 323. 357. 710. 769. 788
 Atalanteos v, 179
 Athenas i, 773. 883. v, 50
 Athlia iii, 193
 Athlia iii, 172. 201
 Atque ii, 90
 Atra v, 725
 Atridas i, 760
 Attendere ii, 514. iv, 914
 Attigerat i, 333
 Attollat ii, 202
 Attollit v, 647
 Attollunt ii, 102
 Attrahit i, 268
 Attribuatque iv, 100

- Attribuit ii, 210. 702. iii, 72. iv, 166
 Attribuitque i, 109
 Attribuunt iv, 289
 Attribuuntur ii, 716
 Avaros v, 532
 Auctor i, 308. iii, 681
 Auctoratos v, 345
 Auctores ii, 945
 Auctoris ii, 112
 Auctorque i, 30
 Audeat ii, 135
 Audebant i, 78
 Audere iv, 510. v, 400
 Audet iii, 653. v, 359
 Audire ii, 517
 Audireque ii, 479
 Audit ii, 486. 488. 499
 Auditos v, 335
 Aversaque ii, 366
 Aversi ii, 549
 Aversos v, 140
 Aversum i, 264
 Aversus iv, 522
 Avertit v, 721
 Aves v, 384
 Auferre iv, 235
 Aufert ii, 89. 160
 Augebit iv, 556. v, 118
 Augebuntque iii, 432
 Auger i, 526. iv, 489
 Augusta v, 509
 Augusti ii, 509
 Augustis i, 8
 Augusto iv, 935
 Augustus i, 798. 911
 Avidamque iv, 606
 Avide i, 273
 Avidi v, 435
 Avidus iv, 536. v, 527
 Aviumque iv, 914
 Aulidaque iv, 639
 Aura (nom.) v, 566
 Aura (abl.) i, 816
 Auræ iv, 592
 Aurarum i, 822
 Auras i, 152. 157. ii, 357. iii, 236. v, 588. 601
 Auratque iv, 673
 Auratis v, 235
 Aurato ii, 212
 Aurea ii, 532. v, 510. 519. 539
 Aurem ii, 511. iii, 37
 Aureus ii, 147. 477. iv, 576. v, 327. 336
 Aureus v, 388. 723
 Auri iv, 924. v, 506
 Auribus ii, 468. 496. 505. 510
 Auris ii, 491. iv, 435
 Auro iv, 249. 926. v, 517
 Auroræque i, 765
 Auroramque i, 533
 Aurum i, 75. ii, 145. iv, 396. v, 523. 530
 Ausa ii, 10
 Ausis v, 497
 Auster iv, 593
 Austrinas i, 588
 Austros iii, 256
 Ausum iii, 1
 Ausum v, 652
 Autem i, 539. 850. ii, 311. iii, 87
 Autumnales iv, 341. 548
 Autumni i, 577. iii, 665
 Autumnis ii, 269
 Autumnio ii, 425
 Autumnum iii, 672
 Autumnus ii, 177. 189. 266. iii, 313
 Axe i, 382. 611. iii, 369
 Axe (septemtrione) iv, 592
 Axem i, 299. 575. 604. 616. 622
 Axi i, 587
 Axis i, 286. iii, 357
 Auxilioque i, 366
 Auxilium iii, 144
- B.
- Babylon iv, 804
 Babyloniacas iv, 581
 Bacche (Deus) iv, 736 (vitis) v, 238
 Bacchi (vini) iv, 204. v, 148. 679
 Bacchum (Deum) ii, 17. iii, 158 (vinolentiam) v, 333
 Bacchumque (autumnum) ii, 658
 Bacchus ii, 20 (vinum) v, 227
 Bactraque iv, 804
 Balearica iv, 641
 Balteus (Zodiacus) iii, 334
 Barbæ i, 937
 Barbara i, 85
 Beati iv, 4
 Beatos iv, 126
 Bella i, 412. 789. 894. 904. 912. 917. 920. ii, 528. 590. 620. 902. iii, 5. 14. 19. 24. 632. iv, 44. 178. 224. 226. 238. 651. v, 124. 192. 464. 498. 637
 Bellantem v, 180
 Bellerophon tea v, 97
 Belli i, 89. iv, 686. v, 617
 Bello ii, 400. iv, 562. 567. v, 494
 Bellua v, 544. 608
 Bellum i, 343. 900. ii, 119. 422. 472. 521. 541. 546. 551. 876. iv, 220. 228. 591. v, 47. 370. 575
 Bellumque ii, 480
 Bene ii, 754. iii, 46. 155. 190. 585. 588. iv, 58. 719. 918

- Bessemque iii, 571
 Bibentem v, 306
 Bibit iv, 611
 Bigis v, 3
 Bina i, 20. 545. 548. ii, 179. 193. 305.
     iv, 859
 Binæ iv, 594
 Binas ii, 698. 719. 733. iii, 219. 243.
     383
 Binis i, 551. 554. 698. ii, 159. 175
 Binosque iii, 570
 Bis i, 316. 540. 548. 549. 556.
     680. ii, 295. 325. 697. 700. iii, 163.
     245. 254. 260. 546. 547. 570. 598.
     597. 598. 616. iv, 293. 324. 451.
     456. 465. 475. 483. v, 29. 490. 504.
     539
 Bisque i, 586. iii, 571. iv, 451
 Bithynia iv, 761
 Blandis ii, 147
 Blanditus iii, 149
 Bona (sub.) iii, 526. iv, 403. 429
 Bonis (sub.) ii, 11. iv, 6. 529. 874
 Bonis (adj.) v, 319. 497
 Bonus iv, 200
 Bootes i, 323. v, 20
 Boreæ i, 683
 Boream i, 379. 564
 Boreamque i, 321
 Borean iv, 647
 Boreas iv, 592. v, 70. 105
 Brachia i, 395. ii, 164. 258. 458. v,
     240. 423. 550
 Breve i, 823
 Brevia ii, 928
 Breviantur iii, 434
 Brevibus iii, 277
 Brevior ii, 536. iv, 456
 Breiores iv, 89
 Brevis i, 306. iii, 230. iv, 305
 Breviterque iii, 447
 Brevius iv, 855
 Bruma (hyems) ii, 267 (solstitium
     brumale) iii, 229
 Brumæ (solstitium brumale) ii, 404.
     421. iii, 481. 649
 Brumæ (hyemi) ii, 418
 Brumam (hyemem) ii, 659 (solstitium
     brumale) iii, 661
 Brumalem i, 589. iv, 253
 Brumales iii, 266
 Brumali iii, 458
 Brumalia iii, 345
 Brumalibus iv, 326
 Brumalis i, 580
 Brumas (annos) iii, 607
 Brutusque i, 783
- C.
- Cacumen ii, 806
 Cadant v, 731
 Cadantque iii, 418
 Cadat iv, 117
 Cadendi ii, 799. iii, 292
 Cadendo i, 169
 Cadendum ii, 870
 Cadens i, 232
 Cadente i, 241. iv, 791
 Cadentem i, 205. v, 485
 Cadentes ii, 878
 Cadentia i, 387. iii, 108
 Cadere i, 536
 Caderet i, 170
 Cadet ii, 874. iv, 127
 Cadit ii, 277. 408. iii, 280. iv, 422.
     429
 Caduca iv, 403
 Cadunt i, 824. iii, 263
 Cæca iv, 246
 Cæcaque i, 131. iv, 2
 Cæcam i, 714
 Cæco v, 54. 190. 398
 Cæcoque i, 500
 Cæcum i, 87. v, 463
 Cæde iv, 222. v, 492
 Cædes ii, 598. v, 658. 668
 Cædis v, 668
 Cædunt iv, 603
 Cælo i, 678
 Cælatus v, 235
 Cæsar i, 7
 Cæsare iv, 766
 Calamos ii, 40. iv, 154
 Calamum v, 295
 Calentem iv, 599
 Calidas i, 853
 Calidi iv, 250
 Calidis i, 141
 Caligine ii, 766. iv, 388. 533
 Caligo i, 127. iv, 309
 Calorem ii, 184
 Calores iv, 589
 Calydonea v, 180
 Camillos iv, 86
 Camillus i, 782
 Camini iv, 250
 Campis iv, 233. 727. 738
 Campo v, 83
 Campoque v, 448
 Campos i, 703. 898. 907. ii, 21. iv, 525.
     v, 237
 Campum v, 78. 427. 684
 Campus v, 99
 Canam i, 91. 808. ii, 60. 141. 713. iii,
     14. v, 174

- Cancer (sidus) i, 266. 670. ii, 181. 213.
 225. 253. 292. 494. 555. 633. iii,
 229. 570. 625. iv, 162. 323. 381.
 531
 Cancerque ii, 417
 Cancri i, 566. ii, 236. 496. 510. iii,
 264. 575. 635. 646. 651. 673. iv,
 329. 381. v, 197
 Cancro ii, 259. 404. 460. 543. 547. iii,
 407. iv, 317. 334. 351. 705. 758. v,
 174
 Cancroque ii, 179
 Cancrum i, 266. 620. ii, 33. 199. 364.
 512. iii, 316. iv, 752
 Candens i, 701
 Candentem i, 585
 Candescere i, 813
 Candet i, 754. 800
 Candidaque i, 329
 Candidus i, 709. 713
 Canenda i, 120. iii, 22. 93. v, 27
 Canendum iii, 164
 Canentem i, 22
 Canenti ii, 767
 Canentur i, 256. iii, 586
 Canes iv, 606
 Canescunt i, 706
 Canibus v, 184. 188
 Canicula (sidus) i, 403. v, 207
 Canis (sidus) v, 17. 207
 Canit ii, 41
 Canities v, 689
 Canunt i, 894
 Canuntur iv, 107
 Cannas iv, 37
 Cannasque iv, 567. 661
 Canopum (sidus) i, 216
 Canora iii, 655
 Cantabit v, 336
 Cantibus i, 5
 Cantu i, 333
 Cantus iv, 153
 Capacia i, 144
 Capax iv, 902
 Capaxque ii, 106
 Capella (sidus) i, 373
 Capellæ v, 138
 Capellam (sidus) ii, 30
 Capellas i, 841
 Caper (sidus) ii, 659
 Caperet iii, 81. iv, 766
 Capesse iii, 177
 Capessit iv, 320. 480
 Capessunt ii, 744. 963
 Capiat iv, 541
 Capienda iii, 448
 Capiens v, 396
 Capilli v, 557
 Capillis v, 149
 Capillos i, 834
 Capit ii, 239. 812. 880. iii, 246. iv,
 831
 Capite (nom.) iii, 541
 Capiti i, 448
 Capitis (nom.) iv, 906
 Capitulos iv, 28
 Capitar ii, 489
 Capiunt ii, 52. iv, 223
 Capiuntque ii, 689
 Cappadocum iv, 761
 Capricorne i, 624. ii, 187. 252. 365.
 417. 553. 563. iii, 576. iv, 243. 791.
 v, 390
 Capricorni i, 382. ii, 445. 498. 547.
 iii, 257. 674. iv, 323. 486
 Capricorno ii, 281. 625
 Capricornum ii, 404. iv, 344
 Capricornus i, 271. 670. ii, 171. 231.
 240. 286. 290. 463. 494. 507. 554.
 iii, 458. 637. iv, 350. 384. 569.
 708
 Caproque ii, 179
 Captabit v, 398
 Captas iv, 181
 Captat ii, 510
 Captatur ii, 496
 Captentur ii, 519
 Capti i, 516
 Captis iv, 30. v, 702
 Captisque ii, 6
 Capto iv, 884
 Captos ii, 239. iv, 286
 Captum ii, 128
 Captus iv, 30
 Caput i, 399. ii, 456. iii, 320. iv, 225.
 v, 149. 518. 581
 Caræque v, 507
 Carcere i, 922. ii, 93. 954
 Carcere (retibus) iv, 287
 Carcere (parte terrarum duplici) iv,
 740
 Carceribus (retibus) v, 662
 Carceris v, 621
 Cardine i, 456. 462. 590. 603. 615. 627.
 ii, 808. 841. 868. 873. 929. 939.
 iii, 180. 189. 603. 623. iv, 162. 327.
 v, 76
 Cardinibus ii, 675. 789. iii, 185. 208.
 Cardinibusve iii, 90
 Cardinis ii, 678. 895. iii, 611
 Carebat i, 67
 Carentem i, 124
 Caret iv, 466
 Caria iv, 768
 Carina i, 706
 Carinæ i, 305. iv, 55
 Carinas v, 301
 Carmen i, 118. ii, 754. iv, 436

- Carmina i, 12. ii, 9. 137. 142. 760. iii, 30. 38. 270. v, 335
 Carmine i, 1. 334. 808. ii, 765. 928. v, 559
 Carminibus ii, 37
 Carminis i, 22
 Carnificisque v, 625
 Carthaginis i, 790. iv, 40. 48. 600. 778
 Carthago iv, 659
 Casibus ii, 35
 Caruerunt v, 589
 Caspiaque iv, 650
 Cassiepia i, 361. 695
 Cassiepiæ i, 684
 Casta iv, 763
 Castam i, 49
 Castamque iv, 572
 Castris (stationes celestes) ii, 964
 Casu i, 53. iv, 856. v, 441
 Casus i, 2. ii, 261. 934. iii, 32. 68. 667. iv, 15. v, 559. 564
 Casus i, 747
 Casusque ii, 903
 Casusve iii, 535
 Catenæ v, 630
 Catenas iv, 394. v, 573
 Catenis iv, 41
 Catonem iv, 87
 Catonis v, 453
 Catulos v, 200
 Catulosque v, 709
 Caudæ iv, 217. 554. 569
 Caudam i, 269. 310. 608. 627. 688
 Caveis v, 386
 Cavere iv, 59
 Cavernæ i, 721
 Cavernam i, 202
 Cavis i, 164
 Causa (nom.) i, 102. ii, 284. iv, 520. 812. 841. v, 605
 Causa (abl.) ii, 706
 Causæ i, 322. 335
 Causam v, 574
 Causas i, 106. 715. ii, 695. iii, 54. iv, 76. 198. 521
 Causasque ii, 27
 Causis i, 72. ii, 132. iii, 386. v, 136. 223
 Cautes v, 45. 550. 613
 Cautibus v, 572
 Cecidere v, 341
 Cecidissee iv, 41. v, 114
 Cecinere ii, 49
 Cecinit ii, 7
 Cedat ii, 882
 Cedentemque iv, 68
 Cedentia iii, 436
 Cedere iii, 470. v, 728
 Cederet ii, 585
 Cedit ii, 533. iv, 313. 322. 362. 435. v, 604
 Cedunt i, 391. ii, 530
 Celanda i, 748
 Celant i, 475
 Celare iv, 287
 Celat iv, 307
 Celata iii, 353
 Celebrare ii, 403. v, 682
 Celebrataque iv, 768
 Celeres iv, 173. 242. 291. 789
 Celeri v, 165
 Celerique v, 24
 Cellas v, 287
 Celsior iii, 180. v, 351
 Censendum iv, 246
 Censentur ii, 226. 293. 653. 667. 678. iii, 598. iv, 705
 Censetur iii, 97. 127. iv, 317. 325
 Censibus v, 404
 Censu i, 792. ii, 167. iv, 508. v, 718
 Censum ii, 69. 888. iii, 72. iv, 11
 Censumque iv, 539
 Census i, 12. iv, 11. 172. 272. 693. 878. v, 278. 387
 Census ii, 110. iv, 192
 Censusque ii, 457. 823. iv, 126. v, 369
 Centaure ii, 612
 Centauri i, 691. ii, 663. iii, 575. iv, 230. 321. 343. 432
 Centauro ii, 260. 463. 498. iv, 787
 Centaurum i, 611. ii, 553
 Centaurus i, 425. ii, 241. 533. iv, 357. v, 348
 Centaurusque iv, 384
 Centesima ii, 336
 Centum iii, 419
 Ceperat i, 332
 Ceperit iv, 538
 Cepheids i, 443
 Cepheus v, 23. 449
 Cepheusque i, 361
 Cepisse i, 399. v, 189. 664
 Cepit i, 345. 919. iv, 48. 904
 Cepitque i, 97
 Cercopum iv, 669
 Cererem (æstatem) ii, 658 (ægetem) iii, 152. 629. 664. iv, 261 (panem) iv, 734
 Cereris (Deæ) ii, 442
 Ceres (frumentum) ii, 21. v, 280
 Cernant iv, 928
 Cerne v, 293
 Cernenda iii, 676
 Cernere i, 19. 394. ii, 121. 387. 479. 661. iv, 195. 261. 389. 922. v, 727
 Cerneret i, 432
 Cernimus i, 504
 Cernis v, 232

- Cerniti i, 634. 799. ii, 792. 800
 Cernunt ii, 776
 Cernuntur i, 676
 Certa i, 477. 483. ii, 467. v, 653
 Certa i, 22. 110. ii, 770. 965. iii, 173.
 411. iv, 14. 248. 858
 Certamina ii, 1
 Certamque i, 506. 507
 Certans v, 25
 Certantem iv, 206
 Certantes i, 304. v, 141. 787
 Certantia v, 510
 Certarunt i, 82. 916
 Certas iii, 45
 Certasque iii, 71
 Certior i, 308. ii, 373
 Certis i, 59. 65. 256. 472. 486. ii, 207.
 iii, 35. 51. 268. 297. iv, 107. 295.
 v, 385
 Certo i, 148. ii, 478. 961. iii, 73. 136.
 157. 186. 193. 584. iv, 111. 119.
 839. v, 634
 Certos i, 534. iii, 214. 581. iv, 819
 Certum i, 489. ii, 113
 Certumque iv, 208
 Cervice i, 341. v, 554
 Cervicem i, 617
 Cervicibus iv, 143. 704
 Cessabat i, 74
 Cessant i, 817. iv, 820
 Cessare iv, 75
 Cesserat i, 886. iii, 381
 Cesserit iii, 25
 Cesset i, 467
 Cessit ii, 879
 Ceti i, 612. v, 600. 656
 Cetum v, 15
 Cetus i, 440
 Ceu i, 351. 702. 833. v, 36
 Chaos i, 125. ii, 13
 Chartis v, 459
 Chartisque v, 476
 Charybdin iv, 606
 Charybdis iv, 421
 Chelæ (sidus Libræ) ii, 629. iii, 293.
 iv, 203. 548
 Chelarum i, 609. v, 294. 337
 Chelarumque iii, 305
 Chelis ii, 179. 524. 544. 555. iv, 473
 Choreas i, 669. v, 239
 Choros ii, 118. v, 484
 Cibi iv, 76. 540
 Cibis iv, 287. v, 675
 Cicatrix i, 723
 Cient v, 440
 Cilicum iv, 625. 799
 Cinerem i, 732
 Cineres i, 518. v, 210
 Cineri iii, 8
 Cingentis iv, 597
 Cingitur iii, 397
 Cinnama iv, 738
 Circa i, 288. 296. 300. iv, 677
 Circinat i, 636. 711
 Circo v, 89
 Circuit ii, 308. iv, 609
 Circuitu ii, 129. 376. iii, 363
 Circulus i, 564. 588. 671. 800. ii, 273.
 348. 370. iii, 225. 230
 Circum (nom.) v, 81
 Circum i, 236. v, 558
 Circumdare ii, 773
 Circumdat i, 593. iv, 629
 Circumdata iv, 787. 802
 Circumdatus i, 21. v, 389
 Circumfer i, 647
 Circumferet v, 397
 Circumfert i, 568
 Circumfusus iii, 49
 Circumque i, 189. 312
 Circumsonat v, 582
 Circumspicis ii, 256
 Circumstrepit i, 23
 Circumvallata v, 678
 Circumvenit iii, 376
 Circumvolat iv, 613
 Circumvolitans iii, 369
 Citis v, 419
 Citius iii, 545. v, 640
 Cito v, 163
 Citos v, 167
 Civem iv, 635. v, 494
 Civiles i, 904
 Civilia iv, 44
 Civilibus iii, 106. iv, 58
 Clades ii, 597. iv, 19
 Clamorque v, 122
 Clara iv, 562. v, 253. 721
 Claramque iv, 612
 Clarior i, 755
 Clarique i, 794
 Clarius i, 417
 Claro i, 326
 Clarumque i, 613
 Clarus i, 356
 Classe iii, 20
 Classemque v, 47
 Classes v, 55
 Classibus i, 774. v, 44
 Claudant v, 363
 Claudendoque v, 686
 Claudentes i, 274. 372
 Claudere ii, 121
 Claudi i, 793
 Claudicet iii, 260
 Claudique i, 459

- Claudit i, 615. ii, 193. 954. iv, 479
 Clauditor ii, 273
 Claudunt iv, 358. 476. v, 185. 602
 Claudus ii, 259
 Clausa i, 922. ii, 93
 Clausasset iv, 32
 Clausos iv, 740
 Claustra i, 542. v, 76
 Clausum iii, 641
 Clausus i, 166
 Clavoque v, 41
 Clavum iv, 282
 Clavumque i, 621
 Clementior iv, 461
 Clivo i, 674
 Clivoque v, 60
 Clœlia i, 778
 Clunes ii, 462. iv, 707
 Clunibus ii, 199
 Coacervatis i, 888
 Cocles i, 779
 Coëant i, 314
 Coëat i, 721
 Coërcent i, 220
 Coërcet iii, 647
 Coërcita iv, 190
 Coëunt ii, 195. 626. 683. iv, 83. 772.
 810
 Coëuntēs i, 603
 Coëuntibus iv, 301
 Cœlestia v, 21
 Cœlestis i, 3. 335
 Cœlestum i, 26
 Cœli i, 39. 58. 150. 187. 377. 455.
 461. 495. 565. 598. 719. 726. ii,
 115. 644. 791. 795. 966. iii, 5. 76.
 101. 179. 331. 360. 374. 506. 537.
 583. iv, 425. 553. 588. 868. 876.
 915. v, 12. 53. 654. 720. 726
 Cœlique i, 318. 354. 648. 722. 873
 Cœlo i, 14. 42. 118. 134. 260. 352.
 377. 455. 461. 479. 536. 736. 756.
 797. 857. 866. 903. 924. ii, 26. 61.
 105. 141. 263. 375. 397. 742. 864.
 876. iii, 604. iv, 115. 280. 406.
 466. 817. 896. v, 9. 20. 296. 526.
 539. 593
 Cœloque i, 371. ii, 120. 124. 355. iv,
 57. 887. v, 4. 71. 368. 633. 657
 Cœlum i, 97. 108. 131. 181. 220. 331.
 377. 420. 452. 548. 556. 562. 578.
 638. 652. 658. 691. 746. 758. 782.
 862. ii, 37. 38. 79. 88. 115. 125. 606.
 648. 656. iii, 620. iv, 305. 364. 390.
 522. 676. 835. 859. 876. 927. 935.
 v, 91. 99. 158. 603. 616
 Cœlumque i, 39. 285. 514. 605. 702.
 750. 797. 827. ii, 102. iv, 269. 887.
 v, 59. 395
 Cœlumve i, 418
 Cœperat ii, 367. v, 580
 Cœperit iii, 221
 Cœperunt iv, 548
 Cœpit i, 295
 Cœptis iii, 36
 Cœptum i, 696
 Cœruleam i, 731
 Cœruleo i, 416. 701. v, 676
 Cœruleum i, 710. v, 260
 Cœruleus v, 416
 Cœtu i, 799
 Cœtus ii, 640
 Cogat i, 726
 Cogatque iv, 98
 Cogere ii, 114
 Cogetque v, 484
 Cogi ii, 114
 Cogit i, 877. ii, 526. 617. 621. 861. iii,
 837
 Cogitque i, 700
 Cognata i, 254. ii, 301. 384. 578. 608.
 652. 670. v, 438
 Cognataque i, 904
 Cognatas iv, 260
 Cognati v, 703
 Cognatis ii, 67
 Cognatumque ii, 123
 Cognita i, 38
 Cognitor v, 321
 Cognosce iii, 276
 Cognoscere i, 25. 107. 481. 646. iv,
 391
 Cognosci iv, 918
 Cognoscunt i, 523
 Cognovit v, 574
 Coguntur iv, 84
 Cohibendo iv, 201
 Cohibet i, 681
 Coisse i, 492
 Coit i, 628. 649. v, 55
 Colare v, 193
 Colchida iii, 9. iv, 518
 Colchidos v, 34
 Colendæ iv, 570
 Colendi v, 272
 Colentem iv, 647
 Colentes v, 344
 Colet v, 244. 256
 Colit ii, 512. iv, 707. 749. 756, 757.
 762
 Colitur ii, 613
 Colla ii, 457. iv, 143. v, 518
 Collato i, 755
 Collecta iii, 270
 Collegia ii, 161
 Collem v, 260
 Colles ii, 20. 773
 Collibus iv, 737

- Colligitur i, 235
 Collisa i, 855
 Collo ii, 250. v, 116
 Collocat ii, 923
 Coloni i, 875. iv, 400
 Colonis i, 74. iv, 140
 Colonos i, 882. iv, 671
 Colonus iv, 691
 Color i, 414. iv, 759
 Coloratas iv, 720
 Colore i, 466. 731. 750. iv, 712. 730
 Colorem iv, 122. v, 712
 Colores v, 508
 Coluerunt i, 46
 Columnam i, 839
 Colunt i, 237. v, 176
 Coluntur i, 225
 Comas i, 834. v, 148
 Comes ii, 160. 884
 Cometæ i, 824. 890
 Cometas i, 812. 864. 868
 Conica v, 471
 Conitata ii, 92
 Comitantia i, 562. 598. iii, 364
 Comitem ii, 665
 Commenta i, 89. v, 477
 Commentum i, 84
 Commercia i, 88. ii, 125. 346. 358.
 382. 467. iv, 170. 296. 809. v, 379.
 700
 Commilitio i, 780
 Commissa i, 913. v, 411
 Commissis ii, 170
 Commissus i, 426
 Committere v, 359
 Commixtus ii, 623
 Commoda ii, 391
 Commodat ii, 960
 Commoditate ii, 618
 Commune ii, 140. 206. iv, 103
 Communemque v, 675
 Communi ii, 340. 706
 Communia ii, 230
 Communis ii, 550. iv, 702. v, 66
 Communisque ii, 242
 Commutant ii, 639
 Compagibus ii, 803. iii, 357. iv, 828
 Compagine i, 717. 725. 838
 Compar iv, 47
 Compede v, 187. 662
 Compendia ii, 928. iii, 277. iv, 19.
 175. 192. 199. 305
 Comperta ii, 725
 Compleat iv, 541
 Complecti ii, 628
 Complectitur ii, 854
 Completes ii, 237
 Complet iii, 607. v, 679
 Complexa ii, 502. iii, 70
 Complexi i, 54
 Complexum i, 859
 Complexus i, 150
 Compone ii, 788
 Componere ii, 817. iii, 30. 100. 214.
 iv, 172. 879
 Componet v, 455. 471
 Componit i, 576. iv, 341. v, 451
 Componitur v, 286
 Compositi iii, 137
 Compositis iv, 58
 Compositum iii, 107
 Composuit ii, 38
 Comprehendere i, 108. 355. v, 233
 Comprénditur i, 830. iii, 104
 Compulsi ii, 878
 Computet ii, 329
 Conando i, 95
 Conantur v, 433
 Conaris iv, 390
 Conatum v, 179
 Conatur ii, 500
 Conatus i, 28. 355
 Concedere iii, 253
 Concedit iv, 331. 342
 Conceditur ii, 718
 Concedunt iv, 397
 Conceptos iii, 13
 Concessa iv, 231. 337
 Concessit i, 105. ii, 532. iii, 118. iv,
 664
 Concessumque i, 9
 Concessus iii, 99
 Concha v, 399
 Concharum ii, 93
 Concipiunt ii, 909
 Concita ii, 223
 Concitat v, 577
 Concludens iii, 145
 Concluderet iii, 49
 Concludit i, 696
 Concluditur v, 718
 Concordia (sub.) i, 411. ii, 390. 412.
 631. 705
 Concordia (adj.) ii, 428
 Concors i, 142
 Concurrendo i, 172
 Concurrere iii, 548
 Concutitur iv, 828
 Conde ii, 899
 Condentur iii, 347
 Condere iii, 29. v, 493
 Conderet ii, 475
 Condidit ii, 437. 946. 968. iv, 776. v,
 738
 Condit ii, 24. 836. 957. iv, 869. 921.
 v, 381
 Conditia i, 204. 248. ii, 283. 288. 537.
 668. 936. iii, 46. 83. 88. 114. 262.

295. 619. 641. iv, 196. 209. 300.
 378. 492. 773. 784
 Conditio iii, 130
 Conditio i, 784. ii, 701. 773
 Conditur i, 427
 Conditus i, 119. iii, 168. 585
 Conducitur ii, 374
 Coner i, 561
 Conferre ii, 315
 Conferta v, 726
 Confertur ii, 326
 Conficiant iii, 339
 Confinis iii, 74
 Confixit i, 910
 Confossis v, 608
 Confundant iii, 159
 Confunderet iii, 82
 Confundis i, 223
 Confunditur v, 673
 Confusi ii, 51
 Confusique iv, 377
 Confusum i, 489
 Congeritur v, 688
 Coniuge v, 23
 Coniugio iii, 120
 Coniuncta ii, 164. 197. 238. iii, 456.
 iv, 310. 352. 619. 811
 Coniunctos ii, 473
 Coniunges iii, 175
 Coniungit i, 448. ii, 497. iv, 333
 Coniungunt ii, 684
 Coniunxit iv, 280
 Connexa ii, 388. 459
 Connexo ii, 180. iii, 348
 Connubia ii, 925
 Conscendere v, 10
 Conscia i, 1. 322
 Consensu ii, 63. 271. 359
 Consensus ii, 386
 Consentit iv, 487
 Consepia iv, 303
 Conseret v, 261
 Considens ii, 251
 Consilium ii, 485. 531. iv, 899
 Consistit v, 387
 Consistunt i, 171
 Consonat ii, 281. 522. iii, 110. 207
 Consortis iv, 330
 Consortia ii, 216
 Conspectum i, 456
 Conspicere ii, 506
 Conspiciant i, 720
 Conspicimus i, 216
 Conspicit i, 291. ii, 280. 291
 Conspicitur i, 332. 360
 Conspicuum iv, 563
 Conspirat i, 251
 Constabunt iii, 247
 Constans ii, 615
 Constant ii, 749
 Constare i, 497
 Constat ii, 700. iii, 129. 140. 209
 Constant ii, 696
 Consternitur iii, 652
 Constet i, 185
 Constitit ii, 727. iii, 46. 179. 585. 590
 Constituerint ii, 762
 Constitit v, 343
 Constituit i, 439. v, 31
 Constituant iii, 462
 Constringit iv, 630
 Constructum i, 247
 Constructus iv, 888
 Construit ii, 321
 Consul iv, 46
 Consule (verb.) iii, 197
 Consulta iii, 678
 Consultare i, 92
 Consultis iv, 95
 Consumat ii, 347
 Consumere i, 537
 Consumet ii, 318. 343
 Consumit ii, 258
 Consumimus iv, 1
 Consumitur iii, 350
 Consummans iv, 448
 Consummant iv, 159
 Consummat i, 567
 Consummentque iv, 251
 Consumunt v, 585
 Consurgens i, 632. v, 270
 Consurgere i, 502. iii, 293
 Consurgit i, 282. ii, 782. v, 38
 Consurgunt i, 317. iv, 415. v, 175. 656
 Contactu iv, 464
 Contemne iv, 923
 Contemplare ii, 644
 Contendere v, 496
 Contenta i, 408. 472. 510. iii, 39. iv,
 508. v, 316
 Contento iv, 347
 Contentum i, 269
 Contentus ii, 297. 841. iv, 909
 Contextit i, 754. v, 610
 Contexta ii, 67
 Contextas v, 560
 Contextis iii, 366. v, 203
 Contigerim v, 11
 Contigit i, 392. 889. iv, 72
 Continet i, 262. iii, 97. 134. 146. 563
 Contingat i, 115
 Contingant iii, 109. 125
 Contingens ii, 367. 892
 Contingere ii, 825. iii, 69. v, 78
 Continuis ii, 218
 Continuo ii, 346
 Continuusque iv, 825
 Contorquet i, 416

- Contra i, 316. ii, 507. v, 595
 Contraque ii, 871
 Contractis i, 171
 Contractus ii, 252
 Contrahit iv, 717. v, 60
 Contraria i, 406. ii, 165. 397. 402.
 409. 410. 527. 574. 579. iv, 814.
 850
 Contrarius iv, 862
 Contulit ii, 477
 Convallibus i, 164
 Convecta v, 377
 Convellit v, 69
 Convenient i, 722
 Convenit i, 148. ii, 336. 781
 Convenitque i, 160
 Conveniunt ii, 467. iii, 531. v, 109
 Conversa i, 67
 Conversaque ii, 469. iii, 18
 Conversis iii, 265. iv, 262
 Verso ii, 929. iii, 623
 Convertere i, 298. iv, 282
 Convertit ii, 508
 Convertitque iii, 649
 Convexa i, 207. iii, 325
 Convexi ii, 117
 Convexo i, 539. ii, 374
 Convicia iv, 873
 Convivia v, 332
 Convolvens i, 440
 Copia iii, 123
 Coquat iii, 316
 Coquere v, 683
 Coquet v, 533
 Corsica iv, 639
 Corda i, 79. ii, 452. iv, 529. v, 63. 135.
 144
 Corde ii, 898. iii, 203. iv, 929
 Cordi ii, 638. iv, 241
 Cornibus i, 331. iv, 144
 Corniger v, 39
 Cornu iv, 240
 Cornua ii, 103. 246. 490. iv, 510. v,
 338
 Corona i, 753
 Coronæ v, 21. 253. 269
 Corpora i, 171. 878. 888. ii, 86. 580.
 604. 653. 907. iii, 617. iv, 102. 150.
 375. 727. 891. v, 61. 191. 432. 629
 Corporaque ii, 103
 Corpore i, 209. 247. 339. ii, 17. 170.
 240. 455. 715. iv, 230. 888. 921. v,
 607. 610. 669
 Corporeis i, 465
 Corporibus i, 757
 Corporis i, 292
 Corpus i, 134. 148. 339. ii, 94. 705.
 753. iii, 61. iv, 54. 238. 703. 910.
 930. v, 169. 271. 612
 Corpusque ii, 66. iv, 916. v, 401
 Corripit i, 819. 879. iv, 541
 Corruptus v, 691
 Cortice i, 854
 Corvinus i, 780
 Coruscis i, 858
 Corinthon iv, 612
 Cossusque i, 786
 Cothurno v, 458
 Crasso i, 754
 Crater (sidus) i, 425. v, 235. 250
 Creando iv, 825
 Creant iv, 519
 Creantur ii, 580. 627. 642. v, 135. 648
 Creat iv, 529
 Creata i, 522
 Creati ii, 834
 Creatis iv, 534. v, 190. 391
 Creatos ii, 612. iv, 116. v, 520
 Creatum i, 500. ii, 235
 Creatur iv, 370. 428. v, 418
 Creatus ii, 40. v, 40
 Creavit i, 865. ii, 581. 657
 Crebris v, 225
 Crebrius ii, 652
 Credas v, 97
 Credat i, 499. v, 457
 Crede ii, 890. v, 105
 Credent iv, 275
 Credere i, 77. 183. 903. iii, 236. 553.
 iv, 169. 896. 933. v, 273. 299. 356
 Crederet i, 432. iv, 54
 Credet v, 241. 247
 Credi i, 493
 Credimus i, 460
 Creditur ii, 557
 Creentur i, 140
 Crematur i, 865
 Crepidinibus iv, 48
 Crepitant v, 602
 Crescat i, 535
 Crescendo iv, 127
 Crescens i, 375
 Crescere i, 433
 Crescit iii, 284. iv, 935
 Crescunt iii, 282
 Crete iv, 789
 Crete iv, 635
 Cretus v, 304
 Creverat iii, 290. 482
 Crimen iv, 418
 Crimina iv, 577. 666
 Crimine iv, 258. 350. v, 114
 Crines i, 833. iv, 722. v, 147
 Crinibus i, 836
 Cresum iv, 64
 Cruce v, 552
 Cruenta iii, 632
 Cruentis i, 906

- Cruentus v, 459
 Cruore iv, 61
 Cruoris v, 671
 Crura i, 690
 Cruraque iv, 709
 Crurum ii, 464
 Cubantem v, 305
 Cubilia ii, 778
 Cucurrit i, 420
 Cui i, 212. 358. 541. ii, 7. 106. 623.
 898. 937. 968. iii, 674. iv, 65. 197.
 335. 477. 536. 758. 765. v, 18. 32.
 99. 116. 174. 299. 742
 Cuique i, 60
 Cuique ii, 435. iii, 71. iv, 22. 410. 698.
 815. 857. 867
 Cujus i, 269. 374. ii, 747. iii, 143. 562.
 iv, 370. v, 178. 357
 Cujusque ii, 8. iii, 524
 Cujusque ii, 27. 819. 967. iii, 524
 Culmen v, 11
 Culmina ii, 892. 906
 Culminaque ii, 920
 Culmine i, 638. 712. ii, 810. 846. iii,
 593. v, 383
 Culpa i, 903. v, 540
 Culpam iv, 116
 Culpamve v, 414
 Cultus ii, 19. 834. iii, 109. iv, 146. v,
 115
 Cultus v, 146. 243
 Cultusque ii, 840. v, 267. 516
 Cumque (adv.) i, 924. iv, 8. 458. 484.
 v, 102. 493
 Cumulentque iii, 473
 Cunabula ii, 15
 Cuncta ii, 82. 438. 592. 700. 782. iii,
 93. 98. 162. 171. 202. 208. 278. 529.
 543. 548. iv, 195. 291. 770. 807.
 823. 853. 871. 892. 903. v, 27. 213.
 217. 474. 496
 Cunctaque iv, 107
 Cunctanti ii, 784
 Cunctas ii, 65. v, 719
 Cunctis iii, 193
 Cunctos iii, 77. iv, 97
 Cuperet i, 29. v, 531
 Cupiam ii, 136
 Cupiant v, 623
 Cupidine iv, 2
 Cupido ii, 616
 Cupido (Deus amoris) iv, 151
 Cupidos i, 302
 Cupient v, 166
 Cupientia iv, 139
 Cupis ii, 608
 Cupit i, 737
 Cupiunt ii, 628
 Cupiantque ii, 514
 Cur i, 99. 102. 502. 505. iv, 106. 876
 Cura ii, 433. 783. iv, 75. 503. v, 146.
 204
 Cura (abl.) i, 117. ii, 256. iii, 43
 Curas i, 54. 82. v, 334. 363
 Curasque iv, 12. v, 62
 Curisque i, 785
 Curiosque iv, 148
 Curis iv, 3. v, 315. 452
 Currans i, 677. 625
 Currentem iv, 852
 Currentesque v, 187
 Currentia ii, 245
 Currere v, 83
 Curret ii, 499
 Curribus iv, 163
 Currit i, 527. iii, 255
 Curru i, 667. 734. ii, 59. v, 73. 351
 Currum iv, 218
 Currumque i, 740
 Curruque i, 736
 Currus ii, 139. iv, 231. v, 10. 80
 Currus i, 744. v, 20
 Currusque i, 198
 Cursibus i, 728. ii, 805. iii, 212
 Cursu i, 355. 370. 403. 461. 681. 741.
 ii, 851. v, 233
 Cursum i, 598. iii, 517
 Cursuque i, 197
 Cursus i, 15. 34. 289. 380. 503. 532.
 ii, 72. 409. 783. 885. iii, 610. iv,
 863. v, 89. 448. 577
 Cursusque i, 414
 Curvata iv, 627
 Curvataque ii, 905
 Curvatis iii, 213
 Curvato iii, 333. iv, 240
 Curvatur ii, 863. 844
 Curvisque i, 741
 Curvo iv, 557
 Curvum v, 729
 Cuspide iv, 217. v, 202. 297
 Custos iii, 47. v, 16. 555. 621
 Cycladas iv, 638
 Cycni i, 344
 Cycnum ii, 31
 Cycnus v, 381
 Cyllenie i, 30. ii, 440. 943
 Cyllenius i, 869
 Cynosura i, 306. v, 696. 712
 Cynosurae i, 626
 Cynosuram ii, 30
 Cypros iv, 636
 Cytharæque iv, 529
 Cytherea ii, 439
 Cytherea ii, 922. iv, 580
 Cythereide ii, 33

D.

Da iii, 192
 Dabat ii, 8
 Dabimus iv, 406
 Dabis iii, 571
 Dabit ii, 748. 832. iii, 517. 568. 612.
 iv, 128. 193. 439. 509. 527. 546.
 562. v, 71. 205. 221. 265. 332. 450.
 634. 651
 Dabunt ii, 159. 629. iv, 535
 Dabuntur iii, 154
 Dæmonien ii, 897
 Dæmonium ii, 938
 Damna ii, 95. 262. iii, 287. 473. 640.
 iv, 19. 127. 271. v, 545. 674
 Damnanda iv, 491
 Damnandæ iv, 443
 Damnatusque i, 773
 Damnavit i, 773
 Damnosis ii, 915
 Danamque i, 763
 Dant i, 305. ii, 126. 689. 945
 Dapes v, 144
 Dare iii, 26. 564
 Darent iv, 23. 49
 Dares iii, 576
 Daret iii, 682
 Dat i, 221. 583. ii, 544. 548. 568. 570.
 649. iv, 76
 Data ii, 358. iii, 96
 Datæ iv, 18
 Datis v, 670
 Datum ii, 114. iii, 100
 Datur ii, 390. 577. iii, 473. iv, 438.
 575
 Datus iv, 800
 De i, 167. 187. 324. 353. 445. 446.
 623. 786. 833. ii, 47. 51. 323. 450.
 455. 560. 906. 939. iii, 189. iv, 590.
 930. v, 29. 57. 90. 97. 300. 505.
 614
 Dea ii, 916
 Debeat iii, 394
 Debebitus ii, 57
 Debere ii, 224
 Debet i, 195. iii, 246
 Debilis iii, 355
 Debilibus ii, 264
 Debitor v, 320
 Decania iv, 298
 Decebit ii, 746
 Decedant iii, 593
 Decedit v, 212
 Decem iii, 572. iv, 320. 356. 360. v, 102
 Decemque iv, 484
 Decent v, 554
 Decertent ii, 431
 Decet ii, 813. 926

Delph. et Var. Clas.

Decies iii, 592
 Decii i, 787
 Decima iv, 478
 Decimæ iv, 450. 491. 496
 Decimæque iv, 445. 470
 Decimam ii, 336. iv, 450. 462. 470. 472
 Decimamque iv, 487
 Decimum iii, 615
 Decios iv, 86
 Decipit ii, 131
 Decipitur ii, 131
 Decircinat i, 303
 Declinet iii, 678
 Declivia i, 233. 240. ii, 919
 Decore v, 146. 267
 Decrescent iii, 414
 Decuit v, 276
 Decurrit iii, 315
 Decurrens i, 566. 607
 Decurrere i, 512. 531. v, 9
 Decurreret v, 5
 Decurrit ii, 194. 647
 Decurrunt i, 402
 Decus i, 51. 354. ii, 814. iv, 194
 Dederat i, 178
 Dodere v, 543
 Dederim v, 298
 Dederint ii, 763
 Dederit i, 924
 Dederunt i, 84
 Dedisset ii, 122. v, 742
 Dedit i, 40. 80. 501. ii, 98. 106. 340.
 436. iii, 64. iv, 113. 698. 875. v, 33.
 133. 134. 616
 Deducta i, 230
 Deductum v, 685
 Deducere i, 3. ii, 128. 204. 294
 Deducitur i, 286. iii, 241
 Deduxit i, 106
 Deerant i, 886
 Deerit ii, 328. iv, 434
 Deesset iii, 596
 Deest iii, 557. iv, 272
 Defecerat i, 887
 Defecit iv, 841
 Defendere iv, 108
 Defendit iv, 709
 Defensa i, 919
 Defessa ii, 893
 Defessus i, 876. ii, 796
 Deficerent ii, 78
 Deficeres i, 229
 Deficiat i, 467
 Deficient iv, 534. v, 446
 Deficientia v, 315
 Deficiet ii, 732
 Deficis i, 222
 Deficit iv, 533. 851
 Defigens v, 594

Ind. Man.

C

- Defigere v, 86
 Defixa ii, 573
 Deflectere ii, 234
 Deflet i, 364
 Deflevit iv, 748
 Deflexum i, 741
 Defluxere v, 556
 Defuerit v, 319
 Degenerant iv, 77
 Degustatam iii, 613
 Dei ii, 899. iv, 895
 Dejecta i, 179. ii, 869. 891
 Dejectus ii, 932
 Delapsa (abl.) iv, 747
 Delassabile ii, 242
 Delassata iv, 819
 Delectant iv, 512
 Delectique i, 47
 Delevit iv, 62
 Delia i, 231. 667. ii, 95. iv, 844. v, 721
 Delicias iv, 656
 Delonque iv, 638
 Delphinumque (siderum) v, 444
 Delphinus (id.) i, 353. v, 25. 416. 713
 Deltoton (sidus) i, 360
 Deltotonque (id.) v, 714
 Demergit iii, 181
 Demissus i, 398
 Demtis iii, 423
 Demum ii, 782. 854. iv, 649. v, 104. 686
 Dena iii, 279. 609. 614. iv, 485
 Denas iv, 301. 372. v, 118
 Denique ii, 99. 107. iv, 106. v, 328. 627
 Denis iv, 456. 475. 483. v, 504
 Denos iv, 410
 Densa i, 753
 Densis v, 727
 Denso v, 148
 Dentes v, 225. 602
 Dentibus v, 583
 Deo ii, 435
 Deorum ii, 116. 840. 933. iv, 908
 Deos ii, 23. iv, 934. v, 347
 Deosque ii, 967
 Depinget v, 261
 Depingitur i, 452
 Deplete iv, 13
 Deplorant i, 875
 Deponere iv, 875
 Deposcat iii, 143
 Deposititas iv, 247
 Deposititis ii, 250
 Deprendere i, 513. iii, 215. v, 296. 525
 Depranderet i, 828
 Deprendit i, 63. 820
 Depressisse ii, 562
 Depulsa i, 817
 Descendens i, 685
 Descendere iv, 878
 Descendit i, 118. 346. 733. 752. ii, 108. 850. iii, 662. iv, 817
 Descendunt iii, 478
 Descensum v, 5
 Describet iv, 557
 Describit ii, 828
 Describitur iii, 539. iv, 588. v, 669. 733
 Descripta iv, 701. 742
 Deserit v, 249
 Desertæ i, 330
 Desertis i, 75
 Desiderat iv, 276
 Designat i, 581. 624. ii, 289. 917. iv, 771
 Desinit ii, 176
 Desint i, 141
 Desit v, 522
 Despectant i, 283
 Despicit iv, 435
 Desponsam v, 615
 Destituent ii, 735
 Destringere iii, 629
 Destrui iii, 627
 Desudant v, 111
 Desultor v, 85
 Desunt ii, 260. 283
 Detrectetne ii, 348
 Deucalion iv, 833
 Devexo i, 674
 Devexum ii, 846
 Devictum iv, 87
 Devota ii, 894
 Devoti v, 341
 Deum i, 87. 48. 50. 138. 492. 924. ii, 61. 116. iv, 439
 Deumque i, 146
 Deus i, 9. 29. 50. 251. 346. 530. 872. ii, 82. 108. 475. 657. 768. 909. iv, 309. 390. 407. 697. 874. 916
 Dexter ii, 286. v, 105
 Dextra ii, 285. iii, 184. v, 647
 Dextra (abl.) iv, 61. 599. v, 505
 Dextram iv, 605. v, 342
 Dextri v, 37
 Dextris ii, 284. 293
 Dextro v, 539
 Dextros v, 82
 Dextrumque iii, 599
 Diana ii, 444
 Dicanda iii, 426
 Dicantur ii, 319. 344
 Dicatam i, 600
 Dicitum v, 368

- Dicatur ii, 887. iii, 224. iv, 857
 Dicatus iii, 120
 Dicavit ii, 435
 Dicta ii, 269. iii, 172. v, 645
 Dictantibus ii, 401
 Dictasset ii, 124
 Dictator iv, 149
 Dictet iv, 177
 Dictis iii, 277
 Dictum iii, 386
 Dictus i, 445
 Dicendo v, 480
 Dicere ii, 134. iv, 432. v, 464
 Dicitur ii, 740. 910
 Dicuntur ii, 215. 276. 743
 Didicit v, 96
 Didicisse ii, 761
 Didito iii, 423
 Diducta i, 348
 Diductus i, 331. 716
 Diduxitque ii, 724
 Die i, 267
 Diebus ii, 427. iii, 539
 Diei iii, 182. 250. 551. v, 698
 Diem i, 633. 702. ii, 73. 797. 958.
 iii, 19. 552. 626. 639. 650. 659.
 iv, 589. v, 60. 463
 Diemque i, 576. iii, 231
 Dierum iii, 235. 239. 349. 512. 559. 682
 Dies i, 55. 79. 243. 507. 526. 585.
 827. ii, 208. 421. 429. 828. 953.
 iii, 187. 241. 258. 266. 365. 519.
 531. 546. 671. iv, 339. v, 568
 Diesque ii, 405. iii, 520. 541. 562. iv,
 772
 Differt ii, 425
 Differtur iii, 26
 Difficile iii, 548
 Diffusa iv, 631
 Diffuso ii, 26
 Diffusus i, 835
 Digere iii, 454
 Digerit iii, 220
 Digesta ii, 77. 690
 Digestos iii, 160
 Digestum i, 148
 Dignos v, 318
 Digna i, 352
 Dignam iv, 794
 Dignas v, 134
 Dignata i, 41
 Dignataque i, 756
 Dignatus iv, 324
 Dignoscere ii, 608
 Dignum ii, 485
 Dignumque iv, 135
 Diis i, 29
 Diligerent ii, 480. 482
 Diligit ii, 145. 498. 507
 Dimensa i, 537. ii, 843
 Dimensus iii, 248
 Dimicat v, 210
 Dimidia ii, 734. iii, 261
 Dimidiam iii, 259. 474
 Dimidias ii, 744
 Dimidiasque ii, 699. 720
 Dimidium i, 659. iii, 375
 Dimidiumque iii, 366
 Dimittit i, 869
 Dinumerare i, 520
 Dira iv, 540
 Directus i, 291
 Direxere ii, 514
 Dirigit i, 269. ii, 171. iv, 323
 Dirigitur i, 563
 Diriguit v, 570
 Dirimens i, 547
 Diriment iv, 216
 Dirimentem iv, 678
 Dirimentibus ii, 313
 Dirimit i, 620. iii, 384
 Dirorum v, 540
 Discedat iii, 222
 Discedant iii, 137
 Discedit i, 551
 Discere iv, 409. 877
 Discernere i, 72
 Discernet v, 494
 Discernit i, 703
 Discernitque i, 633
 Discernitur iv, 322. v, 716
 Discordat ii, 422
 Discordes i, 436
 Discordia (sub.) i, 142. iii, 525
 Discordia (adj.) ii, 603
 Discordia (Dea) i, 921
 Discrepat iv, 426
 Discrevit i, 126
 Discrimen ii, 173. 284. iv, 571
 Discrimina i, 57. iv, 774
 Discrimine i, 66. 547. 558. 649. ii,
 206. 656. iii, 428. 620. iv, 97. 420
 Discurrentque iv, 228
 Discurrere i, 65
 Discurrit ii, 274
 Dispar i, 859. ii, 166
 Disparibus ii, 390
 Dispensat i, 252
 Dispensatque iv, 893
 Dispensata ii, 81
 Dispergitur i, 829
 Dispersi i, 744
 Dispersis i, 836
 Dispone ii, 727
 Disponere v, 169
 Disponetre v, 239

- Disposita iii, 62
 Dispositi ii, 790
 Dispositis i, 423. 502. 562. v, 285
 Dispositos ii, 72
 Dispositum iv, 712
 Disposuit i, 38
 Dissidet ii, 418. 606
 Dissimile ii, 165
 Dissimili iii, 235
 Dissimulant iv, 367
 Dissociata ii, 807
 Distat i, 572. 591. ii, 174. 347. 651
 Distant ii, 156. 809
 Distante v, 338
 Distantia ii, 278. 391
 Distendunt v, 684
 Distenta i, 204. 841
 Distentus ii, 263
 Distinguere i, 471
 Distingui i, 459
 Distinguit i, 329. 578
 Distinguitque iii, 428
 Distinguitur iii, 377
 Distinxerat i, 614
 Distribues iii, 493
 Diti v, 328
 Ditia iv, 754
 Ditia ii, 951
 Diversa i, 285. ii, 147. 413. 529. 808.
     969. iv, 316
 Diversa (abl.) i, 248
 Diversaque iii, 50. iv, 663
 Diversam iii, 416
 Diversas i, 831. iii, 544. iv, 739. v,
     190
 Diversasque iv, 379
 Diversi ii, 152
 Diversis i, 86. 317. 728. ii, 395. 432.
     iv, 586
 Diverso i, 287. 511. ii, 91. 170. 280.
     521. iv, 339
 Diversos ii, 708. iv, 129
 Diversum ii, 380
 Dives iii, 123. 595. iv, 124. 761. 793.
     v, 278
 Divesque iv, 522. 672
 Divide iii, 405
 Dividit i, 313. 339. 608. iv, 365. 697
 Dividuum iii, 466
 Divina i, 250. ii, 436. 451. iii, 90
 Divinas i, 1
 Divino ii, 136
 Divinos iv, 933
 Divis iv, 689
 Divisque i, 211
 Divisa ii, 214. 278. 287. 397. iii, 163.
     511. 534. iv, 785
 Divisas i, 463. 705. ii, 453
 Divisi ii, 676
 Divisis iii, 409. iv, 703
 Divisit ii, 476
 Diviso iii, 648
 Divisum i, 359. 606. ii, 298. iii, 522.
     iv, 314
 Divisumque iii, 620
 Divisus i, 593
 Divitis v, 16
 Divitias ii, 145
 Divortia iii, 384
 Divorum iv, 547. v, 18
 Divorumque v, 346
 Divos ii, 12
 Diurna i, 184. ii, 215. 221
 Diurnaque ii, 203
 Diurnæ iii, 398
 Diurnas ii, 218
 Diuturni iii, 125
 Divum i, 799
 Divum i, 750
 Divumque ii, 12
 Dixere ii, 25. 218
 Dixerunt i, 453
 Dixit iv, 189
 Doceatque iv, 919
 Docebit v, 378
 Docenda iii, 447
 Doceri iii, 39
 Docet i, 541. 700. ii, 262. 699. iv, 759.
     848
 Docilis i, 95
 Doctæ ii, 49
 Doctas i, 73. iv, 527
 Doctia iv, 191. 687
 Docui iv, 119
 Docuisse ii, 751
 Dodecatemoria ii, 695
 Dodecatemorii ii, 740
 Dodecatemoris ii, 712
 Dodecatemorio ii, 746
 Dodecatemorium ii, 700
 Dolent ii, 169
 Dolentem ii, 28
 Dolia i, 840. v, 679
 Dolus v, 648
 Domabit v, 707
 Dominam ii, 913
 Dominantia i, 63. iii, 119. iv, 409. 586
 Domibus iv, 181. 265. 559. v, 399
 Dominibusve v, 362
 Dominos iv, 315
 Dominum iv, 345. v, 456
 Dominumque ii, 81
 Dominus v, 456. 630
 Domitæ iv, 803
 Domitare iv, 234
 Domitor i, 791
 Domo v, 316
 Domos ii, 776

Doguere i, 43
 Domuique iii, 98
 Domuitque i, 334
 Domus i, 794. iii, 98
 Domus iii, 136. iv, 686. 765
 Dona iii, 574. v, 21. 254
 Donantem iv, 736
 Donat iv, 352
 Donataque iv, 779
 Donavit iv, 684
 Donec i, 217. ii, 847. iii, 86. 223. 264.
 433. 500. 651. iv, 627. 671
 Donis iv, 109
 Dorica iv, 767
 Dorsum iv, 748
 Dorso ii, 490
 Dorsoque v, 636
 Dotali i, 913
 Dotavit v, 710
 Dote iv, 525. v, 615
 Dotem v, 507
 Dotes ii, 306. 858. v, 329
 Dracone i, 459
 Draconem iii, 11
 Draconis i, 625. v, 389
 Duæ iv, 458
 Duas iv, 446
 Duasque iv, 497
 Dubia iv, 138
 Dubiam iii, 132. v, 84
 Dubias v, 194
 Dubitavit i, 430
 Dubitet ii, 105. iv, 176
 Dubium iv, 886
 Dubiumque i, 145
 Ducat iii, 460. iv, 99. v, 117
 Ducatur ii, 324. iii, 299
 Duce i, 305. 402
 Ducem iii, 86. iv, 331
 Ducenda ii, 769
 Ducens iii, 659
 Ducente i, 706
 Ducentem ii, 34
 Ducentia i, 302
 Ducere iii, 4. 298. iv, 120. 131. 232.
 913. v, 282. 373
 Duces (nom.) iii, 15. 24
 Duces (verb.) iii, 189
 Ducetque ii, 832
 Ducibus i, 906. v, 54
 Ducis ii, 4. v, 502
 Ducet iv, 563. v, 240. 352
 Ducetur iii, 592
 Ducit i, 336. 870. ii, 83. 521. iii, 279.
 665. iv, 218. v, 142. 338
 Ducitque ii, 960
 Ducite iii, 3
 Ducitur i, 261. 398. 674. ii, 392. 401.
 iv, 314

Ductam ii, 31
 Ductas iv, 254
 Ducti v, 518
 Ductorem i, 897
 Ductos i, 601
 Ductus (adj.) i, 838
 Ductus (sub.) ii, 274. 318. 343. 349.
 394
 Ductus ii, 368
 Ductu ii, 288. 338
 Ducunt ii, 484. 633. 682. 717. 743.
 iv, 499. v, 111
 Ducuntur i, 604. ii, 470. 518. iii, 511.
 v, 184
 Dulces ii, 42. v, 145. 332
 Dulci iv, 528
 Dulcia iii, 38. v, 173
 Dulcibus iv, 112. 174
 Dulcisve iv, 585
 Dum i, 714. 735. ii, 8. iii, 422. 480.
 664. 665. iv, 3
 Dumosis ii, 229
 Duo i, 21. ii, 174. 192. 279. 313. 393.
 661. iii, 593. iv, 651
 Duorum ii, 228. 326. 935. iv, 585
 Duobus iv, 452. 658
 Duos iii, 610
 Duodena iv, 451. 484
 Duodenas iii, 261
 Duplane ii, 174
 Duplex ii, 176. 526. 631. iv, 72
 Duplicant iii, 466
 Duplicarier iv, 248
 Duplicat ii, 328. iii, 602. iv, 446
 Duplicataque iii, 279
 Duplicatque iii, 600
 Duplicaverit v, 102
 Duplicemque ii, 662
 Duplices ii, 180
 Duplicisque i, 721
 Dura iv, 571
 Dura (abl.) i, 854
 Duram iv, 448
 Duras v, 550
 Durato ii, 55
 Duri v, 621
 Durior iii, 552
 Dux iv, 146
 Duxerat iii, 409
 Duxit ii, 9. iii, 73. v, 568

E.

E i, 261. 698. ii, 407. 446. iv, 152.
 594. v, 131. 590. 628
 Ea ii, 369
 Ea (abl.) ii, 423. iii, 199
 Eadem i, 185. 191. 506. 557. 595. ii

320. 563. 651. 887. iii, 575. iv, 544.
 809
 Eademve iii, 165
 Eant v, 730
 Earum iii, 157
 Eat i, 187. 198. iv, 702. 919
 Ebori iii, 28
 Ebusum iv, 641
 Ecce ii, 43. 775. iv, 73. 82
 Ecliptica iv, 818. 848
 Editur ii, 829
 Edocet iii, 110
 Edoctos v, 171
 Eduntur v, 143
 Effectus (sub.) ii, 160. 748. 802. iii,
 147. 158
 Effectusque ii, 967
 Effectu ii, 739. 822. iii, 211. 644
 Effert iv, 535. v, 348
 Efficiat ii, 349
 Efficit ii, 309. iii, 118. iv, 221
 Efficitur iii, 350
 Efficiunt i, 556. ii, 428. 677. 963. iii,
 535
 Effindere iv, 283
 Effingere ii, 333
 Effinget v, 250
 Effingetque v, 263
 Effingit v, 315
 Efflat v, 603
 Effluat ii, 764
 Efflata iv, 825
 Effrænos v, 220
 Effugit iii, 378
 Effulget v, 725
 Effulserit iii, 514
 Effundere iv, 11
 Effundit ii, 239
 Effunduntque v, 230
 Effusi v, 557
 Effuso ii, 225
 Effusus iii, 372. iv, 165
 Egens iv, 216
 Egere i, 123
 Eget ii, 235. v, 214
 Ego ii, 130. iii, 5. 156
 Eidem iii, 73
 Ejectæque iv, 55
 Eis ii, 744
 Ejus i, 237. 301. ii, 309. 748. 908. iii,
 214. 285. 294. 451. iv, 371
 Ejusque ii, 546 v, 280
 Ejusdem ii, 655
 Elatam iv, 847
 Elati iv, 71
 Elementa i, 144
 Elementis ii, 762
 Elephanta v, 704
 Elephantas iv, 667. 740
 Elephante iv, 236
 Eliget iv, 781
 Eludere v, 163
 Elusi i, 875
 Elusosque v, 473
 Emensis ii, 680
 Emenso ii, 886. iv, 52
 Ementita v, 60
 Emere iv, 132
 Emergentia iv, 637
 Emergit v, 198
 Emerita i, 421
 Emeritus i, 793
 Emicat v, 597
 Emimus iv, 10
 Emineat ii, 814
 Eminet i, 238. v, 581
 Emissa v, 442
 Emit v, 407
 Emitur v, 113
 Emittere iii, 663
 Emittunt iii, 623
 Emutare v, 149
 Enata iv, 27
 Enatat ii, 942. v, 324
 Engonasi v, 646
 Enim i, 26. 90. ii, 174. 293. 347. 508.
 651. 747. 860. iii, 165. iv, 103. 869
 Enixa i, 126
 Enixum ii, 13
 Eo (pron.) ii, 244
 Eoæ i, 224
 Eodem ii, 725
 Eoos i, 635
 Eorum ii, 356
 Epiroque iv, 612
 Epirosque iv, 690
 Epulas ii, 839. iii, 18. iv, 542
 Equæ ii, 947. iv. 48. 149. v, 264
 Equester v, 734
 Equinæ ii, 444
 Equino i, 426
 Equis i, 371. ii, 796. v, 3
 Equo i, 270. ii, 172. v, 636
 Equorum v, 74
 Equos i, 688. 728. iv, 232. v, 87
 Equus (sidus) i, 355. v, 24. 633
 Erectus iv, 906
 Ereptaque iii, 15
 Ereptis v, 252
 Ereptumque iii, 19
 Ergo i, 376. ii, 336. 788. iii, 676
 Erechtheos i, 882
 Eridanique iv, 611
 Erigit v, 417
 Erigone ii, 175. 499. 552. iii, 572.
 189. 334. 543. v, 251
 Erigonæ iv, 318
 Erigonen ii, 32. 406. 507. 559

- Erigones iv, 469
 Eripiunt i, 220
 Eripuitque i, 104
 Eris ii, 841
 Errantque iv, 70
 Errantes i, 740. v, 14
 Erranti v, 312
 Errat ii, 709
 Erres ii, 714
 Erret iii, 389
 Erroremque ii, 4
 Eruet v, 534
 Erumpens iii, 273
 Erumpere i, 857
 Erumpunt iv, 591
 Erunt iv, 401
 Eruta i, 515
 Escis iv, 112
 Etenim iii, 254
 Euboicos iv, 634
 Evenit ii, 323
 Eventus i, 393
 Eventusque ii, 133
 Everrere iv, 285
 Eversa iv, 25
 Eversas ii, 596. iv, 63
 Evincant iii, 63
 Evincere i, 116
 Eundem ii, 917
 Evolat v, 366
 Evomat i, 157
 Evomit v, 672
 Euphrates i, 44. iv, 800
 Europa iv, 682
 Europam ii, 490
 Eurus iv, 592
 Euxinus iv, 755
 Euxini iv, 650
 Euxinique iv, 679
 Euxino iv, 618
 Exacta iii, 250. 392
 Exactis ii, 721. iii, 547
 Exæquat i, 840
 Exæquentque ii, 452
 Exagitare v, 77
 Examina iii, 305. iv, 216
 Examinat i, 633. ii, 797
 Exarmare iv, 235
 Excedere i, 534
 Excelsa ii, 812
 Excelsi ii, 795
 Excelso i, 399. 607
 Exceduntque iv, 856
 Exceperit iii, 187
 Excepitque iv, 683
 Exceptum iii, 56
 Excidium i, 515. iii, 5
 Excipiant ii, 805. 833
 Excipiat iv, 199
 Excipit iv, 89
 Excipitur v, 678
 Excipiunt ii, 191
 Excitat i, 243
 Excluditur v, 128
 Excusabile ii, 593
 Excussa v, 439
 Execimus iii, 161
 Exemplis iii, 136
 Exemplo i, 62. 460. ii, 287. iv, 338
 Exemploque ii, 262
 Exemplum iii, 294
 Exemplumque iv, 895
 Exercent i, 669. ii, 456. v, 173
 Exerces ii, 934
 Exercita i, 86. ii, 851
 Exhalet i, 157
 Exigat ii, 300
 Exiguo i, 547
 Exiliit i, 166
 Exilium iv, 42
 Exire v, 164
 Existunt i, 832
 Exit i, 836. iii, 261. iv, 573. 602. v, 417
 Exoriens i, 232. iii, 279
 Exoriturque v, 207
 Exornant i, 505
 Exortis v, 631
 Exortos ii, 567
 Exortu ii, 791. 844
 Exortum ii, 827. 864. iii, 181. 216. 592
 Expectantque v, 665
 Expectare v, 354
 Expendere iv, 118
 Expensa iii, 115
 Experientia i, 61
 Expirant iv, 595
 Expletis iii, 463
 Explicat i, 340. 835
 Exponere iv, 286
 Expositæ i, 443
 Expositam i, 364
 Expositumque ii, 614
 Expressisse v, 93
 Exprimere iii, 205. 214
 Expulit i, 444
 Exquirere iv, 171. 247
 Exquiritur v, 402
 Exsuperant iv, 925
 Exsuperare iii, 650
 Exsuperat iii, 427
 Exsurgit i, 446
 Exsuscitat v, 227
 Extendere iii, 3
 Extendit i, 153
 Extenditque iii, 626
 Extenta i, 585
 Extentis v, 488. 659

Extento i, 396
 Extentos v, 653
 Externa iii, 40
 Externas i, 896. ii, 818. v, 407
 Externum ii, 830. iv, 376
 Extincta v, 515
 Extiterunt ii, 877
 Extollere ii, 819
 Extollit v, 68. 604
 Extrema i, 721. v, 623
 Extrema (abl.) v, 698
 Extremaque ii, 839
 Extrema iv, 554
 Extremam iv, 318
 Extremamque i, 610. 689
 Extremas iv, 346. v, 566
 Extremi i, 566
 Extremis i, 227. 474. ii, 275. 718. iii, 232. v, 656
 Extremo i, 587. 645. iii, 454. iv, 329. 362. v, 84
 Extremos i, 571. v, 647
 Extremum iv, 680. v, 641
 Extremumque iv, 881
 Extulit i, 883. v, 39. 218. 563
 Exul v, 303
 Exule iv, 46
 Exusserit iv, 412
 Exustas i, 381. 730
 Exutæ i, 524
 Exustis i, 879
 Exustum i, 745
 Exuviisque iv, 125

F.

Fabius i, 788
 Fabiumque iv, 39
 Fabricantem i, 496
 Fabricantes i, 851
 Fabricare iv, 120. 264. v, 205
 Fabricataque ii, 442
 Fabricator v, 31
 Fabricaverat i, 772
 Fabricavit i, 132
 Fabricetur iv, 249
 Fabricis i, 785
 Fabula ii, 37
 Facem ii, 3. v, 209
 Facerent i, 57. iv, 55
 Faces i, 857. 865. v, 300
 Faciat ii, 134. 325
 Faciatque i, 253
 Facibus i, 891. v, 714
 Facie ii, 176. v, 460
 Faciem i, 524. 747. ii, 756. iii, 209. iv, 268. 433. 915
 Faciemque i, 111
 Faciens i, 724. iv, 424

Facient ii, 157. 330
 Facies (nom.) i, 35. 147. 185. 206. 809. 831. ii, 529. 944. iv, 739
 Facies (verb.) ii, 334
 Faciet ii, 130. iv, 194. v, 480. 506. 529
 Facietque v, 49
 Facile iii, 26. 296
 Faciles i, 647. iv, 271
 Facilesque iv, 187
 Facili ii, 753. iv, 389
 Facis i, 10
 Facit i, 207. 412. 678. 713. ii, 680. iii, 636. iv, 326. 650. 725. 934. v, 891. 738
 Faciunt v, 690
 Faciuntque i, 138
 Facta i, 422. iii, 12. v, 107
 Facti ii, 618. v, 535
 Factum v, 521
 Facultas ii, 109
 Facundia iii, 117
 Falce v, 22
 Fallacia (adj.) iv, 401
 Fallacia (sub.) iii, 311
 Fallantur iv, 366
 Fallat ii, 738
 Fallente i, 240
 Fallet ii, 320. iii, 440
 Fallit i, 674. iv, 95. 306
 Fallunt i, 480. ii, 686
 Falluntque i, 871
 Falsa iii, 169
 Falsi iii, 311
 Falsis iii, 208
 Falsum ii, 134
 Falsus ii, 302
 Fama i, 733
 Fama (abl.) iv, 768
 Famæ iii, 130
 Famam iii, 60
 Fames iv, 540. v, 277
 Famulus iv, 760
 Fas ii, 601. iv, 440. 521. 896. 921
 Fasces ii, 146
 Fascesque iv, 148
 Fascia i, 680
 Fastidiet v, 195
 Fastidito iv, 337
 Fastigia i, 42. ii, 510. 795. 813. 881. iii, 216. 325. 625. iv, 254. 545. v, 11
 Fata (Destin.) i, 52. 112. ii, 148. 271. iii, 45. iv, 14. 23. 49. 62. 481. 535
 Fataque (id.) iv, 391
 Fata (mors, interritus) i, 184. ii, 45. 85. 594. iii, 58. v, 590
 Fataque (id.) ii, 915
 Fatale iv, 118
 Fatali iv, 391

Fatalia i, 809. iv, 436
 Fatendum iv, 117
 Fateri ii, 520
 Fati i, 1. ii, 149. iii, 66. iv, 56. 106
 Fati i, 872
 Fatis i, 519. 920. ii, 161. iv, 25. 871
 Fato v, 310
 Fatoque i, 124
 Fatorum i, 60. 119. 261. ii, 149. 802
 Fatorumque i, 65
 Fatum (sors) i, 558. ii, 113. iii, 91.
 iv, 118. 872
 Fatum (mors, interitus, finis) i, 443.
 790
 Fatumque v, 210
 Fauces iii, 274
 Faucesque iv, 617
 Faveat i, 114
 Favet i, 11. ii, 337
 Favit v, 414
 Favor ii, 816
 Favore ii, 470
 Favis ii, 341
 Fecerat i, 73. 186
 Fecere i, 133. 631. v, 500
 Fecit i, 61. 88. 161. 334. ii, 937. iv,
 345. 661
 Fera i, 86. 897. ii, 190
 Feræ iv, 238. v, 699
 Ferantur i, 546. 559
 Ferarum i, 236. ii, 43. 156. 528. 538.
 566. 777. iv, 101. 178. 224. 377.
 663. 739
 Feras (adj.) i, 43
 Ferat i, 293. iii, 149. 402
 Feratque i, 253
 Feratur i, 189
 Ferebat iv, 68
 Ferenda iv, 22
 Ferens i, 6. 368. v, 340. 395. 423. 428
 Ferent v, 700
 Ferentem i, 697. iii, 8. iv, 655. v, 591
 Ferentes ii, 45
 Ferenti iv, 436
 Ferentibus v, 157
 Feret v, 271
 Feretur iv, 127. 372. 489. 498. 531. v,
 251
 Feri (adj.) i, 378
 Feri (equi) v, 365
 Feriatque i, 720
 Feris iv, 384. 794
 Ferisque iv, 103
 Ferit ii, 276
 Feritas ii, 616. 621
 Fero i, 375. iii, 632
 Feroci iv, 760
 Feros v, 77

Delph. et Var. Clas.

Ferre ii, 137. iv, 167. 387. 826. v,
 179
 Ferri (verb.) iv, 65. 873
 Ferrique (nom.) ii, 789
 Ferroque v, 666
 Ferrove v, 188
 Ferrum v, 594
 Fert iv, 730. 793. v, 495
 Fertur ii, 188. 869. 951. iii, 288. 674.
 iv, 97. 332. 510. v, 486. 597
 Fervidus i, 571
 Ferum i, 761
 Ferunt ii, 290. 387. iii, 645. iv, 383.
 379
 Feruntur i, 446. 480. 555. 831. ii, 158.
 217. 285. 303. 411. 563. 576. iii,
 320. iv, 161. 271. 300. 361. v, 317
 Fervor v, 216
 Fessa ii, 249. iii, 60
 Festinat i, 356
 Fiat i, 723
 Fibrae iv, 912
 Fibras i, 92
 Ficta iv, 264
 Fidei ii, 605. 955
 Fideique ii, 630. iii, 167
 Fidem ii, 332. 452. 591. 618. iii, 529.
 iv, 911
 Fidemque ii, 130
 Fidentem v, 83. 240
 Fides i, 414. 727. ii, 87. 130. 769. iv,
 578. 816
 Fides (sidus) iii, 305
 Fides (id.) v, 409
 Fiducia ii, 752
 Fidum v, 126
 Fiet v, 498
 Figure v, 297
 Figura (verborum) iv, 438
 Figura (formæ) i, 214. iv, 587. 701
 Figura (formæ) v, 390. 555
 Figuram (formam) i, 506
 Figurant iii, 672
 Figurantes i, 843
 Figuras (formas) i, 207. 254. 457. 465.
 498. ii, 25. iii, 624. 669. iv, 711. v,
 284. 674
 Figuras (notas) iv, 206
 Figurat iv, 485. v, 421
 Figuret ii, 66
 Figuris (vocib.) i, 24. iii, 94. iv, 805
 Figuris (formis) ii, 454. iii, 676. v, 261.
 506
 Fila i, 598. 660. 664. 672. 683
 Filaque i, 562
 Filius i, 918. iv, 788
 Filo i, 849. iv, 131
 Findens iv, 516

Ind. Man.

D

- Fine i, 660. 663. 892. ii, 117. iv, 4
 Finem ii, 873. 918. 952. iii, 565. 582
 Finemque i, 96. 901. ii, 838. iii, 647
 Fines i, 561. 594. 600. 613. 646. 686.
 ii, 747. iii, 435. iv, 615. 696
 Finesque ii, 317
 Fingenda iv, 438
 Fingere v, 149
 Finget iv, 138. v, 61. 344
 Fingit i, 143. 839
 Fingunt i, 134
 Fini ii, 884
 Finibus i, 496. 541. 588. ii, 275. 609.
 861. 915. iii, 579. iv, 359. v, 395
 Finis i, 212. 912
 Finisque ii, 799. iv, 16
 Finisset v, 1
 Finit ii, 367. iii, 229
 Finitur i, 357
 Fissas i, 844
 Fistula v, 116
 Fit ii, 370. iii, 243. 480. v, 608,
 Fixa ii, 36. v, 202
 Fixerunt i, 629
 Fixit ii, 515
 Flagrantem i, 620
 Flagrantes v, 442
 Flagraret v, 744
 Flagrarunt i, 746
 Flamma i, 137. 820. 879
 Flammæque i, 132
 Flammam iv, 68
 Flammantes i, 868
 Flammarum i, 151
 Flammæ i, 255. 740. 742. 754. 813.
 iii, 11. iv, 245. v, 230. 442. 466.
 743
 Flammea ii, 118
 Flammeus i, 563
 Flammis i, 20. 318. 423. 730. 746.
 840. 858. iii, 15. v, 176. 510. 515
 Flatu ii, 136. v, 565
 Flatus i, 154. iv, 595. v, 265
 Flatuve v, 331
 Flava iv, 715
 Flebile v, 566
 Flectat iii, 679
 Flectentia iii, 667
 Flectere i, 510. iv, 284. v, 74
 Flecti iii, 41
 Flectitur ii, 360
 Flentesque v, 577
 Fleveruntque v, 559
 Flexa i, 447
 Flexa (abl.) iv, 507
 Flexaque iii, 210
 Flexibus ii, 370
 Flexilis v, 695
 Flexo iii, 338. iv, 129
 Flexos v, 715
 Flexus (sub.) i, 568. 690. iv, 333. 394.
 v, 14
 Flore iii, 613. v, 475
 Florem v, 259
 Floremque v, 671
 Florentes iv, 688
 Florentia ii, 182
 Flores iii, 653. iv, 822. v, 262
 Floresque v, 269
 Floribus ii, 426. v, 256. 720
 Fluat ii, 807
 Fluctibus iv, 262. 602. 621. 636. 678.
 683
 Fluctuat i, 441
 Fluctum v, 147. 685
 Fluctumque v, 421
 Fluctus i, 305. 707. iv, 289. 611. 648.
 652. 684. v, 221. 561. 580
 Fluctusque i, 155. iv, 283
 Fluent v, 370
 Fluentem iii, 153
 Fluenti iv, 354. v, 392
 Fluidum i, 164
 Fluit ii, 145. iii, 528. v, 671. 681
 Fluitabunt v, 51
 Fluitantia ii, 196
 Fluitarunt i, 744
 Flumina i, 447. ii, 751. iv, 264. 417
 Fluminaque iv, 281. v, 14
 Fluvialis v, 490
 Fluunt iv, 17. 270. 377. 673
 Fluxisse i, 749
 Foci iv, 251
 Focis v, 283
 Fœcunda ii, 11. 21. 866. iv, 668. 824
 Fœcundi iv, 161
 Fœcundis iv, 124
 Fœcundissima iv, 687
 Fœcundum ii, 236. iv, 290
 Fœcundus ii, 557. iv, 202
 Fœdera i, 252. ii, 359. 626. 639. iv,
 33
 Fœderaque ii, 301
 Fœdere i, 600. 896. ii, 48. 62. 271.
 478. 670. iii, 55. 659. iv, 714
 Fœderibus ii, 818
 Fœdus ii, 379. 524. 577. 605. 686
 Fœmina ii, 418. 710
 Fœmineam ii, 222
 Fœminei ii, 382. iv, 520
 Fœmineis ii, 389
 Fœmineo ii, 418
 Fœmineum i, 915
 Fœnere iii, 468
 Fœnus v, 273
 Fontem iv, 259

- Fontes ii, 76
 Fontibus i, 853. ii, 51. iv, 854
 Fore i, 124
 Forent i, 438. ii, 703. v, 277
 Foret ii, 28. 35. 228. ii, 206. 481. 706.
     iii, 522. iv, 27. 30
 Fori ii, 598. iii, 112
 Forma i, 120. 211. 235. ii, 664. iii,
     178. 604. v, 101. 243. 325. 710
 Forma (abl.) i, 248. ii, 537
 Formæ i, 60. 345. v, 516
 Formam ii, 317. 333. 662. iii, 81
 Formant ii, 545
 Formantibus ii, 484. v, 365
 Formantur iv, 713
 Formare v, 203
 Formas (nom.) i, 109. 471. iv, 105
 Format iii, 108
 Formatur ii, 777. v, 90
 Formatus ii, 188. iv, 797
 Formentur ii, 264
 Formetur iii, 136. 250
 Formidine v, 185
 Formosos ii, 440
 Foro ii, 817. iii, 150
 Fors i, 501
 Forsitan iii, 203. v, 469
 Forte ii, 333. 402. iii, 187. 458. v, 279.
     497. 650
 Fortes i, 756
 Fortesque iv, 721
 Fortisque i, 771
 Fortuitos i, 182
 Fortuna (Dea) i, 114
 Fortuna (sors) i, 516. ii, 134. 591. iii,
     527. iv, 49. 91. 96. 565. v, 359
 Fortuna (Athlum) ii, 927. iii, 201. 552
 Fortuna (adversa) i, 81
 Fortuna (secunda) iv, 79. v, 53
 Fortunæ (Athlo) ii, 890. iii, 96. 171.
     176. 192
 Fortunæ (sortis) i, 56. 795. ii, 263. iii,
     88. v, 483
 Fortunæque (id.) iv, 101
 Fortunam (sortem) ii, 908. 946. v, 43
 Fortunam (opes) iv, 167
 Fortunamque (id.) ii, 832. 935. iii,
     112
 Fortunamve (opes) iii, 151. iv, 21
 Forum v, 322
 Fossas ii, 774
 Fossis ii, 824
 Foveat iii, 552
 Fovet ii, 445
 Fracturo v, 281
 Fræna iv, 232
 Frænare iv, 283. v, 701
 Frænât iv, 201. 777
 Frænata v, 74
 Frænent iv, 183
 Frænos i, 923
 Frænosque iii, 682
 Fragili iii, 620
 Fragmenta iv, 55
 Fragore i, 99
 Frater iv, 585
 Fraterna ii, 633. 913. v, 157
 Fraternalis ii, 96
 Fratres ii, 16. iv, 776. v, 461
 Fratrem iii, 10. iv, 747
 Fratremque v, 465
 Fratres ii, 181. 568. iv, 26. 34. 83
 Fratrâs iii, 197. iv, 756. 842
 Fratrum v, 312
 Fraudabitur iii, 594
 Fraudare iv, 109. 574. v, 638
 Fraudarit v, 320
 Fraudatque iv, 452
 Fraudata ii, 257. 874
 Fraudatum iii, 568
 Fraudavit iii, 627
 Fraude v, 412
 Fraudem ii, 487. 500. iv, 287
 Fraudibus i, 895. ii, 614
 Fregerunt v, 76
 Frequens iv, 418
 Freta i, 706
 Freti iv, 603
 Fretis i, 165
 Fretorque ii, 61
 Fretum (sub.) ii, 120. iii, 21. iv, 616
 Fretumque v, 99
 Frigida i, 141. 416. ii, 421
 Frigora ii, 659
 Frigore i, 405. iv, 499
 Fronde v, 239
 Frondemque iii, 656
 Fronte i, 265. 328. ii, 640. iii, 115. iv,
     151. 185. 309. 908
 Frontem v, 595
 Frontes v, 451
 Fronti iv, 566
 Frontibus i, 310. 458. 509
 Frontis v, 106. 517
 Frontisque v, 146
 Fructibus ii, 426. v, 245
 Fructu v, 120
 Fructus iv, 128
 Fructur v, 245
 Fruge iv, 428
 Fruges ii, 88. iv, 113. 904
 Frugibus i, 86. iv, 824. v, 275. 286
 Frugiferum i, 320
 Frugum i, 410. iv, 733
 Frumenta v, 281
 Frustra iii, 108
 Frustrata i, 877
 Frustratur ii, 486

Frustrare ii, 235
 Fruuntur i, 769
 Fudit iv, 607
 Fuerant iv, 826
 Fuerat v, 99. 588
 Fuerint ii, 304. 746. iii, 186. 573
 Fuerit i, 920. iii, 173. 185. 599. iv, 215. 584
 Fuga v, 648
 Fugacem iv, 252
 Fugam iv, 568. v, 467
 Fuganda iv, 308
 Fugantia iii, 274
 Fugaret ii, 73
 Fugavit v, 300
 Fugere iv, 22
 Fugeret ii, 73. iv, 801
 Fugiebant v, 580
 Fugienda iv, 815
 Fugiendaque i, 366
 Fugiente i, 161
 Fugientem v, 165
 Fugientes iv, 626
 Fugientia i, 434. iii, 303. iv, 417
 Fugientis i, 581
 Fugiet iii, 329
 Fugissent iv, 24
 Fugit i, 127. 565. 675. ii, 559. 794. iii, 634. iv, 544. 870. v, 588
 Fugitque i, 860. v, 556
 Fugiant i, 478. ii, 371. 474. iv, 70
 Fulasse i, 122
 Fulisset i, 55
 Fuit i, 528. ii, 484. v, 184. 514
 Fulcit iii, 357
 Fulgebit iii, 183. v, 632
 Fulgens i, 263. iii, 200. iv, 162
 Fulgent ii, 207. 410. 527. 728. iv, 850
 Fulgente v, 59
 Fulgentem i, 268. 407. 564
 Fulgentes i, 282. 397. ii, 488
 Fulgenti i, 356
 Fulgentia i, 455. 460. 650. ii, 914. iv, 859. v, 726
 Fulgentibus ii, 702. iii, 351
 Fulgentis iii, 101
 Fulgere i, 216
 Fulgeret i, 177
 Fulget i, 425. ii, 241. 407. 531. 867. iii, 257. 625. iv, 844
 Fulgore i, 755
 Fulgura i, 861
 Fulmen i, 104
 Fulmina i, 134. 351. 375. 851. 916. v, 134. 489. 501
 Fulmine i, 862. ii, 877. iii, 15. v, 342
 Fulminis iii, 6
 Fulserit ii, 509
 Fulserunt v, 519

Fultum i, 462
 Fulvas v, 527
 Fulvo ii, 942
 Fumo i, 822
 Fundamenta ii, 823. 930. iii, 93. 207. 597
 Fundamina i, 726
 Fundata ii, 762
 Fundato ii, 796
 Fundens ii, 248. 525
 Fundentem ii, 492. iii, 112. iv, 737
 Fundentis ii, 333. 505
 Funditur iv, 649
 Fundoi i, 196
 Funera i, 883. 886. 891
 Funere iv, 847. v, 548
 Funes v, 653
 Funus iv, 91. 225. 542. v, 548
 Furentem iv, 582. v, 660
 Furibunda i, 429
 Furit iv, 79
 Furor i, 600
 Furtiva iv, 42
 Furtivo v, 335
 Furto i, 27. ii, 31
 Furtoque v, 523
 Furtum ii, 58
 Fervoribus ii, 912
 Fusasque iv, 782
 Fuscet iv, 533
 Fusus i, 312
 Futilibus i, 874
 Futuri ii, 448
 Futuris ii, 865. iv, 664
 Futurum i, 130

G.

Gallia iv, 604. 693. 716. 793
 Ganges iv, 757
 Garrula v, 330
 Garrulitas iv, 575
 Gaudebitque v, 246
 Gaudebunt v, 461
 Gaudens iv, 354
 Gaudet ii, 271. v, 109. 130. 384
 Gaudente ii, 142. iv, 115
 Gaudentem iv, 221
 Gaudentes ii, 225
 Gaudentia ii, 167
 Gaudere ii, 222
 Gaudet ii, 462. 830. iv, 338
 Gazam v, 525
 Gelidamque iv, 792
 Gelidas iii, 256. 283. 344
 Gelidis ii, 941
 Gelido v, 131
 Gelidum i, 286. 382

- Gelidus iii, 357
 Gelu ii, 252
 Gementes v, 354
 Gemina ii, 174
 Geminamque iv, 534
 Geminans iv, 479
 Geminas ii, 498. v, 19
 Geminat iii, 281. 603
 Geminata ii, 5. 159
 Geminatque v, 208
 Gemini iv, 273. 358
 Gemini (sidus) ii, 248. 525. 568. iv, 161. 381
 Geminique iv, 385
 Geminis sidus i, 620. ii, 182. 266. 408. 497. 511. 561. 631. iii, 430. iv, 152. 313. 332. 454. 705. 756. v, 157
 Gemialis ii, 903. iv, 584
 Geminisque iv, 349
 Gemino i, 603
 Geminorum (sidus) ii, 491. 545. iii, 569. iv, 320
 Geminos (id.) i, 265. ii, 163. 199. 243. 440. 558. iv, 526
 Geminos iv, 495
 Geminosque i, 603
 Geminum iv, 788
 Geminumque ii, 552
 Geminus iv, 789
 Gemmæ iv, 398
 Gemmantem v, 256
 Gemmantia iv, 657
 Gemmarumque v, 511
 Gemmisque iv, 673
 Genera iii, 163
 Generabile i, 143
 Generabit iv, 508
 Generant ii, 473. v, 116
 Generare i, 864
 Generat ii, 571
 Generatim iii, 510
 Generatus v, 96
 Generi ii, 414
 Generis i, 558. ii, 152. 384. 388. 655. iv, 832
 Genibus i, 322. ii, 461
 Geniti ii, 642
 Genitique iv, 895
 Genitis ii, 541
 Genitor v, 23
 Genitos ii, 547. 612. 634. iv, 896
 Genitosque ii, 659
 Genitrix iv, 635
 Genitum v, 97
 Genitura ii, 942. iii, 81
 Genitus iv, 57. 213. 391. 549. 776
 Gentes i, 37. 43. 223. 236. 508. 524. 768. 896. ii, 607. 818. iv, 133. 298. 624. 677. 699. 713. 720. 724. 743. 750. 775. 793. 799. 803. 835
 Gentibus ii, 86. v, 278
 Gentis ii, i. iii, 23
 Genu v, 645
 Genua iv, 708
 Genuere v, 126
 Genus i, 145. ii, 27. 49. 151. 224. 236. 380. 484. 645. 722. 777. 860. iii, 67. 106. 130. 540. 561. 654. iv, 234. 270. 290. 376. 712. 733. 817. v, 201. 236. 284. 369. 716
 Genusque iii, 95
 Genusve iii, 142. v, 298
 Gerant v, 362
 Gerebat v, 302
 Geret v, 637
 Gerit ii, 422. 620. iv, 240. 327
 Geritur iv, 428
 Germania i, 897. iii, 633. iv, 692. 715. 794
 Germanosve iii, 17
 Gerunt ii, 469. 472. 540. 575. iv, 224. 591
 Gestat i, 781
 Gestet i, 351
 Gestu v, 479. 484
 Gigantes v, 341
 Glacie iv, 412
 Glacies ii, 419
 Glebas v, 295. 525. 533
 Globum i, 139
 Globus i, 210
 Glomerabit v, 636
 Glomeramine iv, 523
 Glomeraminis i, 221
 Glomerare iv, 130. v, 167
 Glomerata i, 214
 Glomerato i, 159
 Glomeratus i, 842
 Gloria ii, 812
 Gnosia iv, 787
 Gnossia i, 330
 Gorgo v, 576
 Gorgone v, 618
 Gorgonei v, 567
 Gorgoneo v, 594
 Gorgonis i, 366
 Gracchosque v, 122
 Graciles iv, 154
 Gracili i, 849
 Gradibus i, 579. ii, 770. iii, 268
 Gradibusque ii, 671
 Gradientis i, 656
 Gradivumque iv, 719
 Gradumque ii, 681
 Gradus iii, 120. iv, 120. v, 740
 Gradus v, 717

- Græcia i, 519. 767. ii, 917. 937. iv, 931.
 720
 Graiæ i, 305. ii, 888
 Graias ii, 829
 Graii ii, 897. iii, 162
 Graio ii, 694. 909. iv, 818. v, 645
 Grandine i, 190
 Grassantem ii, 599
 Grassantur iv, 184
 Grassatorque v, 649
 Gratia ii, 386. 471. 618. iv, 112. 422.
 434. 441. v, 266
 Gratus i, 424
 Grave i, 293
 Gravia iv, 168
 Gravibus i, 878
 Gravida iii, 662
 Gravidas i, 851. ii, 75
 Gravidus iii, 272. v, 579
 Graviorque iv, 73
 Gravius i, 405
 Gregem v, 313
 Grege v, 125
 Gregis ii, 228. v, 32. 659
 Gressus v, 153. 652
 Gubernandi iv, 279
 Gubernant iii, 126. 208
 Gubernat i, 251. 413. ii, 82. 823. 912.
 iv, 812. 892
 Gubernat ii, 925
 Gulam v, 196
 Gurgite i, 708
 Gustarint ii, 55
 Gustum v, 672
 Gymnasium iv, 721
 Gyri i, 546. 622. 646
 Gyro i, 683. v, 75
 Gyros i, 234. 447. 510. 665. 673. 697.
 v, 636
 Gyros i, 590. 662
- H.
- Habeat iii, 242
 Habebit iii, 442. iv, 125. v, 90
 Habenas i, 666. iv, 834
 Habenis iv, 630
 Habent ii, 630
 Habentur ii, 874
 Habere iv, 20
 Haberi v, 96
 Habet i, 293. 666. ii, 196. 342. 665. iv,
 7. 371. 658. 730. 753. 932
 Habiles i, 143
 Habitabat i, 75
 Habitabilis i, 238
 Habitabit v, 61
- Habitant iv, 266
 Habitantia i, 758
 Habitantque i, 133
 Habitantur iv, 302
 Habitare iv, 886
 Habitat ii, 108. 890. v, 154
 Habitataque iv, 665
 Habitatque iv, 151
 Habitet ii, 65
 Habitumque i, 349
 Habuere i, 770
 Hædi (sidus) i, 372. v, 103
 Hædis (id.) v, 108
 Hædos (id.) v, 130
 Hædus (id.) v, 311
 Hæreat v, 117
 Hæredem v, 325
 Hærens i, 415. iv, 751. 828. v, 41
 Hærent ii, 468. iii, 85. 579
 Hærentem iv, 604. v, 614
 Hærentesque iv, 356
 Hærentia ii, 682. iii, 98
 Hærentibus ii, 385
 Hæreretque ii, 71
 Hæres i, 889. iv, 832
 Hæret ii, 443. iv, 704. v, 677
 Hannibalem iv, 660
 Hasdrubalis i, 789
 Hasta v, 318
 Hastilia v, 203
 Hauriet v, 245
 Haustum ii, 52
 Hebet ii, 386
 Hectors iii, 8
 Hectore ii, 3
 Hectoreamque ii, 3
 Hectors v, 300
 Helice i, 303. 632. iv, 590
 Helicen i, 218. iv, 792
 Heliconia i, 4
 Heliconis ii, 50
 Hellespontiacis iv, 621
 Hellespontum iv, 680
 Heniochi v, 101
 Heniochum i, 694
 Heniochus i, 369. v, 69
 Heniochusque v, 20
 Herbas ii, 44. 53. iv, 110
 Herbis v, 212
 Heroas v, 482
 Heroum v, 13
 Hesiodus ii, 12
 Hesperiam iv, 773
 Hesperidumque v, 16
 Hesperios i, 226. 636. 643
 Hesperos i, 178
 Ili i, 51
 Hiantis v, 133

Hiatus i, 363. v, 206
 Hirta i, 843
 Hirtaque v, 104
 Hiscentibus iv, 537
 Hispanas iv, 603. 793
 Hispania iv, 693. 717
 Hominem ii, 105. iv, 893
 Hominemque i, 146
 Homines iv, 894. 897
 Homini iv, 933
 Hominis ii, 172. 190. 453. 534. iii, 72.
 iv, 238
 Hominum i, 2. 236. ii, 483. 528. 589.
 607. 840. iii, 58. 77. iv, 114. 224.
 v, 46. 378. 705
 Hominumque i, 902. v, 283
 Homo ii, 623. iv, 407
 Honore ii, 862
 Honorem ii, 896. iii, 59. iv, 334
 Honores ii, 816
 Honoris iii, 129
 Honos i, 335
 Hora i, 56. 640. iii, 284. 539. 552.
 562
 Hora (abl.) iii, 260. 485
 Horæ iii, 238. 532
 Horam i, 633. iii, 280. 611
 Horarum iii, 417
 Horas i, 514. ii, 628. iii, 210. 248.
 254. 259. 265. 291. 298. 449. 518.
 542. iv, 341
 Horasque iii, 512
 Horatia i, 776. v, 107
 Horatius iv, 32
 Horis i, 177. iii, 244. 409. 439. 449
 Horizon i, 663
 Horoscopon iii, 190. 205
 Horoscopus ii, 829. iii, 200. 440. 504.
 518. 608
 Horrea v, 275
 Horrenda iii, 127
 Horrendasque v, 192
 Horrendi ii, 875
 Horrendis v, 393
 Horrendos iv, 665
 Horrendus ii, 666. iv, 567
 Horrens i, 405
 Horrentia v, 150
 Horrida ii, 41. iv, 668. v, 270
 Hortum v, 256
 Horum ii, 354. 478. 518. iii, 75
 Hos i, 631. ii, 561. iii, 667. iv, 292.
 333. 696. v, 127
 Hospita i, 6. ii, 964
 Hospitibus ii, 674
 Hospitio iv, 296. 515
 Hospitium iv, 764
 Hoste v, 494
 Hostem iv, 226. v, 593
 Hostes i, 918

Hostibus ii, 540
 Hostis ii, 551. v, 303. 570
 Huc i, 199. 758. iii, 36. 167. 268. iv,
 282
 Huic ii, 172. 891. 910. 916. iii, 134.
 658. iv, 663
 Hujus v, 441
 Humana ii, 529. 924. iv, 701
 Humana (abl.) ii, 537
 Humanæ iii, 69
 Humanas ii, 155
 Humani iv, 832
 Humanis iv, 237
 Humano i, 28. 715
 Humanos v, 644
 Humentis v, 449
 Humeris v, 556
 Humeros i, 397
 Humida i, 141. ii, 232
 Humidior i, 816
 Humor i, 162. iv, 413. 500. v, 249
 Humore v, 687
 Humoris ii, 196. v, 250
 Humorisque v, 680
 Humum v, 443
 Hunc i, 272. 580. 616. 670. iii, 201
 Hyacinthos v, 257
 Hyades v, 119. 127
 Hyadesque i, 378
 Hyberna i, 100
 Hybernæ iii, 267
 Hybernæ i, 506
 Hyberni iii, 443
 Hydram (sidus) i, 610
 Hyemem ii, 191. 193. 429
 Hyemes ii, 104. iii, 256. 642
 Hyems iii, 633
 Hymenæus v, 545

I. J.

Iaccho i, 424
 Jaceant v, 622
 Jaceat iii, 319
 Jacebat iv, 36
 Jacent ii, 384. iv, 631. 897
 Jacentes ii, 255
 Jacentis i, 249
 Jacerent iv, 34
 Jacet i, 239. 586. ii, 931. iii, 225. 230.
 iv, 147. 802. v, 441
 Jactant v, 155
 Jactura iv, 47
 Jacuerunt v, 667
 Jacuit iv, 47
 Jaculantur i, 847. v, 713
 Jaculum v, 294
 Jamdudum v, 356
 Jamque i, 270. 442. iv, 282. v, 606

- Janua ii, 951
 Ibant i, 509
 Ibi iii, 265
 Ibit iii, 180. v, 351. 395. 470. 481
 Icarium iv, 632
 Ictaque i, 171
 Ictu ii, 213. 236
 Ictuque ii, 82
 Ictus ii, 373. v, 167
 Idææ iv, 760
 Idem (masc.) i, 187. 202. 528. ii, 649.
 iii, 234
 Idem (neut.) i, 128. iii, 548
 Ideo iv, 915
 Jejunia v, 277
 Igitur i, 202. 463. 548. 552. 863. ii, 82.
 331. 371. 698. 745. iii, 191
 Iguaia ii, 100
 Igne i, 645. 868. ii, 942. iv, 80. v,
 208
 Ignem i, 105. 136. 154. v, 340
 Ignes i, 210. 473. 844. 850. 894. 900.
 iv, 24. 67. 248. 328. 579. 583. v, 5.
 38. 95. 301. 502. 511. 713. 723
 Igneus i, 521
 Igni iv, 384
 Ignibus i, 473. 856. 874. iv, 67. 532
 Ignis i, 132. 149. 218. 249. 819. 860.
 887. iv, 54. 245. 412. 532. 758. 889
 Ignota v, 137
 Ignotaque iii, 31
 Ignotaque i, 385
 Ignotas iv, 170. 513
 Ignotis i, 88. ii, 714
 Idem ii, 518
 Iisdem ii, 97. iii, 78
 Ilia ii, 461. iv, 706
 Iliacæ ii, 1
 Illyricum iv, 612
 Illyris iv, 691
 Ima i, 603. ii, 798. iv, 336
 Ima (abl.) ii, 820
 Imaque i, 167. ii, 892
 Imagine i, 121. 425. 837. ii, 188. iv,
 568. 895. v, 408
 Imago v, 625
 Imbres i, 102. ii, 74. 195
 Imbribus i, 862
 Imis ii, 911
 Imitantem ii, 915. iii, 197
 Imitantes ii, 681
 Imitantia v, 444
 Imitantibus v, 340. 417
 Imitantur ii, 95
 Imitata i, 201. 340. 834. 848. v, 258
 Imitatur i, 423. iii, 273
 Imitatus i, 918. v, 91. 239
 Immatura iii, 617
 Immensæ i, 542
 Immensi i, 247
 Immensis iv, 90. v, 584
 Immenso i, 14. 23. ii, 18. iv, 821
 Immensum i, 302. 337. iv, 924
 Immerget iv, 539
 Immersum i, 828. ii, 46
 Immersum v, 400
 Immissos v, 95
 Immissosque v, 501
 Immissum v, 402
 Immissumque iii, 21
 Immitis v, 418. 620
 Immittet v, 532
 Immittit i, 24. ii, 89
 Immobile ii, 630
 Immobilis v, 41. 677
 Immota v, 428
 Immotis i, 630
 Immotus i, 289
 Immotusque i, 76
 Immundæ v, 125
 Immunia iv, 303
 Immunis iv, 459. v, 33
 Immurmurat v, 882
 Imos i, 614
 Impedit iv, 200
 Impellentis v, 581
 Impellit v, 113
 Impendendus iv, 407
 Impensius i, 16
 Imperat ii, 857. iv, 93. v, 525
 Imperia ii, 146
 Imperio i, 508. ii, 933
 Imperium i, 519. iv, 545
 Imperiumque i, 517
 Impetus v, 497
 Implebitur i, 476
 Implebunt ii, 316
 Implenda i, 809
 Implentur i, 907
 Implet ii, 426
 Implevit v, 133
 Imponere ii, 438
 Imponetque iv, 551
 Impositis v, 92
 Imposito ii, 68
 Impositumque iv, 239
 Imposuisse i, 739. v, 98
 Imposuit i, 96. 345. ii, 595. iv, 208.
 695
 Imposuitque iv, 905
 Improbis v, 498
 Improvidus v, 311
 Impulit iv, 645
 Impulsæ iii, 269
 Impune v, 303
 Imum i, 170. 648. ii, 806

Imumque i, 32. ii, 849

Inaccessos iii, 2

Inane (æthera) i, 33. 553. v, 444

Inania (id.) i, 153. 176. 200. 290. iv, 591

Incautosque v, 663

Incendia i, 468. 745. 823. 873. 905. iii, 12. iv, 168. 835. v, 17. 208

Incerta iii, 238

Incertaque i, 70

Incerto iii, 82

Incestat iv, 670

Inchoat ii, 193

Inciderit ii, 748. iii, 551

Inciditur i, 545

Incipere iii, 542

Incipiam i, 807. iii, 158

Incipias iii, 177

Incipient v, 103

Incipimus iv, 434

Incipit i, 692. ii, 177. 267

Incipiunt ii, 941. iii, 253

Inclinabit iii, 331

Inclinant ii, 372. iii, 126

Inclinari i, 298

Inclinat iv, 863

Inclines i, 596

Inclusive iv, 29

Incoctaque i, 730

Incolumem iii, 412

Incolumis i, 525. iii, 168

Incoquet v, 264

Incrementa iii, 287

Incubuit i, 584. v, 542

Inculcat iv, 917

Incumbens ii, 254

Incumbit i, 616

Incurrit i, 699

Incurvata iv, 846

Indelassato v, 63

India iv, 724

Indicere v, 370

Indicium iv, 61

Indicta iii, 20

Individuis i, 128

Inducere iv, 261

Inducit ii, 42

Inducitque iv, 92

Inductis iv, 285. v, 193

Inducuntque iii, 624

Induit iv, 718

Induiturque v, 547

Indulgens iv, 565

Indulgentia ii, 481

Industria v, 172

Induta v, 613

Indutusque ii, 491

Iners v, 736

Inertis iii, 637. iv, 571

Delph. et Var. Clas.

Inevitabile ii, 113

Infantem ii, 14

Infantum iii, 133

Infeciasse i, 751

Infecitque i, 898

Infecta iv, 716

Infectis i, 226

Infectos iv, 289

Infectum ii, 357

Infelix ii, 865. iv, 94. v, 306. 587

Inferior iii, 184

Inferiora iii, 371

Inferius iii, 616. iv, 778

Infernas i, 127. 334

Infesta iv, 664

Infestant v, 708

Infesti v, 649

Infestis ii, 692

Infestus v, 541

Inficitur ii, 857

Inficiturque v, 666

Infidas ii, 110

Inflexa iv, 259

Inflexam i, 272

Inflexerit iii, 330

Inflexis iii, 226

Inflexus i, 673

Infra ii, 502. iii, 606

Infudit iv, 662

Infunditur iv, 654

Infuscat iv, 727

Infusum i, 732

Infusumque ii, 61

Ingeminat iv, 452

Ingenerat v, 272

Ingenio ii, 451. 615. iv, 160

Ingenitum i, 815

Ingenitumque iv, 155

Ingenium ii, 107. 157. iv, 175. 187. 528. v, 652

Ingeniumque iv, 78. 902

Ingentem ii, 62

Ingentes i, 447. 814. iv, 715. v, 699

Ingentesque v, 503. 679

Ingenti i, 558. 574. 677. 710

Ingratus iv, 360

Ingreditur ii, 365

Inguine ii, 462. iv, 707

Injectaque v, 551

Inimica ii, 538. 563. 580. 865. v, 391. 699

Inimica (abl.) ii, 572. 607

Inimicaque ii, 708

Iniquo i, 358

Iniquum iv, 771

Injuria i, 720

Innixa i, 455

Innoxia v, 629

Innumerae iv, 277

Ind. Man.

E

- Innumeri v, 243
 Innumeris iv, 805. v, 275
 Inquirique iv, 908
 Inquiruntque i, 715
 Inquis iv, 387
 Inserere iv, 731
 Inseruitque iv, 583
 Insidiæque v, 648
 Insidias ii, 519
 Insidiasque ii, 598
 Insignem i, 763
 Insignemque i, 678
 Insiste ii, 159
 Insistere ii, 643. iii, 159
 Insita iv, 154
 Inspectus iv, 901
 Instantem iv, 22
 Instantis i, 872
 Instar v, 64
 Instat i, 324
 Institor v, 408
 Institut iv, 192
 Instruit i, 352. iv, 530
 Insueta i, 739
 Insuper iii, 602
 Insurgit i, 441. ii, 884
 Insurgunt ii, 920
 Integra ii, 53
 Intendit i, 108. ii, 511
 Intenta iv, 240
 Intentans i, 442
 Intentsoque iv, 790
 Intercepit iv, 843
 Interdum i, 838. ii, 351. 411. 639
 Interfusius i, 312
 Interjecta ii, 217
 Interimet iii, 616
 Interior ii, 887
 Interius ii, 48
 Interpellatum iii, 559
 Interpositis iii, 589
 Interseeret v, 242
 Intervalla i, 699
 Intervallis ii, 684
 Intervallo v, 313
 Intervenit iv, 419
 Intrans iv, 640
 Intulit iv, 652
 Intus v, 382
 Invehit v, 48
 Inveniat ii, 301
 Invenies i, 216. ii, 257
 Invenit ii, 591
 Invenitque v, 712
 Inveniunt i, 855. ii, 919. iv, 158
 Inventuris iii, 538
 Inversæ i, 684
 Inversam i, 625
 Inversos iv, 525
 Invertitur iii, 479
 Invia i, 384
 Invicem ii, 341
 Invicta iv, 87
 Invictus i, 923
 Invictusque i, 788
 Invidere ii, 143
 Invidet iv, 566. 874. 915. v, 572
 Invidiæ ii, 593
 Invigilant v, 172
 Invisæ v, 22
 Invita ii, 360
 Invitam iv, 21
 Invitamque v, 526
 Invisis i, 29
 Invitum ii, 127. iv, 617
 Involvitque i, 868
 Inutilis iv, 473
 Iolcon v, 34
 Ionisæ iv, 767
 Ionio iv, 608
 Jove i, 352. 782
 Jovem iv, 908. v, 94. 96
 Jovi i, 104. ii, 491
 Jovis i, 350. 806. ii, 30. 446. v, 6.
 132
 Ipsa i, 36. 40. 48
 Iras ii, 401. 650. iv, 187. v, 227
 Ire i, 13. 172. 553. iv, 579. v, 82. 576
 Iris i, 711
 Irriget ii, 65
 Irriguis iv, 727
 Irriguos iii, 4. v, 237
 Irrita ii, 786. iii, 148
 Isiaci i, 916
 Isque v, 569
 Isse i, 728
 Ista i, 501
 Istis ii, 691
 Istos v, 46
 Ita iii, 454
 Italas iv, 43
 Italia iv, 694
 Italia (abl.) iv, 633
 Italiæ iv, 785
 Italiæque iv, 605
 Italiam iv, 610
 Iter i, 334. 583. 704. ii, 140. 165. iii,
 21. 393. iv, 424. v, 1. 654
 Iterare iv, 432
 Iterum i, 628. ii, 17. 97. iv, 484. 621.
 628. 839. v, 310
 Iterumque ii, 911
 Ithacum i, 762
 Itur v, 374
 Jubet v, 171
 Jubente ii, 562
 Juberet iii, 53
 Jubes iv, 387
 Jubet ii, 350. iii, 200. 650. 661
 Jucundum v, 431

Judex iii, 116. iv, 550
 Judiciorum iii, 111
 Juga i, 609. 877. iv, 340. v, 68
 Jugabit v, 350
 Jugis iv, 761. v, 239
 Jugulæ (sidus) v, 175
 Jugulumque iv, 128
 Jugum i, 915. ii, 895. iv, 40. 551
 Jugumque iv, 143
 Julia i, 797
 Juncta ii, 868. iv, 418. 450. 474. 496
 Junctis i, 324
 Junctisque iv, 369. 556
 Junctus ii, 172
 Jungant i, 722
 Junge ii, 610
 Jungens iii, 648
 Jungent v, 393
 Jungere ii, 685. 818. iii, 35. iv, 170
 Junges iii, 192
 Junget iii, 373. v, 238
 Jungit i, 233. ii, 275. iv, 530. 618
 Jungitur ii, 625. 665
 Jungunt iv, 296
 Junguntur iii, 309. iv, 378
 Junonis ii, 446
 Junxit ii, 478
 Jupiter i, 344. 370. 430. ii, 890. v, 25.
 343
 Jura i, 808. ii, 341. 415. 465. 646. 681.
 744. 817. iii, 114. 586. iv, 59. 209.
 214. 355. 436. 553. 671. 713. 808.
 921. v, 317. 345. 698
 Jurata i, 906
 Jure iv, 337
 Jurgia iii, 115. 150. v, 415
 Juris v, 457
 Jurisque iv, 546
 Jussa iv, 437. 752. 890. v, 386
 Jussit i, 81. v, 35
 Jussus v, 10
 Justæque iii, 305
 Justas ii, 347
 Justitia iv, 544
 Justo ii, 79. iii, 450
 Justusque i, 771
 Juvantre iii, 89
 Juvat i, 13. 17. iv, 75. 510. 873. v, 122
 Juvencis i, 324. iv, 556
 Juvencos i, 877
 Juvencum iv, 524
 Juvenem (Aquarium) ii, 492. 558
 Juvenem v, 309
 Juvenemque iii, 610
 Juvenes v, 472
 Juvenes (Gemini) ii, 662
 Juvenile (Aqua) iv, 357
 Juvenilis iv, 260
 Juvenique (Aqua) ii, 406

Juvenis (Aqua) ii, 566. iv, 385. v,
 505
 Juvenis (Ganymed.) v, 487
 Juvenis iv, 709. 797
 Juvenisque iv, 616
 Juventam ii, 848. iii, 613. iv, 157. v,
 111
 Juvet i, 366
 Juxtaque i, 362

L.

Labant iv, 860
 Labens i, 884
 Labent i, 717
 Labentemque ii, 855
 Labentia i, 681. ii, 26. iii, 470. iv, 544.
 v, 26
 Labitur iv, 423. v, 19
 Labor (nom.) iv, 141. 155. 393. 435. v,
 279
 Laborant iv, 849
 Labore ii, 148
 Laborem iii, 170. iv, 387
 Labores ii, 690. iii, 105. 160. iv, 858.
 v, 179. 407
 Labori i, 114. ii, 894
 Laboris ii, 870. iv, 146. v, 403
 Laborum ii, 251. iii, 67
 Labuntur i, 381
 Lacerandaque iv, 85
 Laceros iv, 185
 Lacerosque i, 909
 Lacerum iii, 10
 Lacertis v, 167. 294
 Lacertos v, 151. 556
 Lacessere v, 192
 Lacrymæ i, 887
 Lacrymæque iii, 526
 Lacrymas v, 328
 Lacrymis iv, 780. v, 546
 Lacte i, 375. ii, 30. v, 134
 Lacteus i, 751
 Lactis i, 749
 Lacus iv, 39. 264. 679. v, 679
 Lacusque v, 237
 Lædit iv, 447. 466
 Lædunt ii, 547
 Læduntque iv, 76
 Læta i, 69. 84. iii, 654
 Lætantia v, 412
 Lætis iv, 419. v, 471
 Lætius iii, 551
 Læva iv, 603. v, 656
 Læva (abl.) ii, 292. 490
 Lævam i, 689. iv, 609
 Lævaque iv, 622
 Lævi ii, 314

- Lævum-iii, 601. iv, 611. 614
 Lampadas i, 844
 Lanas iv, 130. 380
 Lancibus iv, 775
 Languent iv, 845
 Languescunt v, 853
 Languet iii, 631
 Languetque v, 211
 Laniger (sidus Arietis) ii, 279. iv, 515.
 744
 Lanigeri (id.) i, 672. ii, 220. 228. 424.
 550. 556. 610. 619. iii, 278. 291. v,
 119. 128
 Lanigerique (id.) i, 613
 Lanigero (id.) ii, 487. 532. 541. 546.
 iii, 464. iv, 348. 359
 Lanigerum (id.) ii, 34. 439. 502. iv,
 340
 Lanis iv, 124
 Lapides v, 518
 Lapidis iv, 926
 Lapidum iv, 399. v, 308
 Lappillos v, 531
 Lapsusque iv, 589
 Laqueantia i, 276
 Laqueare v, 659
 Laquearia v, 288
 Laqueosque v, 186
 Largior iv, 413
 Lascivaque v, 109
 Lascivit v, 321
 Lassata iv, 855
 Lassatis ii, 853
 Late v, 14
 Lateant iv, 311
 Lateat iii, 582
 Latent ii, 373
 Latentem iii, 20
 Latentes i, 450
 Latera ii, 806
 Latere (verb.) iv, 921
 Lateris v, 37. 57
 Laterum i, 219. 838. ii, 288. 460
 Laterumque iii, 360
 Latescit i, 680
 Latet iii, 376. iv, 883
 Latices ii, 9
 Latitantis iv, 363
 Latoque iv, 654
 Latratque v, 207. 224
 Latus ii, 255. 309. iv, 779
 Latusve v, 428
 Lavat iv, 612
 Laudabunt v, 453
 Laudatique iv, 422
 Laude iv, 139
 Laudi iv, 418
 Laudis iv, 141. 150
 Laus v, 496
 Laxa i, 342
 Laxasque iv, 608
 Laxato i, 718. v, 76
 Laxius i, 488
 Laxo iv, 750. v, 661
 Laxumque v, 599
 Ledæ i, 347
 Legabit iv, 539
 Lege i, 22. 522. 669. ii, 111. 204. 379.
 562. 573. 642. 677. iii, 237. 435.
 iv, 14. 88. 330. 391. 408. 431. v,
 380. 456
 Legem ii, 149. iv, 327
 Legendi ii, 758
 Legentem iii, 158
 Leges i, 56. 85. 201. 334. ii, 126. 475.
 iii, 25. 117. iv, 23. 99. 379. 711. 919
 Legesque ii, 19. 601. 860. iv, 551
 Legibus i, 8. 63. 486. ii, 384. 466. 817.
 iv, 81
 Legionum i, 898
 Legis ii, 230
 Legum iv, 209. 546
 Leniter iv, 657
 Lenius iv, 727
 Lenocinium v, 268
 Lenta (abl.) i, 878
 Lentaque v, 203
 Lentas iv, 284
 Lentos v, 423
 Leo (sidus) i, 266. ii, 229. 246. 497.
 523. 531. 666. iv, 330. 382. v, 697
 Leone (id.) ii, 611
 Leonem (id.) i, 266. ii, 32. 406. 441.
 493. 558. iii, 574
 Leones iv, 667
 Leoni (sidus) ii, 238. 504. iii, 424. iv,
 235. 317
 Leonis (id.) ii, 211. 279. 460. 550. iv,
 176. v, 234
 Lepore iv, 528
 Leporem (sidus) v, 159. 233
 Lepus (id.) i, 419
 Lethalis i, 879
 Levavi iv, 748
 Levate iv, 12
 Levavit v, 309. 618
 Levi iv, 131. v, 73. 565
 Levibus iv, 210. v, 78. 109
 Levibusque v, 186
 Levior iv, 112
 Levis iv, 73. v, 164
 Levius v, 618
 Lex v, 495
 Libaverit ii, 56
 Liber (vitis) iii, 662
 Libera iii, 140
 Libet ii, 402. iv, 231
 Libido iv, 578. v, 112

- Libra (sidus) i, 267. ii, 251. 442. 462.
 501. 659. iii, 231. 291. 659. 672. iv,
 320. 338. 385. 707. 773
 Libra (id.) ii, 251. 542. iii, 252
 Libraque (id.) ii, 561
 Libræ (id.) i, 672. ii, 292. 405. 529.
 535. iii, 286. 288. 573. iv, 216. 355.
 549
 Libræque (id.) ii, 424
 Libram (id.) ii, 242. 290. 554
 Libramque (id.) ii, 486. 559
 Librantes iv, 203
 Librantur ii, 247
 Librato i, 173
 Libratum ii, 921
 Libratumque i, 287
 Libyam iv, 779
 Libyamque iv, 599
 Libycis iv, 47
 Libyco iv, 632
 Liceat iii, 297
 Licet (verb.) i, 394. ii, 234. 294. v,
 438. 726
 Licet (adv.) ii, 302. 305. 318. 343. 663.
 iii, 182
 Licitum iv, 211
 Licuit i, 25
 Liliaque v, 258
 Limes i, 607. 712
 Limina i, 581. v, 65
 Limine iv, 212. 868. v, 622
 Limisque ii, 372
 Limite i, 578. 599. 623. 651. 662. ii,
 521. 648. 792. 811. iii, 332. iv, 930.
 v, 652
 Limus i, 160
 Linea i, 473. 652. ii, 274. 311. 338.
 347. 354. 360. 375. 522. 645. 679.
 iii, 814. iv, 333. 629
 Lingua i, 85. iv, 899. v, 224
 Lingua (abl.) iii, 40. 113
 Linguae ii, 889. iv, 194. v, 475
 Linguaeque iv, 575
 Linguam iv, 198
 Linguamque ii, 106
 Linguas i, 91. iv, 731. v, 378
 Linquet ii, 339
 Linquunt ii, 778. iv, 159
 Liquabit v, 534
 Liquidam v, 681
 Liquidis iv, 597. v, 443
 Liquido v, 563. 612
 Liquidum i, 812
 Liqueisse i, 738
 Liquor i, 159
 Liquore i, 161
 Liquorem i, 749
 Lis ii, 584
 Litem iii, 150
 Litera ii, 755. iv, 197
 Littora i, 444. iv, 628. 640. 644. 657.
 747. 806. 814. v, 406. 528. 549. 568
 Littoraque iv, 601
 Littore iv, 60. 64. v, 667
 Littoreis v, 191
 Littoreumne iii, 316
 Littoribus iv, 814. v, 397
 Littoribusque iv, 263. 286
 Littus v, 579. 729
 Livius i, 789
 Loca ii, 338. 801. iv, 624
 Locabit v, 262
 Locamus i, 245
 Locarat iii, 70
 Locata ii, 737. iii, 138. 202. iv, 929
 Locatæ ii, 745. iii, 128
 Locatas iii, 87
 Locatis iii, 179
 Locatum ii, 459. iv, 215
 Locatus i, 573. 806
 Locavit ii, 654. 723. iii, 75. 111. iv,
 344
 Locetur ii, 733
 Loci ii, 809. 967
 Locis ii, 217. iii, 78. iv, 654
 Loco i, 639. 732. ii, 214. 304. 306.
 398. 574. 777. 927. iii, 643. iv, 850
 Locoque ii, 272
 Locorum ii, 962. iv, 732
 Locum ii, 416. 644. 661. 899. iii, 201.
 608. v, 735
 Locuples v, 405
 Locus i, 865. ii, 368. 909. 948. iii, 131.
 383. iv, 865
 Longa i, 54. 79. 240. 526. ii, 618
 Longa (abl.) i, 584
 Longe i, 62. ii, 352. iv, 520
 Longi i, 833
 Longior ii, 679. iii, 457
 Longis iii, 847
 Longissima iii, 673
 Longius i, 172. iii, 228. iv, 855
 Longo i, 817. ii, 84. 129. 378. 399.
 683. 928. iv, 838. v, 89
 Longos i, 568. iii, 342
 Longum i, 680
 Longumque i, 729
 Longus iii, 230
 Loquar ii, 57. iii, 23
 Loquendi iv, 194. 433. 901
 Loquendo v, 224
 Loquendum iv, 437
 Loquentes v, 222
 Loquentis iii, 113. iv, 198
 Loqui iv, 236
 Loquitur iii, 656. v, 331
 Loquuntur ii, 223
 Lubrica v, 715

- Luce i, 190. 244. 307. 327. 584. ii, 205. iii, 245. v, 696
 Lucem i, 94. 671. ii, 47. 637. iii, 248. 252. iv, 389. v, 143. 367
 Lucemque i, 567. v, 412
 Lucent i, 20
 Lucentes i, 255
 Lucentia i, 866
 Lucere i, 858
 Lucēs i, 188. 483. iii, 229. 263. 382. 612. 555. 627. 638. iv, 326
 Lucēsque iii, 612. iv, 164
 Lucet i, 709
 Lucibus iii, 366. 555. iv, 255
 Lucis iii, 59. 233. iv, 203
 Lucifer (planeta Vener.) i, 177
 Lucrentur iv, 186
 Lucretur v, 319
 Lucris iv, 10
 Lucro iii, 430
 Lucrorum iv, 166
 Lucrum iv, 402
 Luctandum iii, 34
 Luctantia i, 259. 608
 Luctantur v, 664
 Luctum iv, 462
 Ludens v, 87
 Ludis v, 471
 Ludit i, 736. iv, 669. v, 599
 Ludunt v, 445
 Ludus iv, 227
 Lues ii, 640. v, 515
 Lugent iv, 847
 Luisse iv, 42
 Luit i, 745
 Lumen i, 178. 645. 718. 861. iv, 766. 844
 Lumina i, 329. 383. 400. 568. 619. 714. 832. 846. 900. ii, 259. iii, 197. iv, 534. 554. v, 647. 722
 Lumine i, 68. 304. 467. 678. 710. 754. 843. v, 217
 Luminis i, 534
 Luna i, 200. 221. 476. ii, 726. 729. 735. iii, 517. 590. iv, 841. 851. v, 7
 Lunæ ii, 90. 94. 103
 Lunæque i, 208
 Lunam i, 534. iii, 188
 Lunamque i, 806. iii, 62
 Lunaque i, 188
 Lunave i, 176
 Lupa iv, 26
 Lupis (Loris) v, 74
 Lupos v, 702
 Lustra iii, 580
 Lustrans iii, 515
 Lustrant ii, 103. 962
 Lustrant i, 521
 Lustrata iv, 596
 Lustratur iii, 314
 Lustret iii, 213
 Lusum v, 450
 Lusus v, 173
 Luxum ii, 146. iv, 263. v, 374
 Luxuque iv, 10
 Luxuria iv, 134
 Luxuriæ iv, 404. v, 195
 Luxuriæque iv, 186
 Luxuriamque iv, 10
 Luxuriat i, 737
 Lyæo (vino) v, 322
 Lycæone ii, 29
 Lycæoniæ iii, 359
 Lyciæ i, 766
 Lycurgus i, 771
 Lyra (sidus) i, 331
 Lyra (id.) v, 338
 Lyræ (id.) i, 625
- M.
- Macellum v, 376
 Macetum iv, 762
 Machina ii, 68. 807
 Maculant iv, 723
 Macularum v, 663
 Mæotidos iv, 618
 Mæotisque iv, 679
 Magicas v, 34
 Magis i, 162. 401. 481. ii, 355. 621. 626. iii, 227. 345. iv, 116. 222
 Magisterio iv, 190
 Magistra iv, 382
 Magistra (abl.) i, 492
 Magistratus v, 317
 Magistri ii, 763
 Magistris iv, 234
 Magistro ii, 68
 Magna i, 793. ii, 448. iii, 277. 447
 Magnaque i, 117
 Magna (abl.) iii, 20. iv, 388
 Magnæ iv, 9
 Magnam i, 395. ii, 698
 Magnas iii, 100. v, 682
 Magne (Pompei) iv, 50
 Magni i, 17. 290. 350. 538. 719. ii, 15. iv, 766. v, 12. 31. 132. 234
 Magnive v, 502
 Magnis i, 421. ii, 436. iv, 802. v, 223. 499
 Magnisque iv, 562
 Magno i, 114. 463. ii, 359. 504. v, 889. 409. 737
 Magnos i, 429. ii, 24. 900. v, 482
 Magnum i, 374. iv, 38. 136. v, 610
 Magnumque i, 799
 Magnus ii, 631. 632

- Maia v, 7
 Maia (abl.) ii, 943
 Major i, 35. ii, 352. 822. iv, 114. 441.
     456. 675. v, 266. 613
 Majora i, 438. 737
 Majoraque iii, 1
 Majore iii, 22
 Majorem i, 301. v, 274
 Majoremque i, 303
 Majoribus ii, 684
 Majorque i, 778
 Majus ii, 509. 531. 679. iv, 65. 99.
     935. v, 108. 182
 Majusve ii, 79
 Male iii, 13. 128
 Maligna iv, 576
 Maligno ii, 573
 Malignos iii, 339. v, 80
 Malim v, 299
 Malis iii, 526. iv, 537
 Mallet ii, 583
 Malorum v, 514
 Malum v, 114
 Manant ii, 51
 Mandant iii, 664
 Mandante iv, 827
 Manderet v, 544
 Mane v, 66
 Maneant ii, 100
 Maneat i, 254. iii, 168
 Manebit i, 145
 Manebunt iv, 553
 Manent i, 455. ii, 81. 278. 397. 528.
     538. 572. 574. 668. 670. 885. 901.
     iv, 369. 855. v, 512
 Manere iii, 668
 Manerent iii, 76
 Maneret ii, 67. iii, 56
 Manes i, 333
 Manet i, 129. 168. 180. 211. 214. 525.
     642. 727. iii, 566. iv, 239. 303. 350.
     480. 619. 807. 909
 Manibus iv, 135
 Manifesta i, 723. ii, 129. iii, 209
 Mannos v, 350
 Manu ii, 774. iv, 248. 689. v, 331. 571
 Manus v, 166
 Manusque v, 518
 Mare iii, 641. iv, 607. 658. v, 583
 Maremque ii, 709
 Margine v, 684
 Mari ii, 233
 Maria i, 495
 Maribus ii, 381
 Mario iv, 45
 Marique iv, 763
 Maris iv, 417. v, 434. 592. 609. 689
 Marisque i, 761. iv, 795. 889
 Mariti v, 615
 Maritum v, 578
 Mariumque iv, 45
 Marmora ii, 779
 Marmore v, 612
 Marte iii, 632
 Martem iv, 691
 Martemque iv, 402
 Martia iv, 26. 220. 718
 Martis i, 805. v, 6
 Mascula ii, 151. 221. 381. 389. 413
 Mater ii, 880. v, 132
 Materie iv, 931
 Materieque ii, 114
 Materiam iv, 9
 Materiamque ii, 190. iv, 714
 Materies i, 131. 136. ii, 785. iii, 29.
     588. iv, 88. v, 447. 522
 Matera iii, 195
 Matre ii, 441. 876. iii, 6. v, 241
 Matremque ii, 28. v, 367
 Matres v, 622
 Matri v, 177
 Matris i, 614
 Matrisque i, 795. iii, 17
 Matrumque ii, 594
 Maturæ ii, 850
 Maturas iv, 559
 Maturi iv, 204
 Maturis ii, 426
 Matutinis i, 177
 Mavorti ii, 443
 Mavortia i, 766
 Mauritania iv, 729
 Maxima i, 439. 768. 775. ii, 554. iii,
     638. iv, 687. 693. 694
 Maximus i, 37. ii, 1
 Me iii, 218. iv, 387. v, 8
 Means v, 449
 Meant i, 553. ii, 520. v, 2
 Meare iii, 237
 Meatu i, 250
 Meatus ii, 143. v, 160. 371
 Medæ v, 35. 465
 Medendi iii, 142
 Media i, 474. iii, 232. iv, 658. v,
     649
 Media (abl.) i, 573. ii, 177. 931. iv,
     184
 Mediæ ii, 230. iv, 631
 Mediam i, 167. 202
 Mediamque iv, 317
 Medias i, 459. iii, 642. iv, 349. 360
 Medicæ i, 885
 Medicamina iv, 674
 Medicas v, 353. 643
 Medis i, 862. ii, 429. iv, 594. v, 532
 Medio i, 180. 225. 296. 325. 476. 569.
     609. iii, 253. 255. 452. iv, 744
 Medioque i, 219

- Medios i, 697. ii, 783. iv, 579. 843. v, 371
Mediosque iv, 589
Meditantem ii, 54
Meditatus v, 654
Medium i, 153. 170. 288. 546. 550. 578. 616. 632. 640. 653. 693. ii, 396. 648. 811. 905. iii, 50. iv, 593. 597. 629. 651. v, 82
Mediumque i, 315. 610. 637. iv, 725
Medius iii, 307
Medullas v, 624
Medullis i, 879
Medusæ v, 22. 571
Meis iii, 36
Meleagre v, 176
Melior ii, 871. 883. iv, 257. 455. 468. v, 670
Meliora ii, 685
Melius i, 727. 773. iii, 42. iv, 365
Meliusque ii, 611
Membra i, 245. 466. ii, 334. 454. iii, 50. 630. iv, 85. 278. 665. v, 150. 161. 168. 391. 428. 483. 565. 573. 589. 643
Membraque i, 248
Membris i, 469. 888. ii, 67. 163. 170. 200. 247. 257. 264. 752. iii, 159. 226. 589. iv, 44. 102. 241. v, 608
Memento ii, 403. 730. iv, 411
Meminit iv, 330
Memor i, 628. v, 20
Memorant ii, 897. iii, 190. 538
Memorat ii, 12. 40
Memorata i, 6. ii, 351
Memoratur i, 663
Memori ii, 842. iii, 618
Menander v, 475
Mendacesque v, 186
Mens iv, 257. 807
Mense iii, 546
Mensem iii, 550
Menses iii, 443. 517. 530. 541. 577
Mensibus i, 606. ii, 202. iii, 234. 380. 530. 555. 580. 598
Mensis iii, 547. 549. 550. 562
Menstrua iii, 517
Mensura iii, 238. 448
Mensure iv, 205
Mensuris iv, 383
Mente i, 676. ii, 60. 842. 927. iv, 308
Mentem i, 49. ii, 123. iv, 388. v, 62. 246
Mentes ii, 249. 539. 626. 685. iv, 150
Mentis iv, 195. 875. v, 451
Mentitur i, 842
Mentiturque iv, 307
Mentitus v, 427. 639
Mentum v, 103
Mercator v, 535
Merce iv, 167
Mercede i, 377
Mercedem v, 617
Mercedis iv, 401
Mercemque iv, 252
Merces iv, 381. v, 403. 543
Mercesque v, 248
Mercis v, 408
Mercurius i, 806
Merentes iv, 96
Mereris i, 9
Mergentur iii, 416
Mergere v, 282
Merget v, 50
Mergetque v, 246
Mergis iv, 388
Merguntur iii, 343. v, 28
Merito i, 376. ii, 874
Meritos iv, 52
Meritum ii, 162
Mero v, 246
Mersa i, 222. iv, 897. v, 190
Mersæque iv, 616
Mersas v, 424
Merserat iv, 831
Mersit v, 723
Messanæ iii, 14
Messe iii, 152. iv, 734
Messi v, 275
Meta v, 83
Metalla iv, 246
Metalli v, 535
Metallis ii, 824
Metallum v, 276
Metam iv, 681
Metamque i, 570
Metas i, 199
Metelli i, 794
Metu iv, 2. 182
Metuenda iv, 496. 816
Metuendus ii, 559. iv, 483. v, 649
Metuentem iii, 2
Metuit v, 606
Metumque v, 221
Metuunt v, 586
Micans i, 327
Micant v, 224
Micantes i, 132
Micantis i, 414
Micare v, 727
Migrant i, 758
Migrantur iii, 79
Mibi i, 7. 20. 113. 120. 490. 748. ii, 369. 690. 765. 784. 964. iii, 31. 93. 300. 586. iv, 430. 436. v, 27. 91
Miles i, 796. 908
Militat v, 489

- Milite** i, 917. v, 637
Militia iv, 404
Militia (abl.) ii, 894
Militiæ iii, 106. v, 375
Militiæ (athlon) iii, 102
Militiam iv, 145
Militiamque ii, 20
Mille i, 129. iv, 128. 266. 631. v, 301.
 370. 468. 506
Millibus iv, 374
Minantem iv, 624
Minantur i, 852. 891. iii, 535
Minata i, 901
Minima ii, 144
Minimam iii, 449
Minimas iii, 638
Minime ii, 886
Minimis i, 494. ii, 234. iii, 397
Minimum i, 583. iii, 215. v, 114
Minister v, 413. 502. 620
Ministeria iv, 571
Ministra v, 316
Ministrans ii, 658
Ministrant ii, 399. v, 124
Ministrat ii, 860. iv, 619. v, 226. 675
Ministrent ii, 85
Ministri v, 361
Ministros v, 345
Minitatur iv, 347
Minois iv, 788
Minor i, 307. 415. ii, 678. 739. iv, 160.
 414. v, 696
Minora iv, 637
Minores ii, 876
Minni iv, 748
Minnitve i, 526
Minus i, 390. 776. ii, 431. 615. iii, 233.
 iv, 716. 724. v, 460
Minusve ii, 79
Minutis v, 529
Mirabile i, 485
Mirabitur ii, 508
Miracula i, 103
Mirandum ii, 577
Mirantibus ii, 141
Mirantur ii, 168
Miratur iv, 623. 634
Mirer ii, 534
Mirere i, 557. 857. 902. ii, 201. 423.
 951. v, 231
Mirum ii, 886. iv, 202. 893
Miscebit v, 264
Miscens iv, 719
Miscentur ii, 710
Miscere iii, 144. v, 508
Miscet iv, 219. 319
Miserabilis i, 229
Miserando v, 559
Miseratus i, 872
Miseris i, 80. 301
Miserorum v, 622
Misit i, 767
Missa v, 489
Missas v, 164. 466
Missisqve v, 92
Missio v, 307
Missura i, 702
Mistoque v, 350
Mite iv, 270
Mithridateos v, 513
Mithridatis iv, 51
Miti iii, 652
Mitior ii, 189. iv, 152. v, 470
Mitius ii, 613
Mittebat v, 301
Mittenda iv, 368
Mittere v, 164. 295
Mittit i, 873. ii, 378. iv, 906
Mittitque iv, 934
Mittuntque ii, 191
Mixta i, 317. 480. 577. ii, 232. 597.
 624. 688. iv, 386. 429
Mixta (abl.) iii, 133
Mixtis iv, 414
Mixto ii, 240. iv, 258. v, 672
Mixtum i, 558. ii, 601. iv, 238
Mixtumque v, 464
Mixtura iii, 587
Mixturi ii, 705
Mixtus i, 270. v, 637
Mobilibusque v, 167
Mobilis v, 323
Mobilitas iv, 256
Moderantem ii, 62
Moderata iv, 725
Moderatur i, 666
Modico ii, 148
Modis ii, 580. 723. iii, 236. 415
Modisque iv, 158
Modo i, 231. 656. 833. 869. 896. ii,
 649. iii, 245. 657. iv, 421. 854. v, 375
Modos iv, 364
Modulante i, 19
Modulata ii, 767
Modulataque iv, 153
Modulatus v, 335
Modulos v, 330
Modum i, 535. ii, 348. iv, 208. 931
Modus iii, 99. 130. 303
Mœnia i, 151. 493. 779. iii, 16. 48. iv,
 183. 557. 564
Mœnibus ii, 598. iv, 37
Mœrens i, 69
Mœrentes i, 877
Mole i, 485. iv, 151
Molem i, 107. ii, 62. 117. iv, 237. 879.
Moles i, 116. 499. 542. 716. ii, 592.
 iii, 48. 100

*Delph. et Var. Clas.**Ind. Man.**F*

- Moli ii, 784
 Molis iii, 215
 Mollemque ii, 146
 Molles ii, 189. iv, 655. 754
 Molli ii, 615
 Mollia iv, 232. 512. v, 153. 550
 Mollior iv, 797. v, 323
 Molliter v, 443. 555
 Mollus iv, 152
 Momenta ii, 448. iv, 152. v, 529
 Momentaque iii, 32
 Momentis iii, 290. 443
 Momento iii, 210. 287
 Momentoque iv, 427
 Monet iii, 125
 Monstra iv, 663
 Monstrabit iii, 437
 Monstranda iv, 438
 Monstrante i, 62. ii, 223
 Monstrat i, 190
 Monstrata iii, 44
 Monstratas i, 738
 Monstratur ii, 755
 Monstri v, 567. 581
 Monstrorum v, 191
 Monstrum v, 618
 Monte ii, 880
 Montes i, 165. 433. ii, 878. iv, 28.
 634. 753. v, 138. 586
 Montesque iv, 642
 Montibus i, 75. 433. iv, 396. 645
 Montis i, 409
 Monumenta i, 330. iv, 685. v, 253. 512
 Mora iii, 350. iv, 75
 Mora (abl.) i, 788. v, 81
 Moramque i, 567
 Morando iv, 39
 Morantur iii, 556
 Moras ii, 201
 Morbis i, 878. 886. iii, 140. v, 215
 Morborum ii, 902
 Morbos v, 355
 Morbum v, 155
 Morbus iv, 73
 Mordaci v, 145
 More i, 324
 Morem iii, 361
 Mores ii, 86. 156. 708. iii, 135. iv, 122.
 191. 292. 371. 375. 408. 732. v, 127.
 201. 349. 450
 Moresque v, 236
 Morientia iv, 628
 Morimur iv, 16
 Moris ii, 862
 Moritur ii, 953
 Moritura v, 552
 Morsibus v, 225. 602
 Morsu ii, 33
 Morsum i, 442
 Mortales iv, 12. v, 276
 Mortalesque iv, 870
 Mortali i, 523
 Mortalia i, 79. ii, 452. iv, 99
 Mortalibus i, 320. 713
 Morte iv, 42. v, 96. 309
 Mortem iv, 225. 535. v, 177
 Mortes iv, 69. 914
 Mortique ii, 952
 Mortibus i, 887
 Mortiferas iv, 110
 Mortis iv, 666
 Morum ii, 831
 Mota i, 654. iii, 167
 Motu i, 197. ii, 64. iv, 820. v, 163.
 444
 Motum i, 299. ii, 94
 Motus i, 57. 527. 814. 904. iii, 523.
 644. iv, 242. 291. v, 440
 Moveat iii, 677
 Movebit iv, 268. v, 88. 334
 Movent ii, 271. iii, 141
 Movente i, 660. v, 209
 Moventur i, 295
 Movere i, 4. 41. 93. ii, 926
 Moverent ii, 480
 Moveret i, 102
 Moveri i, 64. 111. 300. iv, 84
 Movet i, 413. ii, 89. iii, 90
 Movetur iii, 657. v, 331
 Movit i, 708
 Movitque v, 35
 Mox ii, 690. iii, 587
 Mucius iv, 31
 Mulcebitque v, 333
 Mulos v, 350
 Multa (abl.) iv, 304. 533
 Multas v, 284
 Multiplicans iii, 487
 Multis ii, 603. iv, 374. 429
 Multo iv, 221
 Multos ii, 632
 Multum iv, 387
 Multum ii, 160
 Mundi (cœli) i, 17. 35. 68. 107. 111.
 133. 262. 337. 373. 451. 457. 493.
 573. 603. 693. 720. 724. 735. 809.
 ii, 118. 301. 382. 846. 857. 868.
 872. 892. 896. 912. 933. iii, 32.
 61. 216. 237. 273. iv, 363. 766. 878.
 v, 93
 Mundi (universi) i, 139. 153. 174. 200.
 247. 290. 427. ii, 69. 209. 701. 922.
 iii, 61. iv, 164. 268. 281. 296
 Munditiæ v, 267
 Mundo (cœlo) i, 3. 259. 283. 454. 477.
 507. 595. 668. 701. 899. ii, 18. 114.
 283. 728. 807. 836. iii, 648. iv, 391.
 744. 884. v, 409. 737

Mundo (universo) ii, 81. iii, 57. 737

Mundo (aëri) v, 370

Mundoque (id.) i, 214. 759

Mundum (cælum) i, 9. 27. 64. 183.

257. 383. 402. 491. 638. 651. 678.

710. 846. ii, 101. 127. 298. 396. 765.

789. 811. 921. 939. 949. iii, 141.

212. 623. 677. iv, 440. 867

Mundum (universum) i, 287. 402. 500.

521. ii, 63. iv, 893. v, 17

Mundumque (id.) i, 126. 369. 732

Mundus (cælum) i, 11. 23. 45. 196.

206. 525. 539. 745. 892. 905. ii, 71.

261. 649. 704. 794. 929. iii, 110.

209. 591. iv, 863. 920

Mundus (universum) i, 121. 169. 468.

649. 745. iii, 55. iv, 868. 894. v, 744

Mundus (terra) v, 214

Munera i, 582. ii, 110. iii, 137. 575.

583. 607. iv, 201. 251. 864. v, 509

Munere iv, 736. v, 466. 522

Munus iv, 351

Muris ii, 773

Murmur ii, 54

Murmure v, 335

Muros ii, 779

Musanque ii, 42

Musas iv, 381

Mussantis iv, 576

Musta iii, 153

Muta ii, 99

Mutabit v, 536

Mutabitur i, 657

Mutant iii, 166

Mutancia ii, 712

Mutantis ii, 904

Mutantque ii, 790

Mutantur i, 522. iii, 336. iv, 504. 823. 838

Mutare i, 498. 532. iv, 56. 433

Mutasse i, 731

Mutat i, 639. ii, 80. 645. v, 724

Mutataque iv, 256. 291

Mutato iii, 289. iv, 595

Mutatove i, 488

Mutatque v, 407

Mutatur i, 530. iii, 563

Mutet iii, 677

Mutetur i, 188

Mutorum v, 355

Mutua ii, 341. 359. 412. 516. 571. iii, 53. v, 263

Mutuaque iv, 83

N.

Nam i, 53. 66. 182. 327. 544. 833. ii,

131. 151. 206. 302. 307. 361. 386.

537. 646. 654. 696. 741. iv, 244.

312. 652. v, 419

Namque i, 631. 701. ii, 60. 211. 523.

613. 741. iv, 414. 506. 647. 704.

809. v, 255

Nascantur ii, 707

Nascatur iv, 573

Nascendi iv, 231

Nascens iii, 603. 608

Nascensque iii, 591

Nascentem i, 183. 533. ii, 17. iii, 187.

iv, 589. v, 219

Nascentes ii, 833. iii, 166. v, 730

Nascentesque ii, 845

Nascencia ii, 760. 787. 940. iii, 5. iv,

738

Nascentibus ii, 126. 570. iii, 612. iv,

100. 137. 177. 189. 292. v, 115. 349

Nascentis ii, 535. 791. iii, 84. 178.

223. 537. iv, 519

Nascentum ii, 726. 936. iii, 79. iv, 408.

v, 537. 648

Nascentur v, 614

Nascetur v, 633

Nascitur iv, 371. v, 620

Nascuntur ii, 604. iii, 543

Nata i, 832. ii, 543

Natabit iii, 53. 426

Natalesque i, 484

Natali i, 123

Natalibus i, 811

Natam ii, 29

Natantem iii, 52. iv, 682

Natantes i, 155

Natare iv, 752

Natat iv, 257. 596

Nate ii, 943

Nati ii, 304. 561. 569. iii, 204. iv, 77.

82. v, 306

Natis iv, 290. 578. v, 119. 159. 358

Natisque iv, 638

Natorum ii, 946

Natorumve iii, 18

Natos ii, 672. v, 462. 658

Natum iii, 182. 599

Natura ii, 150. 416. 860. iv, 160. 176.

v, 308

Natura (abl.) ii, 411. 613

Natura (Deus, mundus, cælum) i, 129.

194. 470. 865. 893. 900. ii, 106. 122.

209. 383. 422. 435. 515. 655. 709.

723. 947. 962. iii, 47. 64. 111. 356.

520. 643. 657. iv, 8. 113. 303. 318.

372. 664. 681. 837. 869. 875. 833.
v, 160. 214. 447. 738. 742
- Natura (id.) ii, 101
- Naturæ (id.) i, 120. 151. 206. 248.
669. 762. ii, 24. 48. iii, 196. 202. iv,
196. 201. v, 380
- Naturæ iii, 262. v, 154
- Naturam (mundum, Deum) i, 432. ii,
245. iv, 521. v, 524
- Naturam i, 98
- Naturas ii, 483
- Natus iii, 185. v, 491
- Navales iv, 288
- Naufragia v, 435
- Naufragio v, 401
- Naufragium ii, 330. iv, 66
- Naufragiumque iv, 126
- Naufragus iv, 54
- Navigat iv, 173. v, 583
- Naviget v, 36
- Navita i, 87. iv, 620
- Nautis i, 301
- Nebulam i, 725
- Necant v, 188
- Necantur v, 665
- Necato i, 786
- Necatos iii, 13
- Necdum i, 73. 912
- Necem v, 178
- Necesse iv, 281
- Necisque iv, 23. 550
- Necnon i, 777. ii, 504. 660. 955. iii,
63. iv, 450. 561. 834. v, 85. 115.
321
- Nectant v, 187. 662
- Nectantque ii, 805
- Nectere ii, 500
- Nectet v, 262
- Nectit ii, 487
- Nefas ii, 127. 601. iv, 922
- Negant ii, 524. iv, 825. v, 686
- Negarint v, 477
- Negat iii, 39. iv, 427. 864. v, 160
- Negata v, 380
- Negatum iv, 20
- Neget ii, 127
- Negoti iii, 92
- Negotia iii, 162
- Nemææ ii, 623. iii, 571. iv, 336. 464.
706. 759
- Nemæus iii, 404. v, 206
- Nemo iv, 20
- Nemori v, 212
- Nemus ii, 775. iii, 656
- Nepa (scorpio, sidus) iv, 356
- Nepæ (id.) v, 339
- Nepam (id.) ii, 82
- Nepotes i, 529. iii, 17. iv, 405
- Neptuno ii, 224
- Neptunus ii, 447. v, 211
- Nequeunt iii, 391
- Nequiret v, 743
- Nequities ii, 602
- Nerea v, 433
- Nereus v, 196
- Nerone i, 789
- Nervis iv, 154
- Nervo (arcu) iv, 347
- Nervos (vires) iv, 241
- Nescimus i, 903
- Neve ii, 786
- Nexu ii, 164
- Nexus i, 143. 723
- Ni ii, 122. iii, 248
- Nido v, 372
- Niger iv, 531
- Nigræ i, 619
- Nigras i, 45. v, 60
- Nigri ii, 951
- Nigris i, 222. iii, 194
- Nigro i, 709
- Nigrum i, 765
- Nihilo i, 130
- Nihilumque i, 130
- Niliacas i, 217
- Niliacis iv, 628
- Niliaco iv, 50
- Nilo iv, 726
- Nilum iv, 602
- Nilus i, 44
- Nilusque iii, 634. iv, 751
- Nimios v, 215
- Nitens (niteo) ii, 910
- Nitent i, 349. ii, 537. iv, 742. v, 255.
509
- Nitentem i, 126. iv, 647. v, 357
- Nitentes iv, 622
- Nitentia i, 316
- Nitescit v, 687
- Nitet i, 323. 428. 677. 701. 755. 810
- Nitidis v, 256. 366
- Nititur ii, 803
- Nivea v, 554
- Niveis v, 519
- Niveo i, 749
- Nives iii, 358
- Niveum i, 346
- Nivibusque ii, 419
- Nix i, 100
- Nixa i, 322. v, 645
- Nixo i, 368
- Nixum ii, 821
- Nobili iii, 278
- Nobilior i, 778
- Nobilis i, 419. ii, 798
- Nobilitas iii, 129
- Nocens iv, 451
- Nocentes iv, 115

- Nocentis iii, 14
 Nocet i, 487. iv, 75. 444. 466
 Nocte i, 245. 827. ii, 47. 427. v, 698. 725
 Noctem i, 222. 714. 870. ii, 595. iii, 671. iv, 203
 Noctemque i, 94. 576. iii, 231. 248. 266. 659
 Noctes i, 94. 505. ii, 208. iii, 252. 263. 348. 650. 660. iv, 254. 339. v, 719
 Noctesque iii, 383. v, 333
 Nocti i, 619
 Noctibus iii, 471
 Noctis i, 70. 267. 513. ii, 954. iii, 185. 198. 448. 638. iv, 877
 Noctisque iii, 449. iv, 843
 Nocturna ii, 203. 217. 220. iii, 233
 Nocturnis iii, 400
 Nodis ii, 757. v, 203
 Nodoque iv, 190
 Nodos i, 340
 Nodosque iii, 622
 Nomen i, 369. 569. 752. 781. ii, 16. 206. 819. 889. 916. 927. 944. 968. iv, 299. 345. 658. 729. v, 33
 Nomenque ii, 756. 899. iii, 95. iv, 61
 Nomina i, 109. ii, 633. iii, 31. 40. iv, 207. 277
 Nominaque iii, 161. iv, 805
 Nomine i, 338. 360. 445. 478. 580. ii, 305. 437. 636. 694. 725. 830. 889. 909. 938. iii, 472. iv, 379. 595. 677. 684. 819. v, 155. 645. 736
 Nona iv, 449. 476. 486. 494
 Nonaque iv, 463
 Nondum ii, 896
 Nonnulla ii, 223
 Nonnunquam ii, 471. 617. 686. iv, 820
 Nono iv, 492
 Norat i, 437
 Noris iii, 249
 Normalis ii, 289
 Norunt i, 284. 482. iii, 583
 Noscenda ii, 141. 148
 Noscendis ii, 788
 Noscere i, 15. ii, 270. 434. iii, 297. 581. iv, 893
 Nosci iv, 922
 Nosse iii, 33. v, 276
 Nostra ii, 57. 889. 907. iv, 395. 870
 Nostræ ii, 901
 Nostras ii, 357
 Nostrî ii, 110. iii, 139. iv, 441
 Nostris i, 239. iv, 41
 Nostro ii, 590. iv, 886
 Nostros i, 242. iv, 920
 Nostrumque iv, 384
 Nota (sub.) ii, 944
 Nota (adj.) i, 31. ii, 52. 778. 780
 Notanda ii, 150. 166. 641. iii, 566. 618
 Notandæ ii, 958
 Notandam iii, 203
 Notandi iv, 408
 Notandum i, 810
 Notandus iv, 309. 696
 Notantur iii, 42
 Notare ii, 315
 Notari i, 675. 700. v, 404
 Notasse ii, 966
 Notat i, 594. 613. v, 490
 Notatur ii, 741. iv, 478
 Notavit i, 110
 Notetur ii, 312
 Noti i, 446
 Notis (sub.) iv, 198. 210. v, 385
 Notis (adj.) iv, 366
 Notissima i, 301
 Notitia iv, 675
 Notitiamque ii, 144
 Nova i, 714. 735. ii, 776. iii, 1. iv 178. 199. 204. 827. v, 138. 184
 Novam iii, 81
 Novant iv, 105
 Novaque v, 379
 Novas iii, 624. iv, 171. 245. 576. v, 665
 Novavit iv, 580
 Novem ii, 197. iii, 250. 571
 Novemque iv, 446
 Noverit iv, 210. 280. v, 644
 Novet iii, 678
 Novis i, 4. 533. ii, 787. iv, 263
 Novisse i, 16
 Novit i, 137
 Novo i, 68. ii, 894. iii, 284. v, 377. 526. 527
 Novos i, 76. iv, 656
 Novum i, 718. 893. ii, 776
 Novus i, 657
 Nox ii, 405. 421. iii, 194. 259. v, 60
 Noxæ ii, 614. iv, 457
 Noxam iv, 104
 Noxamque ii, 162
 Noxamve ii, 858
 Noxas ii, 480. 636. iv, 866
 Noxia (sub.) ii, 602. iv, 418
 Noxia (adj.) iv, 94. 455
 Noxius v, 320
 Noxque iv, 772
 Nube iv, 631
 Nubentem v, 238
 Nubes i, 851. ii, 76. v, 677
 Nubibus i, 105
 Nubila i, 99. 711. 817
 Nudantem iii, 114

- Nudatis ii, 163
 Nudis ii, 772. iii, 159
 Nudus ii, 184. 511
 Nodusque ii, 420
 Nulla i, 541. ii, 172. 244. 385. iv, 35. 578. v, 120. 194. 277. 280
 Nulla (abl.) iv, 872
 Nullas ii, 391
 Nulli i, 6. ii, 57. iv, 342
 Nullis i, 122. 504
 Nullo i, 66. 196. 649. ii, 206. 223. iv, 4. 97. v, 120
 Nullos iii, 363
 Nullosque iv, 165
 Nullum i, 404
 Num i, 716
 Numen i, 111. ii, 768. iv, 934
 Numenque ii, 899
 Numerabis iii, 188
 Numerabit v, 527
 Numeramus i, 644
 Numeranda iii, 105
 Numerandum ii, 622
 Numerantur ii, 549. 556
 Numerare ii, 730. iii, 200. v, 201
 Numerari iii, 441. 521
 Numerasse ii, 297. 331
 Numerat iv, 7
 Numeratur ii, 175. iii, 123
 Numerem iv, 63
 Numeri ii, 311. 321. 348. 678. iii, 456
 Numeris i, 576. ii, 351. 669. 727. 767. iv, 447. 471
 Numerisque ii, 306. iii, 566. iv, 158
 Numero i, 480. ii, 702. 717. iii, 596. iv, 299. 322. 480. 489. 492. v, 717. 742
 Numeros iii, 31. 534. iv, 207. 410. 431. 497
 Numerosa i, 390
 Numerosos iv, 925
 Numerum i, 19. ii, 327. iii, 161. 246. iv, 476
 Numerumque ii, 315
 Numerus ii, 166. 317. 732. iii, 191. 222. 260. 425. 490. 594
 Numidarum v, 375
 Numidas iv, 599
 Numina i, 437. ii, 18. 23. 434. 934. v, 346
 Numine i, 499. iv, 56
 Numinis i, 49. 538
 Nupturam v, 615
 Nusquam i, 216. 456. 487. iv, 883
 Nutantes i, 5
 Nutantis ii, 906
 Nutibus iv, 777
 Nutriat v, 455
 Nutrire v, 200
 Nutrisset iv, 26
 Nutritia iii, 133. iv, 880
 Nutrito i, 373
 Nutuque iv, 552
 Nutus iii, 149
 Nymphas ii, 23. v, 433

 O.

 O ii, 944. iii, 36
 Obducta iii, 194
 Obliqua (abl.) i, 582
 Obliqui ii, 255
 Obliquis i, 398
 Obliquo i, 257. iii, 225
 Obliquos i, 210. 664
 Obliquum i, 685. v, 80
 Oblita i, 518. iii, 259. v, 606
 Obnoxia v, 136
 Obruit iv, 662
 Obscura ii, 654
 Obscura (abl.) iv, 531
 Obscuræ i, 513
 Observant ii, 409
 Obsessa ii, 389. v, 215
 Obsidet i, 588
 Obstabitque iv, 397
 Obstantemque v, 81
 Obtineant iii, 62
 Obtineat i, 540
 Obvius i, 512
 Occasibus i, 596. 825
 Occasu ii, 868. 948
 Occasumque ii, 837
 Occasumque i, 484
 Occasumve i, 193
 Occasus i, 242. 634. ii, 800. 847. 849. 920. iii, 595. 614
 Occasus iii, 346
 Occiduus iii, 281. 367
 Occiduusque iii, 292
 Occultis ii, 54. iv, 196
 Occulto ii, 825
 Occultum i, 622
 Occupat iii, 131. 281
 Occursantibus ii, 139
 Oceani i, 354. iv, 641
 Oceano i, 418. iv, 645
 Oceanus iv, 652. 830
 Octava iv, 470
 Octava (abl.) iii, 257. 680. v, 293
 Octavam iii, 129. iv, 482
 Octavoque iv, 480
 Octo iii, 578. 580. iv, 483. v, 339
 Octonis iii, 282
 Octonos iii, 592
 Octotopos ii, 969
 Oculi i, 553. ii, 493. iv, 928
 Oculis ii, 505. iv, 308

- Oculos i, 133. 647. 720. 871. ii, 477.
 iii, 345. iv, 195. 875. 907. v, 532
 Oculosque iii, 37
 Odio ii, 518
 Odiosa iv, 575
 Odiove iv, 810
 Odisse v, 151
 Odium ii, 469. 571. 641. 652
 Odiumque v, 221
 Odoratae iv, 674
 Odores iv, 656. v, 264
 Oeagrius v, 326
 Offert iv, 917
 Officia iii, 109
 Officio i, 48. v, 62. 132
 Officioque ii, 30
 Officium i, 886. iii, 149. v, 635
 Olenie v, 130
 Olor (sidus) v, 366. 388
 Olorem (id.) i, 685
 Olympi (cœli) i, 914. v, 31
 Olympo (cœlo) i, 178. 399. 539. 607.
 709. 552. ii, 377. iii, 255. 636. v,
 744
 Olympum (id.) i, 874. 574. 593. 632.
 ii, 911. 945. v, 58
 Olympus (id.) v, 18
 Onerabit v, 429
 Oneratur v, 405
 Oneri i, 471
 Onus i, 293. ii, 593. 896. iv, 748. v,
 108. 581
 Onusque v, 33
 Operi ii, 130
 Operis iii, 41
 Operum i, 67. 244. 499. iv, 267. v,
 477
 Operum (athlorum). iii, 75. 83. 95.
 624
 Opes iv, 17. 51. 169. 247. 524. 539. v,
 360
 Ophiuchos i, 338
 Opibus iv, 90. 397
 Opponere ii, 404
 Opposita iv, 306
 Oppositus iv, 32
 Opposuitque i, 901
 Oppressa iii, 141
 Optanda iv, 486
 Optando iv, 173
 Optare v, 151
 Optat iv, 7
 Optavitque ii, 587
 Opus i, 3. 113. 132. 143. 247. 538.
 823. ii, 24. 58. 80. 124. 775. 782. iv,
 134. v, 4. 106. 354. 507
 Ora (fœmina) iv, 786
 Ora (abl.) ii, 793
 Ora (os, oris) i, 366. 713. ii, 96. 436.
 897. 916. 923. 950. iii, 274. iv, 105.
 153. 537. 718. v, 39. 73. 305. 479.
 485. 600. 700
 Oras i, 217. 656. 722. iii, 271. iv, 613.
 v, 218
 Orbe i, 23. 306. 326. 476. 572. 677. ii,
 251. 273. 360. iii, 160. 205. 225.
 370. iv, 361. 851. v, 389. 695
 Orbe (terra) i, 758. 924. ii, 138. 798.
 891. iii, 225. iv, 52. 882. v, 234.
 640
 Orbe (cœlo) iii, 370
 Orbem i, 204. 208. 232. 291. 337. 390.
 461. 555. 636. ii, 128. 154. 321. 351.
 363. 367. 388. 392. 655. 858. iii, 86.
 167. 213. 524. 545. iv, 14. 144. 159.
 269. 365. v, 732
 Orbem (terram) i, 8. 32. 131. 291. 315.
 461. 516. 647. 654. 742. 828. 872.
 ii, 65. 144. 378. 604. 791. 821. 837.
 844. 849. 930. 953. iii, 184. 194.
 282. 288. 326. iv, 14. 280. 537. 597.
 640. 644. 698. 723. 762. 777. 833.
 v, 195. 243. 641. 732
 Orbem (cœlum) iii, 49
 Orbemque (id.) ii, 13. 47. v, 522
 Orbemque i, 696
 Orbes i, 76. 188. 340. 496. 534. 842.
 v, 82. 170. 584
 Orbes (mundo) v, 213
 Orbesque v, 442
 Orbi iv, 915
 Orbibus i, 441
 Orbis (terræ) i, 384. ii, 420. iv, 169. v,
 278
 Orbis i, 221. 288. 545. 586. 642. 673.
 724. 751. 755. 800. 869. ii, 676. iii,
 86. 221. iv, 862
 Orbis (terra) i, 101. 191. 597. 791. ii,
 420. 803. iii, 25. iv, 30. 36. 398.
 515. 588. 675. 696. 829. 843. v, 53.
 56. 210. 278
 Orbisque (id.) i, 165
 Orbita i, 701. 704
 Ordine i, 112. 148. 257. 484. ii, 296.
 316. 690. 713. 717. 734. 737. 750.
 809. 961. iv, 119. 123. 810. 322
 Ordinibus i, 60. 256. iii, 51
 Ordo i, 119. 538. 563. ii, 263. 336. 522.
 674. 764. iii, 86. 168. 196. 207. 218.
 227. 234. 585. iv, 106. v, 286. 735
 Ore i, 621. ii, 7. 8. iv, 577. v, 15. 583.
 611
 Orestes ii, 583
 Oriantur ii, 200. iii, 418
 Oribus ii, 96
 Oriens v, 197. 255

Oriente v, 40
 Oriente i, 43
 Orientibus ii, 408
 Orientia iii, 388
 Orientis v, 401
 Origine i, 796. iii, 543. iv, 16
 Origo iii, 23. 209
 Orion i, 399. 509. v, 12. 58. 723
 Oriona i, 394
 Oriri iii, 224
 Oris (ab os) i, 792. iv, 442. 688. v, 672
 Oris (ab ora) i, 238. v, 375
 Oriantur i, 483. iii, 226
 Ornare iv, 180
 Ornari iii, 39
 Ornatur v, 546
 Orpheus i, 332. v, 326
 Orsa ii, 57
 Orta iv, 17
 Orti ii, 516. v, 175
 Ortis v, 538
 Ortivo iii, 189
 Ortu ii, 280. 871. iii, 504. iv, 504. v, 28
 Ortu iv, 592
 Ortum i, 192. 532
 Ortum ii, 509. iv, 206
 Ortumque iv, 647
 Ortus i, 182. 242. 596. 825. 402. 438. 508. iv, 555. 584. 669. v, 46
 Ortus i, 192. 634. ii, 800. 920
 Os (oris) v, 223
 Oscula v, 117. 624
 Osculaque v, 393
 Ostendens i, 658
 Ostendere i, 472. 533
 Ostendisse iv, 439
 Ostendit v, 129. 358. 476
 Ostendunt iii, 513
 Otia ii, 146. iii, 24. iv, 157. 228. 512. v, 120. 173
 Otiaque ii, 840

P.

Pabula iii, 654
 Pacare iv, 182
 Pacata ii, 692
 Pacatique iv, 141
 Pace i, 13. ii, 590. iii, 309
 Pacem v, 494
 Pacemque i, 412
 Pacique v, 707
 Pacis i, 883. ii, 24. 597. v, 124
 Pacisque i, 89
 Pæne v, 347
 Palæstras iv, 721
 Palamedeis iv, 206

Pallas ii, 439. iv, 135
 Pallentes v, 257
 Palma i, 785
 Palmamque ii, 883
 Palmas v, 164. 169. 425
 Palmis i, 342
 Palpare v, 702
 Pana ii, 39
 Pandere i, 12. iii, 157
 Panduntur v, 550
 Panosque iv, 804
 Pantheris v, 702
 Papavera v, 258
 Papirius i, 784
 Par i, 213. ii, 77. 166. 392. 405. 867. v, 436
 Parabuntur iv, 275
 Parant v, 186
 Parare v, 283
 Parat iv, 226
 Paratas v, 386
 Paratos v, 547
 Parce v, 214
 Parcuntque iv, 76
 Parem ii, 669. iii, 231. iv, 714. v, 712
 Parens ii, 209
 Parent i, 486. iv, 186
 Parente i, 737. ii, 77
 Parentem i, 8. ii, 101. iv, 884. v, 464
 Parentes ii, 12. iv, 77. 82. v, 577
 Parenti i, 919
 Parentia i, 33. ii, 454. iii, 107. 533
 Parentis ii, 16. 117. iii, 9
 Parentum ii, 947. v, 540
 Parere ii, 504
 Pareret ii, 68
 Pares i, 785. iii, 248. iv, 732
 Paret ii, 383. iii, 119. iv, 788
 Pari i, 599. ii, 243. iii, 237. 287. 659
 Paribas i, 310. 343. 360. 576. 634. ii, 167. 279. 334. iii, 220. 289. iv, 735
 Parientia iv, 129
 Parit iv, 668
 Pariter i, 124. 203. 205. 223. 241. 660. iii, 77. 549. iv, 845. 849. v, 809. 402. 697
 Pariterque i, 205. 241. 596. 824. ii, 800. iv, 338
 Pars i, 237. 238. 378. 426. 549. ii, 116. 156. 172. 309. 326. 328. 849. 912. iii, 73. 83. 138. 172. 216. 329. 376. 429. 451. 497. 676. iv, 258. 447. 449. 450. 454. 459. 468. 469. 486. 877. v, 12. 128. 131. 159. 198. 234. 337. 357. 631. 670
 Partas v, 492
 Parte i, 326. 446. 575. ii, 155. 169. 312. 323. 423. 450. 645. 826. 899. 932. 965. iii, 154. 221. 257. 323.

395. 442. 465. 496. 539. 637. 680.
 iv, 527. 643. v, 32. 57. 141. 174.
 365. 486. 505
 Partem ii, 324. 335. iii, 61. 118. iv,
 448. 481. v, 270. 490
 Partes i, 565. 572. 589. 592. 606. 679.
 705. ii, 65. 77. 210. 268. 294. 307.
 310. 316. 319. 322. 328. 330. 347.
 453. 676. 687. 696. 699. 715. 720.
 730. 742. 769. 914. 966. iii, 59. 70.
 163. 188. 199. 240. 285. 352. 405.
 434. 454. 492. 498. 583. iv, 297.
 320. 324. 346. 349. 353. 356. 425.
 428. 430. 432. 443. 476. 499. 588.
 697. 741. 808. v, 39. 102. 118. 339.
 539
 Partesque iii, 33
 Parthis iv, 803
 Parti ii, 533. 924. 968. iii, 74. v, 299
 Partibus i, 187. 487. 586. 698. 850. ii,
 214. 289. 291. 395. 687. 698. 711.
 739. 857. iii, 33. 299. 413. 619. iv,
 299. 504. 590. 594. 741. v, 68. 252.
 348. 504
 Partis ii, 344. 444
 Partitis iii, 190
 Partitur ii, 811
 Partu i, 126. ii, 237
 Partum i, 765
 Partus i, 184. 436. 557. ii, 548. 560.
 571. 610. 627. 710. 877. iii, 13. iv,
 103. 142. 202. 270. 377. 692. 715.
 825. 903. v, 344. 418
 Partus i, 144
 Parva i, 826. iv, 441. v, 403
 Parva (abl.) iv, 895
 Parvæ iv, 278
 Parvasque i, 841
 Parvi i, 57
 Parvis i, 117. 480
 Parum i, 16. v, 156. 195
 Parvo iv, 523. 923. v, 387
 Parvos i, 842. iv, 8
 Parvula iv, 927
 Pascat i, 158
 Pascens i, 860
 Pascentem v, 373
 Pascentes v, 139
 Pascentia iv, 233
 Pascentur v, 452
 Pascere v, 384
 Pascet v, 196
 Pascimur v, 375
 Passere v, 387
 Passim i, 899. ii, 36. iv, 738. v, 26
 Passimque i, 845
 Passus v, 639. 694
 Pastoremque v, 116
 Pastumque iii, 655
 Pateant iii, 249
 Pateat i, 491. iii, 95
 Patebunt iii, 362
 Patent i, 545. iii, 255
 Pater i, 911. 923. ii, 934. iv, 718. v,
 304
 Paterque i, 7
 Patet i, 197. 679
 Patetque iii, 322. 665. iv, 841
 Patienter ii, 262
 Patientia iii, 668
 Patitur iv, 921
 Patrem i, 137. ii, 29. iv, 82. v, 308. 462
 Patremque v, 465
 Patres i, 529. v, 623
 Patres (senatores) v, 734
 Patri i, 9. iv, 539
 Patria ii, 6
 Patriæ i, 7. 923
 Patriam v, 320. 499
 Patrias (adj.) iv, 563. 834
 Patribus iv, 77
 Patrio i, 734. ii, 17. v, 394
 Patrios i, 918. ii, 934
 Patriosque iii, 132
 Patris iii, 17
 Patronum iii, 112
 Patruive v, 454
 Patrum ii, 936
 Patultque i, 50
 Patulam ii, 253
 Patulas i, 204. iv, 613
 Patulis iv, 649
 Paucis ii, 738
 Paulatim i, 161. ii, 942. v, 178
 Paulatimque iii, 351
 Paulum i, 683. iv, 422
 Paulumque iii, 643
 Pauperiorque iv, 6
 Paupertas iv, 18. 89
 Pax ii, 604. 624. iv, 223
 Paxque ii, 641
 Peccarit iv, 104
 Peccet i, 189
 Pecorum iv, 179. v, 115
 Pectora i, 82. ii, 544. iv, 191. 271. 366.
 508. 562. 705. 870. v, 110. 220. 314.
 537
 Pectore i, 28. 715. 750. ii, 121. iv, 138.
 188. 886. 912. v, 154. 415
 Pectoris ii, 956
 Pectus i, 356. 426. ii, 630. iv, 147. 242.
 392
 Pectusque ii, 459. v, 133
 Pecudes ii, 99. 530. 709
 Pecudum ii, 156. iii, 654. iv, 738. 914
 Pecudumque iv, 27
 Pede ii, 259
 Pedes i, 617. ii, 760. v, 551

Delph. et Var. Clas.

Ind. Man.

G

- Pedesque i, 690
 Pedibus ii, 199. iii, 35. iv, 829. v, 79.
     100. 166. 519
 Pedibusque i, 289
 Pedicarum v, 187
 Pedum i, 626. ii, 465
 Pejor iv, 670
 Pejusque iii, 13
 Pelagi iv, 421. 596. 653. v, 219. 658
 Pelagique i, 249. iv, 289. v, 690
 Pelago i, 77. 309. iii, 151. iv, 66. v, 42
 Pelagoque v, 418
 Pelagus ii, 76. iii, 631. 652. iv, 276.
     399. 514. v, 49. 420. 585. 603. 688
 Pelagusque iv, 51. v, 582. 591
 Pelle v, 33
 Pellibus iv, 181
 Pellimus ii, 59
 Pellis ii, 532. v, 377
 Pellitur ii, 777
 Peloponnesi iv, 613
 Penatibus ii, 6
 Pendeat i, 195. ii, 263
 Pendebat i, 68
 Pendebitique v, 430
 Pendens ii, 873. v, 593
 Pendent iv, 772. 898
 Pendentem iii, 50. iv, 777. v, 398. 569.
     628
 Pendentemque iii, 113. v, 296
 Pendentis v, 282
 Pendentia i, 52. 536. ii, 35. iv, 210.
     288. v, 565
 Pendentis i, 195. iv, 882
 Penderet i, 173
 Pendet ii, 38. iv, 16. v, 607
 Penetrabile i, 543
 Penetrabilis iv, 648
 Penetralibus iv, 243
 Penetrant i, 852
 Penetraverit v, 641
 Penetravit i, 87
 Penitus i, 17. ii, 766. iv, 878
 Penitusque iv, 309
 Pennis v, 445. 658
 Pensabat iv, 568
 Pensare v, 166
 Pependit i, 201. 915. v, 552
 Pepercit i, 470
 Peperit i, 135. ii, 876
 Peracta ii, 893
 Peractæ iv, 491
 Peracti iii, 616
 Peractis iv, 482. v, 67
 Peragentia ii, 205
 Peragit iii, 517
 Peragunt iii, 545. iv, 157
 Peraguntur i, 881
 Perceptis ii, 752. iv, 503
 Percepto ii, 841. iii, 178
 Percipe ii, 927. iii, 37. iv, 587. 818
 Percurrere i, 117
 Perdimus iv, 4
 Perdiscere ii, 149
 Perducti ii, 310
 Pereant iv, 405
 Peregrina iv, 167
 Peregrinantes iv, 265
 Peregrinas iii, 103
 Peregrino i, 452
 Peregrinos v, 213
 Perenni i, 630. ii, 210
 Pererrant iv, 223
 Pererret i, 193
 Perfecti i, 131
 Perfectum iv, 357
 Perficitur ii, 852
 Perfossis iv, 896
 Perfundere v, 168. 562
 Perfundetque v, 528
 Perfundit ii, 564. iv, 328. v, 612
 Perfunduntque iv, 743
 Pergama i, 508. 763
 Pergit iv, 108
 Pericla iv, 816
 Periclis iii, 127
 Periclo v, 651
 Periculum v, 308
 Perimit iv, 73
 Perimunt iv, 82
 Perire i, 812
 Perit iii, 351
 Perituum iv, 50
 Perlabitur v, 419
 Perlucentes v, 531
 Perlustrat iii, 368
 Permanet iii, 528
 Permiscet iv, 101
 Permiscetque v, 674
 Permissa ii, 109
 Permittit iv, 355
 Permittunt v, 698
 Permixa i, 125. iii, 158. 528
 Permixture i, 436
 Permixti i, 860
 Permixtus v, 666
 Permutant v, 692
 Perodit v, 414
 Perpendat iii, 251
 Perpetua iii, 309
 Perpetuas iii, 165
 Perpetuis iii, 804
 Perpetuos v, 694
 Perpetuosque iv, 822
 Perpetuus iv, 212
 Perquirere iv, 193
 Persea i, 695. ii, 28. v, 567
 Perseus i, 365. v, 22. 593. 600. 612

Persica iii, 19. iv, 652
 Persidos i, 774
 Persis iv, 750
 Persona ii, 438
 Personas v, 481
 Perspice ii, 698. 738. iii, 43. iv, 931
 Perspicere ii, 204
 Perspicimus iv, 876. 885
 Perstant iii, 293
 Perstrinxerit v, 219
 Pertinet ii, 838
 Pervenerit iii, 191
 Perveniant iii, 438
 Perveniat iii, 223
 Pervenit iv, 279. 649
 Perversaque v, 705
 Perversum ii, 891
 Pervia i, 180
 Pervisit iv, 927
 Pervolat ii, 959
 Pervolitans ii, 66. v, 65
 Perustam iv, 625
 Pestifera iv, 454
 Pestat i, 882
 Petat iii, 151
 Petauro v, 439
 Petenda iv, 520
 Petendave iv, 815
 Petens i, 695. ii, 883
 Petere v, 307
 Petes ii, 450
 Petimus iv, 911
 Petit i, 636. ii, 554
 Petitur v, 401
 Petulantia v, 144
 Petunt v, 121
 Phaëthon iv, 834
 Phaëthontem i, 734
 Pharetra v, 302
 Phasidos iv, 518. v, 376
 Phasin v, 45
 Philippeos i, 907
 Philoctete v, 299
 Phœbe iv, 756
 Phœbeia iv, 856
 Phœbeis iv, 532. v, 510
 Phœben ii, 913. iii, 197. iv, 847
 Phœbi ii, 308. 950. iii, 221. iv, 144.
 218. 843
 Phœbo i, 19. 424. iii, 314
 Phœbum i, 781. ii, 92. 957. iii, 646. iv,
 852
 Phœbus i, 175. 187. 198. 567. 575.
 641. 666. iii, 180. 199. 255. 300.
 315. 367. 422. 493. 635. v, 3. 724
 Phrixum iv, 517
 Phrygia iv, 759
 Phryxæi iii, 304
 Pictas ii, 43

Pierides iii, 3
 Pieridum ii, 767
 Pietate ii, 31
 Pigebit iv, 399
 Piget i, 520. iv, 434
 Pigras ii, 249
 Pilam v, 165
 Pilarum v, 168
 Pingua iii, 153
 Pinguique iii, 663
 Pinnis v, 419
 Pisce iv, 800
 Piscem iv, 580. v, 297. 398
 Pises (sidus) ii, 33. 162. 192. 213.
 225. 237. 255. 366. 414. 447. 498.
 493. 503. 513. 545. 553. 637. 661.
 iii, 579. iv, 273. 329. 358. 385. 495.
 574. 709. v, 647
 Piscibus (id.) i, 273. ii, 267. 406. 492.
 567. iv, 346. 583. 800. v, 538. 631.
 657
 Piscis (id.) i, 445. v, 394
 Placent iv, 227. v, 153
 Placerent ii, 482
 Placet i, 123. ii, 221. iii, 681. v, 120
 Placidam iv, 512
 Placidasque v, 700
 Placidum iv, 285
 Plagas (regiones) i, 204
 Plagis (ictibus) i, 171
 Plana i, 228
 Plano i, 662. ii, 254
 Planta v, 165
 Plantæ i, 655. iv, 632
 Plantas v, 86
 Plantis v, 152
 Platon i, 772
 Plausa v, 424
 Plaustrique v, 20
 Pleiadas v, 142. 710
 Pleiades i, 378
 Pleiadum iv, 523
 Plena ii, 470. iii, 211. v, 609
 Plenis i, 469. iii, 670
 Plerasque ii, 483
 Plerunque ii, 572. 901
 Plumea i, 347
 Plumeus v, 366
 Plura i, 905. ii, 350. iv, 6. 644
 Plures iii, 573. iv, 378. 386
 Pluresque iv, 364
 Plurimus iv, 758
 Plus ii, 622
 Pocula v, 246
 Pœna iv, 211
 Pœna (abl.) v, 553
 Pœnæ v, 540. 574
 Pœnæque v, 620
 Pœnam v, 591

- Pœnamve v, 319
 Pœnas i, 362. ii, 602. iv, 85. 668
 Pœnasque iv, 116
 Pœnis v, 629
 Poëtis v, 478
 Polire v, 150
 Pollens ii, 826
 Pollentia ii, 265. iv, 293
 Polo i, 225. 604. 739. iv, 811. v, 131.
     693
 Pomis ii, 22
 Pompeia v, 512
 Pompeius i, 919
 Pompeiusque i, 791
 Ponat i, 196. iv, 671
 Pondera iv, 205. 440. 770. 924
 Pondere i, 159. 173. 451. ii, 693. iv,
     549. v, 451. 706
 Pondus i, 293. ii, 438. 956. iv, 932
 Pondusque ii, 130
 Ponere iii, 437. v, 147
 Ponet v, 653
 Ponitque v, 322
 Ponitur ii, 756
 Pontuntur v, 443
 Pontem iv, 33
 Pontesque iv, 267
 Ponti (maris) iv, 422. 650. 679. 806.
     v, 32. 158. 549. 575. 683
 Pontibus v, 92
 Ponto i, 156. 166. 353. 364. 650. 914.
     ii, 34. iv, 263. 570. 618. 637. 787.
     905. v, 53. 218. 252. 416. 431. 528.
     543. 619. 657
 Ponto ii, 5
 Pontum i, 87. 217. 302. 372. 444. ii,
     75. 89. iii, 20. 274. iv, 80. 274. 280.
     516. 598. 629. 746. 830. v, 431. 610.
     660. 683
 Pontumque iv, 619. v, 604
 Pontus i, 76. 246. ii, 75. iv, 643. 657.
     674. 755. v, 542. 561. 666
 Pontusque iv, 696
 Populata i, 882
 Populi i, 516. iii, 25. iv, 212. 577.
     672. v, 64. 316. 362
 Populo i, 889. ii, 600. iii, 114
 Populoque v, 735
 Populos i, 880. iv, 625. 729
 Populos (pisciculos) iv, 286. (aves) v,
     368
 Populum iv, 577. v, 121. 655
 Populumque v, 735
 Populus v, 733. 741
 Porrecta ii, 679
 Porta ii, 870
 Porta (ab.) iv, 607
 Portant i, 258
 Portat iv, 144
 Portenti iv, 104
 Portentosos iv, 669
 Portus iv, 281. 421
 Poscere v, 204
 Poscit ii, 335. iv, 143
 Poscitque iv, 245
 Poscunt ii, 400
 Positæ i, 310
 Positas iv, 558
 Positis i, 20. iv, 234
 Positum iv, 67. 299
 Positura iii, 95. 331
 Posse i, 414. ii, 535. iv, 169
 Possedit iv, 833
 Posteriora i, 626
 Posteritas ii, 9
 Posterius ii, 750. 900. iii, 156
 Postes iv, 180
 Posuit i, 783. ii, 968. iv, 214. 681
 Potens v, 168. iv, 383. 690
 Potentem ii, 60. 895. iv, 753
 Potentes ii, 159
 Potentia i, 36. 60. 335. ii, 451. iii, 90
 Potentis i, 48. ii, 899. iv, 681
 Poterant i, 514. iii, 69. iv, 133
 Potestas ii, 956. iv, 560
 Potimur iv, 884
 Potiri iv, 337. 392
 Potiris iv, 759
 Potitur i, 570
 Potius iv, 213. 769. v, 298. 344
 Potuere ii, 586
 Potuisse iv, 395. v, 181
 Potuisset iv, 29
 Potuit iv, 60
 Præ ii, 192. v, 271
 Præbentem i, 619
 Præbentes i, 863
 Præcedit iii, 611
 Præcedunt ii, 173
 Præceps ii, 872. iii, 370. v, 140
 Præceptaque ii, 704
 Præcepta ii, 763
 Præciditur i, 698
 Præcingit i, 574. 651. 662
 Præcingitur iii, 307
 Præcingunt i, 257
 Præcipiet v, 380
 Præcipitant i, 845
 Præcipitat ii, 949. v, 496
 Præcipuas ii, 465. 801. iii, 513
 Præcipue i, 476. v, 249
 Præcipuos iii, 44
 Præcipuum iv, 334
 Præcipuumque v, 734
 Præcisa iv, 633
 Præcludere v, 81
 Præcordia i, 17. iii, 61. iv, 138
 Præcurrunt v, 222

Præda iv, 222. v, 184. 502
 Præda (abl.) v, 402
 Prædæ v, 667
 Prædæque ii, 616
 Prædas iv, 171. 181. 403. 509. v, 194.
 434
 Prædasque v, 188
 Prædatorque ii, 229
 Prædatus iv, 653
 Prædicitur ii, 133
 Prædicta iv, 59
 Prædicto iii, 174
 Præfert iv, 721
 Præfigere iv, 181
 Præfulgent ii, 742
 Prægressos v, 130
 Prægressum v, 233
 Prælatæque iii, 601
 Præmia iii, 109. iv, 109. 141
 Præpositi v, 363
 Præpostera ii, 783
 Præposterus ii, 764
 Prærupta v, 651
 Præscripto i, 503
 Præsens i, 490
 Præsensque v, 268
 Præsentia i, 49
 Præstabit v, 503
 Præstabunt v, 458
 Præstant ii, 468
 Præstantes iv, 700
 Præstem ii, 928
 Præstet ii, 868. iii, 143
 Præteream i, 767
 Prætereant v, 383
 Prætereas ii, 369
 Prætereat ii, 203
 Prætereuntia ii, 861
 Præteriti i, 626. iii, 218. iv, 615
 Præteriti i, 747
 Prætextæ v, 456
 Prætextu iii, 131
 Prætor iv, 212
 Prævalidas v, 75
 Pratra ii, 53. v, 261
 Precor i, 21
 Premendo i, 81
 Premet v, 704
 Premis iv, 465
 Premiti i, 642
 Premitive iv, 775
 Premitur ii, 846
 Prædare ii, 127. iv, 21
 Prendi iii, 388
 Prensare v, 371. 531
 Pressa i, 519
 Pretio iv, 172. 393. 399. 925. v, 407
 Pretiosa v, 671

Pretiosior iv, 926
 Pretium iv, 11. 95
 Priamumque iii, 8. iv, 64. v, 485
 Prima ii, 326. 833. 919. 935. iii, 96.
 iv, 320. 355. 454. 459. 461. 468. 490.
 493. 519. 682. v, 38. 79. 631
 Prima (abl.) ii, 323. iii, 83. 668. iv,
 344. 477. 561. v, 696
 Primæ ii, 186. iii, 682
 Primam i, 618. 644. iv, 312. 317. 335.
 342
 Primas ii, 126. 715. iii, 518. iv, 348
 Primique i, 51
 Primis i, 641. v, 739
 Primo ii, 939. iii, 590. iv, 464
 Primo v, 182
 Primordia i, 125
 Primos i, 617. iv, 359. 574
 Primum i, 41. 370. iii, 603. iv, 324. 607
 Primum ii, 150. 755. 785. 792. 827.
 905. iii, 652. v, 68
 Primumque i, 256
 Primus i, 4. 493. ii, 810. iii, 514. iv,
 207. 573
 Princeps i, 263. 792. ii, 227. 456
 Princepsque i, 7
 Principe ii, 152. 219. iv, 935
 Principia i, 493. 822
 Principiis i, 129
 Principio i, 124. iii, 448
 Principis iv, 764
 Principium i, 212. ii, 799. 919. iii, 47.
 647
 Principiumque i, 615. iv, 352
 Prior i, 786. 836. iv, 258. 507
 Priora ii, 293. 761. iii, 473
 Priorem iii, 408
 Priores i, 676
 Priori i, 172. iii, 460
 Prioris i, 622. ii, 314. 323. 325. iii, 455
 Priorum i, 6. ii, 883. iii, 462
 Prisca i, 727. iv, 543
 Privata ii, 540
 Privato iv, 212. 714
 Prius i, 96. 224. 807. iii, 599. iv, 600.
 861. v, 162. 342
 Pro ii, 620. 621. 717. 809. 819. iv,
 393. 732. v, 606. 742
 Proavis v, 201
 Probat v, 124
 Probat iv, 96
 Probentur ii, 129
 Probumque iv, 572
 Procedat iii, 410
 Procedere ii, 350. iii, 465
 Procedunt iii, 445
 Procere i, 841
 Proceres i, 794

- Procerum v, 739
 Procul i, 415. 848. ii, 377. iv, 156. 655
 Procumbunt ii, 776
 Procyon i, 419. v, 197
 Prodesse iv, 871
 Prodest ii, 761. iv, 866
 Prodidit v, 541
 Proditā ii, 596. 722
 Proditor v, 415
 Producere v, 103
 Producet iv, 527. v, 394
 Productique iii, 639
 Productur iv, 229. 854. v, 313
 Producent i, 619. iv, 273
 Produnt iv, 722
 Produxerit iv, 536. v, 364
 Produxit v, 474
 Profectum (occiduū) iv, 598
 Profectus i, 628. 694
 Profert iv, 526
 Profuit iv, 272
 Profudit ii, 875
 Profugit iv, 581
 Profugo i, 917
 Profundi (maris) v, 420. 688
 Profundis (adj.) i, 97
 Profundo (id.) i, 179
 Profundo (mari) i, 203. iv, 274. 785.
 v, 190. 401. 598. 720
 Profundum (inane) i, 550
 Profundum (mare) v, 43. 659
 Profusus ii, 8
 Progenerat iv, 725
 Prohibent i, 172
 Prohibentque i, 139
 Prohibetque iv, 868
 Projecta iv, 897
 Projectos iv, 26
 Projicit iv, 259
 Proles i, 776. 796
 Promissu v, 578
 Promittere v, 104
 Promittit ii, 188
 Prona iii, 359
 Pronas v, 218
 Pronum iii, 372
 Pronumque v, 77
 Propago i, 793
 Properant iii, 556
 Properantibus i, 504
 Propinqua ii, 379
 Propinquis ii, 671
 Propiore i, 72
 Propius i, 11. 735. ii, 356. iii, 228
 Propiusve iii, 340
 Propontis iii, 148
 Propontidos iv, 617. 680
 Propontia iv, 749
 Proposita v, 543
 Propositas iii, 117
 Proposito ii, 296
 Propria ii, 924
 Propria (abl.) ii, 158. 204. iii, 42. iv, 203
 Propriaque iv, 524
 Propriæ ii, 481
 Propriam ii, 461
 Proprias i, 59. 106. 483. ii, 270. 539.
 712. iii, 79. 175. iv, 99. 319. 411.
 505. 699. 808. v, 27. 30. 624
 Propriasque iii, 64. iv, 208. 739
 Proprie ii, 236
 Propriis ii, 265. 454. 466. 861. iii, 533.
 iv, 777
 Propriisque iii, 298
 Proprio i, 53. ii, 470. 750. 970. iii, 35.
 198. iv, 62. 379. 430. 726. v, 240
 Proprioque iv, 712
 Proprios ii, 86. 760. 771. iii, 511. iv,
 276. v, 205
 Proprium ii, 27. iv, 703. 733. v, 71
 Propriusque iv, 907
 Propter i, 440
 Proseminat i, 90
 Prosequitur ii, 612
 Prospectat ii, 950
 Prosternere v, 307
 Prostratæ v, 622
 Protinus i, 813
 Protrahet v, 400
 Protulit ii, 542. v, 530
 Provehit ii, 183
 Proxima i, 42. 318. 321. 344. 801. ii,
 433. 673. 731. 882. 886. 888. iii, 97.
 604. 644. iv, 471. v, 739
 Proximaque iv, 785
 Proximum v, 734
 Proximus i, 152. 580. 587. 591. ii, 11.
 820. iii, 516
 Prudentem iv, 121
 Prudentes i, 770
 Prudentia ii, 69. iv, 95
 Publica i, 47. 881. v, 317. 545
 Pudeat iv, 403
 Pudet v, 154
 Pudicitia iv, 547
 Pudor iv, 200
 Pudorem iv, 509
 Pudorque v, 553
 Puella v, 255. 605
 Puellæ i, 330. iii, 359. iv, 616. v, 254
 Puellam v, 180. 569. 614. 623
 Puellari iv, 684
 Puellas v, 472
 Puellis iv, 522
 Puer i, 736. iv, 151

Puerilibus ii, 847
 Pueris ii, 755
 Puerum iii, 616
 Pugna i, 145. v, 615
 Pugnas iv, 228
 Pugnam ii, 565. v, 605
 Pugnandi v, 605
 Pugnans ii, 474. iii, 232
 Pugnans i, 44
 Pugnantes iii, 54
 Pugnantis i, 803. ii, 423. 902
 Pugnans iii, 264
 Pugnans iv, 178. 288
 Pugnans ii, 443. iv, 175
 Pugnans iv, 862
 Pulcherrima ii, 457
 Pulsa i, 99. 127
 Pulsatur iv, 636
 Pulvere iv, 147. 728
 Punicibusque v, 150
 Puncto i, 527
 Punctum iii, 215. iv, 926
 Punica v, 51
 Puppis iv, 275
 Puppibus iv, 275
 Puppim v, 36
 Puppis v, 38. 41
 Puppisque iv, 570
 Pupula iv, 927
 Puras i, 162
 Purpureos v, 257
 Putabant i, 78
 Putant ii, 685
 Putavit iv, 135
 Putes ii, 244
 Putet ii, 298
 Putris v, 673
 Pylades ii, 583
 Pylumque i, 762
 Pyropo v, 711
 Pyrrhi i, 784

Q.

Qua i, 45. 181. 345. 438. 491. 555. ii,
 367. 827. 918. 929. 940. iii, 102.
 129. 204. 221. iv, 254. 773. 863. v,
 70. 105. 209. 328. 341. 495
 Qua (adv.) i, 319. 553. 649. 688
 Quaque (plur.) i, 553. ii, 768. iii, 140
 Quacumque i, 147. ii, 726
 Quadragenis iii, 595
 Quadrante iii, 284
 Quadrata ii, 297. 320. 345. 664. 677
 Quadratame i, 839
 Quadrati ii, 383. 677
 Quadratis ii, 646. 652

Quadrative ii, 332
 Quadrato ii, 668. iv, 331
 Quadratum ii, 555
 Quadratis i, 741. v, 92
 Quadratus i, 371. v, 3
 Quadrum ii, 322
 Quadrupes v, 351
 Quadrupedum (equorum) iv, 234
 Quæramus ii, 53
 Quæras iii, 38. 203
 Quærat i, 924. ii, 591
 Quære i, 465. iv, 931
 Quæremus iv, 402
 Quærenda ii, 87. iv, 369
 Quærendus i, 699
 Quærens iv, 424
 Quærent i, 218
 Quærentia v, 145
 Quærentibus i, 309
 Quærentis i, 209
 Quærere i, 176. v, 275. 431
 Quæri ii, 724
 Quærimus iv, 3
 Quæris iii, 565. iv, 390
 Quærit iv, 910. v, 233. 312
 Quæritur ii, 260. 898
 Quæruni i, 224. v, 138. 213
 Quæsit v, 517
 Quæsitur v, 410
 Quæsitus i, 914
 Quæsitore i, 430
 Quæstum iv, 132
 Quæstus iv, 129. 166. v, 205. 401
 Quamvis ii, 313. 329. 398. iv, 196. v,
 587. 640
 Quando i, 640
 Quandoque i, 810. ii, 745. iii, 296
 Quandoquidem i, 597
 Quamquam ii, 84. 410. 676. 707. 820.
 iii, 543. iv, 702. v, 459
 Quanta ii, 592. iii, 109. 211
 Quantas iv, 401
 Quantaque i, 57
 Quantas i, 640. iii, 124
 Quanto iii, 275. 627
 Quantula v, 592
 Quantum i, 518. iii, 34. iv, 93. 406. v,
 598
 Quantum i, 544. 590
 Quantumque ii, 97
 Quapropter i, 751
 Quarta iv, 444. 470. 471
 Quarta (abl.) iv, 465
 Quartam iv, 481. 494
 Quartaque iv, 475
 Quarto ii, 329. 353
 Quartum ii, 329. 654. 661. v, 716
 Quartus ii, 798

Quater ii, 337. iii, 279. 609. iv, 485
 Quaterentur i, 99
 Quaterna ii, 332
 Quaternis ii, 287. 298. 393. 727
 Quaternos iii, 600
 Quatiuntur i, 227
 Quatuor i, 138. 579. 606. ii, 268. 349.
 656. 676. 789. iii, 576. 621. 666. iv,
 458. 588. v, 39. 73. 348. 713
 Qucas iii, 204
 Queat iv, 432
 Querela ii, 624
 Querelis iv, 13. 429
 Querimur i, 742
 Queruntur ii, 628
 Quies iv, 900. v, 120
 Quiescant i, 920
 Quiescit iii, 643
 Quiescunt iv, 226
 Quin i, 894. ii, 197. 223. 520. v, 263
 Quina ii, 302. iv, 478
 Quinae iv, 461
 Quinas iii, 285. iv, 324
 Quinis ii, 299
 Quinos iii, 567. 576. iv, 497
 Quinquagenas ii, 316. iii, 607
 Quinquaginta ii, 2
 Quinque i, 572. 589. 594. 668. ii, 741.
 v, 2. 67. 251
 Quinta iv, 448. 463. 473. 489. 492. 495.
 497. v, 357
 Quinta (abl.) iv, 489
 Quinto ii, 303
 Quintumque v, 716
 Quintus iii, 120
 Quippe i, 658. iv, 238. 268
 Quirinum i, 799
 Quirites v, 123

R:

Rabidique ii, 211. 550
 Rabie v, 707
 Rabiemque iv, 235
 Rabit v, 208. 224
 Racemis iii, 663
 Radiantes v, 511
 Radiat i, 328
 Radiatus iv, 780
 Radice ii, 45
 Radicis iv, 656
 Radiis i, 818. 835
 Radiorum i, 582
 Radios i, 415
 Radiosque v, 209
 Ramentis v, 529
 Ramosos i, 844
 Rapisidii iii, 503
 Rapido i, 355. 403. 867. iv, 890
 Rapidum v, 583
 Rapidumque v, 404
 Rapiens iii, 613
 Rapinas iv, 10. v, 492
 Rapinis iv, 179
 Rapit i, 325. 337. 880. iv, 91
 Rapitur v, 548
 Rapta v, 434
 Raptasque v, 472
 Raptim i, 813
 Rapto iv, 182
 Raptosque iv, 67
 Raptum v, 810
 Raptusque ii, 29
 Rapuit i, 897
 Rara i, 814. 821. ii, 620
 Raraque i, 717
 Raris i, 811
 Rarius ii, 582
 Rarosque v, 123
 Rarum ii, 605
 Rate ii, 59
 Ratem i, 692. iv, 283
 Ratio i, 97. 261. 486. 541. ii, 82. 131.
 350. 432. 449. 526. 570. 654. 691.
 698. 718. 722. 725. 738. 749. 786.
 iii, 66. 246. 269. 299. 447. 563. 566.
 582. iv, 108. 316. 363. 932
 Ratione i, 64. 67. 251. ii, 282. 427.
 753. 785. iii, 173. 177. 204. 206. iv,
 389. 866. 872
 Ratione (Deo) iii, 56
 Rationem iv, 877. 913
 Rationis i, 3. ii, 64. 235. iii, 540. iv,
 74
 Ratis i, 621. v, 13
 Ratum ii, 134
 Rebus i, 96. 122. ii, 438. 787. 832. iii,
 29. 146. iv, 207. 277. 441. 565
 Rebusque ii, 865
 Recedant i, 401
 Recedas iii, 323
 Recedat i, 535
 Recedit ii, 355; iii, 199. 291. iv, 798
 Recedunt i, 544. iii, 240
 Recenset ii, 243
 Recentem i, 738
 Recepit iv, 315
 Recepta v, 244
 Receptæ i, 783
 Receptas iv, 840
 Receptis v, 274
 Receptum iv, 51
 Receptus iv, 57. 351. 360
 Recessit iv, 633

- Recessu ii, 84. 91. 374. 683. iii, 626.
     iv, 614
 Recessus i, 542
 Recipit i, 601. 650. 671. iv, 331. 598
 Recipitque ii, 957. iv, 351
 Recisa ii, 169
 Reclinis v, 554
 Recludens i, 702
 Recludit iv, 916
 Reclut i, 40. iv, 643
 Recreat v, 578
 Recta ii, 247
 Rectæ ii, 339
 Rectaque i, 674
 Rectis ii, 200
 Recto ii, 373. iii, 332. 369
 Rector i, 914
 Rectorem i, 766
 Rectoremque iv, 546
 Rectoris iv, 216
 Rectos iv, 283
 Rectum i, 604
 Recturi iv, 764
 Rectus iv, 227. v, 426
 Recumbat iii, 340
 Recurrens i, 520
 Recursus i, 482. ii, 940
 Recusant i, 553
 Reddam ii, 750. iii, 157. iv, 123. 310
 Reddant ii, 322. 970
 Reddenda iii, 564
 Reddentemque v, 177
 Reddendia ii, 843
 Reddentur iii, 610
 Reddere i, 503. 561. 807. ii, 817. v,
     165
 Reddet iv, 559. v, 427. 481
 Reddetur iii, 330
 Reddit i, 406. 507. ii, 311. iv, 351.
     865. v, 501
 Reddita i, 59. iii, 300
 Redditque i, 650. ii, 88
 Redditur i, 408. iii, 312. 484
 Reddunt i, 320. 853. iii, 231
 Redduntque v, 692
 Redeundo ii, 153
 Redeunt iii, 290. iv, 839
 Redeuntem iv, 734. v, 568
 Redeuntia i, 456
 Redeuntibus i, 58
 Redeuntis iii, 524
 Rediere ii, 878. iv, 71
 Redire iv, 887
 Rediret i, 827. v, 4
 Redit i, 45. 612. ii, 828. iii, 262. 558.
     591
 Reditve iv, 424
 Reditura i, 128. ii, 104
 Reditus ii, 799
 Reducat v, 29
 Reduces (nom.) iii, 12
 Reducet iv, 558. v, 483
 Reducit i, 579. 683. ii, 911. iii, 229
 Reducta ii, 512
 Referam i, 256. iii, 9. 17. iv, 37. v,
     486
 Referenda iv, 587
 Referens iv, 523
 Referentem iv, 735
 Referentia ii, 249. iii, 644. v, 161. 265
 Referetque v, 479
 Referetur v, 469
 Refere i, 19. iii, 337. iv, 431
 Referri iii, 392
 Refers ii, 98
 Refert i, 244. ii, 45. iv, 117. 484. v,
     489. 501
 Refertque ii, 327. 957
 Referunt i, 458. ii, 516. 669. 708. 802.
     iii, 267
 Reflectat i, 198
 Reflectit iv, 164
 Reflexus i, 341
 Refluit iv, 614
 Refovens v, 565
 Refovit i, 518
 Refugit i, 169
 Refulgent ii, 395
 Refulget iii, 659
 Regales i, 41. v, 360
 Regat i, 18
 Regatque iv, 98
 Rege (nom.) i, 373. 783. 786. iv, 689.
     v, 361
 Regem iv, 66
 Regemque ii, 2
 Regenda iv, 355
 Regendis v, 362
 Regentem iv, 338
 Regenti ii, 890
 Regentibus ii, 140
 Regentur iv, 552
 Regeret ii, 69. 705. iii, 54. iv, 59
 Regeretur iii, 57
 Reges (nom.) i, 763. 776. iii, 7
 Regesque (id.) i, 767
 Regi iv, 42
 Regibus iv, 93
 Regimen iii, 64
 Reginæ i, 750
 Regio ii, 865
 Regione i, 573. iii, 440. v, 37. 244.
     339. 390. 449
 Regionibus i, 191. iv, 742
 Regis (verb.) i, 8. iv, 791
 Regis (nom.) v, 502
 Regit i, 250. 798. ii, 462. 848. 850.
     924. iv, 770. 903

- Regna i, 515. ii, 964. iii, 9. iv, 17.
     553. 552. 698. 754. 814
 Regnantem iii, 198
 Regnantes v, 861
 Regnat ii, 768. 810. iv, 239. 707
 Regnet ii, 815
 Regnis iv, 814
 Regnoque ii, 227
 Regnum ii, 460. iv, 93. 659. 688. v,
     514
 Regnumque iv, 36. 194
 Regresso i, 71
 Regula ii, 831
 Regulaque iii, 250
 Regum ii, 2
 Regunt iv, 14
 Reguntur i, 27. iv, 871
 Relatis v, 1
 Relatos i, 602
 Relicta ii, 732. iv, 335
 Relicta (abl.) v, 32
 Relictum v, 400
 Religatus iii, 65
 Relinquat iv, 503
 Relinquens i, 658. v, 367
 Relinqui i, 504
 Relinquit i, 234. 507. 589. iii, 610. v,
     225
 Relinquunt iv, 861
 Reliquis ii, 734
 Reliquit ii, 97
 Relucet iv, 673
 Reludat v, 170
 Rem ii, 698. iii, 43. 203. iv, 88
 Remanebit v, 446
 Remearet i, 175
 Remeat v, 679
 Remeavit v, 609
 Remige v, 430
 Remissa i, 757
 Remittit iii, 614. iv, 73
 Remittunt ii, 859. iv, 505
 Remos iv, 284
 Remota ii, 785
 Remoto i, 618
 Remus v, 425
 Remus iv, 776
 Renatis i, 69
 Renovans i, 704
 Reorum v, 410
 Rependit i, 377
 Repente i, 653
 Reperire ii, 116
 Repert i, 83
 Repertus iii, 173. v, 516
 Repetat iii, 153
 Repetenda ii, 691
 Repetentem i, 122
 Repetis ii, 97
 Repetisset iv, 31
 Repetita iii, 78
 Repetitaeque i, 913. iv, 364
 Repetito i, 615
 Repetunt ii, 640
 Repletur ii, 720
 Replevit i, 797
 Reponunt ii, 650. iii, 680
 Reportant i, 188
 Reposcat iv, 8
 Repugnant ii, 197. 269. 306. iv, 810
 Repugnat ii, 417. iv, 88. 867
 Requirit iii, 395
 Requiri i, 139
 Requirit ii, 108
 Requiritur iii, 485
 Rerum i, 22. 36. 42. 98. 103. 116. 125.
     135. 147. 498. 913. ii, 49. 125. 346.
     435. 467. 759. 764. 769. 786. 828.
     970. iii, 31. 47. 87. 525. 588. 636.
     667. 677. iv, 2. 172. 193. 205. 256.
     304. 587. 694. 770. 774. 901. v, 30.
     56. 468
 Rerumque i, 902. iii, 94. 624. iv, 394.
     v, 121. 361. 460
 Res iii, 39. 211
 Resectum v, 241
 Resistant i, 541
 Resolvit iii, 639. iv, 683
 Resoluta i, 757. iii, 665. v, 681
 Resoluto ii, 807
 Resolvunt iii, 622
 Resonabit v, 424
 Resonavit v, 566
 Resorbet iv, 830
 Respectat iv, 781
 Respice ii, 940
 Respicienda iii, 566
 Respiciens ii, 212
 Respicit i, 264. 341
 Respiciendat v, 720
 Respondens ii, 793
 Respondent i, 474. ii, 381. 414. iv,
     813
 Resolvit iv, 683
 Restabant i, 912. 917
 Restat i, 561
 Resupina i, 713
 Resurgat i, 181
 Resurgit ii, 910. iv, 561. v, 505. 696
 Retegit iv, 363
 Retenta iii, 452
 Retentas v, 71
 Retentis v, 670
 Retexit iv, 214
 Retiaque v, 202
 Retibus iv, 285. v, 185. 196. 600

- Retinens iv, 61
 Retinent ii, 180. 715. 719. iii, 166. iv, 78
 Retinentem ii, 490
 Retinentibus iv, 297
 Retinet iv, 164. 357. 774
 Retrahis iv, 254
 Retro iii, 18
 Revertens i, 412
 Reverti i, 497. ii, 587
 Revertit i, 517
 Revisit i, 418
 Revisunt i, 871
 Reum ii, 587. iii, 113
 Revocabis iii, 486
 Revocans iv, 601
 Revocanti ii, 767
 Revocare iii, 170. v, 148. 385. 521
 Revocat iii, 609. iv, 146. v, 694
 Revocata iv, 497
 Revocatis iv, 255
 Revocatus iv, 163. 620
 Revocentur ii, 771. 909
 Revolans ii, 194
 Revolat v, 599
 Revolaverit v, 640
 Revolubilis i, 337
 Revolvant v, 452
 Revolvi ii, 36
 Revoluta v, 693
 Revolvunt ii, 47
 Reus ii, 588. iv, 477. 538
 Resit iv, 543
 Rhodonque iv, 638
 Rhodes iv, 764
 Rigat iii, 272. iv, 654
 Rigentem i, 321. ii, 190. 365. 553
 Rigentis v, 689
 Rigeret ii, 71
 Riget i, 135
 Rigidas iv, 412
 Rigidos v, 163
 Rigor ii, 419. 780
 Rigorem v, 454
 Rimabitur v, 411
 Rimæ i, 717
 Rimantur ii, 780
 Rimatur iv, 219
 Ripas iv, 518. v, 562
 Rapis iv, 628. 802
 Rapisque v, 397
 Risus v, 145
 Ritus ii, 39
 Ritusque iv, 732
 Rivo v, 534
 Rivos ii, 10. iv, 265
 Robora iv, 363
 Robore v, 240
 Roboris ii, 622
 Rogabit iv, 551
 Rogo iv, 64. v, 216
 Rogos i, 892. v, 626
 Rogum i, 743. iv, 55. 92
 Rogus iv, 65
 Roma i, 923. iv, 36. 694. 773
 Roma iv, 27
 Romamque i, 782. iv, 43
 Romana i, 779. ii, 897. 916
 Romanæ iii, 23
 Romanique i, 775
 Romanis iv, 67. 718
 Romanus i, 908
 Rorantes ii, 53
 Rorantis v, 487
 Roravit v, 564
 Rosæ v, 259
 Rostra v, 123
 Rostrum i, 311
 Rotantur i, 595
 Rotas v, 69
 Rotat i, 289
 Rotis v, 78
 Rotunda i, 235
 Rotundæ i, 554
 Rotundi iii, 375
 Rotundum iii, 328
 Rubicundo v, 259
 Rubore iv, 716
 Rubri iv, 806
 Rubro v, 711
 Ructantemque v, 462
 Rudes iv, 130
 Rudibus i, 74. ii, 755
 Radis i, 66. iii, 28
 Ruebant i, 884
 Ruentem ii, 52. 948. v, 586
 Ruerent i, 102
 Ruina ii, 869
 Ruinas i, 902
 Ruit ii, 775. iii, 655. iv, 592
 Rumpat ii, 783
 Rumpere i, 92
 Rumpunt ii, 639
 Rupe v, 180. 569. 614
 Rupes v, 566
 Rupesve v, 228
 Rupibus v, 590
 Rupisset iv, 33
 Rupta iv, 786
 Rupta (abl.) i, 435
 Rupto i, 896. ii, 48
 Ruptum i, 862
 Rura ii, 42. 419. iv, 140. 145. 401. 767
 Ruris ii, 19. iv, 524
 Rurisque v, 272
 Rursumque ii, 73
 Ruunt iii, 207

S.

Sacer i, 424
 Sacerdos v, 343
 Sacerdotes i, 47
 Sacra i, G. ii, 125
 Sacra (abl.) v, 346
 Sacras i, 715
 Sacrata iv, 765
 Sacrataque ii, 23
 Sacratas ii, 209
 Sacrati iv, 546
 Sacratis v, 509
 Sacratum i, 113
 Sacratus i, 354
 Sacravit i, 371. iii, 64. iv, 685. v, 476.
 616
 Sacri i, 30
 Sacris i, 46. 352. 428. iv, 913
 Sacro ii, 7. 437
 Sacroque i, 250
 Sacros ii, 143. iv, 437
 Sacrum v, 123
 Sæcula i, 54. 185. 520. 524. 727. 814.
 ii, 584. iv, 543. 803. v, 474
 Sæpius iv, 17. 365
 Sæva ii, 875
 Sævas v, 227
 Sæviæ i, 742
 Sæviti ii, 602. v, 601
 Sævitiqve iv, 566
 Sævosiqve iv, 667
 Sagacem ii, 788
 Sagaces v, 200. 709
 Sagaci ii, 157. 898. iii, 276
 Sagacis iv, 368
 Sagax i, 83
 Sagena v, 678
 Sagittæ (sidus) i, 349. v, 24
 Sagittam (id.) v, 293
 Sagittam i, 270. 689
 Sagittari i, 689. ii, 211. 280
 Sagittas i, 848. iv, 789
 Sagittiferi ii, 513
 Sagittifero ii, 267. 500
 Salamis v, 50
 Sale v, 145. 672
 Saliente v, 534
 Salinas v, 682
 Saliunt v, 439
 Salmoneus v, 91
 Saltus iii, 2. iv, 223. v, 323
 Saltusque ii, 775
 Salubrem iv, 427
 Salubres iii, 144
 Salubri iv, 465
 Salubris iv, 444
 Salus ii, 124
 Salutandi v, 66

Salutis ii, 901
 Sanabit v, 642
 Sancta iv, 547. v, 360
 Sanctumque iv, 572
 Sanguine i, 898. ii, 686. iv, 66. 221.
 289. v, 48. 589. 594. 666
 Sanguine (colore) v, 259
 Sanguineis v, 604
 Sanguinis ii, 682
 Sanguis (succus arborum) v, 212
 Sanies v, 671
 Sanxitque iii, 65
 Sardinia iv, 640
 Sat iv, 395. v, 664
 Saturatis v, 278
 Saturni i, 805. v, 6
 Saturnus ii, 931
 Saxa i, 336
 Scævola i, 777
 Scandat iv, 537
 Scandendum ii, 870
 Scandensque iii, 328
 Scandentis v, 582
 Scandere iv, 390
 Scandunt i, 379
 Scapulæ iv, 706
 Scapulæque ii, 400
 Scelerum ii, 592. v, 410. 460
 Scelus ii, 600. iv, 117
 Scenæ v, 323
 Scenisque v, 482
 Sciet iv, 211
 Scilicet ii, 603. 813. iv, 98. 378. 580.
 821
 Scindens v, 420
 Scindere ii, 774
 Scinduntur v, 668
 Scintillant i, 846
 Scipiadæque i, 790
 Scire i, 17
 Scopuli iv, 642
 Scopulique v, 586
 Scopulis v, 327. 551. 628
 Scopulisque i, 364
 Scopuloque iv, 833
 Scopulos iv, 423
 Scorpion i, 268. ii, 365. 499. 502.
 513
 Scorpions ii, 229. 237. 254. 258. 407.
 443. 462. 544. 633. 636. 667. iii,
 574. iv, 217. 321. 385. 477. 554.
 707. v, 697
 Scorpius i, 688
 Scribendi v, 470
 Scribendis iv, 81
 Scribuntur ii, 268. 459
 Scriptor iv, 197
 Scrutantibus i, 11
 Scrutantur v, 435

- Scrutari iv, 246. 867
 Scrutariusque iv, 514
 Scrutatur ii, 864. iv, 909
 Scylla iv, 606
 Scythiæ iv, 753
 Scythiam iii, 633
 Scythicus iv, 678
 Scythicos iv, 755
 Secans i, 610. 694
 Secant i, 603
 Secantem i, 637. 672
 Secat i, 44. 627. 686. 697. iv, 622
 Secedunt ii, 539
 Secernere v, 683
 Secessit iv, 903
 Secreta v, 334
 Secretis ii, 540. v, 311
 Sector v, 319
 Secunda iv, 445
 Secundis iii, 26. iv, 565
 Securas v, 661
 Securum v, 297
 Secutis iv, 467
 Secutus v, 95
 Sede ii, 472. 812. 834. 848. 956. iii, 123. 668
 Sedem i, 167. 854. iii, 84. 176
 Sedemque ii, 644
 Sedent ii, 249
 Sedentem v, 372
 Sedes i, 59. 463. 730. 801. ii, 289. 867. 875. iii, 78. 142. 165. 175. 336. iv, 815. 929
 Sedesque ii, 403. iv, 268
 Sedibus i, 314. ii, 911. iv, 511
 Sedia ii, 216. 863
 Seditio ii, 90. 198. v, 122
 Seducta i, 82
 Segetemque v, 242
 Segetesque iii, 10
 Segminibus i, 717
 Segnis iii, 657
 Semel i, 295. 600. iii, 546. v, 10
 Semifero iv, 230
 Semina i, 122. 158. 859. 863. iii, 665. iv, 219. 826
 Semine iv, 111. 733. v, 351. 437
 Seminibus i, 494
 Seminibusque iv, 879
 Seminis iv, 102. v, 280
 Semita i, 703. 849. ii, 50
 Sena i, 316. 540
 Senaque ii, 700
 Senæ iii, 245
 Senas iii, 254
 Senatu iv, 60
 Senecta iv, 257
 Senecta (abl.) i, 115. 762
 Senectam ii, 855. iv, 156
 Senectus i, 526
 Senes iv, 3. v, 473
 Senescentis ii, 185
 Senis (abl.) ii, 295. 697
 Senos ii, 647. iii, 365. iv, 333
 Sensit v, 95
 Sensu iii, 46
 Sensus ii, 501. 516
 Sensusque v, 378
 Sententia ii, 638. iv, 188
 Sentimus i, 645
 Sentire ii, 304
 Sentirentque i, 37
 Sentiri ii, 85
 Sentit ii, 184. iv, 429
 Separat iv, 771
 Sepeliret iv, 54
 Septem i, 618. 654. iii, 89. 260. 274
 Septemque iv, 446
 Septenosve iii, 15
 Septima ii, 575. iii, 127. iv, 445. 448. 450. 455. 462. 463. 473. 474. 475. 486. 495. 496. v, 118. 159
 Septimaque v, 198
 Sepulcra ii, 694
 Sepulcri iv, 542. v, 461
 Sepulcris i, 881. iv, 71. 661
 Sepulcro iv, 837
 Sepulcrum i, 893. iv, 92
 Sepulta v, 178
 Sepulto iv, 30
 Sequaces v, 143
 Sequatur iii, 151. 393. iv, 211. v, 456
 Sequemur iv, 402
 Sequenda ii, 536
 Sequendum iii, 390
 Sequens iv, 487. 910
 Sequentem i, 311
 Sequentes iii, 155
 Sequenti iv, 342
 Sequentia iii, 294
 Sequentibus iii, 85. 519. 542
 Sequentis ii, 317. 324
 Sequentum iv, 369
 Sequetur iii, 601. v, 42. 248
 Sequi iv, 233. 881. v, 194. 274
 Sequitur i, 266. 837. ii, 881. iii, 86. 239. iv, 340. v, 538
 Sequiturque i, 311. 860. iv, 96
 Sequuntur ii, 81. 208. iii, 278. 516. 526
 Seraque i, 227
 Serena ii, 104
 Sereno i, 260. 817
 Serie ii, 851
 Series ii, 960
 Serit ii, 42
 Seros ii, 854
 Serpentem (sidus) i, 338

- Serpente[m] v, 305
 Serpente[s] (sidus) i, 606
 Serpente[m] v, 391
 Serrano[s] iv, 148
 Sertisq[ue] v, 262
 Servabitur ii, 674
 Servando i, 422. 783
 Servandum ii, 173
 Servans iv, 253. v, 130
 Servant i, 484. ii, 319. 344. 346. 359.
 iv, 809
 Servantes i, 599
 Servantur iii, 245
 Servare i, 535
 Servarent ii, 72
 Servat i, 525. iii, 527. v, 629
 Servatur v, 553
 Servent v, 360
 Servet i, 365
 Servi iii, 137
 Servilia i, 917
 Servis iii, 99
 Servit ii, 688. iv, 166. 258
 Servitium i, 517
 Servius iv, 213
 Servos v, 473
 Severa v, 456
 Severa v, 105
 Sex i, 554. 686. ii, 151. 218. 220. iii,
 163. 242. 424. 547. 598. iv, 293. v,
 29. 539
 Sexque i, 565. ii, 363
 Sexagenas ii, 325
 Sexagenos iii, 600
 Sexta i, 642. 643. ii, 391. iii, 465. iv,
 444. 460. 469. 478. 489. v, 337
 Sexta (abl.) iii, 123. v, 141
 Sextam i, 644
 Sextamque i, 633. iii, 424. v, 490
 Sexus ii, 381
 Sicca i, 816. 908. iii, 633
 Siccæ v, 729
 Siccas i, 608. iv, 670
 Siccata i, 163
 Siccis i, 141
 Sicco iv, 500
 Siccum v, 688
 Sicula ii, 40
 Sidera i, 2. 259. 275. 283. 315. 332.
 350. 381. 434. 439. 449. 453. 469.
 472. 495. 505. 536. 560. 566. 650,
 668. 681. 684. 730. 746. 866. ii, 14.
 31. 34. 72. 102. 119. 136. 162. 226.
 257. 264. 268. 292. 322. 362. 367.
 423. 431. 445. 449. 453. 488. 515.
 532. 545. 696. 703. 716. 728. 742.
 776. 827. 836. 863. 949. iii, 18. 72.
 81. 101. 119. 126. 141. 166. 171.
 210. 226. 264. 268. 273. 276. 371.
 414. 444. 492. 523. 565. 646. iv, 121.
 159. 218. 238. 273. 368. 386. 415.
 443. 586. 700. 744. 807. 886. 906.
 920. 934. v, 9. 216. 409. 656. 740
 Sidere i, 223. 271. 372. ii, 96. 98. 549.
 560. 569. 710. 731. 747. 867. iii,
 288. 538. 635. 671. iv, 270. 329.
 373. 845. v, 46. 159. 304
 Sidereas iv, 269
 Sidereo iv, 862
 Sidereos iv, 907
 Sideribus i, 52. 70. 112. ii, 800. iii,
 380
 Sideris iv, 790. v, 703
 Sidus i, 360. 382. ii, 98. iii, 286. iv,
 523. 533. 795. v, 486. 538
 Sidusve v, 298
 Signa (cœlestia) i, 215. 274. 302. 316.
 379. 464. 481. 502. 544. 556. 622.
 630. 635. 665. 694. 697. 734. 739.
 798. 873. ii, 168. 196. 197. 203. 230.
 265. 276. 279. 282. 293. 302. 307.
 310. 318. 320. 332. 343. 350. 352.
 368. 374. 393. 402. 524. 527. 556.
 574. 608. 669. 692. 790. iii, 75. 87.
 120. 155. 179. 199. 212. 237. 242.
 284. 294. 297. 345. 386. 441. 466.
 491. 499. 516. 521. 564. 601. 619.
 645. iv, 293. 409. 840. 845. 848.
 859
 Signaque (id.) i, 15. ii, 26. v, 724
 Signanda ii, 157
 Signandæ iv, 430
 Signant i, 304. 397. ii, 656. 671. iv,
 632. 714. v, 109
 Signantem i, 638
 Signantes i, 504. 605
 Signantia ii, 695
 Signantur iv, 15
 Signare iv, 442
 Signarit ii, 338
 Signarunt i, 53
 Signat ii, 795. iv, 487
 Signatque ii, 938
 Signata i, 362. ii, 944
 Signato i, 712
 Signatur i, 400
 Signi (cœlestis) ii, 323. 736. iii, 514.
 549. iv, 370
 Significant i, 890
 Signis (cœlestibus) i, 18. 65. 100. 185.
 513. 537. 549. 551. 554. ii, 83. 278.
 295. 298. 303. 345. 358. 385. 390.
 410. 432. 434. 471. 484. 537. 578.
 603. 624. 641. 643. 683. 684. 690.
 707. 734. iii, 164. 174. 192. 219.
 299. 510. 533. 554. 622. 670. iv,
 295. 302. 401. 454. 701. 809. 923
 Signisque (id.) iii, 79. 83. v, 1

- Signo i**, 672. ii, 312. 729. iii, 451. 673.
 iv, 177. 375. 426. v, 106. 108
Signorum i, 34. 255. ii, 270. 273. 327.
 579. 714. iii, 167. 189. 225. 581. iv,
 122. 603
Signorumque i, 808. ii, 118
Signum ii, 191. 211. 312. 424. 555.
 856. iii, 224. 551. 603. iv, 426
Silice i, 854
Silicem ii, 779
Silici v, 281
Siliquas iv, 735
Similes i, 71. 465. 802. ii, 516. iii, 122.
 644. iv, 137. 183. 595. 865. v,
 388
Simili i, 117. 361. 462. ii, 215. 238.
 282. 428. iii, 430. 658. iv, 723
Similique v, 714
Similia i, 213. 442. ii, 370. 704. 691.
 iii, 632. iv, 449. 457. 460. v, 286.
 312
Similisque i, 335. iii, 407
Simillima i, 211. 822. v, 676
Simplex ii, 722. iii, 30. iv, 188
Simplicibus ii, 664. iv, 140
Simplicior ii, 611
Simoli i, 232. iii, 382. 439. 562. iv, 23.
 846. v, 549
Simulacra iv, 227
Sin ii, 325
Sinant iv, 481
Singula i, 53. 106. 297. 559. ii, 66.
 158. 361. 369. 376. 539. 711. 719.
 743. 754. 769. 859. iii, 75. 91. 284.
 321. 391. 441. 499. 513. 560. iv, 319.
 697
Singulaque ii, 454. 761
Simibus (vestibus) v, 421
Simibusque v, 392
Sinistra ii, 284. 286
Sinistra (abl.) v, 174. 486
Sinistri v, 57
Sinit ii, 962
Sint ii, 174. 204. 302. 307. 824. 834.
 iii, 148. iv, 310. 410. 443. 818
Sinu iv, 626
Sinuantia v, 14
Sinuantis iv, 605
Sinuat i, 690
Sinuata iv, 601
Sinuataque i, 340
Sinuatus iv, 755
Sinus iv, 598. v, 52
Sinus (vestes) i, 614. v, 547. 556
Sistet iv, 550
Sistro i, 916
Sitis (nom.) ii, 420
Sitæ i, 285
Sitque i, 142
Sive i, 122. 128. 132. 815. 863. 865.
 iii, 150
Socia iii, 543
Sociant iv, 295
Sociantur iv, 386
Sociaret iii, 51
Socias (nom.) ii, 300
Sociat i, 358. iv, 265
Sociata ii, 411. 472. 523. 703
Sociataque iv, 718
Sociatur v, 436
Socio i, 789. 798
Socios ii, 140. iii, 121
Sociosque i, 596
Socium ii, 160
Sociusque v, 630
Sol i, 242. ii, 194. 201. iii, 514
Sola ii, 570. 866
Sola (abl.) iv, 908
Solamque ii, 506
Solataque v, 545
Solatur ii, 261
Sole i, 71. 193. 618. iii, 188. iv, 171.
 791
Solem i, 531. 667. iv, 593. 651. v, 687
Solemque i, 258. ii, 776. v, 462
Solenni iii, 93
Solers iv, 175
Solertes v, 61. 314
Solerti ii, 256
Solertia i, 73. 95
Solet v, 204
Soli ii, 20
Solicitare i, 93
Soliciti iv, 400
Solicitis iv, 1
Solidam i, 547
Solidas i, 565
Solidis i, 142
Solidos iv, 717
Solidum i, 821. iii, 262
Solidusque i, 101
Solioque ii, 933
Solis (sol) i, 330. 407. 571. 581. 688.
 728. 818. iii, 609. v, 208
Solis (abl.) ii, 643
Solisque (id.) i, 203. 420. v, 6
Solisve (id.) i, 184
Solito i, 741
Solitoque iv, 846
Solitos ii, 940
Solo (adj.) v, 88
Solo (terra) i, 240
Soloque (id.) ii, 58
Solon i, 771
Solstitium ii, 404. iii, 480. 686
Solvant iv, 250
Solventem iii, 115
Solventemque i, 497

- Solvere i, 716. iv, 130
 Solveret ii, 588
 Solvet v, 707
 Solvetque iv, 509
 Solvitur i, 103. v, 614
 Solvite iv, 12
 Solvitur i, 136
 Solum (terra) iii, 27. iv, 829
 Solum i, 16. iii, 254. v, 247. 276
 Solumque (adj.) ii, 501
 Solus ii, 138. iv, 82. 584. 832
 Solusque v, 480
 Soluta i, 24. 128
 Solutam v, 47
 Solutis i, 427
 Solutum i, 740
 Solvuntur iii, 468
 Somnia v, 310
 Somno i, 828
 Somnoque v, 309
 Somnos v, 172
 Somnumque v, 306
 Sonantem ii, 39
 Sonantis iv, 529. v, 325
 Sonis ii, 147
 Sonitum i, 105
 Sono v, 333
 Sonos iv, 731
 Sonum iv, 155. v, 93
 Sopitas i, 243
 Sopitus ii, 250
 Sordent iv, 271
 Sordida v, 125
 Soror iv, 585
 Sorore iv, 517
 Sororem iv, 783
 Sorores v, 710
 Sorores (Musæ) ii, 49
 Sors i, 155. 344. ii, 186. 196. 872. iii, 80. 92. 96. iv, 22. 81. 230. 313. 472.
 Sorte ii, 215. 226. 243. 272. 458. 607.
 703. 804. 809. 819. 887. iii, 69. 138.
 559. 579. 658. iv, 300. 732. v, 274
 Sortem ii, 205. 461. 669. 904. iii, 132.
 460. iv, 253
 Sortemque i, 600. ii, 895
 Sortes ii, 733. iii, 75. iv, 372
 Sorti ii, 474
 Sortibus iv, 173
 Sortis ii, 135. 461. iv, 362. 891
 Sortita i, 202. 893. 915. iv, 36. 635.
 659. 691
 Sortitur v, 211
 Sortitus ii, 457
 Sparta iv, 689
 Spatia iii, 615
 Spatiantem i, 14
 Spatiis i, 634. ii, 279. iii, 220. 321
 Spatio i, 307. 359. 556. ii, 92. iii, 22.
 235. 606
 Spatium i, 540. ii, 679. iii, 244. 292.
 iv, 867
 Spe ii, 883
 Specie i, 417. 829
 Speciem i, 67. 457. 731
 Species i, 36. 58. 322. 473. 836. ii, 155.
 320. 579. v, 468. 645
 Speciosis iii, 29
 Specioso iii, 130
 Spectabat v, 605
 Spectacula i, 735. iv, 237. v, 471. 561
 Spectante iv, 60
 Spectantem iii, 359
 Spectantia i, 388
 Spectantis iii, 378
 Spectare ii, 746. iv, 411. v, 628
 Spectat ii, 499. iii, 374
 Spectatque ii, 512
 Speculantem iv, 168
 Speculantur i, 409
 Speculataque i, 62
 Spem iv, 125. v, 247
 Spemque iv, 868
 Speranda iii, 92. iv, 816
 Sperat ii, 896
 Speratum iv, 41
 Spica v, 285
 Spica (sidus) v, 271
 Spicifera ii, 442
 Spicula iv, 240. 347
 Spira i, 574
 Spirant iv, 674
 Spirante i, 815
 Spirantis i, 859
 Spirasque i, 625
 Spirat v, 105
 Spiritus i, 142. 816. ii, 64. iv, 890.
 v, 539
 Spolia i, 781. v, 492
 Spolio iv, 179
 Spolioque ii, 32
 Spolium v, 571
 Spoliumque i, 367
 Sponsor ii, 587
 Sponte i, 700
 Spumæque v, 689
 Spumantibus i, 707
 Spumantis v, 229. 530
 Spumigeris v, 74
 Squalidaque i, 875
 Squamam v, 417
 Squamea i, 423
 Squamis v, 15
 Squamigeri v, 659
 Squamigerum v, 677
 Squamosaque i, 612

Squamosis iv, 583
 Stabiles v, 86
 Stablis i, 168
 Stadia iii, 279. 291
 Stadiis iii, 275. 282
 Stadiorum iii, 437
 Stando ii, 71
 Stant i, 584. ii, 737. iv, 14
 Stante v, 621
 Stantia ii, 247
 Stantis iii, 360
 Stare v, 73
 Staret ii, 76. iii, 74
 Staretque iii, 55
 Stat i, 292. ii, 664. iii, 234. iv, 319
 Statio ii, 70. iii, 105. 351
 Statione i, 630. ii, 210. 820. iii, 76.
 iv, 858
 Statuitque iv, 92
 Status iii, 635
 Stella i, 327
 Stellæ i, 200. 304. 618. 845. ii, 745.
 969. iii, 89. 128. 155. v, 739
 Stellæque ii, 961
 Stellantis i, 150
 Stellarum i, 15. 208. 447. 478. 753.
 ii, 965. iii, 585. v, 2
 Stellas ii, 449. iii, 63
 Stellata v, 131
 Stellatus i, 348. 677. v, 24
 Stellis i, 214. 807. ii, 119. 401. iii,
 179. iv, 555. v, 30. 340. 417. 728
 Stellisque v, 616
 Sterilem iv, 499
 Steriles i, 876. iv, 413. 826
 Sterilesque v, 151
 Sterili iv, 820
 Sterilis ii, 238. 863. iv, 419
 Sternere v, 191
 Sternet iv, 558
 Steterint ii, 771
 Steterit ii, 752. iii, 425. 588
 Stetit iv, 903. v, 676
 Stillantia v, 528
 Stimulata ii, 91
 Stimulusque v, 704
 Stipatus i, 724
 Stirpemque i, 765
 Strages v, 673
 Strarat i, 774
 Stravit i, 155
 Strictæ i, 769
 Strictas v, 106
 Stridentem i, 451
 Stringere v, 75
 Stringit i, 588
 Stringitque i, 620
 Strinxerunt i, 163
 Structura ii, 758

Delph. et Var. Clas.

Strueret iii, 48
 Struimus iv, 9
 Struxere i, 139
 Struxisset v, 4
 Struxit i, 494
 Studia iii, 148. iv, 137. 527
 Studio i, 369. v, 90. 470
 Studium iv, 152. 180. 229. 252. 274.
 279. v, 189. 272. 369. 651
 Studiumque iv, 244
 Stupeant ii, 787
 Stupefacta i, 68. iv, 692
 Stupro iii, 10
 Subdente v, 209
 Subdere v, 281
 Subditus i, 154
 Subdolos ii, 635
 Subducit iv, 829
 Subducta i, 420
 Subducto i, 400
 Subduxerat i, 76
 Subeantne ii, 651
 Subeat i, 181
 Subeunt i, 372. ii, 285. iii, 288. iv, 329.
 458
 Subeuntia iii, 516
 Subeuntibus i, 174. 273. iii, 174. 193.
 201
 Subeuntis ii, 185. v, 600
 Subjecit i, 347
 Subjectaque ii, 120
 Subjectas iv, 743
 Subjectis iii, 183
 Subire ii, 262. iv, 881. v, 735
 Subit i, 694. ii, 889. v, 251. 595. 598
 Subitæ iv, 69
 Subitas i, 813. 857. iv, 187
 Subitis i, 832
 Subito i, 702
 Subitos iv, 172
 Subitosque i, 894
 Subitum iv, 126
 Subitura ii, 895
 Subiuncti ii, 326
 Subiungere iv, 231
 Sublata i, 203. ii, 604
 Sublimem ii, 812
 Sublimemque ii, 512
 Sublimes i, 32
 Sublimi ii, 728
 Sublimis i, 457. 590. v, 597
 Subnixum i, 383
 Subscribent ii, 835
 Subscribunt iii, 128
 Subscederat v, 303
 Subsedit i, 159. v, 608
 Subsequitur i, 403. ii, 710
 Subsequiturque i, 667
 Subsident ii, 964

Ind. Man.

I

- Subsistere iv, 133
 Subsistit ii, 796
 Subsistunt i, 824
 Substitit iii, 224
 Subtili iii, 43. 206
 Subtilis iv, 720
 Subvolat v, 592
 Succedens iv, 491
 Succedere ii, 784
 Succedit i, 358. 682. ii, 848
 Succedunt ii, 272. iii, 85. v, 409
 Succensis i, 881
 Successus ii, 632
 Succidit ii, 259
 Succinctus iv, 557
 Succis v, 642. 670
 Succo v, 691
 Succorum v, 266
 Succos iii, 144
 Succubitura i, 471
 Succumbere iii, 650
 Succumbunt i, 543. iv, 74
 Succumque v, 675
 Sudantia iii, 642
 Sudor ii, 420
 Sufferre i, 468. v, 743
 Sufficit ii, 183. 394
 Sufficiens iv, 278. 827
 Suffragia ii, 135
 Suffragantibus iv, 555
 Suffusa v, 711
 Suggestit v, 500
 Sulcatia v, 273
 Sulcis iii, 664. iv, 147. 219
 Solcos i, 876
 Sulcum i, 706
 Sumat iii, 398
 Sumit i, 569
 Summa (sub.) ii, 76. 335. 720. 732.
 iii, 88. 230. 262. 300. iv, 343. 453
 Summa (adj.) i, 300. 602. ii, 325. 813.
 918. iii, 56. iv, 254. 578. 587
 Summa (sub.) i, 593. ii, 754. iii, 302.
 iv, 694
 Summaque i, 254
 Summaque (adj.) i, 150
 Summae (adj.) ii, 884
 Summaeque iii, 460
 Summam (id.) i, 547. ii, 112. 311. iii,
 65. 139. 145. 450. 496. 563
 Summam (adj.) i, 644. ii, 324. iii, 43
 Summamque (sub.) iii, 222
 Summas (id.) ii, 838. iii, 437. iv, 432.
 446. 498. 771
 Summas (adj.) iii, 59. iv, 853. 357.
 536
 Summersa ii, 93. iv, 581
 Summersi ii, 892
 Summersis iii, 379
 Summersos i, 176
 Summersum ii, 837
 Summi ii, 510. 816. iv, 889
 Summis (sub.) iv, 207
 Summis (adj.) i, 474. iv, 163. 506
 Summis (principibus) iv, 92
 Summisque v, 429
 Summisso i, 265
 Summittit iv, 142
 Summo i, 283. 551. 670. ii, 407. 846.
 906. iii, 422. 593. 604. 636. v,
 383
 Summoque v, 158
 Summosque ii, 801
 Summota ii, 84. 393. 398. 683. v,
 720
 Summoto ii, 354
 Summotus i, 586. iii, 256
 Summum i, 161. 548. ii, 36. 844. iii,
 626. iv, 11. 545. v, 11. 78. 420
 Summumque i, 616. iv, 122
 Sumus i, 245
 Sumunt ii, 650. iv, 361
 Sumuntque iv, 840
 Superaddita iii, 429. iv, 397
 Superant iv, 358
 Superari ii, 535
 Superastantem i, 637
 Superastitit i, 909
 Superat i, 234. iii, 608. iv, 88
 Superatur i, 816. iii, 427
 Superaverit iii, 450. iv, 500
 Superbo iv, 91
 Superbos iv, 180
 Superbus i, 736. ii, 227. v, 637
 Supercilium v, 454
 Superest i, 587. ii, 260. iv, 119. 272.
 361. 682. 877
 Superet iv, 198
 Supervolat i, 45
 Superincumbit i, 712
 Superne ii, 872
 Supersunt ii, 782. 865
 Supervacuis iv, 13
 Supervenit i, 218
 Supinam i, 686
 Supinatum ii, 853
 Supplet iii, 640
 Supplicia v, 554
 Supplicium v, 627
 Supraque i, 239
 Supremas iv, 349
 Supremum i, 648. v, 210
 Surgant iii, 275. 887
 Surgantne ii, 651
 Surgat ii, 153. 451
 Surgens iii, 280. iv, 543. v, 57. 101
 Surgent ii, 690. iv, 251
 Surgente i, 241. v, 324. 367

- Surgentem i, 205. 396. ii, 939. iii, 1.
 205. v, 293
 Surgentia i, 380. 560. 895. iii, 297. v,
 373
 Surgentibus i, 182. iii, 219. 227. 286.
 v, 127
 Surgentis iii, 611. iv, 676. v, 619
 Surgere i, 264. 431. 511. ii, 200. iv,
 548. v, 579
 Surgit v, 337. 492
 Surgit i, 113. 353. 405. ii, 266. 412.
 iv, 715. v, 235. 437
 Surgunt ii, 221. 579. 760. 772. 827.
 iii, 240. 619. iv, 642
 Surguntque iii, 263
 Surrepto iii, 352
 Surripit ii, 954
 Susa iv, 804
 Suspendant iv, 185
 Suspendere iv, 265. v, 84
 Suspendet v, 655
 Suspendit ii, 947. iii, 58
 Suspenditur v, 441
 Suspenduntque ii, 921
 Suspensa i, 180. 550. v, 136
 Suspensus i, 198. v, 52
 Suspiciis i, 552
 Suspicit ii, 930
 Suspirans v, 607
 Sustineat i, 367
 Sustinet i, 564. ii, 821
 Sustinuit i, 906. v, 307. 561
 Sustuleris v, 47
 Sustulit i, 149. v, 487
 Suum ii, 485. 756. iv, 78. v, 116
 Syboten v, 126
 Syllaba ii, 777
 Sylva i, 855
 Sylva iv, 674
 Sylvarum iv, 754
 Sylvarumque ii, 23
 Sylvas i, 336. iv, 182. v, 228
 Sylvasque iv, 223
 Sylvestre ii, 41
 Sylvis ii, 41. v, 183. 264
 Syracusis v, 50
 Syriæ iv, 750
 Syriam iv, 722
 Syriamque iv, 625
 Syrtes iv, 601
 Syrtis v, 585
- T.
- Tabæ i, 878
 Tabem v, 681
 Tabernæ iv, 185
 Tabulas iv, 209
 Tacita i, 251. ii, 60. v, 412
 Tacitæ iv, 150
 Tacitis i, 63
 Tacta ii, 364
 Tædasque ii, 925
 Tales v, 281
 Talesque iii, 535
 Tali ii, 642. 670. 958. iii, 204. iv, 508.
 v, 46. 90. 304. 396. 406. 522. 606.
 634. 699
 Tanaim iv, 678
 Tandem v, 526. 608
 Tangentes i, 42
 Tangit i, 274. 623. 685
 Tangunt i, 802
 Tarda ii, 853. iv, 150
 Tardaque i, 568
 Tardaverit v, 279
 Tardi iii, 480
 Tardis ii, 292
 Tardius iii, 544
 Tarquinioque i, 776
 Tartara ii, 794
 Tartaron ii, 46
 Taure (sidus) iii, 568. iv, 360
 Tauri (id.) i, 378. ii, 281. 548. 549.
 625. iv, 449. 519
 Tauri (montis) i, 409. iv, 676
 Tauro (sidus) i, 368. ii, 152. 286. 364.
 628. iv, 313. 316. 349
 Taurorumque iii, 11
 Taurum (sidus) i, 264. ii, 198. 439.
 499. 514
 Taurumque (id.) ii, 243. iv, 331. 683
 Taurus (id.) ii, 227. 250. 407. 458.
 665. iv, 880. 704. 753. v, 140
 Temet iii, 324
 Tecta ii, 118
 Tectæque ii, 640
 Tectus v, 25
 Tegetque v, 49
 Tegit i, 659
 Tegitque iv, 526
 Tegmina v, 152
 Tegmine i, 718
 Tela (neut.) ii, 513. 926. iv, 131
 Telis ii, 902
 Telo v, 307
 Tellure ii, 40. iii, 634
 Tellus i, 159. 173. 179. 202. 228. 550.
 ii, 606. 875. iii, 653. iv, 397. 596.
 668. 672. 752. 787. 807. 828. v, 55.
 542
 Temperat i, 319. ii, 87. iv, 266. 340.
 719. v, 672
 Tempa (ædes sacræ) i, 21. 46. ii, 596.
 iv, 547. v, 344

- Templā (sacra) iv, 68
 Templā (arcus cœli) i, 455. ii, 943. iii, 126. 583. v, 726
 Templi (id. vel cœli) ii, 806. iii, 210
 Templis (œdibus sacris) ii, 779
 Templis (laquearibus) v, 509
 Templo (arcu cœli) ii, 354. 668
 Templorum (id.) ii, 959. iii, 586
 Templum (id.) iii, 614
 Tempora i, 38. 53. 71. 190. 258. 410. 537. 577. 584. 594. 605. 629. 826. ii, 182. 191. 207. 242. 589. 780. 833. 839. 850. iii, 185. 233. 254. 263. 267. 289. 470. 510. 515. 560. 639. 640. 648. 661. 666. 670. 677. iv, 15. 174. 722. 745. v, 30. 724
 Temporaque i, 513. 687. iii, 32
 Tempore i, 267. 560. ii, 180. 425. 620. 621. 669. 726. iii, 78. 84. 143. 166. 178. 198. 204. 249. 275. 464. 558. 627. 675. iv, 203. 339. 838. 853. v, 119. 358. 396. 491. 634. 699. 719
 Temporibus ii, 265. 417. iii, 298. 442. iv, 107
 Temporis ii, 210
 Tempus ii, 828. iii, 223. 522. 548. 558. iv, 87. 504
 Tempusque iii, 292
 Tempusve iii, 142
 Tenaces v, 186
 Tenax iv, 165
 Tendant ii, 519
 Tendit ii, 794
 Tendunt ii, 495
 Teneant i, 559. iii, 175
 Teneat iii, 201. v, 170
 Tenebit ii, 735. iii, 591. v, 833
 Tenebræ iii, 266
 Tenebras i, 127
 Tenebrasque iii, 382. 639
 Tenebris i, 832. ii, 46. 205. 222. iii, 400. iv, 303. 842. v, 725
 Tenedon iv, 639
 Tenens ii, 837. 930
 Tenent i, 301. 464. ii, 672. iii, 620
 Tenentem iv, 796. v, 79
 Tenentes v, 122
 Tenenti i, 442
 Tenentibus iii, 184
 Teneros iv, 200. v, 455. 544
 Teneramque ii, 848
 Tenet i, 167. 670. ii, 198. 798. 823. 827. 831. iii, 107. 121. 129. 181. 293. iv, 653. 682. 773. 782. 822
 Tenetur iii, 206
 Tenorem iii, 527. iv, 725
 Tentando i, 83
 Tentavit iv, 834
 Tentet ii, 774
 Tenuare iv, 131
 Tenuatur i, 849
 Tenuc i, 297
 Tenuem ii, 093
 Tenuemque iv, 387
 Tenues i, 152. 157. ii, 10. 378. v, 652
 Tennesque i, 834
 Tenui i, 161. 651. ii, 811. iv, 866. 929
 Tenuis i, 286
 Tenuit v, 571
 Tenuus iii, 377
 Tepidum iii, 631
 Tepore iii, 664
 Ter i, 679. ii, 277. 308. 316. 727. iii, 576. 605. iv, 455. 461. 472. 478. 485. v, 67. 365
 Terque iv, 466
 Teretem i, 230. iii, 364
 Teretemve i, 839
 Teretes i, 207
 Terga i, 340. ii, 212. v, 87. 104. 715
 Tergaque ii, 950. v, 585
 Tergo iv, 619
 Tergore ii, 533. iv, 518
 Tergus v, 428
 Terit i, 704
 Terna ii, 268. iv, 484
 Ternaque ii, 295
 Ternis ii, 278. iii, 457
 Ternosque iii, 612
 Terra i, 137. 201. 230. iii, 664. iv, 687. v, 195. 405
 Terra (abl.) i, 815. iv, 898
 Terraque i, 74. ii, 38
 Terraque (abl.) iv, 763
 Terræ i, 101. 195. 220. 249. 291. 523. 859. 863. ii, 254. iii, 353. 384. iv, 142. 631. 658. 813. 826. v, 247. 418. 632
 Terræque i, 648. 761. iv, 795. 881. 888. v, 99
 Terram i, 431. 536. iv, 646. 817. 904
 Terramque i, 804. iv, 655
 Terrarum i, 235. 656. iii, 395
 Terrarumque i, 743
 Terras i, 119. 381. 495. 852. ii, 13. 74. 120. 792. iii, 52. 242. 591. iv, 170. 219. 553. 626. 710. 736. 782. 861. v, 42. 59. 708
 Terrasque ii, 595. 953
 Terrena ii, 83
 Terrena (abl.) ii, 226
 Terrenæ iv, 891
 Terrenis ii, 232
 Terrenos iv, 416
 Terrestris i, 661
 Terribilis v, 611

- Terris i, 88. 215. 231. 244. 393. 533.
 544. 657. ii, 70. 99. 593. 642. iii, 21.
 iv, 145. 261. 551. 586. 604. 629.
 652. 695. 728. 813. v, 40. 48. 67.
 72. 94. 104. 129. 209. 273. 277. 487.
 491. 523. 722
 Terrisque i, 891. ii, 61
 Territus v, 576
 Tertia i, 155. 359. 546. 549. 785. ii,
 309. 328. 374. 572. 576. 673. 864.
 iii, 105. 461. 604. iv, 313. 321. 332.
 343. 449. 454. 459. 474. 477. 487.
 495. v, 345. 710
 Tertiaque iii, 285. iv, 492
 Tertius i, 573. ii, 394. 795. 826
 Testem i, 221
 Testis iv, 373. 515
 Testudine ii, 199
 Testudinis v, 324
 Teucro v, 298
 T'exentia i, 556
 T'exentque iii, 354
 T'exerit iii, 194
 Texti i, 779
 Textu ii, 428. iii, 270. iv, 415
 Thalamos ii, 925. v, 575
 Thebæ iv, 689
 Thebana v, 463
 Thebarum iii, 16
 Thessalia iv, 690
 Thessaliæ iv, 615
 Thrace iv, 691
 Thrasimene iv, 39
 Thuris v, 340
 Tibia v, 330
 Tigres iv, 235
 Tigrim v, 707
 Tigris (fluvius) iv, 806
 Timeant i, 719
 Timenda iv, 471
 Timendus iv, 464
 Timens i, 431
 Timent v, 228
 Timet ii, 552
 Timidæ v, 135
 Timor iv, 868
 Timores iii, 132
 Timuit ii, 588. v, 542
 Tincta iv, 528
 Tinctum v, 594
 Tingitur i, 418
 Tiphin v, 45
 Tirocinio i, 189
 Titanas ii, 15
 Titanius i, 867
 Titubantia ii, 14
 Titulis iii, 94. iv, 366
 Titolo i, 570. iii, 97. 104. iv, 685
 Titulos ii, 403
 Titulosque ii, 966
 Titulum i, 663. ii, 917. 937. iv, 653
 Titulumque iv, 730
 Titulus ii, 353. 888. 898. iv, 848
 Togæ iv, 59
 Togatas v, 482
 Tolerant iii, 642
 Tollat v, 415
 Tolle v, 46
 Tollentur v, 252
 Tollere v, 355. 639
 Tollit iv, 554. 868. v, 68. 159
 Tollitve iv, 775
 Tollitur v, 130. 140. 234
 Tolluntur iii, 479
 Tonandi i, 104. 375
 Tonante (Jove) i, 798
 Tonantem (id.) iv, 635
 Tonanti (id.) v, 132
 Tonantis (id.) i, 765
 Tonsas iv, 284
 Torpentia iv, 820
 Torquatum v, 107
 Torquemurque iv, 2
 Torquent i, 285. 451
 Torquere v, 294
 Torquetur i, 306
 Torquibus v, 584
 Torrentibus iii, 272
 Torrere v, 283
 Torridus i, 818
 Forti iv, 722
 Fortis i, 441. v, 596
 Torto v, 75
 Tortor v, 413
 Tortos v, 147
 Tortus i, 708
 Tostas iv, 724
 Toto i, 156. 203. 213. 339. 899. ii, 80.
 167. 397. 455. 610. iii, 347. 673. iv,
 60. 882. 890. v, 9. 26. 51. 589. 597.
 667
 Totum i, 64. 464. 574. 652. 742. 828.
 ii, 392. 425. 522. 688. 753. 765. iii,
 118. 213. 553. iv, 294. 927. 930. v,
 17. 81. 129. 364
 Totumque i, 108. ii, 63. 565. iii, 72.
 623. 655. v, 169
 Totus i, 121. 168. 210. 295. 597. ii,
 802. iv, 398. 654. v, 382. 744
 Totusque v, 55
 Trabem i, 839
 Tractantur iii, 632
 Tractare v, 520
 Tractat v, 406. 500
 Tractu i, 704. iii, 333
 Tractum iv, 630
 Tractus i, 219. iv, 416. 882. v, 423
 Trade iii, 424

- Tradenda ii, 770. 786. iii, 452
 Tradique iii, 542
 Tradidit iv, 140
 Tradit iv, 343
 Traditque iii, 519
 Traditur ii, 759. iii, 430. iv, 106
 Tradunt iv, 359
 Tragico v, 458
 Trahens i, 336. 663. iii, 366. v, 367
 Trahent iii, 617
 Trahente v, 59
 Trahentes i, 664
 Trahensis v, 339
 Traherentur iii, 77
 Trahet iii, 348. v, 412
 Trahis iv, 244
 Trahit i, 867. iv, 844. v, 236. 658
 Trahunt i, 598. v, 663
 Trahuntur iii, 287
 Tramite iv, 121
 Tranare iv, 80. v, 43
 Transeat ii, 376
 Transerre v, 624
 Transgressus v, 724
 Transibit ii, 317
 Transibitur iv, 398
 Transire iv, 392. 513
 Transit i, 585. 617. 695
 Transituque i, 684. ii, 327. iv, 78
 Transita i, 385. ii, 368
 Transversa i, 623
 Transversamque i, 627
 Transversas i, 531
 Transverso ii, 648. iii, 180
 Transversoque i, 604
 Transversos ii, 371
 Transversum i, 651. ii, 573
 Transversus iii, 335
 Trebiam iv, 567. 661
 Trecentæ ii, 307
 Trecentas i, 679
 Tremebundaque v, 135
 Tremendo v, 15
 Tremem iv, 552
 Tremement v, 45
 Tremisaceret i, 101
 Tremitt ii, 880
 Tremulamque ii, 855
 Tremulo i, 843
 Tremulum i, 861. v, 103
 Trepidæque iv, 912
 Trepidant iii, 451
 Trepidat iv, 138
 Tres i, 673. ii, 274. 310. 349. iii, 602.
 605. iv, 52
 Tresque i, 697. 791. iv, 34. 452
 Tria i, 400. ii, 197. 277. 299. 527
 Triangula ii, 282
 Tribuat iii, 399
 Tribuatur ii, 734. iii, 402
 Tribuendo ii, 815
 Tribuens v, 388
 Tributent iii, 580. iv, 205. v, 254
 Tributentem iii, 574
 Tribuet iv, 142
 Tribuetur iv, 112
 Tribuit ii, 515. iii, 219. 600. iv, 241.
 260. 318. 335. 545. v, 200
 Tribus ii, 527. 680. iii, 615. iv, 467.
 488. v, 714
 Tributa iv, 827
 Tributum ii, 111. 605
 Tribuunt iv, 292. 301
 Tricenas ii, 696. 731
 Tricenasque iii, 348
 Tricenis iv, 300
 Tricenos iii, 597. 602
 Tricesima iv, 453. 468
 Triente iii, 567
 Trientem iii, 280
 Trientes iii, 570
 Triginta ii, 328. 721. iv, 453
 Trigona ii, 276. 318. 520. 576. 680
 Trigonaæ ii, 343
 Trigoni ii, 304. 310. 324. 578. iv, 330.
 348
 Trigonis ii, 344. 520. 646. 653
 Trigono ii, 523. 524. 546. 610. 619. iv,
 811
 Trigonum i, 613. ii, 299. 565. iii,
 599
 Trinacria iv, 633
 Trinacriam iv, 783
 Trinis ii, 334
 Triplicabit iii, 577
 Triplicant iii, 467
 Triplici i, 763. ii, 388. v, 297
 Triste iii, 91. 551. iv, 528
 Tristemque iv, 156
 Trita ii, 50
 Trivisse i, 729
 Trium i, 898
 Triumphi v, 512
 Triumphis i, 761. iv, 562. v, 499
 Triumphos i, 791. iv, 52
 Triumphum iv, 136
 Troja iv, 24. 65
 Trojæ i, 515. v, 47. 302
 Trojam ii, 3. iv, 80. v, 485
 Trojanos i, 618
 Tropæa iv, 623
 Tropica (signa) iii, 621
 Tropiciæ (id.) ii, 178. iii, 676
 Truces iii, 11
 Truditur iv, 617
 Trunco i, 777
 Truncum iv, 64
 Tuetur ii, 439

- Tois ii, 563
 Tuisque i, 624
 Tulere ii, 27
 Tulerint i, 665
 Tuliasse i, 739
 Tullisset iv, 49
 Tultit i, 50. 429. 517. 900. iv, 86. 148.
     v, 100
 Tullius i, 792
 Tumescens iv, 751
 Tumescit iii, 634
 Tumidis i, 840
 Tumido i, 209
 Tumore iii, 353
 Tumorem i, 230
 Tumulum ii, 879
 Tumultu v, 460
 Tumultus i, 894. v, 121
 Turba i, 478. 753. 775. ii, 144. 554.
     566
 Turba (abl.) iii, 133
 Turbabitur iii, 589
 Turbæ ii, 137. v, 82
 Turbam ii, 599. v, 481. 736
 Turbamque v, 121
 Turbinis iii, 361
 Turpi iv, 350
 Turpisque v, 113
 Turpiter v, 706
 Tutamque ii, 3
 Tutata iii, 431
 Tutela ii, 706. 813. 926. 935. iv, 702
 Tutelæ iv, 698
 Tutelæque iii, 518
 Tutelam ii, 955
 Tutelamye v, 362
 Tutelas ii, 434
 Tutorisve v, 454
 Tuum iv, 392
 Tydiden i, 761
 Typhæus ii, 879
 Typhona iv, 582. 801
 Typhonis ii, 874
 Tyriasque iv, 798
 Tyrios v, 258
 Tyrrhenas iv, 780
- V.
- Vacat i, 13
 Vacuo i, 479. ii, 138
 Vacuos ii, 773
 Vacuum i, 407. 467
 Vada v, 427
 Vadere iii, 2. v, 575
 Vadimoniam i, 244
 Vadis (nom.) iv, 898. v, 695
 Vadosas iv, 601
 Vaga i, 667. 744. ii, 743. iii, 101
 Vagæ i, 655
 Vagantur i, 821. ii, 640
 Vagarum ii, 644
 Vagas v, 169
 Vagasque iii, 62
 Vagatur ii, 377. iv, 608
 Vagis i, 52. 160. ii, 22
 Vagos i, 557. v, 193
 Vagus i, 87. ii, 71. 714. iii, 176
 Valeant iv, 121. v, 28
 Valebant i, 885
 Valent ii, 161. 399. iii, 666. iv, 151
 Valentes iii, 156
 Valeret i, 56
 Valet iv, 294. 924
 Valetudo i, 411. iii, 140
 Valida v, 202
 Validas v, 703
 Validis iv, 828
 Validorum iv, 69
 Valido v, 439
 Vallo i, 151
 Valloque v, 399
 Vanum ii, 764
 Vanumque iv, 435
 Vapor i, 830
 Vaporem i, 815
 Varia ii, 150. iv, 237
 Varia (abl.) i, 327. iv, 734. v, 408
 Variæ i, 236
 Variæque iv, 656
 Variando iii, 529
 Variant i, 524. ii, 94. 645. 711. 809.
     iii, 233
 Variantque iv, 823
 Variantia i, 2
 Variantibus ii, 476
 Variantur ii, 154. iii, 210. iv, 425
 Variare v, 284
 Variaret iii, 523
 Varias (nom.) i, 82. 254. ii, 25. 88.
     437. iii, 27. iv, 123. 132. 663. 711
 Variasque ii, 962. iv, 902
 Variata iii, 559
 Varieque i, 412. 517
 Variet iii, 169
 Variis ii, 35
 Variisque iii, 235
 Vario i, 112. 521. 68. ii, 862. iii, 249.
     iv, 415. v, 111
 Varioque i, 659. ii, 661
 Varios i, 61. 410. 482. ii, 590. 815. iii,
     32. 653. iv, 166. 264. 812. v, 173.
     262. 322
 Variosve i, 482
 Varius iv, 373. v, 669
 Varronemque iv, 38
 Varum i, 897

- Vasta i, 74
 Vasta (abl.) v, 678
 Vasti iv, 176. v, 584
 Vasto i, 166. iv, 869. v, 610
 Vastoque iv, 614
 Vastos i, 363. 428. iv, 667. v, 206
 Vastusve v, 697
 Vatem i, 23. iv, 121
 Vates i, 453. ii, 1
 Vatis ii, 142. iii, 41
 Vatum ii, 57
 Uberibus i, 374
 Ubique i, 810. iv, 418
 Uduus ii, 941
 Vectatum v, 9
 Vectatus ii, 138. v, 88
 Vectigal v, 248. 627
 Vela i, 305. iii, 26
 Velis (verb.) iv, 572
 Velit v, 520
 Velle ii, 571. iv, 403
 Vellera iii, 304. iv, 124. 129
 Vellere i, 263. ii, 212
 Velocesque v, 631
 Velocia v, 61
 Velox iv, 197
 Veloxque i, 419
 Velut i, 69. 503. ii, 128. 772. iv, 296.
 532. 701. v, 171. 419. 661
 Veluti i, 703. ii, 138. 670. 803
 Venabula v, 202
 Venalem iii, 8
 Venales ii, 594
 Venalia iv, 90. v, 205
 Venalisque ii, 617
 Venamque v, 533
 Venandi v, 200. 204
 Venantem ii, 444
 Venator iv, 382
 Venatus (sub.) v, 199
 Vendentem iii, 9
 Vendere iv, 132. 139. 169
 Vendit iv, 174
 Vendunt iv, 225
 Veneat iv, 406
 Venena iv, 76. v, 35
 Venenatos ii, 44
 Venenis v, 393
 Veneno iv, 665
 Venenum iv, 575. v, 690
 Veneranda i, 35
 Venerantes v, 346
 Venerata iv, 749
 Venerem (Deam amor.) iii, 655
 Venerem (planet.) i, 806. ii, 926. v, 7
 Veneri (Deam amor.) iv, 258
 Veneris (id.) v, 384
 Venerisque (id.) i, 796. v, 143
 Veneris (verb.) i, 217
 Venerit iii, 344
 Venetur v, 232
 Veniant iii, 651. iv, 398
 Veniat i, 411. ii, 847. v, 576
 Venient v, 329
 Venientibus ii, 637
 Veniet ii, 58. 632. iii, 606. iv, 141.
 362. 457. v, 410. 426. 620
 Venietque iii, 270
 Venire iv, 887
 Veniret ii, 124
 Venis iv, 247
 Venit i, 119. 271. 322. ii, 364. 758.
 970. iii, 86. 91. 545. iv, 79. 115.
 149. 522. 789. v, 539. 625. 649
 Veniunt i, 891. ii, 560. 646. iv, 69.
 111. 267. 277. 375. 861
 Venter iv, 405. 900. v, 196
 Venti i, 445. ii, 74. iv, 590
 Ventis i, 77. 105. iii, 26. iv, 168. v,
 56
 Ventisque iii, 151. v, 42
 Ventos v, 79. 161
 Ventosque iv, 281
 Ventri v, 374
 Ventris i, 233
 Ventum v, 549
 Ventura iv, 107. v, 347
 Venturasque ii, 104
 Venus (planet.) i, 870
 Venus (Dea) iv, 801
 Ver ii, 193. 267. 426. 658
 Verque iii, 672
 Vera v, 50
 Veras iii, 37
 Verba i, 24. iii, 112. iv, 154. 210. 434.
 576. v, 222. 453
 Verbaque v, 380
 Verberat v, 600
 Verbere ii, 139
 Verbis iv, 440
 Verbum iv, 197. v, 65
 Vere iii, 253
 Vere iv, 765
 Vergens i, 653
 Vergit i, 311
 Veri ii, 522. iii, 247
 Veris i, 577. iii, 464. iv, 340. 745
 Veris ii, 132. v, 261
 Verna ii, 269
 Vernaies iii, 258
 Vernantisque v, 259
 Vernis ii, 195
 Vero i, 194. 292. ii, 385. v, 157. 206
 Vero v, 414
 Versa iii, 289
 Versa (abl.) ii, 33
 Versabit iv, 269
 Versantibus iii, 103

- Versas i, 458
 Versis ii, 165
 Verso i, 456. 708. 731
 Versum (adj.) ii, 48
 Versura iii, 669
 Versus (adj.) i, 725
 Versus (sub.) i, 346
 Verte iii, 196
 Vertentem i, 511
 Vertentibus i, 523. iii, 554
 Vertentis i, 461. iii, 609
 Vertere i, 94. 532. iv, 80
 Verterunt i, 508
 Vertet iv, 564
 Vertex i, 592. 601. 708
 Verti i, 297. 432. 491
 Vertice i, 5. 284. 409. 462. 510. 565.
 592. 601. 833. ii, 906. v, 148
 Verticibus i, 637
 Vertigine iii, 361
 Vertisset ii, 123
 Vertit iv, 865
 Vertitur iii, 240
 Vertunt iii, 294. 666
 Vertuntur ii, 858. iii, 622
 Verum ii, 526. 723
 Verum ii, 750. iv, 306. v, 199
 Vesano v, 543
 Vescimur v, 292
 Vespere i, 870. iv, 598
 Vesta ii, 445. iv, 243
 Veste iv, 561
 Vestes iv, 132. 252. v, 152
 Vestibus iv, 751
 Vestigia i, 196. 368. 655. 674. 802.
 911. iii, 247. iv, 632. 709. v, 100.
 194. 312. 653. 694
 Vestis v, 557
 Vestros iii, 3
 Veterem i, 365
 Veteres iv, 146
 Veteris v, 512
 Veterumque v, 452
 Vetitum iv, 211
 Vetitus iv, 646
 Vetustas (sub.) i, 89
 Vetusti ii, 775
 Vexit iv, 518. 747
 Via i, 595. 705. ii, 132. iii, 483
 Via (abl.) i, 241
 Viæ ii, 339. iv, 394
 Viam i, 62. 707. 729. iv, 905. v, 8. 98
 Viaque ii, 450
 Vias i, 32. 450. 532. 738. ii, 724. iii,
 45. 196. iv, 158
 Vibrantia i, 134. 861
 Vice i, 489. ii, 216. iii, 478
 Vicem ii, 468. iii, 640. iv, 302
 Vicenæ ii, 308
 Vicenæ i, 679
 Vicens iii, 605. 612
 Vicerati i, 621. ii, 4. iii, 16. iv, 746. 762
 Vices i, 65. 110. ii, 219. iii, 33. 65.
 71. 524. 544. 649
 Vicesima iv, 457. 460. 479. 488. 493.
 494. v, 197. 337. 631
 Vicibus i, 258. 502. ii, 154. 207. iii,
 265. 536. 675
 Vicibusque iii, 557
 Vicina i, 318. 368. ii, 214. 355. iv,
 335. 749. 850. 860. v, 174
 Vicinaque iv, 639. 690
 Vicinam i, 107. iv, 343. v, 36
 Vicinas iii, 432
 Vicinis ii, 673. iii, 74. iv, 604
 Vicino i, 627. ii, 873. iv, 336. 716
 Vicinoque ii, 373
 Vicinos i, 825
 Vicinum i, 394
 Vicinus ii, 567. iii, 134
 Vicissat iv, 25
 Vicissim ii, 389. 474. 689
 Vicit i, 95. 911. iv, 35. v, 308
 Victa ii, 538
 Victæ iv, 778
 Victam iii, 16
 Victas iii, 660. iv, 40. 51
 Victima v, 546
 Victo ii, 34
 Victor i, 774. 795. v, 22. 32. 162
 Victorque i, 788. iv, 906. v, 571
 Victorem i, 762. v, 567
 Victricem iv, 641
 Victrixque i, 427. ii, 883
 Victum v, 114
 Victumque iii, 649
 Victus ii, 531. v, 572
 Videas i, 801. v, 736
 Videbis ii, 155
 Videmus ii, 483
 Videnda v, 611
 Videndo ii, 501
 Videns i, 575
 Videt ii, 104. iv, 928
 Videntem ii, 913
 Videnti i, 367
 Videntur i, 845. ii, 372
 Viderat ii, 950
 Videre i, 52. 529. ii, 517. v, 44. 347.
 484
 Viderer iv, 389
 Videres v, 590
 Videri i, 29. 194. ii, 220. iv, 872. v,
 156. 638
 Viderunt i, 814
 Videt i, 300. ii, 486. 488. 503. iv, 852
 Videtur i, 239. 490
 Vidit i, 413. v, 569

- Veditque i, 98
 Viduata v, 445
 Vigeat i, 810
 Vigil v, 16
 Vigilanti iii, 46. 295
 Vigilantia (adj.) v, 635
 Vigilemque iii, 11
 Viginti iv, 447. 471. 493
 Vigor v, 161
 Vigore iv, 846
 Vigorem v, 110. 447
 Vilibus v, 642
 Vimque i, 375
 Vina v, 244
 Vincantur iii, 63
 Vincat iii, 453
 Vincatur iii, 453
 Vincentem v, 79
 Vincentemque v, 181
 Vincere ii, 135. iii, 252. 660. iv, 62
 Vinceris iii, 569
 Vinciat iii, 407
 Vincis iii, 569
 Vincit i, 307. ii, 602. 860. iv, 932. v, 172
 Vincitur i, 327. ii, 416. iv, 74
 Vincula iii, 107. v, 519. 551
 Vinculis v, 148. 614. 660
 Vinculum ii, 630
 Victorum v, 630
 Vincula ii, 805
 Vincunt iii, 267
 Vincuntque iv, 77
 Vincuntur i, 417
 Vindicat ii, 189. 955. iv, 356. 710
 Vindictet ii, 814
 Violas v, 257
 Violenta iv, 224
 Violentaque (abl.) v, 220
 Violento v, 342
 Violentius i, 404
 Vir v, 32
 Vires (nom.) i, 34. 40. 253. 769. 807. 901. ii, 180. 296. 300. 305. 378. 391. 437. 455. 645. 649. 759. 801. 843. 859. 932. 938. 959. 963. iii, 126. 156. 509. 680. iv, 294. 307. 311. 315. 319. 386. 427. 505. 700. 746. 840. 864. 923. 931. v, 27. 30. 75. 134. 477. 742
 Viresque (nom.) i, 10. 104. ii, 339. 744. iii, 139. 161. iv, 901. v, 226
 Virescit iii, 656
 Virga ii, 324
 Virgine iv, 202. 747. v, 182
 Virgine (sidere celesti) ii, 177. 266. 864. 489. 541. 561. 662. iv, 763
 Virginea (abl.) v, 552
 Virgineos ii, 627
 Virginis v, 269. 548. 611
 Virginis (sideris celestis) ii, 281. 414. 461. 548. 568. iii, 573. iv, 353
 Virgis v, 295
 Virgo v, 587
 Virgo (sidus celeste) i, 266. 766. 778. ii, 238. 248. 286. 442. iv, 33. 190. 382. 706
 Virgula ii, 289. 363. 392. 647
 Viri i, 770. 775. ii, 116
 Viribus i, 343. 910. ii, 530. 748. 835. 853. 902. 908. iii, 587. 657. iv, 206. 370. 415. 735. v, 503
 Virides i, 703
 Viridi i, 854
 Viridis v, 212
 Viris iv, 687
 Viro iv, 25. 36. 68. v, 601
 Virorum iii, 10
 Viros v, 181
 Virtus iv, 94. 560. v, 112. 498
 Virtute i, 802. ii, 566. iv, 34
 Virtutemve iv, 109
 Virtutibus ii, 436
 Virtutis v, 155
 Virum ii, 444. v, 151
 Virum i, 909
 Vis (nom.) i, 250. 460. ii, 352. 808. 925
 Vis (verb.) i, 646
 Visendi v, 137
 Visu i, 660. ii, 693
 Visum iii, 206
 Visus i, 675. 699. ii, 356. 371. 386. 468. 508. 575. iv, 870. 933. v, 93
 Visusque i, 220
 Vita i, 55. 66. 115. iv, 72. v, 178
 Vitæ ii, 839. 850. 855. 952. iii, 134. 144. 560. 565. iv, 571. v, 268. 578
 Vitæque ii, 879. iv, 23. 550
 Vitali v, 692
 Vitam i, 77. iii, 578. iv, 1. 13. v, 396. 474. 476
 Vitamque iv, 274
 Vitamve ii, 45
 Vitas iii, 58
 Vitia ii, 908. iv, 19
 Vitio ii, 866
 Vitium v, 226
 Vitreum iv, 516
 Viventia iv, 666
 Vivere i, 14. iv, 38. 182. 882
 Vivimus iv, 5
 Vivit i, 823. iv, 635. v, 216
 Vivos v, 508
 Vivunt i, 769
 Ulmo iii, 662
 Ulmos v, 238
 Ulterius i, 448. v, 139
 Ultima i, 159. 226. 274. 454. 474. 581.

- ii, 186. 778. iii, 474. iv, 273. 362.
 468. 472. v, 128. 234
 Ultimæque ii, 6. iii, 467
 Ultimus ii, 836. iii, 145. iv, 569. 757
 Ultor i, 784
 Umbra iii, 450
 Umbram v, 560
 Umbrarumque iii, 236. 302
 Umbras i, 71. 93. 643. 671. iii, 251.
 283. 446
 Umbris i, 222. iii, 397. iv, 326
 Uncos iv, 287
 Unda iv, 266. 526. v, 219
 Unda (abl.) iii, 652
 Undæ ii, 78
 Undam iv, 605
 Undamque ii, 54. iii, 52
 Undarum iv, 630
 Undas i, 155. 165. 273. 448. 853. ii,
 59. 248. 492. iv, 261. 536. 581. 608.
 627. 651. 781. v, 28. 581. 609
 Unde i, 628. 694. ii, 794. 828. iv, 117.
 v, 377
 Undecima iv, 496
 Undecima (abl.) iii, 138
 Undecimæ iv, 474
 Undecimam iv, 479
 Undena iv, 451
 Undique i, 166. 167. 170. 205. 255.
 295. ii, 302. 349. 749. iii, 50. 66.
 589. v, 585
 Undis i, 246. 418. 641. 707. ii, 224.
 231. 564. 941. iii, 21. 631. iv, 345.
 506. 618. 801. v, 48. 68. 129. 211.
 252. 324. 364. 422. 429. 443. 604
 Unguenta v, 265
 Vocabit v, 369
 Vocant ii, 47. iii, 162. iv, 706
 Vocantem i, 265
 Vocat ii, 125. 957. iv, 920. v, 12. 573
 Voce ii, 917. iii, 42. v, 225. 346. 478
 Vocem v, 335
 Vocemque v, 381
 Voces iii, 37. iv, 199. v, 117
 Vocibus i, 92. iv, 153
 Vocis v, 329
 Vocisque iv, 529
 Vocum iv, 731
 Volabit v, 633
 Volamus ii, 58
 Volans i, 207
 Volant i, 316. v, 445
 Volantem i, 734. ii, 804. iii, 212. v,
 98. 603
 Volantes ii, 969. v, 77. 558
 Volantia ii, 790. v, 448
 Volantis i, 197. 570. iii, 634
 Volantum v, 87
 Volare i, 845
 Volarent iii, 60
 Volaret ii, 79
 Volat i, 326. 640. 834
 Voles ii, 315. 333. iii, 170
 Volet i, 295. v, 43
 Volitabit i, 652. v, 422
 Volitans i, 351
 Volitant ii, 415
 Volitantem i, 370
 Volitanti ii, 765
 Volitantia i, 300. 609. ii, 18
 Volitare v, 171. 732
 Volitat i, 348
 Volitent i, 200
 Volvitur i, 288
 Volucer i, 860. v, 382
 Volucrem i, 270. v, 296
 Volucremque ii, 107
 Volucres i, 237. 631. 848. ii, 43. 55.
 iv, 911. v, 379. 386
 Volucrique i, 822
 Volucris i, 780
 Volucris (aquila) v, 500
 Volucrum i, 91. ii, 777
 Volucrumque iii, 654
 Volvendo iv, 917
 Voluerunt ii, 36
 Voluit i, 493. iii, 521. iv, 346
 Volvitur i, 288. 597
 Volumina i, 342
 Volunt ii, 562. iv, 156. v, 123
 Voluntas iv, 113. v, 495
 Voluptas iv, 155. 290. v, 113. 268
 Voluntur i, 454
 Vomere iv, 525
 Vomit iv, 830. v, 680
 Vorticibus v, 532
 Vota i, 47. 885. ii, 708. 824. 885. 947.
 iii, 527. iv, 9. 400. v, 247. 547
 Votis i, 787. iv, 21
 Votorum iii, 147. iv, 4
 Urbanos iii, 105
 Urbe iv, 184. v, 64. 475. 649
 Urbem iii, 16. iv, 31. 776. v, 385. 738
 Urbemque iv, 33
 Urbes i, 45. 243. 743. 880. ii, 596. 772.
 829
 Urbibus iv, 556. 688. 813
 Urgent iii, 675
 Urget ii, 567
 Urna iv, 272
 Urna (abl.) ii, 561. iv, 259
 Urnaque (id.) iv, 354
 Urnæque ii, 406
 Urnam i, 272
 Ursæ (sidus cœleste) i, 617
 Ursas v, 703
 Ustum v, 176
 Usum ii, 822. v, 675

- Usuramque v, 274
 Usuris iv, 174
 Usus i, 61. 83. 90. ii, 24. 678. 751.
 756. 759. 771. 781. 900. iii, 125.
 246. 678. iv, 8. 74. 165. 244. 276.
 305. 359. 461. v, 55. 280. 314. 503.
 521. 536. 644. 669. 691
 Uteri v, 464
 Uteros i, 841
 Uterque ii, 184
 Uti (veluti) i, 35. ii, 438
 Utilis iv, 470
 Uvas iv, 737
 Uvis v, 242
 Vulgata i, 9. 748
 Vulgatum iii, 30
 Vulgi ii, 816. v, 222
 Vulgus i, 478. v, 736
 Vulnera i, 719. iv, 60. 83. v, 642. 658
 Vulnere v, 182. 602
 Vulneribus iv, 31
 Vulnus v, 112
 Vultibus v, 693
 Vultu i, 265. 400. 486. ii, 396. 73. iv,
 721
 Vultuque i, 418
 Vultum v, 483. 711
 Vultumque i, 647
 Vultus iii, 214. v, 451. 513
 Vultusque iv, 916

X.

- Xerxem iv, 65
 Xerxes v, 49

Z.

- Zephyrusque iv, 593
 Zonæ i, 555. iii, 319. 625
 Zonamque i, 687

FINIS M. MANILII,

871.5
JB477
v. 2

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

--	--	--

